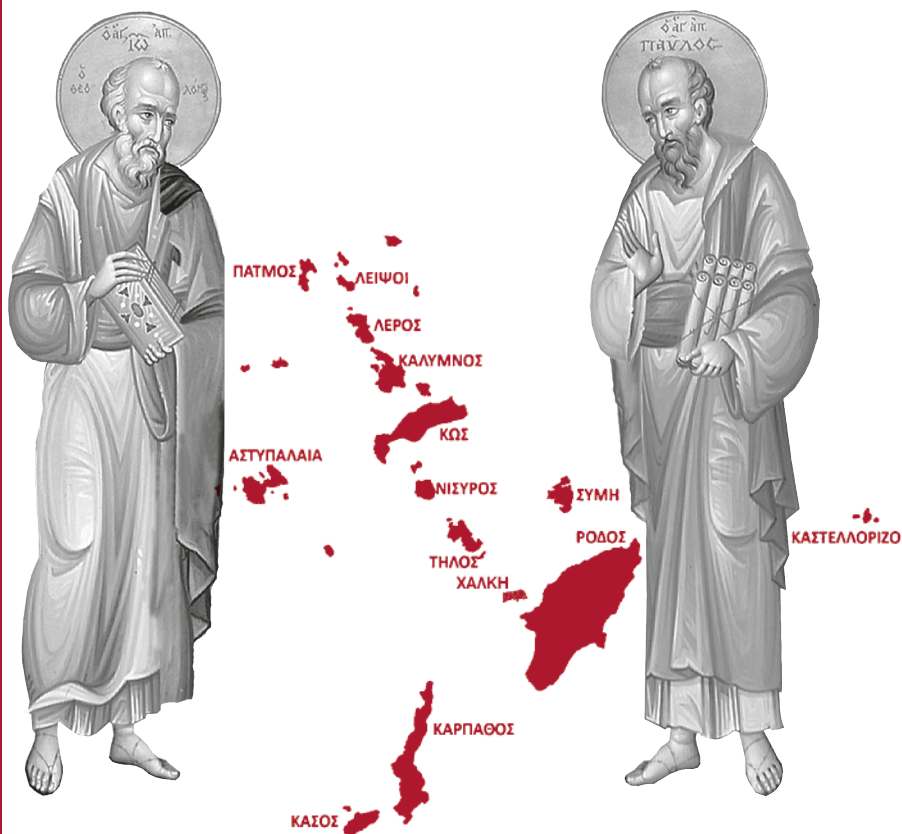

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α',
ΕΤΟΣ ΙΣΤ',
ΤΕΥΧΟΣ ΛΒ',
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-
ΙΟΥΝΙΟΣ
2024

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α', ΕΤΟΣ ΙCΤ', ΤΕΥΧΟΣ ΑΒ',
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ ΙΣΤ΄, ΤΕΥΧΟΣ ΑΒ΄,
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2024
ISSN: 1792-0507

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Διευθυντής Συντάξεως
Μητροπολίτης Ρόδου Κύριλλος

Μέλη:

1. Ἀθανάσιος Μουστάκης
Ἱερά Μητρόπολις Κώου καί Νισύρου
2. Πρωτοπρεσβύτερος Ἀμφιλόχιος Σακαλλέρος
Ἱερά Μητρόπολις Λέρου, Καλύμνου καί Ἀστυπαλαίας
3. Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων
Ἱερά Μητρόπολις Καρπάθου καί Κάσου
4. Γεώργιος Πετρόπουλος
Ἱερά Μητρόπολις Σύμης

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

«ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ»

Ἱερά Μητρόπολις Ρόδου - Πλατεῖα Ἐλευθερίας - Τ.Κ. 85 100 Ρόδος
Τηλ. 22410-44555, Fax 22410-73480
e-mail: imrodou@gmail.com

Ἑκδοτική Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἀρδηττοῦ 12-16, 116 36 Ἀθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Πατριαρχικά Μηνύματα

Λόγος Κατηχητήριος επί τῇ ἐνάρξει τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.....	9
Πατριαρχική Ἀπόδειξις ἐπὶ τῷ Ἀγίῳ Πάσχᾳ	13

ΜΕΡΟΣ Β΄

Μελέτες

Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου κατὰ τόν Κωνσταντινουπόλεως Βαρ- θολομαῖο (θέματα εἰσαγωγῆς στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας) <i>Ἀρχιμανδρίτης Εὐάγγελος Ὑφαντίδης</i>	19
Ἡ ἐσχατολογική μαρτυρία τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας <i>Δρ Ἀθανάσιος Γερ. Μουστάκης</i>	33
Ἡ Α΄ Σύναξις τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου <i>Δρ Ἰωάννης Λαδᾶς</i>	95
Ἱστορικοκανονικὲς πτυχὲς τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872 <i>Δρ Ἀλέξανδρος Σμοτσέφσκυ</i>	127
Ἀγιότητα καί Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ πνευματικὴ ζωὴ <i>Ἑμμανουὴλ Π. Περσελῆς</i>	151
Ἐξήντα ἀνέκδοτα ἐγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τό Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ Πανορμίτου Σύμης (1744-1869) <i>Δρ Ἰωάννης Ἡλ. Βολανάκης</i>	157
Ἡ γειτονιά Μητρόπολη τῆς Ρόδου μέσα ἀπὸ τὰ μάτια παι- διῶν σχολικῆς ἡλικίας <i>Ἰωάννα-Σταυρούλα Χατζηστεφάνου</i>	293

Σχέσις ἐντολῶν καὶ ἀρετῶν στὰ «Κεφάλαια Ἀγάπης» τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ <i>Κυριάκος Ταμαμίδης</i>	455
Ἀκολουθία πάντων τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων <i>Σεβ. Μητροπολίτης Ρόδου κ. Κύριλλος</i>	485

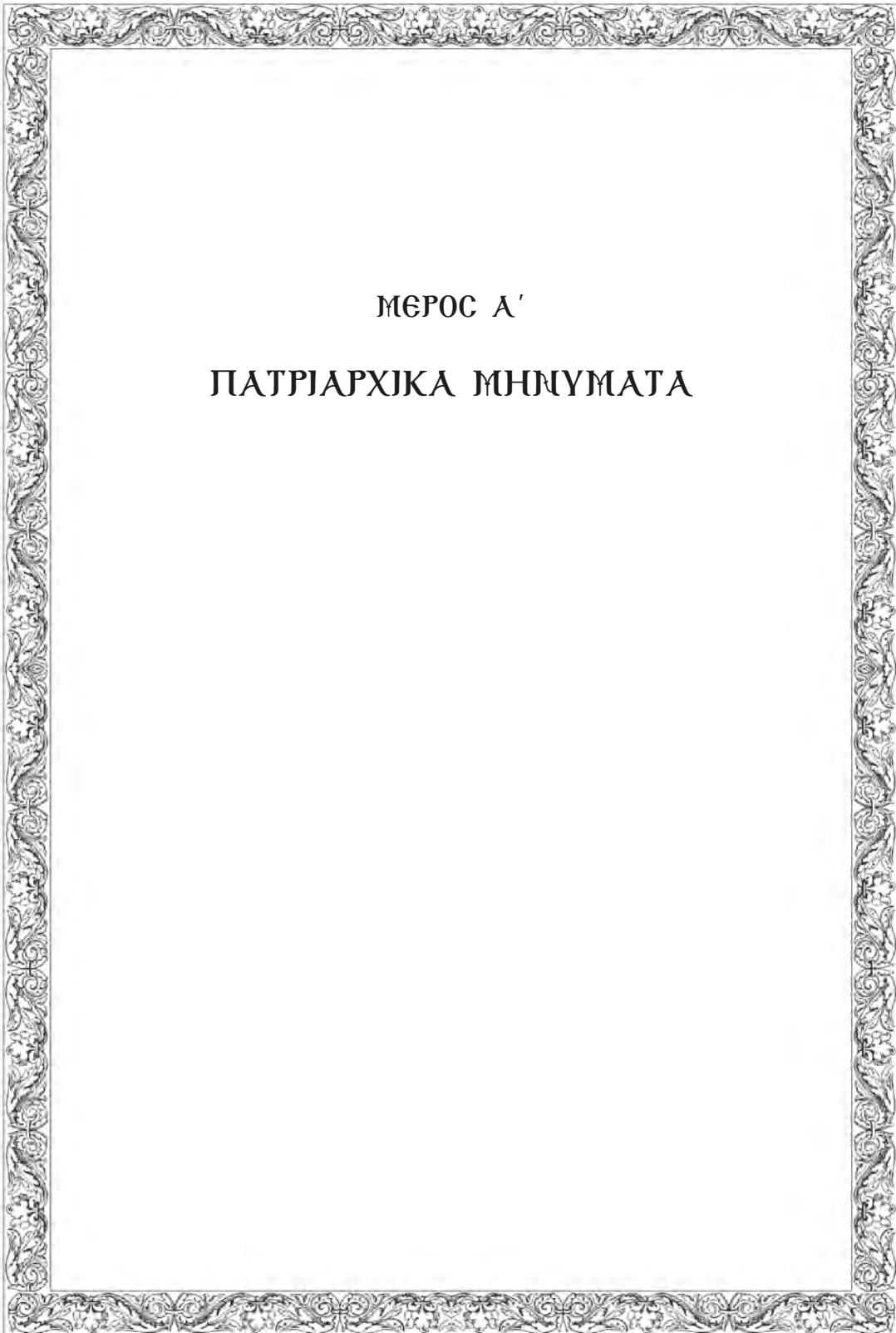
ΜΕΡΟΣ Γ΄

Ἀναγόρευση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου Β΄ εἰς Ἐπίτιμον Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν: Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου	525
---	-----

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Βιβλιοκρισία–Βιβλιοκριτικό δοκίμιο

Βιβλιοκρισία τοῦ κ. Χρήστου Μπαλόγλου γιὰ τό βιβλίον τοῦ Ἀριστείδη Πανώτη, « <i>Τό Συνοδικόν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας</i> ».....	581
Βιβλιοκριτικό δοκίμιο τοῦ κ. Ἀθανασίου Γερ. Μουστάκη γιὰ τό βιβλίον τοῦ κ. Μηνᾶ Ἀλεξιάδη, « <i>Παραδοσιακός καί Σύγχρονος Λαϊκός Πολιτισμός τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων, Σύμμεικτα Μελετήματα</i> ».....	593

An ornate, symmetrical decorative border in a classical or Art Nouveau style, featuring intricate scrollwork, floral motifs, and foliate patterns. It frames the entire page, with a slightly wider and more complex design at the top and bottom edges.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΗΡΙΟΣ
ΕΠΙ Τῆς ΕΝΑΡΞΕΩΣ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ
ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΣ

Τιμιώτατοι ἀδελφοί Ἀρχιερεῖς καί τέκνα ἐν Κυρίῳ εὐλογημένα,

Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης μᾶς ἡξίωσε καί πάλιν νά εἰσέλθω-
μεν εἰς τήν ψυχωφελῆ περίοδον τοῦ Κατανυκτικοῦ Τριωδίου
καί νά φθάσωμεν εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, εἰς
τό πλήρες ἄνωθεν δωρημάτων καί σταυροαναστασίμου εὐφροσύνης
στάδιον τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων. Κατά τό εὐλογημένον αὐτό διά-
στημα ἀποκαλύπτεται εὐκρινῶς ὁ πνευματικός πλοῦτος καί ὁ δυ-
ναμισμός τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί ἡ σωτηριολογική ἀναφορά
ὅλων τῶν ἐκφάνσεών της.

Πολλά ἐδιδάχθημεν ἤδη ἐκ τῆς ἀδιεξόδου καί αὐτοδικαιωτικῆς
ὕπερηφανίας τοῦ Φαρισαίου, ἐκ τοῦ ἀγόνου ἠθικισμοῦ καί τῆς
σκληροκαρδίας τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου
καί ἐκ τῆς ἀναλγησίας καί τῆς καταδίκης ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἡδια-
φόρησαν διά τούς πεινῶντας, τούς διψῶντας, τούς ξένους, τούς γυ-
μνοῦς, τούς ἀσθενεῖς καί τούς ἐν φυλακῇ «ἐλαχίστους ἀδελφούς»
τοῦ Κριτοῦ. Ἐφανερώθη δέ εἰς ὅλους μας ἡ ἀξία καί ἡ ἰσχὺς τῆς τα-
πεινώσεως καί τῆς μετανοίας, τῆς συγχωρητικότητος καί τῆς ἐλεη-

μοσύνης, στάσεων, εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ὁποίων μᾶς καλεῖ μέ ἔμφασιν ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἀρχομένην περίοδον.

Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή εἶναι καιρός εὐπρόσδεκτος πνευματικῆς, ψυχικῆς καὶ σωματικῆς καθάρσεως καὶ γυμνασίας, δι-
ερχομένων, ὡς ἠκούσαμεν εἰς τὴν πρό ὀλίγου ἀναγνωσθεῖσαν εὐαγ-
γελικὴν περικοπὴν, διὰ μέσου τῆς νηστείας, ἡ ὁποία δέν ἐπιτρέπεται
νά τηρῆται «πρὸς τό θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις», καθὼς καὶ διὰ τῆς
συγχωρητικότητος πρὸς τοὺς ἀδελφούς: «Ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώ-
ποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ
οὐράνιος»¹. Αὐτό ἐξ ἄλλου ὁμολογοῦμεν καθ' ἡμέραν εἰς τὴν Κυρια-
κὴν προσευχὴν μέ τό «ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν»².

Χθές, Σάββατον τῆς Τυροφάγου, ἡ Ἐκκλησία ἐτίμησε τὴν μνήμην
τῶν ἐν ἀσκήσει λαμψάντων Ἀγίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Οἱ Ἅγιοι
δέν εἶναι μόνον πρότυπα τῶν πιστῶν εἰς τόν καλόν ἀγῶνα τῆς ἐν
Χριστῷ καὶ κατὰ Χριστόν ζωῆς, ἀλλὰ καὶ συνοδοιπόροι, φίλοι καὶ
ἀρωγοί εἰς τόν ἀσκητικόν δόλιχον τῆς νηστείας, τῆς μετανοίας καὶ
τῆς ταπεινώσεως. Δέν εἴμεθα μόνοι εἰς τὴν προσπάθειάν μας, ἀλλὰ
ἔχομεν εὐδοκοῦντα καὶ εὐλογοῦντα τόν Θεόν καὶ συμπαραστάτας
τοὺς Ἁγίους καὶ τοὺς Μάρτυρας, μεσίτριαν δέ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν
πρὸς Κύριον τὴν Ἀγιόπρωτον Θεοτόκον. Ἡ ἀγιότης εἶναι τεκμή-
ριον τῆς δυνάμεως τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συνεργίας τοῦ
ἀνθρώπου, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ τῆς μετοχῆς εἰς τὰ ἱερά μυστήρια
καὶ διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων προσταγμάτων. Δέν ὑπάρχει «ἀδά-
πανος εὐλάβεια» καὶ «εὐκολος Χριστιανισμός», οὔτε «πλατεῖα πύλη»
καὶ «εὐχωρὸς ὁδός», ἀπάγουσαι πρὸς τὴν οὐράνιον Βασιλείαν³.

Ἡ Ἐκκλησία συνεχῶς μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ σωτηρία δέν εἶναι
ἀτομικόν, ἀλλὰ ἐκκλησιαστικόν γεγονός, κοινόν ἄθλημα. Κατὰ τὴν
θεοσκέπαστον Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ἀποκαλύπτεται
ἡ καθοριστικὴ διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ πιστοῦ σημασία τῆς
μετοχῆς εἰς τὴν ζωὴν τῆς κοινότητος, εἰς τὴν χριστιανικὴν οἰκογέ-
νειαν καὶ τὴν ἐνορίαν ἥ, ἀντιστοίχως, εἰς τό μοναστικόν κοινόβιον.
Ἐπιθυμοῦμεν νά ἐξάρωμεν τὴν λειτουργίαν τῆς χριστιανικῆς οἰκο-
γενείας ὡς κοινότητος ζωῆς διὰ τὴν βίωσιν τῆς πνευματικότητος
τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ὁ ἐν Ἁγίοις προκάτοχος τῆς ἡμῶν

1. Ματθ. στ', 14.

2. Ματθ. στ', 12.

3. Ματθ. ζ', 13-14.

Μετριότητος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀπεκάλεσε τὴν οἰκογένειαν «Ἐκκλησίαν μικράν»⁴. Ὄντως, εἰς τὴν οἰκογένειαν συντελεῖται ἐκκλησιοποίησις τῆς ὑπάρξεώς μας, ἀναπτύσσεται ἡ αἴσθησις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ κοινοτικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἡ ἀγάπη, ὁ ἀλληλοσεβασμός καὶ ἡ ἀλληλεγγύη, βιοῦνται ἡ ζωὴ καὶ ἡ χαρὰ τῆς συμβιώσεως ὡς θεία δωρεά. Ἡ κοινὴ προσπάθεια ἐφαρμογῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος καὶ τοῦ ἡθους τῆς νηστείας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς οἰκογενείας, ἀναδεικνύει τὸν χαρισματικὸν χαρακτήρα τῆς ἀσκητικῆς βιοτῆς καὶ, εὐρύτερον, τὴν βεβαιότητα ὅτι ὅλα τὰ ἀληθῆ, τὰ σεμνά καὶ τὰ δίκαια εἰς τὴν ζωὴν μας προέρχονται ἄνωθεν, ὅτι, παρὰ τὴν ἰδικὴν μας συνεργίαν καὶ συμβολήν, ὑπερβαίνουν, ἐν τέλει, τὸ ἀνθρωπίνως ἐφικτόν καὶ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Ἐξ ἄλλου, ἡ κοινότης τοῦ βίου, ἡ οὐ ζητοῦσα τὰ ἑαυτῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη καὶ ἡ συγχωρητικότης δέν ἀφήνουν ὥρον εἰς τὸν δικαιωματισμὸν καὶ τὴν αὐταρέσκειαν. Ἐκφρασιν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος «κοινῆς ἐλευθερίας» καὶ εὐχαριστιακοῦ ἀσκητισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἀδιάσπαστος σύνδεσις νηστείας, φιλανθρωπίας καὶ μετοχῆς εἰς τὴν ἐνοριακὴν καὶ λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ βίωσις τοῦ «σαρακοστιανοῦ κλίματος» εἰς τὴν χριστιανικὴν οἰκογένειαν ὁδηγεῖ εἰς τὸ βάθος τῆς ἀληθείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ ἀποτελεῖ κοιτίδα καὶ ἀφετηρίαν χριστιανικῆς μαρτυρίας εἰς τὴν ἐκκοσμικευμένην σύγχρονον κοινωνίαν.

Εὐχεσθε, ἀδελφοί καὶ τέκνα, νὰ διατρέξωμεν ἅπαντες μέ ἔνθεον ζῆλον τὸ στάδιον τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἐν νηστεία καὶ μετανοία, ἐν προσευχῇ καὶ κατανύξει, εἰρηνεύοντες ἐν ἑαυτοῖς καὶ μετ' ἀλλήλων, κοινωνοῦντες τὴν ζωὴν, ἀναδεικνυόμενοι «πλησίον» τῶν ἐν ἀνάγκαις ἐν ἔργοις φιланθρώποις, συγχωροῦντες ἀλλήλοις καὶ δοξολογοῦντες ἐν παντί τὸ ὑπερουράνιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους, δεόμενοι Αὐτοῦ ὅπως εὐδοκῇ νὰ φθάσωμεν κεκαθαρμέναις διανοίαις τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Ἑβδομάδα καὶ νὰ προσκυνήσωμεν ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει τὴν λαμπροφόρον Ἀνάστασίν Του.

Φανάριον, Ἀγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή ,βκδ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

4. Ἰ. Χρυσόστομος, Ἑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν, κ', PG 62, 143.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΕΠΙ ΤΩ ΑΓΙΩ ΠΑΣΧΑ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,
ΧΑΡΙΝ, ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΩΣ ΑΝΑΣΤΑΝΤΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

*Τιμιώτατοι ἀδελφοί Ἱεράρχαι
καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,*

Εὐδοκία καὶ χάριτι τοῦ πανδώρου Θεοῦ διατρέξαντες τὸν δό-
λιχον τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ διελθόντες
ἐν κατανύξει τὴν Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου, ἰδού, εὐφραι-
νόμεθα τῇ πανηγύρει τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως Αὐτοῦ, δι' ἧς
ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς τοῦ Ἄδου τυραννίδος.

Ἡ ἔνδοξος ἐκ νεκρῶν Ἑγερσις τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἶναι συν-
ανάστασις σύμπαντος τοῦ γένους τῶν βροτῶν καὶ πρόγευσις τῆς
τελειώσεως τῶν πάντων καὶ τῆς πληρώσεως τῆς Θείας Οἰκονομίας
ἐν τῇ ἐπουρανίῳ Βασιλείᾳ. Μετέχομεν εἰς τὸ ἄφραστον μυστήριον
τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀγιαζόμενοι ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτῆς
μυστηρίοις καὶ βιοῦντες τὸ Πάσχα, «τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ Παραδεί-
σου ἀνοίξαν», ὅχι ὡς ἀνάμνησιν ἐνός γεγονότος τοῦ παρελθόντος,
ἀλλὰ ὡς πεμπτουσίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ὡς παρουσίαν τοῦ
Χριστοῦ αἰεὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, ἐγγύτερον εἰς ἡμᾶς ἀπὸ ὅσον ἡμεῖς
οἱ ἴδιοι εἰς τὸν ἑαυτὸν μας. Τὸ Πάσχα, οἱ ὀρθόδοξοι πιστοὶ ἀνακα-
λύπτουν τὸν ἀληθινὸν τῶν ἑαυτὸν ὡς ἐν Χριστῷ εἶναι, ἐντάσσονται
εἰς τὴν κίνησιν τῶν πάντων πρὸς τὰ Ἔσχατα, «ἐν χαρᾷ ἀνεκκλαλήτῳ

καὶ δεδοξασμένη» (Α' Πέτρ. α', 8), ὡς «υἱοὶ φωτός... καὶ υἱοὶ ἡμέρας» (Α' Θεσσ. ε', 5).

Κεντρικόν χαρακτηριστικόν τῆς ὀρθοδόξου ζωῆς εἶναι ὁ ἀναστάσιμος παλμός της. Ἀστόχως ἀπεκάλεσεν ὁ φιλόσοφος τὴν ὀρθόδοξον πνευματικότητα «σκυθρωπήν» καὶ «φθινοπωρινήν». Εὐστόχως ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν Δυτικῶν τὸ ἀνεπτυγμένον αἰσθητήριον τῶν Ὀρθοδόξων διὰ τὸ νόημα καὶ τὸ βιωματικόν βάθος τῆς πασχάλιου ἐμπειρίας, χωρὶς ὅμως ἡ πίστις αὐτὴ νὰ λησμονῇ, ὅτι ἡ πορεία πρὸς τὴν Ἀνάστασιν διέρχεται διὰ τοῦ Σταυροῦ. Δέν γνωρίζει ἡ ὀρθόδοξος πνευματικότης τὸν οὐτοπισμὸν τῆς Ἀναστάσεως χωρὶς Σταυρόν, οὔτε τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ Σταυροῦ χωρὶς τὴν Ἀνάστασιν. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, εἰς τὸ ὀρθόδοξον βίωμα τὸ κακόν δέν ἔχει τὸν τελευταῖον λόγον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνῶ ἡ πίστις εἰς τὴν Ἀνάστασιν λειτουργεῖ ὡς κίνητρον διὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς παρουσίας ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῶν συνεπειῶν του, δρᾷ ὡς ἰσχυρά μεταμορφωτικὴ δύναμις. Εἰς τὴν ὀρθόδοξον αὐτοσυνειδησίαν δέν ὑπάρχει χῶρος διὰ συνθηκολόγησιν ἀπέναντι εἰς τὸ κακόν, δι' ἀδιαφορίαν περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἀντιθέτως, ἡ συμβολὴ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῆς ἱστορίας ἔχει θεολογικὴν βάσιν καὶ ὑπαρξιακὸν ἔρεισμα καὶ ἐκτυλίσσεται χωρὶς τὸν κίνδυνον ταυτίσεως τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμον. Ὁ Ὀρθόδοξος πιστός ἔχει συνείδησιν τῆς ἀντιθέσεως μεταξύ τῆς ἐγκοσμίου πραγματικότητος καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς τελειότητος καὶ δέν εἶναι δυνατόν νὰ παραμείνῃ ἀδρανὴς ἀπέναντι εἰς τὰς ἀρνητικότητας. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δέν εἶδε ποτέ τὸν ἀγῶνα διὰ μεταμόρφωσιν τοῦ κόσμου ὡς ἀσήμαντον ὑπόθεσιν. Ἡ πασχάλιος πίστις ἔσωζε τὴν Ἐκκλησίαν τόσον ἀπὸ τὴν ἐσωστρέφειαν καὶ τὴν κλειστότητα, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκοσμίκευσιν.

Εἰς τὸ Πάσχα τῶν ὀρθοδόξων συμπυκνοῦται ὁλόκληρον τὸ μυστήριον καὶ ὁ ὑπαρξιακὸς πλοῦτος τῆς εὐσεβείας μας. Τὸ «ἐξεθαμβήθησαν» τῶν Μυροφόρων, ὅταν, «εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον εἶδον νεανίσκον... περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν» (Μάρκ. ιστ', 5), χαρακτηρίζει τὸ μέγεθος καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἐμπειρίας τῆς πίστεως ὡς βιώσεως ὑπαρξιακοῦ συγκλονισμοῦ. Τὸ «ἐκθαμβεῖσθαι» δηλώνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται ἐνώπιον ἐνός μυστηρίου, τὸ ὅποιον βαθαίνει, ὅσον τὸ προσεγγίζει, κατὰ τὸ λεχθέν, ὅτι ἡ πίστις μας «δέν

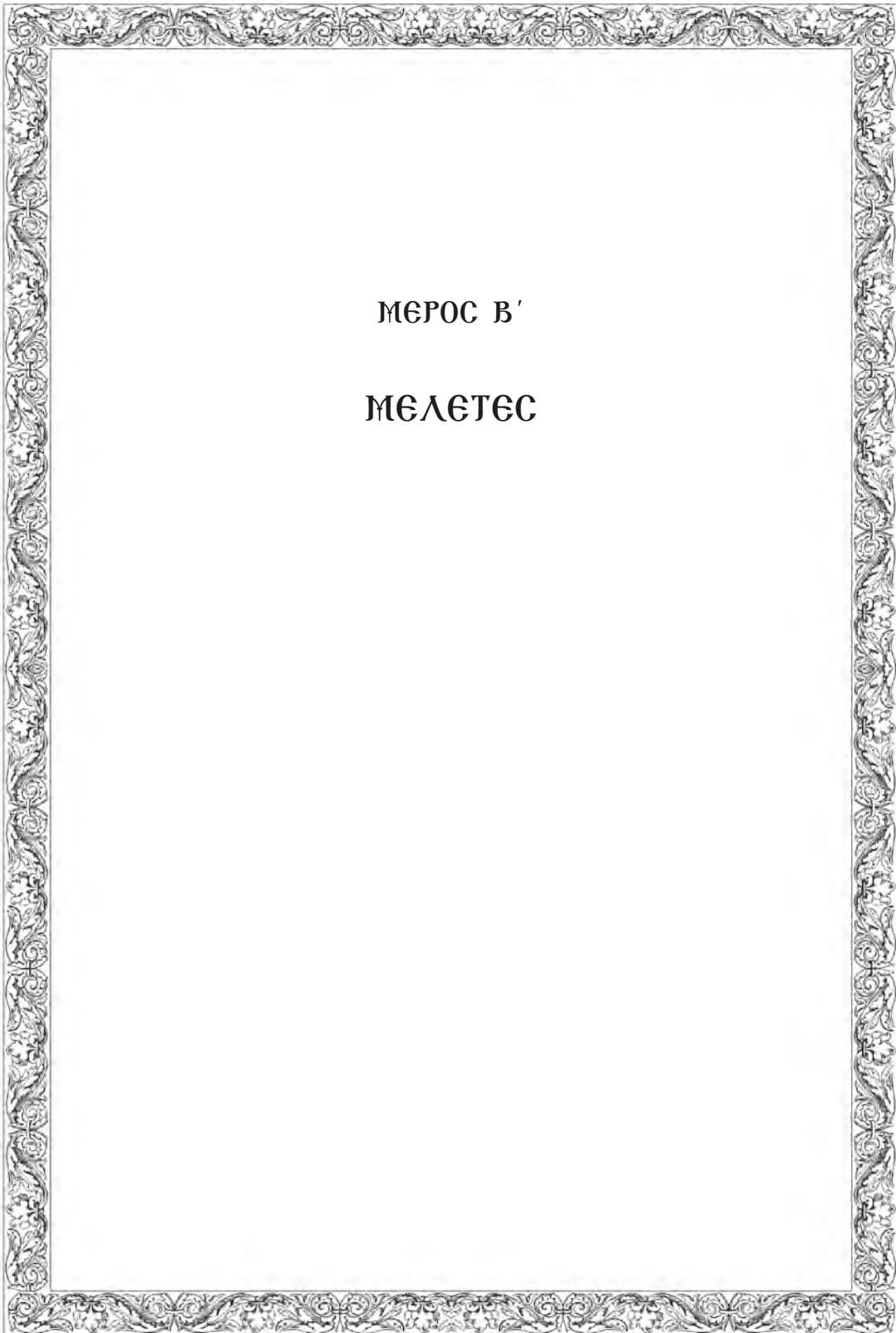
εἶναι πορεία ἀπό τό μυστήριον στή γνώση, ἀλλά ἀπό τή γνώση στό μυστήριον».

Ἐνῷ ἡ ἄρνησις τοῦ μυστηρίου συρρικνώνει ὑπαρκτικῶς τόν ἄνθρωπον, ὁ σεβασμός ἀνοίγει εἰς αὐτόν τήν πύλην τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ πίστις εἰς τήν Ἀνάστασιν εἶναι ἡ βαθυτάτη καί ἀκραιφνεστάτη ἔκφρασις τῆς ἐλευθερίας μας ἢ μάλλον ἡ γέννησις αὐτῆς ὡς ἐκουσίας ἀποδοχῆς τῆς ὑψίστης θείας δωρεᾶς τῆς κατὰ χάριν θεώσεως. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς «βιωμένη Ἀνάστασις», εἶναι ὁ χώρος τῆς «ἀληθεστάτης ἐλευθερίας», ἡ ὁποία εἰς τήν χριστιανικὴν ζωὴν εἶναι θεμέλιον, ὁδός καί προορισμός. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι εὐαγγέλιον ἐλευθερίας, δωρεὰ ἐλευθερίας καί ἐχέγγυον τῆς «κοινῆς ἐλευθερίας» εἰς τήν «αἰώνιον βιοτήν» τῆς Βασιλείας τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Μέ αὐτά τὰ αἰσθήματα, τιμώτατοι ἀδελφοί καί πεφιλημένα τέκνα, ἔμπλεοι τῆς πεπληρωμένης χαρᾶς τῆς μετοχῆς εἰς τήν «κοινήν τῶν ὅλων πανήγυριν», λαβόντες φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός καί δοξάζοντες Χριστόν τόν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν καί ἀνατείλαντα πᾶσι τήν ζωὴν, μεμνημένοι δέ κατὰ τήν πανέορτον ταύτην «κλητὴν καί ἀγίαν ἡμέραν», πάντων τῶν ἐν περιστάσεσιν ἀδελφῶν, δεόμεθα τοῦ «πατήσαντος θανάτῳ τόν θάνατον» Κυρίου καί Θεοῦ τῆς εἰρήνης, ὅπως εἰρηνεύῃ τόν κόσμον, καταυγάξῃ τὰ διαβήματα ἡμῶν πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν καί Αὐτῷ εὐάρεστον, ἀναφωνοῦντες τόν πανευφρόσυνον ὕμνον «Χριστός Ἀνέστη»!

Φανάριον, Ἅγιον Πάσχα ,βκδ΄

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος πρὸς Χριστόν Ἀναστάντα
εὐχέτης πάντων ὑμῶν.

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern surrounds the central text.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΕΛΕΤΕΣ

Αρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΥΦΑΝΤΙΔΗΣ

Δρ Θεολογίας – Δρ Ἱστορίας

**Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου κατὰ τὸν
Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖο
(θέματα εἰσαγωγῆς στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας)**

Χρόνος καὶ αἰωνιότητα

Ο Θεός, ποὺ δημιούργησε τὰ πάντα «καλὰ λίαν», μαζί μὲ τὸν συμπαντικὸ χῶρο, τὸν ὁποῖο ἔκτισε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τοῦ χάρισε καὶ τὸν χρόνο. Ὁ χρόνος εἶναι, ὡς γνωστόν, ἔννοια σχετική· εἶναι τὸ οὐδέτερο ἐκεῖνο πλαίσιο ἐντὸς τοῦ ὁποῖου διαδραματίζονται τὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἀλληλουχία τους, δηλαδή, ὅπως τονίζει ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, ἐκεῖνο τὸ πλαίσιο «εἰς τὸ ὁποῖον καθίστανται ὁρατὰ αἱ δράσεις τῶν συνιστωσῶν ἢ διαμορφουσῶν τὴν πραγματικότητα θελήσεων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ ἀνθρωπίνων, ὅπως ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ»¹. Στὸν ἀντίποδα τοῦ χρόνου, «ἐκεῖ, ὅπου ὁ χρόνος δὲν ἔχει καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἔχη δύναμιν»², βρίσκεται ἡ αἰωνιότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀπόλυτη, προσιδιάζουσα στὸν ἄναρχο καὶ ἀγέννητο Θεό. Εὐστοχα ἐπισημαίνεται ὅτι «γενητὸς ὁ χρόνος καὶ οὐκ ἀΐδιος, ἡργμένος καὶ οὐκ ἄναρχος, πεπερασμένος καὶ οὐκ ἄπειρος»³.

1. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου «Ὁρθόδοξος κόσμος καὶ Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωσις» (27 Σεπτεμβρίου 1999), Ο (Β)6 (1999) 280.

2. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2011)· <http://www.ec-patr.org>.

3. Ψευδο-Ἰουστίνος, *Ἀνατροπὴ δογμάτων τινῶν ἀριστοτελικῶν*, λβ΄· PG 6, 1528B.

Ἡ εἴσοδος τοῦ Κυρίου –μὲ τὴν ἐνανθρώπησίν Του– στὴν ἱστορική πορεία τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι «ἀποτέλεσμα»⁴ τῆς ἀφάτου καὶ ἀπείρου φιланθρωπίας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους: «Ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν χρόνον καὶ τὴν ἱστορίαν»⁵. Καὶ τότε, ὑπενθυμίζει ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, τὸ ἄκτιστο ἐνώθηκε μὲ τὸ κτιστό, ὁ Κύριος γεννήθηκε, σταυρώθηκε καὶ ἀναστήθηκε, ἡ ἀνακαίνιση τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου συντελέστηκε, ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἔχει ἤδη ἀρχίσει, καὶ ἄρα «ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ μετέτρεψε τὸν χρόνον εἰς αἰωνιότητα»⁶.

Χρόνος καὶ ἄνθρωπος

Ὁ χρόνος –διαιρεμένος σὲ μικρὰ καὶ μεγάλα τμήματα, ἀπὸ τῶν κλασμάτων τοῦ δευτερολέπτου ἕως τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἐτῶν φωτός– παραδίδεται ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸν ἄνθρωπο κενός, γιὰ νὰ τὸν “πληρώσει” μὲ τὰ ἔργα του. Ρέει ἐνώπιόν του ὡς μία κινουμένη ταινία, πάνω στὴν ὁποία ἀποτυπώνεται ἀνάγλυφα ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν ἔργων του, ἔργων ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν. Στὴν ταινία αὕτὴ καταγράφονται πράξεις, λόγοι καὶ σκέψεις, «ἥτοι ἡ προσωπικὴ ἐκάστου ἱστορία, ἡ ὁποία καὶ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»⁷. Ἡ συνεχὴς αὕτὴ ροὴ τοῦ φυσικοῦ χρόνου, ἡ ὁποία γίνεται στὸν ἄνθρωπο πλήρως αἰσθητὴ μέσω τῆς κίνησης καὶ μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, δηλαδὴ μέσω τῆς ἀέναης κίνησης τῆς ὅλης δημιουργίας καὶ ὁλόκληρης τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου τῶν ἀστρονομικῶν φαινομένων, καὶ μέσω αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ θανάτου, εἶναι, κατὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖο, «ἐν μέγα μυστήριον»⁸. Μπροστὰ σὲ αὐτὸ τὸ μυστήριον ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἀμυνθεῖ –ὕψωνει ὀβελίσκους

4. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Γενικὴν Ἱερατικὴν Σύναξιν εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον τοῦ Ἰδρύματος Χρονίως Πασχόντων «Ἡ Πλατυτέρα», (10 Δεκεμβρίου 2014)· http://fanarion.blogspot.it/2014/12/blog-post_16.html.

5. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξιῶσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1993), Ο (Β)1 (1994) 280.

6. Ὁ.π.

7. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξιῶσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1998), Ο (Β)5 (1998) 77.

8. Ὁ.π.

καὶ ἀγάλματα, ἀναμνηστικὲς ἐπιγραφὲς καὶ μαρμάρινα ἀναθήματα, ἀψίδες θριάμβου καὶ ἡρωϊκὰ συμπλέγματα–, ὥστε νὰ ἀποκρύψει τὴ θέα τοῦ ἐφήμερου καὶ νὰ παρατείνει τὸν χρόνον, νὰ σημαδεύσει τὸν τόπο καὶ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς καὶ τῆς διάβασής του στὴ γῆ, καὶ «οὕτω δημιουργεῖται ἡ Ἱστορία, ἡ Μνήμη καὶ ἡ Παράδοσις»⁹. Ἐπίσης, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ βίου αὐτοῦ, κάθε ἄνθρωπος, κατὰ καιροὺς, κατοπτρεῖ τὸν διανυθέντα χρόνον καὶ ὁραματίζεται τὸν χρόνον ποὺ πρόκειται νὰ διανύσει, προκειμένου νὰ ἐπισημάνει τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο βρίσκεται καὶ νὰ ἀποφασίσει γιὰ τὴν ἐφεξῆς πορεία του. Μολονότι, μάλιστα, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, πιστὴ στὴν Ἀποστολικὴ καὶ Πατερικὴ Παράδοση, δὲν ἀποδίδει ἰδιαιτέρη σημασία στοὺς σταθμοὺς καὶ τὶς ὁροθεσίες τῆς ροῆς τοῦ χρόνου, τὰ ὁποῖα ὀρίζει ὁ κόσμος βάσει τῶν δικῶν του φυσικῶν κριτηρίων, «ἐν τούτοις δὲν δυσκολεύεται νὰ χρησιμοποίησῃ καὶ τοὺς σταθμοὺς αὐτοὺς εἰς οἰκοδομὴν τοῦ πληρώματος αὐτῆς, ἐξαγιάζουσα καὶ προβάλλουσα πᾶσαν χρονικὴν στάσιν ὡς εὐκαιρίαν ἐξετάσεως καὶ κριτικῆς τῆς διανυθείσης περιόδου καὶ προβλέψεως καὶ προγραμματισμοῦ τῆς μελλούσης νὰ διανυθῇ»¹⁰. Ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ὑπογραμμίζει ὅτι «ὁ σταδιακὸς αὐτὸς αὐτοέλεγχος εἶναι ἀπαραίτητος, διότι μᾶς δίδει τὴν δυνατότητα ἐκτιμήσεως τῆς πορείας καὶ τῶν κατευθύνσεών μας, τῆς ἐνδεχομένης διορθώσεως καὶ τῆς μετὰ ἡλεγκμένης βεβαιότητος προχωρήσεως, ἐκεῖ ὅπου ἡθέλομεν ἐπιλέξει»¹¹.

Ἡ τοποθέτηση, λοιπόν, τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ χρόνου χρωματίζει ἀποφασιστικὰ ὁλόκληρη τὴ ζωὴ του, ἀφοῦ «ὁ χρόνος δὲν ἀποτελεῖ λεπτομέρειαν ἢ ἐπὶ μέρους περιοχὴν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ συνεκτείνεται μετ’ αὐτῆς καὶ συνοδεύει αὐτήν»¹², καθ’ ὅλη τὴ διάρκειά της, ἢ ὁποῖα, κατὰ τὸν Προφητάνακτα Δαυῖδ, ὑπολογίζεται κατὰ μέσον ὄρον εἰς ὀγδοήκοντα ἔτη¹³. Ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ πλαι-

9. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1995), Ο (Β)2 (1995) 135-136.

10. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 155.

11. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1998), Ο (Β)5 (1998), 77.

12. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1996), Ο (Β)3 (1996) 144.

13. Ψαλμ. 89,10.

σίου ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει, κατὰ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη, «νὰ ἀνεύρη καὶ ἀποδεχθῇ τὸν προορισμὸν του καὶ νὰ πράξῃ ὅσα ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς στόχους του»¹⁴, καὶ ἔτσι ὁ παρὼν βίος νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ κυοφορία γιὰ τὰ μέλλοντα, γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Ὅπως ἀκριβῶς «τὸ ἔμβρυον πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἐπὶ ἑννέα μῆνας, δηλαδὴ εἰς προκαθωρισμένον διάστημα χρόνου, οὕτω καὶ ὁ βαπτιζόμενος χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἀναπτυχθῇ πνευματικῶς εἰς τὸ ὀγδοηκονταετὲς προκαθωρισμένον διάστημα χρόνου»¹⁵. Σὲ σχέση μετὰ τὰ προαναγραφέντα, ἡ γραφίδα τοῦ Πατριάρχῃ ἐπισημαίνει ὅτι ὑπάρχουν δύο βασικὲς πλάνες, στὶς ὁποῖες συνήθως ὀλισθαίνει ὁ ἄνθρωπος, ἰδιαίτερα ὁ ἐκκοσμιευμένος. Πρῶτον· λησμονεῖ τὴ σπουδαιότητα τοῦ παρόντος, ποὺ προβάλλεται ἀπὸ πολλοὺς «ὡς βαθμὶς γιὰ τὸ μέλλον, ποὺ γίνεται ὁ δυνάστης τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑποτάσσονται καὶ θυσιάζονται τὰ πάντα»,¹⁶ καὶ στρέφεται πρὸς τὸ διαρκῶς προσδοκώμενο μέλλον, στὸ στάδιο τῆς προετοιμασίας τοῦ μέλλοντος¹⁷. Τέλος, λησμονεῖ ὅτι τὸ μέλλον δὲν προγραμματίζεται, διότι τὸν τελευταῖο λόγο τὸν ἔχει ὁ Θεός, καὶ ὡς ἐκ τούτου, «κάθε προσπάθεια τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου νὰ διαμορφώσῃ μόνος του τὸ μέλλον του, ἐρήμην τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ ματαιοπονίαν»¹⁸.

Σχέση χρόνου, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου

Κατὰ τὴ χριστιανικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, οἱ στόχοι ἐκάστου ἀνθρώπου κατὰ τὴν ὀγδοηκονταετῇ πορεία του ποικίλλουν ἀνάλογα μετὰ τὶς ἐπιλογές του, ὅποτε καὶ ὁδηγεῖται εἴτε στὴν ὕλικὴ εὐζωΐα καὶ κατ' ἐπέκταση μᾶλλον στὸν αἰώνιο θάνατο¹⁹, εἴτε στὴν πνευματικὴ εὐζωΐα καὶ κατ' ἐπέκταση στὴν αἰώνια ζωή.

14. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2002), Ο (Β)9 (2002) 176.

15. Ὁ.π., 177.

16. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1993), Ο (Β)1 (1994) 279.

17. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1996), Ο (Β)3 (1996) 144-145.

18. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸ τοῦ Παναγίου Τάφου (25 Μαΐου 2014)· <http://www.ec-patr.org>.

19. Πρβλ. Ματθ. 19, 23-24.

Στήν πρώτη περίπτωση, ὁ ἄνθρωπος, κινούμενος συνήθως μέσα στο πλαίσιο τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, θεοποιεῖ τὴν «ποσότητα», βλέπει τὸν χρόνον ὡς «χρῆμα», μὲ σύνηθες ἀποτέλεσμα ἐν τέλει νὰ αἰσθάνεται ἓνα ὑπαρξιακὸ κενό, ἀνία, μοναξιά, ἀκόμη καὶ φόβο γιὰ τὸ μέλλον. Ἔτσι, «ἡ προσήλωσις εἰς τὴν εὐδαιμονιστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς κάθε στιγμῆς, τὸ “carpe diem” [ζῆσε τὴ στιγμὴ], ἡ ἀγωνία ὅτι παρέρχεται καὶ χάνεται ἡ ζωὴ, καθηλώνουν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ‘ἔδῳ καὶ τῶρα’»²⁰.

Στὴ δευτέρῃ περίπτωση, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπὶ γῆς –καὶ πάντοτε ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας– παρουσία τοῦ χριστιανοῦ εἶναι ἡ ἐπίτευξη τοῦ «καθ’ ὁμοίωσιν», τότε, κατὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖο, ὁ ἀέναντος χρόνος εἶναι ἡ αἴσθησις τῆς πορείας «πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ καθ’ ὁμοίωσιν» καὶ ἡ προσμονὴ «τοῦ ἐσχάτου τέλους, κατὰ τὸ ὅποιον προσδοκῶμεν οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν»²¹. Ὁ χρόνος, ἐπομένως, γιὰ τὸν χριστιανὸ καθίσταται «ὁ ‘τόπος’ τῆς συναντήσεως καὶ τῆς συνεργασίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ στάδιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καλεῖται νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ, προκειμένου νὰ τελειωθῇ καὶ νὰ καταξιωθῇ ὡς πρόσωπον πλασθὲν κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν Αὐτοῦ»²². Εἶναι τὸ στάδιο ἐντὸς τοῦ ὁποίου μπορεῖ νὰ ἀποφασίσαι καὶ νὰ ἐτοιμάσει τὸν ἑαυτὸν τοῦ γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ἀξιοποιώντας τὸ σήμερα, χρησιμοποιώντας ὀρθῶς τὸν χρόνο τῆς ζωῆς του, ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν²³. Ὁ χρόνος, τὸ παρόν, μέσα στὴν Ἐκκλησίαν μετατρέπεται «εἰς περισπούδαστον προσδοκίαν τοῦ χριστιανοῦ, τοῦ ἀφορῶντος μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Λυτρωτὴν καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν»²⁴.

Ἔτσι, ἐντὸς τῆς παροδικότητος καὶ τῆς φθορᾶς τοῦ χρόνου, καμία ἀξία δὲν ἔχει «ὁ παρερχόμενος, ἐν ἁμαρτίαις καὶ δοκιμασίαις δυ-

20. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1993), Ο (Β)1 (1994) 278-279.

21. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὸ προσκύνημα τῶν Ἀγιορειτῶν Πατέρων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (18 Φεβρουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 176.

22. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1996), Ο (Β)3 (1996) 144.

23. Ὁ.π., 145-146.

24. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2012). <http://www.ec-patr.org>.

στυχῶς πολλάκις, χρόνος»²⁵. Ὁ χρόνος χαρίζεται ἀπὸ τὸν Κύριο κενός, γιὰ νὰ τὸν γεμίσει ὁ ἄνθρωπος μὲ ἔργα καλwsσύνης, ἀγάπης καὶ ἀρετῆς, «εἰς ἀνιδιοτελῆ ἐκδήλωσιν τῆς τελείας ἀγάπης τοῦ πρὸς τὸν δωρούμενον [...] τὴν ζωὴν καὶ τὸν χρόνον»²⁶. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ ἀγάπη ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους καὶ μέσω τῆς ἔνωσης αὐτῆς τοὺς μεταφέρει «ἀπὸ τὸ σχεδὸν ἄπειρον –κατὰ τὸ ἀνθρώπινον– ἀλλ' οὐσιαστικῶς πεπερασμένον, διάνυσμα τοῦ φυσικοῦ χρόνου, εἰς τὸ ὁποῖον κινεῖται ὁ ἀνθρώπινος βίος, εἰς τὸ πραγματικῶς ἄπειρον διάνυσμα τῆς αἰωνιότητος, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ὁ ἀγαπώμενος Κύριος»²⁷. Ἐπομένως, κατὰ τὸν Οἰκουμενικό μας Πατριάρχη, μέσω τῆς ἀγάπης ὁ μὲν χριστιανὸς μεταπηδᾷ «ἀπὸ τοῦ διανύσματος τοῦ φυσικοῦ χρόνου, τοῦ μόνου ἐφικτοῦ εἰς τὴν αὐτοδύναμον ἀνθρωπίνην φύσιν, εἰς τὸ διάνυσμα τῆς αἰωνιότητος, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ χαρίζεται εἰς ὅσους ἐξ ἀγάπης πολλῆς ἐνωθοῦν μετ' Αὐτοῦ»²⁸, ὁ δὲ χρόνος ἀποκτᾷ μία πρωτόγνωρη ποιότητα, ἀφοῦ «μέσα εἰς τὸν χρόνον ἔχει εἰσέλθει ἡ αἰωνιότης» καὶ «εἰς τὸ παρὸν προσφέρεται τὸ ἔσχατον»²⁹.

Ἐκεῖνο, λοιπόν, τὸ ὁποῖο προκρίνεται γιὰ τὴ δημιουργία σταθερῆς σχέσης μεταξύ Θεοῦ, ἀνθρώπου καὶ χρόνου εἶναι τὸ καλὸ, «ἡ ἀρετὴ, μὲ ἐκφάνσεις τῆς τὸ ἥθος, τὸ φρόνημα, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐνότητα, τὴν ἀλήθειαν»³⁰, ὥστε ὁ χρόνος νὰ καταστεῖ «καιρὸς», μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Μέσω τῆς ἀρετῆς, κατὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τὸ παρὸν «ἀποκτᾷ καιρίαν σημασίαν καὶ γίνεται καιρὸς ἐγρηγόρσεως, μετανοίας, ἀσκήσεως, αὐθυπερβάσεως καὶ ἀγάπης»³¹, ἐνῶ οἱ στιγμὲς τοῦ χρόνου, συνειδητοποιούμενες ὡς σταθμοὶ στὴν

25. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Σύναξιν τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γερμανίας εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Γεωργίου Φραγκφούρτης (12 Μαΐου 2014)· <http://www.ec-patr.org>.

26. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 155.

27. Ὁ.π., 156.

28. Ὁ.π.

29. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1993), Ο (Β)1 (1994) 279.

30. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τοῦ νέου ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2014)· <http://www.ec-patr.org>.

31. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1993), Ο (Β)1 (1994) 279.

αδιάκοπη ροή του, καθίστανται πνευματικῶς χρήσιμοι γιὰ τὸν ἄνθρωπον, προκειμένου νὰ ἀναλογισθεῖ τὸ διάστημα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ποὺ διανύθηκε ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ποὺ ἀπομένει, ὥστε νὰ ἐξαγοράζει τὸν καιρὸ καὶ νὰ τρέχει τὸν προκειμένο ἀγῶνα μὲ ὑπομονή, «διότι τὸ τέλος εἶναι ἐγγύς, κἂν μυριάδες ἐτῶν διέλθουν μέχρις οὗ τοῦτο ἔλθει»³². Μέσω τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται «ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ χρόνου», εἰσέρχεται «εἰς τὸν χώρον καὶ τὸν χρόνον τῶν ζώντων», ἐνῶ ὅ,τι πράττει «ἀποκτᾷ αἰώνιαν ἀξίαν», πάντοτε κατὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖο³³.

Καταγραφή τοῦ χρόνου

Μολονότι γιὰ τὸν μὴ χριστιανὸ μεγαλύτερη σπουδαιότητα ἔχουν τὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέρονται κυρίως στὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν ἐπωνύμων –γεννήσεις καὶ θάνατοι, χρηματικὰ εἰσοδήματα καὶ δαπάνες, ἔκταση κυριαρχίας τῶν ἰσχυρῶν καὶ ὑποτέλεια τῶν ἀδύναμων στοὺς δυνατοὺς, πόλεμοι καὶ μάχες–, τουτέστιν ἡ ἱστορία «τοῦ θορυβώδους καὶ εὐρέως διατυμπανιζομένου κακοῦ»³⁴, γιὰ τὸν χριστιανό, χωρὶς νὰ παραγνωρίζεται ἡ σημασία «τῶν παραγόντων τούτων διὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου»³⁵, σημαντικότερα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἔχουν καταγραφεῖ στὶς βίβλους τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἡ «πνευματικὴ ἱστορία ἐκάστου»³⁶, ἡ ἱστορία «τοῦ διαπραττομένου κατὰ τὴν ροὴν τοῦ χρόνου ἀθορύβου καὶ πολλάκις σεσιγμένου καλοῦ»³⁷, παρ' ὅλο ποὺ συνήθως πα-

32. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὸ προσκύνημα τῶν Ἀγιορειτῶν Πατέρων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (18 Φεβρουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 177.

33. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2008), Ο (Β)15 (2008) 202-203.

34. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 155.

35. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2005), Ο (Β)12 (2005) 161.

36. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2003), Ο (Β)10 (2003) 269.

37. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 155.

ραμένει ἀκατάγραφος ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ κόσμου³⁸ καὶ κατ' ἐπέκταση ἀφανὴς στοὺς πολλοὺς. Κατὰ τὸν Κωσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖο ἡ ἱστορία τοῦ καλοῦ κατέχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα, διότι «ἡ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Χριστὸν διάπραξις τοῦ καλοῦ συνεπάγεται τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ χαριστικὴν ἀρπαγὴν τοῦ πιστοῦ ἀπὸ τοῦ διανύσματος τῆς χρονικότητος καὶ τὴν μετάβασιν ἢ μετεγκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὸ διάνυσμα τῆς αἰωνιότητος»³⁹. Καὶ τοῦτο μολονότι «αἰέποτε τὸ καλὸν φαίνεται ἡττώμενον ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ τελικῶς παραδόξως νικᾷ τοὺς νικητάς του· διότι τὸ καλὸν ἀναζωογονεῖται ὑπὸ τῆς ἀειζώου πηγῆς αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀγαπῶντος Θεοῦ, ἐνῶ τὸ κακὸν αὐτοκαταστρέφεται»⁴⁰. Ἡ ἱστορία τοῦ καλοῦ, ὑπενθυμίζει ἡ Πατριαρχικὴ κάλαμος, «ἀρχίζει μὲ τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, συνεχίζεται μὲ τὴν ἐξαχρείωσιν τῆς εἰκόνης ταύτης καὶ τοῦ ἀρχαίου κάλλους τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου κατὰ τὴν μετὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὴν πτῶσιν περίοδον καὶ ἤδη εὐρίσκεται εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀναπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ νέου Ἀδάμ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴¹.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος μᾶς παρέχει ὁρισμένα παραδείγματα γεγονότων, τὰ ὅποια ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα γιὰ τὸν χριστιανό, καθὼς ἀναφέρονται στὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων, ψυχῶν οἱ ὅποῖες ἀντάλλαξαν «τὴν προσκαιρότητα τοῦ αἵωνος τούτου μὲ τὴν αἰωνιότητα τοῦ μέλλοντος τοιούτου»⁴². ἡ δράση τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν ὁποίων «ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε κεφαλαιώδης καὶ δραστικωτέρα ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἔργα τῶν ἡγεμόνων τῶν λαῶν»⁴³. ἡ μετάνοια ἐνὸς

38. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1998), Ο (Β)5 (1998) 78.

39. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 155-156.

40. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1998), Ο (Β)5 (1998) 80.

41. Ὁ.π.

42. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχεῖσις Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2005), Ο (Β)12 (2005) 161.

43. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου

ἀμαρτωλοῦ, «διὰ τὴν ὁποίαν γίνεται χαρὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, [ἡ ὁποία] πραγματοποιεῖται εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας του καὶ μένει κρύφιον καὶ πολλάκις ἀπόρρητον γεγονός»⁴⁴. τὰ νέφη τῶν Ἀγίων «πληροῦντων ἡμᾶς χαρᾶς», ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰς «μάζας ἀρνηθέντων τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, πληροῦντων ἡμᾶς λύπης»⁴⁵. ἕνας λόγος παρηγορίας, «ὁ ὁποῖος ἀναπαύει μίαν ψυχὴν καὶ βελτιώνει ἀναλογικῶς τὸν ὅλον κόσμον», καθὼς καὶ μία ὁμιλία περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἡ ὁποία θεωρεῖται «ἐφημέρου καὶ μικρᾶς σπουδαιότητος, ἐνδέχεται νὰ μεταστρέψῃ τὴν πνευματικὴν πορείαν ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ δι' αὐτοῦ τὴν πορείαν τοῦ κόσμου»⁴⁶.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων γίνεται φανερό, κατὰ τὴν Πατριαρχικὴ διδασκαλία, πρῶτον, ὅτι καθένας ἀπὸ τοὺς βαπτισμένους χριστιανοὺς συμμετέχει «εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς πνευματικῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἐλευθερίαν καὶ ὑπευθυνότητα παρὰ τοῦ Θεοῦ», μάλιστα δὲ «αἱ τε εὐστοχοὶ καὶ αἱ ἄστοχοι ἐνέργειαι μας καταγράφονται ὑπὸ τῆς ἀδεκάστου ἱστορίας, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ καὶ ἄγονται εἰς ἔπαινον ἢ ψόγον ἡμῶν»⁴⁷, καί, δεύτερον, ὅτι ἡ συνείδηση τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ συσχέτιση «τῶν πράξεων ἡμῶν πρὸς τὸ μέλλον τῆς κοινότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκομεν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης»⁴⁸. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ πιστὸς χριστιανός, ἰδιαίτερα μάλιστα ὁ πιστὸς ἱστορικός –καὶ δὴ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικός–, δὲν βλέπει μόνον τὰ τοῦ παρελθόντος ἀποκομμένα ἀπὸ τὸ παρόν –μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται– καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ μέλλον,

κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2003), Ο (Β)10 (2003) 269.

44. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2005), Ο (Β)12 (2005) 163.

45. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 158.

46. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2005), Ο (Β)12 (2005) 163.

47. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2003), Ο (Β)10 (2003) 269.

48. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1999), Ο (Β)6 (1999) 97.

πρὸς τὸ ὁποῖο πορεύεται καὶ τὸ ὁποῖο διαμορφώνει, ἀλλὰ τὸν ἐνδιαφέρει «ὅλος ὁ χρόνος τῆς κτιστῆς φύσεως μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων [...] ὅπως ἄλλωστε καὶ τὸ πέραν τῆς χρονικότητος κείμενον ἄπειρον διάστημα τῆς αἰωνιότητος»⁴⁹. καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ «βλέπει ταυτοχρόνως τὴν ἀφετηρίαν, τὴν πορείαν καὶ τὸ τέλος, τὸ αἶτιον, τὴν διεργασίαν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ νῦν καὶ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ ἐπέκεινα τοῦ χρόνου εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»⁵⁰.

Βίωση τῆς αἰωνιότητος

Μὲ βάση τὰ ἀνωτέρω, ὁ ἱστορικός –καὶ δὴ ὁ ἐκκλησιαστικός ἱστορικός– πρὸ τῆς διὰ τῆς μελάνης καταγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας –ἀκόμη καὶ τῶν ἐπὶ μέρους αὐτῆς θεμάτων– πρέπει νὰ βιώσει ὁ ἴδιος στὴν ψυχὴ του τὴ μετάβαση «ἐκ τῆς χρονικότητος εἰς τὴν αἰωνιότητα»⁵¹, ἡ ὁποία περιγράφηκε διὰ μακρὸν μέχρι τοῦδε, προκειμένου στὴ συνέχεια, ἔμπειρος πλέον καὶ ὁ ἴδιος αὐτῆς τῆς πραγματικότητος, νὰ μεταφέρει στὶς δέλτους τῆς ἱστορίας, στηριζόμενος στὶς πηγὰς καὶ μόνον, κυρίως τὴν ἱστορίαν «τοῦ διαπραττομένου κατὰ τὴν ροὴν τοῦ χρόνου ἀθορύβου καὶ πολλάκις σεσιγμένου καλοῦ»⁵². Ἡ ἐμπειρία αὕτη εἶναι δυνατόν νὰ βιωθεῖ ὡς ἓνα διαρκὲς παρόν, ἢ μᾶλλον ὡς αἰωνιότητα, ἀφοῦ «εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ὑπάρχει παρελθόν, παρόν καὶ μέλλον, ἀλλὰ μόνον ἡ αἰωνιότης, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἔννοιαι συμπλέκονται ἀρρήκτως καὶ χάνουν τὴν ὑπόστασίν των, καθὼς εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τοῦ αἰωνίου παρόντος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ»⁵³. Ἡ ἐμπειρία αὕτη εἶναι

49. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2001), Ο (Β)8 (2001) 98.

50. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ (14 Μαΐου 2000), Ο (Β)7 (2000) 324.

51. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐν Πατριαρχείῳ Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2001), Ο (Β)8 (2001) 98.

52. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2000), Ο (Β)7 (2000) 155.

53. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὴν Σεβ. Ἱεραρχίαν καὶ τὸ Πλήρωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2016)· <http://www.ec-patr.org>.

δυνατὸν νὰ βιωθεῖ μόνον μέσα στὴν Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴ θεία λατρεία, καὶ μάλιστα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος, «μυστηριωδῶς ὡς ζῶντα καὶ ὑπάρχοντα, τὰ παρελθόντα, τὰ παρόντα καὶ αὐτὰ τὰ μέλλοντα, τὰ ἐρχόμενα [...] δι' ὃ καὶ λέγομεν πολλάκις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ: σήμερον ὁ Χριστὸς γεννᾶται ἐκ Παρθένου· σήμερον ὁ Χριστὸς παραγίνεται· τὰ σύμπαντα σήμερον χαρᾶς πληροῦνται»⁵⁴.

Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ βιώνεται ἰδιαίτερα κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία εἶναι ἡ «ὑπέρβασις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου»⁵⁵, ἡ «σωτήριος μνήμη»⁵⁶ «τῆς σωτηρίου ἐντολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγεννημένων, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Τάφου, τῆς τριημέρου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανούς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας»⁵⁷. Κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία βιώνεται «τὸ χθές, τὸ σήμερον καὶ τὸ αὔριον τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας»⁵⁸, ὁλόκληρο τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, «ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπαγγελίας ἐν τῷ Παραδείσῳ μέχρι τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ ὅλον συγκροτεῖ τὸν θεσμὸν τῆς Ἐκκλησίας», καὶ ἐπέκεινα τούτων μέχρι τῶν ἐσχάτων, ὅτε θὰ ἔχη ὁλοκληρωθῇ ἡ ἱστορία»⁵⁹, δηλαδὴ μέχρι «καὶ τὴν μέλλουσαν πραγματικότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν προσβλέπει καὶ τὴν ὁποίαν ἐπιζητεῖ (Ἐβρ. 13.14)»⁶⁰. Μάλιστα, στὸ βίωμα αὐτὸ μετέχουν ὡς μέλη τοῦ ἐνὸς Σώματος τοῦ Χριστοῦ ὅλα τὰ μέλη

54. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξιῶσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1995), Ο (Β)2 (1995) 137.

55. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν πρώτην Θεϊαν Λειτουργίαν εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Γεωργίου Μουδανιῶν Μ. Ἀσίας (29 Ἀπριλίου 2018)· <http://www.ec-patr.org>.

56. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δοξολογίαν εἰς τὸν Ἱερὸν Καθεδρικὸν Ναὸν Ἁγίας Τριάδος Βόννης (13 Μαΐου 2014)· <http://www.ec-patr.org>.

57. Ἀναφορά Θείας Λειτουργίας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

58. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου μετὰ τὸ πέρας τῆς Πατριαρχικῆς Χοροστασίας εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἁγίας Φωτεινῆς Σμύρνης (8 Φεβρουαρίου 2015)· <http://www.ec-patr.org>.

59. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν συνάντησιν Αὐτοῦ μετὰ τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν καθηγητῶν τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ὁρθοδόξου Θεολογικῆς Σχολῆς «Πατριάρχης Ἰουστινιανός» (16 Ὀκτωβρίου 2004), Ο (Β)11 (2004) 876-878.

60. Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις 1999.

τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς Θριαμβεύουσας καὶ τῆς Στρατευομένης, ἐνῶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ὅτι «τὸ παρελθὸν γίνεται παρόν, καθὼς κοινωνοῦμεν μὲ τὰς ψυχὰς τῶν προαπελθόντων πατέρων καὶ ἀδελφῶν μας, μὲ τοὺς Ἁγίους, μὲ τοὺς ἀγγέλους»⁶¹. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ ἀποτελεῖ ἐπιπλέον καὶ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἀπάντηση στὸν διαιρεμένο κόσμο, «ὁ ὅποιος ἀτυχῶς εἰς τὰς ἡμέρας μας ζῇ τὴν τραγωδίαν τῶν πολλῶν του διαιρέσεων καὶ τῶν σχετικῶν συγκρούσεων»⁶². Αὐτὸ τὸ βίωμα «τῆς τελέσεως τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὡς μυστηρίου ἀνακεφαλαιοῦντος ὅλην τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἕως τῶν ἐσχάτων, αὐτὴ ἡ σύνδεσις τῆς ἱστορίας, ὅχι μόνον μὲ τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγαθοποιὸν παρέμβασιν τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτήν»⁶³, θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Βαρθολομαῖο «ἡ Μεγάλῃ Ἀλήθειᾳ»⁶⁴ τῆς Ἐκκλησίας.

Μὲ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας συνδέονται ἄρρηκτα ὅλες οἱ χριστιανικὲς ἐορτές, κατὰ τὶς ὁποῖες «ὁ χρόνος γίνεται αἰωνιότης»⁶⁵. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἔτος –ὁ ἐνιαύσιος αὐτὸς κύκλος ἐορτῶν ποὺ ἀναφέρονται στὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς Θείας Οἰκονομίας–, τὸ ὁποῖο ὁλοκληρῶνεται ἐντὸς μιᾶς ἐτησίας περιόδου ἐναλλαγῆς τῶν ἐποχῶν καὶ ἐπανέρχεται στὴν ἀφετηρία του, «διὰ τῆς ἀενάου καὶ ἀτέρμονος ἐπαναλήψεως ὑποδηλοῖ καὶ τονίζει τὴν ἀτέρμονα αἰωνιότητα»⁶⁶. Μάλιστα, ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος τονίζει ὅτι ἡ κίνηση αὐτὴ τοῦ χριστιανοῦ ἐντὸς τῆς αἰωνιότητος, ὡς αἴσθησις τῆς διαδοχῆς τῶν γεγονό-

61. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὴν Σεβ. Ἱεραρχίαν καὶ τὸ Πλήρωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2016)· <http://www.ec-patr.org>.

62. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Σπυρίδωνος (17 Ὀκτωβρίου 2004), Ο (Β)11 (2004) 888.

63. Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Βασιλείας Ἑλβετίας (12 Ὀκτωβρίου 2003), Ο (Β)10 (2003) 827.

64. Ὁ.π.

65. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξιῶσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 2018)· <http://www.ec-patr.org>.

66. Χαιρετισμὸς τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξιῶσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1999), Ο (Β)6 (1999) 95.

των, βοηθεῖ τὸν πιστό, προκειμένου νὰ βιώνει «κατὰ ἀπερινόητον τρόπον τά τε πρῶτα καὶ τὰ ἔσχατα ἐν πληρότητι ἀπείρου στιγμῆς καὶ ἀπείρου αἰωνιότητος»⁶⁷.

Ἐν κατακλείδι, ιδιαίτερη σημασία, τόσον γιὰ τοὺς ἱστοριοδίφες τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ γιὰ κάθε ἄνθρωπο, ἀποτελοῦν οἱ λόγοι τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Πρωτοχρονιά τοῦ 1993: «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Λειτουργίαν της, τὰς ἑορτάς της, τὴν εὐλογημένην ζωὴν τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς κοινωνίας τῆς ἀγάπης, μεταμορφώνει συνεχῶς τὴν ζωὴν μας καὶ τὴν ἀναφέρει εἰς τὴν αἰωνιότητα. Οὕτως ἡ ἐλπίς τῶν χριστιανῶν δὲν εἶναι κενὴ καὶ ὁ ἀγὼν δι' ἕναν καλῦτερον κόσμον, διὰ δικαιοσύνην, ἀγάπην καὶ εἰρήνην, δὲν εἶναι τυφλός, ἀλλ' ἔχει σκοπὸν καὶ προοπτικὴν»⁶⁸.

67. Ὁ.π.

68. Ἀντιφώνησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Δεξίωσιν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους (1 Ἰανουαρίου 1993), Ο (Β)1 (1994) 280.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΕΡ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Δρ Θεολογίας

Ἡ ἐσχατολογικὴ μαρτυρία τῆς Ἐγκυκλίου
τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου
τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας
(Κρήτη, 18-26 Ἰουνίου 2016)

Α. Εἰσαγωγή

Βασικό στοιχείο γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς κηρυκτικοῦ καὶ διδακτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καὶ καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν τοποθέτηση στό ὀρθό πλαίσιο τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ συχνές ἀναφορές Του στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.¹ Μὲ τὴ βοήθεια πολλῶν παραβολῶν ἀποκαλύπτει, ἐμμέσως καὶ ἀμέσως, στοὺς ἀκροατές Του καὶ σέ ἐμᾶς, πού σήμερα διαβάζουμε καὶ μελετᾶμε τίς εὐαγγελικὲς διηγήσεις, πτυχές τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ προβάλλοντας ταυτοχρόνως τὴ σημασία της γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν πνευματικὴ μας πορεία.

Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα καὶ θεολογικὴ ἔννοια, δέν εἶναι δυνατόν νά κατανοηθεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν πνευματικὸ χῶρο καὶ τίς θεολογικὲς παραμέτρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μυστηριακῆς ζωῆς. Ὅποιος τό ἐπιχειρήσει θά ἐκτραπεῖ σέ μία εὐσεβιστικὴ προσδοκία ἀνούσιας ἀνταμοιβῆς, ἡ ὁποία δέν δύναται νά προσφέρει κάτι θετικὸ στὴ ζωὴ του οὔτε νά τοῦ ἐξασφαλίσαι κά-

1. Ἀθ. Μουστάκη, ὙΕσχατα: 300.

ποια ουσιαστική προοπτική. Αντιθέτως, θά τήν περιορίσει αφαιρώντας πολλά από τὰ ἀναγκαῖα χαρακτηριστικά της. Ἐάν δηλαδή θεωρηθεῖ ὅτι μεταθέτουμε τὰ πάντα στό μετά τόν ἐπί γῆς βίο μας μέλλον, τότε ἡ ζωή θά γίνει ἀβάστακτη καί ἡ καθημερινότητα βασανιστική, καθώς θά ἐξοβελιστεῖ ἡ χαρά ἀπό τό παρόν πρὸς χάριν ἑνός ἀβέβαιου νεφελώδους καί ἀσαφοῦς μέλλοντος. Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν ἀναφέρεται στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δέν ἐννοεῖ κάτι τέτοιο. Ἡ προσδοκία τῆς Βασιλείας, ἐπειδὴ συνδέεται στενά μέ τήν ἱστορία καί τόν πραγματικό κόσμο, ζωογονεῖ καί ἐμπνέει τή ζωή μας καί μεταμορφώνει κάθε στιγμή.²

Ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι τό τέλος, δέν εἶναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό σημάδι, ἡ πρόγευση, ὁ ἀγγελιοφόρος καί ὁ διάκονος τῆς Βασιλείας.³

Ἀντικείμενο τῆς ἐσχατολογίας εἶναι ἡ κατανόηση καί ἐρμηνεία, ὑπό τό πρίσμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, αὐτῶν πού θά συμβοῦν μετά τό τέλος τῆς ἱστορίας⁴, μετά τό τέλος τοῦ παρόντος κτιστοῦ κόσμου, ὅπως τόν γνωρίζουμε καί τόν ζοῦμε σήμερα. Τὰ ἀναμενόμενα, σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη πίστη, εἶναι ἡ πρόοδος τῶν πρώτων καί τῶν ἐσχάτων, ὅπως τονίζει ὁ Νικ. Ματσούκας.⁵ Ἡ πρόοδος

2. Βέβαια, κατά τή διάρκεια τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας δέν ἦταν λίγες οἱ περιπτώσεις αἰρετικῶν ομάδων πού κατενόησαν ἐσφαλμένα τήν προσμονή τῆς Βασιλείας ὀδηγώντας τούς ὁπαδούς τους σέ μὴ ἐκκλησιαστικό φρόνημα καί τρόπο ζωῆς ἔξω ἀπὸ τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό νά μελετᾶμε καί νά γνωρίζουμε ἐπαρκῶς τὰ ἐσχατολογικά θέματα, ὄχι πρὸς χάριν μιᾶς ἀφηρημένης γνώσης, ἀλλὰ γιὰ τήν πρόοδό μας στὸν πνευματικό χώρο τῆς Ἐκκλησίας.

3. Ath. Papathanasiou, *Mission(s)*: 293.

4. Τό συνηθέστερο λάθος σέ σχέση μέ τήν Ἐσχατολογία εἶναι ὅτι ξέρομε πῶς ἀναφέρεται σέ ἕνα ἀπώτερο μέλλον, ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι αὐτό βρίσκεται μέσα στό πλαίσιο τῆς ἱστορίας, ὅπως τό ζοῦμε καί τό γνωρίζουμε ἀπὸ τόν κόσμο τοῦτο. Σκεπτόμαστε ὅτι οἱ ἐσχατες ἡμέρες τῆς Ἀγίας Γραφῆς θά ἔλθουν κάποια στιγμή πρὸς τό τέλος τῆς ἱστορίας· π.χ. μετά ἀπὸ λίγα ἢ πολλά χρόνια... Αὐτό ἂν καί ἀκούγεται εὐλογο, στήν πραγματικότητα εἶναι ἐντελῶς λάθος καί ξένο πρὸς τή διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἐσχατες δέν εἶναι οἱ τελευταῖες ἡμέρες τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ οἱ ἡμέρες πού θά ἀκολουθήσουν τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἱστορίας. Θά ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἱστορία μέ τή Δευτέρα Παρουσία καί τήν Κρίση καί μόνο τότε θά ξεκινήσουν οἱ ἐσχατες ἡμέρες· ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης, ὁ ὅρος «ἐσχατες ἡμέρες» χρησιμοποιεῖται καταχρηστικά καθώς ἐκείνη τήν περίοδο δέν θά ὑπάρχει χρόνος, ὅπως τόν ἀντιλαμβανόμαστε τώρα. Γι' αὐτό χαρακτηρίζονται *ἀνέσπερες* (δέν θά ἔρχεται ἡ ἐσπέρα οὔτε τό σκοτάδι, ὁ ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης δέν θά δύει ποτέ) καί θά καταυγάζομαστε ἀπὸ τό φῶς, ὄχι πλέον τοῦ ὑλικοῦ ἡλίου καί τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ τῆς δίχως τέλος δόξας τοῦ Θεοῦ.

5. Ν. Ματσούκα, *Δογματική Γ'*: 236.

αυτή θά ολοκληρωθεῖ μετά τό τέλος τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία συμπλέκεται καί συνδέεται στενότατα μέ αὐτά. Τό τέλος τῆς ἱστορίας θά σηµάνει τήν ἑναρξη τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν. Τό σηµαντικό ὅμως, καί στό σηµεῖο αὐτό ὀφείλουμε νά ἐπιµείνουμε, εἶναι ὅτι, μέσα στόν λειτουργικό χρόνο καί χῶρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἤδη προγευόμαστε τά ἔσχατα ὑπό τύπον ἀρραβῶνα καί περιµένουμε ἡ χαρά νά ολοκληρωθεῖ μέ τόν γάμο τῆς Βασιλείας.⁶ Ὡς μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀγωνιζόμαστε ὥστε νά μεταβληθεῖ –καί μέ τή δική μας συνεισφορά– ἡ τρέχουσα ἱστορία σέ ἱστορία ἐσχατολογική.⁷

Στήν πραγματικότητα τό τέλος (δηλαδή ἡ ὁλοκλήρωση καί ἡ ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ) τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος τῆς προσφέρει ἐσχατολογική προοπτική. Ὅπως σημειώνει ὁ π. Παναγιώτης Καποδίστριας «ὁ ἐρχομός Του ἀνάµεσά μας δέν ὑπακούει σέ κοσμικούς / φυσικούς νόμους, ἀλλά τούς ὑπερβαίνει. Ἀνακατεύεται μέ τό ἀνθρώπινο φύραμα, καθίσταται ἓνας ἀπό ἐµᾶς, πλήν τῆς ἀµαρτίας. Ὅλα αὐτά συνέβησαν “ἐφάπαξ” καί πρόκειται γιά γεγονότα ἐσχατολογικά καί τελικά, πρῶτον μὲν ἐπειδὴ εἶναι ἱστορικά καί, δεύτερον, ἐπειδὴ περατώνουν καί ἐκπληρώνουν τήν ἱστορία. Μέσα ἀπό αὐτό τό σκεπτικό ὁ Χριστός εἶναι τό “τέλος τῆς ἱστορίας”».⁸

Ἡ ἐσχατολογία λειτουργεῖ σέ δύο διαστάσεις: *ὀριζόντια ἱστορική ἐσχατολογία*, στήν ὁποία ἔχουμε στενή συνύπαρξη ἱστορίας καί ἐσχατολογίας, καί *κάθετη ἐσχατολογία*, στήν ὁποία ἡ ἔμφαση δίνεται στήν προσωπική προσπάθεια τοῦ πιστοῦ (ἢ τοῦ ἀνθρώπου γενικότερα) νά συστήσει καί νά καλλιεργήσει μέ τόν Θεό τή σχέση ἡ ὁποία θά τόν ὁδηγήσει στή σωτηρία.⁹

Ἡ προσδοκία τῆς Βασιλείας σηµάδευσε τή ζωή καί τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελώντας βασική παράµετρο τῆς θεολογίας καί τόν κατ’ ἐξοχήν στόχο κάθε πνευματικῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου. Κατά παράδοξο τρόπο, ἂν καί πρόκειται γιά καίριο θεο-

6. Παλαιότερα ὑπῆρχαν ὑπεραπλουστευμένοι ὁρισμοί τῆς ἐσχατολογίας πού τήν ὀριζαν ὡς τήν περί Ἐσχάτων διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Τά τελευταῖα χρόνια εἴμαστε ἀκριβέστεροι λέγοντας ὅτι «ἐσχατολογία εἶναι ἡ σωτηριολογική ἐκείνη βίωσις, ἡ ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διεποµένη, ἥτις προτυποῖ καί ἐνσαρκώνει δυναµικῶς τήν ἐσχάτην Βασιλείαν» (Ιω. Παναγοπούλου, *Θεός*: 322).

7. Παν. Καποδίστρια, *Ἀποκάλυψη*: 384.

8. Παν. Καποδίστρια, *Ἀποκάλυψη*: 377.

9. Π. Βασιλειάδης, *Ἐσχατολογία*: 53-54.

λογικό ζήτημα με πολλές και σημαντικές αναφορές στην πατερική γραμματεία¹⁰, στην ελληνική θεολογική παραγωγή δέν έλαβε τή δέουσα προσοχή. Κατά συνέπεια, παρά τή σπουδαιότητα του θέματος και παρά τό ότι τά ευαγγέλια (και γενικότερα ή Αγία Γραφή) βρίθουν από αναφορές σέ αυτή, ή σχετική συγγραφική παραγωγή υπολείπεται έναντι άλλων τομέων τής ακαδημαϊκής θεολογίας (π.χ. αναφορές σέ έρμηνευτικά και ήθικά θέματα, κατηχητικά ζητήματα και ιστορικά προβλήματα).

Μέ άφορμή τούς δύο καταστρεπτικούς Παγκοσμίους Πολέμους του είκοστου αιώνα άναθερμάνθηκε τό ένδιαφέρον γιά τίς έσχατολογικές σπουδές και δόθηκε ιδιαίτερη ώθηση σέ αυτές. Ό άπίστευτος σωματικός πόνος, πού προκάλεσαν στον άνθρωπο, και ό θάνατος, πού μπήκε σέ έκατομμύρια σπίτια μέ ιδιαιτέρως βίαιο και άποκρουστικό τρόπο και μέ τή χρήση παρανοϊκών μεθόδων μαζικής έξοντώσεως όλόκληρων λαών, έθεσαν πιεστικά και δυσεπίλυτα ζητήματα, όπως ό ρόλος του Θεού σέ όσα συνέβησαν, ή βεβαιότητα ή όχι τής σωτηρίας, ή δικαιοσύνη και ή άδικία, ή ειρήνη, ή θεοδικία, ή λύτρωση από τόν πόνο, ή βία, ό θάνατος, ή άπανθρωποποίηση του ανθρώπου κ.λπ.

Αυτή ή έντονη πνευματική δραστηριότητα, προκλήθηκε από συνθήκες άκραίας βίας και άπάνθρωπης πίεσεως οί όποίες ήγειραν πρós τίς κυριαρχούσες θρησκευτικές διδασκαλίες –και γενικότερα τόν πνευματικό κόσμο και τούς διανοούμενους, κυρίως, τής Εύρώπης και τής Βόρειας Άμερικής– σειρά έρωτημάτων και ένστάσεων. Αυτές άπαιτούσαν λύσεις και ζητούσαν άπαντήσεις όχι θεωρητικές και άποστασιοποιημένες από τό ζοφερό παρόν του πολέμου και των πρώτων μεταπολεμικών έτών, αλλά άπαντήσεις πού θά είχαν τήν ικανότητα νά μιλήσουν στις καρδιές των άναπήρων, των χηρών, των όρφανών, αυτών πού έχασαν τά παιδιά τους, πού έφυγαν από τίς πατρίδες τους, πού έζησαν τή φρίκη των στρατοπέδων συγκεντρώσεως, πού ένιωσαν τόν θάνατο δίπλα τους και νά τούς προσφέρουν έλπίδα και ουσιαστική διέξοδο από τόν ζόφο πού ό άνθρωπος έτοίμασε γιά τόν συνάνθρωπό του.

Σέ αυτό τό ιστορικό πλαίσιο ήταν άμέτρητα τά έρωτήματα πού

10. Άν και κατά τήν πατερική έποχή δέν υπάρχει ιδιαίτερος όρος πού αναφέρεται σέ αυτό, σήμερα, μέ άφετηρία τή βιβλική έκφραση «έσχατες ήμέρες» και άλλες συναφείς, έχει καθιερωθεί και χρησιμοποιείται εύρέως ό όρος *έσχατολογία*.

προέκυψαν σέ σχέση μέ τό καίριας σημασίας ζήτημα τοῦ τέλους τῆς ἱστορίας, τῶν Ἑσχάτων, τῆς ὑπάρξεως ἢ ὄχι μετά θάνατον ζωῆς, τῆς ἀνάγκης ἑνός καλύτερου μέλλοντος ἀπό τό παρελθόν πού εἶχαν ζήσει καί ἀπό τό παρόν στό ὁποῖο ζοῦσαν¹¹. Αὐτή ἡ πνευματική ἐν-
ταση καί ἀναζήτηση ἀναπόφευκτα ἔθεσε ἐρωτήματα πού ἀπαι-
τοῦσαν μεταφυσικές ἀπαντήσεις καί ταλάνισαν, κατά τή μεταπολε-
μική περίοδο, λογοτέχνες, ζωγράφους, φιλοσόφους, ἱστορικούς,
ἀνθρωπολόγους, κοινωνιολόγους καί θεολόγους.

Μέ ἀφορμή αὐτήν τήν πιεστική ἀνάγκη γιά ἀπαντήσεις, στό ἐπίκεντρο τῆς σχετικῆς συζητήσεως, ἀρχικά στή Δυτική Εὐρώπη καί σιγά σιγά σέ ὁλόκληρο τόν κόσμο, βρέθηκε τό θέμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί ἡ εὐρύτερη μελέτη τῶν ἐσχατολογικῶν θεμάτων: π.χ. ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι παροῦσα ἢ ὄχι, ἤλθε ἢ θά ἔλθει, ἡ ἔλευ-
σή της θά πραγματοποιηθεῖ ἢ ὄχι, μποροῦμε νά τήν ψηλαφήσουμε στό παρόν, ἔχει ὁλοκληρωθεῖ μέ τήν γέννηση καί τή δημόσια δρά-
ση τοῦ Χριστοῦ καί τήν Ἀνάστασή Του, εἶναι πραγματική ἢ πρό-
κειται γιά ἐσωτερικό γεγονός πού βιώνει ἐντός του κάθε ἄνθρωπος
προσωπικά. Ποῦ ἦταν ὁ Θεός κατά τήν περίοδο τοῦ πολέμου; Για-
τί δέν ἀντέδρασε;

Κατά τήν προσπάθεια νά ἀπαντηθεῖ τό πλῆθος τῶν ἐρωτημάτων καί νά περιγραφεῖ ἡ σχέση παρόντος καί μέλλοντος στή χριστιανι-
κή διδασκαλία ἔγιναν πολλές ἐπιστημονικές ἐρμηνευτικές προτάσεις
ἀπό κορυφαίους λογίους καί θεολόγους, διαφορετικῶν πνευματικῶν
καταβολῶν καί ἀφετηρίας (ἀρχικά ἦταν κυρίως Διαμαρτυρόμενοι,
μέ ποικίλη ὁμολογιακή προέλευση καί σύντομα προστέθηκαν σέ αὐ-
τούς καί ἀρκετοί Ρωμαιοκαθολικοί)¹², καμία ὅμως δέν γνώρισε ἀπό-
λυτη ἀποδοχή.

11. Ἐνῶ συχνά ἀναφερόμαστε καί νιώθουμε βαθύτατα τά δεινά τῆς πατρίδας μας κατά τή διάρκεια καί μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, γιά πολλούς καί διαφορετικούς λόγους – ἡ παρουσίαση τῶν ὁποίων δέν εἶναι ἀνάμεσα στούς σκοπούς τοῦ παρόντος κειμένου – μᾶς διαφεύγει ἡ τραγική κατάσταση τῆς ἡττημένης καί πλήρως κατεστραμμένης Γερμανίας, ὁ λαός τῆς ὁποίας γνώρισε κατοχή, φτώχεια, πείνα, προσφυγιά, βία καί θάνατο, ἰδιαίτερος στίς περιοχές οἱ ὁποῖες βρέθηκαν ὑπό σοβιετική κατοχή. Οἱ συνθήκες ζωῆς στή Γερμανία κατά τά πρῶτα μεταπολεμικά χρόνια ἦταν ἀφόρητες. Τό ὅτι ὁ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε ἀπό αὐτόν τόν λαό ἢ τό ὅτι ἀμέτρητοι ἄνθρωποι πόνεσαν, πείνασαν, βασανίστη-
καν, πέθαναν καί ἔκλαψαν ἐξαιτίας τῆς ἡγεσίας του δέν ἐπιτρέπει νά παραβλέπουμε ὅσα συνέβησαν οὔτε, φυσικά, νά τά θεωροῦμε ἀναμενόμενη καί δίκαιη τιμωρία.

12. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι μέ τήν ἔφεση πού δείχνουν πρός τά βιβλικά ζητήματα καί τήν

Στήν Ελλάδα, πού τά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια αντιμετώπισε διαφορετικοῦ τύπου προβλήματα καί ἡ Ὁρθόδοξη θεολογική παραγωγή στράφηκε σέ ἄλλες ἀτραπούς, δέν παρατηρήθηκε ἀνάλογης ἐντάσεως ἐνασχόληση μέ τά ἐσχατολογικά ζητήματα. Σημαντικότερη εἶναι ἡ συνεισφορά τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Γεωργίου Π. Πατρώνου (1935-2021) ὁ ὁποῖος μέ τή διδακτορική του διατριβή μέ τίτλο «*Σχέσεις παρόντος καί μέλλοντος εἰς τήν περί βασιλείας τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας*» (Ἀθήνα, 1975)¹³ ἐγκαινίασε τίς σχετικές σπουδές στήν Ελλάδα. Μέ τό ἔργο αὐτό καί ὅσα τό ἀκολούθησαν μελέτησε ἐνδελεχῶς τή διεθνή ἐσχατολογική βιβλιογραφία, ἀξιολόγησε τίς διάφορες ἀπόπειρες ἐπίλυσης τῶν προβλημάτων, παρουσίασε ἐκτενῶς τή σχετική πατερική γραμματεία καί μᾶς γνώρισε τίς ὀρθόδοξες θέσεις. Πρότεινε πρὸς χρήση τόν ὄρο «*λειτουργική ἐσχατολογία*»¹⁴, ὁ ὁποῖος ὑπογραμμίζει ὅτι τά ἔσχατα εἶναι ἤδη παρόντα στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ὁ πιστός προγεύεται τά ἀγαθὰ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καθὼς αὕτη ἤδη λειτουργεῖ ἐντός του.¹⁵

ἐργώδη μελέτη τῆς βίβλου πρωτοστάτησαν σέ αὐτήν τή διεργασία. Μάλιστα, σέ ὁλόκληρη τήν περίοδο τοῦ ναζιστικοῦ καθεστώτος (1933-1945) ὑπῆρξαν στή Γερμανία σημαντικές μορφές τῶν θεολογικῶν γραμμάτων (π.χ. ὁ Λουθηρανὸς Θεολόγος καί Πάστορας Dietrich Bonhoeffer, πέθανε σέ στρατόπεδο συγκεντρώσεως) καί μικρῆς ἐμβέλειας ἀντιστασιακῆς ὁργανώσεις (π.χ. Λευκὸ Ρόδο, τά μέλη τῆς συνελήφθησαν καί ἐκτελέστηκαν) πού, ἐν ὀνόματι τῆς πίστεώς τους, ἀντιστάθηκαν καί τό πλήρωσαν μέ τή ζωὴ τους. Δευτερευόντως, τὸ ἴδιο συνέβη καί μέ Ρωμαιοκαθολικοὺς θεολόγους καί κληρικούς, οἱ ὁποῖοι αἰσθάνθηκαν τὴν ἀνάγκη εἶτε νά ἐξηγήσουν καί νά δικαιολογήσουν τὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας τους, ἢ ὁποία ἀπέφυγε νά πάρει ξεκάθαρη θέση ἔναντι τοῦ ναζισμοῦ καί τοῦ φασισμού, εἶτε νά δράσουν γιὰ νά καλύψουν τό ἠθικὸ κενὸ πού ἄφηνε μέ τὴν ἐπίσημη στάση τῆς.

13. Τό ἔργο αὐτό ἐτέθη σέ κυκλοφορία σέ ἐπεξεργασμένη καί ἐκσυγχρονισμένη μορφή, μέ χρήση τῆς δημοτικῆς γλώσσας, μέ τίτλο *Ἱστορία καί ἐσχατολογία στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Δόμος, ²2002).

14. Ὁ συγγραφέας μετέφερε τόν ὄρο στὴν ἀγγλική γλῶσσα ὡς «*Functional Eschatology*». Τοῦ γνωστοποιήσαμε κάποιες σκέψεις μας καί μετὰ ἀπὸ προτροπὴ του τίς παρουσιάσαμε σέ σύντομο διαδικτυακὸ κείμενό μας μέ τίτλο «*Συζητώντας γιὰ τά ἔσχατα...*» (δημοσίευση 15-2-2015, ἀνάκτηση 10-9-2024 <https://amoustakis.wordpress.com/2015/02/19/leitourgousa-esxatologia/>). Σέ αὐτὸ προτείναμε τόν ὄρο «*λειτουργοῦσα ἐσχατολογία*» μέ τὴν πεποιθήση ὅτι ἀποδίδει μέ ἀκρίβεια τὸ σκεπτικὸ τοῦ καθηγητοῦ μας, καθὼς τονίζει τὴ σύνδεση ἱστορικοῦ παρόντος καί ἐσχατολογικοῦ μέλλοντος (ὅπως τό κάνει καί ὁ ὄρος λειτουργικὴ ἐσχατολογία) ἀλλὰ μέ τό πλεονέκτημα ὅτι ὑπογραμμίζει τὴ διάρκεια τῆς ἐντός μας ἐσχατολογικῆς ζύμωσης («*ἀπὸ τοῦ νῦν καί ἕως τοῦ αἰῶνος*»), ἢ ὁποία ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ χριστιανοῦ. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ λειτουργεῖ ἀδιαλείπτως, συνεχῶς, προοδεύουσα ἐντός τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου ἀνακαινίζοντάς τον καί ἀφθαρτοποιώντας τά σύμπαντα.

15. Ὁ ἀειμνήστος Καθηγητὴς συνέχισε τὴν ἐνασχόληση μέ τά ἐσχατολογικά θέματα

Γιὰ νά ἀντιληφθοῦμε τή δυναμική καί τό νόημα τῆς ἐσχατολογίας στή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι βασική ἡ μελέτη τῆς ἔννοιας τοῦ χρόνου καί τῶν ποικίλων σχετικῶν ἀντιλήψεων, καθὼς αὐτές διέφεραν ἀπό πολιτισμό σέ πολιτισμό καί ἀπό μία θρησκευτική ἀντίληψη σέ ἄλλη.¹⁶ Ἡ κατανόηση τῆς λειτουργίας τοῦ χρόνου καί τῆς διάκρισης σέ Πρωτολογία, Ἱστορία καί Ἐσχατολογία εἶναι βασική γιὰ νά καταλάβουμε τί εἶναι τά ἔσχατα καί ποιά ἡ σχέση τους μέ τή ζωή καί τήν καθημερινότητά μας.¹⁷ Ἡ ἱστορία ἀποτελεῖ τόν χῶρο στόν ὁποῖο ἐκδηλώνεται ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ. Παρέχει τό ἀπαραίτητο καί ἀναγκαῖο περιβάλλον γιὰ τήν πρόοδο τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας.¹⁸ Ὁ Νικόλαος Ματσούκας, Καθηγητής Δογματικῆς, ἀναλύοντας τήν ἱστορία ὑπό ἐσχατολογικό πρίσμα, σημειώνει ὅτι ἡ ἕκτη ἡμέρα εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς Δημιουργίας, ἡ ἑβδόμη τῆς πορείας ἀπό τή Δημιουργία ὡς τήν ἐσχάτη ἀνάσταση τῶν πάντων καί ἡ ὀγδόη ἡ ἀνέσπερος καί ἀδιάδοχος ἡμέρα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.¹⁹ Ἀνάλογη καί ἡ προσέγγιση τοῦ Γ. Π. Πατρώνου: Ἀπό τήν ὥρα τῆς καθόδου στήν ἱστορία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τοῦ γεγονότος τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλά καί τή δυναμική λειτουργία τῶν πολλαπλῶν χαρισμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἀρχίζει οὐσιαστικά ἡ νέα περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς δημιουργίας καί κατ' ἐπέκταση μία νέα θεώρηση τῆς ἐσχατολογίας. Πλέον, μπορούμε νά ἀναφερόμαστε στήν ἐσχατολογία τῆς ὀγδόης ἡμέρας.²⁰

Δέν εἶναι χωρίς σημασία τό γεγονός ὅτι ὁ Χριστός –κατά παράβαση κάθε λογικοῦ κανόνα– γεννήθηκε ἐντός τῆς ἱστορίας μέ διαρκῆ ἀναφορά στό τέλος της καί προοπτική τήν, μετά τήν ἱστορία

σέ ὅλη του τή ζωή καί μᾶς προσέφερε πλῆθος σημαντικῶν βιβλίων καί ἄρθρων γιὰ τό θέμα αὐτό. Μεταξύ αὐτῶν καί τό «*Ἡ ἐσχατολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Σύντομη ἱστορική ἐπισκόπηση*» πού ἐξεδόθη ἀπό τόν Ραδιοφωνικό Σταθμό τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τό 2020 καί οὐσιαστικά ἦταν τό κύκνειο ἄσμα του.

16. Περισσότερα γιὰ τό ζήτημα τοῦ χρόνου καί τίς διαφορές ἀντιλήψεις πού σχετίζονται μέ αὐτόν βλ. στό Ἀθ. Μουστάκη, Ἐσχατα: 265-275.

17. Βλ. σχετικά τίς πολύ ἐνδιαφέρουσες μελέτες τοῦ Γεωργίου Π. Πατρώνου: «Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο στήν πρωτολογία, ἱστορία καί ἐσχατολογία», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* (ΛΣΤ'): 327-335 (ἀνάτυπο Ἀθῆναι 2001) καί «Ἀπό τήν πρωτολογία στή «λειτουργική ἐσχατολογία»», *Θεολογία* 2/2014: 7-33.

18. Ἀθ. Μουστάκη, Ἐσχατα: 287-288.

19. Νικ. Ματσούκας, Ἐκκλησία: 76.

20. Γ. Πατρώνου, Πρωτολογία: 10 καί Γ. Πατρώνου, Ἐσχατολογία: 214.

εύρισκομένη, εποχή τῶν Ἑσχάτων.²¹ Ἔτσι, λοιπόν, πρῶτος Αὐτός, ὡς ὁ Πρῶτος καί ὁ Ἑσχατος Ἀδάμ, ζεῖ, πεθαίνει καί ἀνασταίνεται ἐντός τῆς ἱστορίας ἀποκαθιστώντας τή σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό, ἀλλά μέ ἀναφορά πάντοτε στά ἔσχατα, πρὸς τὰ ὁποῖα μᾶς ὁδηγεῖ ἡ Ἀνάστασις.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Jürgen Moltmann ὅτι ὁ Χριστός δέν ἔρχεται «σύν τῷ χρόνῳ» ἀλλά γιά νά μεταμορφώσει τόν χρόνο.²² Ὁ Χριστός, ὅπως εἶναι ἰδιαιτέρως ἐμφανές σέ ὁλόκληρη τήν Ἀγία Γραφή, παρεμβαίνει στήν Ἱστορία εἰσβάλλοντας σέ αὐτήν εἰρηνικά καί ἀθόρυβα, ἀλλά ταυτοχρόνως καί ἀνανεωτικά. Ἰδιαιτέρως στό βιβλίο Πράξεις Ἀποστόλων ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι τήν ἀνανοηματοδοτεῖ δυναμικά, τήν ἀνακαινίζει ριζικά καί τήν ἀνακατευθύνει ἀποφασιστικά πρὸς τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Οἱ θεοσημεῖες εἶναι πολλές καί καθοριστικές γιά τήν προαγωγή τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου καί τήν ἀφίξη του σέ συνεχῶς νέες περιοχές. Οἱ Πράξεις εἶναι τό βιβλίο πού παρουσιάζει τή θαυμαστή παρουσία τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία, τήν ὁποία ὁδηγεῖ σέ ὀλική ἀλλαγὴ πορείας. Σέ αὐτήν τήν ἀλλαγὴ ἄμεσος συνεργάτης καί προνομιακός βοηθός Του εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἡ πατερική θεολογική παράδοση δέν κατανοεῖ τήν ἐσχατολογία ὡς μελλοντολογία²³, ἀλλά ὡς τήν ἱστορία τῆς πορείας πρὸς τή Βασιλεία.²⁴ Ὑπ' αὐτήν τήν ἔννοια ἀποτελεῖ τόν συνδυαστικό κρίκο παρόντος καί μέλλοντος.

Ἡ σώζουσα Χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως διαπιστώνεται διαρκῶς στήν Καινὴ Διαθήκη καί ἰδιαιτέρως στίς Πράξεις Ἀποστόλων, ἀποτελεῖ

21. Ἀθ. Μουστάκη, Ἑσχατα: 284.

22. J. Moltmann, *Ερχόμενος*: 38.

23. Ὁ κίνδυνος συγχύσεως τῆς ἐσχατολογίας μέ τή μελλοντολογία εἶναι ἐξαιρετικά μεγάλος ἀκόμη καί σήμερα, ἢ ἴσως ἰδιαιτέρως σήμερα... Δυστυχῶς, παρὰ τό γεγονός ὅτι ζοῦμε σέ ἐποχὴ ὀρθολογισμοῦ καί τιμῆς πρὸς τήν ἐπιστήμη, ἡ ἀνάρμοστη καί ἀνούσια περιέργεια κάποιων νά μάθουν τὰ μελλούμενα (π.χ. γιά τό τέλος τοῦ κόσμου), νά διαβάσουν γιά σύγχρονες προφητεῖες καί νά προβλέψουν τί θά συμβεῖ στό μέλλον ἔχει διεισδύσει σέ μεγάλο βαθμό σέ κάποιους «ἐκκλησιαστικούς» κύκλους, οἱ ὁποῖοι μέ τόν τρόπο αὐτό ἐργαλαιοποιοῦν τήν πίστη μας καί υποβιβάζουν τήν Ἐκκλησίαν σέ χώρο παραγωγῆς προβλέψεων. Ὁφείλουμε νά ξεκαθαρίσουμε ὅτι ἡ ἐσχατολογία δέν φανερώνει τό ἱστορικό μέλλον οὔτε ἀσχολεῖται μέ αὐτό. Δέν λειτουργεῖ ὡς ἀποκαλυπτική μελλοντολογία, μέ μαγικό τρόπο καί ἀναντίρρητες βεβαιότητες. Δέν προετοιμάζει μία χιλιετή βασιλείαν ἐντός τῆς ἱστορίας οὔτε ἐξαντλεῖ τὰ ἔσχατα ἐντός τῆς ἱστορίας. Προσφέρει μία ἐπιπλέον διάσταση προσεγγίσεως καί προοπτικῆς ὑπερβάσεως τῆς ἱστορίας (πρβλ. Ἀθ. Μουστάκη, Ἑσχατα: 296, ὑπ. 94).

24. Γ. Πατρώνου, *Ἱστορία*: 243. Πρβλ. Ἀθ. Μουστάκη, Ἑσχατα: 289.

οὐσιῶδες συστατικό τοῦ κόσμου καί τῆς ἱστορίας, τό τέλος τῆς ὁποίας δέν μπορεῖ νά προσδιορισθεῖ, παρά τό ὅτι αὐτό παραμένει ζητούμενο καί ἐπιθυμητό. Μάλιστα, κάποιοι ἀπό αὐτούς, κατά παρέκκλιση ἀπό τήν ὀρθόδοξη πρακτική, περιστρέφουν τή ζωή τους γύρω ἀπό τήν προσπάθεια νά διαπιστώσουν πότε θά ἔλθει τό τέλος²⁵. Στόν πειρασμό αὐτόν ἡ Ἐκκλησία ἀπαντᾷ μέ τή στιβαρή καινοδιαθηκική ἐσχατολογία, ἡ ὁποία τονίζει τήν παρούσα φάση –μέ κέντρο ἀναφορᾶς τήν ἱστορία– καί ἔχει μελλοντική προοπτική ὁλοκληρώσεως καί πληρώσεως αὐτῶν πού συντελοῦνται στό παρόν καί ὁ πιστός τά προγεύεται ἤδη ἐντός της.²⁶ Διαλεκτική σχέση, ἐνότητα καί σύνθεση ἀλλά ὄχι ταύτιση.²⁷ Σέ αὐτό τό πλαίσιο ἐντάσσεται καί ἡ προσφορά τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία μέ ἀπόλυτη ἐπίγνωση ἀξιοποιεῖ τή ζῶσα καί ἐνεργῇ παράδοση καί τή συναφῇ θεολογική παραγωγή καί τήν ἐπικαιροποιεῖ μέ σαφῇ καί κατανοητό τρόπο.

25. Ἀθ. Μουστάκη, Ἑσχατα: 298, ὑπ. 103: κατά τήν ἐποχή μας ἔχει ἐνταθεῖ αὕτη ἡ ἄκρως ἐπικίνδυνη καί ἀποπροσανατολιστική ἀναζήτηση μέ ἐπιδράσεις ἀπό πολλούς χώρους, ὅπως π.χ. ἀπό τόν συντηρητικό ἀμερικανικό προτεσταντισμό, τή ρωσική ιδιότυπη (συχνά προβληματική) εὐσέβεια, τόν πανταχοῦ παρόντα θαλερό γεροντισμό, τήν ἀναζήτηση ὀρθοδόξων «γκουρού», «προφητολόγων», «καθοδηγητῶν» κ.λπ. Τό βιβλίο πού βρίσκεται στό ἐπίκεντρο κάθε ἀνάλογης συζητήσεως εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἡ ὁποία, βεβαίως, ἔχει ἐντελῶς ἄλλον σκοπό ἀπό αὐτόν πού ἐσφαλμένα τῆς ἀποδίδεται. Δέν εἶναι σπάνιο φαινόμενο ἡ ὑπαρξή ἱεροκηρύκων πού προσδιορίζουν ἐπακριβῶς τό τέλος τοῦ κόσμου καί ποιμένων πού μοναδική τους μέριμνα εἶναι νά πείσουν τό ποίμνιό τους νά γεμίσει τίς ἀποθήκες του μέ ἀγαθά πού ὑποτίθεται ὅτι σέ λίγο θά εἶναι σέ ἔλλειψη. Ἐλεῦθερα καί ἀσύδοτα κυκλοφοροῦν «προφητικά» κείμενα ἀπό «προφῆτες» τοῦ διαδικτύου, αὐτοπροσδιοριζόμενοι προφητολόγοι τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης, κάποιοι ἀπό αὐτούς κληρικοί καί ἐπίσκοποι, συνομοσιολόγοι τοῦ πληκτρολογίου καί κινδυνολόγοι τοῦ ἄμβωνα. Ὅλοι αὐτοί τρομοκρατοῦν, ἡδονιζόμενοι καί ἀκυρώνουν γιά τοὺς ὁπαδούς καί ἀκολουθοῦς τους τά ἐσχατολογικά ἀγαθά τῆς Ἐκκλησίας, παραμερίζοντας τήν ἐν Χριστῷ μυστηριακή πρόγευση τῶν Ἑσχάτων. Κι ὅπως γράφει ὁ Γεώργιος Πατρῶνος (Ἱστορία: 361-362) σέ ὅλα αὐτά ἡ Ἐκκλησία ἔχει σταθερή ξεκάθαρη σαφῇ καί ἀδιαπραγμάτευτη τήν ἀπάντηση: «οὕτω τὸ τέλος» (Μάρκου 13:7).

26. Γ. Πατρῶνου, Ἱστορία: 249, 361. Ἐντονώτατα εἶναι ἡ αἴσθηση τῆς πρόγευσης στό βιβλίο Πράξεις Ἀποστόλων.

27. Ταύτιση ἱστορίας καί ἐσχατολογίας ἔχουμε στήν *πραγματοποιηθεῖσα ἐσχατολογία* (εἰσηγητής C.H. Dodds) καί ἀπόλυτη διάσταση στή *μελλοντική* (εἰσηγητής Alb. Schweitzer).

Β. Ἐσχατολογική διάσταση Ἀναλήψεως καί Πεντηκοστῆς

Σέ όλόκληρη τήν ἐκκλησιαστική παράδοση ἱστορικό παρόν καί ἐσχατολογικό μέλλον βρίσκονται σέ στενή διαλεκτική λειτουργική σχέση²⁸, ἀλλά στήν Ἁγία Γραφή αὐτό εἶναι πολύ ἔντονο καί ἀπολύτως σαφές. Ἦδη ἀναφερθήκαμε στίς παραβολές γιά τή Βασιλεία, οἱ ὁποῖες ἀπετέλεσαν τήν ἀφετηρία γιά τήν ἔκρηξη στίς ἐσχατολογικές σπουδές κατά τόν 20ό αἰῶνα. Οἱ βιβλικές ἀναφορές στήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πολλές, σαφεῖς καί σημαντικές. Ἀπό αὐτές θά μνημονεύσουμε –ἐν ἀπολύτῳ συντομίᾳ– μόνο κάποια περιστατικά πού εὐρισκόμενα στίς ἀπαρχές τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας δίνουν τό στίγμα γιά τή μετέπειτα στάση της ἔναντι τῶν σχετικῶν θεμάτων.

Τό εὐαγγέλιο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου καταλήγει μέ τήν ἀκόλουθη ἔντονη προτροπή τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Μαθητές Του καί μέσῳ αὐτῶν πρὸς κάθε μέλος τῆς Ἐκκλησίας:

«Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν.» (Ματθαίου 28:19-20).

Ἡ περικοπὴ αὐτή, πού συμπυκνώνει τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιά τή σωτηρία, περιέχει δύο στοιχεῖα ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος:

α) τήν ἀναφορά στό ὅτι ὁ Χριστός θά βρίσκεται μαζί μας μέχρι τῆ συντέλεια τοῦ αἰῶνος, δηλαδή τό τέλος τῆς ἱστορίας, καί

β) τήν ἀναφορά στήν πορεία τῶν Μαθητῶν πρὸς τὰ ἔθνη, κάτι πού σήμερα εἶναι αὐτονόητο, ἀλλά τότε δέν ἦταν, ἰδιαιτέρως γιά τόν τρόπο σκέψεως καί λειτουργίας τοῦ ἰουδαϊσμοῦ.

Ὁ Χριστός, ὅπως ὑποσχέθηκε, θά μᾶς στηρίζει καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἱστορίας, ἐντός τῆς ὁποίας ἀναφύονται πολλά προβλήματα καί συναντᾶμε τήν ἁμαρτία, τόν πόνο, τοὺς διωγμούς, τό μαρτύριο (αἵματος καί συνειδήσεως) καί τόν θάνατο. Ἡ συμπόρευσὴ

28. Γ. Πατρώνου, *Ἐσχατολογία*: 21.

Του μέ τόν ἄνθρωπο καί ἡ συμμετοχή μας στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μᾶς ἐνισχύει ὥστε νά μὴν ἐκτραποῦμε ἀπὸ τόν ἐσχατολογικὰ προσδιορισμένο στόχο, πού εἶναι ἡ σωτηρία. Ὁ Χριστός, φυσικά, θά συνεχίσει νά εἶναι δίπλα μας καί ἀφοῦ ἀνατεῖλει ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς, τό κλείσιμο τοῦ Εὐαγγελίου ἔχει ὁλοκάθαρη ἐσχατολογικὴ χροιά μέ τόν Χριστό νά δίνει τόν μοναδικό τόνο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί νά προσδιορίζει τὴ στάση μας στὰ πλαίσιά της.

Τό δεύτερο, ἐξίσου σημαντικό, στοιχεῖο εἶναι ἡ προτροπή πρὸς τοὺς Μαθητές νά στραφοῦν πρὸς τὰ ἔθνη καί νά βαπτίσουν ὅλους τοὺς λαούς τῆς γῆς στό ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἀναδεικνύεται καί ὑπογραμμίζεται, πέραν πάσης ἀμφιβολίας, ὁ οἰκουμενικός χαρακτήρας τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ συνειδησὴ τῆς ὅτι δέν ὑπάρχει γεωγραφικὸ ὄριο γιὰ τό ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς.²⁹ Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, στήν πραγματικότητα, δέν κρίνεται ἀπὸ τόν ἀριθμὸ τῶν βαπτισμένων καί τὴν καταμέτρηση τοῦ συνόλου τῶν πιστῶν³⁰. Οἱ ἀπόστολοι δέν ἦταν στελέχη ἐπιχειρήσεως καί δέν ἀσχολοῦνταν μέ στατιστικὰ στοιχεῖα. Στίς περιπτώσεις πού παρέχονται κάποιοι ἀριθμοί, π.χ. βαπτισμένων, σκοπὸς τους εἶναι νά ὑπογραμμίσουν ὅτι ὁ Θεὸς βρισκόταν συνεχῶς πίσω ἀπὸ τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καί τό ὁδηγοῦσε σὲ ἐπιτυχία παρά τίς ἀντιξοότητες καί τὰ συνεχῆ προβλήματα. Τό ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ εἶναι ἐσχατολογικῆς θεμελιώσεως καί ἀφετηρίας καί ὡς τέτοιο ὀφείλουμε νά τό προσεγγίζουμε. Σκοπὸς του εἶναι νά κηρυχθεῖ ἡ Ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου στήν οἰκουμένη καί νά μεταμορφώσει τὴν Πλάση. Ἡ Ἐκκλησία μέ τόν ἀγῶνα καί τὴν προσευχή της μᾶς ὁδηγεῖ στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.³¹

29. Ὁ Θαν. Παπαθανασίου σημειώνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἔχει ἱεραποστολή ἀλλὰ εἶναι ἱεραποστολή. Ὑπ' αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοια ἡ ἱεραποστολή δέν ἔχει χρονικοὺς ἢ γεωγραφικοὺς περιορισμοὺς ἀπευθυνόμενη ἐξ Ἰσοῦ πρὸς χριστιανούς καί μὴ (Ath. Papathanasiou, Mission(s): 293).

30. Ἡ συγκεκριμένη ἀναφορά δέν εἶναι σχῆμα λόγου. Ὑπάρχουν Ἐκκλησίες πού δι-εκδικοῦν πρωτοκαθεδρία καί διευρυμένο ἐκκλησιαστικὸ ρόλο –κατὰ παράβαση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως– στηρίζοντας τὴν ἐπιδίωξή τους στὸν μεγάλο ἀριθμὸ τῶν πιστῶν τους.

31. Ἀνάλογα σημεία ἐντοπίζονται στήν κατακλειδα τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὸν στίχο 16:8 καί ἔχει προστεθεῖ σὲ αὐτό ἐκ τῶν ὑστέρων. Στούς στίχους αὐτοὺς, πού γενικῶς δέν θεωροῦνται ἔργο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἐντοπίζουμε τὰ ἴδια στοιχεῖα. Αὐτοὶ πού τοὺς προσέθεσαν ἤθελαν νά προβάλουν τό στοιχεῖο τῆς οἰκουμεικότητας καί τὴν ἐσχατολογικὴ διάσταση τῶν τελευταίων λόγων τοῦ Ἰησοῦ. Τό συμπλήρωμα ὑπογραμμίζει τὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς ἱεραποστολῆς.

Στήν κατακλείδα τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου ὁ Χριστός προχωρᾷ σέ ἀντίστοιχες προτροπές:

«Εἶπε δὲ αὐτοῖς· οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὧν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως καὶ προφηταῖς καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὅτι οὕτω γέγραπται καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. ὑμεῖς δὲ ἐστε μάρτυρες τούτων. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. Ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς Βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διὰ παντὸς ἐν τῷ ἱερῷ αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Ἀμήν.» (Λουκᾶ 24:44-52).

Ἀπὸ τὸν πρῶτο στίχο διαπιστώνεται ὁ προφανὴς ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς περικοπῆς. Στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἐκπληρώθηκαν οἱ προφητεῖες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γιὰ τὸν Μεσσία καὶ τὴ δράση του. Ἔτσι, ἡ ἱστορία ὁδηγεῖται στὴν ὀλοκλήρωση καὶ ἀνατέλουν οἱ ἔσχατες ἡμέρες. Μὲ μία ἀναφορά ὑψηλοῦ ἐσχατολογικοῦ συμβολισμοῦ, τὸν ὁποῖο θὰ συναντήσουμε καὶ κατὰ τὴν ἔκχυση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῇ μεγάλῃ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, μαθαίνουμε ὅτι ἀρχικὰ «διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς» καὶ στή συνέχεια τοὺς παρουσίασε ὅλα ὅσα ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν σχετικὰ μὲ τὸν Μεσσία βοηθώντας νὰ τὰ συνδέσουν (πιθανότατα οἱ Μαθητὲς καὶ οἱ λοιποὶ παριστάμενοι τὸ εἶχαν ἤδη κάνει καὶ ἡ ἀναφορά ἀπευθύνεται μᾶλλον πρὸς ἐμᾶς) μὲ τὸ πρόσωπο, τὸ πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασή Του. Αὐτὴ ἡ σύνδεση εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ κατανοήσουν στὴν πληρότητά της τὴν ἐντολή νὰ στραφοῦν πρὸς τὰ ἔθνη καί, ὡς μάρτυρες, νὰ μεταφέρουν ὅσα εἶδαν καὶ ἔζησαν. Διαβάζοντας αὐτοὺς τοὺς στίχους, ὅπως καὶ τοὺς ἀντίστοιχους τῆς κατακλείδας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται ἔντονη τὴν προσδοκία τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, τίς ὁποῖες βεβαίως ἀνέμεναν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ ταυτοχρόνως –καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ

νέο πού φέρνει ο Χριστός— έχει την ξεκάθαρη αίσθηση ότι ήδη ζει αυτά πού επαγγέλονται. Αυτήν την αίσθηση προφανώς δέν την έχουμε μόνο έμεις πού ζοῦμε δύο χιλιάδες χρόνια μετά, αλλά και ὅσοι ἦταν παρόντες στήν Ἀνάληψη, στήν Πεντηκοστή και ὅσοι διάβασαν τούς στίχους αὐτούς πρίν ἀπό ἐμᾶς. Ἡ αίσθηση αὐτή προκαλεῖ στούς πιστούς και στά πρῶτα μέλη τῆς Ἐκκλησίας μεγάλη χαρά³² πού πηγάζει ἀπό τόν ἔντονο ἐσχατολογικό χαρακτήρα τῆς περικοπῆς, ἡ ὁποία παρουσιάζει τή διαλεκτική ἀνάμεσα στήν ἐκπλήρωση (νῦν) και στή μή ὀλοκλήρωση (οὕπω ἀκόμη).³³

Τό τέλος τοῦ κατά Λουκᾶν Εὐαγγελίου οὐσιαστικά ἀποτελεῖ τόν σύνδεσμο μέ τίς Πράξεις Ἀποστόλων, τό δεύτερο ἔργο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ πού ὑπάρχει στόν κανόνα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Στούς πρώτους στίχους τῶν Πράξεων ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τίς ἴδιες σκέψεις, αλλά πιά ἀναλυτικά. Κλείνει τό Εὐαγγέλιο, καθώς τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ ὀλοκληρώθηκε, αλλά ταυτοχρόνως ἔγινε και μία νέα ἀρχή. Στό προοίμιο τῶν Πράξεων ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ξεκινᾷ μία ἱστορική πορεία πού ὅριο ἔχει τό ἔσχατον τοῦ χρόνου (τό τέλος τῆς ἱστορίας) και τοῦ τόπου (τά ἀκρότατα γεωγραφικά ὅρια τοῦ πλανήτη μας). Τήν πορεία αὐτή θά ἀκολουθήσει ἡ ἐσχατολογική ἐκπλήρωση και ὀλοκλήρωση.

Γ. Μαρτυρία Χριστοῦ και ἐσχατολογική διάσταση τῆς ἱεραποστολῆς

Μέ τή φράση «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς», πού κατέγραψε ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς στόν 8ο στίχο τοῦ 1ου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου «Πράξεις Ἀποστόλων» συμπληρώθηκε τό κηρυκτικό και ποιμαντικό ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Τήν ἀπηύθυνε στόν ὄμιλο τῶν Μαθητῶν και τῶν ἄλλων πιστῶν πού ἦταν συγκεντρωμένοι γύρω Του λίγες στιγμές

32. Ἡ χαρά εἶναι βασικό στοιχεῖο τοῦ μηνύματος τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἄν και συνήθως δέν τοῦ ἀποδίδουμε τή δέουσα προσοχή. Σχετικό τό ἔργο τοῦ Γεωργίου Π. Πατρώου *Ἡ χαρά στήν Καινή Διαθήκη. Μέ ἀναφορές γιά μιᾶ Ὁρθόδοξη θεώρηση τῆς Θεολογίας τῆς χαρᾶς*, Ἀθήνα 1983 (β' ἔκδοση Ἀποστολική Διακονία, 2020).

33. Πρόκειται γιά διαλεκτική σχέση και ὄχι γιά ἔνταση, ὅπως πρότεινε ὁ Oscar Cullmann μέ τό θεμελιώδες γιά τήν κατανόηση τοῦ χρόνου στόν πρῶμο χριστιανισμό ἔργο του *Χριστός και Χρόνος. Χρόνος και Ἱστορία στή ζωή τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ*, μετάφρ. Ἀρχιμ. Ἀ.Π. Κουμάντος, ἐπιμ. Καίτη Χιωτέλλη, Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν «Ἄρτος Ζωῆς», Βασικές Ἀγιογραφικές Μελέτες 1, Ἀθήνα, ²1994.

πρίν από τήν Ἀνάληψη στούς οὐρανοῦς. Ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ ἀποστολικοῦ ἀναγνώσματος πού διαβάζεται κατὰ τήν ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως, σαράντα ἡμέρες μετά τό Πάσχα.

Ἡ ὁλόκληρη ἡ καταληκτήρια φράση τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Μαθητές καί ἐμᾶς, εἶναι ἡ ἐξῆς: «οὐχ ὑμῶν ἐστι γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατήρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καί ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καί ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καί Σαμαρείᾳ καί ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.» (Πράξεων 1:7-8).

Ἐάν προσεγγίσουμε τήν περικοπή ὑπὸ τό πρίσμα τῆς ἐσχατολογικῆς προσμονῆς, διαπιστώνουμε ὅτι περιέχει πολλά ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα πού σχετίζονται μέ τόν τρόπο ἀναπτύξεως τῆς ἱεραποστολῆς καί τῆς λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ὁρθοδόξιας, ὅπως αὐτό ἀποτυπώθηκε, κατὰ τή μακρά ἱστορική πορεία τῆς Ἐκκλησίας, στίς διάφορες Συνόδους (Ἀποστολική, Οἰκουμενικές, Τοπικές, καί σύνοδοι τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν). Τελευταῖος κρίκος αὐτῆς τῆς μακρᾶς καί πολυδιάστατης πορείας εἶναι ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε μέ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τῇ Σύνοδο αὐτῇ, πού ἀναμενόταν ἐπί πολλά ἔτη, συνεκάλεσε ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος ἀπό τίς 18 μέχρι τίς 26 Ἰουνίου τοῦ 2016 στό Κολυμπάρι Χανίων, στίς ἐγκαταστάσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, καί κατὰ τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν προήδρευσε ὁ ἴδιος.

Ὁ Χριστός, στήν περικοπή πού παραθέσαμε, ὑπόσχεται ὅτι θά ἐνισχύσει τοὺς Μαθητές Του μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα πού θά κατέλθει στόν κόσμο μας γιά νά φωτίσει καί νά στηρίξει τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς αὐτά, ἤδη ἀπό τά πρῶτα ἱεραποστολικά καί ποιμαντικά βήματά τους, ἀντιμετώπιζαν καί συνεχίζουν νά ἀντιμετωπίζουν, πολλά προβλήματα.

Ἡ ἱεραποστολή, πού ἀποτελεῖ τήν εὐγενέστερη ἐκφραση τῆς ζωντάνιας καί τοῦ δυναμισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει σαφῆ καί ἔντονα ἐσχατολογικά χαρακτηριστικά. Κατανοεῖται πληρέστερα καί οὐσιαστικότερα ὑπὸ τό φῶς μιᾶς «λειτουργικῆς ἐσχατολογίας».³⁴ Ἀπό

34. Γ. Πατρίωνου, *Ἐσχατολογία*: 243. Ἡ μιᾶς «λειτουργοῦσας ἐσχατολογίας», κατὰ τήν πρότασή μας.

τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐξῆς ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει ποιά εἶναι ἡ πορεία καὶ ἡ προοπτική τοῦ κόσμου. Ἡ σάρκωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν λειτουργεῖ μόνο ὡς χρονικό σημεῖο ἀναφορᾶς, ἀλλὰ κυρίως ὡς εὐκαιρία γιὰ μεταμόρφωση καὶ ἀνακαίνιση τοῦ κόσμου³⁵. Σέ αὐτὴν τὴν καινὴ δυνατότητα καίριος εἶναι ὁ ρόλος τῆς ἱεραποστολῆς ὡς ἐξαγγελίας τῆς ἐλεύσεως τῆς Βασιλείας. Γι' αὐτό τὰ ἔσχατα δὲν θὰ συντελεστοῦν προτοῦ τό εὐαγγέλιο κηρυχθεῖ «ἕως ἐσχάτων τῆς γῆς», κάτι πού –ἀκόμη καὶ σήμερα– παραμένει ζητούμενο. Ἐπίσης, ζητούμενο παραμένει ἡ ὑπέρβαση τῶν ἐθνικῶν διαχωρισμῶν καὶ ὁ παραμερισμός τῶν προβλημάτων τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ πού θέτουν τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἐθνικά κράτη ὑπεράνω τῆς οἰκουμενικῆς Ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου.³⁶

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Πράξεων εἶναι δυναμική. Στρέφεται συνειδητοποιημένη, μέ προσήλωση καὶ ἐσωτερικό παλμό, πρὸς τὸν εὐαγγελισμό τοῦ κόσμου μέ τό βλέμμα στραμμένο πρὸς τὰ ἔσχατα. Γνωρίζει καὶ συναισθάνεται ἀπολύτως ὅτι ὅταν ἀσκεῖ ἱεραποστολή δὲν τό κάνει γιὰ νά αὐξήσει τὰ μέλη της, νά δυναμώσει, νά ἀποκτήσει λόγο καὶ ἰσχυρότερη παρουσία ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο συναφές. Τό κάνει γιὰ νά σώσει αὐτοὺς πού δέχονται τό Βάπτισμα καὶ νά μεταμορφώσει τὸν κόσμο σέ ἐσχατολογικὴ Βασιλεία. Γι' αὐτό, οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ προβλήματα δὲν ἀποτελοῦν ἀφορμὴ γιὰ νά ἀμφισβητηθεῖ ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ νά ἐπιβεβαιωθεῖ.³⁷

Τό «ἔσεσθέ μοι μάρτυρες» πού ζητᾷ ὁ Χριστός ἔχει δύο ἔννοιες. Ἀφ' ἑνός τό μαρτύριο τοῦ αἵματος καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆ μαρτυρία περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεώς Του ὅπου κι ἂν αὐτό ζητηθεῖ. Ἡ ζωὴ τῶν Ἀποστόλων –καὶ κάθε πιστοῦ– κινεῖται ἀνάμεσα σέ δύο πόλους: τό μαρτύριο καὶ τῆ μαρτυρία. Μάλιστα, ὀφείλουμε νά υπογραμμίσουμε ὅτι ἡ μαρτυρία Χριστοῦ προηγεῖται χρονικά καὶ ὀδηγεῖ στό μαρτύριο πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν, λοιπόν, ὁ Χρι-

35. Γ. Φλορόφσκυ, *Χριστιανισμός*: 81: ἡ ἱστορία ἔγινε ἱερὴ στὴν πλήρη της διάσταση ἀπὸ τότε πού «ὁ λόγος ἔγινε σὰρξ».

36. Ἀθ. Μουστάκη, "Ἐσχατα: 373, ὑπ. 201. Πρὸς αὐτὴν τὴν ἐμπέδωση τῆς οἰκουμενικῆς προοπτικῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀγωνίζεται τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο συναντώντας σοβαρὰ προβλήματα ἀπὸ ἐθνικὲς Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες, ἀκολουθώντας –τηρουμένων τῶν ἀναλογιών– τό πρότυπο τῶν ἀποικιοκρατῶν, προωθοῦν ἐθνικά καὶ κρατικά συμφέροντα μέ πρόσχημα τὴν ἱεραποστολή καὶ τὴ διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου.

37. Ἀθ. Μουστάκη, "Ἐσχατα: 372-373.

στός ζητᾶ από τούς Μαθητές καί από ἐμᾶς νά γίνουμε μάρτυρές Του μᾶς καλεῖ νά ζήσουμε τή ζωή μας ἀνάμεσα σέ αὐτά τά δύο ὅρια, τά ὁποῖα, ὅσο κι ἂν δέν φαίνεται μέ τήν πρώτη ματιά, ἔχουν ἀναμφισβήτητο ἐσχατολογικό προσανατολισμό: δέν μπορείς νά μαρτυρήσεις Χριστό, παρά μόνο ἕαν, προσδοκώντας τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, προγεύεσαι τά ἀγαθά της.

«Ἡ ἐνότης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῶν πιστῶν της ἀποτελεῖ τήν ἀποστολήν μας. Ἀκολουθεῖ ἡ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας μας, ὥστε ὁ κόσμος νά ἴδῃ λάμποντα τά “καλά ἔργα της”, τά ἰδικά μας ἔργα, νά ἀναπαυθῇ, καί νά δοξάζῃ “τόν Πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς”» ὅπως εἶπε ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος στήν Ὁμιλία του στή Θεία Λειτουργία κατά τή διάρκεια τῆς Συνόδου.³⁸

Τό κυρίαρχο θέμα τῶν Πράξεων εἶναι ἀναμφίβολα, σύμφωνα μέ τό Πράξεων 1:8, ἡ μαρτυρία τῶν Ἀποστόλων γιά τόν Ἀναστάντα καί ἡ μεταφορά της ὡς χαρμόσυνο μήνυμα καί κάλεσμα σωτηρίας στήν οἰκουμένη.³⁹ Ἡ μαρτυρία αὐτή ὁμως δέν ἀναφέρεται σέ παρελθοντικά γεγονότα πού ἔχουν μόνο ἱστορική καί ἀποδεικτική σημασία γιά τό παρόν, ἀλλά βεβαιώνει τή συνεχιζόμενη παρουσία καί ἐνέργεια τοῦ Ἀναστάντος μέσα στήν ἱστορική διαδρομή διά μέσου τοῦ Πνεύματός του.⁴⁰ Στό βιβλίο αὐτό συμπλέκονται παρόν καί μέλλον, νῦν καί αἰεί, Ἱστορία καί Ἑσχατα.⁴¹

Ἡ ἱεραποστολική δράση καί πράξη ἐπιτελεῖ τό θέλημα τοῦ Χριστοῦ καί πραγματώνει τήν ἐσχατολογική ἐλπίδα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό, ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς ἱστορικῆς της πορείας βασιική ἐπιδίωξη τῶν μελῶν της καί ἰδιαίτέρως τῶν Ἀποστόλων, ὡς καθ' ὕλην ἀρμοδίων, ἦταν ἡ ἱεραποστολή. Στήν πραγματικότητα τά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης περιέχουν ἀμέτρητες ἱεραποστολικές ἀναφο-

38. Δημοσίευση 25-6-2016, ἡμ. ἀνάκτησης 29-9-2024: <https://ec-patr.org/omilia-tis-a-th-panagiotitis-toy-oikoumenikoy-patriarchoy-3/>.

39. Ὑπό τό πρίσμα τῆς ἱεραποστολῆς, ὡς τοῦ κατ' ἐξοχήν φορέα τῆς ἐσχατολογικῆς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας, τό βιβλίο Πράξεις Ἀποστόλων εἶναι βασικό ἐσχατολογικό κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

40. Ἰω. Παναγοπούλου, Θεός: 22.

41. Πολύ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ μελέτη τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρα τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας, τοῦ ἐσχατολογικοῦ μηνύματος πού μετέφεραν οἱ ἱεραποστολολοι στούς ἀκροατές τους, ὅπως καί τῆς ἐσχατολογικῆς πτυχῆς τῆς καθημερινότητος τῶν μελῶν της.

ρές δείχνοντάς μας τόν δρόμο για τήν έσχατολογική συνάντηση Χριστοῦ (Θεοῦ πού ἔρχεται) καί Ἐκκλησίας (λαοῦ πού πορεύεται). Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ἀδρανής ἀναμονή, ἀλλά ἀδιάκοπη ἐνεργητική πορεία πού θά διαρκέσει ὅσο διαρκεῖ ἡ ἱστορία. Στό διάστημα ἀπό τήν Ἀνάσταση μέχρι τά ἔσχατα δέν ὑπάρχει γιά τήν Ἐκκλησία ἀνάπαυση, ἀλλά ἀδιάκοπη πορεία ἕως τίς ἔσχατιές τῆς γῆς.⁴² Ὁ χρόνος ἀνάμεσα στήν Ἀνάσταση καί στή Δευτέρα Παρουσία ἀφιερώνεται ἀπό τήν Ἐκκλησία στήν ἱεραποστολή.⁴³

Ἡμεση πείρα αὐτῆς τῆς ἀσταμάτητης πορείας, σέ συνθήκες ἀπόλυτης ἐγρηγόρσεως, ἔχει τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, πού ἀγωνίζεται γιά τήν ἐξάπλωση τῆς ἱεραποστολῆς, στήν ἀνά τήν οἰκουμένη δικαιοδοσία του. Πρόκειται γιά ἔργο κοπιαστικό καί ἐπίπονο πού ἀπαιτεῖ πίστη, ἰκανότητες καί ἔσχατολογικό ὄραμα, καθώς καί ἄμεση δραστήρια συμμετοχή τοῦ πληρώματος. Οἱ καρποί του ὅμως εἶναι ἡδεῖς καί σημαντικοί.

Μελετώντας Ἐκκλησιαστική Ἱστορία διαπιστώνουμε ὅτι σέ πολύ πρῶιμη ἐποχή αὐτόν τόν ρόλο ἀνέλαβαν οἱ μεγάλες ἐκκλησιαστικές Καθέδρες, τά παλαίφατα Πατριαρχεῖα, ἀναπτύσσοντας ἱεραποστολές ὅπουδήποτε ἦταν ἐφικτό νά φθάσουν οἱ ἱεραπόστολοί τους: στήν Ἀνατολική, Κεντρική καί Βόρεια Εὐρώπη τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο⁴⁴, στήν Ἀφρική τό Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας, στήν Ἑγγύς καί Μέση Ἀνατολή τά Πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων.⁴⁵

Ἀναμφίβολα κορυφαία στιγμή τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί κομβικό σημεῖο γιά τήν ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἐπιτυχής ἱεραποστολή του στούς Σλά-

42. Θαν. Παπαθανασίου, *Ἐκκλησία*: 279-280. Ὁ ἀείμνηστος καθ. Γιώργος Στ. Γρατσέας ἐντόπισε αὐτόν τόν δυναμικό χαρακτήρα τῆς σχέσεως Θεοῦ καί ἀνθρώπου καί τόν ἀποτύπωσε σέ ἓνα μικρό βιβλίο του μέ τίτλο «Προχώρα Λαέ μου. Ἀπό τό κοινωνικό κήρυγμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» (Ἀθήνα, 1983) στό ὁποῖο ἀναφέρεται στό κοινωνικό κήρυγμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀντίστοιχο γιά τήν Καινή Διαθήκη τό «Φῶς γιά τόν Λαό. Λαός φωτισμένος ποτέ γελασμένος» (Ἀθήνα, 1992).

43. Ἀθ. Μουστάκη, Ἀντιόχεια: 544. Δυστυχῶς, κάποτε λησμονοῦμε αὐτήν τή βασική διάσταση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου καί ἀναλωνόμαστε σέ ἠθικιστικοῦ ἢ κοινωνικοῦ τύπου δράσεις.

44. Σήμερα τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καλύπτει τήν ἱεραποστολή καί στήν Ἀπὼ Ἀνατολή, στήν Βόρεια καί Νότια Ἀμερική καί στήν Ὠκεανία.

45. Ὁ Θρόνος τῆς Ρώμης εἶχε ὑπό τήν ἱεραποστολική του εὐθύνη τή Δυτική Εὐρώπη καί τή Δυτική Βόρεια Ἀφρική.

βους, ή όποία άλλαξε τήν εικόνα του κόσμου μας.⁴⁶ Μετά τίς μεγάλες ανακαλύψεις του Νέου Κόσμου (15ος-17ος αιώνες) καί ιδιαιτέρως από τόν 19ο αιώνα καί έπειτα ό Οίκουμενικός Θρόνος διεύρυνε τό ιεραποστολικό πεδίο του πρός αυτόν, αξιοποιώντας τήν οίκουμενικότητά του, τά αρχαία προνόμια καί τόν μεγάλο σεβασμό πού απέλάμβανε ανάμεσα στους Όρθοδόξους.

Ή ιεραποστολή θά καταπαύσει μόνο όταν έλθει ή Ήμέρα του Κυρίου καί ή πορεία πρός τά διεσκορπισμένα έθνη δέν θά έχει πλέον λόγο ύπαρξης, αφού ή συμμετοχή στή Βασιλεία θά είναι ή τελική πραγμάτωση τής συναγωγής τους. Άν, όμως, στή Βασιλεία ή ιεραποστολή είναι αδύνατο νά συνεχίσει, μέσα στήν ιστορία είναι αδύνατο νά σταματήσει.⁴⁷

Ή μαρτυρία πού όδηγεϊ στό μαρτύριο δέν μπορεί νά πραγματοποιηθεϊ παρά μόνο μέ τήν εύεργετική παρουσία καί δράση του Αγίου Πνεύματος. Συχνά λησμονούμε αυτήν τή διάσταση καί Τό παραμερίζουμε ήθελημένα ή άθέλητα, άν καί ή συνεισφορά Του είναι ιδιαιτέρως σημαντική καί ουσιαστική καί δέν μπορεί νά παρακαμφθεϊ.

Μέσα από τό έσχατολογικό πνεύμα τής Καινής Διαθήκης καί υπό τό πρίσμα του φωτισμού του Αγίου Πνεύματος όφείλουμε νά προσεγγίσουμε καί τήν πρόσφατη Αγία καί Μεγάλη Σύνοδο τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, ή όποία πραγματοποιήθηκε χάρη στήν άμετάθετη προσήλωση του Παναγιωτάτου Οίκουμενικού Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου στήν ανάγκη τής Όρθοδόξου Έκκλησίας για συνοδική έκφραση, καί μάλιστα έν συνόλω καί στό πλέον ύψηλό επίπεδο⁴⁸. Τό Άγιο Πνεύμα από τήν Πεντηκοστή καί έξης ζωογονεί τήν Έκκλησία καί μās γεμίζει μέ τήν έλπίδα ότι, εάν δείξουμε έμπιστοσύνη στή χάρη Του, ή όποία υπερβαίνει τά προβλήματα καί θεραπεύει τίς ανθρώπινες άτέλειες καί αδυναμίες, ή διαλεκτική τής Αγάπης θά κυριαρχήσει σέ κάθε στιγμή τής καθημερινότητάς μας.

46. Κίνηση ανυπολόγιστης εκκλησιαστικής καί γεωπολιτικής αξίας πού μπορεί νά συγκριθεϊ μόνο μέ τήν στροφή του Αποστόλου Παύλου πρός τά έθνη, τήν Αντιόχεια, τήν Κύπρο, τή Μικρά Άσία, τήν Ελλάδα καί τόν έλληνορωμαϊκό κόσμο, γενικότερα.

47. Θαν. Παπαθανασίου, Ήραποστολή: 177.

48. Ή σύγκληση καί ή πραγματοποίηση τής Συνόδου είναι σημαντική έπιτυχία καθώς κάποιοι, μέ ένταση καί φανατισμό, μέ μικρότητα καί πείσμα, προσπάθησαν, εύτυχώς άνεπιτυχώς, νά τήν έμποδίσουν. Αναμφίβολα, απέτέλεσε τήν καλύτερη εύκαιρία για έν Αγίω Πνεύματι κοινωνία, επικοινωνία καί συζήτηση ανάμεσα σέ έν Χριστώ αδελφούς καί συλλειτουργούς.

Ὁ Χριστός εἶναι ὁ εἰσηγητής μίας καινῆς ἐποχῆς καί ταυτοχρόνως ὁ ἐν τῷ κόσμῳ χορηγός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁴⁹, τό ὅποιο μέ τήν παρουσία καί τή δράση Του συνέχει καί ζωογονεῖ τήν Ἐκκλησία. Δέν εἶναι μόνο «γενάρχης» τοῦ νέου γένους στόν χώρο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ὡς νέος Ἀδάμ εἶναι ἀπαρχή καί πρωτότοκος καί τῆς νέας ἐσχατολογικῆς πραγματικότητας στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.⁵⁰ Ὁ Χριστός εἶναι ὁ ἔσχατος Ἀδάμ. Στό μυστήριο τοῦ προσώπου Του ἡ ἐσχατολογία βρίσκει τήν τελική της ἐρμηνεία, ἡ ὁποία μόνο δι' Αὐτοῦ μπορεῖ νά γίνει ἀποδεκτή καί κατανοητή. Χριστολογία σέ ἐσχατολογική προοπτική σημαίνει ὅτι τά θεμέλια τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητας ἐδράζονται στό συγκλονιστικό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.⁵¹ Ἡ ὀρθή χριστολογία⁵² ὁδηγεῖ σέ ὀρθή ἐσχατολογία καί θεολογικά ὀρθή κατανόηση τῆς ἱστορίας. Ὁρθή ἐσχατολογία δέν νοεῖται χωρίς ἀληθινὴ χριστολογία.⁵³ Ἡ ἔνωση τῶν δύο φύσεων δίνει στήν ἐσχατολογία τήν ἀληθινὴ της διάσταση θέτοντας τήν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου στή σωστή βάση.⁵⁴ Τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θεωρεῖται τό Α τῆς Δημιουργίας, τό κέντρο τῆς Ἱστορίας καί τό Ω τῶν Ἐσχάτων.⁵⁵ Ὁ Χριστός, τονίζει ὁ Oscar Cullmann, μᾶς ἔδειξε ὅτι τό γεγονός τῆς Δημιουργίας, συνολικά, πρέπει νά ἐρμηνευθεῖ μέ κεντρικὸ σημεῖο τὸν θάνατο καί τήν Ἀνάστασή Του.⁵⁶

Πολύ σημαντικὴ γιὰ τήν ἐνδοκοσμικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν μελῶν της εἶναι ἡ διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου ὅτι μετὰ τὴ λήψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θά γίνουν κήρυκες τῆς Ἀληθείας καί θά δίδουν μαρτυρία γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό μέ κάθε πράξη, μέ κάθε ἐπιλογή, ἀκόμη καί μέ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους. Πράγματι, κάθε στιγμή, ὅταν μιᾶμε,

49. Ἰω. Παναγοπούλου, *Θεός*: 28-29.

50. Γ. Πατῶνου, *Ἱστορία*: 240.

51. R. Gibellini, *Θεολογία*: 351.

52. Γενικὴ διαπίστωση εἶναι ὅτι ἡ ἀναγκαία καί ἀπαραίτητη βάση γιὰ τὴν ἀξιόπιστη διατύπωση τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ὀρθὴ καί ἀκριβὴς χριστολογία. Αὐτὸ ἰσχύει ἀκόμη καί γιὰ θέματα πού κάποιος, ἐκ πρώτης ὄψεως, μπορεῖ νά θεωρήσει ὅτι δέν σχετίζονται ἄμεσα μέ αὐτή.

53. Γ. Πατῶνου, *Ἐσχατολογία*: 79 καί 124.

54. J. Daniélou, *Δοκίμιο*: 226, 231.

55. Ν. Ἀσπρούλη, *Ἐσχατα*: 227.

56. O. Cullmann, *Χριστός*: 133. Ἀνάλογη εἶναι ἡ σκέψη τοῦ Jürgen Moltmann, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι θεμέλιο τῆς χριστιανικῆς ἐσχατολογίας εἶναι ἡ ἐμπειρία τοῦ θανάτου καί τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ (J. Moltmann, *Ἐρχόμενος*: 360).

ὅταν διαλεγόμαστε ἢ προχωρᾶμε στή μία ἢ στήν ἄλλη ἐπιλογή δίνουμε στους γύρω μας τήν καλή μαρτυρία πού σχετίζεται μέ τό ὅτι εἴμαστε μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί μέ αὐτήν τήν ιδιότητά μας ὁμολογοῦμε τόν Χριστό, ὅπως ἐξ ἄλλου ἔπραξαν καί πράττουν οἱ Ἅγιοι.

Ἡ μαρτυρία αὕτη, γιά νά ἔχει νόημα καί ἀξία, ὀφείλει νά παραμένει ἐναρμονισμένη καί σύμφωνη μέ τόν εὐαγγελικό λόγο καί νά μήν ἀλλοιώνεται ἀπό ιδιοτελεῖς σοβαροφανεῖς ἐπιδιώξεις, ὅπως συνέβη μέ τίς ἱεραρχίες κάποιων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν⁵⁷ πού γιά νά ἐνισχύσουν τή θέση τους στόν Ὁρθόδοξο κόσμο ἀπεῖχαν ἀπό τίς ἐργασίες τῆς Συνόδου μέ προφανή στόχο νά πλήξουν τό κύρος της καί ἀναπόφευκτο κίνδυνο νά τρωθεῖ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας⁵⁸.

Ποιά, ὅμως, θά μπορούσε νά εἶναι ἀρτιώτερη καί εὐγενέστερη μαρτυρία Χριστοῦ ἀπό τήν κοινή προσευχή στήν Κρήτη κατά τήν Ἁγία ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, τήν τέλεση Θείας Λειτουργίας, τήν προσφορά Θείας Εὐχαριστίας, τή συμμετοχή στό κοινό Ποτήριο καί τήν ἐν ἀγάπῃ καί ἀληθείᾳ παρουσία στίς ἐργασίες τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία εἶχε προετοιμαστεῖ ἐντατικά, προσεκτικά καί μεθοδικά⁵⁹ ἐπί δεκαετίες;

57. Στόν Πανηγυρικό πού ἐξεφώνησε ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κῶου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ τήν Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας 24 Μαρτίου 2024 στόν Πατριαρχικό Ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στό Φανάρι τούς χαρακτήρισε συγχρόνους εἰκονομάχους καί διεπίστωσε ὅτι παρὰ τίς προσπάθειές τους δέν κατάφεραν νά πλήξουν τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας (ἡμ. δημοσίευσης 24-3-2024, ἡμ. ἀνάκτησης 29-10-2024 https://imkn.gr/anakoinoseis/item/791-panigirikos_kyriaki-orthodoxias-2024). Στήν ἴδια δέ ὁμιλία του σημειώνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία διαρκῶς περιμένει τήν ἐπιστροφή τους καί ἀδιαλείπτως προσεύχεται γι' αὐτήν.

58. Ἡ ὁποία ἐνότητα, τελικά, ὄχι μόνο δέν ἐτρώθη, ἀλλά διατρανώθηκε πλήρως καί πανηγυρικά. Ὁ Πανοσ. Ἀρχιμ. Τύχων, Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα Ἁγίου Ὁρους, σέ κείμενό του μέ τίτλο *Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος μέσα ἀπό τά κείμενα τῶν ἀποφάσεων της* (δημ. 1-8-2017, ἡμ. ἀνάκτησης 29-9-2024, <https://www.pemptousia.gr/2017/08/i-agia-ke-megali-sinodos-mesa-apo-ta-kimena-ton-apofaseon-tis/>) γράφει σχετικά: «Ἡ ἐνότητα, λοιπόν, τῶν Χριστιανῶν δέν ὑποδηλοῖ ἕνα σημεῖο πρὸς τό ὁποῖο πρέπει ὅλοι μας νά πορευθοῦμε, προκειμένου νά ἐπιτευχθῇ ἡ ἐνότης, ἀλλά τό σημεῖο αὐτό εἶναι συγκεκριμένο καί συμπίπτει καί συνταυτίζεται μέ τό περιεχόμενο τῆς πίστεως καί τῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τό σημεῖο τῆς ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν ταυτίζεται μέ τή γνησιότητα τῆς Ἀποστολικῆς Πίστεως καί τῆς Πίστεως τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, στοιχεῖα τά ὁποῖα ἀκραδάντως πιστεύει ὅτι κατέχει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, σύμφωνα πάντα μέ τό κείμενο τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου».

59. Περισσότερα γιά τή σχετική προετοιμασία στό Ἀριστείδη Πανώτῃ *Δοκίμιο τῆς διορθοδόξου πορείας πρὸς Μεγάλη Σύνοδο* (1872-2016), (Ἀθήνα: Ἐκδοτική παραγωγή Ἐκδόσεις Ἐπτάλοφος, 2017), στό ὁποῖο παρουσιάζεται ἡ μακρά πορεία μέχρι τή σύγκληση τό 2016. Ἐπίσης, ἐνδιαφέρουσα ἡ παλαιότερη μελέτη τοῦ Μητροπολίτου Αἰνίου Γερμανοῦ μέ τίτλο *Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί ἡ ἀρμοδιότης αὐτοῦ πρὸς σύγκλησιν*

Ἡ ἐπιλογή τῆς Ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς ἀναμφίβολα δέν ἦταν συμπτωματική. Μέ τόν τρόπο αὐτό –ὅπως θά διαπιστώσουμε καί στή συνέχεια μελετώντας τήν Ἐγκύκλιο– ὑπογραμμίστηκε ὅτι ἡ Σύνοδος, ἐμπνεομένη ἀπό τή μακρά παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ὁμολογοῦσα τόν Χριστό, προσφέρει ἕνα σύγχρονο μήνυμα πού παρουσιάζει τόν ἐσχατολογικό της χαρακτήρα καί δηλώνει μέ ἐνάργεια καί σαφήνεια τήν ἐσχατολογική της προοπτική στόν δύσκολο, ταχύτατα μεταβαλλόμενο, σύγχρονο μετανεωτερικό κόσμο.

Ὅπως τόνισε στήν Ὁμιλία του κατά τή Θεία Λειτουργία τήν Ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος «*Τό γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς, τό ὁποῖον ἐπραγματοποιήθη ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐσηματοδότησε τήν ἀφετηρίαν τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς τῆς Ἐκκλησίας, καί ἔθεσε τάς βάσεις διά τόν ἀγιασμόν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας.*»⁶⁰ Μέ αὐτήν τή σαφή ἀναφορά ὑπογραμμίζεται ὁ ἐσχατολογικός προσανατολισμός τῆς ἐορτῆς, τῆς σχετικῆς διηγήσεως τῶν Πράξεων καί ὁλόκληρης τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ προσανατολισμός αὐτός ταιριάζει ἀπολύτως μέ τό πνεῦμα τῆς Ἐγκυκλίου καί εἶναι ἐμφανής σέ κάθε παράγραφό της.

Ἡ Πεντηκοστή εἶναι ἡ κατ' ἐξοχήν στιγμή τῆς εἰσόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν ἱστορία. Στήν Ἐκκλησία, πού ξεκίνησε τήν ἐν χρόνῳ πορεία της ἐκείνη τήν ἡμέρα, συμπλέκεται καί συμπορεύεται τό ἱστορικό παρόν μέ τό ἐσχατολογικό μέλλον. Στούς κόλπους της ὁ χρόνος καί ὁ τόπος σχετικοποιοῦνται καί τά Ἐσχάτα –μία μελλοντική κατάσταση ἐκτός τῆς ἱστορίας– εἶναι ἤδη παρόντα. Ἔτσι, ἀγιάζεται ἡ ἱστορία σέ ὁλόκληρη τήν ἔκτασή της καί ὑπερβαίνει κάποιους ἀπό τούς περιορισμούς τῆς ἱστορικότητας.

Ἡ ἐορτή τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι κορυφαία ὄχι μόνο διότι θεωρεῖται ἡ γενέθλια ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά διότι ἀπό τήν ἡμέρα ἐκείνη τό Ἅγιο Πνεῦμα παρεπιδημεῖ στήν Ἐκκλησία προσδίδοντάς της τόν ἐσχατολογικό χαρακτήρα της. Ἡ περιγραφή τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἤδη ἀπό τίς πρῶτες λέξεις παραπέμπει σέ κάτι ἐξαιρε-

Πανορθόδοξων Συνόδων, Εἰσαγωγή-Ἐπιμέλεια-Προσθήκαι Ἀρχιμανδρίτης Εὐδόκιμος Καρακουλάκης (Ἀθήνα: Ἔκδοσις τοῦ Κοινοφελοῦς Ἰδρύματος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἱεραπόλτης καί Σητείας «Παναγία ἡ Ἀκρωτηριανή», 2014).

60. Δημοσίευση 25-6-2016, ἡμ. ἀνάκτησης 29-9-2024: <https://ec-patr.org/omilia-tis-a-th-panagiotitos-toy-oikoumenikoy-patriarchoy-3/>.

τικά σημαντικό. Είναι γραμμένη με λιτό τρόπο και ιδιαίτερη ζωντάνια αποδίδοντας την ένταση της στιγμής και την έκπληξη των Μαθητών για όσα συμβαίνουν. Ο φωτισμός του Αγίου Πνεύματος είναι στοιχείο που δηλώνει την εκπλήρωση των προφητειών και ιδιαιτέρως αυτής του Προφήτου Ίωήλ, την οποία ο Απόστολος Πέτρος αναφέρει στην ομιλία του έχοντας συγκεκριμένο λόγο. Οι Απόστολοι κατά την Πεντηκοστή έζησαν στιγμές που παραπέμπουν σε όσα θα ζήσουμε έμεις κατά τη Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου. Η περικοπή Ίωήλ 3:1-5 περιγράφει την κατάσταση της κτίσεως κατά τις έσχατες ήμέρες⁶¹, όταν όλα θα αλλάξουν και ή κτίση θα μεταμορφωθεί σε Παράδεισο. Ο Ευαγγελιστής ξεκινά με την Πεντηκοστή, ή οποία είναι τό γεγονός διά του οποίου ιστοριοποιείται καταφανώς ή θεία δύναμη, έν όψει του ευαγγελισμού του κόσμου.⁶²

Η έκχυση του Αγίου Πνεύματος υπήρξε πράγματι ύψιστη απόκάλυψη. Άπαξ διά παντός τό Πνεύμα-Παράκλητος εισήλθε στον κόσμο, όπου μέχρι εκείνη τή στιγμή δέν ήταν παρόν.⁶³ Παρά την πρόοδο των κοινοτήτων της ιουδαϊκής διασποράς ή Ίερουσαλήμ διατηροϋσε ιδιαίτερη έσχατολογική σημασία για κάθε Ίουδαίο. Σύμφωνα με τή διαδεδομένη στον ιουδαϊσμό προσδοκία κατά τις έσχατες ήμέρες όλα τά έθνη και όλοι οί Ίουδαίοι, όπουδήποτε κι αν ζούσαν, θά συγκεντρώνονταν σε αυτήν για νά λατρεύσουν τόν αληθινό Θεό και νά μετάσχουν στή μεσσιανική σωτηρία.⁶⁴

Τό βάρος του στίχου Πράξεων 2:5 πέφτει άφ' ενός στην Ίερουσαλήμ, άφ' έτέρου στή φράση «άπό παντός έθνους των υπό τόν ουρανόν».⁶⁵ Έτσι συνδυάζονται ό τόπος της έκχύσεως με την παγ-

61. Στην μετάφραση των Έβδομήκοντα τό κείμενο της προφητείας ξεκινά με τις λέξεις «και έσται μετά ταϋτα». Οί Απόστολοι και ό Ευαγγελιστής Λουκάς, που βάζει την τελική σφραγίδα στο κείμενο των Πράξεων, τό οποίο περιγράφει τά γεγονότα της ήμέρας εκείνης, τό έρμηνεύουν επί της ουσίας υπογραμμίζοντας τόν προφανή έσχατολογικό του χαρακτήρα. Γι' αυτό τό παραλλάσσουν βάζοντας στή θέση του «μετά ταϋτα» τό «έν ταίς έσχάταις ήμέραις».

62. Ίω. Παναγοπούλου, Θεός: 281-282.

63. Γ. Φλωρόφσκυ, Σώμα: 31.

64. R. Bauckham, James: 425.

65. R. Bultmann, Αίωνιότητα: 51: ή σωτηρία δέν αναφέρεται μόνο στον Ίσραήλ: και έθνικοί θά συμμετάσχουν σ' αυτήν (Μτθ. 8:11 κ.έ. και Λκ. 13:28 κ.έ.). Τά χωρία που παραθέτει ό R. Bultmann περιέχουν λόγια του Ίησού, ό οποίος λέει ότι τά έθνη άπό άνατολή και δύση, άπό νότο και βορρά «ήξουσιν έν τη βασιλεία του Θεού». Η σωτηρία πλέον δέν είναι αποκλειστικό προνόμιο του Ίσραήλ. Οί έπαγγελίες δέν σχετίζονται με δεσμούς φυλής και

κόσμια, οίκουμενική προοπτική του φωτισμού.⁶⁶ Ἡ προσθήκη τοῦ καταλόγου τῶν ἐθνῶν, ὁ ὁποῖος ἀναμφίβολα εἶναι ἐνδεικτικός, τινίζει αὐτήν ἀκριβῶς τήν παγκοσμιότητα τῆς ἀπηχήσεως καί τόν οίκουμενικό χαρακτήρα τοῦ γεγονότος,⁶⁷ θεμελιώνοντας ταυτοχρόνως τήν οίκουμενική ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας.⁶⁸

Σημαντικό σημεῖο τῶν λόγων τοῦ Κυρίου πρὶν ἀπὸ τήν Ἀνάληψη Του εἶναι ἡ φράση μέ τήν ὁποία μᾶς διαβεβαιώνει ὅτι ἡ μαρτυρία τῶν χριστιανῶν θά ξεκινήσει ἀπὸ τήν Ἱερουσαλήμ, ἀλλά δέν θά περιοριστεῖ σέ αὐτήν ἢ στήν Ἰουδαία ἢ στή Σαμάρεια. Θά φθάσει «... ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς».⁶⁹ Γι' αὐτό καί στήν περιγραφή τῆς Πεντηκοστῆς ἡ προσοχή τοῦ Λουκᾶ στρέφεται πρὸς τήν Ἱερουσαλήμ. Αὐτό σχετίζεται ἄμεσα μέ τό χωρίο Ρωμαίους 15:19: «ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ»⁷⁰, στό ὁποῖο καί πάλι ἡ Ἱερουσαλήμ παρουσιάζεται ὡς ἡ ἀφετηρία τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ ὑπογραμμίζει ὅτι «τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν κατῆλθε μόνον ἐπὶ τοὺς Δώδεκα, ἀλλά ἐφ' ὅλου τοῦ πλήθους, τό ὁποῖον ἦτο μετ' αὐτῶν, ἐφ' ὅλην τήν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἦτο τότε παροῦσα εἰς Ἱερουσαλήμ».⁷¹

Ἀναμφίβολα, ἡ Ἐκκλησία ὅπως παρουσιάζεται στίς Πράξεις Ἀποστόλων δέν μπορεῖ νά κατανοηθεῖ παρὰ μόνο μέσα ἀπὸ τό πρίσμα τῆς ἐσχατολογικῆς προσμονῆς.⁷² Οἱ Ἀπόστολοι, ἀκολουθώντας τήν προτροπή «ἔσεσθέ μοι μάρτυρες», τό πρῶτο πού κάνουν μετὰ τόν φωτισμό τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι νά στραφοῦν πρὸς τό πλήθος καί νά ὁμολογήσουν τόν Ἀναστάντα κηρύσσοντάς Τον σέ ὅσους δέν Τόν γνῶριζαν. Ἡ μαρτυρία τους εἶναι μαρτυρία τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-

αἵματος, ἀλλά μέ τοὺς πνευματικούς δεσμούς πού καθιερώνει τό κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ. Οἱ αὐθεντικοὶ κληρονόμοι τῶν ἐπαγγελιῶν εἶναι τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

66. Βασ. Στογιάννου, Πεντηκοστή: 229.

67. Βασ. Στογιάννου, Πεντηκοστή: 320. Πρβλ. Ἱ. Παναγοπούλου, Θεός: 205.

68. Π. Καλαϊτζίδη, Προοπτική: 364.

69. Ἀθ. Μουστάκη, Σύνοδο: 17.

70. Πρβλ. Ἀθ. Μουστάκη, «ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ (Ρωμ. 15:19)» (δημ. 23-6-2013, ἀνάκτηση 12-9-2024 https://amoustakis.wordpress.com/2013/06/23/praxeis_pentikostarion/).

71. Γ. Φλωρόφσκυ, Σῶμα: 62.

72. Π. Βασιλειάδη, Ἀποστολή: 388-389.

τος, τό όποιο τούς ένισχύει καί τούς φωτίζει γιά νά προσφέρουν μαρτυρία Χριστοῦ ένώπιον τοῦ κόσμου, τῆς ἐξουσίας καί τῶν ἀρχόντων του.

«Τά ἔσχατα σέβονται τήν ἱστορία ὄχι ἀντιγράφοντάς την», τονίζει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης, «ἀλλά μεταμορφώνοντάς την καί ὑπερβαίνοντας εἰδικά τίς ἀντινομίες καί τούς περιορισμούς της».⁷³

Δ. Ἑσχατολογικά στοιχεῖα τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Συνόδου

Τό «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς», σύμφωνα μέ τήν τότε ὑπάρχουσα γνώση γιά τή γῆ, τά ὅριά της καί τό τί ὑπῆρχε πέρα ἀπό τόν γνωστό κόσμο, θά πρέπει νά προκάλεσε φόβο στούς Μαθητές. Ἦταν μία ἀκραία φράση. Οἱ κοσμολογικές ἀντιλήψεις πού ἐπικρατοῦσαν ἐκείνη τήν ἐποχή ἀποδέχονταν ὅτι πέρα ἀπό τό τμήμα τῆς ὑψηλίου, πού περιελάμβανε κυρίως τίς περιοχές γύρω ἀπό τή Μεσόγειο καί ἐκτεινόταν πρὸς βορρᾶν μέχρι τή Γερμανία καί τή Βρετανία, πρὸς νότον μέχρι τή Βόρεια Ἀφρική, πρὸς δυσμάς μέχρι τό σημερινό Γιβραλτάρ καί πρὸς ἀνατολάς μέχρι τήν Εὐδαίμονα Ἀραβία καί τήν Ἰνδία, ὑπῆρχαν φοβερές συνθῆκες στίς ὁποῖες ζοῦσαν ἀνθρωποφάγα τέρατα καί ἐπικρατοῦσε τό χάος πού θά ἀπειλοῦσε τή ζωή ὅσων προσπαθοῦσαν νά τά ξεπεράσουν. Σήμερα γνωρίζουμε ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαῖρα καί σέ μία σφαῖρα δέν ὑπάρχει «ἔσχατον». Οἱ περισσότερες κοσμολογίες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς θεωροῦσαν τόν πλανήτη μας πλατύ ἐπίπεδο δίσκο κι ὁ Χριστός, δίχως δισταγμό, τούς ἔστελνε στά ἐπικίνδυνα ἄκρα του ἕνα βῆμα πρὶν ἀπό τήν ἄβυσσο. Παρά ταῦτα, ἐκεῖνοι Τόν ἐμπιστεύθηκαν καί πορεύθηκαν μέ πίστη στόν δρόμο πού τούς ὑπέδειξε.

Μέ τά λόγια Του ἔθεσε τίς βάσεις γι' αὐτό πού συνέβη στούς κατοπινούς αἰῶνες ὅταν ἡ χριστιανική ἱεραποστολή ἀδιάκοπα χάραζε καί συνεχίζει νά χαράζει νέους δρόμους βαδίζοντας σέ ἄγνωστους τόπους, σέ «ἀχαρτογράφητες» χῶρες μεταφέροντας τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, τήν «ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου». Δέν ἀναφέρεται μόνο στίς περιοχές πού κατοικοῦνταν τότε ἢ πού νόμιζαν ὅτι κατοικοῦνταν, ἀλλά θέτει

73. Ἰω. Ζηζιούλα, Ἑσχατολογία: 495.

ὡς ὄριο τήν ἴδια τή γῆ, ὁλόκληρο τόν πλανήτη μας μέχρι τίς ἐσχατίες του, δίχως νά ἀφήσει κανέναν ἐκτός τῆς χάριτος, δίχως νά ἐξαιρέσει κανέναν ἀπό τό ἄκουσμα τοῦ Λόγου καί τή δυνατότητα νά ἀσπαστεῖ τό σωτήριο μήνυμά του καί νά τό κάνει τρόπο ζωῆς.⁷⁴

Σήμερα, ἔπειτα ἀπό εἴκοσι αἰῶνες ἱεραποστολικῆς ἐμπειρίας, μέ πλούσια ἱστορική γνώση καί δίχως καμία διάθεση ὑπερβολῆς, μπορούμε νά ἐντοπίσουμε σέ αὐτό τό σημεῖο ἓνα ἀπό τά πλέον σημαντικά πεδία τῆς προσφορᾶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στόν κόσμο μας: προϊόντος τοῦ χρόνου καί δεδομένων τῶν πολιτικῶν καί τῶν λοιπῶν συνθηκῶν ἔκανε πράξη τήν προτροπή τοῦ Κυρίου καί μετέφερε τό μήνυμα τῆς σωτηρίας «... ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς».

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τήν πρωτοκαθεδρία καί τήν πνευματική εὐθύνη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιά τοὺς νέους τόπους ἀποδέχθηκαν κατά τό παρελθόν –καί συνεχίζουν νά ἀποδέχονται μέχρι σήμερα– τά παλαίφατα Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων, ἀλλά καί ὅσες Ἐκκλησίες ἀνακηρύχθηκαν Αὐτοκέφαλες κατά τή νεώτερη ἐποχή. Ἐπίσης, τήν πρωτεύουσα θέση του στήν Ὁρθοδοξία ἀποδέχεται ἀνεπιφύλακτα ἡ Ἐκκλησία τῆς (Παλαιᾶς) Ρώμης.

Τά παλαίφατα Πατριαρχεῖα καί οἱ νεώτερες Ἐκκλησίες (μέ παλαιότερη ἀπό αὐτές τό Πατριαρχεῖο Μόσχας, στό ὁποῖο τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀπέδωσε τόν τίτλο τοῦ Πατριαρχείου) ἄσκησαν καί ἀσκοῦν τό πολὺπλευρο ἔργο τους σέ συγκεκριμένα τοπικά ὅρια. Παρά τίς κατά καιροὺς πρόσκαιρες ἀντιπαραθέσεις γιά διοικητικά θέματα καί ἀντικανονικές ὑπερβάσεις, τά ὅρια αὐτά καί τά θεσπισμένα ἀπό αἰῶνες «προνόμια» διακονίας καί ἱεραποστολῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παραμένουν παγκοίνως σεβαστά καί ἀποδεκτά.

Οἱ λοιπές Ἐκκλησίες εἴτε ἔχουν ὑπό τήν πνευματική τους εὐθύνη κάποια ὀρισμένη περιοχή (π.χ. τό Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας τήν Ἀφρικανική ἡπειρο) εἴτε διακονοῦν στά ὅρια κάποιου ἐθνικοῦ κράτους (π.χ. τό Πατριαρχεῖο Ρουμανίας τοὺς Ὁρθοδόξους χριστιανούς πού κατοικοῦν στά ὅρια τοῦ κράτους τῆς Ρουμανίας).

Ἡ μοναδική Ἐκκλησία πού, ὅπως πανορθοδόξως εἶναι ἀποδεκτό,

74. Ἀθ. Μουστάκη, Σύνοδο: 17-18. Μάλιστα, ἂν καί ἐκείνη τήν ἐποχή ὑπῆρχε ἄλλη, ἐντελῶς διαφορετική ἀντίληψη γιά τό σχῆμα καί τά ὅρια τῆς γῆς, ἡ ἐντολή τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπολύτως κατανοητή καί σήμερα.

δέν έχει ούτε τοπικά ούτε έθνικά όρια ούτε όρια φυλής είναι τό Οίκου-μενικό Πατριαρχείο, τό όποιο από τούς πρώτους χριστιανικούς αιώνες έχει τήν έδρα του στήν Κωνσταντινούπολη, αλλά τό πεδίο δράσης καί τό όριο τής ευθύνης του είναι τό «έσχατον τής γής», ό ίδιος ό κόσμος μας όσο τμήμα του είναι γνωστό σέ κάθε έποχή.⁷⁵ Γι' αυτό μέ απόλυτη συνείδηση τών υποχρεώσεων του καί μέ γενναιόφρονα αποδοχή τής ευθύνης, πού από αιώνες έχει έπωμισθει, ποιμαίνει τήν Οίκουμένη μέ μαρτυρική διάθεση καί φιλάδελφο πνεύμα ιδρύοντας συνεχώς νέες Μητροπόλεις καί στελεχώνοντάς τες μέ ικανούς ιεράρχες καί κληρικούς, οί όποιοι, παρά τά προβλήματα πού αντιμετωπίζουν, κατηχούν, διδάσκουν, διαλέγονται, αγιάζουν καί έν τέλει σώζουν νέους καί παλαιούς πιστούς καί κάνουν πράξη τήν έσχατη έντολή του Κυρίου πρός τούς Μαθητές Του, αλλά καί πρός όλους έμάς.

Τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο ποτέ δέν άρνήθηκε αυτήν τήν μεγάλη ευθύνη καί παρά τά προβλήματα πού προκαλούσαν οί άντίξοες ιστορικές καί πολιτικές συνθήκες, όπως π.χ. κατά τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας ή τής Ιπποτοκρατίας καί Ιταλοκρατίας στά Δωδεκάνησα⁷⁶, κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια άνταποκρινόμενο στόν ιεραποστολικό ρόλο του μέ πνεύμα συνέσεως καί έλευθερίας καί διάθεση θυσιαστικής διακονίας έπιτυγχάνοντας θαυμαστά άποτελέσματα τόσο στίς περιοχές τής σημερινής Τουρκίας, όσο καί στίς περιοχές τών Βαλκανίων καί τής Ελλάδας, όπου μέ προσοχή καί σοβαρότητα κατόρθωσε νά διασώσει τή χριστιανική πίστη, τίς έθνικές γλώσσες καί νά ενισχύσει τούς λαούς πού αγωνίζονταν για τήν έλευθερία καί τήν αυτοδιάθεσή τους.

Ό Παναγιώτατος Οίκουμενικός μας Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος, ικανός καί ευφυής φορέας του οίκουμενικού πνεύματος του Φαναρίου, μέ τήν έμφαση πού δίνει στή ρεαλιστική προσέγγιση τής πραγματικότητας λειτουργεί ένωτικά καί διαλεκτικά υπερβαίνοντας τούς διχασμούς καί τίς διαιρέσεις. Έτσι, μέ προσπάθειες πολλών έτών προετοίμασε μέ σοβαρότητα καί μεθοδικότητα καί έν τέλει συ-

75. Έφόσον, βεβαίως, εξαίρεθούν τά τμήματα πού έχουν υπό τήν ευθύνη τους τά λοιπά Πατριαρχεία καί οί Αυτόκέφαλες Έκκλησίες.

76. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τήν Ιπποτοκρατία στά Δωδεκάνησα βλ. Ναθανάηλ-Φιλίππου Διακοπαναγιώτη, *Η Όσία Μελώ στή Βουρρίνα τής Κω. Λαϊκή παράδοση καί λατρεία*, Αθήνα: Έκδόσεις Αρμός, 2018 (α' έκδοση 2014, Μεταπτυχιακή Διατριβή): 60-67.

νεκάλεσε τήν πρόσφατη Σύνοδο καί προήδρευσε σέ αὐτήν, ὥστε νά ἐνισχυθεῖ ἡ ἐνότητα τῆς Ὁρθοδόξιας, νά προωθηθεῖ ὁ διάλογος μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων, νά προσεγγιστοῦν μέ σύγχρονο τρόπο, μέσα στό πνεῦμα τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, τά θέματα πού δι-
 αρκῶς προκύπτουν καί νά ἀναζητηθοῦν καί νά βρεθοῦν ποιμαντικές λύσεις σέ προβλήματα πού παλαιότερα δέν ὑπῆρχαν.

Ἡ συμμετοχή τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν στήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνέδειξε ἀφ' ἑνός τόν πνευματικό ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στόν σύγχρονο κόσμο καί ἀφ' ἑτέρου ὑπογράμμισε τήν ἀνάγκη γιά συζήτηση καί διάλογο ἀνάμεσα στίς ἱεραρχίες τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ὁρθόδοξης Οἰκουμένης.

Ἡ ὁψιμη ἀπόφαση τεσσάρων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν (Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, Πατριαρχείου Μόσχας, Πατριαρχείου Βουλγαρίας καί Πατριαρχείου Γεωργίας) νά μὴν συμμετάσχουν στή Σύνοδο, υἱοθετώντας εὐκαιριακές δικαιολογίες τῆς τελευταίας στιγμῆς (ἐνῶ εἶχαν συμφωνήσει στίς διατυπώσεις, εἶχαν ἐγκρίνει καί ὑπογράψει τά προσυνοδικά κείμενα πού κατετέθησαν πρὸς συζήτηση μέχρι καί τόν Ἰανουάριο τοῦ 2016) καί δικαιολογώντας τήν ἀπόφασή τους προβάλλοντας αἰτίες πού θά μπορούσαν νά ἐπιλυθοῦν μέ διάλογο (ὅπως ἡ διαφωνία ἀνάμεσα στά Πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων γιά τό θέμα τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Κατάρ, πού ὁδήγησε στήν ἀπουσία ἀπὸ τῆ Σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας), κατέδειξε ἐντονώτατη τήν ἀνάγκη παραμερισμοῦ τῶν ἰδιοτελῶν ἐθνικῶν ἢ ἄλλων ἐπιδιώξεων. Κι αὐτό διότι αὐτές ἐπικρέμανται ὡς μόνιμη ἀπειλή νά νεκρώσουν καί νά ἀκυρώσουν τήν ἐντολή τοῦ Κυρίου «... ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» καί ἐμποδίζουν τή ζωογόνο παρουσία τῆς Ἐκκλησίας στόν σύγχρονο κόσμο. Ὡς ἀντίδραση σέ αὐτές βρισκόμαστε πρὸ τῆς ἀνάγκης γιά ἀκριβῆ τήρηση τῶν εὐαγγελικῶν ἐπιταγῶν γιά ἐνότητα («ἵνα ὧσιν ἕν», Ἰωάννου 17:11) καί ἀδελφική ἀγάπη («ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», Ἰωάννου 13:34). Τά παραπάνω μποροῦν νά ἐπιτευχθοῦν μέ τήν υἱοθέτηση κοινῶν ἐπιλογῶν δράσεως πού θά ἀντιμετωπίσουν πιθανά πρακτικά προβλήματα καί θά βοηθήσουν στήν ἐφαρμογή τοῦ κυριακοῦ λόγου γιά ἱεραποστολή καί διάδοση τοῦ χριστιανισμοῦ στά πέρατα τῆς οἰκουμένης.⁷⁷

77. Πολύ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου

Εἶναι σαφές ὅτι αὐτός πού προσεύχεται καί διαλέγεται ὑπηρετεῖ μέ περισσότερη πίστη καί πιό ἀποτελεσματικά τήν Ἐκκλησία καί ὄχι αὐτός πού ἀπέχει καί κρίνει ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Αὐτό τό διαπιστώνουμε καί ἀπό ἄλλα ἀνάλογα περιστατικά τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅπως παραδείγματος χάριν τίς αἰτίες πού ὀδήγησαν στήν Ἀποστολική Σύνοδο ἢ στήν ἀντιπαράθεση τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου στήν Ἀντιόχεια. Τέτοια προβλήματα, ὅπως τό ζήτημα τῆς ὑποχρεωτικῆς διενέργειας περιτομῆς στούς ἐξ ἔθνῶν πιστούς στήν πρώτη περίπτωση (Πράξεων 15:1-5) ἢ τῶν ξεχωριστῶν γευμάτων ἐξ ἔθνῶν καί ἐξ Ἰουδαίων πιστῶν στή δεύτερη (Γαλάτας 2:12), ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναι πιθανό νά θεωρηθοῦν ὡς ἡσσοнос σημασίας καί μειωμένης βαρύτητας, ἀλλά στήν πραγματικότητα εἶναι ἄκρως σημαντικά, διότι διαρκῶς ἐλοχεύει ὁ κίνδυνος νά ἀλλοιώσουν τήν ἴδια τήν ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου καί νά συσκοτίσουν τό ἐσχατολογικό μήνυμά του. Γι' αὐτό ἡ ἀντίδραση τῆς Ἐκκλησίας καί στίς δύο περιπτώσεις πού προαναφέραμε ἦταν ἄμεση καί ἀπολύτως ξεκάθαρη: στήν πρώτη συνεκλήθη ἡ Ἀποστολική Σύνοδος (Πράξεων 15:6-29) καί στή δεύτερη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀντιπαρατέθηκε εὐθέως καί ἐνώπιον τῆς κοινότητος μέ τόν κορυφαῖο τῶν Ἀποστόλων, Πέτρο, ξεκαθαρίζοντας πρός τόν ἴδιο καί πρός ὅλους τοὺς παρισταμένους ὅτι στή συγκεκριμένη ἀπόφαση ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἔσφαλε καί φέρθηκε ὑποκριτικά καί γι' αὐτό ἡ ἐπιλογή τῶν γευμάτων σέ ξεχωριστά τραπέζια ἐπ' οὐδενί ἐπιτρεπόταν νά υἱοθετηθεῖ (Γαλάτας 11-14, κυρίως, ἀλλά καί στή συνέχεια μέχρι τόν στίχο 21).

Μελετώντας τήν περικοπή τῶν Πράξεων πού περιέχει τά τελευταῖα λόγια τοῦ Κυρίου χάνονται ἀπό μπροστά μας καί ξεθωριάζουν σιγά σιγά οἱ μικρόψυχες καί ὑστερόβουλες, αἰτιάσεις, ἐνστάσεις καί ἀντιδράσεις, ὧσων συγχέουν τό «... ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» μέ τά στενά ὅρια τοῦ οἴκου, τῆς σκέψης καί τῆς καρδιάς τους· ὧσων δέν προ-

Βλασίου κ. Ἱεροθέου μέ τίτλο *Τό συνοδικό καί ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας μέ ἀναφορά στό Οὐκρανικό ζήτημα* (Λεβαδεία: Ἱερά Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, 2019), στήν ὁποία πραγματεύεται ἐκτενῶς τά σχετικά θέματα καί καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἐνήργησε κανονικά καί κατά τόν ἐνδεδειγμένο τρόπο στό θέμα τῆς Συνόδου καί τῆς ἀποδόσεως τοῦ Αὐτοκεφάλου στήν Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας. Ἐπίσης, διαπιστώνει, πέραν πάσης ἀμφιβολίας, τήν ἐχθρική στάση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἐναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

σεγγίζουν τήν Ἐκκλησία ὡς τόν χώρο στόν ὁποῖο ὅλα τά στεγανά ὑποχωροῦν καί τά τό πρίν διεστῶτα ἐνώνονται.

Ὁ σαρωτικός λόγος τοῦ Κυρίου, πού διαλύει τά ὅρια καί σπάζει τά δεσμά, πρέπει νά μᾶς πείσει νά θέσουμε τέλος στή λογική τῶν διαιρέσεων καί ὁμαδοποιήσεων, νά ἐπικρατήσῃ ἡ πάγια πρακτική καί ἡ ἀπό αἰῶνες ἐκπεφρασμένη ἱκανότητα καί ἐπιθυμία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νά μεταφέρει τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ «... ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς». Ἡ πρόσφατη Ἀγία καί Μεγάλη Σύνοδος ἀποτελεῖ ἕναν ἀκόμη κρίκο στή μακρά ἀλυσίδα τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ νά κηρύξῃ τήν ἐντολή τῆς ἀγάπης καί «τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου» μέχρι ἐκεῖ πού φτάνει ὁ κόσμος μας, ὅπουδῆποτε ὑπάρχει ἔστω καί ἕνας ἄνθρωπος. Γιά τήν Ἐκκλησία ἡ ἀλήθεια δέν σχετίζεται μέ τό παρελθόν (μὴ λήθη, δέν ξεχνῶ κάτι πού κάποτε ἔμαθα/ἄκουσα/διάβασα κ.λπ.), ἀλλὰ μέ τό μέλλον, δηλαδή μέ τά ἔσχατα, τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὡς τήν πραγματική καί μόνη Ἀλήθεια.⁷⁸

Πρὸς αὐτὴν τήν κατεύθυνση καί μέ αὐτόν τόν στόχο ἐξεδόθη ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου⁷⁹. Τό κείμενο τῆς Ἐγκυκλίου εἶναι βαθύτατα θεολογικό, λιτό, ἐναργές, προσανατολισμένο νά δώσῃ τό στίγμα, τόν τρόπο σκέψεως καί νά ὑπογραμμίσῃ τίς βασικὲς θεολογικὲς γραμμές τῆς Συνόδου, οἱ ὁποῖες ταυτοχρόνως εἶναι καί οἱ βασικὲς θεολογικὲς θέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.⁸⁰

Τό ἐνδιαφέρον αὐτό κείμενο βρίθῃ ἐσχατολογικῶν ἀναφορῶν καί μᾶς δίνει μὲ ἀκρίβεια τό κέντρο βάρους τοῦ θεολογικοῦ τῆς ἀποτυπώματος.⁸¹

78. Π. Βασιλειάδης, Ἑσχατολογία: 51.

79. Ἡ Ἐγκύκλιος καί ὅλα τὰ κείμενα πού ἐξέδωσε ἡ Σύνοδος ὑπάρχουν στόν τόμο Σύνοδος, *Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου (Κρήτη, 18-26 Ἰουνίου 2016)*, Δίγλωσση ἔκδοση: Γερμανικά καί ἀγγλικά, ἐξεδόθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς, Βόννη, 2018. Ἐπίσης εἶναι ἀνηρτημένα στό διαδίκτυο στήν ἐπίσημη ἱστοσελίδα τῆς Συνόδου: https://www.holycouncil.org/home_el. Ἡ Ἐγκύκλιος βρίσκεται στήν ἀκόλουθη ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: https://www.holycouncil.org/encyclical-holy-council_el.

80. «Λαμπράν καί θεολογικωτάτην» τὴν χαρακτηρίζει ὁ Πανος. Ἀρχιμ. Τύχων Σταυρονικητιανός σὲ κείμενό του μέ τίτλο *Ἡ Ὁρθοδοξία τῶν κειμένων τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου* (δημοσίευση 9-8-2017, ἡμερομηνία ἀνάκτησης 29-9-2024, <https://www.pemptousia.gr/2017/08/i-orthodoxia-ton-kimenon-tis-agias-ke-megalis-sinodou/>).

81. Πρβλ. Ἀθ. Μουσάκης, Ἑσχατα: 300: τονίζεται ὁ ἔντονος ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Σὲ ἀνάλογο κλίμα κινεῖται καί ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου.

Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συνδέει τὴ Σύνοδο μέ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς⁸², παραπέμποντας μέ αὐτόν τὸν τρόπο στίς ἐσχατολογικὲς συνδηλώσεις τῆς ἑορτῆς, οἱ ὁποῖες, ὅπως σημειώσαμε, εἶναι πολλές καὶ ἰδιαίτερος σημαντικὲς καὶ μᾶς βοηθοῦν νά κατανοήσουμε τὸ πνεῦμα, τὸν σκοπὸ καὶ τὴ θέση τῆς στή θεολογία καὶ στή λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

1) Κήρυγμα τοῦ λόγου τῆς Ἑλπίδας σέ κάθε ἄνθρωπο

Μέ τίς πρῶτες γραμμὲς ἡ Ἐγκύκλιος ἀπευθύνει «τόν λόγον τῆς “ἐν ἡμῖν ἐλπίδος” (Α΄ Πέτρου 3:15) ὃχι μόνο πρὸς τὰ τέκνα τῆς Ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα ἄνθρωπον “τὸν μακρὰν καὶ τὸν ἐγγύς”» (Ἐφεσίους 2:17)⁸³. Διαβάζοντας αὐτὴν τὴ φράση δύο εἶναι τὰ στοιχεῖα πού ὀφείλουμε νά ὑπογραμμίσουμε: τὸν λόγο περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος καὶ τὴν ἀναφορὰ σέ κάθε ἄνθρωπο, εἴτε εἶναι μέλος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἴτε ὃχι εἴτε βρίσκεται κοντὰ τοπικὰ εἴτε ὃχι.

Ἡ ἐλπίδα ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ μάλιστα μέ τρόπο πού ἦταν καὶ εἶναι ἄγνωστος στὸν ἐξω-ἐκκλησιαστικὸ χῶρο. Ἐνδεικτικὸ τῆς βαρύτητος πού ἔχει ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴν Ἐκκλησία εἶναι ἡ σύνδεσή της ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο μέ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη. Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ σύνδεση αὐτὴ φαίνεται χαλαρὴ καί, ἴσως, ὃχι ἐμφανὴς, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκριβές. Ἡ ἐλπίδα συνδέει τὴν πίστη μέ τὴν ἀγάπη καὶ ζωογονεῖ τὴ σχέση τους. Ἡ πίστη χωρὶς τὴν ἐλπίδα δὲν ἔχει σκόπο καὶ συγκεκριμένον προσανατολισμό.

Τὸ δεύτερο θεμελιῶδες στοιχεῖο γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ τρόπου σκέψεως καὶ δράσεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀναφορὰ τῆς Ἐγκυκλίου σέ κάθε ἄνθρωπο καὶ ὃχι μόνο στὰ μέλη της. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴ φύση της εἶναι ἔντονα ἐξωστρεφής. Στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι δυνατό νά ἐγκλωβιστεῖ σέ μία ἐνδοσκοπικὴ αὐτοαναφορικότητα καὶ νά ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τῆς ἱεραποστολῆς πού εἶναι σύμφυτη μέ τὴν ὑπαρξὴ της καὶ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἱστορικὴ της παρουσία. «Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν

82. Σύνοδος: 108.

83. Σύνοδος: 108-109.

άνοίγεται» είναι ο προσφυής τίτλος ενός εξαιρετικά ενδιαφέροντος βιβλίου του Θανάση Παπαθανασίου⁸⁴. Πρόκειται για ακριβέστατη περιγραφή της σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ ιεραποστολῆς. Ἐάν ἀδρανοῦσε –μέχρι πλήρους διακοπῆς– ἡ ιεραποστολή, μαζί της θά πέθαινε καὶ ἡ Ἐκκλησία. Κι αὐτό ὄχι μόνο διότι δέν θά ὑπῆρχαν νέα μέλη καὶ κάποια στιγμή νομοτελειακά θά ἔσβηνε, ἀλλά κυρίως διότι ἡ Ἐκκλησία θά ἔπαυε νά ἐπιτελεῖ τόν σκοπό τῆς προσλήψεως καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ κόσμου.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἔχει ἀναλάβει αὐτό τό δυσχερές κοσμοσωτήριο ἔργο, στήν οἰκουμενική του διάσταση, ἀπό ἰδρύσεώς του καὶ τό ἐπιτελεῖ ἐντατικώτερα καὶ πλέον ἀποτελεσματικά μετά τή μεταφορά τῆς πρωτεύουσας τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπό τόν Μέγα Κωνσταντῖνο, τόν Ἰσαπόστολο Βασιλέα καὶ Ἅγιο, ἀπό τή Ρώμη στό Βυζάντιο.⁸⁵ Ἡ πρόοδος στόν τομέα αὐτό κατὰ τήν τελευταία πενητηκονταετία εἶναι τεράστια καὶ ἔχει ἐπιτευχθεῖ μέ ἀδιάκοπη προσπάθεια, πολλαπλασιασμό τῶν στελεχῶν τῆς ιεραποστολῆς, ἀξιοποίηση τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων, καλύτερη ὀργάνωση τῶν διοικητικῶν ἀναγκῶν, ἐνίσχυση τῆς συνοδικότητος κ.λπ. Ἡ ἄσκηση τῆς ιεραποστολῆς εἶναι ἡ σαφέστερη ἔκφραση ἀποδοχῆς τοῦ ἐσχατολογικοῦ προορισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀσφαλέστερη ὁδός γιά νά διαχυθεῖ αὐτή ἡ ἀποδοχή στή συνείδηση τοῦ πληρώματός της.

2) *Κηρύττουμε τό Εὐαγγέλιο στραμμένοι πρός τά ἔσχατα*

Στή συνέχεια τῆς Ἐγκυκλίου σημειώνονται τά ἑξῆς: «Εὐαγγελιζόμεθα τόν λόγον τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, προσ-

84. Ὁ πλήρης τίτλος: Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται. Ἡ ιεραποστολή ὡς ἐλπίδα καὶ ὡς ἐφιάλτης (Ἐκδόσεις Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2009). Σέ αὐτό θίγονται μέ ἐξαιρετικά βαθύ καὶ εὐαίσθητο τρόπο πολλά ζητήματα τῆς ιεραποστολῆς καὶ ἀναπτύσσονται μέ ἔντονες ἐσχατολογικές ἀναφορές πολλά συναφῆ θέματα.

85. Ἡ ἀναφορά αὐτή δέν μειώνει καθόλου τό ἔργο τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ὅπως π.χ. τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας πού ἐπιτελεῖ τεράστιο ιεραποστολικό ἔργο μέ πολύ δύσκολες συνθήκες στήν Ἀφρική. Τό στοιχεῖο πού ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν ἔρευνά μας εἶναι ἡ οἰκουμενική διάσταση τῆς προσπάθειας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Αὐτή ἀπό μόνη της ἀποτελεῖ μία πρόκληση, καθώς ἔχει νά ἀντιμετωπίσει καὶ ὀφείλει νά ὑπερβεῖ τεράστιες ἐθνικές, πολιτικές, πολιτιστικές, οἰκονομικές καὶ πνευματικές διαφορές ἀνάμεσα στοὺς λαούς πού διαποιοιμῶνται καὶ στοὺς ὁποίους ἀσκεῖ ιεραποστολή. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἔχει τήν εὐθύνη νά κηρύξει τό Εὐαγγέλιο «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» καὶ αὐτή τήν εὐθύνη ἀγωνίζεται μέ κάθε τρόπο καὶ μέ ἐλάχιστα μέσα νά φέρεῖ εἰς πέρας.

βλέποντες πρὸς τὴν “ἀνέσπερον καὶ ἀτελεύτητον καὶ ἀδιάδοχον ἡμέραν” (Μεγάλου Βασιλείου, *Εἰς τὴν Ἑξαήμερον Β΄* PG 29.52).⁸⁶ Μὲ εὐθεία ἀναφορά στὴν κατακλεῖδα τοῦ Ὑμνου τῆς Ἀγάπης (Α΄ Κορινθίους 13:1-13, πῶς συγκεκριμένα στὸν στίχο 13) καὶ μὲ ἄμεση περιγραφή τῆς ἐσχατολογικῆς ἡμέρας ἢ πίστη, ἢ ἐλπίδα καὶ ἢ ἀγάπη τοποθετοῦνται στὴν ὀρθή διάσταση. Συνήθως, οἱ ἀναφορές ὁμιλητῶν, ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἱεροκηρύκων καὶ θεολόγων προκρίνουν ἠθικῆς ἀποκλίσεως χροιά καὶ προσέγγιση, ἡ ὁποία εἶναι πῶς εὐπεπτη καὶ γίνεται εὐκολότερα κατανοητὴ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Στὴν πραγματικότητα αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ συμβαίνει καθὼς οἱ ἀναφορές στὴν ἀγάπη ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ ἡ περιγραφή τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἔχουν σαφῆ ἐσχατολογικὴ διάσταση, ἡ ὁποία εἶναι παροῦσα ἰδιαίτερος στὸν στίχο 12 τῆς περικοπῆς. Ἡ ἀγάπη μαζί μὲ τίς ἄλλες ἀρετές, ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, ἔχει ἓναν καὶ μοναδικὸ σκοπὸ: νὰ μᾶς ἀπελευθερώσει ἀπὸ τὴν ἐν ἐσὸπτρῳ θέαση, πού εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ἱστορικότητας τοῦ παρόντος βίου, καὶ νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον θέαση, χαρακτηριστικὸ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν.

Λέξεις κλειδιά τοῦ ἀνωτέρω τμήματος τῆς Ἑγκυκλίου εἶναι τὸ ρῆμα «εὐαγγελιζόμεθα» (ὀριστικὴ ἐνεστώτα) καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ ρήματος προσβλέπω πού στό κείμενο ὑπάρχει στὸν τύπο «προσβλέποντες» (σέ χρόνον ἐνεστώτα). Ἡ μὲν πρώτη σημαίνει μεταφέρω τό μήνυμα καὶ τό κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ σέ ὅποιον δέν τό ἔχει ἀκούσει καὶ ἡ δευτέρη συνδέει αὐτὴν τὴν ἱεραποστολικὴ δράση, πού ἀποτελεῖ ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ βασικὴ ὑποχρέωση τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν προσμονὴ τῶν Ἑσχάτων. Ἔτσι, τό δεύτερο ρῆμα, πού σημαίνει βλέπω στραμμένος σέ/πρὸς κάτι καὶ περιμένω μὲ ἀγωνία καὶ προσμονή, εἶναι σέ μετοχικὸν τύπον: εὐαγγελιζόμεσθε τὸν λόγον τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης μὲ τό βλέμμα καὶ ὅλη μας τὴν ὑπαρξὴ στραμμένη πρὸς τὰ ἔσχατα.

Ἡ περικοπὴ ὁλοκληρώνεται μὲ παράθεση μίας φράσεως τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἡ ὁποία περιγράφει τὴν ἡμέρα τῶν ἐσχάτων καιρῶν ὡς ἀνέσπερον (δηλαδή σέ αὐτὴν δέν θὰ δύει ποτέ ὁ ἥλιος), ἀδιάδοχον (δηλαδή δέν θὰ ὑπάρχει ἐπομένη, δέν θὰ τὴν διαδεχθεῖ κάποια)

86. Σύνοδος: 109.

καί ἀτελεύτητον (δηλαδή δέν θά ἔχει τέλος). Ἡ ἀναφορά στήν ἡμέρα τοῦ Κυρίου καί τά τρία ἐπίθετα πού τήν προσδιορίζουν μέ θαυμαστή ἀκρίβεια ὑπάρχουν στό τέλος τῆς δεύτερης ἀπό τίς Ὀμιλίες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου στήν Ἑξαήμερο⁸⁷. Ὁ μέγας πατέρας ἀναφερόμενος στήν Ἡμέρα τοῦ Κυρίου χρησιμοποιεῖ τό χωρίο 5:18 ἀπό τό βιβλίο τοῦ Προφήτη Ἀμώς: «οὐαί οἱ ἐπιθυμοῦντες τήν ἡμέραν Κυρίου, ἵνα τί αὕτη ὑμῖν ἡ ἡμέρα Κυρίου καί αὕτη ἔστιν σκότος καί οὐ φῶς».». Σέ ἐλεύθερη ἀπόδοση λέει, ἀπευθυνόμενο σέ αὐτούς πού ἐπιθυμοῦν τήν ἡμέρα τοῦ Κυρίου χωρίς νά ἔχουν τίς κατάλληλες πνευματικές προϋποθέσεις, ὅτι γι' αὐτούς δέν θά εἶναι φῶς, ἀλλά σκοτάδι. Ἀκολουθῶς σημειώνει ὅτι ὁ λόγος γνωρίζει πότε θά ἔλθει ἡ Ἡμέρα αὕτη καί ὅτι ὁ Ψαλμωδός τήν χαρακτηρίζει «ὀγδόην διὰ τὸ ἔξω κεῖσθαι τοῦ ἑβδομαδικοῦ τούτου χρόνου» (Ψαλμός 6:1 καί 11:1). Συνεχίζει γράφοντας «ὥστε κἂν ἡμέραν εἴπης, κἂν αἰῶνα, τήν αὐτὴν ἐρεῖς ἔννοιαν» καί στή συνέχεια τή συνδέει μέ τήν Κυριακή, «τὴν τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου τετιμημένην» καί στή συνέχεια τή συνδέει μέ τήν Κυριακή, «τὴν τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου τετιμημένην». Ἡ σύντομη αὕτη ἀναφορά τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μᾶς προσφέρει, ἐν συντομίᾳ, τήν ἐσχατολογικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας: ἡ Ἡμέρα τοῦ Κυρίου, οἱ ἔσχατες ἡμέρες, θά ἔλθουν μετὰ τήν ὁλοκλήρωση τῆς ἱστορίας καί, πλέον, τό Φῶς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης, δέν θά δύσει ποτέ. Μετὰ τήν Ἡμέρα⁸⁸ αὕτη θά ἀκολουθήσει ἡ μακαριότητα τοῦ Παραδείσου. Γι' αὐτό τήν καλεῖ Ὀγδόη καί τή συνδέει μέ τήν Κυριακή, πού εἶναι ἡ Πρώτη καί ἡ Ὀγδόη Ἡμέρα καί, ταυτοχρόνως, ἡ Ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ἡμέρα αὕτη δέν θά γνωρίσει τέλος, ἀλλά ἡ κατάσταση πού θά φέρει θά εἶναι αἰώνια.⁸⁹

87. Ὁλόκληρη ἡ Ὀμιλία ὑπάρχει στό PG 29.28-52. Ἀναλύει τούς στίχους Γενέσεως 1:2-4 καί ἔχει γενικό τίτλο «Περὶ τοῦ, ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκεύαστος». Ἡ συγκεκριμένη ἀναφορά ὑπάρχει στό χωρίο Γενέσεως 1:4 «Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσεν νύκτα».

88. Ὁ Μέγας Βασίλειος, πρὸς ἀποφυγὴ κάθε πιθανῆς συγχύσεως, διευκρινίζει ὅτι, ἂν καί χρησιμοποιοῦμε τὸν προσδιορισμὸ Ἡμέρα, δέν ἀναφερόμαστε σέ χρονικὸ διάστημα εἴκοσι τεσσάρων ὥρων. Ἡ χρῆση τοῦ ὅρου γίνεται καταχρηστικά.

89. Σχετικὰ μέ τήν Ὀγδόη Ἡμέρα καί τή θεολογία τῆς βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Δημητρίου Γ. Τσάμη μέ τίτλο «Ἡ Ὀγδόη Ἡμέρα» στήν *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* τόμος 17 (1972): 275-322, ὅπου ἐκτενὴς ἀναφορά στήν τυπολογία τῆς Ὀγδῆς Ἡμέρας στήν Παλαιὰ καί στήν Καινὴ Διαθήκη. Ἐπίσης, τὴ μελέτη

Ἡ Ἐγκύκλιος συνεχίζει μέ παράθεση τοῦ χωρίου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, στό ὁποῖο γράφει ὅτι «τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιππησίους 3:20) καί τό συνδυάζει μέ τήν παρατήρηση ὅτι αὐτό «δέν ἀναιρεῖ, ἀλλά ἐνδυναμώνει τήν μαρτυρίαν ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ». Ὅπως σημειώσαμε καί στίς εἰσαγωγικές παρατηρήσεις ὁ κίνδυνος νά ἀποσυνδεθεῖ ἡ ἐσχατολογική προσδοκία ἀπό τήν ἱστορία εἶναι μεγάλος καί σέ κάποιες περιπτώσεις ἔχει συμβεῖ. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ θά ἦταν ἡ ἐκκλησιαστική μαρτυρία νά μήν ἐπιτελεῖ τόν σκοπό της καί, καθῶς δέν θά ἐνεργοῦσε ἐντός τῆς ἱστορίας, δέν θά μπορούσε νά μεταμορφώσῃ τήν ἱστορία καί τόν κόσμο. Σέ ἓνα τέτοιο περιβάλλον ὁ ἀγῶνας εἶναι μάταιος καί ἡ προσπάθεια τοῦ πιστοῦ δέν ὁδηγεῖ κάπου. Ὅπως ὑπογραμμίζει τό ἀπόσπασμα ἀπό τήν Ἐγκύκλιο ἡ σαφής συνείδηση ὅτι τό πολίτευμα ἡμῶν ὑπάρχει ἐν οὐρανοῖς, ὅχι ἀπλῶς μᾶς ὁδηγεῖ στό νά προσφέρουμε μαρτυρία Χριστοῦ στόν κόσμο, ἀλλά μᾶς δυναμώνει καί μᾶς ἐνισχύει καθῶς, καί μέ τή δική μας συνεισφορά, ὅσο μικρή κι ἂν εἶναι, ἡ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατευθύνει τήν κτίση πρός τά ἔσχατα καί τή μεταμορφώνει.⁹⁰ Ἡ ἐσχατολογική αὐτοσυνειδησία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πεποιθήσή της δηλαδή ὅτι ἀποτελοῦσε τήν εἰκόνα τῆς ἐρχομένης βασιλείας, ἀπετέλεσε καί τό ἐφαλτήριο τῆς μαρτυρίας της, τῆς ἐξόδου καί τοῦ ἀνοιγμάτων της πρός τόν κόσμο.⁹¹

Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ γιά τήν Ἐκκλησία εἶναι ἱστορική πραγματικότητα, καθῶς δέχθηκε τήν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ὁποῖο συνεχῶς τή ζωογονεῖ καί τήν ἀγιάζει. Ἡ ἔλευση αὐτή συνδέει τό ἱστορικό παρόν μέ τό ἐσχατολογικό μέλλον καί ἐπηρεάζει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο δρᾷ καί κινεῖται ἡ Ἐκκλησία. Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀναστάντος δίνεται ἀπό τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας πού ζοῦν καί ἀγωνίζονται στόν κόσμο.⁹² Σέ αὐτό ἀκριβῶς ἀναφέρεται ἡ Ἐγκύκλι-

τοῦ Γεωργίου Ν. Φίλια μέ τίτλο *Ἡ ἔννοια τῆς «Ὁγδοῆς Ἡμέρας» στή λατρεία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας* (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2015).

90. Συνηθισμένη, δυστυχῶς, εἶναι ἡ ἐπικίνδυνη τάση πνευματοποιήσεως τῆς ζωῆς μας καί ἡ ἀντίληψη ὅτι θά πετύχουμε τή σωτηρία μέ τήν ἀποστασιοποίηση ἀπό τόν κόσμο. Αὕτη ἡ ἀτελέσφορη στάση ἀπορρίπτεται ἀπό τήν Ἐκκλησία. Ἡ ἐσχατολογική σύνδεση τοῦ νῦν μέ τό αἰεὶ μᾶς προσφέρει πρόγευση τῶν Ἐσχάτων πρὶν τά ζήσουμε. Μπορεῖ νά φαίνεται παράδοξο, ἀλλά εἶναι ἀληθές ὅτι ἀπορρίπτοντας τήν ἱστορία στήν πραγματικότητα ἀπορρίπτουμε καί τήν ἐσχατολογία.

91. Π. Βασιλειάδης, *Ἐσχατολογία*: 52.

92. Ἀθ. Μουστάκης, *Ἐσχατα*: 302.

ος κι αυτό πράττει θυσιαστικά και μέ παρρησία τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο κατά τή μακρά ἱστορική του πορεία.

3) Θυσιαστική πορεία τῆς Ἐκκλησίας μέ προσδοκία τῆς αἰωνιότητος

Ἐνα ἄλλο ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον σημεῖο τῆς Ἐγκυκλίου εἶναι τό ἀκόλουθο: «Ἡ Ἐκκλησία δέν ζῇ διά τόν ἑαυτόν της. Προσφέρεται δι' ὁλόκληρον τήν ἀνθρωπότητα, διά τήν ἀνύψωσιν καί τήν ἀνακαίνισιν τοῦ κόσμου εἰς καινοῦς οὐρανοῦς καί καινήν γῆν (πρβλ. Ἀποκ. 21:21). Ὅθεν δίδει τήν εὐαγγελικήν μαρτυρίαν καί διανέμει ἐν τῇ οἰκουμένῃ τά δῶρα τοῦ Θεοῦ: τήν ἀγάπην Του, τήν εἰρήνην, τήν δικαιοσύνην, τήν καταλλαγὴν, τήν δύναμιν τῆς Ἀναστάσεως καί τήν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος.»⁹³

Τό ἀπόσπασμα εἶναι πολύ πλούσιο σέ ἐσχατολογικές ἀναφορές. Ξεκινᾷ τονίζοντας τήν ἀνακαινιστική δράση τῆς Ἐκκλησίας καί τόν ρόλο της στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό κύριο ἔργο της. Ἀκολουθώντας τήν προτροπή τοῦ Χριστοῦ δίδει σταθερά καί ἀδιάκοπα τήν εὐαγγελική μαρτυρία πρὸς ὅλους. Οἱ συνεχεῖς ἀναφορές τῆς Ἐγκυκλίου ἀφ' ἑνός τονίζουν τήν ἀνάγκη γιά ἱεραποστολική δράση καί ἀφ' ἑτέρου θέτουν ὅλους μας ἐνώπιον τῶν εὐθυνῶν μας σέ αὐτό τό καθοριστικῆς σημασίας σημεῖο. Ἡ ἐπανάληψη φανερώνει τήν ἱεραποστολική συνείδηση τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία δέν συνεκλήθη ὡς μία εὐκαιρία γιά θεωρητική συζήτηση γύρω ἀπό σημαντικά, ἀλλά ἀδιάφορα γιά τήν καθημερινότητα, θέματα. Ἀντιθέτως, ὁ προφανὴς της στόχος ἦταν νά τεθοῦν καίρια γιά τόν σύγχρονο ἄνθρωπο ζητήματα, νά ληφθοῦν κάποιες ἀποφάσεις, νά διαχυθοῦν στό πλήρωμα μέσα ἀπὸ τά Κείμενα τῆς Συνόδου καί νά συμβάλλουν στήν ἐνίσχυση τῆς πνευματικῆς του πορείας.

Ἡ προσδοκία τῆς Ἀναστάσεως, ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ καί θεμελιώδες ἐσχατολογικό χαρακτηριστικό, φωτίζει τή ζωὴ καί τή διακονία κάθε πιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ προσμονῇ τῆς Ἀναστάσεως προγεύεται καί ἀπολαμβάνει, ἔν τινι μέτρῳ, τά ἔσχατα. Ἡ προσδοκία αὕτη, ἀπευθύνεται σέ ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα καί ὁδηγεῖ σέ ἐνεργή καί οὐσιαστική κατάργηση κάθε διακρίσεως καί περιορισμοῦ,

93. Σύνοδος: 109.

ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ ἐθνικά, φυλετικά, γλωσσικά κ.ἄλ. δεδομένα καὶ κριτήρια. Τὸ κοινὸ πρὸς τὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται ἡ μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ, κατὰ δήλωσή Του (Πράξεων 1:8), εἶναι τὸ σύνολο τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ ἐγινε σαφές ἤδη ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ὅπως διαπιστώνεται στὶς Πράξεις.⁹⁴ Κάτι τέτοιο δὲν ἦταν εὐκολο νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου θεμελιώθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε. Γιὰ νὰ ξεπεραστοῦν τὰ προβλήματα καὶ οἱ πολλὲς ἀντιρρήσεις, πού ἐγείρονταν κυρίως ἐκ μέρους τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, ἡ Ἐκκλησία χρειάστηκε νὰ συνέλθει σὲ Σύνοδο, τὴν λεγόμενη Ἀποστολική (συνεκλήθη πρὸς τὸ τέλος τοῦ 48 μ.Χ. στὴν Ἱερουσαλήμ), καὶ νὰ ἐξετάσει τὸ πρόβλημα ὑπὸ τὸ πρίσμα, ὃχι τοῦ Νόμου, ὅπως προσπαθοῦσαν νὰ ἐπιβάλλουν κάποιοι, ἀλλὰ τοῦ Εὐαγγελίου.⁹⁵ Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος ἀπέρριψε κάθε νομικὸ περιορισμὸ καὶ περιττὸ βάρος πού θὰ ἐτίθετο στοὺς ὤμους τῶν πιστῶν, τόνωσε τὴν ἐνότητα καὶ δρομολόγησε τὴν ἀποδέσμευση ἀπὸ τὸν ἰουδαϊκὸ ἐναγκαλισμὸ. Παρά ταῦτα χρειάστηκε νὰ προκύψει τὸ θέμα στὴν τρέχουσα καθημερινότητα τῶν ἐξ ἐθνῶν καὶ ἐξ Ἰουδαίων πιστῶν καὶ νὰ τεθεῖ σὲ καθαρὰ πρακτικὴ βάση, ὥστε ἡ λύση νὰ ἐφαρμοστεῖ καὶ νὰ γίνεῖ ἀπολύτως ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἦταν ἡ ἀντιπαράθεση τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου στὴν Ἀντιόχεια μέ τὴν ἀφορμὴ τῆ συναίνεση τοῦ πρώτου στὴν ἀποφυγὴ ἐκ μέρους τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν νὰ παρακαθίσουν σὲ κοινὰ τραπέζια μέ τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ὥστε νὰ διαφυλάξουν τὴν καθαρότητά τους καὶ νὰ μὴν μολυνθοῦν. Ὁ τρόπος πού ο Ἀπόστολος Παῦλος εὐθέως, ἀπερίφραστα καὶ ἐνώπιον τῆς κοινότητος κατηγόρησε τὸν Ἀπόστολο Πέτρο γιὰ λάθος συμπεριφορὰ καὶ ὑποκρισία ὁδήγησαν στὴν ἀποδέσμευση ἀπὸ τοὺς συνήθεις νομικοὺς ἐνδοιασμοὺς καὶ ἀνοιξαν τὸν δρόμο γιὰ ἀπρόσκοπτη καὶ δίχως ἐκπτώσεις ἐφαρμογὴ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου.⁹⁶

94. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἐπίγεια δράση Του, ἂν καὶ τηροῦσε καὶ σεβόταν τὸν Νόμο, ἔθεσε τίς βάσεις γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῆς Ἐκκλησίας στὰ ἔθνη, ὃχι μόνο πρὸς τοὺς μὴ Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλες τίς φυλὲς τῆς γῆς δίχως καμιά ἐξαίρεση.

95. Περισσότερα γιὰ τὴν Ἀποστολικὴ Σύνοδο στό Βασιλεῖο Στοιγιάννου, Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος, *Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τ. 18 (1973): 29-218. Βλ. καὶ Ἀθ. Μουστάκη, *Ἀντιόχεια*: 367-397.

96. Τὸ θέμα αὐτὸ πραγματεύεται ἐκτενῶς ἡ διδακτορικὴ μας διατριβὴ μέ τίτλο *Πέτρος καὶ Παῦλος στὴν Ἀντιόχεια. Ἱστορικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση*, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ὡς

Μεγάλη σημασία για την υπέρβαση του προβλήματος είχε η στάση του Ἀποστόλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος, ὅπως διαπιστώνουμε ἀπό τήν πρακτική πού ἐν τέλει ἀκολουθήθηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἀποδέχθηκε πλήρως τήν κριτική τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καί υἱοθέτησε τίς ἐνστάσεις του.

Μέ σαφῆ τόν οἰκουμενικό –σέ ὅλη τή μακραίωνη ἱστορία του– προσανατολισμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τήν ἀταλάντευτη προσήλωσή του στή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου ὅπου γῆς, ἡ πολυετής προετοιμασία καί σύγκληση ἀπό αὐτό τῆς Συνόδου μέ τή συμμετοχή ὅσων Ἐκκλησιῶν, παραμερίζοντας ἐθνικές διεκδικήσεις καί ἰδιοτελεῖς ἐπιδιώξεις ἀπέρριψαν τίς διασπαστικές κινήσεις, τίς ὀδήγησε νά διακηρύξουν τήν πίστη τους σέ αὐτό τό οἰκουμενικό πνεῦμα πού δέν γνωρίζει τοπικούς ἢ χρονικούς περιορισμούς. Αὐτή εἶναι ἡ ἀφετηρία τῶν πυκνῶν ἐσχατολογικῶν ἀναφορῶν τῆς Ἐγκυκλίου, ἀλλά καί γενικότερα τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία ὑπηρετεῖ στή σύγχρονη ἐποχή τήν προσπάθεια νά διαδοθεῖ τό Εὐαγγέλιο ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Κι αὐτό διότι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν σέ σχέση μέ τίς Οἰκουμενικές καί τίς ἄλλες Συνόδους τοῦ παρελθόντος, ἡ πρόσφατη Σύνοδος μέ τήν ἀποδοχή τῆς ἐσχατολογικῆς διάστασης τῆς Ἐκκλησίας καί τήν παρουσίασή της στόν σύγχρονο ἄνθρωπο, δίνει καί αὐτή ὥθηση στήν πορεία πρὸς τά Ἑσχατά.

Ἡ Ἀποστολική Σύνοδος θεμελίωσε θεολογικά τήν ἱεραποστολή πρὸς τά ἔθνη, δίνοντάς της τήν ἀναγκαῖα ἐσχατολογική διάσταση, καί ἀπάντησε ἀρνητικά σέ ὅσους ἐπιχειροῦσαν νά συσχετίσουν τή σωτηρία μέ τήν τήρηση τοῦ Νόμου. Μετά ἀπό αὐτή καί τό περιστατικό τῆς Ἀντιόχειας, στό ὁποῖο ἀναφερθήκαμε, ἡ ἐσχατολογική πορεία τῶν πιστῶν ἀποδεσμεύεται ἀπό τά βάρη τοῦ παρελθόντος καί σχετίζεται ἀποκλειστικά μέ τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τή συμμετοχή στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἀντί γιά τήν τήρηση κανόνων.⁹⁷ Αὐτό ἀκριβῶς τό πνεῦμα κυριάρχησε στή Σύνοδο. Παρακάμπτοντας τή διασπαστική δράση κάποιων Ἐκκλησιῶν, πού

Παράρτημα στό περιοδικό *Δωδεκάνησος*, περίοδος Α', ἔτος Ι', τεῦχος ΚΑ', Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2018 μετά ἀπό εὐγενῆ πρόταση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κῶου καί Νισύρου κ. Ναθαναὴλ καί τήν φιλόφρονα ἀποδοχή της ἀπό τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ. Κύριλλο, Διευθυντὴ Συντάξεως τοῦ περιοδικοῦ.

97. Ἀθ. Μουστάκη, *Ἑσχατά*: 353.

προσπάθησαν νά συνδέσουν τή σωτηρία μέ ἔθνικά στοιχεῖα, προσέφερε, ἀκολουθώντας τήν ἐπιθυμία τοῦ Χριστοῦ, αὐτήν τή δυνατότητα σέ κάθε ἄνθρωπο. Στούς κόλπους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἡ ὑπέρβαση τῆς ἔννοιας τοῦ «ἔθνους» ἔναντι τῆς θεολογικῶς ὀρθῆς ἔννοιας τοῦ «γένους τῶν ὀρθοδόξων» εἶναι ἀναντίρρητο γεγονός καί ὁρατή πραγματικότητα στήν καθημερινότητα καί στή λατρεία.⁹⁸

4) Ἐντός τῆς Ἐκκλησίας ὁ πιστός ζεῖ μία διαρκῆ Πεντηκοστή

Τό κυρίως σῶμα τῆς Ἐγκυκλίου ξεκινᾷ μέ τήν παρουσίαση τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεανθρώπινης κοινωνίας καί ὡς εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος: «Ἡ μία, ἁγία, καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία εἶναι θεανθρωπίνη κοινωνία κατ' εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος, πρόγευσις καί βίωσις τῶν Ἑσχάτων ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καί ἀποκάλυψις τῆς δόξης τῶν μελλόντων, καί ὡς διαρκῆς Πεντηκοστή, μία ἀσίγαστος προφητική φωνή ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ παρουσία καί μαρτυρία “τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖας ἐν δυνάμει” (Μάρκου 9:1).»⁹⁹

Στόν, τρόπον τινά, σύντομο, ἀλλά περιεκτικό, αὐτόν ὀρισμό τῆς Ἐκκλησίας καί πάλι κυριαρχοῦν τά ἐσχατολογικά στοιχεῖα. Ὑπογραμμίζεται βέβαια ὅτι πρόκειται γιά θεανθρώπινη κοινωνία κατ' εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος, καί ἀμέσως μετά τονίζεται ὅτι ζώντας στόν πνευματικό χώρο τῆς προγευόμαστε καί βιώνουμε τά Ἑσχάτα μέ τή συμμετοχή μας στή Θεία Εὐχαριστία. Αὕτη ἡ δυνατότητα πού μᾶς προσφέρεται μέσῳ τῶν μυστηρίων ἀποτελεῖ τό πλέον ιδιαίτερο στοιχεῖο τῆς ὀρθόδοξης ἐσχατολογίας. Ὁ τρόπος πού ἡ βιβλική καί πατερική παράδοση κατανοεῖ τά Ἑσχάτα εἶναι ιδιαίτερος. Ὅπως παρουσίασε πρῶτος στόν ἑλλαδικό χώρο μέ τή διατριβή του ὁ Γεώργιος Π. Πατρῶνος στή διεθνή βιβλιογραφική παραγωγή ὑπῆρξε μεγάλη δυσκολία νά κατανοηθεῖ ἡ ὀργανική σχέση παρόντος-μέλλοντος καί ἡ λειτουργία τῆς μέσα στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό κάθε μελετητής προσπαθοῦσε νά ὀρίσει καί νά προσδιορίσει τά χαρακτηριστικά τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ γιά τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί

98. Περισσότερα γιά τίς δύο αὐτές ἔννοιες στό Ἀθ. Μουστάκη *Δύο διαφορετικές ἔννοιες: «Ἔθνος» καί «Γένος»* (δημοσίευση στίς 26-7-2022, ἀνάκτηση στίς 17-9-2024 <https://amoustakis.wordpress.com/2022/07/26/ethnos-genos/>).

99. Σύνοδος: 109-110.

τά Ἐσχατά μέ διαφορετικό τρόπο πού εἶχε σχέση μέ τίς ἐπιστημονικές του καταβολές, τή θεωρητική του κατάρτιση, τή φιλοσοφική του ἀφετηρία καί τήν προσωπική κατανόηση τῶν πραγμάτων. Ὡς ἀποτέλεσμα ἀναπτύχθηκαν πολλές θεωρίες καί διαφορετικές προσεγγίσεις, κάποιες ἀπό τίς ὁποῖες ἦταν εὐφάνταστες ἀλλά ἀνακριβεῖς, ἄλλες περίπλοκες στή διατύπωση καί ἄλλες δυσνόητες.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δέχεται, μέ ἀπλό καί σαφεῖς τρόπο, ὅτι τά Ἐσχατά ἐνεργοῦν ἐντός τῆς ἱστορίας καί ὁ ἄνθρωπος τά προγεύεται κατά τή συμμετοχή του στά Μυστήρια καί ἰδιαίτερος στή Θεία Εὐχαριστία. Ἡ ἔλευσή τους καί ἡ πλήρης ἀπόλαυσή τους θά ἔλθει μετά τό τέλος τῆς ἱστορίας καί τή Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου. Αὐτό ἀκριβῶς δηλώνεται μέ τή διαπίστωση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου ὅτι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔχει ἔλθει στόν κόσμο μας «ἐν δυνάμει».¹⁰⁰

Αὕτη ἡ θαυμαστή κατάσταση εἶναι ἡ ἴδια μέ τό φοβερό γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς καί τίς θεοσημεῖες πού παρουσιάστηκαν ἀρχικά στούς Ἀποστόλους καί ἀμέσως μετά στούς ἀκροατές τους. Ἡ Πεντηκοστή ποτέ δέν σταμάτησε νά λειτουργεῖ μέσα στήν Ἐκκλησία. Πάντοτε τήν ἀγιάζει, τή φωτίζει καί τή ζωοποιεῖ. Ἐντός της ἡ ἱστορία καί ἡ ἐσχατολογία συνυπάρχουν. Ἡ Ἐκκλησία, ἂν καί εἶναι μία καθαρὰ ἐσχατολογική κοινότητα¹⁰¹, λειτουργεῖ καί ὑπάρχει ἐνταγμένη ἀπολύτως φυσιολογικά μέσα στήν ἱστορία¹⁰², κάτι πού θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ παράδοξο ἀπό ὅποιον δέν γνωρίζει τόν τρόπο ὑπάρξεώς της. Ἔτσι, ὅμως ἀποφεύγει τόν μεγάλο κίνδυνο νά ἐκφυλιστεῖ σέ οὐτοπική σύναξη, ὅπως ἔχει συμβεῖ σέ διάφορες αἵρετικές ὁμάδες. Μέ τήν ἐπιμονή της νά σέβεται καί νά τιμᾷ τήν ἱστορία κατορθώνει τό ἀκριβῶς ἀντίθετο: προσφέρει στόν ἱστορικό Χριστιανισμό ἐσχατολογική προοπτική. Κάθε πιστός, πού σέβεται τήν πίστη του, πατᾶ γερά στή γῆ καί ζεῖ μέ ὅλη του τήν ὑπαρξη στό ἱστορικό παρόν (πῶς θά ἦταν δυνατό νά συμβαίνει διαφορετικά

100. Ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ παρατήρηση τοῦ J. Moltmann ὅτι ἡ νέα δημιουργία ὑπάρχει ἤδη στήν κοινωνία τοῦ Χριστοῦ, ἐν μέσῳ αὐτοῦ τοῦ ἀλύτρωτου κόσμου, πού προσεγγίζει γρήγορα τό τέλος του (J. Moltmann, *Ἐρχόμενος*: 322).

101. Π. Βασιλειάδης, *Ἀποστολή*: 386: ἡ Ἐκκλησία γιά τόν Ἀπόστολο Παῦλο δέν εἶναι παρά μία ἐσχατολογική χαρισματική εὐχαριστιακή κοινότητα.

102. Γ. Πατῶννου, *Ἐσχατολογία*: 154: τό ἐσχατολογικό γεγονός τῆς Παρουσίας καί τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅταν μελετᾶται ἀπό τή θεολογία, πρέπει νά τίθεται μέσα στά πλαίσια τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας.

ἄλλωστε...) ἀτενίζοντας, ὅμως, συνεχῶς τὰ Ἔσχατα, ὅπως ὀφείλει νά δηλώνει μέ τίς πράξεις καί τίς ἐπιλογές του.¹⁰³

Τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού ἀπλόχερα φώτισε τήν Ἐκκλησία κατά τήν Πεντηκοστή, ὁδηγεῖ πάντοτε σέ ἐνότητα. Συνάγει «εἰς ἓν», συνδέει, διότι αἶρει τή διάσπαση ζωῆς καί λέξεως, υπάρξεως καί ἀτομικότη-
τας καί ἐξασφαλίζει μία νέα ἀφετηρία στόν ἄνθρωπο τοποθετώντας τον στόν σωστό «τόπο», κοντά στόν Θεό, καί ὄχι στόν οὐ-τόπο τῆς φθορᾶς, τῆς διάσπασης καί τῆς ἁμαρτίας.¹⁰⁴ Λυτρώνεται, ἔτσι, ἀπό μία οὐτοπική στάση ζωῆς καί προγεύεται τὰ Ἔσχατα σέ κοινωνία μέ τόν Θεό καί τίς Εἰκόνες Του, τούς ἄλλους ἀνθρώπους, καθώς αἶρον-
ται ἐθνικές διαιρέσεις καί κάθε εἶδους φραγμοί καί ἀναστρέφονται οἱ καταστροφικές γιά τόν ἄνθρωπο συνέπειες τῆς Βαβέλ.¹⁰⁵

«Ἡ ἐνότης τῶν ἀνθρώπων μετά τοῦ Θεοῦ δέν ἀποτελεῖ ἀτομικήν μόνον ὑπόθεσιν ἐκάστου ἐξ ἡμῶν. Ἡ ἐνότης αὕτη πραγματοποιεῖται ἐν ἀγαπητικῇ κοινωνίᾳ μετά τοῦ πλησίον. Δέν νοεῖται ἀτομικός Χριστιανισμός. Δέν νοοῦνται μεμονωμένοι Χριστιανοί. Οἱ Χριστιανοί ὑπάρχομεν καί ζῶμεν ἐν ἀγαπητικῇ κοινωνίᾳ, ὡς τὰ μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας.»¹⁰⁶ Μέ αὐτά τὰ λόγια ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος μᾶς δίδει τήν οὐσιαστική διάσταση τῆς ἐννοιας ἐνότητα, ἡ ὁποία ἔχει δια-
σyrtheῖ καί κακοποιηθεῖ στό ὄνομα τῆς διαφυλάξεως τῆς Παραδό-
σεως. Ἐνότητα καί ἀγάπη εἶναι ἐννοίες ἀδιαχώριστες. Καί ὁ Πανα-
γιώτατος συνεχίζει: «Διά τῆς ἀγάπης δυνάμεθα νά μεταμορφώσωμεν τās διαπροσωπικές καί κοινωνικές μας σχέσεις, νά ἀναπτύξωμεν τήν συνεργασίαν μας καί νά δημιουργήσωμεν πνεῦμα ἀληθοῦς οἰ-
κουμενικότητος»¹⁰⁷. Ὑπογραμμίζει μέ αὐτά τὰ λόγια τή σχέση ἀγά-
πης καί ἀληθινοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος, τό ὁποῖο εἶναι καρπός

103. Ἀθ. Μουστάκης, Ἔσχατα: 377, πρβλ. Γ. Πατρώνου, *Προσδοκίες*: 252.

104. Βασ. Στογιάννου, Πεντηκοστή: 321.

105. Μέ θαυμαστό τρόπο παλαιοί καί σύγχρονοι ἅγιοι μέ ἀγάπη ὑπερβαίνουν τούς πε-
ριορισμούς π.χ. τῆς ἄγνοιας τῆς γλώσσας ἐπικοινωνώντας μέ ἀλλόγλωσσους δίχως πρό-
βλημα, κάνοντας πράξη τὰ λόγια τοῦ κοντακίου τῆς ἐορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς: «Ὅτε κα-
ταβάς τās γλώσσας συνέχεε, διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὑψιστος· ὅτε τοῦ πυρός τās γλώσσας δι-
ένειμεν, εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε· καί συμφώνως δοξάζομεν, τό πανάγιον Πνεῦμα.»

106. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, *Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Ἀρμός, 2001: 37.

107. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, *Ἀγάπη*: 38.

τοῦ φωτισμοῦ κατά τήν Πεντηκοστή καί λειτουργεῖ τροchioδεικτικά γιά τήν πορεία πρὸς τὰ Ἔσχατα.

5) Ἅγιοι καί ἐσχατολογική ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας

«Οἱ ἅγιοι ἐνσαρκώνουν τήν ἐσχατολογικήν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀέναον δοξολογίαν ἐνώπιον τοῦ ἐπιγείου καί τοῦ ἐπουρανίου θρόνου “τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης” (Ψαλμ. 23:7), εἰκονίζοντες τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.»¹⁰⁸ Μία ἀκόμη σημαντική διαπίστωση τῆς Ἐγκυκλίου. Ὅπως ἀναφέραμε, ζώντας μέσα στήν Ἐκκλησία προγευόμαστε τὰ Ἔσχατα. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι; Ναι, ἂν καί κάθε ἄνθρωπος ἔχει αὐτήν τή δυνατότητα, δέν τήν ἐνεργοποιοῦν οὔτε τήν ἀξιοποιοῦν ἐξίσου ὅλοι. Οἱ κατ’ ἐξοχήν φίλοι τοῦ Θεοῦ, οἱ Ἅγιοι, οἱ ἄνθρωποι πού σκοπὸ τῆς ζωῆς τους ἔχουν θέσει νά προσφέρουν ἀγάπη καί νά τηροῦν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς Βασιλείας, ὅχι στήν πληρότητά τους, ἀλλὰ σέ ἕναν βαθμὸ ζώντας μέ τό βλέμμα καί τήν καρδιά τους στραμμένη πρὸς Αὐτήν.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ζοῦμε ὡς Ὁρθόδοξοι μία πνευματική πανδαισία διακηρύξεως τῆς ἀγιότητος ἐκατοντάδων νέων Ἀγίων, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι σύγχρονοι. Χιλιάδες συνάνθρωποι μας τοὺς γνώρισαν, τοὺς ἔζησαν, τοὺς ἀγάπησαν, εἶχαν πνευματική σχέση μαζί τους, ἦταν πνευματικά τους τέκνα. Αὐτό, πού ἀναμφίβολα εἶναι ἐπίτευγμα τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, ὑπογραμμίζει μέ τὸν ἐναργέστερο τρόπο ὅτι ἡ ἀγιότητα δέν εἶναι ἕνα παρωχημένο καί ἴσως λησμονημένο, κατά τήν ἐποχή μας, ὄραμα, ἀλλὰ μία ζωντανή ἔνδειξη τῆς δυνατότητας νά γευθοῦμε ἐκ τῶν προτέρων, τὰ ἀγαθὰ τῆς Βασιλείας. Βέβαια, ἡ κατάταξη στίς τάξεις τῶν Ἀγίων μέ τήν ἐπίσημη διαδικασία πού γίνεται στήν Κωνσταντινούπολη δέν αὐξάνει τήν ἀγιότητα κάποιου ἢ κάποιας. Ἡ ἀγιότητα ὑφίσταται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τήν ἐπίσημη πράξη. Ὅμως, ἡ συχνή ἐνεργοποίηση τῆς διαδικασίας δείχνει ἀφ’ ἐνός τό νεανικό σφρῖγος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δέν σταμάτησε οὔτε πρόκειται νά σταματήσει νά γεννᾷ Ἁγίους, καί τή συνείδησή της ὅτι προγεύεται τὰ Ἔσχατα πορευομένη ἀταλάντευτη πρὸς αὐτά, ὅπως ὑπογραμμίζει ἡ κατὰ Θεὸν πολιτεία τῶν Ἀγίων.

108. Σύνοδος: 112.

Ἔτσι, ἡ διαδικασία διακηρύξεως τῆς ἀγιότητος ἔρχεται ὡς φυσιολογική συνέπεια τοῦ ἐσχατολογικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς.

6) Ἡ Ἐκκλησία προσκαλεῖ τοὺς πιστοὺς στή λειτουργία μετὰ τῇ Λειτουργία

Μέ αὐτές τίς διαπιστώσεις συμπλέκεται καί ἡ ἐπόμενη ἀναφορά τῆς Ἐγκυκλίου: «Ἡ μετοχή εἰς τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν εἶναι πηγή ἀποστολικοῦ ζήλου πρὸς εὐαγγελισμόν τοῦ κόσμου. Μετέχοντες τῆς θείας Εὐχαριστίας καί προσευχόμενοι ἐν τῇ ἱερᾷ Συνάξει ὑπὲρ τῆς Οἰκουμένης, καλούμεθα νὰ συνεχίσωμεν τὴν “λειτουργίαν μετὰ τὴν Λειτουργίαν” καί νὰ δίδωμεν τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως ἡμῶν ἐνώπιον Θεοῦ καί ἀνθρώπων, μοιραζόμενοι τὰς δωρεάς τοῦ Θεοῦ μεθ’ ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπήκοοι πρὸς τὴν σαφῆ ἐντολὴν τοῦ Κυρίου πρὸ τῆς Ἀναλήψεώς Του: “καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς” (Πράξ. 1:8).»¹⁰⁹

Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι ὁ ἰδανικότερος χώρος συζεύξεως τοῦ ἱστορικοῦ καί ἐσχατολογικοῦ στοιχείου τῆς σωτηριολογικῆς οἰκονομίας, ὅπου βιώνεται καί ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπο φυσικό καὶ ἄμεσο. Εὐχαριστία εἶναι ἡ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο καὶ στήν Ἱστορία.¹¹⁰ Στὴν Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει ὁ διχαστικός δυαλισμός πού συναντᾶμε σὲ ἄλλους πνευματικούς χώρους. Πατὰ γερά καὶ σταθερά στήν ἱστορία καὶ τὴν ἐνώνει μέ τὰ Ἔσχατα. Χάρη στά μυστήρια ὑπερβαίνει κάθε ἐγκοσμιοκρατικό χαρακτῆρα καὶ ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἐνδοκοσμικότητος δίχως νὰ τὴν ἀρνεῖται ἢ νὰ τὴν ἀπορρίπτει. Ἀντιθέτως, τὴν ἀποδέχεται, τὴν ἀγκαλιάζει, τὴ ζωογονεῖ καί, τελικά, τὴ μεταμορφώνει. Ἡ Θεία Εὐχαριστία, ὅπως τονίζει ὁ Περγάμου Ἰωάννης, εἶναι τό κατ’ ἐξοχὴν ἐσχατολογικό γεγονός τῆς Ἐκκλησίας.¹¹¹ Ἡ εὐχαριστιακὴ τράπεζα εἶναι ἡ ἱστορικὴ πλευρά τοῦ ἐσχατολογικοῦ δείπνου τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.¹¹²

Ἱεραποστολή καὶ Θεία Εὐχαριστία ἀποτελοῦν τό ἐχέγγυο γιὰ τὴν

109. Σύνοδος: 113-114.

110. Γ. Πατρώνου, *Ἱστορία*: 272, 315.

111. Ἰω. Ζηζιούλα, *Ἐκκλησία*: 40.

112. Γ. Πατρώνου, *Ἱστορία*: 312.

ἀδιατάρακτη συνέχεια τῆς ἐσχατολογικῆς προόδου τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀγῶνας τῆς Ἐκκλησίας νά δίδει μαρτυρία τοῦ Ἀναστάντος ὅπου γῆς, ἕως ἐσχάτου, εἶναι ὁ τρόπος τῆς νά διατηρεῖ ζῶσα καί ἀγέραστη τή σχέση κάθε πιστοῦ μέ τόν Χριστό. Ἡ ἱεραποστολή εἶναι μαρτυρία περί τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Εὐαγγελίου καί, ταυτοχρόνως, υπογραμμίζει ἕναν μαρτυρικό τρόπο ζωῆς καί υπάρξεως, ὁ ὁποῖος, ἐάν χωριστεῖ ἀπό τήν ἐσχατολογική διάσταση καί τήν προσδοκία τῆς Βασιλείας, μᾶλλον ἐκφυλλίζεται σέ καταναγκασμό ἄνευ οὐσίας.

Ὁφείλουμε νά μοιραζόμαστε τόν πολύτιμο μαργαρίτη καί νά μὴ τόν κρατᾶμε μόνο γιά ἐμᾶς. Αὐτό εἶναι ἕνα βασικό δίδαγμα τῆς ἱεραποστολῆς. Κάθε τι πού πράττουμε γιά νά ἔχει νόημα καί προοπτική ὀφείλει νά μᾶς ὀδηγεῖ ξανά καί ξανά στήν ἐντολή τοῦ Χριστοῦ ὅπως τήν καταγράφει ὁ Εὐαγγελιστής Λουκάς στό χωρίο 1:8 τῶν Πράξεων, στό ὁποῖο ἤδη ἀναφερθήκαμε. Ἡ μαρτυρία καί τό μαρτύριο εἶναι ἐσχατολογικές πράξεις, καθώς πραγματώνουν τόν προορισμό τῆς Ἐκκλησίας καί εἰσάγουν τά Ἑσχάτα, τόν τρόπο λειτουργίας τῶν Ἑσχάτων, στή ζωή μας. Δίχως αὐτές τίς πράξεις ἡ Ἐκκλησία θά μαράζωνε, θά ἔσβηνε. Δέν θά ἀξιοποιοῦσε τή δυνατότητά της νά ἀνακαινίζει τόν Κόσμο, ὅχι μέ μία γενική καί ἀφηρημένη ἔννοια, ἀλλά ζωογονώντας καί μεταμορφώνοντας τή ζωή καί τήν καθημερινότητά μας. Οἱ μάρτυρες ὑφίσταντο ἀσύλληπτη γιά τά μέτρα τῆς λογικῆς βία, ἀλλά δέν ὑποχωροῦσαν διότι τό βλέμμα τους ἦταν στραμμένο πρός τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὅχι μέ τήν ἔννοια τῆς ἀνταμοιβῆς στό πλαίσιο μίας συναλλακτικῆς σχέσεως, *do ut des*, ἀλλά ὑπό τήν ἔννοια τῆς δημιουργίας μίας ἐλπιδοφόρου ἀγαπητικῆς σχέσεως πού τήν ἐμπνέει καί τήν ἐνεργοποιεῖ ἡ χαροποιός προσμονή τῆς συναντήσεως μέ τόν Ἄλλο στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Οἱ δωρεές εἶναι τοῦ Θεοῦ καί Αὐτός τίς στέλνει. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι αὐτός πού ἀποφασίζει ἢ ὅχι νά τίς μοιραστεῖ καί νά τίς ἐνεργοποιήσει πρός ὄφελος δικό του καί τῶν ἄλλων.¹¹³

Μόνο μέσα σέ αὐτό τό θεολογικό πλαίσιο εἶναι ἐφικτό νά ἀντιληφθοῦμε ὀρθῶς τήν ἔννοια καί τή δυναμική τῆς ἐκφράσεως «λει-

113. Ἰω. Ζηζιούλα, Προοπτική: 511: ἡ ἐσχατολογία ἀναφέρεται στίς πράξεις τοῦ Θεοῦ. Ἐχει ὅμως σχέση μέ τή δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου.

τουργία μετά τή θεία Λειτουργία».¹¹⁴ Ἡ ἔκφραση αὐτή σημαίνει ὅτι αὐτό πού διακηρύχθηκε μέ τό μυστήριο πρέπει νά ἐφαρμοστεῖ ὡς «ἐξοδος» καί μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο καί νά μήν περιοριστεῖ στό συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο τῆς τελέσεώς του. Ἀντιθέτως, αὐτό πού μᾶς προσφέρει τό μυστήριο ὀφείλουμε νά τό μεταφέρουμε μέ λόγια καί ἔργα στόν κόσμο καί νά τό ἐνσωματώσουμε ὡς πολύτιμο στοιχεῖο στήν καθημερινότητά μας. Κι αὐτή ἡ ἐξοδος δέν μπορεῖ παρά νά σημαίνει, ταυτοχρόνως, ἀλληλεγγύη μέ τούς ἀδυνάμους καί ρήξη μέ τίς δυνάμεις τῆς καταπίεσεως.¹¹⁵

Αὐτήν τήν καίριας σημασίας λειτουργία τοῦ μυστηρίου τήν καταννοοῦμε στήν πραγματική της βάση μόνο ἐάν τήν θεωρήσουμε, ὄχι ὡς κάτι δευτερεῦον καί συμπληρωματικό, ἀλλά ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖο καί οὐσιαστικό στοιχεῖο του. Ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ καί ὄχι ὡς βοηθητικό συμπλήρωμα.¹¹⁶

7) Ἡ προφητική συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας

Ἐξαιρετικά σημαντική παράμετρος τῆς Συνόδου, πού ἐκφράστηκε μέσα ἀπό τήν Ἐγκύκλιο, εἶναι ἡ σαφῆς προφητική της συνείδηση: «Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δύναται καί ὀφείλει νά ἐκφράσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τήν προφητικήν αὐτῆς συνείδησιν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ Ἐνανθρωπήσει προσέλαβεν ὅλον τόν ἄνθρωπον καί εἶναι τό ἀπόλυτον πρότυπον τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.»¹¹⁷

Πολύς λόγος γίνεται καί κατά τή σύγχρονη ἐποχή γιά τήν ἔννοια τῆς προφητείας¹¹⁸. Τό προφητικό χάρισμα εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο

114. Ἐκφραση πού δημιουργήθηκε καί ξεκίνησε νά χρησιμοποιεῖται ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1970 καί ἐξῆς (Ath. Papathanasiou, Mission(s): 299).

115. Ath. Papathanasiou, Mission(s): 299. Ὁ Θαν. Παπαθανασίου σημειώνει, μάλιστα, ὅτι αὐτό ἀποτελεῖ τό μέτρο γιά νά λειτουργήσει μία κοινωνία στήν ὁποία θά συνυπάρχουν Χριστιανοί καί μὴ Χριστιανοί.

116. Ath. Papathanasiou, Mission(s): 299.

117. Σύνοδος: 119-120.

118. Μεγάλος καί ὁρατός ὁ κίνδυνος νά ἐκτραπεῖ ἡ προφητική διάσταση τοῦ χριστιανισμοῦ σέ μελλοντολογική προφητολογία καί παραγωγή ἐκκλησιαστικῶν προβλέψεων γιά τό τί θά γίνει στό μέλλον. Ἐκτός τοῦ ὅτι ἡ πρακτική αὐτή καθ' ἑαυτή ἀπάδει πρὸς τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει καί τό ὑπολογίσιμο μειονέκτημα ὅτι διατείνεται πῶς ἀποτελεῖ ἐκκλησιαστικό χάρισμα, πού ὑπηρετεῖται ἀπό Ἁγίους καί ὁδηγεῖ στά ἔσχατα, ἐνῶ στήν πραγματικότητα πράττει τό ἀντίθετο: ὑποβιβάζει τό παρόν ἀποσυνδεδοντάς το ἀπό τήν ἱστορία καί ταυτοχρόνως ἀκυρώνει τήν πρόγευση τῶν Ἐσχάτων καί τήν ἐσχατολογική πορεία τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς χάριν τῆς ἱκανοποιήσεως μίας ἐγκεντρικῆς περιέργειας.

για την παρουσίαση του Θεού στον κόσμο. Γι' αυτό ήταν ενεργό κατά τους αρχαίους χρόνους της ισραηλιτικής ιστορίας. Τότε, ο Θεός διά του στόματος των προφητών δίδασκε, προειδοποιούσε, κατηύθυνε και, γενικότερα, προσπαθούσε να συνενώσει τον 'Ισραήλ, να τον επαναφέρει στην οδό της τηρήσεως του Νόμου και να τον βοηθήσει να Τόν αγαπήσει και να μάθει να υπακούει στο θείο θέλημα.¹¹⁹ Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προφητῶν –καί κατ' ἐπέκτασιν τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ– ἀπό τόν λαό δέν ἦταν αὐτή πού θά περίμενε κανείς. Ἐδιώχθησαν, λοιδωρήθηκαν, βασανίστηκαν, δέν τοὺς πίστεψαν καί τό ἔργο τους φάνηκε νά ἀποτυγχάνει. Ἀδιάκοπα τοὺς βασάνιζε ἡ αἴσθησις τῆς ἀποτυχίας καί τῆς προσωπικῆς τους ἀνεπάρκειας ἀλλά, καθώς καί αὐτοί ἦταν μάρτυρες τοῦ Λόγου, δέν σταμάτησαν νά μεταφέρουν τό θέλημά Του στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἱστορία στήν Παλαιά Διαθήκη κατανοεῖται ὡς μία ἐνότητα πού γιά νόημα ἔχει τή θεία καθοδήγηση ἢ παιδαγωγία. Ἡ πορεία τῆς ἐκτυλίσσεται σύμφωνα μέ τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ.¹²⁰ Αὐτό τό σχέδιο ὑπηρετοῦν οἱ προφῆτες.

Στήν Καινή Διαθήκη τό προφητικό εἶναι ἓνα ἀπό τά σπουδαιότερα χαρίσματα ἀνανεωμένο καί ἀναμορφωμένο σέ σχέση μέ τήν Παλαιά. Τό ὕψιστο αὐτό χάρισμα εἶχε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός καί τό κληροδότησε στήν Ἐκκλησία. Μεγάλες μορφές τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ κύρους καί τῆς ἐμβέλειας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καί τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα ἀνῆκαν στήν τάξη τῶν προφητῶν¹²¹. Οἱ προφῆτες στήν Καινή Διαθήκη δέν προειδοποιούσαν γιά τά δεινά πού θά ἔβρισκαν τόν ἀποστάτη λαό. Διεμήνευαν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ καί δίδασκαν ἀναλόγως τοὺς πιστούς. Ἔθεταν τό χάρισμά τους στήν ὑπηρεσία τῆς κοινότητος καί στή διάδοσις τοῦ Εὐαγγελίου.¹²²

119. Ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ παρατήρησις τοῦ R. Bultmann ὅτι ἡ θεία κρίσις πού προαναγγέλει ἡ προφητεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σχετίζεται μέ τόν 'Ισραήλ καί θά λάβει χώρα μέσα στά χρονικά πλαίσια τῆς ἱστορίας (R. Bultmann, *Αἰωνιότητα*: 41) καί ὄχι ἔξω ἀπό αὐτά ὅπως τονίζεται στήν Καινή Διαθήκη καί τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

120. Πρβλ. R. Bultmann, *Αἰωνιότητα*: 32-33.

121. Πολύ σημαντικό εἶναι τό χωρίο Πράξεων 13:1 στό ὁποῖο γίνεται ἀναφορά σέ πέντε προφῆτες καί διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἀπεστάλησαν στήν ἱεραποστολή. Στό χωρίο αὐτό διαπιστώνεται ὁ προφητικός, καθοδηγούμενος καί ἐμπνεόμενος ἀπό τό Ἅγιον Πνεῦμα, χαρακτήρας τῆς ἱεραποστολῆς.

122. Σήμερα ὅταν ἀναφερόμαστε στό Εὐαγγέλιο καί στή διάδοσή του ὁ νοῦς μας πηγαίνει κατ' εὐθείαν στά τέσσερα εὐαγγελικά κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τά πρῶτα ἀποστολικά χρόνια ὅμως, τά κείμενα αὐτά δέν ὑπῆρχαν. Ἔτσι, τό Εὐαγγέλιο πού δίδεidan οἱ Ἀποστολοι καί οἱ ἄλλοι χαρισματοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας, ἦταν ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ καί ἡ ἐμπει-

Αυτή ή συνείδηση δέν χάθηκε γιά τήν Ἐκκλησία, οὔτε ἀτόνησε. Παραμένει ζῶσα ἐνεργοῦσα ἐν Χριστῷ, ὅπως τονίζει ή Ἐγκύκλιος. Τό προφητικό, ὅπως καί κάθε χάρισμα στήν Ἐκκλησία, ἐπαγγέλλεται καί ἐξαγγέλλει τά Ἔσχατα. Τά χαρίσματα δέν εἶναι προσωπικά κατορθώματα τῶν πιστῶν ἢ ἐνδείξεις ἰδιαίτερης εὐνοίας ἀπό τόν Θεό. Πρόκειται γιά δῶρα τῆς Χάριτος πού μποροῦν νά λειτουργήσουν καί νά καρποφορήσουν μέσα στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀποκλειστικά καί μόνο γιά τήν πρόοδο τῶν μελῶν της. Στήν πραγματικότητα –καί αὐτό τό ὑπογραμμίζει τό κείμενο τῆς Ἐγκυκλίου–, λειτουργώντας ἐν Χριστῷ, προάγουν τήν πορεία πρὸς τά Ἔσχατα.

Ἡ πορεία τῆς διηγήσεως στό βιβλίό Πράξεις Ἀποστόλων, πού ἀναμφίβολα ἔχει πολλά καί σημαντικά ἱστορικά στοιχεῖα, σέ καμία περίπτωση δέν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἀποκλειστικά καί μονοδιάστατα ἱστορική. Εἶναι ξεκάθαρα θεολογική μέ ἔμφαση στό πρόσωπο τοῦ Σωτῆρος καί σαφῆ ἐσχατολογικό προσανατολισμό. Ὁ ἄνθρωπος ἀνταποκρίνεται –ὄχι πάντοτε– στίς παρεμβάσεις τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος στρέφει συνεχῶς τήν ἱστορία πρὸς τήν ἐσχατολογική ὁλοκλήρωση. Ἡ δράση τῶν Ἀποστόλων καί τῶν ἀπλῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐνισχύει αὐτήν τήν πορεία πού διαμορφώνεται ἀπό τή συνεργασία Θεοῦ καί ἀνθρώπου.¹²³

8) Ἡ χριστιανική ἄσκηση ὑπογραμμίζει τόν ἐσχατολογικό χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας

«Ἡ χριστιανική ἄσκησις καί ἡ ἐγκράτεια, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τόν ἄνθρωπον μέ τήν μυστηριακὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἀφοροῦν μόνον εἰς τόν μοναχικόν βίον, ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις αὐτῆς, ἀπτή μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ ἐσχατολογικοῦ πνεύματος εἰς τήν εὐλογημένην βιοτὴν τῶν πιστῶν.»¹²⁴

Εὐφυής εἶναι ἡ σύνδεση τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσεως καί τῆς ἐγκρα-

ρία πού οἱ ἴδιοι εἶχαν ἀπὸ Αὐτόν. Ὅ,τι δίδασκαν ἦταν φιλτραρισμένο ἀπὸ τὴ ζωντανὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀπέρριπτε ὅσα δέν ἦταν ἀληθῆ καί αὐθεντικά. Ἀπὸ αὐτὴν ἐξ ἄλλου τὴν ἐμπειρία ἡ Ἐκκλησία «γέννησε» τὰ τέσσερα κείμενα πού μπῆκαν στὸν Κανόνα.

123. Ἀθ. Μουστάκης, Ἀντιόχεια: 409. Αὐτὴ ἡ συνείδηση πορείας, πού ἀδιάκοπα τείνει πρὸς τὰ Ἔσχατα, ἐκφράζεται στίς Πράξεις καί μέ τόν χαρακτηρισμό τῶν πρώτων πιστῶν ὡς «οἱ τῆς ὁδοῦ».

124. Σύνοδος: 121.

τείας μέ την έσχατολογική διάσταση του έκκλησιαστικού βίου. Όπως καί στην περίπτωση της προφητείας είναι ύπαρκτός ό κίνδυνος τά στοιχεία αυτά νά αὐτονομηθοῦν καί νά θεωρηθεῖ ότι μποροῦν νά λειτουργήσουν ἀνεξαρτητοποιημένα ἀπό τή γενικότερη πνευματική ζωή του Χριστιανοῦ. Ἡ χριστιανική ἀσκησις ἐπ' οὐδενί ἀρνεῖται τόν κόσμο. Ἡ ἀναχώρηση τοῦ ἀσκητῆ στην ἔρημο¹²⁵ εἶναι προσπάθεια νά ἀγωνιστεῖ γιά νά τήν οἰκήσει, ὅχι γεμίζοντάς την μέ ἀνθρώπους, ἀλλά μεταμορφώνοντάς την ἀπό κόσμο στόν ὅποιο κυριαρχεῖ τό κακό σέ τόπο πού βασιλεύει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι τήν κάνει κατοικήσιμη καί προσιτή. Ὁ ἀγῶνας τοῦ ἀσκητῆ δέν νοεῖται ἐκτός τοῦ κόσμου. Φεύγει ἀπό αὐτόν γιά νά ὀδηγηθεῖ στην κατάφασή του. Ὁ ἀσκητής εἶναι φιλόανθρωπος καί ὄχι μισάνθρωπος.

Σέ αὐτό τό πλαίσιο ἡ ἐν Χριστῷ ἀσκησις ἀποτελεῖ ξεκάθαρη ἀποδοχή τῆς ἱστορίας καί συνδέει τό ἱστορικό παρόν μέ τό έσχατολογικό μέλλον. Ὁ ἀσκητής ζεῖ στό παρόν, ἀξιοποιεῖ ὅσα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τοῦ προσφέρει γιά νά μπορέσει νά ὀδηγηθεῖ στή Βασιλεία Του. Ἀναμφίβολα, αὐτό ὀφείλει νά κάνει κάθε πιστός. Ὁ ἀσκητής, ὅμως, προσαρμόζει τή ζωή του σέ αὐτήν τήν ἐπιδίωξη καί προσανατολίζει τίς ἐπιλογές του πρὸς αὐτόν τόν σκοπό. Δίχως τήν προοπτική τῶν Ἐσχάτων ἡ χριστιανική ἀσκησις –ὅπως καί τό μαρτύριο τοῦ αἵματος– ἐκφυλίζεται σέ ἄρνηση τῆς ζωῆς, τοῦ κόσμου, τῆς πραγματικότητας, τῆς ἱστορίας, καί μετατρέπεται σέ ἐμμονική τήρηση κανόνων δίχως στόχο καί προοπτική.

Ἡ ἀσκησις, γιά νά ἐπιτελεῖ τόν σκοπό της, ὀφείλει νά λειτουργεῖ ἐντός τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ αὐτονομημένη ἀσκησις παύει νά εἶναι ἀσκησις. Ὁ ἀσκητής δείχνει τόν δρόμο καί στά ἄλλα μέλη τῆς κοινότητας καί τά ἐμπνέει νά ἀναζητήσουν καί αὐτά τήν ὁδό τῆς έσχατολογικῆς τελειώσεως.

Ὁ ἀναχωρητισμός στην ὀρθόδοξη παράδοση κατανοεῖται ὡς προσπάθεια ὀρητικῆς εἰσόδου καί ὄχι ἐξόδου καί φυγῆς.¹²⁶ Ἡ ἱεραποστολική δράση τῶν Ἀποστόλων μόνο ὡς εἰσβολή μπορεῖ νά εἰδωθεῖ. Μία δυναμική πορεία πρὸς τόν κόσμο τῆς φθορᾶς καί τῆς ἁμαρτίας γιά νά τόν μεταμορφώσουν δίνοντας ἐν Χριστῷ μαρτυρία.

125. Τά γραφόμενα ἰσχύουν καί γιά τοὺς ἀσκητές πού ἀγωνίζονται στόν κόσμο. Ἡ ἔρημος εἶναι περισσότερο ἐσωτερικός τόπος καί λιγότερο γεωγραφικός.

126. Θαν. Παπαθανασίου, *Ἐκκλησία*: 185 κ.έ.

9) Έσχατολογική διάσταση τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος

«Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον μετανοίαν διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν πόρων τοῦ πλανήτου, ἤτοι ριζικὴν ἀλλαγὴν νοοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀσκητισμόν, ὡς ἀντίδοτον εἰς τὸν καταναλωτισμόν, εἰς τὴν θεοποίησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ εἰς τὴν κτητικὴν στάσιν.»¹²⁷

Πολὺς λόγος γίνεται κατὰ τὴν ἐποχὴ μας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν συνεπειῶν τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Τό πρόβλημα εἶναι ὄντως σημαντικό καὶ διαπιστώνουμε, ὅλο καὶ περισσότερο τίς ἐπιπτώσεις του στὴν καθημερινότητά μας. Ἡ Ἐκκλησία μὲ τό εἰλικρινές ἐνδιαφέρον της γιὰ τὸν κόσμον, πού μᾶς προσέφερε ὡς δῶρον ὁ Θεός, προτείνει λύσεις οὐσιαστικές καὶ εὐκόλα ἐφαρμόσιμες. Σὲ αὐτό τό πνεῦμα βρίσκεται καὶ ἡ σχετικὴ ἀναφορά τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία μὲ ἀφετηρία τό ἐγγενές ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὰ θέματα πού ἅπτονται τῆς Κτίσεως καὶ τῆς εὐθύνης προστασίας της, τό ὁποῖο ἔχει ἀναζωπυρωθεῖ ἀπὸ τὴν ἔντονη οἰκολογικὴ εὐαισθησία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐστιάζει στὸ βασικὸ πρόβλημα ἀπέναντι στὴν Κτίση πού εἶναι ἡ ροπὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου πρὸς τὸν καταναλωτισμὸ καὶ ἡ ἀδιαφορία γιὰ τίς συνέπειες πού αὐτός ἐπισύρει.

Ἡ περιεκτικὴ αὐτὴ ἀναφορά τῆς Ἐγκυκλίου ἔχει σαφῆ ἐσχατολογικὸ προσανατολισμὸ καθὼς συνδέει τὴν καταστροφὴ τοῦ περιβάλλοντος μὲ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ σωτηρία του μὲ τὴν ἀσκητικὴ στάση, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ τὴν εἴσοδο στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀρθὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὴ Δημιουργία λειτουργεῖ ὡς ἀναγκαία συνθήκη γι' αὐτό. Τὰ Ἔσχατα θὰ ἔλθουν, προγευόμαστε στὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας τῇ Βασιλείᾳ, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουμε μέλη της χρειάζεται προσπάθεια. Ἡ σωτηρία δὲν εἶναι αὐτονόητη οὔτε δεδομένη ἄνωθεν μὲ μαγικὸ τρόπο.

127. Σύνοδος: 121.

10) Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τό κέντρο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς

«Ἡ ἀνά τήν οἰκουμένην Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, οὕσα ἡ ἐν Χριστῷ φανέρωσις τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, βιοῖ τό ὅλον μυστήριον τῆς θείας Οἰκονομίας εἰς τήν μυστηριακὴν ζωὴν αὐτῆς, μέ ἐπίκεντρον πάντοτε τήν θείαν Εὐχαριστίαν.»¹²⁸

Πρός τό τέλος τῆς Ἐγκυκλίου, ὡς θεολογική κατακλεῖδα, μέ συνέπεια πρὸς τό γενικότερο ἐσχατολογικὰ προσανατολισμένο πνεῦμα τοῦ κειμένου, ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ φανέρωσις τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί ζεῖ αὐτήν τήν ἀλήθεια μέ ἐπίκεντρο τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. Σέ αὐτήν τήν περιεκτικὴ διατύπωση συμπυκνώνεται ἡ περί τῶν Ἑσχάτων διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό, ἀναμφίβολα, δέν εἶναι ἄνευ σκοποῦ. Ἡ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τό χαρακτηριστικὸ πού τῇ διαφοροποιεῖ ἀπὸ κάθε διανοητικὸ ἢ κοινωνικὸ σύστημα, ἀπὸ κάθε φιλοσοφία ἢ θρησκευτικὴ ἀντίληψη.

Συνήθης κριτικὴ πρὸς τήν Ἐκκλησία εἶναι ὅτι ἐγκαταλείπει τὰ παρόντα πρὸς χάριν τῶν μελλόντων. Διαβάζοντας τήν Ἐγκύκλιο τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία ἐκφράζει τήν Ὁρθόδοξη διδασκαλία, διαπιστώνουμε ὅτι αὐτό δέν ἰσχύει. Τὰ μέλλοντα, αὐτὰ πού θά ἀκολουθήσουν τό τέλος τῆς ἱστορίας, εἶναι ἤδη παρόντα. Γιά νά μετάσχουμε στή Βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ ὀφείλουμε νά ἐργαστοῦμε ἀπὸ τώρα. Στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς προσπάθειας προγευόμαστε ὅσα θά ἀκολουθήσουν. Ἡ Ἐκκλησία, ὅπως φανερώνεται στά Μυστήρια, καί ἰδιαίτερος στό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐνώνει *Πρωτολογία* (τήν κατάστασις τῆς Κτίσεως καί τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς Πτώσεως καί τῆς Ἐξόδου τῶν Πρωτοπλάστων ἀπὸ τόν Παράδεισον), *Ἱστορία* (ἡ κατάστασις τήν ὁποία ζοῦμε καί ἐκτείνεται ἀπὸ τήν Πτῶσις μέχρι τό τέλος τῆς Ἱστορίας) καί *Ἑσχατολογία* (ἡ κατάστασις πού θά ἀκολουθήσῃ τῇ Δευτέρᾳ Παρουσίᾳ καί κατὰ τήν ὁποία ἡ Κτίσις θά ἐπανεέλθῃ στήν παραδείσια ζωὴ).

Αὕτῃ ἡ μοναδικὴ σύνδεσις τριῶν φαινομενικὰ ἀσύνδετων καταστάσεων καί ἡ δυνατότητα προγεύσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποτελοῦν μία ἰδιαίτερη κατάστασις πού διαφοροποιεῖ τήν Ἐκκλη-

128. Σύνοδος: 128.

σία καί τή σχέση μας μέ αὐτήν ἀπό κάθε τι ἄλλο. Ἡ Ἐκκλησία ζεῖ ἐσχατολογικά, δηλαδή προσβλέποντας πρὸς τὰ Ἔσχατα, προτρέποντας κι ἐμᾶς νά κάνουμε τό ἴδιο.

Ε. Ἐπιλεγόμενα

Οἱ ἐσχατολογικὲς ἀναφορὲς τῆς Ἐγκυκλίου εἶναι συνεχεῖς. Γίνονται συχνή χρήση τῶν ἐννοιῶν μαρτυρία, οἰκουμένη, ἀνακαίνιση, αἰωνιότητα, ἱεραποστολή κ.λπ. Οἱ ἐννοιες αὐτές δέν παρουσιάζονται ὡς ιδέες πού πρέπει νά μελετηθοῦν ἢ ὡς διδασκαλία πού πρέπει νά ἐφαρμοστεῖ, ἀλλὰ ὑπογραμμίζουν καί ἀποκαλύπτουν τόν σαφῆ ἐσχατολογικό προσανατολισμό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτός ὑπάρχει καί λειτουργεῖ ἐντός τοῦ Σώματός της.

Ὁ Χριστιανισμός εἶναι κατὰ βάση ἱστορικός.¹²⁹ Προσβλέπει καί ἀναφέρεται ὅμως στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ πού εἶναι μεταῖστορική πραγματικότητα πού ἔχει ἤδη ἀρχίσει νά ἐπηρεάζει καί νά φωτίζει τό παρόν μέ τό ἀνέσπερο φῶς τῶν Ἐσχάτων.¹³⁰ Ἡ χριστιανικὴ ἐσχατολογία λειτουργεῖ ὡς δυναμικός μοχλὸς ἀνανέωσης τῆς ἱστορίας καί ἐγγυητὴς τῆς ἐλεύθερης διαμόρφωσής της.¹³¹ Ἡ Ἁγία Γραφή δέν πραγματεύεται μία φυσικὴ ἱστορία, μία ἀπλή διαδοχὴ γεγονότων, ἀλλὰ μία ἱστορία σχέσεων καί μάλιστα στό πλαίσιο τῆς πορείας καί τῆς συνάντησης τοῦ θείου μέ τό ἀνθρώπινο, καί βέβαια μέ πρωτοβουλία καί ἀγαπητικὴ ἔως θανάτου αὐτοθυσίας τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ.¹³²

Ἡ ἱεραποστολή, παραδείγματος χάριν, εἶναι στοιχεῖο τῆς Ἐκκλησίας σύμφυτο μέ τὴν ἴδια της τὴν ὑπόσταση. Πολλές ἀναφορὲς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καί τὰ τελευταῖα Του λόγια πρὸ τῆς Ἀναλήψεως, ἀναφέρονται σέ αὐτήν ὡς αὐτονόητη ἐπιλογὴ καί ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη. Ἐκκλησία δίχως οὐσιαστικὴ ἐξωστρέφεια δέν ὑφίσταται.¹³³

129. Εἶναι ἴσως παράδοξο, ἀλλὰ ἀπολύτως συμβατό γιὰ τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία ὅτι στὴν Ἁγία Γραφὴ κυριαρχεῖ ἡ ἱστορία καί ὄχι κάποια ἐκθεση δογμάτων. Ἡ βάση γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἱστορία. Πρβλ. J. Daniélou, *Δοκίμοι*: 151, Ἀθ. Μουστάκη, Ἔσχατα: 299.

130. Π. Καλαϊτζίδης, Προοπτικὴ: 345.

131. Χ. Βέντη, *Ἐσχατολογία*: 261.

132. Παν. Καποδίστρια, *Ἀποκάλυψη*: 378.

133. Βλ. καί ὑποσημείωση 84.

Σέ αὐτήν τήν προοπτική ἐπενδύει τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὑπηρετώντας τήν μέ ἀπόλυτη συνέπεια καί συνέχεια. Αὐτό τό οἰκουμενικό πνεῦμα, μέ διάθεση εἰλικρινοῦς ἀνοίγματος καί ἀδελφικῆς προσφορᾶς, ἐξυπηρέτησε ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Γ' αὐτό καί τὰ ἐσχατολογικά στοιχεῖα στήν Ἐγκύκλιο, μά καί στά ἄλλα ἐπίσημα κείμενά της, εἶναι πολλά καί καίρια γιά τή διαμόρφωση τῆς σχέσεως τῆς Ἐκκλησίας μας μέ τόν σύγχρονο κόσμο καί τήν ἐκφορᾶ λόγου σωτηρίας πρὸς αὐτόν. Ὁ μελετητής τῆς Συνόδου καί τῶν Κειμένων της δέν μπορεῖ παρά νά σκεφθεῖ ὅτι ὅσοι ἀγωνίσθηκαν γιά τήν ἀκύρωσή της θά ὑπονόμευαν αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἐξωστρέφεια· τό ἀνοίγμα πρὸς τόν ἕτερο, τή μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ πρὸς ὅσους δέν Τόν γνωρίζουν, ὑποτάσσοντάς τήν σέ ἰδιοτελεῖ συμφέροντα καί ἀνοίκειες ἐπιδιώξεις, οἱ ὁποῖες σήμερα (2024) εἶναι σαφέστερες ἀπό τήν περίοδο συγκλήσεως τῆς Συνόδου (2016) καθώς, ἐν πολλοῖς, τὰ σκοτεινά κίνητρα καί οἱ καλὰ κρυμμένες, ὑπὸ τόν μανδύα τῆς εὐσέβειας καί τῆς ἀγάπης πρὸς τήν Ἐκκλησία, ἰδιοτελεῖς προθέσεις τους ἔχουν ὀλοκάθαρα ἀποκαλυφθεῖ.

Αὐτοί πού ἐπεδίωξαν τήν ἀκύρωσή της, στόχευαν, ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τους, στήν ἀκύρωση τῆς ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς της. Πλέον, σχεδόν δέκα χρόνια μετά, μπορούμε νά ποῦμε μέ βεβαιότητα ὅτι ἀπέτυχαν. Ἡ Σύνοδος ἐγίνε. Τό ἔργο της εἶναι σημαντικό. Ὁ ρόλος της γιά τήν πρόοδο τῆς Ὁρθοδοξίας στήν ἐποχή μας εἶναι καίριος διότι κατὰ τίς ἐργασίες της μελετήθηκαν, συζητήθηκαν καί ἀναλύθηκαν τὰ προσδιορισμένα θέματα, ἐπιβεβαιώθηκε ἡ ἐνότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ὁ Πανορθόδοξος¹³⁴ χαρακτήρας τῆς Συνόδου, πρὸς ἀποτυχία καί αἰσχύνῃ ὧσων προσπάθησαν νά τήν

134. Ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον παρουσιάζει κείμενο τοῦ Πανοσ. Ἀρχιμ. Τύχωνος Σταυρονικητιανοῦ μέ τίτλο *Ἡ Ὁρθοδοξία τῶν κειμένων τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου* (δημ. 9-8-2017, ἡμ. ἀνάκτησης 29-9-2024, <https://www.pemptousia.gr/2017/08/i-orthodoxia-ton-kimenon-tis-agias-ke-megalis-sinodou/>) στό ὁποῖο σημειώνονται τὰ ἑξῆς: «(γ) *Εἰς τήν ἀρχὴν ἀναφέραμε τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον καί ὡς Πανορθόδοξη. Δέν ἦτο ἐκ παραδρομῆς, τό ἐννοοῦμε. Διότι ὅλαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συμμετεῖχον εἰς τὰς προσυνοδικὰς διασκέψεις, συμμετεῖχον εἰς τήν διαμόρφωσιν τῶν κειμένων καί συνεφώνουν μέ αὐτά ὡς καί εἰς τήν τελευταίαν προσυνοδικήν σύναξιν τῶν Ὁρθόδοξων Προκαθημένων, ὅπου συνεφώνησαν τελικῶς διὰ τήν σύγκλησιν τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου κατὰ τήν Πεντηκοστήν τοῦ 2016. Τό ὅτι δέν συμμετεῖχον τελικῶς τέσσαρες Ἐκκλησίαι εἰς τήν Ἁγίαν Σύνοδον, δέν μειώνει ποσῶς τόν Πανορθόδοξον χαρακτήρα Της, καθόσον οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἀπουσίασαν δέν εἶχον καμμίαν σχέσιν μέ τό δογματικό περιεχόμενο τῶν κειμένων τῆς Ἁγίας Συνόδου, ἀλλά ὑπῆρξαν διάφοροι ἄλλοι λόγοι, πάντως ὄχι δογματικοί*

ύπονομεύσουν. Παρά τίς προσπάθειές τους, επιβεβαιώθηκε ή προτεραιότητα της έννοιας τοῦ γένους τῶν Ὁρθοδόξων ἔναντι τῆς έννοιας τῆς ἔθνικῆς καταγωγῆς καί προελεύσεως: τό πρῶτο ἀπελευθερώνει τό δεύτερο περιορίζει καί δεσμεύει.

Ἡ μελέτη τῶν Κειμένων τῆς Συνόδου ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι ή λυσσαλέα ἀντίδραση τῶν ὑπονομευτῶν δέν στόχευε μόνο στήν ἐξουσιαστική ἐπιβολή τους ἐπὶ τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Βαθύτερος σκοπός τους ἦταν νά ὑπονομεύσουν τήν Ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας καί τήν ἐσχατολογική προοπτική της. Μόνο ἔτσι θά εἶχαν ἐλπίδα νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις καί τίς θέσεις τους. Ἀναιρώντας δέ αὐτήν τήν προοπτική ἐλευθερίας τῆς Ἐκκλησίας τά μέλη της θά ἔχαναν τόν πνευματικό τους στόχο.

Ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου συνοψίζει καί ἐπικαιροποιεῖ τήν ἐσχατολογική σκέψη τῆς Ἐκκλησίας στό ἱστορικό παρόν. Περιγράφει, ὑπό θεολογική ὀπτική, τό παρόν, ἀναγνωρίζει τά προβλήματα τοῦ μετανεωτερικοῦ κόσμου, ἐντοπίζει τίς παθογένειες, ἀνατέμνει τήν πραγματικότητα, ἀλλά πρῶτα καί κύρια κομίζει τήν ἐλπίδα τῆς ἐσχατολογικῆς ὑπέρβασης τοῦ μεταπτωτικοῦ «νῦν» καί τῆς προγεύσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στό ἀνέσπερο «αἰεί».

Ὁ Χριστιανισμός ἀναμφισβήτητα εἶναι ἱστορική πραγματικότητα. Κανείς, ὅμως, δέν νομιμοποιεῖται νά ἀμφισβητήσῃ τήν ἐσχατολογική του προοπτική.¹³⁵ Ἡ διαπίστωση αὐτή ἀποτελεῖ τή βάση γιά τή συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό, παρά τό ὅτι πολλοί ἐπιθυμοῦν –μεταξύ αὐτῶν καί μέλη τῆς Ἐκκλησίας– ὁ Χριστιανισμός νά μήν ἔχει, ἐκτός ἀπό τήν οὐράνια, καί ἐνδοκοσμική διάσταση. Ἀπουσία ἱστορικότητας θά ἰσοδυναμοῦσε μέ πλήρη καταποντισμό τῆς ἐσχατολογικῆς του ὑπόστασης καί μέ ἀχρήστευση τοῦ ἀποφατισμοῦ του.¹³⁶ Ἄν ἀποσυνδέσουμε ἱστορία καί ἐσχατολογία τότε ή τελευταία ἐκφυλίζεται σέ κενή, ἀνούσια –στήν πραγματικότητα ἄχρηστη– μεταφυσική προσδοκία. Οὐτοπική, δίχως προσφορά καί προοπτική γιά τόν πάσχοντα πεπτωκότα ἄνθρωπο.¹³⁷

καί εἷς τινες περιπτώσεις ἀπλῶς, ἴσως καί μόνον, φθονεροί, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐμπόδισαν νά προσέλθουν καί νά συμμετάσχουν.»

135. Γ. Πατρώνου, *Ἐσχατολογία*: 194.

136. Χ. Βέντη, *Ἐσχατολογία*: 262.

137. Ὁ R. Bultmann (*Αἰωνιότητα*: 55) γιά νά τονίσει τήν ἐσχατολογική προοπτική τῆς Ἐκκλησίας καί γιά νά ὑποστηρίξῃ τήν ὁρμή τῶν πιστῶν πού τείνουν ἀδιάκοπα πρὸς τά

Μελετώντας τά έσχατολογικά στοιχεΐα τής Έγκυκλίου όφείλου-
με νά ύπογραμμΐσουμε ότι έχουν τή σφραγΐδα του Παναγιωτάτου
Οΐκουμενικου Πατριάρχου κ. Βαρθολομαΐου, ό όποΐος συνεχώς καΐ
πρός κάθε κατεύθυνση προβάλλει τόν έσχατολογικό χαρακτηΐρα τής
Έκκλησίας, όπως εκφράζεται έν Χριστῷ στή λειτουργική καΐ μυστη-
ριακή ζωή της.¹³⁸ Χαρακτηριστική εΐναι ή άναφορά του στήν έναρ-
κτήρια Προσφώνηση του κατά τή Σύναξη τής Ίεραρχίας του Οΐκου-
μενικου Θρόνου (1-3 Σεπτεμβρίου 2024), στήν Κωνσταντινούπολη,
όπου, μεταξύ άλλων, εΐπε τά έξής: «Άνήκομεν εΐς τόν Χριστόν καΐ
εΐς τήν Έκκλησίαν. Δοξάζομεν τόν Κύριον τής δόξης, ότι κατέστη-
σε πάντας ήμās διακόνους του λαου Αυτου. Τό πολυδιάστατον δι-
ακονικόν καΐ ποιμαντικόν έργον εΐναι προέκτασις καΐ εκφρασις τής
ευχαριστιακής πραγματώσεως τής Έκκλησίας καΐ του έσχατολογι-
κου χαρακτηΐρος τής ζωής της. Η ευχαριστιακή σύναξις εΐναι “ζῶσα
Δογματική”. Κάθε Θεία Λειτουργία εΐναι ύπαρξιακή βίωσις τῶν δογ-
μάτων τής Έκκλησίας μας, έν τῇ όποία αποκαλύπτεται ή δημιουρ-
γική έντασις μεταξύ του “έν τῷ κόσμῳ” άλλ’ “ουκ εκ του κόσμου”
χαρακτηΐρος τής Έκκλησίας, τής Έκκλησίας όχι ως “αντικόσμου”,
άλλά ως μεταμορφωτικής δυνάμεως τῶν πάντων έν Χριστῷ. Εΐς τήν
Θείαν Λειτουργίαν, τά δόγματα τής Έκκλησίας τίθενται εΐς τήν συ-
νάφειαν τής ζωής του κόσμου εΐς τήν παροντικήν διάστασιν καΐ τόν
έσχατολογικόν αὐτῆς προσανατολισμόν. Επί τῇ βάσει τής λειτουρ-
γικής έμπειρίας τής Έκκλησίας, ή θεολογία εΐναι καΐ όφείλει νά εΐναι
ύπαρξιακή έρμηνεία τῶν δογμάτων, ανάπτυξις τής σημασίας των
ως μαρτυρίας τής Έκκλησίας έντός του συγχρόνου κόσμου, μέ
ορίζοντα τόν αΐώνιον προορισμόν του ανθρώπου καΐ τήν τελικήν
ανακαίνισιν τής κτίσεως όλης. «Δέν ύπάρχει δόγμα τής Έκκλησίας
μας πού νά μήν έχει κάτι νά πεί γιά τά πραγματικά προβλήματα
του ανθρώπου», τονΐζει ό μακαριστός Μητροπολίτης Περγάμου Ίω-

¹³⁸ Έσχατα ύποστηρίζει ότι «ό νέος λαός του Θεου, ή Έκκλησία, δέν έχει πραγματική ιστορία, διότι εΐναι ή κοινότητα τῶν έσχάτων καιρῶν, ένα έσχατολογικό φαινόμενο». Αὐτή ή θέση μπορεί νά όδηγήσει σέ δοκητικόν τύπου παρανοήσεις, διότι παραβλέπει τή διδασκαλία του Ευαγγελίου γιά πρόγευση τής Βασιλείας του Θεου από αὐτή τή ζωή καΐ μετατρέπει τήν προσδοκία τῶν Έσχάτων σέ ένα έσωτερικό, ίσως ύπαρξιακό (;), γεγονός πού άφορᾶ άτομικά κάθε πιστό καΐ όχι τήν Έκκλησία ως σώζουσα κοινότητα πού πορεύεται προς τά Έσχατα.

138. Άναμφιβόλως καΐ του άοιδήμου Μητροπολίτου Περγάμου Ίωάννου (Ζηζιούλα), ό όποΐος κατ’ επανάληψιν έχει όμιλήσει καΐ γράψει σχετικά.

άννης (Ίω. Ζηζιούλα, Μητροπολίτου Περγάμου, «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί Τρίτη χιλιετία, στό ἔργο: Στ. Φωτίου, (ἐπιμ.), Ἡ ὑποδοχή τοῦ ἄλλου. Ὁρθόδοξες πνευματικές ἀξίες καί Νεωτερικότητα, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2009, σ. 101-123, ἐδῶ σ. 121).»¹³⁹

Ὅλα αὐτά ὁδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι τό «τέλος» τῆς Ἱστορίας εἶναι ὄχι τόσο χρονικό, ὅσο ποιοτικό. Μεταμορφώνεται ἡ ζωὴ καί ἡ ἱστορία μας σέ «μυστήριον» τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δέν θά ἔχει τέλος.¹⁴⁰ Ἀντίθετα μέ τήν ἀρχαιοελληνική ἀντίληψη ἡ ἱστορία στόν χριστιανισμό εἶναι ἀνοικτή.¹⁴¹ Δέν περιορίζεται στά ὅρια ἑνός κύκλου, ἀλλά ἐκτείνεται στήν αἰωνιότητα μέχρι νά συναντηθεῖ μέ τίς ἔσχατες ἡμέρες. Τό τέρμα ἢ τό ἀποκορύφωμα τῆς Ἱστορίας δέν βρίσκεται μέσα σ' αὐτήν ἀλλά μόνο στά Ἐσχατα, ὅποτε τό κτιστό δέν θά καταργηθεῖ, ἀλλά θά ἀνακαινιστεῖ καί θά περάσει σέ ἕναν μεταϊστορικό τρόπο ὑπάρξεως.¹⁴² Ἐντός τῆς Ἱστορίας ἀποκαλύπτεται ὁ Θεός. Κι ἡ ἀποκάλυψη αὕτη λειτουργεῖ καί ἐνεργεῖ διά μέσου τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Δέν μπορούμε νά παρακάμψουμε οὔτε νά ἀγνοήσουμε αὐτήν τήν κεφαλαιώδους σημασίας διαπίστωση.¹⁴³ Ἡ σύνδεση Ἱστορίας-Ἐσχατολογίας φαίνεται ξεκάθαρα στήν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἶναι μία ἱστορική πραγματικότητα πού συνεστήθη καί ὑπάρχει ἐντός τῆς ἱστορίας, ἀλλά δέν ἐξαντλεῖται στά ὅριά της.¹⁴⁴ Τά ἔσχατα προσδιορίζουν τήν ἰδιαίτερη ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐμπνέοντας τήν πορεία της πρὸς αὐτά.¹⁴⁵

Ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου καί ὁ προορισμός τοῦ σύμπαντος κόσμου εἶναι στενά συνδεδεμένα τέλη. Ἀποτελοῦν ἕνα μόνο πρᾶγμα.¹⁴⁶ Εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νά καλλιεργήσουμε στήν ἐποχή μας τήν

139. Δημοσίευση 1-9-2024 καί ἡμερομηνία ἀνάκτησης 29-9-2024 <https://ec-patr.org/%e1%bc%90%cd%bd%ce%b1%cf%81%ce%ba%cf%84%ce%ae%cf%81%ce%b9%ce%bf%cf%82-%e1%bd%81%ce%bc%ce%b9%ce%bb%ce%af%ce%b1-%cf%84%e1%bf%86%cf%82-%ce%b1-%ce%b8-%cf%80%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%b3%ce%b9%cf%8c-3/>. Στήν ἴδια ὁμιλία ὁ Παναγιώτατος ἀναφέρθηκε στόν ἐσχατολογικό χαρακτήρα τοῦ μοναχισμοῦ.

140. Γ. Πατρώνου, *Ἱστορία*: 356 καί 265.

141. Θ. Παπαθανασίου, *Ἐκκλησία*: 106. Πρβλ. καί Γ. Πατρώνου, *Ἱστορία*: 247: ἀπό τόν κόσμο αὐτόν πρὸς τόν μέλλοντα αἰῶνα.

142. Θ. Παπαθανασίου, *Ἐκκλησία*: 106.

143. Ἀθ. Μουστάκη, *Ἐσχατα*: 299.

144. Ἀθ. Μουστάκη, *Ἐσχατα*: 371.

145. Πρβλ. Ν. Ἀσπρούλη, *Ἐσχατα*: 521.

146. Ίω. Ζηζιούλα, Προοπτική: 508.

ἐσχατολογική συνείδηση τήν ὁποία μας δίδαξε ὁ Χριστός καί διαφυλάσσει ἡ Ἐκκλησία, διότι, ἂν καί ἡ λειτουργική καί μυστηριακή ζωή της εἶναι ζῶσα καί γεμάτη σφρῖγος, ἐμεῖς, συχνότατα, ἐπαναπαυόμαστε σέ μία εὐκολη, ἠθικιστικῶν καταβολῶν καί ἀποχρώσεων, προσέγγιση τῶν θεολογικῶν πραγμάτων. Ἡ ἱστορία δέν εἶναι κάτι ταπεινό οὔτε εὐτελές. Δέν εἶναι μία «βρώμικη ὑπόθεση»¹⁴⁷, παρά τά πολλά προβλήματα, ὅπως πιστεύουν ὅσοι ὀνειρεύονται πλήρως πνευματοποιημένη Ἐκκλησία, ἀποκομμένη ἀπό τήν πραγματικότητα. Οἱ πιστοί δέν πρέπει νά ἀπέχουμε ἀπό τίς ἱστορικές ἐξελίξεις. Τό ἀντίθετο, μάλιστα! Ὅφειλουμε νά εἴμαστε πρωτοπόροι καί συνδημιουργοί τους. Κι ὅταν ὁμιλοῦμε γιά «πολιτική θεολογία» δέν ἐννοοῦμε καθόλου κάποια ἀπροσδιόριστη πολιτική ἠθική, ἀλλά ἀναφερόμαστε στή δημιουργία πολιτικῆς συνείδησης μεταξύ τῶν πιστῶν.¹⁴⁸ Εἶναι, βέβαια, ἀλήθεια ὅτι αὕτη ἡ στάση ὀφείλει νά συνοδεύεται ἀπό μεγάλη σύνεση καί σοβαρότητα, ἀπό ὠριμότητα καί ὑπευθυνότητα, ὥστε νά μήν ἐκτραπεῖ ἀπό πολιτική θεολογία σέ κομματικό ἀκτιβισμό καί νά μήν ἐμπλακεῖ στίς σκοτεινές πτυχές ἐπιδιώξεως τῆς ἐξουσίας καί τῆς κομματοκρατίας, Εἶναι ἀναντίρρητη ἀλήθεια ὅτι στόχος τῆς Θεολογίας παραμένει πάντοτε τό ἀληθεύειν, ἐνῶ τῶν κομμάτων τό ἐξουσιάζειν.

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ξεκίνησε στό παρελθόν καί πραγματοποιεῖται συνεχῶς μέσα στήν ἱστορία, ἀλλά τήν πλήρη καί τελική μορφή της θά τήν λάβει στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.¹⁴⁹

Αὐτόν ἀκριβῶς τόν σκοπό διακονεῖ ἐπί αἰῶνες τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τά λοιπά παλαίφατα Πατριαρχεῖα, οἱ κατά τόπους Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες καί ἡ Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, γενικότερα. Ἡ προοπτική αὕτη δίνει νόημα καί προορισμό στήν ἱστορία. Πρός αὐτήν τήν κατεύθυνση κινεῖται ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου, ἐπιμένοντας συνεχῶς νά τονίζει καί νά ἀναδεικνύει τή σχέση Ἱστορίας καί Ἐσχατολογίας. Ἡ προβολή αὐτῆς τῆς σχέσεως εἶναι ἡ παράμετρος πού ὑπογραμμίζει τή μοναδικότητα καί τό θεολογικό βάθος τοῦ λόγου τῆς Συνόδου, ἀλλά καί τήν ἀμετάθετη προσήλωσή

147. Ἐκφραση πού χρησιμοποιεῖ ὁ Γ. Πατῶνος γιά νά στηλιτεύσει ἀνάλογες ἀντιλήψεις, πού βρίσκονται ἐντελῶς ἔξω ἀπό τή θεολογία καί τήν πρακτική τῆς Ἐκκλησίας.

148. Γ. Πατῶνου, *Ἐσχατολογία*: 176.

149. Γ. Πατῶνου, *Θέωση*: 67.

της στήν ἐφαρμογή τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς διαδόσεως τῆς Ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου στήν ἐποχή μας.

Ἦδη ἀπό τὴν Ἀποστολική Ἐποχή ἐντός τῆς Ἐκκλησίας διενεργοῦνται θαυμαστά σημεῖα στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀνθρωπότητα ἤδη ζεῖ, ἐν τοῖς μυστηρίοις, τοὺς καρπούς τοῦ νέου, ἐσχατολογικοῦ, αἰῶνα. Οἱ ἔννοιες Ἐκκλησία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρίσκονται σέ σχέση δυναμική, ἀλληλεπίδρασης καί καταξίωσης.¹⁵⁰

Ἡ ἱεραποστολή, μᾶς θυμίζει ὁ Θαν. Παπαθανασίου, ὡς θεμελιώδης λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεώς της. Αὐτό εἶχε πάντοτε μεγάλη ἀξία γι' αὐτήν, ἀλλά ἀποκτᾷ βαρύνουσα σημασία στή σημερινή ἐποχή κατὰ τὴν ὁποία ἡ καθολικὴ κυριαρχία τῆς οἰκονομίας ὡς τοῦ καθοριστικοῦ παράγοντα τῆς σύγχρονης πραγματικότητας, παραμερίζει τὸν ρόλο τῆς πολιτικῆς. Ὁ ἐσωτερισμός τῆς Νέας Ἐποχῆς ἀγνοεῖ τὴν ἱστορία καί οἱ ἐπικίνδυνοι ἐθνικισμοὶ ἐνισχύονται σέ ἀνησυχητικό βαθμό. Ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται τό μήνυμα ὅτι οἱ κήρυκες τῆς Ἀληθείας εἰσάγουν τό φῶς τῆς μέλλουσας Βασιλείας στήν Ἱστορία, πού πεινᾷ καί διψᾷ γιὰ δικαιοσύνη.¹⁵¹

Πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση προσανατολίζεται ἡ γενικότερη ποιμαντικὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ κατήχηση καί ἡ ἡθικὴ διδασκαλία πού ἀσκεῖται ἀδιάκοπα καί πολὺπλευρα μέ κέντρο καί σημεῖο ἀναφορᾶς τὸν ἄνθρωπο καί προοπτικὴ τὰ Ἔσχατα. Ἡ μετάνοια καί ἡ ἄφεση πού παρέχει ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀδιανόητες χωρὶς ἐσχατολογικὴ ὄντολογία, χωρὶς δηλαδή νὰ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα στό μέλλον, στὰ ἔσχατα, νὰ ἀπελευθερώσουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τό παρελθόν.¹⁵² Ἀντιστοιχῶς, τὰ μυστήρια δὲν ἔχουν νόημα ὡς εὐσεβεῖς πράξεις μαγικῆς λειτουργίας, ὅπως κάποιοι σέ κάποιες περιπτώσεις μπορεῖ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουν. Μόνο ἀνοίγοντας ἓνα ἐσχατολογικὸ παράθυρο στό μέλλον παρέχουν τό διαφορετικὸ πού χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος καί τοῦ προσφέρουν προοπτικὴ αἰωνιότητος καί ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ Χριστὸς ἐγκαινίασε τὴν ἐσχατολογικὴ ἐποχή.

Ἡ Ἐκκλησία τὴν προγεύεται καί δίνει μαρτυρία Χριστοῦ στὰ ἔσχατα τῆς γῆς, ὅπως ἀκριβῶς τῆς ζήτησε Ἐκεῖνος.

150. Γ. Πατρώνου, *Ἱστορία*: 132, 215.

151. Ath. Papathanasiou, *Mission(s)*: 309.

152. Ἰω. Ζηζιούλα, *Ἐκκλησία*: 43.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, κουβαλώντας παράδοση καί σοφία αἰώνων πρωτοστατεῖ σέ αὐτήν τήν πορεία.

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔπραξε τό καθήκον τῆς παρουσιάζοντας καί ὑπογραμμίζοντας, μεταξύ ἄλλων, τόν ἐσχατολογικό χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀκόμη κι ἂν λησμονοῦμε κάποτε αὐτήν τήν ιδιαίτερη προοπτική, ὀφείλουμε νά ἔχουμε πάντοτε ὡς ὁδηγό στήν πορεία μας τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού συνέχει, συγκροτεῖ καί ζωοποιεῖ τήν Ἐκκλησία καί νά τό ἐμπιστευόμαστε στήν πορεία πρὸς τά Ἔσχατα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άσπρούλη, Νικολάου, *Δημιουργία, Ιστορία, Έσχατα* στή σύγχρονη ὀρθόδοξη θεολογική ἑρμηνευτική: ἀπό τόν Γεώργιο Φλωρόφσκυ στόν Ἰωάννη Ζηζιούλα, Πάτρα, 2016 (Ἀνέκδοτη Διδακτορική Διατριβή).
- Βασιλειάδη, Πέτρου, Β., *Ἀποστολή-Διακονία-Ἐπισκοπή* (Ἡ συμβολή τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων στή διαμόρφωση τῆς [πρωτο]χριστιανικῆς ἐκκλησιολογίας), στοῦ ἰδίου *Βιβλικές Ἑρμηνευτικές Μελέτες*, στή σειρά Βιβλική Βιβλιοθήκη ἀρ. 6, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, 1988: 364-390.
- Βασιλειάδη, Πέτρου, Β., *Έσχατολογία, Ἐκκλησία καί Κοινωνία*, στό *Ἐκκλησία καί Έσχατολογία, Ἐποπτεία-Συντονισμός Ὑλῆς Παντελῆς Καλαϊτζίδης, Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 2003: 47-62.*
- Bauckham, Richard, *James and the Jerusalem Church*, ἐκδ. σ. Bruce W. Winter, *The Book of Acts in its First Century Setting*, τ. 4, *The Book of Acts in its Palestinian Setting*, ἐκδ. Richard Baukham, Grand Rapids, Michigan καί Carlisle: Wm.B. Eerdmans Publ. Comp. & The Paternoster Press, 1995: 415-480.
- Βέντη, Χαραλάμπους, *Έσχατολογία καί Ἑτερότητα*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Πόλις, Ἀπρίλιος 2019.
- Bultmann, Rudolf, *Ιστορία καί Έσχατολογία. Ἡ αἰωνιότητα ὡς παρόν*, Εἰσαγωγή: Παντελής Καλαϊτζίδης, Μετάφραση: Ἀλέξανδρος Κοσματοπούλος, Ἐπιστημονική θεώρηση - Ἐπιμέλεια: Δημήτρης Ἀρκάδας - Γεώργιος Βλαντής, Σειρά Ἰδιόμελα 3, Ἀθήνα: Ἰνδικτος, 2008 (τ. πρ. *History and Eschatology – The Presence of Eternity*).
- Cullmann, Oscar, *Χριστός καί Χρόνος. Χρόνος καί Ιστορία στή ζωή τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ*, μετάφρ. Ἀρχιμ. Ἀ.Π. Κουμάντος, ἐπιμ. Καίτη Χιωτέλλη, Ἀθήνα: Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν «Ἄρτος Ζωῆς», Βασικές Ἀγιογραφικές Μελέτες 1, ²1994.
- Daniélou, Jean, *Δοκίμιο γιά τό μυστήριο τῆς ἱστορίας*, μετ. Ξενοφών Κομνηνός, εἰσαγωγή Νικόλαος Ἀσπρούλης, Ἐν Διαλόγῳ 1, Βόλος: Ἐκδόσεις Δημητριάδος, 2014.
- Ζηζιούλα Ἰωάννου, Μητρ. Περγάμου, *Ἐκκλησία καί Έσχατα*, στό *Ἐκκλησία καί Έσχατολογία, Ἐποπτεία-Συντονισμός Ὑλῆς Παντελῆς Καλαϊτζίδης, Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 2003: 27-45.*
- Ζηζιούλα Ἰωάννου, Μητρ. Περγάμου, *Έσχατολογία καί ἱστορία*, στοῦ ἰδίου *Ἐκκλησιολογικά μελετήματα*, ἐπιμ. Σταῦρος Γιαγκάζογλου, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Δόμος, 2016: 487-500.

- Ζηζιούλα Ἰωάννου, Μητρ. Περγάμου, Μετατόπιση τῆς ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς, στοῦ ἰδίου Ἐκκλησιολογικά μελετήματα, ἐπιμ. Σταῦρος Γιαγκάζογλου, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Δόμος, 2016: 501-514.
- Gibellini, Rosino, Ἡ θεολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, μετ. Παναγιώτης Ἀρ. Ὑφαντῆς, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις «Ἄρτος Ζωῆς», 2002.
- Καλαϊτζίδη, Παντελῆ, Ἐκκλησία καί ἔθνος σέ ἐσχατολογική προοπτική, στό Ἐκκλησία καί Ἐσχατολογία, Ἐποπτεία-Συντονισμός Ὑλῆς Παντελῆς Καλαϊτζίδης, Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 2003: 339-373.
- Καποδίστρια, Παναγιώτη, π., Ἱστορία καί Ἀποκάλυψη στήν Ὁρθόδοξη Θεολογία, «Οἰκονομία» καί «Ἀποκάλυψη» σέ σχέση μέ τήν «έν Χριστῷ» θεώρηση τῆς ἔντασης Ἱστορίας-Ἐσχάτων, 7 τεῦχος περιοδικοῦ «ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ», Λάρισα, 2022: 375-384 (καί ἀνάτυπο).
- Κυρίλλου, Ἐπισκόπου Ἀβύδου (νῦν Μητροπολίτου Κρήνης), Ἡ Ἀγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί οἱ Ἑτερόδοξοι, Κωνσταντινούπολις: Ἐκδοσις Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, 2020.
- Ματσούκα, Νίκου, Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β΄, Ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σέ ἀντιπαράθεση μέ τή δυτική χριστιανοσύνη, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, 1996 (α΄ ἔκδ. 1985).
- Ματσούκα, Νίκου, Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Γ΄, Ἀνακεφαλαίωση καί Ἀγαθοτοπία. Ἐκθεση τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, 1997.
- Ματσούκα, Νίκου, Ἐκκλησία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, στό Ἐκκλησία καί Ἐσχατολογία, Ἐποπτεία-Συντονισμός Ὑλῆς Παντελῆς Καλαϊτζίδης, Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 2003: 63-79.
- Moltmann, Jürgen, Ὁ ἐρχόμενος Θεός. Χριστιανική ἐσχατολογία, μετάφρ. Πέτρος Γιατζάκης, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις «Ἄρτος Ζωῆς», 2013.
- Μουστάκη, Ἀθανασίου Γερ., Γιά τήν Ἀγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, Κῶς: Ἐκδοση Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κῶου καί Νισύρου, 2017.
- Μουστάκη, Ἀθανασίου Γερ., Πέτρος καί Παῦλος στήν Ἀντιόχεια. Ἱστορική καί ἐρμηνευτική προσέγγιση. Διδακτορική διατριβή πού ἐξεδόθη στό περιοδικό Δωδεκάνησος, περίοδος Α΄, ἔτος Ι΄, τεῦχος ΚΑ΄, παράρτημα Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2018.
- Μουστάκη, Ἀθανασίου Γερ., Ἀτενίζοντας τά ἔσχατα: Θεός καί ἄνθρωπος σέ διάλογο, στόν τόμο Δημητρίου Κ. Γερούκαλη (ἐπ.) Πολιτική Θεολογία - Ἐσχατολογία. Ἱστορία καί τό μυστήριο τῶν ἐσχάτων, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Ἀρμός, 2023: 265-405.

- Παναγοπούλου, Ἰωάννου, *Ὁ Θεός καί ἡ Ἐκκλησία, Ἡ θεολογική μαρτυρία τῶν Πράξεων Ἀποστόλων*, Ἀθήναι, 1969 (διδακτορική διατριβή).
- Παπαθανασίου, Θανάση, Ν., *Ἱεραποστολή καί ἐσχατολογία*, στό *Ἐκκλησία καί Ἐσχατολογία*, Ἐποπτεία-Συντονισμός Ὑλῆς Παντελῆς Καλαϊτζίδης, Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 2003: 171-190.
- Παπαθανασίου, Θανάση, Ν., *Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται. Ἡ ἱεραποστολή ὡς ἐλπίδα καί ὡς ἐφιάλτης*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Ἐν Πλῶ, 2009.
- Papathanasiou, Athanasios N., *Mission(s) and Politics: An Orthodox's Approach*, στό Hans-Peter Grosshans, Pantelis Kalaitzidis (Eds.) *Politics, Society and Culture in Orthodox Theology in a Global Age*, Germany: Brill Schöningh, 2023: 292-309.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Σχέσις παρόντος καί μέλλοντος εἰς τήν περί βασιλείας τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας*, Ἀθήναι, 1975 (διδακτορική διατριβή).
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ὑπό τό φῶς τῶν ἐσχατολογικῶν ἀντιλήψεων τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Δόμος, 2019.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο στήν πρωτολογία, ἱστορία καί ἐσχατολογία, Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ΛΣΤ)*: 327-335 (ἀνάτυπο Ἀθήναι 2001).
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ἱστορία καί ἐσχατολογία στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Δόμος, 2002.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ἑλληνισμός καί Χριστιανισμός*, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2003.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Μεσσιανισμός καί ἐσχατολογικές προσδοκίες στά Ἀπόκρυφα καί Ἀποκαλυπτικά κείμενα τῆς περιόδου 200 π.Χ.-100 μ.Χ.*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Παρρησία, 2014.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ἀπό τήν πρωτολογία στή «λειτουργική ἐσχατολογία»*, *Θεολογία* 2/2014: 7-33.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ἡ ἐσχατολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Σύντομη ἱστορική ἐπισκόπηση*, Ἀθήνα: Ραδιοφωνικός Σταθμός τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2020.
- Στοιγιάννου, Βασιλείου, *Ἡ Ἀποστολική Σύνοδος, Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τ. 18 (1973): 29-218.
- Στοιγιάννου, Βασιλείου, *Ἡ Πεντηκοστή (Πρ. 2:1-13), Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τ. 24 (1979): 135-323.
- Σύνοδος, Τά ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου (Κρήτη,*

18-26 Ιουνίου 2016). Δίγλωσση έκδοση: Γερμανικά καί ἀγγλικά, ἐξεδό-
θη ὑπὸ ἐπιτροπῆς, Βόννη, 2018.

Φλωρόφσκυ, Γεωργίου, *Χριστιανισμός καί πολιτισμός*, μετάφρ. Νικ. Σ.
Πουρναῖ, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Π. Πουρναῖ (Ἔργα 2), ²2000.

Φλωρόφσκυ, Γεωργίου, *Τό σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. μία ὀρθόδοξος*
ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας, μετάφρ. Ἰ. Κ. Παπαδοπούλου, Θεολογικά
Δοκίμια 3, Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν,
²1981.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΑΣ

Δρ Φιλοσοφίας – Δρ Θεολογίας

Ἡ Α' Σύναξι τῶν Προκαθημένων
τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων
καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔλαβε τὴν ἀπόφαση νὰ συγκαλέσει ἐπὶ τὸ αὐτὸ τις Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1920. Παρὰ ταῦτα γιὰ τοὺς γνωστοὺς ἱστορικοὺς λόγους ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύναξι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πραγματοποιήθηκε κατόπιν μακρᾶς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας 93 ἐτῶν. Ἡ σύγκλησις τῆς Συνόδου ὀφείλεται πρωτίστως στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Βαρθολομαῖο Α', ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς πατριαρχίας του ἐργάστηκε συστηματικὰ μὲ γνώμονα τὸ καλῶς νοούμενο συμφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἓνα μόλις ἔτος μετὰ τὴν ἐκλογή του στὸν πατριαρχικὸ θρόνο συγκάλεσε ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς Προκαθημένους ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μὲ σκοπὸ τὴν σύσφιξι τῆς πανορθόδοξης ἐνότητας καὶ τὴν προβολὴ τῆς μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν σύγχρονο κόσμον. Ὁ θεσμὸς τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, πὺ εἰσήγαγε ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α', ἀποτελεῖ ἓνα ἄρτιον σύστημα διορθοδόξου συνεννοήσεως καὶ συντονισμοῦ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Πρωτοθρόνου καὶ Πρωτευθύνου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον φάνηκε πολλαχῶς χρήσιμο γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Μέχρι τὴ σύγκλησις τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης

Συνόδου τὸν Ἰούνιο τοῦ 2016 πραγματοποιήθηκαν συνολικὰ ἑξι Συνάξεις Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν καὶ μία Σύναξη Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὅλες ὑπὸ τὴν προεδρία καὶ τὴ σοφὴ πηδालιουχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄. Στὸ παρὸν ἄρθρο, χωρὶς νὰ ἀγνοοῦμε τὴ σπουδαιότητα καὶ τὰ πολυπλά ὀφέλη γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τοῦ θεσμοῦ τῶν Συνάξεων τῶν Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, θὰ μελετήσουμε τὴν πρώτη κατὰ σειρά καὶ τελευταία μέχρι σήμερα Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μὲ σκοπὸ ἀφ' ἑνὸς νὰ ἀναδείξουμε τὴν ἱστορικὴ τῆς σημασία καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴ χρησιμότητα τῆς καθιερώσεως τοῦ ἐν λόγω θεσμοῦ, ὁ ὁποῖος τυγχάνει πολλὰ ὑποσχόμενος γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ γιὰ τὴν παρουσία της στὸν σύγχρονο κόσμο.

Λέξεις κλειδιά: Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, Πρεσβυγενὴ Πατριαρχεῖα, Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, Σύναξη Προκαθημένων, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

1. Είσαγωγή

Ἡ ἀπόφαση συγκλήσεως Συνόδου τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐλήφθη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Παρὰ ταῦτα γιὰ τοὺς γνωστοὺς ἱστορικοὺς λόγους ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύναξη τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πραγματοποιήθηκε κατόπιν μακρᾶς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας 93 ἐτῶν. Ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου ὀφείλεται πρωτίστως στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Βαρθολομαῖο Α΄, ὁ ὁποῖος δὲν ὠρρώδησε ἐνώπιον τῶν ἀπειλῶν ὀρισμένων Ἐκκλησιῶν, ἔνωσε τὶς προσπάθειες ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Προκαθημένων καὶ πραγματοποίησε τὸ ὄνειρο τῶν προκατόχων του, εἰσερχόμενος στὴν ἱστορία ὡς ὁ Πατριάρχης ποὺ διήνοιξε νέες προοπτικὲς στὴ λειτουργία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος.¹ Πράγματι, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς πατριαρχίας του ἐργάστηκε συστηματικὰ μὲ γνώμονα τὸ καλῶς νοούμενο συμφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἕνα μόλις ἔτος μετὰ τὴν ἐκλογή του στὸν πατριαρχικὸ θρόνο συγκάλεσε ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἅπαντες τοὺς Προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ σκοπὸ τὴν σύσφιξη τῆς πανορθόδοξης ἐνότητας καὶ τὴν προβολὴ τῆς μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν σύγχρονο κόσμο. Μάλιστα, ἡ Α΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸ 1992 συνέπεσε μὲ παγκόσμια γεγονότα ποὺ ἐπέβαλαν στενότερη ἐπικοινωνία τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἡ πτώση τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν πρώτην Σοβιετικὴ Ἑνωση καὶ τὸ τέλος τοῦ ψυχροῦ πολέμου.² Ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν θεσμὸ τῆς Συνάξεως τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε καὶ καθιερώθηκε ἀπὸ καθαρὰ ἱστορικὰ αἷτια, ἦτοι τὴν ἀπαγόρευση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν στοὺς μὴ τούρκους ὑπηκόους ἀρχιερεῖς νὰ συμ-

1. Ἱ. Λαδᾶ, *Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας 2016. Προετοιμασία-Διαδικασίες*, Ἐκδόσεις Παπαζήση καὶ Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης: Ἀθήνα 2025, σσ. 525-6.

2. Βλ. σχετικὰ: J. Harper, *Ο ψυχρὸς πόλεμος*, Gutenberg: Ἀθήνα 2021.

μετέχουν στη Σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου³, ὁ θεσμός τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν φάνηκε ἐπιβεβλημένος ἔνεκα τῆς ἀνάγκης στενότερης ἐπικοινωνίας καὶ συνεργασίας τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Ἀναντιρρήτως, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ μὲ τις ἐνέργειές του ὁξυγόνωσε τὸν καθόλου ἐκκλησιαστικὸ ὀργανισμό, καθὼς ἐξήγαγε τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ στατικὸ της χαρακτηριστῆρα. Ὅπως εὐστοχα τονίζει ὁ καθηγητὴς Στυλιανὸς Τσομπανίδης «Στο κατώφλι τῆς Γ΄ χιλιετίας καὶ ἐν μέσω τεράστιων καὶ ραγδαίων ἀλλαγῶν, που ἀνέτρεψαν τὸ παγκόσμιον σκηνικὸ καὶ σηματοδότησαν τὴν ἐναρξὴ μιᾶς μεταβατικῆς ἐποχῆς, τόσο γιὰ τὸν κόσμο ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἐκκλησίες καὶ τὶς θρησκείες, ἡ Ὁρθοδοξία εὐτύχησε νὰ ἔχει ἓναν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη με μεγάλη προσωπικότητα καὶ με ἀκτινοβολία παγκόσμια».⁴

Οἱ Συνάξεις τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, θεσμὸς ποὺ εἰσήγαγε ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄, ἀποτελεῖ ἓνα ἄρτιο σύστημα διορθοδόξου συνεννοήσεως καὶ συντονισμοῦ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Πρωτοθρόνου καὶ Πρωτευθύνου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖο φάνηκε πολλαχῶς χρήσιμο γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Μέχρι τὴ σύγκληση τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τὸν Ἰούνιο τοῦ 2016 πραγματοποιήθηκαν συνολικὰ ἑξὶ Συνάξεις Προκαθημένων ὅλων τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν⁵ καὶ μία Σύναξη Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὅλες ὑπὸ τὴν προεδρία καὶ τὴ σοφὴ πηδαλιουχία τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄. Στὸ παρὸν ἄρθρο, χωρὶς νὰ ἀγνοοῦμε τὴ σπουδαιότητα καὶ τὰ πολλαπλὰ ὀφέλη γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία

3. Ε. Λαμπρινιάδου, νῦν ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς, Ὁ θεσμὸς τῆς Συνάξεως Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου (1951-2004), Ἐκδόσεις Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης: Κωνσταντινούπολη 2015, σ. 137.

4. Σ. Τσομπανίδης, «Ὁ Οἰκουμενικὸς Λόγος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίου», *Synthesis* 5,1 (2017), σ. 162. <https://doi.org/10.26262/syn.v5i1.5638>

5. 1. 1992 Α΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Κωνσταντινούπολη. 2. 1995 Β΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Πάτμο. 3. 2000 Γ΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Κωνσταντινούπολη. 4. 2008 Δ΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Κωνσταντινούπολη. 5. 2014 Ε΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Κωνσταντινούπολη. 6. 2016 Στ΄ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὸ Σαμπεζύ.

τοῦ θεσμοῦ τῶν Συνάξεων τῶν Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, θὰ μελετήσουμε τὴν πρώτη κατὰ σειρὰ καὶ τελευταία μέχρι σήμερα Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μὲ σκοπὸ ἀφ' ἑνὸς νὰ ἀναδείξουμε τὴν ἱστορικὴ τῆς σημασία καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴ χρησιμότητα τῆς καθιερώσεως τοῦ ἐν λόγῳ θεσμοῦ, ὁ ὁποῖος τυγχάνει πολλὰ ὑποσχόμενος γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ γιὰ τὴν παρουσία της στὸν σύγχρονο κόσμο.

2. Τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τῆς συγκλήσεως τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

Στις ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 2010 παρουσιάστηκαν σοβαρὰ προβλήματα στὴν πολύπαθη περιοχὴ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Μεταξὺ αὐτῶν θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε τὴν λεγόμενη Ἀραβικὴ Ἀνοιξη καὶ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴ Συρία, μαζὶ μὲ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ποὺ ἐπέφεραν καὶ τὴ συνακόλουθη προσφυγικὴ κρίση. Φυσικά, ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς ποὺ διαβιοῦσε στὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔμεινε ἀνεπηρέαστος.⁶ Μάλιστα, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος κατὰ τὴν ἀντιφώνησή του στὴν ὑπὸ μελέτῃ Σύναξη περιέγραψε τὴν κατάστασι καὶ δήλωσε ἐπακριβῶς: «Ἐπιδρομὲς σὲ χώρους καὶ ἐν ὥρᾳ λατρείας, φόνοι ἀθῶων ἀνθρώπων, βιαιότητες καὶ βιαιοπραγίες κατὰ χριστιανικῶν περιουσιῶν, κατάφωροι παραβιάσεις ἀκόμη καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, συνθέτουν τὸ σημερινό, εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν, σκηνικὸ στὴ Μέση Ἀνατολή».⁷

Παράλληλα μὲ τὴν ἀναφερθεῖσα κατάστασι ἐμφανίστηκαν καὶ ὀρισμένα ἐνδορθόδοξα προβλήματα, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν σοβαρὰ προσκόμματα καὶ νὰ ἀνακόψουν τὴν πορεία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο.

6. Βλ. σχετικὰ: Οὐρ. Καϊάφα (Ἐπιμ.), *Αραβικὴ Ἀνοιξη*, Ἑταιρεία Μελέτης Νέου Ἑλληνισμοῦ – Μνημῶν: Ἀθήνα 2014.

7. «Ἀντιφώνησι τῆς Α.Μ. τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσόστομου στὴν προσφώνησι τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2011 συνεκλήθη ἡ Στ' Διορθόδοξη Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ μητροπολίτη Περγᾶμου Ἰωάννη (1931-2023) καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ ἐκπροσώπων ὄλων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξετάσει τὸ θέμα τοῦ Αὐτοκεφάλου σὲ τρίτο βαθμὸ καὶ τὸ θέμα τῶν Διπτύχων σὲ πρῶτο. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τῆς δὲν προοιωνίζαν αἰσιοδοξία γιὰ τὸ μέλλον τῆς προσυνοδικῆς διαδικασίας καὶ ὁποιαδήποτε προσπάθεια ἐπανασυγκλήσεως τῆς Ἐπιτροπῆς κρινόταν ἄσκοπη.⁸ Ὡς μὴ ὥφειλε, τὰ ἐμπόδια γιὰ τὴ σύγκληση τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου καθίσταντο διαρκῶς αὐξανόμενα καὶ ἡ πρόοδος τῆς προπαρασκευῆς τῆς καθίστατο ἀνέφικτη. Ὅμως, ἡ περαιτέρω ἀναβολὴ τῆς Συνόδου ἐπληττε βαρύτατα τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀξιοπιστία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Μὲ βάση τὴ διαμορφωθείσα κατάσταση οἱ ἐπιλογὲς περιορίζονταν στὶς ἀκόλουθες⁹:

Α) Οἱ Προπαρασκευαστικὲς Ἐπιτροπὲς νὰ συνεχίσουν ἐπ' ἄπειρον τὶς προσπάθειες ἢ νὰ τροποποιηθεῖ τὸ ἄρθρο 12 τοῦ κανονισμοῦ λειτουργίας καὶ νὰ ἐφαρμοστεῖ ἡ κανονικὴ ἀρχὴ «ἡ ψῆφος τῶν πλειόνων κρατεῖτω» (Κανόνας 6ος Α' Οἰκ. Συνόδου καὶ 19ος Ἀντιοχείας)». Χωρὶς τροποποίησιν τοῦ ἐν λόγω ἁρθρου ἡ διατύπωση τῆς ἐνιαίας θέσεως τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν γιὰ τὸ θέμα τοῦ Αὐτοκεφάλου καὶ τῶν Διπτύχων ἦταν ἀδύνατη, ἔνεκα τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας.

Τὸ δίλημμα ἦταν ἐὰν θὰ διατηρεῖτο ἡ ἀρχὴ τῆς ὁμοφωνίας καὶ κατ' ἐπέκτασιν ὁ ἐγκλωβισμὸς τῆς προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου σὲ ἀτέρμονους προπαρασκευαστικοὺς κύκλους ἢ ἂν θὰ τροποποιεῖτο ἡ ἀρχὴ λήψεως ἀποφάσεων μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς κανονικῆς ἐν προκειμένῳ ἀρχῆς τῆς πλειονοψηφίας.

Β) Ἡ πλήρης ματαίωση τῆς συγκλήσεως τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἢ ἡ ἐπ' ἄπειρον ἀναβολὴ τῆς. Αὐτό, ὅμως, θὰ τραυμάτιζε βαρέως τὴ συνείδηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ ἀποτελοῦσε τὴν πλέον ἀπευκταία ἐπιλογή.

8. Ἱ. Λαδᾶ, *Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας 2016. Προετοιμασία-Διαδικασίες*, ὁ.π., σσ. 398-9.

9. Ὁ.π., σσ. 400-1.

Γ) Ἡ σύγκληση τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου νὰ πραγματοποιεῖτο ἄνευ περιλήψεως τῶν δύο θεμάτων ποὺ ἐκκρεμοῦσαν, ἥτοι τοῦ Αὐτοκεφάλου καὶ τῶν Διπτύχων. Αὐτό, βέβαια, θὰ ἀποτελοῦσε παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ συμφωνία περὶ τῆς θεματολογίας τῆς Συνόδου, θὰ ἦταν, ὅμως, καλύτερη ἐπιλογή ἀπὸ τὴν ματαίωση ἢ τὴν ἐπ' ἀόριστο ἀναβολὴ τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου (διὰ τῆς ἐπ' ἄπειρον συνεχίσεως τῆς προπαρασκευῆς της).¹⁰

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πρὸς ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου καὶ «κατόπιν πολλῆς βασάνου καὶ ὠρίμου σκέψεως», πρότεινε ἡ σύγκληση τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ περιορισμένη θεματολογία, ἥτοι τὰ 8 θέματα ποὺ εἶχαν ἤδη προετοιμαστεῖ καὶ μὲ τὴν προσθήκη Μηνύματος εὐρύτερου περιεχομένου, τὸ ὁποῖο θὰ ἀφοροῦσε τὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α', βέβαια, διατύπωσε στοὺς προκαθημένους καὶ τὶς τρεῖς ἐναλλακτικὲς προτάσεις γιὰ τὶς περαιτέρω προοπτικὲς τῆς πορείας προπαρασκευῆς καὶ συγκλήσεως τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, τονίζοντας ὅτι ὑπῆρχε τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴν συγκληθεῖ ἡ Σύνοδος καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα, πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ χαρὰ τρίτων παραγόντων.¹¹

Ἀκόμη, τὸ ἔτος αὐτὸ ἀνεφύησαν σοβαρώτατα προβλήματα στὶς σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Ἱεροσολύμων καὶ Ρουμανίας, τὰ ὁποῖα ὀδήγησαν τὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων νὰ διακόψει μονομερῶς τὴν εὐχαριστιακὴ κοινωνία μὲ τὸ Πατριαρχεῖο Ρουμανίας καὶ νὰ καθαιρέσει τὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Πατριαρχείου Ρουμανίας στὰ Ἱεροσόλυμα ἀρχιμανδρίτη Ἱερώνυμο Κρέτσου. Ἀφορμὴ στάθηκε ἡ ἴδρυση ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Ρουμανίας ξενῶνος καὶ Ἱεροῦ Ναοῦ στὴν Ἱεριχώ, πόλη ἡ ὁποία ἀνήκει στὴν κανονικὴ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων¹². Μετὰ τὴν ἀπόφα-

10. Ὁ.π.

11. Πατριαρχικὰ Γράμματα πρὸς τοὺς προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὑπ' ἀριθμ. Πρωτ. 329 καὶ ἀπὸ 16ης Ἀπριλίου 2011: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Προπαρασκευὴ Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου Φεβρουάριος 2012 καὶ ἐξῆς».

12. Ἐπίσημο ἀνακοινωθὲν Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων μὲ ἡμερομηνία 26 Ἀπριλίου / 9 Μαΐου 2011, διαθέσιμο στὸ <https://jerusalem-patriarchate.info/blog/2011/05/09/το-πατριαρχειον-ιεροσολυμων-διεκοψε/>, Τελευταία ἐπίσκεψη: 21 Ἰανουαρίου 2023. Ἱ. Λαδᾶ, Ἀγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας 2016. Προετοιμασία-Διαδικασίες, ὅ.π., σ. 401.

ση τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων νὰ διακόψει τὴν εὐχαριστιακὴ κοινωνία μὲ τὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρουμανίας, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου Ρουμανίας ἀποφάσισε νὰ μὴ στέλνει ἐκπροσώπους (ιεράρχες ἢ κληρικούς) σὲ διορθόδοξες ἐκκλησιαστικὲς συνάξεις (συμπεριλαμβανομένης τῆς Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως καὶ τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς), οἱ ὁποῖες περιλάμβαναν εὐχαριστιακὴ συλλειτουργία στὸ πρόγραμμά τους. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ὅπως διευκρίνισε ὁ Πατριάρχης Δανιήλ, ἔλαβε τὴν ἀπόφαση αὕτη: 1. γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ δυσάρεστη κατάσταση στοὺς διοργανωτὲς τῶν διορθοδόξων καὶ πανορθοδόξων ἐκδηλώσεων, 2. γιὰ νὰ ἀποφύγει ὅποιαδήποτε ταπείνωση τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου Ρουμανίας καὶ 3. γιὰ νὰ μὴ «ταραχθοῦν» οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων».¹³

Ὑπὸ αὐτὲς τὶς συνθῆκες ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ ἀποφάσισε νὰ συγκαλέσει Σύναξη Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τῶν Ἐκκλησιῶν δηλαδὴ ποὺ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔχαιραν ἰδιαίτερης τιμῆς, καθὼς τὸ αὐτοκέφαλό τους πηγάζει ἀπὸ τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Καὶ αὐτὸ γιὰτὶ οἱ ἐν λόγῳ Ἐκκλησίες θὰ μπορούσαν νὰ συνεισφέρουν μὲ τὴν μακραίωνη πείρα τους στὴν προαγωγή τῶν Ὁρθοδόξων πραγμάτων στὸν σύγχρονο κόσμον καὶ νὰ διευκολύνουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ ἔργο τῶν πανορθοδόξων καὶ διορθοδόξων ἐπιτροπῶν καὶ διασκέψεων.¹⁴

3. Ἡ σύγκληση τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ προσκάλεσε τοὺς Προκαθημένους τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας Θεόδωρο Β΄, Ἀντιοχείας Ἰγνάτιο Δ΄ (1920-2012) καὶ Ἱεροσολύμων Θεό-

13. Συνεδρία Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας μὲ ἡμερομηνία 21 Αὐγούστου 2011. Ἰ. Λαδᾶ, *Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας 2016. Προετοιμασία-Διαδικασίες*, ὁ.π., σ. 424.

14. «Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Σύναξιν τῶν Πατριαρχῶν τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

φιλο Γ',¹⁵ καθώς και τὸν Προκαθήμενο τῆς παλαιφάτου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Χρυσόστομο Β' (1941-2022) σὲ Σύναξη, μὲ κύριο θέμα ἀφ' ἐνὸς τὴν εξέταση τῆς καταστάσεως τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴ Μέση Ἀνατολή, ιδιαίτερα μετὰ τις ἀνωτέρω περιγραφεῖσες ἐξελίξεις σὲ χώρες τοῦ Ἀραβικοῦ κόσμου καὶ ἀφ' ἐτέρου τὴν μελέτη τῶν ἐν γένει Ὁρθοδόξων πραγμάτων, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ θέματος τῆς πορείας τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο.¹⁶ Ὡς τόπος συγκλήσεως τῆς Συνάξεως ὁρίστηκε ἡ Κωνσταντινούπολη καὶ ὡς χρόνος ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 2011. Ἡ ἐπιλογή τοῦ χρόνου συγκλήσεως τῆς Συνάξεως τυγχάνει συμβολικὴ καθὼς τὴν ἡμέρα αὕτῃ ἐορτάζεται: α) ἡ ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, δηλαδή ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, β) ἡ ἀνάμνηση τῆς μεταβάσεως τοῦ Κυρίου στὴν συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦ ἐδόθη νὰ ἀναγνώσει ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαΐου τὴν ἀρχὴν τοῦ ξα' κεφαλαίου «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με»¹⁷ καὶ γ) ἡ Σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Παμμακαρίστου, τῆς ὁποίας ἡ εἰκόνα βρίσκεται ἀποθησαυρισμένη στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐπιπλέον, τὸ 1989 κατόπιν συνοδικῆς ἀποφάσεως ἡ ἡμέρα αὕτῃ ὁρίστηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς Ἡμέρα Προσευχῆς γιὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ ἐκπονήθηκε εἰδικὴ ἀκολουθία ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο ὕμνογράφο ἅγιον Γεράσιμον Μικραγιαννανίτη (1903-1991), ἡ ὁποία συμψάλλεται μὲ τὴν σχετικὴ ἱερὰ ἀκολουθία ποὺ βρίσκεται στὸ Μηναῖο καὶ ἐξαπολύεται εἰδικὸ Πατριαρχικὸ Μήνυμα σχετικὸ μὲ τὴν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.¹⁸

Οἱ Προκαθήμενοι τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ ὁ ἀρχιε-

15. Βλ. σχετικὰ μὲ τὰ πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων στὸ Μ. Γ. Βαρβούνη, Π. Τζουμέρκα, *Τὰ Ὁρθόδοξα πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα καὶ ὁ Μητροπολίτης Σάμου Εἰρηναῖος Παπαμιχαήλ*, Ἐκδόσεις Κυριακίδης: Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 46-175.

16. Πατριαρχικὰ Γράμματα πρὸς τοὺς προκαθημένους τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου ὑπ' ἀριθμ. Πρωτ. 329 καὶ ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 2011: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

17. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Συναξαριστής*, Βενετία 1819, σσ. 1-2.

18. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α' ἀναφέρθηκε εἰδικῶς στὴν ἡμέρα ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνάξεως κατὰ τὴν ἐναρκτήριον ὁμιλίαν του. «Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Σύναξιν τῶν Πατριαρχῶν τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

πίσκοπος Κύπρου αποδέχθηκαν μετὰ χαρᾶς τὴν πρόσκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐπιβεβαίωσαν ἄμεσα τὴν αὐτοπρόσκληση συμμετοχὴ τους. Μάλιστα, πρῶτος ἀπάντησε θετικά καὶ ἀποδέχθηκε «ἀσμένως» τὴν πρόσκληση ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος Δ΄.¹⁹

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ξεκίνησε νὰ προετοιμάζεται συστηματικά μὲ σκοπὸ νὰ μὴν βρεθεῖ ἀπροπαρασκευάστη ἢ συγκληθεῖσα Σύναξη. Μάλιστα, στὴ τακτικὴ συνεδρία τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς 29 Αὐγούστου 2011 ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴν Ἱερὰ Μονὴ Ἀγίας Τριάδος Χάλκης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναφέρθηκε ἐκτενῶς στὴν προετοιμασία τῆς Συνάξεως καὶ ἐξετάστηκαν οἱ τελευταῖες λεπτομέρειες. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἀνακοίνωσε ὅτι δὲν θὰ συμμετεῖχε αὐτοπροσώπως ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας, λόγω τῆς ἐπιβαρυμένης πολιτικῆς καταστάσεως στὴν περιοχὴ τῆς Συρίας.²⁰

*

* *

Ἡ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου πραγματοποιήθηκε σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα ἀπὸ 1 ἕως 3 Σεπτεμβρίου 2011 στὸν Πατριαρχικὸ Ἱερὸ Ναὸ Ἀγίου Γεωργίου στὸ Φανάρι ὑπὸ τὴν προεδρεῖα τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄ καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἀσχολήθηκε, ὅπως εἶχε ὀριστεῖ στὰ προσκλητήρια Πατριαρχικά Γράμματα, μὲ τὶς ἐξελίξεις στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ «μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων ἐν γένει πραγμάτων, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ θέματος τῆς πορείας πρὸς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον τῆς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας». Ἐπιπλέον, ἡ Σύναξη ἀποφάσισε ὁμοφώνως τὴν ἔκδοση κοινοῦ Ἀνακοινωθέντος καὶ Μηνύματος πρὸς τὸ χριστεπώνυμο πλήρωμα, ἀλλὰ καὶ πρὸς κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως, μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράστηκε ἡ ἀλληλεγγύη

19. «Ἀνακοινωθέν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν Πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξης Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

20. Συνεδρία Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ ἡμερομηνία 29 Αὐγούστου 2011.

καὶ ἡ συμπάθεια πρὸς τοὺς δοκιμαζομένους ἀνθρώπους καὶ πραγματοποιήθηκε ἔκκληση πρὸς τοὺς πολιτικούς καὶ θρησκευτικούς ἡγέτες γιὰ τὴν καθιέρωση ἀρχῶν καὶ τὴν ἀνάληψη δεσμεύσεων μὲ σκοπὸ τὴν εἰρηνικὴ συμβίωση τῶν πιστῶν τῶν διαφόρων θρησκειῶν στὸν εὐαίσθητο γεωγραφικὸ χῶρο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.²¹

Πλέον συγκεκριμένως, ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῆς συγκαλούσης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦταν πενταμελὴς καὶ τὴν ἀπάρτιζαν πλὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, οἱ μητροπολίτες Περγᾶμου Ἰωάννης καὶ Γαλλίας Ἐμμανουήλ, νῦν μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος, ὁ ἀρχιμανδρίτης Βαρθολομαῖος Σαμαρᾶς, Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶ Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νῦν μητροπολίτης Σμύρνης, καὶ ὁ Μέγας Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Τσέτης (1934-2024). Ἡ ἀντιπροσωπεΐα τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἦταν τριμελὴς καὶ τὴν ἀπάρτιζαν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόδωρος Β' καὶ οἱ μητροπολίτες Γέρων Πηλουσίου Καλλίνικος (1936-2013) καὶ Ἀκκρας Γεώργιος, νῦν μητροπολίτης Γουϊνέας. Ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων ἦταν τεταρταμελὴς καὶ τὴν ἀπάρτιζαν ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεόφιλος Γ', ὁ μητροπολίτης Ναζαρέτ Κυριακός, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντίνης Ἀρίσταρχος καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος Ἀθανάσιος Θεμιστοκλέους. Ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἦταν τριμελὴς καὶ τὴν ἀπάρτιζαν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Β' (1941-2022), ὁ μητροπολίτης Πάφου Γεώργιος, νῦν ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος Κυπριανὸς Κουντούρης²². Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος Δ', ἃν καὶ εἶχε ἀποδεχθεῖ πρῶτος τὴν πρόσκληση, δὲν κατάφερε τελικῶς νὰ παραστεῖ αὐτοπροσώπως καὶ ἐκπροσωπήθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀπαμείας Ἰσάκ, νῦν μητροπολίτη ἐν Γερμανίᾳ καὶ Κεντρῶν Εὐρώπῃ.²³

21. «Μήνυμα τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

22. «Κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

23. «Ἀνακοινωθὲν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Τετάρτης 31 Αὐγούστου ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ χοροστάτησε στὸν ἑσπερινὸ τῆς Ἰνδίκτου στὸν Πατριαρχικὸ Ἱερὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Φανάρι, ὅπου παρέστησαν συμπροσευχόμενοι ἱεράρχες τοῦ Θρόνου καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀπαμείας Ἰσαάκ, ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου Δ΄ στὴν Σύναξη. Ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ ἀπευθυνόμενος στὸ ἐκκλησίασμα τόνισε μεταξύ ἄλλων: «Ἀπὸ αὔριο βράδυ θὰ εὐρίσκονται ἐδῶ στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ οἱ Μακαριώτατοι Προκαθήμενοι τῶν Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου γιὰ νὰ συνεργαστοῦμε καὶ νὰ συμποβληματιστοῦμε καὶ νὰ συμπνευματιστοῦμε, γιὰ νὰ συζητήσουμε τὴν κατάσταση τῶν μικρῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων μέσα στὸ μεγάλο μουσουλμανικὸ πληθυσμὸ εἰς τὰς χώρας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ γιὰ ἄλλα θέματα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας. Εἶναι μιὰ ὠραία εὐκαιρία οἱ ἀδελφοὶ Προκαθήμενοι καὶ οἱ συνοδοὶ αὐτῶν, μαζί μὲ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου, νὰ χαράξουν μιὰ κοινὴ γραμμὴ καὶ νὰ βοηθήσουμε ὅσο μπορούμε τοὺς πιστοὺς μας σὲ αὐτὰ τὰ μέρη, στὰ ὁποῖα λέγεται ὅτι «γίνεται» μιὰ «ἀραβικὴ ἀνοιξη», ἀλλὰ γιὰ τοὺς χριστιανούς μας οἱ ὁποῖοι καθημερινῶς λιγοστεύουν ἐκεῖ δὲν ξέρουμε ἐὰν καὶ κατὰ πόσο εἶναι «ἀνοιξη». Πάντως ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἐγκαταλείψει τὸν Ὁρθόδοξον λαὸν καὶ μὲ τὴν χάρη τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Παμμακαρίστου ἐλπίζουμε ὅτι ὅσο δύσκολο καὶ ἂν εἶναι τὸ παρὸν θὰ τὸ ξεπεράσουμε καὶ θὰ πορευτοῦμε σὲ ἓνα εὐοίωνο καὶ ἐλπιδοφόρο μέλλον».²⁴

Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ Προκαθήμενοι τῶν παλαιφάτων Πατριαρχείων καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἀφίχθησαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου στὸ ἀεροδρόμιο τοὺς ὑποδέχθηκε ἡ ὀρισθεῖσα Πατριαρχικὴ Ἀντιπροσωπεΐα.²⁵ Κατόπιν, ὁ φιλοξενῶν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης παρέθεσε δεῖπνο στοὺς Προκαθημένους ὅπου εἶχαν τὴν εὐκαιρία μίας πρώτης ἀνεπίσημης ἐπαφῆς καὶ ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων.²⁶

24. «Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὸν ἑσπερινὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἰνδίκτου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

25. «Πρόγραμμα Συνάξεως τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

26. Οἱ ἀντιπροσωπεῖες ἀφίχθησαν στὴν Κωνσταντινούπολη στίς 31 Αὐγούστου. «Ἀνακοινωθὲν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν Πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων

Τὸ πρῶτὴ τῆς ἐπόμενης ἡμέρας Πέμπτης 1 Σεπτεμβρίου 2011 τελέστηκε κατὰ τὴ τάξη πανηγυρικὴ Θεία Λειτουργία ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἰνδίκτου, κατὰ τὴν ὁποία χοροστάτησε ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ συγχοροστάτησαν οἱ προσελθόντες Προκαθημένοι, μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ποὺ τοὺς συνόδευαν, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας καὶ οἱ ιεράρχες τοῦ Θρόνου. Ἀκολούθως, συνυπέγραψαν τὴν Πράξιν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους.²⁷ Τὸ μεσημέρι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης παρέθεσε ἐπίσημο γεῦμα στοὺς συμμετέχοντες σὲ παραλιακὸ ἐστιατόριο.²⁸

Ἡ ἐπίσημη τελετὴ ἑναρξης τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνάξεως πραγματοποιήθηκε στὶς 18:00 τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας στὸν Πατριαρχικὸ Ἱερὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Φανάρι. Ἀρχικῶς, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀνέπεμψε δέση καὶ στὴ συνέχεια ἀνέγνωσε τὴν εἰσηγητικὴν τοῦ ὁμιλίας, μὲ τὴν ὁποία τέθηκε ὁ σκοπός, ὁ στόχος καὶ οἱ ἀρχὲς τῆς Συνάξεως, μὲ συγκεκριμένους εὐστοχες προτάσεις, οἱ ὁποῖες ἀπέβλεπαν στὴν περαιτέρω ἐνίσχυση τῆς πανορθόδοξης ἐνότητος καὶ τὴν πρόοδο τῶν διορθοδόξων ἐργασιῶν, μεταξὺ ἄλλων, καὶ στὴν προώθηση τῆς προετοιμασίας συγκλήσεως τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Σὲ αὐτὴν σημείωσε ὅτι ἡ Σύναξις πραγματοποιεῖται «ἐν ἡμέραις δοκιμασίας καὶ πειρασμῶν δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα», ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσους διαβιοῦν στὸ γεωγραφικὸ χωρὸ τῶν συγκεκριμένων Ἐκκλησιῶν. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἐξέφρασε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ συνεργασία τῶν Προκαθημένων θὰ ἀποδειχθεῖ «καρποφόρος ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς τῶν ἀγιωτάτων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς καθόλου ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας». Ἀκολούθως, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀνέφερε ὅτι «τὸ ρευστὸν καὶ ἀπρόβλεπτον» τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων στὴ περιοχὴ ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν γιὰ τὸ μέλλον τῶν «ἐκεῖ ἀπὸ αἰώνων παροικουσῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν», γεγονὸς τὸ ὁποῖο καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴ συνετὴν στάση ἐκ μέρους ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπέναντι στὶς

Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

27. «Ἀνακοινωθὲν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν Πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

28. «Πρόγραμμα Συνάξεως τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

ἐξελίξεις αὐτές, μὲ σκοπὸ νὰ προστατευθεῖ τὸ χριστεπώνυμο ποίμνιο καὶ νὰ διασφαλισθεῖ ἡ εὐστάθειά τους στὸ χώρο αὐτό. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἔθεσε καὶ τὸ σκοπὸ τῆς Συνάξεως δεδομένου ὅτι οἱ ἐν λόγῳ Ἐκκλησίες ἐπηρεάζονταν ἀμεσότερα ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις στὴ Μέσῃ Ἀνατολῇ καὶ συνεπῶς ἔπρεπε ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἐκτιμήσουν τὴν κατάσταση «καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκεῖ παρουσίαν καὶ ζωὴν τῶν Ὁρθοδόξων κυρίως, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν, χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν».

Παράλληλα, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τόνισε ὅτι θὰ ἀποτελοῦσε παράλειψη ἐὰν δὲν ἐπωφελοῦνταν ἀπὸ τὴν εὐλογημένη αὐτὴ εὐκαιρία καὶ δὲν ἀντάλλασσαν ἀπόψεις γιὰ τὴ γενικότερη θέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ σύγχρονο κόσμο καὶ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀποστολῆς της σὲ αὐτόν. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ εἰσηγήθηκε νὰ ἀνταλλάξουν ἀπόψεις μεταξὺ ἄλλων γιὰ τὴν πορεία τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία συναντοῦσε ὁρισμένες δυσχέρειες. Ἀκόμη, ἐξέφρασε τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου εἶχε μεγάλη σημασία γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἔφερε τοὺς Προκαθημένους πρὸ τῶν εὐθυνῶν τους σημειώνοντας «λυπούμεθα, ἵνα μὴ εἴπωμεν αἰσχυρόμεθα, διότι δὲν ἐπραγματοποιήθη ἤδη αὕτη, παρὰ τὴν ἀπὸ πολλῶν δεκαετιῶν ἐξαγγελίαν αὐτῆς». Μάλιστα προσέθεσε ὅτι ἦταν καιρὸς νὰ ἄρουν κάθε ἐμπόδιο «πρὸς πραγμάτων τοῦ ἱεροῦ τούτου χρέους θυσιάζοντες ἐν ἀνάγκῃ στενῶς νοούμενα συμφέροντα τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν χάριν τοῦ ὑψηλοῦ τούτου σκοποῦ, ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ὁποίου τὰ μάλα θέλει ὠφεληθῇ ἡ Ὁρθοδοξία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἐκάστη Αὐτοκέφαλος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Διότι, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, τὸ συμφέρον μιᾶς ἐκάστης τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν εὕρηται ἐν τῇ ἐνότητι καὶ τῇ ἰσχύϊ τῆς ὅλης Ὁρθοδοξίας».

Ἐπιπλέον, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναφέρθηκε στὴν οἰκολογικὴ κρίση, λέγοντας «Δοθέντος ὅτι ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ τῆς Μεσογείου διαβιοῦν ἐκτὸς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἡμῶν καὶ ἄλλαι χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι καὶ ὁμολογίαι, ἀλλὰ καὶ πιστοὶ ἄλλων θρησκειῶν, θὰ ἦτο, φρονοῦμεν, λίαν χρήσιμον νὰ προετοιμάσωμεν καὶ πραγματοποιήσωμεν συνάντησιν θρησκευτικῶν ἡγετῶν τῆς περιοχῆς ταύτης, καθ' ἣν θὰ συνεφωνεῖτο καὶ διεκηρύσσετο εἶδος τί οἰκολογικῆς «Χάρτας τῆς Μεσογείου», ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ ἐξετίθεντο αἱ

ἀπορρέουσαι ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς ἐκάστου πεποιθήσεις ἀρχαί, αἱ ἐπιβάλλουσαι τὴν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπειλουμένης καταστροφῆς». «Ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισις τῶν οἰκολογικῶν προβλημάτων ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν διεξαγομένων ἤδη διαθρησκειακῶν διαλόγων, δύνανται νὰ συμβάλουν μεγάλως εἰς τὴν προσέγγισιν καὶ εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν ἐν τῇ φλεγομένη περιοχῇ τῆς Μεσογείου διαβιούντων λαῶν».²⁹

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς εἰσηγητικῆς ὁμιλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τὸν λόγο ἔλαβαν οἱ Προκαθήμενοι τῶν συμμετεχουσῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας, οἱ ὅποιοι ἀπηύθυναν χαιρετισμοὺς καὶ κατέθεσαν τὶς σκέψεις τοὺς ἀναφορικὰ μὲ τὴν Σύναξιν.³⁰ Πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγο ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόδωρος Β΄, ὁ ὅποιος ἀνέφερε: «Χαρὰ μεγάλη καὶ συγκίνησις βαθυτάτη πληροῖ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἐν μέσῳ τῆς ἀξιοθέου χορείας Ὑμῶν, τῶν Σεπτῶν Προκαθημένων τῶν Παλαιφάτων καὶ Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τῶν προσελθόντων εἰς τὴν Βασιλίδαν τῶν Πόλεων ἵνα, ἐπ’ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὑπερμάχου ἡμῶν Στρατηγοῦ Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τοῦ Φωτιστοῦ καὶ Ἐφόρου τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἀγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, διασκεφθῶμεν ἐπὶ τῶν κρισίμων περιστάσεων, αἵτινες ἐπηρεάζουσιν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ τό ἥττον, τὸ ἀκαταπόνητον, ἀκατάβλητον καὶ ἀπερίτμητον ἔργον τῆς Εὐαγγελικῆς καταρδεύσεως εἰς τὰς ἱστορικὰς κοιτίδας τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ἐπιπλέον, ὁ ἀλεξανδρινὸς Προκαθήμενος εὐχαρίστησε ἰδιαιτέρως τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ πάντοτε δείχνει στὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλες τὶς κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἔκανε ἰδιαίτερη ἀναφορὰ στὴν προσφορὰ τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄ στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον καὶ στὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν, ὑπενθυμίζοντας ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο συμπλη-

29. «Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Σύναξιν τῶν Πατριαρχῶν τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

30. «Ἀνακοινωθὲν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν Πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

ρώνονταν 50 χρόνια διακονίας του, καθώς και 20 χρόνια από την ανάρρηση του στὸν Θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁλοκληρώνοντας τὴν ὁμιλία του προσέφερε στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη ἓνα ἐγκόλπιο ὡς συμβολικὸ δῶρο.

Ἀκολούθως, ἔλαβε τὸν λόγο ὁ ἐπίσκοπος Ἀπαμείας Ἰσαάκ, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας καὶ ἀνέγνωσε τὸ μήνυμα τοῦ Ἀντιοχειανοῦ Προκαθημένου. Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος Δ΄ στὸ μήνυμά του δήλωσε: «Οἱ δύσκολες συνθήκες τῆς χώρας μας μὲ κρατοῦν κοντὰ στὸ ποίμνίό μου, ἀλλὰ μακριὰ ἀπὸ τὴ Σύναξη, ποὺ συγκαλεῖ ἡ Πρωτόθρονη Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὸ Φανάρι. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας καὶ τὰ πληρώματα τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν στὴ χώρα μας περνοῦν δοκιμασία. Κρίσιμες πολιτικὲς συνθήκες δημιουργοῦν συγκρούσεις, ἀνθρώπινες ζωὲς θυσιάζονται καὶ ἡ συνοχὴ τῆς κοινωνίας μας ἀπειλεῖται. Αὐτὲς οἱ ἐπικίνδυνες καταστάσεις προβάλλονται πρὸς τὰ ἔξω ἀπὸ τὴ μία μεριά καὶ προκαλοῦν ἀβεβαιότητα γιὰ ὅλον τὸν ἐκλεκτὸ λαὸ τῆς Συρίας, σὲ ὅποια θρησκεία ἀνήκει. Ἅγιοι ἀδελφοί, Προσευχηθεῖτε μαζί μας τὸ ἀνθρώπινο αἷμα νὰ σταματήσει νὰ ποτίζει τὴ γῆ τῶν προγόνων μας. Προσευχηθεῖτε μαζί μας γιὰ τὴν εἰρήνη, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ συμφιλίωση. Προσευχηθεῖτε μαζί μας νὰ κλείσουν οἱ πληγὲς καὶ νὰ ἀνθίσει πάλι ἡ ἐλπίδα».³¹ Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξέφρασε τὴν εὐχὴ νὰ ἐπανέλθει ἡ εἰρήνη στὴν Συρία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὅλων τῶν θρησκειῶν, γιατί, ὅπως τόνισε, ὅλοι εἶναι τέκνα αὐτῆς τῆς πατρίδος στὴν ὁποία συνυπάρχουν εἰρηνικὰ τὸ Ἰσλάμ μὲ τὸν Χριστιανισμό.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεόφιλος ἀναφέρθηκε στὸ ἄλυτο Παλαιστινιακὸ πρόβλημα καὶ στὶς δυσκολίες μὲ τίς ὁποῖες ἔρχονται ἀντιμέτωποι οἱ Χριστιανοὶ στοὺς Ἁγίους Τόπους, καθώς καὶ σὲ ἄλλα προβλήματα ὅπως στὸ ζήτημα τῆς συντήρησης τῆς στέγης τῆς Βασιλικῆς τῆς Γεννήσεως στὴ Βηθλεέμ, καθώς καὶ στὴν κρίση ποὺ ἀνέκυψε στὶς σχέσεις τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας μὲ τὸ Πατριαρχεῖο Ρουμανίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξέφρασε τὴν στήριξή

31. «Μήνυμα τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου Δ΄ πρὸς τὴ Σύνοδο τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων στὸ Φανάρι τὴν πρώτη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους 2011»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

του στὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων καὶ τὸν διαβεβαίωσε ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος σέβεται ἀπολύτως τὶς ἐκκλησιαστικὲς δικαιοδοσίες.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Β' ἐξέφρασε τὴν ἱκανοποίησή του γιὰ τὴ σύγκληση τῆς Συνάξεως καὶ δήλωσε: «Ἐκφράζουμε καὶ ἐμεῖς τὴ χαρὰ μας γιὰ τὴν εὐκαιρία ποὺ μᾶς δώσατε, μὲ τὴν πρόσκλησή Σας, νὰ βρισκόμαστε στὰ Σκηνώματα τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, νὰ συναντιόμαστε καὶ νὰ συσκεπτόμαστε μαζί Σας, τὸν ἐν ἡμῖν Πρῶτον. Ἐκφράζουμε καὶ τὴ συγκίνησή μας γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς πρόσκλησής Σας, ποὺ δηλώνει τὴ μέριμνά Σας ὑπὲρ «πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Πρωτόθρονη, ἀλλὰ καὶ πρωτεύουσα, ἡ μαρτυρικὴ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἦταν φυσικὸ νὰ ἐκδηλώσει τὴ μέριμνά της καὶ γιὰ τὴν τύχη τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχὴ μας, στὴ Μέση Ἀνατολή». Ἀκόμη, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος σημείωσε ὅτι «ὅσο καὶ ἂν λέγεται ὅτι ὁ Πρῶτος εἰς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει ἀπλῶς πρωτεῖο τιμῆς καὶ εὐθύνης, δὲν παύει, ἐκ τῶν πραγμάτων, νὰ ἔχει καὶ ἓνα εἶδος ἐξουσίας, τὴν ὁποία οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθεῖ. Ἐκεῖνος, ὁ Πρῶτος, θὰ καλέσει σὲ συνόδους ἢ συνεδρίες. Ἐκεῖνος θὰ καθορίσει τὴ διάταξη καὶ τὰ θέματα, ποὺ θὰ ἐξετασθοῦν. Ἐκεῖνος δίνει καὶ ἀφαιρεῖ τὸ λόγο. Ἐκεῖνος ἀναλαμβάνει τὴν προώθηση καὶ ὑλοποίηση τῶν ἀποφάσεων ποὺ λαμβάνονται». «Δὲν εἶναι τοῦτο ἓνα εἶδος ἐξουσίας;» ἀναρωτήθηκε. «Τοῦτο δὲν ἀπέδειξε ἡ ἐμπειρία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἡ πορεία τῆς Ἐκκλησίας στοὺς δύσκολους δέκα πρώτους αἰῶνες τῆς ἱστορίας της;» Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος ὁλοκλήρωσε τὴν ἀντιφώνησή του λέγοντας «Σ' ἓναν κόσμον μὲ καλπάζοντα τὸν ἀγνωστικισμό καὶ τὴν ἀθεΐα, σὲ μία ἐποχὴ ποὺ οἱ Χριστιανοὶ καὶ πολλὲς τοπικὲς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες αἰσθάνονται ἀφόρητη τὴν πίεση ἀπὸ τὸν φονταμενταλισμό, ποὺ ἀναπτύσσεται στοὺς κόλπους τοῦ Μουσουλμανισμοῦ, τώρα ποὺ οἱ Χριστιανοὶ κινδυνεύουμε, λόγῳ καὶ τῆς ὑπογεννητικότητας, νὰ γίνουμε μειονότητα στὸν κόσμον, ἔχουμε χρέος, ὡς τοπικὲς Ἐκκλησίες, νὰ ἀρθοῦμε στὸ ὕψος τῶν περιστάσεων καὶ νὰ ἀναλάβουμε τὶς εὐθύνες μας. Ἰδιαίτερη εὐθύνη νιώθουμε ἐμεῖς, οἱ Ἐκκλησίες τῆς πρώτης χιλιετίας. Καὶ εἴμαστε ἀποφασισμένοι νὰ Σᾶς συμπαρασταθοῦμε καὶ νὰ Σᾶς ἐνισχύσουμε, Παναγιώτατε, στὸν πρωταγωνιστικὸ ρόλο Σας. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς Μήτηρ Ἐκκλησία ὅλων τῶν

νεωτέρων Ἐκκλησιῶν τῆς Β' χριστιανικῆς χιλιετίας, ἔχει χρέος καὶ ἐκεῖνες νὰ συντονίσαι, ἀλλὰ καὶ τῶν παλαιότερων νὰ ἡγηθεῖ». ³²

Οἱ ὁμιλίες ὅλων τῶν Προκαθημένων ἀποτύπωναν τὴν ἀγωνία τῶν Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου γιὰ τὸ μέλλον τῶν χριστιανῶν στὴ Μέση Ἀνατολή, οἱ ὅποιοι δοκιμάζονταν λόγῳ τῶν πολιτικῶν ἀναταράξεων καὶ τῶν παρενεργειῶν τους. Ἀκολούθως, παρατέθηκε δεῖπνο στὴν Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλή. ³³

Ἡ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου συνέχισε τὶς ἐργασίες της τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, 2 Σεπτεμβρίου στὶς 9 τὸ πρωί, ὅπου ἐν πρώτοις προέβη σὲ ἀλληλοενημέρωση καὶ ἐκτενὴ συζήτηση σχετικὰ μὲ τὴν κατὰστασι στὴν Μέση Ἀνατολή καὶ κατόπιν ἀσχολήθηκε μὲ διάφορα ἐνδορθόδοξα ζητήματα.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων πρότεινε νὰ ἀποφασίσουν οἱ Προκαθήμενοι γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ἐνῷ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου νὰ συζητηθεῖ τὸ ζήτημα σὲ Πανορθόδοξη Σύνοδο καὶ νὰ ἐπιμείνουν σὲ περίπτωσι διαφωνίας «ἐπ' ἀπειλῇ ἀποκλεισμοῦ». Οἱ προκαθήμενοι τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου θεώρησαν ὡς πιὸ ὀρθὴ λύσι τὴ σύγκλησι Συνάξεως Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν γιὰ τὸν τρόπο λήψης ἀποφάσεων τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ἐνῷ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου τόνισε ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἡ Σύνοδος τὸ συντομότερο δυνατὸ καὶ οἱ Ἐκκλησίες νὰ προσπαθήσουν νὰ «ἐπιβάλλουν» τὴ θέσι τους, ἀλλὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ ἀσκοῦν veto, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἡ Σύνοδος ὁμηρος τῆς κάθε Ἐκκλησίας. Συναφῶς, ὁ μητροπολίτης Περγάμου ἔθεσε τὰ ἐρωτήματα α) ποιά θὰ εἶναι ἡ σύνθεσι τῆς Συνόδου καὶ β) ἐὰν ἡ συμμετοχὴ θὰ εἶναι καθολικὴ ἢ κατὰ ποσοστό. Ἐπιπλέον, διερωτήθηκε ἐὰν ἤθελαν Σύνοδο μὲ 8 θέματα καὶ ἐὰν προβλέπεται ἡ ἀναθεώρησι τῶν κειμένων, δεδομένου ὅτι τὰ συμφωνηθέντα πρέπει νὰ τηροῦνται.

32. «Ἀντιφώνησι τῆς Α.Μ. τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου στὴν προσφώνησι τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

33. «Πρόγραμμα Συνάξεως τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

Ἐπιπλέον, ἔγινε ἀναφορὰ σὲ διάφορα διορθόδοξα ζητήματα, στὰ γεωγραφικὰ ὅρια κάθε αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας καὶ στὴν οἰκολογικὴ κρίση. Ὁ μητροπολίτης Γαλλίας σημείωσε ὅτι πρέπει νὰ γίνουν συγκεκριμένες προτάσεις καὶ νὰ τηρηθεῖ συγκεκριμένη στάση ἔναντι τῶν πολιτικῶν προβλημάτων καὶ ἀναφέρθηκε στὸν διαθρησκειακὸ διάλογο, ὁ ὁποῖος διαφέρει ἀπὸ τὸν διαχριστιανικὸ, καθὼς προάγει τὴν κατανόηση καὶ εἶναι διάλογος συμβιώσεως, καταλλαγῆς, ἀμοιβαίου σεβασμοῦ, δυνατότητας νὰ γνωρίσει κανεὶς τὰ ἔθιμα τοῦ ἄλλου.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων δήλωσε ὅτι πρέπει νὰ ἀναληφθοῦν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν χριστιανῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Πρέπει νὰ γίνουν συγκεκριμένες ἐνέργειες, ὅπως ἡ ἀνέγερση μίας κλινικῆς ἢ ἐνὸς νοσηλευτικοῦ ιδρύματος. Στὴ Σύναξη ὑπογραμμίστηκε ἐπίσης ἡ ἀνάγκη συχνότερης ἐπικοινωνίας γιὰ τὴ στήριξη ἀλλήλων καὶ τὴν ἐξεύρεση λύσεων.³⁴

Οἱ ἐργασίες τῆς Συνάξεως ὁλοκληρώθηκαν τὸ μεσημέρι τοῦ Σαββάτου 3 Σεπτεμβρίου, ὅπου οἱ Προκαθήμενοι καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας εὐχαρίστησαν τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη γιὰ τὴν ἀπευθυνθεῖσαν πρόσκληση «νὰ ἔλθουν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρον καὶ διασκεφθοῦν ἀπὸ κοινοῦ ἐπὶ ἀπασχολούντων τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἐν τῇ συγκυρίᾳ ταύτῃ προβλημάτων καὶ ἀπεφάσισαν ὅπως οὗτοι συσκέπτονται τακτικώτερον περὶ τῶν ὀρθοδόξων πραγμάτων».

Ἀμέσως μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνάξεως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α', ὁ ἐπίσκοπος Ἀπαμείας

34. Τὶς ἀντιπροσωπεῖες παρέλαβε ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο ὁ μητροπολίτης Προύσης Ἐλπιδοφόρος, νῦν ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς, καὶ ὁ πατριαρχικὸς διάκονος Παῖσιος, Κωδικογράφος τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, νῦν ἐπίσκοπος Ξανθουπόλεως.

08.45 Ἀναχώρηση ἀπὸ τὸ Ξενοδοχεῖο

09.00-11.00 Συνεδρία

11.00 Διάλειμμα

11.30-13.30 Συνεδρία

14.00 Γεῦμα ἐν τοῖς Πατριαρχείοις

15.00 Ἐπιστροφή στὸ Ξενοδοχεῖο – Ἀνάπαυσις

17.30 Ἀναχώρηση ἀπὸ τὸ Ξενοδοχεῖο

18.00-20.00 Συνεδρία

20.00 Δεῖπνο

«Πρόγραμμα Συνάξεως τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΛΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

Ἰσαάκ, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχῃ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου Δ', καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος πραγματοποίησαν δηλώσεις πρὸς τὰ Μ.Μ.Ε. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξέφρασε τὴν ἱκανοποίησή του γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν συζητήσεων καὶ δήλωσε: «Μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ εἴχαμε μιὰ ἐπιτυχημένη κατὰ πάντα καὶ εὐλογημένη Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας Κύπρου. Κατακλείσαμε μόλις πρὸ ὀλίγου τὶς ἐργασίες μας, ὁμοφῶνως, ὑπογράψαμε ἓνα μήνυμα πρὸς τὰ πληρώματα τῶν Ἐκκλησιῶν μας, πρὸς κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως, ὡς ἐπὶ λέξει λέμε, καὶ ἐκδώσαμε ἓνα ἀνακοινωθὲν εἰς τὸ ὁποῖο περιγράφονται ὅλες οἱ ἐπὶ μέρους ἀποφάσεις μας. Αὐτὴν τὴν σύναξη προσκάλεσε καὶ ὀργάνωσε τὸ Οἰκουμενικὸ μας Πατριαρχεῖο γιὰ νὰ ἐξετάσουμε ὅλοι οἱ Προκαθήμενοι τῶν ἀναφερθεισῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν εὐρυτέρα περιοχὴ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ὅπου γνωρίζουμε ὅλοι ὅτι ὑπάρχουν ἀνώμαλες καταστάσεις καὶ πιεστικὰ προβλήματα γιὰ τοὺς χριστιανούς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων διαρκῶς συρρικνώνεται. Συναφῶς ἐξετάσαμε καὶ ἄλλα θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὶς Ἐκκλησίες μας. Εἶμαι εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Προκαθημένους οἱ ὁποῖοι προθύμως ἀνταποκρίθηκαν στὴν πρόσκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Χαρήκαμε ὅλοι μας ἐδῶ τὴν συντροφιά τους καὶ τὴν συνεργασία τους, γιὰ τὸ πνεῦμα καλῆς θελήσεως τὸ ὁποῖο ἐπεκράτησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος. Λυπούμεθα γιατί ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἔπρεπε νὰ φύγει χθὲς τὸ βράδυ γιατί εἶχε ἀνειλημμένες ὑποχρεώσεις, ἀλλὰ οἱ ἐκπρόσωποί του συνέχισαν νὰ εἶναι μαζί μας. Ἐπίσης, λυπούμεθα διότι ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἀντιοχείας κύριος Ἰγνάτιος δὲν ἠδυνήθη νὰ προσέλθει καὶ νὰ συμμετάσχει αὐτοπροσώπως παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἀπήντησε στὴν πρόσκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ μάλιστα μετ' ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν Σύναξη αὐτὴ καὶ ἤθελε νὰ ἔρθει ἀλλὰ τὴν τελευταία στιγμή, ἀνώτεροι τῆς θελήσεώς του λόγοι τὸν ἐκώλυσαν ἀπὸ τὸ νὰ προσέλθει ὁμως ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ἀπαμείας κύριος Ἰσαάκ, ὡς ἐκπρόσωπός του, τὸν ἀντιπροσώπευσε ἐκεῖνον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας ὡς ἄριστα. Ἐγὼ ἐκφράζω γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴν ἱκανοποίησή μου καὶ τὴν συγκίνησή μου διὰ τὸ ἔργο τὸ ὁποῖο ἐπιτέλεσε ἡ σύναξη αὐτὴ. Εὐχαριστῶ τοὺς ἀγίους Ἀδελφοὺς καὶ ὅλοι μαζί δοξάζου-

με τὸν ἅγιο Θεὸ γιὰ τὴν μεγάλη αὐτὴ δωρεὰ Του πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὶς Ἐκκλησίες Του».³⁵

Ἀκολουθῶς, ὁ ἐπίσκοπος Ἀπαμείας Ἰσαάκ, ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου Δ' δήλωσε «Ὅπως εἶπα στὴν Σύναξη, ζητῶ τὶς εὐχὲς καὶ τὶς προσευχὲς ὅλων τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν καὶ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τὴν Συρία καὶ γιὰ τοὺς συμπατριῶτες μου» καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος σημείωσε: «Ἐμεῖς εὐχόμεθα ὅπως ἀνατεῖλουν καλύτερες ἡμέρες γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Εὐχόμεθα σύντομα νὰ εἰρηνεύσουν τὰ πράγματα. Ὅποια-δήποτε ἀντίδραση πιστεύω ὅτι θὰ ταλαιπωρήσει τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν αὐτῶν καὶ ἡμεῖς ὡς Ἐκκλησίες ὅπου μποροῦμε νὰ συμβάλουμε καὶ μποροῦμε νὰ προσφέρουμε τὶς καλὲς μας ὑπηρεσίες θὰ τὸ πράξουμε μὲ πολλὴ χαρά».³⁶

Τὸ μεσημέρι τοῦ Σαββάτου ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης παρέθεσε γεῦμα πρὸς τιμὴν τῶν συμμετεχόντων καὶ τὸ ἀπόγευμα ἀνεχώρησαν ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεόφιλος Γ' καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Β'. Στὸ ἀεροδρόμιο τῆς Πόλεως τοὺς προέπεμψαν οἱ μητροπολίτες Μύρων Χρυσόστομος καὶ Προύσης Ἐλπιδοφόρος, νῦν ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς, ὁ Τριτεύων Θεόδωρος Μεϊμάρης, νῦν μητροπολίτης Σελευκείας, καὶ ὁ Κωδικογράφος τῆς ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Παῖσιος Κοκκινάκης, νῦν ἐπίσκοπος Ξανθουπόλεως.³⁷

4. Οἱ ἀποφάσεις καὶ τὸ Μήνυμα τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

Ἡ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀποφάσισε τὰ Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα καὶ ἡ Ἐκκλησία Κύπρου νὰ συνδράμουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν ἀκόμη περισσότερο τὸν διεξαγόμενο μὲ τὴ μέριμνα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ σύμφωνα μὲ τὶς σχετικὲς ἀποφάσεις τῆς Γ' Προσ-

35. Ν. Παπαχρήστου, Ν. Μαγγίνα, «Δηλώσεις των Προκαθημένων μετά τη Σύναξη στο Φανάρι», διαθέσιμο στὸ <https://archive.churchofcyprus.org.cy/article.php?articleID=1897>.

36. Ὁ.π.

37. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἀνεχώρησε ἀεροπορικῶς γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια τὸ ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς 2 Σεπτεμβρίου.

νοδικής Πανορθοδόξου Διασκέψεως (1986) διαχριστιανικό και δια-
θρησκευτικό διάλογο και οι εκπρόσωποι των Ἐκκλησιῶν πού βρίσκον-
ται στη Μέση Ἀνατολή νά ἐπικοινωνοῦν μέ τὸ Γραφεῖο τῆς Ὁρθό-
δοξης Ἐκκλησίας στήν Εὐρωπαϊκή Ἑνωση γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν
ἐκάστοτε ἀναφυομένων προβλημάτων καί τήν ἐξεύρεση τῶν ἐνδει-
κνυόμενων λύσεων μέ τή λήψη τῶν προσηκόντων μέτρων.

Ἐπιπροσθέτως, ἡ Σύναξη ἀποφάσισε οἱ Προκαθήμενοι τῶν πρε-
σβυγενῶν Πατριαρχείων καί ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου νά μεριμνή-
σουν: 1. γιά τήν ἀνέγερση θεραπευτηρίου σέ ἀκίνητο ἰδιοκτησίας τοῦ
Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, πού ἐβρίσκεται ἐντὸς τῆς κανονικῆς
γεωγραφικῆς δικαιοδοσίας του, γιά τή νοσηλεία καί θεραπεία τῶν
ἀσθενῶν τῆς ἐμπερίστατης ἐκείνης περιοχῆς, 2. γιά τήν παροχή ὑπο-
τροφίας ἀπὸ κάθε Ἐκκλησία σέ νέους, πιστοὺς τοῦ Πατριαρχείου Ἱε-
ροσολύμων, μέ σκοπὸ τήν πραγματοποίηση προπτυχιακῶν ἢ μετα-
πτυχιακῶν σπουδῶν σέ ἀκαδημαϊκὰ ἰδρύματα τῆς δικαιοδοσίας τους,
καί 3. γιά τήν συμβολή, σέ συνεργασία μέ τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξαν-
δρείας, στήν καταπολέμηση λοιμωδῶν νόσων (π.χ. AIDS/HIV) καί
ἐπιδημικῶν ἀσθενειῶν σέ πολλές χῶρες τῆς Ἀφρικανικῆς Ἡπείρου.

Στὸ πλαίσιο τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡ Σύναξη ἀσχολήθηκε καί μέ τὸ
θέμα τῆς προετοιμασίας τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου καί ἀπο-
φάσισε τήν ἐπίσπευση τῆς προπαρασκευαστικῆς διαδικασίας, μέ
σκοπὸ νά καταστεῖ δυνατὴ ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου «εἰς τὸ ὁρατὸν
μέλλον». Ἡ Σύναξη διαπίστωσε μετὰ λύπης ὅτι τὸ προκληθέν, τὸν
Φεβρουάριο τοῦ 2011, ἀδιέξοδο στήν πορεία πρὸς τήν ὑλοποίηση
τῆς ἀπὸ μακροῦ προετοιμαζομένης συγκλήσεως τῆς Συνόδου ὀφεί-
λεται στὶς προβλέψεις τοῦ Κανονισμοῦ Λειτουργίας τῶν Πανορθο-
δόξων Προσυνοδικῶν Διασκέψεων, πού ἀφοροῦν στὸν δι' ὁμοφω-
νίας τρόπο λήψεως τῶν ἀποφάσεων. Γιά τὸν λόγο αὐτὸ οἱ συμ-
μετέχοντες εἰσηγήθηκαν στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη νά συγκαλέ-
σει Σύναξη Πατριαρχῶν καί Προέδρων ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτο-
κεφάλων Ἐκκλησιῶν μέ σκοπὸ τὴν ἀναθεώρηση προβλέψεων αὐτῶν,
«διὰ τὴν ταχυτέραν προώθησιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τῆς προπαρα-
σκευῆς τῆς Συνόδου».

Ἡ Σύναξη υἱοθέτησε τὴν πρόταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρ-
χείου νά πραγματοποιηθεῖ «εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον» συνάντηση θρη-
σκευτικῶν ἡγετῶν τῆς περιοχῆς τῆς Μεσογείου, κατὰ τὴν ὁποία θὰ

μπορούσε να συμφωνηθεί και να διακηρυχθεί ένα είδος οικολογικής «Χάρτας της Μεσογείου», ως συμβολής στην προσπάθεια προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και στην ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία των θρησκειών της περιοχής.

Επιπλέον, λόγω των γνωστών γεγονότων στον Όρθόδοξο χώρο, η Σύναξη υπεγράμμισε την ανάγκη σεβασμού και αusterήs τήρησης των γεωγραφικών ορίων κάθε Έκκλησίας, όπως αυτά καθορίστηκαν από τους Έρωους Κανόνες και τους Ίδρυτικούς τούς Τόμους.

Τα πρεσβυγενή Πατριαρχεία και η Έκκλησία της Κύπρου, μετά τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνάξεων ἐξέδωσαν τὸ ἀκόλουθο Μήνυμα «πρὸς τὸ πλήρωμα τῶν Ἐκκλησιῶν των καὶ πρὸς κάθε ἄνθρωπον καλῆς θελήσεως»:

«Ἀδελφοί ἀγαπητοί καὶ τέκνα προσφιλεῖ, χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε!

“Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν μνησὶν ὑμῶν ποιοῦμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν, ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ” (Α΄ Θεσ. 1, 2-3).

Ἀκολουθοῦντες τὴν προτροπὴν τοῦ Ἀποστόλου, καθ’ ἣν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ “εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη” (Α΄ Κορ. 12, 26), συνήχθημεν εἰς τὴν καθέδραν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μαρτυρικοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῇ προσκλήσει καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐν ἡμῖν πρώτου τῇ τάξει καὶ τῇ τιμῇ, διὰ νὰ βιώσωμεν καὶ διαδηλώσωμεν τὴν συνέχουσαν ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ (Β΄ Κορ. 5,14) πάντοτε, καὶ ἰδιαίτερος ὅλως ἐν ἡμέραις πειρασμῶν καὶ θλίψεων.

Συνήλθομεν ἐνταῦθα ἐπὶ τό αὐτό οἱ ἔχοντες τὴν εὐθύνην τῆς ἡγεσίας καὶ διαποιμάνσεως τῶν παλαιφάτων καὶ ἱστορικῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας ἱδρυσαν οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκεφάλους αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, εἰς ἀναβίωσιν ἔθους παλαιοῦ, καὶ πρὸς ἀνταλλαγὴν σκέψεων καὶ ἀντίδοσιν ἀγάπης καὶ στηριγμοῦ ἐξ ἀφορμῆς ὧσων συμβαίνουν κατ’ αὐτάς εἰς τὸν ἱστορικόν χώρον τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἔταξε τὰς Ἐκκλησίας μας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Κατὰ θεῖαν πρόνοιαν, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐγεννήθη ὡς ἱστορικὴ πραγματικότης εἰς τὸν χώρον τῆς καλουμένης Μέσης

Ἀνατολῆς. Ὁ ἰδρυτὴς καὶ τὸ θεμέλιόν της Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐγεννήθη κατὰ σάρκα ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας (Ματθ. 2,1), ὅπου ἐξέλεξε τοὺς Δώδεκα μαθητάς καὶ ἀποστόλους Του καὶ τοὺς ἀπέστειλε νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιόν Του ἀρχικῶς εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον (Ματθ. 10,6), ὅπου ἔπαθε καὶ ἀνέστη, καὶ ὅπου ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς «πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. 28,19). Εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν ἰδρύθησαν καὶ διέλαμψαν τὰ πρῶτα μεγάλα κέντρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου, καὶ ἐθεμελιώθη τὸ σύστημα τῆς ὅλης ἐνιαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἔχει βαθείας τὰς ρίζας της ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὅλως δέ ἰδιαιτέρως ἡ ἀγία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Ὁ χῶρος αὐτός καθηγήσθη μέ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως καὶ τὰ δάκρυα τῶν ὁσίων της. Οὐδεὶς ἔχει τὸ ἠθικὸν δικαίωμα νὰ παραβλέψῃ τοῦτο, καὶ κάθε κοσμικὴ δύναμις ὑποχρεοῦται νὰ τὸ σεβασθῇ. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς ἐκεῖ Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας χριστιανοὶ εὐρίσκονται ἐκεῖ ἀπὸ αἰώνων, καὶ οὐδεμία «ἐθνοκάθαρσις» ἢ «θρησκευοκάθαρσις» δύναται νὰ τοὺς μετακινήσῃ ἢ νὰ δυσχεράνῃ καθ'οἶον-δήποτε τρόπον τὴν ἐκεῖ ἐλευθέραν διαβίωσιν καὶ δρᾶσιν των, χωρὶς νὰ παραβῇ τὰ πλέον στοιχειώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀκολουθοῦσα τὴν Βιβλικὴν ἀρχὴν «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς» (Ψαλμ. 23,1), οὐδέποτε ἠμπόδισε λαοὺς ἄλλων θρησκευτικῶν πιστευμάτων νὰ συμβιώσουν μετ' αὐτὴν εἰρηνικῶς εἰς τὸν ἴδιον χῶρον. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἄλλα θρησκευόμενα διὰ τῆς βίας κατέκτησαν τὸν χῶρον τῆς ἀπὸ αἰώνων διαβιώσεώς της εὐρῆκε τρόπους προσαρμογῆς καὶ συνυπάρξεως εἰρηνικῶς μετὰ τῶν ἑτεροθρήσκων. Ἡ μισαλλοδοξία οὐδέποτε ἐχαράκτηρισε τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Ἄτυχῶς, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀνεπτύχθη καὶ ἔχει ὀξυνθῇ ὁ φόβος τοῦ Ἄλλου, τοῦ διαφορετικοῦ. Θῦμα αὐτῆς τῆς καταστάσεως τείνουν νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ χριστιανοί, ἰδιαιτέρως εἰς τὸν χῶρον τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις οἱ χριστιανοὶ ἀντιμετωπίζονται ὡς πολῖται «δευτέρας κατηγορίας». Εἰς ἄλλας περιπτώσεις βεβηλώνονται ἢ καὶ καταστρέφονται οἱ τόποι τῆς λατρείας των, οἱ ὅποιοι ἐνίοτε ἀποτελοῦν σπουδαῖα μνημεῖα πολιτισμοῦ, ἢ περιορίζεται ἡ τέλεσις τῶν θρησκευτικῶν ἀκολουθιῶν των

καί ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ κλήρου. Εἰς ὅλα αὐτά προστίθενται κατὰ καιροὺς καὶ ἐπιθέσεις βίας φονικῆς κατὰ τῶν χριστιανῶν, προερχομένης ἀπὸ ἀκραίους φανατικούς θρησκευτικούς κύκλους. Αὐτονόητον βεβαίως εἶναι ὅτι καὶ οἱ χριστιανοί, ὅπουδήποτε καὶ ἂν εὕρισκονται, ὑποχρεοῦνται νὰ σέβωνται τοὺς τόπους λατρείας τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν κοινοτήτων.

Οἱ Ὁρθόδοξοι πιστεύομεν εἰς τὸν λόγον τῆς Γραφῆς “ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον” (Α' Ἰωάν. 4,18). Δέν φοβούμεθα τὸν Ἄλλον, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ πίστις του. Τὸν ἐναγκαλιζόμεθα ὡς ἀδελφόν, καὶ ἀναμένομεν νὰ πράξῃ καὶ αὐτός τὸ ἴδιον δι' ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ δέν παύομεν νὰ ἀξιῶμεν τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν διακαιούμεθα ἀπὸ τὰ κράτη, εἰς τὰ ὁποῖα διαβιοῦμεν. Τοῦτο, πιστεύομεν, εἶναι ἡ μόνη λύσις τῶν προβλημάτων τῆς πολυπαθοῦς περιοχῆς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἄς ἐντείνωμεν, λοιπόν, τὸν διαχριστιανικὸν καὶ τὸν διαθρησκευτικὸν διάλογον τῆς καταλλαγῆς. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔχει ἤδη ἀπὸ ἐτῶν καθιερώσει τὸν διαθρησκευτικὸν διάλογον μετὰ τῶν ἄλλων δύο μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως (1986). Ἐπικροτοῦμεν καὶ στηρίζομεν τὴν προσπάθειαν αὐτήν, ἰδιαίτερος εἰς τὰς δυσκόλους αὐτάς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας συνταράσσει ἡ βία τὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἠκούσθη τὸ πρῶτον ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης καὶ τὸ μήνυμα τῆς εἰρήνης.

Ἀπευθυνόμενοι, λοιπόν, πρὸς τοὺς ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ καὶ τοὺς ἀνά τὸν κόσμον πολιτικούς καὶ θρησκευτικούς ἡγέτας τοὺς καλοῦμεν εἰς τὴν ἐκπόνησιν ἀρχῶν καὶ δεσμεύσεων εἰρηνικῆς συμβιώσεως τῶν πιστῶν τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν παραδόσεων, καὶ δηλώνομεν ἀλληλέγγυοι πρὸς ὅσους ὑφίστανται διακρίσεις, βίαν καὶ διωγμούς. Συμπάσχομεν μέ τοὺς ταλαιπωρουμένους ἀπὸ τὰς ἐκρήξεις βίας ἀδελφούς, μέ τὰ ἄθῳα θύματα τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων καὶ μέ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ὑποχρεοῦνται νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐστίας των καὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὸν σκληρόν δρόμον τῆς μεταναστεύσεως. Κατανοοῦμεν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἀνάγκην τῶν λαῶν διὰ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ προστασίαν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων των καὶ καλοῦμεν τὰς ἀρμοδίας κυβερνήσεις νὰ προβοῦν ἀμέσως εἰς τὴν πλήρη ἐξασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων τού-

των. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀναμειγνύεται εἰς τήν πολιτικήν, ἀποδίδουσα “τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ” (Ματθ. 22,21). Ἡ πολιτική ὡς μέθοδος ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκει εἰς ἄλλους, καί ὄχι εἰς τήν Ἐκκλησίαν. Τά προβλήματα ὅμως καθ’ ἑαυτά καί αἱ βασικά ἀνθρωπολογικά καί κοινωνιολογικά ἀρχαί τῆς ἀντιμετωπίσεως των δέν εἶναι δυνατόν νά ἀφήνουν ἀδιάφορον τήν Ἐκκλησίαν, ἰδιαιτέρως ὅταν προσβάλλονται ἢ κινδυνεύουν ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ὡς «εἰκόνας τοῦ Θεοῦ» (Γεν. 1,26) καί ἡ “καλή λίαν” δημιουργία Του (Γεν. 1,31).

Τό τελευταῖον τοῦτο σημεῖον τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τείνει νά ὑποτιμηθῇ καί νά θεωρηθῇ δευτερευούσης σημασίας ὑπό τήν ἀσφυκτικήν πίεσιν τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καί οικονομικῶν προβλημάτων, τά ὅποια ταλανίζουν σήμερον τήν περιοχὴν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ἀλλ’ ἡ ἀντίληψις αὕτη καί ἐσφαλμένη εἶναι καί ἐπικίνδυνος. Ἡ καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος θά ἐκμηδενίσῃ τελικῶς τά τυχόν κοινωνικά καί οικονομικά ὀφέλη ἀπό οἵανδήποτε πολιτικήν ἀλλαγὴν, διὰ τήν ὁποίαν διεξάγονται σήμερον ἀγῶνες ἐπὶ τιμῇ αἵματος πολλῶν. Τοῦτο μᾶς ὡδήγησεν εἰς τήν ἀπόφασιν νά υἱοθετήσωμεν τήν πρότασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως προετοιμάσωμεν καί πραγματοποιήσωμεν συντόμως συνάντησιν θρησκευτικῶν ἡγετῶν τῆς περιοχῆς, κατὰ τήν ὁποίαν θά συμφωνηθῇ καί θά διακηρυχθῇ ἓν εἶδος οἰκολογικῆς “Χάρτας τῆς Μεσογείου”. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὄχι μόνον θά ἐκπληρώσῃ χρέος της ἔναντι τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί θά συμβάλῃ εἰς τήν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν καί συνεργασίαν τῶν θρησκειῶν τῆς σπαρασσομένης σήμερον ἀπὸ συγκρούσεις περιοχῆς τῆς Μεσογείου.

Ἀδελφοί καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ,

“Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δέ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δέ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δέ ἐλπίς οὐ κατασχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν” (Ρωμ. 5, 3-5).

Ἡ σκέψις καί ἡ καρδιά μας εἶναι πλησίον ὅλων ὅσοι σήμερον ὑποφέρουν δεινῶς εἰς τήν περιοχὴν τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ὅσοι στεροῦνται τῆς ἐλευθερίας των καί τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων των εἰς ὅλον τόν κόσμον, ἰδιαιτέρως δέ εἰς τήν περιοχὴν τῆς Μέ-

σης Ἀνατολῆς. Οἱ θρησκευτικοὶ ἡγέται, οἵασδήποτε πίστεως καὶ ἂν εἴμεθα, ἔχομεν χρέος νὰ συμβάλωμεν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις μας εἰς τὴν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν ὅλων τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὁ χῶρος οὗτος πρέπει καὶ δύναται νὰ καταστῇ χῶρος εἰρήνης καὶ φιλίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ταῦτα ἀπὸ τοῦ Κέντρου τούτου τῆς Ὁρθοδοξίας διαμηνύοντες πρὸς κάθε ἄνθρωπον καλῆς θελήσεως ἀσπαζόμεθα καὶ ἐπευλογούμεεν πάντας ἐν ἀγάπῃ».³⁸

5. Ἐπίλογος

Μὲ βάση τις ἀποφάσεις τῆς Α΄ Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἡ Ἀγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀποφάσισε νὰ συγκαλέσει Σύναξη Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία μὲ τὸ κῦρος της θὰ διευθετοῦσε τὰ προσκόμματα ποὺ ἐμπόδιζαν τὴ σύγκληση τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου καὶ θὰ λάμβανε συγκεκριμένες ἀποφάσεις γιὰ τὴν προώθηση τοῦ προπαρασκευαστικοῦ ἔργου μὲ σκοπὸ νὰ ὁδεύσει ὀριστικῶς ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πρὸς τὴ σύγκληση τῆς Συνόδου. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης προσκάλεσε τοὺς Προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ ἐπόμενο ἔτος³⁹. Ἀτυχῶς, ἡ σύγκληση τῆς Συνάξεως τὸ 2012 δὲν κατέστη δυνατή. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅμως, δὲν ἐγκατέλειψε τὴν ιδέα συγκλήσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν ὀρθοδόξων προκαθημένων. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 2012 ἀποφάσισε ἡ Σύναξη νὰ συνέλθῃ «ἐν καιρῷ ἐν Φαναρίῳ». Ἐπιπλέον, μὲ σκοπὸ τὴ διευκόλυνση τῆς συγκλήσεως τῆς Συνάξεως ἀποφασίσθηκε ἡ ἀποστολὴ πατριαρχικῆς ἀντιπροσωπείας, ἀποτελούμενης ἀπὸ τοὺς μητροπολίτες Περγάμου Ἰωάννην, Γαλλίας Ἐμμα-

38. «Μήνυμα τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

39. Μὲ σκοπὸ τὴν καλύτερη ὁργάνωση τῆς Συνάξεως, ἀνατέθηκε στὸν ἀρχιμανδρίτη Βαρθολομαῖο Σαμαρᾶ, Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, νῦν μητροπολίτη Σμύρνης, νὰ ἐκπονήσῃ «ἐν καιρῷ εὐθέτῳ» σχέδιο ἡμερησίας διατάξεως τῆς ἐξαγγελθείσης γιὰ τὸ ἔτος 2012 Συνάξεως τῶν Προκαθημένων ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Συνεδρία Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ ἡμερομηνία 1 Δεκεμβρίου 2011.

νουήλ καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτη Βαρθολομαῖο Σαμαρᾶ στὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, μὲ σκοπὸ νὰ συζητήσουν «πάντα τὰ περὶ τὴν Σύναξιν ταύτην δεδομένα καὶ τὰς λεπτομερείας... ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ συμφωνία εἰς πάντα τὰ θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως»⁴⁰. Τελικῶς, ἡ πέμπτη κατὰ σειρὰ Σύναξι τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν συνεκλήθη τὸ 2014 καὶ ἀποφάσισε ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος νὰ πραγματοποιηθεῖ, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸ ἔτος 2016.

Γιὰ τὴν ἱστορικὴ μνήμη καὶ μόνο νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Σύναξι τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου δέχθηκε ἀναιτιολόγητη κριτικὴ. Ὅρισμένοι τὴν χαρακτήρισαν «ἐπιλεκτικὴ Σύναξι τῶν Προκαθημένων τῆς Ἀνατολῆς», καὶ ἄλλοι μίλησαν γιὰ Ἐκκλησίες «δύο ταχυτήτων». Μάλιστα σημείωσαν ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δέχεται πλῆγμα ἡ ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ προέβαλαν τὴν μηδέποτε δηλωθεῖσα δυσαρέσκεια τῶν Προκαθημένων τῶν νεότερων Πατριαρχείων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ποὺ δὲν εἶχαν προσκληθεῖ. Παρὰ ταῦτα καμία Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν τάχθηκε κατὰ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνάξεως. Τούναντίον ὅλες ἀνεξαιρέτως ἀνέμεναν τὶς ἀποφάσεις της. Ἡ κριτικὴ αὐτὴ καλόβουλη ἢ μὴ ἀδικεῖ τὰ γεγονότα, καθὼς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς πρωτόθρονη καὶ πρωτεύουνη Ἐκκλησία κινεῖται πάντα μὲ γνώμονα τὸ καλῶς νοούμενο συμφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος εἰσήγαγε τὸν θεσμὸ τῶν Συνάξεων ὅλων τῶν Ὁρθόδοξων Προκαθημένων, ὁ προκάτοχός του Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας Α' (1886-1972) τὸν θεσμὸ τῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος (1914-1991) συγκάλεσε γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς Συνόδου τὶς Προσυνοδικὲς Πανορθόδοξες Διασκέψεις.

Ὁ θεσμὸς τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, λοιπόν, σὲ καμία περίπτωση δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ διαχωρίσει τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ σὲ καμία περίπτωση δὲν προσκρούει στὴν γενικότερη διορθόδοξη

40. Συνεδρία Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ ἡμερομηνία 27 Σεπτεμβρίου 2012. Ἱ. Λαδᾶ, *Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας 2016. Προετοιμασία-Διαδικασίες*, ὁ.π., σ. 423.

συνεργία. Τούναντίον, ἐνισχύει περαιτέρω τὴν διορθόδοξη συνεργασία μὲ τὴ συμβολὴ τῶν παλαιφάτων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴν προαγωγή τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ισότιμη συμμετοχὴ ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὶς πανορθόδοξες καὶ διορθόδοξες συναντήσεις παραμένει σεβαστὴ καὶ ἰσχύει, ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπονεμομένη ἰδιαίτερη τιμὴ στὰ πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου, ποὺ ἔχουν τὸ αὐτοκέφαλό τους κεκρυωμένο ἀπὸ Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Ἡ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου συνεισφέρει μὲ τὴ μακραίωνη πείρα τῶν παλαιφάτων Ἐκκλησιῶν στὴν προαγωγή τῶν Ὁρθοδόξων πραγμάτων στὸ σύγχρονο κόσμο καὶ διευκολύνει τὸ ἔργο τῶν πανορθοδόξων καὶ διορθοδόξων ἐπιτροπῶν καὶ διασκέψεων.⁴¹ Μάλιστα, στὸ Μήνυμα τῆς Α' Συνάξεως ἀναφέρθηκε ἐπακριβῶς: «Συνήλθομεν ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ ἔχοντες τὴν εὐθύνην τῆς ἡγεσίας καὶ διαποιμάνσεως τῶν παλαιφάτων καὶ ἱστορικῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας ἱδρυσαν οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκεφάλους αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς μᾶς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, εἰς ἀναβίωσιν ἔθους παλαίου, καὶ πρὸς ἀνταλλαγὴν σκέψεων...».⁴² Σὲ συνάφεια νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κατὰ τὴν ἀντιφώνησίν του σημείωσε ὅτι «Ἡ διςχιλιετής ἱστορία τῶν παλαιφάτων Ἐκκλησιῶν μας, ἡ συμμετοχὴ σ' ὅλες τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους καὶ ἡ πάλιν γιὰ κατοχύρωση τοῦ ὁρθοῦ δόγματος, προσέδωσαν μοναδικὴ ἐμπειρία σ' αὐτές. Ἀλλὰ καὶ τὸ συνεχὲς μαρτύριο αἰώνων, ποὺ τὶς ἀναγκάζει νὰ βρίσκονται σὲ διαρκὴ ἐγρήγορση, τοὺς ἔδωσε καὶ ἓνα ἄλλο προνόμιο: Μετρῶντας μὲ ἓνα διαφορετικὸ μέτρο τὰ ἐγκόσμια, θεωροῦν ὑποχρέωσή τους νὰ συμπαρίστανται καὶ στοὺς πιστοὺς ξεχωριστά, ἀλλὰ καὶ σὲ Ἐκκλησίες μὲ λιγότερη ἐμπειρία».⁴³ Συνεπῶς, ὁ

41. «Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Σύναξιν τῶν Πατριαρχῶν τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

42. «Μήνυμα τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

43. «Ἀντιφώνηση τῆς Α.Μ. τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσόστομου στὴν προσφώνηση τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».

θεσμός της Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς παλαιφάτου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀποτελεῖ σπουδαία πρωτοβουλία τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄ καὶ τυγχάνει πολλαχῶς χρήσιμος γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Τέλος, νὰ σημειωθεῖ ὅτι σκέψεις γιὰ σύγκληση Συνάξεως Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὑπῆρξαν τὸ 2022 μετὰ τὴν ἀντικανονικὴ εἰσπήδηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας στὴν κανονικὴ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸ μάλιστα ὁ μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνης Ἐμμανουὴλ ἐπισκέφθηκε τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας Ἰωάννη καὶ τοῦ μετέφερε τὴ σκέψη γιὰ σύγκληση Συνάξεως Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου πρὶν ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ καὶ τὴ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα τοῦ 2022 στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ Σύναξις θὰ συζητοῦσε ὅλα τὰ θέματα ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ μὲ τὴ σοφία καὶ τὴν πείρα τῶν ἀρχαίων θρόνων τῆς Ἀνατολῆς θὰ λάμβανε τὶς προσηκουσες ἀποφάσεις.⁴⁴ Παρὰ ταῦτα, ἔνεκα τῶν γνωστῶν λόγων, ἡ σύγκλησις τῆς δεύτερης κατὰ σειρὰ Συνάξεως δὲν πραγματοποιήθηκε ἀκόμη.

44. Ἡ συνάντησις πραγματοποιήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 2022 στὴν πατριαρχικὴ κατοικία στὸ Μπαλαμάντ καὶ σὲ αὐτὴν συμμετείχαν οἱ μητροπολίτες Τύρου καὶ Σιδῶνος Ἠλίας καὶ Τριπόλεως καὶ Χώρας Ἐφραίμ. «Patriarch John X receives Metropolitan Emmanuel of Chalcedon, Balamand, February 12, 2022», διαθέσιμο στὸ <https://www.antiocypatriarchate.org/en/page/patriarch-john-x-receives-metropolitan-emmanuel-of-chalcedon/2535/>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Ἀνακοινωθὲν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν Πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Ἀντιφώνηση τῆς Α.Μ. τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου στὴν προσφώνηση τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Ἀντιφώνηση τῆς Α.Μ. τοῦ Πατριάρχῃ Θεοφίλου στὴν προσφώνηση τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- Βαρβούνης, Μ., Γ., Τζουμέρκας, Π., *Τὰ Ὁρθόδοξα πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα καὶ ὁ Μητροπολίτης Σάμου Εἰρηναῖος Παπαμιχαήλ*, Ἐκδόσεις Κυριακίδη: Θεσσαλονίκη 2019.
- «Κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Μήνυμα τῆς Συνάξεως τῶν μακαριωτάτων προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Μήνυμα τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου Δ' πρὸς τὴ Σύνοδο τῶν Προκαθημένων τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων στὸ Φανάρι τὴν πρώτη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους 2011»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Σύναξιν τῶν Πατριαρχῶν τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Πρόγραμμα Συνάξεως τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου»: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Σύναξις Προκαθημένων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων».
- «Patriarch John X receives Metropolitan Emmanuel of Chalcedon Balamand, February 12, 2022», διαθέσιμο στὸ <https://www.antiochpatriarchate.org/en/page/patriarch-john-x-receives-metropolitan-emmanuel-of-chalcedon/2535/>
- Ἐπίσημο ἀνακοινωθὲν Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων μὲ ἡμερομηνία 26 Ἀπριλίου / 9 Μαΐου 2011, διαθέσιμο στὸ <https://jerusalem-patriarchate>.

- info/blog/2011/05/09/το-πατριαρχειον-ιεροσολυμων-διεκοψε/, Τελευταία επίσκεψη: 21 Ιανουαρίου 2023.
- Καϊάφα, Ούρ. (Έπιμ.), *Αραβική Άνοιξη*, Έταιρεία Μελέτης Νέου Έλληνισμού – Μνημῶν: Ἀθήνα 2014.
- Λαδάς, Ί., *Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας 2016. Προετοιμασία-Διαδικασίες*, Ἐκδόσεις Παπαζήση καὶ Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης: Ἀθήνα 2025.
- Λαμπруνιάδης, Ε., νῦν ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς, Ὁ θεσμός τῆς Συνάξεως Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου (1951-2004), Ἐκδόσεις Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης: Κωνσταντινούπολη 2015, σ. 137.
- Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Συναξαριστής*, Βενετία 1819.
- Παπαχρήστου, Ν., Μαγγίνας, Ν., «Δηλώσεις των Προκαθημένων μετά τη Σύναξη στο Φανάρι», διαθέσιμο στὸ <https://archive.churchofcyprus.org.cy/article.php?articleID=1897>.
- Πατριαρχικὰ Γράμματα πρὸς τοὺς προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὑπ' ἀριθμ. Πρωτ. 329 καὶ ἀπὸ 16ης Ἀπριλίου 2011: ΑΑΙΣ: Φάκελλος «Προπαρασκευὴ Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου Φεβρουάριος 2012 καὶ ἐξῆς».
- Τσομπανίδης, Σ., «Ο Οικουμενικός Λόγος του Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίου», *Synthesis* 5,1 (2017), σσ.162-182. <https://doi.org/10.26262/syn.v5i1.5638>
- Harper, J., *Ο ψυχρὸς πόλεμος*, Gutenberg: Ἀθήνα 2021.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΜΟΤΣΕΦΣΚΥ
Δρ Θεολογίας,
Μεταδιδακτορικὸς ἐρευνητὴς
τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ.

Ἱστορικοκανονικὲς πτυχὲς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872

Νὰ τὸ Φανάρι τῶν Γραικῶν συγκεντρωμένων φωλεά. [...]
Δεινῶς δὲ πολεμούμενοι αἰείποτε κ' ἐντὸς κ' ἐκτὸς
Μὲ πνεῦμα ἡγεμονικὸν συνασπισμὸν κοινὸν σφιγκτῶς
Συνῆψαν μὲ τὰ στήθη των,
Ὑπὲρ πατρώου δόγματος καὶ τί μὴ ὑπομένοντες
Τὰ βέλη τῶν αἱρέσεων ἀντέκρουσαν, προβαίνοντες
Θυμὸν θεοβοήθητον.

Ἡλίας Τανταλίδης, Τὸ Φανάρι
[Τυφλὸς ποιητής, ἕνας ἀπὸ τοὺς συντάκτες
τοῦ Ὕρου τοῦ σχίσματος (1872)]¹.

Ὁ τρόπος ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ κοινωνία. Τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ γεγονὸς κοινωνίας². Ἡ Ἐκκλησία βρίσκεται πάντοτε ἐν κοινωνίᾳ καὶ ποτὲ ἐκτὸς κοινωνίας, οὐδέποτε ἐν ἀκοινωνησίᾳ. Τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἐνώσεως ἐστὶ καὶ συμφωνίας ὄνομα, κατὰ τὴν ἀκριβῆ διατύπωση τοῦ ἱε-

1. Εἰ. Κασιάνη, *Ἡλίας Τανταλίδης. Ποιητής καὶ δάσκαλος τοῦ Γένους 1818-1876*, Ἀθῆναι 1971, σ. 117.

2. Ἰ. Ζηζιούλας (μητρ.), *Τὸ εἶναι ὡς κοινωνία*, Ἀθήνα 2023, σ. 9. Πρβλ.: *Ἡ φύση καὶ ἡ οὐσία ὄλων τῶν ἐνοποιητικῶν στοιχείων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος εἶναι κοινωνικὴ* (Εἰ. Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονικὴ θεωρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς*, Ἀθήνα 2018, σ. 112, ἐφεξῆς: Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονικὴ θεωρία*).

ροῦ Χρυσοστόμου³. Ἡ ἀκοινωνησία ἀποτελεῖ τὴν εὐθεία ὁδὸ πρὸς τὴν ἀποεκκλησιαστικοποίηση καὶ τὴν ἀποχριστοποίηση τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας⁴. Πῶς ὅμως καὶ μὲ ποιά κριτήρια διαπιστώνουμε ἐὰν μία Ἐκκλησία βρίσκεται σὲ ἀκοινωνησία; Ἡ ἀπάντηση εἶναι σαφής: Τὸ διαπιστώνουμε πάντοτε συνοδικῶς, μέσῳ συνοδικῆς διάγνωσης.

Ἡ ἐν γένει Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καί, εἰδικότερα, τὸ ἐκκλησιαστικὸ γίγνεσθαι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς σηματοδοτοῦνται καὶ συνοδεύονται ἀναποδράστως καὶ ἀνεπιστρεπτί, γιὰ διάστημα περὶ-που ἐνάμιση αἰῶνα, ἀπὸ τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872 στὴν Κωνσταντινούπολη⁵, ἀποτελώντας ἐπίσημη πανορθόδοξη ἔκφραση τῆς «συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας»⁶ καὶ ἐπι-

3. Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ὁμιλίες εἰς Α' πρὸς Κορινθίους*, 1, 1, PG 61, 13.

4. *Τί λέγεις; ἄνθρωπος ὢν καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνῶν φύσεως, μάλλον δέ, εἰ δεῖ φύσεως κοινωνίαν εἰπεῖν, κεφαλὴν μίαν ἔχω τὸν Χριστόν, τολμᾷς εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν σοι κοινόν ἐστι πρὸς τὰ μέλη τὰ σὰ; Πῶς οὖν Χριστὸν ὁμολογεῖς σὺ κεφαλὴν εἶναι τῆς Ἐκκλησίας; καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ πάντα τὰ μέλη συνάπτειν πέφυκε καὶ πρὸς ἐαυτὰ μετὰ ἀκριβείας ἐπιστρέφειν τε καὶ συνδεῖν. Εἰ δὲ μηδὲν κοινόν ἔχεις πρὸς τὸ μέλος σου, οὐδὲ πρὸς τὸν ἀδελφόν σου ἔχεις τι κοινόν, οὐδὲ κεφαλὴν ἔχεις τὸν Χριστόν* (Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Λόγοι κατὰ Ἰουδαίων*, ὁμιλ. 1, 3, PG 48, 848).

5. Μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου περὶ ἰδρύσεως τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας (1870) ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ζήτησε ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνησις τὴν ἄδεια γιὰ τὴ σύγκληση Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ κυβέρνησις, ὥστόσο, δεχόμενη διάφορες πιέσεις ἀπὸ ρωσικοὺς πολιτικοὺς καὶ διπλωματικοὺς κύκλους (τὸν Ρῶσο πρέσβη Ν. Ἰγνάτιεφ), δὲν προέβη στὴ χορήγησι τῆς ζητούμενης ἄδειας. Ἐνεκα τούτου, ἀντὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου συνήλθε Μεγάλῃ (Μεῖζων) Σύνοδος. Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος (1872), ὅπως ἦταν καὶ ἡ ἐπίσημη ὀνομασία της, συγκλήθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐργάστηκε σὲ τρεῖς συνεδρίες, ἀπὸ τὶς 29 Αὐγούστου μέχρι τὶς 16 Σεπτεμβρίου 1872. Συγκροτήθηκε μάλιστα ἀπὸ τοὺς πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων), τὸν προκαθήμενον τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τοὺς πρώην πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως, καθὼς καὶ ἱκανὸ ἀριθμὸ ἀρχιερέων καὶ ἄλλων κληρικῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, συνολικὰ ἐπάνω ἀπὸ 50 μέλη (*Πρακτικὰ τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος*, Κωνσταντινούπολις 1872, σ. 16-17).

6. Βλ. Ἀ. Ἀλιβιζάτος, «Ἡ συνειδήσις τῆς Ἐκκλησίας», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, ἐν Ἀθήναις 1954, σ. 26-64. Ἡ ἐκκλησιολογικὴ συνειδησις ἐδῶ ἐκλαμβάνεται ὄντολογικῶς ὡς κοινόν, καθολικόν καὶ συνοδικόν φρόνημα, ἥτοι τὸ φρόνημα τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας (τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρωμένου), καὶ ὄχι ψυχολογικῶς ὡς κάποιο συλλογικὸ βίωμα. Σημειωτέον ὅτι ὁ μητροπολίτης Σάρδεων Μάξιμος ὁμιλεῖ περὶ κανονικῆς συνειδήσεως (Μάξιμος, *Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη ²1989, σ. 266-281). Πρβλ. καὶ τὸ συλλογικὸ συναίσθημα τῆς δικαιοσύνης (βλ. περισσότερα Χριστινᾶκη-Γλάρου, *Κανονικὴ θεωρία*, σ. 179-180).

σφραγίζοντας με συνοδική διάγνωση την άποσχιστική κίνηση τῶν Βουλγάρων ἐθνικιστῶν, ἀρχῆς γενομένης μετὰ τὸν Κριμαϊκὸ Πόλεμο (1853-1856) καὶ συγκεκριμένα μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς κανονικῆς μνημόνευσης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν Βούλγαρο ἐπίσκοπο Μακαριουπόλεως Ἰλαρίωνα (1860).

Τὸ βουλγαρικὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖο στάθηκε ἀφορμὴ καὶ ἔγινε ταυτόχρονα ἡ αἰτία γιὰ τὴ σύγκληση τῆς Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872⁷, γεννήθηκε καὶ ἀνδρώθηκε μέσα ἀπὸ πρωτοφανεῖς ἰδιάζουσες ἱστορικοπολιτικὲς ἐξελίξεις, γεωστρατηγικοὺς μετασχηματισμοὺς καὶ ἐθνικιστικὰ κινήματα στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη τοῦ 19^{ου} αἰῶνα⁸. Ἐμφανίσθηκε μάλιστα μετὰ ἐπίσημο τρόπο μετὰ τὸν Κριμαϊκὸ Πόλεμο (1853-1856), ὁ ὁποῖος ἀποτελέσει ὁρόσημο γενικὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς⁹. Ὡς συμβατικὸ ὄριο γιὰ τὴν ἐπίσημη δημόσια

7. Κατ' ἐπιλογὴν βιβλιογραφία γιὰ τὴν Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τοῦ 1872: Ἀ. Ἀγγελόπουλος, «Σελίδες ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Α'. Ἡ Τοπικὴ Σύνοδος τοῦ 1872», *Ξενία Ἰακώβω Ἀρχιεπισκόπῳ Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς: ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τῆς ἀρχιεπισκοπείας αὐτοῦ*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 580-588. Am. Miltos, «Le Concile de Constantinople de 1872 d'après ses Actes conciliaires : vers une nouvelle réception de sa théologie», *Contacts* 67 (2015) 40-58. B. Pnevmatikakis, «Les causes du Concile général de Constantinople de 1872 sur le phylétisme : le contentieux ecclésial gréco-bulgare», *Contacts* 67 (2015) 17-39. M. Stavrou, «Le Concile général de Constantinople de 1872 : note introductive», *Contacts* 67 (2015) 6-16. Π. Σκαλτσῆς, Ἥλ. Εὐαγγέλου, Ἀθ. Ἀθανασιάδης, *Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία: Ἀπὸ τὸ Βουλγαρικὸ Σχίσμα μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2021.

8. Κατ' ἐπιλογὴν βιβλιογραφία γιὰ τὴ γένεση καὶ τὴν παγίωση τοῦ βουλγαρικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος: T. Burmov, *Bălgaro-grăckata rasprya*, Σόφια 1902. P. Nikon, *Văzraždane na bălgarskiya narod. Cărkovno-nacionalni borbi i postizhenia*, Σόφια 1929. Th. Meininger, *Ignatiev and the Establishment of the Bulgarian Exarchate 1864-1872. A Study in Personal Diplomacy*, Madison 1970. Z. Markova, *Bălgarskoto cărkovno-nacionalno dviženie predi Krimskata vojna*, Σόφια 1976. Z. Markova, *Bălgarskata Ekzarhia 1870-1879*, Σόφια 1989. V. Boneva, *Bălgarskoto cărkovnonacionalno dviženie 1856-1870*, Sofia-Veliko Tărnovo 2010. Χρῦσανθος, «Τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα», στό: Χρῦσανθος (ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν), *Ἄρθρα καὶ μελέτα*, ἐπιμέλεια Γ. Τασούδης, Ἀθῆναι 1977, σ. 349-385. Γ. Βελίτσκοφ, *Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία κατὰ τίς βουλγαρικὲς καὶ ἐλληνικὲς πηγές (1870 – 1945)*, ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή, Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1999. Π. Ματάλας, *Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία. Οἱ περιπέτειες μιᾶς σχέσης. Ἀπὸ τὸ «Ἑλλαδικὸ» στό Βουλγαρικὸ σχίσμα*, Ἡράκλειο ²2003 (ἐφεξῆς: Ματάλας, *Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία*). Μ. Χρυσανθόπουλος, *Τὸ Βουλγαρικὸ Σχίσμα. Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ Ζητήματος*, Θεσσαλονίκη 2014.

9. Μέχρι τὸν Κριμαϊκὸ Πόλεμο οἱ σχέσεις τῶν Χριστιανῶν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μετὰ τὸ Κράτος διέποντο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλάμ. Ἐκτοτε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντίθεσης ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν

ἐμφάνιση τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος συνήθως τίθεται τὸ ἔτος 1856. Μὲ τὸ σουλτανικὸ διάταγμα «Χάττι-Χουμαγιούν» (τῆς 18^{ης} Φεβρουαρίου 1856)¹⁰, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς φιλελεύθερης ἰδεολογίας καὶ ἐμποτισμένο ἀπὸ τὰ νάματα τοῦ δυτικογενοῦς ἐκδημοκρατισμοῦ καὶ ἰσοτιμίας, ἐγκαινιάσθηκε μία νέα ἐποχὴ γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ διάταγμα αὐτὸ προέβλεπε, κατὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα, συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις γιὰ τὴ βελτίωση καὶ τὸν ἐκδημοκρατισμὸ τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὶς σχέσεις τους μὲ τὴν Πολιτεία. Σημειωτέον ὅτι τὸ «Χάττι-Χουμαγιούν» στηρίχθηκε ὅχι στὶς θεοκρατικὲς μουσουλμανικὲς ἀντιλήψεις, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Οἱ μεταρρυθμίσεις αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθοῦν μὲ σύγκληση Γενικῆς Συνέλευσης (Ἐθνοσυνέλευσης) τοῦ Ρούμ-Μιλλέτ (τοῦ «Γένους τῶν Ρωμῶν») καὶ μὲ τὴ σύνταξη τῶν «Ἐθνικῶν (ἢ Γενικῶν) Κανονισμῶν»¹¹. Στὴν πραγματικότητά οἱ μεταρρυθμίσεις αὐτὲς ἀνοιξαν μία περίοδο πολὺπλευρης θεσμικῆς κρίσης γιὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔθεσαν τὴν ἀρχὴ τῆς διάσπασης τῆς μέχρι τότε ἐνιαίας –διασωθείσας ἀνὰ τοὺς αἰῶνες κυρίως διὰ τοῦ θεσμοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου– ὑπερεθνικῆς ἔννοιας τοῦ «Γένους τῶν Ὁρθοδόξων» (τῆς «Ὁρθόδοξης Οἰκουμένης»), τὴ μετέπειτα συρρίκνωσής της, καθὼς καὶ τὴ μετατροπὴ τοῦ ἐνιαίου ὀρθοδόξου Γένους σὲ διάφορα καὶ ἐχθρικά προσκείμενα Ἔθνη. Τὸ βουλγαρικὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα, τὸ μοναστηριακὸ ζήτημα (ἢ δήμευση τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες), ἡ Κρητικὴ Ἐπανάσταση (1867), τὸ ζήτημα τῶν πατριαρχικῶν προνομίων, τὸ ἀντιοχειακὸ

ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Μὲ τὴν ἐκδοση τοῦ Τανζιμάτ (1839), τοῦ «Χάττι-Σερίφ» (1843), τοῦ «Ἰραδὲ» (1853) καὶ τοῦ «Χάττι-Χουμαγιούν» (1856) νομοποιήθηκε μία νέα πολιτικὴ κατάσταση. Ἡ Ἐκκλησία ἔσπευσε νὰ προσαρμοστῇ στὶς νέες πολιτικὲς συνθήκες, καταργώντας τὸ σύστημα τοῦ Γεροντισμοῦ (1858) καὶ συντάσσοντας τοὺς Γενικοὺς Κανονισμοὺς (1861). Μὲ τοὺς τελευταίους εἰσαγόταν τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σύστημα στὴν ἐκλογὴ Πατριάρχου καὶ στὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ὑποθέσεων, καθὼς καὶ στὴν ἀπονομὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης.

10. Χ. Παπαστάθης, *Οἱ Κανονισμοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους καὶ τῆς Διασπορᾶς*, τ. Α' (Νομοθετικὲς πηγές – Κανονισμοὶ Μακεδονίας), Θεσσαλονίκη 1984, σ. 21-26. Χρ. Καλαϊτζῆς (μητρ. Μύρων), *Καὶ ὁ λόγος περὶ Κανονισμῶν. Βυζαντινὰ κατάλοιπα, βυζαντινὲς ἐπιβιώσεις*, τ. Α', Κωνσταντινούπολη 2019, σ. 37-45.

11. Παπαστάθης, *Οἱ Κανονισμοί*, σ. 78-110.

καὶ τὸ ἱεροσολυμιτικὸ (προσκυνηματικὸ) ζήτημα ὑπῆρξαν τὰ σπουδαιότερα κοινωνικοπολιτικὰ ζητήματα στὴν παρακμάζουσα Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 19^{ου} αἰώνα.

Συγχρόνως, κατὰ τὴν μετὰ τὸν Κριμαϊκὸ Πόλεμο (1856) περίοδο καὶ ἕως τὸν Ρωσοτουρκικὸ Πόλεμο (1878), σὲ κλίμα ὀξυνσης τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων (Ἀγγλίας, Αὐστροουγγαρίας, Ρωσίας, Γαλλίας, Ἰταλίας), συνετελέσθη καὶ ἡ σταδιακὴ μεταβολὴ τῆς ρωσικῆς βαλκανικῆς πολιτικῆς σὲ πανσλαβιστικὴ πολιτικὴ¹². Στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας εἰσῆλθε μὲ ριζοσπαστικὸ τρόπο ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιπροσωπευτικότητος στὶς ἐνδο-θεσμικὲς σχέσεις ποιμένων-ποιμαινομένων.

Τοιοιουτρόπως, μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ὁρθόδοξης Κοινότητος τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐκδηλώθηκαν δύο βαθιὲς παράλληλες ρήξεις: α) μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ «Γεροντισμοῦ» καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ β) μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ¹³. Κατὰ τὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ 19^{ου} αἰώνα παρατηρήθηκε ἔντονη ἀνάπτυξη τοῦ ἐθνικισμοῦ στοὺς κόλπους τῆς βουλγαρικῆς διανόησης¹⁴. Στὴ συνέχεια καὶ οἱ βουλγαρικῆς καταγωγῆς κληρικοὶ ἄρχισαν σταδιακὰ νὰ θεωροῦνται ὡς προασπιστὲς τῶν δικαιωμάτων καὶ συμφερόντων τῆς βουλγαρικῆς ἐθνικῆς κοινότητος¹⁵. Οὕτω, τὰ πρῶτα βουλγαρικὰ αἰτήματα μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ «Χάττι-Χουμαγιούν» (1856) ἀναφέρονταν στὸν διορισμὸ βουλγαρικῆς καταγωγῆς (*jus sanguinis*) ἐπισκόπων στὶς θεωρούμενες «βουλγαρικὲς ἐπαρχίες», τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆση τῆς βουλγαρικῆς γλώσσας στὴ θεία λατρεία καὶ τὴν παραχώρηση νάων γιὰ τελετουργικὴ χρῆση ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους¹⁶. Ἀργότερα τὰ αἰτήματα αὐτὰ ἔλα-

12. A. Yigit-Gülseven, «Rethinking Russian pan-Slavism in the Ottoman Balkans: N.P. Ignatiev and the Slavic Benevolent Committee (1856-77)», *Middle Eastern Studies* 53 (2017) 332-348. Ὁ ὅρος *πανσλαβισμός* χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά τὸ 1826 στὴ γλωσσολογικὴ μελέτῃ τοῦ Σλοβάκου Ján Herkel. Κατὰ τὸν Στέφανο Κουμανούδη ὁ ὅρος αὐτός, καθὼς καὶ οἱ μεταγενέστεροι *πανσλαβίζων*, *πανσλαβισταὶ* καὶ *πανσλαβιστοφοβία* χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1855 καὶ ἐντεῦθεν (Φ. Ἀσημακοπούλου, *Ἄθως καὶ πανσλαβισμός. Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Ἀλεξάνδρου Λυκούργου*, Ἀθήνα 2021, σ. 55, ὑπόσημ. 126).

13. Ματάλας, *Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία*, σ. 163-164.

14. Βλ. περισσότερα: Β. Μαραγκός, *Παῖσιος Χιλανταρινὸς καὶ Σωφρόνιος Βράτσης. Ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξήν ἰδεολογίαν εἰς τὴν διάπλασιν τῆς βουλγαρικῆς ταυτότητος*, Ἀθήνα 2009.

15. Π. Κιτρομηλίδης, *Θρησκεία καὶ πολιτικὴ στὸν Ὁρθόδοξο κόσμον. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ οἱ προκλήσεις τῆς νεωτερικότητος*, Ἀθήνα 2021, σ. 94.

16. Χρυσανθόπουλος, *Τὸ Βουλγαρικὸ Σχίσμα*, σ. 17.

βαν τὴν ὀργανωμένη καὶ στρατευόμενη μορφή ἔθνοεκκλησιαστικοῦ αὐτονομιστικοῦ κινήματος ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας καί, κατὰ συνέπεια καὶ κατ' ἐπέκταση, πολιτικῆς ἀπελευθέρωσης. Ἡ διακοπὴ τῆς μνημόνευσης¹⁷ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν Βούλγαρο τιτουλάριο ἐπίσκοπο Μακαρίουπόλεως Ἰλαρίωνα, κατὰ τὴν πασχαλινὴ θεία Λειτουργία τῆς 3^{ης} Ἀπριλίου 1860, ἔθεσε τὴν ἐπίσημη καὶ δημόσια, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, ἀρχὴ μιᾶς ὀδυνηρῆς πορείας, ἡ ὁποία ὀλοκληρώθηκε καὶ κορυφώθηκε μὲ τὴν ἵδρυση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ σουλτανικὸ φερμάνι τῆς 28^{ης} Φεβρουαρίου τοῦ 1870¹⁸. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰλαρίων, ἱεουργῶν ἐντὸς τῶν κανονικῶν δικαιοδοσιακῶν ὁρίων τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀντὶ νὰ μνημονεύσει –κατὰ τὴν καθιερωμένη κανονικὴ καὶ λειτουργικὴ τάξη– τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, μνημόνευσε τὸ ἀόριστο πάσης ἐπισκοπῆς Ὁρθοδόξων (*vsyakoe episkopstvo pravoslavnihi*). Ἡ χρῆση τῆς ἐν λόγῳ φράσης δὲν ἦταν τυχαία καὶ εἶχε μεγάλο συμβολικὸ φορτίο: Ὡσὰν νὰ εἶχε ἀποθάνει ὁ ἴδιος ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης¹⁹. Ὁ Μακαρίουπόλεως Ἰλαρίων κήρυξε νεκρὸ γιὰ τοὺς Βουλγάρους ἐθνικιστὲς τὸν Οἰκου-

17. Βλ. κ. 13, 14 καὶ 15 τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου [Γ. Ράλλης - Μ. Ποτλῆς, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων τῶν τε Ἀγίων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων*, Ἀθήνησι 1855-1859, τ. 2, σ. 688-689, 692-693 (ἐφεξῆς: Ράλλης - Ποτλῆς, *Σύνταγμα*)]. Πρβλ. Π. Μπούμης, *Ἡ μνημόνευση τοῦ ὀνόματος τοῦ «Πρώτου», Ἀθῆναι 2000*. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: Ἐκθεση τοῦ μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσοστόμου Θέμελη *Περὶ τῆς μνημονεύσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Πρώτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος* [1999]. Μακάριος (ἐπίσκ. Χριστουπόλεως), «Ἡ διακοπὴ τῆς κοινωνίας καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ὀρισθέντα παρὰ τοῦ 15^{ου} κανόνος τῆς Πρωτοδευτέρας Ἀγίας Συνόδου. Θεολογικὴ καὶ κανονικὴ θεώρηση», *Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία στὸν 21^ο αἰῶνα. Πρακτικὰ 8^{ου} Διεθνoῦς Συνεδρίου Ὁρθοδόξου Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 21-25 Μαΐου 2018*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 2021, σ. 119-134.

18. Γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὴν περίοδο 1856-1870 βλ. τὸ μνημειώδες ἔργο τῆς V. Boneva, *Bǎlgarskoto cǎrkovnonacionalno dvizhenie 1856-1870*, Sofia-Veliko Tǎrnovo 2010.

19. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ (16^{ος} αἰῶνας) σὲ περίπτωσι θανάτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, μέχρι νὰ ὀριστεῖ τοποτηρητὴς ἢ νὰ ἐκλεγεῖ νέος πατριάρχης, οἱ μητροπολίτες, οἱ ἐπίσκοποι, καθὼς καὶ οἱ εὐρισκόμενοι ἱερεῖς εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως... μνημονεύουσιν πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων [Δ. Γκίνης - Ν. Πανταζόπουλος, «Νομοκάνων Μανουὴλ τοῦ Μαλαξοῦ τοῦ ἐκ Ναυπλίου τῆς Πελοποννήσου, μετενεχθεὶς εἰς λέξιν ἀπλήν διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν», *Νόμος. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Νομικῆς τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Α.Π.Θ.* 1 (1982), Θεσσαλονίκη 1985, σ. 85]. Στούς νεωτέρους χρόνους (σύμφωνα μὲ τοὺς Γενικοὺς Κανονισμοὺς, 1860-1862) μνημονεύεται πλέον ἡ Ἀγία καὶ Ἱερὰ

μενικό Πατριάρχη και έθεσε την αρχή του βουλγαρικού εκκλησιαστικού δράματος. Πρόκειται για την πρώτη δημόσια αποσχιστική ενέργεια των Βουλγάρων, ή οποία σήμαινε στην πράξη τη δημιουργία *βουλγαρικής παρασυναγωγής* στην καρδιά της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως και προκάλεσε, φυσικῶ τῷ λόγῳ, την άμεση αντίδραση και δριμύτατη καταδίκη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Ός γνωστόν, στην ιστορική και νομοκανονική βιβλιογραφία το σουλτανικό («βασιλικό») φερμάνι της 28^{ης} Φεβρουαρίου 1870 θεωρείται ιδρυτική νομοθετική πράξη, ή οποία παρέχει νομική ύπόσταση στη Βουλγαρική Έξαρχία και με την όποία το εκκλησιαστικό αυτό μόρφωμα έντάσσεται και κατοχυρώνεται στην έννομη τάξη του Όθωμανικού Κράτους²⁰. Κατά την άμέσως προηγούμενη περίοδο (1860-1867-1870)²¹ έκπονήθηκαν, άτυχῶς, διάφορα σχέδια για ίδρυση ήμιαυτόνομης ή αυτόνομης Βουλγαρικής Έξαρχίας έντὸς τῶν όρίων και με τη συγκατάθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ὡς

Σύνδος (Β. Σταυρίδης, *Οί Οικουμενικοί Πατριάρχαι 1860-σήμερον*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1978, σ. 63, ύποσημ. 1).

20. Τὸ κείμενο τοῦ φερμανίου (1870) σὲ ἑλληνική μετάφραση στό: Μ. Γεδεών, *Έγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικά περί τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος (1852-1873)*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1908, σ. 243-247. Δ. Αριστάρχης Βέης, *Τὸ Βουλγαρικὸν Ζήτημα. Αἱ πλεκτάναι τοῦ Πανσλαυτισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ*, τεῦχος Γ', ἐν Ἀθήναις 1875, σ. 59-63. Τὸ γνήσιο ὀθωμανικὸ ἔγγραφο, τὸ ὁποῖο φυλασσόταν στό Συνοδικὸ μέγαρο στή Σόφια, καταστράφηκε ὁλοσχερῶς κατά τοὺς ἀγγλοαμερικανικοὺς βομβαρδισμοὺς στόν Β' Παγκόσμιον Πόλεμο.

21. Στις 28 Φεβρουαρίου 1861 τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο προέβη στήν καθαίρεση τῶν ἡγετῶν τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως, τοῦ ἐπισκόπου Μακαρίουπόλεως Ἰλαρίωνος, τοῦ μητροπολίτη πρῶην Βελεσσοῦ (ἢ Δυρραχίου) Αὐξεντίου και τοῦ μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Παΐσιου. Τὸ 1867 οἱ Βούλγαροι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλεξαν ἑννέα λαϊκοὺς, οἱ ὁποῖοι μαζί με τοὺς καθηρημένους Ἰλαρίωνα και Παῖσιο και τὸν ἐν ἐνεργείᾳ ἀκόμη μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Πανάρετο θὰ ἀποτελέσουν τὴν κεντρικὴ διευθύνουσα ἐπιτροπὴ συγκρότησης τῆς μέλλουσας Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας στό Μεσοχώρι Κωνσταντινουπόλεως. Στὸ τέλος τοῦ ἐπομένου ἔτους, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1868, στή βουλγαρικὴ ἐκκλησιαστικὴ κίνηση προσχώρησαν ἐπίσημα (με ἔγγραφη δήλωση πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο) και οἱ μητροπολίτες Σόφιας Δωρόθεος, Βιδύνης Ἀνθιμος, Βελεσσοῦ Γεννάδιος και Λοφτοσῶ Ἰλαρίων. Μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ φερμανίου (1870) και τὴν ἐκλογὴ ἐξάρχου (1872), στις 15 Ἰανουαρίου 1872 ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καθήρεσε τοὺς Φιλιππουπόλεως Πανάρετο και Λοφτοσῶ Ἰλαρίωνα. Στις 13 Μαΐου 1872 ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνδος προέβη στήν καθαίρεση τοῦ ἐξάρχου Ἀνθίμου, στόν ἀφορισμὸ τῶν ἤδη καθηρημένων Φιλιππουπόλεως Παναρέτου και Λοφτοσῶ Ἰλαρίωνος, ἐνῶ ὁ ἀφορισμένος Μακαρίουπόλεως Ἰλαρίων ἀναθεματίσθηκε [Β. Στεφανίδης (ἀρχιμ.), *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήνα 2000, σ. 736. J. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 45, Graz-Austria 1961, 376-380, 404-408, 409-411 (ἐφεξῆς: Mansi)].

προσπάθεια συμβιβασμοῦ τῶν διαφόρων ἐθνοπολιτικῶν βλέψεων τῶν Βουλγάρων μὲ τις ἀρχές τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου²².

Ἡ ἵδρυση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διὰ τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου (1870) καὶ μὲ τὴν ὑποκίνηση καὶ τὴν ὑποστήριξη τῆς ρωσικῆς διπλωματίας (Ν. Ἰγνάτιεφ) ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα γεγονότα στὴν ἱστορία τῆς ἐπίδρασης τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων στὴν ὑπερεθνικὴ Ὁρθοδοξία. Ἡ ἵδρυση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας ἔμελλε νὰ γίνῃ τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Ἡ νεοῖδρυθεῖσα ἐθνικὴ Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ καθορίσῃ τὰ ἐθνολογικὰ γεωγραφικὰ ὅρια τοῦ μελλοντικοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους²³. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, πέραν κάθε ἀμφιβολίας, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία κατέστη κατ' ἐξοχὴν Ἐθνικὴ Ἐκκλησία²⁴. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχαίας κανονικῆς ἀρχῆς, τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μάλιστα γὰρ τὰ περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις τε καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἴωθεν²⁵, στὴν περίπτωσή τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας δὲν ἦταν δυνατὴ, διότι οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχαν δικό τους κράτος²⁶. Γι' αὐτὸ τὸ κατ' ἐξοχὴν κανονικὸ πα-

22. Βλ. τὰ διάφορα σχέδια ἐπίλυσης τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος στό: Γεδεών, *Ἐγγραφα Πατριαρχικά*, σ. 114-125, 139-148, 387-391.

23. Ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς Petăr Nikon γράφει: «Μόνον ὑπὸ τὴ μορφῇ ἐθνικῆς αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τὸ βουλγαρικὸ ἔθνος, ξεχωρίζοντας ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ (Ροῦμ-Ρωμαϊκόν), θὰ μπορούσε νὰ ἀναγνωριστῇ ἐπίσημα ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἐπιδιώξῃ τότε τὴν πολιτικὴν του ἀνεξαρτησία» (Nikon, *Văzraždane*, σ. 187).

24. Γ. Κονιδάρης, *Ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς καθολικῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ*, Ἀθῆναι 1971, σ. 56 (ἐφεξῆς: Κονιδάρης, *Ἡ ἄρσις*).

25. Φώτιος, *Ἐπιστολαί*, ἐκδ. Ἰω. Βαλέττα, Λονδίνο 1864, σ. 160. Δοσίθεος, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, *Τόμος χαρᾶς*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 219. PG 102, 613 C-D. Πρβλ. κ. 17/Δ' Οἰκουμενικῆς καὶ κ. 38/Πενθέκτης. Εἶναι, πράγματι, πέραν πάσης ἀμφισβήτησεως, ὅτι οἱ ἐκάστοτε διαχρονικὰ γεωπολιτικὲς μεταβολὲς ἐπηρέαζαν πάντοτε τὶς θεσμικὲς δομὲς καὶ τὴν ἐξωτερικὴ διάρθρωση τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν ἐμφανίζεται ἱστορικὰ ὡς ἀδυναμία αὐτοδύναμης πορείας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀντίθετα, ἤδη ἀπὸ τὸν 4^ο αἰῶνα, ἐκπεφρασμένη συνοδικὴ ἐπιταγὴ ὑπαγόρευε τὴν γεωεκκλησιαστικὴν προσαρμογὴν στὰ ἐκάστοτε ἐκ γεωπολιτικὰ πλάισια. Ἡ διαμορφωθείσα αὐτὴ κανονικὴ ἀρχὴ (κανόνες 17/Δ' καὶ 38/Πενθέκτης) λειτούργησε ἀνέκαθεν ὡς συντελεστής ἐναρμόνισης τῆς «τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξεως» μὲ τοὺς «πολιτικούς καὶ δημοσίους τύπους» [Gr. Papathomas, *Le Patriarcat œcuménique de Constantinople, les Églises autocéphales orthodoxes de Chypre et de Grèce, et la Politeia monastique du Mont Athos dans l'Europe unie — Approche nomocanonique* (Thèse de Doctorat en droit et en droit canonique, présentée à la Faculté de Droit Jean Monnet de l'Université Paris XI et à la Faculté de Droit canonique de l'Institut Catholique de Paris), τ. Α', Παρίσι 1994, σ. 13].

26. Ἡ συνύπαρξη τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας κ.ἄ.) ἐντὸς τῶν πολιτικῶν ὁρίων τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας δὲν

ράπτωμα-ἀδίκημα στὴ συγκρότηση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ στὶς ἐν γένει ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων ἔγκειται στὴν προσπάθεια ἱδρύσεως ἀνεξάρτητης (καὶ ὄχι αὐτοκέφαλης) Ἐκκλησίας ὅχι ὡς ἀποτέλεσμα διοικητικῆς πολιτειακῆς διαίρεσης (ὅπως γινόταν παλαιότερα) ἢ ἐξαιτίας πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας (ὅπως συνέβη μὲ τὶς νεώτερες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες Ρωσίας, Ἑλλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας κ.ἄ.), ἀλλὰ βάσει ἐθνολογικῶν, φυλετικῶν, γλωσσικῶν καὶ πολιτισμικῶν κριτηρίων²⁷ μὲ τὴν ἀντιβαίνουσα στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες συνεδαφικὴ συνύπαρξη Ἐκκλησιῶν. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τάχθηκε κατὰ τῆς δημιουργίας φυλετικῆς Ἐκκλησίας, τονίζοντας ὡστόσο ὅτι ἡ πράξη αὐτὴ ἀντίκειται στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (ἀπ. κ. 14 καὶ 15, κ. 8 καὶ 15 τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, κ. 2 τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, κ. 5 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου κ.ἄ.), καθὼς καὶ στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία ἐν γένει²⁸.

Ἡ Μεγάλῃ Σύνοδος τοῦ 1872 ὑπῆρξε μία λογικὴ ἀπάντηση ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὶς ὡς ἄνω ἐκκλησιαστικὲς καὶ πολιτικὲς προκλήσεις. Ὡστόσο, ἡ Σύνοδος αὐτὴ σηματοδότησε τὴν ἀρχὴ ἐνὸς ὀδυνηροῦ καὶ ἀξιοθρήνητου ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος ἐντὸς τοῦ διοικητικοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μὲ ὅλα τὰ συνεπακόλουθα σὲ πολιτικὸ καὶ ἐθνικὸ ἐπίπεδο (Μακεδονικὸς ἀγῶνας – ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων στὴ χερσόνησο τοῦ Αἴμου : τέλη 19^{ου} – ἀρχὲς 20^{ου} αἰῶνα)²⁹. Καίτοι, ἐδῶ καὶ 150 χρόνια, ἀμφισβητεῖται τὸ κύρος καὶ ἡ ἰσχὺς

μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς κανονικότητος τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, δεδομένου ὅτι οἱ Ἐκκλησίες αὐτὲς ἔχουν τὸν λόγο ὑπάρξεώς τους σὲ ἀποφάσεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ὄχι σὲ θεσπίσματα πολιτικῶν ἢ πολιτειακῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸν Μελέτιο Σακελλαρόπουλο ἡ ἀρχή, κατὰ τὴν ὁποία «τὸ αὐτοκέφαλο ἐκχωρεῖται σὲ Ἐκκλησία ἐντὸς ἀνεξαρτήτου κράτους», ὑπόκειται στὶς διατάξεις τοῦ νεωτέρου δικαίου, αἵτινες καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν ἐφηρμόσθησαν, ἢ αὐτοδιοικήσις ἐκκλησίας τότε μόνον ἐδόθη, ὅτε τὸ κράτος ἐγένετο ἀνεξάρτητον [Μ. Σακελλαρόπουλος (ἀρχιμ., μετέπειτα μητρ.), Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ἰσχύοντος νῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἐν Ἀθήναις 1898, σ. 69].

27. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 739.

28. Ἱ. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Β', Graz-Austria 1968, σ. 930β [1011].

29. Ὁ ἱστορικὸς Ἀπόστολος Βακαλόπουλος προτείνει τὴν ἐξῆς χρονολόγηση τοῦ «μακεδονικοῦ ζητήματος»: α) γένεση καὶ διαμόρφωση τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος (1856-1878), β) παραμονὲς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα (1878-1894), γ) ἐνοπλὴ φάση τοῦ Μακεδονικοῦ

τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου –ἀπὸ ἐνδιαφερομένων καὶ «τιμωρημένων», ἀπὸ πολιτικούς καὶ ἐθνικούς παράγοντες– οἱ ἀποφάσεις τῆς ἀποτελοῦν ὁρόσημο στὴν Ἱστορία, Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Πολιτικὴ, ἀλλὰ καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς σύγχρονης ὀρθόδοξης θεολογίας περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς σύγχρονης, ἀπαλλαγμένης καὶ ἐκκαθαρισμένης ἀπὸ τὸν ἐθνικισμό Ἐκκλησιολογίας. Ἐπομένως, τὸ ἔργο καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Συνόδου αὐτῆς συνίσταται κατὰ βάσιν σὲ δύο, ἀλληλοεξαρτώμενες ἀλλὰ ὄχι ταυτώσιμες, διαστάσεις: *Πρῶτον*, τῆς συγκεκριμένης «τιμωρητικῆς» ἀπόφασης ἀφορισμοῦ τῶν στασιαστῶν Βουλγάρων καί, *δεύτερον*, τοῦ γενικοῦ ὁρισμοῦ καὶ τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ «ἀποτροπιασμοῦ» τοῦ ἀνορθόδοξου ἐθνοφυλετισμοῦ³⁰.

Κατὰ καιροὺς ἔναντι τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου ἀσκήθηκε κριτικὴ: τόσο κατὰ τύπον (σχητικὰ μὲ τὴ διαδικασία τῆς συγκλήσεώς της), ὅσον καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν της (ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῶν ἀποφάσεών της). Κατὰ τύπον συνήθως ἐπικαλέσθηκε τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν κλήθηκαν πρὸς ἀπολογία, δηλαδὴ καταδικάσθηκαν ἐρήμην, χωρὶς τὴν παρουσία τους, χωρὶς νὰ τοὺς δοθεῖ ἡ δυνατότητα ὑπερασπίσεως καὶ ἀπολογίας. Ἐπὶ πλεόν δὲ ἐπισημαίνεται ὅτι στὴ λήψη τῆς τελικῆς ἀπόφασης τῆς Συνόδου δὲν συμμετέσχε ὁ προκαθήμενος τοῦ πρεσβυγενοῦς Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων Κύριλλος ὁ Β΄. Παριστάμενος μάλιστα στὴν Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο τοῦ 1872 ὁ Κύριλλος δὲν ἔλαβε μέρος στὴν καταδίκη τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας ὡς σχισματικῆς. Φοβούμενος ἐνδεχόμενη ρήξη στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς Ρώσους ἢ ὑπὸ τὴν πίεση τοῦ ρώσου πρέσβη στὴν Κωνσταντινούπολη Ἰγνάτιεφ³¹ ὁ Κύριλλος ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ Σύνοδο (στὶς 14 Σεπτεμβρίου 1872) πρὶν τὴν ὁλοκλήρωση τῶν συνεδριάσεών της καὶ πρὶν αὕτῃ ἀποφανθεῖ ὁριστικὰ γιὰ τὸ βουλγαρικὸ ζήτημα.³² Αὐτὸ ὅμως, σύμφωνα μὲ ὁρισμένους ἐρευνητές, προσ-

ἀγώνα (1894-1908) καὶ δ) λύση τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα (1908-1913) (Α. Βακαλόπουλος, *Τὸ μακεδονικὸ ζήτημα*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 9-10).

30. Γρ. Παπαθωμᾶς (ἀρχιμ.), «Ἡ ὀρθόδοξη διαχρονικὴ ἀντιπρόταση στὴν ἔννοια τῆς “Ἐθνικῆς Ἐκκλησίας”· ἡ Αὐτοκέφαλῃ Ἐκκλησία (Οἱ ἐκκλησιολογικὲς ἐνδείξεις τῆς Ἐθνικῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀδυναμίες ἀποδοχῆς τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας)», στό: Γρ. Παπαθωμᾶς (ἀρχιμ., νῦν μητρ.), *Κανονικὰ ἄμορφα (Δοκίμια Κανονικῆς Οἰκονομίας)*, [Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη-19], Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2006, σ. 72-73, ὑπόσημ. 4.

31. Βλ. V. Hevrolina, *Nikolaj Pavlovič Ignatiev*, Μόσχα 2019.

32. Σχετικὰ μὲ τὴν περίπτωσή τοῦ Ἱεροσολύμων Κυρίλλου βλ. τὴν ἐπισταμένη μελέτη τῆς ἱστορικοῦ Μαρίας Λίτινα: Μ. Λίτινα, *Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος. Τὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσο-*

βάλλει την αντιπροσωπευτικότητα της Συνόδου και θίγει τὸν παν-ορθόδοξο χαρακτήρα της³³.

Ὁ «Ὅρος» τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου (1872). Στὴν Γ' συνεδρία της ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος (τῇ 16ῃ Σεπτεμβρίου 1872) ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν ψήφιση τοῦ Ὅρου τοῦ σχίσματος. Στὴν ἀρχὴ ἀναγνώσθηκε τὸ σχέδιο τοῦ Ὅρου τῆς Συνόδου³⁴ καὶ στὴ συνέχεια προτάθηκαν δύο ἀλλαγές: α) Νὰ καταγραφοῦν τὰ ὀνόματα τῶν καταδικασθέντων ἐπισκόπων σὲ χρονολογικὴ σειρά, ἀρχίζοντας μὲ τὸ ὄνομα τοῦ «πατέρα» τῆς βουλγαρικῆς ἀνταρσίας πρ. ἐπισκόπου Μακαριουπόλεως Ἰλαρίωνος, καὶ β) ἐκεῖ, ὅπου στὸ κείμενο γίνεται λόγος γιὰ πάντας τοὺς κοινωνοῦντας καὶ συμφρονοῦντας (μὲ τοὺς σχισματικούς), νὰ προστεθεῖ ἡ φράση ἐν γνώσει. Νὰ τονισθεῖ δηλαδὴ ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν εἰσερχομένων ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἔνεκα παραπλανήσεως στὸ σχίσμα καὶ ἐκείνων ποὺ ἐν γνώσει, δηλαδὴ συνειδητὰ καὶ κατ' ἐπίγνωση, ἔλαβαν μέρος στὴ σχισματικὴ κίνηση. Ἡ πρώτη πρόταση θὰ γίνῃ κοινὰ ἀποδεκτὴ, ἐνῶ ἡ δευτέρη θὰ προξενήσῃ ἔντονη συζήτηση καὶ τελικὰ θὰ ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὴν πλειοψηφία μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιχειρηματολογία: α) Οὐδέποτε στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες ἢ στὰ κείμενα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων χρησιμοποιήθηκε μία παρόμοια φράση³⁵ καὶ β) βάσει τῆς γενικῆς νομικῆς ἀρχῆς *ignorantia legis non excusat* (ἄγνοια νόμου

λύμων ἀπέναντι στὸ Βουλγαρικὸ Ζήτημα (Β' μισὸ 19^{ου} αἰῶνα), διδακτορικὴ διατριβὴ ποὺ ὑποστηρίχθηκε στὸ Τμῆμα Ἀρχαιολογίας καὶ Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, Ἀθήνα 2009. Α. Χατζηιωάννου, Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Κύριλλος Β' (1845-1872), διδακτορικὴ διατριβὴ ποὺ ὑποστηρίχθηκε στὸ Τμῆμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ε.Κ.Π.Α., Ἀθήνα 2016.

33. Βλ. περισσότερα: S. Stojčev, «Greko-bolgarskij raskol v 1872 godu: istoriya i kanoničeskaya ocenka», *Trudi Kievskoj Duhovnoj Akademii* 37 (2022) 21-56. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὴν ἀπόφαση τῆς Συνόδου τοῦ 1872 δὲν ἀπεδέξαντο πᾶσαι αἱ αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἐν αἷς καὶ τὸ πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων [N. Μίλας (ἐπισκ.), *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ανατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. Μ. Ἀποστολοπούλου, ἐν Ἀθήναις 1906, σ. 438], δὲν ἔχει ἱστορικὴ βάση, δεδομένου ὅτι ἡ Ἀγιοταφικὴ Ἀδελφότητα ἀποδέχθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ἐν λόγῳ ἀπόφαση ὡς κανονικὴ [Βλ. Φειδᾶς, *Ὁ Θεσμὸς τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μέχρι σήμερον (553-2012)*, Ἀθήνα 2012, σ. 439-451].

34. «Σχέδιον ὅρου τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου», *Mansi* 45, 507-609. Τὸ σχέδιο τοῦ Ὅρου τοῦ σχίσματος ὑπῆρξε προῖον συλλογικῆς ἐργασίας μὲ τὴν καθοριστικὴ συμβολὴ τοῦ τότε καθηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ἀρχμ. Νικηφόρου Γλυκᾶ (μετέπειτα μητρ. Ἱμβρου).

35. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, δεδομένου ὅτι ἡ ἐν λόγῳ φράση χρησιμοποιεῖται στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες. Βλ. π.χ.: οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινό-

δὲν ἐπιτρέπεται), ἡ ἄγνοια τοῦ νόμου δηλαδὴ δὲν μειώνει τὸν ἀξιό-
ποινο χαρακτήρα μιᾶς πράξης³⁶. Ἐν τέλει ἡ πλειοψηφία δὲν υἱοθέ-
τησε τὴν πρόταση νὰ προστεθεῖ ἡ φράση ἐν γνώσει καὶ μὲ αὐτὸν
τὸν τρόπο τὸ κείμενο τοῦ Ὅρου παρέμεινε ὡς εἶχε ἐξ ἀρχῆς³⁷.

Ὁ Ὅρος δὲν περιλαμβάνει λεπτομερὴ ὀρισμὸ τῆς αἵρεσης τοῦ
ἐθνοφυλετισμοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ σημασία τοῦ τελευταίου ὀρίσθηκε
καὶ ξεκαθαρίσθηκε σὲ ἐμπεριστατωμένη Ἑκθεση στὸ πλαίσιο τῆς
Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Κατ' αὐτὴν ὁ φυλετισμὸς ὀρίζεται ὡς
ἐξῆς: Ἡ λόγῳ διαφόρου φυλετικῆς καταγωγῆς καὶ γλώσσης διάκρι-
σις καὶ διεκδίκησις ἢ ἐξάσκησις ἀποκλειστικῶν δικαιωμάτων παρ'
ατόμων ἢ ομάδων ἀνθρώπων ὁμοχώρων τε καὶ ὁμοταγῶν. Ἐν συ-
νεχείᾳ παρατίθεται καὶ ἕνας στενότερος ὀρισμὸς τοῦ φυλετισμοῦ:
Ἡ ἐν αὐτῷ τόπῳ συγκρότησις ἰδίων φυλετικῶν Ἐκκλησιῶν, πάντας
μὲν τοὺς ὁμοφύλους ἀποδεχομένων, πάντας δὲ τοὺς ἑτεροφύλους
ἀποκλειουσῶν καὶ ὑπὸ μόνον ὁμοφύλων ποιμένων διοικουμένων,
ὡς ἀξιούσι νῦν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ φυλετισμοῦ³⁸.

μενοι (κ. 19/ Πενθ.), ἐν γνώσει τούτων καθισταμένους (κ. 62/ Πενθ.), ἐν γνώσει γένηται
(κ. 69/ Καρθ.) κ.ἄ.

36. Ἐφαρμόζοντας τὴ γενικὴ αὐτὴ ἀρχὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν
ὑποστηρίζει ὅτι ἡ λεγόμενη «νομικὴ πλάνη» δὲν αἶρει τὸν καταλογισμὸ (ὁ δὲ νόμον ἀγνοή-
σας, οὐ συγγιγνώσκεται, Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα, τ. 4, σ. 493. Βλ. ἐπίσης: Θ. Ξ. Γιάγ-
κου - Γ. Α. Πουλῆς, Πηγὲς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου μὲ σχόλια καὶ βιβλιο-
γραφία, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 93, ὑπόσημ. 37). Στὴν προκειμένη περίπτωση θὰ μπορού-
σαμε νὰ μιλήσουμε γιὰ νομικὴ πλάνη, μόνον ἐὰν ὑποθέσουμε ὅτι τὸ βουλγαρικὸ σχίσμα
ἀποτελεῖ σχίσμα πίστεως, μόνο σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι, εἶναι νοητὴ ἡ πλάνη τοῦ ὑπαί-
τίου, ἔμμεση πλάνη γιὰ τὸ δίκαιο, ὡς πλάνη γιὰ τὴν πραγματικὴς προϋποθέσεις λόγου
ἄρσης τοῦ ἀδίκου, ἡ ὁποία ἐξομοιώνεται ὡς πρὸς τὴν συνέπειά της μὲ τὴν πραγματικὴ.
Ἔτσι στὴν περίπτωσι πού ὁ ὑπαίτιος διαπράττει τὸ ἀδίκημα νομίζοντας ἐσφαλμένως, ὅτι
ὁ ἐπιχώριος ἐπίσκοπος εἶναι αἱρετικὸς, βρίσκεται σὲ πλάνη γιὰ τὸν ὅρο δικαιολογήσεως
καὶ ἡ πράξις του πού ἀρχικῶς εἶναι καταλογιστὴ τελικῶς δὲν θὰ τοῦ καταλογιστεῖ
(Σπ. Τρωιάνος - Γ. Πουλῆς, Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 2003, σ. 588).

37. Ματάλας, Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία, σ. 335-338.

38. Mansi 45, 473. Κατὰ τὸν καθηγ. μητρ. Γρηγόριο Παπαθωμᾶ ὁ ἐθνοφυλετισμὸς ὡς
ὅρος ἐπινοήθηκε ἡθελήμενα ἀπὸ τὴν (πρῶτη ἱστορικὰ) Πανορθόδοξη Σύνοδο τῆς Κων-
σταντινουπόλεως τοῦ 1872 νὰ εἶναι ὁμοειδῶς καὶ ἐμφατικῶς σύνθετος *terminus technicus*
(ἔθνος καὶ φυλὴ), γιὰ νὰ δηλώσει μία αἱρετικῆς μορφῆς ἀλλοίωσις, ἐπελθοῦσα τὴν ἐποχὴ
ἐκείνη, τοῦ ἐκκλησιακοῦ σώματος. Πρῶτα ἀπὸ ὅλα, ὁ φυλετισμὸς (ἀπὸ τῆς λέξης φυλὴ -
τριμπαλισμὸς) ἀποτελεῖ τὴν υἱοθέτησι καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων στὸ
ἐκκλησιαστικὸ πεδίο, τῆς προτεραιότητος τῆς Φυλῆς καὶ τοῦ Ἐθνους ἐναντι τῆς Βασι-
λείας στοὺς κόλπους τῆς Ἱστορίας. Εἶναι ἡ ἐκούσια ἄσκησις τῆς φυλετικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς
διάκρισις στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, δίνοντας προτεραιότητα στοὺς φυλῆτες (= στὰ
μέλη τῆς αὐτῆς φυλῆς), στοὺς ὁμόφυλους, καὶ τοὺς ἐθνίτες (= ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους), τοὺς

Μὲ τὸν Ὅρο τοῦ σχίσματος³⁹ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος ἀποκηρύττει, κατακρίνει καὶ καταδικάζει τὸν φυλετισμὸ ὡς καινοφανὴ διδασκαλία ἢ ὁποία ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ Ἱερὸ Εὐαγγέλιο καὶ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες. Τοὺς φορεῖς τοῦ ἔθνοφυλετισμοῦ ποὺ συγκρότησαν φυλετικὴ παρασυναγωγὴ ἡ Σύνοδος κήρυξε *ἀλλοτρίους τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*. Δηλαδή ἡ παρασυναγωγὴ διαγνώσθηκε καὶ ἀποκηρύχθηκε πλέον ἀπὸ τὴ Σύνοδο ὡς *σχίσμα*, ὡς *σχισματικὴ δομὴ*. Ἐν συνεχείᾳ μνημονεύονται τὰ ὀνόματα τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων ποὺ προσχώρησαν στὴν ἐν λόγῳ φυλετικὴν παρασυναγωγὴν ἢ συνέβαλαν στὴν ἵδρυσή της. Ὅλους αὐτοὺς ὀνομαστὶ μαζὶ μὲ πάντας τοὺς κοινωνοῦντας καὶ συμφρονοῦντας καὶ συμπράττοντας αὐτοῖς, καὶ τοὺς δεχομένους ὡς κυρίας καὶ κανονικὰς τὰς ἀνιέρους αὐτῶν εὐλογίας τε καὶ ἱεροπραξίας, κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς, ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος κήρυξε *σχισματικούς καὶ ἀλλοτρίους τῆς τοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*⁴⁰. Οἱ ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ διάκονοι ποὺ χειροτονήθηκαν ἀπ' αὐτοὺς χαρακτηρίζονται ὡς *ἀνιέρως χειροτονθέντες*. Συνεπῶς τὰ Μυστήρια ποὺ τελέσθηκαν ἢ τελοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐν λόγῳ κληρικούς θεωροῦνται ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο *ἀνιέρα*⁴¹.

Ἐπομένως, οἱ ἀποφάσεις τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872 δύναται νὰ καταταχθοῦν σὲ δύο κατηγορίες: **α)** σὲ δογματικο-εκκλησιολογικὲς καὶ **β)** σὲ κανονικο-πειθαρχικὲς. Ἡ πρώτη κατηγο-

ὁμοεθνεῖς, ἀποκλείοντας τοὺς ἑτεροφυλέτες καὶ ἑτερόφυλους, τοὺς ἑτεροεθνῆτες καὶ ἑτεροεθνεῖς στὸν συναπαρτισμὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ σύγκυση μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Ἐθνους, ἡ ἑξομείωση – καὶ μερικὲς φορὲς ἡ ταύτιση – τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ Ἐθνος [Γρ. Παπαθωμᾶς, *Κανονικὸ Γλωσσάριο (Κεφάλαια Κανονικῆς Οἰκονομίας)*, Ἀθήνα 2011, σ. 58].

39. Ὁ Ἰωάννης Καρμίρης συγκαταλέγει τὸν Ὅρο τοῦ σχίσματος (*Decision of the Local Synod held at Constantinople in 1872, against national racialism*) στὰ Δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας [τ. Β', Graz-Austria 1968, σ. 930ε-930ζ (1014-1016)], ἐξηγώντας ὅτι ἡ συμπερίληψή του στὴ δογματικὴ συλλογὴ αὐτὴ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συνειδητοποίησιν ὑπὸ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων τοῦ ἀσυμβιβάστου πρὸς τὰς θεωρητικὰς καὶ κανονικὰς ἀρχὰς τῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ ἔθνοφυλετισμοῦ... [σ. 930δ (1013)].

40. Mansi 45, 533.

41. Γιὰ τὸ κύρος τῶν Μυστηρίων τῶν Βουλγάρων σχισματικῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὸν τρόπο ἐπιστροφῆς τους στοὺς κόλπους τῆς κανονικῆς Ἐκκλησίας, βλ.: Ἀ. Σμοτσεφσκυ (Alexandar I. Smotchevski), *Διευθετήσεις κανονικῶν ζητημάτων στὴν Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα (ἕως τὸ 1944)*, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2023, σ. 280-333.

ρία ἀφορᾷ στήν καταδίκη τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς αἵρεσης, ἐνῶ ἡ δεύτερη στήν ἀποκήρυξη τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας ὡς σχισματικῆς δομῆς, καθὼς καὶ τῶν μελῶν της (κληρικῶν καὶ λαϊκῶν) ὡς ἀλλοτρίων τῆς *Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*⁴².

Ὡστόσο, θεωροῦμε ὅτι τὸ βουλγαρικό ἐκκλησιαστικό ζήτημα ἐξ ἀπόψεως κανονικῆς καὶ στήν προοπτική τῆς ἀκριβοῦς κανονικῆς ὁρολογίας καὶ χρονολογικῆς ὀριοθέτησης διέρχεται ἀπὸ τρία βασικά διαδοχικά στάδια: α) *Διάστασις*⁴³ (α' προσχισματικό στάδιο, 1860-1870): Ἀπὸ τὴ στιγμή πού οἱ Βούλγαροι ἀρχιερεῖς διέκοψαν τὴν κανονικὴ μνημόνευση τοῦ ὀνόματος τοῦ κανονικοῦ προκαθημένου τους, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ (τὸ Πάσχα τοῦ 1860) ἕως καὶ τὴν ἵδρυση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διὰ σουλτανικοῦ διατάγματος-φιρμανίου (1870). Κατὰ τὴν εἰρημένη περίοδο ὀρισμένοι ἀρχιερεῖς, στελέχη τῆς ἀποσχιστικῆς κίνησης, ὑποβλήθηκαν σὲ ἀργία καὶ στὴ συνέχεια καθαιρέθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνῶ ἡ πλειοψηφία τῶν Βουλγάρων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν διατήρησε ὥστόσο μία (ἔστω καὶ τυπικὴ) κανονικὴ σχέση-ἀναφορὰ μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, κάτι πού ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς διεξαχθεῖσες διαπραγματεύσεις τῶν μεικτῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν

42. Mansi 45, 533. Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος καθήρεσε τοὺς μητροπολίτες Σόφιας Δωρόθεο, Νυσσάβας Παρθένιο καὶ Βελεσσού Γεννάδιο.

43. Ἡ χρῆση τῆς λέξης *διάστασις* ἐδῶ δὲν εἶναι τυχαία. Μετὰ τὴ διακοπὴ μνημόνευσης καί, κατ' ἐπέκταση, κοινωνίας μεταξὺ τῶν Πατριαρχείων Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως τὸν 11^ο αἰ. χρησιμοποιήθηκε ἀκριβῶς ὁ ὅρος αὐτὸς γιὰ νὰ περιγραφεῖ ἡ ὑπάρχουσα κατάσταση, καθὼς δὲν ἐπρόκειτο γιὰ *σχίσμα* ἀλλὰ οὔτε γιὰ *παρασυναγωγὴ*. Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν θὰ μπορούσαμε καὶ στὴ δική μας περίπτωσι νὰ μιλήσουμε γιὰ *διάστασι* μεταξὺ τῶν στασιαστῶν Βουλγάρων καὶ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας στὸ πρῶτο τουλάχιστον στάδιο τῆς ἐξέλιξης τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος. Πρβλ. τοὺς λόγους τοῦ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας Πέτρου: *Τῆς μακρᾶς ταύτης διαστάσεως καὶ διχονοίας* (PG 120, 813B) καὶ τὰ τῆς διαστάσεως *αἷτια* (PG 120, 813 B). Ὁ πατριάρχης Γεννάδιος Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσης ὁμιλεῖ περὶ διαστάσεως μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν (PG 160, 713 BC. Πρβλ.: Π. Μπούνης, *Τὰ ἀναθέματα Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως καὶ κανονικότης τῆς ἄρσεως αὐτῶν*, διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, Ἀθῆναι 1980, σ. 33, ὑπόσημ. 3). Ἀργότερα (τὸ 1930) ὁ ὅρος *διάστασις* χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχῃ Φώτιο τὸν Β', γιὰ λόγους διπλωματικούς, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ χρῆση τοῦ ὅρου *σχίσμα*, προκειμένου νὰ περιγραφοῦν οἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως (βλ. Ἐκκλησιαστικὸ καὶ Ἱστορικὸ Ἀρχιεακὸ Ἰνστιτούτο τοῦ Πατριαρχείου Βουλγαρίας: Ἀρχεῖο «Πρωτ. Δρ. Στέφανος Τσανκῶφ»: Ἰδιωτικὸ γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Φωτίου τοῦ Β' πρὸς τὸν μητροπολίτη Βιδυνίου Νεόφυτο, 14 Μαΐου 1930, ἀντίγραφο).

ἐπιτροπῶν γιὰ τὴν εὕρεση συμβιβαστικῆς καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀποδεκτῆς ἐπίλυσης τοῦ ζητήματος· β) *Παρασυναγωγή*⁴⁴ (β' προσχι-

44. Σημειώτεον ὅτι στὴ σύγχρονη ἐπιστήμη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἡ διάκριση μεταξὺ σχίσματος καὶ παρασυναγωγῆς δὲν καθίσταται πάντοτε ἀρκετὰ σαφής. Ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης προτείνει τὸν ἐξῆς ὀρισμὸ γιὰ τοὺς παρασυναγωγούς: *Παρασυνάγωγοι μὲν εἶναι οἱ ἀνυπότακτοι Πρεσβύτεροι καὶ Ἐπίσκοποι ἐκεῖνοι, οἵτινες μὲ τὸ νὰ ἐπέσαν εἰς σφάλματα, καθηρέθησαν μὲν ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην κανονικῶς· μὴ θέλοντες δὲ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τοὺς Κανόνας αὐθεντικῶς, αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐξεδίκησαν καὶ ἐνήργουν τὰ τῆς Ἀρχιερωσύνης καὶ Ἱερωσύνης κατ' ἰδίαν, μαζὶ δὲ μὲ αὐτοὺς συνηκολούθησαν καὶ ἄλλοι, ἀποστατήσαντες ἀπὸ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν* [Ἑρμηνεία στὸν 1^ο κ. τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἀγάπιος [Λεονάρδος]-Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μῖας Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας*: Ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν τοπικῶν, καὶ τῶν κατὰ μέρος θείων πατέρων, ἑλληνιστὶ μὲν, χάριν ἀξιοπιστίας ἐκτιθέμενοι, διὰ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινοτέρας διαλέκτου, πρὸς κατάληψιν τῶν ἀπλουστερῶν ἑρμηνευόμενοι, ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθήναι ¹¹1993, σ. 588 (ἐφεξῆς: *Πηδάλιον*)]. Ἀπὸ σύγχρονους κανονολόγους ἡ παρασυναγωγή ὀρίζεται συνήθως ὡς *παράνομη σύναξι προσώπων μὲ κοινὴς ἀντιλήψεις ἢ ἐπιδιώξεις, ἐναντίον τῶν διατάξεων τῆς Ἐκκλησίας* [Κ. Κωστόπουλος (ἀρχιμ.), *Περὶ τὴν ὁρολογία τῶν ἱερῶν κανόνων τοῦ Μ. Βασιλείου* (ὑπὸ τὸ φῶς καὶ τοῦ λοιποῦ ἔργου του), Ἀθήνα 2009, σ. 76] ἢ ἄλλως: ἡ ἠθελμένη ἀνυπακοὴ καὶ ἀπειθεία εἰς τὰ κελεύσματα τῆς ἀρμοδίας προϊσταμένης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς, ἐπιχειρουμένη διὰ τῆς αὐθαιρέτου ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς κανονικῆς καὶ διοικητικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ ταύτης καὶ ἐνεργουμένη δι' ἰδιογνώμου ἀσκήσεως τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας διὰ πῆξεως ἑτέρου θυσιαστηρίου, συνιστᾷ τὸ κανονικὸν ἀδίκημα τῆς παρασυναγωγῆς. Ὁ διαπράττων τὸ ἀδίκημα τοῦτο καλεῖται παρασυνάγωγος (Π. Παναγιωτάκος, *Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, τ. Γ', Τὸ Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1999², σ. 407). Κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ σέρβου κανονολόγου ἐπισκόπου Νικοδήμου Μίλας («Ἐκκλησιαστικὸ ποινικὸ δίκαιον») στὴν οὐσία δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξὺ σχίσματος καὶ παρασυναγωγῆς (*falsa synagoga*, *illicitus conventus*). Γενικὰ στὶς χρονολογικὰ μεταγενέστερες πηγὲς ἀναφέρονται μόνο οἱ σχισματικοὶ καὶ σπανίως οἱ παρασυνάγωγοι [N. Milas (ερ.), *Crkveno kazneno pravo*, Mostar 1911, σ. 411-412]. Κατὰ τὸν πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο ἡ παρασυναγωγή ἀποτελεῖ εἶδος σχίσματος ἄνευ αἰρέσεως (παρά: *Πηδάλιον*, σ. 589, ὑπόσημ. 1).

Δὲν συμμερίζομαι τὴν ἄποψη τοῦ ἀειμνήστου π. Εὐαγγέλου Μαντζουνέα, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι ἡ διαφορά μεταξὺ σχίσματος καὶ παρασυναγωγῆς ἔγκειται δῆθεν στὸ γεγονός ὅτι ἡ παρασυναγωγή τελεῖται οὐχὶ ὑπὸ Ἐπισκόπων ἀλλὰ ὑπὸ πρεσβυτέρων [Εὐ. Μαντζουνέας (πρωτ.), *Τὰ ἀδικήματα αἰρέσεως καὶ σχίσματος κατὰ τοὺς ὀκτῶ πρώτους αἰῶνες*, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Ε.Κ.Π.Α., Ἀθήναι 1977, σ. 44-45. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνουν καὶ οἱ καθηγητὲς Σπ. Τρωιάνος καὶ Γ. Πουλῆς, παραπέμποντας στὸν Μαντζουνέα: Σπ. Τρωιάνος – Γ. Πουλῆς, *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιον*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ ²2003, σ. 588]. Τοῦτο ὁμως ἀντιφάσκει σὲ σχέση μὲ τὰ σαφέστατα λόγια τοῦ Μ. Βασιλείου (κ. 1), σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο οἱ παρασυναγωγὲς εἶναι συνάξεις ...παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων. Ἄλλωστε καὶ ὁ βυζαντινὸς κανονολόγος Θεόδωρος Βαλσαμῶν γράφει χαρακτηριστικὰ: *Παρασυνάγωγοι δὲ εἰσιν, οἱ κατακριθέντες ἐπὶ τισὶ πταισίμασιν ἐπίσκοποι, ἢ πρεσβύτεροι, καὶ μετακινήντες τῆς λειτουργίας, καὶ μὴ ὑποκύψαντες τοῖς κανόνι, ἀλλ' ἑαυτοὺς αὐθεντικῶς ἐκδίκησαντες τὴν προεδρίαν, καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ θυσιαστήριον πηξάμενοι ἕτερον, καὶ τῆς γνώμης αὐτῶν γενέσθαι τινὰς παραπείσαντες, ὥστε συνακολουθησαὶ αὐτοῖς, καὶ τὴν καθολικὴν καταλιπεῖν ἐκκλησίαν* (Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τ. 4, σ. 95). Πιθανὸν ὁ Μαντζουνέας καὶ οἱ ἄλλοι, ποὺ ὑποστη-

ρίζουν ότι στην παρασυναγωγή δὲν συμμετέχουν ἐπίσκοποι, βασιζόμενοι στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ζωναρᾶ στὸν 31° ἀποστολικὸ κανόνα, ὅπου ἡ ὀργάνωση τῆς παρασυναγωγῆς ἀποδίδεται ἀποκλειστικὰ στοὺς πρεσβυτέρους ἔναντι τῶν ἐπισκόπων τοὺς ὡς εἶδος ἀπειθαρχίας καὶ ἀνταρσίας, περιφρόνησης καὶ φατρίας (Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τ. 2, σ. 40, 372). Νὰ ἀναφερθεῖ ἐπίσης ὅτι συνώνυμος ὅρος τοῦ ὅρου *παρασυναγωγή* εἶναι ὁ ὅρος *παρασύναξις* (βλ. Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τ. 1, σ. 265, τ. 3, σ. 2, 105, 202, 509).

Καθ' ἡμᾶς, ἡ διάκριση μεταξὺ σχίσματος καὶ παρασυναγωγῆς δὲν ἔγκειται στὴ συμμετοχὴ ἐπισκόπων στὴν πρώτη περίπτωση καὶ στὴν ἀπουσία τοὺς στὸ κανονικὸ ἀδίκημα τῆς παρασυναγωγῆς –ὅπως ἀκρίτως καὶ ἀστόχως ἰσχυρίζονται ὀρισμένοι κανονολόγοι– ἀλλὰ μᾶλλον στὸν βαθμὸ δόμησης καὶ ἀρτιότητος τῆς ἀποσχιστικῆς ἐνέργειας, ἥτοι στὸ ἀποτέλεσμα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης πράξης. Ἄλλωστε, ἐδῶ ἡ παρασυναγωγή ἐκλαμβάνεται ὡς προοίμιο τοῦ σχίσματος, ὡς μεταβατικὸ, προκαταρκτικὸ στάδιο πρὸς τὸ σχίσμα. Ὁ Μ. Βασίλειος, ὅπως σχολιάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς ἐρμηνευτές, προβαίνει σὲ διάκριση μεταξὺ παρασυναγωγῆς καὶ σχίσματος βάσει τοῦ τρόπου ἐπιστροφῆς καὶ ἀποδοχῆς τῶν ἀποσχισθέντων στὸ κανονικὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας (πρβλ. Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τ. 4, σ. 92, 94-95).

Κατὰ τὴν ἀποψη τοῦ καθηγητῆ Π. Παναγιωτάκου, τὸ βουλγαρικὸ σχίσμα ἀνήκει στὴν κατηγορία τοῦ *σχίσματος πίστεως* (ὅπως χαρακτηρίζεται αὐτὸ τὸ εἶδος σχίσματος ἀπὸ τὸν Νικόδημο Μίλας), διότι δὲν ἀφορᾷ ἀπλῶς τὴν πειθαρχικὴ τάξη τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ θίγει καὶ τὴν ἴδια τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία. Ὁ Μίλας γράφει χαρακτηριστικά: *Τὸ σχίσμα διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς σχίσμα πίστεως καὶ εἰς σχίσμα ἐκκλησίας. Πίστεως μὲν σχίσμα εἶναι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐνεκα διαφόρου ἐκδοχῆς καὶ ἀντιλήψεως ἀντικειμένων τινῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας ἥττον σπουδαίων, ἢ ὀρισμένων καὶ εὐκόλως ἐξομαλυνομένων ζητημάτων. Σχίσμα δὲ ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀρνησις τῆς ὑπακοῆς καὶ εὐπειθείας τῇ νομίμῳ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ. Παρουσιάζει πάντως ἐνδιαφέρον τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σέρβος κανονολόγος συγκαταλέγει (τὸ 1890) τὴ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία στὸν κατάλογο τῶν *αὐτοκεφάλων* (sic!) ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Γιὰ τὴ στάση του ὡς πρὸς τὸ βουλγαρικὸ σχίσμα βλ. περισσότερα: Ἰεζεκιήλ <Βελανιδιώτης>, «Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τοῦ ἐπισκόπου Μήλας», στό: Ἰεζεκιήλ <Βελανιδιώτης>, *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, τ. Α', ἐν Βόλφ 1947, σ. 9-11.*

Τῆς ἀντίθετης γνώμης εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεθόδιος Φούγιας, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἡνωμένη ἀπὸ τοῦ 1872-1945 *δογματικῶς* μετὰ τῆς καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, δὲν ἦτο καὶ κανονικῶς (Μ. Φούγιας, *Ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Αὐτοκέφαλον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Ἀθῆναι 1958, σ. 61). Δηλαδή ὡς πρὸς τὴ διδασκαλία της κατὰ τὴν εἰρημένη περίοδο ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας ταυτιζόταν πλήρως μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Μιάς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ καθηγητὲς Σπ. Τρωιᾶνος καὶ Γ. Πουλῆς ἐπίσης θεωροῦν ὅτι τὸ βουλγαρικὸ σχίσμα ἀποτελεῖ *παράδειγμα σχίσματος διοικήσεως* (Τρωιᾶνος – Πουλῆς, *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, σ. 588).

Κατὰ τὸν βούλγαρο κανονολόγο Στέφανο Τσανκῶφ, ἡ περίπτωση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας βάσει τῆς ἀπόφασης τῆς Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872 καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κ. 1 τοῦ Μ. Βασιλείου θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ καταταχθεῖ στὴν κατηγορία τῆς παρασυναγωγῆς καὶ ὄχι τοῦ σχίσματος. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Σύνοδος, κατ' αὐτόν, δὲν διευκρίνισε σαφῶς τὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ὁρων σχίσματος καὶ παρασυναγωγῆς ἢ ἀπλὰ τοὺς ταύτισε σιωπηλῶς [S. Cankov (protopr.), «Meždunarodnoto položenie na Bǎlgarskata pravoslavna cǎrkva sled Osvoboždenieto na Bǎlgariya», *Godišnik na Sofijskiya universitet – Bogoslovski fakultet* I' (1931-1933), Σόφια 1933, σ. 1, ὑπόσημ. 1. <Σ. Τσαγκῶφ>, «Αἱ σχέσεις τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἐπόψεως βουλγαρικῆς» (μτφρ. Ἀπόστολος Μιχαήλῳφ), *Ἀνάπλασις ΜΖ'* (1934) 98, ὑπόσημ. 1]. Ἐν πάσῃ περιπτώ-

σματικό στάδιο, **1870-1872**): Από την έκδοση του βασιλικού (σουλτανικού) φερμανίου (1870) και, κυρίως, μετά τη θέσπιση και την ψήφιση του Κανονισμού περί διοικήσεως της Βουλγαρικής Έξαρχίας (1871) μέχρι την καταδικαστική απόφαση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου (Σεπτέμβριος του 1872)⁴⁵. Την περίοδο αυτή στους ήδη καθηρημένους κληρικούς επιβλήθηκε το κανονικό έπιτίμιο του μεγάλου αφορισμού από την Έκκλησία («παντελής» ή «τελεία» άκοινωνησία⁴⁶), ενώ άλλοι έπισκοποι που έν τώ μεταξύ είχαν προσχωρήσει στην Έξαρχία υποβλήθηκαν σέ άργία ή καθαιρέθηκαν. Σέ άρκετά έπίσημα έγγραφα της έποχής το βουλγαρικό κίνημα χαρακτηρίζεται ως παρασυναγωγή⁴⁷. γ) Σχίσμα (κατ' έξοχήν σχισματικό στάδιο, **1872-1945**)⁴⁸: Από τη συνοδική διάγνωση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου (τόν Σεπτέμβριο του 1872) μέχρι την άρση του σχίσματος (τόν Φεβρουάριο του 1945). Θεωρήθηκε ότι ή άποσχιστική κίνηση που όρίσθηκε ως σχίσμα δέν έχει άπλως διοικητικό ή πειθαρχικό άλλά πολλώ δέ μάλλον δογματικό χαρακτήρα (το σχίσμα έκπροσωπεύει και έκφράζει την αίρεση του έθνοφυλετισμού, χωρίς ώστόσο νά ταυτίζεται παντελώς μέ αυτήν). Οί συμμετάσχοντες στο σχίσμα κηρύχθηκαν άλλότριοι της Όρθόδοξης Έκκλησίας και άναθεματίσθηκαν ως αίρετικοί⁴⁹.

Τό 2016 στο Κολυμβάριο της Κρήτης –ύστερα από περίπου έναν

σει, όπως και νά έχουν τά πράγματα, ή ούσία του άδίκου στην περίπτωση της παρασυναγωγής και του σχίσματος βρίσκεται στη διάσπαση της ένότητας της έκκλησιαστικής κοινότητας, ή όποία κατά την άντίληψη της Έκκλησίας έκφράζεται στο πρόσωπο του έπισκόπου της (Γιάγκου – Πουλής, Πηγές, σ. 175).

45. Ό άρχιεπίσκοπος Σύρου και Τήνου Άλέξανδρος Λυκούργος, ό όποιος, όπως θά δούμε στη συνέχεια, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο σέ όλη αυτή την υπόθεση, τονίζει ότι στόχος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου του 1872 είναι νά άποφανθεί έάν δύναται ή παρασυναγωγή τών Βουλγάρων νά κηρυχθεί σχισματική [Ε. Κοντογιώργη – Φ. Άσημακοπούλου, Άρχείο Άλεξάνδρου Λυκούργου (1827-1875), τ. Α', Άθήνα 2014, σ. 327].

46. Έδώ τά έπίθετα παντελής και τελεία χρησιμοποιούνται καταχρηστικώς ή παιδαγωγικώς, δεδομένου ότι ή άκοινωνησία... είναι (άκόμη και αυτή) μορφή κοινωνίας και σχέσης μέ την Έκκλησία [Γρ. Παπαθωμάς, Κανονικό Γλωσσάριο (Κεφάλαια Κανονικής Οίκονομίας), Άθήνα 2011, σ. 32].

47. Π.χ.: Την παράνομον έν Μεσαχώρω παρασυναγωγήν (Mansi 45, 416), της έν Όρτάκιοι παρασυναγωγήν (Mansi 45, 431), όλόκληρος δέ ή έν Όρτάκιοι παρασυναγωγή (Mansi 45, 433).

48. Κατά τόν άρχιεπίσκοπο Άθηνών Χρύσανθο Φιλιππίδη το βουλγαρικό κίνημα ξεκίνησε ως ένα είδος παρασυναγωγής, για νά καταλήξει σέ σχίσμα [Χρύσανθος (άρχιεπ. Άθηνών), Άρθρα και μελέται, έπιμέλεια Γ. Τασούδης, Άθήνα 1977, σ. 349].

49. Βλ. Όρος του σχίσματος (Mansi 45, 531-537).

αίωνα προετοιμασίας– πραγματοποιήθηκε ή Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ή όποία αποφάνθηκε πανηγυρικῶς καί ἐπισήμως στήν όριστική Ἐγκύκλιό της ότι ή Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐν τῇ ἐνότητι καί καθολικότητι αὐτῆς, εἶναι ή Ἐκκλησία τῶν Συνόδων, ἀπό τήν Ἀποστολικήν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον (Πράξ. ιε', 5-29) ἕως τῆς σήμερον. Ἡ Ἐκκλησία αὐτή καθ' αὐτήν εἶναι Σύνοδος⁵⁰ ὑπό τοῦ Χριστοῦ συνεστημένη καί ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθοδηγουμένη, συμφώνως πρὸς τὸ ἀποστολικόν «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καί ἡμῖν» (Πράξ. ιε', 28), συγκαταλέγοντας –κατὰ τήν πρόταση τῆς σερβικῆς ἀντιπροσωπείας– τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τοῦ 1872 διὰ τήν καταδίκην τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς ἐκκλησιολογικῆς αἰρέσεως στή σειρά τῶν μεταγενεστέρων, καθολικοῦ κύρους, συνόδων⁵¹. Τοιουτοτρόπως, ή Μεγάλη Σύνοδος τοῦ 1872 χαρακτηρίσθηκε ἀπό τή Μεγάλη Σύνοδο τοῦ 2016 ὡς Σύνοδος καθολικοῦ κύρους.

Μελετώντας τὰ πεπραγμένα τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872, προκειμένου νὰ ἀποφευχθεῖ όποιαδήποτε σύγχυση, θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας τή σαφή διάκριση μεταξύ

50. Ἐκκλησία γάρ συστήματος καί συνόδου ἐστὶν ὄνομα (Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς, Ψαλμὸς ΡΜΘ', PG 55, 493).

51. Τὸ κείμενο τῆς Ἐγκυκλίου σύμφωνα μέ: Χρ. Σαββάτος (μητρ.), Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας – ἔκφρασις συνοδικῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 2017, σ. 173-174 (Παράρτημα). Βλ. Φειδᾶς, Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος (Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης, 16-27 Ἰουνίου 2016). Ἀπὸ τήν ἄκριτη ἀμφισβήτηση στήν ὁμόφωνη ἀποδοχή, Ἀθήναι 2017, σ. 230 (Παράρτημα). Σ. Τσομπανίδης, Ἡ ἐκκλησιολογικὴ πρόκληση μετὰ τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 243. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ προαναφερθὲν οἰκουμενικὸν κύρος, ποὺ ἀποδίδεται πανηγυρικῶς στή Σύνοδο τοῦ 1872 ἀπὸ τή Σύνοδο τοῦ 2016, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε τὸ γεγονός ότι Ὁ οἰκουμενικὸς χαρακτήρας ἐπικυρώνεται ἀπὸ τή συνολικὴ καί ἁγία ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καί μία σύνοδος δὲν εἶναι, ἐπειδὴ, μόνο καί μόνο ἐκπληρώνει τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς οἰκουμενικότητας (σύγκληση συνόδου, συμμετοχὴ ἐκπροσώπων καί ἄλλα), ἀλλὰ ἐφόσον εἶναι σύμφωνα πρὸς τή ζωὴ τοῦ σώματος. Ἐτσι ή ἐμπειρία τῆς ζωῆς αὐτῆς μπορεῖ – ὅπως ἔγινε στήν ἱστορία – νὰ ἐλέγξει καί ν' ἀπορρίψει τυπικῶς ἄσφογες συνόδους, καί νὰ μὴν τίς κατατάξει στίς οἰκουμενικές. Οἱ τυπικῶς σωστὲς (ἀλλὰ ἀπνεύματες) σύνοδοι καταδικάζονται καί ἀπορρίπτονται ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα. Μία σύνοδος μπορεῖ νὰ ἔχει καί ή ἴδια τή συνείδηση πὼς εἶναι οἰκουμενική... ἀλλὰ καί τούτη ή συνείδηση τῆς οἰκουμενικότητας δοκιμάζεται ἀπὸ τή ζωὴ καί τὸ φρόνημα τοῦ σώματος (Ν. Ματσούκας, Δογματικὴ καί συμβολικὴ θεολογία Β'. Ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεση μέ τή δυτικὴ χριστιανοσύνη, [Φιλοσοφικὴ καί θεολογικὴ βιβλιοθήκη-3], Θεσσαλονίκη 2010, σ. 443. Πρβλ. Π. Μπούμης, Κανονικὸν Δίκαιον, Ἀθήνα ³2003, σ. 24. Χριστινᾶκη-Γλάρου, Κανονικὴ θεωρία, σ. 181).

πολιτικής συνάφειας τῶν συγκεκριμένων ιστορικῶν δεδομένων καὶ γεγονότων, ἀπὸ τὴ μία πλευρά, καὶ θεολογίας τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων, ἀπὸ τὴν ἄλλη. Νὰ διακρίνουμε δηλαδὴ τὸ κανονικο-εκκλησιολογικὸ περιεχόμενο τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων ἀπὸ τὰ πολιτικὰ συμφραζόμενα τῆς ἐποχῆς, κατ' ἀναλογίαν μάλιστα πρὸς τὴν ἀντίστοιχη διάκριση ἐνδο-ιστορικῆς συνάφειας καὶ θεολογίας στὰ κείμενα τῶν Ἱερῶν Κανόνων⁵².

Ἡ πολιτικὴ διάσταση τῶν αἰτίων τῆς συγκλήσεως τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872 ἔγινε ἐπανελημμένα ἀντικείμενο μελέτης στὴν μέχρι τώρα ιστορικὴ βιβλιογραφία. Ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὶς ἀρχειακὲς πηγές, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς προετοιμασίας τῆς συγκλήσεως καὶ τῶν διεργασιῶν τῆς σημαντικῆς (ἀν ὅχι καὶ καθοριστικῆς) ρόλου διαδραμάτιζε ἕνας λόγιος κληρικός, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου Ἀλέξανδρος Λυκούργος (1827-1875)⁵³, ἡ ἀφιξη τοῦ ὁποίου στὴν Κωνσταντινούπολη ἔγινε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1872 μὲ ἀπόφαση τῆς τότε ἀγγλόφιλης ἐλληνικῆς κυβέρνησης τοῦ Ἐπαμεινώνδα Δεληγεώργη καὶ μετὰ ἀπὸ πρωτοβουλία τοῦ τότε πρεσβευτῆ τῆς Ἑλλάδος στὴν Πόλη Ἰωάννου Καλλέργη⁵⁴.

52. Πρβλ. Γρ. Παπαθωμᾶς, «Ἱστορικὴ συνάφεια τῆς Κανονογέννησης καὶ Θεολογία τῶν Ἱερῶν Κανόνων», στο: Γρ. Παπαθωμᾶς (ἀρχιμ., νῦν μητρ.), *Κανονικά ἔμμορφα (Δοκίμια Κανονικῆς Οἰκονομίας II)*, [Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη-29], Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2015, σ. 34.

53. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο Λυκούργο ποὺ δύο χρόνια νωρίτερα (τὸ 1870), ἐπίσκεψθεις τὴν Ἀγγλία, γιὰ νὰ τελέσει τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ στοὺς Λίβερπουλ, προχώρησε σὲ σοβαρὲς θεολογικὲς συζητήσεις μὲ ἀγγλικανοὺς θεολόγους. Ὁ ἴδιος ἀναβάπτισε καὶ ἀναχειροτόνησε δύο ἀγγλικανοὺς ἱερεῖς: Τὸν ἕνα γιὰ τοὺς ὀρθόδοξους Ἕλληνες στὴ Νέα Ὑόρκη, ἐνῶ τὸν ἄλλο γιὰ τὴν ὀρθόδοξη κοινότητα στοὺς Werhampton τῆς Ἀγγλίας (Β. Σταυρίδης, *Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμός*, ἐν Ἀθήναις 1963, σ. 18-19). Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου βλ. περισσότερα στὴν ἐργασία: Φ. Ἀσημακοπούλου, *Ἄθως καὶ πανσλαβισμός. Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Ἀλεξάνδρου Λυκούργου*, Ἀθήνα 2021, σ. 19-33.

54. Κατὰ τὸν ρῶσο πρέσβη στὴν Κωνσταντινούπολη Ν. Ἰγνάτιεφ ὁ Ἀλέξανδρος Λυκούργος ὑπῆρξε ἠθικός αὐτουργός τοῦ σχίσματος, σὲ μεγάλο βαθμὸ ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν τελικὴ καταδικαστικὴ ἀπόφαση τῆς Συνόδου καὶ γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τῶν Βουλγάρων ὡς σχισματικῶν. Ὁ Ἰγνάτιεφ τονίζει πὼς ἡ διαγωγή καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἐνεθαρρύνοντο ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ προσώπου οὐχὶ ἄλλοτρίου κάποιας πολιτικῆς σπουδαιότητος (παρὰ Ματάλας, *Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία*, σ. 305). Βλ. ἐπίσης ἀναφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη πρὸς τὸ ΥΠΕΞ τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν ἀφιξὴ του στὴν Πόλη: Ε. Κοντογιώργη - Φ. Ἀσημακοπούλου, *Ἀρχεῖο Ἀλεξάνδρου Λυκούργου (1827-1875)*, τ. Α', Ἀθήνα 2014, σ. 234-235. Σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου (χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1872) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀποφάσισε τὴν ἀποστολὴ του γιὰ νὰ συντελέσει στὴν ἀξιοπρεπῆ, ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἐθνικῶς, λύση τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος (Κοντογιώργη - Ἀσημακοπούλου, *Ἀρχεῖο*, σ. 339).

Ὁ Λυκοῦργος δὲν μετέσχε ἐπίσημα στὴ Σύνοδο τοῦ 1872, ἀλλὰ διαδραμάτισε σημαντικό *παρασκηνιακὸ ρόλο*⁵⁵. Ἡ Ἑκθεση τῆς κα-
νονικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, στὴν ὁποία
ἐξιστορεῖται ἡ γένεση καὶ ἡ παγίωση τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος,
καθὼς καὶ ὁ Ὅρος τοῦ σχίσματος, συντάχθηκαν καὶ διορθώθηκαν
στὴν οἰκία τοῦ τότε ἀπουσιάζοντος μητροπολίτη πρ. Λαρίσης Δω-
ροθέου ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Λυκοῦργο, τὸν ἀρχιμανδρίτη Φιλόθεο
Βρυέννιο, τὸν γραμματέα παρὰ τῇ ἀρχιγραμματεία τῆς Διαρκοῦς
Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀρχιμανδρίτη Νικηφό-
ρο Καλογερά καὶ τὸν καθηγητὴ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης
Ἡλία Τανταλίδη⁵⁶. Ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες ἱστορικὲς πηγὲς συνάγεται
σαφῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 1872
εἶχαν ἐτοιμαστεῖ ἐκ τῶν προτέρων, δηλαδὴ ἡ ἀποκοπὴ τῶν σχισμα-
τικῶν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν εἶχε προαποφασιστεῖ (πρβλ. τὸ *ιδιαιτέρως*
ἀποφασισθέν, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Ἀλέξανδρος Λυ-
κοῦργος)⁵⁷ πρὶν τὴν ἑναρξὴ τῶν ἐπισήμων συνεδριάσεων τῆς Με-
γάλης Συνόδου. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἀναμφιβόλως ἡ Σύνοδος τοῦ
1872 δὲν στερεῖται ἐθνικιστικῶν βλέψεων καὶ πολιτικῆς σκοπιμότη-
τας. Ἀποτελεῖ γεγονὸς ἀδιαμφισβήτητο ὅτι Ἡ σύνοδος τοῦ 1872
καὶ τὸ σχίσμα ἦταν ἀποτέλεσμα ἐνὸς συνδυασμοῦ διαφορετικῶν
πολιτικο-θρησκευτικῶν παραγόντων. Οὐσιαστικὸ ρόλο γιὰ τὴν ὀρι-
στικὴ ρήξιν διαδραμάτισε ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ποὺ σκοπὸ
εἶχε νὰ περιορίσει τὴ ρωσικὴ ἐπιρροὴ στὴν περιοχὴ⁵⁸.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὁρολογία, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν
ὁποῖο θὰ χαρακτηριστεῖ ἡ Σύνοδος τοῦ 1872 –ὡς Σύνοδος οἰκου-
μενικοῦ κύρους⁵⁹ ἢ ὡς Μείζων Σύνοδος⁶⁰, Σύνοδος μὲ Πανορθόδο-

55. Ματάλας, *Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία*, σ. 334.

56. Βλ. τὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξάνδρου Λυκοῦργου πρὸς τὸν μητροπο-
λίτη πρ. Λαρίσης Δωρόθεο ἀπὸ τὶς 16 Σεπτεμβρίου 1872: Δ. Σχολάριος (μητρ.), *Ἔργα καὶ*
ἡμέραι, ἐν Ἀθήναις 1877, σ. 593. Κασσιανή, *Ἡλίας Τανταλίδης*, σ. 37. Κατὰ τὸν Π. Ματά-
λα ὁ Ἡλίας Τανταλίδης δὲν συμμετέσχε στὴ σύνταξιν τῶν ἐν λόγω κειμένων (Ματάλας,
Ἔθνος καὶ Ὁρθοδοξία, σ. 335).

57. Ἀσημακοπούλου, *Ἄθως καὶ πανσλαβισμός*, σ. 76. Βλ. Γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου
Ἀλεξάνδρου Λυκοῦργου πρὸς φίλο, Κωνσταντινούπολη 1872, ΑΑΑ: Φάκ. 43, ἀρ. 120.

58. Ν. Μαγγιώρος, *Ανακάθαρσις. Απόπειρες συνοδικῆς διευθέτησης κανονικῶν ζητη-
μάτων (1902-1926)*, Θεσσαλονίκη 2022, σ. 52.

59. Σύμφωνα μὲ τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδο τοῦ 2016.

60. Α. Τσαγκάρη, *Οἱ Μείζονες Σύνοδοι τοῦ 19^{ου} αἰῶνα (Ἱστορικὴ καὶ νομοκανονικὴ*
προσέγγιση), [Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη-26], Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2013, σ. 185 ἐξ.

ξον κύρος⁶¹ ἢ ὡς Τοπική⁶² ἢ Μεγάλη Τοπική⁶³, Πανορθόδοξη⁶⁴ ἢ ἀκόμη καὶ ὡς Ἐνδημοῦσα Σύνοδος⁶⁵— πρέπει νὰ ἔχουμε ὁπωσδήποτε ὑπ' ὄψιν μας τὴν ἱστορικὴ σπουδαιότητά της ὅπως καὶ τὸν πραγματικό, θὰ λέγαμε, ἐφικτὸ χαρακτήρα τῶν ἀποφάσεων της μὲ μακροχρόνιες συνέπειες στὴν κανονικὴ ζωὴ τῆς καθ' ὅλου Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀλλὰ, παράλληλα καὶ ταυτόχρονα, στὴ διαμόρφωση τῶν διεθνῶν πολιτικῶν σχέσεων στὴ χερσόνησο τοῦ Αἴμου καὶ ὅλη τὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη. Ἐπὶ ἐβδομήκοντα καὶ τρία (73) συνεχόμενα ἔτη (1872-1945) τὸ βουλγαρικὸ σχίσμα ἀποτελοῦσε ἱστορικὸ, κοινωνικὸ καὶ κανονικὸ γεγονὸς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς ἀμφισβητήσεις ἢ ἀπὸ τὶς διαφορὲς θεολογικὲς ἐκτιμήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀποδοχῆς της (ἢ μὴ ἀποδοχῆς) ὡς μιᾶς 'νόμιμης', ἥτοι σύμφωνης μὲ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες ἐκκλησιαστικῆς πράξης (ἐκ μέρους, κυρίως, τῶν "τιμωρημένων" Βουλγάρων ἀλλὰ καὶ τῶν γεωπολιτικὰ "ἐνδιαφερομένων" Ρώσων). Ἡ συνοδικῶς ἀναγνωρισμένη, κανονικῶς ἀπογυμνωμένη (πρβλ. *γυμνῇ τῇ κεφαλῇ*) καὶ ἐπισήμως καταδικασμένη παράβαση τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἡ προσπάθεια δηλαδὴ μιᾶς ριζικᾶ ἀυθαίρετης ἀναθεώρησης τοῦ κανονικοῦ συστήματος λειτουργίας καὶ διοίκησης τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν «στασιαστῶν Βουλγάρων» μέσῳ τῆς ἱδρύσεως ἐνὸς (παρα)ἐκκλησιαστικοῦ μορφώματος βάσει ἐθνολογικῶν (καὶ ὄχι ἐκκλησιολογικῶν) κριτηρίων, δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ὀδηγήσει αὐτόματα σὲ ἀντικανονικότητα, ἢ ὁποία ὥστόσο δὲν περιοριζόταν σὲ ἐνδοεκκλησιαστικὸ ἢ διοικητικὸ ἐπίπεδο ἀλλὰ εἶχε ἄμεσες πνευματικὲς, ἄρα ὄντολογικὲς

61. Κατὰ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Μελέτιο Μεταξάκη: *Πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξου Συνεδρίου (11 Μαΐου-8 Ἰουνίου 1923)*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1923, σ. 175.

62. Μ. Σακελλαρόπουλος, *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ἰσχύοντος νῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν Ἑλλάδι*, ἐν Ἀθῆναις 1898, σ. 69. Στὴ βουλγαρικὴ βιβλιογραφία ἐνίοτε ἀπαντᾶται ἐπίσης ὡς Τοπικὴ Σύνοδος (*promesten sabor*): Ο. [= Μητρ. Βάρνης Συμεών], «Vdiganeto na shizmata», *Bălgarski cārkoven pregled* Δ' (1898), τχ. 4, σ. 4.

63. Κονιδάρης, *Ἡ ἄρσις*, σ. 51. Ἰ. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. Β', σ. 930γ [1012].

64. Γρ. Παπαθωμᾶς, *Κανονικὸ Γλωσσάριο (Κεφάλαια Κανονικῆς Οἰκονομίας)*, Ἀθήνα 2011, σ. 58.

65. Ἀ. Ἀγγελόπουλος, «Σελίδες ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Α'. Ἡ Τοπικὴ Σύνοδος τοῦ 1872», *Ξενία Ἰακώβῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς: ἐπὶ τῇ 25ετηρίδῃ τῆς ἀρχιεπισκοπείας αὐτοῦ*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 588.

καὶ ἀνθρωπολογικὲς ἐπιπτώσεις⁶⁶ γιὰ ὁλόκληρο τὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ γιὰ κάθε μέλος του ξεχωριστά. Τὰ σχίσματα καὶ οἱ διαιρέσεις πλήττουν τὴν ἴδια τὴν ἀγάπη, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ ἀγαπητικὴ κοινωνία. *Ἐκκλησία γὰρ γέγονεν, οὐχ ἵνα διηρημένοι ὦμεν οἱ συνελθόντες, ἀλλ' ἵνα οἱ διηρημένοι συνημμένοι*, κατὰ τὰ λόγια τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου⁶⁷. Τὰ σχίσματα ὄχι μόνο δὲν προάγουν καὶ δὲν αὐξάνουν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Ἐφεσ. δ', 16), ἀλλὰ καὶ καταλύουν τὴν ἴδια τὴν ἔννοια καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀποεκκλησιαστικοποίηση τῆς Ἐκκλησίας⁶⁸.

Ἐπαναλαμβάνουμε: Κάθε ἀκοινωνησία, εἴτε αὐτὴ τελεῖται ὑπὸ τῇ μορφῇ τῆς «ἐλεύθερης ἀντικανονικῆς ἐπιλογῆς» (τὸ παράπτωμα-ἀμάρτημα ποὺ σὲ ἀποκόπτει ἀπὸ τὸ κανονικὸ Σῶμα), εἴτε ὑπὸ τῇ μορφῇ τοῦ ἐπερχομένου καὶ συνοδικὰ ἐπιβαλλομένου ἐπιτιμίου

66. Κρίνονται ἀπαραίτητες ἐν προκειμένῳ οἱ ἐξῆς διευκρινήσεις: Δὲν συμπερίζομαι τὴν ἀποψη τοῦ διακεκριμένου καθηγητῆ Γ. Πουλῆ, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει πῶς τὸ «ἐκκλησιαστικὸ ἀδίκημα» ἔχει ὄντικο-ὄντολογικὸ χαρακτήρα, *γιατὶ ὡς ὃν προσθίγει τὸ εἶναι* [Γ. Α. Πουλῆς, «Βασικὰ στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου (Γενικὸ Μέρος)», στό Θ. Ξ. Γιάγκου - Γ. Α. Πουλῆς, *Πηγὲς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου μὲ σχόλια καὶ βιβλιογραφία*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 78]. Παρὰ τὴν προσπάθειά του νὰ δώσει λύση στὸ ζήτημα γιὰ τὴ φύση τοῦ ἀδικήματος, δὲν τὸ ἐπιτυγχάνει, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴ χαϊντεγκεριανὴ ἐκδοχὴ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας θεμελιώνεται ἡ θεωρία του. Θεωρῶ ὅτι εἶναι θεολογικὰ καὶ μεθοδολογικὰ ἐσφαλμένη ἡ ἀντίληψη ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸ εἶναι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος (Γ. Α. Πουλῆς, «Βασικὰ στοιχεῖα», σ. 80). Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἀδίκημα, κάθε ἀδίκημα, εἶναι ἐξ ὁρίσμου ἁμαρτία, ἅρα ἀποτελεῖ ἀστοχία καὶ κακὸ. Σύμφωνα μὲ τὴν κλασικὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ διατυπώνεται ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο, *μῆτε ἰδίαν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ εἶναι φαντάζου· οὐ γάρ ἐστὶν ὕφεστώς, ὥσπερ τι ζῶον, ἢ πονηρία· οὔτε οὐσίαν αὐτῆς ἐνυπόστατον παραστήναι ἔχομεν. Στέρησις γὰρ ἀγαθοῦ ἐστὶ τὸ κακόν (Ὁμιλία ὅτι οὐκ ἐστὶν αἷτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, PG 341B)*. Τὸ κακὸ εἶναι στέρηση ἀγαθοῦ, ὑπάρξεως καὶ ἀληθείας καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔχει *ἰδίαν ὑπόστασιν*, ἀλλὰ *μῆτε εἶναι*. Συνεπῶς, τὸ ἀδίκημα δὲν ἔχει ὄντολογικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ οὔτε εἶναι, οὔτε μετέχει τοῦ εἶναι. Ὅσον ἀφορᾷ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἓνα συγκεκριμένο ἀδίκημα «ἐπηρεάζει» τὸ εἶναι, τοῦτο ἀντιμετωπίζεται ἀποτελεσματικότερα καὶ καταλληλότερα μὲ τὴν ἱατρικὴ ὁρολογία [πρβλ. Κ. Μουρατίδης, «Ἡ Ἱατρικὴ τοῦ Σώματος, τύπος τῆς κατὰ ψυχὴν θεραπείας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, *Θεολογία* ΛΘ' (1968) 33-50. Δ. Νικολακάκης, «Ἱατρικὴ καὶ Χριστιανικὴ Θεολογία. Συγκριτικὴ θεώρηση καὶ κριτικὲς ἐπισημάνσεις», *Θεολογία ΠΖ'* (2016) 147-172] ἢ μὲ τὴ διδασκαλία περὶ τοῦ γνωμικοῦ θελήματος τοῦ Ὁσίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (Μάξιμος Ὁμολογητής, *Ἐγχειρίδια θεολογικὰ καὶ πολεμικὰ πρὸς Μαρίνον τὸν ὁσιώτατον πρεσβύτερον*, PG 91, 56B. Χριστινᾶκη-Γλάρου, *Κανονικὴ θεωρία*, σ. 137).

67. Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους*, Ὁμιλία 27, 3, PG 61, 228.

68. Χρ. Βούλγαρης, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 19], Θεσσαλονίκη 1974, σ. 255. Πρβλ. Ὠριγένης, *Εἰς Ματθ. ΙΔ'*, 1, BEΠΕΣ 13, σ. 252 ἐξ.

(«ποινης»), ἀποτελεῖ τραγωδία γιὰ ἀμφοτέρους τὶς πλευρές: τόσο γιὰ τὸν «θύτη», ὅσο καὶ γιὰ τὸ «θῦμα»· τόσο γιὰ τὸν «ἀφορισθέντα», ὅσο καὶ γιὰ τὸν «ἀφορίσαντα»⁶⁹, δεδομένου ὅτι, ἐξ ὀρισμοῦ, ἡ *sine qua non* προϋπόθεση κάθε κοινωνίας εἶναι ἡ ὑπαρξη τουλάχιστον δύο πλευρῶν, ἡ ἐπιβαλλόμενη ἀκοινωνησία πλήττει καὶ τὶς δύο πλευρές, συνιστώντας κατὰ κάποιο τρόπο ἥττα καὶ ἀνωμαλία⁷⁰ γιὰ ὁλόκληρο τὸ ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα. Ἐξάλλου, ὁ πνευματικὸς αὐτο-αφορισμὸς προηγεῖται καὶ ἔπεται ὁ κανονικὸς ἀφορισμὸς, ἢ ὅπως εὐστοχα τονίζει ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζᾶτος, *Τὸ σχίσμα, ἀνεξαρτήτως τῶν προκαλεσάντων τοῦτο δικαίων λόγων, δι' οὗς κατὰ τὸ πλεῖστον εὐθύνεται ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία (λέγε ἡ βουλγαρικὴ πολιτικὴ) καὶ τῆς ὀρθῆς ἢ μὴ κηρύξεως αὐτοῦ, εἶναι γεγονὸς μὴ δυνάμενον νὰ διαμφισβητηθῇ*⁷¹.

69. Ἡ ὑπαρξις τῆς κατακρίσεως, ὅφ' ἦν εὐρέθῃ σύμπασα ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τὸ 1872, δὲν ὑπῆρξεν ἀπλῶς λυπηρά, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιος εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας (Κονιδάρης, *Ἡ ἄρσις*, σ. 59).

70. Χαρακτηριστικὴ τυγχάνει ἡ χρῆσις τῆς λέξης *ἀνωμαλία* γιὰ τὴν ἐπισήμανση τῆς σχισματικῆς κατάστασης τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν διαπραγματεύσεων περὶ τῆς ἄρσεως τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος στὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (Α' στάδιο: 1872-1912, Β' στάδιο: 1930-1934 καὶ Γ' στάδιο: 1945). Βλ. περισσότερα: Ἀ. Σμοτσέφσκι (Alexandar I. Smotchevski), *Διευθετήσεις κανονικῶν ζητημάτων στὴν Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα* (ἕως τὸ 1944), διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2023, σ. 334-478.

71. Α. Ἀλιβιζᾶτος, «Ἐπὶ τοῦ περὶ βουλγαρικοῦ σχίσματος βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Τσαγκώφ», *Ἀνάπλασις ΜΖ'* (1934) 131.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Π. ΠΕΡΣΕΛΗΣ

*Όμότιμος Καθηγητής Θεολογικῆς Σχολῆς Ἐθνικοῦ
καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Ἄρχων «Διδάσκαλος τοῦ Ψαλτῆρος»
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως*

Ἀγιότητα καί Ὁρθόδοξη χριστιανική πνευματική ζωή¹

Ἐνα ἀπό τά βασικότερα θέματα τῆς Ὁρθόδοξης χριστιανικῆς παράδοσης εἶναι ἡ ἐπισήμανση, ἡ ἀνάδειξη καί ἡ πρόσκληση ὅλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεξαρτήτως ἡλικίας, νά ἀκολουθοῦν τό παράδειγμα τῶν Ἀγίων στήν καθημερινή τους ζωή. Ἡ ἀξία μιᾶς τέτοιας διαδικασίας ἔχει βαθιές ρίζες στήν ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἦδη ἀπό τά πρῶτα χρόνια ἐμφάνισης καί ἐξάπλωσης τοῦ σωτηριώδους μηνύματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στήν Παλαιστίνη, ἐμφανίστηκαν πρῶτα στήν Αἴγυπτο καί τή Συρία καί προοδευτικά καί σέ ἄλλες περιοχές τῆς Μεσογείου καί τῆς Ν.Α. Εὐρώπης ὁμάδες χριστιανῶν πού μοναδικός τους σκοπός ἦταν νά ζοῦν τό βίο πού ἀρέσει στό Θεό, ἐμφορούμενοι ἀπό ἀξίες καί ἀρετές τίς ὁποῖες ὁ ἴδιος ὁ σαρκωθείς Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ βίωσε καί δίδαξε κατὰ τήν ἐπίγεια ζωή του. Ὅρισμένες ἀπό τίς ἀξίες καί ἀρετές αὐτές δέν εἶναι ἄλλες ἀπό τήν ἀγάπη, τήν πνευματικότητα, τήν ἀσκητικό-

1. Ὁμιλία στόν πρῶτο ἐπίσημο ἑορτασμό στήν Ἀθήνα τῆς «Σύναξης τῶν ἐν Δωδεκανήσῳ Ἀγίων», πού ὀργάνωσε, μέ τέλεση θείας λειτουργίας καί ἀρτοκλασίας, ἡ Ὁμοσπονδία Δωδεκανησιακῶν Σωματείων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, τήν Κυριακή 3 Μαρτίου 2024, στόν ἱερό ναό Ἀγίου Νικολάου (πρώην Πτωχοκομείου) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

τητα, τήν ἀνιδιοτέλεια, τήν αὐτοθυσία, τήν ἀγωνιστικότητα, τήν ἀξιοπρέπεια, τήν εἰλικρίνεια κ.ἄ.

Στὴν ἐποχὴ πού ζοῦμε, ἀλλὰ καί σέ κάθε ἐποχῇ, ἡ δυσκολία ἐπισημάνσης, προβολῆς καί ἀνάδειξης τῶν ἀρετῶν αὐτῶν καθίσταται ιδιαίτερα αἰσθητή. Καί τοῦτο γιατί ἡ προτροπὴ ἐφαρμογῆς, στήν καθημερινή ζωὴ τοῦ πιστοῦ, τῶν ἀρετῶν, πού ἐνδεικτικὰ ἀνέφερα παραπάνω, προσκρούει στήν ἔλλειψη σαφοῦς προσδιορισμοῦ καί καλλιέργειας κατὰλληλων κριτηρίων μέ βάση τὰ ὁποῖα θά μπορούσε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ βίωση αὐτῶν τῶν ἀξιῶν. Οἱ πιστοὶ κάθε ἡλικίας καί κοινωνικοῦ ὑποβάθρου θά πρέπει νά ἔχουν πειστεῖ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν τῆς ἀγάπης, τῆς συμπόνοιας, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς αὐτοθυσίας, τῆς ἀξιοπρέπειας, τῆς εἰλικρίνειας κ.ἄ. εἶναι ἐφικτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού δηλώνουν ὅτι σέβονται καί ἀκολουθοῦν τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στὴ διαδιακασία, ἐπομένως, ἐπισημάνσης, ἀνάδειξης καί πρόσκλησης τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας νά τηροῦν αὐτές τίς ἀρετές, θά πρέπει ἡ Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ ποιμαντικὴ θεολογία νά προβάλλει, κατ' ἐξοχήν, τὰ παραδείγματα τῶν Ἀγίων Τῆς. Καί τοῦτο, γιατί οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας πληροῦν, κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο, τὰ κριτήρια καλλιέργειας καί βίωσης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ἡ βίωση τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς δέν ἐπιτυγχάνεται μέ αὐτόματο καί συναισθηματικὰ φορτισμένο τρόπο. Στὴν ὑπηρεσία τῆς βίωσης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τίθεται ὅπωςδῆποτε ὁ νοῦς καί ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου. Κριτήριο, ἐπομένως, ἀποδοχῆς τῆς πρόσκλησης πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας νά τηροῦν τίς ἀρετές καί τίς ἀξίες πού ἐνσάρκωσε καί πρόβαλε ὁ Ἰησοῦς Χριστός –καί συνεχίζουν νά πράττουν οἱ Ἅγιοι μέσα στήν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας–, εἶναι ἡ, ἐκ μέρους τῶν ἀποδεκτῶν τῆς πρόσκλησης, συνειδητοποίηση τῆς σημασίας τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τους καί γιὰ τὴν ὁμαλὴ συμβίωσή τους μέσα στὸν κόσμο.

Γιὰ τὸν πιστὸ χριστιανό, προκειμένου νά πραγματοποιηθεῖ ἡ σωτηρία του καί ἡ κατὰ χάριν ἔνωσή του μέ τὸ Θεό, εἶναι ἀπαραίτητο νά ζήσει «τὴν καλὴ κι ἐνάρετη ζωὴ πού ἀρέσει στό Θεό»², κατὰ τὴν

2. Ἀγίου Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου, «Παραινέσεις περὶ ἡθους ἀνθρώπων καί χρηστῆς πολιτείας», ἀπόδοση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, στό Κ. Ε. Τσιρόπουλος (Δ/ντῆς), Χρι-

έκφραση τῶν «Παραινήσεων» τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου, καί πού μᾶς τήν υπέδειξε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἡ ἐνάρετη ἐν Χριστῷ ζωὴ διατηρεῖται καί ἐνισχύεται μέ τήν «οἰκείωση τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ στήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου», κατὰ τήν ἔννοια τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὅπως αὐτὴ διατυπώνεται στό «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» ἔργο του. Ἡ οἰκείωση αὐτὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιτυγχάνεται ὅταν ὁ ἄνθρωπος συνειδητοποιήσῃ τήν ὑποδούλωσή του στὰ σωματικά πάθη, μετανοήσῃ καί καθαρθεῖ ἀπ' αὐτά. «Οὕτως ἐστὶ μόνως προσεγγίσαι τῷ Παρακλήτῳ», τονίζει ὁ Μ. Βασίλειος. Καί τότε τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θά εἶναι σπουδαῖα καί ποικίλα³.

Ἡ ὑποχρέωση τῆς διαρκοῦς καί συστηματικῆς ὑπενθύμισης ὅτι εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος νά θεωθεῖ κατὰ χάριν, ἐπειδὴ ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ «ἐνηνθρώπησεν... καί αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν παρ' ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν»⁴, ἀποτελεῖ τὴ δική μας, ὡς Ὁρθόδοξων χριστιανῶν, σημαντικὴ συμβολὴ στὴ σημερινή κοσμικὴ περὶ παιδείας καί μόρφωσης ἀντίληψη.

Ἡ συστηματικὴ προβολὴ καί ἐνσωμάτωση στό ἔργο τῆς Ὁρθόδοξης χριστιανικῆς ποιμαντικῆς τοῦ ὀρισμοῦ καί τῆς καλλιέργειας κριτηρίων ἐπιλογῆς καί βίωσης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς θά ὀδηγήσῃ τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο σὲ μιὰ ἄλλη θεώρηση τοῦ ἑαυτοῦ, τοῦ πλησίον καί γενικότερα τῶν δομῶν τῆς κοινωνίας μέσα στήν ὁποία ζεῖ. Τὸ ἄγχος καί οἱ διάφορες ἐνοχές τοῦ ἀνθρώπου γιὰ μιὰ προσωπικὴ, κοινωνικὴ, καί παραγωγικὴ-οἰκονομικὴ δημιουργία καί ἐξέλιξη θά ὀδηγηθοῦν σὲ γόνιμες διεξόδους μέ τὴ βοήθεια τῆς πίστεως στήν κοινωνία τῆς χάριτος, τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐλπίδας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Τὸ παράδειγμα τῶν Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας, καθόλη τὴ διάρκεια τῆς ἱστορικῆς Τῆς πορείας, εἶναι καθοριστικὸ γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἐνός τέτοιου σκοποῦ.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ ὁμιλῶν εἶναι πεπεισμένος ὅτι μιὰ κατηχητικὴ καί ποιμαντικὴ διαδικασίᾳ, πού προβάλλει τὴ ζωὴ τῶν Ἀγίων μέ συστηματικὸ καί μορφωτικὰ ἀφομοιῶσιμο τρόπο, ἐνδυναμώνει καί προ-

στιανικόν Συμπόσιον. Ἐτησίᾳ ἔκδοσις χριστιανικοῦ στοχασμοῦ καί τέχνης, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» Ι. Δ. Κολλάρου καί Σίας Α.Ε., Ἀθῆναι 1967, σ. 9-11.

3. Μεγάλου Βασιλείου, *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν ἐν Ἀγίοις Ἀμφιλόχιον Ἐπίσκοπον Ἰκονίου*, Θ', ΒΕΠΕΣ, 52, σ. 249-250.

4. Μεγάλου Ἀθανασίου, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καί τῆς διὰ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας αὐτοῦ*, 54, ΒΕΠΕΣ, 30, σ. 119.

ωθεῖ ἀποτελεσματικά τή σημασία καί τήν ἀξία τῆς χριστιανικῆς πνευματικῆς ζωῆς σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τῆς προσωπικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς διαδικασίας ἡ πνευματικότητα τῶν Ἀγίων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας δύναται νά καταστεῖ προσβάσιμη καί κατανοητή σέ ὅσους καί ὅσες εἰλικρινά ἐνδιαφέρονται γιά μιά οὐσιαστική καί ἐφικτή ἐναλλακτική πρόταση σωτηρίας καί μεταμόρφωσης τοῦ ἑαυτοῦ καί τῆς κοινωνίας.

Ἐπίκαιρη περίπτωση στοχασμοῦ, πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή, ἀποτελεῖ ἡ σημερινή πρωτοβουλία ὀργάνωσης ἀπὸ τὴν Ὁμοσπονδία Δωδεκανησιακῶν Σωματείων Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς τέλεσης πανηγυρικῆς θείας λειτουργίας μέ ἀρτοκλασία στὸν ἱερό τοῦτο ναὸ τοῦ Ἀγίου Νικολάου Ἀθηνῶν (πρώην Πτωχοκομείου) τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαοδικείας κ. Θεοδωρήτου, Διευθυντῆ τοῦ Γραφείου ἐκπροσωπήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στήν Ἀθήνα. Καί τοῦτο, γιατί ὁ καθορισμός, τίς τελευταῖες δεκαετίες, ὑπὸ τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου τοῦ ἐτήσιου ἑορτασμοῦ τῆς Συνάξεως τῶν ἐν Δωδεκανήσῳ Ἀγίων στίς 7 Μαρτίου ἔχει ἰδιαίτερη συμβολική σημασία γιά τοὺς Δωδεκανησίους, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία Δωδεκανήσου ἀνήκει, ὡς γνωστόν, στή δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ συνδυασμός τῆς ἑορτῆς τῆς Συνάξεως τῶν ἐν Δωδεκανήσῳ Ἀγίων (7 Μαρτίου) μέ τὸν ἐτήσιο ἑορτασμό τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν νησιῶν τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος καί τῆς ἐνσωμάτωσής τους στὸ ἐλληνικὸ κράτος (7 Μαρτίου 1948) ἀποσκοπεῖ ἀκριβῶς στήν υπόμνηση ὅτι οἱ τριάκοντα⁵ τὸν ἀριθμὸ Δωδεκανήσιοι Ἅγιοι ἀποτελοῦν τὰ ἔμψυχα σύμβολα καί παραδείγματα πού θά πρέπει νά ἐμπνέουν κάθε γενιά Δωδεκανησίων στὸν ἀγώνα τους, προσωπικὸ καί κοινωνικό, γιά τὴν υπεράσπιση τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ τόπου καί τῆς θρησκευτικῆς τους παράδοσης. Στό δωδεκανησιακὸ τόπο ὅπου οἱ Ἅγιοι δίδαξαν καί βίωσαν μέ τό παράδειγμά τους τὸ χριστιανικὸ μήνυμα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης καί τῆς καταλλαγῆς.

5. Γιά τὸν ἀριθμὸ καί ἀναλυτικὰ βιογραφικὰ τῶν ἁγίων κάθε νησιοῦ, βλ. Χρυσή Ν. Ζαΐρη, *Ἡ Σύναξις τῶν ἐν Δωδεκανήσῳ Ἀγίων*, Ἀθήνα 2021 (αὐτοέκδοση).

Κατακλείοντας τό λόγο μου θά ἤθελα νά σᾶς μεταφέρω ἓνα πολύ σύντομο ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου γέροντος Παϊσίου τοῦ Ἀγιορείτου (1924-1994), ὁ ὁποῖος μέ ἀπλό καί κατανοητό τρόπο ἀναφέρεται στή σημασία τῆς ἀγιότητος καί τῶν Ἀγίων:

«Οἱ Ἄγιοι ἀγωνίστηκαν, φυσικά, ὁ καθένας μέ τόν δικό του πνευματικό τρόπο καί μᾶς βοηθᾶνε τώρα, ὁ καθένας πάλι Ἄγιος μέ τόν δικό του ἅγιο τρόπο, καί μιλᾶνε στήν κάθε ψυχή μέ τήν γλώσσα πού μιλάει καί μπορεῖ νά καταλάβῃ, γιά νά ὠφεληθῇ.

Ὅλοι οἱ Ἄγιοι ἀγωνίστηκαν γιά τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ἄγιοι Μάρτυρες ἔχυσαν τό αἷμα τους, οἱ Ὅσιοι Πατέρες ἔχυσαν ἰδρῶτες καί δάκρυα, ἔκαναν πνευματικά πειράματα στόν ἑαυτό τους, σάν καλοί βοτανολόγοι, πικράθηκαν οἱ ἴδιοι ἀπό ἀγάπη καί πρός τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καί ἄφησαν τίς πνευματικές τους συνταγές, καί ἔτσι προλαβαίνουμε τό κακό ἢ θεραπεύουμε μιᾶ προηγούμενη ἀρρώστια μας, πνευματική, ἀποκτᾶμε υἱεία καί, ἐάν φιλοτιμηθοῦμε νά τούς μιμηθοῦμε στούς ἀγῶνες, ἀκόμη καί ἀγιάζουμε»⁶.

Ἡ χάρις καί ἡ εὐλογία ὅλων τῶν Ἀγίων τῆς Δωδεκανήσου εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν. Σᾶς εὐχαριστῶ.

6. Γέροντος Παϊσίου Ἀγιορείτου, *Ἐπιστολές*, Ἔκδοση Ἱ. Ἡσυχαστηρίου «Εὐαγγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος». Σουρωτή Θεσσαλονίκης, 1995, β' ἔκδοση, σ. 148-149.

Δρ ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ

Έφορος Αρχαιοτήτων Ε.Τ.

Έξηντα ανέκδοτα έγγραφα
τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας
ἀπό τό Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου
Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης (1744-1869)

Ἀφιερώνεται εἰς τήν ἱεράν μνήμην
τῶν ἀοιδίμων Μητροπολιτῶν Ρόδου:

1) Τερεμίου Γ': 1733-1758,

2) Καλλινίκου: 1758-1790 καί

3) Ἀγαπίου: 1792-1829¹

«Δίξῃσθαι αὐτόν καί μαθὼν πάντα παρ' αὐτοῦ»²

Ἦτοι, σέ ἐλεύθερη ἀπόδοση:

«Νά ἐπιδιώκετε καί νά προσπαθεῖτε πάντοτε
καί συνεχῶς στή ζωή σας, νά ἐμβαθύνετε,
ὅσο γίνεται περισσότερο στόν ἐσωτερικό σας κόσμο
καί νά μάθετε τά πάντα σχετικά μέ αὐτόν καί ἀπό αὐτόν».

1. Ἀποκάλυψις ιδ', 13: «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν. Τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν», δηλ., Μακάριοι εἶναι εἰς τό ἕξῃς οἱ νεκροὶ πού πεθαίνουν ἐν Κυρίῳ, διὰ νά ἀναπαυθοῦν ἀπό τούς κόπους των, διότι τά ἔργα των τούς ἀκολουθοῦν.

2. Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, Προσωκρατικός φιλόσοφος, ὁ ἐπονομαζόμενος καί Σκοτεινός (Ἔφεσος, περίπου 544-484 π.Χ.).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σύντομη επισκόπηση της Έλληνικής Παλαιογραφίας

Παλαιογραφία είναι ή επιστήμη, ή όποία ως αντικείμενό της έχει τίς αρχαίες γραφές, στίς διάφορες φάσεις τής εξέλιξέως καί τής μεταμορφώσεώς των στό πέρασμα τών αιώνων³.

Κανονικά ή έλληνική παλαιογραφία θά έπρεπε νά περιλαμβάνει όλα τά στάδια τής γραφής, από τήν εμφάνιση τής γραμμικής Β τής Μυκηναϊκής Έποχής (15ος αιών π.Χ.), έως τήν έποχή τής εμφανίσεως καί επικρατήσεως τής Τυπογραφίας (μέσα 15ου αιώνος μ.Χ.) καί μετά από αύτήν έως καί σήμερα.

Η ποικιλία όμως του ύλικού καί τών μεθόδων τής έρευνας, καθώς καί οί μεταβολές τής καλλιγραφικής τεχνικής καί τής έποχής στην όποία ανήκουν τά γραπτά μνημεία, συνετέλεσαν, ώστε νά δημιουργηθούν τέσσερις ξεχωριστοί κλάδοι τής ένιαίας αύτής επιστήμης, ήτοι: ή έπιγραφική, ή διπλωματική, ή παλαιογραφία καί ή παπυρολογία.

Η διάκριση ανάμεσα στίς τέσσερις αυτές επιστήμες είναι χωρίς άλλο συμβατική, αφού όλες έχουν ένα κοινό σημείο αναφοράς: τήν αποκρυπτογράφηση τής αρχαίας καί τής παλαιάς γραφής. Γι' αυτόν ακριβώς τόν λόγο είναι αδύνατο νά γίνει σαφής διαχωρισμός ανάμεσα των. Όλες των προϋποθέτουν τήν παρουσία του «παλαιογράφου» μέ τήν κυριολεκτική σημασία τής λέξεως, δηλαδή ενός μελετητή, πού νά γνωρίζει καί νά μπορεί νά διαβάζει τήν έλληνική γραφή σέ όποιαδήποτε ύλη καί μέ όποιαδήποτε μορφή καί αν είναι γραμμένη.

Η καθαυτό έλληνική Παλαιογραφία έχει ως ιδιαίτερο αντικείμενο έρευνας τή σπουδή τής γραφής τών χειρογράφων κωδίκων, πού έσώθησαν έως τήν έποχή μας, σέ περγαμηνή αρχικά καί αργότερα σέ χαρτί καί ανάγονται στή χρονική περίοδο πού αρχίζει από τόν 4ο αιώνα μ.Χ. καί φθάνει έως τήν ύστερη Άναγέννηση ή καί αργότερα.

3. Ε. Mioni, *Έλληνική Παλαιογραφία* 1977, σ. 13 κ.έξ.

Ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τό εἰδικό ἐπιστημονικό ὄνομα στή νέα αὐτή ἐπιστήμη ἦταν ὁ Bernard de Montfaucon (1655-1741), στό ἔργο του, πού τυπώθηκε τό ἔτος 1708 μέ τόν τίτλο *Palaeographia graeca*⁴.

Ὁ Bernard de Montfaucon δημοσίευσε τό ἔργο του, πού ἀπετέλεσε ἕνα μνημεῖο σοφίας καί τό ὁποῖο διατηρεῖ ἀκόμη καί σήμερα τήν ἀξία του. Ἐκεῖνος μπόρεσε μέ τό ἔργο του αὐτό νά ὀριοθετησε τό πεδίο τῆς Παλαιογραφίας καί νά καθορίσει τά χρονολογικά καί ἐρευνητικά πλαίσια, μέσα στά ὁποῖα ἀκόμη καί σήμερα κινεῖται καί περιορίζεται ἡ Παλαιογραφία: Ἑλληνική Παλαιογραφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν χειρογράφων κωδίκων καί τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων γενικότερα.

Εἶναι γεγονός, ὅτι κάθε χειρόγραφο γεννᾶται μέσα σέ ἕνα ὀρισμένο πολιτιστικό περιβάλλον. Ἡ ἀντιγραφή ἑνός κειμένου εἶναι δυνατή μόνον, ἐάν ὑπάρχει κατὰ πρῶτον λόγον ἕνα πρόσωπο ἱκανό νά γράφει καί κατὰ δεύτερον λόγον, ἐάν εἶναι εὐκολο νά βρεθεῖ ἕνα ἀρχέτυπο ἢ τοῦλάχιστον ἕνα ἀντίγραφο ἔργου, ἀπό τό ὁποῖο νά γίνει ἡ ἀντιγραφή.

Ἡ γνώση τοῦ χρόνου καί τοῦ τόπου τῆς γραφῆς ἡ ἀντιγραφῆς ἑνός χειρογράφου μᾶς παρέχουν τή δυνατότητα, νά διερευνήσουμε τά πνευματικά καί πολιτιστικά ἐνδιαφέροντα μιᾶς ἐποχῆς καί νά καθορίσουμε τήν ἀξία, ὅχι τόσο τήν ἀρχαιολογική, ὅσο τή φιλολογική τοῦ ἰδίου τοῦ χειρογράφου.

Δέν εἶναι πάντοτε δυνατό νά ἐξιχνιάσουμε τό κίνητρο πού ὀδήγησε στήν ἀντιγραφή ἑνός συγκεκριμένου κώδικα. Δέν μπορούμε βέβαια νά δεχθοῦμε ὅτι τά χειρόγραφα ἀποτελοῦσαν ἀπλῶς πολυτιμα ἀντικείμενα Μουσείου. Πρέπει, ἀντίθετα, νά πιστέψουμε ὅτι ἐγράφοντο, ἐπεידή προκαλοῦσαν κάποιο ἐνδιαφέρον πολιτιστικό καί ἐπειδή ὑπῆρχαν πρόσωπα πού μπορούσαν νά τά διαβάσουν καί λόγοι πού τά μελετοῦσαν.

Ἀκόμη καί τά ἔγγραφα ἐγράφησαν γιά κάποιο σκοπό: ἦσαν γιά τούς συγχρόνους καί τούς μεταγενεστέρους οἱ μαρτυρίες γιά τήν ἔκδοση ἑνός νόμου, τήν παραχώρηση ἑνός προνομίου, τήν ἀπόκτηση ἑνός δικαιώματος. Γι' αὐτό ἕνα γραπτό κείμενο τό μελετοῦμε

4. B. de Montfaucon, *Palaeographia graeca* 1708, σ. XXIX καί 574.

κατά πρώτον λόγον σέ συνάρτηση μέ τό περιβάλλον πού δημιούργησε τίς προϋποθέσεις τῆς γένεσής του, ἔπειτα σέ συνάρτηση μέ τή χρονική περίοδο τῆς ἐπίπονης δημιουργίας του, γραμμή πρὸς γραμμή καί τελικά ὡς μέσον μελέτης καί διάδοσης τοῦ πολιτισμοῦ.

Κάθε κώδικας καί κάθε χειρόγραφο γενικά ἀποτελεῖ ἀπτό τεκμήριο τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς ἐποχῆς καί ἐνός περιβάλλοντος. Γι' αὐτό ὁ Paul Maas πρότεινε νά υἱοθετηθεῖ γιά τήν παλαιογραφική ἐπιστήμη ὁ ὅρος **«Βιβλιολογία τοῦ Μεσαίωνα»**.

Ὁ ὅρος Κωδικολογία ἀνήκει στόν Alphonse Dain, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε ὅτι πρόκειται γιά μιά νέα ἐπιστήμη αὐτόνομη, παράπλευρη μέ τήν Παλαιογραφία, μέ ἀντικείμενο τή μελέτη τῆς ἱστορίας καί τῆς παράδοσης τῶν χειρογράφων καί ὅλων τῶν προβλημάτων πού εἶναι συνυφασμένα μέ τήν καταλογογράφηση καί τή συντήρησή των. Πιστεύουμε, ὅτι ἡ Κωδικολογία δέν ἀποτελεῖ μιά αὐτόνομη ἐπιστήμη, ἀλλά ἓνα σημαντικό κεφάλαιο τῆς Παλαιογραφίας, ἀφοῦ ἄλλωστε δέν ὑπάρχουν καλοί παλαιογράφοι, πού νά μὴν εἶναι συγχρόνως καί καλοί κωδικολόγοι⁵.

Τό ἔργο τοῦ Bernard de Montfaucon, *Palaeographia graeca*, δέν βρῆκε ἀμέσως μιμητές καί παρέμεινε γιά περισσότερο ἀπὸ ἐνάμισυ αἰῶνα τό βασικό ἐγχειρίδιο τῆς ἐλληνικῆς Παλαιογραφίας, ἡ ὁποία μόλις ἀπὸ τό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα ἄρχισε νά σημειώνει γρήγορη καί ἀποφασιστική πρόοδο.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο, ὅτι ἡ Παλαιογραφία ὡς κύριο σκοπὸ της ἔχει τή μελέτη τῆς γραφῆς, ὡστόσο δέν περιορίζεται ἀποκλειστικά στό γεγονός τῆς γραφῆς. Ὁ παλαιογράφος δέν μπορεῖ νά ἀποφύγει ὀρισμένες θεμελιώδεις διερευνήσεις, ὅπως εἶναι π.χ., ἡ προέλευση ἐνός χειρογράφου, ὁ τόπος τῆς ἀντιγραφῆς του, ἡ χρονολόγηση, οἱ ἀντιγραφεῖς, ἡ ἐξωτερική μορφή, οἱ κτήτορες καί τὰ πρόσωπα στὰ ὁποῖα ἀφιερώνεται, τὰ πράγματα δηλαδή, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τήν ἱστορία τοῦ κώδικα πού ἐπιθυμεῖ ἐκεῖνος νά μελετήσῃ. Μέ τὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε στή διάθεσή μας λίγες μόνο φορές εἴμεθα σέ θέση νά ἐπιλύσουμε ὅλα τὰ σχετικά προβλήματα, τοῦλάχιστον ὅμως γιά ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατόν νά βροῦμε ἱκανοποιητική λύση.

5. E. Mioni, *Ελληνική Παλαιογραφία* 1977, σ. 17-18.

2. Τό Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης

Ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης, ἡ ὁποία ἀριθμεῖ ζωὴ πολλῶν αἰώνων καὶ ἡ ὁποία γνώρισε περιόδους ἀκμῆς, ἀλλὰ καὶ ὕφησης καὶ παρακμῆς, διατηρεῖ ἓνα πλούσιο Ἀρχεῖο χειρογράφων, στό ὁποῖο περιλαμβάνονται πολυάριθμα παλαιά χειρόγραφα ἐκκλησιαστικοῦ ἢ κοσμικοῦ περιεχομένου, κώδικες, λιτά ἔγγραφα κ.λπ., τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων παραμένουν μέχρι σήμερα ἀνέκδοτα.

Τελευταία ἔγινε ψηφιοποίηση μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν χειρογράφων τῆς ὡς ἄνω Μονῆς καί ὁ γράφων, ὕστερα ἀπό πρόσκληση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύμης κ.κ. Χρυσοστόμου Β' (Πίτση)⁶ καί τοῦ Πανοσιολογιώτατου Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Ἀρχιμανδρίτου π. Ἀντωνίου Πατροῦ, εἶχε τήν τιμή καί τή χαρά νά ἀσχοληθεῖ μέ τή μελέτη, τήν ἀξιοποίηση καί τή δημοσίευση ὀρισμένων ἀπό αὐτά. Ὁ γράφων ἔχει ἤδη προβεῖ στήν ὁλοκλήρωση τριῶν σχετικῶν ἐργασιῶν⁷, καί ἡ μετὰ χεῖρας ἐργασία ἀποτελεῖ τήν

6. Ὁ γράφων ἐπιθυμεῖ νά ἐκφράσει καί ἀπό τή θέση αὐτή τίς θερμές του εὐχαριστίες πρὸς ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κατὰ διαφόρους τρόπους τοῦ συμπαρεστάθησαν, τόν βοήθησαν καί συνέβαλαν οὐσιαστικά στήν ὁλοκλήρωση τῆς παρούσης μελέτης. Εἰδικότερα εὐχαριστῶ τοὺς ἑξῆς: 1) Τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ. Κύριλλον (Κογεράκη), ὁ ὁποῖος ἐνέκρινε τή δημοσίευση τῆς μετὰ χεῖρας ἐργασίας στό περιοδικόν «ΔΩ-ΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», πού ἐκδίδουν οἱ Μητροπόλεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Δωδεκανήσου, 2) τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σύμης, Τήλου, Χάλκης καί Καστελλορίζου κ.κ. Χρυσόστομον Β' (Πίτση), ὁ ὁποῖος ἐμπιστεύθηκε τόν γράφοντα καί τοῦ ἀνέθεσε τή μελέτη καί τή δημοσίευση τῶν χειρογράφων αὐτῶν, 3) τόν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Ἀντώνιον Πατρόν, Καθηγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης, παλαιόν φίλον καί συμπαράστατην, καθώς καί τό προσωπικό τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, γιά τή φιλόφρονα ὑποδοχή καί τήν ἐπανελημμένη φιλοξενία τοῦ γράφοντος στή Μονή τοῦ Πανορμίτου, 4) τόν Γραμματέα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης καί Καστελλορίζου κ. Γεώργιον Πετρόπουλον, παλαιόν φίλον, γιά τή συμπαράσταση καί βοήθειά του, 5) τήν κ. Μαρία Γκούμα, γιά τήν ἀρίστη ἐργασία τήν ὁποία ἐπετέλεσε, μέ τήν ψηφιοποίηση καί μεταφορά σέ ἠλεκτρονική μορφή τῶν χειρογράφων τοῦ Πανορμίτου, γεγονός, τό ὁποῖο διευκόλυνε τὰ μέγιστα τόν γράφοντα, 6) τοὺς κατά καιροὺς Φύλακες Ἀρχαιοτήτων Σύμης, γιά τήν πολύπλευρη καί πολύτιμη βοήθειά των, 7) τοὺς φιλοπρόσδους καί φιλόξενους κατοίκους τῆς νήσου Σύμης, γιά τή φιλόφρονα ὑποδοχή καί τίς πληροφορίες των, 8) τίς ἐκδόσεις «ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ» γιά τήν πολυετή, πολύπλευρη καί πολυεπίπεδη συνεργασία μας καί τέλος 9) τή φιλόστορα, φιλότεχνο καί φιλόμουσο σύζυγόν μου καί συνεργάτιδα, Δρ Μαρία Gehlhoff-Βολανάκη, ἱατρό, τὰ παιδιά μας Ἠλία καί Χριστίνα καί τίς ἐγγονές Ἀντιγόνη καί Νεφέλη Θ. Ἀρβανίτη, γιά τήν ἠθική συμπαράσταση, κατανόηση καί πολύπλευρη βοήθειά των.

7. Πρόκειται γιά τίς μελέτες: α) Ἱ. Βολανάκης, *Πενήντα ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπό τό Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου*

τέταρτη κατά σειρά σχετική με τά έγγραφα του Πανορμίτου μελέτη καί ή προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ συνεχίζεται.

Στὴ μετὰ χειρὰς ἐργασία παρουσιάζονται ἐξήντα (60) ἀνέκδοτα ἐγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (1744-1869) καὶ σχολιάζονται ἀναλόγως. Ἐπίσης στό τέλος τῆς μελέτης αὐτῆς καί σέ παράρτημα, παρουσιάζεται ἓνα Σιγίλλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γαβριήλ τοῦ Γ' (1702-1707), μέ ἡμερομηνία: 8-11-1706.

Σύμης (1742-1867), Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΘ' (Ἀθῆναι 2022), σ. 181-290. β) Ἰ. Βολανάκης, Πενηνταδύο ἀνέκδοτα ἐγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τό Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης (1843-1849), Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. Λ' (Ἀθῆναι 2023), σ. 143-282. γ) Ἰ. Βολανάκης, Σαρανταδύο ἀνέκδοτα ἐγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τό Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης (1827-1869), Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΛΑ' (Ἀθῆναι 2023), σ. 19-150.

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

I. ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΝ ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑΣ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ ΠΑΠΑ ΙΩΝΑ ΧΑΤΖΗ-ΚΑΤΖΟΥΡΗ: 13-03-1744

[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0002]

1) Περίληψη

Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς Παπᾶ Ἰωνᾶς Χατζῆ-Κατζούρης, ἐπώλησε ἓνα ἀγρόκτημά του, κείμενο στή θέση «Πάνω Λίμνη», στὸν Γερο-Νικηφόρο, βοσκό, τοῦ ὁποῖου τό ἐπώνυμο δέν ἀναφέρεται, ἀντί τοῦ τιμήματος τῶν τριῶν γροσίων, τὰ ὁποῖα ἔλαβε σῶα καὶ ἀνελλιπῇ καὶ ἀπὸ τοῦδε καὶ στοῦ ἐξῆς ὁ ἀγοραστής Γέρων Νικηφόρος εἶναι κύριος καὶ νομέας τοῦ ἀγορασθέντος ἀγροκτήματος.

2) Κείμενο

«1/† Μέ τό παρόν φανερώνει ὁ Ἡγούμενος 2/[τῆς Μονῆς] τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, ὁ Πα(πᾶ) Ἰωνᾶς Χατζῆ-3/Κατζούρης⁸, ὅτι μέ τό ἴδιόν του θέλημα ἐπώ4/λησεν ἓνα κτῆμα του, χωράφι, τοῦ Γέρου 5/Νικηφόρου, τοῦ βοσκοῦ, διὰ γρόσια τρία (3)⁹, 6/καὶ ἔλαβεν ἤδη τήν τιμήν του σῶαν. Καὶ 7/ἀπὸ τοῦ νῦν νά τό ἐξουσιάζῃ ὁ εἰρη8/μένος Νικηφόρος, ὡς ἴδιον κτῆμα, 9/ὄν {τά} ἀγορασθέν καὶ ἐξοφληθέν πα10/ρ' αὐτοῦ, τό ὁποῖον εἶναι εἰς τήν Πά11/νω Λίμνην¹⁰, πλησίον τοῦ Βαλαζῆ¹¹ καὶ 12/τοῦ Πρωτενιοῦ¹². Ὅθεν ἔγινε τό παρόν, 13/εἰς τήν τῆς ἀληθείας δῆλωσιν. 14/αψμδ', Μαρτίου ιγ'.

15/Ὁ Ἡγούμενος τοῦ Σωτῆρος [τῆς Νερᾶς] ὑπόσχομαι.

8. Κατζούρης, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο σήμερα ἀπαντᾷ ὡς Κατσούρης ἢ Κατσουράκης.

9. Γρόσια τρία: φαίνεται ὅτι τότε, εἴτε ἡ τιμή τῶν ἀκινήτων ἦταν πολύ χαμηλή, εἴτε ἡ ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου ἀρκετά ὑψηλή.

10. Πάνω Λίμνη, ἡ: τοπωνύμιο.

11. Βαλαζῆς, ὁ: ἐπώνυμο ἰδιοκτήτου παραπλεύρου ἀγροκτήματος.

12. Πρωτενίος, ὁ: ἐπώνυμο.

16/† Πα(πα̃) Σαμουήλ¹³ [Πασχάλης], ὁ γράψας¹⁴.

17/Πωλητήριον 18/4ον 19/Ἐλήφθῃ ἐκ 20/τοῦ Κώδι21/κος 22/ἀρ(ιθμός) 32».

3) Παρατηρήσεις

1) Πρόκειται γιά Πωλητήριον ἀγροκτήματος, εἶδος Συμβολαίου Ἀγοραπωλησίας. Ἐντυπωσιάζει ἡ λιτότητα, ἡ ἀπλότητα, ἡ συντομία καί ἡ ἀκρίβεια τοῦ κειμένου. Ἀναφέρονται οἱ συνάπτοντες τό συμβόλαιο αὐτό, ἦτοι: ὁ πωλητής καί ὁ ἀγοραστής, ἡ θέση τοῦ ἀκινήτου, τό ὕψος τοῦ τιμήματος τοῦ ἀκινήτου καί ὁ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου.

2) Ἀντιθέτως, σήμερα καί σέ περίπτωση ἀγοραπωλησίας ἀκινήτου, ἀπαιτοῦνται μεταξύ ἄλλων: ἔγκυρος τίτλος ιδιοκτησίας, περισσότερα πιστοποιητικά ἀπό διάφορους φορεῖς καί Ὑπηρεσίες, Δικηγόροι οἱ ὁποῖοι παρίστανται, περισσότερα πρόσωπα ὡς μάρτυρες κ.λπ.

3) Πωλητής τοῦ ἀκινήτου ἦταν ὁ Παπᾶ Ἰωνᾶς Χατζῆ-Κατζούρης ἢ Κατσούρης, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρη τῆς Νερᾶς. Θά πρέπει νά δεχθοῦμε, ὅτι ἔτσι ὀνομάζετο τότε ἡ Μονή, ἡ ὁποία σήμερα ὀνομάζεται τοῦ Μεγάλου Σωτήρη, δέν ἔχει Μοναχούς καί ἀποτελεῖ Μετόχιον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

4) Ἀγοραστής ἀναφέρεται ὁ Γερο-Νικηφόρος, ὁ βοσκός, χωρίς νά γίνεται μνεία τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ. Φαίνεται αὐτό ἀρκοῦσε γιά τήν ταυτοποίηση τοῦ ἀγοραστοῦ τοῦ ἀκινήτου. Τίθεται ἐπομένως τό θέμα, ἐάν στά μέσα τοῦ 18ου αἰ. ὅλα τά ἄτομα στή Σύμη καί στά λοιπά νησιά τῶν Νοτίων Σποράδων, ἔφεραν ὑποχρεωτικά ἐπώνυμο ἢ ὄχι. Φαίνεται ὅτι μέχρι καί τά μέσα τοῦ 19ου αἰ., πιθανῶς δέ μέχρι καί τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. δέν ἔφεραν ὅλοι ὑποχρεωτικά ἐπώνυμα. Ἀλλά καί ἐάν ἔφεραν χρησιμοποιεῖτο συχνότερα ἀντί ἐπωνύμου τό βαπτιστικό ὄνομα τοῦ πατέρα (πατρώνυμο) καί σπανιότερα τό ὄνομα τῆς μητέρας (μητρώνυμο).

13. Σαμουήλ, ὁ: ὄνομα προερχόμενο ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη. Ἡ κατάληξη «-ηλ», δηλοῖ τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς πρόκειται γιά ὄνομα θεωνυμικό, ὅπως εἶναι καί τά ἐπόμενα ὀνόματα: Γαβριήλ, Δανιήλ, Ἐμμανουήλ, Ἰεζεκιήλ, Ἰσραήλ, Ἰωήλ, Μισαήλ, Μιχαήλ, Ναθαναήλ, Οὐριήλ, Ραφαήλ, Σαλαθαήλ.

14. Παπᾶ Σαμουήλ Πασχάλης: τό ἐπώνυμο αὐτοῦ προκύπτει ἀπό ἄλλα ἐγγραφα τοῦ Ἀρχιεῖου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου. Ἐκεῖνος εἶναι λόγιος, γνωρίζει καί γράφει σωστά ἑλληνικά καί ἀναφέρεται ὡς Συντάκτης περισσότερων ἐγγράφων, τά ὁποῖα σώζονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου. Σέ ὀρισμένα ἀπό αὐτά χαρακτηρίζεται καί ὡς Ἐπίτροπος, Νοτάριος, ἦτοι Συμβολαιογράφος κ.λπ.

5) Φαίνεται, ότι ή υποχρέωση, όλοι οι κάτοικοι τών νησιών τών Νοτίων Σποράδων ή τής Δωδεκανήσου, νά φέρουν έπωνυμα, έπιβλήθηκε σ' αυτούς από τούς Ίταλούς κατά τό διάστημα τής Ίταλοκρατίας (1912-1945).

6) Τό τοπωνύμιο «Πάνω Λίμνη» υποδηλοϊ πιθανώς, ότι στή θέση αυτή υπήρχε φυσική ή τεχνητή κοιλότητα του έδάφους, ή όποια κατά τή διάρκεια του χειμώνα συνέλεγε τά όμβρια ύδατα, τά όποια έξυπηρετούσαν τίς διάφορες ανάγκες τών κατοίκων τής περιοχής, πράγμα πού συνήθως συμβαίνει καί σήμερα.

II. ΕΓΚΛΑΒΗ ΤΗΣ ΑΝΝΗΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΤΗΣ ΑΛΕΜΗΝΑΣ ΔΙΑΚΟ-ΜΑΝΤΑΛΙΟΥ: 10-02-1750

[Άρχεϊο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, άρ. 0001]

1) Περίληψη

Μετά τά τυπικά εισαγωγικά, τά όποια συνήθως παρατίθενται στήν άρχή κάθε Έγκλαβής ή Προικοσυμφώνου καί τεκμηριώνουν τήν ιερότητα του γάμου, αναφέρεται ότι ή Άλεμήνα, θυγατέρα του Διακο-Μανταλιού, έχει μία θυγατέρα, ή όποια όνομάζεται Άννα, τήν όποια δίδει σέ γάμο πρός τόν Διακο-Νικόλα, υίο του Κώνστα Ρεϊση. Η μητέρα προικίζει τήν κόρη της Άννα μέ διάφορα κινητά καί άκίνητα, τά όποια στή συνέχεια παρατίθενται λεπτομερώς. Στο τέλος του προικοσυμφώνου αυτού, ως είθισται, υπογράφουν τά ενδιαφερόμενα μέλη καί οι παριστάμενοι μάρτυρες. Συνήθως, όσο περισσότεροι μάρτυρες παρίστανται καί υπογράφουν, τόσο μεγαλύτερο κύρος έχει τό Προικοσύμφωνο καί ό γάμος.

2) Κείμενο

«1/Ίσον [καί] άπαράλλακτον τής πρωτοτύπου Έγκλαβής.

2/† Είς τήν δόξαν του μεγάλου Θεού, Κυρίου ήμών Ιησού Χριστού καί είς τήν πρεσβείαν τής Υπερευλογημένης Δεσποίνης ήμών Θε3/οτόκου καί Άειπαρθένου Μαρίας, του Άγίου ένδόξου Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου¹⁵ καί πάντων τών Άγίων.

Ό Κύριος ήμών 4/Ιησοϋς Χ(ριστό)ς, εύλογώντας τήν έννομον

15. Άγιος Προκόπιος: αναφέρεται ό Άγιος Προκόπιος, προκειμένου οι μέλλοντες νά έλθουν σέ γάμο νά δοϋν προκοπή, νά προκόψουν στή νέα ζωή πού από κοινού αρχίζουν.

συζυγίαν μέ τήν ἔνθεον Αὐτοῦ παρουσίαν εἰς τόν ἐν Κανᾶ γάμον 5/ τῆς Γαλιλαίας¹⁶, μετέβαλλε παραδόξως τό ὕδωρ εἰς οἶνον, ἀλλά δέ καί ὁ μακάριος Παῦλος ἐκφωβ/νεῖ λέγων: «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καί ἡ κοίτη ἀμίαντος»¹⁷.

Ὅθεν καί οἱ τῶν Χριστιανῶν παῖδες, τούτοις τοῖς θείοις 7/ἐπό-μενοι διδάγμασι, συνήψαντο ὁμοίως: ἡ Ἀλεμήνα¹⁸, θυγάτηρ Διακο-Μανταλιού¹⁹, τήν θυγατέραν αὐτῆς 8/Ἄννα, μέ τόν ἐντιμώτατον Κύρ(ιον) Διακο-Νικόλα, υἱόν τοῦ Κώνστα Ρεῖση Ἰσαακκίου (;).

Προικοδοτεῖ 9/δέ αὐτήν ἡ μήτηρ αὐτῆς καί πρῶτον δίδη αὐτῇ τήν εὐχήν αὐτῆς, ἔπειτα δίδη αὐτῇ 10/τήν εὐχήν αὐτῆς καί τῶν γονέων αὐτῆς, ἔπειτα δέ δίδη αὐτῇ διά προῖκαν ὀσπίτια²⁰ δύο, κατώγια καί ἀνώγια, 11/μέ τήν στέρναν καί μέ τήν αὐλήν, μέ τά δώματά τους καί μέ τό κλῆμα, καθώς τό περικλείει ἡ αὐλή καί μέ τήν στο12/λησάν τους²¹, ἕτερον σπίτι μέ τήν αὐλήν καί μέ τήν στέρναν, τό ἕνα κοντά τοῦ Παπᾶ Ζάγκουρη καί Ἰω(άννου) Πο13/λεμικοῦ²² καί τό ἄλλον πλησίον τοῦ Χ(ατζῆ)-Κώνστα, σπίτι ἀνώγι καί τό κατώγι [τό ὅποιον] εἶναι [πλησίον] τοῦ Γεώργη 14/Χάσκα²³.

16. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός παρίστατο στόν ἐν Κανᾶ γάμον καί ἐκεῖ ἐτέλεσε τό πρῶτο του θαῦμα, ἥτοι, ἐπειδή ἐτελείωσε ὁ οἶνος, μετέτρεψε τό ὕδωρ σέ οἶνον. «Καί τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας,... ἐκλήθη δέ καί ὁ Ἰησοῦς καί οἱ μαθηταί αὐτοῦ εἰς τόν γάμον. καί ὑστερήσαντος οἴνου λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς αὐτόν· οἶνον οὐκ ἔχουσι. ... λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. καί ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω. καί λέγει αὐτοῖς· ἀντλήσατε νῦν καί φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. καί ἤνεγκαν. ὡς δέ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρικλίνος τό ὕδωρ οἶνον γεγεννημένον ... φωνεῖ τόν νυμφίον ὁ ἀρχιτρικλίνος καί λέγει αὐτῷ· πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τόν καλόν οἶνον τίθησι, καί ὅταν μεθυσθῶσι, τότε τόν ἐλάσσον· σὺ τετήρηκας τόν καλόν οἶνον ἕως ἄρτι. Ταύτην ἐποίησε τήν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καί ἐφανέρωσε τήν δόξαν αὐτοῦ, καί ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν οἱ μαθηταί αὐτοῦ» (Ἰωάν. β', 1-11).

17. Ἑβρ. ιγ', 4: «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καί ἡ κοίτη ἀμίαντος», δηλ., ὁ γάμος νά θεωρηταί ἄξιος τιμῆς ἀπό ὅλους καί ἡ συζυγική κλίνη νά εἶναι ἀμόλυντη.

18. Ἀλεμήνα, ἡ: γυναικεῖο βαπτιστικὸ ὄνομα, σύννηθες στή Σύμη, τό ὅποιο διατηρεῖται καί σήμερα. Προέρχεται ἀπό τό τουρκικὸ alem = λάβαρο ἢ μεταλλικὴ ἡμισέληνος ἡ ὁποία βρίσκεται στό πάνω μέρος τοῦ κονταριοῦ τῆς σημαίας. Ἡ ἡμισέληνος ἀποτελεῖ θρησκευτικὸ σύμβολο τῶν Μουσουλμάνων, ἀντίστοιχο πρὸς τόν σταυρὸ τῶν Χριστιανῶν. Πρβλ. καί «Ἐρυθρὰ Ἠμισέληνος», ὀργάνωση ἀντίστοιχη πρὸς τόν «Ἐρυθρόν Σταυρόν».

19. Διακο-Μανταλιός: ἐπώνυμο, μητρωνυμικόν, τό ὅποιο προήλθε ἀπό τό: «ὁ υἱὸς τῆς Μανταλένας», τό «Μανταλένα» ἀποτελεῖ πιθανῶς παραφθορά τοῦ ὀνόματος «Μαгдаληνή».

20. Ὅσπίτια, τά: ἀπό τό λατινικόν Hospitium.

21. Στολησάν τους: μέ ὅλον τόν διάκοσμόν των.

22. Πολεμικός, ὁ: ἐπώνυμο σύννηθες καί σήμερα.

23. Χάσкас, ὁ: ἐπώνυμο σύννηθες στή Σύμη καί τῇ Ρόδο καί σήμερα.

Εἰς τό Πέδι κομμάτια δεκαοκτώ, μποστάνια²⁴ εἰς τό Πέδι δύο, εἰς Ἄνωμπασιά²⁵ περιβόλι 15/συκίας²⁶ τῆς [----- πλησίον]²⁷ τοῦ Νικόλα Φασουλάριου, εἰς τοῦ Σακελλίου τήν Λίμνην ἀμπέλι μέ συκίας κοντά [εἰς] τοῦ 16/Νικήτα τοῦ Βασίλη, εἰς τό Βρυσί²⁸ χωράφι τεσσάρων καφιζίων²⁹, μέ τήν μάνδραν καί μέ τήν στέρναν καί ἐτέραν 17/συκίαν ἀπέξω ἀπό τήν μάνδραν, κοντά [εἰς] τοῦ Καλλίστου καί τοῦ Χ(ατζή)-Φώτη. Εἰς τόν αὐτόν τόπον [εἰς τό Βρυσί], εἰς τόν Ποταμόν 18/δύο συκίας κοντά τοῦ Μάριου Μελιδόνη³⁰, εἰς τό Πότιν³¹ ἀμπέλι κοντά τοῦ Τσαβαρῆ, εἰς τό Ξίσσος³² ἀμπελοτόπους, 19/δύο, ὁ ἕνας κοντά τῆς Μαρίας τοῦ Δημήτρη Παπᾶ καί ὁ ἄλλος εἰς τόν Ἅγιον Νικόλαον, εἰς τήν 20/Γραίαν χωράφι ἐνός κοιλοῦ³³ μέ δύο ἐλιές, κοντά τῆς Ἄννας τοῦ Στεφανῆ, εἰς τό Στενό³⁴ μερίδια 21/ὀκτώ, μέ ὅσας ἐλαίας ἔχουν μέσα. Τήν κρεββατόστρωσίν της, πεύκια (;) δύο, παπλώματα δύο, σινδόνια 22/δύο, μαξελάρια δώδεκα, καβάδια³⁵ τρία, γοῦνες δύο, ἔλικη³⁶ καί κόκκινην μέ καλόν μαλλί, ζω23/νάρια δύο κόκκινα, ζηπούνια τρία μεταξωτά, γουνέλλα³⁷ μεταξωτήν κόκκινην, μανδήλια δέκα24/πέντε, μπακίρι ὀκ(άδες) σαράντα(;), χουλιάρια³⁸ ἀσημένια πέντε καί πηρούνια ἀσημένια πέντε, 25/κουμπιά ἀσημένια ὀκτώ, βέργες³⁹ μαλαματένιες ζευγάρια δεκαπέντε, ἀπό τά νέα φλωρία καί ἕνα ρακοκά-

24. Μποστάνι, τό: ὁ κήπος, τό περιβόλι, τουρκογενές ἀπό τό bostan.

25. Ἀνωμπασιά, ἡ, τοπωνύμιο: Ἄνω+μπασιά, ἐμβασιά, εἴσοδος.

26. Συκία, ἡ: ἡ συκιά. Περιβόλι συκίας: περιβόλι μέ συκίες.

27. Κενόν, τό ὁποῖο ὑπάρχει ἐξ ὑπαρχῆς. Αἰθέη ἀπό τόν Γραφέα, προκειμένου νά συμπληρωθεῖ ἀργότερα, πρᾶγμα ὁμως, τό ὁποῖο δέν ἔγινε.

28. Βρυσί, τό: τοπωνύμιο.

29. Χωράφι τεσσάρων καφιζίων: ἀγρός, ὁ ὁποῖος σπέρνεται μέ δημητριακά ἢ ὄσπρια καί ἔχει τόση ἔκταση, ὥστε ὅταν σπέρνεται ὁλόκληρος χρειάζεται τέσσερα καφίζια = 12 ὀκάδες σπόρο. 1 ὀκά = 1282 γραμμάρια, συνεπῶς 12 ὀκάδες = 15,38 χιλιόγραμμα ἢ κιλά.

30. Μελιδόνης, ὁ: ἐπώνυμο οἰκογενείας, τό ὁποῖον προήλθε ἀπό πρόγονο, καταγώμενο ἀπό τόν οἰκισμό Μελιδόνι Μυλοποτάμου Ρεθύμνης Κρήτης.

31. Πότι, τό: τοπωνύμιο.

32. Ξίσσος, τό: τοπωνύμιο.

33. Κοιλόν Κωνταντινουπόλεως: 8 καφίζια = 24 ὀκάδες. Χωράφι ἐνός κοιλοῦ: ἦτοι χωράφι, τό ὁποῖο σπείρεται καί χωρεῖ ἕνα κοιλό σπόρο = 24 ὀκάδες.

34. Στενό, τό: τοπωνύμιο.

35. Καβάδι ἢ Καβάι, τό: γυναικεῖο μακρὺ ἔνδυμα. Στήν Ὀλυμπο τῆς Καρπάθου σέ χρήση μέχρι καί σήμερα.

36. Ἐλικη, ἡ: πιθάνως ἀπό τό ἄλικος = ὁ ἔχων βαθύ κόκκινο χρῶμα.

37. Γουνέλλα, ἡ: γυναικεῖος ἐπενδύτης, κοντός, ἀμάνικος, ἢ μανικωτός. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 827, 1157 καί 1417.

38. Χουλιάρι, τό: κουτάλι, κοχλιάριον. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 1451.

39. Βέργες ἢ Βέργιες, οἱ: χρυσές, ἀργυρόχρυσες ἢ μαργαριταρένιες. Χρυσοὶ βῶλοι,

ζανον⁴⁰ καί ὅτι ἄλλο εὐρίσκεται τῆς προίκας της, νά εἶναι τῆς κόρης της. Καί πάλιν [τῆς δίδῃ] τήν 26/εὐχήν της καί τῶν γονέων της καί τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν. ,αψν', Φεβρουαρίου 10. 27/Ἀλεμήνα τοῦ Μανταλιοῦ, μήτηρ αὐτῆς, ὑπόσχομαι εἰς τά ἄνωθεν. 28/Πα(πᾶ) Ἰω(άννης) Μιχελῆς μάρτυς. Ὁ πρόφην γράψας τήν παροῦσαν Πα(πᾶ) Σαμουήλ Πασχάλης⁴¹. 29/Χ(ατζῆ) - Ἰω(άννης) Παπᾶ - Γεωργίου Πολιάς μαρτυρῶ. Νεωστί⁴² ὁ γράψας Νοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ καί μαρτυρῶ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτόν ἐστι.

30/Χ(ατζῆ) - Παυλῆς Χ(ατζῆ) - Γεωργίου μαρτυρῶ.

31/Γεώργης Τζανέτου μάρτυς».

3) Παρατηρήσεις

1) Στήν ἀρχή τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ ἐπιχειρεῖται θεολογική καί ἀγιογραφική τεκμηρίωση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός μέ τήν παρουσία του στόν ἐν Κανᾶ γάμο καί τή μετατροπή τοῦ ὕδατος σέ οἶνον ἀγίασε αὐτόν. Ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει τή σημασία τοῦ γάμου.

2) Ἡ νύμφη Ἄννα προικίζεται πλούσια ἀπό τή μητέρα της Ἀλεμήνα, κόρη τοῦ Διακο-Μανταλιοῦ. Ὡς προίκα λαμβάνει περισσότερα ἀκίνητα, σπίτια καί χωράφια, καθὼς καί ροῦχα, σερβίτσια, χρυσαφικά κ.λπ. Ὅλα αὐτά μᾶς ἐπιτρέπουν νά σχηματίζουμε μία εἰκόνα γιά τή σχετική εὐμάρεια πού ἐπικρατοῦσε στά μέσα τοῦ 18ου αἰ. στή Σύμη.

3) Ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός, ὅτι δέν ἀναφέρεται ὁ πατέρας τῆς νύμφης Ἄννας. Πιθανῶς νά εἶχε πεθάνει καί ἡ μητέρα της Ἀλεμήνα, νά ἦταν χήρα ἢ νά εἶχαν διαζευχθεῖ. Ἐπίσης δέν γίνεται ἀναφορά σέ ἀδελφούς ἢ ἀδελφές ἢ σέ ἄλλους στενοῦς συγγενεῖς.

4) Ὁ γαμβρός ὀνομάζεται Διακο-Νικόλας καί εἶναι υἱός τοῦ Κών-

«κουμπία», ὅμοια μέ σκουλαρίκια, τά ὁποῖα στηρίζονται μέ γάντζο πίσω ἀπό κάθε αὐτί. Ζ. Τσιρπανλῆς *Νίσυρος* 2018, σ. 1410.

40. Ρακοκάζανο, τό: ἀποστακτήριο, στό ὁποῖο ἀπό τά ὑπολείμματα τῶν σταφυλιῶν (στέμφυλλα ἢ τσίκουδα, ὅπως ὀνομάζονται στήν Κρήτη), ὕστερα ἀπό τήν πίεση αὐτῶν καί τήν ἀφαίρεση τοῦ γλεῦκου, προκειμένου νά ὑποστεί ζύμωση καί νά γίνει κρασί, παράγεται ἡ ρακή ἢ τσικουδιά ἢ σούμα.

41. Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης, λόγιος, Συντάκτης καί Γραφέας καί ἄλλων ἐγγράφων, τά ὁποῖα σώζονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

42. Νεωστί ὁ γράψας: ὁ γράψας ἐκ νέου, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐτοίμασε τό ἀντίγραφο τοῦ πρωτοτύπου κειμένου εἶναι ὁ Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ. Τό πρωτότυπο ἔγραψε ὁ Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης.

στα Ρεΐση Ίσαακκίου. Τό γεγονός ὅτι τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος «Νικόλαος» τοῦ γαμβροῦ προτάσσεται τό «Διακο-» ὑποδηλοῖ ὅτι τοῦλάχιστον γνώριζε γραφή καί ἀνάγνωση καί εἶχε χειροθετηθεῖ Ἀναγνώστης ἢ Ὑποδιάκονος, δυνάμενος νά ψάλλει στόν ναό καί νά ἀναγινώσκει τόν Ἀπόστολο. Τά ἄτομα αὐτά ἔφεραν στά ὀνόματά των τό πρόθημα «Διακο-» καί ἔτσι προέκυψαν καί τά σχετικά ἐπώνυμα: Διακο-Ἀνδρέας, Διακο-Γεωργίου, Διακο-Δημήτρης, Διακο-Γιάννης, Διακο-Μιχάλης, Διακο-Παυλῆς, Διακο-Σταματίου κ.λπ.

5) Ὅρισμένοι ἀπό τοὺς παριστάμενους μάρτυρες φέρουν πρὶν τό βαπτιστικό των ὄνομα ἢ τό ἐπίθετο τό πρόθημα Χατζῆς. Ὁ Χατζῆς ἢ Ἱεραπόδημος ἢ Προσκυνητής ἦταν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθηκε καί προσεκύνησε τοὺς Ἁγίους Τόπους τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἦτοι: τό σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, τὴν Ἱερουσαλήμ, τὸν Ἰορδάνη ποταμό, ὅπου καί ἐβαπτίσθη κ.λπ. Οἱ Χατζῆδες ἀποτελοῦσαν ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς Ἀριστοκρατίας. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ προέκυψαν καί τά ἐπώνυμα: Χατζῆ-Ἀνδρέου, Χατζῆ-Γεωργίου, Χατζῆ-Δημητρίου, Χατζῆ-Διάκος, Χατζῆ-Ἰωάννου, Χατζῆ-Κυριάκος, Χατζῆ-Κώστας, Χατζῆς, Χατζάκης, Χατζηδάκης κ.λπ.

6) Στούς Μουσουλμάνους, Χατζῆδες ἐλέγοντο ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τοὺς Ἁγίους Τόπους τοῦ Ἰσλάμ: Μέκκα, Μεδίνα κ.λπ. Ἐπειδὴ ὅμως τά ταξίδια αὐτά ἦσαν κοπιαστικά καί ἐπικίνδυνα καί πολλοὶ δὲν ἐπέστρεφαν ζωντανοὶ στὶς πατρίδες των, ὁρισμένοι Μουσουλμάνοι ἔστελναν μὲ δικά των ἔξοδα συγγενικά ἢ γνωστά των πρόσωπα, τά ὁποῖα ὡς ἀντιπρόσωποι των μετέβαιναν στὴ Μέκκα καί Μεδίνα καί τὸν τίτλο τοῦ Χατζῆ ἐλάμβανε ἐκεῖνος πού τοὺς ἔστελνε. Ὅμως στὶς περιπτώσεις αὐτές ὁ «κατ' ἀντιπροσώπευση Χατζῆς», δὲν δικαιούτο νά ἀπολαμβάνει τῶν σχετικῶν προνομίων τοῦ τίτλου ἐν ζωῇ, παρά μόνον μετὰ θάνατον.

III. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ: 16-02-1750

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0004]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστὴ Φιλίππου εἶχε στήν ἰδιοκτησίαν της ἓνα ἀγρόκτημα, κείμενο στὴ θέση «Ἀχλάδι» τῆς Σύμης, τό ὁποῖο ἐπώλησε αὐτοβού-

λως πρὸς τὴ Βασιλικὴ Ἰω. Παπακαλοδοῦκα⁴³ ἀντὶ τοῦ τιμήματος τῶν ὀκτώ (8) γροσίων, τὰ ὅποια ἔλαβε σῶα καὶ ἀνελλιπῇ. Ἐκτοτε ἡ Βασιλικὴ Ἰω. Παπακαλοδοῦκα εἶναι κάτοχος τοῦ ἀγορασθέντος ἀγροκτήματος καὶ μπορεῖ νὰ τὸ ἐξουσιάζει καὶ νὰ τὸ νέμεται ὡς ἴδιον κτῆμα. Πρὸς τοῦτο συνετάχθη τὸ παρόν Πωλητήριο, πρὸς ἀσφάλεια τῆς ἀγοράστριας.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι⁴⁴, ἡ Σεβαστὴ⁴⁵ 2/ τοῦ Φιλίππου⁴⁶, μέ τὸ θέλημά της ἐπούλησε τῆς Βα3/σιλικῆς τοῦ Ἰω(άννου) Πα(πᾶ) - Καλοδοῦκα ἓνα χωράφι 4/εἰς τὸ Ἀχλάδι⁴⁷, ἐνάμισυ κοιλοῦ⁴⁸, πλησίον τοῦ 5/Σεγίτη (Σαῖτη), διὰ γρόσια ὀκτώ (8) καὶ ἔλαβεν ἤδη 6/τὴν τιμὴν σῶαν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ τὸ ἐξουσιάζ/ ζῇ ἡ εἰρημένη Βασιλικὴ [Ἰω. Παπακαλοδοῦκα], ὡς ἴδιον κτῆμα, 8/ ἄτερ⁴⁹ ἀγορασθέν καὶ τελείως ἐξοφληθέν παρ' 9/αὐτῆς.

Διὸ γέγονεν τὸ παρόν εἰς τὴν τῆς ἀλῆ10/θείας δῆλωσιν.

,αψν', Φεβρουαρίου ιστ'.

11/Σεβαστὴ Φιλίππου ὑπόσχομαι.

12/Ἐλένη Φιλίππου στέργω.

13/ † Πα(πᾶ) Σαμουήλ [Πασχάλης] ὁ γράψας».

43. Παπακαλοδοῦκας: τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ διατηρεῖται καὶ σήμερα στὴ Σύμη.

44. Ὡς ὅτι: ἡ φράση αὐτὴ τίθεται κατὰ κανόνα στὴν ἀρχὴ τῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καὶ ἀντιστοιχεῖ στοῦ «ὅτι».

45. Σεβαστὴ: ὄνομα βαπτιστικὸ σύνθηες καὶ σήμερα στὴ Σύμη καὶ στὰ Δωδεκάνησα γενικότερα.

46. Σεβαστὴ τοῦ Φιλίππου: φαίνεται ὅτι στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. δέν εἶχε ἀκόμη ἐπικρατήσει ἡ ὑποχρέωση ἕκαστος νὰ φέρει ἐπώνυμο, γι' αὐτὸ καὶ συχνὰ ἀντὶ ἐπωνύμου χρησιμοποιοῖται τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα τοῦ πατέρα. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Σωκράτης ἀναφέρεται ὡς: «Σωκράτης Σωφρονίσκου». Ὅμως προσετίθετο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Δήμου ἀπὸ τὸν ὅποιον κατήγετο, δηλ. «Σωκράτης Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν» διότι κατήγετο ἀπὸ τὸν δῆμο Ἀλωπεκῆς τῆς Ἀρχαίας Ἀθήνας.

47. Ἀχλάδι, τό: τοπωνύμιο, προερχόμενο ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ στὴν περιοχὴ μίας ἀγρίας ἀχλαδιᾶς ἢ ἀγκορτσιᾶς.

48. Κοιλόν, τό: μονάδα βάρους καὶ μέτρησης ἐπιφανείας ἀγροῦ: ἀγρός ἐνάμισυ κοιλοῦ, ἥτοι ἀγρός ἐκτάσεως τέτοιας, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ σπαρεῖ σὲ αὐτόν ἐνάμισυ κοιλό = 36 ὀκάδες = 46,15 χιλιόγραμμα ἢ κιλά σιτάρι ἢ κριθάρι ἢ ὄσπρια. 1 κοιλό = 8 καφίζια = 24 ὀκάδες. 1 ὀκά = 400 δράμια = 1282 γραμμάρια.

49. Ἄτερ: τὸ ὅποιο.

3) Παρατηρήσεις

1) Ἐντύπωση προκαλοῦν σήμερα στὸν ἀναγνώστη ἡ ἀπλότητα, συντομία, λιτότητα, σαφήνεια καὶ πληρότητα τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, σέ σύγκριση μέ τὴ σύνταξη ὑπὸ συγχρόνων Συμβολαιογράφων μακροσκελῶν Συμβολαίων Ἀγοραπωλησίας, στὰ ὁποῖα μνημονεύονται διάφορα ἄρθρα καὶ παράγραφοι Νόμων, ποικίλα ὀνόματα, ἐνδεχόμενα κ.λπ.

2) Ὁ Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης εἶχε τύχει καλῆς παιδείας, ἐγνώριζε ἄριστα τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γράφει σωστά, ὑπὸ ἐποψη γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ θεωρούμενα τὰ γραπτὰ του κείμενα. Ἐκεῖνος ἐξασκεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ λειτούργημα τοῦ Συμβολαιογράφου (Νοταρίου), πιθανῶς δωρεάν καὶ ἐξυπηρετεῖ τοὺς κατοίκους τῆς Σύμης σέ παρόμοιες καὶ ἄλλες περιπτώσεις.

3) Ἡ ἀναφερομένη τιμὴ τῶν ὀκτὼ γροσίων, τὰ ὁποῖα κατέβαλε ἡ ἀγοράστρια Βασιλικὴ Ἰω. Παπακαλοδούκα στὴν πωλήτρια Σεβαστὴ Φιλίππου, γιὰ ἓνα ἀγρόκτημα τοιαύτης ἐκτάσεως, στὸ ὁποῖο ἦταν δυνατόν νά σπαρεῖ σιτάρι περίπου 46 χιλιογράμμων ἢ κιλῶν, φαίνεται γιὰ μᾶς σήμερα πολὺ χαμηλὴ. Θὰ πρέπει νά ὑποθέσουμε δύο πράγματα, ἥτοι: εἴτε ἡ ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ γροσίου τότε ἦταν πολὺ ὑψηλὴ, εἴτε ἡ γῆ ἦταν πολὺ φθηνή, ἢ συνέβαιναν ἀμφότερα.

4) Γνωρίζουμε ἀπὸ σωζόμενα στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου ἔγγραφα, ὅτι στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ., τὸ ἡμερομίσθιο ἑνὸς ἀνειδίκευτου ἐργάτου ἀνῆρχετο περίπου στὰ τρία γρόσια καὶ ὅτι ἓνα κιλό βούτυρο στοίχιζε περίπου δέκα γρόσια. Ἀλλὰ γιὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. ὁ γράφων δέν ἔχει πρὸς τὸ παρόν ὑπόψη του παρόμοιες πληροφορίες γιὰ τὴν ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ γροσίου, ἡ ὁποία ὅμως φαίνεται ὅτι ἦταν ἀρκετὰ ὑψηλότερη.

IV. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚ. ΓΑΡΜΠΟΥΛΑΚΙΟΥ: 13-02-1752

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0003]

1) Περίληψη

Στὸ σύντομο καὶ περιεκτικὸ αὐτὸ «Ἐμάρτυρον Γράμμα», ὅπως αὐτοχαρακτηρίζεται, ἀντίστοιχο ἑνὸς σημερινοῦ Συμβολαίου Ἀγορα-

πωλησίας, αναφέρεται ότι ο Γεώργιος Νικ. Γαρμπουλακίου, έπώλησε δύο Μάνδρες, κείμενες στη θέση «Μύλοι»⁵⁰ στον Νικήτα Γ. Σπανού έναντι της τιμής των δεκατεσσάρων (14) γροσίων και από τουδε και στο έξης ιδιοκτήτης, κύριος και νομέας αυτών είναι ο αγοραστής.

2) Κείμενο

«1/Διά του παρόντος φανεροῦται, ὡς ὅτι, ὁ Γεώργιος 2/τοῦ Νικόλα Γαρμπουλακίου⁵¹, μέ τό ἴδιον αὐτοῦ 3/ῥέλημα ἐπούλησεν τοῦ Νικήτα, υἱοῦ τοῦ Γεώργη 4/Σπανοῦ, δύο Μάνδρες εἰς τόν Μύλον, διά γρόσια 5/δεκατέσσερα (14), σῶα καί ἀνελλιπῇ, τίς ὁποῖες 6/τίς ἀγόρασεν ἀπό τήν Δούκισσα τοῦ Διάκου 7/τῆς Σπανοῦδαινας καί ἀπό τόν υἱόν της τόν Μιχάλη 8/καί ἔλαβεν ἤδη τήν τιμήν σῶαν καί εἰς τό έξης, 9/νά τίς ἐξουσιάζει ὁ εἰρημένος Νικήτας [Γ. Σπανός] ὡς 10/ἴδια κτήματα. Ὅθεν ἔγινε τό παρόν 11/Ἐμμέαρυρον [Γράμμα], εἰς τήν τῆς ἀληθείας δῆλωσιν.

,αψνβ', Φεβρουαρίου ιγ'.

12/† Γεώργης τοῦ Νικόλα Γαρμπουλακίου στέργω.

13/Χατζῆ-Κώνστας⁵². 14/Μιχάλης Σοφός⁵³ 15/μαρτυρῶ.

16/Πα(πᾶ) Νικήτας Πολιάς⁵⁴ μαρτυρῶ.

17/† Πα(πᾶ) Σαμουήλ [Πασχάλης] καί Ἐπίτροπος ὁ γράψας».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἐντυπωσιάζει τόν σημερινό ἀναγνώστη τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἡ συντομία, ἡ λιτότητα, ἡ ἀπλότητα, ἡ ἀκρίβεια καί ἡ πληρότητά του. Ὁ Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ κειμένου, ὁ Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, μέ λίγα λόγια κατορθώνει νά ἐπιτύχει αὐτό, πού οἱ σημερινοί τίτλοι ιδιοκτησίας, μέ κείμενα πολυσέλιδα καί πολ-

50. Μύλοι, οἱ: τοπωνύμιο, προφανῶς ἀπό τήν ὑπαρξη ἀνεμομύλων γιά τό ἄλεσμα τῶν δημητριακῶν στήν περιοχή αὐτή. Ἴσως ἐννοεῖται ἡ περιοχή πού εὑρίσκεται ἐπάνω στό ὕψωμα, πηγαίνοντας πρός τό «Ποντικόκαστρο», ἀρχαῖο ἑλληνικό ταφικό μνημεῖο.

51. Γαρμπουλακίου: τό ἐπώνυμο τοῦ πωλητοῦ ἐτυμολογικά φαίνεται νά σχετίζεται πρός τό «Γαρμπής», ὄνομα ΝΔ ἀνέμου.

52. Χατζῆ-Κώνστας: Δέν ἀναφέρεται τό ἐπώνυμο, ὥστε νά τίθεται τό ἐρώτημα, ἐάν τότε ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης ἔφεραν ὑποχρεωτικά ἓνα ἐπώνυμο.

53. Σοφός: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σήμερα.

54. Πολιάς: ἐπώνυμο διατηρούμενο καί σήμερα στή Σύμη καί τή Ρόδο.

λές φορές δυσνόητα για τούς άπλους ανθρώπους του λαού, προσπαθοῦν νά ἐπιτύχουν.

2) Οἱ ἀναφερόμενες δύο Μάνδρες, τίς ὁποῖες ὁ Γεώργιος Ν. Γαρμπουλακίου πωλεῖ στόν Νικήτα Γ. Σπανό, θά πρέπει νά ἦσαν δύο οἰκόπεδα ἢ ἀγροτεμάχια περιβαλλόμενα ἀπό μανδρότοιχους, στήν ὕπαρξη τῶν ὁποίων ὀφείλαν καί τήν ὀνομασία των «Μάνδρες».

3) Ὁ Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης, ὅπως σημειώνεται σέ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχιεῖου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, ἐκτελεῖ χρέη Νοταρίου (Συμβολαιογράφου τῆς ἐποχῆς) καί στό τέλος τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ προσθέτει τόν τίτλο «Ἐπίτροπος». Δέν διευκρινίζεται τίνος εἶναι Ἐπίτροπος, πιθανῶς νά εἶναι Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος στή Σύμη τοῦ τότε Μητροπολίτου Ρόδου Ἱερεμίου Γ' (1733-1758).

V. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΛΙΑΡΗ κ.λπ.: 3-02-1755

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0005]

1) Περίληψη

Πρόκειται γιά «Ἐμμάρτυρον Γράμμα», ὅπως αὐτοχαρακτηρίζεται, κάτι ἀντίστοιχο σημερινοῦ Συμβολαίου Ἀγοραπωλησίας, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο πέντε κάτοικοι τῆς Σύμης, πιθανῶς ἀδέλφια μεταξύ των, συνιδιοκτήτες ἑνός ἀκινήτου –πιθανῶς οἰκοπέδου–, κειμένου πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου στό Πέδι τῆς Σύμης, ἐπώλησαν αὐτό στόν Ἅγιον Θηβαῖδος Μακάριο, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν εἴκοσι καί ἑννέα (29) γροσίων. Ὁ ἀγοραστής κατέβαλλε τό τίμημα στούς πωλητές καί ἔκτοτε ἀπέβη ἰδιοκτήτης, κύριος καί νομέας τοῦ ἀκινήτου αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/† Μέ τό παρόν ἡμῶν Ἐμμάρτυρον Γράμμα, φανερώνομεν ἡμεῖς, οἱ ὕ2/ποκάτωθεν γεγραμμένοι, δηλαδή: ὁ πα(πᾶ) Μιχαήλ Σαλιάρης⁵⁵ 3/καί ἐγώ ὁ γέρων Νικόδημος Καντούνης⁵⁶ καί ἐγώ ἡ Μαρία τοῦ Ἀγαπητοῦ Μπιρ4/νά καί ἐγώ ἡ Σεβαστή τοῦ Ρούσσου Ἀντωνᾶ

55. Σαλιάρης, ὁ: πολλά ἐπώνυμα προήλθαν ἀπό παρωνύμια (παρατσούκλια), ὀρισμένα τῶν ὁποίων εἶναι δηλωτικά ἰδιομορφιῶν ἢ ἐλαττωμάτων τῶν φερόντων αὐτά ἀρχικά.

56. Καντούνης, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

καί ἡ Ἄννα τοῦ Μαυροπέτζη⁵⁷, ὅτι 5/πῶς ἐπωλήσαμεν τό ἀδερφομοί-
ριν μας⁵⁸, τόν τόπον ὅπου εἶχαμεν 6/εἰς τό Πέδι, πλησίον τοῦ Ἀγίου
Ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γε7/ωργίου καί πλησίον ἀπό κάτω τοῦ
Λούκα, καθώς βαστοῦν ὅλοι οἱ παν8/οἶκοι⁵⁹, διά γρόσια εἴκοσι ἐννέα
(29), τό ὅποῖον τό ἀγόρασεν ὁ Πανιερώ9/τατος Ἅγιος Θηβαΐδος Κύ-
ριος Μακάριος⁶⁰, τόν ὅποῖον (τόπον), νά τόν ἐξου10/σιάζει ὡς οἰκεῖον
κτῆμα, ἄτερ ἀγορασθέν καί ἐξοφλη11/θέν παρ' αὐτοῦ.

Διό ἔγινε καί τό παρόν ἡμῶν Ἐμμάρτυρον Γράμ12/μα καί ἔστω
εἰς ἐνδειξιν καί ἀσφάλειαν.

,αψνε', 13/Φεβρουαρίου γ'.

14/Πα(πᾶ) Μιχαήλ Σαλιάρης στέργω

15/Γέρων Νικόδημος⁶¹ στέργω

16/Πα(πᾶ) Νικόλαος Λούπης μαρτυρῶ

17/Μαρία τοῦ Ἀγαπητοῦ Μπιρνᾶ στέργω

18/Σεβαστή τοῦ Ρούσσου Ἀντωνᾶ στέργω

19/Πα(πᾶ) Νικήτας Ξυνίδης μαρτυρῶ⁶²

20/Ἄννα τοῦ Μαυροπέτζη στέργω

57. Μαυροπέτζης, ὁ: ὁ ἔχων μαῦρο ἢ σκοῦρο καστανό δέρμα. Μαῦρο + πετσί = Μαυ-
ροπέτσος ἢ Μαυροπέτζης.

58. Ἀδερφομοίρι, τό: προφανῶς ἀκίνητο, τό ὁποῖο κληρονόμησαν ἀπό ἀποθανόντα
ἀδελφόν των. Συνθέςτερος εἶναι ὁ ὅρος «Γεροντομοίρι, τό», ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται
καί σήμερα στά Δωδεκάνησα, στήν Κρήτη καί ἀλλαχοῦ. Γεροντομοίρι ὀνομάζεται ἀκίνη-
το, σπίτι ἢ χωράφι ἢ καί ἀμφοτέρω, τά ὁποῖα κρατοῦν οἱ γονεῖς κατὰ τή διανομή τῆς πε-
ριουσίας των στά τέκνα των, προκειμένου νά τό χρησιμοποιοῦν κατὰ τά γηρατεῖα των.
Μετά τόν θάνατόν των, τό κληρονομοῦν τά παιδιά των, ἂν δέν ἔχει ἀποφασισθεῖ διαφο-
ρετικά. Γεροντομοίρι, τό: ἡ μοῖρα, τό μερίδιον τῶν γερόντων. Ἀδερφομοίρι, τό: τό μερί-
διον τοῦ ἀδελφοῦ.

59. Πανοῖκοι, οἱ: ὅρος ἀσυνήθιστος. Πιθανῶς ἐννοεῖ οἱ περίξ ὑπάρχοντες οἶκοι, οἱ
ὁποῖοι ὀριοθετοῦν τό πωληθέν ἀκίνητο καί ἀγορασθέν ἀπό τόν Ἅγιο Θηβαΐδος Μακάριο.

60. Ἅγιος Θηβαΐδος Μακάριος: προφανῶς Ἐπίσκοπος ἢ Μητροπολίτης τοῦ Κλίματος
τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖνος πιθανῶς κατήγετο ἀπό τή
Σύμη ἢ διατηροῦσε στενοῦς δεσμούς μέ τή νῆσο αὐτή καί ἀπεφάσισε νά ἀγοράσει οἰκό-
πεδο, γιά νά οἰκοδομήσει οἰκία καί νά μένει, ὅταν ἐπισκέπτεται τή Σύμη ἢ κατὰ τά γερά-
ματα αὐτοῦ.

61. Γέρων Νικόδημος: πιθανῶς ἐπρόκειτο γιά Ἱερομόναχο ἢ Μοναχό ὀνόματι Νικό-
δημο. Τό «Γέρων» θεωρεῖται τιμητικός τίτλος γιά ὑπερήλικους καί σεβάσιμους Ἱερομονά-
χους. Ἐπισκόπους καί Μητροπολίτες.

62. Ὁ Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης (περίπου *1710, †1800) σέ ἄλλα ἐγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ
Πανορίτου ἐμφανίζεται ὡς Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου στή Σύμη. Ἐκεῖνος ἔζη-
σε ἔως τά τέλη τοῦ 18ου αἰ. καί ὑπέργηρος ὑπογράφει σέ διάφορα ἐγγραφα. Ἐγινε σχεδόν
αἰωνόβιος καί περί τά τέλη τοῦ βίου του ἦταν τελείως τυφλός, ὅμως διετήρησε τήν πνευ-
ματική του διαύγεια καί πολύ ἰσχυρή μνήμη του.

21/Νικήτας Κωστή Κατζαρᾶς⁶³ μαρτυρῶ
 22/Γιωργάκης τοῦ Ἀρφαρᾶ⁶⁴ μάρτυς
 23/† Ὁ γράφας Νοτάριος Ματθαῖος [Κοντιτζάκης]
 24/Ἱερομόναχος».

3) Παρατηρήσεις

1) Αὐτό τό «Ἐμάρτυρον Γράμμα» ἢ «Συμβόλαιον Ἀγοραπωλησίας», ὅπως θά ἐλέγετο σήμερα, ἐκπλήσσει γιά τή συντομία, λιτότητα, ἀπλότητα, σαφήνεια καί ἐπάρκειά του. Καλύπτει πλήρως τόν σκοπό διά τόν ὁποῖο συνετάγη, χωρίς περιττές ἀναφορές, μακρηγορίες, προσδιορισμούς, νόμους, παραγράφους κ.λπ.

2) Συμβαλλόμενοι εἶναι ἀπό τήν πλευρά τῶν πωλητῶν πέντε ἐξ αἵματος συγγενεῖς, συνιδιοκτῆτες ἐνός ἀκινήτου, πιθανῶς οἰκοπέδου, κειμένου στό Πέδι Σύμης καί πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καί ἀγοραστής ὁ Ἅγιος Θηβαῖδος Μακάριος.

3) Ἡ τιμή τῶν εἴκοσι καί ἐννέα (29) γροσίων, ἡ ὁποία συνεφωνήθη μεταξύ τῶν συμβαλλομένων καί κατεβλήθη ἐκ μέρους τοῦ ἀγοραστοῦ θεωρεῖται μικρή, ἄν καί δέν γνωρίζουμε τήν τότε ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου. Ἐπίσης τότε ἡ τιμή τῆς γῆς κυμαίνετο σέ πολύ χαμηλά ἐπίπεδα.

4) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ κειμένου αὐτοῦ εἶναι ὁ αὐτοχαρακτηριζόμενος ὡς Νοτάριος (Συμβολαιογράφος) Ἱερομόναχος Ματθαῖος Κοντιτζάκης, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου. Περί αὐτοῦ δέν γνωρίζουμε περισσότερα, μποροῦμε ὅμως νά ὑποθέσουμε ὅτι ἦταν ἀδελφός τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου ἢ κάποιας ἄλλης Μονῆς τῆς Σύμης.

VI. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΛΟΥΚΑ: 9-02-1755

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0006]

1) Περίληψη

Ἡ Εἰρήνη Λούκα ἦταν ιδιοκτήτρια ἐνός περιβολότοπου στό Πέδι τῆς Σύμης, ὁ ὁποῖος ἔκειτο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου

63. Κατζαρᾶς ἢ Κατσαρᾶς, ὁ: ἐπώνυμο σύνηθες καί σήμερα.

64. Ἀρφαρᾶς, ὁ: ἐπώνυμο σύνηθες καί σήμερα στή Σύμη καί τή Ρόδο.

τοῦ Τροπαιοφόρου καί τόν ἐπώλησε πρὸς τόν Ἅγιον Θηβαῖδος Μακάριον, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν ἕξι (6) γρόσιων, τὰ ὅποια ἔλαβε ἡ πωλήτρια καί ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀγοραστής εἶναι πλέον κύριος καί νομέας τοῦ ἀγορασθέντος ἀκινήτου.

2) Κείμενο

«1/† Μέ τό παρόν μου Ἐμμάρτυρον Γράμμα φανερώνω ἐγώ, ἡ Εἰρήνη 2/τοῦ Λούκα, ὅτι πῶς ἐπούλησα μέ ἰδιόν μου θέλημα τόν περβολό3/τοπόν μου⁶⁵, ὅπου εἶναι εἰς τό Πέδι, πλησίον (τοῦ ναοῦ) τοῦ Ἁγίου Ἐνδόξου Μεγαλο4/μάρτυρος Γεωργίου (τοῦ Τροπαιοφόρου) καί πλησίον τοῦ Μελλίου, καθὼς βαστοῦν οἱ παντίκοι⁶⁶, 5/διὰ γρόσια ἕξι (6), τόν ὁποῖον τόν ἀγόρασεν ὁ Πανιερώτατος Ἅγιος Θη6/βαῖδος Κύριος Μακάριος, τόν ὁποῖον (περβολότοπον), νά τόν ἐξουσιάζῃ ὡς οἰκεῖον 7/κτῆμα, ὅτε ἀγορασθὲν καί τελείως ἐξοφληθὲν παρ' αὐτοῦ. Διό 8/γινε καί τό παρόν Ἐμμάρτυρον Γράμμα καί ἔστω εἰς ἔνδειξιν 9/καί ἀσφάλειαν. ,αψνε', Φεβρουαρίου 9'.

10/Εἰρήνη τοῦ Λούκα στέργω.

11/Πα(π)ᾶ Νικόλας Λούπης μάρτυς.

12/Γέρων Νικόδημος μαρτυρῶ.

13/Γιάννης τοῦ Ἀγαπητοῦ μαρτυρῶ.

14/Πα(πᾶ) Νικήτας Ξυνίδης μαρτυρῶ.

15/Γεώργιος τοῦ Ἀρφαρᾶ μαρτυρῶ.

16/† Ὁ Γραφεύς Νοτάριος Ματθαῖος [Κοντιτζάκης]

17/Ἱερομόναχος».

3) Παρατηρήσεις

1) Τό κείμενο αὐτό, εἶδος Συμβολαίου Ἀγοραπωλησίας, εἶναι σύντομο, ἀπλό, λιτό, ἀκριβές, κατανοητό καί πλήρες. Ὁ ἀγοραστής Ἅγιος Θηβαῖδος Μακάριος ἔχει ἤδη προβεῖ προγενέστερα σέ ἀγορά οἰκοπέδου στό Πέδι καί φαίνεται ὅτι ἡ νέα ἀγορά εἶναι ὁμορος μέ τό ἤδη ἀγορασθέν οἰκόπεδο καί προβλέπεται νά γίνε κῆπος (περιβόλι).

2) Τό τίμημα τοῦ ἀκινήτου συνεφωνήθη μεταξύ τῶν συμβαλλομένων σέ ἕξι (6) γρόσια, γεγονός, πού μπορεῖ νά θεωρηθεῖ, ἄφ' ἑνός

65. Περβολότοπος, ὁ: περιβολότοπος, ἦτοι ἀγρός, πού μπορεῖ νά διαμορφωθεῖ κατὰλληλα καί νά γίνε περιβόλι.

66. Παντίκοι, οἱ: ἀσυνήθιστος ὅρος, πού πιθανῶς σημαίνει: οἱ παρακείμενες καί ἤδη ὀριοθετημένες ἰδιοκτησίες.

μέν ότι ή τότε αγοραστική αξία του γροσίου ήταν μεγάλη, ἀφ' ἑτέρου ότι ή γῆ ήταν φθηνή ἢ ότι συνέβαιναν καί τά δύο.

3) Γραφέας καί Νοτάριος, ὅπως αὐτοαποκαλεῖται, τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἱερομόναχος Ματθαῖος Κοντιτζάκης, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἐγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης. Πρόκειται γιά ἄτομο πού ἔτυχε καλῆς παιδείας καί γράφει καθαρά καί σωστά. Ποῖος ἀπένειμε σέ αὐτόν τόν τίτλο τοῦ «Νοταρίου» εἶναι ἄγνωστο. Τό πιθανότερο φαίνεται, ὅτι ὁ ἴδιος αὐτοαποκαλεῖται «Νοτάριος», πράγμα πού ἀποδεικνύεται ἀπό τήν καθημερινή πράξη καί δέν ἔχει ἀνάγκη ἐπίσημου φορέα γιά νά τοῦ ἀπονεμίει ἢ νά τοῦ ἀναγνωρίσει τόν τίτλο αὐτό.

4) Ἐντύπωση προκαλεῖ ἐπίσης καί τό γεγονός, ὅτι μεταξύ τῶν μαρτύρων, οἱ ὅποιοι ὑπογράφουν συνήθως σέ παρομοίας μορφῆς ἐγγραφα, ἀναφέρονται ἄρκετοί ἱερεῖς. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν ἐγγάμων ἱερέων τήν ἐποχή ἐκείνη στή Σύμη, οἱ ὅποιοι εἶχαν Ἐνορίες, ήταν ἄρκετά μεγάλος. Τό ἴδιο συνέβαινε καί στή νῆσο Νίσυρο τῆς Δωδεκανήσου, ὅπως προκύπτει ἀπό τή μελέτη καί τή δημοσίευση ὑπό τοῦ γράφοντος ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου.

VII. ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΕΛΑΙΟΔΕΝΔΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΠΑ ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΗ: 2-09-1755

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης: Κώδικας 1, ἀρ. 0007]

1) Περίληψη

Ὁ Παπᾶ Μιχάλης Κουτζοῦκος ἦταν ἰδιοκτήτης ἑνός ἐλαιοδένδρου, τό ὅποιο ἔκειτο στή θέση Μαραθοῦντα τῆς Σύμης καί τό ἀντήλλαξε μέ ἄλλο ἐλαιόδενδρο, ἰδιοκτησίας τοῦ Σωτήρη, τό ὅποιο ἔκειτο στή θέση Συκίδι. Πρός τόν σκοπό τῆς ἀσφαλίσεως τῆς ἀνταλλαγῆς αὐτῆς συνετάγη τό παρόν καί ὑπογράφεται ἀπό τόν Παπᾶ Μιχαήλ Κουτζοῦκο καί τόν Ἱερομόναχο Σαμουήλ Πασχάλη, Συντάκτη καί Γραφέα αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/ † Μέ τό παρόν φανερώνω ἐγώ, ὁ Παπᾶ 2/Μιχάλης Κου-

τζούκος⁶⁷, ότι έδωσα τοῦ 3/Σωτήρη⁶⁸ μίαν ἐλίαν εἰς τήν Μαραθοῦ4/ν-
τα⁶⁹, εἰς ζώνην, κοντά Μιχαλακίου τό χωρά5/φι καί μέ έδωσε ἄλλην
εἰς τό 6/Συκίδι⁷⁰ καί ἐκάμαμεν ἄλλαξιάν.

7/Διό ἔγινε τό παρόν εἰς ἔνδειξιν.

8/αψνε', Σεπτεμβρίου β'.

9/Μιχαήλ ἱερεὺς καί Σακελλάριος τοῦ Κου10/τζούκου στέργω.

11/† Πα(πᾶ) Σαμουήλ [Πασχάλης] μάρτυς».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἐγγραφο σύντομο, λιτό, σαφές, ἀκριβές καί κατανοητό. Περιέχει ὅλα τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται, προκειμένου νά διασφαλίσει τή γενόμενη συμφωνία ἀνταλλαγῆς μεταξύ τῶν συμβαλλομένων προσώπων.

2) Ὁ Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης, ἐκτελεῖ χρέη Νοταρίου (Συμβολαιογράφου) καί εἶναι γνωστός καί ἀπό ἄλλα παρομοίας φύσεως ἐγγραφα πού φυλάσσονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου. Ἐπίσης ὑπογράφει στό τέλος τοῦ ἐγγράφου καί ὡς μάρτυς.

VIII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ ΕΙΡΗΝΗΣ Γ. ΚΟΛΙΟΥ: 3-04-1757

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0008 καί 0008α]

1) Περίληψη

Πρόκειται γιά τό Προικοσύμφωνο ἥ τήν Ἐγκλαβή τῆς Εἰρήνης Γ. Κολιού, ἡ ὁποία πρόκειται νά συζευχθεῖ μετά τοῦ Μάρκου, υἱόν τοῦ Κωνσταντίνου τῆς Ἀσημενῆς. Στήν ἀρχή τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ παρατίθενται ἡ συνήθης εἰσαγωγή, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στή σημασία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, τό ὁποῖο εὐλόγησε καί καθαγίασε ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, διά τῆς παρουσίας του στόν ἐν Κανᾶ γάμον καί τῆς τελέσεως τοῦ πρώτου θαύματος Αὐτοῦ, ἥτοι τῆς μετατροπῆς τοῦ ὕδατος

67. Κουτζούκος, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σήμερα μέ τή μορφή Κουτσοῦκος.

68. Σωτήρης, ὁ: δέν ἀναφέρεται ἐπώνυμο. Θά πρέπει νά υποθέσουμε δύο πράγματα, ἥτοι: εἴτε ὅτι τότε δέν ἔφεραν ὅλοι ὑποχρεωτικά ἐπώνυμο, εἴτε ὅτι ὁ Σωτήρης ἦταν τόσο γνωστός, πού δέν ἐκρίθη ἀπαραίτητη ἡ ἀναγραφή τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ.

69. Μαραθοῦς, -οῦντος, ἥ: προελληνικό τοπωνύμιο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σήμερα. Πρόκειται γιά ἕναν ὑπὴννεμο ὄρμο, ὁ ὁποῖος κεῖται δεξιὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Μονῆς Πανορμίτου - Χωριό Σύμης καί σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό αὐτήν, μέ ὀλίγα οἰκοδομήματα.

70. Συκίδι, τό: τοπωνύμιο.

σέ οἶνον. Στή συνέχεια ὁ ἀδελφός τῆς νύμφης Κώνστας Κολιός προικοδοτεῖ τὴν Εἰρήνην μέ διάφορα ἀκίνητα καί κινητά, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται λεπτομερῶς. Στό τέλος ὑπογράφουν οἱ ἐμπλεκόμενοι, οἱ παριστάμενοι μάρτυρες καί ὁ Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου.

2) Κείμενο

«1/† Εἰς δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς 2/ὑπερευλογημένης ἡμῶν Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου 3/Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου⁷¹ καί πάντων τῶν Ἀγί(ων).

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χ(ριστός) εὐ4/λογώντας τὴν ἔννομον συζυγίαν, μέ τὴν ἔνθεον Αὐτοῦ παρουσίαν εἰς τόν ἐν 5/Κανᾶ γάμον τῆς Γαλιλαίας, μετέβαλλε παραδόξως τό ὕδωρ εἰς οἶνον, ἀλλά καί ὁ 6/μακάριος [Ἀπόστολος] Παῦλος ἐκφωνεῖ λέγων: «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καί ἡ κοίτη ἀμίαντος».

7/Ὁθεν καί οἱ τῶν Χριστιανῶν παῖδες, τούτοις τοῖς θείοις ἐπόμενοι διδάγμασι, συνά8/πτομεν τόν ἐντιμότατον Κύρ Μᾶρκον, υἱόν Κωνσταντῆ τῆς Ἀσημενῆς⁷², 9/νά πάρῃ διά νόμιμόν του γυναῖκα, εἰς πρῶτον γάμον, τὴν Εἰρήνην, θυγατέρα 10/Γεωργίου Κολιοῦ.

Προικοσυμφωνεῖ⁷³ δέ ὁ ἀδελφός αὐτῆς Κώνστας καί δίδει τὴν εὐχὴν 11/τῶν γονέων αὐτῶν, ἔπειτα τῆς δίδει διὰ προῖκαν ἓνα ὀσπίτιον, νά 12/τό κτίσῃ μέ ὄξω σπιτάκι, μέ τὴν αὐλήν, μέ τό δῶμα, εἰς τὴν Ἑνορίαν τῆς Ἀγίας 13/Τριάδος⁷⁴ κοντά τοῦ Νικόλα Πουλίτζη καί τῆς Δούκισσας Καλογήρου καί μίαν στέρναν κον14/τά εἰς τό σπίτι τοῦ Διακο-Μανταλιοῦ, εἰς τὴν Ἀγίαν Μαρίναν δύο περιβόλια 15/μέ συκίες καί κλήματα καί ἕτερον περιβόλι εἰς τόν αὐτόν τόπον, δηλαδή γύρω 16/κοντά τῆς Χατζήδαινας τοῦ Γιαννάκη, τῆς χήρας, ἓνα ἀμπέλι εἰς τό Πότι⁷⁵, κοντά 17/τῆς Εἰρήνης τοῦ Καλογέρου, ἕτερον ἀμπέλι εἰς τὴν Τζαγκριάν⁷⁶, κοντά τοῦ Καβάσιλα, μισιακές⁷⁷ 18/τίς

71. Ἡ ἀναφορά στόν Ἅγιο Προκόπιο γίνεται, προκειμένου οἱ νεόνυμφοι νά προκόψουν στή νέα ζωὴ πού ἀπό κοινοῦ ἀρχίζουν.

72. Τῆς Ἀσημενῆς: ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

73. Προικοδοτεῖ: ἡ προῖκα ὡς θεσμός ἔχει μακρὰ παράδοση καί ἱστορία.

74. Ἑνορία τῆς Ἀγίας Τριάδος: ἡ Ἑνορία αὕτη ὑφίσταται καί σήμερα στό χωριό τῆς Σύμης καί ὁ ναός αὐτῆς εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καί ἐπιβλητικότερους τῆς Σύμης.

75. Πότι, τό: τοπωνύμιο.

76. Τζαγκριά, ἡ: τοπωνύμιο.

77. Μισιακός: στήν Κρήτη λέγεται «συμμισιακός», ἥτοι ἕκαστος ἐκ τῶν ιδιοκτητῶν κατέχει τό ἥμισυ (½).

χάμω συκίες, τό ἀδελφομοίρι της νά μοιράζει μέ τήν Μαρία τοῦ Σβιά καί μέ 19/τήν Καλογριά τοῦ Παναγιδιού⁷⁸, ἕνα χωράφι εἰς τήν Νουλίαν⁷⁹, κοντά τοῦ Βαϊτζενιού⁸⁰ Πουλιού καί δύο ἀ[κόμη] 20/εἰς τήν Νανοῦν⁸¹, εἰς τόν Ἅγιον Παντελεήμονα Πλατεία γύρους πέντε, εἰς τήν Τζα21/γκριάν ἕναν γύρον χωράφι, εἰς ταῖς Ξέραις ἕν χωράφι κοντά τῆς Εἰρήνης Μαν22/ταλιού, εἰς τό Νιμοράκι⁸² ἀμπελότοπον⁸³ κοντά τοῦ Μαυροπέτζη, εἰς τήν Κυ23/ράν⁸⁴ ἀμπελότοπον, εἰς τό Πότι ἀμπελότοπον, περιβόλι εἰς τό Λυγενί, κον24/τά τοῦ Μαστρογιάννη, σπιτότοπος⁸⁵ εἰς τῆς Σεβαστῆς τοῦ Διμέλλου⁸⁶, ἔπειτα τῆς 25/δίδει πέντε ζευγάρια βέργες, μαλαματένιες, τρία καβάδια, τό ἕνα [Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0008α]

26/κόκκινον, τό ἄλλο μόρικον⁸⁷, καί τό ἄλλον πράσινον, δύο παπουκλιά μεταξωτά⁸⁸, 27/ἕνα ζευγάρι γαλανόν⁸⁹ μεταξωτόν, κρεββατοστρώσι, ἕν πάπλωμα, ἕν πεύκι⁹⁰, 28/ἕν κιλίμι, ἕν τέξερη, ἕν τηγάνι, ἕν σιγκλί, ἕν συνί μπακιρένιον, ὀκάδες ἡ'.

29/Ἐπειτα τῆς δίδει τήν εὐχὴν τῶν γονέων. Ἀμήν.

,αφνζ', 30/Ἀπριλίου γ'.

31/Κώνστας τοῦ Γεώργη Κολιοῦ στέργω.

32/Εἰς ὅτι πρᾶγμα ἔχει τῆς μητρός αὐτῆς, νά εἶναι ἐδικόν της⁹¹.

33/Νικόλας Κατζαρᾶς μάρτυς. 34/Νικήτας τοῦ πα(πᾶ) - Ἰω(άννου) μάρτυς. 35/Κατζουράκι μάρτυς⁹². 36/Ὁ γράφας Νοτάριος 37/Πα(πᾶ) Ματθαῖος 38/Κοντιτζάκης μάρτυς».

78. Παναγίδι ἢ Παναῖδι, τό: ναῦδριο τῆς Σύμης.

79. Νουλία, ἡ: τοπωνύμιο.

80. Βαϊτζενιό ἢ Βαϊτσενό, τό: γυναικεῖο βαπτιστικό ὄνομα Βαϊτσηνή, ἡ. Πρβλ. τὰ ἀνδρικά βαπτιστικά ὀνόματα: Βάιος, Βαγιανός κ.λπ.

81. Νανοῦ, ἡ: τοπωνύμιο.

82. Νιμοράκι, τό: τοπωνύμιο.

83. Ἀμπελότοπος, ὁ: τόπος κατάλληλος γιά τή φύτευση ἀμπέλου.

84. Κυρά, ἡ: Παναγία ἢ Κυρά, ναός καί τοπωνύμιο.

85. Σπιτότοπος, ὁ: οἰκόπεδο.

86. Διμέλλης, ὁ: ἐπώνυμο, σύνθητες καί σήμερα στή Σύμη καί Ρόδο.

87. Μόρικος: μώβ, βιολέ, λιλά (ἀπό τό τουρκικό mor).

88. Παπουκλιά μεταξωτά, τά: πρόκειται πιθανῶς γιά γυναικεῖα ἐνδύματα.

89. Γαλανός: κυανούς, μπλέ.

90. Πεύκι, τό: πιθανῶς πεσκίρι, τό, ἥτοι προσόψιο προσώπου.

91. Ἀπό τήν ἀναφορά αὕτη συνάγεται τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ πρωτοκόρη κληρονομοῦσε ὁλόκληρη τή μητρική περιουσία, ἥτοι τήν περιουσία ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀνῆκε στή μητέρα της πρὶν ἀπό τόν γάμο της.

92. Δέν ἀναφέρεται τό βαπτιστικό, ἀλλά μόνο τό ἐπώνυμο.

3) Παρατηρήσεις

1) Τό Προικοσύμφωνο ἢ ἡ Ἐγκλαβή αὐτή ἐμφανίζει μεγάλο ἐνδιαφέρον. Ἡ νύμφη Εἰρήνη Γ. Κολιοῦ προικοδοτεῖται πλουσιοπάροχα ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τῆς Κώνστα Κολιό. Φαίνεται ὅτι οἱ γονεῖς τῆς νύμφης ἔχουν ἀποβιώσει καὶ τοὺς ἐκπροσωπεῖ ὁ ἀδελφός αὐτῆς Κώνστας.

2) Ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ἀκίνητα καὶ κινητὰ συνάγεται, ὅτι ἡ οἰκογένεια τῆς Εἰρήνης ἦταν εὐκατάστατη καὶ μποροῦσε νὰ προσφέρει πλούσια προῖκα στὴ νύμφη.

3) Στὸ κείμενο ἀναφέρονται πολυάριθμα τοπωνύμια, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἀπαράλλακτα μέχρι καὶ σήμερα, γεγονός τὸ ὁποῖο ὑποδηλοῖ τὴ συνέχεια τῆς παραδόσεως.

4) Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι ὁ Νοτάριος (Συμβολαιογράφος) Ἱερομόναχος Ματθαῖος Κοντιτζάκης, γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης. Γνωρίζει καὶ γράφει πολὺ καλὰ ἑλληνικά, χωρὶς γραμματικά ἢ συντακτικά σφάλματα, πρᾶγμα ὃχι σύνηθες στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. στὴ Σύμη καὶ τὰ λοιπὰ νησιά τῶν Νοτίων Σποράδων ἢ τῆς Δωδεκανήσου.

ΙΧ. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ ΝΙΚΟΛΙΤΖΗ: 30-03-1760

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0009]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστὴ Νικολίτζη πώλησε στὴ Μαρία Φλούρου δύο ἀκίνητα, ἥτοι: α) ἓνα Μοιράδι κείμενο στὸν Πανερμιώτη καὶ β) ἓνα Πλατύ, κείμενο πλησίον τοῦ παπᾶ Νικήτα Ξυνίδη, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν πέντε (5) γροσίων καὶ πρὸς ἀσφάλεια τῆς ἀγοράστριας συνετάγη τὸ παρόν ἔγγραφο καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τὴν πωλήτρια καὶ τὸν Συντάκτη καὶ Γραφέα αὐτοῦ Ἱερομόναχο Ματθαῖο Κοντιτζάκη.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιεῖται, ὡς ὅτι, ἡ Σεβαστὴ 2/τοῦ Νικολίτζη⁹³, μέ τὸ ἴδιον αὐτῆς θέλημα ἐπώ3/λησεν τῆς Μαρίας τοῦ

93. Νικολίτζη ἢ Νικολίτση: ἐπώνυμο, τὸ ὁποῖο διατηρεῖται καὶ σήμερα στὴ Σύμη καὶ στὴ Ρόδο.

Φλούρου ένα Μοιράδι⁹⁴ εἰς τόν 4/Πανερμιώτην, πλησίον τῆς Κού-
γιαυνας καί 5/ένα Πλατύ⁹⁵ πλησίον τοῦ Πα(πᾶ) Νικήτα [Ξυνίδη] καί
τό μοι6/ράζει μέ τόν Πανερμιώτην⁹⁶, τὰ ὅποια τὰ 7/ἐπώλησε τῇ
εἰρημένη Μαρία τοῦ Φλούρου διά 8/γρόσια πέντε (5) καί εἰς τό ἐξῆς
νά τὰ ἐξου9/σιάζει ὡς ἴδια [καί] ἀναφαίρετα κτήματα, 10/ἄτινα
ἀγορασθέντα παρ' αὐτῆς καί ἐξοφλη11/θέντα, ἀνθ' ὧν ἐγένετο καί
τό παρόν, 12/εἰς ἐνδειξιν ἀληθείας καί ἀσφάλειαν.

13/αψξ', Μαρτίου λ'. 14/Σεβαστή Νικολίτζη ἔλαβα.

15/† 'Ο γράψας Ματθαῖος [Κοντιτζάκης] Ἱερομόναχος».

3) Παρατηρήσεις

1) Πρόκειται γιά ἀντίγραφο τοῦ πωλητηρίου ἐγγράφου, διά τοῦ
ὁποίου πιστοποιεῖται ἡ πώληση ἀπό τή Σεβαστή Νικολίτση δύο
ἀγροτεμαχίων στή Μαρία Φλούρου, ἔναντι τῶν πέντε (5) γροσίων,
τὰ ὅποια ἔλαβε ἡ πωλήτρια.

2) Ἐντυπωσιάζει ἡ συντομία, ἡ ἀπλότητα, ἡ λιτότητα, ἡ ἀκρίβεια
καί ἡ ἐπάρκεια τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, ἔναντι τῶν μακροσκελῶν Συμ-
βολαίων τῶν σημερινῶν Συμβολαιογραφείων. Τό ἔγγραφο αὐτό πε-
ριορίζεται στό νά ἀναφέρει ὅλα τὰ ἀπαραίτητα καί οὐσιαστικά
ἐκεῖνα στοιχεῖα, τὰ ὅποια τεκμηριώνουν τήν ἀγοραπωλησία καί δια-
σφαλίζουν τήν ἀγοράστρια.

3) Τό τίμημα τῶν πέντε γροσίων γιά τήν ἀγορά δύο ἀγροτεμα-
χίων στά μέσα τοῦ 18ου αἰ. στή Σύμη φανερώνει, ἀφ' ἐνός μέν τή
μεγάλη ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου, ἀφ' ἐτέρου δέ ὅτι ἡ τιμή τῆς
γῆς ἦταν πολύ χαμηλή.

4) Ὁ ἐκτελῶν χρέη Νοταρίου (Συμβολαιογράφου) Ἱερομόναχος
Ματθαῖος Κοντιτζάκης εἶναι γνωστός καί ἀπό ἄλλα συναφῆ ἔγγρα-
φα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

94. Μοιράδι, τό: τμήμα γῆς, ἀπό τό μοιράζω = διαμοιράζω. Στήν Κρήτη λέγεται «Μοι-
ράσι, τό».

95. Πλατύ, τό: Πλάτωμα, ἀγρόκτημα μέ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια.

96. Αὐτό νά ἀνήκει κατά τό ἥμισυ στήν ἀγοράστρια καί κατά τό ἕτερον ἥμισυ στή
Μονή τοῦ Πανορμίτου.

**Χ. ΓΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΧΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΗ,
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑΝ ΑΥΤΟΥ ΕΥΔΟΚΙΑΝ: 3-04-1762**
[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0010]

1) *Περίληψη*

Ὁ Γεώργιος Παπασταμάτης, μόνιμος κάτοικος Σύμης καί ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εἰρήνη, ἔχουν ἀποκτήσει περισσότερα τέκνα, ἥτοι: τρεῖς κόρες, τὴν Εὐδοκία, τὴ Μαρία καὶ τὴν Ἑλένη καὶ περισσότερα ἄρρενα. Φαίνεται ὅτι οἱ κόρες των Μαρία καὶ Ἑλένη ἔχουν ἤδη ὑπανδρευθεῖ, ἐνῶ ἡ Εὐδοκία εἶναι ἐλεύθερη καὶ ὁ πατέρας τῆς Γεώργιος ἀποφασίζει μὲ γονικὴ παροχὴ νὰ τῆς δώσει ὀρισμένα ἀκίνητα, τὰ ὅποια εἴτε ἐκείνη ὑπανδρευθεῖ, εἴτε ὄχι, νὰ τὰ ἔχει στήν πλήρη κυριότητά της. Ἐάν δέ συμβεῖ ἡ κόρη του Εὐδοκία νὰ μείνει ἐλεύθερη καὶ νὰ ἀποβιώσει πρὶν ἀπὸ τὴ μητέρα τῆς Εἰρήνη, κληρονόμος ὅλων τῶν ἀκινήτων τῆς Εὐδοκίας νὰ εἶναι ἡ μητέρα αὐτῆς Εἰρήνη καὶ τὰ ἄρρενα τέκνα των νὰ μὴν τὴν ἐνοχλήσουν.

2) *Κείμενο*

«1/† Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον ὡς ἐγώ, ὁ Γεώργιος τοῦ Παπασταμάτη⁹⁷, 2/ἔτι ζῶν καὶ τάς φρένας ἔχων σώας καὶ ἀβλαβεῖς, οἰκεία βουλῇ καὶ προαιρέσει, 3/δίδω τῇ θυγατρὶ μου Εὐδοκίᾳ, ἕνα ὁσπίτι μὲ τό δῶμα του καὶ μὲ τὴν στέρναν 4/του καὶ μὲ ἕτερον σπιτάκι καὶ μὲ τὴν αὐλὴν του καὶ μὲ περιβολάκι, ὡς εὐρίσκεται, 5/εἰς τὴν Ἑνορίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου⁹⁸, πλησίον τοῦ Χ(ατζῆ) - Ἰω(άννου) Στεφανῆ καὶ μίαν φυτείαν⁹⁹ εἰς 6/τὴν Γερωνήσι¹⁰⁰, πλησίον τῆς Ἄννης τοῦ Πα(πᾶ) Χ(ατζῆ) - Νικήτα καὶ ἕνα περιβόλι συκαίας¹⁰¹ εἰς 7/τὴν Ποταμιάν, πλησίον τοῦ Πα(πᾶ)

97. Παπασταμάτης: ἐπώνυμο σύνθηες καὶ σήμερα, τό ὅποιο προφανῶς προῆλθε ἀπὸ τό γεγονός, ὅτι κάποιος πρόγονος τῆς οἰκογενείας ὀνομάζετο Σταμάτιος καὶ ἦταν ἱερεύς.

98. Ἑνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου: ἡ Ἑνορία ἀπετέλει καὶ ἀποτελεῖ μία συγκεκριμένη γεωγραφικά καθορισμένη καὶ διακριτὴ περιοχὴ.

99. Φυτεία, ἡ: προφανῶς ἀμπέλι, τό ὅποιο ἔχει πρόσφατα φυτευθεῖ.

100. Εἰς τὴν Γερωνήσι: προφανῶς ἐννοεῖται: εἰς τὴν (περιοχὴν) Γερωνήσι.

101. Περιβόλι συκαίας: ἡ συκιά, «Συκέα ἡ καρική» (*Ficus caricus*) παλαιότερα καλλιεργεῖτο εὐρύτατα στὴ Σύμη, τὴ Ρόδο, τὴν Κῶ, τὴ Νίσυρο καὶ σέ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου. Ὑπῆρχαν διάφορες ποικιλίες σύκων: πρῶιμες (Μαγιάτικα σύκα), καλοκαιρινές καὶ ὀψιμες (χειμωνιάτικες). Τὰ σύκα κατηναλῶνοντο εἴτε νωπά, εἴτε ξηραίνοντο στὸν ἥλιο καὶ κατηναλῶνοντο τὸν χειμῶνα. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀπόσταξιν τῶν συκῶν παρήγετο ἡ συκόρακη, παράδοση ἡ ὁποία συνεχίζεται μέχρι καὶ σήμερα στὴ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου Σύ-

Σαῦρῳ¹⁰² καί ἓνα ἀμπέλι εἰς τήν Κάτω Τζαγκριάν, 8/πλησίον τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Μαρίας καί δύο Πλατεία¹⁰³ εἰς τίς Σκάλες, πλησίον τοῦ 9/Πα(πᾶ) Νικήτα [Ξυνίδη] καί ἓνα Μοιράδι εἰς τήν Κλεισοῦραν¹⁰⁴ καί δύο ἐλαίας πλησίον τῆς 10/Μαρίας τοῦ Χ(ατζῆ) Νικόλα καί εἰς τό Στενόν¹⁰⁵ ἐλιές πέντε, νά μοιράζουν μέ τήν αὐταδέλ11/φην αὐτῆς Ἑλένην.

Αὐτά ὅλα τῆς τά δίδω μέ τήν εὐχὴν μου, κτίση, χαλάση ἢ πουλή12/ση, ἂν ὑπανδρευθῇ καί ἂν δέν ὑπανδρευθῇ, νά εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν της. 13/Καί ἂν συμβῇ θάνατος πρίν τῆς μητρος τῆς Εἰρήνης, νά τήν κληρονομεῖ ἡ εἰρημένη 14/μ(ητέ)ρα της καί τινά ἀπό τά ἄρσενικά μου παιδιά νά μήν ἡμπορῇ νά τήν ἐνοχλή15/ση, ὥσάν ὅπου εἶναι μέ τήν βουλὴν μου καί ἔχει τήν εὐχὴν μου καί ὅποιος τήν 16/ἐνοχλήσῃ ἢ ἐδικός ἢ ξένος, νά ἔχῃ τήν κατάραν τῆς Παναγίας καί τήν 17/ἐδικήν μου καί ὁλωνῶν μου τῶν γονέων.

Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας ἐγεί18/νετο καί τό παρόν ἀσφαλές, μέ τούς ὑποκάτωθεν μάρτυρες.

19/αψξβ', Ἀπριλίου γ'.

20/Γρηγόρης τοῦ Πα(πᾶ) Νικήτα Οἰκονόμου.

21/Εγώ, Νικόλας Πο(λιᾶς), μαρτυρῶ.

22/Εγώ, Γιάννης, μαρτυρῶ.

23/ » .

24/ » .

25/Ὁ Νοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Τό ἔγγραφο αὐτό ἀποκαλεῖται «Ἐμμάρτυρον Γράμμα», πρόκειται ὁμως στήν πραγματικότητα γιά «Γονική παροχή», ὅπως θά ἀπεκαλεῖτο σήμερα καί εἶναι ἀσυνήθιστου περιεχομένου. Ὁ Γεώργιος Παπασταμάτης καί ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἔχουν ἀποκτήσει πε-

μης. Ὡς γνωστόν, ἀπό πολλά καί διάφορα φροῦτα εἶναι δυνατόν δι' ἀποστάξεως νά παραχθεῖ οἶνόπνευμα. Ἐνδεικτικά ἀναφέρονται τά ἐπόμενα παραδείγματα: ἀχλάδια, δαμάσκηνα, μοῦρα, σταφύλια, σύκα κ.λπ.

102. Σαρρῆς, ὁ: ἀπό τό τουρκικό sarı δηλ. κίτρινο, ἐξ οὗ Σαρρῆς = ὁ ξανθός.

103. Πλατύ, τό καί Πλατεία ἢ Πλατειά, τά: ἀγροί μέ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια.

104. Κλεισοῦρα, ἡ: τοπωνύμιο.

105. Στενόν, τό: τοπωνύμιο.

ρισσότερα τέκνα. Ήτοι τρεῖς κόρες καὶ περισσότερα ἄρρενα τέκνα. Ἀπὸ τίς κόρες φαίνεται ὅτι μία, ἡ Εὐδοκία παρέμεινε ἄγαμη.

2) Ὁ πατέρας τῆς Εὐδοκίας λαμβάνει μέριμνα νὰ τῆς ἐξασφαλίσει τοὺς ἀναγκαίους γιὰ τὴ ζωὴ της πόρους καὶ τῆς δίδει ὀρισμένα ἀκίνητα, τὰ ὅποια περιέρχονται στὴν πλήρη κατοχὴ καὶ νομὴ της. Εἴτε ἐκείνη ὑπανδρευθεῖ, εἴτε μείνει ἄγαμη, τὰ ἀκίνητα αὐτὰ εἶναι δικά της. Καὶ ἐάν συμβεῖ νὰ ἀποβιώσει πρὶν τὴ μητέρα της Εἰρήνη, ἡ μητέρα της θὰ τὰ κληρονομήσει καὶ ὄχι τὰ ἀδελφία της.

3) Συντάκτης ἀλλὰ καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νοτάριος (Συμβολαιογράφος) Νικόλαος Κλαδάκης, ὁ ὁποῖος ἔχει τύχει καλῆς παιδείας καὶ τὸ ἔγγραφο αὐτό εἶναι γραμμένο μὲ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια καὶ χωρὶς συντακτικὰ ἢ γραμματικὰ λάθη.

4) Τίθεται τὸ εὖλογο ἐρώτημα, ποῖος ἀπένειμε στὸν Νικόλαο Κλαδάκη τὸν τίτλο τοῦ Νοταρίου. Πιθανῶς αὐτοαποκαλεῖται Νοτάριος, διότι ἐκ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐγγράμματος, ἐπιτελεῖ τὸν ρόλο τοῦ Νοταρίου, ὅπως ἔκαναν συνήθως ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι καὶ γενικῶς ὅσοι γνώριζαν γραφὴ καὶ ἀνάγνωσις, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν μειοψηφία στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. στὴ Σύμη καὶ ἀλλαχοῦ.

5) Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ, ὅτι ὁ γράφων τὴ μετὰ χεῖρας ἐργασία, καταγόμενος ἀπὸ ἓνα μικρὸ χωριὸ τῆς Κρήτης, παλαιότερα (μέσα 20οῦ αἰῶνα), ἐνίστε ἐπιτελοῦσε στὸ χωριὸ του ἄτυπα τὸ ἔργο τοῦ Νοταρίου Νικολάου Κλαδάκη τῆς Σύμης, τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰ. Δηλαδή καλεῖτο ἀπὸ ἰδιῶτες καὶ συνέτασσε ἔγγραφα, σχετικὰ μὲ μικρῆς ἐκτάσεως ἀγοραπωλησίαις ἢ ἄτυπες διανομές ἀκινήτων μεταξύ κληρονόμων. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι τὰ ἀναφερόμενα σὲ αὐτὰ τὰ ἔγγραφα τηροῦντο ἀπὸ τοὺς ἐμπλεκομένους. Ἐπὶ πλέον παλαιότερα τέτοιου εἴδους συμφωνίες συχνὰ ἐκλείοντο ὄχι μὲ ἄτυπα γραπτὰ συμφωνητικά, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνο μὲ «τόν λόγον τῆς τιμῆς» καὶ αὐτές ἐτηροῦντο. Τόσο μεγάλη βαρύτητα εἶχε τότε «ὁ λόγος τῆς τιμῆς», γεγονός, τὸ ὁποῖο χαρακτήριζε τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων τῶν παλαιότερων ἐποχῶν.

XI. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ Γ. ΜΟΥΣΤΑΚΗ: 7-05-1769

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0011]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Μουστάκη ἔχει μία κόρη τὴ

Σταματούλα, πρὸς τὴν ὁποία πωλεῖ –πραγματικά ἢ εἰκονικά– τὴν ἀκίνητη περιουσία της, ἔναντι τοῦ ἀναφερομένου τιμήματος τῶν πενήντα (50) γροσίων, τὰ ὁποία ἐκείνη καὶ ἔλαβε ἐκ μέρους τῆς ἀγοραστρίας. Στὸ Ἐμμάρτυρον αὐτὸ Γράμμα ἀναγράφονται λεπτομερῶς τὰ ἀκίνητα, τὰ ὁποία εἶχε στήν κατοχή της ἡ Μαρία Γ. Μουστάκη καὶ τὰ ὁποία πωλεῖ καὶ μεταβιβάζει στήν κόρη αὐτῆς Σταματούλα.

2) Κείμενο

«1/Ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου Γράμματος.

2/Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμάρτυρου Γράμματος, δηλοποιῶ ἐγώ, ἡ Μαρία, 3/θυγάτηρ τοῦ Γεώργη Μουστάκη, ὅτι μέ τό ἴδιόν μου θέλημα, ἐπώλη4/σα τῆς κόρης μου Σταματούλας χωράφι εἰς τόν Γιαλόν¹⁰⁶, ἕτερον 5/χωράφι εἰς Γραῖαν¹⁰⁷, νά τό μοιράσῃ μέ τοῦ Ψόρη, 6/περιβόλι συκίας εἰς τὰ Γουρνιά¹⁰⁸ καὶ ἕτερον μέ μίαν συκίαν 7/ἐκεῖ κοντά.

Εἰς τὴν Νανοῦν χωράφι, νά μοιράσῃ μέ τὴν κόρην 8/Κοντοῦ Ἀσπρόκωλου¹⁰⁹, ἡ ἐλαία ὅπου εἶναι μέσα εἰς τό μερίδι9/όν μου, νά εἶναι τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Σωτήρη¹¹⁰ καὶ τό χωράφι νά εἶναι 10/τῆς κόρης μου τῆς Σταματούλας¹¹¹. Καὶ ἓνα σπίτι εἰς τό Κάστρον¹¹², 11/ἀπὸ κάτω τῆς Κυρᾶς¹¹³ καὶ ἓνα περιβόλι συκίας εἰς τό Λιγεῖ^{12/νί}¹¹⁴ καὶ μίαν συκίαν τῆς Μαυρογάνας¹¹⁵ καὶ τό μερίδιόν μου 13/τό χωρά-

106. Γιαλός, ὁ (αἰγιαλός): τοπωνύμιο.

107. Γραά, ἡ: τοπωνύμιο.

108. Γουρνιά, τὰ: τοπωνύμιο.

109. Ἀσπρόκωλος: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο προῆλθε προφανῶς ἀπὸ παρωνύμιον.

110. Μοναστήριον τοῦ Σωτήρη: δέν διευκρινίζεται περὶ ποίου ἀκριβῶς Μοναστηρίου τοῦ Σωτήρη (τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος) ἐπρόκειτο, διότι ὑπῆρχαν μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς Μοναστήρια μέ τό ὄνομα «Σωτήρης», ἥτοι: α) Ὁ Σωτήρης τῆς Νερᾶς ἢ ὁ Μεγάλος Σωτήρης καὶ β) ὁ Μικρὸς Σωτήρης. Πιθανώτερον φαίνεται νά ἐννοεῖται ὁ Σωτήρης τῆς Νερᾶς ἢ ὁ Μεγάλος Σωτήρης.

111. Πρόκειται γιὰ παλαιὰ συνήθεια, ἡ ὁποία διατηρεῖται ἐν μέρει καὶ σήμερα στήν Κρήτη, μέ τὰ λεγόμενα «σηκωματάρικα δένδρα», ἥτοι: τό μέν χωράφι νά ἀνήκει σέ ἄλλον ἰδιοκτήτη καὶ τὰ δένδρα –συνήθως ἐλαιόδενδρα, παλαιότερα καὶ μουριές– νά ἀνήκουν σέ ἕτερον ἰδιοκτήτη.

112. Κάστρον τό = φρούριον. Ἐδῶ ἐννοεῖται τό μεσαιωνικὸ φρούριο, τό ὁποῖο κεῖται σὺν χωριῷ τῆς Σύμης καὶ ἐπάνω σέ φύσει ὄχυρό ὕψωμα.

113. Κυρά, ἡ: ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Κυρᾶς.

114. Λιγενί, τό: τοπωνύμιο.

115. Συκία τῆς Μαυρογάνας: ὑπάρχουν δύο ἐκδοχές, ἥτοι, εἴτε πρόκειται περὶ ποικιλίας μαύρων σύκων, εἴτε εἶναι δηλωτικὸν παλαιᾶς ἰδιοκτήτριας τοῦ δένδρου αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλαβε καὶ τὴ σχετικὴ ἐπωνυμία.

φι εἰς τὴν Βίγλαν¹¹⁶ καὶ μίαν συκίαν εἰς τὴν Πο14/ταμιάν¹¹⁷, τὸ μερίδιόν μου καὶ ὅτι πρᾶγμα ἤθελεν εὔρεθῇ 15/τῆς Εἰρήνης τοῦ Γιαλούρη¹¹⁸ ἀπούλητον, νά εἶναι ἐδικά της, τὰ ὅποῖ16/α καὶ ἐπώλησα διὰ γρόσια πενήντα (50), τὰ ὅποια καὶ ἔλαβα.

17/“Οθεν ἔγραψα τὸ παρόν Ἐμμάρτυρον Γράμμα δι’ ἀσφάλειαν.

18/αψξθ’, Μαΐου ζ’.

19/Μαρία, θυγάτηρ τοῦ Γεώργη Μουστάκη, βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

20/Ἀντώνης Καρναβᾶς μάρτυρας.

21/Χ(ατζῆ) Κωνσταντῆς Τζαμπιτούλας¹¹⁹ μάρτυρας.

22/Μιχάλης Τεμερτζῆς μάρτυρας.

23/Σαμουήλ Ἱερομόναχος [Πασχάλης] ὁ γράψας, μάρτυς».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ φερομένη ὡς πωλήτρια τῶν ἀκινήτων Μαρία, ἀναγράφεται ὡς θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Μουστάκη, ἐνῶ θὰ ἀνέμενε κανεὶς νά ἀναφέρεται μέ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμο τοῦ συζύγου αὐτῆς. Τίθεται τότε τὸ ἐρώτημα, ἐάν ἡ Μαρία ἦταν διαζευγμένη ἢ χήρα ἢ ἄγαμος καὶ ἡ κόρη της Σταματούλα ἦταν νόθο τέκνο, πρᾶγμα σπάνιο γιὰ τὴν τότε ἐποχὴ καὶ τὴ συντηρητικὴ κοινωνία τῆς Σύμης, τὸ ὅποιο ὅμως καὶ δέν ἀποκλείεται παντελῶς.

2) Τὸ ὅτι ἡ Μαρία, μητέρα τῆς Σταματούλας, δωρίζει τὴν ἀκίνητη περιουσία αὐτῆς στὴν κόρη της Σταματούλα, χωρὶς ἀναφορὰ σὲ σύζυγο καὶ ἄλλα τέκνα, θεωρεῖται πολὺ πιθανὴ ἢ ἐκδοχὴ ἢ Μαρία νά ἦταν ἄγαμη καὶ προκειμένου νά εἶναι νόμιμη ἢ μεταβίβαση τῆς περιουσίας ἀπὸ τὴ μητέρα στὴν κόρη, ἔγινε εἰκονικὴ πώληση αὐτῆς ἀπὸ τὴ μέν στή δέ.

3) Ἐάν ὑποτεθεῖ ὅτι ἡ Μαρία ἦταν χήρα, αὐτὸ θὰ ἀνεφέρετο στοῦ ἐν λόγῳ Ἐμμάρτυρον Γράμμα ἢ Συμβόλαιο Ἀγοραπωλησίας, πρᾶγμα πού ὅμως δέν συμβαίνει.

4) Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἱερομό-

116. Βίγλα, ἢ: τοπωνύμιον = παρατηρητήριο, ἀπὸ τὸ λατινικὸν *vigilare* = βλέπω, παρατηρῶ. Βλ. καὶ Βιγλί, τό· Βιγλάτορας, ὁ· Μεροβίγλι, τό· Νυκτοβίγλι, τό κ.λπ.

117. Ποταμιά, ἢ: τοπωνύμιον.

118. Εἰρήνη τοῦ Γιαλούρη: ἐπρόκειτο προφανῶς γιὰ συγγενικὸ πρόσωπο, στὴν περιουσία τοῦ ὁποίου εἶχε δικαιώματα ἡ Μαρία Γ. Μουστάκη.

119. Τζαμπιτούλας: ἦτοι υἱὸς τῆς Ζαμπετούλας ἢ Ζαμπέτας, ἐπώνυμο μητρωνυμικόν.

ναχος Σαμουήλ Πασχάλης, γνωστός και από άλλα έγγραφα του Αρχαίου του Πανορμίτου Σύμης.

XII. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΟΙΚΙΑΣ

ΥΠΟ ΔΟΥΚΙΣΣΗΣ ΜΙΧ. ΤΟΥΜΑΖΟΥ: 24-09-1772

[Αρχείο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, αρ. 0013]

1) Περίληψη

Ἡ κάτοικος τῆς Σύμης Δούκισσα, θυγατέρα τοῦ Μιχαήλ Τουμάζου, ἐπώλησε στὸν Ἰωάννη Παπαῖ-Γεώργη Νικολίτζη μίαν οἰκία, μὲ τὴν αὐλή, τὴ στέρνα, τὸ μαγειρεῖο κ.λπ. ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν ἑκατὸν εἴκοσι (120) γροσίων, τὰ ὅποια ἔλαβε καὶ ἔκτοτε ὁ ἀγοραστής εἶναι κύριος καὶ νομέας τῆς ἀγορασθείσης οἰκίας. Τὸ παρὸν ἐγίνε πρόσ ἐνδειξη καὶ ἀσφάλεια τοῦ ἀγοραστοῦ.

2) Κείμενο

«1/† Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου καὶ Ἐμμαρτύρου Γράμμα-
τος γίνεται 2/δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Δούκισσα, θυγάτηρ τοῦ Μιχαήλ Του-
μάζου¹²⁰, ἐπούλησε μὲ 3/τό ἴδιον αὐτῆς θέλημα καὶ μὲ τὴν εὐχὴν
αὐτῆς, τοῦ Ἰω(άννου) Πα(παῖ)-Γεώργη Νι4/κολίτζη, τὸ ὁσπήτιον αὐ-
τῆς ὡς εὐρίσκεται, μὲ τὸ δῶμα καὶ μὲ τὴν 5/αὐλήν καὶ στέρναν¹²¹ καὶ
μαγειρεῖον καὶ ὄνταδάκι¹²² καὶ Μύλον, τὰ ὅσα κλείνει 6/ἡ ἔξω πόρτα
καὶ ἀπὸ τὴν κάτω μεριάν τοῦ σπιτιοῦ ταῖς γκρεμάραις¹²³, ὅπου πε-
ρισ7/σεύουν ἀπὸ τῶν θεμελίων, διὰ γρόσια ἑκατὸν εἴκοσι (120), ἅπερ
ἄσπρα¹²⁴ των 8/ἔλαβεν ἡ εἰρημένη Δούκισσα, ὅλα σῶα καὶ ἀνελλιπτῇ

120. Τουμάζου, τοῦ: ἐπώνυμον, πιθανῶς ἀπὸ τὸ «Θωμάζου», ὁ υἱὸς τοῦ Θωμᾶ. Βλ. καὶ Θωμαδάκης ἢ Τωμαδάκης.

121. Στέρνα ἢ: ἐπειδὴ ἡ Σύμη εἶναι πετρώδης, ξηρά καὶ ἄνυδρος, παλαιότερα, κατὰ τὴν ἀνέγερση μίας οἰκίας, πρῶτα κατεσκευάζετο μία ὑπόγεια ὕδατοδεξαμένη, ἡ στέρνα –ἀπὸ τὸ λατινικὸν Cisterna –ae–, στὴν ὁποία ἀποθηκεύοντο τὰ ὀμβρία ὕδατα, πού χρησιμοποιοῦντο μὲ φειδῶ καὶ ἐξυπηρετοῦσαν τίς ἀνάγκες τῆς Οἰκογενείας καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

122. Ὀντάς, ὁ καὶ ὄνταδάκι, τό: τὸ ἀνάγειο τῆς οἰκίας. Ἡ λέξη αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὴν τουρκικὴ γλῶσσα. Σημειωτέον, ὅτι τόσοσιν ἡ τουρκικὴ γλῶσσα ἔχει δανεισθεῖ πολλές λέξεις ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅσων καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ καὶ τοῦτο ἀπὸ τὴ μακροχρόνια κοινὴ συμπόρευση στὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν κοινὴ διαβίωση.

123. Γκρεμάραις, οἱ: τὸ ἔδαφος τῆς Σύμης, ὅπως καὶ τῶν περισσοτέρων νησιῶν τῶν Νοτίων Σποράδων ἢ τῆς Δωδεκανήσου, μὲ ἐξαίρεση τὴ Ρόδο καὶ τὴν Κῶ, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βραχῶδες, ξηρό καὶ ἀνώμαλο, ὥστε νὰ σχηματίζονται ἀπότομα ὑψώματα καὶ νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ γκρεμοί.

124. Ἄσπρα, τὰ: τὰ χρήματα, ὡς χρυσὸ καὶ ἀργυρὸ νόμισμα. Γρόσι, τό: 1 γρόσι = 40

καί δέν ἔχει πλέ9/ον νά ζητεῖ τίποτες. Ἀπό τοῦ νῦν δέ καί εἰς τό ἐξῆς νά τό ἐξουσιαῖζῃ ὁ εἰρη10/μένος Ἰω(άννης) [Νικολίτζης], ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ κτῆμα ἄσυλον, ἅτε ἀγορασθέν καί τελει11/ως ἐξοφληθέν παρ' αὐτοῦ. Διό ἔγινε καί τό παρόν Ἐμμάρτυρον 12/Γράμμα εἰς ἔνδειξιν.

13/Ἐν Σύμῃ, αῖφob', Σεπτεμβρίου κδ'.

14/Δούκισσα, θυγάτηρ τοῦ Μιχάλη τοῦ Τουμάζου ὑπόσχομαι εἰς τά ἄνωθεν.

15/Πα(πᾶ) Ἰω(άννης) καί Ἐπίτροπος [τοῦ Ἀγίου] Ῥόδου¹²⁵ μαρτυρῶ.

16/Μιχάλης τοῦ Διακο - Πα(πᾶ) - Καλαφάτη, Πρωτόγερος¹²⁶ μαρτυρῶ.

17/Γεώργης Πουλιούδαινας¹²⁷ Γραμματικᾶκης μαρτυρῶ.

18/Πα(πᾶ) Δημήτρης τοῦ Παπᾶ τοῦ Ῥηνιοῦ¹²⁸ μαρτυρῶ.

19/Μᾶρκος τοῦ Ἀρμέν¹²⁹ μαρτυρῶ.

20/† Ὁ Πρωτονοτάριος¹³⁰ Παπᾶ Γρηγόριος Λούπης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Δούκισσα, θυγάτηρ τοῦ Μιχάλη Τουμάζου, ἐπώλησε τήν οἰκία της στόν Ἰωάννη Παπᾶ-Γεώργη Νικολίτζη ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν 120 γροσίων καί πρός βεβαίωση τῆς ἀγοραπωλησίας αὐτῆς συντάσσεται τό παρόν Ἐμμάρτυρον Γράμμα, εἶδος Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας.

παράδες, 1 παράς = 3 ἄσπρα, 1 γρόσι = 120 ἄσπρα. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 1407 καί 1418.

125. Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ῥόδου: ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ῥόδου ὄριζε Ἐπιτρόπους του στά διάφορα νησιά τῆς περιφέρειας αὐτοῦ, ὅπως συμβαίνει καί σήμερα.

126. Πρωτόγερος, ὁ: Στήν τοπική αὐτοδιοίκηση τῶν νησιῶν τῶν Νοτίων Σποραδῶν ἢ τῆς Δωδεκανήσου, ἀλλά καί τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, κατά τή διάρκεια τῆς Ὅθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρχεν ὁ θεσμός τῶν «Πρωτόγερων», οἱ ὁποῖοι ἐξελέγοντο ἀπό τοὺς κατοίκους καί ἦσαν εἶδος Δημάρχων, μέ πολλές ἐξουσίες: διοικητικές, δικαστικές, ἐκτελεστικές κ.λπ.

127. Πουλιούδαινα, ἡ: ἡ σύζυγος τοῦ Πολύδωρου ἢ τοῦ Πολιά. Τῆς Πουλιούδαινας = ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

128. Τοῦ Ῥηνιοῦ: ἐπώνυμο μητρωνυμικό. Ῥηνιώ, τό: ὑποκοριστικό τοῦ ὀνόματος Εἰρήνη.

129. Ἀρμένης, ὁ: ὁ καταγόμενος ἀπό τήν Ἀρμενία.

130. Πρωτονοτάριος, ὁ: Νοτάριος = Συμβολαιογράφος. Πρωτονοτάριος = ὁ πρῶτος τῶν Συμβολαιογράφων, ὁ Ἀρχισυμβολαιογράφος. Ποῖος ἐπίσημος φορέας ἀπένειμε αὐτοῦς τοὺς τίτλους εἶναι ἄγνωστο. Πιθανῶς αὐτοαπεκαλοῦντο ἔτσι, ἐκεῖνοι πού ἐκτελοῦσαν τίς ὑπηρεσίες αὐτές. Τό «πρωτονοτάριος» ἀπαντᾷ ἐπίσης καί ὡς τίτλος ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου.

2) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος Παπαῖ-Γρηγόριος Λούπης, ὁ ὁποῖος γνωρίζει πολύ καλά τήν ἑλληνική γλῶσσα καί γράφει χωρίς γραμματικά καί συντακτικά σφάλματα.

3) Τό ἐγγραφον ὑπογράφεται ἀπό τήν πωλήτρια καί ἔξι συνολικά μάρτυρες, προκειμένου νά ἀποκτήσει μεγαλύτερο κύρος καί νά παρέχει μεγαλύτερη ἀσφάλεια στόν ἀγοραστή τοῦ ἀκινήτου.

ΧΙΙΙ. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΗ ΖΕΡΒΟΥ: 19-07-1774

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0012, φύλ. 1v-2r]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία Παπαῖ Μιχάλη Ζερβοῦ, ἐθελουσίως ἐπώλησε τρία Πλατεῖα (Πλατώματα) στόν Ἱερομόναχο Νεόφυτο, Ἑγούμενο τοῦ Μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς [ἡ σήμερον ἐπιλεγόμενη Μονή τοῦ Μεγάλου Σωτήρη], ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν δεκατεσσάρων (14) γροσίων. Ἡ πωλήτρια ἔλαβε στό ἀκέραιο τό συμφωνηθέν ποσόν καί ἔκτοτε τά τρία πωληθέντα ἀκίνητα ἀνήκουν στό Μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς. Πρός ἀσφάλειαν τοῦ ἀγοραστή ἔγινε καί τό παρόν ἐγγραφον.

2) Κείμενο

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0012, φύλ. 1v]

«1/ † Διά τοῦ παρόντος Ἑμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, 2/ὡς ὅτι, ἡ Μαρία Πα(παῖ) Μιχάλη Ζερβοῦ, ὅτι μέ τό ἴδιον αὐτῆς 3/ῥέλημα ἐπούλησεν εἰς τόν Πανοσιώτατον Καθηγούμενον 4/Κύρ Νεόφυτον, τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως [τοῦ Σωτῆρος], ἔνθα ὀνομάζεται Νερά, τρία Πλατεῖα¹³¹ εἰς τήν 6/Σκάλαν¹³², διά γρόσια δεκατέσσαρα (14), τά ὁποῖα τά 7/ἔλαβεν ἡ ῥηθεῖσα Μαρία [Παπαῖ Μιχάλη Ζερβοῦ] σῶα καί ἀνελλιπτῇ καί νά μεί8/νουν [τά τρία Πλατεῖα] ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς εἰς τήν Πανοσιότητά του, 9/ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπαστα, ἅτε ἀγορα10/σθέν(τα) καί τελείως ἐξοφληθέν(τα), τά ὁποῖα ὑπάρχου11/σι πλησίον, τό μέν εἰς [τά] τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου 12/ὁμοῦ καί τό ἕτερον εἰς τοῦ Ἀν-

131. Πλατεῖα, τά: πλατώματα, ἀνδхра, μικρές ἐπίπεδες ἐπιφάνειες ἀγροκλήματος.

132. Σκάλα, ἡ: τοπωνύμιο.

τώνογλου, μέ τόν γύρον καί μέ 13/τό μοιράδιον¹³³, τό δέ ἕτερον εἰς τό αὐτό κοντά.

14/Ὅθεν ἔγινε καί τό παρόν, εἰς τήν τῆς ἀληθείας ἔνδειξιν.

15/Σύμη, ἀφοδ', Ἰουλίου ιθ'.

16/Μαρία Πα(πᾶ) Μιχάλη Ζερβοῦ ὑπόσχομαι.

17/Ὁ Πρωτονοτάριος Γεώργιος Τσαβαρῆς¹³⁴».

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 0012, φύλ. 2r)

«1/Ἀρ(ιθμός) 50. 2/Ν(ούμερο) 2, 3/ν 4/ἀριθμός, 5/ἐλήφθη εἰς 6/τόν Κώδικα 7/Πωλητήριον».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μαρία Παπᾶ-Μιχάλη Ζερβοῦ, ἰδιοκτήτρια τριῶν Πλατωμάτων στήν περιοχή Σκάλα, τά ἐπώλησε στόν Ἱερομόναχο Νεόφυτο, Ἡγούμενο τοῦ Μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς, τό ὁποῖον Μοναστήριον σήμερα καλεῖται Μεγάλος Σωτήρης καί ἀποτελεῖ Μετόχιο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

2) Φαίνεται ὅτι ἡ Μονή τοῦ Σωτήρη τῆς Νερᾶς εὑρίσκεται σέ ἀκμή, τά οἰκονομικά της εἶναι ἀνθηρά καί ἐπιτρέπουν στόν Ἡγούμενο αὐτῆς Ἱερομόναχο Νεόφυτο νά προβαίνει σέ ἀγορές ἀκινήτων, ὅπως στήν παροῦσα περίπτωση.

3) Τό τίμημα τῶν δεκατεσσάρων (14) γροσίων, τό ὁποῖο κατέβαλε ὁ ἀγοραστής στήν πωλήτρια θεωρεῖται χαμηλό καί πιθανῶς ἐξηρτᾶτο ἀπό τό ὅτι τά πωληθέντα ἀκίνητα ἦσαν μικρῆς ἐκτάσεως καί σέ ἔδαφος πετρώδες καί μή εὐφορο.

4) Ἐπίσης φαίνεται ὅτι ἡ τότε ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου ἦταν ἀρκετά μεγάλη καί αὐτό δικαιολογεῖ μεταξύ ἄλλων καί τή συμφωνηθεῖσα χαμηλή τιμή τῆς ἀγοραπωλησίας.

133. Μοιράδιον, τό: μοιράσι, μερίδιο. Πρβλ. καί: «Νόμμος μοίρα», νομικός ὅρος.

134. Τσαβαρῆς, ὁ: τό ἐπώνυμο διατηρεῖται καί σήμερα στή Σύμη καί στή Ρόδο.

XIV. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΕΙΡΗΝΗΣ,

ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΔΟΥΚΙΣΣΑΣ ΚΙΟΡΑ: 19-07-1774

[Αρχείο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, αρ. 14, p3270093]

1) Περίληψη

Ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τῆς Δούκισσας Κιόρα, εἶναι ἰδιοκτῆτρια ἀκινήτου, πού ἀποτελεῖται ἀπό τέσσαρα Πλατεῖα (Πλατώματα) καί τό ὁποῖο κεῖται στή θέση «Σκάλες». Ἐκείνη τό πωλεῖ στόν Ἱερομόναχο Νεόφυτο, Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, τοῦ ἐπιλεγομένου τῆς Νεράς, ἐναντι τοῦ τιμήματος τῶν ἕξι (6) γροσιῶν. Ἡ πωλήτρια ἔλαβε τό συμφωνηθέν ποσόν καί ἔκτοτε κύριος καί νομέας τοῦ ἀκινήτου αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἱερομόναχος Νεόφυτος. Ἐνεκα τούτου ἔγινε καί τό παρόν ἔγγραφο πρός ἀσφάλεια τοῦ ἀγοραστοῦ.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, 2/ὅτι ἡ Εἰρήνη, θυγάτηρ τῆς Δούκισσας¹³⁵ Κιόρα, πουλεῖ 3/τέσσαρα Πλατεῖα εἰς τίς Σκάλες¹³⁶, διά γρόσια ἕξι (6), 4/τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις, Καθηγουμένου [τοῦ Μοναστηρίου] τῆς Μεταμορ5/φώσεως [τοῦ Σωτήρος], τοῦ ὀνομαζομένου Νερά, Κύρ Νεοφύτου, ἔλαβ/βεν δέ ἡ ῥηθεῖσα Εἰρήνη [Κιόρα] τήν τιμήν αὐτῶν σῶαν, 7/ τὰ ὁποῖα [Πλατεῖα] νά μένουν πρός τήν αὐτοῦ Πανοσιό8/τητα ὡς οἰκεῖα κτήματα ἀνεπόσπαστα, ὡς 9/ἀγορασθέν(τα) καί τελειῶς ἐξοφληθέν(τα).

Ὅθεν ἔγινε καί τό 10/παρόν εἰς τήν τῆς ἀληθείας ἔνδειξιν.

11/αψοδ', Ἰουλίου ιθ'.

12/Εἰρήνη, θυγάτηρ Δούκισσας Κιόρα, ὑπόσχομαι.

13/Ὁ Πρωτονοτάριος Γεώργιος Τσαβαρῆς».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τῆς Δούκισσας Κιόρα, πιθανῶς ἄγαμη, διαφορετικά θά ἔπρεπε νά ἀναφέρεται μέ τό ἐπώνυμο τοῦ συζύγου

135. Δούκισσα, ἡ: βαπτιστικό γυναικεῖο ὄνομα, τό ὁποῖο συνηθίζεται καί σήμερα στή Σύμη. Στήν τοπική διάλεκτο ἀκούεται ὡς «Δουκισσί, τό».

136. Σκάλες, οἱ: τοπωνύμιο. Δηλοῖ περιοχή μέ ἔντονη ἀνωφέρεια-κατωφέρεια, οὔτως ὥστε νά σχηματίζονται διάφορα κλιμακωτά ἄνθηρα καί νά παρέχεται ἡ ἐντύπωση δημιουργίας σκάλας. Ἀπαντᾷ ὡς τοπωνύμιο στόν ἐνικό καί στόν πληθυντικό.

της, εἶναι ἡ πωλήτρια τοῦ ἀκινήτου, πού ἀποτελεῖται ἀπό τέσσαρα Πλατώματα (ἐπίπεδα ἀνδхра).

2) Ἀγοραστής ἐμφανίζεται ὁ Ἱερομόναχος Νεόφυτος, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς (τοῦ Μεγάλου Σωτήρη), ὁ ὁποῖος ἀγοράζει γιά λογαριασμό τῆς Μονῆς του τό ἀκίνητο αὐτό.

3) Συντάκτης τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Γεώργιος Τσαβαρῆς, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

XV. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΣΕΒΑΣΤΗΣ,

ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΠΑΠΑ-ΚΩΝΣΤΑ ΚΑΣΩΤΗ: 20-07-1774

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 15, p3270094]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Κώνστα Κασώτη, ἀφιερώνει μέ ἐλεύθερή της θέληση καί γιά τήν ψυχικήν της σωτηρία, τρία Πλατεία (Πλατώματα), τά ὁποῖα κεῖνται στήν περιοχὴ Σκάλες, στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς (Μεγάλου Σωτήρη). Ἐκείνη τά παραδίδει στὸν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς αὐτῆς Ἱερομόναχο Νεόφυτο καί ἀπὸ τοῦδε καί στό ἐξῆς ἡ Μονὴ τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς εἶναι κάτοχος καί νομέας τῶν ἀκινήτων αὐτῶν. Πρὸς ἀσφάλειαν συνετάγη καί τό παρόν ἔγγραφο καί δόθηκε στὸν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς Νεόφυτον.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος Ἀποδεικτικοῦ καὶ Ἐμμαρτύρου Γράμ2/ματος γίνεται δῆλον ὡς ἐγώ, ἡ Σεβαστή, θυγά3/τηρ τοῦ Πα(πᾶ) Κώνστα Κασώτη¹³⁷, μέ τό ἴδιόν μου 4/ῥέλημα, ἀφιερώνω διὰ ψυχικήν μου σ(ωτη)ρίαν¹³⁸ 5/εἰς τὸν Σωτήρα τῆς Νερᾶς Πλατεία τρία εἰς ταῖς 6/Σκάλαις καὶ τά δίδω εἰς χεῖρας τοῦ νέου 7/Ἡγουμένου Πα(πᾶ)

137. Κασώτης, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο δηλοῖ ὅτι κάποιοι πρόγονοι τῆς οἰκογενείας ἢ καί ὁ ἴδιος ὁ Παπᾶ Κώνστας, κατήγετο ἀπὸ τῆ νήσο Κάσο. Πρβλ. καί τὰ ἐπώνυμα: Καρπαθάκης, Καρπάθιος, Καστελλοριζιός, Κρητικός, Κώτης, Λεριάς, Νισύριος, Πατινιώτης, Ρόδιος, Ροδίτης, Τηλιακός, Χαλκίτης κ.λπ.

138. Διὰ ψυχικήν μου σωτηρίαν: Πρόκειται γιά εὐσεβὴ συνήθεια, ἡ ὁποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ὁ δωρητής ἢ ἡ δωρήτρια πιστεύει, ὅτι πρόκειται γιά θεάρεστη πράξη, ἡ ὁποία συμβάλλει στή συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ ἀποδέκτρια τῆς δωρεᾶς μονή ἢ Ἐκκλησία μνημονεύει τὰ ὀνόματα τῶν δωρητῶν στήν Πρόθεση καί σέ ἄλλες στιγμές τῆς Θείας Λειτουργίας.

Κύρ Νεοφύτου καί εἰς τό ἐξῆς, 8/νά τά ἐξουσιάξῃ ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα, ἀνε9/πόσπαστα καί τινάς νά μὴν ἡμπορεῖ νά τόν 10/ἐνοχλήσῃ, ὡσάν δέ εἶναι μέ τήν βουλὴν μου.

11/Διό ἔγινε καί τό παρόν καί ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ 12/εἰρημένου Ἑγουμένου δι' ἀσφάλειαν.

13/Ἐν Σύμῃ, ἀψοδ', Αὐγούστου κ'.

14/Ὁ Πρωτονοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ δωρήτρια Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Κώνστα Κασώτη, εἶναι πιθανῶς ἄγαμος καί προβαίνει σέ αὐτὴ τῇ δωρεά, ἃν καί ἔχομε μαρτυρίες ἀπὸ ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, ὅπου ἔγγαμες γυναῖκες μέ παιδιά, προβαίνουν σέ δωρεές ἀκινήτων στὴ Μονὴ αὐτὴ καί μάλιστα μέ τὴ σύμφωνη γνώμη τῶν παιδιῶν των.

2) Ὁ Ἱερομόναχος Νεόφυτος ἀναφέρεται ὡς ὁ νέος Ἑγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς ἢ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος, ὅπως αὐτοαποκαλεῖται, Νικόλαος Κλαδάκης. Τίθεται τό ἐρώτημα, ποῖος ἐπίσημος φορέας ἀπένειμε τόν τίτλο αὐτό στὸν Νικόλαο Κλαδάκη ἢ πιθανῶς ὁ ἴδιος ἀποκαλεῖται ἔτσι, πρᾶγμα ποὺ στήν πράξη συνέβαινε, σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο: «Πρᾶξις ἐστὶ θεωρίας ἐπίβασης» (Λόγος κ', 12: «Περὶ δόγματος καί καταστάσεως ἐπισκόπων»), δηλ., ἡ πράξη εἶναι τό ἀποκορύφωμα τῆς θεωρίας.

4) Γιὰ τό πόσο σημαντικὴ εἶναι ἡ πράξη, τονίζεται μεταξύ ἄλλων καί στό ἔργο «Φάουστ Ι» τοῦ Γερμανοῦ διανοούμενου, συγγραφέα, ποιητοῦ, φιλοσόφου καί πολιτικοῦ Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), ὁ ὁποῖος μεταφράζοντας τοὺς πρώτους στίχους τοῦ κατ' Ἰωάννην Εὐαγγελίου: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος...»¹³⁹, γράφει: «Am Anfang war das Wort, am Anfang war die Kraft, am Anfang war die Tat!». Ὡτοι: «Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος, στὴν ἀρχὴ ἦταν ἡ δύναμη, στὴν ἀρχὴ ἦταν ἡ πράξη!».

139. Ἰωάν. α', 1: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος».

XVI. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΣΕΒΑΣΤΗΣ,**ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΠΑΠΑ-ΚΩΝΣΤΑ ΚΑΣΩΤΗ: 20-08-1774**

[Αρχείο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, αρ. 16, p3270095]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ παπᾶ Κώνστα Κασώτη, μέ ἐλεύθερή της θέληση ἐπώλησε στὸν Ἱερομόναχο Νεόφυτο, Ἑγούμενο τοῦ Μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς (τοῦ σήμερον ὀνομαζομένου Μεγάλου Σωτήρη) τρία Πλατεία (πλατώματα), τὰ ὅποια εὐρίσκονται στή θέση «Σκάλες», ἔναντι τῶν ἑξι (6) γροσιῶν, τὰ ὅποια ἡ πωλήτρια ἔλαβε σῶα καὶ ἔκτοτε τό ἀκίνητο αὐτό ἀνήκει στό Μοναστήρι τοῦ Σωτήρη τῆς Νερᾶς.

2) Κείμενο

«1/† Διὰ τοῦ παρόντος φανεροῦται, 2/ὡς ἐγώ, ἡ Σεβαστή, θυγάτηρ τοῦ Πα(πᾶ) Κώνστα Κασώτη, 3/μέ τό ἴδιόν μου θέλημα ἐπώλησα τοῦ Ἑγουμένου 4/τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς Πα(πᾶ) Κύρ Νεοφύτου Πλατεί5/α τρία εἰς ταῖς Σκάλαις, διὰ γρ(όσια) ἑξι (6), ἅπερ καὶ 6/ἔλαβον ἤδη σῶα καὶ δέν ἔχω πλέον νά ζητῶ 7/παρά τοῦ εἰρημένου Ἑγουμένου καὶ εἰς τό ἐξῆς νά 8/τά ἐξουσιάζῃ ὁ εἰρημένος Ἑγούμενος ὡς οἰκεία 9/αὐτοῦ κτήματα ἀνεπὸσπαστα.

Διό ἔγινε 10/καὶ τό παρόν Ἑμάρτυρον [Γράμμα], εἰς ἀσφάλειαν.

11/Ἐν Σύμῃ, ἀψοδ', Αὐγούστου κ'.

12/Ὁ Πρωτονοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Κώνστα Κασώτη, γνωστή ἤδη ἀπό προηγούμενο ἔγγραφο, σύμφωνα μέ τό ὅποιο δώρησε ἀκίνητό της στό Μοναστήρι τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, στή συνέχεια ἐπώλησε ἄλλο ἀκίνητο αὐτῆς στήν ἴδια Μονή καὶ στήν ἴδια τοποθεσία, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν ἑξι (6) γροσιῶν.

2) Ἐκ μέρους τῆς Μονῆς ὡς ἀγοραστής ἐμφανίζεται ὁ Ἑγούμενος αὐτῆς Ἱερομόναχος Νεόφυτος, ὁ ὁποῖος ἀγοράζει γιά λογαριασμό τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς καὶ καταβάλλει τό σχετικό τίμημα στήν πωλήτρια.

3) Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, τό ὅποιο ἐπέχει θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας, εἶναι ὁ αὐτοαποκαλούμενος

Πρωτονοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης, γνωστός και από άλλα έγγραφα δικαιοπρακτικού χαρακτήρα, τα όποια φυλάσσονται στο Αρχείο της Μονής του Πανορμίτου Σύμης.

XVII. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΦΩΤΕΝΑΣ ΨΑΡΑ κ.λπ.: 5-10-1774

[Αρχείο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, αρ. 17, p3270096]

1) Περίληψη

Ἡ Φώτενα τοῦ Ψαρᾶ, ἡ ἀδελφή αὐτῆς Σεβαστή καὶ ὁ υἱός τῆς Φώτενας Νικόλαος, ἦσαν ἀπὸ κοινοῦ ἰδιοκτῆτες ἀκινήτου, τό ὁποῖο ἀπετελεῖτο ἀπὸ τρία Πλατώματα (ἐπίπεδα ἀνδхра) καὶ τό ὁποῖο ἔκειτο στή θέση Λίκι καὶ στήν περιοχή Βλυχωνιές. Αὐτό τό ἀκίνητο τό ἐπώλησαν στόν Ἱερομόναχο Νεόφυτο, Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν δεκαπέντε (15) γροσίων. Οἱ πωλητές ἔλαβαν τό συμφωνηθέν ποσόν καὶ τό ἀκίνητο ἔκτοτε ἀνήκει στό Μοναστήρι τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι στό τέλος τοῦ κειμένου αὐτοῦ περιλαμβάνεται καὶ ὁ ἐξῆς ὅρος: ναί μέν τό ἀκίνητο αὐτό ἐπωλήθη στό Μοναστήρι τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, ὅμως ἀποτελεῖ καὶ ἓνα εἶδος ἀφιερώματος πρὸς αὐτό. Ἐκφράζεται ἡ εὐχή, ἔάν εἶναι δυνατόν νά μήν πωληθεῖ τό ἀκίνητο αὐτό, ἀλλά νά παραμείνει στήν ἰδιοκτησία τῆς Μονῆς αὐτῆς. Ἐάν ὅμως παραστεῖ ἀνάγκη καὶ ἡ Μονή τό πωλήσει, νά μήν τό ἀγοράσει ξένος.

2) Κείμενο

«1/† Διὰ τοῦ παρόντος Ἑμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ἡ Φώτενα¹⁴⁰ τοῦ 2/Ψαρᾶ καὶ ἡ ἀδελφή αὐτῆς Σεβαστή καὶ ὁ υἱός αὐτῆς Νικόλαος, μέ τό ἴδιόν των θέλη3/μα, ἐπώλησαν τοῦ Ἡγουμένου τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, Πα(πᾶ) Κύρ Νεοφύτου, 4/Πλατεία τρία, εἰς τό Λίκι¹⁴¹, εἰς ταῖς Βλυχωνίαις¹⁴², διὰ γρόσια δεκαπέντε (15), ἅπερ 5/καὶ ἔλαβον ἥδη σῶα καὶ δέν ἔχουν πλέον νά ζητοῦν παρὰ τοῦ εἰρημέ6/νου Ἡγουμένου. Καὶ εἰς τό ἐξῆς νά τά ἐξουσιάζη

140. Φώτενα, ἡ: εἴτε ἡ Φωτεινή, εἴτε ἡ σύζυγος τοῦ Φωτίου.

141. Λίκι, τό: μικροτοπωνύμιο. Λίκι, τό = τό κοτσάνι τοῦ φρούτου.

142. Βλυχωνίαις, οἱ: τοπωνύμιο. Βλυχός = ὑφάλμυρος. Βλυχωνία, ἡ = περιοχή μέ ὑφάλμυρο νερό. Πρβλ. τοπωνύμια: Βλυχά, Βλυχάδια κ.λπ.

ὁ εἰρημένος Ἡγούμενος [ὁ Ἱερομόναχος Νεόφυτος] 7/ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀναπόσπαστα, ἅτινα ἀγορασθέν(τα) καὶ 8/τελείως ἐξοφληθέν(τα) παρ' αὐτῶν. Τὰ δίδουν καὶ γιὰ ἀφιέρωμα. 9/Εἰ δέ πάλιν καὶ πουληθῶν, νά μὴν ἡμπορῇ νά τὰ ἀγοράζῃ ξένος.

10/Διό ἔγινε καὶ τό παρόν Ἐμμέρτυρον [Γράμμα] δι' ἀσφάλειαν.

11/Ἐν Σύμῃ, Ἀφσὸδ', Ὁκτωβρίου ε'.

12/Φώτενα Ψαρᾶ καὶ ἡ αὐταδέλφη αὐτῆς Σεβαστή καὶ ὁ υἱὸς τῆς Νικόλαος, 13/ὑπόσχονται.

14/Ὁ Πρωτονοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Φώτενα τοῦ Ψαρᾶ, ἡ ἀδελφή αὐτῆς Σεβαστή καὶ ὁ υἱὸς τῆς Φώτενας Νικόλαος ἀποφασίζουν καὶ πωλοῦν ἀκίνητο ἰδιοκτησίας των στό Μοναστήρι τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς (Μεγάλο Σωτήρη). Πρόκειται γιὰ πώληση καὶ ἐν μέρει γιὰ ἀφιέρωμα. Πιθανῶς ἡ συμφωνηθεῖσα τιμὴ τοῦ ἀκινήτου εἶναι ἰδιαίτερα χαμηλὴ καὶ δέν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικὴ ἀξία τοῦ ἀκινήτου.

2) Οἱ πωλητὲς διατυπώνουν τὴν ἐπιθυμία, τό ἀκίνητο αὐτό νά μὴν πωληθεῖ, ἀλλὰ ἐάν πωληθεῖ, τότε νά μὴν ἀγορασθεῖ ἀπὸ ξένο, ἀλλὰ νά προτιμηθεῖ ἐντόπιος ἀγοραστής.

3) Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Πανορμίτου Πρωτονοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης.

XVIII. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ (ΠΑΛΑΙΗΣ), ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΙΜΙΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ: 15-04-1778

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 18, p3270097]

1) Περίληψη

Ἡ κάτοικος τῆς Σύμης Μαρία Θεοδοσίου, ἡ ὁποία ἐπονομάζεται «Παλαιή», ἐθελουσίως ἐχάρισε ἀγρόκτημά της, μετὰ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ ἐλαιοδένδρων, τό ὅποιο ἔκειτο στή θέση «Λάμππατα, τά», στὸν ναὸ καὶ τὴν Ἑνορία τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ποὺ κεῖνται στό Χωριὸ τῆς Σύμης, διὰ ψυχικὴν τῆς σωτηρίαν, μέ τὸν ὅρο νά περιέλθουν αὐτὰ στὸν ναὸ καὶ τὴν Ἑνορία τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μετὰ τὸν θάνατο αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο συνετάγη τό παρόν ἔγγραφο καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τὴ δωρήτρια, ἓνα μάρτυρα καὶ τὸν Συντάκτη καὶ Γραφέα αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ἡ Μαρία Θεο2/δοσίου¹⁴³, ὀνομαζομένη Παλαιή, μέ τό ἴδιον αὐτῆς θέλημα 3/ἐχάρισε¹⁴⁴ διά ψυχικήν της σωτηρίαν καί μνημόσυνον καί ἐγράφη παρ4/ρήσιαν¹⁴⁵ εἰς τόν Τίμιον Σταυρόν¹⁴⁶, τό χωράφι τῆς Καλαφάτειας¹⁴⁷, ὅπου εἶναι 5/εἰς τά Λάππαθα¹⁴⁸, μέ ὅσαις ἐλαίαις ἔχει μέσα, νά τό ἔχη καί νά τό ἐ6/ξουσιάζῃ ὁ Τίμιος Σταυρός μέ τόν θάνατόν της, ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ 7/κτῆμα ἀναπόσπαστον.

Διό καί διά τό βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐ8/γινε τό παρόν καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

9/αψη', Ἀπριλίου ιε'. Ἐν Σύμῃ.

10/Μαρία Θεοδοσίου, ὀνομαζομένη Παλαιή, βεβαιῶν τά ἄνωθεν.

11/Μιχάλης Καλαφάτης¹⁴⁹ μαρτυρῶ.

12/† Νοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ¹⁵⁰».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ δωρήτρια πρὸς τόν ναό τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε ἐνοριακό ναό στό Χωριό τῆς Σύμης, Μαρία Θεοδοσίου,

143. Θεοδοσίου: πιθανῶς ἀντί ἐπωνύμου ἀναγράφεται τό βαπτιστικό ὄνομα τοῦ πατέρα τῆς δωρήτριας. Ἀπό αὐτό συνάγεται τό συμπέρασμα, ὅτι πιθανῶς δέν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ ὡς ὑποχρέωση, τό νά φέρεי ἕκαστο ἄτομο ἓνα ἐπώνυμο.

144. Ἀρχικά ἐγράφη «ἐπώλησε», τό ὁποῖο στή συνέχεια διεγράφη ὑπό τοῦ γραφέος καί ἐγράφη «ἐχάρισε».

145. Ἐγράφη παρρησία: ἄτομα τά ὁποῖα προέβαιναν σέ δωρεές ἀκινήτων ἢ κινήτων πρὸς Μονές καί ναούς, εἶχαν τό προνόμιο, νά γράφονται τά ὀνόματά των σέ εἰδικό Δίπτυχο ἢ Κατάστιχο καί μνημονεύοντο ὑπό τοῦ Ἱερέως, τόσον κατά τήν ὥρα τῆς Προσκομιδῆς, ὅσον καί σέ ἄλλες στιγμές τῆς Θείας Λειτουργίας.

146. Τίμιος Σταυρός, ὁ: ναός καί Ἐνορία στό χωριό τῆς Σύμης, πού διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

147. Καλαφάτεια, ἢ: ἡ σύζυγος τοῦ Καλαφάτη.

148. Εἰς τά Λάππαθα: τοπωνύμιο. Λάπαθον ἢ Λάπατον, τό: εἶδος ἀγριόχορτου, τό ὁποῖο φύεται σέ ὑγρά καί σκιερά μέρη καί ὁμοιάζει μέ ἀγριο σπανάκι. Λαχανεύεται, ἔχει ὑπόξινη γεύση καί θεωρεῖται ἄριστο γιά πίττες. Ἡ ἐπίσημη βοτανολογική ὀνομασία αὐτοῦ εἶναι: Ρούμεξ ὁ ἀμβλύφυλλος (*Rumex angustifolius*). Ἕνα ὑποεῖδος τοῦ φυτοῦ αὐτοῦ, τό ὁποῖο ἀπαντᾷ ὡς αὐτοφυές καί στήν Ἑλλάδα, εἶναι τό Ζινολάπαθο (Ρούμεξ ὁ δξινος), τό ὁποῖο ὀφείλει τήν ὀνομασία του στό ὀξαλικό ὄξύ τό ὁποῖο περιέχει. Βλ. Ἐγκυκλοπαιδεία ΝΕΑ ΔΟΜΗ, τ. 15 (Ἀθῆναι ἀν. χρ. ἐκδ.), σ. 394-395.

149. Καλαφάτης, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο διατηρεῖται μέχρι σήμερα στή Σύμη καί στή Ρόδο. Ρῆμα: καλαφατίζω = ἐπισκευάζω.

150. Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ: τό ἐπώνυμο μητρωνυμικό, ἀπό τή μητέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζετο Αἰκατερίνη.

έπονομάζετο «Παλαιή», προφανώς για την αρκετά προχωρημένη ηλικία της.

2) Ἡ Μαρία Θεοδοσίου δωρίζει ἕνα ἀγρόκτημά της, μέ τά ἐντός αὐτοῦ ὑπάρχοντα ἐλαιόδενδρα, μέ τόν ὄρο νά τό νέμεται ἡ ἰδία ἐν ὅσῳ ζεῖ καί μετά τόν θάνατο αὐτῆς, νά εἶναι κύριος καί νομέας ὁ Τίμιος Σταυρός, ναός καί Ἑνορία στό Χωριό τῆς Σύμης.

3) Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό τή δωρήτρια Μαρία Θεοδοσίου καί ἀπό τόν παριστάμενο μάρτυρα Μιχαήλ Καλαφάτη.

4) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ λόγιος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχεῖου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου τῆς Σύμης.

**XIX. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ ΧΡΕΟΥΣ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗ-ΓΕΩΡΓΗ
ΚΩΝΣΤΑ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ –
ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΥΜΨΗΦΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ
ΜΕ ΕΚΧΩΡΗΣΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ: 1-06-1782**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 19, p3270098]

1) Περίληψη

Ὁ κάτοικος τῆς Σύμης Χατζῆ-Γεώργιος Κώνστα εἶχε μίαν παλαιά ὀφειλή ὕψους πενήντα (50) γροσίων πρὸς τή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου. Προκειμένου νά τακτοποιηθεῖ ἡ ὀφειλή αὐτή, ἦλθε σέ ἐπικοινωνία μέ ἐκπροσώπους τῆς Μονῆς καί συνεφώνησαν, νά ἐκχωρήσει ὁ ὀφειλέτης στή Μονή τοῦ Πανορμίτου ὁρισμένα ἀκίνητά του, ἔναντι τοῦ ὀφειλομένου ποσοῦ τῶν πενήντα γροσίων, πρᾶγμα τό ὁποῖο καί ἔγινε. Τά ἀκίνητα αὐτά ἀναφέρονται λεπτομερῶς στό ἔγγραφο αὐτό. Ἐκτοτε ἡ μέν Μονή τοῦ Πανορμίτου ἀπέκτησε τήν κυριότητα καί τή νομή τῶν ἀκινήτων αὐτῶν, ὁ δέ Χατζῆ-Γεώργιος Κώνστα ἀπηλλάγη τοῦ χρέους του πρὸς τή Μονή αὐτή. Πρὸς ἔνδειξη καί ἀσφάλεια ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων μερῶν συνετάγη τό παρόν ἔγγραφο.

2) Κείμενο

«1/Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὅτι μέ τό νά 2/ἐχρεωστούσε ἄσπρα μέ Ὁμολογίαν, ὁ Χ(ατζῆ) - Γεώργιος Κώνστα εἰς τόν 3/Πανερμιώτην γρ(όσια) πενήντα (50), ἔλαβεν ἀπά-

νω εἰς τόν Κουρεμένον¹⁵¹, 4/ὅπου ἔκαμαν [συμφωνίαν] ἀλλήλως οἱ χρεωφειλέται, τέσσαρα Πλατεία καί 5/[ἓνα] χωράφι ἀπέξω ἀπό τόν Πανερμιώτην, κοντά εἰς τοῦ Πατζίκη¹⁵² 6/καί ἓνα χωράφι εἰς τό Δαφνί Τσογαρίου (;) κοντά εἰς τοῦ Πα(πᾶ) Σταμάτη 7/καί ἐξόφλησεν καί δέν ἔχει πλέον εἰς τό ἐξῆς νά ζητεῖ [οὐδέν ἢ Μονή τοῦ Πανορμίτου ἐκ μέρους τοῦ Χατζῆ Γεωργίου Κώνστα].

Ὅθεν 8/τά ἄνωθεν πράγματα, νά εἶναι ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό 9/ἐξῆς ὡς οἰκεία κτήματα ἀνεπόσπαστα τοῦ αὐτοῦ Πανερ¹⁰/μιώτη.

Ὅθεν ἔγινε τό παρόν καί ἔστω εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν.

11/αφπβ', Ἰουνίου α'. Ἐν Σύμῃ.

12/Νικήτας τοῦ Χατζῆ-Κώνστα μάρτυρας.

13/Νικόλας Χ(ατζῆ)-Κωνσταρά μαρτυρῶ.

14/Γενή Μιχάλης¹⁵³ Ξανθοῦ μαρτυρῶ.

15/† Ὁ Νοτάριος, Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ καί Γραμματικός τῆς νήσου [Σύμης] μάρτυς».

[Φύλλο ἀρ. 2ν]

«1/Ἀποδεικτικόν 2/χρέους καί 3/ἀντ' αὐτοῦ 4/ἀλλαγῆς, 5/ἀρ(ι-θμός) 171. 6/Ἐλήφθῃ ἀπό τόν 7/κώδικα, 8/192».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ παλαιά ὀφειλή τοῦ Χατζῆ-Γεωργίου Κώνστα πρὸς τή Μονή τοῦ Πανορμίτου, ὕψους πενήντα (50) γροσιών, τακτοποιήθηκε μέ τήν ἐκχώρηση ἐκ μέρους τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τή Μονή ὀρισμένων ἀκινήτων.

2) Ἡ Μονή τοῦ Πανορμίτου λειτουργοῦσε ἐν μέρει καί ὡς χρηματοπιστωτικός ὀργανισμός. Ἦτοι, εἶχε τή δυνατότητα νά δανεῖζει χρήματα μέ τόκο, νά διευκολύνει ἀνθρώπους πού εἶχαν ἀνάγκη καί νά ἐπαυξάνει τούς πόρους αὐτῆς.

3) Τό ἴδιο παρατηρεῖται ὅτι συνέβαινε καί μέ ἄλλες Μονές. Ἐνδεικτικά ἀναφέρονται οἱ ἐπόμενες: ἡ Μονή τῆς Παναγίας Σπη-

151. Κουρεμένος, ὁ: τοπωνύμιο.

152. Πατζίκης, ὁ: ἐπώνυμο.

153. Γενή Μιχάλης, ὁ: ἡ ἀναφορά αὐτῇ μᾶς δίδει τή δυνατότητα νά ὑποθέσουμε, ὅτι ὁ ἀναφερόμενος ὡς Γενή Μιχάλης ἦταν πρῶην Μωαμεθανός κατά τό θρησκεῦμα καί ὕστερα ἀπό σχετική κατήχηση στή χριστιανική θρησκεία, βαπτίσθηκε καί ἔγινε Χριστιανός. Τότε ἐκεῖνος ἐκαλεῖτο «Γενή», ἦτοι νεόφυτος, νέος στή χριστιανική πίστη, ἀπό τό τουρκικό yeni.

λιανής στο Μανδράκι Νισύρου, ή Μονή του Ἀγίου Παντελεήμονος τῆς Τήλου κ.λπ.

**XX. ΑΦΙΕΡΩΣΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΜΑΣΤΡΟ-ΘΕΟΔΩΡΗ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΖΥΓΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ:
14-11-1784**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 20, p3270099]

1) Περίληψη

Ὁ Μαστρο-Θεοδωρῆς Χριστοφορίδης καί ἡ σύζυγος αὐτοῦ Κασσάνδρα, προφανῶς χωρίς νά ἔχουν παιδιά καί σέ προχωρημένη ἡλικία ἀποφασίζουν καί δωρίζουν ὅλη τήν περιουσία των, κινητή καί ἀκίνητη στή Μονή τοῦ Πανορμίτου Σύμης, μέ τούς ἐξῆς ὅρους: ἀπό τοῦδε καί στό ἐξῆς νά ἐγκαταβιώνουν στή Μονή τοῦ Πανορμίτου, ἡ ὁποία θά φροντίζει καί ὑποθάλλει αὐτούς. Ἐπίσης ἡ Μονή εἶναι ὑποχρεωμένη νά τούς χορηγεῖ καθ' ἕκαστον ἔτος καί μέχρι τέλους τῆς ζωῆς των ἐξήντα τέσσαρα (64) γρόσια. Ἐάν ἀποβιώσει κάποιος ἐκ τῶν δύο, στόν ἐπιζῶντα ὀφείλει ἡ Μονή νά καταβάλλει τό μισό τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ, ἥτοι τριανταδύο (32) γρόσια ἑτησίως μέχρι νά ζεῖ καί νά τόν φροντίζει. Ἐπίσης ἡ Μονή ἀναλαμβάνει τήν ὑποχρέωση νά φροντίσει γιά τήν τέλεση μετά τόν θάνατό των τῶν προβλεπομένων νομίμων, ἥτοι μνημοσύνων κ.λπ.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἀποδεικτικοῦ καί Ἐμμαρτύρου Γράμματος, γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ὁ Μαστρο-Θεοδωρῆς Χριστοφορίδης, 2/καί ἡ σύζυγος αὐτοῦ Κασσάνδρα, ἐθελουσίως καί ὑπ' οὐδενός μή βιαζόμενοι, ἀφιέρωσαν πᾶσαν αὐτῶν τήν πε3/ριουσίαν, κινητήν τε καί ἀκίνητον, καθῶς φανερώνει τό Δευτέρι¹⁵⁴ τοῦ Μοναστηρίου, εἰς τό Ἅγιον καί Ἱερόν 4/Μοναστήριον τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, ἐπονομαζομένου Πανερμιώτου καί ἔβαλαν μετάνοιαν, νά εὐρί5/σκωνται καί οἱ δύο μέσα εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον ἐφ' ὅλης αὐτῶν τῆς ζωῆς. Ὅθεν, νά εἶναι χρεώστης 6/ὁ νῦν Ἠγούμενος καί Πα(πᾶς) Κύρ

154. Δευτέρι, τό καί Τεφτέρι, τό: ἀπό τό «Διφθέρα, ἡ» = κατεργασμένο δέρμα πρὸς γραφήν, περγαμηνή.

Κάλλιστος¹⁵⁵ καὶ ὁ νῦν Ἐπίτροπος Κύρ Χ(ατζῆ) - Μιχάλης Τζατζαλιού, νά τοὺς δίδουν τόν 7/καθέκαστον χρόνον γρ(όσια) ἐξῆντα τέσσαρα (64), ἐφ' ὅσον καιρόν θέλουν ζοῦν, μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς 8/αὐτῶν καὶ εἰ μετὰ ἤθελεν τύχει θάνατος εἰς τό ἓν πρόσωπον [ἐξ αὐτῶν], νά παίρνη τό [ἐπιζῶν ἕτερον] ἓν πρόσωπον ὅλα τά μισά, 9/ἡγουν τά τριάντα δύο (32) γρόσια. Αὐτά λοιπόν τά ἐξῆντα τέσσαρα (64) γρ(όσια), νά τοὺς δίδονται παρ' αὐτῶν ἀείποτε εἰς τόν καθέ-κα10/στον χρόνον, καθώς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτῶν.

Μετά δέ τό τέλος τῆς ζωῆς 11/αὐτῶν, νά ἔχη τό χρέος τό Ἱερόν Μοναστήριον, νά τοὺς κυβερνᾷ καὶ ψυχικά, καθώς ἔθος 12/ἔστι τῶν Χριστιανῶν. Καί ὁψέποτε ἓν ἐξ αὐτῶν ἤθελεν τυχόν λείψη, ὁ νέος Ἡγούμενός τε καὶ ὁ Ἐπίτροπος 13/καὶ ἤθελεν μπῆ ἄλλος Ἡγούμενος καὶ [ἄλλος] Ἐπίτροπος, νά ἔχη καὶ αὐτός τό αὐτόχρημα [τὴν ὑποχρέωση], νά δίδῃ τό 14/διορισμένον εἰς τά ἄνωθεν προσώπα-τα¹⁵⁶, καθώς διορίζομεν. Καί διὰ τό βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐ15/γράφῃ τό παρόν Ἀποδεικτικόν Γράμμα, μετὰ ἰδίᾳ θελήσει τοῦ νέου Ἡγουμένου καὶ Ἐπιτρόπου καὶ ἐδόθη 16/εἰς χεῖρας τῷ ρηθέντι Μαστρο-Θεοδωρῇ καὶ τῇ συζύγῳ αὐτοῦ [Κασσάνδρα]. Ἐσφραγίσθη καὶ τῇ σφραγίδι τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, 17/τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου καὶ ἔστιν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. ,αψδ', Νοεμβρίου ιδ'. Ἐν Σύμῃ.

18/Πα(πᾶ) Κάλλιστος καὶ Ἡγούμενος τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου ὑπόσχομαι.

19/Χ(ατζῆ) - Μιχάλης Τζατζαλιού καὶ νῦν Ἐπίτροπος τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου ὑπόσχομαι.

20/Ὁ τοῦ Ῥόδου Ἐπίτροπος Πα(πᾶ) Νικήτας [Ξυνίδης] καὶ Χαρτοφύλαξ μαρτυρῶ.

21/Μαστρο - Κώστας Οἰκονόμος μαρτυρῶ.

22/Μιχάλης Καλαφάτης μαρτυρῶ.

23/Χατζῆ - Μιχάλης Στεφανῆ καὶ Πρωτόγερος μαρτυρῶ.

24/Μιχάλης Καλοδούκας ἐπίκλην, μαρτυρῶ.

25/Μιχάλης Μαστρο - Κώστα μαρτυρῶ.

26/† Ὁ Πρωτονοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ καὶ Γραμματικὸς τῆς νήσου [Σύμης] μάρτυς».

155. Πρόκειται γιὰ τόν Ἀρχιμανδρίτη Κάλλιστο Α' Κακκακίό, Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου (1777-1785). Γ. Πετρόπουλος, *Μονὴ Πανορμίτου* 2020, σ. 148-149.

156. Προσώπατα, τά: τό δόκιμο «πρόσωπα, τά».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μονή τοῦ Πανορμίτου μεταξύ τῶν πολλῶν καί ποικίλων δραστηριοτήτων της ἀσκοῦσε ἐπίσης καί ἔργο κοινωνικῆς προνοίας. Ἐνα ζευγάρι ἡλικιωμένων Συμιακῶν, ὁ Μαστρο-Θεοδωρῆς καί ἡ σύζυγός του Κασσάνδρα, προφανῶς ἄτεκνοι, δωρίζουν τήν ἀκίνητη καί κινητή περιουσία των στή Μονή τοῦ Πανορμίτου καί ἔρχονται καί ἐγκαταβιώνουν σέ αὐτήν.

2) Ἡ Μονή ἀναλαμβάνει νά τούς περιθάλπει ἐνὸςω ζοῦν καί νά καταβάλλει ἐτησίως σέ αὐτούς ἐξήντα τέσσαρα (64) γρόσια. Ἐπίσης ἀναλαμβάνει τήν ὑποχρέωση νά φροντίσει γιά τά μετά θάνατον νόμιμα, ἥτοι τέλεση μνημοσύνων κ.λπ.

3) Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό τόν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς Ἀρχιμ. Κάλλιστο καί ὁκτώ μάρτυρες, ὥστε νά ἔχει μεγαλύτερο κύρος.

4) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

XXI. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ, ΣΥΖΥΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΛΗΜΠΕΡΗ: 1-03-1785

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 21, p3270100]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, σύζυγος τοῦ Γεωργίου Τλημπέρη εἶχε στήν κυριότητά της ἓνα ἀκίνητο, ἀποτελούμενο ἀπό ἐπτὰ Πλατεῖα (Πλατώματα) καί κείμενο στήν περιοχή τῆς Νερᾶς. Αὐτό τό ἐπώλησε στόν Ἱερομόναχο Μελέτιο, Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν δώδεκα (12) γροσιῶν, τά ὅποια ἡ πωλήτρια ἔλαβε σῶα καί ἐξοφλήθηκε. Πρός ἀσφάλειαν τοῦ ἀγοραστοῦ συνετάγη τό παρόν ἔγγραφο καί ὑπογράφεται ἀπό τήν πωλήτρια καί τόν Συντάκτη καί Γραφέα αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι ἡ Μαρί2/α, γυνή τοῦ Γεώργη Τλημπέρη¹⁵⁷, ἐπούλησε τοῦ Ἡγουμένου Πα(πᾶ) Με3/λετίου [τοῦ Μοναστηρίου] τοῦ Σωτήρος

157. Τλημπέρης: ἐπώνυμο.

[τῆς] Νερᾶς¹⁵⁸, εἰς τὴν Νεράν, Πλατεία ἐπτὰ (7), διὰ 4/γρ(όσια) δώδεκα (12), τὰ ὁποῖα τὰ ἔλαβε μέχρι καὶ ὀβολοῦ. Ὅθεν 5/ἀπό τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ ἄνωθεν Πλατεία, νά εἶναι 6/εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ Σωτῆρος [τῆς Νερᾶς], ὡς οἰκεία αὐτῷ/τοῦ κτήματα ἀνεπόσπαστα, ἄτερ ἀγορασθέν(τα) καὶ τελείως 8/ἐξοφληθέν(τα) παρ' αὐτοῦ. Διὸ ἔγινε τὸ παρόν καὶ ἔστω 9/εἰς ἀσφάλειαν.

,αψοε', Μαρτίου α'. Ἐν Σύμῃ.

10/Μαρία, γυνὴ τοῦ Γεώργη Τλημπέρη ὑπόσχομαι.

11/Ὁ γράφας Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἢ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴ (τέλη 18ου αἰ.) εὐρίσκεται σὲ μεγάλη ἀκμὴ καὶ ἀναπτύσσει μεγάλη δραστηριότητα. Μεταξύ ἄλλων δέχεται δωρεές, ἀγοράζει ἀκίνητα, ἀνταλλάσσει ἐπίσης ἀκίνητα καὶ ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Μελέτιος εἶναι πολὺ δραστήριος.

2) Ἀργότερα καὶ διὰ διαφόρους λόγους ἡ Μονὴ αὐτὴ παρήκμασε, ἔμεινε χωρὶς Μοναχούς καὶ σήμερα ἀποτελεῖ Μετόχιον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

XXII. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ, ΥΠΟ ΕΙΡΗΝΗΣ,

ΣΥΖΥΓΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΟΣΤΡΙΟΥ: 20-08-1785

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 22, p3270103]

1) Περίληψη

Ἡ κάτοικος τῆς νήσου Σύμης Εἰρήνη, σύζυγος τοῦ Νικολάου Μοστριοῦ, πιθανῶς χήρα καὶ προκεχωρημένης ἡλικίας, ἀποφασίζει καὶ δωρίζει ἐννέα Πλατεία (Πλατώματα γῆς) στὴ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἢ Μεγάλου Σωτήρη, διὰ μνημόσυ-
νόν της καὶ διὰ ψυχικὴν της σωτηρίαν. Πρὸς τοῦτο συνετάγη τὸ πα-
ρόν Δωρητήριον ἔγγραφο καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τῆς δωρήτριας καὶ ἀπὸ
τόν Συντάκτη καὶ Γραφέα αὐτοῦ Παπᾶ Γεώργιο Κατερηνιοῦ.

158. Μοναστήριον Σωτήρη τῆς Νερᾶς: Ἐπρόκειτο γιὰ τὴ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἢ Μεγάλου Σωτήρη. Ἡ Μονὴ αὐτὴ διατηρεῖται σήμερα, ἀποτελεῖ δὲ Μετόχιον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

2) *Κείμενο*

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Εἰ2/ρήνη, γυνή Νικόλα Μοστριοῦ¹⁵⁹, δίδει καί χαρίζει διὰ μνημόσυνόν της 3/καί διὰ ψυχικήν αὐτῆς σωτηρίαν, εἰς τό Ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ 4/Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, Πλατεία ἐννέα (9), εἰς τὴν αὐτὴν Νεράν [κείμενα], 5/νά τὰ ἔχη καί νά τὰ ἐξουσιάζῃ τό Ἱερὸν Μοναστήριον, ὡς 6/οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπαστα¹⁶⁰.

Διό ἔγινε καί τό 7/παρόν καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

8/αψπε', Αὐγούστου κ'. Ἐν Σύμῃ.

9/Εἰρήνη, γυνή Νικόλα Μοστριοῦ ὑπόσχομαι.

10/† Ὁ Νοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) *Παρατηρήσεις*

1) Οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης στά τέλη τοῦ 18ου αἰ., ζῶντες ὑπὸ τὴν Ὁθωμανικὴ κυριαρχία, αἰσθάνονται στενά συνδεδεμένοι μέ τὴν Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καί ἰδιαίτερα μέ τίς Μονές αὐτῆς. Ἡ Εἰρήνη, σύζυγος Νικολάου Μοστριοῦ, ἀποφασίζει καί δωρίζει ἕνα ἀκίνητο, περιλαμβάνον ἐννέα Πλατώματα –ἀνδηρα ἢ ἐπίπεδες ἐπιφάνειες γῆς–, τό ὁποῖο κεῖται στήν περιοχή τῆς Νερᾶς, προκειμένου νά μνημονεύεται ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς ἐν λόγῳ Μονῆς κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας καί τίς διάφορες ἄλλες Ἱερές Τελετές τό ὄνομά της ἐφόσον ζεῖ, ἀλλά καί μετὰ θάνατον.

2) Ἐντυπωσιάζουν θετικά, ἡ ἀπλότητα, ἡ λιτότητα, ἡ συντομία, ἡ ἀκρίβεια καί ἡ ἐπάρκεια τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, σέ σύγκριση μέ τὰ σημερινά πολυσέλιδα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα τοῦ εἴδους αὐτοῦ.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Δωρητηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καί ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

4) Τό ἔγγραφο αὐτό ἐδόθη στόν τότε Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρη τῆς Νερᾶς καί ἀργότερα, ὅταν αὐτὴ ἀπετέλεσε Μετόχιον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, διεφυλάχθη στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς αὐτῆς, ὅπου καί διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

159. Μοστριοῦ: ἐπώνυμο.

160. Ἀνεπόσπαστα: σέ ὁρισμένες περιπτώσεις ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ «ἀναπόσπαστα» ἀπαντᾷ τό λιγότερο δόκιμο «ἀνεπόσπαστα».

**XXIII. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΔΙΑΚΟ-ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΑΣΟΥΛΑΡΙΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗΝ
ΑΥΤΟΥ ΑΝΝΑ ΦΑΣΟΥΛΑΡΙΟΥ: 5-01-1786**

[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 23, p3270101]

1) Περίληψη

Ὁ Μανώλης, υἱός τοῦ Διακο-Ἰωάννου Φασουλαρίου, ἔχει μίαν ἀδελφή τὴν Ἄννα, πρὸς τὴν ὁποία χαρίζει ὀρισμένα ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεῖα, πού καταγράφονται λεπτομερῶς στὸ ἔγγραφο αὐτό. Ἀναφέρεται τὸ ἀκίνητο, ἡ τοποθεσία ὅπου αὐτό εὐρίσκεται, καθὼς καὶ οἱ γειτονικὲς ἰδιοκτησίες, ὥστε νὰ εἶναι σαφὴς ἡ ταυτότητα ἐκάστου ἀκινήτου.

2) Κείμενο

«1/† Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Μανώλης, υἱός τοῦ 2/Διακο-Ἰω(άννου) Φασουλαρίου, μέ τό ἴδιον αὐτοῦ θέλημα, δίδει καί χαρίζει τῆς 3/ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἄννας, ἓνα ὁσπήτιον χωρὶς κορφάδια, κοντά τοῦ Παπᾶ 4/Στεφανῆ [Παπαγιάννη (;)], τό ὁποῖον ἔχει χρέος νὰ τό στεγάσῃ.

Ἔτι τῆς δίδει 5/καί ἓνα περιβόλι μέ συκίαις καί δύο μεγάλες [συκίαις] ἀπέξω, κοντά τοῦ Χ(ατζῆ) Σίμου, εἰς τό Νημπορειό¹⁶¹ 6/καί μίαν περβόλα μέ ἐλιές, κοντά τοῦ Χ(ατζῆ)-Διάκου Ἀσπρόκωλου, 7/εἰς τοὺς Στραβοῦς¹⁶² ἓνα μεραδάκι¹⁶³ μέ ἐλιές μέσα, κοντά τῆς Χριστίδ/νας τοῦ Πα(πᾶ) Κορασάνη¹⁶⁴, εἰς τό Νημπορειό ἓνα Μανδρί, κοντά τοῦ Πα(πᾶ) 9/Κοσμᾶ, εἰς τόν αὐτόν τόπον μεράδι, κοντά τοῦ Νικόλη, εἰς τόν Σκου10/λουδᾶ¹⁶⁵ χωράφι, κοντά [τοῦ] Μιχενιάδικου (;), εἰς τό Πέδιν¹⁶⁶ ἓνα κομ11/μάτι, κοντά τοῦ Κώνστα Μπογιαζῆ, τά ὁποῖα νὰ τά ἔχῃ καί νὰ τά 12/ἐξουσιάζῃ ἡ ῥηθεῖσα Ἄννα, ὡς οἰκεία αὐτῆς κτήματα ἀνεπόσπα13/στα, ὡς βούλεται καί θέλει νὰ τά κάνει. Ὅθεν καί διὰ

161. Νημπορειό, τό: τοπωνύμιο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σήμερα. Νημπορειό: ἀπό «εἰς τόν Ἐμποριό» < στό Νημποριό.

162. Στραβοί, οἱ: τοπωνύμιο.

163. Μεραδάκι, τό: μοιραδάκι, τό = μικρό τεμάχιο χωραφιοῦ. Στήν Κρήτη ὀνομάζεται «μοιράσι, τό». Μοῖρα, ἡ = ὅ,τι ἀναλογεῖ σέ κληρονόμους ἀπό περιουσιακά στοιχεῖα. Πρβλ. τὴν νόμιμον μοῖραν.

164. Παπᾶ Κορασάνης: γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Πανορμίτου.

165. Σκουλουδᾶς, ὁ: τοπωνύμιο, ἀπό τό «Σκουλούδης», ἐπώνυμο.

166. Πέδι, τό: τοπωνύμιο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σήμερα.

τό βέβαιον 14/τῆς ἀληθείας ἔγινε τό παρόν καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

15/1786, Ἰανουαρίου 5. Ἐν Σύμῃ.

16/Μανώλης, [υἱός Διακο-Ἰωάννου Φασουλαρίου], ἀδελφός ὑπό-
σχομαι.

17/Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Ῥόδου Πα(πᾶ) Νικήτας [Ξυνίδης]
μαρτυρῶ.

18/Διακο-Μιχάλης Νάξιος (;) μαρτυρῶ.

19/Ἰω(άννης) Γενναδίου μαρτυρῶ.

20/Γεώργης Χονδροῦ¹⁶⁷ μαρτυρῶ.

21/† Ὁ Πρωτονοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ καί Γραμ-
ματεὺς 22/μαρτυρῶ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Μανώλης, υἱός Διακο-Ἰωάννου Φασουλαρίου, ἔχει μίαν ἀδελφή, τὴν Ἄννα, προφανῶς ἄγαμη. Φαίνεται ὅτι οἱ γονεῖς των ἔχουν ἀποβιώσει καί ὁ Μανώλης ἀναλαμβάνει νά προικίσει τὴν ἀδελφή του, ἐκχωρώντας ὀρισμένα ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεῖα.

2) Ἄν καί τό ἔγγραφο αὐτό τυπικά δέν εἶναι Προικοσύμφωνον, ὅμως οὐσιαστικά ἐπέχει τὴ θέση Προικοσυμφώνου. Σέ αὐτό ἀνα-
γράφονται τὰ ἀκίνητα, τὰ ὅποια δωρίζει ὁ Μανώλης, προφανῶς ἐκ
τῆς περιουσίας τῶν γονέων των, στήν ἀδελφή του Ἄννα, ὥστε
μελλοντικά, ὅταν θά εὗρεθεῖ ὁ κατάλληλος γαμβρός, ἢ προῖκα τῆς
Ἄννας νά εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἐξασφαλισμένη.

3) Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό τόν Μανώλη, υἱό Διακο-
Ἰωάννου Φασουλαρίου καί ἀκόμη ἀπό τέσσερεις παριστάμενους
μάρτυρες καί τέλος ἀπό τόν Πρωτονοτάριο Παπᾶ Γεώργιο Κατε-
ρηνοῦ, Συντάκτη καί Γραφέα αὐτοῦ.

XXIV. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ: 6-07-1787

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 24, p3270102]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ παπᾶ Κώστα Κασιώτη, εὕρισκόμενη στή
ζωή, δώρησε κατὰ τό ἔτος 1774 τρία «Πλατεία» (Πλατώματα) ἀγρο-

167. Χονδρός, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὅποιο διατηρεῖται καί σήμερα.

κτήματός της στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς. Μετά τόν θάνατο τῆς Σεβαστῆς Κ. Κασιώτη, οἱ ἐξ αἵματος συγγενεῖς αὐτῆς ἤγειραν ἀξιώσεις καί διεκδικοῦσαν τήν κυριότητα τοῦ ἀκινήτου αὐτοῦ καί ἤθελαν νά τό ἀποξενώσουν ἀπό τή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς.

Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου στή Σύμη συνεκάλεσε σύσκεψη τῶν Προεστώτων καί Γερωντοτέρων τῆς Σύμης, σύμφωνα μέ τοπική συνήθεια, ἡ ὁποία ἐξέτασε τό θέμα αὐτό καί ἔκρινε ὅτι τό ἀγρόκτημα αὐτό ἀνήκει στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς. Ὑστερα ἀπό τά παραπάνω, ὁ Μητροπολίτης τῆς Ρόδου Καλλίνικος ἐξέδωσε σχετική ἀπόφαση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὀρίζεται, ὅτι τό ἀκίνητο αὐτό ἀνήκει στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς.

2) Κείμενο

«1/† Ὁ Ῥόδου Καλλίνικος ἐπιβεβαιοῖ.

2/Διά τοῦ παρόντος ἡμῶν Ἐκκλησιαστικοῦ καί Ἐμμαρτύρου Γράμματος δηλοποιεῖται, ὅτι τά τρία Πλατεία, εὐρισκόμενα εἰς τήν θέ3/σιν εἰς τίς Σκάλαις¹⁶⁸ καί τά ὁποῖα ἀφιέρωσεν ἔτι ζῶσα ἡ Σεβαστή, θυγάτηρ Παπᾶ Κώστα Κασιώτη, εἰς τό Μοναστήριον τοῦ Σωτῆ4/ρος τῆς Νερᾶς, οἰκεία βουλῇ καί αὐτοπροαιρέτῳ διαθέσει, διά ψυχικήν τῆς σωτηρίαν, κατὰ τό ,αψοδ' [=1774] ἔτος 5/εἶναι γραμμένα.

Ἦδη δέ οἱ κληρονόμοι αὐτῆς [δι]εκδικοῦν τά τοιαῦτα, διά νά τά πάρουν ὀπίσω καί νά τά ἀποξενώσωσιν ἀπό τό Μο6/ναστήρι [τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς]. Ἐγινε κλῆρος εἰς τήν Σύμην, διά τοῦ ἡμετέρου Ἐπιτρόπου καί συνάξει τῶν Προεστώτων καί Γερων7/τοτέρων, κατὰ τήν τοῦ τόπου συνήθειαν καί ἐφάνη δίκαιον, ὅτι τά εἰρημένα Πλατεία εἶναι τοῦ ρηθέντος Μονα8/στηρίου κτήματα ἀνεπόσπαστα.

Ὅθεν καί ἡμεῖς κατὰ τό [δωρητήριον] Γράμμα τῆς ρηθείσης Σεβα9/στῆς καί κατὰ τό ἀποφασιστικόν Γράμμα κατὰ κλῆρον, ὅπου εἶδομεν, ἀποφασίζομεν, ἵνα ὧσι τά αὐτά Πλατεί10/α καί νά μένωσιν εἰς τό ἐξῆς εἰς τήν δεσποτείαν καί κυριότητα τοῦ ρηθέντος Μονα-στηρίου τοῦ Σωτῆ11/ρος τῆς Νερᾶς, ὡς οἰκεία κτήματα καί ἀνεπόσπαστα καί ἀδιάσειστα, χωρίς νά ἔχη πλέον τινάς 12/ἀπό τοῦς κλη-

168. Σκάλαις, οἱ: τοπωνύμιο.

ρονόμους εκείνους καμμίαν έξουσίαν, νά προξενήση καμμίαν ἐνόχλησιν εἰς τό 13/ἄνωθεν Μοναστήριον [τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς].

Διό ἔγινε καί τό παρόν ἐπιβεβαιωτικόν ἡμέτερον [Γράμμα], καί μαρτυρία τῶν 14/τούτων τιμίων ἀνδρῶν, εἰς ἀσφάλειαν.

,αψπζ', 'Ιουλίου στ'».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Κώστα Κασιώτη, μέ ἐλεύθερη θέληση καί διά τήν ψυχικήν της σωτηρία ἐδῶρισε ἕνα ἀγρόκτημα, ἀποτελούμενο ἀπό τρία «Πλατεία» (Πλατώματα) στή Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς. Ἐπρόκειτο γιά εὐλαβή συνήθεια τῶν ἀνθρώπων τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἡ ὁποία ἐν μέρει ἐπιβιώνει μέχρι καί σήμερα.

2) Μετά τήν κοίμηση τῆς δωρήτριας Σεβαστῆς Κασιώτη οἱ ἐξ αἵματος συγγενεῖς αὐτῆς προβάλλουν διεκδικήσεις καί ἐπιθυμοῦν νά ἀποξενώσουν τά ἀγρόκτημα αὐτό ἀπό τή Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς.

3) Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι σύμφωνα μέ τοπική συνήθεια, θέματα σημαντικά, ὅπως αὐτό, συζητοῦνται καί κρίνονται ἀπό συνέλευση τῶν Προεστώτων καί τῶν Γερόντων τῆς Σύμης. Στίς παραδοσιακές κοινωνίες ἡ γνώμη τῶν Γερόντων ἦταν πάντοτε σεβαστή καί ὑπολογίσιμη. Αὐτή ἡ τακτική ἀποτελεῖ μαρτυρία τῆς ἐπιβίωσης τῶν ἀρχῶν τῆς Δημοκρατίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

4) Ὁ τότε Μητροπολίτης τῆς Ρόδου Καλλίνικος, λαμβάνοντας ὑπόψη του τά ἀνωτέρω, ἐκδίδει τελική καί ἀμετάκλητη ἀπόφαση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό δωρηθέν ἀκίνητο ἀνήκει στή Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς.

XXV. ΑΦΙΕΡΩΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

**ΥΠΟ ΦΩΤΕΝΑΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΥΤΖΟΥ,
ΣΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 30-06-1788**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 25, p3270104]

1) Περίληψη

Ἡ Φώτενα, θυγατέρα τοῦ Νικόλα Κουτζοῦ, πιθανῶς ἄγαμη ἢ χήρα ἄνευ τέκνων καί στενῶν συγγενῶν ἐξ αἵματος, ἀποφασίζει καί δωρίζει ὁλόκληρη τήν ἀκίνητη καί κινητή περιουσία της στή Μονή

τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, μέ τόν ὄρο ἀπό τοῦδε καί στό ἐξῆς νά διαμένει στό Μοναστήρι αὐτό καί νά διατρέφεται ἐξ αὐτοῦ ἐν ὧσφ ζεῖ. Ἀλλά καί μετά τόν θάνατό της ἡ Μονή νά ἐνδιαφερθεῖ γιά τήν τέλεση τῶν νομίμων, ἥτοι μνημοσύνων κ.λπ. Ἐάν ἡ Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς δέν τηρήσει τά ὑπεσχημένα, τότε ἡ Φώτενα Ν. Κουτζοῦ ἔχει τό δικαίωμα, νά ἀνακαλέσει τή γενομένη δωρεά πρός τή Μονή τῆς Νερᾶς καί νά τή διαθέσει διαφορετικά.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Μαρτυρικοῦ καί Ἀφιερωτικοῦ Γράμμα-τος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Φώτενα¹⁶⁹, θυγάτηρ 2/τοῦ Νικόλα Κουτζοῦ¹⁷⁰, ἔτι ζῶσα καί τās φρένας ἔχουσα σώας, ἰδίᾳ βουλῇ καί αὐτοπροαιρέτω διαθῆσκει καί μέ τήν εὐχὴν της, ἀφιερώνει ὅλα της τά πράγματα, ὅπου τῆς εὐρίσκονται εἰς τήν 4/γῆν, (μητ)ρικά τε καί (πατ)ρικά, εἰς τόν Σωτήρα τῆς Νερᾶς, εἰς τās χεῖρας τοῦ νέου Ἡγουμένου Κύρ Μελετίου.

5/Ἡ ὁποῖα Φώτενα, νά εὐρίσκεται μέσα εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον [τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς] καί νά ζωοτρέφεται ἐκ τοῦ Μοναβ/στηρίου, ἕως οὗ ζῇ καί μετά τόν θάνατόν της, νά ἔχη χρέος [τό Μοναστήριον] νά κάμνῃ τό μνημόσυρόν της.

7/Εἰ δέ καί ἀποθάνῃ ὁ νῦν Ἡγούμενος [Μελέτιος] καί ζῇ ἡ φερομένη Φώτενα, νά τῆς στεργῇ¹⁷¹ καί ὁ ἄλλος Ἡγούμενος 8/καί νά τήν ἔχη ὡς τόν παρόντα, νά εἶναι τά πάντα καλά, εἰ δέ νά εἶναι πάλιν εἰς τήν ἐξουσίαν τῆς 9/εἰρημένης Φώτενας καί ὁπόταν πουληθοῦν τά πράγματα, νά δίδωνται τά ἄσπρα¹⁷² εἰς 10/προσώπατα χρήσιμα καί νά στέκωνται διά χρεῖαν καί ἀνάγκην τοῦ Μοναστηρίου, τά ὁποῖα ἀφιερῶματα, 11/νά τά ἐξουσιάζῃ ὁ Σωτῆρης [τῆς Νερᾶς], ὡς οἰκεία του κτήματα, καθ' ὃ ἀφιερῶματά του, καθώς καί τά λοιπά, 12/ὁ δέ Ἡγούμενος, νά ἔχη ἄδειαν, νά πουλῇ διά χρεῖαν καί ἀνάγκην τοῦ Μοναστηρίου καί τινάς, 13/νά μήν ἡμπορῇ νά ἐνοχλήσῃ, οὐδέ συγγενής, οὐδέ ξένος, ὡσάν ὅπου εἶναι μέ τήν βουλὴν

169. Φώτενα, ἡ: πιθανῶς χήρα τοῦ Φωτίου καί ὄχι ἀντί τοῦ Φωτεινῆ.

170. Κουτζός: Κουτσός, ἐπώνυμο, πού πιθανῶς προῆλθε ἀπό ὑπάρχουσα ἀναπηρία.

171. Στέργω καί στέργομαι: ἐνδιαφέρομαι, φροντίζω, δείχνω στοργή.

172. Ἄσπρα, τά: 1 γρόσι = 40 παράδες, 1 παράς = 3 ἄσπρα, 1 γρόσι = 120 ἄσπρα.

της 14/καί μέ τήν εὐχὴν της. Διό ἔγινε καί τό παρόν εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας καί βεβαίαν ἀσφάλειαν.

15/Ἐν Σύμῃ, Ἀψπη΄, Ἰουνίου λ΄.

16/Φώτενα, θυγάτηρ τοῦ Νικόλα Κουτζοῦ, ὑπόσχομαι.

17/ » .

18/ » .

19/ » .

20/ » .

21/ » .

22/ » .

23/Ὁ Νοτάριος, Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Φώτενα Ν. Κουτζοῦ ἢ Κουτσοῦ ἀφιερώνει ὁλόκληρη τήν κινητή καί ἀκίνητη περιουσία της στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, μέ τόν ἀπαράβατο καί ἀνατρεπτικό ὄρο, ἡ δωρήτρια νά ἐγκαταβιώνει στή Μονή αὐτή ἐφ' ὅρου ζωῆς καί νά διατρέφεται ἀπό αὐτήν. Ἐπίσης ἡ Μονή ἀναλαμβάνει τήν ὑποχρέωση, νά φροντίσει καί γιά τὰ μετὰ τόν θάνατον αὐτῆς τελούμενα νόμιμα, ἥτοι τήν τέλεση τῶν μνημοσύνων κ.λπ.

2) Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται στό τέλος ἀπό τή Φώτενα Ν. Κουτζοῦ. Ἀκολουθοῦν ἔξι (6) κενές θέσεις, μέ σκοπόν νά τεθοῦν οἱ ὑπογραφές τῶν μαρτύρων, πού τελικά, ἄγνωστο διὰ ποῖον λόγον δέν ἐτέθησαν.

3) Θά ἀνέμενε κανεῖς νά ὑπογράφεται τό ἔγγραφο αὐτό καί ἀπό τόν τότε Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς Μελέτιον, ὡς δεύτερο, συμβαλλόμενο πρόσωπο, πρᾶγμα πού δέν ἔγινε. Ἐνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ καί τῆς ἐλλείψεως ὑπογραφῶν μαρτύρων τό ἔγγραφο αὐτό νομικά χωλαίνει.

4) Τίθεται τό εὐλογο ἐρώτημα, ἐάν αὐτό ἀποτελεῖ σχέδιο ἐγγράφου ἢ πρωτότυπο ἔγγραφο.

5) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νικόλαος Κλαδάκης, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

**XXVI. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΥΠΟ
ΦΩΤΕΝΑΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΥΤΖΟΥ, ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 30-06-1788**

[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 28, p3270105]

1) Περίληψη

Ἡ Φώτενα, θυγατέρα τοῦ Νικόλα Κουτζοῦ ἢ Κουτσοῦ, δώρισε ὁλόκληρη τὴν περιουσία της στό Μοναστήρι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς. Στό ἔγγραφο αὐτό ἀναφέρονται λεπτομερῶς τὰ ἀκίνητα, τὰ ὁποῖα ἡ Φώτενα Κουτζοῦ δώρισε στό Μοναστήρι αὐτό καί οἱ θέσεις, στίς ὁποῖες εὐρίσκονται, καθῶς καί οἱ γειτονικές ἰδιοκτησίες.

2) Κείμενο

«1/1788, Ἰουνίου 30.

2/Ἰδού, φανερώνει ἡ Φώτενα, θυγάτηρ Νικόλα 3/Κουτζοῦ, τὰ πράγματά της, τὰ ὁποῖα ἀφιέρω4/σεν εἰς Σωτήρα τῆς Νεράς:

5/Ἐν πρώτοις ἓνα ὁσπῆτιον, ἀνώγι, κατώγι, μέ στέρναν, ὡς 6/εὐρίσκεται, εἰς τὴν Ἑφημερίαν¹⁷³ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, κοντά 7/τοῦ Φωτεινοῦ Βασίλη¹⁷⁴.

8/Εἰς τόν Αἰγιαλόν¹⁷⁵ χωράφι.

9/Εἰς τό Κάστρον κατώγι, τό δέ ἐπάνω τῆς Ἄννης Καντούνια.

10/Εἰς τόν Αἰγιαλόν χωράφι μέ στέρναν καί δύο ἐλίαις¹⁷⁶, κοντά 11/τοῦ Μόσχου.

12/Εἰς τὴν Δρακούνδα¹⁷⁷ δύο ἐλίκες¹⁷⁸, μέσα εἰς τό χωράφι τῆς Φωτεινῆς, 13/θυγατρός Κωνσταντῆ Ζούμου¹⁷⁹.

14/Εἰς τό Εὐσος¹⁸⁰ χωράφι μέ μίαν ἐλίαν.

173. Ἑφημερία, ἡ: Ἑνορία.

174. Βασίλης τοῦ Φωτεινοῦ: ἐπώνυμο μητρωνυμικό. Ὁ Βασίλης, ὁ υἱός τῆς Φωτεινῆς.

175. Αἰγιαλός, ὁ: ὁ σημερινός Γιαλός.

176. Ἐλίαις, αἱ: ἐλαιόδενδρα.

177. Δρακούνδα ἢ Δρακούντα, ἡ: τοπωνύμιο.

178. Ἐλίκες, οἱ: ἔλυθες, ἦτοι ἀρσενικές συκιές < ὀλυνθοι.

179. Σέ ὀρισμένες περιπτώσεις τό χωράφι ἀνήκει σέ ἄλλο ἰδιοκτήτη καί δένδρα εὐρίσκόμενα στό ἴδιο χωράφι ἀνήκουν σέ ἕτερο ἰδιοκτήτη. Αὐτό συμβαίνει καί σήμερα στήν Κρήτη. Στήν περίπτωση αὐτή τὰ δένδρα ὀνομάζονται στήν Κρήτη «σηκωματάρικα, τὰ». Συνήθως πρόκειται γιά ἐλαιόδενδρα, ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκαλιές, λεμονιές κ.λπ.), μουριές, κυπαρίσσια κ.λπ.

180. Εὐσος, τό ἢ Εἰσος, τό: παλαιότατο τοπωνύμιο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σή-

15/Εἰς τό Πηγάδι¹⁸¹ μοιράδι¹⁸², κοντά τῆς Σεβαστῆς Τζαταλιού¹⁸³.

16/Εἰς τοῦ Βασίλη Ρεῖση τά ὀσπήτια, ἀπό κάτω τόπος καί 17/συκίαις καί μοιράδι, μέ τοῦ Μιχαλακιοῦ τοῦ Γιαλλούρη 18/καί μέ τοῦ Φιλίππου.

19/Εἰς τόν Σταυρόν σπητότοπος, νά μοιράζει μέ τήν Βαϊνήν¹⁸⁴ 20/τοῦ Μπέη, κοντά τοῦ Παπᾶ Ἰω(άννη) Κουνελέ.

21/Εἰς τήν Ἀγίαν Μαρίναν ἀμπέλι, κοντά τοῦ Παπᾶ 22/Σβιά.

23/Εἰς τοῦ Δανιήλ περιβόλι μέ συκία, κοντά τῆς 24/Γιαλλάδας.

25/Εἰς τήν Γερονήσι¹⁸⁵ ἀμπέλι, κοντά τῆς Παπαδι(ᾶς) τοῦ 26/παπᾶ Ἀρφαρᾶ.

27/Εἰς τό Πέδι ἓνα χωράφι, κοντά τοῦ Παπᾶ Μι28/χαλούτσου.

29/Εἰς τόν Ἅγιον Θωμᾶν ἐλίαις, μέσα εἰς τό χωράφι 30/τοῦ Γαλουτζῆ¹⁸⁶.

31/Εἰς ταῖς Ξεμασήναις¹⁸⁷ ἀμπελότοπον.

32/Εἰς ταῖς Ξεμασήναις χωράφι, ὀπισθεν τοῦ Παναγιδιοῦ¹⁸⁸.

33/Εἰς τό Τρώλι¹⁸⁹ χωράφι, κοντά τοῦ Χατζῆ-Γιαννιοῦ.

34/Εἰς ταῖς Ξέραις Πλατεία πέντε, μέ ἐλίαις πέντε μέσα.

35/Εἰς τήν Μαραθοῦντα¹⁹⁰ γύροι τρεῖς καί δύο ἐλίαις μέσα.

36/Εἰς τήν Παναγίαν, εἰς τήν Μαραθοῦντα, χωράφι μέ τρεῖς ἐλίαις».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Φώτενα, θυγατέρα τοῦ Νικόλα Κουτζοῦ, δωρίζει ὁλόκληρη τήν περιουσία της στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς ἢ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη. Στό ἔγγραφο αὐτό γίνεται λεπτομερῆς ἀναφορά στά ἀκίνητα, τά ὁποῖα ἀνήκουν στήν ἰδιοκτη-

μερα. Σχεδόν ὅλα τά τοπωνύμια, τά ὁποῖα ἀναφέρονται στό ἔγγραφο αὐτό, διατηροῦνται καί σήμερα ἀναλλοίωτα.

181. Πηγάδι, τό: τοπωνύμιο.

182. Μοιράδι, τό: μοιράσι, τό, μερίδιο ἀπό κληρονομιά.

183. Τζαταλιού: ἐπώνυμο, σήμερα ἀκούεται «Τσαταλιού».

184. Βαῖνή, ἡ: βαπτιστικό γυναικεῖο ὄνομα. Τό ἀνδρικό Βάιος, ὁ ἢ Βαγιανός, ὁ.

185. Εἰς τήν Γερονήσι: εἰς τήν περιοχὴ Γερονήσι.

186. Πρόκειται ἐπίσης γιὰ ἐλαιόδενδρα «σηκωματάρικα», ἥτοι τό χωράφι ἀνήκει σέ ἄλλο ἰδιοκτήτη καί τά ἐλαιόδενδρα σέ ἕτερο ἰδιοκτήτη.

187. Ξεμασήναι, αἱ: τοπωνύμιο.

188. Παναγίδι, τό: ναῦδριον τῆς Παναγίας.

189. Τρώλι, τό: τοπωνύμιο.

190. Μαραθοῦς, ἡ, -οῦντος: προελληνικό τοπωνύμιο, τό ὁποῖο διατηρεῖται καί σήμερα. Πρόκειται γιὰ περιοχὴ παράλια, ἡ ὁποία κεῖται πλησίον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

σία τῆς δωρήτριας. Ἀναφέρεται ἡ τοποθεσία, ὅπου κεῖνται τὰ ἀκίνητα, καθὼς καὶ οἱ γειτονικές ιδιοκτησίες.

2) Τό ἔγγραφο αὐτό ἀποτελεῖ σημαντική συμβολή στή γνώση μας σήμερα, σχετικά μέ τὰ τοπωνύμια τῆς νήσου Σύμης καί διαπιστώνεται ἡ διαχρονική διάρκεια καί χρήση αὐτῶν. Σημειωτέον, ὅτι τὰ τοπωνύμια ἀποτελοῦσαν καί ἀποτελοῦν σημαντικό κώδικα συν-ενοήσεως μεταξύ τῶν κατοίκων μίας περιοχῆς καί δέν μεταβάλλον-ται εὐκολα.

3) Δέν ἀναφέρεται ὁ Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, τό ὁποῖον προφανῶς ἦταν συνημμένο στό Δωρητήριο ἔγγραφο τῆς δωρήτριας Φώτενας, θυγατέρας τοῦ Νικόλα Κουτσοῦ. Πιθανότατα Γραφέας καί Συντάκτης τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ νά ἦταν ὁ Νοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης.

**XXVII. ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ
ΜΕΤΑΞΥ ΣΥΓΚΕΛΛΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Γ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΗ
ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΙΟΥ, ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΜΟΝΗΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ
ΝΕΡΑΣ: 15-01-1789**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 27, p3270106]

1) Περίληψη

Ὁ Σύγκελλος Καλλίνικος, υἱός τοῦ Γεωργίου Παπασταμάτη καί ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς Ἱερομόναχος Μελέτιος, προέβησαν σέ ἀνταλλαγή ἀκινήτων, ἥτοι: Ὁ Καλλίνικος ἔδωσε δύο Πλατεῖα (Πλατώματα ἀγροῦ), πού εἶχε στήν ιδιοκτησία του, κείμενα στήν περιοχή Σκάλαις, στόν Ἡγούμενο Μελέτιο καί ὁ Μελέτιος ἔδωσε δύο τεμάχια ἀμπέλου στόν Καλλίνικο, κείμενα στό Πέδι. Πρός ἐξασφάλιση ἀμφοτέρων ἐγιναν δύο Συμφωνητικά καί ἔλαβε ἕκαστος ἀπό αὐτούς ἀπό ἓνα ἀντίγραφο.

2) Κείμενο

«1/ † Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, 2/ὁ Πανοσιώτατος Ἅγιος Σύγκελλος Κύρ Καλλίνικος Γεώργη 3/Πα(πᾶ)-Σταμάτη, ἔχοντας δύο Πλατεῖα εἰς ταῖς Σκάλαις, κον4/τά τοῦ Πα(πᾶ) Νικήτα [Ξυνίδη], τὰ ἔδωσεν τοῦ Ἁγίου Καθηγουμένου 5/Κύρ Μελετίου, τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς καί τοῦ ἔδωσεν

δύ6/ο ἀμπελοκόμματα εἰς τό Πέδιν, τό ἓνα κοντά τῆς 7/Βασιλικῆς¹⁹¹
καί τό ἄλλο κοντά [-----]¹⁹².

“Ὁθεν, 8/ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς τά ἄνωθεν Πλατεία, νά 9/
εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ ῥηθέντος Ἑγουμένου Κύρ Με10/λετίου,
τά δέ [ἀμπελο]κόμματα¹⁹³ πάλιν νά εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν 11/τοῦ
ῥηθέντος Συγκέλλου Κύρ Καλλινίκου. “Ὁθεν καί οἱ δύο 12/εἰς τό
ἐξῆς νά τά ἐξουσιάζουν, ὡς οἰκεία αὐτῶν κτήμα13/τα ἀνεπὸσπαστα.

Διό ἔγιναν δύο παρόμοια Γράμ14/ματα Συμφωνητικά καί ἐδόθη
τό μὲν εἰς χεῖρας 15/τοῦ Ἑγουμένου, τό δέ εἰς χεῖρας τοῦ Συγκέλλου
καί ἔστω(σαν) 16/εἰς ἀσφάλειαν.

,αψπθ’, Ἰανουαρίου ιε’.

17/Σύγκελλος Καλλνίκος ὑπόσχομαι.

18/† ‘Ὁ Γράφας Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Ἑγούμενος τοῦ Σωτήρη τῆς Νερᾶς Ἱερομόναχος Μελέτιος
προβαίνει στήν ἀνταλλαγή ἀκινήτου τῆς Μονῆς μέ ἄλλο ἀκίνητο
ἰδιοκτησίας τοῦ Συγκέλλου Καλλνίκου Γ. Παπασταμάτη, ἐπειδή
προφανῶς ἀμφότεροι ἱκανοποιοῦνται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ.

2) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νοτάριος
Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἐγγράφα τοῦ
Ἀρχεῖου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

3) Οἱ Ἱερομόναχοι καί οἱ Μοναχοί τῶν Μοναστηριῶν καί οἱ Ἱε-
ρεῖς τῶν Ἑνοριῶν, γνώριζαν γραφή καί ἀνάγνωση καί ἀνῆκαν στοὺς
ἐγγραμμάτους τῆς ἐποχῆς. Ἔτσι ἐκεῖνοι, ἐκτός ἀπὸ τήν ἐκτέλεση
τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων, ἐξυπηρετοῦσαν καί ἄλλες ἀνάγ-
κες τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, ἢ συντριπτική πλειονότητα τῶν ὁποίων
δέν γνώριζε γραφή καί ἀνάγνωση. Ὅρισμένοι γνώριζαν ἀπλῶς νά
βάζουν τήν ὑπογραφή των, ἄλλοι ἀντὶ ὑπογραφῆς σημείωναν τό
σημεῖο τοῦ σταυροῦ καί ἄλλοι τέλος ὑπεγράφεοντο ὑπὸ τοῦ Γραφέως
ἢ καί ἄλλου προσώπου.

191. Τῆς Βασιλικῆς: δέν ἀναφέρεται τό ἐπώνυμο, ἐπειδὴ ἡ τότε κοινωνία τῆς Σύμης
εἶναι μικρή καί οἱ ἀνθρώποι γνωρίζονται καλῶς μεταξύ των, συνεπῶς ἡ ἀναφορά καί μόνο
τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος θεωρεῖται ἀρκετή.

192. Ὁ Γραφέας ἄφησε τό τμήμα αὐτό κενόν, ὥστε νά συμπληρώσει ἀργότερα τό ὄνο-
μα τοῦ γείτονος, χωρίς ὅμως νά τό πραγματοποιήσει.

193. Ἀμπελοκόμματα, τά: τεμάχια ἀμπέλου.

4) Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι κατὰ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης κατὰ τὸ ἔτος 1871 διεπιστώθη, ὅτι περίπου τὸ 85-87% τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ τῆς μεγαλονήσου, Ἑλλήνων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων Μουσουλμάνων καὶ περίπου τὸ 95-97% τοῦ θήλεος πληθυσμοῦ δὲν γνώριζαν γραφὴ καὶ ἀνάγνωσι. Καὶ ἡ τότε κατάστασι στὴ Σύμη, στὰ λοιπὰ νησιά τῆς Δωδεκανήσου καὶ στὶς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος γενικότερα, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἦταν πολὺ διαφορετικὴ.

5) Εὐτυχῶς σήμερα στὴν Ἑλλάδα, στὴν Εὐρώπῃ καὶ στὶς περισσότερες χώρες τοῦ κόσμου ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ἐπισκέπτεται τὸ Σχολεῖο καὶ τουλάχιστον μαθαίνει γραφὴ καὶ ἀνάγνωσι. Παρὰ ταῦτα ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται συστηματικότερα μὲ τὸ γράψιμο καὶ τὸ διάβασμα πιστεύεται ὅτι καὶ σήμερα ἀποτελοῦν μία σχετικῶς μικρὴ μειοψηφία.

XXVIII. ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ, ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΛΛΟΥ, ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Γ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΗ: 15-01-1789

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 28, p3270107]

1) Περίληψη

Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἡ Μεγάλου Σωτήρη Ἱερομόναχος Μελέτιος καὶ ὁ Σύγκελλος Καλλνίκος Γεώργης Παπασταμάτης, προέβησαν σὲ ἀνταλλαγὴ ἀκινήτων καὶ πρὸς ἐξασφάλισι ἀμφοτέρων συνετάγησαν δύο ὅμοια Συμφωνητικὰ Γράμματα καὶ ἔλαβεν ἕκαστος ἀπὸ ἑνα.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, 2/ὁ Ἅγιος Καθηγούμενος Κύρ Μελέτιος τοῦ Σωτῆρος [τῆς] Νερᾶς, 3/ἔδωκεν δύο ἀμπελοκόμματα εἰς τὸ Πέδιν τοῦ Ἀγίου 4/ Συγκέλλου Κύρ Καλλνίκου Γεώργη Παπασταμάτη, τὸ ἕνα 5/κοντὰ τῆς Βασιλικῆς καὶ τὸ ἄλλο κοντὰ [-----]¹⁹⁴. 6/Τοῦ ἔδωκεν πάλιν

194. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔμεινε κενὸ ἀπὸ τὸν Γραφέα, μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ συμπληρωθεῖ ἀργότερα, πράγμα ποὺ ὅμως δὲν ἔγινε.

ὁ ῥηθεὶς Κύρ Καλλίνικος δύο Πλα7/τεία εἰς ταῖς Σκάλαις, κοντά τοῦ Παπᾶ Νικήτα [Ξυνίδη] καὶ τὰ ἔκα8/μαν ἀλλαξίαν.

Ὅθεν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τό ἐξῆς τὰ 9/ἄνωθεν ἀμπελοκόμματα νά εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ 10/Κύρ Καλλινίκου, ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπα11/στα, ὁμοίως δέ πάλιν καὶ τὰ Πλατεία νά εἶναι εἰς τήν 12/ἐξουσίαν τοῦ Ἑγουμένου.

Ὅθεν ἔγιναν καὶ δύο παρό13/μοια Γράμματα καὶ ἐδόθη τό μέν εἰς χεῖρας τοῦ 14/Κύρ Καλλινίκου, τό δέ εἰς χεῖρας τοῦ Ἑγουμένου [τοῦ Μοναστηρίου τῆς Νερᾶς Ἱερομονάχου Μελετίου] καὶ 15/ἔστω[σαν] εἰς ἀσφάλειαν.

,αψπθ', Ἰανουαρίου ιε'.

16/Μελέτιος Ἱερομόναχος Ἑγούμενος ὑπόσχο17/μαι.

18/† Ὁ Γράψας Νοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Πρόκειται γιὰ παρόμοιο ἔγγραφο μέ τό ὑπ' ἀρ. XXVII τῆς μετὰ χεῖρας ἐργασίας.

2) Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καὶ ἀπὸ πολλά ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

3) Ὁ Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ εἶχε τύχει καλῆς παιδείας, γράφει χωρὶς γραμματικά καὶ συντακτικά σφάλματα καὶ ἡ γραφή του εἶναι κανονικὴ καὶ εὐανάγνωστος.

XXIX. ΔΩΡΕΑ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΟΣΤΡΙΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 15-03-1789

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 29, p3270109]

1) Περίληψη

Ἡ Εἰρήνη Μοστριοῦ ἔχει πάρει ὡς ἀδελφομοίριν τῆς στήν περιοχή τῆς Νανοῦς ὁρισμένα ἐλαιόδενδρα, μαζί μέ τόν Παπᾶ Συμεών. Ἐκεῖνη δωρίζει τό μερίδιό τῆς στήν περιοχή αὐτή στό Μοναστήρι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἢ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη, διὰ ψυχικὴν τῆς σωτηρία καὶ διὰ νά μνημονεύεται τό ὄνομά τῆς ἀπὸ τούς Πατέρες τῆς Μονῆς κατὰ τή Θεία Λειτουργία καὶ τίς ἄλλες Ἱερές Ἀκολουθίες.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Εἰ2/ρήνη Μοστριοῦ δίδει καί χαρίζει διά μνημόσυνόν της καί 3/διά ψυχικήν της σωτηρίαν¹⁹⁵ εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος 4/τῆς Νερᾶς, τό ἀδελφομοίριν¹⁹⁶ της ταῖς ἐλαῖες εἰς τήν Νανοῦ¹⁹⁷, 5/ὅπου ἔχει μέ τόν Παπᾶ Συμεών, τῆς ὁποίας ἤγουν τό 6/μερίδιόν της, νά τό ἐξουσιάζῃ τό Ἱερόν Μοναστήριον ὡς 7/οἰκεῖον κτῆμα.

Διό ἔγινε καί τό παρόν καί ἔστω εἰς 8/ἀσφάλειαν.

,αψθ', Μαρτίου ιε.' Ἐν Σύμῃ.

9/Εἰρήνη Μοστριοῦ, ὑπόσχομαι.

10/† Ὁ Γράφας Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Εἰρήνη Μοστριοῦ πιστεύει ἀκράδαντα, ὅτι μέ τό νά προσφέρει τό μερίδιό της ἀπό ἀδελφομοίρι της στήν περιοχή τῆς Νανοῦς πρός τή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, ἐπιτελεῖ σπουδαῖο ἔργο καί αὐτό συντελεῖ στή συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν της.

2) Ἡ Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἀποδέχεται τή δωρεά αὐτή, μέ τήν ὑποχρέωση νά μνημονεύει τό ὄνομα τῆς δωρητριάς, τόσον ἐν ὧσφ ζεῖ, ὅσον καί μετά τόν θάνατον αὐτῆς. Διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ περιουσία τῆς Μονῆς ἠϋξάνετο, χωρίς ἡ ἴδια νά ὑποβληθεῖ σέ πρόσθετες δαπάνες. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Μονές συνήθως ἀποκτοῦσαν πολύ μεγάλες περιουσίες.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Δωρητηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ Νοτάριος, ὅπως αὐτοαποκαλεῖται, Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ. Δέν γνωρίζουμε, ἐάν στήν περίπτωση αὐτή ὁ Νοτάριος ἐδέχετο κάποια ἀμοιβή ἢ αὐτό τό ἔκανε δωρεάν. Ἐπίσης εἶναι ἄγνωστο ποῖος ἀπένειμε καί ἀνεγνώριζε τόν τίτλο τοῦ Νοταρίου σέ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι συνέτασσαν παρόμοια ἔγγραφα.

195. Οἱ πιστοί Χριστιανοί, παλαιότερα καί μέχρι σήμερα, πιστεύουν, ὅτι δωρίζοντας κάτι σέ Μονή ἢ ναόν, συγχωροῦνται τά ἁμαρτήματά των. Ἐπίσης πιστεύουν, ὅτι τό νά μνημονεύεται τό ὄνομά των καί τῶν συγγενῶν των, ζώντων καί τεθνεώτων ὠφελεῖ τήν ψυχή των.

196. Ἀδελφομοίρι, τό: μερίδιο ἀπό κληρονομία ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς.

197. Νανοῦ, ἢ: προελληνικό τοπωνύμιο. Ὅρμος, ὁ ὁποῖος κεῖται ΝΔ τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Σύμης καί δεξιᾷ, διά τόν φεύγοντα ἀπό τόν Γιαλό τῆς Σύμης καί πηγαίνοντας μέ πλοῖο πρός τή Μονή τοῦ Πανορμίτου.

4) Πιθανότερο φαίνεται, ότι οι ίδιοι οι συντάκτες και γραφείς τῶν ἐγγράφων αὐτῶν ἀπεκαλοῦντο «Νοτάριοι» ἢ ὀρισμένοι καὶ «Πρωτονοτάριοι», πρᾶγμα πού στήν πραγματικότητα ἐδικαιοῦντο, διότι ἀκριβῶς ἐπιτελοῦσαν τό ἔργο τῶν σημερινῶν Συμβολαιογράφων καὶ μάλιστα σέ μίαν ἐποχή, κατά τήν ὁποίαν οἱ ἐγγράμματοι ἐσπάνιζαν. Ἡ κοινωνία, τά μέλη τῆς ὁποίας ἐξυπηρετοῦσαν, ἦταν ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀνεγνώριζε στήν πράξη τούς τίτλους αὐτούς καί περιέβαλλε τούς Νοταρίους μέ ἰδιαίτερη τιμή.

**XXX. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΦΩΤΕΝΑΣ ΨΑΡΑ,
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΑΡΙΑΝ, ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΝΙΚΗΤΑ
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑΣ: 16-04-1789**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 30, p3270110]

1) Περίληψη

Ἡ Φώτενα Ψαρᾶ, πιθανῶς χήρα, σύζυγος τοῦ Φώτη, χωρίς τέκνα, ἀποφασίζει καί δωρίζει ὀλόκληρη τήν περιουσία αὐτῆς στή Μαρία, θυγατέρα τοῦ Νικήτα τῆς Τριανταφυλλιάς καί σύζυγο τοῦ ἀνεψιοῦ της Νικόλα, ἡ ὁποία Μαρία ἀναλαμβάνει τήν ὑποχρέωση νά φροντίζει τή Φώτενα ἐν ὧσφ ζεῖ καί μετά θάνατον νά φροντίσει ἐπίσης γιά τήν τέλεση τῶν νομίμων, ἥτοι τῆς κηδείας καί τῶν μνημοσύνων αὐτῆς καί ὅτι ἄλλο συνηθίζεται.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἀποδεικτικοῦ καί Ἐμμαρτύρου Γράμμα-
τος γίνεται δῆλον, ὡς ἡ Φώτενα τοῦ 2/Ψαρᾶ, ἔτι ζῶσα καί τάς φρέ-
νας ἔχουσα σῶας, μέ τήν εὐχὴν της, 3/δίδει τῇ Μαρίᾳ, θυγατρὶ τοῦ
Νικήτα Τριανταφυλλιάς¹⁹⁸ καί γυνῆς τοῦ ἀνεψιοῦ της Νικόλα, 4/διά
ψυχικήν της σωτηρίαν καί σωματικήν της κυβέρνησιν, ἕνα ἀμπέλι εἰς
τό Πότι¹⁹⁹, 5/ἀπέξω τῆς Ἀγίας Μαρίνας καί εἰς τό Ἀμπούτζον²⁰⁰ ἕνα
γύρον, πλησίον τοῦ Κώστα Γιαννουρίου 6/καί εἰς τήν Γερονίαν²⁰¹ δύο
Πλατεία, πλησίον τοῦ Ρεμοῦ καί εἰς τό Βιγλί Μανδρί ἕνα, πλησί7/ον

198. Νικήτας τῆς Τριανταφυλλιάς: ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

199. Πότι, τό: τοπωνύμιο.

200. Ἀμπούτζον, τό: τοπωνύμιο.

201. Γερονία, ἡ: τοπωνύμιο.

τοῦ Νικόλα Χελίου τό ἀμπέλι. Καί τό ἀδελφομοίριν της, ὅπου ἔχουν μέ τήν Φώτενα, ἀνεψιάν 8/τοῦ Ἀγίου Λέρνης²⁰².

Αὐτά τά πράγματα τά δίδει τῇ εἰρημένη Μαρία, διά νά τήν ζωογονῇ, 9/ἕως οὗ ζῇ καί νά τήν κοιτάζῃ εἰς τό γῆρας της καί μετά τόν θάνατόν της, νά γυρεύσῃ 10/τήν ἀμαρτωλήν της ψυχήν, μέ τόν Ἅγιον Δεσπότην καί μετά τῶν λοιπῶν Ἱερῶν 11/καί ἐτέρων [προσώπων] καί τινάς νά μὴν ἡμπορῇ νά τήν ἐνοχλήσῃ, ὥσάν ὅπου 12/εἶναι μέ τήν βουλὴν της καί μέ τήν εὐχήν της. Καί ἂν σηκωθῇ κανεῖς ἀρσενικός ἢ 13/θηλυκός, διά νά τήν ἐνοχλήσῃ, νά ἔχῃ τήν κατάραν της. Διό ἔγινε καί τό παρόν 14/εἰς ἐνδειξιν ἀληθείας καί βεβαίαν ἀσφάλειαν. ,αψπθ', Ἀπριλίου ιστ'.

15/Ἐν Σύμη.

16/Φωτεινὴ τοῦ Ψαῤᾶ ὑπόσχομαι.

17/Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ρόδου Παπᾶ Νικήτας [Ξυνίδης] μαρτυρῶ²⁰³.

18/Γεώργης τοῦ Χατζῆ-Σάββα καί Πρωτόγερος μαρτυρῶ.

19/Ὁ Διακο-Κοντογιάννης μαρτυρῶ.

20/Ὁ Νοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Φώτενα Ψαῤᾶ, χωρίς ἀπογόνους καί ἄλλους ἐξ αἵματος συγγενεῖς, οἱ ὅποιοι θά μπορούσαν νά ἐνδιαφερθοῦν δι' αὐτήν, δωρίζει ὁλόκληρη τήν περιουσίαν της, κινητὴ καί ἀκίνητη στὴ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Νικήτα τῆς Τριανταφυλλιάς καί σύζυγο τοῦ ἀνεψιοῦ της, προκειμένου ἡ Μαρία νά τὴ φροντίζει ἐνόσω ζεῖ, νά τήν περιποιεῖται ὅταν γηράσῃ καί νά ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τήν τέλεση τῶν νομίμων μετὰ τόν θάνατον αὐτῆς.

2) Ἡ Μαρία ἀποδέχεται τὴ δωρεὰ καί ὑπόσχεται νά τηρήσῃ ὅλες τίς ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσες ὑποχρεώσεις. Παρόμοιες περιπτώσεις

202. Ἅγιος Λέρνης: γιὰ ἓνα διάστημα ὑπῆρξε Ἐπισκοπὴ Λέρνης ἢ Λέρου καί ἀναφέρεται καί σέ ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου καί τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου.

203. Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ρόδου Παπᾶ Νικήτας: ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ρόδου τότε, ὅπως καί σήμερα, διόριζε Ἀρχιερατικούς Ἐπιτρόπους στὰ διάφορα νησιά, προκειμένου νά τόν ἀντιπροσωπεύουν, νά τόν ἐνημερώνουν καί νά ἐπιλύουν ἐπὶ τόπου διάφορα προβλήματα. Δέν ἀναφέρεται τὸ ἐπώνυμο τοῦ Παπᾶ Νικήτα, φαίνεται ἀπλᾶ ὅτι τὸ ὄνομά του ἦταν ἀρκετό. Ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου συνάγεται ὅτι τὸ ἐπώνυμο τοῦ Παπᾶ Νικήτα ἦταν Ξυνίδης.

ἀπαντοῦν συχνά καί σήμερα, συνήθως σέ πρόσωπα μοναχικά, τά ὅποια εἴτε δέν θέλησαν ἢ δέν μπόρεσαν νά δημιουργήσουν δική των οἰκογένεια, εἴτε δέν ἀπέκτησαν τέκνα.

3) Ἡ φροντίδα τῶν ἀνθρώπων γιά τή ζωή των γενικά καί ιδιαίτερα κατά τό γήρας εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένη, διότι ὅταν φθάσει κάποιος σέ προχωρημένη ἡλικία καί ἀντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα καί δέν μπορεῖ μόνος του νά αὐτοεξυπηρετηθεῖ, τότε ἀκριβῶς χρειάζεται τή βοήθεια καί τή συμπαράσταση τῶν ἄλλων.

XXXI. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΣΕΣΚΛΙΟΥ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ

ΣΥΜΗΣ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ: 6-03-1791

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 31,
p3270111 - p3270116]

1) Περίληψη

Ἡ Κοινότητα τῆς νήσου Σύμης ἀποφασίζει ὁμόφωνα νά πωλήσει τό μικρό νησί τοῦ Σεσκλίου (ἀρχαία Τευτλοῦσα), τό ὅποῖον εὑρίσκεται πλησίον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, στήν ἐν λόγῳ Μονή, ἔναντι τοῦ ποσοῦ τῶν δύο χιλιάδων καί ἑξακοσίων (2.600) γροσίων, τά ὅποια καί κατέβαλε ἡ Μονή στήν Κοινότητα τῆς Σύμης. Πρός τοῦτο συνετάχθη τό παρόν ἔγγραφο, τό ὅποῖον ἐπέχει θέση Συμβολαίου Ἀγοραπωλησίας καί ὑπεγράφη ὑπό πολυαριθμῶν κατοίκων τῆς Σύμης.

2) Κείμενο

[Ἄνω καί μέσον: ἔχει τεθεῖ ἑλλειψοειδοῦς σχήματος σφραγίδα. Στό κέντρο αὐτῆς παρίσταται ὁ Παμμέγιστος Ταξιάρχης Μιχαήλ, ὁλόσωμος, ὄρθιος, μετωπικός, φέρων μέ τό δεξί του χέρι ἀναπεπταμένο γυμνό ξίφος, ἐνῶ ἀριστερά του παρίσταται ἰσχυρῶς σχηματοποιημένο κυπαρίσσι. Περιμετρικά ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «ΕΦΡΑΓΙΣΘΗ ΤΗ ΠΑΡΟΥΣΑ ΒΟΥΛΑ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΣΙΜΙΣ. 1770»].

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἀποδεικτικοῦ καί Βεβαιωτικοῦ Γράμματος, δηλοῦμεν καί φανερώνομεν καί ὅτι Θεληματικῶς, ὅτι ὡς 2/ πάντες ἡμεῖς, οἱ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν οἰκοῦντες Σύμη, παρ' ἡμῶν, διά πάντων γνώμη κοινή ὅλου τοῦ κόσμου, 3/μικρῶν τε καί μεγάλων ἐποულήσαμεν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, τοῦ ἐπονομαζομένου Πανερμιώτη, τό νησίον, 4/τό ὀνομαζόμενον Σεσκλί, διά γρόσια χιλιά-

δες δύο ἔτι καί ἐξακόσια, λέγω Ν(ούμερο): 2.600, ἅπερ 5/καί ἐλάβαμεν ἤδη σῶα, παρά τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου Πανερμιώτη, ἥτοι παρά τοῦ παρευρεθέν6/τος [ἐκπροσώπου αὐτοῦ] καί δέν ἔχομεν πλέον νά ζητοῦμεν παρ' αὐτοῦ, οὔτε πολύ, οὔτε ὀλίγον καί εἰς τό ἐξῆς [τό Μοναστήριον τοῦ Πανερμιώτη], νά τό 7/ἐξουσιάξῃ ὡς οἰκεῖον του κτῆμα ἀνεπόσπαστον.

Μάλιστα δέ τούτους τούς καιρούς, ὅπου ἐδόθη τό νησίον 8/εἰς τό Μοναστήριον [τοῦ Πανερμιώτη], ἐλπίζομεν νά ἔχῃ ὀλίγον συμφέρον, ἐπειδή τήν σήμερον φαίνεται πῶς εὐρίσκεται 9/εἰς ἀνάγκας καί φροντίδας οὐκ ὀλίγας, μέ τό νά εἶναι Τεκκές, ἥτοι Ξενοδοχεῖον πάντων καί γεωργών10/τας καί καλλιεργώντας αὐτό, ἴσως καρποφορεῖ καί εὐρίσκει ὄφελος καί ἐλάφρυνσιν ὁ Πανερμιώτης, 11/ὅπερ ἀγορασθέν καί ἐξοφληθέν τελείως παρ' αὐτοῦ. Πλήν νά ἔχῃ νά δίδῃ ὁ Πανερμιώτης τοῦ τόπου μας, 12/τόν καθ' ἕκαστον χρόνον τό ἀβαέδι²⁰⁴ (;) γρόσια δέκα ὀκτώ (18). Ὅθεν ἐγράφη καί τό παρόν, μέ τήν ἡμῶν 13/συμβουλὴν καί θέλησιν, ἵνα ἔχῃ τό κῦρος καί τήν ἰσχύν ἐν παντί Κριτηρίῳ.

,αψα', Μαρτίῳ στ'.

14/Ἐκ Σύμης, ἐκ τῆς Κοινότητος ὅλης γεγραμμένον, Ἑγουμενεύοντος τοῦ Καλλίστου καί Ἐπιτροπεύοντος τοῦ Χατζῆ - Βασιλείου [Χατζῆ - Διάκου].

15/Ἰδού, φανερώνομεν πάντες ἡμεῖς, πῶς ἀπό τό χωράφι τοῦ Μοναστηρίου Μιχαήλη, ὅπου ἐδόθη παρ' ἡμῶν 16/καί τό ἐξουσιάξῃ ἕως τῆς σήμερον, νά μὴν ἔχῃ νά κάμῃ ὁ Πανερμιώτης, ἀλλὰ εἰς τό ἐξῆς τοῦ Μιχαήλη ἔστω 17/κτῆμα ἀναπόσπαστον.

18/Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ῥόδου Παπᾶ Νικήτας [Ξυνίδης].

19/Μιχάλης Μίγκλης καί Πρωτόγερος παρών.

20/Κώστας Ἱερεὺς καί Οἰκονόμος μαρτυρῶ.

21/Γεώργιος Ἱερεὺς καί Σακελλάριος μάρτυρας.

22/Μιχάλης μαρτυρῶ. Ἰω(άννης) Ἱερεὺς καί Σακκελίων μάρτυρας.

23/Μιχάλης Κλαδάκης. Μιχαήλ Ἱερεὺς [-----] ὀρίσιος μαρτυρεῖ.

24/Γεώργιος Κοντογιάννης. Παπᾶ Κυριάκος Πλανουδίου μάρτυς.

25/Ἰω(άννης) Καρά - Κώστα μαρτυρῶ. Παπᾶ Ἰω(άννης) Κουνελές μαρτυρῶ.

26/Χατζῆ - Κώστας Χατζῆ - Φώτη. Παπᾶ Μιχαήλ Γεννάς μάρτυρας.

204. Ἀβαέδι, τό: ἐτήσια εἰσφορά.

27/Χατζή - Μιχάλης Τζαταλιός. Παπᾶ Βασίλειος Κουτελᾶς μάρτυρας.

28/Νικόλαος Χατζή - Φωτήλας. Παπᾶ Καλονικόλας μάρτυρας.

29/Μιχάλης Γεώργη Γεννίας. Παπᾶ Νικήτας Μιχαλούτζου μάρ-
τυρας.

30/Χατζή Φιλίππου. Παπᾶ Κυριάκος τῆς Μιχαλούτζου μάρτυς.

31/Φιλίππης Λούπης. Παπᾶ Νικόλας Χατζή - Νικήτας Σικαλίου
μάρτυρας.

32/Παπᾶ Μιχάλης Κατζαράς μαρτυρῶ».

3) Παρατηρήσεις

1) Δυτικά τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου καί σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό αὐτήν εὐρίσκεται τό μικρό νησί Σεσκλί (ἀρχαία Τευτλοῦσα, ἡ), τό ὁποῖον ἀπό ὅτι φαίνεται παλαιότερα ἀνήκε στήν Κοινότητα τῆς Σύμης καί κατά τό ἔτος 1791 ἀπεφασίσθη ὑπό τῶν κατοίκων τῆς Σύμης νά πωληθεῖ στή Μονή τοῦ Πανορμίτου.

2) Ὡς εὐλόγο τίμημα ὀρίσθηκε τό ποσόν τῶν δύο χιλιάδων καί ἑξακοσίων (2.600) γροσίων, τά ὁποῖα πλήρωσε ἡ Μονή τοῦ Πανορμίτου πρὸς τήν Κοινότητα τῆς Σύμης καί ἔκτοτε τό Σεσκλί περιήλθε στήν κυριότητα καί νομή τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

3) Πρὸς τόν σκοπό αὐτό συνετάγη καί τό παρόν ἔγγραφον, τό ὁποῖον ἐπέχει θέση Συμβολαίου Ἀγοραπωλησίας καί ὑπογράφεται ἀπό τόν Ἐπίτροπο τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Παπᾶ Νικήτα, τόν Πρωτόγερο Σύμης Μιχάλη Μίγκλη, δεκατρεῖς Ἱερεῖς καί πολυάριθ-
μους κατοίκους τῆς νήσου Σύμης.

XXXII. ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΒΕΡΡΟΙΑΙΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΟΕΣΤΩΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ: 1-04-1791

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 32, p3270117]

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Καλλίνικος ὁ Βερροιαῖος ἀπευθύνει αὐτήν τήν Ἐγκύκλιο Ἐπιστολή του πρὸς τόν Κλῆρον, τοὺς Προ-
εστῶτες καί ἅπαντα τόν λαό τῆς Σύμης καί τοὺς ὑπενθυμίζει, ὅτι
τό Σεσκλί ἐπωλήθη ἀπό τήν Κοινότητα τῆς Σύμης στή Μονή τοῦ
Πανορμίτου, ἡ ὁποία καί κατέβαλε ὡς τίμημα τό ποσόν τῶν δύο

χιλιάδων καὶ ἑξακοσίων (2.600) γροσίων, ποσόν ὃχι εὐκαταφρόνητο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Συνεπῶς ὀφείλουν οἱ πάντες νὰ ἀποδεχθοῦν ὡς ἔγκυρη τὴ γενομένη πώληση καὶ κανεὶς νὰ μὴν τολμήσει νὰ ἐναντιωθεῖ καὶ νὰ διεγείρει ταραχές ἔνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ, διαφορετικὰ ἐκεῖνος θὰ εἶναι ἀφορισμένος καὶ ἀσυγχώρητος παρὰ Θεοῦ τοῦ Παντοκράτορος, ἕως ὅτου παύσει τίς ἐνέργειές του αὐτές, μετανοήσει καὶ ζητήσει συγχώρηση ἐκ μέρους τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας.

2) Κείμενο

«1/† Ἡμέτερε Ἐπίτροπε τῆς Σύμης, εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς, Ὅσιώτατοι Ἱερομόναχοι, τίμιοι Γέροντες καὶ Προεστῶτες καὶ λοιποὶ 2/ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοί, χάρις εἴη Ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ἀπὸ μεγάλην ἀνάγκην διὰ τὸ 3/πολύ χρέος, ὅπου εἶχεν ὁ τόπος σας, πρὸς ἐλάφρυνσιν τούτου, κοινῇ γνώμῃ θελήσατε καὶ συμφωνία ὅλων 4/τῶν Χριστιανῶν τῆς νήσου σας Σύμης, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ὁμογνωμόνως ἐπώλησατε τὸ νησίον, τὸ καλούμενον Σεσκλί, 5/εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Πανερμιώτη, διὰ γρόσια δύο χιλιάδες καὶ ἑξακόσια (2.600), ἅπερ καὶ ἔλαβεν τὸ Κοινόν τοῦ τόπου σας, 6/σῶα καὶ ἀνελλιπῇ, διὰ τοῦτο ἀποφαινόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι, ὁφέποτε ἤθελεν ἀποτολῇ 7/μήση τινάς, κακία καὶ δυστροπία κινούμενος, νὰ διεγείρῃ ταραχήν, νὰ ἐνοχλήσῃ τὸ Μοναστήρι ἢ κατὰ 8/καιρόν τόν τούτου Ἡγούμενον, ἔνεκεν τούτου τοῦ νησίου, ἀφορισμένος εἴη παρὰ Θεοῦ, Κυρίου Παντοκράτορος, 9/κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτός δέ οὐδαμοῦ, 10/εὔροιεν δέ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ του ἀντιμαχόμενον τόν Ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, ἔχων τὰς ἀράς τῶν Ἀγίων τριακοσίων 11/δέκα καὶ ὀκτώ (318) Θεοφόρων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν Ἀγίων Συνόδων, ἕως οὗ παύσει τῆς ταύτης 12/λόγου ταραχῆς καὶ ἀδίκου ἐνοχλήσεως.

Ἠγοράσθη διὰ τοῦ Ἡγουμένου Κύρ Καλλινίκου καὶ διὰ τοῦ Ἐπιτρόπου Χατζῆ 13/Βασιλείου Χ(ατζῆ) Διάκου, κατὰ τὸ κοινόν τοῦ τόπου σας τῆς πωλήσεως Γράμμα, ὅπου εἶδομεν.

αψα', Ἀπριλίου α'.

14/† Ὁ Ῥόδου Καλλνίκος».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Καλλίνικος ὁ Βερροιαῖος (1758-1792) ἀπευθύνει τὴν Ἐγκύκλιο αὐτὴ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τοὺς ἄρχοντες καὶ τὸν λαὸ τῆς Σύμης καὶ τοὺς προτρέπει νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν ἐγκυρότητα τῆς πωλήσεως τοῦ Σεσκλίου, ἡ ὁποία ἐγίνε ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος τῆς Σύμης πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου.

2) Ὁ Μητροπολίτης ἀπειλεῖ μέ ἀφορισμὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μελλοντικὰ τυχόν ἤθελαν ἐναντιωθεῖ στὴ γενομένη πώληση καὶ ἤθελαν διεγείρει ταραχές καὶ δημιουργήσει προβλήματα.

3) Ἀπὸ ὅτι πληροφοροῦμεθα ἀπὸ ἄλλα ἐγγράφα, τὰ ὁποῖα σώζονται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, ἀτυχῶς δὲν ἔλειψαν στὸ μέλλον παρόμοιες ἀντιδράσεις καὶ ταραχές, τόσον ἀπὸ πρόσωπα, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Κοινότητα, ὅμως τελικὰ ἐπεκράτησε ἡ σύνεση καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐγκυρότητα τῆς γενομένης πωλήσεως.

XXXIII. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΕΙΡΗΝΗΣ ΙΩ.

**ΡΟΥΣΑΚΗ, ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΝΕΨΙΕΣ ΤΗΣ ΜΑΪΣΤΡΙΣΣΑ ΚΑΙ
ΦΩΤΕΝΑ, ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΒΑΣΙΛΗ ΚΑΤΖΟΥΛΗ: 1-11-1791**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 36, p270123]

1) Περίληψη

Ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου Ρουσάκη, πιθανῶς ἄγαμη ἢ χήρα ἄνευ τέκνων, ἀποφασίζει καὶ δωρίζει ὀρισμένα ἀκίνητά της στὶς δύο ἀνεψιές της, τίς αὐταδέλφες Μαῖστρισσα καὶ Φώτενα, θυγατέρες τοῦ Βασιλείου Κατζούλη. Ἐκεῖνες ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωση νὰ τὴ φροντίζουν ὅταν γηράσει καὶ μετὰ τὸν θάνατό της νὰ ἔχουν τὸ χρέος νὰ ἐνδιαφεροῦν γιὰ τὴν τέλεση τῶν μνημοσύνων της καὶ ὅτι ἄλλο συνηθίζεται στὴν περίπτωσιν αὐτή.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Εἰρήνη, θυγάτηρ Ἰωάννου Ρουσάκη, ἥδη ζῶσα 2/καὶ τὰς φρένας ἔχουσα σώας, δίδει μέ τὴν εὐχὴν της καὶ μέ τὴν βουλὴν της, ταῖς ἀνεψιαῖς της, θυγατρά3/σι Βασίλῃ Κατζούλη²⁰⁵, Μαῖστρισσαι²⁰⁶

205. Κατζούλης, ὁ: ἐπώνυμο, τὸ ὁποῖο διατηρεῖται καὶ σήμερα καὶ ἀκούεται ὡς Καζούλης.

206. Μαῖστρισσα, ἡ: βαπτιστικὸ ὄνομα ἀσυνήθιστο. Πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ «Μαῖστορας» ἢ «Μάστορας», ἥτοι ὁ μεγάλος, ὁ δυνατός, ὁ ἐξέχων.

καί Φώτενας, ἡ ὁποία Φώτενα²⁰⁷ εἶναι καί βαπτιστική της²⁰⁸, ἓνα περιβολάκι μέ 4/συκίαις εἰς τόν Ποταμόν τῆς Ἀγίας Μαρίνας, πλησίον τῆς Φώτενας τοῦ Ἀγαπητοῦ²⁰⁹ καί Πλατεία τέσσαρα εἰς τήν Νανοῦν, 5/μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει ὁ Πανερμιώτης μίαν ἐλαίαν²¹⁰.

Τά δύο Πλατεία εἶναι κοντά τοῦ Καλοιδίου 6/καί τό ἄλλο κοντά τοῦ Σημονᾶ²¹¹ καί τό ἕτερον ἔχει μέσα πηγάδι καί δύο γανιτάλια²¹² καί ἓνα τρίτον σιγκλί²¹³, 7/τά ὁποῖα νά τὰ ἐξουσιάζουν καί αἱ δύο αὐταδέλφαι Μαῖστρισσα καί Φώτενα εἰς τό ἐξῆς, ὡς οἰκεία των κτή8/ματα ἀνεπὸσπαστα, ἐπειδὴ ἔδωκαν τό Σαραντάσι²¹⁴ τῆς Θείας τῆς Μαρίας, αὐταδέλφης τῆς Εἰρήνης 9/καί ἔτι ὑπόσχονται νά τήν κοιτάζουν καί εἰς τό γῆρας της καί μετὰ τόν θάνατόν της, νά ἔχουν χρέος νά κάμουν 10/καί τῆς Θείας των Εἰρήνης τό Τεσσαρακονταλείτουργόν της²¹⁵. Διά τοῦτο νά μήν ἡμπορῇ τινάς νά ταῖς ἐνοχλήσῃ, 11/ὥσάν ὅπου εἶναι μέ τήν βουλὴν της καί μέ τήν εὐχὴν της. Καί ἂν εὔρεθῇ τινάς, ἀρσενικός ἢ θηλυκός, 12/ξένος ἢ ἐδικός καί τὰς ἐνοχλήσῃ, νά ἔχῃ τήν κατάραν της, ὁμοῦ καί τῶν γονέων της²¹⁶.

207. Φώτενα, ἡ: βαπτιστικό ὄνομα, πιθανῶς Φωτεινὴ.

208. Τονίζεται ὅτι ἡ Φώτενα εἶναι ἀναδεκτή τῆς θείας της Εἰρήνης Ἰ. Κατζούλη, γενονός πού δημιουργεῖ στενότερους πνευματικούς δεσμούς μεταξύ των, πέραν τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας.

209. Ἀγαπητός, ὁ: ὄνομα βαπτιστικό, ἀλλά καί ἐπώνυμο. Ἀμφότερα εἶναι σέ χρῆσιν καί σήμερα. Στὴν Κρήτη ὁ Ἀγαπητός λέγεται καί Ἀγάπιος.

210. Ἡ ἐλαία ἀνήκει στὴ Μονὴ τοῦ Πανερμιώτη ἢ Πανορμίτου καί τό ἀκίνητο στὴν Εἰρήνη Ἰ. Κατζούλη. Πρόκειται γιὰ τό λεγόμενο «σηκωματάρικο δένδρο», σύνηθες στὴν Κρήτη παλαιότερα καί σήμερα, σέ ἄλλον ιδιοκτήτη νά ἀνήκει τό χωράφι καί σέ ἄλλον τὰ δένδρα πού ὑπάρχουν μέσα σέ αὐτό.

211. Σημονᾶς, ὁ: πιθανῶς ἀπὸ τὸ Σίμων.

212. Γάνιτας, ὁ καί γανιτάλι, τό: πῆλινο πιθάρι. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 1413.

213. Σιγκλί, τό: μετάλλινος κάδος ἀντλήσεως καί μεταφορᾶς νεροῦ.

214. Σαραντάσι, τό: ἡ τέλεση τοῦ μνημοσύνου κατὰ τὴν τεσσαρακοστή ἡμέρα ἀπὸ τοῦ θανάτου κάποιου. Πρβλ. τὴ φράση: «Τελοῦνται τὰ Σαράντα κάποιου».

215. Τεσσαρακονταλείτουργον, τό ἢ Σαρανταλείτουργο, τό: ἡ τέλεση ἐπὶ καθημερινῆς βάσεως τεσσαράκοντα (40) Θεῶν Λειτουργιῶν, ἧτοι ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου κάποιου, ἕως τό τεσσαρακονθήμερον μνημόσυνον αὐτοῦ καί τοῦτο προκειμένου νά μνημονεῖται καθημερινῶς τό ὄνομα τοῦ θανόντος. Σέ μεσαιωνικούς ναοὺς τῆς Κρήτης καί δίπλα ἀπὸ τὴν Πρόθεση, συναντᾷ κανεῖς σήμερα συχνά χαραγμένες ἐπάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου κάθετες γραμμές, παράλληλες μεταξύ των, πού προφανῶς σημειῶνε καθημερινῶς ὁ ἱερεὺς, προκειμένου νά εἶναι σέ θέσι νά γνωρίζει, πότε συμπληρῶνεται τό σαρανταλείτουργο.

216. Τόσον ἡ εὐχή κάποιου καί ἰδιαίτερα τῶν γονέων, ὅσον καί ἡ κατάρα πιστεύεται ὅτι ἔχουν ἰδιαίτερη βαρὺτητα καί σημασία. Στὴν Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου μεταξύ ἄλλων ἀναφέρεται καί ἡ φράση: «Ὅτι εὐχαὶ γονέων στηρίζουσι θεμέλια οἰκῶν». Μέγα Εὐχολόγιον, Εὐχή εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Στεφανώματος, Ἐκδοτικός Οἶκος ΑΣ-

‘Οθεν ἔγινε καί 13/τό παρόν εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας καί βεβαίαν ἀσφάλειαν. ,αψα’, Νοεμβρίου α’.

14/Ἐν Σύμη.

15/Εἰρήνη, θυγάτηρ Ἰωάννου Ρουσάκη ὑπόσχομαι.

16/ » .

17/ » .

18/ » .

19/Ὁ Νοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου Ρουσάκη, δωρίζει ἀκίνητά της στίς δύο ἀνεψιές της καί ἐκεῖνες ἀναλαμβάνουν τήν ὑποχρέωση νά τή φροντίζουν ὅταν λόγω γήρατος θά ἔχει ἀνάγκη βοήθειας. Ἐπίσης ἀναλαμβάνουν τό χρέος νά τελέσουν τά νόμιμα μετά τόν θάνατον αὐτῆς.

2) Στό τέλος τοῦ ἐγγράφου ὑπογράφει ἡ δωρήτρια Εἰρήνη Ἰ. Ρουσάκη καί ἀφήνονται τρεῖς θέσεις κενές, προκειμένου νά ὑπογράψουν οἱ παριστάμενοι μάρτυρες, οἱ ὅποιοι τελικά δέν παρευρέθησαν καί δέν ὑπέγραψαν.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νοτάριος Νικόλαος Κλαδάκης, γνωστός καί ἀπό ἄλλα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

XXXIV. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΦΩΤΕΝΑΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΠΑΠΑ ΚΩΣΤΑ ΤΖΑΓΚΑΡΗ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 10-01-1792

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 38, p3270125]

1) Περίληψη

Ἡ Φώτενα, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Κώστα Τζαγκάρη, ἐθελουσίως ἐδῶρισε ἕνα ἀμπέλι στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, διά ψυχικήν της σωτηρία καί διά νά μνημονεύεται τό ὄνομά της ἀπό τούς Πατέρες τῆς Μονῆς αὐτῆς, ἐνόσω εὐρίσκεται αὐτή στή ζωή καί μετά τόν θάνατό της.

ΤΗΡ, Ἀθῆναι 1980, σ. 246. Πρβλ. καί τήν ἔμμετρη λαϊκή φράση: «Εὐκή γονιοῦ σου ἀγόραζε καί τά βουνά πορπάθει / καί νά βουνά σά συχαλοῦν καί σέ νά μὴ φοβᾶσαι».

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμартύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Φώτενα, 2/θυγάτηρ Παπᾶ Κώστα Τζαγκάρη²¹⁷, ἰδίῳ θελήματι, ἀφιερώνει εἰς τήν Ἱεράν Μονήν 3/τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, Νερᾶς ἐπονομαζομένης, ἕνα ἀμπέλι, κοντά εἰς τό ἀμπέλι τοῦ Τζαλήχι, τό 5/ὁποῖον τό ἀφιέρωσεν διά ψυχικήν της σωτηρίαν καί διά μνη6/μόσυνόν της. Ὅθεν λοιπόν ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς, 7/νά εἶναι τό ἄνωθεν ἀμπέλιον εἰς τήν ἐξουσίαν τῆς Ἱερᾶς Μο8/νῆς, ὡς οἰκεῖον της κτῆμα ἀνεπόσπαστον, διό καί διά 9/τό βέβαιον τῆς ἀληθείας ἔγινε τό παρόν καί ἔστω εἰς ἀσ10/φάλειαν.

,αψβ', Ἰανουαρίου ι'.

11/Φώτενα Πα(πᾶ) Τζαγκάρη ἔδωσα τό ἄνωθεν καί ὑπόσχομαι.

12/Κώστας ἱερεὺς καί Οἰκονόμος, μαρτυρῶ.

13/† Ὁ Γράφας Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Φώτενα, θυγάτερα τοῦ Παπᾶ Κώστα Τζαγκάρη δώρισε ἕνα ἀμπέλι στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἢ Μεγάλου Σωτήρη, ἀκολουθοῦσα παλαιά εὐσεβή παράδοση, ἡ ὁποία ἐν μέρει συνεχίζεται καί μέχρι σήμερα.

2) Πατέρας τῆς δωρήτριας εἶναι ὁ Παπᾶ Κώστας, πού φέρει καί τό ἐκκλησιαστικόν ὀφθίκιον τοῦ Οἰκονόμου καί ὁ ὁποῖος ὑπογράφει καί ὡς μάρτυρας.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Δωρητηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἐγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου λόγιος, καλλιγράφος καί ὀρθογράφος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ.

**XXXV. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΜΜΑΡΤΥΡΟΝ ΓΡΑΜΜΑ,
ΣΧΕΤΙΚΟΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΡΗΝΑΚΙΟΥ, ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1746: 13-04-1793**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 37, p3270124]

1) Περίληψη

Ὁ κάτοικος Σύμης Ἰωάννης Ρηνακιοῦ κατὰ τό ἔτος 1746 ἔκανε τή Διαθήκη του καί δι' αὐτῆς διέθεσε κατὰ βούληση τήν περιουσία

217. Τζαγκάρης, ὁ: ἐπώνυμο = ὑποδηματοποιός. Προφανῶς ἀπό κάποιο πρόγονο ὑποδηματοποιό.

του. Σέ αὐτήν ὅρισε, ὅπως ἓνα κτῆμα του μέ συκιές νά δοθεῖ στά τέσσαρα βαπτιστήρια του. Φαίνεται ὅτι ἡ Διαθήκη αὐτή δέν διεσώθη, ὅμως ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἦταν ἐνήμερος ὁ Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης.

Μετά τὴν παρέλευση σαράντα καὶ ἑπτὰ (47) ἐτῶν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1793, τὰ παιδιά τῶν ἀναδεκτῶν τοῦ Ἰωάννου Ρηνακιοῦ ἐνδιεφέρθησαν γιὰ τὸ ἀγρόκτημα αὐτό, τὸ ὁποῖο τοὺς δώρισε ὁ ἀνάδοχος των.

Ὁ ὑπέργηρος καὶ ἀόμματος Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης ἐνεθυμεῖτο ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενο τῆς Διαθήκης τοῦ Ἰωάννου Ρηνακιοῦ καὶ ἐμαρτύρησε ἐν φόβῳ Θεοῦ, ὅτι τὸ περί οὗ ὁ λόγος ἀκίνητο ἀνήκει πράγματι στά βαπτιστήρια τοῦ μακαρίτου Ἰωάννου Ρηνακιοῦ. Σύμφωνα μέ τὴ μαρτυρία αὐτῆ τοῦ Παπᾶ Νικήτα Ξυνίδη συνετάχθη τὸ παρόν ἔγγραφο, πρὸς ἐνδειξη τῆς ἀληθείας καὶ ἀσφάλειας.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἀποδεικτικοῦ καὶ Ἐμμεαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, εἰς τοὺς 1746 [χρόνους], ὁ Ἰωάννης τοῦ Ῥηνακιοῦ²¹⁸, 2/ἔτι ζῶν καὶ τὰς φρένας ἔχων [σώας], ἔκαμε Διαθήκην διὰ τὴν περιουσίαν του, ἀρχιερατεύοντος τοῦ Κύρ Ἱερεμία²¹⁹, 3/ἐπιτροπεύοντος δέ τοῦ Παπᾶ Νικήτα Ξυνίδη, Νοτάριος δέ ὁ Παπᾶ Σαμουήλ Πασχάλης καὶ ἐδώρισεν αὐτοπρο4/αιρέτως ὅλην του τὴν περιουσίαν.

Λοιπὸν ἔδωκεν καὶ εἰς τέσσαρα βαπτιστήρια, ὅπου εἶχε, τὸν Νικόλα Κουῖα [-----], 5/Βασίλη Φαλάμνεκα καὶ Ἄννα τοῦ Μελιδώνη²²⁰ καὶ ἓνα Χαλκητάκι²²¹, ἓνα χωράφι μέ δύο συκίαις εἰς τὰ Ἀρμά6/κια²²², κοντὰ τῆς Τζήγας, διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν, νά τὸ

218. Ἰωάννης τοῦ Ρηνακιοῦ: ἐπώνυμο μητρωνυμικό. Ρηνάκι, τό: ὑποκοριστικό τοῦ ὀνόματος Εἰρήνη.

219. Μητροπολίτης Ρόδου Ἱερεμίας Γ' ὁ Πάτριος: 1733-1758. Τόν Ἱερεμία διεδέχθη ὁ Καλλίνικος ὁ Βερροιαῖος: 1758-1792.

220. Μελιδώνης ἢ Μελιδόνης: ἐπώνυμο, τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ πρόγονο τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, καταγόμενο ἀπὸ τὸ Μελιδόνι Μυλοποτάμου Ρεθύμνου Κρήτης. Ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ ὡς Μελιδονιώτης. Ἰ. Βολανάκης, Sieber 1817, σ. 9, 188, 221, 251 κ.ἑξ.

221. Ἐνα Χαλκητάκι: ἓνα παιδί, καταγόμενο ἀπὸ τὴ νῆσο Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα διέφευγε τῆς μνήμης τοῦ ὑπέργηρου Παπᾶ Νικήτα Ξυνίδη.

222. Ἀρμάκια, τὰ: τοπωνύμιο.

έχουν, νά τό έξουσιάζουν αὐτά τά τέσσαρα βαπτιστήρια, ὡς 7/οἰ-
κεῖον κτῆμα ἀνεπόσπαστον.

Λοιπόν τήν σήμερον ἐξετάσθην αὐτή ἡ ὑπόθεσις ἀπό τά παιδιά
τῶν βαπτισ8/μένων τοῦ μακαρίτου Ἰω(άννου) [Ῥηνακιοῦ] καί ἐρω-
τηθεῖς κατὰ Θεόν ὁ εἰρημένος Παπᾶ [Νικήτας] Ξυνίδης, ἐμαρτύρη-
σεν ἐν φόβῳ Θε9/οῦ, ὅτι οὕτως ἔστιν ἡ ἀλήθεια, δηλαδή τό ἄνωθεν
κτῆμα εἶναι τῶν ἄνωθεν τεσσάρων βαπτιστικῶν, 10/δοσμένον καί
χαρισμένον παρά τοῦ μακαρίτου Ἰω(άννου) Ῥηνακιοῦ καί κατὰ τήν
μαρτυρίαν τοῦ παπᾶ Κύρ Νική11/τα [Ξυνίδη] ἔγινε τό παρόν Ἐμμάρ-
τυρον Γράμμα καί ἔστω εἰς τήν τῆς ἀληθείας ἔνδειξιν καί βεβαίαν
ἀσφάλειαν.

12/αψ4γ', Ἀπριλίου ιγ'.

13/Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης ἐν φόβῳ Θεοῦ μαρτυρῶ, ὅτι οὕτως
ἔστιν ἡ ἀλήθεια καί μέ τό νά εἶμαι ἀόμματος, ἔβαλα καί μέ ὑπέ14/
γραψεν ὁ Νοτάριος.

15/Ὁ Οἰκονόμος καί Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Ῥόδου μαρτυρῶ,
κατά τήν μαρτυρίαν τοῦ Παπᾶ Νικήτα Ξυνίδη.

16/ » .

17/ » .

18/ » .

19/ » .

20/ » .

21/ » .

22/ » .

23/† Ὁ Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερνηιοῦ, κατά τήν μαρ-
τυρίαν τοῦ Παπᾶ Νικήτα Ξυνίδη, ἔγραψε καί μαρτυρεῖ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ κάτοικος τῆς Σύμης Ἰωάννης Ρηνακιοῦ (*περίπου 1670,
†1750), ὅταν ἦταν νεώτερος, πιθανῶς κατὰ τήν περίοδο 1700-1730,
βάπτισε τέσσαρα παιδιά, τά ὁποῖα δέν ἐλησμόνησε κατὰ τή σύνταξιν
τῆς Διαθήκης του κατὰ τό ἔτος 1746, ἀλλά τοὺς δώρισε ἓνα ἀγρό-
κτημα μέ συκίές, νά τοὺς ἀνήκει ἀπό κοινοῦ. Συντάκτης καί Γραφέας
τῆς Διαθήκης αὐτῆς ἦταν ὁ Ἱερομόναχος Σαμουήλ Πασχάλης, γνω-
στός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

2) Κατά τό ἔτος 1746, ὁπότε συνετάχθη ἡ Διαθήκη αὐτή, Μη-

τροπολίτης Ρόδου ήταν ο Ίερεμίας Γ' ο Πάτμιος (1733-1758) και Ἀρχιερατικός αὐτοῦ Ἐπίτροπος στή Σύμη ὁ Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης (*περίπου 1710, †1800).

3) Κατά τό ἔτος 1793 τά παιδιά τῶν βαπτιστικῶν τοῦ Ἰωάννου Ρηνακιοῦ ἐνδιεφέρθησαν γιά τό δωρηθέν πρὸς αὐτά ἀκίνητο στή Σύμη, ὅμως φαίνεται ὅτι ἡ Διαθήκη τοῦ Ἰωάννου Ρηνακιοῦ δέν διη-
τηρεῖτο ἢ δέν ἦταν εὐκολη ἡ πρόσβαση σέ αὐτήν.

4) Ἡ καλή μνήμη τοῦ ἤδη ὑπέργηρου καί ἀόμματος Παπᾶ Νι-
κήτα Ξυνίδα καί ἡ ἐν φόβῳ Θεοῦ μαρτυρία του, ὁδήγησαν στή σύν-
ταξη τοῦ παρόντος ἐγγράφου, διὰ τοῦ ὁποῦ διεσφαλίζετο ἡ δω-
ρεά τοῦ Ἰωάννου Ρηνακιοῦ πρὸς τά βαπτιστήρια του καί στοὺς
κληρονόμους των.

5) Τό μητρωνυμικό ἐπώνυμο «τοῦ Ρηνακιοῦ» μᾶς κάνει νά ὑπο-
θέσουμε, ὅτι κατὰ τὴν περίοδο αὕτη (μέσα 18ου αἰ.) δέν εἶχε ἀκόμη
καθιερωθεῖ ὡς ὑποχρεωτική ἡ χρήση ἐπισήμου ἐπωνύμου ἀπὸ ὅλους
τούς κατοίκους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Γνωρίζουμε, ὅτι
ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἰταλοκρατίας στὰ Δωδεκάνησα (1912-1945) ὑπε-
χρεώθησαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Δωδεκανήσου νά ἀποκτήσουν ἐπι-
σήμως ἐπώνυμο. Στὴν Τουρκία αὐτό συνέβη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ
Μουσταφά Κεμάλ Ἀτατούρκ (1880-1938).

XXXVI. ΔΩΡΕΑ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΕΙΡΗΝΗΣ ΙΩ. ΣΕΡΓΙΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 29-09-1793

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 39, p3270126]

1) Περίληψη

Ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου Σεργίου –νῦν Ἰακώβου Μονα-
χοῦ– ἀποφασίζει μέ ἐλεύθερη θέληση καί δωρίζει ἓνα ἀμπέλι στή
Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς, διὰ ψυχικὴν τῆς σωτηρία. Πρὸς
τοῦτο συνετάγη καί τό παρόν ἐγγράφο πρὸς βεβαίωση καί ἀσφάλεια.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον,
ὡς ὅτι, ἡ Εἰρήνη, 2/Θυγάτηρ Ἰω(άννου) Σεργίου – τό καλογερικόν του
[ὄνομα] Ἰάκωβος Μοναχός²²³ – , ὅτι μέ τό ἴδι3/όν της θέλημα ἀφι-

223. Κατὰ τὴν κουρά τῶν Μοναχῶν συνηθίζεται νά ἀλλάσσεται τό ὄνομα τοῦ ὑποψη-

έρωσεν διά ψυχικήν της σωτηρίαν εἰς τό Ἱερὸν Μο4/ναστήριον τοῦ Σωτῆρος, ὀνομαζομένου Νερά, ἓνα ἀμπέλιον, κα5/θῶς βαστοῦν οἱ μπεντένοι του²²⁴ εἰς τὴν αὐτὴν Νεράν, κοντά τῆς Μαρίας τοῦ 6/Πι-τζίμπιδη, τό ὁποῖον ἀμπέλιον νά τό ἐξουσιάζῃ τό Ἱερὸν Μονα7/στήριον [τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς], ὡς ἰδιὸν του κτῆμα ἀνεπόσπαστον καὶ ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν 8/οὐδεὶς νά μὴν ἔχῃ ἐξουσίαν νά ἐνοχλήσῃ τό Ἱερὸν Μονα9/στήριον. Ὅψέποτε δέ ἤθελεν φανῇ ξένος καὶ ἐνοχλήσῃ, 10/νά ἔχῃ τὴν ἀράν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου καὶ τῶν γονέων αὐτῆς. 11/Διὸ ἐγίνε καὶ τό παρόν, ἵνα ἔχῃ τὴν ἰσχύν καὶ τό κύρος εἰς βε12/βαίαν ἀσφάλειαν.

,αψγγ', Σεπτεμβρίου κθ'.

13/Ἐν Σύμῃ.

14/Εἰρήνη, Θυγάτηρ Ἰακώβου Μοναχοῦ, – ὀνομαζομένου πρότερον Ἰωάννης Σεργίου – , βε15/βαιώνω τά ἄνωθεν.

16/† Ὁ Γράφας Νοτάριος Πα(πᾶ) Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὑπῆρχε καὶ ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει εὐσεβὴς συνήθεια, ἰδιώτες νά δωρίζουν ἀκίνητα σέ Μοναστήρια, ναοὺς καὶ ἄλλα Ἰδρύματα θρησκευτικοῦ ἢ καὶ κοσμικοῦ χαρακτήρα, εἴτε διὰ ψυχικὴ των σωτηρία, εἴτε προκειμένου νά βοηθήσουν ἀνθρώπους πού ἔχουν ἀνάγκη. Τό ἴδιο ἔκαμε καὶ ἡ Εἰρήνη, κόρη τοῦ Ἰωάννου Σεργίου καὶ νῦν Μοναχοῦ Ἰακώβου, ἡ ὁποία δώρισε ἓνα ἀμπέλι στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς.

2) Ὁ πατέρας τῆς Εἰρήνης ὀνομάζετο Ἰωάννης Σεργίου καὶ ἦταν ἀρχικά ἑγγαμος. Ἀργότερα, πιθανῶς ἐπειδὴ ἀπεβίωσε ἡ σύζυγός του, εἴτε ἐπειδὴ ἦταν διαζευγμένος, ἀπεφάσισε καὶ ἀσπάσθηκε τὸν μοναχικὸ βίο καὶ ἔλαβε ὡς Μοναχός τό ὄνομα Ἰάκωβος. Πιθανῶς ἐκεῖνος ἐγκαταβίωνε στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς.

φίου Μοναχοῦ καὶ ἀντὶ τοῦ πρώην βαπτιστικοῦ ὀνόματος ἐκεῖνος νά λαμβάνει ἓνα νέο ὄνομα, κατὰ προτίμησιν μέ ἀρχικὸ γράμμα τό ἴδιο μέ τό βαπτιστικό του ὄνομα, ὅπως στήν παρούσα περίπτωση: ἀπὸ Ἰωάννης, Ἰάκωβος. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος ὑποδηλοῖ, ὅτι ὁ Μοναχὸς ἀπὸ τῆ στιγμῆ τῆς κουράς του ἀναγεννᾶται πνευματικά, γίνεται νέος ἄνθρωπος καὶ ἀρχίζει νέα ζωὴ, περισσότερο σύμφωνη πρὸς τίς ἀρχές τοῦ Εὐαγγελίου.

224. Μπεντένι, τό: ὁ μανδρότοιχος, ὁ τοῖχος πού περιβάλλει ἓνα οἰκόπεδο ἢ ἓνα ἀγρόκτημα, ἀπὸ τό τουρκικὸ *beden* τό ὁποῖο σημαίνει σῶμα καὶ κατὰ μία ἔννοια τοίχωμα πύργου-κάστρου.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καί ἀπό ἄλλα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα, τὰ ὅποια φυλάσσονται στή Μονή τοῦ Πανορμίτου.

**XXXVII. ΔΙΑΘΗΚΗ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ,
ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΥ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ,
ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ: 27-11-1793**
[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου, Κώδικας 1, ἀρ. 40, p3270127]

1) Περίληψη

Ὁ Ἱερομόναχος καί Πνευματικός τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Νεόφυτος, αὐτάδελφος τοῦ Ἡγουμένου τῆς ἰδίας Μονῆς Καλλίστου, εὐρισκόμενος σέ προχωρημένη ἡλικία, ἀποφασίζει νά συντάξῃ τή Διαθήκη του. Μετά ἀπό μία εἰσαγωγή, ἀναφερόμενη στό ἄδηλο καί ἀπρόοπτο τοῦ θανάτου, προχωρεῖ στή λεπτομερῆ περιγραφὴ τῆς διαθέσεως τῶν περιουσιακῶν αὐτοῦ στοιχείων.

2) Κείμενο

«1/† Ἐπειδὴ ἡ ὥρα τοῦ θανάτου δέν γνωρίζεται ἀπό τινά, μέ τό νά ἔρχεται καί νά ὀρμᾷ, αὐτός ὁ θάνατος, ὡσάν κλέπτης εἰς τόν κα2/θένα καί διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χ(ριστό)ς μᾶς προστάζει εἰς τό Ἱερόν Αὐτοῦ Εὐαγγέλιον, 3/νά εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι καί προσεκτικοί καί νά προσευχώμεθα, διὰ νά μὴ ἔλθῃ ἔξαφνα εἰς ἡμᾶς ἐκείνη ἡ ἄδηλος ὥρα τοῦ θανάτου, γρη4/γορεῖτε γάρ καί προσεύχεσθε, ἵνα μὴ αἰφνίδια ἐπιστῇ ἐφ’ ἡμᾶς, ἐκείνη ἡ ὥρα γάρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντων 5/τῶν κατοικούντων τήν γῆν.

Τοῦτου χάριν λοιπόν καί ὁ Πανιερώτατος Κύρ Νεόφυτος, Πνευματικός τοῦ Πανερμιώτη, γνωρίζων 6/τό ἄδηλον τοῦ θανάτου, μάλιστα θεωρώντας καί τόν ἑαυτόν του ὑπό τῆς νόσου κατεχόμενον καί φοβούμενος, μήπως ἐλθὼν 7/ὁ θάνατος ἀνέτοιμον ἀρπάσῃ καί ἀδιάθετον εἰς τὰ βάραιθρα τοῦ Ἄδου σύρει, ἤδη χάριτι Θεοῦ σώας ἔχων τὰς φρένας 8/καί αἰσθήσεις, διατάττεται καί διορίζει οἰκιοθελῶς καί ἀπαραβιάστως, ὅσα ὑπάρχοντα ὁ Ἅγιος Θε(ε)ός 9/μέ τήν πλουσιοπάροχον Αὐτοῦ δεξιάν του ἐχάρισε, προπάντων δέ περικαλεῖ θερμῶς καί ζητεῖ ἐξ ὅλης του τῆς ψυχῆς 10/παρά πάντων τῶν ἀδελφῶν Χριστιανῶν, τήν ἐκ καρδίας συγχώρησιν, τήν ὁποίαν καί αὐτός ἐκ ψυχῆς δίδει αὐτοῖς.

11/Καί δὴ πρῶτον δηλοποιεῖ καί φανερώνει ἐν φόβῳ Θεοῦ, ὅτι ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην ἔφερε καί ἔδωσεν 12/τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Ἡγουμένου Κύρ Καλλίστου γρ(όσια) χίλια ἐπτακόσια ἐξήκοντα, Ν(ούμερο): 1760 καί τὰ ἐξόδευσεν εἰς χρεῖαν 13/τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐξόδευσεν εἰς τὸν ὄντα, ὅπου ἔκτισεν εἰς τὸ χωριό γρ(όσια) τριακόσια, Ν(ούμερο): 300, ἔδωσε 14/καί τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικόλα, εἰς καιρόν, ὅπου ἐπήγαγε εἰς Πάτμον, διὰ νὰ σπουδάξῃ γρ(όσια) διακόσια πενήκοντα, Ν(ούμερο): 250.

15/Λοιπὸν μετὰ [ἔδωσεν] εἰς τὸν αὐτάδελφόν του Ἡγούμενον γρ(όσια) χίλια διακόσια δέκα, Ν(ούμερο): 1210, ἀπὸ τὰ ὅποια νὰ δώσουν 16/τοῦ Ἀγίου Ῥόδου γρ(όσια) πενήκοντα, Ν(ούμερο): 50, νὰ δώσουν καί εἰς τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος [τῆς Νερᾶς] γρ(όσια) ἑκατόν, Ν(ούμερο): 100 καί 17/τὰ Ἱερατικά του, ὅπου εἶναι μέσα εἰς τὸ σεντούκιν, νὰ εἶναι καί αὐτὰ τοῦ Σωτῆρος [τῆς Νερᾶς], νὰ δώσουν καί τῶν ἀνθρώπων τοῦ 18/Μοναστηρίου ἀπὸ δέκα γρ(όσια): Ν(ούμερο) 10, τοῦ Νικόλα ἀνεψιοῦ του γρ(όσια) πεντακόσια, Ν(ούμερο): 500, τῆς αὐταδέλφης αὐτοῦ 19/Μαρίας γρ(όσια) πεντακόσια, Ν(ούμερο): 500, νὰ δώσουν τοῦ Ἰω(άννου) τοῦ Κορασάνη τῆς κόρης, τοῦ Καζέ τῆς γυναικός, γρ(όσια) 20/δῶδεκα, Ν(ούμερο): 12, ἦτοι, τὰ ὅποια εἶναι χρέος του.

Δίδει καί τοῦ ἀνεψιοῦ του Γεώργη γρ(όσια) ἑκατόν, Ν(ούμερο): 100, ἀκόμη ἀπὸ αὐτοῦ 21/τὰ τὰ γρ(όσια) ἔχω δοσμένα τοῦ Διακο-Μιχάλη Γιανναρά, τοῦ Ἰατροῦ, γρ(όσια) πενήκοντα, Ν(ούμερο): 50 καί νὰ τοῦ τὰ ἀφήσουν, διὰ τὸν 22/κόπον του καί νὰ τοῦ δώσουν τὴν Ὁμολογίαν.

Νὰ δώσουν καί τοῦ Πνευματικοῦ του πατρός παπᾶ Ἰω(άννου) Κουνελέ γρ(όσια) δέκα 23/πέντε, Ν(ούμερο): 15, τὰ δὲ λοιπά, ὅσα μένουν, νὰ τὰ ἐξοδιάσῃ εἰς κόλυβα καί μνημόσυνα, διὰ τὰ ὅποια 24/λα αὐτὰ ἀφήνῃ Ἐπίτροπόν του τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νικόλα, νὰ τὰ κυβερνήσῃ, καθὼς τὸν φωτίσει ὁ Ἅγιος Θεός. 25/κόμη, νὰ ἔχῃ νὰ λαμβάνῃ καί ὅλα τὰ παλαιόρουχά του, ἅτινα, ὅπου ἔφευρεν ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην καί ὅτι ἄλλο 26/ἐδικὸν του γνωρίζει. Ἀπὸ δὲ τοὺς κόπους του καί διάφορα τῶν ἁσπρων του, νὰ μὴν ἔχῃ νὰ ζητῇ τινὰς τίποτα, ἀλλὰ 27/νὰ εἶναι ὅλα τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου. Εἰ δὲ καί ἤθελεν τινὰς ἐναντιωθῇ εἰς τὴν παροῦσαν Διαθήκην, νὰ ἔχῃ 28/νὰ δίδῃ λόγον ἐν ὥρᾳ Κρίσεως εἰς τὸν φοβερόν Κριτὴν.

αψηγ', Νοεμβρίου κζ'. Ἐν Σύμῃ.

29/Νεόφυτος Ἱερομόναχος καὶ Πνευματικός ἀποφασίζω τὰ ἄνωθεν καὶ μέ τό νά μὴν ἡμπορῶ νά γράφω, ἔβαλα 30/τόν ὑποτακτικόν καμοῦ Βενέδικτον Ἱερομόναχον.

31/Παπᾶ Ἰω(άννης) Κουνελές καὶ Πνευματικός αὐτοῦ πατήρ, ἐν φόβῳ Θεοῦ μαρτυρῶ.

32/Βενέδικτος²²⁵ Ἱερομόναχος ἐν φόβῳ Θεοῦ μαρτυρῶ.

33/Διακο-Μιχάλης Ζούμος κατὰ Θεόν μαρτυρῶ.

34/Παπᾶ Κυριάκος [Ξενάκης, εὐρεθεῖς παρόν] ἐν φόβῳ Θεοῦ μαρτυρῶ.

35/Βασίλης τοῦ [-----] Γιανναρᾶ μαρτυρῶ.

36/Παπᾶ Ἰω(άννης) Ξανθός, μαρτυρῶ ἐν φόβῳ Θεοῦ.

37/Παπᾶ Γεώργιος Σβιάς καὶ [-----] μαρτυρεῖ.

38/Διακο-Γεώργης τοῦ Διακο-Γεωργακίου, παρόντος τούτου κατὰ Θεόν μαρτυρῶ.

39/† Ὁ Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, κατὰ τήν μαρτυρίαν τοῦ Πνευματικοῦ καὶ τῶν ἄνωθεν ὑποκειμένων [προσώπων] ἔγραψα καὶ βεβαιώνω».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Ἱερομόναχος Νεόφυτος, Πνευματικός τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου καὶ αὐτάδελφος τοῦ Ἡγουμένου τῆς ἰδίας Μονῆς Καλλίστου, καταγόμενος ἀπὸ τῆ Μυτιλήνης καὶ σέ προχωρημένη ἡλικία, συντάσσει τὴ Διαθήκη του καὶ διαθέτει τὴν περιουσία του, ὅπως ἐκεῖνος θεωρεῖ ὀρθό.

2) Ἐντυπωσιάζει τό γεγονός, ὅτι ὁ Νεόφυτος ἤδη ἐρχόμενος ἀπὸ τῆ Μυτιλήνης στή Σύμη διέθετε ἀρκετὴ περιουσία καὶ προσέφερε σέ χρῆμα σεβαστά ποσὰ πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου.

3) Ἐπίσης ὁ Νεόφυτος ἔχει ἀκόμη ἀρκετὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα διαθέτει πρὸς ὀρισμένους ἐξ αἵματος συγγενεῖς του, πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου καὶ σέ ἄλλα πρόσωπα.

4) Εὐλογα τίθεται τό ἐρώτημα μέ ποῖον τρόπον ὁ Νεόφυτος ἀπέκτησε τόσα πολλὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα. Εἴτε κατήγετο ἀπὸ εὐπορὴ οἰκογένεια, εἴτε προτοῦ γίνει Μοναχός ἀσχολήθηκε μέ τό ἐμπόριο ἢ ἄλλες ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις.

225. Βενέδικτος, ὁ: ἀπὸ τό λατινικὸ Benedictus = Εὐλόγιος ἢ Εὐλογημένος.

**XXXVIII. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΤΗΣ ΧΑΤΖΗ-
ΜΑΡΙΑΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΠΑΠΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΖΥΓΟΥ
ΝΙΚΗΤΑ ΜΠΗΡΝΑ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 30-03-1794**

[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 41, p3270128]

1) Περίληψη

Ἡ Χατζῆ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Ἰωάννου καί σύζυγος τοῦ Νικήτα Μπηρνᾶ, δωρίζει τέσσαρα Πλατώματα ἀγροῦ, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται στή θέση «Κάμπος τῆς Νερᾶς», στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, διά ψυχικήν της σωτηρίαν. Πρὸς ἐπιβεβαίωση τούτου ἔγινε καί τό παρόν Ἐμμάρτυρον Γράμμα.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμартύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Χατζῆ Μαρία, 2/θυγάτηρ τοῦ Παπᾶ Ἰω(άννου), γυνή δέ τοῦ Νικήτα Μπηρνᾶ, δίδει καί χα3/ρίζει διά ψυχικήν της σωτηρίαν, τέσσαρα Πλατεία εἰς τόν Κάμπον τῆς Νερᾶς, 4/κοντά εἰς τοῦ Ῥουσάκη Κοληδίου²²⁶, τὰ ὁποῖα τὰ ἀφιερώνει εἰς τό Ἱερόν Μο5/ναστήριον τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος [τῆς] Νερᾶς, τὰ ὁποῖα νά τὰ ἐ6/ξουσιάζῃ τό Ἱερόν Μοναστήριον [τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς] ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα 7/ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς.

Διό καί διά τό βέβαιον τῆς ἀληθείας ἔγινε τό 8/παρόν καί ἔστω εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν.

9/αψδ', Μαρτίου λ'. Ἐν Σύμῃ.

10/Χ(ατζῆ) Μαρία, θυγάτηρ Παπᾶ Ἰω(άννου), γυνή δέ Νικήτα Μπηρνᾶ, βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

11/† Ὁ Γράψας Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Χατζῆ Μαρία, κόρη τοῦ Παπᾶ Ἰωάννου καί σύζυγος τοῦ Νικήτα Μπηρνᾶ, δωρίζει διά ψυχικήν της σωτηρίαν τέσσαρα Πλατώματα ἀγροκτήματος, τό ὁποῖο κεῖται στόν «Κάμπο τῆς Νερᾶς», στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἢ τόν Μεγάλο Σωτήρη, ὁ ὁποῖος τότε εὑρίσκετο σέ μεγάλη ἀκμή.

226. Κοληδίου: πιθανῶς ἀπό τό ἐπώνυμο αὐτό προῆλθε τό καί σήμερα σέ χρῆση ἐπώνυμο «Κολιάδης».

2) Ἡ δωρήτρια τῶν τεσσάρων αὐτῶν ἀκινήτων Χατζῆ Μαρία, φαίνεται ὅτι καί ἡ ἴδια ἔχει μεταβεῖ στήν Παλαιστίνη, ἔχει προσκυνήσει τοὺς Ἁγίους Τόπους καί ἔχει ἀποκτήσει ἐπάξια τόν τίτλο τοῦ Χατζῆ ἢ ὀρθότερα τῆς Χατζίνας, ἥτοι Προσκυνητρίας.

3) Συντάκτης τοῦ Ἐμμартύρου αὐτοῦ Γράμματος εἶναι ὁ Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, γνωστός καί ἀπό πολλά ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

**XXXIX. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΣΕΒΑΣΤΗΣ
Κ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 13-06-1794**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 42, p3270129]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Κώνστα Ζωγράφου, πιθανῶς ἄγαμη, διαφορετικὰ θά ἔπρεπε νά ἀναφέρεται καί τό ἐπώνυμο τοῦ συζύγου αὐτῆς, δωρίζει δύο Πλατώματα ἀγροκτήματος, κειμένου πλησίον τῆς Νεράς, στήν Ἱερά Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς (Μεγάλου Σωτήρη), διά ψυχικήν τῆς σωτηρία καί διά μνημόσυνόν της.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμартύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Σεβαστή, θυγάτηρ Κώνστα Ζωγράφου, δίδει καί χαρίζει διά ψυχικήν τῆς 3/σωτηρίαν καί διά μνημόσυνόν της, εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον 4/τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς, δύο Πλατεία, εἰς τήν αὐτήν Νεράν [κείμενα], 5/τά ὅποια νά τά ἔχη, νά τά ἐξουσιάζῃ ὡς οἰκεία του κτή6/ματα τό Ἱερόν Μοναστήριον.

Διό ἔγινε τό παρόν καί 7/ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

8/αψ4δ', Ἰουνίου ιγ'. Ἐν Σύμη.

9/Σεβαστή Ζωγράφου βεβαιῶνω τά ἄνωθεν.

10/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Σεβαστή Κ. Ζωγράφου αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά προβεῖ στή δωρεά ἀκινήτου τῆς στή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς, διά ψυχικήν τῆς σωτηρία καί διά μνημόσυνόν της. Ἐπρόκειτο γιά μιά πολύ διαδεδομένη συνήθεια τῆς τότε ἐποχῆς.

2) Ὁ πατέρας τῆς Σεβαστῆς Κώνστας Ζωγράφος ἀναφέρεται καί σέ ἄλλα, παλαιότερα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, ὡς ζωγράφος, ὁ ὁποῖος ἐργάσθηκε γιά τή συντήρηση καί μερική ἐπιζωγράφιση τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου. Ἐκεῖνος ἦταν τό ἐπάγγελμα Ζωγράφος καί Ἀγιογράφος, ἀπό τό ὁποῖο ἔλαβε καί τό σχετικό ἐπώνυμο, τόσον ἐκεῖνος, ὅσον καί ἡ κόρη του Σεβαστή.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Δωρητηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, ἄνδρας λόγιος, γνωστός καί ἀπό ἄλλα πολυάριθμα ἔγγραφα, τά ὁποῖα φυλάσσονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

XL. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΕΛΥΘΑ ΥΠΟ ΣΕΒΑΣΤΗΣ

Κ. ΦΕΛΑΜΟΥΚΙΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ

ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ: 25-07-1794

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 43, p3270130]

1) Περίληψη

Ἡ Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Κώνστα Φελαμουκίου, πωλεῖ ἕναν Ἑλυθα (ἀρσενική συκιά) στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ τοῦ Πανερμιώτη, ἔναντι τοῦ ποσοῦ τῶν σαράντα (40) γροσίων καί πρὸς ἐπιβεβαίωση τῆς ἀγοραπωλησίας αὐτῆς συνετάγη καί ὑπεγράφη τό παρόν, τό ὁποῖον ἐπέχει θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας. Ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου παρίσταται ὁ Ἐπίτροπος αὐτῆς Χατζῆ-Βασίλειος Χατζῆ-Διάκου, ὁ ὁποῖος κατέβαλλε ἐκ μέρους τῆς Μονῆς καί τό τίμημα τῶν σαράντα γροσίων.

2) Κείμενο

«1/ † Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Σεβαστή, 2/Θυγάτηρ Κώνστα Φελαμουκίου, μέ τό ἴδιον αὐτῆς θέλημα ἐπούλησε 3/τόν Ἑληντάν²²⁷ τῆς εἰς τό Ἱερόν Μονα-

227. Ἑληντας, ὁ ἢ Ἑλυθας, ὁ, στά ἀρχαῖα ἑλληνικά «Ὀλυνθος, ἡ». Ἐπειδή ἡ Συκή ἡ καρική (*Ficus caricus*) εἶναι δένδρο δίοικο, ἥτοι σέ ἄλλο δένδρο φύονται τά ἀρσενικά ἄνθη καί σέ ἄλλο τά θηλυκά, εἶναι ἀπαραίτητο ἡ γύρη ποῦ ὑπάρχει στά ἄνθη τοῦ ἀρρενος δένδρου, τοῦ Ἑλυθα ἢ Ἑλυντα, νά μεταφερθεῖ καί νά γονιμοποιήσει τά θήλεα ἄνθη, ποῦ φύονται σέ ἕτερο δένδρο. Ἐντός τῶν ἀρρένων ἀνθέων, τά ὁποῖα ὁμοιάζουν μέ σύκα, ποῦ ὅμως δέν ὠριμάζουν καί δέν εἶναι βρώσιμα, ἀναπτύσσεται ἕνα ἔντομο, ὁ «Βλαστοφάγος ὁ ψῆν» (*Blastophaga psenes*), ὁ ὁποῖος εἰσέρχεται στά θήλεα ἄνθη, προκειμένου νά γεννή-

στήριον τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ 4/Πανερμιώτη, διὰ γρ(όσια) σαράντα (40), ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς ταῖς Ἀνεβασαῖς²²⁸, 5/κοντά εἰς τοῦ Κώνστα Μπογιαζῆ, ὅθεν ἡ ῥηθεῖσα Σεβαστή ἔλαβεν τήν 6/τιμήν σῶα μέχρι καί ὀβολοῦ, παρά τοῦ Κύρ Χ(ατζῆ) Βασίλη [Χατζῆ-Διάκου], Ἐπιτρόπου τοῦ Ἱεροῦ 7/Μοναστηρίου [τοῦ Μιχαήλ Πανερμιώτη] καί λοιπόν εἰς τό ἐξῆς νά μείνῃ ὁ Ἑλληνας καθὼς εὐρί8/σκειται, μέ τό πούλλην του²²⁹, εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, ὡς οἱ9/κεῖον κτῆμα ἀνεπόσπαστον, ἄτερ ἀγορασθέν καί τελείως ἐξο10/φληθέν.

Διό ἔγινε τό παρόν καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

11/αψζδ', Ἰουλίου κε'. Ἐν Σύμῃ.

12/Σεβαστή, θυγάτηρ Κώνστα Φελαμουκίου, βεβαιώνω τά ἄνωθεν.

13/Κου[-----] Μι(χαήλ) Στάθena [-----] εὐθύς ὑπόσχομαι.

14/Νικήτας Φελαμουκίου ὑπόσχεται καί μή ἡξεύρωντας νά γράφῃ, 15/ἔγραψα ἐγώ, Νικόλας Χ(ατζῆ) - Κώστα Λούπης καί μαρτυρῶ.

16/Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ῥόδου Παπᾶ Νικήτας [Ξυνίδης]²³⁰ μαρτυρεῖ.

17/† Ὁ Γράφας Νοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι κατά τήν ἐποχή αὐτή –τέλη 18ου αἰώνα– εἶχε τόση μεγάλη σημασία ἓνας Ἑλυθας, ἥτοι μία ἀρσενική

σει ἐκεῖ τά αὐγά του. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ μεταφέρει τή γύρη στά σύκα τῆς θηλυκῆς συκῆς, αὐτά γονιμοποιοῦνται καί παράγονται τά βρώσιμα σύκα. Γ. Χριστόπουλος, Φυτολογία 1990, σ. 301-302.

228. Ἀνεβασαί, αἱ: τοπωνύμιο, τό ὀρθό εἶναι «Ἀναβασαί, αἱ», ἀπό τό ρῆμα ἀναβαίνω.

229. «Μέ τό πούλλην του»: ἐννοεῖται προφανῶς μέ τά ἄνθη του, τά ὅποια περιέχουν τή γύρη καί τά σχετικά ἔντομα, πού εἶναι ἀπαραίτητα γιά τό λεγόμενο «ὄρνισμα», ἥτοι τήν ἐπικονίαση τῶν θηλυκῶν ἀνθέων, προκειμένου νά γονιμοποιηθοῦν καί νά παραχθοῦν τά βρώσιμα σύκα. Ἡ γονιμοποίηση αὐτή ἐπιτυγχάνεται μέ δύο τρόπους, ἥτοι: (1) Εἴτε μέσον τοῦ ἐντόμου, τό ὁποῖον ὀνομάζεται «βλαστοφάγος ὁ ψῆν», (2) εἴτε μέ τή συλλογή ἀρρένων σύκων, τόν σχηματισμό μικρῶν στεφανιῶν ἀπό αὐτά καί τό κρέμασμά των στά θήλεα δένδρα. Ἐχει παρατηρηθεῖ, ὅτι ἡ φύση ἐμπιστεύεται τή γονιμοποίηση τῶν φυτῶν στόν ἄνεμο καί στά ἔντομα καί ὁ σκοπός αὐτός πραγματοποιεῖται μέ ἐπιτυχία.

230. Ὁ Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης, Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ῥόδου, θά ἦταν κατά τήν ἐποχή αὐτή ὑπέργηρος –θά ὑπερέβαινε τό ἐννεκοστό ἔτος τῆς ἡλικίας του–, ἀφοῦ ἦδη κατά τή δεκαετία τοῦ 1740 ἦταν ἐνήλικος καί ἱερεὺς καί ἔφερε τόν τίτλο τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Ἀγίου Ῥόδου. Κατά τά τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἦταν τελείως τυφλός, ἀλλά διετήρει τήν πνευματική του διαύγεια καί τήν ἰσχυρή μνήμη του, ὅπως συνάγεται ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

συκιά, ὥστε νά πωληθεῖ ἔναντι τῶν σαράντα γροσίων, τιμή ὑψηλή γιά τήν ἐποχή ἐκείνη, νά συνταχθεῖ εἰδικό Ἐμμάρτυρον Γράμμα, τό ὁποῖον ἐπεῖχε θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας καί νά ὑπογραφεῖ ὑπό περισσοτέρων προσώπων, τά ὁποῖα παρίσταντο ὡς μάρτυρες.

2) Ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου παρίσταται ὁ Ἐπίτροπος τῆς Μονῆς αὐτῆς Χατζῆ-Βασίλειος Χατζῆ-Διάκος, γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

3) Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου ὑπέργηρος Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης (περίπου 1710-1800), ἄν καί τυφλός, ὅμως μέ πλήρη διαύγεια πνεύματος καί ἰσχυρή μνήμη, παρίσταται καί ὑπογράφει ὡς μάρτυρας, προκειμένου τό ἔγγραφον αὐτό νά ἔχει μεγαλύτερο κύρος καί ἰσχύ.

ΧΛΙ. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ ΑΓΓΕΛΗ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 1-02-1795

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 44, p3270133]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, κόρη τοῦ Ἀγγελῆ, ἀποφασίζει καί δωρίζει δύο ἀκίνητά της στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Νεράς (Μεγάλο Σωτήρη), διά ψυχικήν της σωτηρία καί διά μνημόσυνόν της. Πρός πίστωση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ συνετάγη καί ὑπεγράφη τό παρόν Ἐμμάρτυρον Γράμμα.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, τό Μαρι2/ό²³¹ τοῦ Ἀγγελῆ²³² ἀφιέρωσεν εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον τοῦ Σωτήρος τῆς 3/Νεράς δύο Πλατεία εἰς τήν Νεράν καί ἓνα χωράφιν εἰς τόν 4/Φράκτην²³³, τά ὁποῖα τά ἔδωσεν διά ψυχικήν της σωτηρίαν καί διά μνημόσυνόν της.

5/Ὅθεν λοιπόν νά τά ἐξουσιάζῃ τό 6/Ἱερόν Μοναστήριον, ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπα7/στα.

231. Τό Μαριό: ὑποκοριστικό τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος Μαρία.

232. Τοῦ Ἀγγελῆ: ἀντί ἐπωνύμου ἀναγράφεται τό βαπτιστικό ὄνομα τοῦ πατέρα τῆς Μαρίας, ὁ ὁποῖος ὀνομάζετο Ἀγγελος. Συνεπῶς δέν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ ἡ ὑποχρέωση, ὥστε ἕκαστο ἄτομο νά φέρει ἐπίσημα ἐπώνυμο.

233. Φράκτης, ὁ: τοπωνύμιο.

Διό ἔγινε τό παρόν καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

8/αψζε', Φεβρουαρίου α'.

9/Μαρία τοῦ Ἀγγελῆ βεβαιώνω τά ἄνωθεν.

10/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μαρία τοῦ Ἀγγελῆ δωρίζει δύο ἀκίνητά της στή Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς διά ψυχικήν της σωτηρία καί διά μνημόσυνόν της. Διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ φαίνεται νά ἡσυχάζει καί νά ἡρεμεῖ.

2) Κρίνοντας κανεῖς ἀπό τίς σχετικά συχνές δωρεές, ἐκ μέρους πιστῶν κατοίκων τῆς Σύμης, συνήθως γυναικῶν, πρός τή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς (Μεγάλος Σωτήρης), συμπεραίνει ἀβίαστα, ὅτι ἡ Μονή αὐτή δέχεται συνεχῶς καί νέες δωρεές καί ὅτι εὐρίσκεται σέ μεγάλη πνευματική καί ὕλική ἀκμή. Προέβαινε σέ ἀγορές ἀκινήτων καί γενικά ἐδείκνυε πολλαπλές δραστηριότητες σέ περισσότερους τομεῖς. Ἡγούμενος αὐτῆς ἦταν ὁ πολύ δραστήριος Ἱερομόναχος Μελέτιος

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ.

ΧΛΙΙ. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ

ΠΑΠΑΜΕΓΑΛΟΥΔΗ, ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΔΕΛΦΕΣ ΕΥΔΟΚΙΑ

ΚΑΙ ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΗ: 15-02-1795

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 45, p3270131]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, θυγατέρα τῆς Ἄννας Παπαμεγαλοῦδη ἐπώλησε ἓνα περιβόλι μέ συκιές καί κλήματα στίς ἀδελφές Εὐδοκία καί Ἑλένη Παπασταμάτη, ἀδελφές τοῦ Συγκέλλου Καλλινίκου Παπασταμάτη, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν τριάντα (30) γροσίων. Πρός πιστοποίηση τῆς ἀγοραπωλησίας αὐτῆς συνετάγη τό παρόν πωλητήριο ἐγγραφον.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Μαρία, θυγάτηρ 2/τῆς Ἄννας Παπαμεγαλοῦδη, ἐπούλησεν ἓνα περιβόλι μέ συκίας καί κλήματα 3/κρεβετῆς²³⁴, εἰς τήν

234. Κλήματα κρεβετῆς: προφανῶς κλήματα σέ μορφή κρεβατίνας.

Ἀνηβαστήν²³⁵, κοντά τῆς Χατζῆ) Ἀστρέδενας²³⁶ Πηγούνι, τῆς Εὐδοκίας 4/καί Ἑλένης, αὐταδέλφων τοῦ Κύρ Καλλινίκου, Ἀγίου Συγκέλλου Παπασταμάτη²³⁷, διὰ γρόσια 5/τριάντα, Ν(οῦμερο): 30, τά ὅποια ἔλαβεν μέχρι καί ὀβολοῦ.

Ὅθεν λοιπόν, 6/τό ἄνωθεν περιβόλιον νά εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν τῶν αὐτῶν εἰρημένων, Εὐδοκίας 7/τε καί Ἑλένης [Παπασταμάτη], ὡς οἰκεῖον αὐτῶν κτῆμα ἀνεπόσπαστον, ἄτερ ἀγορασθέν 8/καί τελείως ἐξοφληθέν παρ' αὐτῶν.

Διό ἔγινε τό παρόν καί ἔστω εἰς 9/ἀσφάλειαν.

αψχε', Φεβρουαρίου ιε'. Ἐν Σύμῃ.

10/Μαρία, θυγάτηρ Ἄννης Παπαμεγαλούδη, βεβαιῶνω τά ἄνωθεν.

11/Ἐπίτροπος Ἀγίου Ῥόδου Παπᾶ Νικήτας [Ξυνίδης] μαρτυρῶ.

12/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ πωλήτρια τοῦ ἀκινήτου Μαρία, θυγατέρα τῆς Ἄννης Παπαμεγαλούδη εἶναι πιθανῶς ἄγαμος καί πωλεῖ τό περιβόλι της στίς ἀδελφές Εὐδοκία καί Ἑλένη Παπασταμάτη. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ πωλήτρια Μαρία ἀναφέρεται ὡς κόρη τῆς Ἄννης Παπαμεγαλούδη καί ὄχι μέ τό ὄνομα καί τό ἐπώνυμο τοῦ πατέρα της. Αὐτό εἶναι δυνατόν νά σημαίνει ὅτι, εἴτε ὁ πατέρας της εἶχε ἤδη ἀποθάνει, εἴτε ὅτι ἡ μητέρα της ἦταν διαζευγμένη. Τρίτη πιθανή περίπτωση, ἡ Μαρία νά ἦταν νόθο τέκνο τῆς Ἄννης Παπαμεγαλούδη, θά πρέπει σχεδόν νά ἀποκλεισθεῖ, ἐάν ληφθεῖ ὑπόψη πόσο συντηρητική ἦταν ἡ τότε κοινωνία τῆς Σύμης.

2) Ἡ ἀναφορά τῆς Χατζῆ-Ἀστράδενας Πηγούνι, μᾶς κάνει νά υποθέσουμε, ὅτι ἡ Χατζῆ-Ἀστράδενά εἶχε ἐπισκεφθεῖ τήν Παλαιστίνη καί προσκυνήσει τοὺς Ἁγίους Τόπους τῶν Χριστιανῶν, συνεπῶς ἔφερε ἐπάξια τόν τιμητικό τίτλο τῆς Χατζίνας ἢ Προσκυνητρίας.

3) Τό γεγονός, ὅτι ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ῥόδου, παρά τό ὅτι ἦταν ὑπέργηρος καί τελείως τυφλός, Παπᾶ Νικήτας Ξυνίδης,

235. Ἀνηβαστή, ἢ: τοπωνύμιο. Ἀνεβαστή, ἢ, ἀπό τό ρῆμα ἀναβαίνω > ἀνεβαίνω.

236. Ἀστρέδενά, ἢ: προφανῶς ἀπό τό Ἀστερία, Ἀστραδενή καί Ἀστρινή (Κρήτη).

237. Σύγκελλος Καλλνίκος Παπασταμάτης. Ἀναφέρεται καί ὑπογραμμίζεται, ὅτι οἱ ἀγοράστριες Εὐδοκία καί Ἑλένη εἶναι ἀδελφές ἐξ αἵματος τοῦ Συγκέλλου Καλλνίκου Παπασταμάτη, προσώπου ἰδιαίτερα σεβαστοῦ.

παρίσταται καί υπογράφει ὡς μάρτυρας, προσδίδει μεγάλο κύρος στό ἔγγραφο αὐτό.

ΧΛΙΙΙ. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ

N. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑΣ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ

ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 8-04-1795

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 46, p3270132]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Νικήτα Τριανταφυλλίας ἐπώλησε δύο Πλατώματα, τά ὅποια εὐρίσκονται στήν περιοχή τῆς Νεράς, στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς, τήν ὁποία ἐξεπροσώπησε ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Ἱερομόναχος Μελέτιος. Ὡς εὐλογο ἀντίτιμο συμφωνήθηκε μεταξύ τῶν συμβαλλομένων τό ποσόν τῶν τεσσάρων γροσίων, τά ὅποια καί ἔλαβε ἡ πωλήτρια ἐκ μέρους τοῦ Ἡγουμένου τῆς ὡς ἄνω Μονῆς. Πρός πίστωση τῆς γενομένης ἀγοραπωλησίας συνετάχθη τό παρόν ἔγγραφο καί υπογράφεται ἀπό τήν πωλήτρια καί τόν Συντάκτη καί Γραφέα αὐτοῦ Νοτάριο Ἱεροδιάκονο Νεόφυτο Φασουλάρη.

2) Κείμενο

1/† Διά τοῦ παρόντος Νοταριακοῦ καί Ἐμμαρτύρου Γράμματος, δηλοποιῶ ἐγώ, ἡ Μαρία, 2/Θυγάτηρ τοῦ Νικήτα Τριανταφυλλίας²³⁸, ὅτι μέ τό ἴδιόν μου θέλημα, μηδενός 3/ἐνοχλουμένη, δίδω πουλιτικῶς δύο Πλατεία, τοῦ Ἡγουμένου τοῦ ἐν Ἱερομονά4/χοις Κύρ Μελετίου, τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τῆς Μεταμορφώσεως, τῆς ὁ5/νομαζομένης τῆς Νεράς, τά ὅποια Πλατεία εἶναι εἰς τήν Νεράν, πλησίον τοῦ 6/Σωτῆρος.

Ὅθεν εἰς τό ἐξῆς θέλουν εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ εἰρημένου Ἡ7/γουμένου αὐτά τά δύο Πλατεία καί ὡς βούλεται ποιῆσαι αὐτά, ἄς τά 8/κάμη, ὁ εἰρηθεῖς²³⁹ Ἡγούμενος, λαβοῦσα δέ ἐγώ, ἡ εἰρημένη Μαρία [Θυγάτηρ τοῦ Νικήτα Τριανταφυλλίας] παρὰ 9/τοῦ εἰρημένου Ἡγουμένου διὰ τήν τιμήν τῶν Πλατειῶν γρόσια τέσσαρα σωστά 10/καί ἀνελλιπῇ μέχρι ὀβολοῦ καί διὰ νά εἶναι ὁ εἰρηθεῖς Ἡγού-

238. Τριανταφυλλίας: ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

239. Ὁ εἰρηθεῖς: τό ὀρθό, ὁ εἰρημένος.

μενος παν11/τί ἀπείραστος καί ἀνενόχλητος, μέ τό νά εἶναι τελείως ἐξοφλημένος καί ἀπό ἐ12/μένα, γέγονε τό παρόν, ὑπογεγραμμένο καί παρ' ἐμοῦ, εἰς ἔνδειξιν καί 13/ἀσφάλειαν.

,αψχε', Ἀπριλίου η'. Ἐν τῇ Σύμῃ.

14/ » .

15/ » .

16/ » .

17/ » .

18/† Νεόφυτος, Ἱεροδιάκονος Φασουλάρης, τῆς αὐτῆς Πολιτείας 19/Νοτάριος».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς (σημερινός Μεγάλος Σωτήρης, Μετόχιον τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου) κατά τήν περίοδο αὕτη (τέλη 18ου αἰ.) ἦταν ἀνεξάρτητη Μονή καί εὐρίσκετο σέ μεγάλη ἀκμή, πνευματική καί ὑλική. Ἐδέχετο δωρεές, προέβαινε σέ ἀγορές ἀκινήτων καί γενικά ἐδείκνυε πολλαπλές δραστηριότητες σέ περισσότερους τομεῖς. Ἡγούμενος αὐτῆς ἦταν ὁ πολύ δραστήριος Ἱερομόναχος Μελέτιος.

2) Ἡ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Νικήτα Τριανταφυλλίας προέβη στήν πώληση ἀκινήτου πρὸς τή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, τό ὁποῖο ἔκειτο πλησίον αὐτῆς καί ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν τεσσάρων (4) γροσίων, τά ὁποῖα ἔλαβε ἐκ μέρους τοῦ Ἡγουμένου αὐτῆς Ἱερομόναχου Μελετίου.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, τό ὁποῖο ἐπέχει θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας, εἶναι ὁ Ἱεροδιάκονος Νεόφυτος Φασουλάρης, πιθανῶς ἀδελφός τῆς ἰδίας Μονῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε τύχει καλῆς παιδείας καί χειρίζεται ἄριστα τήν ἑλληνική γλῶσσα, ὅπως συνάγεται ἀπό τά σωζόμενα ἔγγραφα, τά ὁποῖα συνέταξε ὁ ἴδιος, πράγμα ὃχι σύνηθες γιά τήν ἐποχή αὕτη.

**XLIV. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ-ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ
ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΛΗΣ, ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ
ΣΤΑΥΡΟΥ – ΠΩΛΗΣΙΣ ΑΥΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 15-11-1795**

[Αρχείο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, αρ. 47, p3270134]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, θυγατέρα τῆς Καλῆς (Καλλιόπης), δώρισε στὸν ναὸ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὀρισμένα ἀκίνητα, τὰ ὁποῖα ἔκειντο πλησίον ἀκινήτων τῆς Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς (Μεγάλου Σωτήρη). Λόγῳ τῆς γειτνιάσεως αὐτῆς καὶ ἐπεὶ ἡ Μονὴ τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἐχρειάζετο τὰ ἐν λόγῳ ἀκίνητα, ὁ Ἐπίτροπος τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Χατζῆ-Γεωργάκης τὰ ἐπώλησε στὴ Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς.

2) Κείμενο

«1/† Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἔστωντας καὶ νὰ ἀφιερῶσιν 2/εἰς τὸν ναὸν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μερικά πράγματα, ἡ Μαρία Καλῆς²⁴⁰ καὶ ἔστωντας ἐκεῖνὰ 3/τε τὰ πράγματα, νὰ ἐγγίζουν καὶ νὰ χρειάζωνται εἰς τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος [τῆς] Νε4/ρᾶς καὶ ἰδοῦ, ὅπου τοῦ τὰ πωλεῖ ὁ Χ(ατζῆ)-Γεωργάκης, Ἐπίτροπος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, δύο Πλατεῖα 5/εἰς τὸ χωρίον, εὐρίσκονται ἀπὸ Μαραθοῦντα ἕως Δαφνὶ καὶ ἀξίζει τὴν πᾶρτην του²⁴¹ 6/διὰ γρ(όσια) δώδεκα (12), τὸ μερίδιόν του μόνον, πρὸς τοῦτοις καὶ ὁ Ἡγούμενος Παπᾶ Κύρ 7/Μελέτιος, ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν Πλατειῶν καὶ χωραφιῶν, ὅσα εὐρίσκονται, δίδει 8/εἰς τὸν Τίμιον Σταυρόν μίαν παρῶρησίαν, διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν γονέων του.

9/Ὅθεν λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς, αὐτὰ τὰ ἄνωθεν Πλατεῖα καὶ χωράφια, τὸ μερίδι10/ον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, νὰ εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ Σωτῆρος [τῆς] Νερᾶς, 11/ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀνεπὸσπαστα, ἄτερ ἀγορασθέν(τα) καὶ τελείως 12/ἐξοφληθέν(τα) παρ' αὐτοῦ, τοῦ νέου Ἡγουμένου Παπᾶ Κύρ Μελετίου καὶ ἔστω [τὸ παρὸν Ἐμμάρτυρον Γράμμα] 13/εἰς ἀσφάλειαν.

240. Μαρία Καλῆς: ἀντὶ ἐπωνύμου τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τῆς ἀφιερῶτριας. Καλή, ἦτοι Καλλιόπη.

241. Πάρτη, ἡ: τὸ μερίδιον.

,αψχε', Νοεμβρίου ιε'. 'Εν Σύμη.

14/Χ(ατζή) Γεώργιος 'Ιω(άννου) Χατζή, 'Επίτροπος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ βεβαιώνω τά ἄνωθεν.

15/Παπᾶ Νικήτας [Ξυνίδης], 'Επίτροπος τοῦ Ἀγίου 'Ρόδου μαρτυρεῖ.

16/'Ιωάννης [Κουνεlés], 'Ιερεύς [καί] Σακκελίων μάρτυρας.

17/Παπᾶ 'Ιωάννης Ξανθός μάρτυρας.

18/Παναγῆς Πολιάς, Κατερηνιοῦ, μάρτυρας.

19/Φώτης Παλλουράκος καί Πρωτόγερος τοῦ Κοινοῦ μάρτυρας.

20/† 'Ο Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, 21/βεβαιώνω».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μαρία, θυγατέρα τῆς Καλῆς (Καλλιόπης), πιθανῶς ἄγαμη, ἀφιέρωσε διά ψυχικήν της σωτηρία ὀρισμένα ἀκίνητα αὐτῆς πρὸς τόν ναόν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει καί σήμερα, κεῖται στό χωριό τῆς Σύμης καί ἀποτελεῖ ἰδίαν Ἑνορίαν.

2) Ἐπειδὴ μερικά ἀπό τά ἀκίνητα αὐτά εἶχαν κοινά σύνορα πρὸς ἀκίνητα τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς καί ἡ Μονή αὐτή τά εἶχε ἀνάγκη, ἀπεφασίσθη ἀπό τόν Ἐπίτροπο τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Χατζή Γεώργιο, υἱόν τοῦ 'Ιωάννου Χατζή, νά πωληθοῦν πρὸς τή Μονή τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς.

3) Ἡ Μονή τῆς Νερᾶς ἀντί ἄλλου τιμήματος παραχωρεῖ μίαν «Παρρησίαν» στόν Ἐπίτροπο τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἥτοι ἡ Μονή ἀναλαμβάνει τήν ὑποχρέωση νά μνημονεύει τόν ἴδιον καί τά μέλη τῆς Οἰκογενείας αὐτοῦ, ζῶντες καί τεθνεῶτες, κατά τήν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας καί τῶν διαφόρων ἄλλων Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν.

4) Τό γεγονός ὅτι ἡ πωλήτρια ἀναφέρεται μόνον ὡς ἡ θυγατέρα τῆς Καλῆς (Καλλιόπης) ἀφήνει νά ἐννοήσουμε, ὅτι στά τέλη τοῦ 18ου αἰ., στίς Νότιες Σποράδες τοῦ Αἰγαίου δέν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ ἡ ὑποχρέωση ἕκαστος πολίτης νά φέρει ἐπώνυμο.

5) Πρὸς πίστωση τῶν ἀνωτέρω συνετάχθη τό παρόν καί ὑπογράφεται ἀπό ἑξι (6) συνολικά παρισταμένους μάρτυρες καί τόν ἴδιον τόν Συντάκτη αὐτοῦ, τόν Πρωτονοτάριο Παπᾶ Γεώργιο Κατερηνιοῦ.

**XLV. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ,
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟΝ, ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ
ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 9-09-1796**

[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 49, p3270136]

1) Περίληψη

Ἡ Ἄννα τοῦ Βοσκοῦ ἐπώλησε στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ἕνα κομμάτι ἀγροκτῆματος, τό ὁποῖον ἔκειτο στή θέση «Πάνω Λίμνη», ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν δύο γροσίων. Ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς παρέστη ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Μελέτιος, ὁ ὁποῖος καί κατέβαλε στήν πωλήτρια στό ἀκέραιο τό συμφωνηθέν τίμημα. Τό παρόν ἔγγραφον ἔγινε πρός ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς γενομένης ἀγοραπωλησίας καί ἐπέχει θέση Συμβολαίου.

2) Κείμενο

«1/Διά τοῦ παρόντος Γράμματος φανερώνω ἐγώ, ἡ Ἄν2/να Βοσκοῦ, ὅτι πουλῶ αὐτοθελήτως ἕνα κομμάτι 3/χωράφι εἰς τήν Νεράν, πλησίον τοῦ Βελεζᾶ, εἰς τήν Πά4/νω Λίμνην²⁴², τό ὁποῖον ἀγοράζεται παρά τοῦ Καθ5/γουμενοῦ τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς Κύρ Μελετίου, διά 6/γροσίων δύο. Ὅθεν θέλει τό ἐξουσιάζειν εἰς τό 7/ἐξῆς ὡς ἴδιον, ἀ(να)πόσπαστον κτῆμα, ἐπειδὴ ἔλα8/βον ἐγώ παρ' αὐτοῦ τά ρηθέντα γρόσια.

Διό 9/γέγονε τό παρόν εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν.

10/αψ+στ', Σεπτεμβρίου 9'. Ἐν Σύμῃ.

11/Ἡ ρηθεῖσα Ἄννα τοῦ Βοσκοῦ ὑπόσχομαι εἰς τά 12/ἄνωθεν.

13/Πρωτοσύγκελλος καί Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ῥόδου Νεόφυτος ἐπιβεβαιῶ.

14/† Νεόφυτος, Ἱεροδιάκονος Φασουλάρης, τῆς αὐτῆς Πο15/λιτείας Νοτάριος».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ πωλήτρια ἀναφέρεται ὡς Ἄννα τοῦ Βοσκοῦ, ἐπειδὴ πιθανῶς στά τέλη τοῦ 18ου αἰ. δέν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ ἡ ὑποχρέωση στίς

242. Πάνω Λίμνη, ἡ: τοπωνύμιο.

Νότιες Σποράδες τοῦ Αἰγαίου ἕκαστος πολίτης νά φέρει ἐπίσημα ἕνα ἐπώνυμο.

2) Ἡ τότε ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου θά πρέπει νά ἦτο μεγάλη, ἀφοῦ ὡς εὐλογο τίμημα ὀλοκλήρου ἀκινήτου ὀρίσθηκε τό ποσόν τῶν δύο (2) γροσίων.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἦταν ὁ Ἱεροδιάκονος Νεόφυτος Φασουλάρης, ὁ ὁποῖος αὐτοχαρακτηρίζεται Νοτάριος τῆς Πολιτείας τῆς νήσου Σύμης.

XLVI. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΛΑΦΑΤΗ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΡΜΙΩΤΟΥ: 9-07-1797

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 51, p3270138]

1) Περίληψη

Ὁ κάτοικος τῆς Σύμης Μιχαήλ Καλαφάτης ἐθελουσίως ἀφιερώνει ὀρισμένα ἀκίνητα αὐτοῦ πρὸς τή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ τοῦ Πανερμιώτου. Ἀναφέρεται ὁ ἀριθμός τῶν ἀκινήτων καί ἡ θέση ὅπου κεῖνται αὐτά.

2) Κείμενο

«1/1797, Ἰουλίου 9. Ἐν Σύμῃ.

2/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου καί Ἀποδεικτικοῦ Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ὁ 3/Μιχάλης Καλαφάτης, ἰδίῳ Θελήματι, ἔχοντας εἰς τό Δαφνί²⁴³ δύο Πλατεία 4/καί ἕνα γύρο, σύμπλεον τοῦ παπᾶ Ἰωάννου Ξανθοῦ καί εἰς τήν Φανερωμέ⁵ νην²⁴⁴ δύο γύρους, σύμπλεον²⁴⁵ εἰς τοῦ Μανασσῆ, ἀκόμη καί ὅτι πρᾶγμα ἤθελεν 6/εὐρεθῇ εἰς αὐτά τά μέρη, τά δίδει καί τά ἀφιερώνει εἰς τό Μοναστήριον, ὀνομα⁷/ζόμενον Πανερμιώτην, τά ὁποῖα εἶναι κληρονομία ἀπό τόν πενθερόν αὐτοῦ 8/Μαστρο-Γιάννη Τρέκλη καί ἀπό τοῦ νῦν καί ἐξῆς νά τά ἔχῃ ὁ Πανερμιώτης 9/ὡς οἰκεία αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπαστα καί μήτε ἐδικός, μήτε ξένος, 10/νά μήν ἔχῃ ἐξουσία νά τόν ἐνοχλήσῃ.

243. Δαφνί, τό: τοπωνύμιο.

244. Φανερωμένη, ἢ: τοπωνύμιο, προερχόμενο ἀπό τόν ἐκεῖ ὑπάρχοντα ναόν τῆς Παναγίας Φανερωμένης.

245. Σύμπλεον: νομικός ὅρος, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλα παλαιά δικαιοπρακτικά ἐγγράφα τῆς Δωδεκανήσου καί σημαίνει ὁμορα, ἐγγίζοντα τό ἕνα στό ἄλλο.

Ὅθεν ἔγινε καί τό παρόν Γράμμα καί 11/ἔδόθη τῷ εἰρημένῳ [Μοναστηρίῳ] εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας καί ἀσφάλειας.

12/Μιχαήλ Καλαφάτης ὑπόσχομαι.

13/Χ(ατζῆς) Διάκος Καλαφάτης ὑπόσχομαι.

14/Γεώργιος Μ(ιχαήλ) Καλαφάτης ὑπόσχομαι.

15/Χ(ατζῆ) Γιάννης Γεωργίου Πολιάς μάρτυς».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Μιχαήλ Καλαφάτης ἀφιερώνει διά ψυχικήν του σωτηρία ὀρισμένα ἀκίνητα αὐτοῦ, προερχόμενα ἐκ κληρονομίας ἀπό τόν πενθερό του Μαστρο-Γεώργη Τρέκλη, πρὸς τή Μονή τοῦ Πανερμιώτου τῆς Σύμης.

2) Τό Δωρητήριο αὐτό ἔγγραφο ὑπογράφεται στό τέλος ἀπό τόν ἴδιο τόν δωρητή, ἀπό δύο παριστάμενους μάρτυρες, μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καί ἀπό ἓνα ἀκόμη μάρτυρα.

3) Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι δέν ἀναφέρεται ὁ Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ.

XLVII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ ΚΑΛΗΣ (ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ),

ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΜΙΧΑΗΛ, ΝΙΣΥΡΙΟΥ: 13-12-1797

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 50, p3270137]

1) Περίληψη

Πρόκειται γιά Προικοσύμφωνο, τό ὁποῖο συνετάγη στή Νίσυρο καί ἀφορᾷ σέ Γάμο, ὁ ὁποῖος ἐτελέσθη ἐπίσης στή Νίσυρο. Στήν ἀρχή τοῦ ἐγγράφου ἀναφέρονται τά τυπικά εἰσαγωγικά λόγια, τά ὁποῖα ἀπαντοῦν συνήθως στά προικοσύμφωνα τῆς Νισύρου τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἀκολούθως λέγεται, ὅτι προφανῶς ἡ χήρα Πρεσβυτέρα, σύζυγος τοῦ ἀειμνήστου Παπᾶ Μιχάλη, τοῦ ὁποῖου τό ἐπώνυμο δέν ἀναφέρεται, ἔχει μίαν νόμιμη κόρη, τήν Καλή (Καλλιόπη), τήν ὁποία δίδει σέ γάμο πρὸς τόν Θεόδωρο Ἰωάννου Βεζίρογλου καί τήν προικοδοτεῖ μέ κινητά καί ἀκίνητα, τά ὁποῖα ἀναφέρονται λεπτομερῶς στό προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/† Εἰς τήν δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τήν πρεσβειάν καί τάς δεήσεις τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν

Θεοτόκου 2/καί Ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου²⁴⁶ καί πάντων τῶν Ἀγίων. Ἀμήν.

Ὁ Κύρι3/ος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας τόν Γάμον εὐλόγησεν²⁴⁷ καί πρῶτος θαυματουργῶν τό ὕδωρ 4/οῖνον πεποίηκεν²⁴⁸ καί πρῶτος θαυματουργῶν, ἀλλά μεῖζον νομοθετῶν, ἐπιτάττει τήν παρθένον αὐτοῦ ἀνδρί 5/τιμίῳ ἐπιδιδόναι. Τούτου τινί τοῖς ἐντάλμασιν ὅσιόν τε καί οἱ τῶν Χριστιανῶν ἐπακολουθοῦντες 6/παῖδες, πρός Γάμου κοινωνίαν συνεζεύχθησαν.

Πρός τούτοις ἡθέλησα ἐγώ, ἡ Παπαδιά Παπᾶ Μιχάλη²⁴⁹, ἐλ7/θεῖν πρός τήν τελειώσιν σου, διά τόν Θεόδωρον Ἰω(άννου) τοῦ Βεζίρογλου²⁵⁰, τοῦ λαβεῖν γαμβρόν εἰς τήν γνησίαν ἡμῶν θυ8/γατέρα ὀνόματι Καλήν (Καλλιόπην), προικίζω αὐτή, εἰ τί μοι ὁ Θεός ἐδωρήσατο ἐπάνω εἰς τό νησί τῆς 9/Νισύρου, ἀμπέλια, χωράφια, ἀργά²⁵¹ καί καματερά²⁵², ὅλα τῆς κόρης μου τῆς Καλῆς.

Ἀκόμα 10/γράφομεν καί τά ἀγοραστικά τοῦ πατέρα της²⁵³ εἰς τόν Ἅγιον Βασίλειον²⁵⁴, τό πρᾶγμα, ὡς καθώς 11/εὐρίσκεται καί εἰς ταῖς Παραπυριές τό κομματίν καί εἰς τίς Βάσσαις²⁵⁵ τήν κρεπτήν²⁵⁶.

Ἐτέρα δίνω 12/ἐγώ, ἡ μητέρα, μίαν γιστέρνα²⁵⁷, εἰς τίς Παρα-

246. Τοῦ Ἀγίου Προκοπίου: πρόκειται γιά τόν Ἅγιο Προκόπιο τόν μάρτυρα (8η Ἰουλίου). Διονύσιος, *Ἑρμηνεία* 1909, σ. 157. Στήν ἀρχή τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος Προκόπιος, προκειμένου νά εὐλογήσει τόν γάμο καί τό νέο ἀνδρόγυνο νά προκόψει στή ζωή του.

247. Ἰωάν. β', 1-11.

248. Ἰωάν. β', 3-11.

249. Ἡ Παπαδιά Παπᾶ Μιχάλη: δέν ἀναφέρεται τό ἐπώνυμο τοῦ πρώην συζύγου τῆς Πρεσβυτέρας καί μητέρας τῆς νύμφης Καλῆς.

250. Θεόδωρος Ἰω. Βεζίρογλου: ἡ οἰκογένεια Βεζίρογλου εἶναι γνωστή καί ἀπό ἄλλα παλαιά ἔγγραφα τῆς Νισύρου. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 173 καί 1409.

251. Ἀργά χωράφια: ἀκαλλιέργητα.

252. Καματερά χωράφια: καλλιεργημένα.

253. Ἀκίνητα, προερχόμενα ἀπό ἀγορές τοῦ πατέρα τῆς νύμφης, τοῦ μακαρίτου Παπᾶ Μιχάλη.

254. Ἅγιος Βασίλειος: τοπωνύμιο στό Ἄργος τῆς Νισύρου. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 190, 670, 1346 καί 1396.

255. Βάσσες, οἱ: τοπωνύμιο τῆς Νισύρου. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 153, 855-857 καί 1409.

256. Κρεπτή, ἡ ἢ κρυπτή, ἡ. Πρόκειται γιά ἡμιυπόγεια κατασκευή, κυκλικῆς κατόψεως (διάμ. βάσεως περίπου 3,00 μ.), κτισμένη κατὰ τό ἐκφορικό σύστημα. Χρησίμειε γιά τήν ἀποθήκευση τῶν κρασικῶν ἀγγείων (κρασί-ρακή) καί σπανιότερα δοχείων μέ τυρί, ἐλιές, ἐλαιόλαδο κ.λπ. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 74, 172-174, 738 καί 1452.

257. Γιστέρνα, ἡ: ὕδατοδεξαμενή. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 133 καί 947.

πυρίες²⁵⁸ τόν Ἑλθαν²⁵⁹, ἡ κατοικία εἰς τόν Τροῦλλον²⁶⁰, ὅσα 13/ βρίσκονται πράγματα, σεντούιν²⁶¹ ἓνα, κελλάριν ἓνα ἀρματωμένον, ὡς καθὼς εὐρί14/σκεται, ἀσημικόν-μαλαματικόν, ὡς καθὼς εὐρίσκει-ται, ζευγάριν ἓνα²⁶², ἀρεστόν ἕναν²⁶³, μύλους 15/ζευγάρια δυό, μα-ξελάρια πέντε, σεντόνια πέντε, στρώμα ἓνα.

Ταῦτα καὶ ἡ εὐχή 16/ἡμῶν καὶ πάντων τῶν Ἀγίων. Ἀμήν.

1797. Δεκεμβρίου 13.

17/† Π(απᾶ) Χ(ατζῆ) - Ἡγούμενος τῆς Παναγίας [τῆς Σπηλια-νῆς] καὶ Ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ῥόδου, μάρτυρας²⁶⁴.

18/ » .

19/Σάββας Λογοθέτης²⁶⁵ (;) μάρτυρας.

20/Διακο - Νικόλας καὶ Πρωτόγερος παρών.

21/Καὶ ἐγώ, ὁ Διακο - Ἰωάννης βεβαιῶ.

22/Καὶ ἐγώ, ὁ Διακο - Γεώργης παρών, βεβαιῶνω.

23/Καὶ ἐγώ, ὁ Νικόλας, παρών, ἔβαλα καὶ ἔγραψέ με [ὁ Γραμ-ματικός τῆς Κοινότητος].

24/Νικόλαος Σαρ(ρ)ῆς²⁶⁶ (;) καὶ Γραμματικός τῆς Κοινότη(το)ς γράφω καὶ μαρτυρῶ».

3) Παρατηρήσεις

1) Πρόκειται γιὰ Προικοσύμφωνο, τό ὁποῖο ἔχει γραφεῖ στή Νίσυ-ρο καὶ ἀφορᾷ στὸν γάμο τῆς Καλῆς (Καλλιόπης), κόρης τοῦ μακαρί-του Παπᾶ Μιχάλη, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ λάβει ὡς σύζυγο τὸν Θεό-δωρο Ἰω. Βεζίρογλου καὶ προικίζεται ἀπὸ τὴ χήρα Πρεσβυτέρα καὶ μητέρα της. Ἡ οἰκογένεια τῆς νύμφης εἶναι εὐκατάστατη καὶ προικί-ζει τὴ θυγατέρα της πλουσιοπάροχα, μέ διάφορα ἀκίνητα καὶ κινητά.

258. Παραπυρίες, οἱ: καὶ Παραπυργίες ἢ Παραπυργές, οἱ: τοπωνύμιο τῆς Νισύρου. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 153, 1318 καὶ 1485.

259. Ἑλhnτας ἢ Ἑλυθας, ὁ: συκιά ἀρσενική. Ὁλυνθος < ἔλυθας. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νί-συρος* 2018, σ. 153, 910 καὶ 1424-1425.

260. Τροῦλλος, ὁ: γειτονιά στό Μανδράκι τῆς Νισύρου καὶ τοπωνύμιο.

261. Σεντούκι, τό: κασέλα, μπαούλο. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 293-295 καὶ 1501.

262. Ζευγάριν ἓνα: ἓνα ζευγάρι βόδια γιὰ ὄργωμα τῆς γῆς.

263. Ἀρεστόν ἓνα: μία ἀγελάδα. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 318 καὶ 326.

264. Καὶ σέ ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου ἀναφέρεται ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς ὡς «Παπᾶ Χατζῆ-Ἡγούμενος», χωρὶς νὰ ἀναγράφεται ὄνομα καὶ ἐπώ-νυμο αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι αὐτὰ καὶ μόνον ἀρκοῦσαν, διότι ἦταν πολὺ γνωστός.

265. Λογοθέτης: οἰκογένεια. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 427 καὶ 1459.

266. Σαρρῆς, ὁ: ἀπὸ τό τουρκικὸ sarı δηλ. κίτρινο, ἔξ οὗ Σαρρῆς = ὁ ξανθός.

2) Κατά τή σύνταξη τοῦ προικοσυμφώνου παρίστανται καί ὑπογράφουν ὡς μάρτυρες, συνολικά ἕξι πρόσωπα, μεταξύ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καί ὁ Παπᾶ Χατζῆ-Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου καί Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου, τοῦ ὁποίου οὔτε τό ὄνομα, ἀλλά οὔτε καί τό ἐπώνυμο ἀναφέρονται καί ὁ Διακο-Νικόλας καί Πρωτόγερος Νισύρου.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νικόλαος Σεράς (;), Γραμματέας τῆς Κοινότητος τῆς Νισύρου καί μάρτυρας.

4) Ἄνω καί στό μέσον τοῦ προικοσυμφώνου ἔχει τεθεῖ κυκλικοῦ σχήματος σφραγίδα μέ τήν παράσταση τῆς Παναγίας στηθαίας, μετωπικῆς, βρεφοκρατοῦσας, στόν τύπο τῆς Νικοποιοῦ ἢ Βλαχερνιωτίσσης καί ἐκατέρωθεν ἐκείνης εὐρίσκεται ἡ ἐπιγραφή: «ΜΗ(ΤΗ)Ρ Θ(Ε)ΟΥ». Περιμετρικά ὑπάρχει ἐπιγραφή, μέ τό κείμενον: «[† ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ] ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ».

XLVIII. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΡΑΣΑΝΗ, ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟΝ, ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 18-03-1878

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 52, p3270139]

1) Περίληψη

Ἡ Ἄννα, θυγατέρα τοῦ μακαρίτου Ἰωάννου Κορασάνη, ἐθελουσίως πώλησε δύο ἀμπελότοπους στόν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς Ἱερομόναχο Μελέτιο, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν τριῶν (3) γροσίων, τά ὁποῖα ἐκείνη ἔλαβε καί ἔκτοτε τά ἀκίνητα αὐτά ἀποτελοῦν ἰδιοκτησία τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νεράς.

2) Κείμενο

«1/Μέ τό παρόν φανερώνει ἡ Ἄννα, θυγάτηρ 2/τοῦ ποτέ Ἰω(άννου) Κορασάνη, [ὅτι] μέ τό ἴδιόν της 3/ῥέλημα, μηδενός βιαζομένη, ἐπούλη4/σε τοῦ Ἡγουμένου τοῦ Σωτῆρος τῆς Νε5/ράς, Παπᾶ Μελετίου δύο ἀμπε6/λότοπους²⁶⁷ εἰς τήν Νεράν, ὁ ἕνας πλη-

267. Ἀμπελότοπος, ὁ: τόπος κατάλληλος γιά τή φύτευση ἀμπέλου. Συνήθως τόποι κατάλληλοι γιά τή φύτευση ἀμπέλου εἶναι μέρη ὀρεινά καί κείμενα σέ κάποιο ὑψόμετρο,

σίον 7/είς τῆς Μαρίας τοῦ Βαρσίου, ὁ ἄλλος 8/κοντά εἰς τοῦ Σωτή-
ρα τό χωρά9/φι, διὰ γρόσια τρία καί τὰ ξ10/λαβα καί ἀπό τοῦ νῦν
καί εἰς τό 11/έξῃς νά εἶναι αὐτά τὰ πράγμα12/τα τοῦ Μοναστηρίου
τοῦ Σωτήρος, 13/ὡς ἰδιά του κτήματα, ἀναπόσπαστα.

14/Διό γέγονε καί τό παρόν εἰς ἀσφά15/λειαν.

Τῷ 1798, Μαρτίου 18. Ἐν Σύμῃ.

16/Ἡ ῥηθεῖσα Ἄννα, τοῦ Ἰω(άννου) Κορα17/σάνῃ ἔλαβε τὰ ἄνω-
θεν καί ὑπό18/σχεταί.

Ὁ γράψας Νικόλαος Κον19/νταγγελῆς».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς εὐρίσκεται σέ ἀκμή πνευ-
ματική καί ὕλική καί προβαίνει στήν ἀγορά δύο ἀκινήτων, τὰ ὁποῖα
ἀποτελοῦσαν ἰδιοκτησία τῆς Ἄννης Ἰω. Κορασάνῃ.

2) Φαίνεται ὅτι ἡ τότε ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου ἦταν πολύ
ὕψηλὴ καί ἡ τιμὴ τῆς γῆς πολὺ χαμηλὴ, ἐφόσον γιὰ δύο ἀμπελότο-
πους ἡ ἀγοράστρια Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς καταβάλλει στήν
πωλήτρια μόλις τρία (3) γρόσια.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, τό ὁποῖο ἐπέχει
θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας, εἶναι ὁ Νικόλαος Κονταγγελῆς.

XLIX. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΜΑΡΙΑΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑ ΣΠΑΝΟΥΔΕΝΑΣ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΕΡΜΙΩΤΟΥ: 1-07-1798

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 53, p3270140]

1) Περίληψη

Ἡ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Χατζῆ-Κώνστα Σπανούδενας, ἐθελου-
σίως δωρίζει στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτου ἓνα
ἀμπελόκομμα, τό ὁποῖο εὐρίσκεται στή θέση «Ποταμίσι» καί πλη-
σίον τοῦ ἔλυθα τῆς Σεβαστῆς Φαλαμουκκίου καί διὰ ψυχικὴν τῆς
σωτηρίαν.

διότι τότε δέν προσβάλλεται εὐκόλῃ τό ἀμπέλι ἀπὸ ἀσθένειες. Ἐπειδὴ τὰ κλήματα ἔχουν
βαθεῖς ρίζες, εὐρίσκουν κάτω ἀπὸ τίς πέτρες καί τοὺς βράχους τὴν ὑγρασία, τὴν ὁποία
χρειάζονται καί ἀναπτύσσονται, ἀποδίδοντας πλουσιοπάροχα.

2) Κείμενο

«1/Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Μα2/ρία, θυγάτηρ Χ(ατζῆ)-Κώνστα Σπανούδενας²⁶⁸, ἰδίῳ θελήματι καί ἐξ ἀγαθῆς 3/προαιρέσεως, ἔχουσα ἓν ἀμπελόκομμα²⁶⁹ εἰς τήν Ποταμίσι²⁷⁰, κοντά τῆς Σε4/βαστῆς Φαλαμουγκίου τόν Ἄλυνταν²⁷¹, τό ἀφιέρωσεν εἰς τό Ἱερόν 5/Μοναστήριον τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ Πανερμιώτη, διά ψυχικήν 6/της σωτηρίαν. Ὅθεν εἰς τό ἐξῆς τό ἄνωθεν ἀμπελόκομμα νά 7/εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ 8/κτῆμα ἀνεπόσπαστον.

Ὅθεν ἔγινε καί τό παρόν καί ἔστω 9/εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν. ,αψη', Ἰουλίου α'. [Ἐν Σύμῃ].

10/Μαρία, θυγάτηρ Χ(ατζῆ)-Κώνστα Σπανούδενας βεβαιώνω τά ἄνωθεν.

11/Μιχάλης, υἱός Καλοδούκα Χ(ατζῆ)-Κώνστα ὑπόσχομαι.

12/Ἰω(άννης) Κοντογιάννης μαρτυρῶ.

13/Χ(ατζῆ)-Νικήτας Κλαδάκης μάρτυς.

14/Χ(ατζῆ)-Βασίλης Χ(ατζῆ)-Διάκου μάρτυς²⁷².

15/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Μαρία, θυγατέρα τοῦ Χατζῆ-Κώνστα τῆς Σπανούδενας, πιθανῶς ἄγαμη, ἀποφασίζει ἐθελουσίως καί δωρίζει ἓνα ἀμπελόκομμα στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτη, γιά ψυχικήν της σωτηρία.

2) Τό Δωρητήριο αὐτό ἔγγραφο ὑπογράφεται ἀπό τή δωρήτρια Μαρία, κόρη τοῦ Χατζῆ-Κώνστα Σπανούδενας καί τέσσερις συνολικά μάρτυρες, μεταξύ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καί ὁ Ἐπίτροπος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Χατζῆ-Βασίλης Χατζῆ-Διάκου.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ.

268. Χατζῆ-Κώνστας Σπανούδενας: ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

269. Ἀμπελόκομμα, τό: πιθανῶς τεμάχιο ἀμπέλου. Ἀλλαχοῦ ἀναφέρεται «ἀμπελότοπος, ὁ» = τόπος κατάλληλος γιά τή φύτευση ἀμπέλου.

270. Ποταμίσι, τό: τοπωνύμιο. «Εἰς τήν (περιοχήν) Ποταμίσι».

271. Ἄλυντας, ὁ: ἔλυθας, ὁ, ἀπό τό ὀλυνθος = ἡ ἀρσενική συκιά.

272. Πρόκειται γιά τόν Ἐπίτροπο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει καί στό Πωλητήριο τοῦ Σεσκλίου, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

**Λ. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ
ΠΑΠΑ ΝΙΚΗΤΑ ΚΟΥΣΜΑ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ
ΠΑΝΕΡΜΙΩΤΗ: 2-01-1799**

[Άρχεϊο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 54, p3270141]

1) Περίληψη

Ἡ Ἄννα, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Νικήτα Κουσμᾶ καὶ σύζυγος τοῦ Μιχάλη, τό ἐπώνυμο τοῦ ὁποίου δέν ἀναφέρεται, δωρίζει ἓνα Πλατύ, τό ὁποῖο κεῖται στή Φανερωμένη, στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτη, διά ψυχικήν της σωτηρία καὶ μνημόσυνόν της.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Ἄν2/να, θυγάτηρ Παπᾶ Νικήτα Κουσμᾶ²⁷³, δίδει καὶ χαρίζει ἓνα Πλατύ²⁷⁴ 3/εἰς τήν Φανερωμένην²⁷⁵, εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον τοῦ Ἀρχιστρατήγου 4/Μιχαήλ Πανερμιώτη, διά ψυχικήν σωτηρίαν καὶ μνημόσυνόν της, 5/κοντά εἰς τοῦ Νικολάου Σπανούδενας²⁷⁶. Ὅθεν, τό ὁποῖον νά τό ἐξου6/σιάζη τό Ἱερόν Μοναστήριον ἀπό τοῦ νῦν καὶ εἰς τό ἐξῆς, ὡς οἰκεῖ7/ον αὐτοῦ κτῆμα ἀνεπόσπαστον.

Διό καὶ διά τό βέβαιον τῆς 8/ἀληθείας ἔγινε τό παρόν καὶ ἔστω εἰς ἐνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

9/αψιζθ', Ἰανουαρίου β'. Ἐν Σύμῃ.

10/Ἄννα, θυγάτηρ Νικήτα Παπᾶ Κουσμᾶ βεβαιῶνω τά ἄνωθεν.

11/Μιχάλης²⁷⁷, ἀνὴρ αὐτῆς, ὑπόσχομαι.

12/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιού».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ Ἄννα, θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Νικήτα Κουσμᾶ, μέ τή συγκατάθεση καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς Μιχάλη, ἀποφασίζει καὶ δωρίζει ἓνα «Πλατύ», ἥτοι τό Πλάτωμα χωραφιοῦ της, τό ὁποῖο κεῖται στή θέση

273. Κουσμᾶ: προφανῶς ἀντί Κοσμᾶ.

274. Πλατύ, τό: Πλάτωμα, ἐπίπεδο τμήμα ἀγροκτῆματος.

275. Φανερωμένη, ἡ: τοπωνύμιο, ὅπου κεῖται ναός τῆς Παναγίας Φανερωμένης.

276. Νικόλαος τῆς Σπανούδενας: ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

277. Μιχάλης, ὁ: δέν ἀναφέρεται ἐπώνυμο αὐτοῦ. Πιθανῶς στά τέλη τοῦ 18ου αἰ. δέν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ νά φέρεי ἕκαστος κάτοικος τῆς Σύμης καὶ ὄχι μόνον, ἐπώνυμο.

«Φανερωμένη» της Σύμης, στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου, διά ψυχικήν της σωτηρία καί μνημόσυνόν της.

2) Στό τέλος τοῦ ἐγγράφου ὑπογράφει ἡ δωρήτρια καί ὁ σύζυγος αὐτῆς Μιχάλης.

3) Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ Δωρητηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ, ἄριστος χειριστής τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, γνωστός καί ἀπό πολλά ἄλλα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα, τά ὁποῖα φυλάσσονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου τῆς Σύμης.

ΛΙ. ΔΙΑΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ, ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ

ΤΟΥ ΡΟΥΣΑΚΙΟΥ: 22-01-1799

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 55, p3270142]

1) Περίληψη

Ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τῆς Σεβαστῆς τοῦ Ρουσακιοῦ, προφανῶς ἤδη προχωρημένης ἡλικίας, ἄγαμη ἢ χήρα ἄνευ τέκνων, ἀποφασίζει καί συντάσσει Διαθήκη, διά τῆς ὁποίας δωρίζει ὅλα τά ἀκίνητά της καί ὀρισμένα κινητά στήν ἀνεψιά της Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Μιχάλη τῆς Πουλιούδενας. Ἡ ἀποδέκτρια τῆς δωρεᾶς αὐτῆς ἀναλαμβάνει τήν ὑποχρέωση, νά διατρέφει καί νά φροντίζει τή δωρήτρια καί θεία της καθ' ὅλον τό διάστημα τῆς ζωῆς της καί μετά τόν θάνατον αὐτῆς, νά τελέσει ὅλα τά συνηθισμένα, ἥτοι μνημόσυνα κ.λπ.

2) Κείμενο

1/Διά τῆς παρούσης Διαθήκης δηλοποιῶ ἐγώ, ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τῆς Σεβαστῆς²⁷⁸ τοῦ Ῥουσακιοῦ²⁷⁹, ὅτι μέ τήν εὐ2/χὴν μου καί μέ τήν θέλησίν [μου], ἔτι ζῶσα καί τάς φρένας σώας ἔχουσα, δίδω πρὸς τήν ἀνεψιάν μου Σεβα3/στήν, τήν θυγατέρα τοῦ Μιχάλη τῆς

278. Σεβαστή, ἡ: γυναικεῖο βαπτιστικό ὄνομα σύνηθες παλαιότερα καί μέχρι σήμερα στή Σύμη καί σέ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου. Σπανιότερα ἀπαντᾷ ὡς βαπτιστικό τό ἀνδρικό ὄνομα «Σεβαστός». Σημειωτέον, ὅτι ἀμφότερα τά ὀνόματα αὐτά ἔχουν μακράν παράδοση. Κατά τή Ρωμαϊκή Ἐποχὴ ὁ Αὐτοκράτορας προσεφωνεῖτο «Αὐγουστος» (Augustus), ἥτοι Σεβαστός.

279. Σεβαστή τοῦ Ρουσακιοῦ: ἐπώνυμο μητρωνυμικό. Ροῦσα, ἡ: γυναικεῖο βαπτιστικό ὄνομα, σύνηθες στά νησιά τῶν νοτίων Σποράδων καί στήν Κρήτη. Ἐπίσης «Ροῦσος, ὁ», βαπτιστικό ἀνδρικό ὄνομα.

Πουλιούδαινας²⁸⁰, ένα όσπῆτι²⁸¹ μέ μαγειρεῖον καί μέ αὐλήν καί μέ
 84/τι περικλείει ἡ ἔξω πόρτα, εἰς τήν Ἑνορίαν τῆς Ἀγίας Τριάδος²⁸²,
 πλησίον τοῦ Μανώλη Χαζαννιοῦ καί ένα πε5/ριβόλι εἰς τήν Ἀγίαν
 Μαρίναν²⁸³, πλησίον τῆς Ἄννας τοῦ Χ(ατζῆ) - Μιχάλη καί παραπάνω
 μίαν ἄσπρην συ6/κῆν μέ τόν τόπον της, πλησίον τῆς Βαρτζαμίδε-
 νας²⁸⁴ καί ένα ἀμπελότοπον²⁸⁵ παρακάτω, πλησίον τῆς Παπαρού7/
 σενας²⁸⁶ καί εἰς τό Λιγενί²⁸⁷ ένα πετρότοπον μέ συκίαν, πλησίον τῆς
 Χατζήδενας τοῦ Μαγκαφᾶ²⁸⁸ καί εἰς τό Πορ8/τί²⁸⁹ ένα ἀμπέλι, πλη-
 σίον τοῦ Χ(ατζῆ) - Ἰωάννου Φακλῆ καί εἰς τήν Τζαγκριάν²⁹⁰ ένα
 ἀμπέλι, πλησίον τοῦ Ἀστρα9/δενιοῦ²⁹¹ τοῦ Ζαννετῆ καί ένα καμπού-
 λι²⁹² εἰς τήν Τζαγκριάν καί εἰς τήν Νεράν²⁹³ ένα ἀμπελότοπον, 10/
 πλησίον τοῦ Φωτενιοῦ²⁹⁴ τοῦ Γιανναρᾶ²⁹⁵ καί εἰς ταῖς Ξέραις χωρά-
 φι κοινόν μέ τήν Χριστίαν τοῦ Παπᾶ 11/Γιάννη καί εἰς τόν Πανερ-
 μιώτην ένα χωράφι, πλησίον τῆς Εἰρήνης τοῦ Μανδαλιοῦ²⁹⁶ καί εἰς

280. Μιχάλης τῆς Πουλιούδαινας: ἐπώνυμο μητρωνυμικό. Ὁ Μιχάλης, ὁ υἱός τῆς Που-
 λιούδαινας. Πιθανῶς «Πουλιούδαινα» = ἡ κόρη ἢ ἡ σύζυγος τοῦ Πολύδωρου ἢ Πολιοῦ ἢ
 Πολιοῦ.

281. Ὅσπῆτι: ἀπό τό λατινικό Hospitium = οἰκία, σπίτι. Πρβλ. Hospital = Νοσοκομεῖο.

282. Ἑνορία Ἀγίας Τριάδος: ἡ Ἑνορία αὐτή καί μέ τό ἴδιο ὄνομα ὑπάρχει στό χωριό
 τῆς Σύμης.

283. Ἀγία Μαρίνα: ναός καί τοπωνύμιο, ἐκεῖ ὅπου κεῖται σήμερα τό κοιμητήριο τῆς
 Σύμης.

284. Βαρτζαμίδενα: πιθανῶς ἡ σύζυγος τοῦ Βαρσάμη ἢ Βαλσάμη.

285. Ἀμπελότοπος, ὁ: τόπος κατάλληλος γιά τή φύτευση ἀμπelioῦ. Στά ἔγγραφα τῆς
 Μονῆς τοῦ Πανορμίτου ἢ Πανερμιώτου Σύμης γίνεται διάκριση μεταξύ τῆς ἀμπέλου, τοῦ
 ἀμπελοκόμματος καί τοῦ ἀμπελότοπου. Ὡς πρός τό «ἀμπελόκομμα», πιθανῶς θά πρέπει
 νά ἐννοήσουμε μικρό τμήμα ἀμπέλου.

286. Παπαρούσενα, ἡ: ἡ πρεσβυτέρα τοῦ Παπᾶ Ρούσου.

287. Λιγενί ἢ Λι(γ)ενί, τό: τοπωνύμιο, τό ὁποῖο διατηρεῖται μέχρι σήμερα. Λιένι, ἀπό
 τό τουρκικό leğen = λεκάνη τοῦ νιπτήρα. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 244 καί 1459.

288. Μαγκαφᾶς, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο διατηρεῖται μέχρι καί σήμερα. Ἀπό τό τουρκι-
 κό mankaḫa = ἀνεπίδεκτος μαθήσεως. Στήν Κάρπαθο ἀπαντᾶ καί ὡς γυναικεῖο βαπτιστι-
 κό ὄνομα τό «Μαγκαφούλα, ἡ».

289. Πορτί, τό: τοπωνύμιο.

290. Τζαγκριά, ἡ: τοπωνύμιο.

291. Ἀστραδενιό, τό: ὑποκοριστικό τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος «Ἀστραδενή, ἡ» ἢ
 «Ἀστερία, ἡ» ἢ «Ἀστρινή, ἡ» καί «Ἀστρινός, ὁ» (Κρήτη).

292. Καμπούλι, τό: μικρῆς ἐκτάσεως ἐπίπεδη γῆ, κάμπος.

293. Νερά, ἡ: τοπωνύμιο.

294. Φωτενιό, τό: ὑποκοριστικό τοῦ ὀνόματος Φωτεινή.

295. Γιανναρᾶς: ἐπώνυμο οἰκογένειας, τό ὁποῖο διατηρεῖται στή Σύμη μέχρι σήμερα.

296. Μανδαλιό, τό: ὑποκοριστικό τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος Μανταλένα ἢ Μανδα-
 λένα, πιθανῶς ἀπό τό Μαγδαληνή.

τὴν 12/Καμπίτισσα²⁹⁷ ὑποκάτω ἓνα γύρον καὶ εἰς τὴν Νανοῦν Πλατεία πέντε, [εἰς] τῆς Χατζήδαινας 13/τοῦ Παπᾶ Γιάννη κοντά καὶ εἰς τὸ Πέδι ἓνα μπουστάνι, πλησίον τῆς Φασουλάρενας²⁹⁸ καὶ εἰς τὴν 14/Νουλιάν²⁹⁹ ἓνα χωράφι, πλησίον τῆς Εἰρήνης τοῦ Κουμπίου. Καὶ τρία τεξεράκια³⁰⁰ καὶ δύο τηγά15/νια καὶ τρία λιγγέρια³⁰¹ καὶ δύο ταψά, διὰ νὰ τὰ ἐξουσιάζῃ αἰωνίως, ὡς οἰκεία τῆς κτήμα16/τα ἁ[νε]-πόσπαστα καὶ κανεῖς ἄλλος ἀπὸ τοὺς κληρονόμους μου, νὰ μὴν ἔχῃ ἄδειαν νὰ ἐνοχλῇ ἀπὸ 17/τῶν πρὸς τούτων τῶν εἰρημένων πραγμάτων.

Διὸ γέγονεν ἡ παροῦσά μου Διαθήκη καὶ ἐδόθη 18/εἰς χεῖρας τῆς εἰρημένης Σεβαστῆς, ἀνεψιάς μου, διὰ νὰ ἔχῃ τὴν ἰσχύν καὶ τὸ κύρος ἐν παν19/τί Κριτηρίῳ³⁰², μέ τὰς ὑποκάτω ὑπογραφάς.

1799, Ἰανουαρίου 22.

20/Ἡ εἰρημένη Εἰρήνη, θυγάτηρ τῆς Σεβαστῆς τοῦ Ῥουσακιοῦ ὑποβεβαῖω τὰ ἄνω.

21/Ἔτι δέ ἡ εἰρημένη ἀνεψιά μου θέλῃ με ζωογονῇ, εἰς ὅσον καιρὸν ἤθελα ζήσω καὶ

22/μετὰ τὸν θάνατόν μου θέλῃ κάμει ὅλα τὰ συνηθισμένα μνημόσυνά μου.

23/† Παπᾶ Νικόλας, Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Ῥόδου μαρτυρεῖ».

[Στό τέλος τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ὑπάρχει προσθήκη σημειώματος, γραμμένου ἀπὸ ἄλλο χερί καὶ τὸ ὁποῖο ἔχει ὡς ἑξῆς]:

«24/Τὰ ἄνωθεν πέντε Πλατεία ἀντελλάχθησαν καὶ ἔ25/λαβεν ἡ Ἰερά) Μονή [τοῦ Πανορμίτου] ἓν χωράφιον ἄνωθεν τοῦ Καβαλλάρη³⁰³, 26/πλησίον τῆς Κάκνας³⁰⁴ καὶ εἰς τὴν περιφέρειάν της τὸ

297. Καμπίτισσα, ἡ: τοπωνύμιο.

298. Φασουλάρενα, ἡ: ἡ κόρη ἢ ἡ σύζυγος τοῦ Φασουλάρη.

299. Νουλιά, ἡ: τοπωνύμιο.

300. Τεξεράκια, τὰ: χάλκινες μικρές χύτρες κουζίνας μέ καπάκι, ἀπὸ τὸ τουρκικὸ tencere. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 245-1362.

301. Λιγγέρι, τό: λεγκέρα ἢ λιγκέρα, ἡ, ἀπὸ τὸ τουρκικὸ lenger = χάλκινη, μεγάλη, ἀβαθὴς λεκάνη. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 246, 1331 καὶ 1458.

302. Ἐν παντί Κριτηρίῳ: Σέ διάφορα δικαιοπρακτικά ἐγγραφα, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου καὶ στὸ τέλος αὐτῶν συνήθως ἀναφέρεται: «Διὸ γέγονε τὸ παρόν, ἵνα ἔχῃ τὴν ἰσχύν καὶ τὸ κύρος ἐν παντί τόπῳ καὶ Κριτηρίῳ».

303. Καβαλλάρης, ὁ: τοπωνύμιο.

304. Κάκνα, ἡ: κόρη ἢ σύζυγος τοῦ Κάκνη. Τὸ ἐπώνυμο «Κάκνης» διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

χωράφιον, 27/ ἦτοι τῆς Μαρίας Ἰωάννου) Ψύλλου, θυγατρός Γ(εωργίου) Μ(ιχαήλ) Χάσκα.

28/Τῆ 26ῃ Σεπτεμβρίου 1904.

29/Ὁ Γραμματεὺς τῆς Μονῆς

30/Παῖσιος Ἱερομόναχος³⁰⁵».

3) Παρατηρήσεις

1) Εἶναι σύνηθες μοναχικά ἄτομα προχωρημένης ἡλικίας, χωρίς παιδιά, νά φροντίζουν, ὥστε κάποιος ἀπό τούς ἐξ αἵματος συγγενεῖς των, νά ἐνδιαφερθεῖ γι' αὐτά καί νά τά γηροκομήσει καί ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ δωρίζουν τήν περιουσίαν των ἢ ἓνα μέρος ἀπό αὐτήν. Τό ἴδιο ἔπραξε καί ἡ Εἰρήνη, θυγατέρα τῆς Σεβαστῆς τοῦ Ρουσακιοῦ, ἡ ὁποία διά Διαθήκης της ὅρισε νά τήν κληρονομήσει ἡ ἀνεψιά της Σεβαστή, θυγατέρα τοῦ Μιχάλη τῆς Πουλιουδάινας, μέ τήν ὑποχρέωση νά τή φροντίζει ἐν ὧσ' ζεῖ καί νά τελέσει τά νόμιμα μετὰ τόν θάνατόν της.

2) Τό κείμενο τῆς Διαθήκης παρουσιάζει μεταξύ ἄλλων μεγάλο ἐνδιαφέρον, ἀφ' ἐνός μὲν γιά τά πολλά καί διάφορα ἐπώνυμα ἄτομα, κατοίκους τῆς Σύμης, τά ὁποῖα ἀναφέρει, ἀφ' ἑτέρου δέ γιά τά τοπωνύμια τῆς Σύμης, τά ὁποῖα ἀναφέρονται σέ αὐτό.

3) Ἀναφέρεται ὡς Συντάκτης καί Γραφέας τοῦ κειμένου τῆς Διαθήκης αὐτῆς, ὁ Ἱερομόναχος Παῖσιος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νά εἶχε τύχει καλῆς παιδείας, πρᾶγμα ὃχι τόσο συνηθισμένο κατὰ τήν ἐποχή ἐκείνη. Τό κείμενο εἶναι καλογραμμένο καί εὐανάγνωστο καί σχεδόν χωρίς συντακτικά καί ὀρθογραφικά σφάλματα.

ΛΙΙ. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΧΑΤΖΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΠΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΕΡΜΙΩΤΟΥ: 1-12-1799

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 56, p3270143]

1) Περίληψη

Ὁ Χατζῆ Ἰωάννης Παλαιοπός, κάτοικος Σύμης, ἀφιερώνει διά ψυχικήν του σωτηρίαν καί διά μνημόσυρόν του ὁρισμένα ἀκίνητά του,

305. Ὁ Ἱερομόναχος Παῖσιος ἦταν ἀδελφός τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης καί Γραμματέας αὐτῆς.

κείμενα στη Σύμη, πρὸς τὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ τοῦ Πανερμιώτη Σύμης. Τὰ ἀκίνητα αὐτὰ ἀναφέρονται λεπτομερῶς, καθὼς ὀρίζεται ἡ τοποθεσία, στὴν ὁποία εὐρίσκονται, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ πλησίον αὐτῶν κείμενες ἰδιοκτησίες.

2) Κείμενο

«1/Διὰ τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος, γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ὁ Χ(ατζῆ) - Ἰω(άννης) Παλαι2/οπὸς δίδει καὶ χαρίζει διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν εἰς τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον 3/τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ Πανερμιώτη, δύο χωράφια καὶ τὰ Λοπήδια³⁰⁶, τοιχο4/γυρισμένα καὶ εἰς ταῖς Ξέραις³⁰⁷ ἓνα χωράφι, κοντὰ τοῦ Χαννιδιοῦ καὶ ἀπὸ 5/πάνω μία μοῖρα χωράφι³⁰⁸, κοντὰ τοῦ Φαλαμουγκίου, εἰς τὴν Φανερωμέ6/νην³⁰⁹, εἰς τὸ Βῆμα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἓνα χωράφι τὸ μισὸν ζευγαρίου³¹⁰ καὶ τὸ 7/μισὸν τοῦ Διεφέτη (;) εἰς τὴν Ἐμπούκαν³¹¹, ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν Καβαλλάρην, 8/ἓνα χωράφι κοντὰ τοῦ Κωνσταντίνου, τὰ ὁποῖα τὰ ἀφιερώνει διὰ μνη9/μόσυνόν του, νὰ τὰ ἔχη νὰ τὰ ἐξουσιάζῃ τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον [τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ Πανερμιώτη], ὡς 10/οἰκεῖα αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπαστα.

“Οθεν ἔγινεν καὶ τὸ παρὸν καὶ 11/ἔστω εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας.
,αψ49’, Δεκεμβρίου α’.

Ἐν Σύμη.

12/Χ(ατζῆ) - Ἰω(άννης) Παλαιοπός, βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

13/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Χατζῆ-Ἰωάννης Παλαιοπὸς ἀφιερώνει ὀρισμένα ἀκίνητά του στὴ Μονὴ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης, διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν καὶ προκειμένου οἱ Πατέρες τῆς Μονῆς αὐτῆς νὰ μνημονεύουν τὸ ὄνομά του κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ τίς ἄλλες Ἱερές Ἀκολουθίες ἐν ὧσιν ζεῖ καὶ μετὰ τὸν θάνατό του.

306. Λοπήδια, τὰ: τοπωνύμια. Λόπια, τὰ = φασόλια.

307. Εἰς ταῖς Ξέραις: τοπωνύμιο.

308. Μία μοῖρα χωράφι: ἓνα ὀρισμένο τεμάχιο ἀγροκτήματος. Μοῖρα, ἡ: πρβλ. «νόμιμος μοῖρα», ἀλλὰ καὶ «μοιράδι, τό» καὶ «μοιράσι, τό» (Κρήτη).

309. Φανερωμένη, ἡ: τοπωνύμιο.

310. Χωράφι μισὸν ζευγαρίου: χωράφι ἐκτάσεως τόσης, πού μπορεῖ ἓνα ζευγάρι βόδια νὰ τὸ ὀργώσει στὸ διάστημα μιῆς ἡμέρας. Αὐτὸ λέγεται καὶ χωράφι μιῆς ζευγαρές (Κρήτη).

311. Ἐμπούκα, ἡ ἢ Μπούκα ἡ = στόμιο, τοπωνύμιο.

2) Διά τῆς εὐσεβοῦς αὐτῆς συνηθείας τῶν πιστῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἱ Μονές συνηθῶς ἠϋξάναν τὰ περιουσιακὰ των στοιχεῖα καὶ οἱ πιστοὶ αἰσθανόταν ἱκανοποίησι καὶ ἡρεμοῦσαν ἐσωτερικά.

3) Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται στό τέλος ἀπό τόν δωρητή τῶν ἀκινήτων Χατζῆ-Ἰωάννη Παλαιοπό καὶ τόν Συντάκτη καὶ Γραφέα αὐτοῦ Πρωτονοτάριο Παπᾶ Γεώργιο Κατερηνιοῦ, ἀπό τή γραφίδα τοῦ ὁποῖου προέρχονται πολυάριθμα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

ΛΙΙΙ. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ-ΑΦΙΕΡΩΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ,

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΕΠΤΟΥΤΖΗ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ

ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΕΡΜΙΩΤΗ: 16-12-1799

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 57, p3270144]

1) Περίληψη

Ὁ Γεώργιος Κλεπτουτζής, κάτοικος τῆς Σύμης, ἐπώλησε ἓνα ἀκίνητό του ἔναντι δώδεκα (12) γροσίων στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτη καὶ ἀφιέρωσε ἀπό ἄλλο ἀκίνητο αὐτοῦ ἓνα γύρο πρὸς τήν ἰδίαν Μονήν, διά ψυχικὴν του σωτηρίαν. Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω συνετάγη καὶ ὑπεγράφη τό παρόν ἔγγραφο.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ὁ Γεώργιος Κλε2/πτούτζης ἐπούλησεν ἓνα χωράφιον εἰς τό Δαφνί³¹², τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ Πα3/νερμιώτη, διά γρ(όσια) δώδεκα (12), κοντά τῆς Καλογραίας Πητζημπίδη, ἀφιερῶ4/νει δέ καὶ ἓνα γύρον, διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν, εἰς τὰ Λοπίδια³¹³, κοντά 5/[-----]³¹⁴.

Ὅθεν λοιπόν εἰς τό ἐξῆς τὰ ἄνωθεν πράγματα, νά 6/τά ἐξουσιάζῃ τό Ἱερόν Μοναστήριον [τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτη],

312. Δαφνί, τό: τοπωνύμιο.

313. Λοπίδια, τὰ: τοπωνύμιο.

314. Πρόκειται γιὰ κενό τοῦ κειμένου, τό ὁποῖο ἄφησε σκόπιμα ὁ Γραφέας, προφανῶς μέ σκοπό νά πληροφορηθεῖ τίς γειτονικές ιδιοκτησίες καὶ νά τό συμπληρώσει ἀργότερα, πρᾶγμα πού ὅμως δέν ἔγινε.

ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ κτῆμα ἀνε7/πόσπαστον, ἄτερ ἀγορασθέν καὶ τελείως ἐξοφληθέν παρ' αὐτοῦ.

Διό 8/ἔγινε τό παρόν καὶ ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

9/αψιζθ', Δεκεμβρίου ιστ'.

10/Γεώργιος Κλεπτούτζης βεβαιώνω τά ἄνωθεν.

11/Βαῖτενα³¹⁵ Εἰρήνη Ἀλεμήνα³¹⁶, θυγατέρα αὐτοῦ, ὑποσχόμεθα.

12/† 'Ο Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) 'Ο Γεώργιος Κλεπτούτζης, ἀφ' ενός μὲν ἐπώλησε ἓνα ἀκίνητό του πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀφιέρωσε ἓνα γύρο ἄλλου ἀγροκτήματός του πρὸς τὴν ἰδίᾳ Μονή, διὰ ψυχικὴν του σωτηρίᾳ, συνεχίζοντας παλαιὰ εὐσεβὴ παράδοση.

2) Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πωλητὴ καὶ ἀφιερωτὴ καὶ ἀπὸ τὴν κόρη του Βαῖτενα Εἰρήνη Ἀλεμήνα. Πρόκειται γιὰ τρία βαπτιστικά ὀνόματα.

3) Συντάκτης καὶ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ.

LIV. ΑΦΙΕΡΩΣΗ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΑΤΖΗ-ΝΙΚΗΤΑ

ΚΛΑΔΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΖΥΓΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ANNA, ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ: 18-12-1799

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 58, p3270145]

1) Περίληψη

'Ο κάτοικος τῆς Σύμης Χατζῆ-Νικήτας Κλαδάκης καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Χατζήδενᾶ Ἄννα Κλαδάκη, ἀφιέρωσαν ἓνα Πλατύ, κείμενο στὴ θέση «Φανερωμένη», στὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου καὶ πρὸς ἐξασφάλιση τῆς δωρεοδόχου Μονῆς συνετάγη τό παρόν ἔγγραφο.

315. Βαῖτενα, ἢ: πιθανῶς Βαγιανή. Ὑπάρχει καὶ τό ἀρσενικό βαπτιστικό ὄνομα Βάιος ἢ Βαϊανός, ὁ. Στὴ Σύμη ἀπαντᾷ καὶ ὡς Βαῖτθαινα, ἢ, βαπτιστικό γυναικεῖο ὄνομα. Ζ. Τσιρπανλῆς, *Νίσυρος* 2018, σ. 1306.

316. Ἀλεμήνα, ἢ: γυναικεῖο βαπτιστικό ὄνομα, σύνηθες στὴ Σύμη, τό ὁποῖο διατηρεῖται καὶ σήμερα. Προέρχεται ἀπὸ τό τουρκικὸ alem = λάβαρο ἢ μεταλλικὴ ἡμισέληνος ἡ ὁποία βρίσκεται στὸ πάνω μέρος τοῦ κονταριοῦ τῆς σημαίας. Ἡ ἡμισέληνος ἀποτελεῖ θρησκευτικό σύμβολο τῶν Μουσουλμάνων, ἀντίστοιχο πρὸς τὸν σταυρὸ τῶν Χριστιανῶν. Πρβλ. καὶ «Ἐρυθρὰ Ἡμισέληνος», ὀργάνωση ἀντίστοιχη πρὸς τὸν «Ἐρυθρόν Σταυρόν».

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ὁ Χατζῆ - Νικήτας 2/Κλαδάκης καί ἡ γυνή αὐτοῦ Χατζήδενα [Ἄννα], ἀφιέρωσαν ἓνα Πλατύ εἰς τήν Φανε3/ρωμένην³¹⁷, κοντά τοῦ Νικολακιοῦ³¹⁸ Σπανοῦδενας, εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον τοῦ 4/Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτη, τό ὅποῖον εἰς τό ἐξῆς νά τό ἐξουσιάζει τό Ἱερόν 5/Μοναστήριον, ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ κτῆμα ἀνεπὸσπαστον.

Διό ἔγινε καί 6/τό παρόν, εἰς τήν τῆς ἀληθείας ἔνδειξιν καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

7/αιψῆθ', Δεκεμβρίου ιη'.

8/Χ(ατζῆ) - Νικήτας Κλαδάκης καί ἡ συμβία μου Ἄννα, ὑπόσχομαι

9/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Χατζῆ Νικήτας Κλαδάκης καί ἡ σύζυγος αὐτοῦ Χατζήδενα Ἄννα, συνεχίζοντας παλαιά, εὐσεβή παράδοση, δώρισαν ἓνα ἀκίνητο στή Μονή τοῦ Πανορμίτη, διὰ ψυχικήν των σωτηρία καί μνημόσυνόν των.

2) Ἀμφότεροι ἔχουν μεταβεῖ γιά προσκύνημα στοὺς Ἁγίους Τόπους τῆς Παλαιστίνης καί φέρουν τόν ὅλως τιμητικό τίτλο «Χατζῆς» ὁ ἄνδρας καί «Χατζήδενα» ἡ Χατζίνα ἡ γυναίκα. Ἐπρόκειτο γιά ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀριστοκρατίας, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο πολύ τιμητικός. Οἱ ἀντίστοιχοι δόκιμοι ἑλληνικοὶ ὅροι εἶναι: «Ἱεραπόδημος ἢ Προσκυνητής» γιά τόν ἄνδρα καί «Ἱεραπόδημη ἢ Προσκυνητρία» γιά τή γυναίκα.

**LV. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΑΣ,
ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ ΠΑΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΥΣΟΧΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ
ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ
ΣΥΜΗΣ: 1-06-1800**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 59, p3270146]

1) Περίληψη

Ἡ Πρεσβυτέρα, τό ὄνομα τῆς ὁποίας δέν ἀναγράφεται, οὔτε τό ἐπώνυμο, ἀπλά ἀναφέρεται ὡς θυγατέρα τοῦ Παπᾶ Γεωργίου Χρυ-

317. Φανερωμένη, ἡ: τοπωνύμιο.

318. Νικολάκι, τό: ὑποκοριστικό τοῦ Νικόλαος.

σοχοῦ, ἐπώλησε στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου ἕνα ἔληθα, ἥτοι μία ἀρσενική συκιά, τέσσερα ἀμπελοκόμματα καί ἀκόμη ἕνα χωράφι, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν τριάντα καί ἑννέα (39) γροσίων, τά ὅποια ἔλαβε ἐκ μέρους τοῦ Ἑγουμένου τῆς Μονῆς αὐτῆς Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου. Πρός ἐπιβεβαίωση τῆς πράξεως αὐτῆς συνετάγη τό παρόν, τό ὅποιο ἐπέχει θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἑμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, ἡ Παπαδιά, θυγάτηρ 2/Παπᾶ Γεωργίου Χρυσοχοῦ, ἐπούλησεν εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ 3/Πανερμιώτη ἔν(α) ἔληντα εἰς τό Πέδιν, μέ τό μποστάνι του, κοντά τοῦ Παπᾶ Βασίλη 4/Κουτελᾶ³¹⁹ καί τέσσερα ἀμπελοκόμματα³²⁰, τά δύο κοντά τοῦ Παπᾶ Κουτζούκου³²¹ καί τό ἄλλο 5/κοντά τῆς Τζακαρίνας³²² καί τό ἄλλο κοντά τῆς Νικολίτζενας³²³ καί ἕνα χωράφι εἰς 6/τό Βρυσί³²⁴ μέ τήν ἑλῆάν, κοντά [-----]³²⁵, διά γρ(όσια) τριάντα ἑννέα (39), τά ὅποια τά 7/ἔλαβεν ἤδη σῶα, μέχρι καί ὀβολοῦ, παρά τοῦ Ἀγίου Καθηγουμένου Κύρ Νεοφύτου³²⁶.

8/Ὅθεν λοιπόν εἰς τό ἐξῆς τά ἄνωθεν πράγματα, νά εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν 9/τοῦ εἰρημένου Ἱεροῦ Μοναστηρίου [τοῦ Πανερμιώτη], ὡς οἰκεῖα αὐτοῦ κτήματα ἀνεπόσπαστα, 10/ἄτερ ἀγορασθέν(τα) καί τελείως ἐξοφληθέν(τα) παρ' αὐτοῦ.

Διό ἔγινε τό παρόν 11/καί ἔστω εἰς ἀσφάλειαν.

1800, Ἰουνίου 1.

12/Παπαδιά, θυγάτηρ Παπᾶ Γεωργίου Χρυσοχοῦ, βεβαιώνω τά ἄνωθεν.

319. Κουτελᾶς, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὅποιο ἀπαντᾶται καί σήμερα, ιδιαίτερα στήν Κάλυμνο.

320. Ἀμπελόκομμα, τό: τμήμα ἀμπελιοῦ.

321. Κουτζούκος: ἐπώνυμο, ἀπαντᾶ καί σήμερα ὡς «Κουτσούκος».

322. Τζακαρίνα, ἡ: ἡ σύζυγος τοῦ τσαγκάρη, τοῦ ὑποδηματοποιοῦ. Στήν Κρήτη λέγεται «Τζαγκάρινα, ἡ».

323. Νικολίτζενα, ἡ: ἡ σύζυγος τοῦ Νικολάου. Στήν Κρήτη λέγεται «Νικόλαινα, ἡ» ἢ «Νικολάκαινα, ἡ».

324. Βρυσί, τό: τοπωνύμιο.

325. Κενό ἐξ ὑπαρχῆς, τό ὅποιο ἄφησε σκόπιμα ὁ Γραφέας, προκειμένου νά τό συμπληρώσει ἀργότερα, πρᾶγμα ὅμως πού δέν ἔγινε.

326. Νεόφυτος Β' (1794-1838). Γ. Πετρόπουλος, *Μονή Πανορμίτου* 2020, σ. 149.

13/ » .

14/Παπᾶ Κυριάκος μέ τήν καρδιά μου υπόσχομαι.

15/† 'Ο Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιού».

3) Παρατηρήσεις

1) Ἡ πωλήτρια ἀναφέρεται ἀπλῶς ὡς Παπαδιά, θυγατέρα τοῦ παπᾶ Γεωργίου Χρυσοχοῦ. Πιθανῶς ὁ σύζυγός της εἶχε ἀποβιώσει καί ἔνεκα τούτου δέν ἀναφέρεται μέ τό ὄνομα καί τό ἐπώνυμο τοῦ Παπᾶ συζύγου της. Νά ὑποτεθεῖ ὅτι ἦταν διαζευγμένη φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανο, διὰ τήν τότε συντηρητική κοινωνία τῆς Σύμης.

2) Ἀπό ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου πληροφοροῦμεθα γιά ἐλάχιστες περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες ἡ Πρεσβυτέρα δέν ἦταν πάντοτε ἀνεπίληπτη κατά τό ἦθος, ἀλλά γιά τή Σύμη δέν ὑπάρχουν παρόμοιες πληροφορίες.

3) Μεταξύ τῶν πωληθέντων ἐκ μέρους τῆς Παπαδιάς πρὸς τή Μονή τοῦ Πανορμίτου πρῶτος ἀναφέρεται ὁ ἔληθας, τό ὅποιον φανερώνει πόσο μεγάλη σημασία ἀπεδίδετο σέ αὐτόν καί πόσο σημαντική ἦταν τότε ἡ παραγωγή τῶν σύκων. Αὐτά κατηναλώνοντο νωπά ἢ ξηρά καί ἀκόμη ἀπό τήν ἀπόσταξη αὐτῶν παρήγετο ἡ συκόρακη, τοπικό προϊόν, σέ χρήση μέχρι καί σήμερα στή Σύμη καί εἰδικότερα στή Μονή τοῦ Πανορμίτου.

4) Ὁ ἀναφερόμενος στό ἔγγραφο αὐτό Ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Νεόφυτος, εἶναι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Β' (1794-1838), ἀνεψιός τοῦ Νεοφύτου Α' Κακκακιῶ (1775-1793).

LVI. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΥΠΟ ΝΙΚΗΤΑ ΠΑΠΑ

ΚΑΣΩΤΗ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

ΤΗΣ ΝΕΡΑΣ: 15-07-1800

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 60, p3270147]

1) Περίληψη

Ὁ Νικήτας, υἱός τοῦ Παπᾶ Κασώτη, ἐπώλησε ἓνα Πλατύ, τό ὁποῖο κεῖται στό Δαφνί, ἀντί τοῦ τιμήματος τῶν ἐπτὰ (7) γροσιῶν, στή Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Νεράς (Μεγάλος Σωτήρης), τά ὁποῖα καί ἔλαβεν ἐκ μέρους τοῦ Ἠγουμένου τῆς Μονῆς αὐτῆς Ἱερομονάχου Μελετίου. Πρὸς πίστωση τῆς γενομέ-

νης αὐτῆς πράξεως ἔγινε τό παρόν, τό ὁποῖο ἐπέχει θέση Συμβολαίου ἀγοραπωλησίας.

2) Κείμενο

«1/† Διά τοῦ παρόντος Ἐμμαρτύρου Γράμματος γίνεται δῆλον, ὡς ὅτι, 2/ὁ Νικήτας Παπᾶ Κασώτη ἐπούλησεν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ 3/Σωτῆρος [τῆς] Νερᾶς ἓνα Πλατύ εἰς τό Δαφνίν, κοντά τοῦ Τζίγκου³²⁷, 4/διά γρ(όσια) ἑπτὰ (7), τὰ ὁποῖα ὅπερ καί ἔλαβεν ἡ5/8η σῶα, μέχρι ὀβολοῦ, παρά τοῦ Ἡγουμένου αὐτοῦ Μελετίου.

6/Ὅθεν λοιπόν εἰς τό ἐξῆς τό ἄνωθεν Πλατύν, νά τό ἐξου7/σιάζη τό Ἱερὸν Μοναστήριον [τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς], ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ κτῆ8/μα ἀνεπόσπαστον, ἄτερ ἀγορασθέν καί τελείως ἐ9/ξοφληθέν παρ' αὐτοῦ.

Διό ἔγινε τό παρόν καί ἔστω 10/εἰς ἀσφάλειαν.

1800, Ἰουλίου 15. Ἐν Σύμῃ.

11/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Κατ' ἀρχὴν ἐντυπωσιάζει ἡ λιτότητα, ἀπλότητα καί συντομία τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, σέ ἀντιδιαστολή πρὸς τὰ μακροσκελῆ σημερινὰ ἐγγραφα Συμβόλαια ἀγοραπωλησίας. Περιλαμβάνει ὅλα τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα στοιχεῖα, προκειμένου ὁ ἀγοραστής τοῦ ἀκινήτου νά διασφαλίζεται καί ἡ πράξη τῆς ἀγοραπωλησίας νά εἶναι ἔγκυρη καί πρακτικά ἀποτελεσματική.

2) Τό ἐγγραφο αὐτό φανερώνει ἐπίσης, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ Μονὴ τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς (σημερινός Μεγάλος Σωτήρης) εὐρίσκεται σέ ἀκμὴ, κάνει ἀγορές καί ἐπαυξάνει τὴν ἀκίνητη περιουσία της.

3) Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀκμὴ τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς ὀφείλεται μεταξύ ἄλλων καί στὴ μεγάλη κινητικότητα, τὴν ὁποία ἐπιδεικνύει ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Ἱερομόναχος Μελέτιος, ἄνδρας δυναμικός καί πολὺ δραστήριος.

4) Ὁ Ἱερομόναχος Μελέτιος εἶναι μία φωτισμένη προσωπικότητα, διαθέτει ἥθος καί πειθὴ καί ἡ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητάς αὐτοῦ συμβάλλει, ὥστε πολλοὶ πιστοὶ κάτοικοι τῆς Σύμης καί ἰδιαί-

327. Τζίγκος, ὁ: ἐπώνυμο, τό ὁποῖο διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

τερα γυναίκες, νά προβαίνουν σέ δωρεές ακινήτων πρὸς τή Μονή τοῦ Σωτήρος τῆς Νερᾶς.

**LVII. ΔΩΡΕΑ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ,
ΥΙΟΥ ΓΕΡΟ-ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΓΕΝΕΙΑ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΑΥΤΟΥ ΔΟΥΚΙΣΣΗΣ,
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ
ΠΑΝΕΡΜΙΩΤΟΥ: 1-10-1801**

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 61, p3270148]

1) Περίληψη

Ὁ Νικόλαος, υἱὸς τοῦ Γερο-Νικηφόρου Γένεια καί ἡ ἀδελφή αὐτοῦ Δούκισσα, χαρίζουν διὰ ψυχικὴν των σωτηρίαν πρὸς τή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτου ἓνα Πλατύ, κείμενο στήν περιοχὴ Δαφνί καί τό μοιράσι, τό ὁποῖο δικαιοῦνται νά λάβουν, ἀπὸ τό ἀδελφομοίρι τοῦ πατέρα των, σύμφωνα μέ τή γραπτῶς διατυπωμένη ἐπιθυμία αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/ † Διὰ τοῦ παρόντος Δηλωτικοῦ καί Ἐμμαρτύρου Γράμματος φανεροῦται, ὡς ὅτι, ὁ Νικόλαος, υἱὸς Γερο-Νικηφόρου Γένεια καί ἡ ἀδελφή αὐτοῦ, 2/Δούκισσα, δίδουν καί χαρίζουν διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν, εἰς τό Ἱερόν Μοναστήριον τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ Πανερμιώτη, ἓνα 3/Πλατύ³²⁸ ἐνός κοιλοῦ³²⁹, εἰς τό Δαφνί, εἰς τόν Ἀπάνω Κάμπον³³⁰, κοντά τῆς Ἀσήμενας³³¹, τό ὁποῖον ἦτον προτήχι³³² τοῦ πατρός των. Ἀκόμη δέ 4/δίδουν καί ἀδελφομοίριν³³³, ὅπου τοὺς γράφει ὁ πατέρας των, καθὼς φανερώνουν τά Γράμματά του.

328. Πλατύ, τό: πλάτωμα, τό, τεμάχιο ἀγροκλήματος ἐπίπεδο καί εὐρύ.

329. Κοιλό, τό: μονάδα βάρους καί μετρήσεως ἐπιφανείας γῆς. Πλατύ ἐνός κοιλοῦ σημαίνει ἀγρόκτημα, τό ὁποῖο ὅταν σπαρεῖ, χωράει 1 κοιλό σπόρου. 1 κοιλό Κωνσταντινουπόλεως = 8 καφίζια = 24 ὀκάδες.

330. Ἀπάνω Κάμπος, ὁ: τοπωνύμιον.

331. Ἀσήμενα, ἡ: γυναικεῖο βαπτιστικὸ ὄνομα «Ἀσημίνα, ἡ».

332. Προτήχι, τό: πιθανῶς πρῶτο προικῶ δῶρο ἢ πρῶτο περιουσιακὸ ἀκίνητο, τό ὁποῖο ἔλαβε ὡς πρωτότοκος ὁ πατέρας των.

333. Ἀδελφομοίρι, τό: κληρονομία, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ ἀδελφὸ ἢ ἀδελφή, ποὺ ἀποβιώνει, χωρὶς νά ἀφήνει τέκνα ἢ ἄλλους νόμιμους κληρονόμους. Ἐπίσης ἀπαντᾷ καί ὁ ὅρος «γεροντομοίρι, τό»: σημαίνει ἀκίνητο περιουσιακὸ στοιχεῖο, τό ὁποῖο κρατοῦν οἱ γονεῖς, ἀμφότεροι ἢ ὁ ἓνας ἐξ αὐτῶν, ἐάν ὁ ἕτερος ἔχει ἀποβιώσει, προκειμένου νά τό νέ-

Ὅθεν λοιπόν αὐτό 5/τό ἀδελφομοίριν, εἶναι ἀδέλφια τέσσαρα: πρῶτος, ὁ γέρων Νικηφόρος Γένεια καὶ δεύτερος ὁ Κώνστας Ξανθοῦ καὶ τρίτος 6/ὁ Ἰω(άννης) Ξανθοῦ καὶ τέταρτος ὁ Χ(ατζῆ) - Νικήτας Μανασσῆς.

Ὡστε, ὅπου ἔχουν νά μοιράσουν τό ἀδελφομοίριν εἰς τέσσαρα καὶ ἔ7/να μοιράσι ἔχει νά λαμβάνῃ ὁ Νικόλαος τοῦ Γένεια, ἔπειτα νά τό μοιράσῃ μέ τόν Κυριάκον τόν Γένεια καὶ μοι8/ράζοντάς το, αὐτό λοιπόν τό μισόν μερίδιον ἀφιερώνουν αὐτοὶ οἱ δύο εἰς τό Ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ Πανερμιώτη.

Λοιπόν, 9/ἰδού σημειοῦμεν τούς τόπους, ὅπου εὐρίσκεται τό ἀδελφομοίριν: εἰς τίς Ξέραις, εἰς τήν Μαραθοῦντα³³⁴, εἰς τήν Ἀντωτῆν³³⁵, εἰς 10/τό Γιαλί τοῦ Αλουδᾶ³³⁶, κατὰ τήν Μαραθοῦντα καὶ εἰς τόν Πανερμιώτην.

Ὅθεν λοιπόν τό ἐμπίπτον μερίδιον τοῦ 11/Νικόλα Γένεια, ὅπου ἔχει νά μοιράσῃ μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Δουκίσσης, τό ἀφιερώνουν καὶ οἱ δύο εἰς τό Ἱε12/ρόν Μοναστήριον [τοῦ Πανερμιώτη], νά τό ἔχῃ, νά τό ἐξουσιάζῃ ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ κτῆμα, ἀνεπόσπαστον, ὡς βούλεται καὶ ἀ13/γαπᾶ νά κάμῃ.

Διό ἔγινε καὶ τό παρόν παρ' αὐτῶν καὶ ἐδόθη εἰς τό Ἱερὸν Μοναστήριον καὶ ἔστω εἰς 14/ἐνδειξιν [καί] βεβαίαν ἀσφάλειαν.

1801, Ὀκτωβρίου 1.

15/Νικόλαος Νικηφόρου Γένειας, βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

16/Δούκισσα, θυγάτηρ Νικηφόρου Γένεια, βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

17/Σωτῆρης Ἰ(ωάννου) Ξανθοῦ μαρτυρῶ.

18/† Ὁ Πρωτονοτάριος Παπᾶ Γεώργιος Κατερηνιοῦ».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Νικόλαος καὶ ἡ ἀδελφή αὐτοῦ Δούκισσα, παιδιὰ τοῦ Γέρο Νικηφόρου Γένεια, ἀποφασίζουν καὶ ἀφιερώνουν διὰ ψυχικὴν των σωτηρίαν ὀρισμένα ἀκίνητά των, πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Ταξιάρχου Μι-

μεται ὅταν γηράσει. Μετὰ τὸν θάνατο τῶν γονέων αὐτό κληρονομεῖται κανονικὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ των.

334. Μαραθοῦς, ἡ, -οῦντος: προελληνικὸ τοπωνύμιον, τό ὅποιο διατηρεῖται καὶ σήμε-
ρα. Πρόκειται γιὰ περιοχὴ παράλια, ἡ ὁποία κεῖται πλησίον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

335. Ἀντωτῆ, ἡ: τοπωνύμιον.

336. Γιαλί τοῦ Αλουδᾶ: Γιαλί (Αἰγιαλός, Ἀκρογιαλί) τοῦ Λουλουδᾶ, τοπωνύμιον.

χαήλ Πανορμίτου, τά όποία αναφέρονται λεπτομερώς στό έγγραφο αυτό.

2) Εΐναι αξιοσημείωτον, ότι αναφέρονται τέσσερις άδελφοί, ήτοι: α) Νικηφόρος Γένειας, β) Κώνστας Ξανθός, γ) Ίωάννης Ξανθός και δ) Χατζή Νικήτας Μανασσής και έκείνοι φέρουν τρία διαφορετικά έπωνυμα. Θά άνέμενε κάποιος οί τέσσερις άδελφοί νά φέρουν τό ίδιο έπωνυμο.

3) Πιθανόν στίς άρχές του 19ου αι. δέν είχε ακόμη καθιερωθεί ή υποχρεωτική χρήση έπωνύμου για όλους και όπου υπήρχε έπωνυμο, αυτό δέν ταυτίζετο πάντοτε μέ τό έπωνυμο του πατέρα.

4) Συντάκτης και Γραφέας του έγγράφου αυτού είναι ό Πρωτονοτάριος Παπά Γεώργιος Κατερηνιού.

LVIII. ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΥΜΗΣ,

ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΠΩΛΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΕΣΚΛΙΟΥ,

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ: 12-07-1842

[Άρχείο Μονής Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, άρ. 33, p3270118]

1) Περίληψη

Η Κοινότητα της Σύμης ύστερα από απόφασή της έπώλησε τό Σεσκλί στην Ίερά Μονή του Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης έναντι του ποσού των 2.600 γροσίων και συνετάγη σχετικών έγγραφον, μέ ήμερομηνία: 6-03-1791, αντίγραφο του όποιου διατηρείται μέχρι σήμερα στό Άρχείο της έν λόγω Μονής.

Φαίνεται, ότι τό αντίγραφο του έγγράφου αυτού, τό όποιο έφυλάσσετο στό Άρχείο της Κοινότητας της Σύμης, πριν τό έτος 1842, σκόπιμα κατεστράφη, προφανώς έπειδή υπήρχαν όρισμένοι αντιτασσόμενοι στην έν λόγω πώληση του Σεσκλίου και μέ άπώτερο σκοπό την άκύρωση της έν λόγω πωλήσεως.

Άργότερα ή Κοινότητα Σύμης, σέ γενική Συνέλευση των μελών της, συνεζήτησε και πάλι τό θέμα αυτό και άπεφάσισε ώριμότερα, ότι ή γενομένη υπό των προγόνων της πώληση του Σεσκλίου προς τή Μονή του Πανορμίτου θά πρέπει νά διατηρηθεί σέ ισχύ. Τότε και σέ αντικατάσταση του σκόπιμα σχισθέντος παλαιού έγγράφου άγοραπωλησίας του Σεσκλίου, συνετάγη και υπεγράφη τό παρόν έγγραφο, θεωρούμενον ισότιμο και ισόκυρο του παλαιού.

2) Κείμενο

«1/Διά τοῦ παρόντος ἀποδεικτικοῦ, ἐνσφραγίστου καί ἐνυπογράφου Γράμ2/ματος τῆς καθ' ἡμᾶς Κοινότητος, ἴσον ὁποῖον ὡς ἐπίσημον, 3/διαμένει διά παντός ἀπαράτρεπτον, δηλοποιεῖται, ὅτι, ἐπειδὴ καί 4/τό Πωλητήριον Γράμμα τοῦ νησίου, τοῦ ἐπιλεγομένου Σεσκλίου, 5/πωληθέντος πρό πεντήκοντα χρόνων ἀπό τοὺς προγόνους 6/μας εἰς τό Μοναστήριον τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, ἐπιλεγομένου 7/Πανερμιώτου³³⁷, διά τό νά εἶναι πλησιέστερον καί χρήσιμον 8/εἰς τό εἰρημένον Μοναστήριον, διεσώζετο μετά πρό χρόνων 9/πολλῶν μέ τά λοιπά ἔγγραφα τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου, 10/σχάτως δέ, πρό τινός καιροῦ, τό ῥηθέν πωλητήριον Γράμ11/μα συνέπεσε νά ξεσχισθῇ διά τινας ἡμῶν ἐπισυμβάντας λόγους, 12/ἤδη ἐπὶ κοινῆς Συνελεύσεως συσχεφθέντες ὠριμώτερα οἱ κά13/τοικοὶ τῆς νήσου ταύτης [Σύμης], ἐκρίναμεν καθῆκον καί δίκαιον, 14/ἀντί ἐκείνου, τοῦ σχισθέντος Γράμματος, [ὅπως] ἐκδοθῇ τό παρόν, 15/ὥς ἐκ νέου πρωτότυπον, διά τοῦ ὁποῖου κοινῇ γνώμῃ τῆς 16/λομέλου Συνελεύσεως ἀπεφασίσθη, καθὼς καί ἀποφαινόμεθα, 17/ὅτι ὡς πώλησις τῶν προγόνων μας καί ιδιοκτησία τοῦ αὐτοῦ Μο18/ναστηρίου χρεωστῇται τό ῥηθέν νησίδιον [τοῦ Σεσκλίου], νά μείνῃ ὑπό 19/παντελῆ κυριότητα τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου, ἐν παντί καί διά 20/πάντα, καθ' ὅλους τοὺς τῆς κυριαρχίας πληρεστάτους ὅρους καί λόγους 21/καί ἐν παντί λόγῳ ἀναντίρρητον παρ' οὐδενός τῶν μεταγενε22/στέρων, ὥστε τό παρόν ἔγγραφον θέλῃ ἐναπόκειται εἰς τό 23/Ἀρχεῖον τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου, διά τό παντελές ἀναπόσπαστον.

24/Διό καί εἰς ἀσφάλειαν διά τήν διατήρησιν τῶν ἀνωτέρω 25/ῥηθέντων ἐγένετο τό παρόν, τετυπωμένον τῇ σφραγίδι τῆς 26/Κοινοτήτος ταύτης καί τῇ ὑπογραφῇ τοῦ κυρίου Δημάρχου 27/τῶν καί λοιπῶν τιμωτάτων Προκρίτων.

28/Ἐν Σύμῃ, τῇ 12. Ἰουλίου 1842.

29/Δήμαρχος Πέτρος Τζαταλιός.

30/Θεόδωρος Κώνστα.

31/† Ὁ Νοτάριος Παπᾶ Μιχαήλ Μανουήλ».

[Κάτω καί ἀριστερά τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἔχει τεθεῖ ἐλλειψοειδοῦς

337. Ἀντίγραφον τοῦ Πωλητηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου διατηρεῖται μέχρι σήμερα στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, μέ ἡμερομηνία: 6-03-1791.

σχήματος σφραγίδα, στο κέντρο της οποίας εικονίζεται ο Ἀρχάγγελος Μιχαήλ στηθαίος, μετωπικός. Περιμετρικά υπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΥΜΗΣ, ΑΩΜ'», ἥτοι: 1840].

3) Παρατηρήσεις

1) Ἀπό τή μελέτη τῶν σωζομένων στο Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου ἐγγράφων, ἡ ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος Σύμης πώληση τοῦ Σεσκλίου πρὸς τή Μονή τοῦ Πανορμίτου δέν ὑπῆρξε ἀνέφελος. Ἀφοῦ παρῆλθαν ἀρκετά χρόνια ἀπὸ τή γενομένη πώληση, ἡ Κοινότητα τῆς Σύμης θεώρησε σκόπιμο νά σχίσει τό σχετικό ἐπίσημο ἐγγράφο ἀγοραπωλησίας, μέ ἀπώτερο σκοπό νά ἀκυρώσει τή γενομένη πώληση.

2) Ὅμως ἀργότερα καί σέ γενική Συνέλευση τῶν κατοίκων τῆς Σύμης, ἐσκέφθησαν καί πάλι τό θέμα καί ἀφοῦ ἐπεκράτησαν ψυχραιμότερες καί ὠριμότερες ἀπόψεις, ἀπεφασίσθη ὅπως συνταχθεῖ νέον ἐγγράφο, ἐπικυρωτικό τοῦ παλαιοῦ.

3) Τό νέο αὐτό ἐγγράφο ἐθεωρήθη ὡς ισότιμο καί ισόκυρο τοῦ παλαιοῦ καί ἐστάλη ἕνα ἀντίγραφο αὐτοῦ πρὸς τή Μονή τοῦ Πανορμίτου πρὸς φύλαξη, ὅπου καί διατηρεῖται μέχρι σήμερα καί τό ὁποῖο ἐκδίδεται ἐνταῦθα.

LIX. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΤΖΗ-ΚΟΚΚΙΝΟΥ, ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΙΕΡΟΘΕΟΝ (ΦΩΤΙΑΔΗΝ): 18-10-1843

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 112, p3270202]

1) Περίληψη

Ὁ Μιχαήλ Χατζῆ-Κόκκινος³³⁸ ἀπέκτησε ἀπὸ δημοπρασία τρία ἀκίνητα, ἕναντι τοῦ ποσοῦ τῶν 610 γροσίων. Ἄν καί ἡ τρέχουσα τιμή των ἐκτιμᾶται ὅτι ἀνέρχεται στά 800 γρόσια, ὅμως ἐκεῖνος διὰ τῆς ἐπιστολῆς του αὐτῆς ἀπευθύνεται πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Ἀρχιμανδρίτη Ἱερόθεο (Φωτιάδης) καί τοῦ προτείνει, ὅτι ἐπειδή τά ἀκίνητα αὐτά κεῖνται πλησίον ἀκινήτων ἰδιοκτησίας τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, ἐάν ἐπιθυμεῖ ἡ Μονή νά

338. Κόκκινος: οἰκογένεια, ἡ ὁποία διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

τά αγοράσει, εἶναι πρόθυμος νά τά πωλήσει καί θά ἄρκεσθεῖ νά λάβει μόνο 610 γρόσια, ὅσα ἐκεῖνος ἐπλήρωσε πρὸς ἀπόκτησὴ των.

2) Κείμενο

«1/† Ἄγιε Καθηγούμενε, προσκυνῶ σας.

2/1843, τῇ Ὀκτωβρίου 18.

3/Σᾶς γνωστοποιῶ διὰ μερικά χωράφια τοῦ μακαρίτου Ἰλαρίωνος 4/Κουντούρη (;), ὅπου διὰ μερικόν χρέος τοῦ ἐβγῆκαν 5/εἰς τὴν δημοπρασίαν καὶ τὰ ὅποια ἔμειναν ἐπ' 6/ὀνόματί μου διὰ ἐξακόσια δέκα γρόσια, ἀρ(ι)θ(μός): 6/610, εἰς τὸ ἀκέραιον πληρωμένα καὶ ἐτέρους κληρονόμους εἰς τοῦτον 7/μὴ ἔχοντα καὶ 8/μία ἐλιά [-----] τὰ ὅποια χωράφια 9/μοῦ λέγουν οἱ γείτονες τῶν χωραφιῶν, ὅτι ἀξίζουσιν 10/ἕως ὀκτακόσια (800) γρόσια καὶ ὅτι τὰ ἔλαβα εἰς καλὴν 11/τιμὴν, μέ τό νά εἶναι, ὡς ἀνεφέρθη, ἀπούλητα,

12/καθὼς καὶ τώρα μέ τὰ ζητοῦνε [τινές,] μέ τό νά εἶναι καὶ συγγει13/νεῖς του.

14/Ἐγὼ λοιπόν ἔκρινα χρέος μου, νά σᾶς ιδεάσω, 15/ἂν ἀγαπᾶτε, νά τά αγοράσητε μέ τό νά εἶναι πλησίον 16/σας, χωρὶς ὅμως μέ [ἐπί πλέον] προσθήκην [στήν ἀξίαν των], ἀλλὰ διὰ τὴν τιμὴν, 17/[τὴν αὐτήν], καθὼς καὶ [ἐγὼ τὰ] ἠγόρασα.

Τό ἕνα εἶναι τριῶν 18/ζευγαρίων³³⁹, [κείμενον] πλησίον τοῦ Γεώργη Μυλωνᾶ, εἰς τὴν Μα19/ραθοῦντα. Τό ἄλλο εἰς ταῖς Ξέρες, τεσσάρων 20/καφιζίων³⁴⁰, πλησίον τοῦ Κορασάνη. Καὶ τό ἄλλο 21/εἰς τὸν Ἐγκρεμόν³⁴¹, πλησίον εἰς τὸ Μοναστήρι καὶ [τό τελευταῖον] 22/εἶναι στὰ Σκαφέτη³⁴² καὶ ἂν τά κρίνετε καλά, εἰδοποι23/ήσετε μας.

24/Μένω μέ τό ἀνῆκον σέβας.

25/Δοῦλος σας, Μ(ιχαήλ) Χ(ατζή) Κόκκινος».

339. Χωράφι τριῶν ζευγαρίων: ἐννοεῖται ἀγρόκτημα τέτοιας ἐκτάσεως, τό ὁποῖο γιὰ νά σπαρεῖ μέ δημοπρατικά ἢ ἄλλο σπόρο, θά χρειασθεῖ νά ὀργάνει ἕνα ζευγάρι βόδια ἐπὶ τρεῖς ὁλόκληρες ἡμέρες. Ὁ τρόπος αὐτός ὑπολογισμοῦ τῆς ἐκτάσεως ἑνός ἀγροκτήματος εἶναι σέ χρῆσιν στήν Κρήτη καὶ σέ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

340. Τεσσάρων καφιζίων: ἐννοεῖται χωράφι, τό ὁποῖον ἔχει τέτοια ἔκταση, ὥστε σέ αὐτό μποροῦν νά σπαροῦν τέσσερα καφίζια σπόρου. Κοιλὸ Κωνσταντινουπόλεως: ὡς μονάδα ζυγίσεως καὶ ὡς μέτρο καλλιεργήσιμης γῆς. 1 κοιλὸ = 8 καφίζια = 24 ὁκάδες. 1 καφίζι = $\frac{1}{8}$ τοῦ κοιλοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως = 3 ὁκάδες περίπου. 6 καφίζια = 18 ὁκάδες = 1 στρέμμα. 1 καφίζι = $\frac{1}{8}$ τοῦ στρέμματος.

341. Ἐγκρεμός, ὁ: τοπωνύμιο = ὁ κρημνός.

342. Σκαφέτη, στὰ: τοπωνύμιο.

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ ἀποθανὼν Ἱερομόναχος Ἰλαρίων Κουντούρης ἄφησε ὀρισμένα χρέη καὶ πρὸς ἐξόφληση αὐτῶν τρία χωράφια του βγῆκαν σέ πλειστηριασμό καὶ τὰ ἀγόρασε ὁ Μιχαήλ Χατζῆ-Κόκκινος, ἔναντι τοῦ τιμήματος τῶν 610 γροσίων, τὰ ὁποῖα καὶ κατέβαλε.

2) Ἄν καὶ ἡ σημερινή ἀξία αὐτῶν ἐκτιμᾶται στὰ 800 γρόσια, ὁ νέος ἰδιοκτήτης των καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ κεῖνται πλησίον ἰδιοκτησιῶν τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, προτείνει στὸν Ἡγούμενο αὐτῆς Ἀρχιμανδρίτη Ἱερόθεο (Φωτιάδης), ἐάν ἐπιθυμεῖ, νὰ τὰ ἀγοράσει γιὰ λογαριασμό τῆς Μονῆς, πληρώνοντας τὸ ἴδιο ποσό, πού ἐκεῖνος κατέβαλε, ἤτοι μόνον 610 γρόσια.

3) Δέν γνωρίζουμε, ἐάν τελικά ἡ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου προέβη στὴν ἀγορά τῶν ἀκινήτων αὐτῶν ἢ ὄχι, ἂν καὶ ἡ προσφορά θὰ πρέπει νὰ ἦταν συμφέρουσα.

LX. ΕΚΘΕΣΙΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΝΙΚΑΝΔΡΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΥ, ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ, ΣΧΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟΝ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΣΕΣΚΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΩΝ ΝΗΣΙΔΩΝ: 24-08-1869

[Ἀρχεῖο Μονῆς Πανορμίτου Σύμης, Κώδικας 1, ἀρ. 35, p3270121-122]

1) Περίληψη

Μετά τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεφάσισε ὀρισμένες μεταρρυθμίσεις, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦσαν στοὺς κατοίκους τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ συνεπῶς καὶ στοὺς κατοίκους τῆς νήσου Σύμης, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τμῆμα αὐτῆς.

Τότε ἐτέθη μεταξύ ἄλλων καὶ θέμα ἰδιοκτησίας τῶν νησίδων, πού εὑρίσκονται πλησίον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου. Σχετικά μέ τὸ θέμα αὐτό ὁ τότε Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Ἀρχιμανδρίτης Νίκανδρος Φιλάδελφος συνέταξε ἰδιοχείρως τὴν Ἐκθεση αὐτή, ἡ ὁποία δίδει ἀπαντήσεις σέ πολλὰ ἐρωτήματα καὶ εἰδικώτερα στό θέμα τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ Σεκλιοῦ καὶ τῶν παρακειμένων νησίδων, πού κατοχυρώνονται ὡς ἰδιοκτησίαι τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

2) Κείμενο

«1/Ὁ ὑποφαινόμενος δηλοποιῶ διὰ τῆς παρούσης ιδιοχείρου μου Ἐκθέσεως, ὅτι 2/καθυποβλήθεις καὶ τῆς ἡμετέρας νήσου Σύμης εἰς τὰς νέας πολιτικές μεταρρύθμισεις, ὡς ἡ Ὁθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐνέκρινε, πρὸς εὐημερίαν τῶν ὑπηκόων 4/τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους, συνεζητήθησαν καὶ ὡς πρὸς τὴν Σύμην καὶ αἱ πλησίον 5/τῆς ἀντίκρου Ἀσίας κείμενοι ἐρημόνησοι, ὡς ὑπὸ τὴν κυριότητα τῆς Σύμης 6/ἀνέκαθεν ὑπαγομένους, ἐάν ὧσιν ιδιοκτησίαι τῆς Σύμης διὰ τακτικῶν ἐγγράφων 7/ἐπιφαινόμεναι καὶ ἐδόθη ἐξαήμερος προθεσμία τοῖς κατοίκους, ἵνα ἀπο8/δείξωσι [τοῦτο].

Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον [εἰς τὴν διάθεσίν των] τακτικὰ ἔγγραφα ἀποδείξει [τοῦτο], εἰ μὴ τὴν 9/παλαιότητα τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐκυρίευν αὐτῶν καὶ τό ἐνοίκιον, ὅπερ ἔδι10/δον καθ' ἕκαστον χρόνον τῇ ἐν Ῥόδῳ Διοικήσει, ἡ Ὁθωμανικὴ Κυβέρνησις 11/εἰς οὐδὲν λογισαμένη τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, οἰκειοποιήθη μὲν τὰς ἐν λόγῳ ἐρη12/μονήσους, ἐχάρισε δὲ αὐτάς τοῖς κατοίκους τῆς Σύμης, πλήν ἐζήτησαν, ἵνα 13/κτηματολογηθῶσιν ἐπ' αὐτῆς διὰ πωλητηρίων ἐγγράφων, ὑπ' αὐτῆς ἐκδιδομέ14/νων, ἵνα λαμβάνῃ εὖνομον δεκατισμόν³⁴³ παρά τῶν γαιοκτημόνων καὶ 15/οὕτως ἐγένετο.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ πλησίον τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς τοῦ Μιχα16/ἡλ Ἀρχαγγέλου τοῦ Πανορμώτου νῆσος, μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νη17/σιδίων Τρουμπέτον³⁴⁴ καὶ Κουλλουνδροῦ³⁴⁵ διετέλει πρό χρόνων σχεδόν ὀγδοήκοντα 18/ιδιοκτησία τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς, ἡγορασμένη ἐκ τῆς Κοινότητος τῆς ιδί19/ας ἡμῶν νήσου Σύμης, ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης, ὁ Νομάρχης τῶν νήσων τοῦ 20/Ὁθωμανικοῦ Ἀρχιελά-

343. Οἱ ὑπῆκοοι τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλλουν πρὸς τὸ Κράτος ὡς ἐτήσιο φόρο τὸ 1/10 τῶν παραγωμένων ὑπ' αὐτῶν προϊόντων. Ὁ φόρος αὐτὸς ὀνομάζετο «Μουκατάς» καὶ ἐτησίως ἐνοικιάζετο σὲ ὅποιον ἐνδιέφερετο καὶ προσέφερε τὰ περισσότερα χρήματα πρὸς τοῦτο. Ὁ ἐνοικιαστής τοῦ φόρου αὐτοῦ ὀνομάζετο «Μουκατατζής» καὶ ἐφρόντιζε νὰ εἰσπράξει ἀφ' ἐνός μὲν τὸ ποσὸ πού κατέβαλλε, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰ δυνατόν καὶ περισσότερα καὶ ἔνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐκεῖνος ἐθεωρεῖτο ὅχι ἀγαπητὸ πρόσωπο στοὺς συμπολίτες του. Ὁ φόρος διετηρήθη καὶ στὴν ἐλευθερὴ Ἑλλάδα μέχρι περίπου τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰ., ὅποτε καὶ ἀντεκατεστάθη μὲ ἄλλου εἶδους φόρο.

344. Τρουμπέτον, τό: ὄνομα ἐρημονησίδος, κειμένης μετὰξὺ Μικρασιατικῆς παραλίας καὶ Σύμης.

345. Κουλλουνδροῦ, ἡ: ὁμοίως.

γους Ἀχμέτ Πασᾶς Καϊσερλή³⁴⁶, δι' οὗ αἱ πολιτῆς αὐταὶ μεταρρυθμίσεις ἐνεργήθησαν, ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν, διὰ τῆς αἰτήσεως ἐμοῦ 22/τε καὶ τῶν σημερινῶν Προκρίτων τῆς Σύμης, ἀφῆκεν τὴν ἐν λόγῳ νῆσον Σε23/σκληρὴν ἀκτηματολόγητον, πρὸς ὄφελος ἴδιον τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς.

24/Ἐπειδὴ δὲ καὶ κατὰ τὰς νέας πολιτικές διατάξεις ἔγγραφον πωλητήριον, 25/οὔτε πρὸς Κοινότητα, οὔτε πρὸς Μοναστήριον ἐγράφετο, ὁ αὐτὸς Ἀχμέτ 26/Πασᾶς εὐηρεστήθη, ἵνα γραφῇ Πωλητήριον τῆς νήσου Σεσκλί καὶ τῶν 27/παρακειμένων αὐτῇ νησιδίων, ἐπ' ὀνόματί μου³⁴⁷, ἡγουμενεύοντος ἐν τῇ 28/Μονῇ [τοῦ Πανορμίτου] κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ἐγὼ δέ, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, 29/ὁμολογῶ καὶ κηρύττω, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ 30/νήσος Σεσκλί, μετὰ τῶν παρακειμένων νησιδίων ἀνήκει καὶ 31/αὔθις τῇ Ἱερᾷ ἡμῶν Μονῇ ταύτῃ, δυνάμει δὲ τοῦ φθάσαντος γνωστοῦ 32/Πωλητηρίου ἐγγράφου ἐπ' ὀνόματί μου³⁴⁸.

33/Κἀγὼ ἀφιερῶ καὶ χαρίζω τὴν νῆσον Σεσκλί καὶ τὰ παρακείμενα νησίδια αὐτῇ τῇ Ἱερᾷ καὶ Σεβασμῷ ἡμῶν Μονῇ, 34/ἵνα ἡ, ὡς ἦτον καὶ ἐφεξῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, κτῆμα αὐτῇ 35/ἀναφαίρετον καὶ ἀνεπόσπαστον, μηδεὶς δέ, οὔτε ἐγὼ, οὔτε συγγενῆς μου, 36/οὔτε τίς τῶν κατοίκων τῆς Σύμης, οὔτε πᾶσα ἡ Κοινότης αὐτῆς δύ37/ναιται οἰκειοποιηθῆναι τὴν εἰρημένην νῆσον Σεσκλί καὶ τὰ παρακείμενα 38/αὐτῇ νησίδια, οὔτε ὅλως κλωνῆσαι καὶ παρασालεῦσαι, καὶ μὴ μικρὸν χρόνον 39/αὐτά, ἐκ τῆς κυριότητος καὶ δεσποτείας τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς τοῦ Πανορμιώτου.

40/Πρὸς ἐνδειξιν δὲ καὶ φανέρωσιν τοῦ γεγονότος ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστά41/σεων, συνετάχθη ἡ παροῦσα Ἐκθεσις ὑπ' ἐμοῦ τὴν σήμερον, ἡγουμενεύοντος 42/Νικάνδρου τοῦ Φιλαδέλφου, ἥτις

346. Καϊσερλής, ὁ: ἐπώνυμο, ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν πόλιν Καϊσερι, ἥτοι τὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας. Τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ ὑπάρχει καὶ σήμερον στήν Κῶ.

347. Ὁ ἐν ἐνεργείᾳ Ἡγούμενος μίας Μονῆς τὴν ἐκπροσωπεῖ νομικὰ καὶ ἡ καταγραφὴ ἀγορᾶς ἀκινήτου στοῦ ὀνόματός του, γίνεται γιὰ λογαριασμό τῆς Μονῆς στήν ὁποία ἡγουμενεύει καὶ ὄχι γιὰ προσωπικὸ τοῦ λογαριασμό.

348. Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Νικάνδρος Φιλάδελφος, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει «διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον», ἥτοι γιὰ νὰ μήν ἐγείρουν ἀργότερα ἐξ αἵματος συγγενεῖς τοῦ δικαιώματα κληρονομίας στοῦ Σεσκλί καὶ στίς παρακείμενες νησίδες, διευκρινίζει, ὅτι ἡ καταγραφὴ ἐπ' ὀνόματί του τῶν νησιῶν αὐτῶν, δέν σημαίνει ὅτι καὶ τοῦ ἀνήκουν προσωπικά. Αὐτὰ ἀποτελοῦν ἰδιοκτησία τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

ἐπιβεβαιωμένη καί ἐπικυρωμένη τῇ ἐμῇ 43/ὕπογραφή καί σφραγίδι καί ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν ὑποφαινομένων ἀξιοπύ44/στων προσώπων καταχωρήσεται, ἐν τε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς Μονῆς 45/καί ἐν τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς Μητροπόλεως Ῥόδου, ὅπως ἔχει ἐν παντί 46/χρόνῳ βέβαιον καί ἀπαράτρεπτον.

47/Ἐγράφη τῷ 1869, Αὐγούστου 24.

48/Ἐν τῇ Ἱερᾷ καί Σεβασμίᾳ Μονῇ τοῦ Πανορμιώτου.

49/† Ὁ τῆς τοῦ Πανορμιώτου Ἱερᾶς Μονῆς [Ἡγούμενος], Νίκανδρος ὁ Φιλάδελφος.

50/Κώστας Μανίδης μάρτυς.

51/Νικόλαος Κλαδάκης μάρτυς.

52/Ἰωάννης Κάτρης γράφει.

53/Ἀντώνιος Ἀγγελίδης μάρτυς.

54/Δημοσθένης Χαβιαρᾶς μαρτυρῶ.

55/† ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΣ».

3) Παρατηρήσεις

1) Θέματα σχετικά πρὸς τὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τοῦ Σεσκλιοῦ καί τῶν παρακειμένων νησίδων δημιουργήθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπανειλημμένως καί μάλιστα μέχρι καί τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου ἀντιμετώπισε παρομοίας φύσεως προβλήματα καί δυσκολίες καί ἀναγκάσθηκε νὰ ἀποδυθεῖ σέ χρονοβόρους δικαστικές διαδικασίες καί σέ μεγάλες δαπάνες. Ὅμως τελικὰ ἡ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου δικαιώθηκε καί τῆς ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπὶ τοῦ Σεσκλιοῦ καί τῶν παρακειμένων νησίδων νόμιμη κατοχὴ καί ἰδιοκτησία.

2) Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου Νίκανδρος Φιλάδελφος, μέ τὴν ιδιόχειρο αὐτῇ Ἐκθεσὶ του, ὅπως ὁ ἴδιος τὴν ἀποκαλεῖ, φρόντισε νὰ κατοχυρώσει γιὰ λογαριασμό τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου τὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τοῦ Σεσκλιοῦ καί τῶν παρακειμένων νησίδων.

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΑΒΡΙΗΛ Γ' (1702-1707),
ΣΧΕΤΙΚΟΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΝΥΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ
ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΚΚΥΜΙΔΗ ΣΥΜΗΣ: 8-11-1706

Γενικές παρατηρήσεις

1. Τό Σιγίλλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
Γαβριήλ Γ' (1702-1707)

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλεσε καί συνεχίζει νά ἀποτελεῖ τήν ἀνωτάτη πνευματική καί διοικητική Ἀρχή τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καί ναί μέν, σύμφωνα μέ τά κρατοῦντα, στήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἀναγνωρίζεται τό «*πρωτεῖον τιμῆς*», ὡς πρεσβυτέρας, ὅχι ὅμως καί «*πρωτεῖον ἐξουσίας*», ὡς ἰσχυρίζονται οἱ Ρωμαιοκαθολικοί.

Σύμφωνα μέ τόν τρίτον κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Κωνσταντινούπολη 381 μ.Χ.) ἀναγνωρίζονται στόν Κωνσταντινουπόλεως «*πρεσβεῖα τιμῆς δεύτερα μετά τά πρεσβεῖα τιμῆς τοῦ Ρώμης*»³⁴⁹.

Οἱ Οἰκουμενικοί Πατριάρχες, μέ τήν περί αὐτοῦς Ἱερά Σύνοδο, ἀπεφάσιζαν καί συνεχίζουν νά ἀποφασίζουν περί ὅλων τῶν σοβαρῶν θεμάτων τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Συνήθως ἐξεδίδοντο ἀπό αὐτούς τά λεγόμενα «*Σιγίλλια*»³⁵⁰, γραμμένα ἀρχικά σέ περγαμνή³⁵¹ καί ἀργότερα σέ φύλλα χάρτου καλῆς ποιότητος, τά ὅποια ἐμμοῦντο τήν περγαμνή.

Στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο τῆς Σύμης ἐκτίθεται ἓνα Σιγίλλιον

349. Β. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* 1959, σ. 281.

350. Ὡς πρὸς τήν ἐτυμολογία τοῦ ὅρου «Σιγίλλιον, τό», αὐτός προέρχεται ἀπό τή λατινική λέξη «*Sigillum, i*», ὑποκοριστικόν τοῦ *Signum*, -i = ἀγαλμάτιον. *Sigilla*, -orum = οἱ τύποι, τά ἐκτυπώματα, ἐκτυπα, σήμαντρα, σφραγίδες.

351. Περγαμνή: κατεργασμένο δέρμα ζώου, συνήθως ἐριφίου ἢ νεαροῦ προβάτου, τό ὁποῖο χρησίμευε ὡς γραφική ὕλη ἐπισήμων ἐγγράφων καί χειρογράφων βιβλίων. Λέγεται, ὅτι ἡ καλύτερης ποιότητος περγαμνή καί ἀκριβότερη, κατεσκευάζετο ἀπό τό δέρμα ἀγεννῆτων (δόντων ἀκόμη ἐμβρύων) ζώων, ἐπειδή αὕτη ἦταν λεπτότερη. Ἀργότερα καί ὅταν

τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γαβριήλ Γ' (1702-1707), μέ χρονολογία ἐκδόσεως: «8-11-1706»³⁵², τό ὁποῖο ἀναφέρεται στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη, ἡ ὁποία εὐρίσκετο στό βουνό τῆς Σύμης καί τῆς ὁποίας τό Καθολικό διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

Τό κείμενο τοῦ Σιγίλλιου αὐτοῦ εἶναι γραμμένο σέ περγαμηνή, ὅπως ἀναγράφεται σέ αὐτό: «...ἐξεδόθη τό παρόν ἐν μεβράναις Πατριαρχικόν καί Συνοδικόν... Σιγίλλιῶδες Γράμμα...»³⁵³

Τό Σιγίλλιον αὐτό εἶναι μεγάλου σχήματος (διαστ. 0,65 x 0,65 μ. περίπου) καί κάτωθεν αὐτοῦ διακρίνεται σαφῶς ὁ τρόπος πού ἦταν διασκευασμένο πρὶν τήν ἀποστολή του. Προσεδένετο μέ λευκοῦ χρώματος ἱμάντα καί ἐκλείετο μέ ἰσπανικό κηρό (Βουλοκέρι) καί ἐσφραγίζετο ἀπό τόν ἀποστολέα, στήν περίπτωση αὐτή ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ διατήρηση τοῦ Σιγίλλιου αὐτοῦ δέν εἶναι ἱκανοποιητική. Σέ ὀρισμένα σημεῖα παρατηροῦνται φθορές καί παρουσιάζονται ἀρκετές δυσκολίες κατὰ τήν ἀνάγνωση αὐτοῦ. Τό κείμενο τοῦ Σιγίλλιου περιλαμβάνει τριάντα (30) στίχους καί στό τέλος ὑπογράφεται ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γαβριήλ Γ' (περίοδος Πατριαρχίας αὐτοῦ: 29-08-1702 ἕως 17-10-1707)³⁵⁴ καί μέλη τῆς τότε Ἐνδημούσης Συνόδου.

Τό Πατριαρχικό αὐτό Σιγίλλιον πιθανῶς παραμένει μέχρι σήμερα ἀνέκδοτο. Ἀλλά καί ἐάν εἶναι ἐκδεδομένο, τό κείμενο τῆς ἐκδόσεώς του εἶναι σπάνιο καί δυσεύρετο καί ἔνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐπιχειρεῖται ἡ ἔκδοση αὐτοῦ ἐνταῦθα, προκειμένου νά γίνει εὐρύτερα γνωστό τό περιεχόμενό του.

Ἐπί πλέον, συνήθως ἕκαστος ἐκδότης σέ ἱκανά σημεῖα τοῦ κειμένου παρουσιάζει μία ἄλλη ἀνάγνωση ἢ ὅπου τό κείμενο ἐμφανίζει φθορές καί κενά, μία ἄλλη συμπλήρωση, σέ σχέση μέ ἄλλους ἐκδότες.

Παρά τίς ὑπάρχουσες φθορές καί τά κενά, πού ἐμφανίζει τό κεί-

τά Οἰκονομικά τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως δέν τό ἐπέτρεπαν, χρησιμοποιοῖτο χάρτης ἀντί περγαμηνῆς, συνήθως μιμούμενος τήν περγαμηνή.

352. Ἰ. Βολανάκης, *Ἡμερολόγιον χειρόγραφον*, ἀρ. 174 (2022), σ. 317-333 καί ἀρ. 175 (2022), σ. 214-233.

353. Πατριαρχικόν Σιγίλλιον Γαβριήλ Γ', στίχ. 29.

354. Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Γαβριήλ Γ' (1702-1707), θά ἐγεννήθη περί τό ἔτος 1660 καί θά ἐκοιμήθη περί τό ἔτος 1730.

μενο, συνολικά τό νόημα αὐτοῦ εἶναι ἀπολύτως κατανοητό. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο κηρύσσει τό Μονύδριο τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαήλ τοῦ Κοκκυμίδη στή Σύμη Πατριαρχικόν Σταυροπήγιον, τό ὁποῖο ἔχει τήν ἀναφορά του ἀπ' εὐθείας στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ὁ δέ Μητροπολίτης Ρόδου διατηρεῖ ἀπλῶς τό μνημόσυνο τοῦ ὀνόματός του καί νά λαμβάνει δύο λίτρες κηροῦ ἐτησίως ἀπό τό Μονύδριο αὐτό.

2. Ἡ Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη τῆς Σύμης

Στό Βουνό τῆς νήσου Σύμης καί στήν κορυφή βραχῶδους ὑψώματος κεῖται ὁ ναός τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη, ὁ ὁποῖος παλαιότερα ἀποτελοῦσε τό Καθολικόν ὁμώνυμης Ἱερᾶς Μονῆς. Πρόκειται γιά μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα (ἐσωτ. διαστ. 5.10 x 3.00 μ.), τό ὁποῖο καλύπτεται μέ κτιστή, ἡμικυλινδρική ὀροφή. Ἡ ἀνατολική αὐτοῦ πλευρά περατοῦται σέ μίαν ἀψίδα, ἐσωτερικά ἡμικυκλική καί ἐξωτερικά τρίπλευρη ἢ ἡμιεξαγωνική. Στό μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος.

Οἱ ἐσωτερικές ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ Καθολικοῦ καλύπτονται μέ μετρίας ποιότητος καί διατηρήσεως τοιχογραφίες, πιθανῶς ἔργα τοπικοῦ Ἑργαστηρίου, τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνα³⁵⁵.

Ἀπό τήν ὑπαρξη μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν σέ δεύτερη χρήση (Spolia) καί λειψάνων παλαιῶν τοίχων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ναός αὐτός ἀνηγέρθη στή θέση παλαιότερου πιθανῶς ὁμωνύμου ναοῦ.

Γύρω ἀπό τό Καθολικόν διατηροῦνται κελλιὰ καί διάφοροι βοηθητικοί χώροι, πού ἀνήκουν στό μοναστηριακό συγκρότημα. Ἐπρόκειτο γιά μικρῆς ἐκτάσεως Μονή, ἡ ὁποία στό Πατριαρχικόν Σιγίλλιον τοῦ ἔτους 1706 ἀναφέρεται ὡς «Μονύδριον».

Ἡ Μονή ἀρχικά πιθανῶς ἰδρύθη κατά τοὺς μέσους χρόνους, ἀργότερα παρήκμασε καί ἐρειπώθηκε, μέχρις ὅτου ἤλθε ὁ Ἱερομόναχος Καλλίστρατος, ὁ ὁποῖος ἀπετέλεσε καί τόν ἀνακαινιστή καί νέον κτήτορα αὐτῆς καί ὁ ὁποῖος μερίμνησε, ὥστε ἡ Μονή αὐτή νά

355. Ἰ. Βολανάκης, *Τοιχογραφημένοι ναοὶ Δωδεκανήσου Β'* 2014, σ. 111-113.

ἀποκτήσει τή σταυροπηγιακή ἀξία, προκειμένου νά μὴν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεση δικαιοδοσία καὶ ἐξάρτηση τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου, ἀλλὰ νά υπάγεται ἀπευθείας στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖνος εὐρίσκετο ἀρκετὰ μακριὰ καὶ δέν ἦταν πρακτικά εὐκολο νά ἀναμειγνύεται στὰ ἐσωτερικά τῆς Μονῆς καὶ νά τὴν καταδυναστεύει, ὅπως πολλές φορές συνέβαινε, μέ ἐπεμβάσεις τῶν οἰκείων Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν, οἱ ὁποῖοι συχνά ἀπέβαιναν σέ βάρος τῶν Μοναστηρίων. Αὐτός ἦταν καὶ ὁ κύριος λόγος, πού πολλά Μοναστήρια ἐπιζητοῦσαν τὴν κήρυξη αὐτῶν σέ σταυροπήγια³⁵⁶.

Στῇ δυτικῇ ἐξωτερικῇ ὄψι τοῦ Καθολικοῦ καὶ ἄνωθεν τῆς εἰσόδου αὐτοῦ ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου διατηρεῖται ἡ ἐγχάρακτη κτητορικὴ ἐπιγραφή: «ΕΤΟC 1697/ ΑΝΑΚΑΙΝΙCΗC/ ΤΟΥ ΘΥΟΥ ΝΑΟΥ ΠΟ /CΙΝ/ΔΡΟΜΙ τοῦ /ΚΑΛΛΙ/CΤΡΑΤΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ».

Ἦτοι: «Ἔτος 1697, ἀνακαίνισις τοῦ θείου [καὶ] ἱεροῦ ναοῦ, ὑπὸ συνδρομῆς τοῦ Καλλιστράτου Ἱερομονάχου».

Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ Μονὴ ἀνακαινίσθηκε τό ἔτος 1697 καὶ τό ἔτος 1706, ἥτοι ὕστερα ἀπὸ παρέλευση ἐννέα ἐτῶν αὐτὴ ἀνακηρύχθηκε σέ σταυροπήγιο.

1) Περίληψη

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γαβριήλ Γ', ὕστερα ἀπὸ ἓνα μακροσκελές κείμενο, ἀνακηρύσσει τό Μονύδριον, ὅπως ἐπὶ λέξει ἀναφέρεται στό Σιγίλλιον αὐτό, τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ Κοκκυμίδη τῆς Σύμης σέ Σταυροπηγιακό, ἥτοι αὐτό τίθεται ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν ἐποπτεῖαν καὶ προστασίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ δέν υπάγεται στὸν Μητροπολίτη Ρόδου.

Ἀρχικά καὶ ἐν εἵδει εἰσαγωγῆς, τό Σιγίλλιον ἀναφέρεται στό ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔχει χρέος, νά ἀνταποκρίνεται στὰ εὐλόγα αἰτήματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προστρέχουν πρὸς τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ζητοῦν τὴ βοήθειά του.

Ἀκολούθως γίνεται σύντομη ἀναφορά στό ἱστορικόν τῆς ἀρχικῆς

356. Σταυροπήγιον, τό: ἐτυμολογικά ὁ ὅρος προῆλθε ἀπὸ τό γεγονός, ὅτι στίς περιπτώσεις αὐτές ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἔστειλε ἓνα μετάλλινον σταυρό, ὁ ὁποῖος ἐτίθετο κάτω ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ Καθολικοῦ τῶν ἐν λόγῳ Μονῶν. Σταυρόν + πήγνυμι = σταυροπήγιον.

ιδρύσεως τοῦ Μονυδρίου τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη στή Σύμη, τῆς παρακμῆς, ἐγκαταλείψεως καί ἐρειπώσεως αὐτοῦ καί στήν ὕστερα ἀπό τήν παρέλευση μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἀνασύσταση καί ἀνακαίνιση αὐτοῦ ὑπό τοῦ Ἱερομονάχου Καλλιστράτου.

Στή συνέχεια ὁ νέος κτήτορας τοῦ Μονυδρίου αὐτοῦ Ἱερομόναχος Καλλίστρατος ἀπευθύνθηκε στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί ζήτησε, ὥστε τό Μονύδριον αὐτό νά κηρυχθεῖ σταυροπήγιο καί νά ἐξαρτᾶται ἀπ' εὐθείας ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί ὄχι ἀπό τόν Μητροπολίτη τῆς Ρόδου.

Τέλος ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Γαβριήλ Γ' προέβη στήν ἔκδοση τοῦ παρόντος Σιγιλλιώδους Γράμματος, διά τοῦ ὁποῖου τό Μονύδριον τοῦ Κοκκυμίδη ἀνακηρύσσεται Σταυροπηγιακό.

2) Κείμενο

«1/Γαβριήλ, ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

«2/† Ἔργον τῷ ὄντι προσῆκόν τε μάλα καί λίαν προσφιλές εἰς τήν πατριαρχικήν μεγαλειότητα³⁵⁷ τοῖς προσερχομένοις τῶν Χριστιανῶν συνεπικουρίαν τινα αἰτουμένοις εἰς ἀνατροπήν τῶν κατὰ 3/ καιρούς ἐπερχομένων ἀνιαρῶν, χεῖρα βοηθείας ὀρεγεῖν, ἀντίληψιν τε αὐτοῖς χορηγεῖν ὅλη δυνάμει καί ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν, πρό πάντων δέ μάλιστα τοῖς ἱεροῖς καταγωγίοις καί θείοις 4/ναοῖς καί σεβασμίσις Μοναστηρίοις, ἐν οἷς ἀκαταπαύστως ὑμολογεῖται καί δοξάζεται ὁ Θεός, ὑπό τῶν ἐνοικούντων αὐτοῖς Θεοσεβῶν καί ἐναρέτων ἀνδρῶν, οὓς καί προσβλέπειν τε ὡς αὐτούς ἄξιον ἐπὶ πᾶσιν, 5/οἷς χρήζουσιν, ἐξαιρέτως δ' ἐν οἷς πεφύκασιν διαμένειν καί συνίστασθαι πρὸς διαμονήν αὐτῶν ἀμετάπτωτον, ὣν ὑπερτερεῖν ἐστὶν ἢ χορήγησις αὐτοῖς ἐλευθερίας καί ἀσυδοσίας, διά 6/γάρ τοιουτοτρόπως ἀνώτερα διατελοῦνται τά ἱερά καί σεβάσματα τοῦ Θεοῦ καταγώγια, πάσης ἀπαιτήσεως καί ὀχλήσεως τῶν διαμενόντων εἰς αὐτά ἀπηλλαγμένων, ἔχουσι δέ σώζεσθαι; εὐνομούμενα, 7/εἰς δόξαν

357. Πατριαρχική μεγαλειότης: διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐξαίρεται ἡ σημασία πού ἐκέκτητο τότε καί ἀργότερα ὁ θεσμός τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ὁ ἐκάστοτε Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Θ(εο)ῦ καί μνημόσυνον ἀέναον τῶν αὐτῶν εὐσεβῶν κητόρων καί πάντων τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν.

Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καί εἰς τὴν Ἀγιωτάτην Μητρόπολιν Ῥόδου καί ἐν τῇ νήσῳ Σύμη, 8/εὐρίσκεται κείμενον ἱερόν τι Μονύδριον, ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου [Μιχαήλ], ἐπικεκλημένον τοῦ Κοκκυμίδη³⁵⁸, ὅπερ ἐκ πολλῶν χρόνων ἐγκαταλελειμμένον καί ἡμελημένον ὑπάρχον, καταλαβὼν ὁ Ὁσιώτατος 9/ἐν Ἱερομονάχοις Κύρ Καλλίστρατος³⁵⁹ καί ἀπὸ ἔνθεον ἔρωτι [κινούμενος καί ὦν] εὐλαβῆς περὶ τούτου καί ἐξ εὐλαβείας ἐχόμενος περιποίησατο αὐτό καί πρό μικροῦ χρόνου καλλιεργήσας ἀνεκαίνισε καί ἰδί10/οις κόποις καί ἰδρῶσι καί ἀναλώμασι διέσωσεν αὐτό ἀπὸ τῆς ὀλοκληρωτικῆς αὐτοῦ καταπτώσεως, ὅστις καί καθορῶν τό ἐνδεές τοῦ αὐτοῦ Μονυδρίου καί τὴν ἐνδεχομένην γίνεσθαι αὐτῷ ἀναστάτωσιν καί 11/ἐρήμωσιν, ἀπὸ τῶν ἐπισυμβαινουσῶν κατὰ καιροὺς περιστάσεων καί θέλων κατοχυρῶσαι αὐτῷ πατριαρχικῇ περιθάλψει, συναινοῦντα ἔχοντα καί κατανοοῦντα τῷ ἀγαθῷ αὐτοῦ σκοπῷ καί τόν Ἱερώτατον 12/Μητροπολίτην Ῥόδου, ὑπέρτιμον καί ἔξαρχον πασῶν τῶν Κυκλάδων νήσων, τόν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητόν ἡμῶν ἀδελφόν καί συλλειτουργόν Κύρ Ἰγνάτιον³⁶⁰ καί στέρξαντα, δι' ἣν ἔχει καί ἡ Αὐτοῦ Ἱερότης εὐ13/λάβειαν πρὸς τό ἱερόν αὐτό Μονύδριον, λαμβάνων καί κατ' ἔτος ἀνά δύο λίτρας κηροῦ μόνον, ἔχων δέ καί τό μνημόσυνον καί οὐδέν ἄλλο.

Καί τοῦ μέν ἡξίωσαν ὁμοῦ 14/κοινῶς ἀμφοτέροι, τὴν ἡμῶν μετριότητα ἐπιλαβέσθαι ἀνα[λαβεῖν καί τῆς πατριαρχικῆς περιθάλψεως αὐτό ἀξιώσαι καί ἐπιβραβεῦσαι αὐτῷ, ὡς ἔθος, διὰ Γράμματος Σιγιλλιώδους, τὴν ἐλευθερίαν ἀνε15/ξάλειπτον, ἐπὶ συστάσει αὐτοῦ καί διαμονῇ καί βελτίωσιν αὐτοῦ χάριν, ὡς τὴν φροντίδα τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ Θ(εο)ῦ Ἐκκλησιῶν φέρειν ἐμπιστευθέντες καί τῶν

358. Κοκκυμίδης: τό ὄνομα αὐτό ἀπαντᾷ μέχρι σήμερα στή Σύμη καί ὡς βαπτιστικό ὄνομα. Ἡ ἐτυμολογία του εἶναι δύσκολη. Σημειωτέον, ὅτι ἓνα ἀπό τά ἐπίθετα τοῦ Ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου εἶναι «Κοκκενός». Στή Σύμη ὑπάρχουν ἀκόμη οἱ ἐπόμενες Μονές, ἀφιερωμένες στόν Παμμέγιστο Ταξιάρχη Μιχαήλ, καί μέ τά ἀκόλουθα ἐπίθετα, ἥτοι: α) Καϊλιώτης, β) Πανορμίτης ἢ Πανερμιώτης καί γ) Ρουκουνιώτης.

359. Ἱερομόναχος Καλλίστρατος: πρόκειται γιά τόν ἀνακαινιστή καί νέον κτήτορα τῆς Μονῆς αὐτῆς.

360. Πρόκειται γιά τόν Μητροπολίτη Ῥόδου Ἰγνάτιο Β' (1702-1722), ὁ ὁποῖος διεδέχθη τόν Κωνστάντιο τόν Μυτιληναῖο (1692-1702). Διάδοχος τοῦ Ἰγνατίου Β' ἦταν ὁ Νεόφυτος ὁ Χίος (1722-1733).

εὐαγῶν οἰκῶν καὶ ἱερῶν 16/σεμνύων τὴν ἐπιστήριξιν καὶ κραταίωσιν παντός ἄλλου ὑποξ[-----] τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν ἐξιδεῖν, οὐκ ἀνεχόμενον, εὐμενῶς δὲ μᾶλλον ἀπεδεξάμεθα καὶ δὴ τῷ κανονικῷ ἔθει καὶ προ17/νομίῳ χρώμενοι τοῦ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικοῦ ἀξιώματος [----- Μονυδ]ρίου, ὅπερ ἔστι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔσω οὐδεὶς ἔχῃται ἱερούς ναούς, δηλαδή καὶ ἱερά τοῦ Θεοῦ καταγῶγια καὶ χωρία, τὰ ὑπὸ 18/τὴν σκέπην αὐτοῦ προσαγόμενα προσδέχεσθαι καὶ ἐλευθερίαν καὶ ἀσυδοσίαν καὶ πολλῶν ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπισυμβαινουσῶν περιστάσεων, γραφαῖς καὶ ἀποφάσεσιν συνοδικῶς, μετὰ 19/τῶν περὶ ἡμᾶς Ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ Ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα καὶ τό διαληφθέν Ἱερόν Μονύδριον, τό [ἐν τῇ νήσῳ Σύμῃ καὶ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ τῆς Ῥόδου κείμε]20/νον, τό ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου [Μιχαήλ] τοῦ Κοκκυμίδη ἐπικεκλημένον, ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τό ἐξῆς ἤδη καὶ [κηρύττεται πατριαρχικόν σταυροπήγιον καὶ διά]κειται παντὶ ἐλεύθερον καὶ ἀσύδοτον καὶ ἀκαταπάτητον 21/καὶ ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον μετὰ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτῷ κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων τηρῇται [καὶ τοῦτο ἔστω ἰσχύον περὶ] 22/αὐτοῦ εἰς αἰὶ καὶ εἰς τό διηνεκές, μέχρις οὗ ὁ ἥλιος τόν ἴδιον περιτρέχει κύκλον³⁶¹.

Ὁ δὲ κατὰ καιρούς Ἀρχιερεὺς Ῥόδου ἔχει λαμβάνειν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Μονυδρίου κατ' ἔτος δύο λίτρας 23/κηροῦ μόνον, μνημονευομένου ἐν αὐτῷ καὶ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὡς εἴηται καὶ τούτοις μόνοις ἀρκῆται, μηδὲν δὲ ἄλλο ἔχειν ἄδειαν ζητῆσαι. [Ἐπίσης οὐδὲν δικαίωμα ἔχει ἀπαιτῆσαι τι ἀπὸ τὴν κλη]24/ρονομίαν τῶν τελευταίων ἐν αὐτῷ Π(ατέ)ρων, ἀλλὰ αἱ περιουσίαι τῶν τελευτώντων, διαμένουσιν ἐν τῷ Μονυδρίῳ ἀμετακίνητοι καὶ πρὸς ἀναβάσταξιν πάλιν καὶ κυβέρνησιν τῶν Χριστιανῶν, τῶν διαιωμένων 25/καὶ ἱεουργούντων ἐν αὐτῷ, αὐξήσιν τε καὶ βελτίωσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἱεροῦ Μονυδρίου.

Ἔτι προσκαλούμενος ὁ κατὰ τόπον Ἀρχιερεὺς πρὸς χειροτονίαν τῶν ἐν αὐτῷ, ὅταν χρεια ἔστιν³⁶², ἀδωροδοκῆτως [δεῖ χειροτονεῖν], 26/κατὰ τὴν κανονικὴν διακέλευσιν³⁶³.

361. «Μέχρις οὗ ὁ ἥλιος τόν ἴδιον περιτρέχει κύκλον»: ἤτοι εἰς τόν αἰῶνα τόν ἅπαντα.

362. «Ὅταν χρεια ἔστιν»: συνεπῶς, ὅταν ἡ Μονὴ τὸ ζητήσῃ ἀπὸ τόν Ἀρχιερέα καὶ τόν προσκαλέσῃ καὶ ὅχι ὅταν αὐτός τὸ ἐπιθυμῇ.

363. Σημειωτέον, ὅτι σύμφωνα μέ τούς ἰσχύοντας Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ἀπαγορεύ-

‘Ὁς δ’ ἂν ὀψέποτε φανείη, ὅπωςδῆποτε διασεῖσαι καὶ διαταράξαι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ Μονυδρίου [θέλων], ἄλλως τε ποιῆσαι, πλὴν τὰ ἐνταῦθα ἀναφερόμε27/να καὶ ζητήσοι λαβεῖν τι αἰσχροκερδῶς, πλεονεκτίδι χειρὶ καὶ γνώμῃ καὶ ζημιώσοι τὸ αὐτὸ Μονύδριον, ὁποίας ἂν εἴη τάξεως καὶ ἀξίας τε [-----] ἀφορισμένος εἴη ἀπὸ Θεοῦ τοῦ Παντο28/κράτορος καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἄλυτος καὶ [τυμπανιαῖος (:)] καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ μετὰ τοῦ Προδότου Ἰούδα καὶ τῆς [αἰωνίου τιμωρίας καὶ κολάσεως διὰ τούτους τούς] λόγους ὑπόκειται.

‘Ὅθεν εἰς ἔνδει29/ξιν καὶ διενεκῇ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρόν ἐν μεμβράναις Π(ατ)ριαρχικόν καὶ Συνοδικόν τῆς ἐλευθερί(ας) καὶ ἀσυδοσί(ας) Σιγίλλιῶδες Γράμμα καὶ ἐδόθη [τῷ ἱερῷ αὐτῷ, τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ Κοκκυμίδη] Μονυδρίῳ.

Ἐν ἔτει ,αψστ´, Νοεμβρίῳ [η´], ἐπ(ινεμήσεως) ιε’³⁶⁴.

30/† Γαβριήλ, ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικός Πατριάρχης».

[Ἐπονται οἱ ὑπογραφές τῶν Συνοδικῶν Ἀρχιερέων]

«31/† Ὁ Βόστρων Αἰμιλιανός

32/† Ὁ Δέρκων Μαλαχίας

33/† Ὁ Χαλκηδόνος Πρόχορος

34/† Ὁ Ἀμασείας Ἰωάννης».

3) Παρατηρήσεις

1) Ὁ Ἱερομόναχος Καλλίστρατος (περίπου *1660, †1740), πιθανῶς κάτοικος τῆς νήσου Σύμης, ἦλθε στό παλαιό, ἐγκαταλελειμμένο καὶ ἐν μέρει ἐρειπωμένο Μονύδριο τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαὴλ Κοκκυμίδη στό Βουνό τῆς Σύμης, μέ προσωπική ἐργασία καὶ πιθανῶς μέ τὴ βοήθεια καὶ τὴ συνδρομὴ εὐσεβῶν Χριστιανῶν, κατόρθωσε νὰ ἀναστηλώσει τὸ Καθολικὸ καὶ τὰ διάφορα οἰκοδο-

εταὶ στὸν χειροτονοῦντα Ἀρχιερέα ἢ λήψη ἀμοιβῆς ἐκ μέρους τοῦ χειροτονουμένου, διότι αὐτὸ θεωρεῖται «Σιμωνία» καὶ τιμωρεῖται. Παρά ταῦτα, ἐπειδὴ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ὁ κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας δέν ἐμισθοδοτεῖτο, συνηθίζετο, τὸσον οἱ ἱερεῖς, ὅσον καὶ οἱ Ἐπίσκοποι νὰ λαμβάνουν τὰ λεγόμενα «τυχερά», παράδοση ἢ ὁποία ἐν μέρει διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

364. Ἡ ἀναφερόμενη στό Σιγίλλιον ἡμερομηνία εἶναι: «Νοεμβρίῳ [8], 1706, Ἰνδικτιῶνος 15». Ἀτυχῶς δέν διατηρεῖται ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία, λόγῳ φθορᾶς τοῦ κειμένου στὴ θέση αὐτὴ. Πιθανῶς ἦταν ἡ 8. Νοεμβρίου 1706, ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ ἐν λόγῳ Μονυδρίου. Πρβλ. Ε. Μιονί, *Ἑλληνικὴ Παλαιογραφία* 1977, σ. 100-101.

μήματα τοῦ Μοναστηρίου αὐτοῦ καί νά τούς δώσει νέα ζωή. Ἔτσι ἀπέβη ὁ ἀνακαινιστής καί νέος κτήτορας αὐτοῦ.

2) Ἐκεῖνος δέν ἀρκέσθηκε στήν ἀνακαίνιση καί λειτουργία τοῦ Μοναστηρίου αὐτοῦ, ἀλλά μέ διορατικότητα φρόντισε καί κατόρθωσε νά ἐπιτύχει τήν ἀνακήρυξή του ὡς «Σταυροπηγιακοῦ», ἥτοι νά ἔχει τήν πνευματική καί διοικητική ἐξάρτησή του ἀπ' εὐθείας ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καί νά τό ἀπαλλάξει ἀπό τόν Μητροπολίτη τῆς Ρόδου, ὥστε ἐλεύθερο, ἀνεξάρτητο καί αὐτοδέσποτο, νά μπορεῖ νά συνεχίσει τή ζωή του, χωρίς προβλήματα καί περιπλοκές, πού πιθανῶς νά ἐδημιουργοῦντο, ἐάν ἐτέλει ὑπό τήν πνευματική καί διοικητική δικαιοδοσία τῆς Μητροπόλεως Ρόδου.

3) Ὁ Ἱερομόναχος Καλλίστρατος θά πρέπει νά ἦταν ἰσχυρή προσωπικότητα, πολύ δραστήριος, νά διέθετε γνωριμίες μέ ὑψηλά ἱστάμενα πρόσωπα καί νά εἶχε διασυνδέσεις μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, γιά νά μπορέσει τελικά νά ἐπιτύχει τήν ἀνακήρυξη τῆς μικρᾶς αὐτῆς Μονῆς του σέ «Σταυροπηγιακή».

4) Ἐνα τόσο μικρό καί ἄσημο Μονύδριο, κείμενο σέ μία πετρώδη, ξηρή καί ἄγονη περιοχή, ὅπως εἶναι τό βουνό τῆς Σύμης, γιά νά καταστεῖ ἐφικτή ἡ ἀνακαίνιση καί ἀναζωογόνηση αὐτοῦ, θά μποροῦσε νά θεωρηθεῖ ὡς μεγάλο ἐπίτευγμα ἀνθρωπίνης θελήσεως καί δυνάμεως καί εἶναι δυνατόν νά λεχθεῖ, ὅτι ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ἰσχύος τοῦ γνωστοῦ ἀποφθέγματος, τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ Φιλοσόφου Arthur Schopenhauer (1788-1860): «Δέν ὑπάρχει δέν μπορῶ, ἀλλά δέν θέλω».

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ι. ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΑΒΡΙΗΛ Γ' (1702-1707): 8-11-1706

Στό τέλος τῶν ἐξήκοντα (60) ἐγγράφων τῆς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης ἐπιχειρεῖται ἡ ἔκδοση τοῦ κειμένου ἑνός Σιγιλλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γαβριήλ Γ' (1702-1707), τῆς 8ης Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1706. Τοῦτο ἀναφέρεται στό Μονύδριον τοῦ Παμμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη, πού ἔκειτο στό βουνό τῆς Σύμης καί τοῦ ὁποίου τό Καθολικό διατηρεῖται ἀκέραιο μέχρι σήμερα, κοσμούμενο μέ παλαιές τοιχογραφίες. Γύρω ἀπό τό Καθολικό διατηροῦνται ἐρείπια τῶν κελλιῶν καί τῶν βοηθητικῶν χώρων τοῦ Μονυδρίου αὐτοῦ. Ἀπό τή μελέτη καί τήν ἔκδοση τοῦ Σιγιλλίου αὐτοῦ ἐξάγονται μεταξύ ἄλλων καί τά ἀκόλουθα συμπεράσματα, ἥτοι:

1. Στό βουνό τῆς Σύμης, στήν κορυφή ἑνός ὑψώματος καί σέ μέρος βραχῶδες, ξηρό καί ἄγονο, εἶχε ἰδρυθεῖ κατά τούς μέσους χρόνους (πιθανῶς κατά τόν 13ο-14ο αἰ.) ἕνα Μονύδριο, ἀφιερωμένο στόν Ταξιάρχη Μιχαήλ τόν Κοκκυμίδη. Τό Μονύδριο αὐτό ἦταν ἐγκαταλελειμμένο ἀπό μακροῦ χρόνου καί ἐρειπωμένο καί κινδύνευε νά ἀφανισθεῖ παντελῶς.

2. Ὅμως ὁ Ἱερομόναχος Καλλίστρατος (περίπου *1660, †1740), πιθανῶς κάτοικος τῆς Σύμης, τό ἀνακαίνισε κατά τό ἔτος 1697, σύμφωνα μέ τή μέχρι σήμερα διατηρούμενη κτητορική ἐπιγραφή. Ἐκεῖνος κατέβαλλε πολύ κόπο καί μόχθο καί κατόρθωσε νά φέρει σέ πέρας τήν ἀνακαίνιση καί ἀναβίωση τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ Μονυδρίου.

3. Ὅμως ὁ ἀνακαινιστής καί νέος κτήτορας τοῦ Μονυδρίου δέν ἀρκέσθηκε στό ὅτι αὐτό ἀναστηλώθηκε καί ἀπέκτησε νέα ζωή, ἀλλά προσεπάθησε νά ἐξασφαλίσει καί τή μελλοντική του πορεία στόν χρόνο καί φρόντισε, ὥστε νά ἐκδοθεῖ τό ἐν λόγω Πατριαρχικόν Σιγιλλιον, διά τοῦ ὁποίου τό Μονύδριο τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκ-

κυμίδη άνεκηρύσσετο «Σταυροπήγιον», ήτοι δέν έξηρτάτο στό μέλλον από τόν έκάστοτε Μητροπολίτη τής Ρόδου, αλλά άπ' ευθείας από τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο τής Κωνσταντινουπόλεως.

4. Η άνακήρυξή του αυτή σέ Σταυροπήγιο, του έξασφάλιζε μεγαλύτερη έλευθερία και άνεξαρτησία και κυρίως τό διασφάλιζε από πιθανές μελλοντικές έπεμβάσεις στα έσωτερικά του έκ μέρους του έκάστοτε Μητροπολίτου τής Ρόδου. Η έξάρτηση από τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο ήταν μάλλον τυπική, διότι τό Πατριαρχείο, ως μακριά εύρισκόμενο, δέν ήταν εύκολο νά έπεμβαίνει στα έσωτερικά του, νά τό καταπιέζει και νά τό παρενοχλεϊ.

5. Ασφαλώς ή άπονομή τής άξίας του Σταυροπηγίου στό Μονύδριο του Κοκκυμίδη τής Σύμης άπετέλεσε ευνοϊκή προϋπόθεση για την όμαλή λειτουργία του, τουλάχιστον για άρκετό χρονικό διάστημα, ήτοι περίπου για δύο και πλέον αιώνες.

6. Όμως ό πανδαμάτωρ χρόνος και οι ιστορικές συγκυρίες, οι όποιες μέ την πάροδο του χρόνου άλλαξαν, είχαν ως άποτέλεσμα τό Μονύδριο του Κοκκυμίδη νά παρακμάσει και νά τερματίσει τόν ιστορικό του βίο. Όμως έμεινε μέχρι σήμερα άνέπαφο τό Καθολικό, διατηρώντας και τόν γραπτό αυτού διάκοσμο, ενώ τά γύρω από αυτό οίκοδομήματα ως επί τό πλείστον έγκατελείφθησαν και έρειπώθησαν.

7. Η πρόνοια του Ίερομονάχου και νέου κτήτορος του Μονυδρίου του Κοκκυμίδη Ίερομονάχου Καλλιστράτου, συνέβαλλε μέν στην άναβίωσή του και στην επί δύο περίπου αιώνες άπρόσκοπτη συνέχιση τής ζωής του, όμως δέν κατόρθωσε νά τό σώσει από τό τέλος, τό όποιο έπήλθε συνεπεία πολλών και διαφόρων ιστορικών συγκυριών και περιστάσεων. Οι έπελθοϋσες σαρωτικές ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, πνευματικές, πολιτιστικές κ.λπ. αλλαγές, είχαν μεταξύ άλλων ως συνέπεια τόν τερματισμό τής ζωής πολλών μικρών Μονών, όπως ήταν και εκείνη του Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη τής Σύμης.

8. Μεγάλες Μονές, όπως ή Μονή του Παμμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαήλ του Πανορμίτου, μέ βαθιές ρίζες στον τόπο και στον χρόνο, πνευματικά, κοινωνικά, οικονομικά, καλλιτεχνικά και πολιτιστικά άκμαϊες, κατόρθωσαν νά προσαρμοσθούν στις νέες ιστορικές συνθήκες, νά έπιβιώσουν και νά γνωρίσουν και πάλι μεγάλη άκμή.

ΙΙ. ΕΞΗΝΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΠΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ ΣΥΜΗΣ

Ἡ μελέτη, ἡ κατανόηση, ἡ μεταγραφή, ὁ σχολιασμός καί ἡ ἐκδο-
ση ἐξήντα (60) παλαιῶν, πρωτοτύπων, ἀνεκδότων ἐγγράφων τῶν
χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπό τό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Ταξι-
άρχου Μιχαήλ Πανορμίτου τῆς Σύμης, μᾶς ὀδηγεῖ μεταξύ ἄλλων
καί στά ἀκόλουθα συμπεράσματα:

1. Μετά τήν κατάλυση καί τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς Βυζαν-
τινῆς Αὐτοκρατορίας (29-04-1453 μ.Χ.) καί κατά τήν ἐποχή τῆς
Τουρκοκρατίας (1453-1912), ἡ Χριστιανική Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία
ἀπετέλεσε τόν μοναδικό Ὄργανισμό, στόν ὁποῖο μπορούσαν νά
προσβλέπουν μέ ἐμπιστοσύνη οἱ Χριστιανοί ὑπήκοοι τῆς Ὀθωμα-
νικῆς Αὐτοκρατορίας.

2. Ἡ Ἐκκλησία ἐν πολλοῖς ἀνέλαβε λειτουργίες καί ὑπηρεσίες, οἱ
ὁποῖες προηγουμένως ἐτέλουν ὑπό διαφόρους ὀργανισμούς καί
Ὑπηρεσίες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, κυρίως σέ θέματα Οἰκο-
γενειακοῦ Δικαίου, κοινωνικῆς προνοίας, παιδείας κ.λπ.

3. Στήν Ἐκκλησία ὀφείλεται ἐν πολλοῖς, τό ὅτι οἱ Ἕλληνες Ὁρθό-
δοξοι Χριστιανοί διετήρησαν τή γλώσσα των καί τήν ἐθνική των
αὐτοσυνειδησία καί κατέστη δυνατόν, ὕστερα ἀπό τή Μεγάλη
Ἑλληνική Ἐθνεγερσία τοῦ 1821, νά ἀναγεννηθεῖ ἡ Ἑλλάδα ἀπό τίς
στάχτες τῆς καί νά ἰδρυθεῖ τό νέο, ἀνεξάρτητο Ἑλληνικό Κράτος.

4. Ἐχει λεχθῇ προσφυῶς, ὅτι ὁ Μοναχισμός ἀπετέλεσε καί συ-
νεχίζει νά ἀποτελεῖ τή σπονδυλική στήλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλη-
σίας. Οἱ Ἱερές Μονές, ὅπως ἦσαν στή Σύμη μεταξύ ἄλλων, ἡ Μονή
τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανερμιώτη ἢ Πανορμίτου, ἡ Μονή τῆς
Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς (Μεγάλος Σωτήρης), ἡ
Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη, ἡ Μονή τοῦ Ρουκουνώ-
του καί ἄλλες, ἀπετέλεσαν κέντρα θρησκευτικά, λατρευτικά, πνευ-
ματικά, παιδευτικά, καλλιτεχνικά καί γενικότερα πολιτιστικά καί
προσέφεραν τεράστιες ὑπηρεσίες στούς χεимаζομένους Χριστιανούς
κατοίκους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

5. Ἐπίσης οἱ Μονές ἀπετέλεσαν σημαντικά παραγωγικά κέντρα,
ὅπου εὑρίσκαν ἐργασία πολυάριθμα ἄτομα καί ἐξησφάλιζαν τά πρὸς
τό ζῆν ἀναγκαῖα αὐτῶν καί τῶν οἰκογενειῶν των.

6. Ακόμη οί Μονές λειτουργούσαν ἐν μέρει καί ὡς Χρηματοπιστωτικά Ἰδρύματα καί παρείχαν δάνεια, συνήθως ἔντοκα, ἀφ' ἑνός μὲν ἐξυπηρετώντας ὑπάρχουσες ἀνάγκες ἰδιωτῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ ἐπενδύοντας κεφάλαια καί ἐπαυξάνοντας τὰ εἰσοδήματά των.

7. Οἱ Μονές ἐδέχοντο δωρεές κινητῶν καί ἀκινήτων περιουσιακῶν στοιχείων ἀπὸ πιστοὺς Χριστιανούς, προέβαιναν σέ ἀγοραπωλησίες καί συνήθως κατεῖχαν μεγάλες περιουσίες, τίς ὁποῖες ἐκμεταλλεύοντο ἐπωφελῶς, τόσον γιά τίς ἴδιες, ὅσον καί γιά νά εἶναι σέ θέση νά βοηθοῦν τοὺς ἐνδεεῖς καί πάσχοντες καί νά πραγματοποιοῦν σημαντικό ἔργο κοινωνικῆς προνοίας.

8. Μέ τίς ἐπελθοῦσες ἱστορικές καί κοινωνικές ἀλλαγές, ὀρισμένες Μονές, ὅπως ἐκείνη τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου, κατόρθωσαν νά προσαρμοσθοῦν καί νά ἐπιζήσουν καί συνεχίζουν τόν ἱστορικόν βίον καί τήν προσφορά των.

9. Ἄλλες Μονές, ὅπως ἐκείνη τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς, τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη κ.λπ., παρήκμασαν καί ἐπεράτωσαν τόν ἱστορικόν βίον των. Ἡ Μονή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τῆς Νερᾶς (Μεγάλος Σωτήρης), διατηρεῖται μὲν ὡς οἰκοδομικό συγκρότημα σέ καλή σχετικῶς κατάσταση μέχρι σήμερα, ὅμως ἄνευ Μοναχῶν καί ἀποτελεῖ Μετόχιον τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

10. Ἀπὸ τήν ἄλλοτε Σταυροπηγιακή Μονή τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Κοκκυμίδη στό βουνό τῆς Σύμης διατηρεῖται τό Καθολικὸ αὐτῆς μέ ἀξιόλογες τοιχογραφίες, σέ καλή σχετικὰ κατάσταση, καθὼς ἐπίσης καί ὀρισμένα οἰκοδομήματα γύρω ἀπὸ αὐτό.

11. Ἡ μελέτη καί ἡ δημοσίευση ὀρισμένων ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου τῆς Σύμης, προσφέρει πλῆθος πληροφοριῶν, σχετικῶν, τόσον πρὸς τήν τοπικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ὅσον καί πρὸς τὴ Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἐπίσης συμβάλλει στὴν καλύτερη γνώση τῆς ἱστορίας τῆς Σύμης καί τῶν κατοίκων της κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες καί φωτίζει πολλές πτυχές τοῦ καθημερινοῦ βίου αὐτῶν.

12. Γιά τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερθέντες λόγους ἡ ἔρευνα, ἡ μελέτη καί ἡ δημοσίευση τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου συνεχίζεται καί ἐλπίζεται ὅτι καί ἄλλα νέα καί ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα νά ἔλθουν στὴ δημοσιότητα καί νά γίνουν κοινόν κτῆμα τῶν ἐνδιαφερομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

1. Βολανάκης, Βαπτιστήρια 1976: 1. Βολανάκης, *Τά παλαιοχριστιανικά βαπτιστήρια της Ελλάδος*, Αθήναι 1976.
2. Βολανάκης, Έγγραφα Σπηλιανής 2005: 1. Βολανάκης, “Ανέκδοτα έγγραφα τών χρόνων της Τουρκοκρατίας από τό Αρχεῖον της Παναγίας Σπηλιανής Νισύρου”. Περιοδικόν «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τ. 16 (Αθήνα 2005), σ. 257-288.
3. Βολανάκης, Έγγραφα Σπηλιανής 2007: 1. Βολανάκης, “Πενήντα ανέκδοτα έγγραφα τών χρόνων της Τουρκοκρατίας από τό Αρχεῖον της Παναγίας Σπηλιανής Νισύρου: 1780-1837”. Περιοδικόν «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τ. 17 (Αθήνα 2007), σ. 90-150.
4. Βολανάκης, Τοιχογραφημένοι ναοί Δωδεκανήσου, Β΄ 2014: 1. Βολανάκης, “Τοιχογραφημένοι ναοί της Δωδεκανήσου. Συμβολή στη μελέτη τών βυζαντινών καί μεταβυζαντινών μνημείων της Δωδεκανήσου”. Ἑνότητα Β΄. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», περίοδος Α΄, ἔτος ΣΤ΄, τεύχος ΙΒ΄ (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2014), σ. 19-214.
5. Βολανάκης, Έγγραφα Σύμης καί Τήλου 2017: 1. Βολανάκης, “Ανέκδοτα έγγραφα τοῦ 19ου αἰώνα ἀπό τίς νήσους Σύμη καί Τήλο”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ», σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπό της ἐν Αθήναις Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, τ. 12 (Αθήναι 2017), σ. 85-118.
6. Βολανάκης, Χειρόγραφο Μαθηματάριο 2018: 1. Βολανάκης, *Χειρόγραφο Μαθηματάριο, τοῦ Ἀνδρέα Γ. Φωτάκη, μαθητῆ Α΄ τάξης (Σχολικό ἔτος 1870-1871) στη Σχολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Κισσοῦ Ρεθύμνου* (Ρέθυμνο 2018), Πολιτιστικός Σύλλογος Ἀποδοῦλου.
7. Βολανάκης, Έγγραφα Σπηλιανής 2020: 1. Βολανάκης, “Σαρανταπέντε έγγραφα της ἐποχῆς της Τουρκοκρατίας ἀπό τό Αρχεῖον της Ἱερᾶς Μονῆς της Σπηλιανῆς Νισύρου της Δωδεκανήσου: 1805-1852”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΕ΄ (Αθήναι 2020), σ. 369-496.
8. Βολανάκης, Έγγραφα Σπηλιανής 2021: 1. Βολανάκης, “Ἐξήντα έγγραφα τών χρόνων της Τουρκοκρατίας ἀπό τό Αρχεῖον της Ἱερᾶς Μονῆς της Σπηλιανῆς Νισύρου της Δωδεκανήσου: 1837-1846”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΣΤ΄ (Αθήναι 2021), σ. 103-234.
9. Βολανάκης, Έγγραφα Σπηλιανής 2021: 1. Βολανάκης, “Πενηνταπέντε έγγραφα τών χρόνων της Τουρκοκρατίας ἀπό τό Αρχεῖον της Ἱερᾶς Μονῆς της Σπηλιανῆς Νισύρου της Δωδεκανήσου: 1835-1856”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΖ΄ (Αθήναι 2021), σ. 19-160.

- Ι. Βολανάκης, Ταξίδι στην Κρήτη τό 1817, 2022: Ι. Βολανάκης (μεταφρ.), Franz W. Sieber, *Ταξίδι στη νήσο Κρήτη του Έλληνικού Αρχιπελάγους κατά τό έτος 1817*, Αθήνα 2022.
- Ι. Βολανάκης, Έγγραφα Σπηλιανής 2022: Ι. Βολανάκης, “Σαράντα έγγραφα τών χρόνων τής Τουρκοκρατίας από τό Αρχείο τής Ίερās Μονής τής Σπηλιανής Νισύρου τής Δωδεκανήσου: 1842-1872”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΗ΄ (Αθήναι 2022), σ. 127-220.
- Ι. Βολανάκης, Έγγραφα Πανορμίτου 2022: Ι. Βολανάκης, “Πενήντα ανέκδοτα έγγραφα τών χρόνων τής Τουρκοκρατίας από τό Αρχείο τής Μονής του Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης: 1742-1867”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΘ΄ (Αθήναι 2022), σ. 181-290.
- Ι. Βολανάκης, Έγγραφα Πανορμίτου 2023: Ι. Βολανάκης, “Πενήνταδύο ανέκδοτα έγγραφα τών χρόνων τής Τουρκοκρατίας από τό Αρχείο τής Μονής του Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης: 1843-1849”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. Λ΄ (Αθήναι 2023), σ. 143-282.
- Ι. Βολανάκης, Έγγραφα Πανορμίτου 2023: Ι. Βολανάκης, “Σαρανταδύο ανέκδοτα έγγραφα τών χρόνων τής Τουρκοκρατίας από τό Αρχείο τής Μονής του Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου Σύμης: 1827-1869”. Περιοδικόν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΛΑ΄ (Αθήναι 2023), σ. 19-150.
- Τ. Άθ. Γριτσόπουλος, «Καρπάθου καί Κάσου Μητρόπολις», ΘΗΕ, τ. 7, Αθήναι 1965, στ. 366-369.
- Διονύσιος, Έρμηνεία 1909: Διονύσιος ό έκ Φουρνά, *Έρμηνεία τής Ζωγραφικής Τέχνης*, υπό Άθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Πετρούπολις 1909.
- Έγκυκλοπαιδεία ΝΕΑ ΔΟΜΗ: Έγκυκλοπαιδεία ΝΕΑ ΔΟΜΗ, τ. 1-28 (Αθήνα, άν. χρ. έκδ.).
- ΘΗΕ: Θρησκευτική καί Ήθική Έγκυκλοπαιδεία, έκδοση Άθ. Μαρτίνος, τόμοι 1-12 (Αθήναι 1962-1968).
- κ.έξ.: καί έξής
- κ.λπ.: καί λοιπά
- Κ. Καλοκύρης, Βασιλική Πανόρμου 1948: Κ. Δ. Καλοκύρης, «Μία σημαντική άρχαιολογική ανακάλυψις. Παλαιοχριστιανική βασιλική έν Πανόρμω Μυλοποτάμου Κρήτης», ΚΧ 2, 1948, σ. 380-393.
- Σ. Κουκιάρης, Θαύματα-Έμφανίσεις 1989: Σ. Κουκιάρης, *Τά θαύματα-έμφανίσεις τών Αγγέλων καί Άρχαγγέλων στην Βυζαντινή Τέχνη τών Βαλκανίων*, Αθήνα-Γιάννινα 1989.
- ΚΧ: Κρητικά Χρονικά.
- Έμμ. Κωνσταντινίδης, 1967: Έμμ. Ι. Κωνσταντινίδης, «Ρόδου Μητρόπολις», ΘΗΕ, τ. 10 (1967) στ. 817-820.
- Εύ. Παπανουτσος, Αίσθητική Β΄ 2003: Εύ. Π. Παπανουτσος, *Αίσθητική Β΄*, Αθήνα 2003.

Χρ. Παπαχριστοδούλου, *Ιστορία Ρόδου* 1972: Χρ. Παπαχριστοδούλου, *Ιστορία της Ρόδου. Από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ένσωμάτωση της Δωδεκανήσου* (1948), Αθήνα 1972.

πρβλ.: παράβαλε

Γ. Πετρόπουλος, *Μονή Πανορμίτου* 2020: Γ. Β. Πετρόπουλος, *Ιστορικό και θαύματα του Πανορμίτη*, Σύμη 2020.

Β. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* 1959: Β. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1959.

Γ. Σωτηρίου, *Ἀρχαιολογία* 1942: Γ. Α. Σωτηρίου, *Χριστιανική καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία*, Αθήνα 1942.

Ζ. Τσιρπανλῆς, Νίσυρος 2018: Ζ. Τσιρπανλῆς, *Γαμήλιες συμπεριφορές στό Αἰγαῖο. Τό παράδειγμα τῆς Νισύρου (19ος αἰ.)*, Αθήνα 2018.

Δ. Χαβιαρᾶς, *Μοναστήρια Σύμης* 1962: Δ. Ν. Χαβιαρᾶς, *Τά Μοναστήρια τῆς νήσου Σύμης*, Αθήνα 1962.

Γ. Χριστόπουλος, *Φυτολογία* 1990: Γ. Χριστόπουλος (ἐπιμέλεια), *Φυτολογία*, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Αθήνα 1990.

B. Altaner, *Patrologie* 1966: B. Altaner – A. Stuiber, *Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, Freiburg – Basel – Wien 1966.

E. Mioni, *Ἑλληνική Παλαιογραφία* 1977: E. Mioni, *Εἰσαγωγή στήν Ἑλληνική Παλαιογραφία*, μετάφραση Ν. Μ. Παναγιωτάκη, Αθήνα 1977.

B. de Montfaucon, *Palaeographia graeca* 1708: Bernard de Montfaucon, *Palaeographia graeca, sive de ortu et progressu literarum Graecarum, et de variis omnium saeculorum scriptiois graecae generibus: itemque de abbreviationibus & de notis variarum artium ac disciplinarum*. Paris, 1708, σ. XXIX καὶ 574.

Fr. Nietzsche, *Werke*: Fr. Nietzsche, *Werke*, Kroener-Leipzig, Band I ff.

R. Scruton, *Σπινόζα* 2020: R. Scruton, *Εἰσαγωγή στόν Σπινόζα*, Αθήνα 2020.

ΙΩΑΝΝΑ-ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ
Απόφοιτος Π.Μ.Σ. Περιβαλλοντική Έκπαίδευση
Πανεπιστήμιο Αιγαίου-ΤΕΠΑΕΣ

Η γειτονιά Μητρόπολη τῆς Ρόδου μέσα ἀπό τὰ μάτια παιδιῶν σχολικῆς ἡλικίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τὰ τελευταῖα χρόνια παρατηρεῖται μία συνεχὴ αὐξηση στὴ μετακίνηση οἰκογενειῶν ἀπὸ ἀγροτικές σὲ ἀστικές περιοχές. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ΟΗΕ αὐτὸ τὸ φαινόμενο θὰ συνεχίσει καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια, μέ μεγάλο ποσοστὸ νέων μέχρι τὸ 2025 νὰ ἔχει μετακομίσει στὸν ἀστικό ἰστό. Συνεπῶς μέ τὸν ὑπερπληθυσμὸ στὶς ἀστικές καὶ παραδοσιακές γειτονίες ἐλλοχεύετε ὁ κίνδυνος μὴ διατήρησης τῆς ποιότητας ζωῆς τῶν πολιτῶν. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν περιοχῶν καλοῦνται νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴ μείωση τῆς ποιότητας τοῦ ἀέρα ἀπὸ τὰ καυσαέρια καὶ τοὺς ρύπους, τὸ ἔντονο κυκλοφοριακὸ πρόβλημα καὶ τοὺς ἐνοχλητικούς θορύβους πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὰ αὐξημένα ὀχήματα ἀλλὰ καὶ τὴν ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος πού ὀλοένα αὐξάνεται. Ὅμως, σὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ, πῶς μπορεῖ νὰ ἀκουστεῖ ἡ ἄποψη τῶν παιδιῶν; Οἱ ἀντιλήψεις πού ἔχουν πότε θὰ τοὺς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ποιότητα ζωῆς τους; Ἀλλωστε εἶναι εὐρέως γνωστὸ ὅτι ὅταν τὸ ποσοστὸ ἀστικὴ ποιότητας ζωῆς παραμένει ὑψηλὸ τότε ὄχι μόνο θὰ αὐξηθεῖ ἡ ποιότητα ζωῆς τῶν κατοίκων ἀλλὰ ταυτόχρονα θὰ ὑπάρξει βελτίωση στὶς περιβαλλοντικές συνθῆκες.

ABSTRACT

The reckless use of natural resources has resulted in the creation of environmental problems locally and globally in both urban and natural environments. The search and the need to deal with them has led to the realization that children are an important and inhibiting factor in maintaining the quality of life in a society.

The present study examines the perceptions of school children about the harassing environmental characteristics of the traditional Marasia neighborhood in the city of Rhodes. In order to complete the research, the 22 sixth grade children of the 1st Primary School were asked to use a camera to identify features in their neighborhood that bother them the most. According to the content analysis, the characteristics of the way of life of the citizens, the social relations that they have created between them, the neighborhood planning and the services offered by competent bodies in the field of both entertainment and public services are some of the factors that affect the well-being of the residents of the neighborhood.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τά αστικά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά είναι ζητήματα τά οποία όπως αποδεικνύεται απασχολούν ιδιαίτερα τή νέα γενιά. Χαρακτηριστικά όπου θά έπρεπε έμείς ως παλαιότερες γενεές νά διαφυλάξουμε ώστε νά διατηρηθεΐ στό έπακρο ή ποιότητα ζωής τών παιδιών στήν κοινωνία.

Η ευήμερία, ό ευδαιμονισμός καί ή άειφόρος ανάπτυξη στό αστικό περιβάλλον είναι χαρακτηριστικά πού έπηρεάζονται από τό επίπεδο ποιότητας ζωής στήν κοινωνία καί τών πολιτών πού τήν άποτελοΰν.

Στό πρώτο μέρος τής μελέτης καί συγκεκριμένα στό πρώτο κεφάλαιο αναλύονται ζητήματα όρισμοΰ τών έννοιών πού αναφέρθηκαν παραπάνω, δείχνοντας τή σημασία τους καί τή χρησιμότητά τους στόν αστικό ιστό. Στό δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τά χαρακτηριστικά τής ποιότητας ζωής στό πλαίσιο ενός υγείους αστικού περιβάλλοντος καί τήν αναγκαιότητα αύτών στή ζωή τών κατοίκων μιās αστικής γειτονιάς. Στό τρίτο κεφάλαιο μέσω τής βιβλιογραφικής ανασκόπησης άποκαλύπτονται οί άντιλήψεις τών παιδιών γιά τό αστικό περιβάλλον στό όποΐο ζοΰν καί παρουσιάζεται μέ έπισημονική προσέγγιση ότι τά παιδιά έχουν τήν άπόλυτη γνώμη γιά τόν τρόπο ζωής καί τό επίπεδο διαβίωσης τους.

Τό δεύτερο μέρος, περιλαμβάνει τόν σκοπό καί τούς στόχους καθώς καί τή μεθοδολογία καί τούς περιορισμούς πού προέκυψαν στή μελέτη. Έπειτα, ακολουθοΰν τά στάδια διεξαγωγής καί τά άποτελέσματα τής έρευνας σέ επίπεδο παιδιοΰ, φύλου καί δείγματος. Τέλος, αναφέρονται συνοπτικά τά συμπεράσματα σύμφωνα μέ τά δεδομένα πού αναλύθηκαν.

Α' ΜΕΡΟΣ:
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1. Ζητήματα όρισμού τών έννοιών

1.1 Άστικό περιβάλλον

Άστικό περιβάλλον ονομάζεται μία περιοχή τής πόλης μέ πυκνό πληθυσμό τό όποιο κατέχει δημόσιες καί ιδιωτικές ύπηρεσίες, νοσοκομεία καί ιατρικά κέντρα, πάρκα καί χώρους κατάλληλους, ώστε νά έξυπηρετήσουν πολίτες αντίστοιχους μέ τόν πληθυσμό της. Άκόμη, ή άστική πόλη άποτελείται από κατοικημένα κτήρια, βιομηχανίες καί έργοστάσια πού σέ συνεργασία μέ τήν τοπική αύτοδιοίκηση λειτουργούν ώστε νά μπορέσουν νά έξυπηρετήσουν κατοίκους μιās εύρύτερης γεωγραφικής περιοχής. Όστόσο, γιά νά χαρακτηριστεί ένας οικισμός ως πόλη άπαιτούνται τουλάχιστον 10.000 κάτοικοι (Nicol & Blake, 2000).

Ένας όρισμός, άναφέρει τήν πόλη ως μιά μάζωξη του πληθυσμού στήν όποία ό κάθε άνθρωπος έχει διαφορετικές ένασχολήσεις καί επαγγελματικές δραστηριότητες, καί κάποιες δέ από αυτές πραγματοποιούνται στόν τριτογενή τομέα. Όμοίως, πόλη χαρακτηρίζεται όποιαδήποτε μεγάλη καί σχετικά πυκνή συγκέντρωση τών κατοίκων μιās περιοχής όπου ή πλειοψηφία αυτών δέν άσχολεϊται μέ τή γεωργική έργασία. Πιο συγκεκριμένα, ό άστικός ιστός, εϊναι ένα πολύπλοκο άνθρωπογενές περιβάλλον καί δέν ύάρχει ένας έπιστημονικά άποδεδειγμένος όρισμός ό όποιος νά παρουσιάζει τήν λέξη «πόλη». Πόλη εϊναι τά κτίρια, οί δρόμοι, τά πεζοδρόμια, οί μεταφορές, τά πάρκα, οί πλατείες καί οί έπικοινωνίες (Nicol & Blake, 2000).

Όπτικά τό άστικό περιβάλλον διαφοροποιείται σέ παραδοσιακές πόλεις καί σύγχρονα άστικά κέντρα. Στή δεύτερη κατηγορία τό περιβάλλον έχει πάρει άπλούστερη μορφή ώστε νά μπορέσει νά καλύψει τίς άνάγκες τών ανθρώπων σέ προσωπικό, επαγγελματικό καί μορφωτικό επίπεδο. Τό σύγχρονο άστικό περιβάλλον έχει χαρακτηριστεί καί ως μονότονο λόγω τής άπώλειας τών άστικών αξιών.

Τό σύνολο του σχεδιασμού της πόλης, των κτηρίων και του οδικού δικτύου προϋποθέτει την ευτυχισμένη ζωή των κατοίκων της. Αυτό είναι και τό σημείο εκκίνησης των κατασκευαστών της, τόσο στο φυσικό όσο και στο ανθρωπογενές περιβάλλον, νά καλύπτουν και νά εξυπηρετούν τις ανάγκες και τις επιθυμίες των κατοίκων τους (Nicol & Blake, 2000).

Σέ ευρωπαϊκό επίπεδο έρευνες πού έχουν καταγραφεί, αναφέρουν ότι, περίπου τό 75% του πληθυσμού των ευρωπαϊκών χωρών, έχει επιλέξει ως μόνιμη κατοικία αστικές περιοχές των μικρών και μεγάλων πόλεων πού την απαρτίζουν. Τόσο μεγάλο ποσοστό παραπέμπει στην νοοτροπία των ευρωπαίων νά χρησιμοποιούν τις παροχές των πόλεων ως ένα μοντέλο της καθημερινότητας τους. Παροχές, όπως για παράδειγμα εκπαιδευτικές, πολιτιστικές ή υγειονομικές υπηρεσίες. Παρότι, οι πόλεις αποτελούν κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία της Ευρώπης κατά ένα μεγάλο ποσοστό επηρεάζονται από τις μη αστικές περιοχές προκειμένου νά καλυφθούν οι αναλώσιμοι πόροι λόγω χάρη νερό, ενέργεια, τρόφιμα ακόμη νά γίνουν έκπομπές απορριμμάτων (<https://www.eea.europa.eu/el/themes/urban/intro>).

Η αστικοποίηση στην Ευρώπη μοιάζει νά είναι σύνηθες φαινόμενο τόσο στην επέκταση της αστικής γης όσο και στην αύξηση του συνολικού πληθυσμού. Αντίθετα ή αστική ανάπτυξη συγκεντρώνει πολλές μορφές σε ολόκληρη την Ευρώπη, όμως ή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο αστικό και τό αγροτικό στοιχείο παραμένει ασαφής. Οι περιβαλλοντικές προκλήσεις και οι δυνατότητες αστικοποίησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Άφενός, αρκετές πόλεις κοπιάζουν ώστε νά ανταπεξέλθουν στα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά ζητήματα εξ αίτίας του υπερπληθυσμού ή της υποβάθμισης, των κοινωνικών ανισοτήτων, της ρύπανσης του αέρα και του περιβάλλοντος αλλά και της κυκλοφοριακής συμφόρησης πού παρατηρείται καθημερινά στα αστικά κέντρα. Άφετέρου ή Ευρώπη χρησιμοποιεί αποδοτικότερα τους πόρους πού οφείλεται από την εγγύτητα των ανθρώπων, των υπηρεσιών, των μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων. Τέλος, εκτιμάται από τόν ΟΗΕ ότι μεγάλο ποσοστών των νέων και συγκεκριμένα τό 60% των παιδιών του κόσμου έως τό 2025 θά μετακομίσει και θά κατοικεί σε μία αστική περιοχή. Ό λόγος είναι ότι εκατομμύρια νέοι διαμορφώνουν την καθημερινή

τους ζωή σύμφωνα μέ τά περιβάλλοντα καί τίς έπαγγελματικές εύ-
καιρίες πού προσφέρει μία πόλη ([https://www.eea.europa.eu/el/
themes/urban/intro](https://www.eea.europa.eu/el/themes/urban/intro)).

1.2. Ποιότητα ζωής τοῦ περιβάλλοντος

Ἡ ποιότητα ζωής ως έννοια, συνιστά έναν συναφή καί γενικό ὄρο, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται γιά νά δηλώσει τό αἶσθημα ίκανοποίησης ἢ δυσαρέσκειας τῶν ἀνθρώπων στό πλαίσιο κάλυψης τῶν βασικῶν ἀναγκῶν τους. Ὡς ὄρος, χαρακτηρίζεται ἀπό ὑψηλή πολυπλοκότητα καθῶς ἀπώτερος στόχος τῶν ἀτόμων εἶναι ἡ βελτίωση τοῦ ἐπιπέδου ζωής τους. Ὅμως, ὑπάρχει μία διαφορά ἀνάμεσα στό κοινωνικό-οἰκονομικό καί ἱστορικό πλαίσιο τό ὁποῖο ἐκφράζεται. Ἡ ποιότητα ζωής εἶναι ἕνας γενικότερος ὄρος, πού περιλαμβάνει τό ἐπίπεδο διαβίωσης τῶν ἀνθρώπων. Τό ἐπίπεδο διαβίωσης ἐπικεντρώνεται στούς ὑλικούς ὄρους διαβίωσης, ἀλλά καί στήν κοινωνική καί οἰκονομική εὐημερία ἀπό τήν ὁποία προκύπτει μία νέα διάσταση τῆς ποιότητας ζωής, πού ξεχωρίζει τήν οἰκονομία ἀπό τήν κοινωνία, δείχνοντας περισσότερο ἐνδιαφέρον στά οἰκονομικά μεγέθη ἔναντι τῶν κοινωνικῶν (Marans, 2012). Ὅπως ἀναφέρει ὁ Phillips, ἡ ποιότητα ζωής ἐπιφυλάσσει τήν ἱκανοποίηση τῶν βιοτικῶν καί κοινωνικῶν ἀναγκῶν, τήν ἐξέλιξη καί τή συμμετοχή σέ μία κοινωνία μέ ὑψηλό κοινωνικό καί πολιτικό ἐπίπεδο, μέ κοινωνικές συμπεριφορές πού ἐκφράζουν τή δικαιοσύνη καί τήν ἰσότητα μέσα σέ ἕνα βιώσιμο καί κοινωνικό παγκόσμιο περιβάλλον (Phillips, 2006).

Ἡ ποιότητα ζωής σέ ἕνα ὑγιές περιβάλλον εἶναι ἕνα ἀπό τά βασικότερα ζητήματα στή σύγχρονη κοινωνία καί πιό συγκεκριμένα σέ ἀστικές περιοχές ὅπου οἱ δυνατότητες ἐπαφῆς σέ χώρους πρασίνου εἶναι περιορισμένες. Ἡ ἀστική ποιότητα ζωής συνδέεται ἄρρηκτα μέ τήν ποιότητα τῆς καθημερινότητας τῶν κατοίκων καί τό σύνολο ἀστικοῦ περιβάλλοντος πού βρίσκονται οἱ κατοικίες. Αὕτη ἡ πραγματικότητα γίνεται περισσότερο ἀντιληπτή σέ ἀστικά κέντρα ὅπου συγκεντρώνεται τά τελευταῖα χρόνια τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ κάθε χώρας. Οἱ μεγάλες πόλεις καλοῦνται νά ἀντιμετωπίσουν τίς συνέπειες τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ στά ἀστικά κέντρα καθῶς ἐπηρεάζεται ἡ ποιότητα τοῦ ἀέρα, προκαλεῖται κυκλοφοριακή συμφόρηση καί ἡχορύπανση, δέν ὑπάρχουν ἐλεύθεροι χώροι, ἐνῶ ἀντίθετα δημι-

ουργείται άναρχη δόμηση στίς γειτονίες, στίς πλατείες αλλά καί σέ όλόκληρο τό αστικό δίκτυο (Marans, 2012).

Οί τεράστιες μετακινήσεις του πληθυσμού στίς πόλεις χαρακτηρίζονται ως απαγορευτικές καθώς έξαντλούν τήν βίο-οίκονομία τών πόλεων. Επίσης, έχει καί αρκετές έπιπτώσεις καί μία από αυτές είναι ή αλόγιστη χρήση φυσικών πόρων από τούς κατοίκους κάθε περιοχής μέ αποτέλεσμα τή μείωση τής ανάπτυξης του περιβάλλοντος (Marans, 2012).

Η ποιότητα ζωής θεωρείται σάν μία ευρύτερη έννοια, χωρίς νά περιορίζεται από τήν οικονομική παραγωγή ή τά πρότυπα διαβίωσης, διότι κατέχει όλες τίς παραμέτρους πού διαμορφώνουν τόν τρόπο ζωής τών ανθρώπων. Η ποιότητα ζωής έξαρτάται από τήν ικανότητά τους νά πλησιάσουν τίς προσωπικές τους αντίληψεις καί προτεραιότητες μέχρι νά φτάσουν στό επιθυμητό επίπεδο ευεξίας, σύμφωνα μέ τό νόημα τής ποιότητας ζωής τους. Οί παράγοντες πού ένδεικνυται νά τήν επηρεάζουν είναι οί συνθήκες διαβίωσης, ή υγεία, ή εκπαίδευση, ή οικονομική ασφάλεια, τό φυσικό περιβάλλον διαβίωσης καί ή ικανοποίηση από τή ζωή (Eurostat, 2015).

Ιστορικά, ή έννοια του όρου ποιότητα ζωής κάνει τήν εμφάνιση της στίς αρχές του 20ου καί σχετίζεται μέ τίς συνθήκες ζωής τών πολιτών στίς χώρες τής Ευρώπης καί τής Άμερικής. Όμως, μεγαλύτερη έμφαση στόν όρο δίνεται από τήν δεκαετία του 1970 καί ύστερα. Η έννοια του όρου ποιότητα ζωής αποδεικνύει πόσο ικανοποιητική είναι ή ζωή του ανθρώπου σέ άτομικό επίπεδο. Υπάρχει μία μικρή ταύτιση ανάμεσα στήν ποιότητα ζωής καί στήν έννοια τής ευημερίας καθώς συνδέει τή θέση του ανθρώπου στήν κοινωνία αλλά καί στήν πνευματική ζωή. Στο Marans καί Stimson τό 2011 έπισημαίνουν ότι κατά τή διάρκεια του προηγούμενου αιώνα μία ομάδα από έρευνητές υποστήριξε ότι ή «ποιότητα» οποιασδήποτε ανθρώπινης οντότητας έχει μία υποκειμενική διάσταση πού γίνεται αντίληπτή καθώς καί μία αντικειμενική πραγματικότητα (Marans & Stimson, 2011). Επίσης, κατά τούς Kahneman, Diener καί Schwartz υποστηρίζουν ότι ή ποιότητα ζωής τών ανθρώπων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη μέ τό κοινωνικό τους πολιτισμικό περιβάλλον. Άκόμη, συμπεριλαμβάνει τήν οικογένεια, τήν εργασία, τήν οικονομική κατάσταση, τήν αυτοεκτίμηση, τόν ελεύθερο χρόνο καί

τήν υγεία του καθενός. Για παράδειγμα, σέ αρκετές περιοχές επικρατεί φτώχεια, εγκληματικότητα και τό περιβάλλον ρυπαίνεται μέ άπερίσκεπτες δραστηριότητες τών πολιτών μέ άποτέλεσμα νά διαταράσσεται ή ποιότητα ζωής τών ατόμων πού κατοικούν σέ εκείνα τά σημεία (Kahneman & Diener & Schwartz, 1999).

Ός έκ τούτου, μία θεμελιώδης υπόθεση ή όποία μπορεϊ νά υποσχεθεί τήν αναβάθμιση τής ποιότητας ζωής τών ανθρώπων πού κατοικούν σέ δυσμενείς περιοχές εϊναι οί τόποι νά σχεδιαστούν έκ νέου μέ προϋποθέσεις πού έξυπηρετούν τόσο τή ζωή τών ανθρώπων όσο και του περιβάλλοντος (Marans, 2012).

1.3 Άειφόρος Άνάπτυξη

1.3.1 Η πορεία πρός τήν άειφόρο ανάπτυξη

Η παγκόσμια φτώχεια εϋθύνεται για τά τεράστια περιβαλλοντικά προβλήματα. Παρότι, έχει σημειωθεί πρόοδος στην ανθρωπότητα ή διαφορά πού κυριαρχεί μεταξύ τής εϋμάρειας τών όλίγων και τής στέρησης τών πολλών αυξάνεται συνεχώς.

Για νά επανέλθει ή εϋημερία και ή πρόοδος θά πρέπει τόσο τά κράτη όσο και ό κάθε άνθρωπος ξεχωριστά νά λαμβάνουν δραστηκότερα μέτρα σέ παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο. Μέσα σ' αυτό τό πλαίσιο κρίνεται άπαραίτητο νά καλλιεργηθεί στον καθένα από έμās ένα νέο ήθος πού θά έπηρεάσει τίς έπόμενες γενιές του πλανήτη μας (Λιαράκου & Φλογαϊτη, 2009).

Τά προβλήματα πού άφοροϋν τό περιβάλλον ξεκίνησαν από τή δεκαετία του 1980 μέ τήν όξινη βροχή, τήν αποψίλωση τών δασών και τό φαινόμενο του θερμοκηπίου. Μέ όλα τά παραπάνω έλλοχεύετε ό κίνδυνος για τήν βιωσιμότητα τών οικοσυστημάτων του πλανήτη και γι' αυτό τό λόγο επιβάλλεται ή άφύπνιση τών πολιτών ώστε νά εξασφαλιστεί ή καλύτερη ποιότητα ζωής τών ίδιων αλλά και κυρίως τών έπομένων γενεών (Κιλιπίρης, 2009).

Έτσι, έμφανίζεται ή έννοια τής άειφορίας πού δείχνει τήν ένωση μεταξύ τής οικονομικής ανάπτυξης και τής διατήρησης του περιβάλλοντος. Άπό τήν έτυμολογία τής λέξης (άεί + φέρω) άντιλαμβάνεται κανείς ότι ύπάρχει μία κατάσταση πού υποδηλώνει τήν άνάγκη νά διατηρείται και νά συνεχίσει εϋ όρου ζωής (Φλογαϊτη, 2006). Έως σήμερα ύπάρχουν στην παγκόσμια βιβλιογραφία περισ-

σότεροι από 20 διαφορετικοί όρισμοί για την άειφόρο ανάπτυξη (Sharpley, 2000). Πρώτος ο Σοφοκλής αναφέρει τον όρο «άειφόρος», ο οποίος χρησιμοποιείται στον τομέα της δασοπονίας και παρουσιάζει τη διαδικασία διαχείρισης του δάσους. Πιο συγκεκριμένα, όταν μειώνεται από το δάσος ποσότητα του ξύλου ίση ή λιγότερη από αυτήν που παράγεται κατά ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα τότε λέμε ότι το δάσος άειφορεί (Άγγελίδης κ.ά., 2004).

Κατά την Παγκόσμια Έπιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission for the Environment and Development-WCED), το 1987 και το συμπέρασμα το «Κοινό μας Μέλλον», η άειφόρος ή η βιώσιμη ανάπτυξη έπισημαίνεται ως «ή ανάπτυξη ή όποια πραγματοποιεί τις ανάγκες του ανθρώπου στο παρόν χωρίς να μειώνει τις δυνατότητες μελλοντικών γενεών να πραγματοποιήσουν τις δικές τους» (Φλογαΐτη, 2006). Αυτό το συμπέρασμα έγινε γνωστό ως το πόρισμα του Brundtland, καθώς η Παγκόσμια Έπιτροπή είχε συνταχθεί από τη γενική συνέλευση του Όργανισμού Ήνωμένων Έθνών στην όποία κατείχε τη θέση του προέδρου ο πρωθυπουργός της Νορβηγίας Gro Harlem Brundtland.

Τά σημαντικότερα σημεία για την άειφορία και το πόρισμα Brundtland είναι τά ακόλουθα:

- Νά τροποποιηθεί και νά ανανεωθεί ή ανάπτυξη μέσω της ίκανοποίησης βασικών αναγκών.
- Ή σωστή χρήση ανανεώσιμων πόρων θά συμβάλει στη σταθεροποίηση του πληθυσμού.
- Νά χρησιμοποιείται σωστά ή τεχνολογία, ώστε νά αποτρέψει κινδύνους.
- Ή οικονομία νά αλληλοεπιδρά θετικά στο περιβάλλον (Κιλιπίρης, 2009).

Παρόλα αυτά, ο όρος άειφορία έκανε την πρώτη της εμφάνιση αρκετά χρόνια πριν το πόρισμα του Brundtland και καθιερώθηκε στά τέλη της δεκαετίας του 1980 αλλά διατυπώθηκε πρώτη φορά τό 1977 (Φλογαΐτη, 2006).

Στη Γενική Διάσκεψη της UNESCO, ή ό όποία έλαβε χώρα στο Παρίσι τό 1997 έπισημανε πως ή νέα γενιά ανθρώπων πρέπει νά καταβάλει τεράστια προσπάθεια στίς καθημερινές τους δραστηριότη-

τες πάνω στή Γῆ, προκειμένου οί μελλοντικές γενιές νά λάβουν ἕνα περιβάλλον τό ὅποιο διατηρεῖται ὅπως ἀκριβῶς τό κληροδότησαν καί οί ἴδιοι ἀπό τίς προηγούμενες γενεές. Ὡστόσο, δέν ἀρκεῖ μόνο νά τό παραδώσουν ὅπως τό παρέλαβαν ἀλλά νά προσπαθήσουν νά τό βελτιώσουν.

Ἐπίσης, ἔχοντας κατά νοῦ τόσο ἡ παρούσα ὅσο καί ἡ ἐπόμενη γενιά ὅτι πρόκειται νά ἀσχοληθεῖ μέ τήν ἀνάπτυξη δέν θά πρέπει νά ἐξαντλοῦν ἀδιάκοπα τούς φυσικούς πόρους καθῶς ἔχουν τό ἴδιο δικαίωμα νά ὑπάρχουν καί ἐκεῖνοι πάνω στή Γῆ (Μόγιας, 2013). «Ἡ Διεθνής Ἑνωση γιά τήν Προστασία τῆς Φύσης (IUCN- International Union for Conservation of Nature), τό Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (UNEP- United Nations Environmental Programme) καί τό Παγκόσμιο Ταμεῖο γιά τή Φύση (WWF), τονίζουν ὅτι: ἡ ἀνάπτυξη εἶναι ἀειφόρος, ὅταν βελτιώνει τήν ποιότητα ζωῆς στό πλαίσιο τῶν ὁρίων πού θέτει ἡ φέρουσα ικανότητα τῶν οἰκοσυστημάτων πού ὑποστηρίζουν τή ζωή» (Φλογαῖτη, 2011: 68). Τέλος, μέ τόν ὅρο ἀειφόρος ἀνάπτυξη ἐπισημαίνεται ἡ προστασία τῶν οἰκοσυστημάτων. Συνεπῶς, εἶναι ἀπαιτούμενη ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἀπό τίς μεγάλες κλιματικές ἀλλαγές ὥστε νά μήν εἶναι οὔτε αὐτός ὁ λόγος πού θά προκαλέσει προβλήματα στίς ἐπόμενες γενιές (Γεωργόπουλος, 2006).

1.3.2 Βασικές ἀρχές τῆς ἀειφόρου ἀνάπτυξης

Οἱ βασικές ἀρχές τῆς ἀειφόρου ἀνάπτυξης εἶναι ὀκτώ κατά τόν (Κιλίπρης, 2009) καί εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

- ✦ «Ἡ ἀρχή τῆς φέρουσας ικανότητας τῶν φυσικῶν συστημάτων». Ὑπάρχουν δύο ἔννοιες πού μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ. Καταρχάς, μέ τήν ἔννοια τῆς φυσικῆς φέρουσας ικανότητας, δηλαδή μέ τό ποσοστό φυσικοῦ χώρου πού ἀπαιτεῖται γιά νά δημιουργηθεῖ μιὰ δραστηριότητα δίχως νά ὑπάρξουν προβλήματα στό σύστημα. Κατά δεύτερον, μέ τήν ἔννοια τῆς περιβαλλοντικῆς οἰκολογικῆς φέρουσας ικανότητας ἐννοώντας τή δυνατότητα τῶν ὀργανισμῶν νά ὑποστηρίζονται σέ ἕνα σύστημα. Γιά νά λειτουργήσει σωστά ἡ ἀρχή τῆς φέρουσας ικανότητας πρέπει νά τεθοῦν ὅρια πού κανεῖς δέ θά ξεπεράσει ὥστε νά μήν ὑπάρχει ὑποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος.

- ✧ Ἡ «βιοποικιλότητα», μιά ἀπό τίς σημαντικότερες ἀρχές πού σκοπό ἔχει ὄχι μόνο τήν προστασία στό βασιλείο τῶν φυτῶν καί τῶν ζώων ἀλλά καί τήν διασφάλιση τῶν ἀνανεώσιμων φυσικῶν πόρων.
- ✧ Ἡ «διά-γενεολογική Δικαιοσύνη ἢ Ἀλληλεγγύη Γενεῶν», δηλαδή τήν κληρονομιά πού παρέλαβαν οἱ παροῦσες γενιές καί ὀφείλουν νά παραδώσουν ἀναλλοίωτες στίς ἐπόμενες.
- ✧ Ἡ «διά-χωρική Ὑπευθυνότητα», οἱ ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων σέ μία περιοχή δέ θά πρέπει νά δημιουργοῦν προβλήματα σέ κάποια ἄλλη.
- ✧ Ἡ «συμμετοχή». Ἡ σημαντικότερη ἀρχή τῆς αἰφόρου ἀνάπτυξης καθὼς χρήζεται ἡ ἀνάγκη γιά συμμετοχή ὅλων ἀτόμων τῆς κοινωνίας ὥστε νά ληφθοῦν μέτρα γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν περιβαλλοντικῶν προβλημάτων.
- ✧ Τό «κρίσιμο φυσικό κεφάλαιο». Ὅρίζονται τά στοιχεῖα τοῦ περιβάλλοντος πού κατέχουν σημαντική ἀξία τόσο γιά τό περιβάλλον ὅσο καί γιά τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο.
- ✧ Ἡ «ὀλιστική προσέγγιση». Τό φυσικό περιβάλλον γιά νά προστατευτεῖ χρειάζεται μία ὀλοκληρωμένη προσέγγιση ἡ ὁποία νά σκορπίζεται στίς δράσεις.
- ✧ Ἡ «ἀρχή τῆς προληπτικότητας», συνδέεται ἄρρηκτα μέ τήν αἰφόρο ἀνάπτυξη ἀλλά καί μέ τήν διαχείριση τοῦ περιβάλλοντος.

1.3.3 Οἱ τρεῖς διαστάσεις τῆς αἰφόρου ἀνάπτυξης

Γιά πολλά χρόνια στό ἐπίκεντρο βρισκόταν τό φυσικό περιβάλλον δίχως νά συνδέεται μέ κάποιον ἄλλο τομέα μέχρι πού ἐμφανίστηκε καί παρέμεινε τό τρίπτυχο περιβάλλον-οἰκονομία-κοινωνία. Μέ αὐτή τήν προσέγγιση ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη πρέπει νά πορεύεται μέ σεβασμό στήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη (Γαβριλάκης & Λιαράκου· Παπαβασιλείου, 2008· 2015). Πιο συγκεκριμένα, ἡ οἰκονομία, τό περιβάλλον καί ἡ κοινωνία εἶναι ἀλληλένδετα καί ἀλληλεξαρτόμενα χωρίς τό ἓνα νά ὑπονομεύει τό ἄλλο συνθέτοντας ἔτσι τήν αἰφορία. Ἡ αἰφόρος ἀνάπτυξη στοχεύει σέ μία ἰσορροπημένη ἐξάρτηση μεταξύ τῶν κοινωνικῶν, περιβαλλοντικῶν καί οἰκονομικῶν ἀναγκῶν ἐπιτρέποντας τήν εὐημερία γιά τίς ἐπόμενες γενιές. Ὅμως, πάνω ἀπ' ὅλα, στοχεύει

στήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος δίχως νά ἐξαντλοῦνται οἱ φυσικοὶ πόροι. Ἐτσι, κάνει ἐκλυση στοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαρτήτως ἡλικίας, ἐθνικότητας καί κουλτούρας νά μὴν ὑπονομεύουν τό παρόν ἀντίθετα νά προφυλάσσουν τό μέλλον (Φλογαῖτη, 2006).

1.4 Εὐημερία

1.4.1 Ὅρισμός τῆς εὐημερίας

Ἡ «εὐημερία» εἶναι μία ἀρχαία σύνθετη λέξη καί προέρχεται ἀπό τό εὖ καί ἡμέρα. Ἐννοιολογικά εἶναι δύσκολο νά σαφηνιστεῖ, μπορεῖ ὅμως, νά ἀξιολογήσει τή ζωὴ ἐνός ἀτόμου ὅσο πῶς εὐρέως γίνεται (Gasper, 2004). Ἡ εὐημερία ἐνός ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπό ὑποκειμενικές ἐμπειρίες καί ἀντικειμενικές συνθηκὲς πού ἀφοροῦν τὴν ψυχολογία, τὴν κοινωνικότητα καί τό σῶμα του. Γενικότερα, ἡ εὐημερία εἶναι ἓνα πολυσύνθετο θέμα τό ὁποῖο ὀρίζεται ὡς τό καλύτερο ἀνθρώπινο ἢ τὴν ἰδανικὴ ψυχολογικὴ κατάσταση (Ryan & Deci, 2001). Ὑπάρχουν πολλοὶ ὅροι οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται γιὰ νά περιγράψουν τὴν εὐημερία. Ἡ ποιότητα ζωῆς, ἡ εὐτυχία καί ἡ ἱκανοποίηση τῆς ζωῆς εἶναι αὐτοὶ πού ἐπαναλαμβάνονται περισσότερο. Ὅσο καί ἂν δέν ὑπάρχει σαφὴς βιβλιογραφικὴ ἀναφορά πού νά συνδέει αὐτές τίς ἐννοιες, τό μόνο ξεκάθαρο γεγονός εἶναι πῶς ἡ εὐημερία εἶναι μία πολυδιάστατη ἔρευνα καί περιλαμβάνει ἓνα μεγάλο φάσμα στοιχείων. Γιὰ τό λόγο αὐτό, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι μία σωστὴ μέτρηση τῆς εὐημερίας λαμβάνει ὑπόψιν τὴν ποικιλομορφία της (Bleys, 2011).

Ἡ βασικὴ προσέγγιση γιὰ τίς ἀνθρώπινες ἀνάγκες ἀρχισε ἀπὸ τὸν John Rawls πού ἔνταξε τὰ βασικὰ κοινωνικὰ ἀγαθὰ στὰ θεμέλια τῆς εὐημερίας. Στὴν κατηγορία τῶν βασικῶν κοινωνικῶν ἀγαθῶν ἀνήκουν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ πού ἐπιθυμεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος, συμπεριλαμβανομένου τὰ δικαιώματα του γιὰ οἰκονομικά καί κοινωνικά προνόμια. Κατὰ τό πέρασμα τῶν χρόνων ἔχουν καταγραφεῖ ἀρκετές λίστες μέ τίς βασικὲς ἀνθρώπινες ἀνάγκες. Ὅταν ἡ εὐημερία πού ἰσχύει σήμερα, συνδέεται μέ τίς ἀνάγκες τῶν ἐπόμενων γενεῶν, ιδέες ὅπως ἡ οἰκολογία καί ἡ ἀνάπτυξη τότε συνδυάζονται σέ ἓνα κοινωνικὸ ὄραμα. Γιὰ τό λόγο αὐτό ἀνθίσε ἡ ἀνάγκη γιὰ εὐρεση δεικτῶν εὐημερίας οἱ ὁποῖοι σχετίζονται μέ τίς σημερινές ἀλλὰ καί μεταγενέστερες γενεές (Bleys, 2011).

Ὁ Binswanger ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ ἀναφορές σχετικὰ μέ τὰ ἄτο-

μα τά όποία δροΰν άνεξάρτητα καί τό καθένα γιά τή δική του σκοπιμότητα δέν ισχύουν. Ό λόγος εΐναι πώς οί άνθρωποι συγκρίνουν τόν έαυτό τους μέ τούς άλλους καί αυτό γίνεται όταν έπιδεικνΰουν μέρος τής περιουσίας τους γιά τήν άπόκτηση υλικών αγαθών έχοντας ως στόχο τήν αύτοπροβολή. Ή συνολική εΰημερία τοΰ καθενός θά μπορούσε νά βελτιωθεί μόνο άν σταματοΰσε τό αίσθημα τοΰ ανθρώπου γιά αύτοπροβολή (Binswanger, 2006).

Έπιστήμονες στόν τομέα τής οικονομίας, παρουσίασαν τή σύνδεση πού ύπάρχει μεταξύ τής ποιότητας ζωής καί τήν ίκανοποίηση ανθρώπινων άναγκών, οί όποίες διαδραματίζονται στόν κοινωνικό χΰρο μέσω τοΰ ανθρωπογενές περιβάλλοντος. Όταν ή πολιτεία στοχεΰει στήν άτομική εΰημερία καί ή πλειοψηφία τών πολιτών δέν άφουγκράζεται αυτόν τόν σκοπό τότε όλόκληρη ή κοινότητα δέν οδηγείται στήν εΰημερία αλλά στήν έξαθλίωση (Green, 2006).

1.4.2 Θεωρίες τής εΰημερίας

Τό 1776, δημοσιεύτηκε τό πρώτο σημαντικό έργο γιά τήν σύγχρονη οικονομική έπιστήμη «ό πλούτος τών έθνών» άπό τόν Adam Smith. Έκεί άναφέρθηκε ότι ό ανταγωνισμός οδηγεί τούς ανθρώπους νά επιδιώξουν τό δικό τους συμφέρον αλλά ταυτόχρονα καί τό κοινό καλό. Αΰτή ή άποψη άπασχόλησε άρκετά τούς οικονομολόγους θέτοντας τους τό έρώτημα γιά τίς συνθήκες πού ό ανταγωνισμός οδηγεί στήν μέγιστη κοινωνική εΰημερία. Ή άπάντηση αύτοΰ τοΰ έρωτήματος δίνεται μέσα άπό δύο προτάσεις πού έχουν όνομαστεί ως τά δύο θεμελιώδη θεωρήματα.

Κατά Pareto:

- ❖ Τό πρώτο θεώρημα άναφέρει ότι, κάτω άπό όρισμένες συνθήκες, οί ανταγωνιστικές άγορές οδηγοΰν σέ μιά κατανομή τών πόρων, ώστε νά μήν εΐναι δυνατή μέ άνακατανομή αύτών, είτε στήν παραγωγή είτε στήν κατανάλωση, νά μπορεί νά βελτιωθεί ή θέση ενός άτομου χωρίς νά χειροτερέψει ή θέση κάποιου άλλου. Μέ άλλα λόγια, ή λειτουργία τών ανταγωνιστικών άγορών, οδηγεί σέ μιά κατάσταση πού εΐναι άριστη.
- ❖ Τό δεύτερο θεμελιώδες θεώρημα άναφέρει ότι, κάθε σημείο τής καμπύλης δυνατοτήτων χρησιμότητας μπορεί νά έπιτευχθεί άπό

ένα ανταγωνιστικό σύστημα αγορών, μέ δεδομένο ότι, ή αρχή γίνεται μέ τή σωστή κατανομή τών πόρων. Όμως, τό νά εἶναι ή οἰκονομία ἀποτελεσματική δέν σημαίνει ότι καί ή διανομή τοῦ εἰσοδήματος εἶναι σωστή ή ἐπιθυμητή. Σέ μιά ανταγωνιστική οἰκονομία εἶναι δυνατό, ή διανομή τοῦ εἰσοδήματος νά εἶναι πολύ ἄνιση. Ἔτσι, μιά οἰκονομία σέ κατάσταση ἄριστη σημαίνει ἀπλά καί μόνο ότι δέν μπορεῖ νά βελτιωθεῖ ή θέση κάποιου ατόμου χωρίς νά χειροτερέψει ή θέση κάποιου ἄλλου (Bleys, 2011).

Σύμφωνα μέ τό δεύτερο θεμελιώδες θεώρημα τών οἰκονομικῶν τῆς εὐημερίας ὀρίζεται ότι, ή κατανομή τοῦ εἰσοδήματος πού ἀναπτύσσεται ἀπό τίς ανταγωνιστικές ἀγορές δέν σημαίνει ότι πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ ὁ μηχανισμός τῆς ανταγωνιστικῆς ἀγορᾶς. Ἐκεῖνο πού χρειάζεται, εἶναι ή ἀναδιανομή ἀρχικά τοῦ πλούτου καί μετά οἱ ανταγωνιστικές ἀγορές νά λειτουργήσουν ἀπρόσκοπτα Στό πέρασμα τών χρόνων ἀναπτύχθηκαν καί ἄλλες οἰκονομικές θεωρίες γιά τήν εὐημερία χωρίς ὅμως νά μετριάσουν τά θεμελιώδη θεωρήματα πού ἀναφέρθηκαν. Ἡ οἰκονομική εὐημερία συσχετίζει τίς ἔννοιες τόσο τῆς ἱκανοποίησης ὅσο καί τῆς ἐπιθυμίας. Ἐπίσης, ἰσχυρίζεται ότι ή χρησιμότητα βασίζει τήν σπουδαιότητα της στήν ἱκανοποίηση καί ὄχι στίς ἐπιθυμίες, οἱ ὁποῖες ὅμως διατυπώνουν τήν ἱκανοποίηση (Bleys, 2011).

Στόν τομέα τῆς φιλοσοφίας, ή ἔννοια τῆς εὐημερίας περιγράφει, ὅλα ὅσα θεωροῦν ότι αὐξάνουν τά ὠφέλη κάποιου ἀνθρώπου ή μιᾶς ομάδας ἀνθρώπων (Crisp, 2008). Γιά τό λόγο αὐτό ὁ σκοπός κάθε πράξης πρέπει νά ὀδηγεῖ σέ μεγαλύτερη ὠφέλεια γιά ὅσο τό δυνατόν περισσότερους ἀνθρώπους. Σύμφωνα μέ τά παραπάνω ή θεώρηση τῆς ποιότητας τῆς ἀστικῆς ζωῆς εἶναι ὠφέλιμη, ὅταν ή αὐξηση της εἶναι ἴδια μέ τήν αὐξηση ὠφέλειας γιά ὅσο τό δυνατόν περισσότερους κατοίκους μιᾶς πόλης (Βιρβιδάκης κ.ἄ., 2010).

1.5 Θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ

Οἱ θεωρίες τοῦ εὐδαιμονισμοῦ προέρχονται ἀπό ἀρχαῖες ἐλληνικές ρίζες καθώς ἀναφέρονται στούς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα. Ὁ Σωκράτης ἐπισήμανε τήν εὐδαιμονία καί τόν πόνο ὡς ὑπαίτιους τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους. Οἱ περισσότεροι ἀρχαῖοι Ἕλληνες τῆς φιλοσοφίας ἐπισήμαναν τήν εὐδαιμονία ὡς τό πολυτιμότερο ἀγαθό τών

ανθρώπων ή όποία είναι και ό τελικός σκοπός τών πράξεων τους. Σ' αυτό πού διαφωνούσαν είναι ό τρόπος μέ τόν όποιο μπορεί νά κατακτηθεί (Crisp, 2008).

Ό Άριστοτέλης ήταν ό πρώτος φιλόσοφος ό όποιος αναγνώρισε τήν πρακτική από τήν θεωρητική φιλοσοφία. Οί δύο άξονες τής πρακτικής φιλοσοφίας ή Ήθική και ή Πολιτική φιλοσοφία περιβάλλουν τό πλαίσιο τής ανθρώπινης φιλοσοφίας τόσο στήν ιδιωτική όσο και στήν δημόσια ζωή. Ή ανώτατη πρακτική έπιστήμη, δηλαδή ή πολιτική έπιστήμη στοχεύει στήν εύδαιμονία τής κοινωνίας. Κατά κύριο λόγο ή εύδαιμονία όρίζεται στό επίπεδο του ατόμου ως τό αγαθό και τό τέλος τής ανθρώπινης ζωής. Συνεπώς, ή Πολιτική έπιστήμη άπαιτεί τήν Ήθική έπιστήμη.

Έτσι, δέν μπορεί νά μās διδάξει τί πρέπει νά κάνουμε σέ ατομικό επίπεδο αλλά άποτελεί μία προσπάθεια έκθεσης στό σύνολο τής ανθρώπινης πράξης (Σκαλτσάς, 1993). Έπιπλέον, ή εύδαιμονία μπορεί νά θεωρηθεί εύπραξία και εύζωία. Έφόσον σημαίνει πράξη ή καλή πράξη και στοχεύει ώστε οί άνθρωποι νά πράττουν ισάξιες πράξεις μέ του ύψιστου αγαθού. Όλη ή αναζήτηση του ζητήματος τής εύδαιμονίας από τόν Άριστοτέλη, άποδεικνύει τήν άνωτερότητα του πρακτικού βίου άπέναντι τών άλλων ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Στήν εύρεση του όρισμού γιά τό ύψιστο αγαθό καταλήγει κανείς σέ ένα μή άναμενόμενο συμπέρασμα. Ή εύδαιμονία συνδέεται μέ μία άρετή ή όποία προέρχεται από τό άνωτερο και καλύτερο στοιχείο του έαυτού, τό νοϋ. Συνεπώς, ή εύδαιμονία ταυτίζεται μέ τόν θεωρητικό βίο και προσδιορίζεται ως ή ένέργεια πού έπιδίδεται σέ νοητικές και πνευματικές ένασχολήσεις (Παπαχρήστου, 2008).

Ό Άριστοτέλης, είχε στό μυαλό του τήν ήθική και πολιτική θεωρία. Δηλαδή τή μελέτη τής ανθρώπινης πράξης τόσο σέ ατομικό όσο και σέ συλλογικό επίπεδο. Γιά τό λόγο αυτό ή συγκεκριμένη γνώση όνομάζεται πρακτική. Ή πρακτική φιλοσοφία, αναλύει τήν ανθρώπινη πράξη, ή όποία προϋποθέτει τήν έσωτερική σκέψη και τήν σωστή άπόφαση πού στοχεύουν στήν εύδαιμονία. Οί πράξεις τών ανθρώπων δέν άποτελούν κάποιο αυτόνομο γεγονός αλλά συμβάλλουν στήν εύτυχισμένη ζωή.

Ή εύδαιμονία, πού κατακτάτε από τίς πράξεις ενός ατόμου άποτελεί μία ολοκλήρωση στή ζωή του καθενός, καθώς δέν είναι παρά

μόνο ή συνέχεια σωστών επιλογών του διότι πιστεύει τόσο στο σωστό όσο και στο δίκαιο. Ο υπεύθυνος και ενεργός πολίτης δηλαδή αυτός ο οποίος έχει την ικανότητα να ἄρχει και να ἄρχετε, να ζει τη ζωή του ὅπως ο ἴδιος επιθυμεῖ και ὄχι να καθορίζεται από τούς οικείους του, θά ἐπιδιώξει τήν εὐδαιμονία μέσα στους κανόνες τῆς πόλεως του. Ο ἄνθρωπος πού ἔχει βλέψεις θά ἐπιδιώξει στήν ἑλλογή ζωή του νά τόν καθιστᾷ ικανό νά ἀσκήσει ὀρθά τά κοινωνικά του καθήκοντα και νά ἐπιτύχει τήν ἀναγνώριση, τήν φιλία και τήν ἐκτίμηση τῶν ὁμοίων του (Παπαχρήστου, 2008).

Ἡ εὐδαιμονία ἐπιτυγχάνεται μέ ἓναν δευτερεύοντα τρόπο σύμφωνα μέ τίς ἠθικές ἀρετές τῆς πρακτικῆς ζωῆς. Ἡ ὡς ἄνω εὐδαιμονία ὀρίζεται ἀπό τήν ἀνθρώπινη ζωή και τά πάθη τῶν ἀνθρώπων και ὅπως φαίνεται εἶναι κάτι τό ὅποιο μπορεῖ νά κατακτηθεῖ. Παρόλα αὐτά δέν ἔχει τήν ἴδια σπουδαιότητα μέ τήν εὐδαιμονία τοῦ θεωρητικοῦ βίου πού συνδέεται μέ τό θετικότερο κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἀντίθετα, ὁ Ἀριστοτέλης, ἰσχυρίζεται πώς δέν υπάρχουν δύο ἤδη εὐδαιμονίας, ὑποστηρίζοντας ὡς ἀνώτερη μορφή εὐδαιμονίας τόν θεωρητικό βίο χωρίς νά ξεκαθαρίζει ἂν ὁ πρακτικός βίος εἶναι διαφορετικός ἢ νά ὑπάρχει κάποια σχέση μεταξύ τους (Σκαλτσᾶς, 1993).

Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ εὐδαιμονία ἀπαιτεῖται ἐκτός ἀπό μία ὑπέροχη ζωή και μία ζωή ἡ ὁποία νά προφυλάσσεται ἀπό τίς μεταβολές τῆς τύχης πού εἶναι ικανές νά ἐπηρεάσουν τόν εὐδαίμονα ἄνθρωπο. Ἡ κακοτυχία μπορεῖ νά καταστρέψει τίς ἐνάρετες ἐνέργειες, ἐνῶ ἡ εὖνοια ἔχει τήν ικανότητα νά προωθήσει τήν εὐδαιμονία. Σύμφωνα μέ τόν Ἀριστοτέλη, ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος πού βιώνει δυστυχίες δέν ἔχει τή δυνατότητα νά ἐπιτύχει τήν εὐδαιμονία. Ὅσον ἀφορᾷ τόν πρακτικό βίο, τά ἀγαθά τοῦ ἀνθρώπου ὅπως γιά παράδειγμα ὁ κοινωνικός περίγυρος, ὁ πλοῦτος και ἡ πολιτική δύναμη του, κατέχουν σημαντικό ρόλο, καθῶς προωθοῦν τίς ἐνάρετες ἐνέργειες. Ἀντίθετα, γιά τήν κατάκτηση τῆς εὐδαιμονίας καθοριστικό ρόλο ἔχει ἡ κατὰ γωγή, τό φύλο, ἡ ἡλικία και ἡ ἀπουσία μεγάλων καταστροφῶν (Ξανθόπουλος, 2008).

Σύμφωνα μέ τόν Ἀριστοτέλη:

Ἄν λοιπόν ἡ εὐδαιμονία εἶναι ἐνέργεια πού ἀκολουθεῖ τήν ἀρετή, εἶναι εὐλόγο νά ἀκολουθεῖ τήν ὑψιστή ἀρετή – και αὕτη θά εἶναι ἡ ἀρετή τοῦ ἀριστοῦ μέρους μας. Εἴτε ὁ νοῦς εἶναι αὐτό

είτε κάτι άλλο, αυτό που θεωρούμε ότι εκ φύσεως ἄρχει και ἡγεῖται καὶ ἔχει γνώση γιὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ θεϊκά, εἴτε γιατί εἶναι καὶ τό ἴδιο θεϊκό εἴτε γιατί εἶναι τό πιό θεϊκό πράγμα που ἔχουμε μέσα μας, ἡ δική του ἐνέργεια, ἡ σύμφωνη μέ τήν ἀρετή που τοῦ ἀντιστοιχεῖ, θά εἶναι ἡ πλήρης εὐδαιμονία. Ὅτι εἶναι στήν οὐσία της θεωρητική, ἔχει ἤδη εἰπωθεῖ... Σωστά πιστεύουμε ὅτι ἡ θεωρία εἶναι ἡ μόνη που ἀγαπιέται γιὰ τήν ἴδια. Ἀπό αὐτήν δέν προκύπτει τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό τήν ἴδια τήν ἄσκηση τῆς θεωρίας, ἐνῶ ἀπό τίς πρακτικές ἐνασχολήσεις προσποριζόμαστε καί κάτι ἐπιπλέον, μικρότερο ἢ μεγαλύτερο, ἐκτός ἀπό τήν ἴδια τήν πράξη (Ξανθόπουλος, 2008).

Ἐν κατακλείδι, ἡ ποιότητα ζωῆς, ἐπηρεάζεται ἀπό τὰ εὐχάριστα γεγονότα που συμβαίνουν στή ζωή τῶν ἀνθρώπων καθώς σύμφωνα μέ τούς εὐδαιμονιστές τό αἶσθημα τῆς εὐχαρίστησης εἶναι πολύ μεγαλύτερο ἀπό αὐτό τοῦ πόνου. Οἱ ἐμπειρίες εὐχαρίστησης τῶν ἀνθρώπων μποροῦν νά ἀξιολογηθοῦν σύμφωνα μέ τή βάση καί τήν διάρκεια τους (Crisp, 2008).

1.6 Θεωρίες τῶν ἐπιθυμιῶν

Οἱ θεωρίες τῶν ἐπιθυμιῶν παραβλέπουν τίς ἐμπειρίες τῶν ἀνθρώπων ὡς παράγοντα τῆς ποιότητας ζωῆς καί ἐντάσσουν ὅτιδήποτε πραγματοποιεῖ τίς προτιμήσεις τους. Μία πιό εὐρεῖα θεωρία τῶν «ἀπεριόριστων τρεχουσῶν ἐπιθυμιῶν» ἀναφέρει ὅτι ἡ ποιότητα ζωῆς τῶν ἀτόμων μπορεῖ νά καταμετρηθεῖ, μιά συγκεκριμένη στιγμή χρονική περίοδο, σέ τέτοιο βαθμό ὥστε νά ικανοποιοῦνται οἱ ἐπιθυμίες ὅποια-δήποτε στιγμή. Ὅμως, μέ αὐτή τή θεωρία τὰ ἄτομα πραγματοποιοῦν ἐπιθυμίες τοῦ σήμερα ὑπονομεύοντας ἐπιθυμίες τοῦ αὔριο. Ἐπιπλέον, οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νά ἐπιθυμοῦν ἀρκετά ἀγαθὰ σέ ἀνυποψίαστο χρόνο τῆς ζωῆς τους καθώς οἱ παράγοντες που τίς ἐπηρεάζουν εἶναι πολλοί. Γιὰ τό λόγο αὐτό, ἄλλες ἐλαφρῶς διαφορετικές ἐκδοχές του τῆς θεωρίας τῶν ἐπιθυμιῶν μειώνουν τό μέγεθος αὐτῶν τῶν παραγόντων.

Μία τέτοια ἐναλλαγή εἶναι αὐτή τοῦ Parfit τήν ὁποία ὀνομάζει «θεωρία τῆς εὐτυχίας» καί παίρνονται σοβαρά ὑπόψιν μονάχα οἱ ἐπιθυμίες που συνδέονται μέ τή ζωή ἑνός συγκεκριμένου ἀτόμου. Ἄλλες παραλλαγές, ἐπικεντρώνονται σέ ἐπιθυμίες που ἔχουν κάποιο συγκεκριμένο ὑπόβαθρο. Λόγου χάρι, «ἡ θεωρία τῆς πληροφορη-

μένης» αναφέρει, πώς η ποιότητα ζωής καθορίζεται όταν τὰ άτομα πρίν πραγματοποιήσουν τίς ἐπιθυμίες τους ἔχουν ὑπολογίσει τήν ἀληθινή τῶν ἀντικειμένων.

Ἐπίσης, μία ἄλλη ἐκδοχή τῆς θεωρίας τῶν ἐπιθυμιῶν, εἶναι ἐκείνη πού προσφέρει εὐημερία στούς ἀνθρώπους ἱκανοποιώντας τό σύνολο τῶν ἐπιθυμιῶν τους σέ ὅλη τους τή ζωή. Ἀξίζει νά σημειωθεί πώς μέ τό συγκεκριμένο θεώρημα ὅπως καί μέ τίς ἐναλλαγές του ἔλλοχευετε ὁ κίνδυνος τοῦ ἐθισμού μέσω τῆς ἱκανοποίησης κάποιας ἐπίμονης ἐπιθυμίας. Γιά παράδειγμα, οἱ ναρκωτικές οὐσίες καί τό ἄλκοόλ εἶναι συνήθειες οἱ ὁποῖες ὁ ἄνθρωπος ἄν ἐθιστεῖ χρειάζεται συγκεκριμένη ὑποστήριξη γιά νά ἀνεξαρτητοποιηθεῖ.

Ὑπάρχει ἕνα ἀκόμη θεώρημα, τό ὁποῖο κατανέμει ἱεραρχικά τίς ἐπιθυμίες καί ἐπικεντρώνεται σέ ἐκείνες πού καθορίζουν τή μορφή καί τό περιεχόμενο τῆς συνολικῆς ζωῆς τοῦ ατόμου (Crisp, 2008). Οἱ διαφορετικές ἐκδοχές τῶν θεωριῶν, δημιουργήθηκαν γιά νά καλύψουν τά ὑπάρχοντα κενά πού ἐπισημαίνουν. Γιά παράδειγμα, ὅπως ἀναφέρει ἡ θεωρία περιεκτικῶν ἐπιθυμιῶν, αὐτό πού συμβάλει στήν ποιότητα ζωῆς τῶν ἀνθρώπων εἶναι τό συλλογικό ἐπίπεδο ἱκανοποίησης τῶν ἐπιθυμιῶν τους σύμφωνα μέ ὁλόκληρη τή ζωή τους (Crisp, 2008).

Σήμερα, ὑπερισχύουν οἱ θεωρίες τῶν ἐπιθυμιῶν καί ὁ λόγος εἶναι πώς ἔχουν ἐμφανιστεῖ τὰ οἰκονομικά τῆς εὐημερίας. Ἡ χαρά καί ἡ λύπη δέν εἶναι εὐκολο νά καταμετρηθοῦν συγκριτικά μέ τήν ὑλοποίηση προτιμήσεων ἢ ἐπιθυμιῶν. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά καταφέρουν νά ταξινομηθοῦν οἱ ἐπιθυμίες καί νά ἀναπτυχθεῖ ἡ μέθοδος καταγραφῆς τῆς ἱκανοποίησης (Crisp, 2005).

Παρόλα αὐτά, μέ τίς θεωρίες τῶν ἐπιθυμιῶν προκύπτουν σημαντικές ἀδυναμίες ἀναφορικά μέ τήν ἀξιοπιστία τους εἴτε γιά τή μέτρηση τῆς ποιότητας ζωῆς εἴτε γιά τή λήψη ἀποφάσεων κατ' ἄτομο. Ἐπίσης, οἱ ἐπιθυμίες πού εἶχαν τὰ άτομα στό παρελθόν καί ἔνιωσαν τήν ἀνάγκη νά πραγματοποιηθοῦν, στό παρόν δέν καθορίζουν τήν ποιότητα ζωῆς τοῦ ατόμου ἀλλά καί δέν ἀποσκοποῦν στήν ὑλοποίησή τους.

Συμπερασματικά, ἡ θεωρία τῶν ἐπιθυμιῶν πρέπει νά ἀποβληθεῖ ὅτι βελτιώνει τή ζωή τοῦ ατόμου καί στή θέση της νά υἱοθετηθεῖ μία θεωρία τῆς διανοητικῆς κατάστασης (Scanlon, 1993).

ΣΥΝΟΨΗ Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Παρατηρούνται μεγάλα ποσοστά μετακίνησης ανθρώπων από άγροτικές περιοχές στις σύγχρονες αστικές πόλεις, ποσοστά που θα συνεχίσουν να αυξάνονται με τό πέρασμα των χρόνων και επηρεάζουν την όμαλή ζωή των πολιτών σε μία κοινωνία. Ο λόγος είναι πως συμβάλλουν στους δείκτες μέτρησης της ποιότητας ζωής των κατοίκων με καθημερινές δραστηριότητες και ένασχολήσεις. Η υγεία, η εκπαίδευση, τό εργασιακό και φιλικό περιβάλλον, η ψυχαγωγία και ή άθληση είναι ανάγκες του σήμερα, οι όποιες προκειμένου να ικανοποιηθούν γίνεται αλόγιστη χρήση φυσικών πόρων, οι όποιοι όχι μόνο δέν είναι άνεξάντλητοι, αλλά υπάρχουν άρκετές πιθανότητες έξ αιτίας αύτης της χρήσης να στερηθούν από τίς μελλοντικές γενεές. Επίσης, ή άειφόρος ανάπτυξη προϋποθέτει να καλυφθούν οι ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώσει τίς πιθανότητες των μελλοντικών γενεών να πραγματοποιήσουν τίς δικές τους. Οι άρχές της άειφορίας, επηρεάζουν στην όρθή χρήση και διαχείριση του οικοσυστήματος ώστε να υπάρξει μία ισορροπημένη έξάρτηση μεταξύ του κοινωνικού, οικονομικού και φυσικού περιβάλλοντος. Τέλος, θεωρίες όπως της ευημερίας, του ευδαιμονισμού και των επιθυμιών, σύμφωνα με αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, προσεγγίζουν την ποιότητα ζωής των πολιτών άπαντώντας στο κυριότερο έρώτημα κατά πόσο ικανοποιείται ή ζωή των ανθρώπων και τί κάνει τη ζωή ποιοτική για κάθε άνθρωπο που τη βιώνει.

2.1 Προσδιορισμός τών παραγόντων πού καθορίζουν την ποιότητα ζωής σέ άστικό περιβάλλον

Έπικρατεί μία άναστάτωση όσον άφορᾷ τούς παράγοντες πού καθορίζουν άν ή ζωή εΐναι καλή ή άν ύπάρχει ποιότητα ζωής, καθώς παραμένει ή σύγχυση άπό τήν ποικιλομορφία τών παραγόντων πού τήν καθορίζουν. Αυτό συνεπάγεται, πώς ύπάρχει μία δυσκολία ως πρός τό εύρος τών δεικτών μέτρησης καί άξιολόγησής της, στίς ειδικότητες πού άπασχολοϋνται σέ εκείνην, όπως γιά παράδειγμα αϋτές τών οΐκονομολόγων, τών πολιτικών, τών κοινωνιολόγων καί τών φιλοσόφων. Ταυτόχρονα, παραμένει τό πρόβλημα άν ή ποιότητα ζωής μπορεί νά όριστεί είτε κοινωνικά είτε άτομικά, παρότι άρκετές έρευνες έπισημαΐνουν ότι ή ποιότητα ζωής εΐναι άτομική ύπόθεση. Παρόλα αϋτά, εΐναι δύσκολο νά άποδοθεί ένας όρισμός ό όποϊος νά ξεκαθαρίζει τήν έννοια τής ποιότητας ζωής καί αϋτό γιατί τό περιεχόμενο αλλάζει άρκετά συχνά σύμφωνα μέ τίς κοινωνικό-οΐκονομικές συγκυρίες. Αυτό συμβαΐνει γιατί συνήθως καθορίζεται άπό τίς συνθήκες τής κάθε έποχής, τίς κυρίαρχες αξίες καί τήν ίσχύ τών κοινωνικών δυνάμεων (Marans, 2012).

Η έννοια ποιότητας ζωής περιλαμβάνει κοινά σημεία άναφορᾷ ανεξαρτήτως συνθηκών τά όποΐα σχετίζονται μέ τόν προσδιορισμό τοϋ ατόμου ως φυσικής καί κοινωνικής όντότητας. Έπίσης, έπισημαΐνεται ότι ή μέτρηση καί ή παρομοίωση τής ποιότητας ζωής άνάμεσα σέ διαφορετικές χῳρες εΐναι δύσκολη, άν άναλογιστεί κανείς ότι οί άνατολικές χῳρες δέν στοχεϋουν στήν εύτυχία τοϋ κάθε ανθρώπου άντίθετα σκέφτονται τήν εύτυχία τοϋ συνόλου. Άρκετοί εΐναι οί παράγοντες πού καθορίζουν τήν ποιότητα ζωής ενός ανθρώπου. Γιά παράδειγμα τό άνθρωπογενές περιβάλλον έπιφυλάσσει μέρα μέ τή μέρα στόν άνθρωπο εύχάριστα καί δυσάρεστα γεγονότα.

Άκόμη καί ή ρουτίνα τής καθημερινότητας του κατέχει σημαντικό ρόλο στή διαβάθμιση τής ποιότητας ζωής του. Δηλαδή τά συμβάντα πού παρουσιάζονται, οί έπιλογές καί οί άποφάσεις πού θά παρθοϋν, ό τρόπος πού θά τά αντιμετωπίσει τά προβλήματα

τους, καθορίζει σημαντικά την ποιότητα ζωής των ατόμων. Στοιχεία των έπιστημών όπως της φυσικής, της βιολογίας και των οικονομικών έχουν σχέση με τον άνθρωπο καθώς εξ αιτίας τους, είναι πιθανόν να παρουσιαστούν γεγονότα, αίφνιδια για εκείνους, τα οποία θα καθορίζουν τον τρόπο ζωής τους είτε προωθώντας τις διαφορετικές ανάγκες που έχουν είτε υπονομεύοντας τις (Lane, 2000).

Λαμβάνοντας υπόψιν, τα μεγάλα ποσοστά γεγονότων στην ανθρώπινη ζωή, γίνεται αντιληπτό πως η οικονομία της αγοράς δεν κατέστη δυνατή ώστε να εγγυηθεί την ποιότητα ζωής, εφόσον δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναπαράγει συντελεστές που την επηρεάζουν, όπως είναι η ανθρώπινη ανάπτυξη και η δικαιοσύνη. Συνεπώς, η ποιότητα ζωής μπορεί να φανερώσει σημάδια βελτίωσης αν εισαχθούν τα αποτελέσματα των διαφόρων έπιστημών όπως αυτές της ιατρικής, των οικονομικών και της πολιτικής. Έν ολίγοις, έχει σημαντικό ρόλο στη διαβάθμιση της ποιότητας ζωής τόσο οι συνθήκες διαβίωσης των πολιτών όσο και οι μη υλικοί παράμετροι (Lane, 2000).

Πιο συγκεκριμένα, καθημερινοί και συνηθισμένοι άνθρωποι παράγοντες είναι σημαντικοί για την ποιότητα ζωής τους. Κάποιοι από αυτούς είναι τό χρηματικό εισόδημα, ή εκπαίδευση, ή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, τό προσδόκιμο της ζωής, δηλαδή ποιοτικά και υλικά αγαθά που έχουν καθημερινή τριβή με τον άνθρωπο μπορούν να επηρεάσουν τη ζωή τους. Επίσης, σέ έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί δείχνουν, ότι ακόμη και η ανάγκη του ανθρώπου για προσωπική και κοινωνική έλευθερία, ή ανάπτυξη του συναισθήματος για έκφραση και φαντασία, οι προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις καθορίζουν την αξία της ζωής τους. Έν τούτοις, η ποιότητα της ζωής των ανθρώπων περιέχει όλα όσα οι άνθρωποι κρίνουν σκόπιμο να πράξουν και χαρακτηριστικά που τους αντιπροσωπεύουν (Marans, 2012).

Έπιπρόσθετα, ποιότητα ζωής των ανθρώπων αντικατοπτρίζει τον τρόπο ζωής τους με τον όποιο πορεύονται αλλά και τις ανάγκες που έχουν και ποιές από αυτές ικανοποιούνται. Μέσα στό πλαίσιο των αναγκών βρίσκουν χώρο και οι ψυχικές ανάγκες τις όποίες παρουσιάζουν οι άνθρωποι και κατέχουν τά ίδια ποσοστά σημασίας στη διασφάλιση της ποιότητας της ζωής τους. Αποτελούν την

ισορροπία μεταξύ της ασφάλειας και της πρόκλησης για δράση, την ανάγκη για ταυτότητα και ιδιωτική ζωή, τό αίσθημα για προσωπική εξέλιξη και εκπλήρωση των στόχων για αποτελεσματικές επιλογές (Lane, 2000).

Η επίτευξη της ποιότητας ζωής για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί χρειάζονται οι ανθρώπινες δραστηριότητες να πραγματοποιούνται σε περιβάλλοντα κατάλληλα για διαβίωση. Έξισου σημαντικές είναι οι αξίες του καθενός, λόγου χάρη ο σεβασμός, ή αξιοπρέπεια, ή αισιοδοξία, ή ασφάλεια, ή καλλιέργεια του πνεύματος και του σώματος καθώς και ή ανάγκη για ένα υγιές κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

Όστόσο, αν αναλογιστεί κανείς, τίς δυνατότητες και ευκαιρίες για ζωή που προσφέρει τό περιβάλλον θά έλεγε πώς τίποτα από τά παραπάνω δέν προσφέρει καλύτερη ποιότητα ζωής αν ό άνθρωπος δέ δώσει έμφαση στη σχέση του μέ τό περιβάλλον και στην κοινωνία την όποία ανήκει. Όλα αυτά τά στοιχεΐα είναι άλληλένδετα και άλληλεξαρτώμενα και μπορούν να εξασφαλίσουν την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, αρκεί οι άνθρωπινες ανάγκες να πραγματοποιούνται μέ έναν συγκεκριμένο κοινωνικό σχηματισμό και ύστερα να εξελίσσονται. Η άπληστία των πλουσίων και ή όλιγαρχία των φτωχών όδήγησαν στην άποψη ότι αύξημένες επιθυμίες των ανθρώπων για ύλοποίηση και αύξηση του πλούτου αρχίζουν να βελτιώνουν την ποιότητα ζωής τους ξεχνώντας να επανεξετάζουν τή σχέση τους μέ τό κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον (Lane, 2000).

2.2 Ύποκειμενική Εϋημερία

Η ύποκειμενική εϋημερία είναι ένας όρος που έμφανίζεται στους κοινωνικούς δείκτες της εϋημερίας και στίς έρευνες που πραγματοποιήθηκαν για την ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Αναφέρεται σε όλα τά σημεία αξιολόγησης πώς ή ύποκειμενική εϋημερία έπηρεάζει τή ζωή του ανθρώπου (Bleys, 2011). Η ελληνική γλώσσα είναι πλούσια σε όρους, λέξεις, εκφράσεις και περιγραφές συναισθημάτων που μπορούν να χαρακτηρίσουν την εϋημερία (Gulyas, 2014).

Στη βιβλιογραφία, ύπάρχουν αρκετές λέξεις, όροι, και έννοιες ικανές για να περιγράψουν καταστάσεις εϋημερίας και διαστάσεις δυστυχίας. Όποιαδήποτε γλώσσα, έχει στο λεξιλόγιο τίς λέξεις που

είναι ικανές να περιγράψουν αισθήματα και συναισθήματα τά όποια κατέχει κάθε άνθρωπος. Όλη αυτή ή διαδικασία είναι μέρος της Κρατικής Ανάλυσης του ΑΕΠ και Ανάπτυξη Καινοτόμου Ύγειοκεντρικού Δείκτη Εϋημερίας. Συνεπώς, οί πολίτες έχουν τή δυνατότητα να ανατρέξουν σ' αυτή τή σωρεία λέξεων ώστε να μπορέσουν να καταγράψουν συναισθήματα τά όποια σχετίζονται μέ τήν άειφορία.

Παράλληλα, πέραν της περιγραφής αισθημάτων μέ λέξεις, ό κάθε άνθρωπος μπορεί να καταφέρει τό ίδιο μέσα από τή μή λεκτική έπικοινωνία, όπως μέ έκφράσεις του προσώπου τους. Η άτομική αξιολόγηση είναι συνήθως καθοριστική γιά τήν περιγραφή των συναισθημάτων. Η εξήγηση αυτών των αισθημάτων δυστυχίας ή ευημερίας καθορίζεται από τήν προσωπικότητα του καθενός, τήν κουλτούρα και τήν ικανότητα να έπεξηγει τά συναισθήματα του. Επίσης, ή στάση του σώματος και οί έκφραστικές του κινήσεις μπορούν να «διαβάσουν» τήν ψυχική του κατάσταση. Όλα τά παραπάνω δέν έγγυοϋνται τήν αποκλειστική έρμηνεία των συναισθημάτων και πάντα υπάρχει ή πιθανότητα απόκλισης αυτών (Gulyas, 2014).

Άξιζει να σημειωθεί ότι στίς ύποκατηγορίες της ευημερίας ανήκει ή συναισθηματική ευημερία ή όποία έστιάζει στην ύποκειμενική ευημερία και άφορᾷ τήν έξ όλοκλήρου ικανοποίηση από τήν ζωή και τήν ευτυχία του καθενός. Επίσης, ή άτομική ευημερία παρομοιάζεται μέ τήν έννοια των ὄρων της ύποκειμενικής, ψυχολογικής, ψυχικής, κοινωνικής και της πνευματικής ευημερίας σύμφωνα μέ τήν ύλοποίηση των αναγκών της ζωής των ανθρώπων (Bleys, 2011).

Η ευημερία μπορεί να καταμετρηθεί και να παρουσιαστεί μέσα από δείκτες οί όποιοι έχουν τήν ικανότητα να τούς κατηγοριοποιήσουν σε τρεις ακόλουθες κλάσεις:

i. Έκτενης οικονομικής περιγραφή

Οί πío συνηθισμένες οικονομικές περιγραφές έχουν άποτύχει στόν τομέα μέτρησης της ευημερίας. Έτσι, αρκετοί οικονομολόγοι, πραγματοποίησαν μία έκ νέου προσπάθεια ώστε να εξαπλώσουν αυτές τίς περιγραφές και να συμπεριλάβουν προβλήματα της κοινωνίας και του περιβάλλοντος ώστε να έναρμονιστούν και να δημιουργήσουν δείκτες οί όποιοι θά ένταχθοϋν στην ανθρώπινη ευημερία προβλεπόμενη στην βιωσιμότητα και στό εισόδημα των αν-

θρώπων (Offer, 2003). Όπως για παράδειγμα: Measure of Economic Welfare, Index of Sustainable Economic Welfare, Environmentally Adjusted Net Domestic Product (Bleys, 2011).

ii. Κοινωνικοί δείκτες

Από την αρχή της δεκαετίας του 1960 αρκετοί μελετητές στον τομέα της κοινωνιολογίας ξεκίνησαν να έρευνουν διαφορετικούς τρόπους μέτρησης της ευημερίας. Αυτό συνέβη καθώς διαπίστωσαν ότι η ευημερία δεν μπορεί να καταμετρηθεί πλήρως με τους οικονομικούς δείκτες, αντίθετα, αποτελεί σκοπό της ζωής του ανθρώπου για ευτυχία. Συνεπώς, δημιουργήθηκαν κοινωνικοί δείκτες που δείχνουν την επήρεια τους στη ζωή του ανθρώπου μέσα από την καθημερινότητα και την τριβή τους με το κοινωνικό σύνολο (Offer, 2003).

iii. Ψυχολογικοί δείκτες

Με το πέρασμα των χρόνων, επαγγελματίες στον τομέα της ψυχολογίας, ξεκίνησαν να δουλεύουν τη μέτρηση της ευημερίας μέσα από δημοσκοπήσεις. Δηλαδή, άρχισαν να δημιουργούν ερωτήματα τα οποία απαντά κάθε άτομο ξεχωριστά και σχετίζονται με την προσωπική του ευημερία (υποκειμενική ευημερία) όπου ο καθένας ορίζει σύμφωνα με τις ανάγκες τις συνθήκες της ευημερίας (Offer, 2003; Bleys, 2011).

Η υποκειμενική ευημερία (subjective well-being) είναι μία πολυσύνθετη αποτελεσματικότητα της ζωής ή οποία περιέχει γνωστικές αποφάσεις που σχετίζονται με την ικανοποίηση από τη ζωή, συναισθηματικές αξιολογήσεις των συναισθημάτων ενός ανθρώπου (McGillivray & Clarke, 2006). Επιπλέον, η υποκειμενική ευημερία επικεντρώνεται σε προσωπικά χαρακτηριστικά τα οποία εισάγει το κάθε άτομο, παρότι εστιάζουν ακόμα περισσότερο στις επιλογές των ατόμων συγκριτικά με τις επιλογές που θέτουν (Sen, 2006).

Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η υποκειμενική ευημερία καθορίζεται από τέσσερις παράγοντες:

- ευχάριστα συναισθήματα,
- δυσάρεστα συναισθήματα,
- συνολική αξιολόγηση της ζωής,
- ικανοποίηση από διάφορους τομείς της ζωής (Bleys, 2011).

Παράλληλα, η ύποκειμενική ευημερία άφενός σχετίζεται με την ευτυχία, άφετέρου υπάρχει μία διαφορά μεταξύ της πρώτης και της ικανοποίησης από τη ζωή. Η ύποκειμενική ευημερία και η ικανοποίηση από τη ζωή παρουσιάζει τό χάσμα τών ανθρώπων από τις προσδοκίες τους. Αντίθετα, η ευτυχία συμβαίνει από την άρμονία ανάμεσα στα θετικά και τά άρνητικά συναισθήματα (McGillivray & Clarke, 2006).

Στίς μέρες μας, η ύποκειμενική ευημερία (subjective well-being) έννοείται ως τό σύνολο τών συναισθηματικών αντιδράσεων του ανθρώπου για την ικανοποίηση τών βασικών αναγκών της ζωής και την μακροπρόθεσμη ευτυχία. Ό κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται με διαφορετικό τρόπο αυτήν την έννοια. Έτσι, η ύποκειμενική ευημερία κατέχει ένεργό ρόλο στην έπιστημονική έρευνα άνεξαρτήτως του συνόλου τών μεταβλητών. Τέλος, η μέτρηση της ευημερίας, υπολογίζεται από τις έπιθυμίες τών ατόμων συγκριτικά με ποιές από αυτές μπορούν νά πραγματοποιηθοούν καθώς τά συναισθήματα και η συμπεριφορά τους συμβάλλει στην άξιολόγηση της καθημερινής τους ζωής (Gasper, 2004).

2.3 Ποιότητα ζωής στην κοινωνία

Στό πέραςμα τών χρόνων έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες σχετικά με την ποιότητα ζωής στό άστικό περιβάλλον. Οί μέλετες έπεκτείνονται σέ διάφορα πεδία, όπως η υγεία, η οίκογένεια, οί φιλικές σχέσεις, η οίκογενειακή κατάσταση, ό έλεύθερος χρόνος, ό κοινωνικός περίγυρος και ό τόπος στόν όποιο οί κάτοικοι διαμένουν (Marans, 2002).

Η μέτρηση της ποιότητας ζωής στην κοινωνία άπαρτίζεται από τέσσερις διαστάσεις:

- χωρικές (πολεοδομικά και άρχιτεκτονικά στοιχεία),
- ανθρώπινες (κοινωνικές σχέσεις)
- λειτουργικές (δημόσιες ύπηρεσίες)
- κοινωνική μέριμνα (περιβαλλοντική υγεία, ρύπανση, καθημερινότητα)

Άποδεκτό είναι πώς οί παραπάνω διαστάσεις συγκρίνονται με ένα μεγάλο ποσοστό με ψυχολογικές ή άλλες καταστάσεις συμπερι-

φορισμού ανάμεσα στους κατοίκους. Για τó λόγο αυτό ἄν ζητήσει κανείς ἀπό ἕναν ἄνθρωπο νά ἀξιολογήσει τή ζωή του στήν παρούσα στιγμή, ὑπάρχουν ἀρκετές πιθανότητες νά ἐπικαλεστεῖ τήν μερική ἱκανοποίηση αὐτῆς αἰτιολογώντας τήν ὁποιαδήποτε σωματική ἢ ψυχική του κατάσταση, τó περιβάλλον ἐργασίας του κ.ἄ.. Αὐτές οἱ ἀπαντήσεις δέν θά εἶναι ποτέ τεκμηριωμένες διότι ὁ κάθε ἄνθρωπος δέν ἀντιλαμβάνεται ἀπόλυτα ὅλους τούς παράγοντες πού ἐπηρεάζουν τά συναισθήματα τους καί τούς δείκτες μέτρησης γιά τή ζωή τους (Bonnes, Fornara & Bonaiuto, 2010).

Ἡ μέτρηση τῆς ποιότητας ζωῆς στήν κοινωνία τῶν πολιτῶν ἐπηρεάζεται ἀπό τήν ποιότητα ζωῆς τοῦ περιβάλλοντος ὅπου κατοικοῦν. Ἀντίθετα, ἡ συναισθηματική ἱκανοποίηση αὐτῶν, ἀξιολογεῖται ἀπό τά συναισθήματα τους καί τó ἐπίπεδο ἀφοσίωσης στόν τόπο τους. Ἐπίσης, ἡ δοκιμαστική ἱκανοποίηση βιώνεται ἀπό τó περιεχόμενο τῶν ἀπαντήσεων τῶν κατοίκων γιά κινητικότητα. Σίγουρα ὅμως, πρέπει νά ληφθοῦν ὑπόψιν ὅτι οἱ ἀνάγκες τῶν παιδιῶν καί τῶν ἐνηλίκων πού κατοικοῦν στήν πόλη ἔχουν διαφορά μέ ἐκείνους πού κατοικοῦν σέ ἀγροτικές περιοχές (Bonaiuto, 2004). Τά παιδιά στά χωριά δέν ἔχουν τόση ἀνάγκη ἀπό τά πάρκα καί τίς πλατεῖες καθώς δέν ἀσφυκτιοῦν ἀπό πολυκατοικίες καί πολυκαταστήματα ἀλλά γεύονται τήν ὁμορφιά τῆς φύσης ἀπό τά δάση καί τά βουνά ἐν ἀντιθέσει μέ τά παιδιά πού κατοικοῦν σέ ἀστικό περιβάλλον (Ogu, 2002).

Μεγάλο ποσοστό ἐρευνητῶν, μελετᾶ μεταβλητές πού ἐστιάζουν σέ περιβαλλοντικές συνθήκες καί κυβερνητικές πολιτικές οἱ ὁποῖες σέ μία κατοικία, αὐξάνουν τόν δείκτη ἱκανοποίησης πού ἀρμόζει τόσο σέ ἀστικές ὅσο καί σέ ἀγροτικές περιοχές. Σύμφωνα μέ αὐτό τó θεωρητικό ὑπόβαθρο γίνονται οἱ ἐξῆς ὑποθέσεις:

- Ὅταν τó ποσοστό τῆς ποιότητας ζωῆς σέ μία κοινωνία εἶναι ὑψηλό, ἀφενός θά ἐπηρεαστεῖ καί θά αὐξηθεῖ τó ἐπίπεδο ποιότητας στους κατοίκους, ἀφετέρου θά ὑπάρξει ἡ ἴδια ἱκανοποίηση στίς περιβαλλοντικές συνθήκες (Bonaiuto, 2004). Ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ Kyle, Tarrant καί Mowen ἀναζητοῦν ἄν αὐτή ἡ ἐπίδραση συμβάλλει στίς ἀντιληπτές ἀξίες τῶν τουριστῶν ὅταν ἀναφέρεται γιά μία τουριστική περιοχή. Ἐάν μία περιοχή ἀνταποκριθεῖ στίς ἀπαιτήσεις καί στίς ἀνάγκες τῶν ἐπισκεπτῶν της, τότε ὄχι μόνο θά νιώ-

σουν οι ίδιοι ευχαριστημένοι αλλά θα αυξήσουν και τό επίπεδο διαβίωσης του τόπου τους (Kyle, Tarrant & Mowen, 2004).

- Όταν μία κοινότητα ανθρώπων έχει άρρηκτη και άριστη σχέση με τό περιβάλλον από τό όποιο ζει, εργάζεται και τρέφεται τότε θα προκύψει ή μέγιστη ικανοποίηση από τίς περιβαλλοντικές ρυθμίσεις του τόπου αυτού. Σημαντικός παράγοντας σ' αυτό είναι ή ανεπτυγμένη αντίληψη του κάθε ατόμου (Gulyas, 2014). Όπως υποστηρίζουν οι Rayan και Walker, ή σχέση μεταξύ του ανθρώπου και του περιβάλλοντος επιδρά στην αγάπη και την ποιότητα της κοινωνίας. Δηλαδή, όσο καλύτερη είναι ή σχέση των κατοίκων με τό φυσικό περιβάλλον τόσο ενισχύεται ή προστασία και διατήρηση αυτού (Ryan & Walker, 2008).
- Παίρνοντας ως αποτέλεσμα τόν άνθρωπο πού βοηθά νά γίνει αντιληπτή ή αξία του αστικού περιβάλλοντος τότε ικανοποιείται και ή ποιότητα ζωής στην κοινωνία (Ogu, 2002).

Αξιίζει νά σημειωθεί ότι ή ποιότητα ζωής των ανθρώπων σέ μία κοινωνία είναι συνδεδεμένη με τό κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο εκείνου πού αξιολογεί την ποιότητα. Επίσης, τά χαρακτηριστικά πού έχει μία κοινωνία λόγου χάρη ή φτώχεια, ή βία, ή εγκληματικότητα, ή αλόγιστη χρήση φυσικών πόρων συμβάλλουν σημαντικά στην κρίση της ποιότητας αυτής (Stimson & Marans, 2011). Επιπλέον, αν ή ποιότητα ζωής σέ μία αστική κοινωνία μειώνεται, σέ μερικά χρόνια οι άνθρωποι θα αναγκαστούν νά μετακομίσουν σέ αγροτικές περιοχές ώστε νά μπορέσουν νά επιβιώσουν από τίς κακουχίες μιās πόλης (Bonaiuto, 2004).

Γιά νά μπορέσει ή ποιότητα ζωής σέ μία κοινότητα νά εξεταστεί μπορεί νά πραγματοποιηθεί με δύο τρόπους:

Πρώτον, με την παρακολούθηση των δεδομένων του μέσου όρου μιās κοινωνίας. Αυτό εξαρτάται από τό εισόδημα του κάθε νοικοκυριού, ή ρύπανση, τά κτίρια και τό κόστος συντήρησής τους.

Δεύτερον, έχουν περιληφθεί οι σχέσεις ανάμεσα στά χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος και οι εκτιμήσεις των περιοχών αστικής ποιότητας ζωής συμπεριλαμβανομένων τή ζωή των πολιτών ως σύνολο (Lane, 2000).

Τέλος, όσον αφορά την ποιότητα ζωής σέ μία βιώσιμη πόλη επι-

τυγχάνεται από μία στρατηγική για τό βιώσιμο σπίτι καί γειτονιά, καί πιό συγκεκριμένα τήν πόλη, από ένα μέρος τοῦ ἀστικοῦ σχεδιασμοῦ. Ἡ βιώσιμη πόλη ἐπηρεάζεται ἀπό τό νοικοκυριό τοῦ κάθε σπιτιοῦ, τήν κατανομή καί ὀργάνωση τῶν χώρων ἐργασίας, ἀθλήσης, ἀναψυχῆς καί ψυχαγωγίας. Ἡ ἐνεργή διαμόρφωση μιᾶς πόλης, διατήρηση τῆς ποιότητας τοῦ καθαροῦ ἀέρα, ἡ καθαριότητα τῶν χώρων πρασίνου, ἡ συλλογή ἀπορριμμάτων καί ἀποβλήτων, ἡ ὕδρευση καί ὅλοι οἱ παράγοντες πού καθορίζουν τήν ποιότητα ζωῆς σέ μία κοινωνία ἀποτελοῦν τούς κύριους στόχους γιά πολλές κυβερνήσεις στό σύγχρονο κόσμο (Solon, 2012).

2.4 Κοινωνικές δομές

Ἡ ποιότητα ζωῆς τῶν ἀνθρώπων πού κατοικοῦν σέ μία κοινωνία δέν ἀντιστοιχεῖ στό ἐπίπεδο ἐπιβίωσης τους, ἀλλά ὀρίζει τούς συντελεστές τοῦ κάθε ἀνθρώπου ξεχωριστά καθώς ἔχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στή δημιουργία ἑνός συλλογικοῦ ἐπιπέδου. Οἱ παράγοντες πού καθορίζουν τήν ποιότητα ζωῆς εἶναι μικρά στοιχεῖα τῆς καθημερινότητας πού προκύπτουν ἀπό τή ζωή τῶν ἀνθρώπων ὅπως γιά παράδειγμα ἡ εὐτυχία, ἡ ψυχική καί σωματική ὑγεία, ἡ οἰκογενειακή κατάσταση, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ διασκέδαση, τό χρηματικό εἰσόδημα κ.ἄ., καί ἀντιλαμβάνεται κανεῖς ὅτι ἡ κοινωνία συμβάλλει στή διαμόρφωση αὐτῶν τῶν παραγόντων ὥστε νά χαρακτηριστεῖ τό ἐπίπεδο τῆς κοινωνίας ὑψηλό (Lane, 2000).

Ὅμως, γιά νά διατηρηθεῖ τό ἐπίπεδο στήν κορυφή καθορίζεται σημαντικά τόσο ἀπό τούς θεσμούς ὅσο καί ἀπό τίς ὑπάρχουσες κοινωνικές δομές. Ἡ κοινωνικοποίηση τοῦ ἀτόμου συνδέεται σημαντικά μέ τήν προσωπικότητα του καί τίς κοινωνικές δομές. Δηλαδή, ἡ κοινωνική καί οἰκονομική κατάσταση τοῦ κάθε ἀτόμου σχηματίζουν ἀξίες πού καθορίζουν τήν συμπεριφορά τῶν ἀτόμων, τήν προσωπική καί ἐπαγγελματική καταξίωση. Ἐπίσης, κοινωνικές δομές ὅπως ὅλες οἱ βαθμίδες ἐκπαίδευσης, ὁ τύπος, καί τό ἐργασιακό περιβάλλον προάγουν τό αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπου γιά ἀλλαγὴ στήν καθημερινότητα του, ἐμπιστοσύνη καί συμμετοχή στά κοινά. Αὐτονόητο δέ, κρίνεται ὅτι οἱ κοινωνικοὶ παράγοντες συμβάλλουν στήν ποιότητα ζωῆς τῶν ἀνθρώπων (Lane, 2000).

Ἡ κοινωνία παρέχει στοὺς κατοίκους εἴτε μιᾶς πόλης εἴτε ἑνός

χωριού εύκαιρίες κοινωνικού ή οικονομικού περιεχομένου οι οποίες έχουν την ικανότητα αφενός να λειτουργήσουν υπέρ του ανθρώπου αφετέρου να στραφούν εναντίον του και έτσι να συμβάλλουν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους. Σύμφωνα με επαγγελματίες στον τομέα της ψυχολογίας, όταν οι άνθρωποι οι οποίοι κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό μόρφωσης και τό εισόδημα τους είναι υψηλό ταυτόχρονα αποκτούν μία άλλη νοοτροπία και συμπεριφορά.

Αυτή η παραδοχή συνδέεται σημαντικά με τό ποσοστό ανάπτυξης μιās χώρας. Δηλαδή, όσο πιο ανεπτυγμένο κοινωνικά και οικονομικά είναι ένα κράτος τόσο πιο πολλές δυνατότητες και εύκαιρίες προσφέρει στους ανθρώπους που ζούν εκεί. Πιο συγκεκριμένα δημιουργεί έναν πολίτη με αυξημένο τό αίσθημα της ικανοποίησης, της σταθερότητας και αναπτύσσει τό πνεύμα του, ώστε να είναι ικανός να προσφέρει τόσο στον έαυτό του όσο και στους πολίτες. Όλα τά παραπάνω δέν είναι ξεκάθαρο αν οφείλονται μόνο στην καλή ψυχολογία των πολιτών ή στην αυξημένη ποιότητα της κοινωνίας ή σέ συνδυασμό και των δύο (Ogu, 2002).

Σύμφωνα με έρευνες, έχει αποδειχθεί ότι μεγάλο ποσοστό κοινωνικών συστημάτων επιδρά στά άτομα μέσα από την πραγματικότητα στό πλαίσιο των κοινωνικών δομών και της ατομικής ευημερίας. Όποτε αυτά τά αποτελέσματα μεταφέρονται με εύκολία στις κοινωνικές ομάδες. Παρόλα αυτά, τό ποσοστό έπιρροής των κοινωνικών δομών στην ποιότητα της ζωής των ανθρώπων που κατοικούν στους νομούς μιās χώρας παρουσιάζεται μικρό και ο λόγος είναι οι έλάχιστες διαφορές μεταξύ των κοινωνικών δομών και των οργανωμένων δομών (Frey & Stutzer, 2002· Frey & Stutzer, 2000b).

Σημαντικό κρίνεται τό θέμα των κοινωνικών θεσμών μεταξύ της ατομικής και ομαδικής ευημερίας οι οποίοι συνδέονται με τά χαρακτηριστικά των θεσμών δημοκρατικής φύσεως. Όταν οι πολίτες μπορούν να έχουν λόγο και να συμμετέχουν στις αποφάσεις του κράτους όταν τους δίνεται ή δυνατότητα για παράδειγμα μέσω δημοψηφίσματος τότε ή όλα τά μέλη της κυβέρνησης άφουγκράζονται τις έπιθυμίες των πολιτών. Όταν εφαρμόζεται σωστά τό πολίτευμα της δημοκρατίας τότε αυξάνεται και προσωπική αυτοεκτίμηση του λάου και ταυτόχρονα ή προσωπική τους εύτυχία καθώς κερδίζουν την ατομική τους ευημερία (Frey & Stutzer, 2002).

Ἐάν ἡ ἄμεση δημοκρατία προσφέρει καλύτερες συμβάσεις τόσο στήν οἰκονομία ὥσο καί στήν κοινωνία τότε οἱ πολῖτες αὐξάνουν τό αἶσθημα τῆς εὐημερίας καί τῆς εὐτυχίας συγκριτικά μέ κράτη πού δέν ἐφαρμόζουν σωστά τό δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καί τοῦ ἐκλέγεσθε. Μέσα ἀπό τήν διαδικασία τῆς ψηφοφορίας ὁ λαός ἀποκτᾷ ὀφέλη τόσο ἀπό τή διαδικασία ὥσο καί ἀπό τά ἀποτελέσματα. Ἡ ἄμεση δημοκρατία ἀπευθύνεται σέ ὅλους τούς πολῖτες στοχεύοντας σέ ἕνα ἀποτέλεσμα ἀφενός γιά τούς κινητές καί ἀφετέρου γιά τούς ἡττημένους διότι καί οἱ δύο πλευρές νιώθουν οἱ ἀπόψεις τους νά εἰσχωροῦν στήν καθημερινότητα τοῦ λαοῦ καί νά τούς προσφέρει ὑποκειμενική εὐημερία (Frey & Stutzer, 2002).

Παρότι οἱ δημοκρατικοί θεσμοί δέν θεωροῦνται οἱ παράγοντες πού ἐξασφαλίζουν πλήρως τήν ποιότητα ζωῆς τῶν ἀνθρώπων χρίζεται ἡ δυνατότητα βελτίωσης τους καθώς ὄχι μόνο ἐπιδροῦν στήν ἀτομική εὐημερία ἀλλά καί σέ ἄλλους παράγοντες (Lane, 2000).

2.5 Φυσικό περιβάλλον καί χώροι πρασίνου

Ἡ σχέση πού δημιουργεῖται ἀνάμεσα στό φυσικό περιβάλλον καί στούς χώρους πρασίνου εἶναι ἀρκετά ἰσχυρή κυρίως γιά τίς κοινωνικές καί οἰκονομικές τάξεις. Οἱ χώροι πρασίνου δέν εἶναι μέρη μόνο γιά εὐπορες οἰκογένειες καί ἀπαγορεύει τήν εἴσοδο στίς οἰκογένειες μέ χαμηλό εἰσόδημα, συνεπῶς πρέπει νά διαφυλάσσεται ἡ θέση τους ἀπό τίς πολιτικές σχεδιασμοῦ. Παρότι, τά ὀφέλη τῶν χώρων πρασίνου σέ μία ἀστική περιοχή εἶναι ἀποδεδειγμένα, δέν καθορίζεται ἡ σχέση τους μέ τό φυσικό περιβάλλον.

Ἡ ποιότητα ζωῆς συνήθως περιγράφει τήν ποιότητα τῶν σχέσεων μέ τήν ἐργασία, τήν υγεία, τήν οἰκονομία μή συμπεριλαμβανομένου τῆ σχέσης μέ τό περιβάλλον. Συνεπῶς τά ἀρνητικά στοιχεῖα τοῦ περιβάλλοντος στήν ποιότητα ζωῆς συχνά παραλείπονται. Πιθανόν, τό φυσικό περιβάλλον νά μήν συμπεριλαμβάνεται στούς παράγοντες ποιότητας ζωῆς καθώς ἡ ποιότητα του καθορίζεται ἄριστη ἀπό ὅλες τίς πόλεις τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Ἡ σύνδεση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος μέ τόν ἄνθρωπο εἶναι ἀδιαπραγμάτευτη (Dolan, κ.ἄ., 2006).

Οἱ χώροι πρασίνου ἀποτελοῦν τήν ἀπόλυτη ἔκφραση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος στίς ἀστικές περιοχές. Οἱ ἀστικές πόλεις οἱ

όποιες έχουν αρκετές περιοχές με χώρους πρασίνου είναι αποδεδειγμένο ότι προσφέρουν κοινωνικά και περιβαλλοντικά όφελη με αποτέλεσμα να αυξάνουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Παρόλα αυτά, ο υπερπληθυσμός στις πόλεις από τις αγροτικές περιοχές είναι πιθανόν να οδηγήσει τους χώρους πρασίνου σε κτήρια που θα φιλοξενούν μονοκατοικίες, πολυκατοικίες και καταστήματα. Αυτή η μεταφορά έχει ως αποτέλεσμα οι χώροι πρασίνου σε μία πόλη να όριστούν ως δυσανάλογοι. Η ποιότητα ενός πάρκου αξιολογείται από τον τρόπο χρήσης και τις ανάγκες για τις οποίες προσφέρεται ή και ακόμη από την ηλικία των επισκεπτών διαχωρισμένοι σε νέους και ηλικιωμένους διότι οι μεγαλύτερες ηλικίες επισκέπτονται το πάρκο προκειμένου να χαλαρώσουν, ενώ αντίθετα οι νέοι είτε ήμεδαποί είτε άλλοδαποί κατευθύνονται στους χώρους πρασίνου για να πραγματοποιήσουν κάποια δραστηριότητα άλλοτε ήθικη και άλλοτε όχι.

Επίσης, είναι εύρεως διαδεδομένο ότι περισσότερο από το μισό ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού προτιμά να κατοικεί σε αστικές περιοχές έναντι των αγροτικών και με το πέρασμα του χρόνου αυτό το ποσοστό θα αυξάνεται. Τα ήνωμένα έθνη αναμένουν περίπου ότι 5 δισεκατομμύρια άνθρωποι, μέχρι το 2030 θα κατοικούν σε μέρη του αστικού ιστού δηλαδή μία αύξηση της τάξεως του 40% από τον παρόντα πληθυσμό. Εφόσον συνεχίσουν οι αστικές μετακινήσεις, η παγκόσμια αστική κλίμακα εκτιμάτε ότι θα αυξηθεί με ταχύτατο ρυθμό (Haase, Kabisch, & Haase, 2013). Αυτή η πρόβλεψη, μπορεί να δημιουργήσει το κίνητρο για την αειφόρο διαχείριση των πόλεων ώστε να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των αστικών χώρων πρασίνου. Στη βιβλιογραφία υπάρχουν αρκετές μελέτες που έχουν δείξει ότι το κοινωνικό περιβάλλον προέρχεται από τους χώρους πρασίνου και όρίζονται από μία σειρά με πάρκα, δέντρα και κήπους (Breuste, 2013).

Οι αστικοί χώροι πρασίνου προσφέρουν περιβαλλοντικά, κοινωνικά, οικονομικά και προσωπικά όφελη τα οποία δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένα από τους έρευνήτες όμως είναι αποδεκτά από το κοινό αστικών περιοχών. Γι' αυτό το λόγο οι χώροι πρασίνου αποτελούν το εύρεως στοιχείο που επηρεάζει την ποιότητα ζωής των πολιτών (Leibniz Institute of Ecological and Regional Development,

2008). Ένας όρισμός πού χαρακτηρίζει τούς χώρους πρασίνου είναι οί έλεύθεροι άστικοί χώροι οί όποιοι στό μεγαλύτερος τους μέρος καταλαμβάνει ή βλάστηση καί είναι άμεσα προσβάσιμοι στους κατοίκους του άστικού ίστού (Levent κ.ά., 2009).

Οί χώροι πρασίνου μόνο πλεονεκτήματα θά μπορούσαν νά προσφέρουν στους κατοίκους τής περιοχής όπου βρίσκονται, καθώς έχουν τήν ιδιότητα νά φιλτράρουν τόν άέρα καί νά σταθεροποιούν τό κλίμα διότι προσφέρουν ψύξη μέσο τής σκιάς καί έτσι περιορίζεται ή θερμότητα. Επίσης, ή θέση τών δέντρων στό δρόμο καί ή σκιά πού παρέχουν δείχνει ότι μειώνει τήν συνολική κατανάλωση ένέργειας στό άστικό περιβάλλον (Simpson, 2002). Επιπλέον, οί χώροι πρασίνου μειώνουν τήν ήχορύπανση καί αυξάνουν τό όξυγόνο. Άκόμη, μόνο θετικά άποτελέσματα μπορούν νά προσφέρουν στους κατοίκους καθώς διεισδύουν στό νερό τής βροχής καί τό καθαρίζουν.

Επιπρόσθετα, σέ μερικές περιοχές, υπάρχουν πάρκα πού έχουν τοποθετήσει έργαλεία πού προσφέρουν έκγύμναση, σωματική υγεία καί χαλάρωση ένω ταυτόχρονα μειώνεται τό στρές καί τό άγχος από τή ρουτίνα τής καθημερινότητας. Δηλαδή οί κάτοικοι μπορούν νά άθληθούν, τά παιδιά έχουν τή δυνατότητα νά παίξουν, νά τρέξουν καί νά περπατήσουν. Όμως από όλα τά θετικά στοιχεία δέν θά μπορούσαν νά μήν συμπεριληφθούν τά κατοικίδια ζώα τά όποια έχουν τή δυνατότητα νά πραγματοποιήσουν τήν καθημερινή τους βόλτα (Haase & Strohbach, 2012). Οί πόλεις πού σημειώνουν ύψηλές θερμοκρασίες κατά τούς θερινούς μήνες μέ τούς όργανωμένους χώρους πρασίνου έχουν τή δυνατότητα νά μειώσουν αυτές τίς τιμές καί οί έπιπτώσεις στους κατοίκους νά κοπάσουν (Simpson, 2002).

Ευρέως διαδεδομένο πλέον είναι ότι τά πάρκα, τά δέντρα καί οί κήποι αυξάνουν τήν ποιότητα ζωής τών κατοίκων μιās πόλης καθώς παρέχουν ψυχαγωγικές καί παθητικές δραστηριότητες όπως γιά παράδειγμα χαλάρωση, ζωγραφική, ήλιοθεραπεία, συναντήσεις καί έκδρομές μέ φίλους καί μέ παιδιά. Υπάρχουν κοινωνικές άλληλεπιδράσεις όταν οί κάτοικοι μιās περιοχής έχουν τά πάρκα ως τό σημείο συνάντησης γιά μία βόλτα ή έναν περίπατο μέ αυξημένο τό αίσθημα τής ασφάλειας καί τής άντίληψης (Simpson, 2002).

Δέ θά μπορούσαν όμως νά λείψουν καί οί άρνητικές έπιπτώσεις στους κατοίκους μέσω τών χώρων πρασίνου διότι οί πολίτες νιώ-

θουν φόβο και ανασφάλεια για τυχόν έγκλήματα πού μπορεί να συμβούν. Όταν βρίσκονται σε αρκετά πυκνές κατοικίες, δίχως να υπάρχει ασφάλεια και επιτήρηση από τους αρμόδιους φορείς κυρίως τις νυχτερινές ώρες. Σε μία μελέτη πού πραγματοποιήθηκε για την κοινωνική ανασφάλεια και στις αγροτικές και αστικές περιοχές παρατηρήθηκε ότι οι χώροι πρασίνων ταυτίζονται με τό αίσθημα ασφάλειας των πολιτών και αυτό παρατηρείται κυρίως στις αγροτικές περιοχές (Haase & Strohbach, 2012).

2.6 Δημόσιοι χώροι

Στό περιβάλλον της αστικής ζωής διακρίνονται οι δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι. Κατά τόν Άριστοτέλη ό ιδιωτικός χώρος είναι εκείνος όπου οι άνθρωποι δρούν αυτόβουλα και πραγματοποιούν τις επιθυμίες τους. Αντίθετα ό χώρος μιās πόλης χαρακτηρίζεται από την ελευθερία δηλαδή είναι ένας χώρος τελετουργικής ανωνυμίας ό όποιος έχει θεσπιστεί από τή δημόσια ελευθερία με νόμους και κανόνες. Θα μπορούσε να όριστεί ως τό μέρος όπου επιλύονται προβλήματα, συζητούνται απόψεις μέσω του διαλόγου. Άκόμη, ό δημόσιος χώρος είναι συνδεδεμένος με τό δημόσιο δίκαιο και εκεί πραγματοποιούνται πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες οργανωμένες είτε από την πολιτεία είτε από κάποιον άλλο φορέα με σκοπό την αναψυχή των πολιτών (Siebel, κ.ά., 2003).

Όπως είναι φανερό, από τόν όρο δημόσιος χώρος προκύπτει ένα άσαφές νόημα τό όποιο κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται διαφορετικά. Υπάρχει μεγάλη σύνδεση μεταξύ αυτού και στις προσωπικές έμπειρίες των ατόμων και την σχέση πού έχουν αναπτύξει με τό αστικό περιβάλλον και τή ζωή τους σε αυτό. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι ό δημόσιος χώρος χαρακτηρίζεται ως ένας κοινωνικός χώρος στόν όποιο έχουν πρόσβαση όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτου φύλου, ηλικίας και εθνικότητας (Μιχαηλόπουλος & Αναστασόπουλος, 2011).

Στή σύγχρονη σκέψη, οι δημόσιοι χώροι απαρτίζονται κυρίως από πεζοδρόμια, δρόμους, πλατείες, πάρκα και όχι τόσο τά δημόσια κτήρια με εύκολη πρόσβαση κοινού. Στή βιβλιογραφία, αυτός ό όρος παρατηρείται από αρκετούς κλάδους τής έπιστήμης όπως τής κοινωνιολογίας, τής αρχιτεκτονικής, τής πολεοδομίας και ως έκ τούτου είναι δύσκολο να αποδοθεί ένας αποδεκτός όρος ό

όποιος νά αντικατοπτρίζει όλους τούς κλάδους διότι ό καθένας τόν χρησιμοποιεί γιά διαφορετικούς σκοπούς (Bryant, 2006). Στή μελέτη τοῦ ἀστικοῦ χώρου εἴτε χρησιμοποιεῖται μία ὑποκειμενική προσέγγιση πού ὑποδηλώνει τόν τρόπο ἀντίληψης τῶν χώρων, εἴτε μία ἀντικειμενική προσέγγιση ἢ ὁποία ἀναφέρει τίς ἀληθινές διαστάσεις τοῦ χώρου. Πιό συγκεκριμένα ὁ δημόσιος χώρος μπορεῖ νά παρουσιαστεῖ ἄλλοτε μέ γνώμονα τόν ἄνθρωπο καί ἄλλοτε μέ τό περιβάλλον (Marans, 2003).

Ὁ δημόσιος χώρος μπορεῖ νά ἀναφερθεῖ στίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖες καλύπτονται κατά κάποιον τρόπο μέσῳ τοῦ δημόσιου χώρου, μέσῳ τῆς ἀνταλλαγῆς ιδεῶν κ.ἄ. Ἐπίσης, ὁ δημόσιος χαρακτηρίζεται ἀπό τίς ἐμπειρίες τῶν ἀνθρώπων καί τή σχέση πού ἔχουν στήν πόλη ὅπου κατοικοῦν. Θά μπορούσε κανεῖς νά ὀρίσει τόν δημόσιο χώρο μέ γνώμονα τή λειτουργία του καί τή συνεισφορά του στήν πόλη ὅτι συνδέεται μέ τά δομικά μέρη τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἴτε δημόσια, εἴτε ιδιωτικά, ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά δηλαδή, ὅπου-δήποτε οἱ πολῖτες ἔχουν ἐλεύθερη πρόσβαση (Bryant, 2006).

Ἐν κατακλείδι, ὁ δημόσιος χώρος ἀποτελεῖται ἀπό δρόμους, πλατεῖες καί χώρους ἀναψυχῆς, ὑπαίθριοι καί ἀνοιχτοί χώροι, πάρκα, δημόσιοι καί ιδιωτικοί ἐσωτερικοί καί ἐξωτερικοί χώροι ὅπου οἱ πρόσβαση τοῦ κοινοῦ εἶναι ὑπό ἔλεγχου ὅπως γιά παράδειγμα ιδιωτικά ἐμπορικά κέντρα, σταθμοί τρένων καί λεωφορείων, τό ἐσωτερικό δημόσιων κτηρίων ὅπως βιβλιοθήκες, πινακοθήκες, ἐκκλησίες καί πολιτιστικά κέντρα ἀκόμη καί τό δημαρχεῖο. Τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ δημόσιου χώρου ἀποτελεῖ ὁ ἀστικός ἐξοπλισμός καί οἱ συμπεριφορές τῶν ἀτόμων πού κατοικοῦν ἐκεῖ (Bryant, 2006).

Ἐχουν διατυπωθεῖ ἀρκετές ἀπόψεις σχετικά μέ τήν ἀξία τοῦ δημόσιου χώρου στή σύγχρονη κοινωνία καθὼς φαίνεται ὅτι τά τελευταῖα χρόνια ὅλο καί περισσότεροι πολῖτες καί πολιτικά πρόσωπα νά διασφαλίζουν τήν καλύτερη λειτουργία τους. Γιά παράδειγμα ἡ καθαριότητα ὄχι μόνο σέ ἓνα δημόσιο χώρο ἀλλά καί σέ δρόμους ἢ πεζοδρόμια διασφαλίζει ἀφενός τήν ἐπιβίωση καί ἀφετέρου τήν εὐημερία ἑνός τόπου. Τά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ δημόσιος χώρος, ἀνησυχοῦν τούς ἀνθρώπους πού συμμετέχουν στά κοινά καθὼς ἀποτελοῦν κοινωνικά, οἰκονομικά καί περιβαλλοντικά ὀφέλη (Bryant, 2006).

Οι δημόσιοι χώροι έχουν την ικανότητα να επηρεάσουν θετικά πολλούς τομείς. Έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν αρκετές επιχειρήσεις καθώς προωθούν εμπορικές συναλλαγές και να συνδράμουν στην ανάπτυξη της οικονομίας. Επίσης, οι δημόσιοι χώροι βοηθούν σημαντικά στη σωματική και πνευματική υγεία του κάθε πολίτη ξεχωριστά, εφόσον παρέχουν δυνατότητες άθλησης και παιχνιδιού και έτσι μειώνουν και άγχος και ενισχύουν τη μακροζωία. Επιπλέον, συμβάλλουν στην κοινωνικότητα των πολιτών όταν πραγματοποιούνται έκδηλώσεις στους οργανωμένους δημόσιους χώρους και έτσι προσφέρεται ή δυνατότητα κοινωνικοποίησης και επικοινωνίας με άλλους ανθρώπους. Αυτός είναι ένα λόγος που μπορεί να μειώσει την έγκληματικότητα σε μία περιοχή (Bryant, 2006).

Τέλος, όσοι δημόσιοι χώροι αν τό επιτρέπουν, άτομα από τη διοίκηση μιās περιοχής προωθούν τούς χώρους πρασίνου προτρέποντας τούς πολίτες να χρησιμοποιούν βιώσιμα μέσα μεταφοράς και να μειώσουν τη χρήση των αυτοκινήτων και έτσι βελτιώνεται ή ποιότητα του άερα και μειώνεται ή ήχορύπανση και ή ρύπανση του περιβάλλοντος (Bryant, 2006).

Οι δημόσιοι χώροι προσφέρουν μεγάλη ποικιλία υπαίθριων δραστηριοτήτων και σύμφωνα μέ τόν Gehl (2013) διαχωρίζονται στίς εξής:

❖ *Αναγκαίες*, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο υποχρεωτικές δραστηριότητες λόγου χάρη, περπάτημα κατά την επιβίβαση και αποβίβαση από τό λεωφορείο, αναμονή για πληρωμή σε καταστήματα, περίπατο από την δουλειά ή τό σχολείο.

❖ *Προαιρετικές*, συμβαίνουν όταν οι άνθρωποι τό επιθυμούν ή οί καιρικές συνθήκες τό επιτρέπουν, για παράδειγμα βόλτα αναψυχής στην παραλία, εξωτερικές δραστηριότητες μέ φίλους.

❖ *Κοινωνικές*, οί όποιες καθορίζονται από φυσικά πρόσωπα σε δημόσιο χώρο. Δηλαδή τό παιχνίδι των παιδιών στό διάλειμμα του σχολείου και καθημερινή επαφή μέ τούς γείτονες.

Ός επί τό πλείστον, οί καθημερινές δραστηριότητες είναι απαραίτητες για τη βελτίωση της κοινωνικής ζωής και την καθημερινότητα των ανθρώπων και αυτό συμβαίνει όταν τό επιτρέπουν οί κατάλληλα διαμορφωμένοι δημόσιοι χώροι, έσωτερικοί και έξωτε- ρικοί (Gehl, 2013).

2.7 Φόβος καί έγκληματικότητα

Η έγκληματικότητα τόσο στην Έλλάδα όσο καί στις υπόλοιπες χώρες κατέχει από τίς πρώτες θέσεις στην έπικαιρότητα καθώς τά τελευταία χρόνια αυξάνεται ραγδαία μέ νέες μορφές μέσω του όργανωμένου έγκλήματος. Οί έπιστήμονες στους τομείς της ψυχολογίας καί της κοινωνιολογίας καταβάλουν μεγάλη προσπάθεια ώστε νά εξηγήσουν τό φαινόμενο αλλά φαίνεται νά είναι αδύνατον διότι οί παράγοντες πού συμβάλλουν στην έξάπλωση του αυξάνονται καθημερινά. Τό έγκλημα άναφέρεται ως όποιαδήποτε παραβατική συμπεριφορά οδηγεί σέ επικίνδυνα άντικοινωνική κατάσταση ή διαφορετικά οί πράξεις ένάντια στό ήθος καί τό νόμο (Συκιώτου, 2015).

Ός έγκληματικότητα όρίζεται ή άποδοκιμασία των ποινικών νόμων καί προσδιορίζεται άνάλογα τόν τόπο, τόν χρόνο, τό μέγεθος καί τήν βαρύτητα του έγκλήματος. Άξίζει νά σημειωθεί ότι όλα αυτά συγκαταλέγονται στη «φανερή έγκληματικότητα». Άντίθετα, υπάρχουν έγκλήματα τά όποια κάποιες φορές δέν καταγγέλλονται καί άντιστοιχοϋν στην «άφανή έγκληματικότητα». Αϋτός είναι ένας κύριος λόγος πού έχουν αυξηθεί οί μελέτες καί οί έπιστήμονες δέν μπορούν νά δώσουν μία έπιστημονικά άποδεδειγμένα εξήγηση καθώς κυριαρχεί ό φόβος των θυτών καί τά έγκλήματα δέν καταγγέλλονται (Cusson, 2009).

Μία σημαντική μελέτη ή όποία εξέτασε τό περιβάλλον καί τήν έγκληματικότητα πραγματοποιήθηκε στον πανεπιστημιακό χώρο του Σικάγο όπου συζητήθηκε ή οικολογική προοπτική στην έννοια της έγκληματικότητας. Τήν δεκαετία του 1910 μεγάλο μέρος του πληθυσμού των Ένωμένων Πολιτειών μετακόμισε στην πόλη του Σικάγο μέ άποτέλεσμα νά δημιουργηθούν πυκνοκατοικημένες γειτονίες μέ έντονο τό στοιχείο της φτώχειας καί της έγκληματικότητας.

Αϋτή ήταν ή πρώτη προσπάθεια μέσω της κοινωνιολογίας για τήν άνίχνευση του προβλήματος. Χωρίζοντας τήν πόλη σέ μικρότερες ζώνες, οί έρευνητές διαπίστωσαν ότι τό μέγεθος της έγκληματικότητας ήταν διαφορετικό σέ κάθε γειτονιά. Αϋξημένες έγκληματικές ένέργειες παρατηρήθηκαν κοντά στό έμπορικό κέντρο της πόλης καί πιό συγκεκριμένα οί ζώνες πού άναφέρθηκαν είναι οί εξής:

- I. Ἡ κεντρική ἐμπορική περιφέρεια.
- II. Ἡ βιομηχανική καί ἐπιχειρηματική ζώνη παρατηρήθηκε σχε-
τικά ὑποβαθμισμένη λόγω κακῆς ποιότητας κτηρίων.
- III. Οἱ ἐργατικές κατοικίες, τῶν ὁποίων οἱ ἰδιοκτῆτες ἐργάζονται
στὶς ἐπιχειρήσεις πού ἤδη παρατηρήθηκαν.
- IV. Ἡ ἀστική ζώνη εὐκατάστατων οἰκογενειῶν.
- V. Τὰ προάστια καί οἱ ὑπόλοιποι οἰκισμοί.

Ἐπίσης, ἀναφέρθηκε ὅτι τὸ μέγεθος τῆς ἐγκληματικότητας διέ-
φερε ἀπὸ γειτονιά σέ γειτονιά καί μάλιστα ὑπῆρξαν περιοχές δίχως
τὴν ἐποπτεία τῆς ἀστυνομίας. Ἀκόμη, μεγαλύτερη παραβατικότητα
ἀσκοῦσαν τὰ ἄτομα νεαρῆς ἡλικίας χωρὶς ἠθικούς φραγμούς. Αὐτὰ
ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα, ἡ ἐγκληματικότητα νά συνδέεται μέ τὴν μὴ
ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Σύμφωνα μέ τὴ θεωρία τοῦ Σικάγο, τὰ
κίνητρα πού ὀδηγοῦν στοῦ ἐγκλημα δέν ὀδηγοῦν μόνο στοῦ προφίλ
τοῦ θύτη ἀλλὰ στοῦ χώρου καί στὶς κοινωνικές καί οἰκονομικές κατα-
στάσεις μιᾶς περιοχῆς (Ζαραφωνίτου, 2002).

Στὴν σκέψη ὅτι ἓνας πολίτης ἢ κάποιος ἀπὸ τὸν περίγυρο του
ἢ ἀπὸ τὴν γειτονιά του εἶναι πιθανόν νά ὑπάρξει θύμα κάποιας
ἐγκληματικῆς ἐνέργειας κυριαρχεῖ τὸ αἶσθημα τοῦ φόβου, τῆς ἀνη-
συχίας καί τοῦ ἄγχους. Ἄν προσπαθῇ κανεὶς νά ὀρίσει τὴν ἔννοια
τοῦ φόβου γιὰ τὸ ἐγκλημα θὰ καταλήξει ὅτι φόβος γιὰ ἐγκλημα ἔχει
μία πολὺπλευρη ἔννοια τόσο ἀπὸ κοινωνική ὅσο καί ἀπὸ ψυχολο-
γική ἄποψη. Κατὰ κύριο λόγο, ἡ ἔννοια τοῦ φόβου καθορίζεται ἀπὸ
τὸ συλλογικὸ ἄγχος μιᾶς περιοχῆς, σέ μία πόλη ἢ σέ μία χώρα ἂν
ἐκεῖ τὰ ποσοστὰ ἐγκληματικότητας εἶναι αὐξημένα (Cusson, 2009).

Προκειμένου θὰ διαφυλαχτεῖ στοῦ ἀκέραιο ἢ ψυχραιμία καί ἡ χα-
λάρωση τῶν πολιτῶν χρειάζεται ἡ πολιτεία νά ἔχει ἐνεργό ρόλο γιὰ
τὴν πρόληψη τῆς ἐγκληματικότητας καί αὐτὸ θὰ ἐπιτευχθεῖ μέσω
ἐνός περιβαλλοντικοῦ σχεδιασμοῦ. Δηλαδή οἱ ἄνθρωποι τῆς ἡγεσί-
ας νά καταφέρουν νά ἐπηρεάσουν τὴ σκέψη τοῦ δράστη πρὶν πραγ-
ματοποιήσει τίς πράξεις του. Γιὰ νά ὑλοποιηθεῖ αὐτὴ ἡ κατάσταση
σέ μία ἀστική περιοχή πρέπει νά ὑπάρχει ἓνα δομημένο περιβάλλον.

Δηλαδή, αὐξημένη ἀστυνομική ἐπιτήρηση ὥστε νά ἀποτραπεῖ ἡ
ἀπόφαση τοῦ δράστη νά ρισκάρει καί νά μὴν πραγματοποιηθεῖ ἡ
ἐγκληματική του ἐνέργεια. Συνεπῶς ἡ σκέψη τοῦ δράστη δέν εἶναι

ή αύστηρότητα της ποινής πού θά τοῦ ἀποδοθεῖ ἀλλά ἡ διαδικασία τῆς σύλληψης. Ἔτσι ἂν αὐξηθοῦν οἱ πιθανότητες σύλληψης τῶν δραστῶν θά μειωθεῖ ἡ ἐγκληματικότητα. Τέλος, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ φυσικοῦ σχεδιασμοῦ μιᾶς κοινωνίας στήν ὁποία οἱ πολῖτες ἔχουν κοινωνικές ἐπαφές πρέπει νά ἐπανεξεταστεῖ καί οἱ ἀρχές νά ρυθμίσουν τά στοιχεῖα τοῦ περιβάλλοντος εἴτε μιλώντας γιά μία μικρή κλίμακα ὅπως γιά παράδειγμα ἡ χρῆση κάποιου θάμνου εἴτε ἀκόμη καί στή μορφή κτηρίων μιᾶς γειτονιάς (Ζαραφωνίτου, 2002).

2.8 Κυκλοφοριακές συνθῆκες καί Ἀστική κινητικότητα

2.8.1 Κινητικότητα στίς ἀστικές περιοχές

Ἐξετάζοντας τίς συνθῆκες ζωῆς σέ μία ἀστική περιοχή δέν πρέπει νά παραληφθεῖ ἡ κινητικότητα καί οἱ κυκλοφοριακές συνθῆκες καθὼς ἐπηρεάζουν τήν ποιότητα ζωῆς τῶν πολιτῶν. Ὡστόσο, τό ἀρνητικό εἶναι ὅτι ἡ κινητικότητα ὄχι μόνο ἐπιδρᾷ στήν ποιότητα ζωῆς ἀλλά εἰσχωρεῖ σέ αὐτήν, ἐπιδρώντας στήν ἀτομική εὐημερία τοῦ κάθε ἀτόμου καί στήν ποιότητα τῆς ἀστικῆς ζωῆς ὅπως γιά παράδειγμα ἡ ποιότητα τοῦ ἀέρα. Συνεπῶς, ἡ κινητικότητα ἔχει σημαντικό ρόλο στήν ποιότητα ζωῆς ἀστικῶν περιοχῶν.

Ἡ ποιότητα τῆς ἀστικῆς ζωῆς δέν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπό τίς οικονομικές διαστάσεις ἀλλά καί ἀπό τήν αὐξηση τῆς κλίμακας τοῦ χώρου. Ὅπως ἀναφέρεται στή θεωρία τοῦ καλύτερου ἀστικοῦ μεγέθους τό ὁποῖο ἐνσωματώνει τήν ἀστική οἰκονομία ἀναφέρει πῶς τό καλύτερο ποσοστό πληθυσμοῦ σέ μία πόλη εἶναι ἐκεῖνο τό ὁποῖο τά ὀφέλη κόστους αὐξάνονται. Ἄρα, δέν ὑπάρχει κατάλληλος πληθυσμιακός ἀριθμός ἐφόσον δέν ὑπονομεύεται ἡ εὐημερία τῶν κατοίκων γιά παράδειγμα νά τοὺς παρέχετε τό μηνιαῖο εἰσόδημα τους. Παρόλα αὐτά, μέ τίς ἀστικές μετακινήσεις ὑπάρχει ἀντιστρόφως ἀνάλογη σχέση στά πλεονεκτήματα καθὼς αὐξάνεται ἡ κυκλοφοριακή συμφόρηση καί ἡ ρύπανση τῆς ἀτμόσφαιρας.

Τό ἐρώτημα ποιός εἶναι ὁ κατάλληλος ἀριθμός τοῦ πληθυσμοῦ γιά νά κατοικίσει σέ μία ἀστική περιοχή ἔχει προβληματίσει ἀρκετοὺς ἐρευνητές μέ τοὺς περισσότερους νά ἔρχονται σέ ἀντιπαράθεση ἀφοῦ ἡ μεγάλη αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ καθιστᾷ δύσκολες τίς διαδικασίες ἄμεσης δημοκρατίας. Εἰδικότερα, μητροπόλεις μεσαῖες καί μικρές διαφέρουν στήν παροχὴ ἀγαθῶν πρὸς τοὺς πολῖτες ἀνάλο-

γα μέ τό μέγεθός καί τό πλήθος τους. Ἐνῶ οἱ μεγαλύτερες πόλεις χαρακτηρίζονται ἀπό τόν μέγιστο ἀριθμό πόρων τόσο ποιοτικά ὅσο καί ποσοτικά (Nuvolati, 2009). Παρότι, ὁ χρόνος ἀναμονῆς πού μετρᾷ ὁ καθένας μέχρι τήν ἀφίξη του στόν ἐργασιακό χῶρο ἢ στό ἐκπαιδευτικό περιβάλλον μέ τό πέρασμα τῶν ἡμερῶν αὐξάνεται, ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς μεγάλες καί τίς μικρές πόλεις παραμένει ἴδια (Texas Transport Institute, 2010).

Ἡ κινητικότητα τοῦ κάθε ἀτόμου καθορίζεται ἀπό τό ἐπίπεδο ἐξυπηρέτησης μεταφορῶν καί ἀπό τούς προσωπικούς καί οἰκογενειακούς πόρους, τήν πόλη, τόν χῶρο καί τίς ὑπηρεσίες. Ἐπίσης, ἡ κινητικότητα ἔχει ἀντίκτυπο σέ ἀρκετές καθημερινές δραστηριότητες πού ἐπηρεάζουν τήν ποιότητα ζωῆς τῶν πολιτῶν (Nuvolati, 2009).

2.8.2. Κυκλοφοριακές συνθήκες

Οἱ παράγοντες πού συνδέονται μέ τήν ποιότητα ζωῆς στό ἀστικό περιβάλλον δέν εἶναι ἄλλοι ἀπό τήν κυκλοφορία. Ἡ μεγάλη κυκλοφορία ἔχει τεράστιο ποσοστό εὐθύνης γιά τά ἀστικά περιβαλλοντικά προβλήματα. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι τά καυσάεiria ἀπό τά ὀχήματα ρυπαίνουν τήν ἀτμόσφαιρα καί μειώνουν τήν ποιότητα τοῦ ἀέρα τόσο ἐντός ὅσο καί ἐκτός πόλεως.

Ἀκόμη, δημιουργοῦν προβλήματα υγείας στούς κατοίκους, ἔχουν ἔντονη δυσσομία καί δημιουργοῦν σκόνη ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά τῶν κτηρίων (Wee, 2007). Ἐπιπλέον, ἡ τεράστια κυκλοφορία τῶν ὀχημάτων δημιουργεῖ τεράστια ἠχορύπανση μέσω τῆς σταθερῆς τροχιᾶς τῶν ὀχημάτων. Παρότι, ὁ ὑπολογισμός τῆς ἠχορύπανσης εἶναι δύσκολο νά καταμετρηθεῖ σέ χωρικά ἐπίπεδα, ὡστόσο μετρήσεις πού ἔγιναν στίς δυτικές πόλεις τῆς Εὐρώπης ὁ πληθυσμός ἐκτίθεται ὅτι ὑπάρχουν μεγάλα ποσοστά ἠχορύπανσης τῆς τάξεως τῶν 3% ἕως καί 30%. Ἐπειδή ὅμως τά ἀεροσκάφη προκαλοῦν ἠχορύπανση μέ τίς μετρήσεις πού πραγματοποιήθηκαν στίς ὑπόλοιπες χῶρες παρατηρήθηκε ὅτι οἱ κάτοικοι ἔχουν μεγαλύτερα ποσοστά ἠχορύπανσης λόγω τῶν ἀεροσκαφῶν καί τῶν τρένων καί χαμηλότερα στό ὁδικό δίκτυο (Berglund, et al, 1999).

Ἐνα ἀκόμη περιβαλλοντικό πρόβλημα πού προκύπτει ἀπό τίς συνθήκες κυκλοφορίας στίς πόλεις εἶναι ἡ ἐπιρροή της στήν ὀξείδωση λόγω τῆς ὀξίνης βροχῆς πού προκαλεῖται ἀπό τό ἄζωτο καί

άλλα στοιχεία και μεταδίδεται από τα όχήματα. Έφόσον όλα τα κτήρια και αξιοθέατα εκτίθενται καθημερινά στην όξινη βροχή τότε η περιουσία του λαού και του κάθε πολίτη ξεχωριστά απειλείται να αφανιστεί. Τα αποτελέσματα στην υγεία, και στον θόρυβο παρατηρούνται κυρίως στις αστικές περιοχές αφενός επειδή οι μετακινήσεις του πληθυσμού είναι μεγαλύτερες, αφετέρου επειδή οι έκπομπές των αερίων είναι τεράστιες (Κούγκολος, 2007).

Τά μεγάλα ποσοστά κυκλοφορίας, δημιουργούν προβλήματα τά όποια είναι δύσκολο να αποκατασταθούν ακόμη και αν τό μεγαλύτερο μέρος των όχημάτων αντικατασταθεί μέ όχήματα νέας τεχνολογίας, οικολογικά μέ μειωμένη τήν έκπομπή ρύπων. Όμως και αν έπιτευχθεί αυτό τά όχήματα πάντα θά δημιουργούν προβλήματα και θά έμποδίζουν τά παιδιά να παίξουν έλευθερα στους χώρους ή οι άνθρωποι μεγαλύτερης ήλικίας δέν θά μπορούν εύκολα να διασχίζουν τόν δρόμο πιθανόν λόγω μιās παράνομης στάθμευσης στη διάβαση πεζών. Για τό λόγο αυτό οι όδικές αρτηρίες πρέπει να κατασκευάζονται ώστε να παρέχουν ασφάλεια και να έπιτρέπουν τή ροή τής κυκλοφορίας μέ λογική ταχύτητα (Wee, 2007).

Τά αποτελέσματα τής έντονης κυκλοφορίας στό περιβάλλον πού καθορίζονται από τούς κυκλοφοριακούς φόρτους και τό μέσο μετακίνησης πού έπιλέγει ό κάθε όδηγός και έπηρεάζεται από τούς παρακάτω παραγόντες:

- Τίς προτιμήσεις, τίς έπιθυμίες και τίς ανάγκες των όδηγών και έπειτα τίς έπιλογές των ανθρώπων, των έπιχειρήσεων και των νοικοκυριών.
- Τίς προβλεπόμενες θέσεις βασικών λειτουργιών σέ ένα αστικό περιβάλλον (π.χ. τό μέρος τής κατοικίας, ό εργασιακός χώρος, οι χώροι άναψυχής και άθλησης, κ.λπ.).
- Τίς «κυκλοφοριακές άντιστάσεις», οι όποιες κατά κύριο λόγο παρουσιάζονται από τόν χρόνο και τό κόστος. Σέ αυτήν τήν κατηγορία προσθέτετε ή έγκυρότητα των μέσων μεταφοράς, ό κίνδυνος πού έλλοχεύει από τυχόν ύψηλή ταχύτητα ή ύπερεκτίμηση ικανοτήτων του όδηγού (Wee, 2007).

Η κυκλοφοριακή άγωγή και ή όδική συμπεριφορά καθορίζεται από τήν αύξηση και τήν μείωση τής ταχύτητας και έπηρεάζουν τό

περιβάλλον ενώ ή συμπεριφορά του κάθε οδηγού από τις προσωπικές του προτιμήσεις. Για παράδειγμα, τό αυξημένο όριο ταχύτητας μπορεί νά δημιουργεί τό αίσθημα της εύχαρίστησης στους οδηγούς αλλά αυξάνει τήν έπικινδυνότητα καθώς ρισκάρουν τόσο τή δική τους ζωή όσο καί τών περαστικών ή πεζών. Ή μεγάλη κυκλοφοριακή συμφόρηση δημιουργεί προβλήματα στό αστικό περιβάλλον κυρίως στις άραιοκατοικημένες περιοχές καθώς ή ένταση του θορύβου κυμαίνεται σέ ύψηλότερα επίπεδα (Wee, 2007).

2.9 Άρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός χώρος

Στήν ιστορία μιās πόλης, ό άρχιτεκτονικός σχεδιασμός κρίνεται άρκετά σημαντικός. Πρίν από πολλές δεκαετίες, στις αρχαίες πόλεις τή στιγμή πού οι άνθρωποι άποφάσισαν νά μετακομίσουν σέ κάποια περιοχή χρειάστηκε όσο τό δυνατόν περισσότερο νά αλλάξουν τίς δικές τους ανάγκες καί τότε ό άνθρωπος κατέκτησε τήν ιδιότητα του μηχανικού. Μέ αυτόν τόν τρόπο, ή πολεοδομία πήρε σάρκα καί όστά μέσω τών άρχιτεκτόνων στοχεύοντας στήν άνακατάταξη μιās περιοχής (Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006).

Ό αστικός χώρος είναι ένας πολυσύνθετος όρος καθώς άποτελείται από τμήματα πού συνθέτουν τό περιβάλλον στό όποιο ζει ό κάθε άνθρωπος. Ή πολεοδομική σύνθεση μιās σύγχρονης κοινωνίας, μελετά τά κυριότερα δομικά συστατικά του πολεοδομικού σχεδιασμού, μεταφέρει τά ποσοστά πυκνότητας του αστικού περιβάλλοντος ώστε νά αναλύσει τήν σύγχρονη χρησιμότητα καί τους αστικούς μετασχηματισμούς Ή έννοια της άρχιτεκτονικής ενός τοπίου δέν περιλαμβάνει μόνο τόν σχεδιασμό, αλλά καί τή διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένου ιστορικά, πολιτιστικά καί γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους ώστε νά επιτύχουν ένα μοναδικό άποτέλεσμα (Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006).

Μία σύγχρονη προσέγγιση για τό άρχιτεκτονικό τοπίο αναφέρει, τό σημείο της ανθρώπινης παρέμβασης στον ιστο μιās πόλης δημιουργεί μία σύνδεση άνάμεσα στό ανθρώπινο είδος καί τό φυσικό περιβάλλον. Ό διαφορετικός τρόπος προσέγγισης στή μελέτη, τήν κατασκευή, άνακαίνιση καί τήν κατεδάφιση κτηρίων στον αστικό ιστο μπορεί νά προσφέρει σημαντική αύξηση στήν ποιότητα ζωής

τῶν πολιτῶν ἀλλά καί στίς περιβαλλοντικές καί οἰκονομικές ἐπιδόσεις τῶν πόλεων. Συνεπῶς, ἡ σωστή δόμηση τῶν νέων κτηρίων καί ἡ σωστή ἀνακαίνιση τῶν ὑπαρχόντων ὑποδομῶν μπορεῖ νά γίνει τό ἔναυσμα γιά ἓνα βιώσιμο ἀστικό περιβάλλον (Τριανταφύλλου, 2010).

Ἡ σχέση μεταξύ τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος ἐπηρεάζεται καθημερινά ἐξαιτίας διαφόρων συνιστωσῶν πού παρουσιάζονται μέρα μέ τή μέρα στή ζωή τοῦ καθενός. Ἡ ἐπιλογή τῆς γειτονιάς καί ταυτόχρονα οἱ κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τῶν γειτόνων συμβάλλουν στήν πνευματική καί ψυχική ὑγεία τῶν κατοίκων. Ἐπιπλέον, ἀρχιτεκτονικές ρυθμίσεις, οἱ κατασκευές καί ἡ θέση τῶν κτηρίων πού ἀφοροῦν τό ὕψος καί τόν ὄγκο τῶν οἰκοδομῶν καθορίζουν τήν ἀνάγκη τῶν πολιτῶν νά βρίσκονται σέ μία ὁμορφη καί περιποιημένη γειτονιά (Τριανταφύλλου, 2010).

Ἐξετάζοντας, ἓναν πολεοδομικό χῶρο καί τά ἀρχιτεκτονικά του στοιχεῖα, προκύπτουν ἐρωτήματα πού ἀφοροῦν, τήν ποιότητα τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα, τούς δείκτες πού τήν ἐπηρεάζουν καί τίς σχέσεις ἀνάμεσα στίς περιβαλλοντικές ἐκτιμήσεις καί τίς προσδοκίες τῶν πολιτῶν. Ἀκόμη, περιλαμβάνει γνωστικές πτυχές τῆς συμπεριφορᾶς τῶν κατοίκων οἱ ὁποῖες φανερώνουν τήν ψυχολογική διάσταση τους, ὥστε νά ἀξιολογήσουν σωστά καί νά ἀποφασίσουν ἂν ἐγκατασταθοῦν ἢ ἂν ἐγκαταλείψουν μία γειτονιά (Γοσποδίνη & Μπεριᾶτος, 2006).

Ὁ ἀρχιτεκτονικός σχεδιασμός μιᾶς περιοχῆς, ἡ ὀπτική ἐπαφή τῶν κατοίκων μέ τό καλαίσθητο ἀποτέλεσμα τῆς γειτονιάς τους ἐπηρεάζει τήν ψυχική τους ὑγεία, τήν ποιότητα ζωῆς τους καί καλλιεργεῖ τήν αἰσθητική τους. Συνεπῶς, ἡ γοητεία μιᾶς γειτονιάς, ἀντικατοπτρίζει ἓνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του κάθε ἀνθρώπου. Σέ μία μελέτη σχετικά μέ τήν σύνδεση τῆς γειτονιάς καί τήν ποιότητα τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος, Ἀναφορικά μέ τόν πολεοδομικό σχεδιασμό μιᾶς περιοχῆς, παρουσιάζει τήν σύνδεση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δομῆς καί τήν ψυχολογία τῶν κατοίκων (Γοσποδίνη & Μπεριᾶτος, 2006).

Πιό συγκεκριμένα οἱ κάτοικοι μιᾶς περιοχῆς ἐκφράζουν τή δυσaráσκεια τους ὡς πρός τήν ποιότητα, τόν ὄγκο καί τό μέγεθος τῶν κτηρίων, τά μουντά χρώματα πού περιστοιχίζαν τή γειτονιά ἔναντι τῶν εὐχάριστων χρωμάτων πού εἶχαν τή δυνατότητα νά κατακλείσουν τήν περιοχή τους. Ἀντίθετα, ἔδειξαν ὅτι ἡ ψυχολογία

τους μπορεί νά μετατραπεί ἂν δημιουργηθοῦν στίς γειτονιές ἐλεύθεροι χώροι γιά βόλτα καί ἄσκηση καί χώροι πρασίνου γιά ἀναψυχή (Bonaiuto, 2004).

2.10 Προσβασιμότητα καί δρόμοι

Γιά νά καταφέρει τό ἀστικό πράσινο νά συμβάλλει μέ τό μέγιστο δυνατό τρόπο στήν καθημερινή ζωή τῶν κατοίκων μιᾶς γειτονιάς ἀλλά καί στήν εὐρύτερη λειτουργικότητα τῶν περιοχῶν μιᾶς πόλης, εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητο νά σχεδιαστεῖ καί νά ὑλοποιηθεῖ στόν ἀστικό ἴστό ἕνα προσβάσιμο καί κατάλληλα προσαρμοσμένο σχέδιο, προκειμένου νά ικανοποιηθοῦν οἱ ἀνάγκες τῶν κατοίκων τῆς ἐκάστοτε περιοχῆς (Nicholls, et al, 2008).

Ἡ ἔννοια τῆς προσβασιμότητας, κατέχει σημαντικό ρόλο στό περιβάλλον μιᾶς πόλης, παρομοιάζεται μέ ἕνα κλειδί γιά τήν ἐσωτερική γαλήνη ἀλλά καί μέ τήν ἐσωτερική δικαιοσύνη, τό ὁποῖο εἶναι δύσκολο νά σαφηνιστεῖ μέ κάποιον ἀποκλειστικό τρόπο. Ἕνας ὀρισμός, ἀναφέρει πῶς ἡ προσβασιμότητα, προάγει τή δυνατότητα εὐκαιριῶν γιά κοινωνικές σχέσεις καί ἀλληλεπίδρασης. Ἀντίθετα, ἕνας ἀκόμη ὀρισμός, παρουσιάζει τήν προσβασιμότητα τῶν κατοίκων σέ μιά πόλη ὡς τόν εὐκόλο τρόπο πού μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει ἕνας ἄνθρωπος ὥστε νά προσεγγίσει ἕνα σημεῖο (Nicholls, et al, 2008).

Ἀκόμη, ἕνας τελευταῖος ὀρισμός, ξεκαθαρίζει καί ὀνομάζει τήν προσβασιμότητα ὡς ἕνα σημεῖο ἀφετηρίας γιά συγκεκριμένες χρησιμότητες καί δραστηριότητες (Ο' Sullivan, 2011). Ἡ προσβασιμότητα ἀποτελεῖται ἀπό δύο ἐπιμέρους στοιχεῖα. Πρῶτον, τή σχετική προσβασιμότητα, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ὡς ἡ δυνατότητα δύο περιοχῶν ἢ σημείων νά συνδεθοῦν. Δεύτερον, ἡ συνολική προσβασιμότητα, ἡ ὁποία δίνει τή δυνατότητα προσέγγισης ἑνός σημείου, σέ ἕναν χώρο πού ὑπάρχουν καί ἄλλα σημεῖα (Nicholls, et al, 2008).

Ἡ προσβασιμότητα, καθορίζεται ὡς ἀναγκαία ὄχι μόνο γιά τό ἀστικό περιβάλλον ἀλλά καί γιά ἄλλα σημαντικά μέρη μιᾶς πόλης, κυρίως ἐκεῖνες πού χρησιμοποιοῦν μέσα μετακίνησης κατάλληλα καί φιλικά πρός τό περιβάλλον καί ὄχι συνεχή χρήση αὐτοκινήτων. Γιά παράδειγμα, πεζοπορία, περπάτημα ἢ καί ποδηλασία. Μία τέτοια πρόσβαση, ὄχι μόνο συμβάλλει θετικά στήν οἰκονομία μιᾶς περιοχῆς ἀλλά δίνει στούς πολίτες τή δυνατότητα ἐπαφῆς μέ τούς

δημόσιους χώρους, ένθαρρύνει τήν κοινωνικότητα τους καί βελτιώνει τήν ποιότητα ζωής τους (Nicholls, et al, 2008).

Ἡ μέτρηση τῆς προσβασιμότητας εἶναι δύσκολο νά καταμετρηθεῖ καί δέν ὑπάρχει μοναδικός τρόπος γιά τόν ὑπολογισμό της. Ὅμως στή βιβλιογραφία παρουσιάζονται ὡς οἱ βασικότεροι τρόποι μέτρησης τῆς προσβασιμότητας οἱ ἑξῆς: Α. μέτρα ἀθροιστικῶν περιοχῶν, Β. μέτρα βαρύτητας, Γ. μέτρα χρησιμότητας. Οἱ τρεῖς τρόποι μέτρησης σέ μία περιοχή ἢ σέ ἓνα σημεῖο μιᾶς γειτονιάς ἀξιολογοῦν τίς εισόδους ἑνός μέρους καί τήν συντήρηση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου (Geurs & Wee, 2000).

Ἀποτελέσματα ἐρευνῶν, δείχνουν πῶς ἡ ἄρτια κατασκευή τῶν δρόμων καί ἡ πρόσβαση τῶν πεζῶν σέ πεζοδρόμια εἶναι ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς καθημερινότητας τους καί αὐτό συνεπάγεται μέ τήν ἄρτια κατασκευή καί συντήρηση τους ἀπό τοὺς ἀρμόδιους φορεῖς τῆς πολιτείας. Ἐάν ἓνας δρόμος κριθεῖ ἀκατάλληλος δέν ἔχει ἐπιπτώσεις μόνο στή ζωή τῶν πολιτῶν, ἀλλά μειώνει τήν ποιότητα ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς ἐκάστοτε περιοχῆς, θέτει τή ζωή τῶν πολιτῶν καί τῶν οἰκογενειῶν τους σέ κίνδυνο, ἐνῶ ταυτόχρονα μειώνει τή σύνδεση μεταξύ τῆς γειτονιάς καί τοῦ κέντρου τῆς πόλης ἢ τήν πρόσβαση τῶν κατοίκων σέ κάποια ἱστορικά σημεία ἐνδιαφέροντος.

Ἐπίσης, ὅταν ὑπάρχει δύσκολη προσβασιμότητα μέσῳ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου σέ τουριστικές περιοχές, μειώνονται τά ἔσοδα τῶν ἐπιχειρήσεων καί ταυτόχρονα ἡ ἐπισκεψιμότητα τῶν τουριστῶν καθώς οἱ ἐπισκέπτες δέν ἔχουν τή δυνατότητα νά περιηγηθοῦν στήν πόλη. Τέλος, κάθε πόλη καί γειτονιά ὀφείλει νά δημιουργήσῃ ὑποδομές γιά πρόσβαση εἴτε παιδιῶν, εἴτε ἐνηλίκων Α.Μ.Ε.Α. σέ ὅποιοδήποτε μέρος τοῦ τόπου τους. Ξεκινώντας ἀπό τόν δρόμο πού βρίσκεται στή γειτονιά τους μέχρι χώρους στάθμευσης ἀπαραίτητους γιά τήν μετακίνηση αὐτῶν. Συμπερασματικά ἡ κατάσταση τῶν δρόμων καί ἡ πρόσβαση ἐσόδου καί ἐξόδου ὅποιασδήποτε περιοχῆς εἶναι προβλήματα πού προκύπτουν καθημερινά καί ἀφοροῦν ἅμεσα τοὺς πολίτες (Bonaiuto, 2004).

2.11 Χῶροι πρασίνου

Ἡ ἐπαφή τοῦ ἀνθρώπου μέ τό φυσικό περιβάλλον μέσα ἀπό τοὺς χώρους πρασίνου κρίνεται ἀπαραίτητη γιά τήν ἀτομική τους εὐη-

μερία και για την ποιότητα ζωής του καθενός. Οι χώροι πρασίνου έχουν μεγάλη αξία στον προσωπικό, ψυχολογικό και κοινωνικό τομέα των κατοίκων μιας περιοχής, καθώς, απ' ότι φαίνεται συνδράμουν στις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των γειτόνων, ακόμη όμως βελτιώνουν την σωματική τους κατάσταση (Pretty κ.ά., 2005).

Αξιίζει να σημειωθεί ότι όλων των ειδών τα οικοσυστήματα ξεκινώντας από τα δάση του Αμαζονίου μέχρι τα πάρκα που βρίσκονται στις γειτονιές των πόλεων δείχνουν να ασκούν μεγάλη επιρροή στην ποιότητα ζωής των ατόμων, και πιο συγκεκριμένα στην ασφάλεια, στην υγεία στον πολιτισμό και στις κοινωνικές τους σχέσεις. Επίσης, η ποιότητα ζωής των ανθρώπων βελτιώνεται όταν οι ίδιοι έχουν άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον είτε κατοικούν σε αγροτική περιοχή, είτε στον αστικό ιστό που έχει αρκετούς χώρους πρασίνου (MEA, 2003· MEA, 2008). Σύμφωνα με την θεωρία του Wilson, ο κάθε άνθρωπος έχει έμφυτη ανάγκη, να έρχεται σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον προκειμένου να καλύψει τόσο βασικές ανάγκες όσο και πνευματικές (Bird, 2007). Ακόμη, η επαφή του ανθρώπου με την φύση δεν σημαίνει ότι πλήθος ατόμων σκοπεύουν να εκμεταλλευτούν τη φύση για να έχουν καλύτερη ποιότητα ζωής, αντίθετα φανερώνει την αληθινή σχέση του περιβάλλοντος στη συναισθηματική, αισθητική και πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου επηρεάζοντας τους παράγοντες υποκειμενικής ευημερίας (Bird, 2007).

Ένα ακόμη από τα όφελι των χώρων πρασίνου στο αστικό περιβάλλον είναι η μείωση των ποσοστών ήχορύπανσης καθώς αποτελεί τεράστιο πρόβλημα στους κατοίκους των πόλεων. Οποιοσδήποτε χώρος πρασίνου έχει τη δυνατότητα να βοηθήσει ώστε να μειωθεί αυτό το φαινόμενο (Κασσιός & Περπερίδου, 2005). Επίσης, εξέχουσα σημασία στην ποιότητα ζωής των κατοίκων μιας πόλης έχει η δυνατότητα αυτών να μεταβούν σε μεγαλύτερους οργανωμένους χώρους πρασίνου πέραν των ορίων του αστικού ιστού.

Βέβαια όσο αυτοί οι χώροι διασφαλίζουν περισσότερη επαφή με το φυσικό περιβάλλον και ταυτόχρονα περισσότερες δραστηριότητες προς το κοινό. Λόγου χάρη, αθλητικές ασκήσεις στη φύση, ψυχαγωγία, παράγοντες κατάλληλοι να διαφυλάξουν την ψυχική και σωματική υπηρεσία και την υποκειμενική ευημερία των πολιτών (Bird, 2007).

Έν κατακλείδι, τό φυσικό περιβάλλον άσκει μία δύναμη στους άνθρώπους, μέ τέτοιο τρόπο ώστε νά διασφαλιστεί ή ψυχική τους διάθεση στα πλαίσια τής εύδαιμονικής εύημερίας. Αυτό όφείλεται στη δύναμη τών ανθρώπων ώστε νά επαναπροσδιορίσουν τή ζωή τους, θέτοντας νέους στόχους, αντιμετωπίζοντας καθημερινές δυσκολίες καί εκπληρώνοντας τίς επιθυμίες τους. Μόνο θετικά στοιχεία λοιπόν μπορεί νά έχει ή έπαφή τών ανθρώπων μέ τούς χώρους πρασίνου, πού βρίσκονται σέ μία άστική πόλη άνεξαρτήτως ήλικίας καί φύλλου, άν αναλογιστεί κανείς ότι κρίνεται σκόπιμο τά παιδιά καί οί ήλικιωμένοι νά περνούν χρόνο σέ πάρκα καί πλατείες γιά παιχνίδι καί χαλάρωση κατά όμολογία πολλών μελετητών (Bird, 2007).

Έρευνες έχουν δείξει πώς οί άνθρωποι πού κατοικούν σέ άστικό περιβάλλον άναζητούν χώρους πρασίνου σέ κοντινές περιοχές από τήν κατοικία τους, καθώς είναι μία διαδεδομένη ψυχολογική δραστηριότητα άνεξαρτήτως ήλικίας αλλά είναι καί ένας τρόπος τά παιδιά νά γευτούν τήν όμορφιά τής φύσης, απολαμβάνοντας έναν περίπατο ή μία βόλτα μέ τό ποδήλατο ή άκόμη καί πίκ-νίκ ανάλογα μέ τίς καιρικές συνθήκες πού επικρατούν.

Άρκετοί κάτοικοι δείχνουν νά είναι δυσανεστημένοι όταν κατοικούν σέ περιοχές μέ μεγάλες έλλείψεις ως πρός τήν καταλληλότητα τών υπαίθριων χώρων αλλά καί τών άρτια έξοπλισμένων πάρκων καί πλατειών γιά τήν χαλάρωση καί τήν άναψυχή τόσο τών παιδιών όσο καί τών ένηλίκων. Είναι εύρέως διαδεδομένο πώς τό παιχνίδι τών παιδιών στη φύση καί στους χώρους πρασίνου άν διαμένουν σέ άστική γειτονιά, προάγει τήν κοινωνικότητα τους, αυξάνει τήν φαντασία τους αλλά ταυτόχρονα αναπτύσσονται κινητικά νοητικά καί συναισθηματικά.

Τέλος, οί ήλικιωμένοι έχουν τή δυνατότητα νά απολαύσουν τόν ήλιο καί νά χαλαρώσουν από τήν ρουτίνα τής καθημερινότητας τόσο σωματικά όσο καί ψυχικά. Η Ελλάδα μία μεσογειακή χώρα, παρέχει στους πολίτες τή δυνατότητα από τίς 365 τό χρόνο τίς 360 νά απολαμβάνουν τόν ήλιο, είναι άδικο λοιπόν οί γειτονιές τους νά μήν έχουν μεγάλους καί εύρύχωρους χώρους πρασίνου (Bonaiuto, 2004).

2.12 Άτομα και κοινωνικές σχέσεις

Οι κοινωνικές σχέσεις δέν είναι μόνο ένας συνδετικός κρίκος ανάμεσα στους ανθρώπους ή απλώς μία έκφραση που χρησιμοποιείται καθημερινά μεταξύ αυτών. Άλλά οι κοινωνικές σχέσεις δημιουργούνται μέσα από τή φύση του πολιτισμού καί αποτελούνται από τά γνωρίσματα μιās κοινωνίας. Άναπλάθουν βασικές αξίες τής προσωπικότητας ενός ανθρώπου καί δημιουργούν ένα νέο εύρος αναζήτησης που καθορίζει τό νόημα τής ζωής τών ατόμων μιās κοινωνίας. Άπό τά παλαιότερα χρόνια, ό άνθρωπος είχε αντιληφθεί, πώς όχι μόνο δέν μπορούσε νά πορευτεί μόνος του αλλά δέν θά καταφέρει νά γνωρίσει τίς πτυχές του ίδιου του έαυτου του εάν δέν υπάρχει κάποιος οίκεϊος του στό κοντινό του περιβάλλον (Braudel, 2002).

Ή έννοια τών κοινωνικών σχέσεων, περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα έπιμέρους σχέσεων, όπως γιά παράδειγμα, τίς επαγγελματικές σχέσεις, τίς φιλικές σχέσεις, τίς συγγενικές σχέσεις, τίς σχέσεις ανάμεσα στους γείτονες οί όποιες είναι περισσότερο αναπτυγμένες σέ μία αγροτική περιοχή άπ' ότι σέ μία αστική γειτονιά, τίς πολιτικές σχέσεις, κ.λπ. Ή δημιουργία αυτών τών σχέσεων έχει ως άπώτερο σκοπό τήν δημιουργία κοινωνικών ρόλων καί τήν ανάπτυξη του πνευματικού κόσμου του κάθε ανθρώπου (Goleman, 2006). Σήμερα, οί κοινωνικές σχέσεις δοκιμάζονται πολύ σκληρά. Ή οικονομική κατάσταση τών οικογενειών καί ή καταναγκαστική ώθηση στά ευρύ κοινωνικά στρώματα, στή ζώνη τής φτώχειας καί τής περιθωριοποίησης είναι ένα θέμα που άπασχολεί τούς πολίτες καθημερινά. Άν αυτό τό φαινόμενο συνεχιστεί γιά περισσότερα χρόνια τότε θά έπέλθει πλήρης καταστροφή στίς κοινωνικές σχέσεις κατάσταση που δέν θά είναι αντιμετώπισιμη (Hessel, 2011).

Ό τρόπος επικοινωνίας τών ανθρώπων μέ τά οικογενειακά τους πρόσωπα, οί φιλικές σχέσεις, τό έργασιακό περιβάλλον καθορίζεται από τό περιβάλλον στό πλαίσιο του όποιου συμβαίνει κάποιο γεγονός. Δηλαδή, οί ανθρώπινες σχέσεις μπορούν νά διαμορφωθούν χάριν του φυσικού περιβάλλοντος καί ταυτόχρονα προσδιορίζεται από τό υπόβαθρο τών κοινωνικών έμπειριών καί συνθηκών τών ατόμων. Ό κάθε άνθρωπος συμπεριφέρεται διαφορετικά, ανάλογα

μέ τό χώρο στόν όποίο βρίσκεται αλλά καί κατά πόσο τό περιβάλλον τοῦ έπιτρέπει νά πραγματοποιηθεῖ μιά πράξη (Hessel, 2011).

Οί κοινωνικές σχέσεις πού δημιουργοῦνται στό άστικό περιβάλλον καί συγκεκριμένα σέ μιά γειτονιά έχουν πολύ σημαντικό ρόλο στήν καθημερινότητα τοῦ κάθε ανθρώπου. Έρευνητές, έπισημαίνουν πώς οί άριστες σχέσεις μεταξύ τῶν κατοίκων μιᾶς περιοχῆς προάγουν τό αἶσθημα ασφάλειας μεταξύ τῶν κατοίκων αλλά καί τούς δίνουν τή δυνατότητα έλευθερίας έκφρασης καί κινήσεων στό χώρο τῆς γειτονιάς. Επίσης, όταν οί γείτονες εἶναι κοινωνικοί μεταξύ τους καί καλοπροαίρετοι πρὸς τούς γείτονες τους μποροῦν νά δημιουργηθοῦν φιλίες ἀναλλοιώτες στό χρόνο. Ἀντίθετα, υπάρχουν γείτονες ἀποξενωμένοι, χωρίς νά έχουν ἀναπτύξει τό αἶσθημα τῆς κοινωνικότητας πού ασκοῦν κριτική ὁ ἓνας στόν ἄλλον, ἐνοχλώντας τους ἀκόμη καί ἡ παρουσία κατοικίδιων ζῶων στήν περιοχή τους (Bonaiuto, 2004).

Τέλος, οί κοινωνικές σχέσεις, εἶναι σαφές ὅτι προωθοῦν θετικά στοιχεῖα στήν προσωπικότητα τῶν ἀνθρώπων καλλιεργώντας τό πνεῦμα καί τήν αἰσθητική ἀντίληψη γιά τή ζωή (Hessel, 2011).

2.13 Βασικές ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας

Ἡ ἀνάγκη γιά συλλογική φροντίδα προϋπῆρχε πρὶν δημιουργηθοῦν οἱ άστικές πόλεις, ἡ δημόσια ὑγεία καί ἐκπαίδευση τῶν πληθυσμῶν σέ διάφορα επίπεδα ἀπασχολεῖ σημαντικά τούς διεθνείς ὀργανισμούς ὑγείας καί πρόνοιας. Ὅμως, εἶχε ἀποσπασματικό χαρακτήρα καί στοχεύει στά πλαίσια μιᾶς κοινότητας μέ σκοπό τήν παραγωγική δραστηριότητα ὥπως γιά παράδειγμα στήν προώθηση κάλυψης βιοτικῶν ἀναγκῶν. Σήμερα, περίπου ἓναν αἰῶνα μετά ἀπό τήν ἐμφάνιση τοῦ ὅρου κράτος πρόνοιας, ἀναφέρεται, σέ συγκεκριμένη ἱστορικά μορφή ὀργάνωσης ἑνός φάσματος τό ὁποῖο καλύπτει ἀνάγκες μέ ἓνα μοντέλο μὴ ἀποδεκτό κοινωνικά. Ἡ διαδικασία ὁλοκλήρωσης τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί ἡ ἔνταξή του στόν κοινωνικό ἴστό μέ στόχο τόσο τήν εἰρήνη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅσο καί τήν ἐξισορρόπηση τῆς κοινωνικῆς ἀναπαραγωγῆς ἀποτελοῦν τά δύο κύρια χαρακτηριστικά:

- i. *Τό οἰκονομικό:* ἡ κοινωνία τῆς πολιτείας εἶναι καθοριστικός παράγοντας τῆς στήριξης γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ἀγορᾶς.

- ii. *Τό κοινωνικό*: στοχεύει στη ρύθμιση και την αντιμετώπιση των οικονομικών έπιπτώσεων μέσω της κοινωνικής συνοχής (Στασινοπούλου, 2006).

Ο όρος, κράτος πρόνοιας, δημιουργήθηκε να δηλώσει συγκεκριμένη μορφή αναζήτησης της κοινωνικής λειτουργίας σέ ένα αστικό περιβάλλον, έχοντας ιδεολογικό στόχο. Όταν ή υπηρεσίες πρόνοιας θεσμοθετήθηκαν απέκτησαν εϋθύνη όχι μόνο στη διαμόρφωση ενός μηχανισμού ό όποιος ανταποκρίνεται στη γραφειοκρατία αλλά εισχωρεί στόν κοινωνικό ιστό, μέσω της κρατικής μορφής μέσα στην τοπική κοινότητα. Η ανάληψη της εϋθύνης από τό κράτος για την φροντίδα όλου του πληθυσμού, παρατηρείται από ένα πρόγραμμα κοινωνικής ασφάλισης για άνέργους, ήλικιωμένους, άσθενείς και άτομα μέ ιδιαιτερότητες για την ένιςχυση και τό διαχωρισμό του ρόλου της κοινωνικής πρόνοιας.

Όταν τό κράτος φροντίζει για την προστασία του περιβάλλοντος, παραχωρήσει έπιδοτήσεις συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών, παρέχει άμεσες υπηρεσίες και άσκει έλεγχο στά προϊόντα τότε θά καταφέρει να έπιδρα έν καιρῳ χρόνου μέ άμεσο ή έμμεσο τρόπο, την έκταση, του χαρακτήρα και τη μορφή κατανάλωσης καθώς αναλαμβάνει όμαδικές μορφές κάλυψης όπως στην έκπαίδευση και τη δημόσια υγεία. Τέλος, μακροπρόθεσμα, μέσω της φροντίδας στην οικογενειακή πολιτική αλλά και στην άνάμειξη της παιδικής φροντίδας και έκπαίδευσης ρυθμίζει τό κοινωνικό σύνολο από γενιά σέ γενιά (Στασινοπούλου, 2006).

Η δημόσια υγεία και έκπαίδευση έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην καθημερινότητα των πολιτών τόσο των νέων όσο και των ήλικιωμένων. Οι υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας λαμβάνονται υπόψιν στην αύξηση και διατήρηση της ποιότητας ζωής αλλά στην ψυχολογική κατάσταση παιδιών και ένηλίκων. Η πολιτεία, έχει ένα δύσκολο έργο, να προσφέρει καθημερινά μέ αίσθημα εϋθύνης την ύψιστη άνάγκη των πολιτών για υγειονομικής περίθαλψης και έκπαίδευσης και να διαφυλάσσει αυτήν την βοήθεια σέ όλους τους πολίτες του κάθε κράτους. Αυτό μπορεί να υλοποιηθεί στό χώρο της υγείας άφενός μέ τό κατάλληλα εξειδικευμένο προσωπικό και παροχή πρώτων ύλων, για την έξυπνρήτηση τόσο του προσωπικού όσο και των άσθενών, άφετέρου στη συντήρηση των νοσοκομειακών έγκαταστάσεων.

Ένα ολοκληρωμένο σύστημα υγείας, μπορεί νά βελτιώσει τή ζωή τῶν πολιτῶν ὄχι μόνο ὅταν βρίσκονται σέ κάποια ὑπηρεσία ἀλλά καί στήν καθημερινή του ζωή. Αὐτό μπορεί νά συμβεῖ μέ τόν ἔλεγχο τροφίμων, μέ τή διατήρηση τοῦ πόσιμου νεροῦ καί μέ τήν ἀσφάλεια τῶν καταναλωτῶν. Ἐπιπλέον, οἱ ἡλικιωμένοι χρειάζονται φροντίδα καί ἐνημέρωση γιά τίς βασικές ἀνάγκες ὅταν αὐτό δέν εἶναι ἐφικτό ἀπό συγγενικά ἢ φιλικά πρόσωπα τους (Hessel, 2011).

Ἡ ἐκπαίδευση ἀξίζει τήν ἴδια ὑψιστή σημασία στή φροντίδα καί στήν ὀργάνωση τῶν σχολικῶν καί πανεπιστημιακῶν μονάδων. Ἐκτός ἀπό τήν συντήρηση μιᾶς σχολικῆς αἴθουσας καί αὐλῆς, χρειάζεται ἡ πολιτεία νά προβλέπει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά μπορέσουν οἱ μαθητές καί οἱ φοιτητές νά φτάσουν στά ἐκπαιδευτικά κέντρα μέσα ἀπό ἕνα δημόσιο σύστημα μεταφορῶν, ὅταν τά παιδιά καί οἱ ἔφηβοι δέν ἔχουν νά πηγαίνουν μέ τά πόδια ἂν τό σχολεῖο βρίσκεται σέ ἄλλη περιοχή ἀπό τήν κατοικία τους (Hessel, 2011).

Ἀρκετοί ἐρευνητές, ὑποστηρίζουν, πῶς στό ἀστικό περιβάλλον οἱ κάτοικοι ἔχουν ἀνάγκη τήν ὁργανωμένη διαχείριση τῶν ὑπηρεσιῶν υγείας καί πρόνοιας γιά νά καλύψουν τίς βασικές ἀνάγκες τόσο τῶν ἰδίων ὅσο καί τῶν οἰκογενειῶν τους. Ἡ δημόσια υγεία καί ἡ δημόσια ἐκπαίδευση εἶναι ἀδιαπραγμάτευτες παροχές γιά τόν κάθε πολίτη, διαφυλάσσοντας τήν ἀσφάλεια καί τήν υγεία τοῦ καθενός μέσα ἀπό ἕνα κατάλληλα ἐξοπλισμένο σύστημα.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μαθητές ἐπιθυμοῦν νά διαφυλάσσεται στό ἀκέραιο ἀφενός τό ἐκπαιδευτικό σύστημα μέσω τῶν κατάλληλων παροχῶν, ἀφετέρου τή μετακίνηση τους στίς σχολικές αἰθουσες ὅταν δέν ὑπάρχουν ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα σέ κοντινές περιοχές ἀπό τόν τόπο κατοικίας τους καί δέν εἶναι προσβάσιμα μέ τά πόδια. Τέλος, εἶναι ἀδιαπραγμάτευτη ἡ βοήθεια ἡλικιωμένων ἀπό τήν κοινωνική πρόνοια καί ἀπό τήν δημοτική ἀστυνομία εἴτε ἡ παροχή πληροφοριῶν εἴτε κάποια ἄλλη ἀναγκαία φροντίδα (Bonaiuto, 2004).

Ἐν κατακλείδι, τό στάδιο ἐξέλιξης τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας μέχρι σήμερα, ἕνας κύριος παράγοντας τῆς ἀνάπτυξης τοῦ κράτους πρόνοιας, εἶναι ὁ χαρακτήρας καί ἡ μέγιστη κοινωνικῆς παρέμβαση πού ἔχουν ἀντιληφθεῖ οἱ πολῖτες (Στασινοπούλου, 2006).

2.14 Πολιτιστικές υπηρεσίες ψυχαγωγίας

Η ανάγκη του ανθρώπου για ψυχαγωγία και διασκέδαση είναι ένα ξμφυτο συναίσθημα στη ζωή του καθενός. Η αναγκαιότητα αυτής της πράξης κατέχει την ίδια θέση στην ιεραρχία των ατόμων για στέγη και τροφή (Νατσιοπούλου, 2012). Ο κάθε άνθρωπος, μέσα από την ψυχαγωγία και τον πολιτισμό ικανοποιεί τις ψυχικές του ανάγκες, αυξάνει στην ποιότητα ζωής του, θεμέλια απαραίτητα για να πορευτεί στη ζωή του, στην καθημερινότητά του και έτοιμος να αντιμετωπίσει τις αναποδιές που τυχόν συμβαίνουν (Στασινοπούλου, 2006).

Σέ όλη αυτή τη διαδικασία έχει χρέος να συμβάλλει ή πολιτεία και να φροντίζει στο άκέραιο τό αναφαίρετο δικαίωμα των πολιτών για συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή. Η τοπική αυτοδιοίκηση, μέ δημιουργικότητα και κριτική σκέψη, έντάσσει τόν αναπτυξιακό ρόλο που έχει, ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης που έπικεντρώνεται στις ανάγκες του ανθρώπου μέσω του οικονομικού, κοινωνικού πολιτιστικού, μορφωτικού και ψυχαγωγικού τομέα (Στασινοπούλου, 2006).

Έρευνες έχουν αποδείξει πώς οι κάτοικοι σέ ένα αστικό περιβάλλον αποζητούν βασικές πολιτιστικές υπηρεσίες γιατί σέ κάποιο ποσοστό λείπει ή ψυχαγωγία και άθληση στη γειτονιά τους. Αρχικά μέσα από δράσεις στίς έπαρκώς έξοπλισμένες άθλητικές εγκαταστάσεις και ύστερα μέ μή οργανωμένες δραστηριότητες αναψυχής στους χώρους πρασίνου των περιοχών τους (Bonaiuto, 2004).

Η πολιτιστική ανάπτυξη της κάθε πόλης, περιοχής και γειτονιάς συμβάλλει στην εξέλιξη και στην ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνικότητας τόσο των πολιτών όσο και της πολιτείας μέσω της αξιοποίησης των πολιτιστικών προτύπων. Τά πολιτιστικά πρότυπα έχουν εξέχουσα σημασία στην ύλοποίηση μιās πολιτιστικής δράσης καθώς κάθε πρόγραμμα για ψυχαγωγία αξιολογείται τόσο οικονομικά όσο και πολιτιστικά. Έπιπλέον, ή πολιτιστική δράση ένισχύει την συνεργασία μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και του συλλογικού ιδιωτικού τομέα μέσα από προγράμματα για την αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σέ κάθε σύγχρονη και εξέλιγμένη περιοχή παραμένει πρωταρχικός σκοπός των ανθρώπων ή διατήρηση και ή εξέλιξη της φύσης αλλά και

τῶν ἡθῶν καί τῶν ἐθίμων μέσω δραστηριοτήτων γιά καταγραφή, συντήρηση καί ἔκθεση στοιχείων γιά τοὺς κατοίκους κάθε περιοχῆς.

Ἐπίσης, ἡ πολιτιστική ζωή τῶν πολιτῶν σέ ἓνα ἀστικό περιβάλλον ἐξαρτᾶται ἀρκετές φορές ἀπό τίς ὑποδομές πού ὑπάρχουν σέ κάθε τμήμα μιᾶς πόλης. Οἱ πολιτιστικές ὑποδομές περιλαμβάνουν κτήρια ὅπως γιά παράδειγμα, βιβλιοθήκες, πινακοθήκες, πνευματικά καί πολιτιστικά κέντρα, θέατρα, κινηματογράφους, καλλιτεχνικές σχολές καί κέντρα ἀθλητισμοῦ κατάλληλα ἐξοπλισμένες, μέ συνεχόμενη κτιριακή συντήρηση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν ἀνεξαρτήτως εἰσοδήματος καί ἐθνικότητας (Μπιτσάνη, 2004).

Τέλος, δέν πρέπει νά παραλείπεται ἡ συμμετοχή παιδιῶν καί νέων στά πολιτιστικά δρώμενα μιᾶς περιοχῆς καθὼς ἡ ψυχαγωγία μέσω τοῦ θεάτρου, τοῦ χοροῦ, τῆς μουσικῆς καί τῆς κίνησης, τῶν εἰκαστικῶν καί τῶν ὑπαίθριων παιχνιδιῶν συμβάλλουν οὐσιαστικά στή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τους, προωθοῦν τή δημιουργικότητα τους, νά ἐρεθίσουν τή φαντασία τους καί νά ἐκφραστοῦν μέ διαφορετικούς τρόπους (Schirrmacher, 2008).

2.15 Βασικές ἐμπορικές ὑπηρεσίες

Οἱ ἐμπορικές ὑπηρεσίες ἀπαρτίζονται κυρίως στό ἀστικό περιβάλλον καί χαρακτηρίζονται ἀπό τόν διαχωρισμό δραστηριοτήτων γιά ἐμπόριο. Οἱ πόλεις ἀπό τά παλαιότερα χρόνια κατεῖχαν τό κεντρικό σημεῖο συγκέντρωσης καταστημάτων, στοχεύοντας στήν ἐξυπηρέτηση τῶν πολιτῶν καί κινοῦνταν σέ ἀνταγωνιστικό πλαίσιο (Γραμμένου, 2012).

Ὑπάρχει μία θεωρία, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἡ Θεωρία τῶν Κεντρικῶν Τόπων (Central Place Theory) ἡ ὁποία διαπιστώθηκε γιά πρώτη φορά τή δεκαετία τοῦ 1930 καί ἀποτελέσσει τήν πρώτη ἀπόπειρα γιά ἐρμηνεία τοῦ συνόλου τῶν οἰκισμῶν στό ἀστικό ἱστό, καί καταλήγει πῶς θά ἔπρεπε νά ἦταν ὀργανωμένη μιά ἀστική γειτονιά καί ὄχι μία πῶς εἶναι στήν πραγματικότητα σέ ἀρκετές χώρες.

Συνεπῶς νά ὑπῆρχε μία ὁμοιόμορφη κτιριακή κατανομή, μέ εὐκόλη μετακίνηση καί ἓναν τύπο μεταφορᾶς γιά ὅλους τοὺς πολίτες, ἔτσι ὥστε ὁ καθένας νά σκέπτεται οἰκονομικά καί οἰκολογικά. Ξεκινώντας ἀπό αὐτήν τήν ὑπόθεση οἱ οἰκισμοί λειτουργοῦν γιά νά

έξυπηρετήσουν και νά προσφέρουν αγαθά σέ όλους τούς κατοίκους όποιασδήποτε περιοχής μιās πόλης. Συνεπώς, ή σημερινή πραγματικότητα εἶναι ἀναγκαῖο νά διαφυλάσσει τήν ἐξυπηρέτηση ὄλων τῶν πολιτῶν στά πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί τῆς ἱκανοποίησης τῶν περισσότερων ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων μέσω τῶν καταστημάτων ἢ τῶν ἐμπορικῶν κέντρων (Sevtsuk, 2010).

Σχετικά μέ τά ἐμπορικά κέντρα πού ὑπάρχουν στά ὅρια τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος ἀνακαλύφθηκαν στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα καί ἀποτελοῦνται ἀπό δομές πού ὑποστηρίζονται στόν ἀστικό ἰστό καί στίς μεταβολές τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Μέ τό πέρασμα τῶν χρόνων οἱ ἐμπορικές ὑπηρεσίες παρουσιάζονται ἀλληλένδετες μέ τό κοινωνικό, τό πολιτισμικό καί τό οἰκονομικό περιβάλλον στίς ἀνεπτυγμένες περιοχές ὅχι μόνο ὡς χῶροι ἀγορᾶς ἀλλά καί ὡς χῶρος συλλογικῆς δραστηριότητας καί ἐργασίας.

Στίς μέρες μας, ἀρκετά ἐμπορικά συγκροτήματα παρουσιάζονται στό ἀστικό περιβάλλον, ἄλλα ὡς δημόσιοι χῶροι καί ἄλλα ὡς ἰδιωτικοί χῶροι. Ἡ ἐγκατάσταση ἐνός ἐμπορικοῦ κέντρου σέ μία λιγότερη δημοφιλή περιοχή ἔχει τή δυνατότητα νά τήν ἀναβαθμίσει καί νά γίνει πόλος ἑλξης τόσο γιά τούς κατοίκους τῆς συγκεκριμένης περιοχῆς ὅσο καί γιά κάποιας μακρινότερης ἐνισχύοντας τή μεταφορά τῶν πολιτῶν σέ αὐτήν (Στασινοπούλου, 2006).

Οἱ ἐμπορικές ὑπηρεσίες καθορίζουν τήν καθημερινότητα τῶν πολιτῶν, καθῶς συμβάλλουν στήν ψυχική καί σωματική τους ὑγεία, στήν ἐργασία τους, στό εἰσόδημα τους καί στήν κοινωνικότητα τους. Μέ αὐτά τά καθημερινά στοιχεῖα, ὅχι μόνο διατηρεῖται ἀλλά καί αὐξάνεται ἡ ποιότητα ζωῆς στόν ἀστικό ἰστό. Συμπερασματικά, ὁ δῆμος καί ἡ πολιτεία πρέπει νά διαφυλάξουν στό ἀκέραιο τήν ὑλοποίηση τῶν βασικῶν ἀναγκῶν τῶν πολιτῶν καί τοῦ περίγυρου τους. Ἡ πρώτη δράση, εἶναι νά μεριμνήσουν γιά τόν τρόπο καί τήν ποιότητα μεταφορᾶς τῶν πολιτῶν στά ἐμπορικά κέντρα καί καταστήματα μέσω ἐνός κατάλληλα διαμορφωμένου ὁδικοῦ δικτύου ἀλλά καί τῶν μέσων μαζικῆς μεταφορᾶς καί ἔπειτα τήν ποικιλία καί τόν ἐξοπλισμόν αὐτῶν (Γραμμένου, 2012).

Ὁ κάθε κάτοικος ὀφείλει νά σέβεται καί νά δείχνει ἰδιαίτερη προσοχή καί φροντίδα στήν περιοχή ὅπου κατοικεῖ. Ἄν κάποιος ἀπό τό κατάστημα τῆς γύρω περιοχῆς δέν καταφέρνει νά ἐξυπηρετεῖ ὅλους

τούς πολίτες της γειτονιάς τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά, μπορεί να γίνει τό ξναυσμα κάποιων ανθρώπων ώστε να δημιουργήσουν τό δικό τους έμποριο και να έξυπηρετηθούν ακόμη και οί πολίτες πού δέν καταφέρνουν να μετακινηθούν όπως για παράδειγμα οί ήλικιωμένοι (Sevtsuk, 2010). Έρευνες έπισημαίνουν της τρίτης ήλικίας για την κατασκευή όλων των ειδών των καταστημάτων στις περιοχές τους αλλά και των ύπολοίπων κατοίκων για την εύρεση όλων των προϊόντων στά συνοικιακά καταστήματα (Bonaiuto, 2004).

Συνοψίζοντας, έπειδή οί έμπορικές ύπηρεσίες καλύπτουν τίς βιοτικές ανάγκες των πολιτών, ή ποικιλία τους και συντήρησή τους είναι ύψιστης σημασίας για την ποιότητα ζωής του κάθε πολίτη (Bonaiuto, 2004).

2.16 Δίκτυο μεταφορών

Τά Μέσα Μαζικής Μεταφοράς είναι μία σύγχρονη τάση πού παρατηρείται αρκετά χρόνια στό αστικό περιβάλλον για τό λόγο αυτό μία πόλη μπορεί να χαρακτηριστεί ως «πόλη του αυτοκινήτου». Μετά τό τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου κυριαρχούσε στις πόλεις τό αυτοκίνητο μέ αποτέλεσμα τή δημιουργία νέων αυτοκινητοδρόμων για εύκολη μετακίνηση στην εργασία ανθρώπων πού βρισκόταν στά προάστια. Έπίσης, οίκοδομήθηκαν αρκετοί έλεύθεροι χώροι πού βρίσκονται στό κέντρο μις πόλης, προκειμένου να δημιουργηθούν συγκοινωνιακές γραμμές, στοχεύοντας στην έξυπνέτηση όλων των πολιτών.

Σήμερα, οί μεταφορές των πολιτών μέσω των μέσων μαζικής μεταφοράς, είναι αναπόσπαστο κομμάτι μις κοινότητας. Έχει παρατηρηθεί ότι στά μεγάλα αστικά κέντρα οί άνθρωποι κάνουν στροφή πρós τά μέσα μαζικής μεταφοράς (τρόλεϊ, τράμ, μετρό) αλλά και ή προτίμηση στά αυτοκίνητα παραμένει ύψηλή. Είναι τό αντίκτυπο των δραστηριοτήτων σε ένα χώρο πού δημιουργείται από την ανάγκη των πολιτών να ύλοποιήσουν μία έπιθυμία τους μέ τά μέσα μαζικής μεταφοράς. Τά τελευταία χρόνια, παρατηρήθηκε μία ιδιαίτερη αύξηση στη χρήση όχημάτων τόσο στον αστικό όσο και στο ύπεραστικό ιστό λόγω της αύξημένης καθημερινότητας των πολιτών, και την ανάγκη για εργασία, ψυχαγωγία και κοινωνικοποίηση.

Στό πλαίσιο της ανάγκης για βιώσιμη ανάπτυξη μέ ύγιή περι-

βαλλοντική μετακίνηση κρίνεται απαραίτητη αφενός για την ποιότητα ζωής των πολιτών, αφετέρου για την διατήρηση ενός υγιούς περιβάλλοντος. Αυτό συνεπάγεται με την προσπάθεια τόσο των πολιτών όσο και της πολιτείας, με την μείωση μεταφορών και των μετακινήσεων στον τομέα της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος (Παπαδάκη, 2018).

Με τό πέρασμα των χρόνων, η χρήση των μέσων μεταφοράς πλέον όχι μόνο κρίνεται αναγκαία αλλά οι άνθρωποι εξαρτώνται από αυτά θυσιάζοντας δημόσιους χώρους, χώρους άναψυχής, λόγου χάρη πάρκα, πλατείες, χώρους πρασίνου και άθλητικά κέντρα προκειμένου να κατασκευαστούν σταθμοί και στάσεις λεωφορείων, αυτοκινητόδρομοι και άλλες ύποδομές μεταφοράς (Parapari, 2010).

Όσον άφορ ά, την άλόγιστη χρήση γής για μεταφορές είναι μία σχέση εξάρτησης πού έπηρεάζεται από άρκετους παράγοντες. Πιό άναλυτικά, δημιουργείται μία άμφίδρομη σχέση για να πραγματοποιηθούν οι δραστηριότητες μεταφορών χρησιμοποιώντας πόρους της γής. Πιό άναλυτικά γίνεται διαχωρισμός των χρήσεων γής σε οικιστικές, βιομηχανικές και έμπορικές ζώνες για να πραγματοποιηθούν οι δραστηριότητες των ανθρώπων όπως για παράδειγμα ψυχαγωγία και εργασία. Με αυτό τον διαχωρισμό πραγματοποιούνται μετακινήσεις ώστε να καλύψει την μεταξύ τους άπόσταση.

Οι παράγοντες πού καθορίζουν τις μετακινήσεις συνήθως είναι ή εργασία και ή κατοικία. Σύμφωνα με άρκετους μελετητές ή κατοικία είναι ο μόνος παράγοντας πού έπηρεάζει τις μετακινήσεις των πολιτών με τά μέσα μαζικής μεταφοράς αλλά και ή εργασία έπιδρ ά ακόμη περισσότερο στις μεταφορές. Η αύξημένη χρήση του δικτύου μεταφορών έχει ως άποτέλεσμα να μειώσει την άνάγκη του ανθρώπου για χρήση έναλλακτικών μορφών μεταφοράς όπως για παράδειγμα τό περπάτημα ή τό ποδήλατο (Λιανοπούλου, 2007).

Άναφορικά με τή σχέση των πολιτών άνάμεσα στο όδικό δίκτυο σε ένα άστικό περιβάλλον και συγκεκριμένα σε γειτονίες, κυριαρχεί ή χρήση των μέσων μεταφοράς για να πραγματοποιήσουν οι άνθρωποι τις καθημερινές τους δραστηριότητες είτε αυτές άφορούν την εργασία τους, είτε την έπισκεψιμότητα στο κέντρο της πόλης. Έρευνες έχουν δείξει την άνάγκη του κοινού για την ύπαρξη ενός καλά οργανωμένου και έπαρκους δικτύου μεταφορών από και προς τις γειτο-

νιές τῶν πολιτῶν, μέ στάσεις λεωφορείων σωστά κατανεμημένες καί τά δρομολόγια αὐτῶν νά πραγματοποιοιοῦνται συχνά (Bonaiuto, 2004).

2.17 Χαρακτηριστικά τρόπου ζωῆς

Στίς ἀστικές πόλεις, παρότι κατοικοῦνται ἀπό μεγάλο ὄγκο τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ εἶναι ἀρκετά σημαντικές καί λόγος εἶναι πῶς ἐκεῖ πραγματοποιοιοῦνται δραστηριότητες πού σχετίζονται μέ τό κοινωνικό καί οἰκονομικό περιβάλλον (Mori & Christodoulou, 2012). Τά μεγάλα ἀστικά κτήρια καί ὁ δομημένος πολεοδομικός σχεδιασμός ὀρίζει τόν ἀστικό ἴστό. Ἡ πόλη κατακτᾷ ἀναγνωρισιμότητα καί γίνεται πόλος ἑλξης ὥστε οἱ πολίτες νά καταφέρουν νά κατοικήσουν καί νά ἐργαστοῦν. Μία μελέτη πού πραγματοποιήθηκε στήν Εὐρώπη ἀναφέρει, ὅτι μεγάλο ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ περνᾷ σχεδόν ὅλο τό χρόνο τῆς ζωῆς του μέσα σέ κτήρια. Μπορεῖ οἱ πόλεις λοιπόν νά συμβάλλουν στήν οἰκονομική καί κοινωνική ἀνάπτυξη ἀλλά μειώνουν αἰσθητά τήν ποιότητα ζωῆς τῶν κατοίκων καί τοῦ περιβάλλοντος λόγω τῶν ἐξωτερικῶν παραγόντων (Τριανταφύλλου, 2010).

Ἡ ἔντονη ἀστικοποίηση πού παρατηρεῖται συχνά, προκαλεῖ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος, μείωση τῆς ποιότητας ἀέρα καί ἔντονη ἠχορύπανση καί ἔχει ἀντίκτυπο στό φυσικό περιβάλλον χρησιμοποιώντας ἀλόγιστα τούς φυσικούς πόρους οἱ ὁποῖοι δέν εἶναι ἀνεξάντλητοι, καλύπτοντας τίς τωρινές ἀνάγκες χωρίς νά σκεφτοῦν αὐτές πού θά προκύψουν στό μέλλον (Mori & Christodoulou, 2012). Συνεπῶς, οἱ παγκόσμιοι ὀργανισμοί ἔχουν καταβάλει τεράστια προσπάθεια προκειμένου νά ἀναπτυχθεῖ ἡ βιωσιμότητα τῶν πόλεων μέσω τοῦ εὐρύ κοινοῦ.

Ἐπίσης, εἶναι σημαντική ἡ ἀξιολόγηση γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος ὥστε νά γίνει σωστή ἐπιλογή δραστηριοτήτων πού πραγματοποιοιοῦνται σέ μία χώρα. Ἐπίσης, ἡ συντήρηση τῶν πόλεων καί τῶν κτηρίων πού ὑπάρχουν ἐκεῖ, ὥστε νά ἀνταποκριθεῖ στίς περιβαλλοντικές προκλήσεις καί τό φυσικό περιβάλλον νά ἀνταπεξέλθει στίς ἀνάγκες καί στήν εὐημερία τῶν ἐπόμενων γενεῶν (Mori & Christodoulou, 2012).

Ὁ διαφορετικός τρόπος μελέτης στήν κατασκευή, τήν ἀνακαίνιση καί τήν κατεδάφιση ἐνός κτηρίου σέ ἓνα σχεδιασμένο περιβάλλον,

προσφέρει δυνατότητες βελτίωσης τόσο περιβαλλοντικές όσο και οικονομικές σε μία πόλη και ταυτόχρονα επηρεάζει όχι μόνο τον τρόπο ζωής των πολιτών αλλά και την ευημερία και ποιότητα ζωής τους (Τριανταφύλλου, 2010). Έπιπλέον, η βιώσιμη πόλη, επηρεασμένη από το νοικοκυριό, τη βιώσιμη οργάνωση, της εργασίας και της άθλησης, της ψυχαγωγίας και της εκπαίδευσης μπορεί να εξελιχθεί σύμφωνα με τις υπηρεσίες που χρειάζεται το κοινό για να εξελιχθεί με την αντιμετώπιση των ανθρώπινων αναγκών και έπειτα να συνδράμουν στην εξέλιξη της ανθρώπινης προσωπικότητας ώστε οι πολίτες να ανταπεξέλθουν στα καθημερινά προβλήματα που προκύπτουν.

Η πόλη μπορεί να συνδράμει περισσότερο στον τρόπο ζωής των ανθρώπων, δίνοντας τους τη δυνατότητα να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματα τους μέσω της φύσης. Ένα μέρος της πόλης, πρέπει να συμβάλει στην κοινωνία και να μην λειτουργεί ενάντια στο περιβάλλον και την βιοποικιλότητα (Mori & Christodoulou, 2012).

Συμπερασματικά, μέχρι σήμερα δεν υπάρχει μία βιώσιμη πόλη ή όποια να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των πολιτών για ψυχική υγεία και ισορροπία. Έρευνες δείχνουν την ανάγκη των κατοίκων για μία καθαρή ατμόσφαιρα σε αστικές γειτονίες γεμάτες δραστηριότητες για τους κατοίκους της (Bonaiuto, 2004).

2.18 Ρύπανση

Η ρύπανση είναι ένα φαινόμενο που τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται καθημερινά στο περιβάλλον καθώς είναι αποτέλεσμα του ανθρώπινου είδους. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο ρύπανση αναφέρεται η παρουσία ρύπων στο περιβάλλον σε τέτοια ποσότητα ώστε να προκαλέσει επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στο οικοσύστημα. Τα καύσιμα των μέσων μαζικής μεταφοράς, τα μέσα θερμότητας και οι έργοστασιακές βιομηχανίες χημικών και όρυκτων, ή γεωργία, ή διαχείριση αποβλήτων συχνά προκαλούν ρύπανση στο περιβάλλον. Παρομοίως, αν όλα τα παραπάνω συμβαίνουν σε μία γειτονιά δημιουργούνται προβλήματα υγείας και μειώνει την ευημερία στους κατοίκους της εκάστοτε περιοχής. Όταν όμως πρόκειται για μία περιοχή που βρίσκεται σε ένα κεντρικό σημείο μιας πόλης και κατά συνέπεια έχει μεγάλα κτήρια και είναι πυκνοκατοικημένη, τότε αυτό συνεπάγεται με τον μεγάλο

βαθμό έπισκεψιμότητας πολιτών, μέ άποτέλεσμα νά ύπάρχουν μεγαλύτερα ποσοστά τής άτμοσφαιρικής ρύπανσης τοϋ άστικού περιβάλλοντος. Κατά συνέπεια μεγάλο τμήμα τοϋ πληθυσμοϋ δέν κατοικεί σέ ένα υγιές περιβάλλον (<https://www.eea.europa.eu/el/themes/air/intro>, χ.χ.).

Η άτμοσφαιρική ρύπανση έχει σοβαρές έπιπτώσεις στό περιβάλλον καί στόν άνθρωπο. Οί λόγοι πού συντρέχει αυτή ή άπειλή είναι έπειδή ή ρύπανση άσκει μεγάλη έπιρροή στά ιστορικά καί σύγχρονα κτήρια έξ αίτίας τής όξινης βροχής. Η όξινη βροχή περιέχει ένώσεις θείου καί άζώτου πού προκαλοϋν καταστροφή. Έπιπρόσθετα, ή μορφή, ό προσανατολισμός καί τό κλίμα είναι μερικοί παράγοντες πού συμβάλλουν μέ τήν κατασκευή τών κτηρίων νά έπιτευχθοϋν καλύτερες συνθήκες έπιβίωσης μέ όσο τό δυνατόν λιγότερη κατανάλωση ένέργειας διότι έπιφέρουν άρνητικές συνέπειες στό περιβάλλον.

Έπίσης, προκαλεί ρύπους στόν άέρα άπό τά ύψηλά έπίπεδα διοξειδίου ή άζώτου, μέ άποτέλεσμα νά δημιουργεί ξηρασία καί τά φυτά νά μήν μπορέσουν νά άναπτυχθοϋν. Όμως, οί κυριότερες έπιπτώσεις τής ρύπανσης προκαλοϋνται στήν υγεία τών πολιτών καί ιδιαίτερα σέ εύπαθείς ομάδες πού αντιμετωπίζουν άναπνευστικά προβλήματα (Παπαδάκη, 2018).

Ένα έπιπλέον πρόβλημα πού δημιουργεί ή ρύπανση, είναι ή σημαντική μείωση τής ποιότητας τοϋ άέρα, λόγω τών έκπομπών αερίων καί οί λόγοι είναι πώς δέν ισχύει πάντα ή σχέση μεταξύ τών μειωμένων έκπομπών αερίων καί τών συγκεντρώσεων ρύπων στόν άέρα. Έπίσης, ή διανομή άτμοσφαιρικών ρύπων σέ μεγάλες άποστάσεις αύξάνεται διαρκώς (<https://www.eea.europa.eu/el/themes/air/intro>, χ.χ.).

Έπιπρόσθετα, ή όδική κυκλοφορία είναι άπό τίς κυριότερες αίτιες άστικής άτμοσφαιρικής ρύπανσης καθώς προκαλεί ήχορύπανση καί σχετίζεται μέ τήν υγεία προκαλώντας χρόνια άναπνευστικά προβλήματα, άκόμη όμως συμβάλλει στήν εύημερία τών πολιτών. Άν ό κάθε πολίτης, έκανε έλάχιστη προσπάθεια καί αντί αύτοκινήτου χρησιμοποιοϋσε ποδήλατο ή πραγματοποιοϋσε ένα περίπατο σέ κοντινές άποστάσεις τότε θά ύπήρχε αισθητή μείωση τής άτμοσφαιρικής ρύπανσης. Έρευνες έπισημαίνουν πώς οί κάτοικοι άστικών περιοχών άναζητοϋν νά μείνουν σέ μία γειτονιά, όπου ή ποιό-

τητα του αέρα να είναι υψηλή, ή ρύπανση να βρίσκεται σε μικρότερα επίπεδα και να μην δημιουργείται θόρυβος από τα μέσα μαζικής μεταφοράς (Bonaiuto, 2004).

Στό πλαίσιο πολιτικής των ευρωπαϊκών κανονισμών προωθείται μία εναλλακτική μορφή μεταφορών στον αστικό ιστό, ή οποία στοχεύει στην σταδιακή μείωση όχημάτων με συμβατικά καύσιμα στις πόλεις έως το 2050, αλλά και στην εξασθένιση των ρύπων μέχρι το 2030, με σκοπό την εξάλειψη της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Τέλος, υποστηρίζεται πως η τεράστια χρήση καυσίμων μέσω των αυτοκινήτων θα δημιουργήσει στους ανθρώπους που κατοικούν στις αστικές πόλεις το αίσθημα της απροθυμίας για σωματική άσκηση ή έναν περίπατο και λιγότερη διάθεση για χρήση μέσων μεταφοράς (Παπαδάκη, 2018).

2.19 Συντήρηση

Ο σωστός τρόπος αντιμετώπισης προβλημάτων και συντήρησης ενός αστικού τοπίου είναι ο καλύτερος τρόπος πρόληψης για τη διατήρηση των στοιχείων του περιβάλλοντος και την εξυπηρέτηση αλλά διαφύλαξη της σωματικής ακεραιότητας των πολιτών. Σημαντικές κρίνονται οι ενέργειες που επηρεάζουν την καθαριότητα, τον αερισμό των κτηρίων, την συντήρηση των χώρων πρασίνου, την ανακατασκευή δρόμων και πεζοδρομίων, των ποδηλατοδρόμων, την ένδεδειγμένη άρδευση και λίπανση. Επίσης, επιβάλλεται να συντηρούνται τα δομικά υλικά που βρίσκονται στους χώρους πρασίνου αλλά και όσες πανομοιότυπες κατασκευές υπάρχουν σε ένα δομημένο αστικό περιβάλλον. Αυτό το έργο καλείται να βγάλει εις πέραν ή πολιτεία με αίσθημα ευθύνης και αλληλεγγύης προς όλους τους πολίτες (Βέρρας, Βιντζηλαίου, κ.ά., 2004).

Δημόσιοι χώροι, κτηριακές μονάδες (σχολεία, νοσοκομεία, πλατείες, εκκλησίες), μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι και ανθρώπινα έργα είναι τα άυλα χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας τα οποία κληροδοτήθηκαν από τις προηγούμενες γενεές και οφείλει ο κάθε πολίτης να τα συντηρεί και να τα προστατεύει, ώστε οι μελλοντικοί πολίτες ύστερα από τα αποτελέσματα των ατομικών και συλλογικών δραστηριοτήτων να γίνουν αντικείμενο γνώσης και έρευνα μία σύνδεση ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν (Βέρρας, Βιντζηλαίου, κ.ά., 2004).

Στά μέσα του 19ου αιώνα, ύστερα από τό κίνημα του ρομαντισμού πού έκδηλώθηκε στην Εύρώπη, ήταν τό ένauσma πρός τούς εύρωπαίους γιά τή διατήρηση κληρονομιάς καί τότε δημιουργήθηκαν οί πρῶτες θεωρίες ως πρός τόν τρόπο επέμβασης τών κτηρίων καί τόν μνημείων προκειμένου νά διατηρηθοῦν. Στίς μέρες μας, έκτός από τά μνημεία καί διατηρητέα κτήρια σημαντικό ρόλο έχει συντήρηση μιᾶς όλόκληρης ἀστικής γειτονιάς ἀφενός γιά τήν πρόληψη τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος τών κατοίκων ἀφετέρου γιά τήν διατήρηση του ὕψηλου ἐπιπέδου ποιότητας ζωῆς αὐτῶν.

Προκειμένου νά διαφυλαχτεῖ ἡ ὁμαλή καθημερινότητα τών κατοίκων ἀρχικά πρέπει νά ὑπάρχουν ἐντατικοποιημένα κλιμάκια τών ἀρμόδιων φορέων γιά τήν καθαριότητα τόσο τών δημόσιων χώρων ὅσο καί τών κοινόχρηστων σημείων. Ἐπειτα, ἡ ἀσφάλεια τών πολιτῶν εἶναι ἀδιαμφισβήτητη, συνεπῶς ἡ πολιτεία ἔχει τή δυνατότητα νά μεριμνήσει ὥστε νά ὑπάρξουν ἔλεγχοι συντήρησης καί ἀνακατασκευῆς στό σύνολο του ὁδικοῦ δικτύου (Βέρρας, Βιντζηλαίου, κ.ἄ., 2004).

Ὡστόσο δέν ἀρκεῖ μόνο ἡ πολιτεία νά μεριμνᾷ γιά θέματα καθαριότητας καί συντήρησης τών πόλεων. Σέ ἕνα δομημένο ἀστικό περιβάλλον ἐπιβάλλεται ἡ εὐαίσθητοποίηση του κάθε πολίτη γιά κοινωνικά θέματα. Μελέτες δείχνουν, πῶς ὑπάρχουν ἄνθρωποι σέ ἀστικές περιοχές πού ἀντιμετωπίζουν αἰσchrή κατάσταση στίς περιοχές ὅπου κατοικοῦν μέ ἐγκαταλελειμμένα κτήρια, ἀνεπαρκή φωτισμό καί ἀπορρίμματα νά κοσμοῦν τίς γειτονίες τους (Bonaiuto, 2004).

ΣΥΝΟΨΗ Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ἐπικρατεῖ μία δυσκολία ὥστε νά προσδιοριστοῦν οἱ παράγοντες πού καθορίζουν τήν ποιότητα ζωῆς καί τήν ὑποκειμενική εὐημερία τών ἀνθρώπων σέ μία κοινωνία. Ἡ ὑποκειμενική εὐημερία ἐπηρεάζεται ἀπό οἰκονομικούς κοινωνικούς καί ψυχολογικούς δείκτες μέσω τών συναισθηματικῶν ἀντιδράσεων πού διαδραματίζονται στην καθημερινή ζωή τών ἀνθρώπων. Ἐπίσης, οἱ κατάλληλα διαμορφωμένες κοινωνικές δομές καί ὅλοι οἱ δημόσιοι χώροι δίνουν τή δυνατότητα στούς πολίτες νά χαρακτηρίσουν τό ἐπίπεδο τῆς ποιότητας ζωῆς τους στην κοινωνία ὕψηλό. Ἐπιπλέον, ἡ ἐκπλήρωση τών φυσικῶν καί ψυχικῶν ἀναγκῶν μέσω του φυσικοῦ περιβάλλοντος καί τών χώρων πρασίνου τόσο ἐξωτερικά ὅσο καί ἐσωτερικά του ἀστι-

κοῦ ἴστοῦ, προσφέρουν κοινωνικά καί προσωπικά ὀφέλη στους κατοίκους τῶν πόλεων. Ὅμως, ὅταν κυριαρχεῖ ὁ φόβος καί ἡ ἐγκληματικότητα, ὅταν δέν ὑπάρχει κατάλληλη ἐποπτεία εἶναι πράξεις πού ἀπασχολοῦν σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο, καθῶς καί οἱ κυκλοφοριακές συνθηκες πού ἐπικρατοῦν στὸν ἀστικό ἴστό δέν ἐπηρεάζουν μόνο τὴν εὐημερία τῶν κατοίκων ἀλλὰ μειώνουν τὴν ποιότητα τοῦ καθαροῦ ἀέρα καί προκαλοῦν ρύπανση στό περιβάλλον. Ἐπιπρόσθετα ὁ ἀρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός τῶν κτηρίων καί ἡ ἀσφάλεια τῶν ὁδικοῦ δικτύου ὠφελοῦν ὅλους τοὺς πολίτες. Ἀκόμη, οἱ ἄριστες κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τῶν κατοίκων ὅλων τῶν περιοχῶν καί τὰ χαρακτηριστικά τοῦ τρόπου ζωῆς τους καθορίζουν σημαντικά τὴν ποιότητα τῆς διαβίωσης τους σέ κοινωνικό καί πνευματικό ἐπίπεδο. Τέλος, ἡ ἀνάγκη ὅλων τῶν πολιτῶν γιὰ ὀρθή δημόσια ὑγεία καί ἐκπαίδευση ἀπὸ τό σύστημα ὑγείας καί πρόνοιας τοῦ κράτους ἀλλὰ καί ἡ συντήρηση ὅλων τῶν γειτονιῶν ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ καθαριότητα εἶναι ἓνα ἀπαράβατο στοιχεῖο τῆς γειτονιάς, προσδιορίζουν σημαντικά τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων στό κοινωνικό σύνολο.

3.1 Τά παιδιά στην πόλη

Τά τελευταία χρόνια, έχει σημειωθεί μεγάλη πρόοδος από αρκετές επιστημονικές ομάδες στους τομείς της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας, της κοινωνικής πολιτικής και της εκπαίδευσης οι οποίοι ασχολούνται με τη ζωή των παιδιών στο αστικό περιβάλλον. Η διαβίωση στην πόλη αφενός έχει αρκετά προτερήματα μέσω των υπηρεσιών, των κοινωνικών δικτύων και των πολιτιστικών πόρων που διατίθενται, αφετέρου τό αστικό περιβάλλον έλλοχεύει αρκετά προβλήματα όπως για παράδειγμα ή φτώχεια και ταυτόχρονα ή μείωση της ευημερίας των παιδιών που κατοικούν στα αστικά κέντρα (Edwards & Bromfield, 2009).

Μεγάλα παρουσιάζονται τά ποσοστά από τόν ΟΗΕ στίς μετακινήσεις των παιδιών από μία αγροτική σέ αστική περιοχή. Μάλιστα υπολογίζεται ότι τό 60% του παιδικού παγκόσμιου πληθυσμού μέχρι τό 2025 θά ζεί και θά εργάζεται σέ κάποια πόλη του κόσμου (<https://www.eea.europa.eu/el/themes/urban/intro>).

Γιά εκατομμύρια παιδιά ή καθημερινή τους ζωή διαμορφώνεται από περιβάλλοντα μιās πόλης, μέ έμπειρίες που προσφέρονται, ή σχέση που αναπτύσσεται μέ ενηλίκους και συνομηλίκους τους και ή κινητικότητα που μπορεί νά υπάρξει. Τά παιδιά έχουν τήν ικανότητα νά βιώσουν και νά χρησιμοποιήσουν τό περιβάλλον μιās πόλης μέ διαφορετικό τρόπο από αύτών των ανηλίκων. Γιά παράδειγμα τά προβλήματα που προκύπτουν μέσω της βίας και της εγκληματικότητας, της κυκλοφοριακής συμφόρησης και της ρύπανσης του περιβάλλοντος, τά παιδιά τά έκλαμβάνονται μέ διαφορετικό τρόπο ανάλογα μέ τήν ποιότητα ζωής της περιοχής τους, τό εισόδημα και τήν εκπαίδευση των ίδιων και των γονέων τους. Παρότι οί πόλεις φαίνεται νά προσφέρουν ένα φιλικό περιβάλλον γιά τά παιδιά, στην πραγματικότητα όχι μόνο δέν ισχύει, αντίθετα όμως εκτίθενται σέ κινδύνους που απειλούν τήν υγεία και τήν ευημερία τους (Edwards & Bromfield, 2009).

Τίς τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει μεγάλη αναγνώριση, γιά τήν

συνδρομή των παιδιών, ως ενεργοί κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες σχετικά με την ευημερία και την ποιότητα ζωής στις σύγχρονες αστικές πόλεις. Τά παιδιά έχουν ταυτιστεί ως τό κλειδί για την ανάλυση της καθημερινής τους ζωής σέ μελέτες πού έχουν πραγματοποιηθεί (Ochieng, 2011).

Άρκετές μελέτες πού έλαβαν χώρα στά πλαίσια της γειτονιάς σέ ένα αστικό περιβάλλον έπισημαίνουν ότι οι γειτονίες επηρεάζουν την ευημερία των παιδιών, προκαλώντας μάλιστα επιδράσεις στην ανάπτυξη τους. Όμως ό τόπος κατοικίας μπορεί νά θεωρηθεί ως μία βάση έπιρροής καθώς οι έπιπτώσεις δημιουργούνται από πολλούς παράγοντες λόγου χάρη τά χαρακτηριστικά κάθε οικογένειας (Ochieng, 2011). Παρόλα αυτά, ανεξάρτητα από την οικογένεια, ή γειτονιά άσκει επιδράσεις στή συμπεριφορά και στην ανάπτυξη των παιδιών καθώς επηρεάζει την υγεία τους, στην κοινωνική ανάπτυξη, και την αντίληψη για τούς έαυτούς τους κυρίως όταν τά παιδιά ζούν σέ χαμηλές κοινωνικοοικονομικές περιοχές (Edwards & Bromfield, 2009).

Όπως έχει δηλώσει ή UNICEF, ή άληθινή σκέψη και στάση για ένα έθνος είναι τά μέγιστα ποσοστά φροντίδας και υγείας πού προσφέρει στά παιδιά του, ή ανάπτυξη του αίσθήματος για ασφάλεια και εκπαίδευση, ή κοινωνικοποίηση και ή αίσθηση της ύπαρξης τους. Πιο αναλυτικά, χρήζει ζωτικής σημασίας ή ικανότητα μιās χώρας νά προσφέρει στά παιδιά της ένα ευνοϊκό περιβάλλον για ανάπτυξη και ευημερία. Σύμφωνα μέ τά διεθνή δικαιώματα του παιδιού, έπισημαίνεται ότι αναφαίρετο δικαίωμα των παιδιών είναι νά διατυπώνουν τίς άποψεις τους σχετικά μέ ζητήματα πού τούς επηρεάζουν αλλά και νά τούς δίνεται ή δυνατότητα νά πράξουν χωρίς φόβο.

Δικαιώματα τά όποια ή πολιτεία επιβάλλεται νά άφουγκραστεί και μέ αίσθημα ευθύνης νά δημιουργήσει ένα περιβάλλον οικείο προς τά παιδιά ώστε νά μπορέσουν νά έχουν την άπαραίτητη μόρφωση, την μέγιστη ποιότητα ζωής τόσο στην οικογένεια τους όσο και στή γειτονιά τους και τέλος νά νιώθουν την ευημερία στή ζωή τους μέ τή δημιουργία κατάλληλων χώρων για σκέψη και παιχνίδι και χαλάρωση. Όπως για παράδειγμα ευνοϊκοί χώροι πρασίνου, πλατείες, πάρκα, βιβλιοθήκες και πινακοθήκες μέσα σέ ένα υγιές αστικό περιβάλλον ώστε ή κάθε γενιά νά μπορέσει νά καλύψει τίς ανάγκες του παρόντος και του μέλλοντος (UNICEF, 2007).

3.2 Τά παιδιά καί ή γειτονιά τους

Ένα μέσο κοινωνικοποίησης τών παιδιών εἶναι ή ἐξερεύνηση τῆς γειτονιάς τους, τοῦ τόπου ὅπου κατοικοῦν καί περνᾶνε τίς περισσότερες ὥρες τῆς καθημερινότητας τους. Ἡ συμπεριφορά τους καί ὁ τρόπος ἐπικοινωνίας καθορίζεται ἀπό τούς γονεῖς καί μερικές φορές ἔχει ὡς ἀντίκτυπο νά στεροῦνται τήν εὐκαιρία νά ἐξερευνοῦν τή γειτονιά τους. Αὐτή ή ἀποψη βασίζεται ὅτι τά τελευταῖα χρόνια πολλά παιδιά ἔχουν σταματήσει νά ἐπισκέπτονται δημόσιους χώρους ὅπως γιά παράδειγμα πάρκα καί χώρους πρασίνου μέ ἀποτέλεσμα νά μειώνεται ή προσωπική ἐξερεύνηση τών παιδιών καί ή κοινωνική τους ἀνάπτυξη (Loukiatou & Sideris, 2003). Οἱ δημόσιοι χώροι συμβάλλουν σημαντικά στήν ἀνάπτυξη τών παιδιών αὐξάνοντας τή φυσική ἐξερεύνηση καί κοινωνική ἀνάπτυξη. Ὑπάρχει ἕνας ἰσχυρισμός ὅτι τά παιδιά ἔχουν τήν ἀνάγκη γιά νά κινοῦνται ἐλεύθερα καί νά ἔχουν τή δυνατότητα νά ἐξερευνοῦν τίς γειτονίες τους (Holloway & Hubbard, 2001· Franklin, 2002).

Ὁ περίπατος πού μποροῦν νά πραγματοποιήσουν τά παιδιά μεταξύ τῆς κατοικίας τους καί τοῦ σχολείου τους ἐπιτρέπει νά ἐξερευνήσουν καί νά ἀντιληφθοῦν τό περιβάλλον. Τό παιχνίδι καί ή παρέα πού μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μπροστά στά μάτια τών ἐνηλίκων εἶναι ἕνα μέρος ἐμπειρίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας τό ὁποῖο πραγματοποιεῖται στούς χώρους ἀστικοῦ περιβάλλοντος. Ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Hardin, ή γειτονιά εἶναι ἕνα πλαίσιο τό ὁποῖο θεωρεῖται ἕνας σημαντικός «τοπικός» χώρος, πού βρίσκεται ἀνάμεσα στήν φαντασία καί τήν ἀσφάλεια πού προσφέρει τό σπίτι μειώνοντας τούς κινδύνους πού βρίσκονται σέ κοινούς δημόσιους καί ἐξωτερικούς χώρους (Hardin, 2000).

Τά παιδιά πού ἔχουν τήν ικανότητα νά δροῦν αὐτόνομα στήν ἀστική γειτονιά τους, δημιουργοῦν συμπεριφορές καί δεξιότητες πού μποροῦν νά συνεχίσουν μέχρι τήν ἐνηλικίωση τους. Λόγου χάρη ἀνεπτυγμένες κοινωνικές σχέσεις σέ δημόσιους χώρους καί ἀνάπτυξη τοῦ αἰσθήματος γιά ἐνεργό συμμετοχή στά κοινά (Tranter & Pawson, 2001). Ἐπίσης, ὅταν τά παιδιά βρίσκονται στή γειτονιά τους ὑπάρχει πιθανότητα νά ἔχουν ἐπιπλέον πλεονεκτήματα, συμβάλλοντας στήν αἴσθηση γιά τήν ἀνάπτυξη ποιότητας ζωῆς τοῦ ἀστικοῦ ἴσου καί νά δημιουργήσουν συναισθήματα ἐμπιστοσύνης

καί υποστήριξης προς τούς κατοίκους (Frankil, 2002). Πολλές φορές τὰ παιδιά χρειάζονται εύκαιρίες για νά συναντηθοῦν μεταξύ τους καί νά κοινωνικοποιηθοῦν. Ἡ γειτονιά τους, τό πάρκο καί τό σχολεῖο εἶναι μέσα πού μποροῦν νά βοηθήσουν σέ αὐτή τήν πολύ σημαντική διαδικασία (Simpson, 1997).

Ἡ ἐξερεύνηση τῶν γειτονιῶν στά μάτια τῶν παιδιῶν, μπορεῖ νά καταστεί δυνατή μόνο ἂν ὑπάρχει κατάλληλος σχεδιασμός ἀπό τούς ἀρμόδιους φορεῖς γιά τήν ἀποφυγή κινδύνων καί τραυματισμῶν, καθὼς τὰ παιδιά εἶναι μία εὐάλωτη ὁμάδα ἀτόμων καί χρειάζονται ἄμεση καθοδήγηση καί προστασία ἀπό τούς ἐνηλίκους. Αὐτή ἡ διαδικασία ἔχει ὑποκειμενική βάση καθὼς ὁ περιορισμός τῆς ἐλευθερίας τῶν παιδιῶν μπορεῖ νά ὀδηγήσει στή λανθασμένη λήψη ἀποφάσεων καί ἀκατάλληλο σχεδιασμό (Hill κ.ἄ., 2004). Οἱ λανθασμένες ἀποφάσεις ἀπό τούς γονεῖς πολύ πιθανόν νά ὀδηγήσουν στή μειωμένη κινητικότητα τῶν παιδιῶν καί τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τίς γειτονιές τους (Christensen & O' Brien, 2003).

Ἡ ὑπερβολική χρήση τοῦ αὐτοκινήτου εἶναι ἓνας ἀπό τούς λόγους πού μειώνεται ἡ κινητικότητα τῶν παιδιῶν στίς ἀστικές περιοχές. Οἱ πιθανότητες ἀτυχημάτων πού μπορεῖ νά προκαλέσει ἡ ὑπερβολική ταχύτητα τοῦ ὀδηγοῦ, δημιούργησαν στοὺς γονεῖς ἀνεπτυγμένο τό αἶσθημα τοῦ κινδύνου καί τούς ὀδήγησαν νά πάρουν ἀποφάσεις σχετικά μέ τήν μείωση τῆς ἐλευθερίας τῶν παιδιῶν ἀπό τίς γειτονιές τους (Christensen & O' Brien, 2003).

3.3 Ὁ περιβαλλοντικά ὑπεύθυνος πολίτης

Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ἓνας πολίτης εἶναι ἱκανός νά παράγει ἔργο, καί τό ἔργο του διακρίνεται σέ τρεῖς κατηγορίες:

- i. Τοῦ ἀπλοῦ πολίτη
- ii. Τοῦ καλοῦ πολίτη
- iii. Τοῦ ἀγαθοῦ ἄρρενος πολίτη.

Αὐτό ὅμως πού ὑπερισχύει στοὺς ὁρισμούς τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι ἡ συμμετοχή τῶν ἀνθρώπων στά κοινά. Στίς μέρες μας ὅμως, ἡ ἔννοια τοῦ πολίτη ἔχει ἀλλάξει, διότι πλέον καθορίζεται ἀπό τήν κοινωνία καί στίς κοινωνικές σχέσεις πού δημιουργοῦνται μεταξύ

τῶν κατοίκων (Μπάλιας, 2008). Ὁ κυριότερος στόχος, στήν ἐκπαιδευτική διαδικασία στό πλαίσιο τῆς περιβαλλοντικῆς ἐκπαίδευσης εἶναι ἡ ἐνίσχυση καί ὁ ἐμπλουτισμός τῆς γνώσης (Θεοδωροπούλου & Καῖλα, 2005).

Σήμερα, κρίνεται ἀπαραίτητο ἡ ἐκπαίδευση νά δημιουργήσῃ στόχους σχετικά μέ τή φύση, ὥστε τά παιδιά νά ἔχουν τή δυνατότητα νά συμμετέχουν στήν καλλιέργεια τοῦ πληθυσμοῦ καί τῆς εἰρήνης μέ σεβασμό στίς στάσεις καί στίς ἀξίες ὅλου τοῦ λαοῦ (Δημητρίου, 2005). Ἐπίσης, ὁ κάθε πολίτης ἔχει ἀρμοδιότητες καί δικαιώματα ἀφενός γιά τήν περιοχή στήν ὁποία κατοικεῖ, ἀφετέρου νά προσφέρει τή βοήθεια του γιά τό κοινό καλό. Γιά νά μπορέσῃ τό περιβάλλον νά προστατευτεῖ καί νά ἔχει βιώσιμο μέλλον, κρίνεται ἀναγκαῖα ἡ ὑπεύθυνη συμμετοχή τοῦ παγκόσμιου πολίτη (Μπάλιας, 2008).

Ἡ Περιβαλλοντική Ἐκπαίδευση εἶναι ἓνα εἶδος ἐκπαίδευσης τό ὁποῖο δέν ἔχει μόνο τή δυνατότητα νά μεταλαμπαδεύσῃ κάποια στοιχεῖα γνώσεων σχετικά μέ τό περιβάλλον ἀλλά στοχεύει στήν παγκόσμια ἐνημέρωση γιά τά προβλήματα τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε ὅλοι νά ἀνθρωποῖ νά ἔχουν γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις καί ἀξίες ἀλλά καί τήν καλλιέργεια συλλογικοῦ πνεύματος γιά τήν πρόληψη καί ἐξάλειψη περιβαλλοντικῶν προβλημάτων. Δηλαδή μέ τήν Περιβαλλοντική ἐκπαίδευση δίνεται ἡ δυνατότητα σέ ὅλους τοὺς πολίτες νά ἀποκτήσουν γνώση γιά τό περιβάλλον ἀλλά κυρίως νά γίνουν ἱκανοί γιά τό κοινό περιβαλλοντικό καλό καί τήν διατήρηση τόσο τῆς ποιότητας ζωῆς ὅσο καί τῆς ποιότητας τοῦ περιβάλλοντος (Παπαδημητρίου, 1998).

Ἐπιπλέον, βασικός στόχος εἶναι ἡ δημιουργία ἱκανῶν ἀτόμων, ὥστε νά ἀντιληφθοῦν τόν τρόπο λειτουργίας τοῦ περιβαλλοντικοῦ συστήματος, νά προσεγγίσουν ἐξ ὁλοκλήρου τά περιβαλλοντικά προβλήματα, κατανοώντας τόν πολύπλευρο χαρακτήρα τους, νά ἐξετάσουν βαθύτατα τό σύστημα ἀξιῶν πού προκαλοῦνται ἀλλά καί νά δημιουργήσουν στρατηγικές καί δράσεις γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων (Δημητρίου, 2009).

Οἱ στόχοι τῆς Περιβαλλοντικῆς Ἐκπαίδευσης κυμαίνονται σέ δύο σημαντικά ἐπίπεδα:

- Στήν καλλιέργεια τῆς οἰκολογίας, τῆς παιδείας, καί τῆς συνείδησης τῶν πολιτῶν. Δηλαδή, ἀφενός στή ἐν συναίσθηση τῶν περι-

βαλλοντικών προβλημάτων, άφετέρου στην κατανόηση για κοινωνική, οικονομική, πολιτική αλλά τό κυριότερο στην ένιςχυση τής σχέσης του άνθρώπου μέ τή φύση.

- Στη δημιουργία του περιβαλλοντικά εύαισθητοποιημένου πολίτη. Πιό άναλυτικά ή περιβαλλοντική έκπαίδευση άναφέρεται στην άληθινή άγωγή τών άνθρώπων, όχι όμως μέ τήν παραδοσιακή της μορφή πού έχει σκοπό στην περιγραφή, στην κατανόηση καί τήν άποδοχή τών όργανωτικών δομών.

Αυτές οι δύο κατηγορίες, άποδίδουν τελικά στην περιβαλλοντική έκπαίδευση αλλά ταυτόχρονα παρουσιάζουν τήν ταυτότητα του ένεργου περιβαλλοντικά πολίτη ή ενός πολίτη μέ περιβαλλοντική παιδεία, οικολογική συνείδηση καί τελικά δέν ένα υπεύθυνο καί ένεργό πολίτη. Τό παιδί του σήμερα, τό όποιο αύριο θά καταφέρει νά συμμετέχει στην προσπάθεια συντήρησης του περιβάλλοντος αλλά καί στην έξάλειψη περιβαλλοντικών προβλημάτων (Φλογαΐτη, 1998).

3.4 Άντιλήψεις παιδιών για τήν άστική γειτονιά τους

Τά παιδιά έχουν τή δυνατότητα νά διαμορφώσουν καί νά έκφράσουν τή γνώμη τους σχετικά μέ τήν ποιότητα τής γειτονιάς τους αλλά ταυτόχρονα αυτή ή διαδικασία κρίνεται έξίσου σημαντική καθώς δίνεται ή εύκαιρία νά άναλυθούν οι άπόψεις τους καί νά έκτιμηθεϊ κατά πόσο ή γειτονιά τους έχει έπιπτώσεις στη ζωή τους καί νά κατανοηθεϊ ό τρόπος πού άντιλαμβάνονται τή γειτονιά τους αλλά καί ποιός συμβάλλει σε αυτές. Συνήθως οι άντιλήψεις τών παιδιών για μία άστική γειτονιά καθορίζονται σημαντικά άπό τίς συνθήκες τής οικογενειακής τους ζωής (Morrow, 2000). Οι φωνές τών παιδιών έχουν άποδειχθεϊ ότι άντιπροσωπεύουν τίς άπόψεις, τίς άντιλήψεις καί τίς συμπεριφορές τών γονέων τους (Korbin, Coulton & Spilsbury, 2009).

Οι άντιλήψεις οι όποιες άναπτύσσουν τά παιδιά για τή γειτονιά τους διαμορφώνονται σύμφωνα μέ τίς έμπειρίες τους καί τήν άλληλεπίδραση τους μέ τό φυσικό καί άστικό περιβάλλον καί κατά πόσο άντιλαμβάνονται τήν πραγματική του διάσταση (Visscher & Bie, 2008). Κάθε γεγονός πού διαδραματίζεται στη γειτονιά είναι ή εύκαιρία τών παιδιών νά διαμορφώσουν τήν άποψη τους καί όλα τά παιδιά έκλαμβάνουν τό άστικό περιβάλλον μέ τόν ίδιο τρόπο.

Φαίνεται όμως οι αντιλήψεις τους να διαμορφώνονται με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι σύμφωνα με τις τὰ συναισθήματα, τις στάσεις και τις αξίες του κάθε παιδιού.

Η δεύτερη περίπτωση είναι οι επιδράσεις της γειτονιάς στα ίδια παιδιά ώστε να εστιάζουν στις αντιλήψεις της γειτονιάς και να αναπτύξουν τον τρόπο με τον οποίο τὰ άτομα ανεξαρτήτως ηλικίας, αλληλοεπιδρούν με τη γειτονιά τους όπως για παράδειγμα ή δυνατότητα σωματικής άσκησης, ελευθερίας και ή δημιουργία κοινωνικών σχέσεων με τους γείτονες. Αυτές οι δύο κατηγορίες τονίζουν τον τρόπο με τον οποίο τὰ παιδιά αντιλαμβάνονται τη γειτονιά τους αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί άνησυχίες σχετικά με τὰ παιδιά που ζούν σε υποβαθμισμένες περιοχές και ή αντίληψη τους για τό περιβάλλον έχει πιθανότητες να μειώσει την ευημερία τους (Rogers, 2012).

Η φωνή των παιδιών όταν αναφέρεται για την γειτονιά τους αντιπροσωπεύουν ένα συγκεκριμένο στοιχείο τό οποίο έχει συγκεκριμένες επιπτώσεις στη ζωή τους, ξεκινώντας από τον ελεύθερο χρόνο που ξοδεύουν στους έξωτερικούς χώρους μέχρι και τον που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους (Morrow, 2000). Η ποιότητα ζωής κάθε αστικής περιοχής παρατηρείται να επηρεάζει τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των παιδιών για τον τρόπο που αναπτύσσεται ή γειτονιά τους. Για παράδειγμα ή έλλειψη χώρων πρασίνου είναι πλέον διαδεδομένο ότι επιδρά στις απόψεις των μικρών κατοίκων. Αυτό τό μειονέκτημα μειώνει την ένθάρρυνση των παιδιών για κοινωνικότητα (Schaefer-McDaniel, 2007).

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με την έπιρροή χαρακτηριστικών της γειτονιάς στις απόψεις των παιδιών έπισημαίνουν την αλλαγή των αντιλήψεων ενώ συνάμα μειώνουν την ψυχική υγεία όλων των κατοίκων. Αυτό παρουσιάζεται σε μία ανάλυση ή οποία συνδέει την ψυχική υγεία των έφηβων με τις αντιλήψεις τους για την γειτονιά.

Συμπερασματικά, ή ποιότητα αστικής γειτονιάς έχει αποδειχθεί ότι οδηγεί σε κοινωνικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες οι οποίες μπορούν να έκδηλωθούν σε υποβαθμισμένα εκπαιδευτικά συστήματα ή την παραβατικότητα (Roosa κ.ά., 2003).

3.5 Μαράσια καί Μητρόπολη Ρόδου

Οι Έλληνες μετά τόν διωγμό τους από τούς Όθωμανούς τό 1523 κατασκεύασαν όκτώ νέους οικιστικούς πυρήνες, γνωστούς ως «Μαράσια» οί όποιοι όνομάζονται: Μητρόπολη, Άγία Άναστασία, Άγιοι Άνάργυροι, Άγιος Γεώργιος (Άνω καί Κάτω), Άγιος Νικόλαος, Άγιος Ιωάννης καί Νιοχώρι. Αύτοί οί πυρήνες περιβάλλουν τήν πόλη καί χωρίζονται σέ τρία κύρια προάστια: τό άνω, τό κάτω καί τό νέο Μαράσι καί ό άπολογισμός τών κατοίκων εΐναι 5.000. Εΐναι πολύ πιθανόν οί παραπάνω περιοχές νά συντρέχουν μέ τούς πυρήνες τής μεσαιωνικής έποχής (https://www.orthodoxianewsagency.gr/mitropolitiko_ergo/%CE%B9-%CE%BC-%CF%81%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%85/perpatontas-sta-marasia-ag-anastasias-kai-mitr-rodou/)

Τά Μαράσια, έξελίχθηκαν σέ γραμμική διάταξη δίχως νά περιλαμβάνεται σ' αύτήν τό Νιοχώρι καί οί κυριότεροι άξονες του έμπεριείχαν τόν πολεοδομικό σχεδιασμό τής γειτονιάς. Ό βασικός άξονας, διέσχιζε μπροστά από τήν έκκλησία ό όποιος σήμερα έχει του μαρασιου. Τά δημόσια κτήρια πού εΐχαν αύτοί οί πυρήνες ήταν οί έκκλησίες καί τά σχολεία τά όποια κατασκευάστηκαν στα μέσα του 18ου αιώνα καί ύστερα από τήν συγκατάθεση τών Όθωμανών.

Τά Μαράσια αποτελούνταν από μικρά καί στενά σοκάκια δίχως νά ύπάρχουν ιδιαίτερα ανοιχτοί χώροι καί σπίτια πού ήταν κατασκευασμένα στους πρόποδες τών δρόμων αλλά προστατεύονταν από ύψηλούς τοίχους.

Εικόνα 1: Χαρτογράφηση ενός μέρους τής παραδοσιακής γειτονιάς Μαράσια.

Τά σπίτια είχαν τήν ἴδια νεοκλασική μορφολογία μεταξύ τους ἀντιπροσωπεύοντας τό σχεδιασμό τῆς ἐποχῆς. Σήμερα, διατηρεῖται σέ μεγάλο ποσοστό ὁ ἀρχαῖος πολεοδομικός σχεδιασμός ().

ΣΥΝΟΨΗ Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ὁ χαρακτήρας καί ἡ προσωπικότητα τῶν παιδιῶν καθορίζεται σημαντικά ἀπό τόν χώρο στόν ὁποῖο ζοῦν καί περνοῦν τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς τους, στή γειτονιά τους. Μία κατάλληλα ἐξοπλισμένη καί διαμορφωμένη ἀστική γειτονιά εἶναι ἱκανή νά προσφέρει στά παιδιά ψυχική καί σωματική υἱεία, μέσφ τῶν δημόσιων χώρων πού ἔχουν κατασκευαστεῖ. Σ' αὐτή τή διαδικασία, καθοριστικό ρόλο ἔχουν οἱ ἐνήλικοι καί οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν ἀνάλογα μέ τήν ποιότητα ζωῆς τους ἀλλά καί μέ τόν τρόπο παρέμβασης τους. Ἐπίσης, τά παιδιά ἀναπτύσσουν τόν τρόπο ἀντίληψης τους πρὸς τή γειτονιά τους ἐπικαλώντας τό συναίσθημα τους καί κατά πόσο ἡ γειτονιά τούς προσφέρει πλεονεκτήματα. Ὅμως γιά νά διατηρηθεῖ ἕνα περιβάλλον καί νά καλυφθοῦν τόσο οἱ ἀνάγκες τοῦ παρόντος ὅσο καί τοῦ μέλλοντος, παιδιά καί ἐνήλικες πρέπει νά ἀναπτύξουν αἶσθημα εὐθύνης πρὸς τό περιβάλλον ὡς καλοί, ἀπλοί καί ἐνάρετοι πολῖτες. Τέλος, τά Μαράσια εἶναι μία παραδοσιακή γειτονιά χτισμένη ἀρκετοῦς αἰῶνες πρίν, ἡ ὁποία μέ τίς νεοκλασικές της κατοικίες, τίς ἐκκλησίες καί τά στενά σοκάκια κοσμεῖ τό κέντρο τοῦ νησιοῦ τῆς Ρόδου.

4.1 Τρόποι μέτρησης και αξιολόγησης αστικών περιοχών

Έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα τό ενδιαφέρον για χρήση κατάλληλων μεθόδων αξιολόγησης της ποιότητας ζωής. Αυτό τό φαινόμενο παρατηρήθηκε περισσότερο τή δεκαετία τοῦ 1960, ὅταν ἔγινε ἀντιληπτό πώς ἡ μέτρηση τῆς ποιότητας συμβάλλει στήν αξιολόγηση τῆς κοινωνικῆς προόδου. Παρόλα αὐτά ὁ τρόπος μέτρησης καί αξιολόγησης ποικίλει ἀπό ἄνθρωπο σέ ἄνθρωπο καθώς δέν ὑπάρχει ἕνας ἀποδεδειγμένος τρόπος ὁ ὁποῖος νά χρησιμοποιεῖται ἀπό τό εὐρύ κοινό, ἀλλά ὁ καθένας χρησιμοποιεῖ τό δικό του μοναδικό τρόπο σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις του, τόν τρόπο ζωῆς του, τήν προσωπικότητα του καί τίς ἀξίες του.

Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Blomquist ὁ καλύτερος τρόπος γιά νά μετρηθεῖ ἡ ποιότητα ζωῆς εἶναι νά ὁμαδοποιηθεῖ ἡ εὐημερία τῶν ἀνθρώπων προκειμένου νά ὠφεληθεῖ τό σύνολο. Συνεπῶς, εἶναι ἀναγκαῖο νά συμπεριληφθοῦν οἱ παράγοντες πού ἔχουν τή δυνατότητα νά ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἀνταλλαγῆς προσθέτοντας συνάμα, τούς μή ἀνταλλακτικούς παράγοντες δηλαδή τίς περιβαλλοντικές καί κοινωνικές διαστάσεις τῆς εὐημερίας ἀλλά τούς τρόπους πού χρησιμοποιοῦν οἱ πολῖτες προκειμένου νά συνδυάσουν ὅλα τά ἀπαραίτητα ἀγαθά, τίς ὑπηρεσίες καί τούς μή ἀνταλλακτικούς παράγοντες ὥστε νά ἀναπτυχθοῦν καί νά συμπεριλάβουν τίς ἐπιθυμίες καί τήν ποιότητα ζωῆς τῶν πολιτῶν. Εἶναι προφανές ὅτι ἕνας τέτοιος τρόπος μέτρησης εἶναι δύσκολο νά χρησιμοποιηθεῖ, ὅμως ἔχουν δημιουργηθεῖ ἄλλες μέθοδοι μέτρησης ἱκανοί νά ἀξιολογήσουν καί νά μετρήσουν τήν ποιότητα ζωῆς τῶν πολιτῶν (Blomquist, 2006).

Γιά τήν μέτρηση τῆς συλλογικῆς ποιότητας ζωῆς ἔρευνες παρουσιάζουν δύο κατηγορίες μεθόδων μέτρησης καί εἶναι οἱ ἑξῆς: οἱ ὑποκειμενικές καί οἱ ἀντικειμενικές. Οἱ ὑποκειμενικές μέθοδοι μέτρησης παρουσιάζουν τή μέτρηση τῆς ὑποκειμενικῆς εὐημερίας σύμφωνα μέ τήν προσωπική αὐτοεκτίμηση. Ἀντίθετα οἱ ἀντικειμενικές ἀφοροῦν τίς ἐκδοχές τῶν οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν δεικτῶν (Costanza κ.ἄ., 2008· European Commission, 2009).

4.2 Άντικειμενικές μέθοδοι μέτρησης

Άνάμεσα στις κατηγορίες αντικειμενικών μεθόδων μέτρησης οι οποίες αντικατοπτρίζουν την έννοια της ποιότητας ζωής μέσω της αξιολόγησης των αστικών περιοχών της κάθε περιοχής είναι η ήδονική μέθοδος, ή μέθοδος των κοινωνικών δεικτών και η μέθοδος του σύνθετου δέκτη (Lora κ.ά., 2010).

4.2.1 Η ήδονική μέθοδος

Η ήδονική μέθοδος, όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία είναι μία μέθοδος του αστικού ιστού και της οικονομικής τάξης μέσω του τρόπου απόδοσης αξιών στο αποτέλεσμα που προκύπτει από τα δημόσια αγαθά που υπάρχουν στον αστικό ιστό και στις υπηρεσίες κράτους. Αυτή η μέθοδος προκύπτει όταν για παράδειγμα οι τιμές ακινήτων πώλησης και ενοικίασης σε μία αστική περιοχή αποτελούν ένα σύνθετο αποτέλεσμα της αγοράς με τον οποίο αξιολογούνται τα χαρακτηριστικά αφενός του ίδιου του ακινήτου αφετέρου της εκάστοτε αστικής περιοχής. Συνεπώς το εύρος των τιμών ενός ακινήτου είναι ένας σημαντικός παράγοντας της ποιότητας αστικής ζωής όπου οι κάτοικοι κάθε περιοχής έχουν τη δυνατότητα να γευτούν αν και έφόσον οι τιμές ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά μιας περιοχής ώστε να επηρεάσει την ευημερία των πολιτών (Lora κ.ά., 2010).

Ός επί το πλείστον, η απόφαση μιας οικογένειας να ζήσει σε μία περιοχή δεν εξαρτάται μόνο από τα χαρακτηριστικά μιας γειτονιάς αλλά οι προτιμήσεις των πολιτών τα οποία με τη σειρά τους επηρεάζουν τα χαρακτηριστικά μιας αστικής περιοχής (Blomquist, 2006- Powell & Sanguinetti, 2010). Άρκετοι έρευνητές, εξετάζουν τον παράγοντα της αξίας για τις παροχές αστικών περιοχών ή πόλεων κατά τις οποίες δεν έχουν ανταλλακτική αξία. Συνεπώς, η ευχαρίστηση που προσφέρει η φύση μέσω του καθαρού αέρα, του καιρού και της ασφάλειας σύμφωνα με την ήδονική μέθοδο αποκτούν τεκμαρτή νομισματική τιμή. Κύριο κριτήριο για να χρησιμοποιηθεί η συγκεκριμένη μέθοδος είναι οι αγορές ακινήτων να λειτουργήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και η προσφορά αυτών να είναι τόσο καλή όσο τα χαρακτηριστικά των σπιτιών και των περιοχών τους να αντικατοπτρίζουν τις τιμές τους (Powell & Sanguinetti, 2010).

Συμπερασματικά, με την ήδονική μέθοδο αφενός παρουσιάζον-

ται κάποιες υποκειμενικές αξιολογήσεις, άφετέρου υπάρχουν και άλλες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της γειτονιάς. Όλη αυτή η διαδικασία επηρεάζεται από την ποιότητα ζωής των πολιτών μιάς περιοχής όπως για παράδειγμα η ανεργία, η εκπαίδευση και η εγκληματικότητα (O'Sullivan, 2011).

4.2.2 Μέθοδος των κοινωνικών δεικτών

Η αντικειμενική μέτρηση της ποιότητας ζωής αποτελεί μία διαφορετική ποσοτικοποιημένη πλευρά της ευημερίας των πολιτών. Μπορεί να πραγματοποιηθεί με τους αντικειμενικούς κοινωνικούς δείκτες οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να καταμετρήσουν με γνώμονα τη σύγκριση και τη σταθεροποίηση των συνθηκών ζωής σε αστικές πόλεις σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Οι κοινωνικοί ή στατιστικοί δείκτες συσχετίζονται με τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους σε ένα μέρος όπως για παράδειγμα το χρηματικό εισόδημα, η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη, η ρύπανση, οι μεταφορές, και η διαχείριση των απορριμμάτων (Diener & Suh, 1997· Santos κ.ά., 2007).

Στη βιβλιογραφία αναφέρονται αρκετά παραδείγματα ικανά να αξιολογήσουν την ποιότητα ζωής σε διάφορες χώρες και να περιγράψουν τις υπάρχουσες συνθήκες σε μία κοινωνία και κάποιες από αυτές είναι: η παιδική θνησιμότητα, ο αριθμός κλινών στις νοσοκομειακές μονάδες σύμφωνα με τον πληθυσμό μιάς περιοχής, η εκπαίδευση και η εγκληματικότητα. Είναι προφανές ότι οι παραπάνω παράγοντες μπορούν να τροποποιηθούν σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιείται (Diener & Suh, 1997).

Με την έντατικοποίηση της μέτρησης και της συγκέντρωσης των κοινωνικών δεδομένων ή τεχνολογία και η πληροφορική κατάφεραν να αναπτυχθούν. Αυτό το άνοδικό άλμα προκάλεσε θετικές επιδράσεις στην έντατικοποίηση της μεθόδου για την μέτρηση της ποιότητας ζωής των πολιτών που κατοικούν στο αστικό περιβάλλον. Επίσης, οι κοινωνικοί δείκτες έχουν ένα μεγάλο πλεονέκτημα και αυτό δεν είναι άλλο από την εξάρτηση τους σε αντικειμενικές ποσοτικές μετρήσεις και όχι σε υποκειμενικές αντιλήψεις που σχετίζονται με τη ζωή και την κοινωνία των πολιτών.

Με αυτή τη μέθοδο παρέχονται κλασσικές και διαχωρικές συγ-

κρίσεις ανάμεσα στις διαφορετικές πόλεις ή σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Τέλος, είναι φανερό ότι υπάρχει μία σύνδεση μεταξύ των οικονομικών και των κοινωνικών δεικτών οι οποίοι δεν είναι απόλυτα ίδιοι. Οί κοινωνικοί δείκτες προσφέρουν πληροφορίες οι οποίες δεν αποτυπώνουν ποσοστά, όμως οι οικονομικοί παράγοντες περιέχουν μία πρώτη προσέγγιση των υλικών παραγόντων της ποιότητας ζωής ειδικότερα αν αναφέρονται ανάμεσα σε δύο και παραπάνω χώρες (Blomquist, 2006).

4.2.3 Η μέθοδος του σύνθετου δείκτη

Μία ακόμη περίπτωση για την μέτρηση της ποιότητας ζωής που χρησιμοποιείται μέσω των στοιχείων της στατιστικής είναι η μέθοδος ενός σύνθετου δείκτη. Παρότι υπάρχει όμοιότητα στο ξεκίνημα της ανάμεσα στη γενική μέθοδο των δεικτών διαφέρει στο αποτέλεσμα καθώς δεν ολοκληρώνεται αναγκαστικά σε ταξινόμηση αλλά σε μία τιμή με αριθμούς της ποιότητας ζωής για κάθε χώρα, πόλη ή γειτονιά που εξετάζεται. Αυτό το γεγονός δείχνει την παρομοίωση αυτής της μεθόδου με την ήδονική μέθοδο εξαιρώντας ότι η τιμή της ποιότητας ζωής πηγάζει μέσω της σύγκρισης και όχι μέσω των μονάδων (Blomquist, 2006).

Παγκοσμίως ο πιο διαδεδομένος σύνθετος δείκτης αναφέρεται στο Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης – ΔΑΑ, ο οποίος καθιερώθηκε από τον Όργανισμό Ήνωμένων Έθνων – ΟΗΕ προκειμένου να αναπτυχθούν οι χώρες, στηρίζοντας τρεις διαστάσεις της ανθρώπινης ανάπτυξης: Α) υγεία και μακροημέρευση, Β) ολοκληρωμένη εκπαίδευση, Γ) αξιοπρεπής διαβίωση των πολιτών. Αυτές οι τρεις διαστάσεις χρήζουν εξαιρετικής σπουδαιότητας για την διατήρηση της ποιότητας ζωής όλων των ανθρώπων, όμως ο Δείκτης της Ανθρώπινης Ανάπτυξης καθορίζει την ποιότητα ζωής σε παγκόσμιο επίπεδο. Παρόλα αυτά υπάρχει πλήθος έρευνητών το οποίο υποστηρίζει ότι η ποιότητα ζωής είναι μέρος της ανθρώπινης ανάπτυξης λόγω της αναστάτωσης που επικρατεί ανάμεσα στις συνθήκες διαβίωσης των πολιτών και το επίπεδο της ποιότητας ζωής τους (Kolenikov, 1998· UNDP, 2012).

Κάθε χώρα υπολογίζει την ποιότητα ζωής των πολιτών σύμφωνα με τις παραπάνω διαστάσεις, με συγκεκριμένους τύπους. Όμως

κατά κύριο λόγο ο σύνθετος δείκτης παρουσιάζει τά ύψηλά και τά χαμηλά επίπεδα της ποιότητας αστικής ζωής με διαφορετικά κριτήρια. Φαίνεται να είναι αρκετά δύσκολο ή ύπαρξη ενός μοναδικού δείκτη ο οποίος να καλύπτει όλους τους σκοπούς μέτρησης. Κάθε πολίτης αξιολογεί την περιοχή του ανάλογα με τις παροχές που του προσφέρονται. Η ίδια περίπτωση ισχύει και για τις επιχειρήσεις οι οποίες αξιολογούν ανάλογα με την εξυπηρέτηση που προσφέρουν αλλά και τους μισθούς που προσφέρουν στο προσωπικό που απασχολούν (Blomquist, 2006).

4.3 Ύποκειμενικές μέθοδοι αξιολόγησης

Μέσα από την αξιολόγηση της ποιότητας ζωής σε μία περιοχή δημιουργείται το έρωτημα 'γιατί όταν αξιολογείται μία περιοχή δεν έρωτώνται άμεσα οι κάτοικοι της εκάστοτε περιοχής αν είναι ικανοποιημένοι από την ποιότητα ζωής τους. Απάντηση σ' αυτό έρωτημα μπορούν να δώσουν οι υποκειμενικές μέθοδοι αξιολόγησης της ποιότητας ζωής. Αυτή η διαδικασία λοιπόν αποφέρει το εξής πλεονέκτημα: δεν χρειάζεται να χρησιμοποιούν δείκτες μέτρησης αλλά μπορούν να πλαισιώσουν απευθείας το εξεταζόμενο ζήτημα (Cobb, 2000).

Σύμφωνα με την υποκειμενική μέθοδο για να διατηρηθεί ή ευημερία των ανθρώπων πρέπει πρώτα να υπολογίσουν τις αντιδράσεις τους στη γνώση και στο συναίσθημα απέναντι στη ζωή. Όπως έχει αναφερθεί η υποκειμενική ευημερία απασχολεί μόνο την σκέψη των ατόμων σχετικά με τη ζωή τους, αν είναι ικανοποιημένοι ή όχι, αν υπάρχουν ευχάριστα ή δυσάρεστα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους. Το κύριο γνώρισμα της υποκειμενικής μεθόδου είναι ότι για να κατανοηθεί η υποκειμενική ευημερία είναι απαραίτητο να καταγραφούν τα γνωσιακά και συναισθηματικά κίνητρα των ανθρώπων ως ένα ενιαίο σύνολο αλλά και σε συγκεκριμένες πτυχές της ζωής τους. Έτσι, η μέτρηση της υποκειμενικής ευημερίας πραγματοποιείται με την άμεση καταγραφή των απόψεων των και των αντιλήψεων των ατόμων (υποκειμένων) και όχι με την βοήθεια έρευνων ή άλλων φορέων (Diener & Suh, 1997' Lora κ.ά., 2010).

Για να μπορέσει να μετρηθεί η έμπειρία της ευημερίας λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν μεταβλητές οι οποίες την καθορίζουν σημαντικά όπως για παράδειγμα η ρύπανση του περιβάλλοντος, το χρη-

ματικό εισόδημα καί ή οικογενειακή κατάσταση. Αύτες οί μεταβλητές δείχνουν πόσο ίκανοποιημένοι εἶναι οί ἄνθρωποι ἀπό τή ζωή τους καί ἂν τά ποσοστά εἶναι ἀρκετά ὑψηλά δείχνουν πόσο σημαντικοί εἶναι αὐτοί οί παράγοντες γιά τήν κοινωνική εὐημερία (Diener & Suh, 1997).

Μελετώντας τίς ὑποκειμενικές μεθόδους μέτρησης τῆς ποιότητας ἀστικής ζωῆς καί δίνοντας ιδιαίτερη μνεία στήν ίκανοποίηση τῶν πολιτῶν ἀπό τό σύνολο τῆς ζωῆς τους καί ἀπό τήν περιοχή ὅπου κατοικοῦν δημιουργεῖται μία ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη γιά τίς προσωπικές καί βιωματικές ἐμπειρίες τους. Ἐπίσης μποροῦν νά ἐξετάσουν τήν ἄποψη τῶν πολιτῶν γιά δημόσια ἀγαθά καί συγκεκριμένα πολιτικά ἔργα ὅταν ἔχουν στόχο νά ίκανοποιήσουν τήν ποιότητα ζωῆς τους (Dissart & Deller, 2000). Ἀκόμη ή ὑποκειμενική μέθοδος δέν ἐστιάζει μόνο στήν ποιότητα μιᾶς κοινωνίας (π.χ. σέ μία γειτονιά) ἂν οί ἀπαντήσεις τῶν πολιτῶν σχετίζονται μέ τίς κοινωνικές σχέσεις καί τήν προσωπικότητά τους (Diener & Suh, 1997).

Παρότι οί ὑποκειμενικές μέθοδοι ἐστιάζουν στίς ἀντιλήψεις τῶν ἀτόμων σχετικά μέ τά ποσοστά ίκανοποίησης τους σχετικά μέ τήν ποιότητα ζωῆς τους μέ ἄμεσα συσχέτιση μέ τούς συμμετέχοντες, αὕτῃ ή μέθοδος ἔχει δεχτεῖ ἀρνητικές κρητικές ἀπό πολλούς ἐρευνητές. Ὁ λόγος εἶναι πῶς θεωρητικά δέν μποροῦν νά προσδιοριστοῦν ποσοτικά καθῶς βασίζονται στήν ἐμπειρία τῶν μεταβλητῶν τοῦ ἀτόμου καί τοῦ χρόνου (Teklay, 2012). Συνοπτικά οί ἀρνητικές ἐντυπώσεις τῆς μεθόδου ἀναφέρονται ὡς ἐξῆς:

- Μή σταθερότητα τῶν μετρήσεων. Οί ἀπόψεις τοῦ κάθε ἀτόμου ἐναλλάσσονται σύμφωνα μέ τόν χρόνο χωρίς ὅμως αὐτές οί ἀλλαγές νά μποροῦν νά προσδιοριστοῦν ἀπό πραγματικές συνθηκες.
- Τά ἀποτελέσματα δέν μποροῦν νά συγκριθοῦν. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει διαφορετικές ἀπόψεις, ἀντιλήψεις καί ἐμπειρίες καί εἶναι ἀδύνατον νά συγκριθοῦν μεταξύ τους.
- Δέν ὑπάρχει δυνατότητα νά ἐρμηνευτοῦν οί μετρήσεις. Γιά τούς ἴδιους προαναφερθέντες λόγους (Cummins 2000' Santos κ.ἄ., 2007' Veenhoven, 2002).

4.4 Σύγκριση μεταξύ αντικειμενικών και υποκειμενικών μεθόδων

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι αντικειμενικές ή ποσοτικές μέθοδοι παρατηρούνται όταν χρειάζεται να διερευνηθούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της ζωής σε ένα αστικό περιβάλλον όπου εμπλέκονται θέματα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά και αποτυπώνονται με στατιστικά στοιχεία. Αντίθετα, στίς υποκειμενικές ή ποιοτικές μεθόδους αναλύουν δεδομένα μέσω των ερωτηματολογίων όπου εκφράζεται ή άποψη των πολιτών για την ποιότητα ζωής ή για την ποιότητα της κοινωνίας αν ή έρευνα πραγματεύεται την μέτρηση ποιότητας αστικής ζωής.

Άρκετοί έπιστήμονες στον τομέα της οικονομίας πιστεύουν ότι υπάρχουν διαφορές αλλά παραμένουν άπτες μετρήσεις του πλούτου ως μεγέθη της ποιότητας ζωής σε μία κοινωνία. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούσαν μέχρι σήμερα δεν έμπεριείχαν υποκειμενικές αξιολογήσεις συνεπώς απορρίπτεται ή πρόταση των οικονομολόγων ότι οι προσωπικές απόψεις για τό χρηματικό εισόδημα επιβάλλεται να αποτελούν μέρος της διαδικασίας για την ποιότητα ζωής. Από την άλλη πλευρά ή δεύτερη μέθοδος έχοντας έντατικοποιήσει στίς έρευνες που έξετάζονται με ερωτηματολόγια και τελικά χρησιμοποιούν υποκειμενικές μεθόδους αξιολόγησης. Ίδιαίτερα όταν μελετιέται ό αστικός ιστός ή άποψη των οικονομολόγων έρμηνεύεται με οικονομικούς όρους τίς κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις και παραμένει άνακριβής. Η μέθοδος των στατιστικών δεικτών δίνει ή δυνατότητα να έρμηνευτούν άρκετά στοιχεία της αστικής ζωής που δεν έρμηνεύονται ίκανοποιητικά από υποκειμενικές μεθόδους ή οικονομικούς δείκτες (McCrea κ.ά., 2006).

Όπως οι αντικειμενικές έτσι και οι υποκειμενικές μέθοδοι μέτρησης έχουν τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα. Οι ποιοτικές μετρήσεις είναι έναντίον των ποσοτικών μετρήσεων οι όποιες φαίνεται να μην προσδίδουν τόσο αξιόπιστα αποτελέσματα. Αντίθετα οι ποιοτικές μετρήσεις στερούν ή δυνατότητα από την ποιότητα ζωής να αξιολογηθεί από τούς κατοίκους της έξεταζόμενης περιοχής και να άρκείται μόνο στήν έξωτερική αξιολόγηση (Diener και Suh, 1997).

Φαίνεται ότι οι αντικειμενικές μέθοδοι είναι τό σημαντικότερο σημείο για τους στατιστικούς δείκτες, εάν οι δείκτες εξαρτώνται από την ποσοτικοποίηση τους και όχι τόσο πολύ από τις προσωπικές απόψεις. Η αντικειμενικότητα, όμως φαίνεται να παρουσιάζει και ένα αδύνατο σημείο ως προς τον τρόπο καταγραφής και μέτρησης των δεδομένων όταν μαζί με την επιλογή των δεικτών ο έρευνητής παρεμβαίνει στο αποτέλεσμα της έρευνας (Diener και Suh, 1997).

Τό μεγαλύτερο αρνητικό σημείο των αντικειμενικών μεθόδων είναι ότι δεν δίνεται ή ευκαιρία στους συμμετέχοντες να εκφράσουν την προσωπική τους εμπειρία σχετικά με την ποιότητα ζωής τους στον άστικό ιστό. Η ευημερία είναι ένα αίσθημα τό όποιο είναι δύσκολο να αποδοθεῖ μέσω των αντικειμενικών δεικτών, ακόμη και αν οι μεταβλητές έχουν απόλυτη μέτρηση, παραμένει τό έρώτημα αν μπορούν να αποδώσουν την ποιότητα ζωής όπως αναφέρεται κοινωνικά. Αύτός φαίνεται να είναι ο λόγος όπου ή υποκειμενική μέθοδος εκτιμᾶται ότι αποδίδει τό αποτέλεσμα των εμπειριών του κάθε ατόμου. Παρόλα αυτά ή προσωπικότητα του κάθε ανθρώπου και οι εμπειρίες του τρόπου ζωής τους μπορεί να είναι τόσο καθοριστικές για τις απαντήσεις τους και έτσι ή μέθοδος χάνει την αποτελεσματικότητα της (Angur κ.ᾶ., 2012).

Συμπερασματικά, τόσο οι υποκειμενικές όσο και οι αντικειμενικές μέθοδοι μέτρησης της ποιότητας ζωής έχουν στόχο να αξιολογήσουν τις συνθήκες πού ζοῦν οι κάτοικοι σε μία περιοχή, παρόλα αυτά υπάρχουν κάποιες διαφορές μεταξύ τους ως προς την αξιοπιστία του αποτελέσματος τους λόγω της διαφορετικής έναρξης των μεθόδων. Ὑπάρχει κοινή ανάγκη να αποσαφηνιστεῖ ή σύνδεση μεταξύ αυτών των αντικειμενικών και των υποκειμενικών δεικτών, κυρίως αν οι αντικειμενικοί μέθοδοι δεν συνδέονται με την βιωματική εμπειρία των ανθρώπων για την ποιότητα ζωής τους (Angur κ.ᾶ., 2012).

4.5 Αξιολόγηση μέ χρήση φωτογραφίας

Άρκετοί είναι οι έρευνητές πού χρησιμοποιοῦν τή μέθοδο της φωτογράφισης ώστε να καταγράψουν και να αναλύσουν δεδομένα για κάποια συγκεκριμένη έρευνα. Μία τέτοια μελέτη είναι «Τά παιδιά στην πόλη» (2003) στην όποια οι μελετητές χρησιμοποιοῦν τή φωτογράφιση για να συγκεντρώσουν τις απόψεις των παιδιών σχε-

τικά μέ την καθημερινότητά τους στην πόλη καθώς όπως υποστηρίζουν οι Danic, Delalande, & Rayou (2006), η λήψη μιάς φωτογραφίας προσφέρει στα παιδιά τό έναυσμα για ενεργό συμμετοχή στην έρευνα ώστε νά μπορέσουν νά περιγράψουν τήν άποψή τους μέσω των φωτογραφιών.

Έπίσης, αυτή ή μέθοδος δίνει τή δυνατότητα στα παιδιά νά αναπτύξουν τήν όπτικοακουστική τους αντίληψη καί τή λεκτική τους έκφραση. Έν αντιθέσει μέ τή μέθοδο τής ζωγραφικής αναπαράστασης, ή μέθοδος τής φωτογράφισης είναι τεκμηριωμένη. Κατά τόν Rolan Bart ή φωτογραφία αποτελεί από μόνη της μία εικόνα δίχως κωδικοποίηση από τήν πρώτη μέρα ανακάλυψής της καθορίζεται από τό τεκμήριο τής αυθεντικότητας. Η φωτογραφία συνοδεύεται από τήν άποψη του κάθε παιδιού ή όποία δέν όνομάζεται «λεζάντα» τής φωτογραφίας αλλά έχει τήν ίδια σημασία μέ τήν φωτογραφία καί τίς εικόνες πού άποτυπώθηκαν. Πιο αναλυτικά είναι τό άκουσμα μέσω τής ανάγνωσης τής «φωνής» των παιδιών, έννοώντας τήν όμιλούσα ύποκειμενικότητα δηλαδή τό λόγο άκούγεται ταυτόχρονα μέ αυτό πού παρουσιάζουν τά παιδιά σέ μία φωτογραφία (Hill, 2006).

Αυτός ό τρόπος προσέγγισης στα παιδιά φαίνεται νά έχει άρκετά πλεονεκτήματα καί ένα από αυτά είναι ή ανάγκη νά χρησιμοποιούν είτε τή γραφή είτε τήν ανάγνωση για νά περιγράψουν μία λήψη τους (Hill, 2006). Έπίσης, τά παιδιά μέσα από τίς φωτογραφίες έχουν τήν δυνατότητα νά άφηγηθούν καί νά παρουσιάσουν τόν τρόπο πού αντιλαμβάνονται τήν γειτονιά τους. Η άποψη αυτών των μικρών ανθρώπων, είναι λιγότερο αντικειμενική από αυτή των ένηλίκων καί διαμορφώνεται μέσω των έμπειριών τους από τά μέρη τής γειτονιάς τους, αποκτώντας έξοικείωση μέ τό άστικό περιβάλλον στό όποίο ζούν καί αναπτύσσοντας τό αίσθημα του άνήκειν σέ μία γειτονιά. Άκόμη, μεταφέρουν τήν άποψη τους μέ παρατηρήσεις καί τίς γνώσεις πού έχουν γι' αυτήν συμμετέχοντας έτσι, μέ τό δικό τους τρόπο στην έρευνα. Ένα άκόμη πλεονέκτημα τής φωτογράφισης καί συνάμα πολύ σημαντικό είναι πως ή λήψη φωτογραφιών είναι μία πνευματική διαδικασία. Τά παιδιά έχουν τόν ίδιο ενεργό ρόλο όπως όταν συμμετέχουν σέ ένα όμαδικό παιχνίδι, σέ κινητικές δραστηριότητες ή όταν επικοινωνούν μέ άλλα παιδιά άκόμα καί μέ τούς ένήλικες.

Ἐπιπρόσθετα, ἡ φωτογραφική μηχανή συμβάλλει στήν δυναμικότητα τοῦ κάθε παιδιοῦ. Μέσω αὐτῆς, τό παιδί ἀλλά καί ὁ καθένας, ἔχει τή δυνατότητα νά ἀποτυπώσει πρῶτα στή μνήμη μιᾶς μηχανῆς καί ἔπειτα σέ φωτογραφικό χαρτί στιγμές ἀπό τήν καθημερινότητα τους οἱ ὁποῖες κατά τή γνώμη τους θεωροῦνται σημαντικές. Παρατηρεῖται ὅτι τά παιδιά δέν τραβοῦν μία φωτογραφία ἡ ὁποία δέν εἶναι καλαίσθητη στά μάτια τους καί ἀντιλαμβάνονται τή γειτονιά τους ὡς μία συγκεκριμένη κατάσταση μέ φυσική ἐμφάνιση ἡ ὁποία μπορεῖ νά μεταφερθεῖ σέ μία φωτογραφία. Τέλος, αὐτό πού δέν μποροῦν νά ἀποτυπώσουν τά παιδιά σέ μία λήψη φωτογραφίας εἶναι τά βιώματα τους ἀπό τό παιχνίδι στά πάρκα καί τίς πλατεῖες τῆς γειτονιάς τους, τίς ἀφηγήσεις γιά περιπέτειες τῶν γονέων τους ἀλλά καί τίς ἀνακαλύψεις πού γίνονται στή γειτονιά καί οἱ περισσότερες εἶναι ἄγνωστες πρὸς τοὺς γονεῖς τους (Merleau – Ponty, 2000).

ΣΥΝΟΨΗ Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ὑπάρχει μεγάλη ἀναζήτηση ἐδῶ καί πολλές δεκαετίες σχετικά μέ τίς μεθόδους ἀξιολόγησης μιᾶς ἔρευνας, χωρίς ὅμως νά ἔχει ἐντοπιστεῖ ἀκόμη ὁ κατάλληλος τρόπος πού νά ἐξυπηρετεῖ ὅλους τοὺς ἐξεταζόμενους καθὼς οἱ προτιμήσεις ποικίλουν ἀπὸ ἄνθρωπο σέ ἄνθρωπο. Παρόλα αὐτά γιά νά καταμετρηθεῖ ἡ ποιότητα ζωῆς σέ μία κοινωνία πραγματοποιοῦνται ἀξιολογήσεις μέσω τῶν ἀντικειμενικῶν καί τῶν ὑποκειμενικῶν μεθόδων μέτρησης. Οἱ ἀντικειμενικές μέθοδοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ τήν ἡδονική μέθοδο, τή μέθοδο τῶν κοινωνικῶν δεικτῶν καί τή μέθοδο τοῦ σύνθετου δείκτη ἡ ὁποία ἀρκετές φορές κατά τήν ἔναρξή της παρομοιάζεται μέ τήν ἡδονική μέθοδο. Ἀντίθετα, οἱ ὑποκειμενικές μέθοδοι ἔχουν τή δυνατότητα νά ἀξιολογήσουν ἄμεσα καί προσωπικά τοὺς ἐρωτηθέντες. Ὅμως, ἂν χρειαστεῖ νά συγκριθοῦν αὐτές οἱ δύο μέθοδοι μεταξύ τους θά ἀνακαλύψει κανεὶς ὅτι ἔχουν τόσο πλεονεκτήματα ὅσο καί μειονεκτήματα. Τέλος, ἐξετάζοντας τήν καταλληλότητα τῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς σέ ἔρευνες παρατηρεῖται πὼς ὅταν ζητεῖται ἀπὸ τά παιδιά νά συμμετέχουν σέ μία ἔρευνα ἀξιολογώντας μέσω μία φωτογραφικῆς μηχανῆς τά παιδιά μποροῦν νά ἀποδώσουν σέ μία λήψη τά συναισθήματά τους καί τίς ἐμπειρίες τους καί νά ἀναπτυχθοῦν τόσο νοητικά ὅσο καί κοινωνικά.

Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

5.1 Όρισμός και διατύπωση του προβλήματος

5.1.1 Σκοποί και στόχοι της έρευνας

Κύριος σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η αξιολόγηση (καταγραφή, μελέτη και ανάλυση) των αστικών οικιστικών περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών έτσι όπως αυτά γίνονται αντιληπτά από τα παιδιά σχολικής ηλικίας, σε μία παραδοσιακή αστική γειτονιά «Μαράσια Μητρόπολης» της πόλεως Ρόδου.

Έπί μέρους στόχοι της έρευνας:

- Η αναζήτηση ένοχλητικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς των παιδιών.
- Νά διερευνηθούν οι αντιλήψεις των παιδιών που σχετίζονται με την αξιολόγηση αστικού χώρου.
- Όλοι οι μαθητές νά ευαισθητοποιηθούν περιβαλλοντικά.
- Νά αναδειχθούν οι αντιλήψεις των παιδιών για ένα χώρο που σχεδιάστηκε για ένήλικες.
- Νά αναδυθεί από τις αντιλήψεις των μαθητών για την γειτονιά τους και η ανάγκη για ένα υγιές αστικό περιβάλλον.

Τά αποτελέσματα της μελέτης θά αξιοποιηθούν από την τοπική δημοτική αρχή ώστε νά ευαισθητοποιηθούν και νά επιλύσουν τά περιβαλλοντικά προβλήματα που έντοπίζουν τά παιδιά στό αστικό δίκτυο.

5.2 Μεθοδολογία και συμμετέχοντες

Παιδιά ηλικίας 12 έτων των δύο τάξεων της έκτης Δημοτικού του 1ου Δημοτικού σχολείου της πόλεως Ρόδου από τή σχολική χρονιά 2018-2019, επιλέχθηκαν ώστε νά συμμετέχουν στην έρευνα μέ σκοπό την αναζήτηση περιβαλλοντικών προβλημάτων και των ένοχλη-

τικών χαρακτηριστικών που έντοπίζουν στή γειτονιά που περιβάλλει τό σχολείο τους.

5.3 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Συνολικά οι μαθητές ήταν 22, μέ 15 κορίτσια (68%) καί 7 αγόρια (32%) μετρώντας όρισμένες άπουσίες καί άπό τά δύο τμήματα. Ή έρευνα διήρκεσε τρεις έβδομάδες, άπό τόν Φεβρουάριο έως τόν Μάρτιο του 2019. Ξεκινώντας άπό τήν θεωρητική προσέγγιση του θέματος μέσα στήν τάξη για δύο έβδομάδες μέ συχνότητα 3 φορές τήν εβδομάδα ανά τέσσερις ώρες. Μέχρι τήν ολοκλήρωση της έρευνας ακολουθήσαν ακόμη τέσσερα στάδια.

5.4 Περιορισμοί της έρευνας

Στήν παρούσα έρευνα παρουσιάζονται όρισμένοι περιορισμοί οι όποιοι προκαλούν άδύνατη τή γενίκευση των άποτελεσμάτων. Οι περιορισμοί της έρευνας όφείλονται στο γεγονός ότι τό δείγμα δέν έχει τή δυνατότητα νά αντιπροσωπεύσει τόν αριθμό των μαθητών των σχολείων της περιοχής όπως δέν είναι αντιπροσωπευτικό για όλες τις παραδοσιακές γειτονίες των Μαράσιων στο νησί της Ρόδου.

Συνεπώς τά άποτελέσματα της έρευνας άφορούν τό συγκεκριμένο δείγμα. Έπιπλέον, υπάρχουν αρκετές πιθανότητες διάφοροι παράγοντες όπως για παράδειγμα οι φιλικές σχέσεις, τό οικογενειακό, κοινωνικό ή οικονομικό περιβάλλον καί ΜΜΕ, τά όποία δέν έξετάστηκαν κατά τή διεξαγωγή της έρευνας, ένδέχεται νά έπηρεάζουν τό άποτέλεσμα. Παρόλα αυτά, τά άποτελέσματα της έρευνας μπορούν νά συγκριθούν σε μελλοντικές μελέτες.

5.5 Σημασία της έρευνας

Ή παρούσα μελέτη, έπιδιώκει νά προσφέρει στους φορείς χάραξης πολιτικής, στους ύπευθύνους της δημοτικής αρχής αλλά καί σε έπιστήμονες (των κλάδων της κοινωνιολογίας, των οικονομικών, της αρχιτεκτονικής καί της περιβαλλοντικής ψυχολογίας) καθώς καί στα πλαίσια ενός βιώσιμου άστικού περιβάλλοντος, στοιχειά τά όποία άναδεικνύουν τά ένοχλητικά χαρακτηριστικά μέ τόν τρόπο που αντιλαμβάνονται τά παιδιά, ώστε νά δοθεί έμφαση στις συνθήκες του τρόπου ζωής των ανθρώπων σε άστικά κέντρα μέ τό ένδιαφέρον νά

έστιάζεται στην εξέλιξη αυτών των προβλημάτων και στη διατήρηση της ποιότητας ζωής των κατοίκων (Jenny, Ericson, 2006).

5.6 Βασική υπόθεση

Η έρευνα επικεντρώνεται στη βασική υπόθεση ότι τα διαφορετικά περιβαλλοντικά άστικά χαρακτηριστικά της γειτονιάς των Μαρσιών και της Μητρόπολης Ρόδου, θά γίνουν αντιληπτά από τους μαθητές που συμμετέχουν στη μελέτη, σύμφωνα με τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Βασικότερος στόχος της έρευνας είναι να μελετηθούν, να αναλυθούν και να αξιολογηθούν οι φωτογραφίες των 22 παιδιών.

5.7 Ανάλυση περιεχομένου

Για να αναλυθεί η άποψη του κάθε παιδιού από οικιστικά ένοχλητικά χαρακτηριστικά τα όποια φωτογράφησαν επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα (μελέτη περίπτωσης). Μέ γνώμονα την προσπάθεια αυτής της έρευνας για την ανακάλυψη συμπεριφορών και αντιλήψεων των συμμετεχόντων αλλά και τον τρόπο ή τον βαθμό που επηρεάζονται από συγκριμένες καταστάσεις ή χρήση αυτής της έρευνας κρίθηκε ως η πλέον κατάλληλη (Mason, 2003).

Η ποιοτική έρευνα επιλέγεται με σκοπό να κατανοήσει το έρευνητικό πρόβλημα και όχι να το αναλύσει. Επίσης, καθορίζεται από τις έμπειρίες των ατόμων που συμμετέχουν στην έρευνα, διότι στοχεύει στη μελέτη των καταστάσεων και την αναζήτηση των νοημάτων όπου τα υποκείμενα της έρευνας αποδίδουν προς εξέταση. Επιπλέον, καθορίζεται αφενός από τις μελέτες ειδικών περιπτώσεων και αφετέρου από τα δεδομένα που έχουν προκύψει είτε από τα υποκείμενα είτε από τις καταστάσεις.

Εξετάζει τα στάδια που βρίσκονται πίσω από τις παρατηρούμενες συνδέσεις παραγόντων, καταγράφει τις απόψεις του κάθε συμμετέχοντα και αναζητά τη σοβαρότητα και το πλαίσιο αναφοράς της εκδήλωσης τους. Σχετίζεται με την παρατήρηση και την έρμηνεία των καταστάσεων των υποκείμενων και αναζητά το μέσο που γίνεται αντιληπτή και βιώνεται μία κοινωνική πραγματικότητα. Στην παρούσα έρευνα, μέ ποιοτικά χαρακτηριστικά, χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου (content analysis).

Ἡ ἀνάλυση περιεχομένου συνιστᾶται γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ποιοτικῶν δεδομένων καὶ σχετίζεται μέ τὴν ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν μηνυμάτων μέσῳ τῶν λεζαντῶν τῶν φωτογραφιῶν. Ἐπιπρόσθετα, ἡ ἀνάλυση περιεχομένου κατὰ κύριο λόγο χρησιμοποιεῖται στὰ τεκμήρια λεκτικῆς ἐπικοινωνίας ἀλλὰ ταυτόχρονα μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ τόσο σέ εἰκονικό ὕλικό, ὅπως γιὰ παράδειγμα πίνακες, ἀφίσες καὶ εἰκονογραφήσεις ὅσο καὶ σέ προφορικό λόγο, ὅπως εἶναι οἱ συνεντεύξεις (Βάμβουκας, 1998).

Ἡ ἀνάλυση περιεχομένου εἶναι μία εὐχάριστη μέθοδος ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται σημαντική γιὰ ἓνα νέο ἐρευνητή, διότι περιέχει σημαντικές δεξιότητες γιὰ τὴ διεξαγωγή καὶ ἀνάλυση ποιοτικῶν ἐρευνῶν (Clarke, Braun & Hayfield, 2015). Πιό συγκεκριμένα εἶναι μία μέθοδος πού ἔχει τὴν ικανότητα νά ἐντοπίσει, νά περιγράψει καὶ νά ἀναλύσει καὶ νά κάνει ἀναφορά τῶν θεμάτων πού προκύπτουν ἀπὸ τὰ ἐρευνητικά δεδομένα. Ὅλα τὰ παραπάνω εἶναι ἀπαραίτητα ἐργαλεῖα γιὰ ἐρευνητές πού διεξάγουν ποιοτικές ἔρευνες (Braun & Clark, 2006· Holloway & Tondres, 2003· Roulston, 2001).

Ἐνα ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀνάλυσης περιεχομένου εἶναι ὅτι χαρακτηρίζεται ἀπὸ «θεωρητική ἐλευθερία» ἢ εὐελιξία διότι ἡ ἐπιλογή αὐτῆς τῆς μεθόδου δέν ἀπαιτεῖ ἀπὸ μόνη τῆς τὴ δέσμευση τῶν ἐρευνητῶν σέ συγκεκριμένες ἐπιστημολογικές θέσεις ὅπως συμβαίνει σέ κάποιου ἄλλου εἴδους ποιοτικὴ ἀνάλυση (Braun & Clarke, 2006). Ὡστόσο οἱ παραπάνω χαρακτηρισμοὶ δέν σηματοδοτοῦν τὴν ἀνάλυση χωρὶς ἐπιστημονικὴ προσέγγιση. Ὁ ἐρευνητής καλεῖται νά ἀναλύσει ἐπιστημονικά καὶ θεωρητικά τὰ δεδομένα σύμφωνα μέ τὰ ἐρευνητικά ἐρωτήματα. Σέ αὐτό τό σημεῖο εἶναι σημαντικό, ὁ ἐρευνητής νά καθορίσει τί ἐπιδιώκει νά μάθει ὅπως καὶ τί ἀντιπροσωπεύουν τὰ θέματα πού ἔχει ἐντοπίσει (π.χ. ἀντιλήψεις, κοινωνικές καταστάσεις, κ.ἄ.) (Willig, 2008).

6.1 Διεξαγωγή της έρευνας

Προκειμένου να διεξαχθεί ή έρευνα κρίνεται απαραίτητη ή συμμετοχή των παιδιών στα παρακάτω στάδια ώστε να άντληθοῦν τή γειτονιά του καί τά ένοχλητικά χαρακτηριστικά των αστικών περιοχών.

1ο ΣΤΑΔΙΟ

Στό πρώτο στάδιο της έρευνας έπεται από την γνωριμία της έρευνήτριας μέ τά παιδιά ώστε νά έξοικειωθούν καί νά έκφράσουν τήν άποψη τους καί τήν έξήγηση τής παρουσίας της στήν τάξη τους, ρωτήθηκαν τί σημαίνει γιά τό καθένα ξεχωριστά, τί σκέφτονται όταν άκοΰν τή λέξη «Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ», τί συναντοΰν στή γειτονιά τους, τί τούς λείπει από αύτήν καί τί τούς άρέσει περισσότερο. Τότε ξεκίνησε από μέρους τών παιδιών ένας καταγιγισμός από ιδέες καί λέξεις πού τούς έρχονταν στό μυαλό. Ό πίνακας τής τάξης τους γέμισε από έπιθυμίες καί στιγμές τής καθημερινότητα τους.

Ξεκίνησαν νά έκφράζουν τήν ανάγκη τους γιά παιχνίδι, μέ φίλους ἢ χωρίς, τήν ὕπαρξη τοῦ σχολείου τους καί στή συνέχεια ὑπάρχοντα καταστήματα πού καλύπτουν τίς βιοτικές τους ανάγκες. Ἔπειτα ὅμως, συνειδητοποίησαν πόσα ἀρνητικά στοιχεῖα παρατηροῦν καθημερινά, χωρίς νά ἔχουν σκεφτεῖ μέχρι τώρα τίς ἐπιπτώσεις πού ἔχουν στή γειτονιά τους.

2ο ΣΤΑΔΙΟ

Κατά τήν δεύτερη ἐπίσκεψη στό σχολεῖο, ἡ ἐρευνήτρια ἐνθάρρυνε τά παιδιά νά προσπαθήσουν νά ὁμαδοποιήσουν (ἀνά ὁμάδα 4 μαθητῶν), τίς λέξεις πού συνδέονται μέ τή γειτονιά τους καί στή συνέχεια νά δώσουν ἓνα τίτλο σέ κάθε μία ἀπό αὐτές καταλήγοντας στό παρακάτω ἀποτέλεσμα:

Α	Β	Γ	Δ
1 ΧΩΡΟΣ ΠΡΑΣΙΝΩΝ	= ΦΥΤΑΝΕΙΑ	= ΑΝΑΓΕΙΞΙ	= ΧΩΡΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ
2 Πρασινάδα	Σκουπίδια	Βελαντισμάρι	Το σπίτι μας
3 Ἰλίκος	Σκουπίδια	Βελαντισμάρι	Σπίτι
4 Γουλιόβια	Εἶδος ποταμιῶν	Μαϊάνος	Πολυκατοικία
5 Δάστρο	Κουκουρά	Δάκη Λαγού	Οικοδομῆς
6 Χωρὸς	Κουκουρά	Βελαντισμάρι	Μαγειρεία
7 Λάστρος	Υπόγειος	Παράταμα	Γαίτες
8 Κάστρος	Πόρτα	Βελαντισμάρι	Οικογένεια
9 Εἰς κούρση	Οὐλάνος	Σύνταγμα	Κάτοικοι
10 Φίλοι	Οὐλάνος	Βελαντισμάρι	Βελαντισμάρι
11	Ανακατασκευὴ	Φύτρες	Εὐγένιος
12			
13 ΧΩΡΟΣ ΑΝΑΓΕΙΞΗΣ	= ΣΤΙΒΑ	= ΑΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΑΣΙΔΕΥΣΗ	= ΕΝΕΡΓΕΙΑ
14 Μπαζάρ	Ποταμὸς	Εργαστήριο τοξοτείας	Βελαντισμάρι
15 Βελαντισμάρι	Αἰόλιος	Εργαστήριο τοξοτείας	Βελαντισμάρι
16 Στιβὰ	Κουκουρά	Οὐλάνος	Βελαντισμάρι
17 Κουκουρά		Δάστρο	
18		Παράταμα	
19		Σταθμὸς ἐκπαιδευτικῆς	
20			
21 ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙ	= ΔΙΗΜΟΙΕΣΙ ΧΩΡΟΙ	= ΑΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ	= ΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡ
22 Μὲτα Μετὰ τὴν Μεταφράση	Γουλιόβια	Αἰόλιος	Τοξοτεία
23 Τὴν ἐκπαιδευτικὴν	Σκουπίδια	Βελαντισμάρι	Μαγειρεία τοξοτείας
24 Παιδαγωγικὸς	Παράταμα	Παράταμα τοξοτείας	Κουκουρά
25 Αἰόλιος	Εἰς κούρση	Παράταμα τοξοτείας	Παράταμα τοξοτείας
26 Βελαντισμάρι	Παράταμα τοξοτείας	Οὐλάνος	Αἰόλιος
27	Παράταμα	Τοξοτεία	Εἰς κούρση τοξοτείας
28	Εἰς κούρση	Εὐγένιος τοξοτείας	Κουκουρά

3ο ΣΤΑΔΙΟ

Σέ αὐτό τό στάδιο τῆς ἔρευνας, δόθηκε στους μαθητές ὁ παραπάνω πίνακας, μέ τίς ἀντιλήψεις τους καί τίς κατηγορίες πού εἶχαν χωρίσει. Ὑστερα τοὺς ἀνακοινώθηκε ὅτι ὅλοι μαζί θά κάνουμε ἓναν περίπατο μέ τήν συνοδεία τοῦ διευθυντῆ τοῦ σχολείου ὥστε νά πα-

ρατηρήσουν έναν όλο όσα σκέφτηκαν για τη γειτονιά τους βρίσκονται στη γειτονιά του σχολείου τους. Ξεκινήσαμε περιπατώντας σε έναν παραδοσιακό οικισμό (τά Μαράσια Μητρόπολης της Ρόδου), με κάποια διατηρητέα κτήρια και κάποια άλλα εγκαταλελειμμένα σπίτια, ακόμη και πλατείες, παράγοντες που μέχρι τώρα δεν είχε σκεφτεί κάποιο παιδί ότι υπήρχε στη δική του γειτονιά.

Συνέχισαν να παρατηρούν και να σχολιάζουν αὐθόρμητα τά θετικά και τά αρνητικά χαρακτηριστικά που συναντούν, δηλαδή να μην υπάρχουν καταστάσεις να καλύψουν τις ανάγκες των ίδιων και των οικογενειών τους αλλά όχι τόσα ιατρεία που μπορούν να τους περιθάψουν όταν είναι αναγκαίο. Έξέφρασαν τη δυσανεμία τους για τις κατεστραμμένες στάσεις λεωφορείων και αναρωτήθηκαν με ποιές συνθήκες πραγματοποιείται ή αναμονή των επιβατών. Αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία περνώντας από αρκετά και κεντρικά σημεία της γειτονιάς επιστρέψαμε πίσω στο σχολείο. Στη συζήτηση μας μέσα στην τάξη τους ζητήθηκε την επόμενη φορά να φέρουν μαζί από το σπίτι τους μία φωτογραφική μηχανή.

4ο ΣΤΑΔΙΟ

Ξεκινώντας τό τέταρτο καί πιό εὐχάριστο στάδιο τῆς ἔρευνας, ὅλα τά παιδιά εἶχαν στήν τσάντα τους τή φωτογραφική μηχανή, καί τούς ζητήθηκε νά ἐπαναλάβουμε τόν περίπατο, αὐτή τή φορά φωτογραφίζοντας ὁ καθένας αὐτό πού τούς κέντρισε περισσότερο τό ἐνδιαφέρον. Δέν εἶχαν περιορισμό στή λήψη τῶν φωτογραφιῶν καί μπορούσαν νά φωτογραφίσουν ὅποιοδήποτε στιγμιότυπο ἤθελαν ἀκόμη καί ἂν δέν τό εἶχαν παρατηρήσει τήν προηγούμενη φορά. Εἴτε ἀτομικά, εἴτε ὁμαδικά τό κάθε παιδί εἶχε τή δυνατότητα νά φωτογραφήσει ὅποιοδήποτε σημεῖο τῆς γειτονιάς τοῦ ἄρεσε ἢ τόν ἐνοχλοῦσε. Ὅταν τελείωσε ἡ φωτογράφιση τῆς γειτονιάς ἐπιστρέψαμε στό σχολεῖο καί τά παιδιά ἐξέφρασαν καί λεκτικά τή δυσἀρέσκεια τους μέ τά ἀρνητικά στοιχεῖα πού μέχρι τώρα δέν εἶχαν φανταστεῖ ὅτι ὑπάρχουν στή γειτονιά τους.

5ο ΣΤΑΔΙΟ

Προκειμένου νά ὁλοκληρωθεῖ ἡ διαδικασία τῆς ἔρευνας τό τελικό στάδιο ἦταν τά παιδιά νά ἐκτυπώσουμε τίς φωτογραφίες ἀνά μαθητή καί μαθήτρια καί νά γράψουν κάτω ἀπό τήν κάθε μιά πού

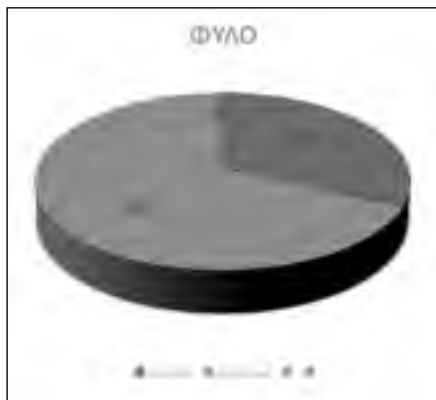
είχαν βγάλει μία λεζάντα και εξηγώντας ή δικαιολογώντας τό λόγο πού είχε κεντρίσει τό ενδιαφέρον και τήν περιέργεια ή κάθε λήψη τους. Έγραψαν τί τούς ἄρεσε ή δέν τούς ἄρεσε ἀλλά και τί εἶναι χρήσιμο και ἀπαραίτητο νά ὑπάρχει σέ μία γειτονιά στή θέση ενός ἐγκαταλελειμμένου κτηρίου ὥστε νά καλύψουν τίς ἀνάγκες τους και νά διατηρήσουν τό ἐπίπεδο ποιότητας ζωῆς τους ὑψηλό.

Οἱ λεζάντες γράφτηκαν μέ τόν τρόπο πού ἐπιδεικνύεται παρακάτω: Ἀκολούθησε ή μελέτη και ἀνάλυση περιεχομένου μέ βάση τίς φωτογραφίες ἀνά παιδί, ἀνά φύλο και τέλος ἐπί τοῦ συνόλου τοῦ δείγματος.

7.1 Αποτελέσματα της έρευνας

7.1.1 Στατιστική ανάλυση

Σύμφωνα με τη μελέτη που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε αγόρια (32%) και κορίτσια (68%), φαίνεται στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της γειτονιάς ότι το 13%

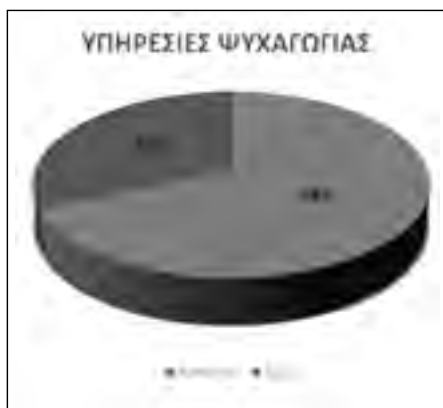
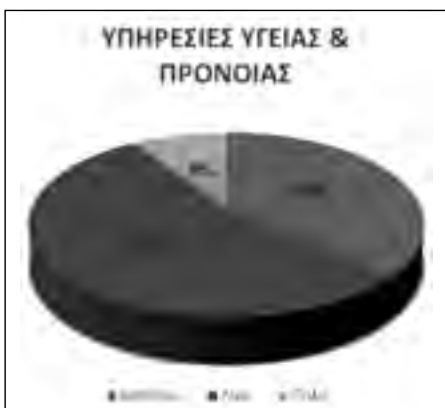
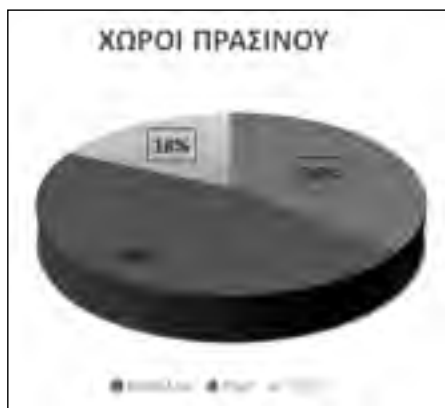
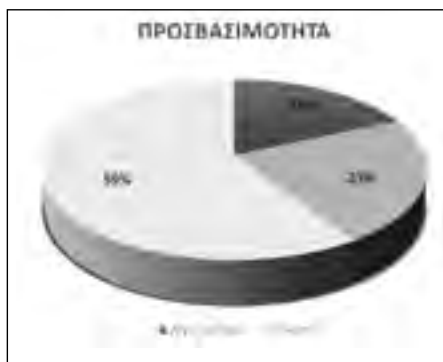
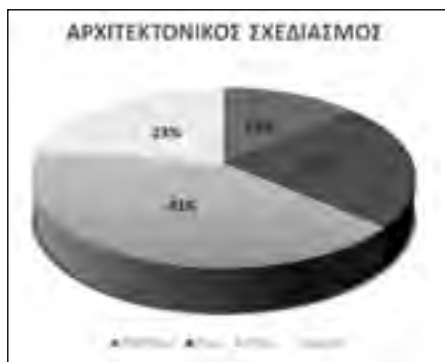

των παιδιών δεν τράβηξε καμία φωτογραφία με κάποια ένοχλητικά χαρακτηριστικά. Αντίθετα το 23% είχε στη φωτογραφική του μηχανή από 1 έως 2, όπως και το 41% από 3 έως 4 φωτογραφίες.

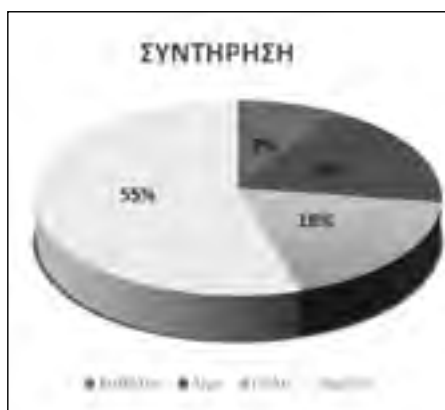
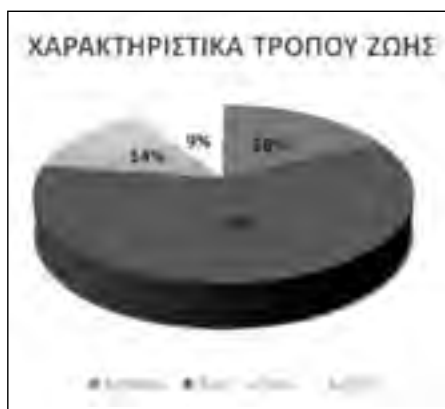
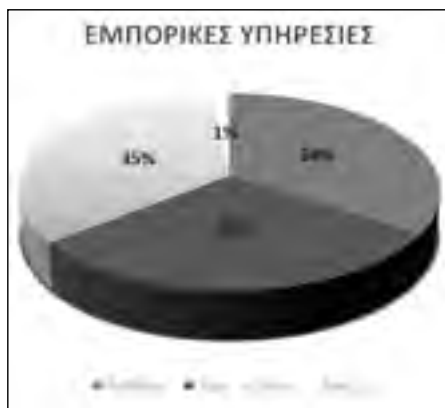
Τό υπόλοιπο 23% είχε περισσότερες από 5 φωτογραφίες ό καθέννας τους. Επίσης, στην προ-

σβασιμότητα των δρόμων και των οδών όλα τα παιδιά παρατήρησαν ένοχλητικά χαρακτηριστικά στην περιοχή τους. Πιο συγκεκριμένα τό μεγαλύτερο ποσοστό αυτών δηλαδή τό 59% βρήκε 5< φωτογραφίες, τό 23% ένοχλήθηκε δείχνοντας τό μέ 3 ή 4 φωτογραφίες και τό 18% μέ 1 ή 2 φωτογραφίες. Στους χώρους πρασίνου της γειτονιάς τό 36% των μαθητών δεν είχαν καμία φωτογραφία με κάποιο ένοχλητικό χαρακτηριστικό, τό 46% είχε έλάχιστες όπως 1-2 και τό 18% είχε 3-4 φωτογραφίες.

Μελετώντας τίς κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων και τά άτομα που ζούν σε αυτή τη γειτονιά, παρατηρήθηκε ότι τό 50% των παιδιών ανάκάλυψε μέ περισσότερες από 5 φωτογραφίες κάποιο ένοχλητικό στοιχείο, στη συνέχεια τό 27% μέ 3 ή 4 φωτογραφίες και τό 23% έχοντας 1-2 λήψεις. Στίς υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας που προσφέρει ή γειτονιά στους κατοίκους τό 36% των παιδιών δεν είχε καμία απάντηση. Μόλις τό 9% είχε 3-4 φωτογραφίες και τό 55% από 1-2 αντίστοιχα. Στίς υπηρεσίες ψυχαγωγίας τό 32% των παιδιών δεν

είχε κάποια λήψη σχετικά με τα μέσα ψυχαγωγίας που υπάρχουν στην περιοχή, όμως τό 68% είχε 1-2 φωτογραφίες. Στίς βασικές έμπορικές υπηρεσίες τής γειτονιάς, τό 34% τών παιδιών δέν είχαν κάποια φωτογραφία, τό 30% είχε 1-2 φωτογραφίες, τό 35% είχε 3-4 καί μόλις τό 1% περισσότερες από 5 φωτογραφίες.

Γιά τό δίκτυο μεταφορών πού προσφέρει τήν μετακίνηση τών πολιτών, τό 55% τών παιδιών δέν είχε κάποια σχετική φωτογραφία ένώ τό υπόλοιπο 45% βρήκε 1-2 ένοχλητικά χαρακτηριστικά. Άκόμη, γιά τά χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής τών κατοίκων, τό 20% δέν είχε κάποια φωτογραφία, τό 64% είχε 1-2 ένοχλητικές φωτογραφίες, τό 15% είχε 3-4 καί μόλις τό 1% περισσότερες άπό 5 φωτογραφίες. Όσον άφορ ά τή ρύπανση πού έχει δημιουργηθεί στην περιοχή, τό 20% τών παιδιών δέν παρατήρησε κάτι ένοχλητικό, τό αντίθετο ισχύει γιά τό 39% πού είχε 1-2 φωτογραφίες, άκόμη 39% είχε 3-4 καί τό 2% είχε παραπάνω άπό 5 λήψεις.

Γιά τά στοιχεΐα τής γειτονιάς πού χρειάζονται συντήρηση, τό 9% τών μαθητών δέν έντόπισε κάποιο ένοχλητικό χαρακτηριστικό, έν αντίθεσει τό 18% παρατήρησε σημεία πού χρειάζονται φροντίδα μέσο 1 ή 2 φωτογραφιών, έπίσης τό 18% μέ 3 ή 4 φωτογραφίες καί τό 55% έχοντας περισσότερες άπό 5 φωτογραφίες μέ ένοχλητικά χαρακτηριστικά. Προκύπτει μία διαφορά μεταξύ του 28% τών παιδιών τά όποια δέν έχουν παρατηρήσει κάτι κάποια σκηνή βίας ή έγκληματικότητας στή γειτονιά τους, σέ σχέση μέ τό 33% παρατήρησε κάτι ένοχλητικό μέσο 1 ή 2 φωτογραφιών, καθώς καί τό 38% μέ 3 ή 4 φωτογραφίες καί μόλις τό 1% περισσότερες άπό 5 φωτογραφίες. Τέλος ή σύνδεση πού ύπάρχει άνάμεσα στά παιδιά καί τή γειτονιά τους τό 45% δέν βρήκε κάποιο κοινό σημείο σύνδεσης, τό 32% βρήκε μέσα άπό 1 ή 2 φωτογραφίες, τό 14% μέ 3 ή 4 καί τό 9% περισσότερες άπό 5 φωτογραφίες.

7.2 Μέσος όρος

Group Statistics					
	ΦΥΛΟ	N	Mean	Std. Deviat	Std. Error M
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΑΓΟΡΙ	7	2,00	,816	,309
	ΚΟΡΙΤΣΙ	15	3,07	,884	,228

	ΦΥΛΟ	N	Mean	Std. Deviat	Std. Error M
ΠΡΟCΒΑCΙΜΟΤΗΤΑ	ΑΓΟΡΙ	7	2,86	,900	,340
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	3,67	,617	,159
ΠΡΑCΙΝΟ	ΑΓΟΡΙ	7	1,71	,756	,286
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	1,87	,743	,192
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕC CΧΕCΕΙC	ΑΓΟΡΙ	7	3,29	,951	,360
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	3,27	,799	,206
ΥΠΗΡΕCΙΕC ΥΓΕΙΑC	ΑΓΟΡΙ	7	1,43	,535	,202
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	1,87	,640	,165
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	ΑΓΟΡΙ	7	1,29	,488	,184
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	1,33	,488	,126
ΕΜΠΟΡΙΚΕC ΥΠΗΡΕCΙΕC	ΑΓΟΡΙ	7	1,86	1,215	,459
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	2,33	,900	,232
ΜΕΤΑΦΟΡΕC	ΑΓΟΡΙ	7	1,14	,378	,143
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	1,73	,458	,118
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙCΤΙΚΑ ΤΡΟΠΟΥ ΖΩΗC	ΑΓΟΡΙ	7	2,00	1,000	,378
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	2,20	,775	,200
ΡΥΠΑΝCΗ	ΑΓΟΡΙ	7	2,43	1,134	,429
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	2,93	1,033	,267
CΥΝΤΗΡΗΡCΗ	ΑΓΟΡΙ	7	3,00	1,414	,535
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	3,27	,884	,228
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΑΓΟΡΙ	7	2,29	1,113	,421
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	2,13	,834	,215
CΥΝΔΕCΗ ΜΕ ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ	ΑΓΟΡΙ	7	1,43	,535	,202
	ΚΟΡΙΤCΙ	15	2,07	1,100	,284

Πίνακαc 1. Μέcοι όροι και τυπικέc αποκλίcειc ανά φύλο.

Άρχιτεκτονικόc καί πολεοδομικόc cχεδιαcμόc:

Άγόρια: Μέcοc όροc: 2,00 – Τυπική απόκλιcη: ,816.

Κορίτcια: Μέcοc όροc 3,07 – Τυπική απόκλιcη: ,884.

Προcβαcιμότητα καί δρόμοι:

Άγόρια: Μέcοc όροc: 2,86 – Τυπική απόκλιcη: ,900.

Κορίτcια: Μέcοc όροc: 3,67 – Τυπική απόκλιcη: ,617.

Χώροι πρασίνου:

Αγόρια: Μέσος όρος: 1,71 – Τυπική απόκλιση: ,756.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 1,87 – Τυπική απόκλιση: ,743.

Άτομα και κοινωνικές σχέσεις:

Αγόρια: Μέσος όρος: 3,29 – Τυπική απόκλιση: ,951.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 3,27 – Τυπική απόκλιση: ,799.

Υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας:

Αγόρια: Μέσος όρος: 1,43 – Τυπική απόκλιση: ,535.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 1,87 – Τυπική απόκλιση: ,640.

Υπηρεσίες ψυχαγωγίας:

Αγόρια: Μέσος όρος: 1,29 – Τυπική απόκλιση: ,488.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 1,33 – Τυπική απόκλιση: ,488.

Έμπορικές υπηρεσίες:

Αγόρια: Μέσος όρος: 1,86 – Τυπική απόκλιση: 1,212.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 2,33 – Τυπική απόκλιση: ,900.

Δίκτυο μεταφορών:

Αγόρια: Μέσος όρος: 1,14 – Τυπική απόκλιση: ,379.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 1,73 – Τυπική απόκλιση: ,458.

Χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής:

Αγόρια: Μέσος όρος: 2,00 – Τυπική απόκλιση: 1,000.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 2,20 – Τυπική απόκλιση: ,775.

Ρύπανση:

Αγόρια: Μέσος όρος: 2,43 – Τυπική απόκλιση: 1,134.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 2,93 – Τυπική απόκλιση: 1,033.

Συντήρηση:

Αγόρια: Μέσος όρος: 3,00 – Τυπική απόκλιση: 1,414.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 3,27 – Τυπική απόκλιση: ,884.

Βία – Έγκληματικότητα:

Αγόρια: Μέσος όρος: 2,29 – Τυπική απόκλιση: 1,113.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 2,13 – Τυπική απόκλιση: ,834.

Σύνδεση με τη γειτονιά:

Αγόρια: Μέσος όρος: 1,43 – Τυπική απόκλιση: ,535.

Κορίτσια: Μέσος όρος: 2,07 – Τυπική απόκλιση 1,100.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1 οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις σε κάθε μεταβλητή κυμαίνονται σε διαφορετικά επίπεδα ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. Πιο συγκεκριμένα στον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό τα αγόρια κατά Μ.Ο. = 2,00 και τα κορίτσια κατά Μ.Ο. = 3,07, υποδηλώνει ότι η ύφισταμένη μορφή του αρχιτεκτονικού χώρου κατά μέσο όρο αποτελεί μεγαλύτερο ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τα κορίτσια τα οποία δηλώνουν ότι ένοχλούνται περισσότερο απ' ότι τα αγόρια που δηλώνουν ότι ένοχλούνται λιγότερο.

Επίσης, στην προσβασιμότητα των δρόμων των Μαρασίων, τα αγόρια σύμφωνα με τό Μ.Ο. = 2,87 και τα κορίτσια Μ.Ο. = 3,67 σημαίνει ότι τα κορίτσια δηλώνουν να ένοχλούνται «πολύ» εν αντιθέσει των αγοριών τα οποία ένοχλούνται «λίγο». Παρομοίως, στους χώρους πρασίνου τα αγόρια με Μ.Ο. = 1,71 και τα κορίτσια με Μ.Ο. = 1,87 φαίνεται να ένοχλούνται ότι οι δεύτερη μεταβλητή ένοχλείται περισσότερο κατά μέσο όρο από την πρώτη που ένοχλείται λιγότερο. Επίσης, για την κατάσταση που παρατήρησαν τα παιδιά στις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των γειτόνων κατά τα αγόρια με Μ.Ο. = 3,29 και τα κορίτσια με Μ.Ο. = 3,27, σημαίνει ότι η ύφισταμένη μορφή των κοινωνικών σχέσεων κατά μέσο όρο αποτελεί μεγαλύτερο ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τα αγόρια συγκριτικά με τα κορίτσια.

Ακόμη, για τα ένοχλητικά χαρακτηριστικά των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας τα αγόρια με Μ.Ο. = 1,43 και τα κορίτσια με Μ.Ο. = 1,87 σημαίνει ότι τα κορίτσια κατά μέσο όρο έχουν μεγαλύτερη δυσάρεσκια σε σχέση με τα αγόρια που δηλώνει ότι ένοχλούνται «πολύ». Επιπλέον, στις υπηρεσίες ψυχαγωγίας της γειτονιάς τα αγόρια με Μ.Ο. = 1,29 και τα κορίτσια με Μ.Ο. = 1,33 σημαίνει ότι κατά μέσο όρο αποτελούν ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τα κορίτσια τα οποία παρουσιάζουν να ένοχλούνται «πολύ» περισσότερο από τα αγόρια που ένοχλούνται λιγότερο. Στη συνέχεια, οι έμπορικές υπηρεσίες, από τό μέσο όρο των αγοριών 1,86 και των κοριτσιών 2,33 προκύπτει ότι μεγαλύτερο ένοχλητικό για τα κορίτσια απ' ότι για τα αγόρια που φαίνεται να ένοχλούνται λιγότερο. Οι «Μεταφορές» που φωτογράφισαν τα παιδιά, παρουσιάζουν τα αγόρια Μ.Ο. = 1,14 και τα κορίτσια Μ.Ο. = 1,73 και αυτό υποδηλώνει ότι η ύφισταμένη μορφή των μεταφορών κατά μέσο όρο αποτελεί με-

γαλύτερο ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τα κορίτσια που ένοχλούνται περισσότερο από τα αγόρια που ένοχλούνται λιγότερο.

Τό ίδιο ισχύει και για τα χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής των γειτόνων όπου τα αγόρια μέ Μ.Ο.= 2,00 και τα κορίτσια μέ Μ.Ο.= 2,20 επίσης αποτελεί μεγαλύτερο ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τα κορίτσια που προκύπτει μεγαλύτερη ένοχληση από αυτήν των αγοριών. Ακόμη, στη ρύπανση, τα αγόρια μέ Μ.Ο.=2,43 και τα κορίτσια μέ Μ.Ο.= 2,93 σημαίνει ναί μέν ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τις δύο μεταβλητές αλλά τα κορίτσια ένοχλούνται πολύ περισσότερο από τα αγόρια που ένοχλούνται λιγότερο.

Ακόμη, ή συντήρηση που χρειάζεται ή γειτονιά, τα αγόρια μέ Μ.Ο.= 3,00 και τα κορίτσια μέ Μ.Ο.= 3,27 προκύπτει ότι ή συντήρηση κατά μέσο όρο είναι μεγαλύτερο ένοχλητικό χαρακτηριστικό για τα κορίτσια τα όποια δείχνουν μεγαλύτερη δυσανεμία από τα αγόρια που δείχνουν λιγότερη. Αντίθετα, ή εγκληματικότητα που παρατήρησαν τα αγόρια μέ Μ.Ο.= 2,29 και τα κορίτσια μέ Μ.Ο.= 2,13 σημαίνει ότι ή ύφισταμένη μορφή της εγκληματικότητας κατά μέσο όρο αποτελεί ένοχλητικό χαρακτηριστικό μεγαλύτερο για τα αγόρια και μικρότερο για τα κορίτσια. Τέλος, ή σύνδεση που προκύπτει μεταξύ της γειτονιάς και των παιδιών μέ Μ.Ο.= 1,43 για τα αγόρια και Μ.Ο.= 2,07 για τα κορίτσια δείχνει ότι τα κορίτσια συνδέονται πολύ περισσότερο από τα αγόρια που συνδέονται λιγότερο.

7.3 Ανάλυση του ύλικού της έρευνας πεδίου

7.3.1 Αποτελέσματα ανά παιδί

Για τήν αναζήτηση ένοχλητικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς πραγματοποιήθηκε έρευνα σέ παιδιά σχολικής ήλικίας που κατοικούν στό νησί της Ρόδου και φοιτούν στό 1ο Δημοτικό σχολείο της πόλης. Ύλικό της έρευνας αποτελούν οι φωτογραφίες που φωτογράφησαν τα παιδιά όταν κλήθηκαν νά φωτογραφίσουν τα ένοχλητικά χαρακτηριστικά που έντόπισε τό καθένα από αυτά στό χώρο της γειτονιάς του. Τό κάθε παιδί έπιτρεπόταν νά λάβει όσες φωτογραφίες έπιθυμούσε.

Κάθε φωτογραφία περιλαμβάνει και ένα γραπτό σχόλιο του παιδιού ώστε νά εξηγήσει τό λόγο που τήν τράβηξε. Αυτά τα γραπτά σχόλια δέν είναι λεζάντες των φωτογραφιών, αντίθετα είναι τό ίδιο

σημαντικά μέ τις εικόνες. Είναι ή ικανότητα του παιδιοῦ νά άκου-
στεί ή φωνή του διαβάζοντας τά σχόλια του. Όπως αναφέρει ό
Mikhail Bakhtin ή περιγραφή των εἶναι «όμιλοῦσα ὑποκειμενικό-
τητα» δηλαδή ή φωνή πού άκούγεται μαζί μέ τήν φωτογραφία
(Bakhtin, 1981).

Έξετάζοντας καί αναλύοντας τίς φωτογραφίες τῶν παιδιῶν πα-
ρατηρήθηκε ότι ή πλειοψηφία του δείγματος, έντόπισε ένοχλητικά
χαρακτηριστικά άπό όλες τίς κατηγορίες μεταβλητῶν. Πιό συγκε-
κριμένα σέ επίπεδο παιδιῶν βγήκαν οί έξής φωτογραφίες:

Άποτελέσματα άγοριῶν

Τό παιδί μέ τήν κωδική όνομασία A1 έβγαλε συνολικά 37 φωτο-
γραφίες, άπό τίς όποίες οί έννέα ποσοστό 24,33% καί μέ βάση τό
σχόλιο του παιδιοῦ κατατάσσονται στήν κατηγορία «προσβασιμό-
τητα καί δρόμοι». Μία φωτογραφία (2.70%) κατατάσσεται στήν κα-
τηγορία «χῶροι πρασίνου», 7 φωτογραφίες (18.90%) κατατάσσονται
στήν κατηγορία «ἄτομα καί κοινωνικές σχέσεις» καί άφορᾷ τίς σχέ-
σεις μεταξύ τῶν γειτόνων, 2 φωτογραφίες (5.40%) αναφέρονται στίς
ύφιστάμενες «βασικές ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας», 6 φωτογρα-
φίες (16.20%) έντοπίζουν τά «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής»
τῶν γειτόνων, 4 φωτογραφίες (10.80%) αναφέρονται στήν ύφιστά-
μενη κατάσταση «ρύπανση», 7 φωτογραφίες (18.90%) αναφέρονται
στίς προσφερόμενες δημοτικές ὑπηρεσίες «συντήρησης» καί τέλος
1 φωτογραφία (2.70%) έντάσσεται στή κατηγορία ένοχλητικῶν χα-
ρακτηριστικῶν «βία - έγκληματικότητα».

Άπό τά παραπάνω στοιχεῖα προκύπτει ότι τό συγκεκριμένο άγό-
ρι δείχνει μεγαλύτερη εὐαίσθησία στίς ύφιστάμενες συνθήκες «προ-
σβασιμότητας στους δρόμους» τῆς γειτονιάς του, τίς όποίες άξιο-
λογεῖ ως ιδιαίτερα ένοχλητικό περιβαλλοντικό χαρακτηριστικό. Στή
δεύτερη θέση έκφράζει τήν ένόχληση του άπό τίς «κοινωνικές σχέ-
σεις» μεταξύ τῶν γειτόνων τίς όποίες παρατηρεῖ καί στό ἴδιο μήκος
κύματος, ένοχλεῖται άπό τά χαρακτηριστικά «του τρόπου ζωής»
τῶν γειτόνων. Τέλος, ψηλά στή λίστα τῶν άστικῶν οίκιστικῶν
περιβαλλοντικῶν χαρακτηριστικῶν πού τό παιδί άντιλαμβάνεται ως
ένοχλητικά, κατατάσσονται καί οί δημοτικές παρεχόμενες «ὑπηρε-
σίες συντήρησης». Ἡ «ρύπανση» άποτελεῖ τό προτελευταῖο ένοχλη-

τικό χαρακτηριστικό, ενώ σέ μικρότερο βαθμό τό άγόρι αυτό ένοχλείται από τήν «έλλειψη χώρων πρασίνου» καί τά χαρακτηριστικά τής «βίας καί έγκληματικότητας» πού άντιλαμβάνεται.

Τό έπόμενο παιδί μέ όνομασία Α2 έβγαλε σύνολο 9 φωτογραφίες από τίς όποιες ή μία (11,11%) γιά τήν κατηγορία τοῦ «χώρου πρασίνου», μία (11,11%) γιά τήν κατηγορία «άτομα καί κοινωνικές σχέσεις» τών κατοίκων τής γειτονιάς, μία (11,11%) πού έντάσσεται στήν κατηγορία «βασικές ύπηρεσίες υγείας καί πρόνοιας», μία (11,11%) γιά τήν κατηγορία τό «δίκτυο μεταφορών», μία (11,11%) γιά τήν κατάσταση «ρύπανσης» τής περιοχής καί 4 (44,44%) γιά τήν κατηγορία «δρόμοι καί προσβασιμότητα».

Σύμφωνα μέ τίς παραπάνω φωτογραφίες καί λεζάντες τοῦ παιδιοῦ δείχνει μεγαλύτερη ένόχληση γιά τά χαρακτηριστικά τών «δρόμων καί τής προσβασιμότητας», ενώ στήν έπόμενη καί ίδια θέση βρίσκονται οί κατηγορίες «χώροι πρασίνου», «άτομα καί κοινωνικές σχέσεις», «βασικές ύπηρεσίες υγείας καί πρόνοιας», «δίκτυο μεταφορών» καί «ρύπανση» δείχνοντας ότι εἶναι εξίσου ένοχλητικά χαρακτηριστικά γιά τό ίδιο.

Τό άγόρι μέ τήν κωδική όνομασία Α3 είχε 15 λήψεις μέ τά ύφιστάμενα ένοχλητικά χαρακτηριστικά τής γειτονιάς, από τίς όποιες ή μία (6,66%) άναφέρεται στήν κατηγορία «άρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός», οί 2 (13,33%) γιά τήν κατηγορία «όδοί καί προσβασιμότητα», οί 2 (13,33%) γιά τίς ύφιστάμενες «ύπηρεσίες ψυχαγωγίας», μία (6,66%) γιά τά «χαρακτηριστικά τοῦ τρόπου ζωής» πού παρατήρησε μεταξύ τών γειτόνων, μία (6,66%) γιά τήν κατάσταση «ρύπανσης», 3 (20%) γιά τίς δημοτικές παρεχόμενες ύπηρεσίες «συντήρησης» καί 5 (33,3%) γιά τήν κατηγορία «άτομα καί κοινωνικές σχέσεις».

Όπως παρουσιάστηκε παραπάνω στήν λίστα μέ τό μεγαλύτερο ένοχλητικό χαρακτηριστικό γιά τό συγκεκριμένο άγόρι βρίσκονται τά «άτομα καί οί κοινωνικές σχέσεις», έπίσης ψηλά στή λίστα ένοχλητικῶν χαρακτηριστικῶν βρίσκονται οί δημοτικές ύπηρεσίες «συντήρησης», τήν έπόμενη καί προτελευταία θέση κατέχουν οί «όδοί καί ή προσβασιμότητα» καθώς καί οί προσφερόμενες «ύπηρεσίες ψυχαγωγίας» καί τέλος βρίσκονται μέ τό ίδιο ποσοστό ένόχλησης ό «άρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός», «χαρ-

κτηριστικά τρόπου ζωής» πού παρατηρήθηκαν στους κατοίκους τής γειτονιάς ή κατάσταση «ρύπανσης».

Τό τέταρτο αγόρι μέ τήν κωδική όνομασία Α4 έβγαλε συνολικά 9 φωτογραφίες από τίς όποίες ή μία (11,1%) φωτογραφία άφοροῦσε τόν «άρχιτεκτονικό σχεδιασμό», 2 (22,2%) γιά τήν κατηγορία «δρόμοι καί προσβασιμότητα», μία φωτογραφία (11,1%) γιά τήν κατηγορία «άτομα καί κοινωνικές σχέσεις», 2 (22,2%) γιά τά φαινόμενα «βίας - έγκληματικότητα» πού παρατήρησε καί 3 (33,3%) λήψεις γιά τήν κατάσταση «ρύπανσης» τής γειτονιάς.

Άπό τίς φωτογραφίες τοῦ Α4 παιδιοῦ, προκύπτει ότι τό χαρακτηριστικό πού εἶναι πιό ένοχλητικό γιά εκείνον εἶναι ή «ρύπανση» πού έχει δημιουργηθεῖ στήν περιοχή, άμέσως έπόμενα έπίσης ένοχλητικά χαρακτηριστικά εἶναι τά φαινόμενα «βίας - έγκληματικότητα» καί ή κατηγορία τῶν «όδῶν καί προσβασιμότητας» καί τέλος δείχνει τήν ένόχληση του μέ φωτογραφίες πού άφοροῦν τόν «άρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό» καί τά «άτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις» πού έχουν δημιουργηθεῖ στή γειτονιά.

Τό αγόρι μέ όνομασία Α5 έντόπισε καί φωτογράφησε 32 ένοχλητικά χαρακτηριστικά από τά όποια οἱ 3 (9,3%) φωτογραφίες άφοροῦσαν τόν «άρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό», οἱ έπόμενες 4 (12,5%) τήν κατηγορία «όδοί καί προσβασιμότητα», 3 (9,3) γιά τίς προσφερόμενες «έμπορικές υπηρεσίες», μία (3,1%) γιά τά χαρακτηριστικά «τοῦ τρόπου ζωής», 3 (9,3%) γιά τήν κατάσταση «ρύπανσης», 5 (15,6%) γιά τίς ύφιστάμενες δημοτικές υπηρεσίες «συντήρησης», 4 (12,5%) γιά τά φαινόμενα «βίας - έγκληματικότητα» 1 (3,1%) γιά τόν τρόπο «σύνδεσής του μέ τή γειτονιά» καί 8 (25%) γιά νά δείξει τήν ένόχλησή του γιά τά «άτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις».

Σύμφωνα μέ τά παραπάνω, τά αγόρι 5 δείχνει τήν μεγαλύτερη του ένόχληση μέ τίς περισσότερες φωτογραφίες στά άτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις. Στήν έπόμενη θέση βρίσκονται τά ένοχλητικά χαρακτηριστικά από τίς παρεχόμενες δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης. Ύψηλή θέση στή λίστα έχουν οἱ δρόμοι καί ή προσβασιμότητα καί τά φαινόμενα βίας - έγκληματικότητα. Στή συνέχεια, παίρνουν θέση ό αρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός, οἱ έμπορικές υπηρεσίες όπως καί ή κατάσταση ρύπανσης. Στήν τελευταία βρίσκεται ή σύνδεση τοῦ παιδιοῦ μέ τή γειτονιά.

Τό επόμενο αγόρι μέ τήν κωδική όνομασία Α6 έβγαλε συνολικά 31 φωτογραφίες από τίς όποίες οί 4 (12,1%) άναφέρονται στά ένοχλητικά χαρακτηριστικά του «άρχιτεκτονικού καί πολεοδομικού σχεδιασμού», άκόμη 7 (21,2%) πού χαρακτηρίζουν τίς «όδους καί τήν προσβασιμότητα» τών δρόμων καί τών πεζοδρομίων, οί 2 (6%) τούς «χώρους πρασίνου», οί 3 (9%) τά «άτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις», άλλες 2 (6%) γιά τίς παρεχόμενες «βασικές έμπορικές ύπηρεσίες» καί 2 (6%) άκόμη γιά τά «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής» τών κατοίκων, 6 (18,1%) γιά τίς δημοτικές ύπηρεσίες «συντήρησης», 3 (9%) γιά τήν «βία - έγκληματικότητα» καί 2 (6%) φωτογραφίες γιά τή σύνδεση του μέ τή γειτονιά.

Οί παραπάνω φωτογραφίες δείχνουν ότι ή σειρά κατανομής του μεγαλύτερου ένοχλητικού χαρακτηριστικού είναι οί όδοί καί ή προσβασιμότητα τους καί έπειτα βρίσκεται ή παρεχόμενη συντήρηση τής γειτονιάς. Στην επόμενη θέση βρίσκονται τά άτομα καί οί κοινωνικές σχέσεις καθώς καί τά φαινόμενα βίας - έγκληματικότητας πού άντλήφθηκε καί τέλος οί χώροι πρασίνου καί ή σύνδεση του ίδιου μέ τή γειτονιά του.

Τό τελευταίο αγόρι μέ τήν κωδική όνομασία Α7 έβγαλε 40 φωτογραφίες από ένοχλητικά χαρακτηριστικά πού παρατήρησε στή γειτονιά. Δύο (5%) από αυτές κατατάσσονται στήν κατηγορία «πολεοδομικού καί άρχιτεκτονικού σχεδιασμού», άκόμη 2 (5%) γιά τό «όδικό δίκτυο», 2 (5%) γιά τίς ύφιστάμενες ύπηρεσίες «συντήρησης» καί 2 (5%) τήν κατηγορία «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής» τών πολιτών. Έπίσης, 5 φωτογραφίες (12,5%) τραβήχτηκαν γιά τούς «χώρους πρασίνου», καί 8 (20%) γιά τήν κατηγορία «άτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις». Άκόμη 8 (20%) φωτογραφίες έμπεριέχουν φαινόμενα «βίας - έγκληματικότητα» πού παρατήρησε, μία (2,5%) φωτογραφία γιά τή τρόπο πού «συνδέεται» ό ίδιος μέ τή γειτονιά του καί τέλος 10 (25%) λήψεις γιά τήν κατάσταση «ρύπανσης» τής γειτονιάς.

Συνοψίζοντας λοιπόν τίς παραπάνω φωτογραφίες, φαίνεται ότι αυτό πού τόν ένοχλεί περισσότερο είναι ή ρύπανση πού έχει δημιουργηθεί στήν περιοχή. Σχεδόν, στήν κορυφή τής λίστας βρίσκονται οί κοινωνικές σχέσεις καί ή βία - έγκληματικότητα καί στήν άμέσως επόμενη θέση βρίσκονται οί χώροι πρασίνου. Στην προτελευταία θέση τής λίστας βρίσκονται τέσσερις κατηγορίες: ό άρχιτε-

κτονικός σχεδιασμός, τό όδικό δίκτυο, οί ύπηρεσίες ψυχαγωγίας καί τά χαρακτηριστικά τοῦ τρόπου ζωής τῶν κατοίκων, ἐνῶ στήν τελευταία θέση εἶναι ἡ σύνδεση τοῦ παιδιοῦ μέ τή γειτονιά του.

Ἀποτελέσματα κοριτσιῶν

Τό κορίτσι μέ κωδική ὀνομασία K1 ἔβγαλε συνολικά 20 φωτογραφίες ἀπό τίς ὁποῖες ἡ μία (5%) φωτογραφία ἀναφέρεται στήν κατηγορία «ἀρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός», οἱ 6 (30%) στίς «ὁδούς καί τήν προσβασιμότητα», οἱ 2 (10%) γιά τήν κατηγορία «χῶροι πρασίνου», οἱ 4 (20%) γιά τά «ἄτομα καί κοινωνικές σχέσεις», πού διαδραματίζονται στή γειτονιά οἱ 2 (10%) γιά τίς παρεχόμενες «ύπηρεσίες υγείας καί πρόνοιας», ἡ μία (5%) γιά τίς προσφερόμενες «ύπηρεσίες ψυχαγωγίας», ἡ μία (5%) γιά τίς «βασικές ἐμπορικές ύπηρεσίες» πού ὑπάρχουν στήν περιοχή, μία (5%) γιά τήν κατάσταση τοῦ «δικτύου μεταφορῶν» καί 2 (10%) τελευταῖες φωτογραφίες «γιά τά χαρακτηριστικά τοῦ τρόπου ζωής» πού τά ὁποῖα παρατήρησε ἀνάμενα στούς γείτονες.

Σύμφωνα μέ τά παραπάνω, τό ὑψηλότερο ποσοστό ἐνόχλησης στό συγκεκριμένο κορίτσι παρατηρεῖται στήν προσβασιμότητα τῶν δρόμων. Στήν ἀμέσως ἐπόμενη θέση βρίσκονται οἱ κοινωνικές σχέσεις δείχνοντας ὅτι εἶναι ἀρκετά ἐνοχλητικό χαρακτηριστικό καί ἀμέσως μετά οἱ χῶροι πρασίνου, οἱ βασικές ἐμπορικές ύπηρεσίες καί τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωής. Τέλος, ἰσοβαθοῦν ὁ ἀρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός, οἱ ύπηρεσίες ψυχαγωγίας καί τό δίκτυο μεταφορῶν δείχνοντας ὅτι γιά τήν ἴδια ἔχουν τό ἴδιο ποσοστό ἐνόχλησης.

Τό δεύτερο κορίτσι μέ ὀνομασία K2 εἶχε συνολικά 17 φωτογραφίες ἀπό τίς ὁποῖες οἱ τρεῖς (17,6%) ἀπό αὐτές ἐνδείκνυνται γιά τήν κατηγορία «προσβασιμότητα» τοῦ ὁδικοῦ δικτύου καί οἱ ἐπόμενες 3 (17,6%) ἀναφέρονται στίς δημοτικές ύπηρεσίες «συντήρησης» τῆς γειτονιάς. Οἱ ἐπόμενες δύο (11,7%) φωτογραφίες ἀντιπροσωπεύουν τόν «ἀρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό», ἄλλη μία (5,8%) φωτογραφία γιά τήν κατηγορία τῶν «ατόμων καί τῶν κοινωνικῶν σχέσεων», ἀκόμη μία (5,8%) πού ἀντιπροσωπεύει τίς «ύπηρεσίες ψυχαγωγίας», μία (5,8%) πού κατατάσσεται στό «βασικό ἐμπόριο», ἐπίσης μία (5,8%) γιά τήν κατηγορία τοῦ «δικτύου μεταφορῶν», καί μία

(5,8%) για τα «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής» που παρατήρησε μία (5,8%) για τα φαινόμενα «βίας - έγκληματικότητας» που εντόπισε και δύο (11,7%) για την κατηγορία «υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας» και τέλος 2 (11,7%) που δείχνουν πώς «συνδέεται» ή ίδια με τη γειτονιά.

Όπως προκύπτει από τις φωτογραφίες του δεύτερου κοριτσιού, στην πρώτη θέση των ένοχλητικών χαρακτηριστικών βρίσκονται ή προσβασιμότητα και οι δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης και έπειτα ακολουθούν ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, οι υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας καθώς και η σύνδεση της με τη γειτονιά δείχνοντας ότι είναι κατηγορίες με σημαντικά ένοχλητικά χαρακτηριστικά. Τέλος, βρίσκονται οι κοινωνικές σχέσεις, οι υπηρεσίες ψυχαγωγίας, το δίκτυο μεταφορών, οι βασικές έμπορικές υπηρεσίες καθώς και τα φαινόμενα βίας - έγκληματικότητας οι κατηγορίες με τον μικρότερο βαθμό ένόχλησης.

Τό τρίτο κορίτσι με την κωδική ονομασία K3 είχε σύνολο 30 φωτογραφίες από τις οποίες οι 5 (16,6%) φωτογραφίες αφορούν την κατηγορία «πολεοδομικός και αρχιτεκτονικός σχεδιασμός», ακόμη 5 (16,6%) για τις δημοτικές υπηρεσίες «συντήρησης», οι επόμενες 12 (40%) φωτογραφίες αφορούν τις «όδους και την προσβασιμότητα» του οδικού δικτύου, ακόμη δύο (6,6%) για τους «χώρους πρασίνου», δύο (6,6%) για την κατηγορία «άτομα και κοινωνικές σχέσεις», 2 (6,6%) για τις προσφερόμενες «βασικές έμπορικές υπηρεσίες» και 2 (6,6%) για τα ποσοστά «βίας - έγκληματικότητας» που παρατήρησε.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία τό συγκεκριμένο κορίτσι δείχνει μεγαλύτερη ευαισθησία στις ύφιστάμενες συνθήκες προσβασιμότητας, άμέσως μετά βρίσκονται ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός και οι δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης. Στην τελευταία θέση βρίσκονται οι χώροι πρασίνου, οι κοινωνικές σχέσεις, οι βασικές έμπορικές υπηρεσίες και βία - έγκληματικότητα στοιχεία τα οποία για τό παιδί δείχνει μικρότερη ευαισθησία.

Τό τέταρτο κορίτσι με κωδική ονομασία K4 είχε συνολικά 54 φωτογραφία από τις οποίες οι 27 (50%) λήψεις αντιπροσωπεύουν την κατηγορία «προσβασιμότητα και δρόμοι», οι επόμενες 3 (5,5%) αφορούν την κατηγορία «αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός», ακόμη 3 (5,5%) για τα «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής»

τῶν κατοίκων, ἄλλες 6 (11,1%) γιὰ τοὺς «χώρους πρασίνου», 2 (3,7%) γιὰ τίς «βασικὲς ἐμπορικὲς ὑπηρεσίες» ποὺ ὑπάρχουν στὴ γειτονιά, 2 (3,7%) γιὰ τίς δημοτικὲς ὑπηρεσίες «συντήρησης» ποὺ χρειάζεται ἡ περιοχή, 6 (11,1%) γιὰ τὴν κατηγορία «ἄτομα καὶ κοινωνικὲς σχέσεις» καὶ τέλος 5 (9,2%) γιὰ τὴν κατάσταση «ρύπανσης» ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ στὴ γειτονιά.

Ὅπως προκύπτει λοιπὸν τὸ κορίτσι δείχνει μεγαλύτερη ἐνόχληση στὴν προσβασιμότητα τῶν δρόμων καὶ τῶν πεζοδρομίων καὶ στὴ συνέχεια βρίσκονται οἱ χώροι πρασίνου ὅπως καὶ οἱ κοινωνικὲς σχέσεις. Ἀκολουθεῖ ἡ ρύπανση ποὺ ἔχει προκληθεῖ στὴ γειτονιά καὶ ὕστερα τὰ χαρακτηριστικὰ τρόπου ζωῆς τῶν πολιτῶν καὶ οἱ κοινωνικὲς σχέσεις μεταξύ αὐτῶν. Τὴν τελευταία θέση ἔχουν οἱ ὑπηρεσίες συντήρησης καὶ ἐμπορίου.

Τὸ κορίτσι μέ ὀνομασία Κ5 ἔβγαλε συνολικὰ 22 φωτογραφίες ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ 2 (9%) ἀναφέρονται στὸν «πολεοδομικὸ σχεδιασμό», ἀκόμη 2 (9%) γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ «δικτύου μεταφορῶν» καὶ 2 (9%) γιὰ τὰ «χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου ζωῆς» τῶν κατοίκων ποὺ ἐντόπισε στὴν περιοχή. Μία (4,5%) γιὰ τὴν κατηγορία τῶν «χώρων πρασίνου», 4 (18,1%) γιὰ τὴν κατηγορία τῶν «κοινωνικῶν σχέσεων», 1 (4,5%) γιὰ τίς παρεχόμενες «βασικὲς ἐμπορικὲς ὑπηρεσίες», 3 (13,6%) γιὰ τὴν ὑφιστάμενη κατάσταση «ρύπανσης», 2 (9%) γιὰ τὰ φαινόμενα «βίας-ἐγκληματικότητας», 5 (22,7%) γιὰ τίς δημοτικὲς ὑπηρεσίες «συντήρησης»

Σύμφωνα μέ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, τὸ κορίτσι δείχνει μεγαλύτερη εὐαισθησία στὴν ὑφιστάμενη δημοτικὴ ὑπηρεσία συντήρησης καὶ ἀμέσως μετὰ ἀκολουθοῦν οἱ κοινωνικὲς σχέσεις μεταξύ τῶν κατοίκων. Ἐπίσης σέ ὑψηλὴ θέση βρίσκεται ἡ ρύπανση, στὴ συνέχεια καὶ στὴν ἴδια θέση δείχνει τὴν εὐαισθησία της στὸν ἀρχιτεκτονικὸ καὶ πολεοδομικὸ σχεδιασμό, τὸ δίκτυο μεταφορῶν, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου ζωῆς ποὺ παρατηρήθηκαν, καθὼς καὶ τὰ φαινόμενα βίας-ἐγκληματικότητας ποὺ ἐντόπισε. Στὴν τελευταία θέση βρίσκονται τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν χώρων πρασίνου καὶ οἱ βασικὲς ἐμπορικὲς ὑπηρεσίες ποὺ παρατήρησε.

Τὸ ἐπόμενο κορίτσι μέ κωδικὴ ὀνομασία Κ6 εἶχε συνολικὰ 25 φωτογραφίες ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ 3 (12%) ἀναφέρονται στὴν κατηγορία «ἀρχιτεκτονικὸς καὶ πολεοδομικὸς σχεδιασμός» τῆς γειτονιάς,

οί 3 (12) για την κατηγορία «προσβασιμότητα και δρόμοι» και ακόμη 3 (12%) για τα φαινόμενα «βίας - έγκληματικότητας» που παρατήρησε. Επίσης, έβγαλε μία (4%) για τις παρεχόμενες «υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας», 1 (4%) για την κατηγορία «βασικές έμπορικές υπηρεσίες», 1 (4%) για τα «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής» των κατοίκων, 4 (16%) για την ύφιστάμενη δημοτική υπηρεσία «συντήρησης», 2 (8%) για την κατάσταση «ρύπανσης» και 7 (28%) για τη «σύνδεση της μέ γειτονιά».

Μέ τα παραπάνω στοιχεία ή μεγαλύτερη συχνότητα του κοριτσιού είναι ή σύνδεση της μέ τη γειτονιά, έπειτα ακολουθεί τα στοιχεία της γειτονιάς που χρήζουν συντήρηση. Στή συνέχεια δείχνει την ενόχληση της στον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, στους δρόμους και την προσβασιμότητα και τα φαινόμενα βίας - έγκληματικότητας. Τά λιγότερα ενόχλητικά χαρακτηριστικά παρατηρήθηκαν στή ρύπανση και κατατάσσονται στήν προτελευταία θέση ενώ στήν τελευταία βρίσκονται οί κατηγορίες βασικές έμπορικές υπηρεσίες, οί υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας και τα χαρακτηριστικά τρόπου ζωής.

Τό έβδομο αγόρι μέ την κωδική όνομασία K7 έβγαλε συνολικά 27 φωτογραφίες, από τίς όποιες οί 3 (11,1%) φωτογραφίες άφορούν την κατηγορία «πολεοδομικός και αρχιτεκτονικός σχεδιασμός», οί 4 (14,8%) τούς «δρόμους και την προσβασιμότητα», οί 8 (29,6%) άναφέρονται στήν κατηγορία «άτομα και κοινωνικές σχέσεις» μεταξύ των κατοίκων. Η 1 (3,7%) φωτογραφία περιγράφει τίς παρεχόμενες «υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας», ή μία (3,7%) για τό δίκτυο «μεταφορών», και 1 (3,7%) για την ύφισταμένη κατάσταση «ρύπανσης» που ύπάρχει στή γειτονιά. Επίπλέον, ύπάρχουν ακόμη 3 (11,1%) που χαρακτηρίζουν τίς «βασικές έμπορικές υπηρεσίες» της γειτονιάς, 2 (7,4%) για τα «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής» των κατοίκων και 4 (14,8%) για τίς υπηρεσίες δημοτικής άρχής τη «συντήρηση».

Όπως φαίνεται από τά παραπάνω στοιχεία, τό κορίτσι δείχνει μεγαλύτερη εύαισθησία στίς κοινωνικές σχέσεις που παρατήρησε στήν γειτονιά. Στήν άμέσως έπόμενη θέση δείχνει την ενόχληση της στήν προσβασιμότητα και τούς δρόμους της περιοχής καθώς και στίς δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης. Στή συνέχεια δείχνει νά ενόχλείται λιγότερο μέ τόν αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό

ὅπως ἐπίσης μέ τίς βασικές ἐμπορικές ὑπηρεσίες τῆς περιοχῆς. Τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωῆς ἔχουν τήν προτελευταία θέση στίς εὐαισθησίες της, ἐνῶ οἱ ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας, τό δίκτυο μεταφορῶν καί ἡ κατηγορία ρύπανση ἔχουν τήν τελευταία.

Τό ὄγδοο κορίτσι μέ τήν κωδική ὀνομασία K8 ἔβγαλε συνολικά 48 φωτογραφίες, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ 8 (16,6%) ἐμπεριείχαν ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά ἀπό τήν κατηγορία «ἀρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός», ἀκόμη 8 (16,6%) μέ στοιχεῖα ἀπό τήν «προσβασιμότητα τῶν δρόμων», οἱ 3 (6,2%) μέ χαρακτηριστικά ἀπό τοὺς «χώρους πρασίνου», ἡ 1 (2%) μέ τίς παρεχόμενες «ὑπηρεσίες ψυχαγωγίας», οἱ 4 (8,3%) γιά τίς προσφερόμενες «ἐμπορικές ὑπηρεσίες», ἡ 1 (2%) γιά τήν ὑφιστάμενη κατάσταση τοῦ «δικτύου μεταφορῶν», οἱ 2 (4,1%) ἐντοπίζουν τά «χαρακτηριστικά τοῦ τρόπου ζωῆς» τῶν ἀνθρώπων πού κατοικοῦν στήν περιοχή, 5 (10,4%) γιά τήν ὑφιστάμενη κατάσταση «ρύπανσης», οἱ 3 (6,2%) γιά τίς «κοινωνικές σχέσεις» πού ἀφοροῦν τίς σχέσεις πού ἔχουν οἱ γείτονες μεταξύ τους καί οἱ 13 (27%) γιά τίς ὑπηρεσίες «συντήρησης».

Ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τά παραπάνω στοιχεῖα, τό κορίτσι 8 ἔδειξε περισσότερη εὐαισθησία μέ τίς ὑπηρεσίες συντήρησης ἀμέσως μετά ἀλλά σέ ἐξίσου ὑψηλή θέση βρίσκονται οἱ ὁ ἀρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός καί οἱ δρόμοι καί προσβασιμότητα. Ἐπειτα δείχνει τήν ἐνόχλησή της στή ρύπανση πού ἔχει δημιουργηθεῖ. Λιγότερη εὐαισθησία δείχνει στίς κοινωνικές σχέσεις καί στοὺς χώρους πρασίνου, ἐνῶ στήν προτελευταία θέση ἐνόχλησης βρίσκονται τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωῆς τῶν πολιτῶν, τά λιγότερα ἐνοχλητικά στοιχεῖα παρατηροῦνται στίς ὑπηρεσίες ψυχαγωγίας καί στό δίκτυο μεταφορῶν.

Τό ἐπόμενο κορίτσι μέ κωδική ὀνομασία K9 ἔβγαλε ἀρκετές φωτογραφίες (61) γιά ὅλες τίς κατηγορίες ἐνοχλητικῶν χαρακτηριστικῶν. Πιό συγκεκριμένα, οἱ 7 (11,4%) φωτογραφίες ἐντοπίζονται στόν «ἀρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό», οἱ 3 (4,9%) στήν κατηγορία «χώροι πρασίνου», οἱ ἐπόμενες 5 (8,1%) γιά τά «ἄτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις» πού παρατήρησε, οἱ 3 (4,9%) γιά τίς ὑφιστάμενες «ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας», οἱ 2 (3,2%) γιά τήν κατάσταση τοῦ «δικτύου μεταφορῶν», ἀκόμη 2 (3,2%) γιά τίς παρεχόμενες «ὑπηρεσίες ψυχαγωγίας», ἐπιπλέον 4 (6,5%) γιά τίς «ἐμπο-

ρικές υπηρεσίες», 1 (1,6%) για τα χαρακτηριστικά του «τρόπου ζωής» των κατοίκων, 9 (14,7%) για την ύφισταμένη «ρύπανση», 4 (6,5%) για τα φαινόμενα «βίας – εγκληματικότητας» που εντόπισε, 1 (1,6%) για τη «σύνδεσή της με τη γειτονιά» και τελευταίες 10 (16,3%) για την κατηγορία «δρόμοι και προσβασιμότητα» και 10 (16,3%) για τις δημοτικές υπηρεσίες «συντήρησης».

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, τό κορίτσι δείχνει μεγαλύτερη ευαισθησία στην προσβασιμότητα και τούς δρόμους και στίς υπηρεσίες συντήρησης. Άμέσως μετά μέ ελάχιστη διαφορά ένόχλησης εΐναι ή κατάσταση ρύπανσης και έπειτα ό αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός. Στή συνέχεια βρίσκονται οί κοινωνικές σχέσεις και λίγο χαμηλότερα οί βασικές έμπορικές υπηρεσίες. Άμέσως μετά δείχνει τήν ένόχληση της στούς χώρους πρασίνου και στίς υπηρεσίες υγείας. Τό δίκτυο μεταφορών και οί υπηρεσίες ψυχαγωγίας έχουν τήν προτελευταία θέση ένώ τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωής και ή σύνδεση μέ τή γειτονιά βρίσκονται στην τελευταία θέση μέ λιγότερα ποσοστά ένόχλησης.

Τό δέκατο κορίτσι μέ τήν κωδική όνομασία K10 εΐχε στή φωτογραφική της μηχανή 21 φωτογραφίες, από τίς όποιες οί 4 (19%) σχετίζονται μέ τά ένοχλητικά χαρακτηριστικά πού εντόπισε στην κατηγορία «αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός». Άκόμη 5 (23,8%) παρατηρήθηκαν στούς «δρόμους και στην προσβασιμότητα», ένώ μία (4,7%) λήψη υπήρχε για νά δείξει τήν ένόχληση της στην κατηγορία «χώροι πρασίνου». Έπιπλέον υπάρχει μία (4,7%) φωτογραφία για τίς ύφισταμένες «βασικές υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας» και 1 (4,7%) για τίς παρεχόμενες «υπηρεσίες ψυχαγωγίας». Τέλος μέ 3 (14,5%) φωτογραφίες δείχνει τόν τρόπο πού «συνδέεται ή ίδια μέ τή γειτονιά» και μέ 6 (28,5%) φωτογραφίες τήν έντονη ένόχλησή της στην κατηγορία «άτομα και κοινωνικές σχέσεις» για τυχόν διαφορές μεταξύ τών κατοίκων.

Άπό τά παραπάνω στοιχεία άντιλαμβάνεται κανείς ότι τό κορίτσι δείχνει τήν ευαισθησία της πρώτα στίς κοινωνικές σχέσεις. Έπειτα μέ λίγη διαφορά στην προσβασιμότητα και τούς δρόμους και άμέσως μετά στόν αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό. Ύστερα μέ λίγες φωτογραφίες λιγότερες δείχνει τόν τρόπο μπορεί νά υπάρξει σύνδεση μέ τήν ίδια και τή γειτονιά και στην τελευταία

θέση βρίσκονται οι χώροι πρασίνου, οι βασικές έμπορικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες ψυχαγωγίας.

Τό έπόμενο κορίτσι μέ κωδική όνομασία K11 έντόπισε συνολικά 65 ένοχλητικά χαρακτηριστικά στή γειτονιά, από τά όποια οι 4 (6,1%) άφορούν στόν «άρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό», οι 4 (6,1%) γιά τά «άτομα και τίς κοινωνικές σχέσεις» μεταξύ τών γειτόνων, οι 3 (4,6%) άφορούν τούς «χώρους πρασίνου», άκόμη 3 (4,6%) γιά τίς ύφιστάμενες «υπηρεσίες ύγείας και πρόνοιας», άλλες 3 (4,6%) γιά τά φαινόμενα «βίας και έγκληματικότητας» πού παρατήρησε, 11 (16,9%) γιά τίς παρεχόμενες «βασικές έμπορικές υπηρεσίες», 2 (3%) γιά τά χαρακτηριστικά «τρόπου ζωής» τών κατοίκων, 7 (10,7%) γιά τή ύφισταμένη κατάσταση «ρύπανσης», 9 (13,8%) γιά τά σημεία τής γειτονιάς πού χρειάζονται «συντήρηση», 1 (1,5%) γιά τή «σύνδεση τής ίδιας μέ τή γειτονιά» και 18 (27,6%) γιά τήν κατηγορία «δρόμοι και προσβασιμότητα».

Συνεπώς τά παραπάνω ποσοστά δείχνουν ότι ή μαθήτρια έχει μεγαλύτερη ένόχληση μέ τούς δρόμους και τήν προσβασιμότητα τών κατοίκων τής συγκεκριμένης περιοχής. Στή συνέχεια δείχνει νά ένοχλείται άρκετά μέ τίς ύπάρχουσες έμπορικές υπηρεσίες και ύστερα μέ τίς δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης. Άμέσως μετά στή λίστα ένοχλητικών χαρακτηριστικών προστίθεται ή κατάσταση ρύπανσης και μέ λιγότερες λήψεις ό άρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός καθώς και τά άτομα και οι κοινωνικές σχέσεις. Κατεβαίνοντας στή λίστα βρίσκονται στήν ίδια οι χώροι πρασίνου, οι υπηρεσίες ύγείας και πρόνοιας αλλά και τά φαινόμενα βίας-έγκληματικότητας. Τήν προτελευταία θέση έχουν τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωής τών πολιτών ένώ στήν τελευταία τή σύνδεση πού ύπάρχει ανάμεσα στό κορίτσι και τή γειτονιά.

Η έπόμενη μαθήτρια μέ τήν κωδική όνομασία K12 έβγαλε συνολικά 28 φωτογραφίες. Έννέα (29%) από αυτές καταγράφονται στήν κατηγορία «προσβασιμότητα και δρόμων» και 1 (3,2%) γιά τήν κατηγορία «δίκτυο μεταφορών». Υπάρχει άκόμη 1 (3,2%) φωτογραφία πού τοποθετείτε στίς «υπηρεσίες ύγείας και πρόνοιας» ένώ άλλη 1 (3,2%) βρίσκεται στά «χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής» τών κατοίκων. Επίσης έντοπίζεται 1 (3,2%) γιά τήν ύφισταμένη κατάσταση «ρύπανσης» και άλλη 1 (3,2%) γιά τίς δημοτικές υπηρεσίες «συν-

τήρηση». Στόν «ἀρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό» ἐντοπίζονται 4 (12,9%) φωτογραφίες ὅπως ἐπίσης 4 (12,9%) γιά τίς βασικές «ἐμπορικές ὑπηρεσίες». Τέλος, ὑπάρχουν ἀκόμη μερικές φωτογραφίες ὅπου οἱ 3 (9,6%) κατατάσσεται στά «ἄτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις» ἄλλες 3 (9,6%) γιά τά φαινόμενα «βίας ἢ ἐγκληματικότητας» πού ἐντόπισε καί τελευταῖες 3 (9,6%) γιά τή «σύνδεση μέ τή γειτονιά».

Ὅπως φαίνεται ἀπό τά παραπάνω τό κορίτσι ἔχει μεγαλύτερη εὐαισθησία στήν προσβασιμότητα καί τούς δρόμους βγάζοντας τίς περισσότερες φωτογραφίες σέ αὐτήν τήν κατηγορία. Στή δεύτερη θέση βρίσκονται ὁ ἀρχιτεκτονικός σχεδιασμός καί οἱ ἐμπορικές ὑπηρεσίες, ὕστερα ἔδειξε τήν ἐνόχλησή της στίς κοινωνικές σχέσεις, στή σύνδεση τῆς ἴδιας μέ τή γειτονιά καί τέλος στά φαινόμενα βίας-ἐγκληματικότητας πού παρατήρησε. Στό τέλος βρίσκονται οἱ ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας, ἡ κατάσταση ρύπανσης, τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωῆς τῶν κατοίκων καθώς καί οἱ δημοτικές ὑπηρεσίες συντήρησης.

Τό ἐπόμενο κορίτσι μέ τήν κωδική ὀνομασία K13 ἔβγαλε συνολικά 40 φωτογραφίες ἀπό τίς ὁποῖες οἱ 5 (12,5%) κατατάσσονται στήν κατηγορία γιά τούς «χώρους πρασίνου», 5 (12,5%) γιά τά «ἄτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις» καί ἄλλες 5 (12,5%) γιά τά φαινόμενα «βίας - ἐγκληματικότητας», πού ἐντόπισε. Στή συνέχεια παρουσιάζονται 4 (10%) γιά τήν ὑφισταμένη κατάσταση «ρύπανσης», 1 (2,5%) γιά τή «σύνδεση μέ τή γειτονιά» καί 20 (50%) γιά τίς δημοτικές ὑπηρεσίες «συντήρησης».

Από τά παραπάνω, φαίνεται ὅτι τό κορίτσι δείχνει ἀναμφισβήτητα τήν μεγαλύτερη ἐνόχληση του στά σημεία τῆς γειτονιάς πού χρειάζονται συντήρηση. Στήν ἐπόμενη καί ἐπίσης ὑψηλή θέση βρίσκονται τά ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά ἀπό τίς κατηγορία τῶν χώρων πρασίνου, τίς κοινωνικές σχέσεις καί τήν βία - ἐγκληματικότητα. Τήν προτελευταία θέση ἔχει ἡ ὑφιστάμενη κατάσταση ρύπανσης καί τήν τελευταία ἡ σύνδεση τοῦ κοριτσιοῦ μέ τή γειτονιά.

Τό κορίτσι μέ τήν κωδική ὀνομασία K14 ἔβγαλε σύνολο 66 φωτογραφίες ὅπου 6 (8,8%) ἀπό αὐτές ἐντοπίζονται στόν «ἀρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό», οἱ 11 (16,1%) στούς «δρόμους καί τήν προσβασιμότητα», οἱ 15 (22%) γιά τά «ἄτομα καί τίς κοινωνικές

σχέσεις», οι 4 (5,8%) για τις «βασικές έμπορικές υπηρεσίες», οι έπο-
μενες 2 (2,9%) ανήκουν στην κατηγορία «δίκτυο μεταφορών», οι 5
(7,3%) φωτογραφήθηκαν για την κατηγορία «χαρακτηριστικά του
τρόπου ζωής», οι 3 (4,4%) για την «βία-έγκληματικότητα», οι 4
(5,8%) για τη «σύνδεση με τη γειτονιά» και οι τελευταίες 18 (26,4%)
φωτογραφίες για τις δημοτικές υπηρεσίες «συντήρησης».

Όπως φαίνεται λοιπόν, υψηλότερη θέση στά ένοχλητικά χαρα-
κτηριστικά έχουν οι υπηρεσίες συντήρησης. Στην έπόμενη θέση με
έπίσης υψηλό ποσοστό βρίσκονται τά άτομα και οι κοινωνικές σχέ-
σεις και έπειτα οι δρόμοι και ή προσβασιμότητα. Άμέσως μετά παίρ-
νει θέση ό αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός ενώ άμέσως
μετά με έλάχιστη διαφορά τά χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής τών
ανθρώπων. Στίς τελευταίες θέση τό κορίτσι έχει τοποθετήσει τις
βασικές έμπορικές υπηρεσίες και την σύνδεση της ίδιας με τη γει-
τονιά. Άντίθετα στην προτελευταία βρίσκεται τά βία-έγκληματικό-
τητα και στην έπόμενη και τελευταία τό δίκτυο μεταφορών.

Τό τελευταίο κορίτσι με την κωδική όνομασία K15 έβγαλε συνο-
λικά 89 φωτογραφίες. Άπό αυτές προκύπτει ότι 10 (11,2%) φωτο-
γραφίες φωτογραφήθηκαν για την κατηγορία «αρχιτεκτονικός και
πολεοδομικός σχεδιασμός». Οι έπομενες 5 (5,6%) κατατάσσονται
στην κατηγορία «δρόμοι και προσβασιμότητα», όπως και οι έπομέ-
νες 6 (6,7%) στους «χώρους πρασίνου». Άκόμη υπάρχουν 7 (7,8%)
φωτογραφίες πού παρουσιάζουν ένοχλητικά χαρακτηριστικά για τά
«άτομα και τις κοινωνικές σχέσεις» καθώς και 2 (2,2%) για τις πα-
ρεχόμενες «βασικές υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας». Στή συνέχεια
υπάρχουν ακόμη 3 (3,3%) για τις προσφερόμενες «έμπορικές υπη-
ρεσίες» καθώς και άλλες 9 (10,1%) για τά «χαρακτηριστικά του τρό-
που ζωής» τών κατοίκων της γειτονιάς. Άκόμη έχουν τραβηχτεί 5
(5,6%) για νά δείξει την ένόχλησή της στη «ρύπανση» πού έχει δη-
μιουργηθεί, όπως και ακόμη 3 (3,3%) για τά φαινόμενα «βίας ή
έγκληματικότητας» πού παρατήρησε. Τέλος, υπάρχουν 39 λήψεις
πού δείχνουν την ένόχληση της στίς δημοτικές υπηρεσίες «συντή-
ρησης» της περιοχής.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν, προκύπτει ότι τό συγκεκριμένο
κορίτσι δείχνει μεγαλύτερη ευαισθησία στη συντήρηση της γειτο-
νιάς χαρακτηρίζοντας την ως τό υψηλότερο ένοχλητικό χαρακτη-

ριστικό. Στην επόμενη θέση κατατάσσει τον αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός ενώ άμέσως μετά τοποθετεί τα χαρακτηριστικά τρόπου ζωής των κατοίκων. Στην επόμενη θέση βρίσκονται τα άτομα και οι κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στους γείτονες και στην άμέσως επόμενη οι χώροι πρασίνου. Στην έκτη θέση δείχνει την ενόχλησή της στην προσβασιμότητα των δρόμων καθώς και στη ρύπανση της γειτονιάς. Στην προτελευταία θέση υπάρχουν οι κατηγορίες έμπορίου και εγκληματικότητας και στην τελευταία οι υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας.

7.3.2 Αποτελέσματα ανά φύλο

Αναλύοντας τό περιεχόμενο των άγοριών ή μεγαλύτερη συχνότητα (100%) έντοπίζεται στους δρόμους και την προσβασιμότητα αλλά και στην κατηγορία άτομα και κοινωνικές σχέσεις. Στη δεύτερη θέση έχουν τοποθετήσει τη ρύπανση (85,7%) ενώ στη συνέχεια μέ ποσοστό (71,4%) ακολουθούν οι κατηγορίες αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, τα χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής των πολιτών, οι δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης καθώς και ή βία-έγκληματικότητα. Στην τέταρτη θέση βρίσκονται οι χώροι πρασίνου (57,1%) ενώ την πέμπτη (42,8%) θέση έχουν οι βασικές υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας και οι βασικές έμπορικές υπηρεσίες. Στην προτελευταία θέση (28,5%) τοποθετούνται οι πολιτιστικές υπηρεσίες ψυχαγωγίας και ή σύνδεση πού υπάρχει μεταξύ των άγοριών και της γειτονιάς τους. Την τελευταία θέση (14,2%) έχει τό δίκτυο μεταφορών.

ΑΓΟΡΙΑ	
Μεταβλητές	Ποσοστά
Προσβασιμότητα-Δρόμοι	100%
Άτομα και κοινωνικές σχέσεις	100%
Ρύπανση	85,7%
Αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός	71,4%
Χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής	71,4%
Ύπηρεσίες συντήρησης	71,4%
Βία-Έγκληματικότητα	71,4%
Χώροι πρασίνου	57,1%

ΑΓΟΡΙΑ	
Μεταβλητές	Ποσοστά
Βασικές υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας	42,8%
Βασικές έμπορικές υπηρεσίες	42,8%
Πολιτιστικές υπηρεσίες ψυχαγωγίας	28,5%
Σύνδεση με τη γειτονιά	28,5%
Δίκτυο μεταφορών	14,2%

Πίνακας 2. Ποσοστά ενοχλητικών χαρακτηριστικών αγοριών.

Άκολουθεί ο διαχωρισμός των ομάδων με ένδεικτικές φωτογραφίες σύμφωνα με τις απόψεις των αγοριών για τα éνοχλητικά χαρακτηριστικά της γειτονιάς:

ΔΡΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

*Τό φωτογράφησα γιατί ή κολώνα είναι πάνω στό πεζοδρόμιο
καί δέν χωράμε νά περάσουμε.*

*Έκοψαν τά χόρτα καί τά ἄφησαν στό πεζοδρόμιο.
Δέν χωράμε νά περάσουμε.*

Κάποιος μπορεῖ νά μὴ δεῖ τίς πέτρες καί νά σκοντάψει.

*Τό φωτογράφησα
γιατί άδιαφόρησε
πώς θά βγούν οι
άνθρωποι από τό
σπίτι.*

*Όταν πετᾶμε
κάτω σκουπίδια
μολύνεται τό
περιβάλλον.*

*Τό σκουπιδιάρικο
δέν περνάει συχνά
καί ή γειτονιά
μυρίζει άσχημα.*

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

*Ένα ώραϊο
άλλά έγκαταλε-
λειμμένο σπίτι.*

*Τό σπίτι
είναι πολύ παλιό.*

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΡΟΠΟΥ ΖΩΗΣ

*Ένας άνθρωπος
λέει στους άλλους
πώς μπορούν να
προσέξουν τη
γειτονιά.*

Τό φωτογρά-
φησα γιατί
έχουν βάλει
τό μηχανάκι
μέσα στην
αύλή μαζί μέ
τό κατοικίδιό
τους.

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ

Η πινακίδα
είναι ανάποδα καί
κάποιος μπορεί νά
μπερδευτεί.

Όταν πηγαί-
νω στό
πάρκο είναι
έπικίνδυνο νά
καθίσω στό
παγκάκι.

ΒΙΑ – ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τό σπίτι έχει
κλειδαριά μέ
κωδικό γιά τίς
κλοπές.

Ένας οδηγός μηχανής πηγαίνει ανάποδα στο δρόμο.

ΧΩΡΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΥ

*Ένα ωραίο πάρκο
στή γειτονιά μας.*

*Παλιά στό πάρκο
είχε λουλούδια
τώρα δέν έχει τίποτα.*

ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Στό σχολείο υπάρχει ένα ωραίο παιχνίδι.

Είναι σημαντικό πού υπάρχει όδοντίατρος στή γειτονιά.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Άλλο ένα μαγαζί στη γειτονιά έχει κλείσει.

Η γειτονιά έχει αρκετά μαγαζιά για όλους.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ

*Στή γειτονιά
υπάρχει καφετέρια.*

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ

*Μου άρέσει πού
υπάρχουν τέτοια
σπίτια στή γειτο-
νιά.*

*Είναι μία καλή
πράξη από τούς
άνθρώπους προς τά
ζώα.*

ΔΙΚΤΥΟ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ

*Μία στάση
πού περνούσαν λεωφορεΐα
εΐναι παρατημένη.*

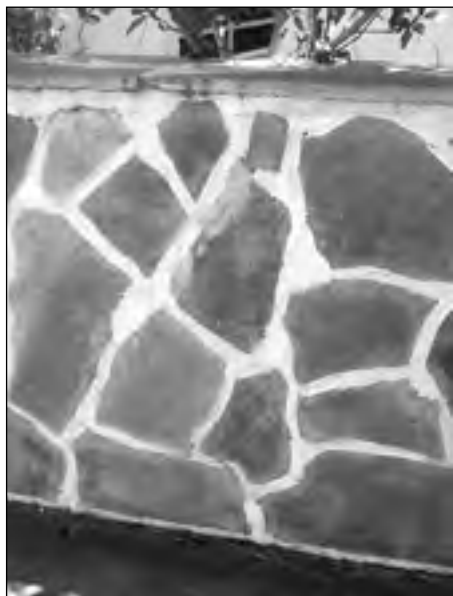
Αντίθετα σέ επίπεδο κοριτσιών, ή μεγαλύτερη συχνότητα (100%) ένοχλητικῶν χαρακτηριστικῶν έντοπίζεται στόν άρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό τής γειτονιάς, στούς δρόμους καί τήν προσβασιμότητα, στά άτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις καί στίς δημοτικές ύπηρεσίες συντήρησης. Έπειτα ακολουθοῦν ή ύφιστάμενη κατάσταση ρύπανσης (93,3%) καί τά χαρακτηριστικά τρόπου ζωής (86,6%) τῶν πολιτῶν. Τήν έπόμενη θέση έχουν οί βασικές έμπορικές ύπηρεσίες (80%), καί ακολουθοῦν (73,3%) οί κατηγορίες: βασικές ύπηρεσίες υγείας καί πρόνοιας, δίκτυο μεταφορῶν καί βία – έγκληματικότητα. Στή συνέχεια εἶναι οί χώροι πρασίνου (60%), τήν προτελευταία θέση έχει ή σύνδεση πού έχουν άποκτήσει μέ τή γειτονιά (46,6%) καί τήν τελευταία οί ύπηρεσίες ψυχαγωγίας (40%).

ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
Μεταβλητές	Ποσοστά
Άρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός	100%
Προσβασιμότητα καί δρόμοι	100%
Άτομα καί κοινωνικές σχέσεις	100%
Ύπηρεσίες συντήρησης	100%
Ρύπανση	93,3%
Χαρακτηριστικά τρόπου ζωής	86,6%
Βασικές έμπορικές ύπηρεσίες	80%
Βασικές ύπηρεσίες υγείας καί πρόνοιας	73,3%
Δίκτυο μεταφορῶν	73,3%
Βία – Έγκληματικότητα	73,3%
Χώροι πρασίνου	60%
Σύνδεση μέ τή γειτονιά	46,6%
Ύπηρεσίες ψυχαγωγίας	14,2%

Πίνακας 3. Ποσοστά ένοχλητικῶν χαρακτηριστικῶν κοριτσιῶν.

Άκολουθεῖ ό διαχωρισμός τῶν ομάδων μέ ένδεικτικές φωτογραφίες σύμφωνα μέ τίς άπόψεις τῶν κοριτσιῶν γιά τά ένοχλητικά χαρακτηριστικά τής γειτονιάς:

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

*Τό φωτογράφησα
γιατί μου ἄρεσε
ἔτσι ὅπως τό ἔφτιαξαν.*

*Τό φωτογράφησα
γιατί αὐτό τό σπίτι
παίρνει πολύ χῶρο.*

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΡΟΜΟΙ

*Μέ την κολώνα της
ΔΕΗ στο πεζοδρό-
μιο δεν υπάρχει
χώρος για έμας.*

Οί χαλασμένες διαβάσεις δημιουργούν προβλήματα.

*Αν ο ιδιοκτήτης του σπιτιού δεν κόψει τά φύλλα οί άνθρωποι
δέν μπορούν νά περάσουν από τό πεζοδρόμιο.*

Τό αὐτοκίνητο πάρκαρε πάνω στό πεζοδρόμιο.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

*Τό φωτογράφησα γιατί αυτή η κολώνα είναι πολύ κοντά στο σπίτι
καί δέν θά έπρεπε νά ήταν εκεί.*

*Τό τηλέφωνο
μπορεΐ νά
πέσει.*

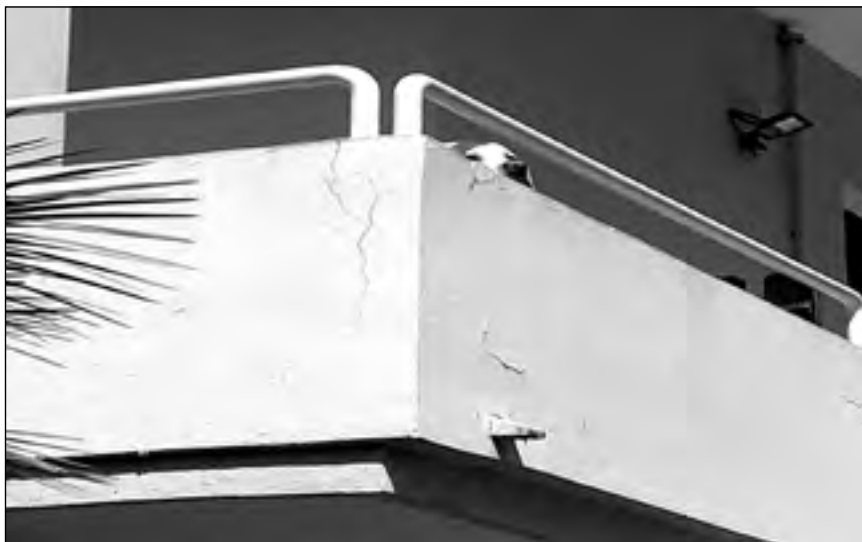
ΡΥΠΑΝΣΗ

*Έχουν αφήσει τό σιρόπι
κάτω καί αυτό εἶναι
ἐπικίνδυνο γιά ἐμᾶς καί
τό περιβάλλον.*

*Έβγαλα αὐτή τή φωτογραφία γιά νά δείξω τήν ἀσέβεια τοῦ κόσμου
πρός τό περιβάλλον.*

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΖΩΗΣ

*Οί ιδιοκτήτες του σπιτιού φροντίζουν ένα σκυλάκι πού μπορεί
νά ήταν άδέσποτο.*

*Τό φωτογράφησα γιατί αντί νά πετάξουν τό καπάκι καί τή σακούλα
στά σκουπίδια τό πέταξαν στό πάρκο.*

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Τό φωτογράφησα γιατί θά μπορούσε νά γίνει μία τράπεζα.

*Τό φαρμακείο είναι σημαντικό πού βρίσκεται στή γειτονιά
όταν είμαστε άρρωστοι.*

ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Τό σχολείο μας έχει μεγάλη αύλη.

*Τό νηπιαγωγείο είναι κέντρο μάθησης
καί πρέπει νά υπάρχει στή γειτονιά.*

ΔΙΚΤΥΟ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ

Ἡ στάση καί τό παγκάκι εἶναι λερωμένα καί σκουριασμένα.

*Αὐτή ἡ στάση
εἶναι κατεστραμμένη
καί εἶναι ἄσχημο γι' αὐτούς
πού περιμένουν τό λεωφορεῖο.*

ΒΙΑ-ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ο ιδιοκτήτης του σπιτιού έφτιαξε μόνος του πάρκινγκ.

Τό καφάο είναι γεμάτο από ζωγραφιές και graffiti.

ΧΩΡΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΥ

Τό πάρκο είναι εγκαταλελειμμένο.

*Τά φύλλα καί τά δέντρα από τό πάρκο πού βρίσκονται
έξω από τό σχολείο μᾶς δίνουν όξυγόνο.*

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ

Στή γειτονιά υπάρχουν πολύ όμορφα λουλούδια.

Μου άρέσει πού στή γειτονιά άνθίζουν τόσο ωραία δέντρα.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ

Στή γειτονιά μέρη για να περνοῦν τό χρόνο τους τά παιδιά.

Στή γειτονιά μας μπορούμε νά περάσουμε τό χρόνο μας μαθαίνοντας τέχνες.

7.2.3 Αποτελέσματα σέ επίπεδο δείγματος

Μελετώντας τό υλικό όλου του δείγματος, αγοριών καί κοριτσιών μέ σύμφωνα μέ τήν προτίμησή τους προκύπτει ὅτι ὅλα ποσοστό 100% τά παιδιά ἐντόπισαν ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά στούς «δρόμους καί τήν προσβασιμότητα» αὐτῶν, ὅπως καί στά «ἄτομα καί στίς κοινωνικές σχέσεις» πού ἔχουν δημιουργηθεῖ μεταξύ τῶν γειτόνων. Δεύτερη θέση στή λίστα προτίμησης μέ ὑψηλά ποσοστά (90,9%) εἶναι ὁ «ἀρχιτεκτονικός καί πολεοδομικός σχεδιασμός», ἡ ὑφιστάμενη κατάσταση «ρύπανσης» καί οἱ ὑπηρεσίες «συντήρησης». Στήν ἐπόμενη θέση βρίσκονται τά «χαρακτηριστικά τρόπου ζωῆς» τῶν πολιτῶν πού ζοῦν στή γειτονιά καί ἔγιναν ἀντιληπτά ἀπό τά παιδιά. Στή συνέχεια, βρίσκεται ἡ «βία – ἐγκληματικότητα» (72,7%) καί ἔπειτα οἱ «παρεχόμενες ἐμπορικές ὑπηρεσίες» (68,1%). Τό ἐπόμενο ἐνοχλητικό χαρακτηριστικό πού ἐντόπισαν εἶναι οἱ «ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας» (63,6%) καί οἱ χῶροι πρασίνου (59%) πού διατίθενται γιά βόλτα καί ἀναψυχή στούς κατοίκους τῆς γειτονιάς. Ἀκολουθεῖ τό «δίκτυο μεταφορῶν» (54,5%), ἀναλύοντας τίς συνθῆκες ἀναμονῆς τῶν ἐπιβατῶν στή στάση τοῦ λεωφορείου. Τήν προτελευταία θέση προτίμησης ἔχει ἡ «σύνδεση τῶν παιδιῶν μέ τή γειτονιά τους» (40,9%) παρουσιάζοντας στοιχεῖα πού βρίσκουν ἐνδιαφέροντα καί τήν τελευταία θέση ἔχουν οἱ προσφερόμενες «ὑπηρεσίες ψυχαγωγίας» (36,3%) γιά τούς πολίτες πού κατοικοῦν σέ αὐτή τή γειτονιά.

7.3 Ἀντιλήψεις ἀγοριῶν – κοριτσιῶν

Ἡ ἐρώτηση πού προκύπτει εἶναι: «Διαφοροποιοῦνται οἱ ἀντιλήψεις τῶν ἀγοριῶν ἀπό αὐτές τῶν κοριτσιῶν τοῦ δείγματος καί ὡς ποῖο βαθμός;» ἀναφορικά μέ ὑφιστάμενα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά.

Προκειμένου νά ἀπαντηθεῖ τό ἐρώτημα, ἐλέγχθηκε ἡ ἰσότητα τῶν μέσων μεταξύ δύο δειγμάτων τῆς δίτιμης ἀνεξάρτητης κατηγορικῆς μεταβλητῆς «ΦΥΛΟ» (Ἀγόρι 1 & Κορίτσι 2), οἱ τιμές τῶν ὁποίων δέν ἀκολουθοῦν κανονική κατανομή σύμφωνα μέ τό κριτήριο Kolmogorov – Smirnov, σέ σχέση μέ ποιοτική μεταβλητή σέ πεντάβαθμη διαβαθμιστική κλίμακα τύπου Likert (ἀπό τό 1 καθόλου, ὡς τό 4 ἀρκετά), ἐφαρμόστηκε ὁ μὴ παραμετρικός ἔλεγχος Mann-Whitney U.

Από τη μελέτη των τιμών των απαντήσεων φαίνεται ότι ο γενικός μέσος όρος των τιμών των απαντήσεων της πρώτης θεματικής ενότητας είναι για τα κορίτσια 3,07 (.884) ενώ για τα αγόρια του δείγματος 2,00 (.816), στοιχείο που καταδεικνύει ότι τα κορίτσια δηλώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι ένοχλούνται από τα ύφιστάμενα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά.

Ο έλεγχος Mann-Whitney U (20,000, Wilcoxon W = 48,000, Z = -2.405, p = .021) έδειξε ότι η διαφορά που καταγράφεται στο γενικό μέσο όρο είναι στατιστικά σημαντική.

Στατιστικά σημαντική διαφορά καταγράφεται και στη δεύτερη κλίμακα που αφορά στο βαθμό που αντιλαμβάνονται τα παιδιά του δείγματος αναφορικά με την εύκολια προσβασιμότητας στην υπό εξέταση γειτονιά. Από τη μελέτη των τιμών των απαντήσεων φαίνεται ότι ο γενικός μέσος όρος των τιμών των απαντήσεων της δεύτερης θεματικής ενότητας είναι για τα κορίτσια 3,67 (.617) ενώ για τα αγόρια του δείγματος 2,86 (.900), στοιχείο που καταδεικνύει ότι τα κορίτσια δηλώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι ένοχλούνται πολύ από τις ύφιστάμενες συνθήκες κυκλοφορίας που δυσκολεύουν την πρόσβαση τους στη γειτονιά, ανάγοντας το δείκτη προσβασιμότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια ένοχλητικό περιβαλλοντικό χαρακτηριστικό.

Ο έλεγχος Mann-Whitney U (25,500, Wilcoxon W = 53,500, Z = -2.158, p = .050) έδειξε ότι η διαφορά που καταγράφεται στο γενικό μέσο όρο είναι στατιστικά σημαντική.

Τέλος, στατιστικά σημαντική διαφορά καταγράφεται και στην κλίμακα «Μεταφορές» που αφορά στο βαθμό που αντιλαμβάνονται τα παιδιά του δείγματος το βαθμό ικανοποίησης από τις ύφιστάμενες μεταφορές με μέσα μαζικής μεταφοράς στην υπό εξέταση γειτονιά. Από τη μελέτη των τιμών των απαντήσεων φαίνεται ότι ο γενικός μέσος όρος των τιμών των απαντήσεων της θεματικής ενότητας «Μεταφορές» είναι για τα κορίτσια 1,73 (.458) ενώ για τα αγόρια του δείγματος 1,86 (.1215), στοιχείο που καταδεικνύει ότι τα κορίτσια δηλώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι ένοχλούνται πολύ από τις ύφιστάμενες συνθήκες κυκλοφορίας που δυσκολεύουν την μεταφορά του με ΜΜΜ από τη γειτονιά σε άλλα μέρη της πόλης, ανάγοντας το δείκτη «Μεταφορές» σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια ένοχλητικό περιβαλλοντικό χαρακτηριστικό.

Ο έλεγχος Mann-Whitney U (21,500, Wilcoxon W = 49,500, Z = -2,531, p = .026) έδειξε ότι ή διαφορά πού καταγράφεται στό γενικό μέσο όρο είναι στατιστικά σημαντική.

7.4 Συζήτηση αποτελεσμάτων

Η μέθοδος πού εφαρμόστηκε στην παρούσα έρευνα, αποτελεί μία μέθοδο πού χρησιμοποιείται διεθνώς για τή συμμετοχή τών παιδιών στό σχεδιασμό του περιβάλλοντος μέσα στό όποιο κατοικούν καί βιώνουν. Άποδείχθηκε ιδιαίτερα χρήσιμη για τήν έξαγωγή συμπερασμάτων από τήν έρευνήτρια, αλλά αξιολογήθηκε καί ιδιαίτερα θετικά από τά ίδια τά παιδιά. Βέβαια, καλό θά ήταν τά συμπεράσματα της νά αξιοποιηθούν όχι μεμονωμένα, αλλά σέ συνδυασμό μέ άλλες έρευνητικές μεθόδους για τήν επαλήθευση ή καί εμπλουτισμό τών συμπερασμάτων.

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό συστατικό στοιχείο μιās γειτονιάς ή μιās πόλης πού διατείνεται ότι είναι φιλική πρός τά παιδιά, είναι ή εύκαιρία αλλά καί τό δικαίωμα πού προσφέρει σέ αυτά νά εκφράσουν τή γνώμη τους για τά άστικά χαρακτηριστικά πού τά ένοχλούν, ταυτόχρονα καί τή γνώμη τους για τήν πόλη πού θέλουν. Ένα θετικό βήμα πρός αύτήν τήν κατεύθυνση είναι νά καθοριστεί τό πώς τά παιδιά αντιλαμβάνονται τήν πραγματική ύπαίθρια άστική ζωή τους, τό άστικό περιβάλλον καί τί εκφράζουν οί αντιλήψεις τους για τά παραπάνω στοιχεία.

Σέ αύτήν τή βάση, σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν νά προσφέρει τήν εύκαιρία στά παιδιά μιās μικρής καί παραδοσιακής γειτονιάς (Μαράσια Μητρόπολης) της πόλεως Ρόδου νά φωτογραφίσουν τά άστικά χαρακτηριστικά πού τούς άρεσαν καί κατά κάποιον τρόπο ήταν τά αγαπημένα τους, τήν ίδια ώρα νά αναδείξουν τά ύπαίθρια εκείνα άστικά χαρακτηριστικά πού αντιπαθούν.

Ο πρώτος στόχος της μελέτης ήταν νά καθοριστεί ποιά ύπαίθρια άστικά χαρακτηριστικά προτιμούν τά παιδιά καί ποιά στοιχεία περιλαμβάνονται σέ αυτές τίς προτιμήσεις. Σέ αύτήν τήν περίπτωση, τά παιδιά φωτογράφησαν περιοχές πού προσφέρουν ύπαίθριους χώρους παιχνιδιού, αλλά καί χώροι όπου υπάρχει βλάστηση (βαθμολογήθηκε ως ύψηλή προτεραιότητα), γεγονός πού σημαίνει ότι αυτοί οί χώροι προτιμώνται από τά παιδιά 11-12 χρόνων.

Οι εύκαιρίες ανάπτυξης ποικίλων δραστηριοτήτων που προσφέρει ένα αστικό πλαίσιο, αποτελεί στοιχείο που επηρεάζει σημαντικά τις προτιμήσεις των παιδιών (Min & Lee, 2006). Αυτές οι εύκαιρίες ανάπτυξης και συμμετοχής των παιδιών σε δραστηριότητες αναφέρονται ως «λειτουργικές ιδιότητες του περιβάλλοντος» (Kytta, 2004) έχουν ιδιαίτερα θετικό αντίκτυπο και αξία στα μάτια των παιδιών και μπορούν να θεωρηθούν και να εκληφθούν από τα παιδιά ως προσφορά από τους υπεύθυνους διαχείρισης πόλεων. Τά αποτελέσματα της έρευνας μας συμφωνούν με αυτά άλλης έρευνας (Coley, Kuo & Sullivan, 1997) που καταδεικνύουν την προτίμηση των παιδιών για την υπαίθρια βλάστηση σε υπαίθριο αστικό χώρο.

Οι αστικές γειτονιές προσφέρουν διαφορετικές αντιλήψεις για τα άτομα που τις κατοικούν και βιώνουν. Τά στενά σοκάκια και οι δρόμοι χωρίς πεζοδρόμιο, βιώνονται από τα παιδιά στην παρούσα έρευνα ως ενοχλητικά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά (Chawla & Malone, 2003, Loukaitou-Sideris, 2003). Ταυτόχρονα όμως οι χώροι αυτοί γίνονται αντιληπτοί και ως θετικοί από κάποια παιδιά, επειδή ίσως η στενότητα τους αποθαρρύνει τη διέλευση όχημάτων και προσφέρει εύκαιριες υπαίθριου παιχνιδιού και μάλιστα κοντά στην κατοικία των παιδιών. Επίσης, ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός της γειτονιάς έκανε ιδιαίτερη έντύπωση στα παιδιά ως προς τα χαρακτηριστικά δόμησης εκείνης της εποχής αλλά συνάμα έντοπισαν και στοιχεΐα τα όποια τους ενοχλούσαν σημαντικά, τόσο στα παλαιά κτήρια όσο στο επίπεδο διατήρησής τους. Κάτι ακόμη που τους άρεσε αρκετά ήταν οι περιποιημένοι κήποι κάποιων κατοικιών. Ένα χαρακτηριστικό στη καθημερινότητα των κατοίκων που έγινε αντιληπτό από την πλειοψηφία των μαθητών.

Ο δεύτερος στόχος της μελέτης ήταν να έντοπιστούν τα αστικά χαρακτηριστικά που αντιπαθούν τα παιδιά και τα στοιχεΐα στηρίζουν αυτές τις αρνητικές αντιλήψεις.

Τά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά που βιώνονται ως ενοχλητικά είναι στην πραγματικότητα αυτά που γίνονται αντιληπτά ως πιθανές απειλές για τη σωματική και κοινωνική τους ασφάλεια. Στα χαρακτηριστικά που βιώνονται ως αρνητικά περιλαμβάνονται οι δρόμοι χωρίς πεζοδρόμια, ή συγκέντρωση απορριμμάτων έξω από

τούς κάδους (Chawla & Malone, 2003;), εγκαταλελειμμένα κτήρια, κακόγουστα γκράφιτι (Elsley, 2004).

Αυτά τὰ εὐρήματα συμφωνοῦν μέ τόν Pitner καί Astor (2008), οἱ ὁποῖοι διαπίστωσαν ὅτι, μέ βάση μόνο τή φυσική ἐμφάνιση τοῦ ἀστικοῦ πλαισίου, τὰ παιδιὰ ἐνοχλοῦνται ἀρκετά ἀπό τήν κατάσταση τῶν ὑποβαθμισμένων σπιτιῶν, τούς παραμελημένους δρόμους καί τήν πλημμελή συντήρηση καί ἐγκατάλειψη τῶν ὑπαίθριων χώρων. Ἐπιπλέον ἔδειξαν νά ἐνοχλοῦνται μέ τήν ἔλλειψη δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας ἀπό τή γειτονιά τους, ταυτόχρονα ὁμως δέν ἔκρυψαν τήν ἀνάγκη τους γιά δημιουργία ἀπαραίτητων καταστημάτων ὅπως γιά παράδειγμα μία τράπεζα. Ἡ συμπεριφορά τῶν κατοίκων ἔδειξε νά ἐνοχλεῖ ἰδιαίτερα τὰ παιδιὰ καθώς διαπίστωσαν ὅτι οἱ κοινωνικές σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἦταν τεταμένες. Αὐτό ἔγινε ἀντιληπτό ἀκόμη καί ἀπό τόν τρόπο στάθμευσης τῶν ὀχημάτων τους. Σταθμευμένα αὐτοκίνητα ἐμπόδιζαν τήν εἴσοδο τῶν κατοίκων στίς πολυκατοικίες ἢ τόν περίπατων παιδιῶν καί ἐνηλίκων ἀπό τή διάβαση πεζῶν πρός τό πεζοδρόμιο.

Τό γεγονός ὅτι τὰ παιδιὰ φωτογραφίζουν καί ἀναδεικνύουν περιβαλλοντικά ζητήματα τῆς γειτονιάς τους, ἀναδεικνύει ἀφενός τήν εὐαισθησία τους γιά τό περιβάλλον στό ὁποῖο ζοῦν, ἀφετέρου, τήν ἀνάγκη διαμόρφωσης μιᾶς γειτονιάς ἀπό τούς φορεῖς χάραξης πολιτικῆς, ἡ ὁποία θά ἱκανοποιεῖ καί τίς ἀρχιτεκτονικές, κοινωνικές, χωρικές, περιβαλλοντικές, λειτουργικές, αἰσθητικές καί προσωπικές ἀνάγκες τῶν παιδιῶν. Δέ θά πρέπει νά παραλειφθεῖ τό γεγονός ὅτι ἡ συμμετοχή τῶν παιδιῶν στή διαμόρφωση τοῦ περιβάλλοντος χώρου τῆς γειτονιάς τους, συμβάλλει στή πολιτική τους ἀγωγή πού τὰ προετοιμάζει γιά τό ρόλο τους ὡς ἐνεργοί πολίτες (Hart, 1997)

Φαίνεται ὅτι ἡ ὀργάνωση, ἡ δομή καί ἡ λειτουργία της ὑπό διερεύνηση γειτονιάς, γίνεται σέ μεγάλο βαθμό ἀντιληπτή ἀπό τὰ παιδιά τοῦ δείγματος, ὡς γειτονιά μέ ἀρκετά (καί σέ μεγάλο βαθμό) ἐνοχλητικά ἀστικά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Τὰ παιδιὰ δέχονται νά ζοῦν νά μεγαλώνουν καί νά βιώνουν μιᾶ γειτονιά, τό περιβάλλον τῆς ὁποίας γίνεται ἀντιληπτό μᾶλλον ὡς ἐχθρικό.

Εἶναι σημαντικό εὕρημα ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν παιδιῶν φωτογράφησε αὐτοβούλως καί παρέδωσε ἀρνητικές πληροφορίες γιά τούς

χώρους πού αντιπαθούν ή προτιμούν. Είναι σημαντικό νά κατανοήσουμε τίς άνησυχίες τών παιδιών γιά τήν γειτονιά τους.

Ο ύπαίθριος χώρος τής γειτονιάς άποτελεϊ ένα χώρο, ό όποιος χρησιμοποιεΐται καί βιώνεται καθημερινά άπό παιδιά μέσης ήλικίας καί άποτελεϊ τό κέντρο τής έμπειρίας τους, άφοϋ διδάσκει γιά τό πώς ό κόσμος εΐναι καί τό πώς λειτουργεί (Geertz, 1996).

Οί Proshansky, Fabian, & Kaminoff (1983) θεωρούν ότι τά συναισθήματα τών παιδιών, οί στάσεις, οί προτιμήσεις καί άλλες γνώσεις σχετικά μέ τό περιβάλλον τής καθημερινότητάς τους, συμβάλλουν στην άνάπτυξη τής προσωπικής ταυτότητας ή όποία άποτελεϊ μέρος τής άυτογνωσίας τους, στη διαμόρφωση συμπεριφορών, αλλά καί στην αντίληψη τοϋ άτόμου «γιά τό ποιός εΐναι, τί άξίζει καί τό πώς σκέφτονται οί άλλοι πού τόν βλέπουν, γιά τόν έαυτό του» (σ. 74).

Άν ή έμπειρία τών παιδιών τής γειτονιάς τους βιώνεται ως τρομακτική τότε ή άπογοήτευση τούς γιά αύτήν μπορεί νά έπηρεάσει άρνητικά τήν άυτοπεποίθηση τους.

Εΐναι ένθαρρυντικό τό γεγονός ότι τά παιδιά καταδεικνύουν ότι δέν έχουν άνάγκη καί δέν μπορούν νά άρκεστοϋν σέ αύτά πού βλέπουν καί φωτογραφίζουν, αλλά έκφράζουν καί τήν έπιθυμία τους νά ζήσουν σέ μιά γειτονιά ή όποία νά άνταποκρίνεται στίς άνάγκες τους.

Θά μπορούσε ή σχετική έλλειψη χώρων πρασίνου καί γενικότερα ή έλλειψη ποιοτικών άστικών περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών νά έπηρεάσει τήν άνάπτυξη άξιών ή καί περιβαλλοντικών άξιών σέ άτομικό ή συλλογικό επίπεδο ή καί άν αύτή ή έλλειψη άποτελεϊ στρεσογόνο παράγοντα πού έπηρεάζει τήν ποιότητα ζωής τών παιδιών σέ άστικά πλαίσια; Αυτό ίσως θά μπορούσε νά άποτελέσει άντικείμενο μιās άλλης έρευνας προκειμένου νά διερευνηθεί ή σημασία τών περιβαλλοντικών άστικών χαρακτηριστικών στίς άντιλήψεις τών παιδιών καί μάλιστα σέ γειτονιές διαφορετικού κοινωνικού, οικονομικού καί πολιτισμικού διαμετρήματος, λαμβάνοντας ιδιαίτερα ύπόψη τίς δυνατότητές του στην εύημερία καί τήν άνάπτυξη τών παιδιών.

8. Συμπεράσματα

Στό παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνονται τὰ συμπεράσματα πού προέκυψαν από τίς φωτογραφίες τῶν παιδιῶν τοῦ ἐρευνητικοῦ δείγματος. Καταγράφονται οἱ ἀπόψεις τους γιά τὰ ὑφιστάμενα ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά πού ἐντόπισαν στό ἀστικό περιβάλλον καί συγκεκριμένα στή γειτονιά τους. Σύμφωνα μέ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρευνας καταγράφονται ἀνά ἐρευνητικό ἄξονα τὰ συμπεράσματα.

Λαμβάνοντας ὑπόψιν τίς ἀπαντήσεις τῶν παιδιῶν στήν ἐρευνα, καταγράφονται οἱ ἀπόψεις τους γιά τό ἐπίπεδο διαβίωσης τους καθώς καί τῆς ποιότητας ζωῆς τους στό πλαίσιο τῆς γειτονιάς. Παράλληλα μεταφέρουν τήν ἐπιθυμία τους γιά νά ἀναπτυχθεῖ ἡ γειτονιά τους, νά δημιουργηθοῦν νέα καταστήματα καί ὑπηρεσίες καί νά βελτιωθεῖ ἡ σχέση τῶν γειτόνων. Ὁ ὀρισμός τῆς ὑποκειμενικῆς εὐημερίας συνδέεται ἄρρηκτα μέ τὰ συναισθήματα τῶν παιδιῶν πού κατοικοῦν στή γειτονιά, τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα χαρακτηριστικά πού ἐντόπισαν καί τήν ἱκανοποίηση τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος γιά τούς ἴδιους.

Τέλος, τὰ χωρικά, τὰ ἀνθρώπινα, τὰ λειτουργικά χαρακτηριστικά ἀλλά καί ἡ κοινωνική μέριμνα εἶναι ἀναπόσπαστα στοιχεῖα τῆς μέτρησης ποιότητας ζωῆς σέ μία κοινωνία καί τό κάθε παιδί ξεχωριστά καταγράφει ποιά ἀπό αὐτά κυριαρχοῦν ἢ ὄχι στή δική τους γειτονιά.

Παρουσιάζοντας τίς ἀπόψεις τῶν παιδιῶν μέσω τῶν φωτογραφιῶν καί τῶν λεζάντων τους, ἀντιλαμβάνεται κανεῖς ὅτι ἐπιθυμοῦν ἕνα ἀνεπτυγμένο ἀστικό περιβάλλον πού νά εὐνοεῖ ὅλους τούς πολίτες. Τό κάθε παιδί ξεχωριστά καί τὰ δύο φύλα ἀντίστοιχα ἐπισημαναν τίς ἀδυναμίες πού ἐντόπισαν στόν ἀρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό, στή προσβασιμότητα καί τούς δρόμους, στούς χώρους πρασίνου, στά ἄτομα καί τίς κοινωνικές σχέσεις, στίς βασικές ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας, στίς πολιτιστικές ὑπηρεσίες ψυχαγωγίας, στίς ἐμπορικές ὑπηρεσίες, στό δίκτυο μεταφορῶν, στά χαρακτηριστικά τρόπου ζωῆς τῶν κατοίκων, στήν ὑφιστάμενη ρύ-

πανση, στίς δημοτικές υπηρεσίες συντήρησης, στή βία καί τήν ἐγκληματικότητα καί στή σύνδεση πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν παιδιῶν καί τῆς γειτονιάς.

Πιό ἀναλυτικά, σέ ἐπίπεδο ἀγοριῶν ἡ μεγαλύτερη συχνότητα ἐνοχλητικῶν χαρακτηριστικῶν ἐντοπίζεται στήν προσβασιμότητα τῶν δρόμων. Δείχνουν τήν ἐνόχληση τους γιά τά κατεστραμμένα πεζοδρόμια, τούς ἐγκαταλελειμμένους δρόμους, καί τήν ἀδιαφορία περιποίησης ὁλόκληρου τοῦ ὁδικοῦ δικτύου ὥστε νά διευκολυνθοῦν τόσο τά ΜΜΜ ὅσο καί οἱ πεζοί.

Ἡ ἴδια συχνότητα προκύπτει στά ἄτομα καί στίς κοινωνικές σχέσεις. Τά ἀγόρια ἐντόπισαν ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά στή συμπεριφορά τῶν πολιτῶν ὅπως εἶναι ἡ παράνομη στάθμευση καί ταυτόχρονα στήν παρεμπόδιση τῆς διέλευσης τῶν πεζῶν. Ἐπειτα, ἡ ὑφιστάμενη κατάσταση ρύπανσης ἐγινε ἀντιληπτή σχεδόν ἀπό ὅλους τούς συμμετέχοντες.

Σακοῦλες σκουπιδιῶν πάνω σέ δέντρα, ἀποτσιγάρα νά βρίσκονται στά πεζοδρόμια, οἱ κάδοι ἀπορριμμάτων τόσο μέσα ὅσο καί ἔξω νά εἶναι γεμάτοι ἀπό σκουπίδια εἶναι μερικά ἀπό τά χαρακτηριστικά ὅπου ὤθησαν τά παιδιά νά γράψουν κάτω ἀπό τίς φωτογραφίες τους ὅτι μέ τήν ἀδιαφορία καί τήν ἀσέβεια τῶν πολιτῶν προκλήθηκε ρύπανση στή γειτονιά τους. Ἐπίσης, ὁ σχεδιασμός τῆς γειτονιάς, τόσο ὁ τρόπος κατασκευῆς τῶν κτηρίων ὅσο καί ἡ ἐπιλογή τῶν χρωμάτων κέντρισε ἰδιαίτερα τό ἐνδιαφέρον τῶν ἀγοριῶν. Ἦταν μερικοί ἀπό τούς λόγους οἱ ὁποῖοι τούς ὤθησαν νά φωτογραφίσουν παρόμοια χαρακτηριστικά.

Ἄλλωστε αὐτό περιγράφουν στίς φωτογραφίες τους. Ἀκόμη, οἱ υπηρεσίες συντήρησης εἶναι ἓνα ἀπό τά ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά τῆς γειτονιάς τό ὁποῖο ἐντοπίστηκε στή διεξαγωγή τῆς ἔρευνας. Ἡ σήμανση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου πού ἔχει τοποθετηθεῖ ἀνάποδα, λακκοῦβες στούς δρόμους, ἐγκατάλειψη πάρκων καί πολλά ἀκόμη παραδείγματα πού ἀνακαλύφθηκαν μέσα ἀπό τά μάτια τῶν παιδιῶν καί ἴσως εἶναι δύσκολο νά παρατηρήσει ἓνας ἐνήλικας χρῆζουν «συντήρηση».

Παρόλα αὐτά, πέραν τῶν δημόσιων χώρων καί ἐγκαταστάσεων πού ὀφείλουν νά συντηροῦν οἱ ἀρμόδιες ἀρχές, ἡ περιποίηση τοῦ κάθε σπιτιοῦ, κήπου ἢ ὀχήματος ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά χαρακτηρι-

στικά του τρόπου ζωής των πολιτών και ό καθένας δρᾷ αυτόβουλα. μέσω ενός περίπατου ἄρκετοί εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐντόπισαν δείγματα βίας ἢ ἐγκληματικότητας. Στά μάτια τους τέτοια γεγονότα παρατηρήθηκαν μέσω τῶν graffiti πού φωτογράφισαν σέ διάφορα σημεία τῆς γειτονιάς.

Ἐπιπλέον, οἱ χώροι πρασίνου φωτογραφήθηκαν μέ ἄρκετά ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά καί αὐτά πού κυριαρχοῦν εἶναι ἡ ἔλλειψη χώρων καί ἡ ἀδιαφορία γιά τό περιβάλλον καί τό πράσινο. Ὅπως φαίνεται ἀπό τίς φωτογραφίες γιά τίς ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας τά παιδιά κατά κύριο λόγο ἀντιλήφθηκαν τό σχολεῖο τους. Τό μέρος ὅπως περνοῦν τί περισσότερες ὥρες τῆς ἡμέρας τους.

Μάλιστα τό ποσοστό τῶν ἀγοριῶν πού τά ἐντόπισε ἦταν ἐλάχιστο. Τό ἴδιο λίγοι ἦταν καί ἐκεῖνοι πού φωτογράφησαν ἐμπορικές ὑπηρεσίες ἐξηγώντας πώς δέν παρατήρησαν τόσο μαγαζιά ὅσο θά ἤθελαν στή γειτονιά τους. Ἐπίσης, οἱ ὑπηρεσίες ψυχαγωγίας εἶναι μία παροχή ἡ ὁποία ὅπως φαίνεται δέν διατίθεται ἰδιαίτερα στή γειτονιά τῶν παιδιῶν.

Ἡ ψυχαγωγία εἶναι ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ψυχικῆς ὑγείας καί σημαντικός παράγοντας στή διατήρηση τοῦ ἐπιπέδου τῆς ποιότητας ζωῆς γιά τούς λόγους αὐτούς κρίνεται ἀπαραίτητη στά ἀστικά κέντρα μέ ὅποιονδῆποτε τρόπο. Ἡ γειτονιά εἶναι ἕνα μέρος ὅπου ὅλοι περνοῦν ἄρκετό μέρος τῆς ζωῆς τους, μέ σημαντικά γεγονότα νά διαδραματίζονται στό μεγαλύτερο μέρος της. Παρόλα αὐτά τά ἀγόρια δέν συνδέονται μαζί της τόσο ὅσο ἦταν ἀναμενόμενο. Τελευταῖο καί σημαντικό στοιχεῖο τῆς γειτονιάς τό δίκτυο μεταφορῶν δέν ἔγινε ἀντιληπτό ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν ἀγοριῶν.

Ἡ μεταφορά καί ἡ διευκόλυνση τῶν πολιτῶν ἀπό ἕνα σημεῖο τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος σέ κάποιο ἄλλο ἢ εἴτε σέ ἀγροτικό ἰστό εἶναι ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς καθημερινότητας καί ἀναφαίρετο δικαίωμα τοῦ κάθε πολίτη.

Ὅπως προκύπτει ἀπό τήν ἀνάλυση περιεχομένου τῶν φωτογραφιῶν γιά τά ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά τῆς Μητρόπολης σέ ἐπίπεδο κοριτσιῶν φαίνεται νά εἶναι περισσότερο εὐαίσθητοποιημένα καί νά προσδοκοῦν τή στιγμή ὅπου τά ἐγκαταλελειμμένα κτήρια θά γεμίσουν φῶς καί ζωή γιά τή γειτονιά τους. Οἱ δρόμοι καί τά πεζοδρόμια θά ἀνακατασκευαστοῦν καί θά εἶναι προσβάσιμα γιά ὅλους

τούς πολίτες. Άλλωστε ή προσβασιμότητα καί οί δρόμοι εἶναι ἀπό τά μεγαλύτερα ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά πού ἐντόπισαν καί τά κορίτσια.

Οί δημοτικές ὑπηρεσίες συντήρησης θά ἐπισκευάσουν ὅτι χρήζει ἀνάγκη καί θά προσφέρουν στούς κατοίκους τῆς γειτονιάς ἕνα ἀσφαλές τόσο ὁδικό ὅσο καί δίκτυο μεταφορῶν. Ἐπίσης, τά κορίτσια παρατήρησαν στόν ἀρχιτεκτονικό καί πολεοδομικό σχεδιασμό νά ὑπάρχει διαφορά στόν τρόπο κατασκευῆς καί μελέτης ἐνός κτηρίου. Οί ἐργασίες γιά τήν κατασκευή τῶν πολυκατοικιῶν ἔχουν μείνει στάσιμες χωρίς νά ὑπάρχουν ὀφέλη γιά τή γειτονιά.

Ὅπως ἔχει ἀναφερθεῖ εἶναι ἀποδεδειγμένο ὅτι οί χώροι πρασίνου καί ἀναψυχῆς συμβάλλουν στήν ἐξισορρόπηση τοῦ ψυχισμοῦ καί τῆς ὑγείας τῶν πολιτῶν. Ἡ πλειοψηφία τῶν κοριτσιῶν ἐντόπισε ἀρκετά ἐνοχλητικά χαρακτηριστικά σέ αὐτήν τήν κατηγορία ἐπισημαίνοντας πώς νάί μέν οί χώροι πρασίνου δίνουν φῶς καί ὀξυγόνο στούς ἀνθρώπους ἀλλά χρειάζονται περιποίηση γιά νά μπορέσουν νά τούς ἐπισκεφθοῦν.

Ὅπως ἀπέδειξαν τά χαρακτηριστικά πού φωτογράφησαν οί συμμετέχουσες τά ἄτομα καί οί κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τῶν γειτόνων εἶναι ἕνα ἐνοχλητικό χαρακτηριστικό τό ὁποῖο παρατηρεῖται ἐντονα στήν περιοχή τους. Σταθμευμένα δίκυκλα ὀχήματα μπροστά ἀπό τίς εἰσόδους σπιτιῶν, δέντρα πού κοσμοῦν τούς κήπους καί ἐμποδίζουν τήν πρόσβαση τῶν πεζῶν στά πεζοδρόμια εἶναι δύο ἀπό τά κυριότερα χαρακτηριστικά πού ἀναφέρθηκαν ἐντονότερα.

Κάποιες ἀπό αὐτές τίς περιπτώσεις ἀναφέρονται καί ὡς χαρακτηριστικά τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν πολιτῶν, λόγου χάρη τά περιτώματα σκύλων ὅπου οί ιδιοκτῆτες δέν μάζεψαν εἶναι συνήθειες οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν κάποιους ἀπό τούς γείτονες. Τόσο τά ἀγόρια ὅσο καί τά κορίτσια φωτογράφησαν τό σχολεῖο τους ὡς μία ἀπό τίς κυριότερες ὑπηρεσίες ὑγείας καί πρόνοιας μέ ἀρκετά θετικά ἀλλά καί ἀρνητικά χαρακτηριστικά. Μερικά ἀπό αὐτά εἶναι τά ὠραῖα χρώματα πού ὑπάρχουν στό σχολεῖο ἀλλά καί σημεῖα πού χρειάζονται συντήρηση. Ἐνα ἀκόμη σημαντικό στοιχεῖο στίς ἀπόψεις τῶν κοριτσιῶν εἶναι ἡ ὑφιστάμενη κατάσταση ρύπανσης πού παρατήρησαν καί φωτογράφησαν. Φαίνεται ἡ γειτονιά τους νά ρυπαίνεται

μέρα μέ τή μέρα είτε από τά σκουπίδια πού υπάρχουν στους δρόμους καί στά πάρκα είτε από τήν έκπομπή καυσαερίων.

Έπειτα οί πλειοψηφία τών κοριτσιών παρατήρησε πώς οί βασικές υπηρεσίες έμπορίου είναι άρκετές γιά τήν κλίμακα τής γειτονιάς τους. Καταστήματα μέ είδη πρώτης ανάγκης καί κάλυψης βιοτικών αναγκών φωτογραφήθηκαν ώστε νά παρουσιάσουν τή γειτονιά ως τό μέρος όπου μποροῦν νά καλύψουν τίς καθημερινές τους ανάγκες. Τό ίδιο συμβαίνει καί μέ τίς πολιτιστικές υπηρεσίες ψυχαγωγίας. Έκανοποιητικό ήταν τό ποσοστό πού φωτογράφησε γιά παράδειγμα καταστήματα έστίασης κατάλληλα νά ψυχαγωγήσουν τούς πολίτες.

Όμως έξίσου άρκετές φωτογραφίες υπήρχαν καί παρουσιάστηκαν μέ φαινόμενα βίας ή έγκληματικότητας. Μία μοτοσυκλέτα νά διασχίζει παράνομα τό δρόμο, άντικείμενα τής γειτονιάς νά κοσμούνται πλέον από graffiti ήταν άρκετά ώστε νά χαρακτηριστούν ως έγκληματικά. Τέλος, μικρό ποσοστό είναι καί σέ αυτό τό φύλο όπου δέν βρίσκει κοινά σημεία σύνδεσης τών έαυτών τους μέ τή γειτονιά.

Σύμφωνα μέ τήν άνάλυση περιεχομένου όλου του δείγματος, οί φωτογραφίες καί οί λεζάντες τών παιδιών έδειξαν νά έχουν ανεπτυγμένη κριτική σκέψη καί αισθητική καλλιέργεια. Μάλιστα αυτό αποτυπώνεται στους λόγους επεξήγησης γιά τήν λήψη κάθε φωτογραφίας τους. Τά παιδιά είναι έξ ολοκλήρου άυτουργοί τής εικόνας. Δηλαδή δέν βγάζουν άπλως φωτογραφίες στόν άστικό χώρο ως παρατηρητές τής άστικής πραγματικότητας. Τά παιδιά έχουν τήν ικανότητα νά σκηνοθετούν τόν κόσμο σέ θέαμα καί νά θέτουν τόν έαυτό τους στή θέση του θεατή (Πολίτη, 2011). Η εικόνα μιās πόλης δέν διακρίνεται εύκολα από τίς έμπειρίες τών παιδιών.

Μέσω τών φωτογραφιών τους, όλόκληρη ή εικόνα ενός άστικού περιβάλλοντος αποδίδεται από τούς δημόσιους χώρους, τά κτήρια, τίς αύλές, τόν αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, τούς χώρους πρασίνου, τίς έμπορικές υπηρεσίες τής γειτονιάς κ.ά. Τέτοιες περιπτώσεις δέν αποτυπώνονται στόν περιορισμένο χώρο πού υπάρχει στήν πόλη ώστε τά παιδιά νά νιώθουν έλεύθερα, αλλά είναι κάτι πού χαρακτηρίζει τήν ήλικία τους, μιās καί τό περιβάλλον τής πόλης θεωρείται ότι παρέχει τή δυνατότητα έξερεύνηση της, όπως φαίνεται από τίς

φωτογραφίες αλλά και όπως έχει διαπιστωθεί από ανάλογες έρευνες (Rasmussen & Smidt, 2003).

Τά παιδιά που κατοικούν στον αστικό ιστό δείχνουν να έχουν μία καθοριστική εμπειρία στη χρήση του αυτοκινήτου όπως συνηθίζεται στις πόλεις. Στις φωτογραφίες τους παρατηρείται μία περιοχή γεμάτη από αυτοκίνητα που προσπαθούν να κινηθούν σε όποιονδήποτε ελεύθερο χώρο έχει μείνει κενός. Τά παιδιά δέν έντυπωσιάζονται τόσο από την κινητικότητα των αυτοκινήτων όσο από τον τρόπο στάθμευσης των οδηγών (Estevan κ.ά., 2009).

Έπίσης οι μαθητές παρατηρούν τους καλοχτισμένους τοίχους, τις πλατείες και άλλα σημαντικά στοιχεία της γειτονιάς να έχουν μετατραπεί σε έπιφάνειες για γκράφιτι δείχνοντας ή πλειοψηφία αυτών την ενόχληση τους. Κάτι ακόμη που παρατηρείται στις φωτογραφίες των παιδιών είναι να υπάρχει όρθη σκέψη και άπορία απέναντι στο παράλογο αλλά συνηθισμένο στά μάτια τους όπως οι φωτογραφίες που δείχνουν την άδιαφορία των πολιτών για τη ρύπανση του περιβάλλοντος.

Έν κατακλείδι, τά μάτια των παιδιών είναι ή φωνή του μέλλοντος. Η προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να υπάρξει όταν άφουγκραστούν οι άπόψεις τους και οι προβληματισμοί τους ώστε οι έπόμενες γενεές να υποδεχτούν ένα υγιές περιβάλλον και να συμβάλλουν στην διατήρηση αυτού, της ποιότητας ζωής τους καθώς και της άειφόρου ανάπτυξης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τό αστικό περιβάλλον σέ οποιαδήποτε μορφή κι ἂν ἔντοπίζεται, ὅπως γιά παράδειγμα δέντρα νά ὑπάρχουν σέ πάρκα ἢ πλατεῖες ἢ κατά μήκος τῶν δρόμων καί τῶν πεζοδρομίων, σέ κτήρια (σέ κήπους καί αὐλές) ἢ προέκταση τῶν μεγαλύτερων δασῶν ἐντός στῶν ὁρίων τῆς πόλης συνεισφέρει σημαντικά πρὸς μία βιώσιμη κατεύθυνση γιά τὴν ὀρθή καί ὁμαλή λειτουργία τῆς σύγχρονης πόλης. Τό πράσινο εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς δομῆς ἑνός αστικοῦ περιβάλλοντος διότι προσφέρει οἰκονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά καί πολεοδομικά ὀφέλη (Reyes, Paez, & Morency, 2014). Τά παιδιά ἐκ φύσεως παρατηρητές, ἔχουν τὴ δυνατότητα νά ἀντιληφθοῦν τὴν σπουδαιότητα τοῦ περιβαλλοντικοῦ ρόλου. Τόν τρόπο ὅπου μέσῳ τῆς ἀειφορίας καί τοῦ περιβάλλοντος θά καταφέρουν νά διατηρήσουν τὴν ποιότητα ζωῆς τοῦ αστικοῦ περιβάλλοντος καί συγκεκριμένα τῆς γειτονιάς τους ὅπου καί ἐξετάστηκαν ὑψηλό. Γεννιοῦνται καί ζοῦν σέ μία γειτονιά χωρίς νά τὴν ἐπιλέξουν. Ὅμως ἔχουν τὸ δικαίωμα ὄχι μόνο νά ἐρωτηθοῦν ἀλλὰ καί νά συμμετέχουν στό σχεδιασμό της. Νά ἔχουν ἐνεργό ρόλο στή διαμόρφωση τόσο τῆς δικῆς τους ζωῆς τόσο καί τῶν ἐπόμενων γενεῶν μέ γνώμονα τὴν ποιότητα ἀστικῆς ζωῆς καί τὴν εὐημερία τῶν πολιτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Άγγελίδης, Ζ., Παπαδοπούλου, Π. & Άθανασίου Χ., (έπιμ.), (2004). *Περιβαλλοντική Έκπαίδευση: Έκπαίδευση για τό περιβάλλον και τή βιωσιμότητα*. Θεσσαλονίκη, Δ/ση Β/θμιας Έκπ/σης Άνατ. Θεσ/νίκης, Γραφείο Π.Ε.
- Άναστασόπουλος, Δ. & Μιχαηλόπουλος Γ., (2011). *Συμβάσεις σύγχρονου έμπορίου*. Άθήνα: Σάκκουλα.
- Βάμβουκας, Μ., (1998). *Είσαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Άθήνα: Γρηγόρη.
- Βέρρας Δ., Βιντζηλαίου Ε., Τριανταφύλλου Α.(2004). *Σεισμικές βλάβες, Έπισκευές και Ένισχύσεις*, (Άποτίμηση σεισμικών βλαβών, έπισκευές και ένισχύσεις παραδοσιακών και μνημειακών κτιρίων, τόμος Β'). Πάτρα. Έλληνικό άνοιχτό πανεπιστήμιο.
- Βιρβιδάκης, Σ., Καρασμάνης, Β. και Τουρνά Χ. (2010) *Άρχές Φιλοσοφίας*. Άθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Γαβριλάκης, Κ. & Λιαράκου, Γ. (2008). *Στην εποχή τής Έκπαίδευσης για τήν Άειφόρο Άνάπτυξη*. (Διαθέσιμο: www.env-edu.gr/Chapters.aspx?id=166).
- Γεωργόπουλος, Α. (2006). Γñ, *Ένας Μικρός και Εϋθραυστος Πλανήτης*. Άθήνα: Gutenberg.
- Γοσπονίδη Α, Μπεριάτος Η. (2006). *Τά νέα άστικά τοπία και ή έλληνική πόλη*.
- Γραμμένου, Κ. (2012): «Χώρο – χρονική άνάλυση προτύπων λιανικού έμπορίου σέ περιβάλλον GIS: ή περίπτωση τής πόλης τής Θεσσαλονίκης», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Δημητρίου, Α. (2009). *Περιβαλλοντική Έκπαίδευση: Περιβάλλον, Άειφορία*. Θεσσαλονίκη: Έπίκεντρο.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2002). *Ό φόβος του έγκλήματος*. Άθήνα: Σάκκουλας.
- Θεοδωροπούλου, Ε. & Καϊλα, Μ. (2005). *Πρός μιά Περιβαλλοντική Έκπαίδευση στη βάση τής άρχής τής σύνδεσης τών γνώσεων*. Στο *Περιβαλλοντική Έκπαίδευση, έρευνητικά δεδομένα και εκπαιδευτικός σχεδιασμός*. Άθήνα: Άτραπός.
- Κασσιός Κ., Περπερίδου, Δ. (2005). *Η άπορρυπαντική συμβολή του Άστικού Πρασίνου στην άτμόσφαιρα τής πόλης*. Εισήγηση στην ήμερίδα μέ θέμα «Ποιότητα τής άτμόσφαιρας στις άστικές περιοχές Νέα δεδομένα και προοπτικές» Άθήνα.
- Κιλιπίρης, Φ. (2009). *Άειφόρος Τουριστική Άνάπτυξη*. Κιλκίς: Δίσιγμα.
- Κούγκολος, Α. (2007). *Είσαγωγή στην Περιβαλλοντική Μηχανική*, Θεσσαλονίκη: Τζιόλα

- Λέφας, Π., Siebel, W., Binde, J. (2003). *Αύριο οί πόλεις*, Αθήνα: Πλέθρον.
- Λιανοπούλου, Ε., (2007). *National Geographic: 1912-13, ή μεγάλη εξόρμηση*, Alter - Ego MME Α.Ε
- Λιαράκου, Γ. & Φλογαΐτη, Ε. (2009). *Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη*. ΚΠΕ Αρχανών.
- Μόγιας, Α. (2013). *Η Τοπική Κοινωνία ως μοχλός Αειφόρου Ανάπτυξης: Δυνατότητες και Προοπτικές*. Στο Μ. Καΐλα, Α. Μόγιας & Β. Παπαβασιλείου (έπιμ.), *Εκπαίδευση για τό Περιβάλλον και την Αειφορία στις αρχές του 21ου αιώνα: Προβλήματα και προβληματισμοί σε εποχές κρίσης*. Αθήνα: Διάδραση.
- Μπάλιας, Σ, (2008). *Ένεργος πολίτης και εκπαίδευση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μπιτσάνη, Ε. (2004). *Πολιτιστική Διαχείριση & Περιφερειακή Ανάπτυξη. Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής & Πολιτιστικού Προϊόντος*. Αθήνα: Διό- νικος.
- Νατσιοπούλου, Τ. (2012). *Παιδικά βιβλία στην προσχολική & βρεφική ηλικία*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Ξανθόπουλος, Ν. (2008). *Ήθικά Νικομάχεια*. Θεσσαλονίκη: Άφοι Κυριακίδη.
- Παπαβασιλείου, Β. (2015). *Αειφόρος Ανάπτυξη: Τό Πολυδιάστατο μιās σχέ- σης*. Αθήνα: Διάδραση.
- Παπαδάκη, Κ. (2018). *Η βιώσιμη άστική κινητικότητα ως παράγοντας της βιώσιμης άστικής άνάπτυξη*. Διαθέσιμο στό: [WWW Document]. www.ecopress.gr. URL
- Παπαδημητρίου, Β. (1998). *Περιβαλλοντική Έκπαίδευση και Σχολείο: Μιά Διαχρονική θεώρηση*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Δαρδανός.
- Παπαχρήστου, Χ. (2008). *Η γνωσιακή διαδικασία στην άριστοτελική φιλοσο- φία: αΐσθησις, αΐσθημα, φαντασία, φάντασμα, μνήμη, μνημόνευμα, νοϋς, νόημα*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.
- Πολίτη Τ., (1993/2011) *Τό παιχνίδι του κόσμου, τό παιχνίδι της ποίησης και ό παίκτης Έντευκτήριο*, Δεκέμβριος 2011 (έκτός σειράς), σσ. 100-114.
- Ρούση, Μ. (2003). «Η έννοια της άρετής στόν Άριστοτέλη». Στο Γ. Άρα- μπατζής, *Άριστοτέλης: Πενήντα τρείς όμόκεντρες μελέτες* (σσ. 201-212). Θεσσαλονίκη: Έγηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ.
- Σιόλας, Ά., Βάσση, Α., Βλαστός, Θ., Κυριακίδης, Χ., Σίτη, Μ., Μπακογιάννης, Ε. (2015). *Μέθοδοι, έφαρμογές και έργαλεία πολεοδομικού σχεδιασμού*. [ήλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Έλληνικών Άκαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
- Σκαλτσάς, Θ. (1993). *Ό χρυσός αιών της άρετής*. Άριστοτελική ήθική. Αθή- να: Άλεξάνδρεια.
- Στασινοπούλου, Ο. (2006). *Κράτος Πρόνοιας: (Έστορική εξέλιξη – Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις)*. Αθήνα: Gutenberg

- Συκιώτου, Α. (2015), *Διδακτικές Σημειώσεις Μαθήματος Έγκληματολογίας*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Τριανταφύλλου, Κ. (2010). «Έργαλεία και δείκτες για την αξιολόγηση της βιωσιμότητας στον αστικό σχεδιασμό. Σύνθετη προσέγγιση αντιπροσωπευτικών περιπτώσεων και μελέτη περίπτωσης στην Ελλάδα». Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Φλογαΐτη, Ε. (2011). *Έκπαίδευση για τό Περιβάλλον και την Άειφορία*. Άθήνα: Πεδίο.
- Φλογαΐτη, Ε. (2006). *Έκπαίδευση για τό Περιβάλλον και την Άειφορία*. Άθήνα: Έλληνικά Γράμματα.
- Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Έκπαίδευση*. Άθήνα: Έλληνικά Γράμματα.
- Braudel, F. (2002). *Η γραμματική τών πολιτισμών*, Άθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικης Τράπεζας, σ. 723
- Cusson, M., (2009). *Σύγχρονη Έγκληματολογία*. Άθήνα: Νομική βιβλιοθήκη.
- Estevan A., et. al. (2009) *Πόλη και αυτοκίνητο*, Άθήνα: Νησίδες.
- Gehl, J. (2013), *Η ζωή ανάμεσα στά Κτήρια*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Έκδόσεις Θεσσαλίας.
- Goleman, P. (2006). *Κοινωνική νοημοσύνη*, Άθήνα: Έλληνικά Γράμματα, σ. 395
- Hessel, S. (2011). *Άγανακτήστε*, Άθήνα: Πατάκης.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Άθήνα: Έλληνικά Γράμματα.
- Ο' Sullivan (2011). *Άστική Οικονομική*, Άθήνα: Κριτική
- Robert W. Marans (2012). *Procedia-Κοινωνικές και Συμπεριφορικές Έπιστήμες* 35.
- Schirrmacher, R. (2008). *Τέχνη & Δημιουργική Άνάπτυξη τών Παιδιών*, Άθήνα: Ίων.
- Solon, 2012. *Σόλων για τή Σύνθεση και τόν Οικολογικό Πολιτισμό στον 21ο αιώνα*. Διαθέσιμο στό: <http://www.solon.org.gr/index.php/2008-03-19-20-46-29.html> [Άνάκτηση 8 Μάρτιος 2014].

Ξενόγλωσση

- Angur, M., Widgery, R., Angur, S. (2012). 'Congruence among Objective and Subjective Quality-of-Life (QOL) Indicators', Alliance Journal of Business Research, Archives. Διαθέσιμο στό: <http://ajbr.org/archives.htm#a3> [Άνάκτηση Σεπτέμβριος 2012].
- Bakhtin M.M., (1975/1981). *The Dialogic Imagination*, Austin: University of Texas Press.
- Berglund B., Lindvall T., Schwela D.H. (eds) (1999). *Guidelines for community*

- noise, London: World Health Organization. Διαθέσιμο στο: <http://whqlibdoc.who.int/hq/1999/a68672.pdf> [Ανάκτηση Μάιος 2011].
- Binswanger, M. (2006). "Why does income growth fail to make us happier? Searching for the treadmills behind the paradox of happiness" *The Journal of Socio-Economics*, 35: 366-381.
- Bird, W., (2007). *Natural Thinking*, Royal Society for the Protection of Birds. Διαθέσιμο στο: <http://www.rspb.org.uk/ourwork/policy/health/> [Ανάκτηση Ιανουάριος 2011].
- Bleys, B. (2011). Beyond GDP: Classifying Alternative Measures for Progress. *Soc Indic Res*, 109(3), pp. 355-376.
- Blomquist, G. (2006). 'Measuring Quality of Life', στο: Arnott, R., McMillan, D.P. (eds) *A Companion to Urban Economics*, London: Blackwell, 483-501.
- Bonaiuto, M. (2004). Residential satisfaction and perceived residential environment quality. In C. D. Spielberger (Ed.), *Encyclopedia of applied psychology* (pp. 267-272). Amsterdam: Elsevier.
- Braun, V., 7 Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.doi: 10.1191/1478088706qp063oa.
- Bryant, M. M. (2006). Urban landscape conservation and the role of ecological greenways at local and metropolitan scales. *Landscape and Urban Planning*, 76, 23-44.
- Breuste, J., Haase, D., & Elmqvist, T. (2013). *Urban landscapes and ecosystem services*. In S. Wratten, H. Sandhu, R. Cullen, & R. Costanza (Eds.), *Ecosystem services in agricultural and urban landscapes* (pp. 83-104). Hoboken, NJ: Wiley.
- Christensen, P., O'Brien, M., (2003). *Children in the City: Home, Neighbourhood and Community*. Routledge, London.
- Carmona, A., Abati, J., Reche., J (2008). Phase equilibrium modelling in the KFMASH system to show the Metamorphic Evolution of the Ceán Schists (Malpica-Tui Unit, NW Iberian Massif).
- Chawla, L., & Malone, K. (2003). *Neighbourhood quality in children's eyes*. In P. New York: Plenum Press.
- Chawla, L. (1992). *Childhood place attachments*. In I. Altman, & S. M. Low (Eds.), *Place attachment* (pp. 63-86). New York: Plenum Press.
- Christensen, P. & M. O'Brien (Eds.), *Children in the city: Home, neighbourhood and community* (pp. 118-141). London: RoutledgeFalmer.
- Clarke, V., Braun, V. & Hayfield, N. (2015). Thematic analysis. In J. Smith (Ed.). *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (3rd ed.) (pp. 222-248). London: Sage.
- Cobb, C. (2000). 'Measurement tools and the quality of life', *Redefining*

- Progress*. Διαθέσιμο στο: [http:// citeseerx.ist.psu.edu](http://citeseerx.ist.psu.edu) [Ανάκτηση 1ανουάριος 2012]
- Coley, R. L., Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (1997). *Where does community grow? The social context created by nature in urban public housing*. *Environment and Behavior*, 29(4), 468–494.
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., Danigelis, N., Dickinson, J., Elliott, C., Farley, J., Gayer D.E., Glenn-MacDonald L., Hudspeth T., Mahoney, D., McCahill, L., McIntosh, B., Reed, B., Rizvi A.T., Rizzo, D., Simpatico, T., Snapp, R. (2008), 'An Integrative Approach to Quality of Life Measurement, Research and Policy', S.A.P.I.E.N.S. 1(1). Διαθέσιμο στο: <http://sapiens.revues.org/index169.html> [Ανάκτηση 1ούλιος 2010].
- Crisp, R., (2008). "Well-Being" στο, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Διαθέσιμο στο: <http://plato.stanford.edu/entries/well-being/> [Ανάκτηση 1ούνιος 2010].
- Crisp, R. (2005). "Well- being", στο *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Internet: University of Oxford.
- Cummins, R. (2000). 'Objective and Subjective Quality of Life: An Interactive model' *Social Indicators Research*, 52, 55-72.
- Danic, I., Delalande, J., Rayou. P. (2006). Enquetes aupres D enfants et D adolescents. Objets methodes terrains (Didact education).
- Diener, E., Suh, E.M. (1997). 'Measuring quality of life: Economic, social and subjective indicators' *Social Indicators Research*, 40(1-2), 180-216.
- Dissart J., Deller, S., (2000). 'Quality of life in the planning literature', *Journal of Planning Literature*, 15(1), 135-161.
- Dolan, P., Peasgood, T., Dixon, A., Knight, M., Philips, D., Tsuchiya, A., White, M. (2006). *Research on the relationship between wellbeing and sustainable development*, Final Report for DEFRA (Department for Environment, Food and Rural Affairs). Διαθέσιμο στο: http://www.stopstanstedexpansion.com/documents/SSE18_Appendix_11.pdf [Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2012].
- Edwards, B., & Bromfield, L. M. (2009). Neighborhood influences on young children's conduct problems and pro-social behavior: Evidence from an Australian national sample. *Children and Youth Services Review*, 31, 317-324.
- Elsley, S. (2004). Children's experience of public space. *Children & Society*, 18, 155–164.
- European Commission: Directorate-General for Regional Policy (2009). *Promoting Sustainable Urban Development in Europe*. Achievements and Opportunities. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/

- docgener/presenta/urban2009/urban2009_en.pdf [Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2012].
- Eurostat, (2015), *Quality of life: Facts and views*, Statistical Book.
- Fornara, F., Bonaiuto, M., & Bonnes, M. (2010). Cross-Validation of Abbreviated Perceived Residential Environment Quality (PREQ) and Neighborhood Attachment (NA) Indicators. *Environment and Behavior*, 42(2), 171–196. doi:10.1177/0013916508330998
- Franklin, J., (2002). *The New Handbook of Children's Rights: Comparative Policy and Practise*. Routledge, London.
- Frey, B., Stutzer, A., (2002). *Happiness and Economics*, Princeton: Princeton University Press.
- Frey, B., Stutzer, A., (2000b). 'Happiness, Economy and Institutions', *The Economic Journal*, 110(466), 918–938.
- Gasper, D. (2004). Human well-being: *Concepts and conceptualizations*. Discussion paper 2004/06. Helsinki, Finland: United Nations University, World Institute for Development Economics Research.
- Geertz, C. (1996). After word. In Feld, S. & Basso, K. (Eds). *Senses of place* (pp. 259–262). Sante Fe, NM: School of American Research Press.
- Geurs, K., van Wee G. (2000). *Environmentally Sustainable Transport*, Phase 3. Report of the OECD project on Environmentally Sustainable Transport (EST). Report no. 773002 013, RIVM, Bilthoven. Διαθέσιμο στό: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ENV/EPOC/PPC/T\(99\)6/FINAL/ANN5&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ENV/EPOC/PPC/T(99)6/FINAL/ANN5&docLanguage=En) [Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2011].
- Green, F. (2006). *Demanding Work: The paradox of job quality in the affluent economy*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Gulyas, W. G. a. J. , (2014). *Well-Being and Ill-Being: Names*. Στό: A. C. Michalos, έπιμ. Encyclopedia of Quality of Life. Frankfurt: Springer Reference, p. 7051.
- Haase, D., Kabisch, N., & Haase, A. (2013). Endless urban growth? On the mismatch of population, household and urban land area growth and its effects on the urban debate. *PloS One*, 8(6), e66531. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0066531>.
- Hardin, J., (2000). *There's no place like home: the public/private distinction in children's theorizing of risk and safety*. *Childhood* 7 (1), 43–59.
- Hart, Roger A. (1997). *Children's Participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. London: Unicef.
- Hill, M. (2006). *Children's voices on ways of having a voice: children's and*

- young people's perspectives on methods used in research and consultation.* Childhood, 13(1), 69-89.
- Hill, M., Davis, J., Prout, A., Tisdall, K., (2004). *Moving the participation agenda.* Children and Society 18, 77-96.
- Holloway, L., Hubbard, P., (2001). Place images and mental maps. In: Holloway, L., Hubbard, P. (Eds.), *People and Place: Extraordinary Geographies of Everyday Life.* Prentice Hall, Essex, pp. 48-55.
- Holloway, I., & Todres, L. (2003). The status of method: flexibility, consistency and coherence. *Qualitative Research*, 3(3), 345-357. doi: 10.1177/1468794103033004.
- Jenny, A., Ericson, A., (2006). A participatory approach to conservation in the Calakmul Biosphere Reserve, Campeche, Mexico. *Landscape Urban Plan.* 74, 242-266.
- Kahneman, D., Diener, E. & Schwarz, N. (Eds.) (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology.* New York: Russell Sage Foundation.
- Kolenikov, S.(1998) *The methods of the Quality of Life Assessment*, Master Thesis, New Economic School (NES), Moscow. Διαθέσιμο στο: http://www.komkon.org/~tacik/science/skolenik_nes_thesis.pdf [Ανάκτηση Ιανουάριος 2012].
- Kyle, G. T., Mowen, A. J., & Tarrant, M. (2004). *Linking place preferences with place meaning: An examination of the relationship between place motivation and place attachment.* *Journal of Environmental Psychology*, 24(4), 439-454.
- Kytta, M. (2004). *The extent of children's independent mobility and the number of actualized affordances as criteria for child-friendly environments.* *Journal of Environmental Psychology*, 24, 179-198.
- Lane, R. E. (2000). *The loss of Happiness in Market Democracies*, New Haven & London: Yale University Press.
- Lawlor, E., Nicholls, J., (2008). *Hitting the target, missing the point: How government regeneration targets fail deprived areas.* London: New Economics Foundation. Διαθέσιμο στο: http://www.neweconomics.org/gen/z_sys_PublicationDetail.aspx?PID=250 [Ανάκτηση Ιανουάριος 2012].
- Leibniz Institute of Ecological and Regional Development, (2008). *Green Keys @ Your City – A guide for Urban Green Quality* (INTEREG III B CADSES Project).
- Levent, B. T., Vreeker, R., Nijkamp, P. (2009). A Multi-Criteria Evaluation of Green Spaces in European Cities, *European Urban and Regional Studies*, 16(2), 193-213.
- Levett-Therivel Sustainability consultants (2007). *Wellbeing: International Policy Interventions*, Report to DEFRA. Διαθέσιμο στο: <http://www.defra.gov.uk/sustainable/government/documents> [Ανάκτηση Ιανουάριος 2012].

- Lora, E., Powell, A., van Praag, B, Sanguinetti, P. (2010). *The Quality of Life in Latin American Cities*. Markets and Perception, Washington DC: Inter-American Development Bank.
- Loukaitou-Sideris, A. (2003). *Children's common grounds: a study of inter-group relations among children in public settings*. Journal of the American Planning Association, 69(2), 130-143.
- Marans, R. W. (2003). *Understanding environmental quality through quality of life studies: The 2001 DAS and its use of objective and subjective indicators*. Landscape and Urban Planning, 65, 73-83.
- Marans, R. W. (2002). *Understanding environmental quality through quality of life studies: The 2001 DAS and its use of subjective and objective indicators*. Landscape and Urban Planning, 991, 1-11.
- Marans, R. W., Stimson, R.J. (2011). *Investigating Quality of Urban Life*, Springer.
- Marino Bonaiuto, Ferdinando Fornara, Mirilia Bonnes, (2003). Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome.
- McGillivray, M., & Clarke, M. (2006). *Understanding human well-being*. United Nations University Press.
- McCrea, R., Shyy, T., Stimson, R. (2006). 'What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life?', *Applied Research in Quality of Life*, 1(1), 79-96.
- Merleau-Ponty, M., (2000). *Phenomenology of Perception* (10th ed.) (London and New York: Routledge).
- Millennium Ecosystem Assessment (MEA), (2003). Ecosystems and Human Well-Being. Διαθέσιμο στο: <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf> [Ανάκτηση Μάρτιος 2011].
- Min, B., & Lee, J. (2006). Children's neighborhood place as a psychological and behavioral domain. *Journal of Environmental Psychology*, 26, 51-71.
- Mori and Christodoulou. (2012). Review of sustainability indices and indicators: Towards a new City Sustainability Index (CSI). *Environmental impact Assessment Review* 32 , σσ. 94-106.
- Morrow, V. M. (2000). 'Dirty looks' and 'trampy places' in young people's accounts of community and neighbourhood: Implications for health inequalities. *Critical Public Health*, 10(2), 141-139, 152.
- Nicol, C. and Blake, R. (2000). 'Classification and use of open space in the context of increasing urban capacity'. *Planning, Practice and Research*, 15(3): 193-210.
- Ochieng, B. M. (2011). The effect of kin, social network and neighbourhood

- support on individual well-being. *Health and Social Care in the Community*, 19(4), 429-437.
- Offer, A. (2003). Economic welfare measures and human well-being. In P. David & M. Thomas (Eds.), *The economic future in historical perspective* (pp. 371-399). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Ogu, V. I. (2002). Urban residential satisfaction and the planning implications in a developing world context: The example of Benin City, Nigeria. *International Planning Studies*, 7(1), 37-53.
- Parapari, D.M., (2010). *Automobile Dependency: Improving urban resilience through urban planning and design*. Master Thesis.
- Phillips, D., (2006). *Quality of Life: Concept, Policy and Practice*, Routledge.
- Powell, A., Sanguinetti, P. (2010). 'Measuring quality of life in Latin America's urban neighborhoods: a summary of results from the city case studies', στο Lora et al (eds) *The Quality of Life in Latin American Cities. Markets and Perception*, Washington DC: Inter-American Development Bank, 31-64.
- Pretty, J., Peacock, J., Sellens, M., Griffin, M. (2005). 'The mental and physical health outcomes of green exercise', *International Journal of environmental Health Research*, 15(5), 319-337
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83.
- Rasmussen K., & S. Smidt, (2003). 'Children in the neighborhood: The neighborhood in the children' στο Christensen P., & M. O'Brien (έπ.), *Children in the City: Home, Neighborhood and the Community*, London: RoutledgeFalmer, σσ. 82-100.
- Reyes, M., Paez, A., & Morency, C. (2014). Walking accessibility to urban parks by children: A case study of Montreal. *Landscape and Urban Planning* 125 , σσ. 38-47.
- Rogers, M. (2012). "They are there for you": The Importance of Neighbourhood Friends to Children's Well-Being. *Child Indicators Research*, 5(3), 483-502.
- Roosa, M. W., Jones, S., Tein, J.-Y., & Cree, W. (2003). Prevention Science and Neighborhood Influences on Low-Income Children's Development: Theoretical and Methodological Issues. *American Journal of Community Psychology*, 31(1/2), 55-72.
- Roulston, K. (2001). Data analysis and 'theorizing as ideology'. *Qualitative Research*, 1(3), 279-302.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166. Διαθέσιμο στο: <http://doi.org/dri227>.
- Santos, L., Martins, I., Brito, P. (2007) 'Measuring Subjective Quality of Life:

- A survey to Porto's Residents', *Applied Research in Quality of Life*, 1(1), 51-64.
- Schaefer-McDaniel, N. (2007). "They Be Doing Illegal Things": Early Adolescents Talk About Their. *Journal of Adolescent Research*, 22, 413.
- Scanlon, T., (1993), 'Value, Desire and Quality of life', στο: Nussbaum, M., Sen A. (eds) *The quality of life*, Oxford: Clarendon Press.
- Sen, A. (2006). Reason, freedom and well-being. *Utilitas*, 18(1), 80-96.
- Sevtsuk, A. (2010): *Path and Place: A Study of Urban Geometry and Retail Activity in Cambridge and Somerville, M.A.*, Massachusetts Institute Of Technology.
- Sharpley, R. (2000). *Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide*. In *Journal of Sustainable Tourism*. Vol. 8, No. 1.
- Simpson, J. R. (2002). Improved estimates of tree-shade effects on residential energy use. *Energy*, 34.
- Simpson, B., (1997). Towards the participation of children and young people in urban planning and design. *Urban Studies* 24, 907-923.
- Strohbach, M. W., & Haase, D. (2012). Above-ground carbon storage by urban trees in Leipzig, Germany: Analysis of patterns in a European city. *Landscape and Urban Planning*, 104(1), 95-104. [Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.10.001>].
- Spilsbury, J. C., Korbin, J. E., & Coulton, C. J. (2009). Mapping Children's Neighborhood Perceptions: Implications for Child Indicators. *Child Ind Res*, 2, 111-131.
- Teklay, R. (2012). 'Adaptation and dissonance in quality of life: Indicators for urban planning and policy making', MSc Thesis, University of Twente, Netherlands, Διαθέσιμο στο: http://www.itc.nl/library/papers_2012/msc/upm/berhe.pdf [Ανάκτηση 'Ιούλιος 2012].
- Texas Transport Institute (2010). *Annual Urban Mobility Report*, Texas A&M University. Διαθέσιμο στο: <http://mobility.tamu.edu/ums/> [Ανάκτηση Μάιος 2011].
- Tranter, P., Pawson, E., (2001). Children's access to local environments: a case study of Christchurch, New Zealand. *Local Environment* 6 (1), 27-48.
- UNDP (2012) *Human Development Report 2011*. Διαθέσιμο στο: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/en/> [Ανάκτηση 'Ιούλιος 2012].
- UNICEF. (2007). *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- van Wee, B. (2007). 'Environmental effects of urban traffic', στο Garling, T., Steg, L. (eds), *Threats from Car Traffic to the Quality of Urban Life*, Oxford: Elsevier.

- Veenhoven, R. (2002). 'Why social policy needs subjective indicators' *Social Indicators Research*, 58, 33-45.
- Visscher, S. D., & Bie, M. B.-D. (2008). Children's Presence in the Neighbourhood: A Social- Pedagogical Perspective. *Children & Society*, 22, 470-481.
- Walker, A. J., & Ryan, R. L. (2008). Place attachment and landscape preservation in rural New England: A Maine case study. *Landscape and urban planning*, 86(2), 141-152.
- Willig, C. (2008). *Introducing qualitative research in psychology* (2nd ed.). Berkshire: Open University Press.

Ήλεκτρονικές πηγές

- (https://www.orthodoxianewsagency.gr/mitropolitiko_ergo/%CE%B9-%CE%BC-%CF%81%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%85/perpatontas-sta-marasia-ag-anastasias-kai-mitr-rodou/).
- (<https://www.eea.europa.eu/el/themes/urban/intro>).
- (https://www.orthodoxianewsagency.gr/mitropolitiko_ergo/%CE%B9-%CE%BC-%CF%81%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%85/perpatontas-sta-marasia-ag-anastasias-kai-mitr-rodou/).
- (<https://www.eea.europa.eu/el/themes/urban/intro>).

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΑΜΑΜΙΔΗΣ

Θεολόγος

Σχέσις ἐντολῶν καί ἀρετῶν
στά «Κεφάλαια Ἀγάπης»
τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένας από τούς κορυφαίους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί ἕνας ἀπό τούς σπουδαιότερους συγγραφεῖς πού ἀνέδειξε ποτέ ἡ Ὁρθόδοξη πατερική θεολογία εἶναι ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής. Τά ἔργα του, μεστά θεολογικῶν νοημάτων καί ἐμπειριῶν ἀπό τίς ἀλλεπάλληλες πνευματικές ἀνυψώσεις του, ἀποτελοῦν τήν προμετωπίδα τῆς Ὁρθοδόξου δογματικῆς θεολογίας. Ἡ ἔξοχη φιλοσοφική καί θεολογική του σκέψη ἦταν ἐκείνη πού μπόρεσε νά ἀνατρέψει τήν ἐπιχειρηματολογία τῶν Μονοθελητῶν καταλήγοντας στό συμπέρασμα ὅτι στό Χριστό ὑπάρχουν δύο φυσικά θελήματα, τό θεῖο καί τό ἀνθρώπινο. Τό ἀνθρώπινο δέν πηγαίνει ἐνάντια στό θεῖο, διότι εἶναι θέλημα «ἀδιάβλητον καί οὐχ ἐνάντιον».

Ἡ ἐνασχόλησή μας μέ τό ἔργο τοῦ ἁγίου «Κεφάλαια ἀγάπης» μᾶς ἔδωσε τήν εὐκαιρία νά παρατηρήσουμε τόν ἅγιο καί μέσα ἀπό ἕνα ἔργο πού δέν περιορίζεται μόνο στήν ἀγάπη ἀλλά τήν τοποθετεῖ στήν κορυφή τῆς ἀσκητικῆς ἀρετολογίας ὡς προϋπόθεση γιά τή γνώση τοῦ Θεοῦ. Ὑμνος πρὸς τήν ἀγάπη, τό συγκεκριμένο ἔργο δίνει τήν εὐκαιρία στόν ἀναγνώστη νά ἀναθεωρήσει τίς καθιερωμένες ἀπόψεις του γιά τήν ὕψιστη ἐντολή τοῦ Κυρίου καί νά τοῦ

δώσει τήν εὐκαιρία νά ἀλλάξει τή συμπεριφορά του πρὸς τοὺς συνανθρώπους του ἐφαρμόζοντας τίς ἀναθεωρημένες, πλέον, ἀπόψεις του περὶ ἀγάπης.

Ἐκφράζοντας τίς εὐχαριστίες μας στὸν καθηγητὴ κ. Σωτηρόπουλο γιὰ τὸ θέμα πού ἐπέλεξε γιὰ μία ἀπὸ τίς ἐργασίες τοῦ φακέλλου μας ζητᾶμε τήν ἐπιείκεια καὶ τήν κατανόηση τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τυχόν λάθη ἢ παραλείψεις.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς γεννήθηκε στὴ Βασιλεύουσα τῶν πόλεων τὸ 580 μ.Χ. ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένεια. Ἐπὶ αὐτοκρατορίας Ἡρακλείου (610-641) ἀνέλαβε καθήκοντα ἀρχιγραμματέως παρὰ τῷ αὐτοκράτορι.

Ἀφοῦ παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ἀσπάσθηκε τὸ μοναχικὸ βίο καὶ ἀσκήτευσε σέ μονὴ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη κοντὰ στὴν πόλη Χρυσούπολη. Ἐκεῖ ἀπέκτησε μαθητὴ ὀνόματι Ἀναστάσιο, πού τὸν ἀκολούθησε σέ ὅλο τὸ μετέπειτα βίο του.

Ἀναδείχθηκε ὁ κύριος πολέμιος τοῦ Μονοθεληματισμοῦ καὶ διώχθηκε γι' αὐτὸ μέ τὸν πλέον σκληρὸ τρόπο κατὰ τὸ τελευταῖο διάστημα τῆς ζωῆς του. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πού ὑπέστη ἦταν καὶ ἡ ἐξορία του στὴ Χερσῶνα γιὰ δῆθεν πολιτικὴ συνωμοσίαν τὸ 653 μ.Χ. Μετὰ τὴν ἄρνησή του νά ὑπογράψει τὸν Τύπο ἐξορίστηκε ἐκ νέου στὰ Πέρβαρα τὸ 656 μ.Χ. Ὄταν καὶ πάλι ἀρνήθηκε νά συμμορφωθεῖ ἀναθεματίστηκε, κακοποιήθηκε καὶ διαπομπέφθηκε. Ὁ θρῦλος μιλάει γιὰ ἀποκοπὴ τῆς γλώσσας του καὶ τοῦ δεξιοῦ του χεριοῦ. Ἐξορίστηκε ἐκ νέου στὴν Ἀλανία τοῦ Καυκάσου καὶ μετὰ ἀπὸ ταλαιπωρίες καὶ ἐξαιτίας τοῦ προκεχωρημένου τῆς ἡλικίας του ὑπέκυψε δύο μῆνες ἀργότερα, τὸν Αὐγούστο τοῦ 662 μ.Χ. στὸ φρούριο Σχίμαρις, ὅπου εἶχε ἀπομονωθεῖ ἀπὸ τοὺς διῶκτες καὶ πολεμίους του.

Τὰ «Κεφάλαια ἀγάπης» γράφτηκαν στὸ διάστημα ἀπὸ 628 ἕως 630 μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Κύζικο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Οἱ ἐντολές τοῦ Κυρίου

α) Ἡ ἐλεημοσύνη

Αὐτός πού ἀσκεῖ τήν ἐλεημοσύνη δέν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπό τό νά μιμεῖται τόν ἴδιο τό Θεό. Καί αὐτό γιατί, σέ ὅλους μοιράζει ἀναλόγως μέ τήν ἀνάγκη τους χωρίς νά διακρίνει σέ καλούς ἢ κακούς, δικαίους ἢ ἀδίκους, ἢ ἐν γένει στό ἀγαθό καί στό κακό παρότι «*προτιμᾷ δι' ἀγαθὴν προαίρεσιν τοῦ φαύλου τόν ἐνάρετον*»¹. Βλέπει πρῶτα καί πάνω ἀπό ὅλα τήν ἀνάγκη τοῦ συνανθρώπου του χωρίς νά ἐξετάζει δευτερεύουσες, γιά ἐκείνη τή στιγμή, λεπτομέρειες.

Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι καί αὐτή μιὰ ἐντολή πού, ὅταν τηρεῖται, ἐκδίδει τούς ἐμπαθεῖς λογισμούς. Ἡ ἐλεημοσύνη θεραπεύει τό θυμικό τῆς ψυχῆς², ὅπως ἡ προσευχή καθαρίζει τό νοῦ καί ἡ νηστεία μαραίνει τίς ἐπιθυμίες. Ὁ Θεός ἔδωσε ἐντολές ἀνάλογα μέ τό φορτίο πού μπορεῖ νά σηκώσει κάθε ψυχὴ καί ἀναλόγως μέ τίς δυνάμεις πού αὐτή ἔχει μέσα της. Ἡ ἐλεημοσύνη συντελεῖ, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί στή μείωση τοῦ θυμοῦ, μαζί μέ τήν καλωσύνη, τή φιλανθρωπία καί, πάνω ἀπό ὅλα, τήν ἀγάπη³.

Ἐπιπλέον, ἡ ἐλεημοσύνη ἔχει τή θεραπευτική καί σωτήρια ιδιότητα νά ἐπιδρᾷ στό νοῦ, ὅταν αὐτός καθίσταται δειλός καί ἀνανδρος ἀπό τούς πυκνοὺς ἐρεθισμούς πού δέχεται τό ἐπιθυμητικό τῆς ψυχῆς. Ἐκείνη τή στιγμή ἐπιδρᾷ καταλυτικά πάνω του καί τόν θεραπεύει⁴.

Γι' αὐτό καί τό καινοδιαθηκικό ρητό λέει: «*πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα ὑμῖν καθαρὰ ἔσται*» (Λουκ. 12, 33 καί 11, 41). Ὅταν τό κάνει κανεὶς αὐτό, τότε ἀποδεσμεύεται ἀπό τίς μέριμνες τοῦ σώματος, καθαρίζει τό νοῦ του ἀπό ποικίλες ἀδυναμίες, ὅπως τό μῖσος καί ἡ ἀκράτεια, καί ἀφήνεται

1. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α΄, 24, σελ. 178.

2. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α΄, 79, σελ. 198.

3. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β΄, 47, σελ. 234.

4. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β΄, 70, σελ. 244.

ἔτσι ὅλη ἡ καρδιά καθαρή γιά νά ἔλθει καί νά ἐνοικήσει μέσα της ὁ Χριστός⁵.

β) Ἡ ταπείνωση

Συνεπεία τῆς ταπεινώσεως ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου «ἀρπάζεται» ἀπό τή θεία γνώση καί παρασύρεται ἔξω ἀπό τά πράγματα τοῦ κόσμου. Ἀλλά καί πάλι χάρη στήν ταπείνωση ὁ νοῦς ἔρχεται «εἰς ἑαυτόν» καί, διά τοῦ στόματος τοῦ προφήτου Ἡσαΐα, μονολογεῖ καί λέει ὅτι ἂν καί «ἄνθρωπος ὢν καί ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ κατοικῶ, καί τόν βασιλέα Κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου» (Ἡσ. 6, 5)⁶.

Διά τῆς ταπεινώσεως ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος ἰδιαίτερως, καθώς αὐτό μπορεῖ νά τό διακρίνει κανεῖς στήν περίπτωση, κατά τόν ἅγιο, πού κάποιος δεχθεῖ ἐπίπληξη ἢ ἀκόμη καί προσβολή γιά κάποιο λόγο. Δέν θά πρέπει νά δυσανασχετήσῃ ἀλλά νά ἀναλογιστεῖ, ὅτι αὐτό τό γεγονός ὁδήγησε στήν ἀπομάκρυνση τῆς ματαιοδοξίας του καί ἄρα στή μέγιστη δυνατή ὠφέλεια ὑπέρ τοῦ ἑαυτοῦ του⁷. Ἐξάλλου, αὐτό δείχνει τό φόβο τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Κύριο καί «ὁ φοβούμενος τόν Κύριον, συνόμιλον αἰεὶ ἔχει τήν ταπεινοφροσύνην»⁸.

«Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ προσευχή συνεχῆς μετὰ δακρύων καί πόνων». Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἀρετὴ «σπουδαῖα καί ἀπαραίτητος ... τό βάθρον τῆς ἀγιότητος»⁹. Ἡ διαρκὴς παρουσία τῆς ταπεινοφροσύνης σέ κάποιον εἶναι σημαντικό ἐπίτευγμα, καθώς τοῦ ἐπιτρέπει νά μὴν πιστεύει ἀφελῶς καί ἀνοήτως στίς δικές του δυνάμεις ἀλλά νά ἐμπιστεύεται τίς τύχες του στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ¹⁰. Μὲ τήν ταπεινοφροσύνη, ἐπίσης, κατορθώνει κανεῖς νά δείχνει μεγαλοψυχία σέ αὐτούς πού μνησικακοῦν ἐναντίον του συναναστρεφόμενος αὐτούς μέ καλωσύνη, καθώς, ἐπίσης, καί μέ τό νά θεωρεῖ κανεῖς τοὺς γύρω του ἀνώτερούς του, τουλάχιστον αὐτοὺς πού τόν φθονοῦν¹¹.

5. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 73, σελ. 338.

6. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 12, σελ. 176.

7. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 30, σελ. 180.

8. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 48, σελ. 186.

9. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, (Βίος - Ἔργα - Διδασκαλία)*, Ἀθήναι 1986, σελ. 101.

10. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 87, σελ. 302.

11. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 90-91, σελ. 304.

Ἡ ταπείνωση καί ἡ κακοπάθεια εἶναι οἱ αἰτίες πού ἐλευθερώνουν τόν ἄνθρωπο ἀπό κάθε εἶδους ἁμαρτία. Καί αὐτό, γιατί «ἡ μέν, τά τῆς ψυχῆς, ἡ δέ, τά τοῦ σώματος περικόπτουσα πάθη»¹², ὅπως καί ὁ προφητάναξ Δαβίδ λέγει: «ιδέ τήν ταπείνωσίν μου καί τόν κόπον μου καί ἄφες πάσας τάς ἁμαρτίας μου» (Ψαλμ. 24, 18)¹³.

Ἡ ταπείνωση ἐλευθερώνει «τύφου καί κενοδοξίας τόν νοῦν»¹⁴. Ἐτσι, ἀδέσμευτος ὁ νοῦς μπορεῖ νά προχωρήσει στήν πρόοδο τῶν ἀρετῶν, ἀφοῦ μιμηθεῖ καί αὐτό πού εἶπε ὁ Κύριος, ὅτι: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμί καί ταπεινός τῇ καρδίᾳ». Ἡ τήρηση τῶν θείων λόγων μπορεῖ νά ἀποτελέσει τό ἐφαλτήριο γιά τήν πρόοδο στίς ἀρετές.

«Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ πρώτη καί ἡ τελευταία ἀρετή· εἶναι ἡ πρώτη, διότι ὁ πνευματικός τῷ ὄντι ἄνθρωπος εἶναι ταπεινός καί ὅσον ταπεινοῦται, τόσον τελειοῦται... Ἡ ταπεινοφροσύνη πρέπει νά διακρίνη ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἀνεξαρτήτως πνευματικῆς προόδου· βεβαίως, γίνεται ἐπιτακτικώτερα εἰς τά προχωρημένα στάδια πνευματικῆς ζωῆς, καθότι εἰς αὐτά οἱ κίνδυνοι νά ὑπερηφανευθῇ κανεῖς εἶναι συχνότεροι καί περισσότεροι. Ἐχει μεγίστην ἀξίαν νά θεωρῇ κάποιος ἑαυτόν ἀνάξιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, παρόλον ὅτι ἔχει ἐπιτύχει τόσον εἰς τάς σωματικές ὅσον καί εἰς τάς ψυχικές ἀρετάς»¹⁵.

Ἡ φιλαυτία, ἡ μητέρα τῶν κακῶν, «ἡ τοῦ σώματος ἄλογος φιλία»¹⁶, συνέπεια τῆς ἑλλειψῆς ταπείνωσης, ἀποτρέπει ἀπό τή φιλοθεΐα, ἀπαραιτήτη προϋπόθεση γιά τήν πρόοδο στίς ἀρετές, καί πιό συγκεκριμένα σέ αὐτή τῆς ταπεινώσεως¹⁷. Τελικά, ἡ φιλαυτία εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν. «Ἀρχή μέν πάντων τῶν παθῶν ἡ φιλαυτία, τέλος δέ, ἡ ὑπερηφανία»¹⁸. Μόνο μέ τήν ταπείνωση ἐπέρχεται πρόοδος. Ἐξάλλου, ἡ ἀπάθεια καί ἡ ταπείνωση εἶναι οἱ μόνοι δρόμοι πού μποροῦν νά ὀδηγήσουν στή γνῶση τοῦ Κυρίου¹⁹.

Ἐπιπλέον, ἡ ταπεινοφροσύνη ἐπιτυγχάνεται μέ τήν πολλή ἐσω-

12. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 76, σελ. 198.

13. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 76, σελ. 198.

14. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 80, σελ. 200.

15. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ νηπτικοὶ Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστόν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1996, σελ. 69-70.

16. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 59, σελ. 240.

17. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 37, σελ. 324.

18. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 56-57, σελ. 288.

19. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 58, σελ. 332.

τερική άσκηση καί όχι μόνο αυτό, αλλά καί «θεωρεῖ καί θεολογεῖ καί προσεύχεται» καί προοδεύει κατ' αὐτόν τόν τρόπο στίς βαθμίδες τῶν ἀρετῶν²⁰ ὁ ἄνθρωπος.

Ἀντιθέτως, ἡ ὑπερηφάνεια καταστρέφει ὅτι καλό φτιάχνει ἡ ταπείνωση. Κι αὐτό, γιατί ἀφήνει τήν ἀπατηλή ψευδαίσθηση στόν ἄνθρωπο ὅ,τι καταφέρνει, τό καταφέρνει μέ τίς δικές του δυνάμεις παραγκωνίζοντας ἔτσι τόν παράγοντα τῆς θείας Πρόνοιας. Ἀκόμη, ὁμως, καί ἂν δέν συμβαίνει αὐτό τότε συμβαίνει ὁ ἄνθρωπος νά κοιτᾷ ὑπεροπτικά τούς γύρω του δίνοντας ἔτσι στόν ἑαυτό του καί στό χαρακτήρα του ἕνα ἀλαζονικό καί υπερφίαλο ὕφος πού μόνο στήν προαγωγή τῶν ἀρετῶν δέν συντείνει²¹.

Ἡ ὑπερηφάνεια ἔρχεται νά ὑποκαταστήσει τά πάθη, ὅταν αὐτά βρίσκονται σέ ἀδράνεια «ἡ τῶν αἰτιῶν ἀποκρυπτομένων, ἡ τῶν δαιμόνων δολερῶς ὑποχωρούντων»²².

Κατά τόν καθηγητή κ. Χαράλαμπο Σωτηρόπουλο, «ἡ ταπείνωσις καί ἡ ταπεινοφροσύνη πορεύονται τήν αὐτήν πορείαν· ἂν ἤθελέ τις νά ἐπισημάνῃ μικράν διάκρισιν, ἴσως θά ἡδύνατο νά σημειώσῃ ὅτι ἡ ταπείνωσις ἐμπεριέχει περισσοτέραν προσωπικήν προσπάθειαν εἰς τό νά δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος νά καταστείλῃ καί νά ἀφανίσῃ τά ἐγωϊστικά στοιχεῖα, τά ὁποῖα ἔχουν κυριεύσῃ τήν ψυχὴν του· εἰς αὐτήν δέ τήν προσπάθειαν ἔρχεται ἀρωγός ὁ Θεός». Ὡστόσο «...φρονοῦμεν ὅτι δέν ὑπάρχουν περιορισμοί εἰς τό ἐάν θέλῃ κανεὶς νά χρησιμοποιῇ τόν ὁρον ταπείνωσις ἢ ταπεινοφροσύνη»²³.

γ) Ἡ ἀγάπη

«Αὕτη δέ ἐστὶν ἡ ἐντολή ἡ ἐμή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. 14, 15). Ἡ κορωνίδα τῶν ἐντολῶν, ἔτσι ὅπως αὕτη δόθηκε ἀπό τόν Κύριο εἶναι ἡ ἐντολή τῆς ἀγάπης, καθὼς μόνο ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ τόν Κύριο θά τηρήσῃ καί τίς ὑπόλοιπες ἐντολές. Καί ὅποιος δέν ἀγαπάει τόν πλησίον του, πού μπορεῖ καί βλέπει, εἶναι ἀδύνατον νά ἀγαπήσῃ τόν Κύριο πού δέν μπορεῖ νά τόν δεῖ: «ὁ δέ τήν ἐντολήν μή τηρῶν,

20. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 64, σελ. 334.

21. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 38, σελ. 230.

22. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 40, σελ. 232.

23. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες*, σελ. 79.

οὐδέ τόν Κύριον ἀγαπήσαι δύναται»²⁴. «Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ἀρετή, τήν ὁποίαν ὑμνησαν ὅλοι οἱ Πατέρες, Μάρτυρες καί Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν αὐτήν, ἐν αὐτῇ καί δι' αὐτήν»²⁵. Ὁ καθηγητής κ. Χαράλαμπος Σωτηρόπουλος ἀναφέρει πῶς «ὁ ἅγιος Μάξιμος ἀναφερόμενος εἰς τήν πρός τόν πλησίον ἀγάπην, ἀφιερώνει πολλήν περισσοτέραν ὕλην ἀπό αὐτῆς τῆς πρός τόν Θεόν ἀγάπης»²⁶.

Ὅποτε ἡ ἐντολή τῆς ἀγάπης ἐστιάζεται πρός τόν συνάνθρωπο. «Μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ὁ πάντα ἄνθρωπον ἐξ ἴσου ἀγαπήσαι δυναθῆς»²⁷. Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ τόν Θεό ὁπωσδήποτε ἀγαπᾷ καί τόν συνάνθρωπό του²⁸. «Ἄν ἡ ἀγάπη πρός τόν Θεόν εἶναι εὐθεῖα ὁδός, δηλ. εἰλικρινής καί ἀταλάντευτος, εὐθεῖα πρέπει νά εἶναι καί ἡ ἀγάπη πρός τόν πλησίον»²⁹.

Αὐτό θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ καί ὡς ὕψος τῆς ἀρετῆς ἑνός ἀνθρώπου: τό νά ἀγαπᾷ ὅλους τούς συνανθρώπους του ἐξίσου. Χωρίς διακρίσεις. Ἄν καί, ἀκόμη καί ὁ Θεός, «τόν μέν ἐνάρετον δοξάζει, ὡς καί τῇ γνώμῃ οἰκειούμενον, τόν δέ φαῦλον, δι' ἀγαθότητα ἔλεεῖ»³⁰. Τί πιό μεγάλο παράδειγμα ἀπό αὐτό τοῦ Κυρίου πού προσεύχεται γιά τούς φονευτές Του στόν Πατέρα Του γιά νά τούς συγχωρήσει, ἐπειδή ὅ,τι κάνουν τό κάνουν ἀπό ἄγνοια. Ὅποιος εἶναι ξένος τῆς ἀγάπης εἶναι ξένος τοῦ Θεοῦ, καθῶς «ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν» (Α' Ἰω. 4, 8)³¹.

Αὐτός πού προσφέρει τήν ὑπηρεσία του στό συνάνθρωπο αὐτομάτως γίνεται καί μέτοχος τῆς θείας ἀγάπης καί γνώσεως: «ὁ... τῷ πλησίον διά τῆς ἀγάπης ἀνυποκρίτως δουλεύων, παντός πάθους ταχέως ἐλευθεροῦται, καί τῆς θείας ἀγάπης καί τῆς γνώσεως μέτοχος καθίσταται»³². Κατεξοχήν ἔργο τῆς ἀγάπης εἶναι «ἡ εἰς τόν πλησίον ἐκ διαθέσεως εὐεργεσία»³³.

24. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 16, σελ. 176.

25. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ Νηπτικοί Πατέρες*, σελ. 95.

26. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς εἰς τά «Κεφάλαια ἀγάπης» τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Ἀθήνα 1993, σελ. 178.

27. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 17, σελ. 176.

28. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 23, σελ. 178.

29. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 178.

30. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 25, σελ. 178.

31. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 28, σελ. 182.

32. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 27, σελ. 180.

33. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 40, σελ. 182.

Εἶναι τόσο σημαντική ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπο, ὥστε ἀκόμη καὶ ὅταν ἔχει κανεὶς κάτι ἐναντίον του πρέπει νὰ μὴν κοιμηθεῖ προτοῦ διευθετήσῃ τὴ διαφορά³⁴! Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν πρόκειται νὰ χάσῃ κανεὶς ποτέ οὔτε νὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ³⁵.

«Εἰς τὸ ἐγειρόμενον ἐρώτημα, ποία ἀγάπη προηγεῖται, ἡ ἀπάντησις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ: Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι ἀπόδειξις τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης εἶναι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη»³⁶. Ὁ καθηγητὴς κ. Χαράλαμπος Σωτηρόπουλος κάνοντας λόγο περὶ «τῆς πολυμνήτου ἀγάπης» ἀναφέρει ὅτι «ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ ἀγάπης, ἐννοοῦμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζει πᾶσα ἄλλη ἀγάπη»³⁷.

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔδωκε ἐντολὴ νὰ ἀγαπᾶμε τοὺς ἐχθροὺς μας, ὥστε νὰ ἀπελευθερωθοῦμε ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ νὰ καταξιωθοῦμε «τοῦ μεγίστου κτήματος τῆς τελείας ἀγάπης»³⁸. Ἐπιπλέον, δὲν πρέπει νὰ συγκρίνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μέ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πνευματικὰ ἀδύναμους, καθὼς αὐτὸ λειτουργεῖ ἀνασταλτικὰ γιὰ τὴ μείωση τοῦ δείκτη τῆς ὑπερηφανείας μας, ἀλλὰ ἀντίθετα θὰ πρέπει νὰ ταπεινώμαστε ἀκόμη περισσότερο σύμφωνα μέ τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης³⁹.

Ποία εἶναι τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα ὅμως τῆς τέλει ἀγάπης; «Ἡ τελεία ἀγάπη οὐ συνδιασχίζει (διαχωρίζει) τὴν μίαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ταῖς διαφοροῖς αὐτῶν γνώμαις, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἀεί ἀποβλεπομένη, πάντας ἀνθρώπους ἐξ Ἰσου ἀγαπᾷ εὐεργετοῦσα καὶ μακρο-

34. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 53, σελ. 188.

35. Καὶ σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου του τονίζει χαρακτηριστικά, ὅτι ἡ συμφιλώση μέ τὸ συνάνθρωπο προέχει πέρα ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο. Λέει χαρακτηριστικά: «σπεῦσον αὐτῷ διαλλαγῆναι, ἵνα μὴ τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης ἐκπέσης» (Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 19, σελ. 316). Καὶ ἐπιπλέον, ὅτι πρέπει νὰ καταφεύγῃ κανεὶς στὴν ἀπολογία τοῦ ἄλλου καὶ νὰ τὴ δέχεται καὶ νὰ προσεύχεται παράλληλα γι' αὐτὸν στό Θεό (Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 22, σελ. 318). Ἡ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ συνάνθρωπό του πρέπει νὰ εἶναι μονίμως θετική «τά χθεσινὰ καλὰ λογιζόμενος» χωρὶς νὰ ἐπηρεάζουν δυσμενῶς τὴ σχέση τους οἱ τυχόν δυσκολίες πού μπορεῖ σήμερα νὰ ἀντιμετωπίζουν (Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 260, σελ. 318). Πάντοτε μέ καλοπροαίρετους ἐλέγχους θὰ κρίνεις τὸν ἀδελφό σου καὶ ἔτσι δέ θὰ ἁμαρτάνεις εἰς βάρος του (Λευϊτ. 19, 17) (Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 29, σελ. 320).

36. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 181.

37. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος*, σελ. 116.

38. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 61, σελ. 190.

39. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 40, σελ. 182.

θυμοῦσα καί ὑπομένουσα τά παρ' αὐτῶν ἐπαγόμενα»⁴⁰. Ἐλλειμματική εἶναι ἡ ἀγάπη ἐκείνη πού δέν ἀγαπᾷ τό ἴδιο ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀλλά κάνει διακρίσεις καί ἐπηρεάζεται καί ὑποκύπτει στίς διαφορετικές, κατά περίπτωση, κρίσεις τῶν ἀνθρώπων γιά τοὺς συνανθρώπους τους. «Ἡ ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον δέν ἀπέχει κατ' ἔννοιαν ἀπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τόν Χριστόν. Ἀγαπῶντες τόν Χριστόν θυσιάζομεν τὴν προσωπικὴν μας θέλησιν καί ἐφαρμόζομεν τὰς ἐντολάς του· ἀγαπῶντες τόν πλησίον μας, θυσιάζομεν τόν “ἐγωϊσμόν” μας καί βλέπομεν τοῦτον, ὡς νὰ βλέπωμεν τόν Χριστόν»⁴¹.

Ἡ τέλεια ἀγάπη εὐεργετεῖ, μακροθυμεῖ, καί ὑπομένει τά πάντα γιά ὅλους, ἀκόμη καί γι' αὐτοὺς πού τὴν κατηγοροῦν καί τὴν ὑποθάλπτουν. Ἐξάλλου, «τό γάρ ἐκ διαθέσεως καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσιν, μόνης ἐστὶ τῆς πνευματικῆς τελείας ἀγάπης»⁴². Δέν σκέπτεται κακὸ γιά κανένα καί ἔχει ἀποδεσμευτεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὰ κοσμικὰ δεδομένα, τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς καί τὰ περιφρονεῖ ὀλοκληρωτικὰ⁴³. «Ὁ μὴ καταφρονῶν δόξης καί ἡδονῆς... τῆς τελείας ἀγάπης τυχεῖν οὐ δύναται»⁴⁴.

Ἡ τέλεια ἀγάπη εἶναι ἐκείνη πού συμβαδίζει μέ τὴν ὁδὸ τῆς ἀρετῆς πού εἶναι σύμφωνη μέ «τὴν κατὰ Χριστόν φιλοσοφίαν». Αὐτό σημαίνει, ὅτι ὅταν ἓνας ἀδελφός «πειραζόμενος ἐπιμείνῃ κακολογῶν» δέν πρέπει ἐμεῖς νὰ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ἀγάπης ἀλλὰ νὰ παραμερίσουμε τό δαίμονα πού φέρει αὐτές τίς σκέψεις ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ μας, καθὼς «οὐ δύναται ψυχὴ λογικὴ πρὸς ἄνθρωπον μῖσος τρέφουσα, πρὸς τόν Θεόν εἰρηνεῦσαι, τόν τῶν ἐντολῶν δοτῆρα»⁴⁵. Καί ἐπιπλέον, «ἡ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἄφραστος εἰρήνη ταῖς δυσὶ ταύταις κεκράτῃται διαθέσεσι· τῇ τε πρὸς τόν Θεόν καί τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ»⁴⁶. «Ἄν, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος διατείνεται ὅτι ἀγαπᾷ τόν Θεόν, δέν ἔχει παρά νὰ τό ἀποδείξῃ ἐμπράκτως μέ τὴν ἀγάπην του πρὸς τόν πλησίον»⁴⁷.

40. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 14, σελ. 266.

41. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 185.

42. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 49, σελ. 236.

43. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 72, σελ. 196.

44. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 75, σελ. 198.

45. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 35, σελ. 322.

46. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 36, σελ. 324.

47. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 182.

Ἐκεῖνος πού κατά τόν καιρό τῆς δοκιμασίας δέν δείχνει τήν ἀνάλογη ὑπομονή, εἶναι φανερό πώς οὔτε τέλεια ἀγάπη ἔχει, ἀλλά οὔτε καί στήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ πιστεύει ἀληθινά⁴⁸: «Ἐάν μὲν τινάς μὲν μισῇς, τινάς δέ οὐδέ ἀγαπᾷς οὐδέ μισῇς· ἑτέρους δέ ἀγαπᾷς, ἀλλά συμμέτρως, ἄλλους δέ σφόδρα ἀγαπᾷς,... γνῶθι ὅτι μακράν εἶ τῆς τελείας ἀγάπης»⁴⁹. Ἀντιθέτως, αὐτός πού κατόρθωσε, τηρῶντας τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ, νά πραγματώσει τήν τέλεια ἀγάπη μπορεῖ νά ἀποκαλεῖ «Κύριον τόν Ἰησοῦν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ» (Α΄ Κορ. 12, 3)⁵⁰.

Ἐάν ζητούσαμε νά βροῦμε ποιό εἶναι τό μέτρο τῆς ἀπαθείας, θά λέγαμε ὅτι πρόκειται γιά τόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού δέν μνησικακεῖ σέ κανένα, δέν κακολογεῖ κανένα, δέν λέει τίποτε αἰσχρό γιά κανένα. Τότε αὐτός ἔχει φτάσει «εἰς τό μέτρον τῆς ἀπαθείας καί τῆς τελείας ἀγάπης»⁵¹. Δύσκολο νά συναντήσῃ κάποιος αὐτοῦ τοῦ εἶδους τήν ἀγάπη ἀνάμεσα σέ ἀνθρώπους, καθώς «ὁ ἄνθρωπος κλίνει εὐκολώτερον πρὸς τό μῖσος ἐνῶ ἡ ἀγάπη ἔρχεται καί δημιουργεῖ ἀδιάβλητον καί προστατευτικόν τεῖχος, ἀναιρέτην κάθε κακίας. Διά τοῦτο καί θεωρεῖται ἀπαραίτητος»⁵². Τό καλύτερο παράδειγμα πού μπορεῖ κανεὶς νά ἀνακαλεῖ στή μνήμη του εἶναι τό παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων, τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, πού «εἶχον τήν ἀληθινὴν Ἀγάπην τῆς ἀγάπης διδάσκαλον»⁵³ μαζί βεβαίως μέ αὐτό τοῦ Χριστοῦ, καθώς «φύσει ἀγαθός ὁ μόνος ὁ Θεός»⁵⁴.

«Ὁ Χριστός τούς ἀνθρώπους εὐεργετῶν οὐκ ἐπαύσατο, καί ἀχαριστοῦμενος καί βλασφημούμενος, ἐμακροθύμει, καί τυπτόμενος ὑπ' αὐτῶν καί φονευόμενος ὑπέμενε, μηδενί τό σύνολον τῶν κακῶν λογιζόμενος»⁵⁵. Ἀκόμα πιό σπουδαῖο παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ θυσία τοῦ Κυρίου, πού ἐκουσίως «ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς καί ἐκὼν ἐτάφη».

Ἡ τέλεια ἀγάπη «τά τρία ἀνατρέπει· τήν μὲν οἴησιν, ἐπειδὴ οὐ φυσιοῦται, τόν δέ ἔνδοθεν φθόνον, ἐπεὶ οὐ ζηλοῖ, τόν δέ ἔξωθεν,

48. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 16, σελ. 316.

49. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 10, σελ. 214.

50. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 39, σελ. 324.

51. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 42, σελ. 324.

52. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 187.

53. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 100, σελ. 350.

54. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 90, σελ. 344.

55. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 55, σελ. 330.

ἐπειδὴ μακροθυμεῖ καὶ χρηστεύεται»⁵⁶. Ἡ ἀγάπη ἐξαφανίζει τὴν ὑπερηφάνεια, τὴν ἀλαζονεία καὶ τὸ φθόνο, ὅταν ἔχει τὰ γνωρίσματα πού ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔχει θέσει, καθὼς «ὁδούς ἡ Γραφή τὰς ἀρετὰς ὀνομάζει, μείζων δὲ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡ ἀγάπη καθέστηκε»⁵⁷.

Ἡ ἀγάπη πρέπει νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο κατὰ τοῦτα: ἀπὸ «τὴν ἀτιμίαν, τὴν ζημίαν, τὴν συκοφαντίαν». Ἐκεῖνος πού καταστρέφει τὴν ἀγάπη μέ κάποιον ἀπὸ τὰ παραπάνω μοιάζει μέ κάποιον πού δέν γνώρισε ἀκόμη ποιός εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἅγιος προτείνει σέ αὐτόν πού δέν μπορεῖ νὰ ἀγαπήσει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τουλάχιστον νὰ μὴ μισήσει κανένα «διὰ νὰ μὴ καταστῇ ἀδύνατος ἡ ἀγάπησις τοῦ ἄλλου»⁵⁸. Καὶ αὐτό ὅμως ἀκόμα τὸ γεγονὸς δέν θὰ τὸ κατορθώσει ἓαν πρῶτα δέν περιφρονήσει ἐντελῶς «τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων»⁵⁹.

Βέβαια, «πολλάκις αἱ διαπροσωπικαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων δημιουργοῦν ὀξέα προβλήματα, τὰ ὅποια βλάπτουν καὶ παρακωλύουν τὴν καθαρὰν καὶ ἐνιαίαν ἀγάπην, τὴν πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν πλησίον, μέχρι σημείου νὰ παρουσιάζεται εὐκολωτέρα ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν πλησίον»⁶⁰.

Τόσο σημαντικὴ εἶναι ἡ τέλεια ἀγάπη, ὥστε νὰ φτάσει ὁ ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν Παῦλος νὰ πεῖ πῶς «εἰ ὁ πάντα τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ἔχων, ἀγάπην δέ μὴ ἔχων, οὐδὲν ὠφελεῖται» (Α΄ Κορ. 13, 1-4), καθὼς ἡ «ἀγάπη πλήρωμα νόμου ἐστί» (Ρωμ. 13, 10)⁶¹. Τὸ ἐπιστέγασμα, ἡ ὁλοκλήρωση τῆς ἀγάπης εἶναι «ἡ συμπόρευσις ἀγάπης πρὸς τὸν Χριστόν καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον»⁶², καθὼς «ὁ Χριστὸς συνῆψε τὰς δύο ἐντολάς, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πορεύονται ὁμοῦ»⁶³. Ἐξάλλου, ὁ χριστιανὸς «πρέπει νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν γνησίαν ἀγάπην, τὴν μόνην ἄλλωστε γνωστήν εἰς τὸν Θεόν καὶ ἀποδεκτὴν παρ' αὐτοῦ, διὰ νὰ δύναται νὰ λέγῃ ὅτι ὄντως ἀγαπᾷ»⁶⁴.

56. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ΄, 61, σελ. 332.

57. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ΄, 74, σελ. 338.

58. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 191.

59. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ΄, 81, σελ. 342.

60. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ νηπτικοὶ Πατέρες*, σελ. 100.

61. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ΄, 55-56, σελ. 188.

62. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 184.

63. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 184.

64. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ νηπτικοὶ Πατέρες*, σελ. 101.

δ) Ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ὑπομονή

Ἡ ἐγκράτεια μπορεῖ νά φέρεي τὴν ἀρετὴ τῆς ἀγάπης, ἐάν ὁ ἄνθρωπος δέ μολύνει τὴ σάρκα του μέ πονηρές σκέψεις καὶ πράξεις. Τότε ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀγάπη Του θά εἶναι κοντά⁶⁵. Ἡ ἐγκράτεια καλλιεργεῖται «ἀσιτία καὶ ἀγρυπνία», καθὼς καὶ «ψαλμωδία καὶ προσευχή». Καὶ μέ αὐτό τόν τρόπο μπορεῖ νά πλησιάσει τόν ἄνθρωπο ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ⁶⁶.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρέπει νά ἐγκολπώνεται τόν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ὁ φόβος Του. Ἐνας φόβος πού εἶναι διττός: ὁ πρῶτος γεννιέται στόν ἄνθρωπο ἀπό τό φόβο τῆς κολάσεως. Ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ φόβου γεννιέται μέσα μας «ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ὑπομονή». Ὁ δεύτερος φόβος εἶναι ἐνωμένος μέ τὴν ἀγάπη «εὐλάβειαν τῇ ψυχῇ αἰεὶ ἐμποιῶν»⁶⁷.

Ἄν προσπαθοῦσαμε νά δώσουμε ὁρισμό τῆς ἐγκρατείας θά λέγαμε ὅτι εἶναι ὅτιδήποτε περιορίζει τίς ὁρμές καὶ καταστέλλει τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Συνεπῶς, ἡ ἐγκράτεια ἐνδείκνυται καὶ συνιστᾶται γιά ὅλα τὰ ὑλικά ἀγαθὰ «οὐ μόνον ἐπὶ βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρημάτων»⁶⁸.

Κάτι ἄλλο πού μπορεῖ νά ἐπηρεάσει δυσμενῶς τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου σέ αὐτόν τόν ἀγῶνα τῆς ἐγκρατείας εἶναι «ὁ βαρὺς τῆς πορνείας δαίμων». Ἐπιτίθεται ἰδιαιτέρως σέ ἐκείνους πού ἀσκοῦν ἐγκράτεια στίς τροφές καὶ συναναστρέφονται μέ γυναῖκες, διότι ἐμφιλοχωρεῖ μέ τὴ γλυκύτητα τῆς ἡδονῆς μέσα στό νοῦ χωρίς νά γίνεται ἀντιληπτός «τό τε σῶμα ἐμπυρίζων, καὶ ποικίλας μορφάς τῷ νῷ παριστῶν»⁶⁹. Κατά τόν ἅγιο Μάξιμο, τὰ πάθη προκαλοῦν «ἡ γυνή, χρημάτων, δῶρα καὶ τὰ ἐξῆς»⁷⁰.

Μόνο μέ τὴ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία καὶ τὴν προσευχή μπορεῖ νά μείνει μακριὰ ὁ συγκεκριμένος δαίμονας, καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἔχει ἀναλάβει νά ἀσκεῖ ἐξ ὁλοκλήρου ἕνας μοναχός πού σέβεται τόν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀποστολή του⁷¹. Ἔτσι, σταδιακά ἔρχεται ἡ ἀπάθεια, πού αὐτὴ μέ τὴ σειρά της «τίκει τὴν διάκρισιν», δηλαδή τὴν

65. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 44, σελ. 184.

66. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 45, σελ. 184.

67. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 81, σελ. 200.

68. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 84, σελ. 202.

69. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 19, σελ. 218.

70. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 76, σελ. 198.

71. Ὁ ἅγιος προσδιορίζει στό ἔργο του πῶς πρέπει νά εἶναι ὁ σωστός μοναχός καὶ δίνει καὶ ἕνα ὁρισμό γι' αὐτό: «Μοναχός ἐστὶν ὁ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων τόν νοῦν ἀπο-

ικανότητα νά βλέπει κανείς τόν πνευματικό κόσμο⁷²: καθώς «ἀγάπη καί ἐγκράτεια ἀπαθῇ τόν νοῦν διατηροῦσι πρός τε τά πράγματα, καί πρός τά τούτων νοήματα»⁷³. Δέν ἐμποδίζεται ὁ ἄνθρωπος νά συντηρεῖ τόν ἑαυτό του ἀλλά πρέπει νά ἐμποδίζεται «τό ἐμπαθῶς νοεῖν»⁷⁴.

Χρέος τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἶναι νά κατανοήσῃ, ὅτι «οἱ ἐν σαρκί ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται» (Ρωμ. 8, 8), ἀντιθέτως «οἱ δέ τοῦ Χριστοῦ τήν σάρκα ἐσταύρωσαν σύν τοῖς παθήμασι καί ταῖς ἐπιθυμίαις» (Γαλ. 5, 24)⁷⁵. Τά κίνητρα γιά τήν ἀποφυγή τῶν ἡδονῶν μπορεῖ νά εἶναι διάφορα, ὅπως ὁ φόβος, ἡ ἔλπιδα γιά τά μελλοντικά ἀγαθά, ἡ ἡ σύνεση ἢ, τελικά, ἡ ἀγάπη πρός τό Θεό, σάν ἐπιστέγασμα ὅλων τῶν κινήτρων⁷⁶. Καί ὅσο πιο πολύ ἀπομακρύνεται ὁ νοῦς ἀπό τίς ἡδονές τόσο πιο πολύ πλησιάζει στήν ἀνείπωτη εὐχαρίστηση τῆς προσέγγισης μέ τό θεῖο⁷⁷.

Δέν χρειάζεται παρά μόνο τήν κάλυψη τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ὡς πρός τήν σάρκα ἐνῶ, ἀντιθέτως, τό ἐπιθυμητικό πρέπει νά τροφοδοτεῖται μέ σωφροσύνη καί ἐγκράτεια⁷⁸. Καί, ἐπιπλέον, δέν πρέπει νά δείχνουμε ἀμέλεια στήν ἐγκράτεια, καθώς τότε θά χαθεῖ καί αὐτή ἡ λίγη γνώση πού ἀποκτήθηκε κοντά στό Θεό⁷⁹.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος μᾶς λέει ξεκάθαρα καί ἀπευθυνόμενος σέ β' ἐνικό πρόσωπο γιά μεγαλύτερη ἀμεσότητα, ὅτι «μὴ ὄλην τήν σχολήν σου περί τήν σάρκα ἔχε, ἀλλά ὀρισον αὐτῇ τήν κατὰ δύναμιν ἀσκήσιν, καί ὅλον τόν νοῦν σου περί τά ἔνδον τρέψον»⁸⁰. Δικαιολογίες μποροῦν νά βρεθοῦν μόνο γιά ἐκεῖνον τόν ἄνθρωπο πού δέν ἔχει καμιά ἐπαφή μέ τήν πνευματική ὁδό⁸¹. Γιά ὅλους τοὺς ὑπολοίπους δέν ὑπάρχουν περιθώρια γιά πνευματική χαλάρωση καί ἀμέλεια.

χωρίσας καί δι' ἐγκρατείας καί ἀγάπης καί ψαλμωδίας καί προσευχῆς προσκαρτερῶν τῷ Θεῷ» (Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Β', 57, σελ. 238).

72. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Β', 25, σελ. 222.

73. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Γ', 39, σελ. 280.

74. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Δ', 66, σελ. 334.

75. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Γ', 11, σελ. 266.

76. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Γ', 65, σελ. 292.

77. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Γ', 72, σελ. 294.

78. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Δ', 44, σελ. 326.

79. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Δ', 54, σελ. 330.

80. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Δ', 63, σελ. 334.

81. Μαξίμου, Κεφάλαια, Ἑκατοντάδα Δ', 65, σελ. 334.

Ἐξάλλου, ὁ Κύριος σέ ἕναν ἀπό τούς Μακαρισμούς του λέει: «Μακάριοι οἱ καθαροί τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοί τόν Θεόν ὄψονται» (Ματθ. 13, 44). Ὅσο πιο καθαρή καρδιά ἔχει κανείς, τόσο πιο πολύ θά βλέπει τό Θεό⁸². Χρειάζεται νά διαφυλαχθεῖ ἀτάραχο τό παθητικό μέρος τῆς ψυχῆς, ὥστε νά ὑπάρχει «ἀνέκλειπτον τό τῆς ψυχῆς φέγγος»⁸³ καί τό ἐπιθυμητικό μέρος τῆς ψυχῆς νά καταμαραθεῖ διά τῆς ἐγκρατείας⁸⁴. Ἡ ἐγκράτεια εἶναι σχετική τῆς σωφροσύνης, ἡ ὁποία εἶναι «ἡ δευτέρα τῶν γενικῶν ἀρετῶν», συνεργάζεται μέ τή φρόνηση «ἔχουσα ὡς ἔργον νά φυλάσσει τά ἐκ τῆς φρονήσεως συλλεγόμενα καλά»⁸⁵. Ἐνῶ, ἐπιπλέον, ἡ ἀρετή πού ἀποτελεῖ «ἀσφαλῆ φρουρόν» αὐτῆς καί ἡ ὁποία δέν ἐπιτρέπει εἰς τόν νοῦν «ᾧδε κάκεῖσε ῥέμβεσθαι», εἶναι ἡ ἐγκράτεια⁸⁶.

Ἐν κατακλείδι μπορεῖ μέ ἀσφάλεια νά λεχθεῖ ὅτι «ἀγάπη καί ἐγκράτεια παθῶν τήν ψυχὴν ἐλευθεροῦσιν»⁸⁷.

82. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 72, σελ. 338.

83. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 65, σελ. 292.

84. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 80, σελ. 342.

85. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος*, σελ. 146.

86. Μεγάλου Βασιλείου, *Ἀσκητικά διατάξεις*, ΙΘ', PG 31, 1389A.

87. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 86, σελ. 344.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

α) Τά ὠφελήματα ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν

Δείχνει ὁ ἅγιος τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατό νὰ ἀποβληθοῦν τὰ πάθη: μὲ τὸ νὰ ἐφαρμόζει ὁ κάθε ἄνθρωπος τίς ἐντολές ποῦ ὁ Χριστὸς ἔχει ὀρίσει. Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου καθαίρεται ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ ἀποβάλλει καί, τελικῶς, ἀποδεσμεύεται ἀπὸ αὐτά: «Διὰ μὲν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τὰ πάθη ὁ νοῦς ἀποδύεται, διὰ δὲ τῆς τῶν ὁρατῶν πνευματικῆς θεωρίας, τὰ ἐμπαθῆ τῶν πραγμάτων νοήματα»⁸⁸.

Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν ὁ νοῦς συγκεντρώνεται στὴν τήρηση τῶν πνευματικῶν καταστάσεων καί μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀποβάλλει τίς ἐμπαθεῖς ἔννοιες τῶν πραγμάτων, τίς ἔννοιες δηλαδή ποῦ ἂν μείνουν στό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου γιὰ διάστημα ἱκανό, εἶναι ἱκανές νὰ κυοφορήσουν τὴν ἁμαρτία.

Ἐπιπλέον, μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν καί τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν οἱ δαίμονες καθίστανται ἀνίσχυροι καί δέν μποροῦν νὰ προσβάλλουν τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποῦ βρίσκεται ἔτσι καλὰ ὀχυρωμένος πίσω ἀπὸ τίς ἐντολές καί τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῶν. «Ἀσθενοῦσι μὲν οἱ δαίμονες ὅταν διὰ τῶν ἐντολῶν μειῶνται τὰ πάθη τὰ ἐν ἡμῖν, ἀπόλλυνται δὲ ὅταν εἰς τέλος διὰ τῆς ἀπαθείας τῆς ψυχῆς ἐξαφανίζονται, μηκέτι εὐρίσκοντες τὰ δι' ὧν ἐν αὐτῇ εὐρίσκοντο καὶ ἐπολέμουν αὐτήν»⁸⁹. Ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν εἶναι ἡ βασικότερη αἰτία ποῦ οἱ δαίμονες δέν μποροῦν νὰ ἀντικρῦζουν τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς ἐνός ἀνθρώπου μὲ ἄμεση, καί θετικὴ ταυτόχρονα, συνέπεια τὴν ἐξολόθρευση τοῦ διαβολικοῦ στοιχείου.

Ὡστόσο, χρειάζεται διαρκὴς τήρηση τῶν ἐντολῶν, καθὼς ἡ πλημμελὴς τήρηση αὐτῶν κάνει τὸν ἄνθρωπο μὲ εὐκολία νὰ μεταφέρεται πρὸς τὰ σαρκικά πάθη, χωρὶς νὰ ἐπιτυγχάνεται κανένα ἄλλο ὄφελος ἀπὸ κεῖ παρὰ μιά «ψιλὴ γνῶσις μετὰ οἰήσεως»⁹⁰.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος τονίζει μὲ ἔμφαση καί σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ

88. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 94, σελ. 204.

89. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 22, σελ. 222.

90. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 70, σελ. 294.

έργου του: Μέ την τήρηση τῶν ἐντολῶν ἐπέρχεται ὄχι μόνο ἡ ὁλοσχερῆς ἐξαφάνιση τῶν δαιμόνων, ἀλλὰ καί ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἀνθρώπων ἀπό αὐτοῦς.

Ὡστόσο, ἐκτός ἀπό αὐτοῦς τοὺς ἀνθρώπους πού τηροῦν τίς ἐντολές γιὰ νά ἀπελευθερώνονται ἀπό τό δαιμονικό στοιχεῖο ὑπάρχουν καί ἄλλες κατηγορίες ἀνθρώπων πού ἀπέχουν ἀπό τὰ πάθη, τηρῶντας ἔτσι ἐμμέσως τήν ἐφαρμογή τῶν ἐντολῶν. Ἔτσι, εἶναι αὐτοί πού ἀπέχουν ἀπό τὰ πάθη εἴτε ἀπό φόβο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε ἀπό ματαιοδοξία, εἴτε, τέλος, ἀπό ἐγκράτεια⁹¹. Εἶναι θεμιτό κάθε κίνητρο, προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ὁ στόχος γιὰ τόν ὁποῖο πλάστηκε ὁ ἄνθρωπος: ἡ ἀγιοποίηση τοῦ βίου του.

Ἀξίζει κάθε τίμημα ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν. Κάθε σκληραγωγία, κάθε εἶδους κακοπάθεια, ὅπως νηστείες καί ἀγρυπνίες, ἔχουν τήν ἀξία τους, καθὼς ὁδηγοῦν τόν ἄνθρωπο στήν τελείωση, ἔτσι ὥστε νά εἶναι καί σύμφωνος μέ τό λόγο τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ στόματος τοῦ προφητάνακτος Δαβίδ: «Διὰ γάρ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ ἐφύλαξα ὁδούς σκληράς» (Ψαλμ. 16, 4)⁹². «Αἱ ἐντολαὶ πρέπει νά ἐφαρμῶζονται καθ' ὅλην τήν ἐνάρετον ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου· νά ἀναπτύσσονται δηλαδή παραλλήλως πρὸς τὰς ἀρετάς, ὅπερ σημαίνει καί ὅτι αὗται συναντῶνται καί εἰς προχωρημένον εἰσέτι στάδιον»⁹³.

Μέσα ἀπό τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν, καί ἰδιαίτερως τῶν πρακτικῶν, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου κατορθώνει πολλά στὸν τομέα τῆς φρόνησης καί ἔρχεται τό πρῶτο ἐπίτευγμα αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ μόχθου: ἡ σταδιακὴ διάκριση τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τήν κακία: «τῆς μέν (φρονήσεως) γάρ ἐστίν, εἰς διάκρισιν ἀρετῆς καὶ κακίας φέρειν τόν ἀγωνιζόμενον»⁹⁴.

Ἐνα σκαλί πιό ψηλά εἶναι αὐτός πού κατορθώνει τίς πνευματικές θεωρίες καί

α) ἀξιῶνεται νά μετέχει στοὺς λόγους περὶ τῶν ἄσωμάτων καὶ τῶν σωματικῶν φύσεων καί

β) νά κινεῖται πλέον σέ ἄλλα ἐπίπεδα, στά ἐπίπεδα τοῦ χώρου

91. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 23, σελ. 222.

92. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 24, σελ. 222.

93. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1996, σελ. 41.

94. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 26, σελ. 222.

τοῦ Θεοῦ τοῦ ἰδίου, πού, καί ἔτσι θά βοηθηθεῖ ὁ ἄνθρωπος νά γνωρίσει τόν ἑαυτό του ὅσο καλύτερα γίνεται καί ὅσο ἐφικτό μπορεῖ νά εἶναι αὐτό⁹⁵.

Ἐδῶ μπορεῖ νά συνδεθεῖ καί ὁ φόβος τοῦ Κυρίου μέ τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν, ἕνας φόβος ὃχι «ἄρρωστημένος» ἀλλά φόβος πού «δέν σταματᾷ εἰς τина συγκεκριμένα σημεῖα τῆς κατά Χριστόν ζωῆς, ἀλλά συνεχίζει νά ὑπάρχει καθ' ὅσον χρόνον διαρκεῖ ἡ πνευματική ζωή»⁹⁶.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διακρίνουν δύο εἶδη φόβων. Αὐτόν τῶν ἀρχαρίων στήν πνευματική ζωή καί αὐτόν τῶν προκεχωρημένων στήν ὁδό τῆς ἀρετῆς. «Ἄν ὁ φόβος τῶν ἀρχαρίων εἶναι φόβος ἀπειλῆς, ὁ φόβος τῶν τελείων εἶναι φόβος μακαριότητος: Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τόν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα» (Ψαλμ. 111, 1)⁹⁷.

Αὐτός πού ἐφαρμόζει τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου «πρακτικός» ὀνομάζεται καί «κτηνοτρόφος νοητός». Ἐνῶ ὁ γνωστικός εἶναι ὁ ποιμένας τῶν προβάτων, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καί ὁ Ἰακώβ: «Ἄνδρες κτηνοτρόφοι εἰσὶν οἱ παῖδες σου» (Γεν. 46, 36). Αὐτό συμβαίνει, γιατί οἱ λογισμοί ἐπέχουν τή θέση τῶν προβάτων, τοῦ ποιμνίου πού ὁ καλός βοσκός, ὁ τηρῶν τίς ἐντολές, μπορεῖ καί κατευθύνει ὅπου ἐκεῖνος θέλει⁹⁸.

Ἔτσι, σταδιακά γίνονται ἀπτά καί ὁρατά τά ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐντολῶν μέ τούς μισθοὺς γιά τούς κόπους τῶν ἀρετῶν, κάτι πού φάνηκε καί παραπάνω, μέ τήν αὔξηση τοῦ ἀνθρώπου σέ ἀπάθεια καί σέ γνώση. Ὡστόσο, ὅλα αὐτά δέν πρέπει νά γίνονται μέ σκοπὸ τήν ἀνθρώπινη ἐπιβράβευση καί τή δόξα ἀλλὰ τή θεία δόξα, καθὼς αὐτό δείχνει λανθασμένη τοποθέτηση τῆς στοχοθεσίας καί ἐπιβεβαιώνεται τό καινοδιαθηκικό ρητό: «Αἰτεῖτε, καί οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε» (Ἰακ. 4, 3)⁹⁹.

Ἡ ματαιοδοξία, πού κάποιες φορές διακατέχει τά κίνητρα τῶν ἀνθρώπων γιά τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν καί, συνεπῶς, γιά τίς ἀρετές θά πρέπει νά παραγκωνίζεται, καθὼς τότε, ὁποιοδήποτε ἔργο

95. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 26, σελ. 222.

96. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες*, Ἀθήναι 1996, σελ. 47.

97. Χαράλαμπος Γ. Σωτηρόπουλου, *Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες*, Ἀθήναι 1996, σελ. 50.

98. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 55, σελ. 238.

99. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 34, σελ. 228.

καλό από τή φύση του, ὅπως ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία καί ἡ ἐλεημοσύνη φορτίζονται μέ ἀρνητικό περιεχόμενο καί πλέον δέν θεωροῦνται καλά ὡς ἔργα, ἀλλά κακά¹⁰⁰. Γι' αὐτό καί αὐτοί πού πάντοτε προσέχουν τίς ἐνέργειές τους τηροῦν τά καλά, τηροῦν τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου καί ποτέ τά κακά, γιατί ἀκριβῶς ἔχουν ἀποβάλει αὐτό πού μετατρέπει τά καλά ἔργα σέ κακά: τήν ἀμέλεια τοῦ νοῦ. Ἐάν δέν ὑπῆρχε ἡ ἀμέλεια, ἴσως καί νά μὴν ὑπῆρχε τό κακό στόν κόσμο, γιά κάποιους¹⁰¹.

Γιατί, κατά τόν ἅγιο Μάξιμο τόν Ὁμολογητή, αὐτός εἶναι ὁ ξεκάθαρος σκοπός τῆς τήρησης τῶν ἐντολῶν: Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ νοῦ ἀπό τήν ἀκράτεια καί τό μῖσος καί ἡ σωστή ἐπανατοποθέτηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στόν ἑαυτό του καί στόν πλησίον του. Ἡ ἀγάπη πρὸς τόν συνάνθρωπο εἶναι τό κομβικό ἐκεῖνο σημεῖο μέσα ἀπό τόν ὁποῖο ἀρχίζει καί γεννιέται τό φῶς τῆς «ἀγίας γνώσεως πού συνοδεύεται ἀπό τά ἔργα τῆς ἀγάπης»¹⁰².

Αὐτός πού ἐφαρμόζει τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου ἀποκτᾷ τήν ικανότητα νά διακρίνει καί νά χρησιμοποιεῖ μέ τό σωστό τρόπο τά πράγματα τοῦ κόσμου. Ἀποκτᾷ τήν ικανότητα νά διακρίνει μέ ὀρθολογιστικό τρόπο αὐτό πού γνωρίζει ὅτι θά βλάψει καί αὐτό πού θά ὠφελήσει τήν ψυχή του. Ἔτσι, ἐπέρχεται ἡ ὀρθή γνώση τῶν πνευματικῶν ἐννοιῶν, πού φέρνει τήν ἀπάθεια καί αὕτη μέ τή σειρά της φέρνει τήν τέλεια ἀγάπη¹⁰³.

Αὐτός πού ἀσκεῖται ἰδιαίτερος στίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ αὐτός καί εἶναι προσηλωμένος πάντοτε στό Θεό καί προσανατολισμένος στήν ἐπιθυμία γιά τό θεῖο ἔρωτα. Κάτι τέτοιο δέν εἶναι καθόλου εὔκολο, ἂν ἀναλογιστεῖ κανεὶς, ὅτι αὐτό προϋποθέτει πολυχρόνια συμμετοχή στή θεία ἔλλαμψη: «οὗτινος ὁ νοῦς διαπαντός ἐστὶ πρὸς Θεόν, τούτου καί ἡ ἐπιθυμία εἰς τόν θεῖον ὑπερῆύξησεν ἔρωτα καί ὁ θυμός ὀλοστός εἰς τήν θεῖαν μετετρέπη ἀγάπην»¹⁰⁴.

Καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί, ἐπιπλέον, κάτι τέτοιο δείχνει ἄνθρωπο πού ἔχει ἐξουδετερώσει τό παθητικό μέρος τῆς ψυχῆς του καί

100. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 35, σελ. 230.

101. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 82, σελ. 250.

102. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 56, σελ. 330.

103. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 91, σελ. 346.

104. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 48, σελ. 234-236.

ἔχει μεταφέρει ὅλο τό πεδίο τῶν γνώσεών του ἀπό τὰ ἐπίγεια στά ἐπουράνια, ἀποδεσμευμένος πλέον ἀπό κάθε ἀνθρώπινη καί βιοτική μέριμνα καί προσηλωμένος στόν ἀτελείωτο θεῖο ἔρωτα: «εἰς ἔρωτα θεῖον, ἀκατάληκτον καί ἀγάπην ἀκατάπαυστον ἔστρεψεν»¹⁰⁵.

Μέσα στό πλέγμα τῆς τήρησης τῶν ἐντολῶν περιλαμβάνεται καί ἡ σκληραγωγία τῆς σάρκας, ἢ μάλλον ἡ συντήρησή της σέ σημεῖο τέτοιο πού νά μήν προκαλεῖ στόν ἄνθρωπο ἐπιπλοκές καί ἀνασχέσεις πρὸς τὴν πνευματική του τελείωση. Πρέπει, λοιπόν, νά τῆς παρέχονται τὰ τελείως ἀπαραίτητα, τροφή καί σκεπάσματα, ὥστε ἀπρόσκοπτα νά μπορεῖ νά ἀσχολεῖται μέ τὰ πνευματικά ὁ ἄνθρωπος καί νά μετατρέψει τὴ σάρκα του σέ «*ὑπηρέτρια τῶν θείων ἐντολῶν*»¹⁰⁶.

Ἐκτός ἀπό τίς ἐντολές πού βοηθοῦν καί ἀσκοῦν τό χριστιανό στὴν ἀρετή, ὑπάρχουν καί δύο ἐπιπλέον παράμετροι πού συντείνουν πρὸς τὴν αὐτὴ κατεύθυνση: τὰ δόγματα καί ἡ πίστη. Καί ἐάν μέ τίς ἐντολές ὁ χριστιανὸς κατορθώνει καί διώχνει ἀπὸ τό νοῦ τὰ πάθη, μέ τὰ δόγματα ὁδηγεῖ αὐτόν στὴ γνώση τῶν ὄντων, μέ τὴν πίστη δέ τὸν ὁδηγεῖ στὴ θεωρία τῆς Ἁγίας Τριάδος¹⁰⁷.

Ἡ ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν φέρνει τὴν κάθαρση τῶν καρδιῶν, κάτι πού σηματοδοτεῖ καί τὴν ἐνοίκηση τοῦ Χριστοῦ στὴν καρδιά τοῦ χριστιανοῦ. Μέ τὴν ὑπαρξη τῆς πίστεώς μας ὁ Χριστὸς κατοικεῖ μέσα μας, καί τότε «*πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καί τῆς γνώσεως ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν εἰσιν ἀπόκρυφοι*» (Κολοσσ. 2, 3)¹⁰⁸.

Ἡ πίστη στὴν καρδιά τῶν ἀνθρώπων σημαίνει καί τὴν πιστὴ καί μέ συνέπεια ἐφαρμογὴ καί ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Ἐδῶ ὁ ἅγιος δίνει μιά ἐνδιαφέρουσα διάσταση στὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν, καθὼς θεωρεῖ ὅτι ὅσοι τηροῦν τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου δέν ἐγκαταλείπουν τοὺς φίλους τους στὴν πρώτη δύσκολη περίσταση πού θά τοὺς παρουσιαστεῖ.

Ἀντιθέτως, ὅσοι δέν δείχνουν τὴν ἀπαιτούμενη συνέπεια στὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν αὐτοὶ εἶναι πολὺ πιό εὐκολο νά ἐγκαταλείψουν ἓνα φίλο τους σέ μιά δύσκολη περίσταση. Βλέπουμε ὅτι ὁ ἅγιος ἐξετάζει τό ζήτημα τῆς τήρησης τῶν ἐντολῶν ἀπὸ μιά ὀπτική

105. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 48, σελ. 236.

106. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 9, σελ. 266.

107. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 47, σελ. 326.

108. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 70, σελ. 236.

γωνία πού δύσκολα μπορεί νά συναντήσει κανείς σέ ἄλλο Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας¹⁰⁹.

Ὁ Θεός ἔχει ὑποσχεθεῖ τά αἰώνια ἀγαθὰ καί τόν ἀρραβῶνα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σέ ὅποιον ἀπό τοὺς ἀνθρώπους τηρεῖ τίς ἐντολές καί ἀπελευθερώνεται ἔτσι σταδιακά ἀπό τὰ πάθη του. Μάλιστα ὁ Κύριος μιλάει καί γιά τήν ἀπόλαυση τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἤδη ἀπό τήν παρούσα ζωή, ὅταν, διά στόματος τοῦ ἀποστόλου Παύλου, λέει ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ἡμῶν ἐστίν» (Λουκ. 17, 21)¹¹⁰.

β) Τί συμβαίνει, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προτιμᾷ τόν κόσμο ἀπό τό Θεό

Ἡ μή ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ φέρνει τήν τελμάτωση στήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου στόν τομέα τῶν ἀρετῶν. Αὐτό συμβαίνει, διότι ὁ ἄνθρωπος γιά διάφορους λόγους προτιμᾷ νά ἀκολουθεῖ στή ζωή του, ὅχι πάντοτε, τὰ ἔργα πού δέν συνάδουν μέ τή χριστιανική του ιδιότητα ἀλλά μᾶλλον πού συμπράττουν μέ τίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ.

Αὐτός πού δίνει σημασία σέ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα μοιάζει μέ τόν ἄνθρωπο πού ὑπερτονίζει τή σημασία τοῦ κατωτέρου καί ὑποβαθμίζει τήν ὀντολογική ἀξία τοῦ ἀνωτέρου. Γιατί μόνο ἔτσι μπορεί νά παρομοιαστεῖ ἡ σχέση Θεοῦ-ὄντων, κτιστοῦ-ἀκτίστου: «Εἰ πάντα τὰ ὄντα διά τοῦ Θεοῦ καί διά τόν Θεόν γέγονε, κρείττων δέ ὁ Θεός τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων»¹¹¹. Τί μπορεί νά πεῖ κανείς γιά ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος λατρεύει «τήν κτίση ἀπό τόν κτίστη» (Ρωμ. 1, 25) παρά ὅτι «οὐδέν τῶν εἰδωλολατρούντων διενήνοχεν»¹¹², καθώς ὅτι φροντίζει νά ἱκανοποιήσει ὅλες τίς σαρκικές ἐπιθυμίες ἀδιαφορῶντας γιά τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν καί, συνεπῶς, γιά τήν πρόοδο στίς ἀρετές.

Καί αὐτό συμβαίνει, γιατί ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἔχει προσδεδεμένο τό νοῦ του σέ κάποια ὑλικά ἀγαθὰ¹¹³ καί ὡς γνωστό «ὅπου ὁ θη-

109. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 97, σελ. 348.

110. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 78, σελ. 340.

111. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 5, σελ. 172.

112. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 7, σελ. 174.

113. Κατά τόν καθηγητή κ. Σωτηρόπουλο, «διά νά φανοῦν τὰ πράγματα κακά πρέπει νά παρερμηνεῖται τό πάθος, τό ὁποῖον μεταβάλλει τήν φυσικήν κατάστασιν αὐτῶν. Τό πάθος πρός ἓν πρᾶγμα δημιουργεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεῖξῃ ἰδιαιτέραν ἀγάπην πρός αὐτό καί ἐπιμονήν πρός τήν ἀπόκτησίν του». Καί αὐτό γιατί «ἡ ἐσφαλμένη χρῆσις τοῦ

σαυρός ἡμῶν ἐκεῖ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν ἔσται» (Ματθ. 6, 21). Αὐτός ὁ ἄνθρωπος προτιμᾷ τὰ ὑλικά, τὰ κτιστά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ πού τὰ ἔκτισε¹¹⁴. Ἐκτός αὐτοῦ, τρέφει μῖσος κατὰ τῶν ἄλλων, μνησικακεῖ ἐναντίον τους καὶ γίνεται δοῦλος πονηρῶν λογισμῶν, καταστάσεις πού εἶναι ἀδιανόητες καὶ ξένες γιὰ κάποιον πού ζεῖ κοντά στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ¹¹⁵!

Μοιάζει μέ ἓνα θησαυρὸ πού βρίσκεται ἀνεκμετάλλευτος μέσα στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου πού, ἐάν τὸν καταλάβει, τότε θά ἦταν διατεθειμένος νά πράξει τὰ πάντα προκειμένου νά τὸν φέρει στήν ἐπιφάνεια καὶ νά μὴν συνεχίζει νά ἀφήνει τὴν ψυχὴ σέ μιὰ κατάσταση πού ἀπορρέει διαρκῆ παθολογικά πνευματικά ἔκτροπα¹¹⁶.

Οἱ παρενέργειες ἄμεσες: «*Ἀκάθαρτός ἐστι ψυχὴ ἐμπαθής· λογισμῶν ἐπιθυμίας καὶ μίσους πεπληρωμένη*»¹¹⁷. Ἡ ψυχὴ ἀδυνατεῖ νά δεῖ τὸν Κτίστη, καθὼς ἡ ἄρνησή της νά ἐκτελέσει τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ τὴν φέρνει νά ὑποχωρεῖ καὶ στήν πρόοδο τῶν ἀρετῶν, στίς ὁποῖες μπορεῖ νά προαχθεῖ μόνο μέσα ἀπὸ τὴ συνεπῆ τήρηση τῶν ἐντολῶν¹¹⁸.

Ἡ τέλεια ἀγάπη κατορθώνεται μόνο μέ τὴν περιφρόνηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὅποιος δέν κατορθώνει νά ἀπεμπλακεῖ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τίς μέριμνες δέν μπορεῖ νά πετύχει καὶ τὴν τέλεια ἀγάπη, καθὼς τότε δέν καταφέρνει νά διώξει τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας, τὴν κοσμικὴ δόξα ἀλλὰ καί, συνεπακόλουθα, ὅλες τίς αἰτίες πού προκαλοῦν τὸν ἀνθρώπινο θυμὸ καὶ ἀπομακρύνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ὁδὸ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ¹¹⁹. Γιὰ νά ἔλθει αὐτὴ ἡ περιφρόνηση τῶν ἐπιγείων πραγμάτων πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά κατα-

νοήματος δημιουργεῖ τὸ ἐμπαθές νόημα, τὸ ὁποῖον καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν παράχρησιν» (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 112).

114. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 8, σελ. 174.

115. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 41, σελ. 324.

116. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 71, σελ. 338.

117. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 14, σελ. 176.

118. Ἡ παράχρησις καὶ ὄχι ἡ ἀπλή χρῆσις ἐνός πράγματος εἶναι ἐκεῖνο πού φέγεται στήν πατερικὴ παράδοση. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος, γιὰ παράδειγμα, ἔψεξε τὴν παράχρησις τοῦ χρυσοῦ καὶ ὄχι τὴν καλὴ χρῆσις αὐτοῦ (Γρηγορίου Νύσσης, *Κατηχητικὸς λόγος*, 16, PG 45, 56B). Τὸ ἂν σέ κάτι θά γίνῃ καλὴ χρῆσις ἢ παράχρησις τοῦ πράγματος ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὸν νοῦν, δηλαδή εἰς τὴν θέσιν τὴν ὁποῖαν θά πάρῃ ὁ νοῦς (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 112). Ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν ἔχει διπλοῦν στόχον: πρῶτον τὴν νέκρωσιν τῶν παθῶν καὶ δεύτερον τὴν ἐργασίαν καὶ αὐξησιν τῶν ἀρετῶν (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος*, σελ. 96).

119. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 75, σελ. 198.

λάβει, ότι υπάρχει κάτι ανώτερο από αυτά¹²⁰. Καί ὄντως «κρείττων δέ τούτων ἀσυγκρίτως ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις καί τῶν θείων ἐστίν»¹²¹.

Ὁ θυμός εἶναι παρεπόμενο ἐνός νοῦ πού ἀσχολεῖται συνεχῶς μέ τά ἐπίγεια καί ἔχει παραμείνει σέ ἓνα πάθος, ὅπως αὐτό τῆς μνησικακίας, ἐνῶ δέν πρόκειται νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τό πάθος αὐτό¹²², παρά μόνο ἐάν περιφρονήσει τό αἰσθητό πρᾶγμα, τό ὁποῖο τόν κατατρέχει καί καταδυναστεύει τήν πνευματική του ζωή¹²³, καθώς «ὁ τις ἀγαπᾷ, τούτου καί ἀντέχεται πάντως»¹²⁴.

Ἐξάλλου, εἶναι γεγονός, ὅτι ὅταν ὁ νοῦς ἀσχολεῖται μέ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση μέ κάτι ἐφήμερο, ὅπως εἶναι οἱ βιοτικές μέριμνες καί ὁ κόσμος¹²⁵, εἶναι σίγουρο, ὅτι τίς ἀγαπάει περισσότερο ἀπό ὅτι τόν ἴδιο τό Θεό.

Ὁ ἅγιος συνιστᾷ καί ποιοῦ εἶναι τό φάρμακο γιά τή μνησικακία καί γιά ἄλλα πάθη πού ταλανίζουν τήν ἀνθρώπινη ψυχή: «Εἰ θέλεις τῶν λογισμῶν περιγίνεσθαι, ἐπιμελοῦ τῶν παθῶν, καί εὐχερῶς αὐτούς ἐκ τοῦ νοῦ ἀπό τούτων ἐξελεύνεις. Οἶον, ἐπὶ μέν τῆς πορνείας, νήστευε, ἀγρύπνει, κοπίασον, ιδίασον, ἐπὶ δέ τῆς ὀργῆς καί τῆς λύπης, καταφρόνει δόξης καί ἀτιμίας καί τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, ἐπὶ δέ τῆς μνησικακίας, προσεύχου ὑπέρ τοῦ λυπήσαντος καί ἀπαλλάττη»¹²⁶. Προτείνει, δηλαδή, μιὰ σειρά πρακτικῶν ἀσκήσεων γιά τόν κατευνασμό τῶν συγκεκριμένων παθῶν, ἀφοῦ γιά τόν ἐρεθισμό τοῦ θυμοῦ καί τήν ἔξαψη αὐτοῦ εὐθύνεται ἡ ὑπέρμετρη κατανάλωση φαγητῶν καί ποτῶν, καθώς καί «αἱ ἐμπαθεῖς μνημαί τῶν γυ-

120. «Ὁ Ἅγιος Μάξιμος διδάσκει ὅτι ἀγάπη συγχρόνως πρὸς τόν Θεόν καί τά ἐπίγεια δέν εἶναι δυνατόν νά υπάρξῃ» (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 119).

121. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 64, σελ. 292.

122. Τά πάθη εἶναι δυνατόν νά περιοριστοῦν, καθώς «δέν ἔχουν τήν ρίζαν των εἰς τήν φύσιν ἀλλ' εἰς τήν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων» (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος*, σελ. 98).

123. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 2, σελ. 210.

124. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 7, σελ. 212.

125. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής δίνει στή δεύτερη ἑκατοντάδα τῶν Κεφαλαίων Ἀγάπης τόν ὀρισμό τῆς λέξης «κόσμος»: «Κόσμον λέγει ἡ Ἁγία Γραφή τά ὑλικά πράγματα καί κοσμικοὶ εἰσὶ οἱ τούτοις τόν νοῦν ἐνασχολοῦντες» (Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 53, σελ. 238). Ὁ κόσμος θά μπορούσε νά ἐκληφθεῖ καί ὡς πρᾶγμα, καθώς καί ὡς νόημα, ἀφοῦ νόημα εἶναι «ἡ εἰκὼν πού δημιουργεῖται εἰς τόν νοῦν ἐκ τῆς ὁράσεως ἢ τῆς αἰσθήσεως γενικῶς τῶν πραγμάτων» (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 112).

126. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 13, σελ. 266.

ναικῶν». Αὐτά μόνο μέ τή δίψα, τήν πείνα καί τήν ἀγρυπνία μποροῦν νά σταματήσουν νά διαταράσσουν τό θυμικό τῆς ψυχῆς¹²⁷.

Ὡστόσο, ἡ καλή ἢ ἡ κακή χρήση τῶν πραγμάτων καί τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν εἶναι ἐκείνη πού καθιστᾷ τόν ἄνθρωπο καλό ἢ κακό ἀπέναντι στό Θεό καί τούς συνανθρώπους του¹²⁸, καθώς ἄλλες ἀπό τίς ἐνέργειες θεωροῦνται ἀπό τούς ἀνθρώπους καλές καί ἄλλες κακές· καμία ὅμως ἀπό τίς πράξεις δέν εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ καλή ἢ κακή ἀλλά ἀναλόγως μέ τή χρήση τους παίρνουν καί τόν ἀνάλογο χαρακτηρισμό¹²⁹.

Ὁ τρόπος ἀπόκτησης τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν εἶναι αὐτός πού καθορίζει κατὰ ποιόν τρόπο θά συμπεριφερθεῖ ὁ ἄνθρωπος σέ περίπτωση ἀπωλείας τῶν ἐν λόγῳ ἀγαθῶν. Καί ἂν μέν ἡ σχέση του μέ τά ὑλικά ἀγαθά εἶναι ἐντελῶς ἐπιφανειακή δέ θά τοῦ στοιχίσει τίποτε τό ἰδιαίτερο νά τά ἀποχωριστεῖ. Ἐάν ὅμως ἔχει συνδεθεῖ μέ αὐτά μέ σχέση πάθους, ὅταν θά τά ἀποχωριστεῖ θά αἰσθανθεῖ μεγάλη καί ὑπερβολική λύπη, σέ σημεῖο μάλιστα μέχρι καί θανάτου¹³⁰. Γι' αὐτό «τοῦ οὖν ἀπαθοῦς καί τοῦ ἐμπαθοῦς τήν διάθεσιν ἡ στέρησις ἐλέγχει»¹³¹.

127. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 20, σελ. 270.

128. Ὁ ἅγιος Μάξιμος σάν κεντρική ιδέα του ἔχει τήν καταδίκη πρὸς τά ἐπίγεια ὄχι γιά κανένα ἄλλο λόγο ἀλλά γιατί αὐτά ἀποτελοῦν ἐμπόδιο γιά μιὰ ἄλλη, μεγαλύτερη ἀγάπη καί ἀφοσίωση, αὐτή πρὸς τό Θεό. Καί αὐτό γιατί «τά πράγματα χωρίζουν, κάμνουν ἐναντίους τούς ἀνθρώπους, προκαλοῦντα πάσας τάς κακίας» (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 121).

129. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 76, σελ. 248.

130. Κατά τόν ἅγιο Μάξιμο δέν πρέπει «ὁ ἄνθρωπος νά συνδέεται μέ τά ὑλικά πράγματα, ὥστε νά μή γίνεται δοῦλος αὐτῶν καί νά μή λυπῆται, ὅταν πρόκειται νά δώσῃ ἢ ὅταν δέν λαμβάνῃ» καί αὐτό εἶναι μιὰ «λύση ἀπλούστατη» (Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 123).

131. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 89, σελ. 254.

Τί συμβαίνει, όταν ο νοῦς ζεῖ μέ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ

**α) Ἡ ἀποφυγή τῶν παθῶν καί ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν ὡς δί-
πτυχο γιά τήν πρόοδο στίς ἀρετές**

Ἡ συνεπής τήρηση τῶν ἐντολῶν φέρνει τή σταδιακή καί μόνιμη πλέον ἐνοίκηση τοῦ Θεοῦ ἐντός τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Ζεῖ μέ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πλέον ὁ ἄνθρωπος. Αὐτό συμβαίνει, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔχει τηρήσει καί ἔχει ἐπιτύχει τήν ἀρετή τῆς ἀγάπης πρός τό συνάνθρωπό του, πάντοτε μέ τή βοήθεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ζεῖ πλέον εὐρισκόμενος ἔξω ἀπό τά ἀνθρώπινα δεδομένα, αἰσθανόμενος τό ἄπειρο τῆς θεϊκῆς πραγματικότητας. Ὁ νοῦς «ἀρπάζεται» ἀπό τή θεία γνώση καί κάνει ἀκόμη καί τόν προφήτη Ἡσαΐα νά λέει: «Ὡ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι· ὅτι ἄνθρωπος ὢν καί ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγώ κατοικῶ, καί τόν βασιλέα Κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου» (Ἡσ. 6, 5)¹³².

Τότε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καθαρὴ, ὅταν ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπό τά ἀνθρώπινα πάθη καί νοιώθει δαψιλῶς τήν ἀνέκφραστη καί ἀνείπωτη εὐφροσύνη τῆς θεϊκῆς παρουσίας: «Ψυχὴ ἐστὶ καθαρὰ, ἡ παθῶν ἐλευθερωθεῖσα καί ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἀδιαλείπτως εὐφραινομένη»¹³³.

Ὁ ἅγιος τονίζει, ὅτι μόνο ἡ τέλεια ἀπελευθέρωση ἀπὸ τά πάθη μπορεῖ νά ὠθήσει τόν ἀνθρώπινο νοῦ στή θεωρία τῶν ὄντων, ἡ ὁποία θεωρία εἶναι ἡ πύλη, ὁ προθάλαμος γιά τή γνώση τῆς Ἁγίας Τριάδος¹³⁴. Ὅταν ὁ νοῦς εἶναι καθαρός, τότε μπορεῖ καί προσλαμβάνει τά νοήματα τῶν πραγμάτων καί προχωρεῖ καί στήν πνευματικὴ θεωρία αὐτῶν. Μοιάζει μέ τό σφουγγάρι τοῦ νοῦ ποῦ ρουφάει λαίμαργα τό νερό τῆς θεωρίας τῶν πραγμάτων. Ἀντιθέτως, ὅταν ὁ νοῦς εἶναι ἀκάθαρτος ἀδυνατεῖ νά κατανοήσῃ τίς σημασίες τῶν ἐννοιῶν καί,

132. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 12, σελ. 176.

133. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 34, σελ. 182.

134. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 86, σελ. 202.

λόγω της πνευματικής ανωριμότητάς του, «τά δέ ἀνθρώπινα δεχόμενος, εἰς αἰσχροὺς ἢ πονηροὺς λογισμοὺς μετατρέπεται»¹³⁵.

Εἶναι δέ ἀπόλυτο, ὅτι ὅταν ὁ νοῦς ζεῖ μέ τήν ἀγάπη γιά τό Θεό, τότε δέν αἰσθάνεται οὔτε τόν ἑαυτό του, οὔτε κανένα ἄλλο ἀνθρώπινο πράγμα ἀπό αὐτά τοῦ κόσμου. Καί αὐτό γιατί, ὅταν κανεῖς δέχεται τό θεῖο καί ἄπειρο φῶς, τότε δέν ἔχει τήν ἀνάγκη κανενός ἄλλου φωτός ὑποδεεστέρου τοῦ πραγματικοῦ καί «ἀναισθητεῖ πρὸς πάντα τά ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα, καθάπερ καί ὁ αἰσθητός ὀφθαλμός πρὸς τοὺς ἀστέρας τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος»¹³⁶.

Αὐτό εἶναι ἴδιον τοῦ καθαροῦ νοῦ: «Ἡ ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εὐρίσκεται, ἡ ἐν τῇ τῶν ὁρατῶν φυσικῇ θεωρίᾳ, ἡ ἐν τῇ τῶν ἀοράτων, ἡ ἐν τῷ φωτὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος»¹³⁷. Ὁ νοῦς πού κινεῖται μέσα στή θεωρία τῶν ὁρατῶν πραγμάτων ἔχει τή δυνατότητα νά ἐρευνᾷ καί τίς φυσικές αἰτίες πού προκαλοῦν τά πράγματα καί τήν αἰτία πού τά δημιουργεῖ ἀλλά καί, τελικά, ποιά εἶναι ἡ τελική κρίση τοῦ Θεοῦ γι' αὐτά. Ἡ σωστή χρήση τῶν νοημάτων δημιουργεῖ αὐτή τήν ἀγάπη καί τή γνώση, ἐνῶ ἡ παράλογη χρήση τους δημιουργεῖ τήν ἐμπάθεια, τήν ἀκολασία, τό μῖσος καί τήν ἄγνοια¹³⁸.

Ὅταν ἡ ψυχὴ βρίσκεται κοντά στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε αὐτή συγκρατεῖται καί δέν διαπράττει τήν ἁμαρτία, ἡ ἔχει λιγότερες πιθανότητες νά τό πράξει. Μάλιστα, αὐτός εἶναι ὁ ἕνας ἀπό τοὺς πέντε λόγους πού μπορεῖ καί τό κατορθώνει αὐτό ἡ ψυχὴ. Οἱ ἄλλοι τέσσερις εἶναι οἱ ἑξῆς: εἴτε ὁ φόβος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε ὁ φόβος τῆς μέλλουσας κρίσης, εἴτε ἡ προσμονὴ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, εἴτε, τέλος, ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως¹³⁹.

Βέβαια, αὐτό δέν σημαίνει, ὅτι ὅποιος ἀπέκοψε τά πάθη καί κατέστησε «ψιλοὺς» τοὺς λογισμοὺς, ὅπωςδήποτε ἔστρεψε καί τήν ὁρμὴ του πρὸς τά θεῖα. Ἀπλῶς εἶναι δυνατόν νά μὴν κινεῖται οὔτε πρὸς τή μιά οὔτε πρὸς τήν ἄλλη κατεύθυνση, ἀλλὰ νά βρίσκεται σέ μιά οὐδέτερη κατάσταση, στήν κατάσταση τῶν «πρακτικῶν» χρι-

135. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 87, σελ. 202.

136. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 10, σελ. 174.

137. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 97, σελ. 206.

138. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 1, σελ. 262.

139. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 81, σελ. 250.

στιανῶν, πού δέν ἀξιώθηκαν ἀκόμη νά ἀποκτήσουν τήν πνευματική γνώση καί οἱ ὅποιοι «φόβῳ κολάσεως ἢ ἐλπίδι βασιλείας τῶν παθῶν ἀπέχονται»¹⁴⁰.

Εἶναι ἐπόμενο, ὅτι ὅταν ὁ νοῦς βρεθεῖ σέ ἓνα χῶρο, ὅπως αὐτός ὁ τοῦ Θεοῦ, θέλοντας ὁλοένα καί περισσότερα νά μαθαίνει γι' αὐτόν, ψάχνει νά βρεῖ τά σχετικά μέ τό περιβάλλον τοῦ Θεοῦ ἀλλά φυσικά δέν καταφέρνει τίποτε ἀπό αὐτά, παρά μόνο νά μάθει «τῶν περὶ ἀϊδιότητος, ἀπειρίας τε καί ἀοριστίας, ἀγαθότητός τε καί σοφίας καί δυνάμεως δημιουργικῆς τε καί προνοητικῆς καί κριτικῆς τῶν ὄντων». Εἶναι λογικό ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου νά μὴ διαπιστώσει τίποτε περισσότερο ἀπό τήν ἀκαταληψία καί τήν ἀγνωσία τοῦ Θεοῦ, κάτι πού εἶχαν διαπιστώσει ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καί ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μερικούς αἰῶνες πρὶν¹⁴¹.

Ὅταν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου κυριαρχεῖται ἀπό τὰ πάθη, τότε προσκολλᾶται σέ αὐτά, τόν τυφλώνουν καί δέν τόν ἀφήνουν νά προσεγγίσει καί νά δεῖ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κυριαρχήσει στό νοῦ του, τότε αὐτός σπάει τίς ἀλυσίδες του ξεφεύγοντας ἀπό τὰ γήϊνα πεπερασμένα ὅρια «καί αὐτῆς ἡμῶν τῆς προσκαίρου ζωῆς»¹⁴².

Τότε ὁ πειρασμός ἀρχίζει νά γίνεται ἀκόμη πιο ἔντονος καί ὅσο ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου περισσότερο προκόβει στή θέαση καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τόσο περισσότερο συστηματικά καί πιο φλογισμένα δέχεται τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ μέ τή μορφή τῶν λογισμῶν. Αὐτό συμβαίνει, γιατί ὁ πονηρός καί μισόκαλος διάβολος μισεῖ τήν πνευματική πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος δείχνοντας σταθερότητα ἀποτρέπει τοὺς δαιμονικοὺς σκοπούς. Ἀντιθέτως, «πολεμούμενοι καί ἀντιπολεμοῦντες, δοκιμώτεροι καί γνησιώτεροι εἰς τήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμεθα»¹⁴³.

Ἄμεση συνέπεια αὐτῆς τῆς ἐμμονῆς τοῦ νοῦ κοντά στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ νοῦς γίνεται «σοφός καί ἀγαθός καί δυνατός καί φιλόανθρωπος καί ἐλεήμων καί μακρόθυμος καί, ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντα σχεδόν τὰ θεῖα ιδιώματα ἐν ἑαυτῷ περιφέρει». Ὅταν ὅμως καθί-

140. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 68, σελ. 294.

141. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Α', 100, σελ. 206.

142. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 3, σελ. 210.

143. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 14, σελ. 216.

σταται φιλήδοντος ἀδυνατώντας νά ξεκολλήσει ἀπό τά γήϊνα, τότε γίνεται κτήνος καί θηρίο φιλονικώντας πολλές φορές μέ τούς ἀνθρώπους¹⁴⁴.

Ἡ ἐμμονή τοῦ νοῦ κοντά στό Θεό ἐπιτυγχάνεται *«μέ τήν τῆς προσευχῆς ἀκροτάτην κατάστασιν»*. Ὅταν ὁ νοῦς βρεθεῖ σέ αὐτήν τήν κατάσταση, τότε ἀποκόπτεται ἐντελῶς ἀπό τά σαρκικά φρονήματα καί μεταφέρεται σέ ἄλλα πεδία. Ἔτσι συμβαίνει: ἂν ὁ νοῦς δέν πεθάνει γιά τά ἀνθρώπινα δέ μπορεῖ νά ζήσει κοντά στό Θεό: *«Ἐάν γάρ μή τόν τοιοῦτον θάνῃ θάνατον, μετά Θεοῦ εὐρεθῆναι καί ζῆσαι οὐ δύναται»*¹⁴⁵.

Ὅταν ὁ νοῦς εἶναι προσανατολισμένος καί κινεῖται μέ βάση τίς σαρκικές ἐπιθυμίες καί ἡδονές, τότε μετατρέπεται σέ ἁμαρτωλό καί παραδίδεται μέ σχετική εὐκολία στούς πειρασμούς καί τά κελεύσματα τοῦ πονηροῦ, σέ ἀντίθεση μέ τόν ἐνάρετο νοῦ πού εἶναι ἐγκρατῆς καί συγκρατεῖ τόν ἑαυτό του ἀπό φιλήδονες καί φιλόϋλες φαντασίες καί ὁρμές, ἐξαλείφοντας ἔτσι τίς ἁμαρτωλές κινήσεις τοῦ σώματος¹⁴⁶.

Ἡ ἀγάπη τοῦ νοῦ γιά τό Θεό διώχνει τά πάθη ἀπό τήν ψυχή ἀλλά καί οἱ ἀρετές τό κατορθώνουν αὐτό: *«Αἱ μέν ἀρεταί, τῶν παθῶν τόν νοῦν χωρίζουσιν, αἱ δέ πνευματικάι θεωρίαι, τῶν ψιλῶν νοημάτων»*. Οἱ ἀρετές βοηθοῦν στή προαγωγή τῆς γνώσης, ἡ ὁποία γνώση μέ τή σειρά της θά φέρει τό νοῦ νά γνωρίσει κατά τρόπο ὑπερβατικό καί ἄγνωστο τό Θεό. Διά τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει ἡ ἀσφαλὴς ὁδός τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐξασφάλιση τοῦ νοῦ κοντά στό Θεό¹⁴⁷.

Σέ ὅλα τά μήκη ὁ ἅγιος τονίζει, ὅτι ἡ γνήσια ἀγάπη πρὸς τό Θεό εἶναι συνώνυμη τῆς ἀπομάκρυνσης τῶν παθῶν ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ὅταν ἔχουμε ἀγάπη γιά τό Θεό θά ἔχουμε καί τήν ἴδια ἀγάπη νά μαχόμαστε γιά τήν ἀπομάκρυνση τῶν παθῶν ἀπό τή ζωή μας. Ἡ ἀγάπη πρὸς τό Θεό ἀποδεικνύεται ἔμπρακτα μέ τήν περιφρόνηση τῶν ἐγκοσμίων ἀλλά καί *«διὰ τε ἐγκρατείας καί ἀγάπης καί προ-*

144. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 52, σελ. 236.

145. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 61-62, σελ. 242.

146. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Β', 56, σελ. 238.

147. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 44-45, σελ. 282.

σευχῆς καὶ ψαλμωδίας καὶ τῶν ἐξῆς»¹⁴⁸. Ἡ συνεχὴς ἐνασχόληση μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀπαλλάσσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποπέσει στὴν παγίδα τῶν λογισμῶν καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ ἀλλὰ καὶ βοηθᾷ «ἀκριβέστερον τὰς τούτων (πειρασμῶν) αἰτίας κατανοοῦντας καὶ ἐκκόπτοντας»¹⁴⁹.

Καὶ εἶναι ἀπολύτως φυσιολογικὸ καὶ ἐπόμενο αὐτὸς πού γινώρισε τὴ γλυκύτητα πού ἀναδύει ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ νὰ «καταφρονεῖ τῶν ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τικτομένων πασῶν ἡδονῶν»¹⁵⁰.

β) Πῶς περιγράφεται ἡ τελειότητα τῆς ψυχῆς ὡς ἀπόρροια πραγμάτωσης τῶν ἀρετῶν;

«Ψυχὴ ἐστὶ τελεία, ἥς ἡ παθητικὴ δύναμις νένευκεν (εἶναι στραμμένη) ὀλοτελῶς πρὸς Θεόν»¹⁵¹. Ἐκτός ἀπὸ τὸν ὀρισμὸ τῆς τελείας ψυχῆς δίδεται καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ τελείου νοῦ: «Νοῦς ἐστὶ τέλειος ὁ διὰ πίστεως ἀληθοῦς τὸν ὑπεράγνωστον ὑπεραγνώστως ὑπερεγνώκως, καὶ τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων τὰ καθόλου θεασάμενος»¹⁵². Μετὰ τὸ λογοπαίγνιο τῆς λέξης «ὑπεραγνώστως» ὁ ἱερός συγγραφέας θέλει νὰ τονίσει μέχρι πού μπορεῖ νὰ φθάσει ὁ νοῦς ἐκεῖνος πού ἔχει προαχθεῖ στὴν ἀρετὴ καὶ φθάνει σὲ δυσθεώρητα γιὰ τοὺς ὑπολοίπους πνευματικὰ ὕψη, ὥστε νὰ βλέπει καὶ νὰ γνωρίζει ἀκόμη καὶ Αὐτόν πού εἶναι πέρα ἀπὸ τὴ γνώση, πού εἶναι στὴν οὐσία ἄγνωστος.

Τότε ὁ νοῦς λειτουργεῖ φυσιολογικά, ὅταν «τὰ πάθη ἔχη ὑποτεταγμένα καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων θεωρῇ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν διάγῃ»¹⁵³. Ὡστόσο, δέν πρέπει νὰ ἀγνοοῦμε, ὅτι ἡ ἀρετὴ νεκρώνει τὰ πάθη. Ὅταν, ὅμως, ἐμεῖς ἀμελοῦμε καὶ δέν δίνουμε τὴν πρέπουσα σημασία στὴν πνευματικὴ μας ἐξέλιξη, εἴτε ἀπὸ ὑπερηφάνεια, εἴτε ἀπὸ ὑπεροψία, τότε τὰ πάθη ἐπιστρέφουν στὴν ἐπιφάνεια καὶ ἀρχίζουν νὰ σφυροκοποῦν καὶ νὰ μαστιγώνουν ἀνελέητα πάλι τίς ἀνθρώπινες αἰσθήσεις.

Ἐάν φτάσει κανεὶς στό σημεῖο νὰ τὸν προσεγγίζει τὸ «πρᾶγμα» καὶ αὐτὸς νὰ παραμένει ἀκίνητος, αὐτὸ δείχνει ὅτι ἔφτασε στὰ ὅρια

148. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 50, σελ. 284.

149. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 51, σελ. 284.

150. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 63, σελ. 290.

151. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 98, σελ. 308.

152. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Γ', 99, σελ. 308.

153. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 45, σελ. 326.

τῆς ἀπαθείας ὁ νοῦς του. Αὐτός εἶναι καί ὁ μισθός τῆς ἐναρέτου ζωῆς: Ἡ ἀπάθεια καί ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ. «Ἡ ἀπάθεια προηγεῖται τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καθότι εἰς αὐτήν μέν ἐνυπάρχει ἐκτός τῆς θείας χάριτος καί ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τήν γνῶσιν δέ προβάλλεται τό ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐπιπόνου καί μακροχρονίου ἐργασίας, τό ὅποῖον ἀνήκει εἰς τήν ἀποκλειστικήν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ καί τό ὅποῖον δέν εἶναι ἄλλο παρά αὐτή ἡ θέα τοῦ Θεοῦ»¹⁵⁴.

Δέν πρέπει νά ἀμελεῖται ἡ ἀρετή, γιατί αὐτή εἶναι ἡ μοναδική προϋπόθεση, ὥστε ὁ νοῦς νά ἀπολαμβάνει αὐτό τό ἀκριβό προνόμιο τῆς ἀπαθείας¹⁵⁵.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τά «Κεφάλαια Ἀγάπης» παρέχουν στόν ἀναγνώστη τους ὅλες ἐκεῖνες τίς πληροφορίες πού τοῦ χρειάζονται γιά νά κατανοήσῃ πῶς ἀκριβῶς πρέπει νά ἐκτελέσῃ τίς θεῖες ἐντολές καί, κυρίως, τήν ἐντολή τῆς ἀγάπης, ὥστε νά μπορέσῃ νά προαχθεῖ στό στάδιο τῶν ἀρετῶν, ἀφοῦ προηγουμένως βεβαίως ἀριστεύσῃ στόν τομέα τῆς καταπολέμησης τῶν παθῶν.

Ἡ μέ συνέπεια τήρηση τῶν ἐντολῶν δίνει τή δυνατότητα στόν ἐκτελοῦντα νά προαχθεῖ στίς ἀρετές καί νά ἀπολαύσῃ τά ὠφέληματα καί τά εὐεργετήματα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, πού μόνο ἡ ἀγάπη πρὸς τό Θεό καί τούς συνανθρώπους μπορεῖ νά προσφέρει.

Ἡ ἀγάπη καί πρὸς τίς δύο αὐτές κατευθύνσεις, μέ κάθετη καί ὀριζόντια ἀναφορά, δίνει τήν εὐκαιρία στόν ἐφαρμόζοντα νά βιώσῃ τήν ὁμορφιά τῆς πνευματικῆς ζωῆς σέ ὅλο της τό μεγαλεῖο καί διά τῆς ταπεινώσεως νά ὀδηγηθεῖ σέ ὕψος πνευματικῶν καταστάσεων καί ἐμπειριῶν.

154. Χαραλάμπους Γ. Σωτηρόπουλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς*, σελ. 225.

155. Μαξίμου, *Κεφάλαια*, Ἑκατοντάδα Δ', 54, σελ. 330.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πηγές

1. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Κεφάλαια περὶ ἀγάπης, Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν, Ε.Π.Ε., Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ», Θεσσαλονίκη 1985.

2. Βοηθήματα

1. Χαραλάμπους Γ. Σωτηροπούλου, *Θέματα ἀσκητικῆς ζωῆς εἰς τὰ «Κεφάλαια ἀγάπης» τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Ἀθῆναι 1993.
2. Χαραλάμπους Γ. Σωτηροπούλου, *Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1996.
3. Χαραλάμπους Γ. Σωτηροπούλου, *Νηπτικοὶ καὶ Πατέρες μέσων χρόνων*, Ἀθῆναι 1996.
4. Χαραλάμπους Γ. Σωτηροπούλου, *Νηπτικοὶ Πατέρες, Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, (Βίος - Ἔργα - Διδασκαλία)*, Πανεπιστημιακὲς Παραδόσεις, Ἀθῆναι 1986.
5. Μεγάλου Βασιλείου, *Ἀσκητικαὶ διατάξεις*, ΙΘ', PG 31, 1389A.
6. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατηχητικὸς λόγος*, 16, PG 45, 56B.

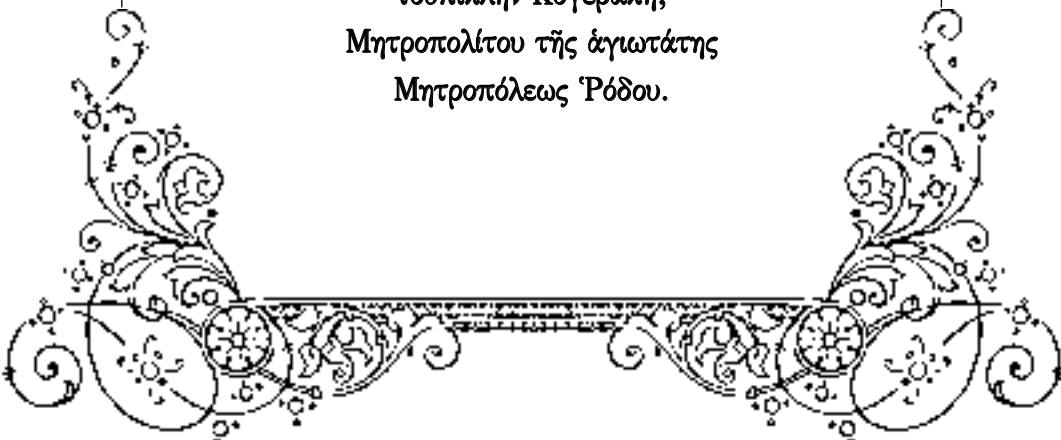
ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ἔσθ' ἡ Σύναξις τῇ Η΄ Ἰουλίου.

Ποιηθεῖσα
ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἐν Ἐπισκόποις Κυρίλλου,
τοῦ πικλῆν Κογεράκη,
Μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης
Μητροπόλεως Ῥόδου.

Οί ἔφιπποι Ἅγιοι Μεγαλομάρτυρες Γεώργιος, Δημήτριος,
Θεόδωροι Τήρων καί Στρατηλάτης.
Διά χειρός Μιχαήλ Δαμασκηνοῦ (15ος αἰ.).

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στό Ἀγιολόγιο καὶ Ἑορτολόγιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, στή λειτουργικὴ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ τῇ λαϊκῇ εὐσέβεια ἐπίσημη θέσι κατέχουν οἱ Στρατιωτικοὶ Ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, ἀναφέρονται μέ τὴν παράθεσι τοῦ βαθμοῦ ἢ τοῦ τίτλου τοῦ στρατιωτικοῦ ἀξιώματός τους, ὅπως στρατηλάτης, στρατηγός, στρατιώτης, ἐκατόνταρχος, χιλίαρχος, σεκουνδικήριος, δρουγγάριος κ.ἄ. Ἐπίσης τὰ ὀνόματα πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς μνημονεύονται προσδιοριζόμενα ἀπὸ ἄλλες στρατιωτικὲς ιδιότητες (τήρων, κομενταρήσιος, δορυφόρος) ἢ καὶ συνοδευόμενα ἀπὸ διαφόρους ἐπιθετικούς προσδιορισμούς (τροπαιοφόρος, καλλίνικος κ. ἄ.), ἐνδεικτικούς τῶν ἐπιγείων «*ὕπὲρ πίστεως καὶ εὐσεβείας*» ἀγωνισμάτων καὶ κατορθωμάτων τους καὶ τῆς θέσης τους στὸν ἀγιολογικὸ στέφανο καὶ στή συνειδησι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος τῶν πιστῶν. Ὁ πολυ-ἀριθμὸς χορὸς τους συγκροτεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκείνους «*Φίλους τοῦ Θεοῦ*», οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ ὑπῆρξαν μέλη ἐπίγειας στρατιωτικῆς παράταξης, δὲν δελεάστηκαν ἀπὸ ἐφήμερες δόξες καὶ τιμές ἀλλὰ ἀνταποκρίθηκαν μέ χριστιανικὴ συνέπεια καὶ αὐταπάρνησι στήν οὐράνια κλήσι τους καὶ ἀναδείχθηκαν στεφανηφόροι στρατιῶτες «*παρατάξεως Κυρίου*». Οἱ ἰδιάζουσες καὶ ἀντίξοες συνθῆκες τοῦ στρατοπέδου καὶ τὰ αὐτονόητα γιὰ τοὺς πολλοὺς τῆς στρατιωτικῆς ζωῆς δὲν στάθηκαν ἱκανὰ νὰ ἀλλοιώσουν τό φρόνημα τῆς πίστες τους ὥστε νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ ἀνταποκριθοῦν στή θεϊκὴ προτροπή: «*Ἄγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος εἰμί*» (Α' Πέτρ. α', 16).

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Στρατιωτικούς Ἁγίους ὑπηρέτησαν στὶς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατεύματος, ἔζησαν κατὰ τοὺς πρώτους τρεῖς χριστιανικοὺς αἰῶνες, τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων διωγμῶν, δια-

κρίθηκαν για τήν ἀποτελεσματικότητα καί τήν γενναιότητά τους, ἀμφισβήτησαν μέσα ἀπό τά σπλάγχνα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ τήν ἰσχύ του, καταρράκωσαν τό κύρος τοῦ εἰδωλολάτρη αὐτοκράτορα καί μαρτύρησαν γιά τήν πίστη τους στόν Χριστό. Ἐάν γιά ἓνα πολίτη τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρώμης ἦταν ἐπικίνδυνο νά εἶναι Χριστιανός, αὐτό ἴσχυε στόν μέγιστο βαθμό γιά ἐκείνους πού ὑπηρετοῦσαν στό στράτευμα, δεδομένου ὅτι ἔπρεπε νά ἀνταποκρίνονται στίς ἀπαιτήσεις τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας, ἡ ὁποία ἦταν μέν θεσμός πολιτικός, ἀλλά περιβεβλημένος μέ θρησκευτικό μανδύα. Ἡ ἀπαίτηση τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορα νά ἀναγνωρίζεται ὡς «Κύριος» καί νά προσφέρεται στό ἄγαλμά του ἡ θυσία ἢ τό θυμίαμα, πρίν ἀπό ὅποιαδήποτε ἐκδήλωση τῆς δημόσιας ἢ ιδιωτικῆς ζωῆς, ἐρχόταν σέ εὐθεῖα ἀντίθεση μέ τήν πίστη τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦσαν «εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός», καί ἰσοδυναμοῦσε μέ ἄρνηση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μή ἀποδοχή ἀπό ὅποιοδήποτε μέλος τῆς στρατιωτικῆς τάξης τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας ἦταν ἐγκλημα καθοσιώσεως, πράξη ἐσχάτης προδοσίας ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα καί τιμωροῦνταν μέ θάνατο. Κυρίως κατά τούς τελευταίους διωγμούς, στά χρόνια τοῦ Διοκλητιανοῦ καί τῶν συναυτοκρατόρων του, ὅταν ἡ αὐτοκρατορική ἐξουσία κλονιζόταν ἐπικίνδυνα καί μαζί μέ αὐτή ἡ ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας, κρίθηκε ἀπαραίτητη ἡ διαδικασία τῆς κάθαρσης γιά νά ἀπαλλαγεί τό στράτευμα ἀπό τούς ἐπικίνδυνους γιά τήν ἀσφάλεια καί τήν ἐπιβίωση τοῦ κράτους Χριστιανούς. Τότε μαρτύρησαν πολλοί ἐξέχοντες ἀξιωματοῦχοι τοῦ στρατεύματος (Γεώργιος ὁ Τροπαιοφόρος, Δημήτριος ὁ Μυροβλύτης, Θεόδωροι Τήρων καί Στρατηλάτης, Μηνᾶς ὁ θαυματουργός), ὅπως καί ὁλόκληρες ὁμάδες Μαρτύρων στρατιωτῶν (Ἅγιοι Τεσσαράκοντα Μάρτυρες οἱ ἐν Σεβαστείᾳ). Τό ἴδιο συνέβη ἀρκετοῦς αἰῶνες ἀργότερα, κατά τήν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας, ὅταν καί πάλι ἡ αὐτοκρατορική ἐξουσία ἀντιμετώπισε τούς ὑποστηρικτές τῶν Εἰκόνων πού ὑπηρετοῦσαν στό στράτευμα ὡς ὑπονομευτές της.

Οἱ Στρατιωτικοί Ἅγιοι, ἡ ὕπαρξη τῶν ὁποίων χρονολογεῖται ἀπό τήν πρῶιμη χριστιανική ἐποχή καί γίνεται περισσότερο αἰσθητή μετά τήν ὑπογραφή τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων (313), ὅταν ἀρχίζουν οἱ μνήμες τους νά ἐορτάζονται θριαμβευτικά, ὅπως καί οἱ μνήμες τῶν ἄλλων Μαρτύρων τοῦ Χριστιανισμοῦ, καί νά γράφον-

ται τά «Μαρτύριά» τους, αποτελούν τīs ήρωϊκότερες μορφές στήν ἐκκλησιαστική μνήμη. Ἐνδεικτική τῆς ἐξέλιξης τῆς τιμῆς τους διά μέσου τῶν αἰώνων καί τῆς θέσης τους στή συνείδηση τῶν πιστῶν εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῆς εἰκονογραφίας τους. Στήν πρώϊμη περίοδο καί μέχρι τόν 10^ο αἰῶνα ἡ εἰκονογραφία δέν ἀποδίδει μεγάλη σημασία στή στρατιωτική τους ιδιότητα καί ἀπεικονίζονται, ὅπως καί ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι Ἅγιοι Μάρτυρες, δεόμενοι ἢ σεβίζοντες, κρατῶντας τόν Σταυρό καί ντυμένοι μέ χλαμύδα καί ποδήρη χιτῶνα, τόν λεγόμενο στήν εἰκονογραφική τέχνη χιτῶνα τοῦ μαρτυρίου. Ἀπό τόν 10^ο αἰῶνα καί κυρίως ἀπό τόν 11^ο καί ἐξῆς, στήν περίοδο τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων καί στή συνέχεια τῶν Κομνηνῶν καί τῶν Ἀγγέλων, ὅταν οἱ στρατιωτικοί συγκροτοῦν ἀνώτερο κοινωνικό στρώμα, ἀρχίζει ἡ εἰκονογραφική πρακτική νά ἀπεικονίζονται ὁλόσωμοι ἢ σέ προτομή μέ πλήρη στρατιωτική ἐξάρτηση, φέροντες πανοπλίες, θώρακες, κράνη, ἀσπίδες, περικνημίδες, ἀναξυρίδες, τόξα, ἀκόντια κ. ἄ. ἐνῶ ἀπό τόν 14^ο αἰῶνα καί ἔπειτα ἀποδίδονται πάνοπλοι, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον στόν τύπο πού ἐπικρατεῖ μέχρι σήμερα, ἐκεῖνο τοῦ ἑφιππου στρατιωτικοῦ Ἀγίου. Ἀπό τά πρωϊμότερα παραδείγματα ἐμφάνισης Ἀγίων μέ στρατιωτική ἐνδυμασία καί ὅπλισμό, στά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά (963-969), ἀποτελοῦν οἱ σπηλαιῶδεις Ναοί τῆς Καππαδοκίας καί τοῦτο δέν εἶναι τυχαῖο ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι τότε ἡ αὐτοκρατορία ὑφίσταται μεγάλη πίεση στά ἀνατολικά σύνορά της καί καλλιεργεῖται τό ιδεῶδες τοῦ ἥρωα ἀκρίτα στρατιώτη ὑπερασπιστή τῆς αὐτοκρατορίας καί τοῦ πληθυσμοῦ της.

Αὕτῃ ἡ ἐξέλιξη στήν εἰκονογραφία, ἡ ὁποία στήν πραγματικότητα ἀποτελεῖ μεταβολή, ὀφείλεται ἀρχικά στό γεγονός ὅτι οἱ στρατιωτικοί Ἅγιοι ἀναγορεύτηκαν προστάτες ὄχι μόνο τοῦ στρατοῦ, ἀλλά καί τῆς ἴδιας τῆς ιδεολογίας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καί ἀργότερα κατά τήν περίοδο τῆς λατινοκρατίας καί τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν πλέον βρισκόμαστε στήν ἐποχή τῆς πάσχουσας Ἐκκλησίας καί ὁ Ὁρθόδοξος λαός δέν ἔχει πλέον τόν αὐτοκράτορα καί τόν στρατό ὡς φυσικούς προστάτες του κατά τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καί κατακτητῶν, οἱ Στρατιωτικοί Ἅγιοι, καθώς καί ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, ἀποβαίνουν οἱ ὑπέρμαχοι τῆς πίστες του, οἱ μοναδικοί προστάτες καί ὑπερασπιστές του, οἱ ἐμψυχωτές

του στίς ποικίλες δοκιμασίες καί οἱ ἀφυπνιστές τῆς συνείδησής του. Ἡ μεγάλη διάδοση τῆς τιμῆς κατά τή διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας τῶν ἐφίππων Μεγαλομαρτύρων Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καί Δημητρίου τοῦ Μυροβλύτου, πού σκοτώνουν τόν δράκοντα ἢ τόν Σκυλογιάννη ἀντίστοιχα, τήν προσωποποιημένη δηλαδή ἐκδοχή τοῦ κακοῦ, εἶναι χαρακτηριστικό παράδειγμα τῆς θέσης στή συνείδηση τοῦ καταπιεσμένου λαοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων καί ἐκφράζει τή βεβαιότητα ὅτι αὐτός δέν εἶναι μόνος καί ἐγκαταλελειμμένος στήν ἀγωνία του γιά ἐπιβίωση καί στόν ἀγῶνα του γιά θρησκευτική καί ἐθνική ἀποκατάσταση.

Ἡ ἀρχική διστακτικότητα στήν ἀπεικόνισή τους ὡς στρατιωτικῶν, ἡ ὁποία ἔχει ὡς αἰτία τήν ἀντίθεση τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας στή βία, τόν πόλεμο καί τούς φόνους, ἐξακολουθεῖ βέβαια νά ὑπάρχει μεταξύ κάποιων μέχρι σήμερα καί δέν ἀπουσιάζει καί ἡ σχετική ἐπιχειρηματολογία. Δέν πρέπει ὅμως νά διαφεύγει τῆς προσοχῆς ὁ συμβολικός χαρακτήρας τῆς Ὁρθοδόξου εἰκονογραφίας, ἡ ὁποία παρουσιάζει τούς Στρατιωτικούς Ἀγίους ὄχι ὡς πολεμιστές πού διακρίθηκαν σέ μάχες καί πολέμους, δηώσεις πόλεων καί ἐξανδραποδισμούς πληθυσμῶν, ἀλλά ὡς στρατιῶτες τῆς θείας παρεμβολῆς καί θεηγόρους ὀπλίτες παρατάξεως Κυρίου, οἱ ὁποῖοι διακρίθηκαν στίς πνευματικές μάχες τῆς πίστεως καί νίκησαν κόσμο καί κοσμοκράτορα, τά δέ ὄπλα πού φέρουν συμβολίζουν τά πνευματικά ὄπλα, τά ὅπλα ἐκεῖνα πού ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφοντας πρὸς τούς Ρωμαίους: «*Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός*» (Ρωμ. ιγ', 12). Ἡ πάνοπλη ἀπεικόνισή τους ἀποτελεῖ προτροπή πρὸς τούς πιστοὺς γιά πνευματικούς ἀγῶνες καί ἡ κατηγοριοποίησή τους σέ συγκεκριμένη τάξη, αὐτὴ τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων, οὔτε τούς μειώνει, οὔτε ἀλλάζει τό μεγαλεῖο τῆς ἀγιότητάς τους καί τήν ἱερότητα τοῦ βίου τους, ἀντίθετα μάλιστα διακηρύσσει πανηγυρικά τήν δυναμικὴ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὡς μεταμορφωτικῆς δύναμης ὥστε, νά λειτουργοῦν ὡς παράδειγμα πρὸς μίμηση γιά τούς πιστοὺς, παρέχοντάς τους τό πρότυπο στόν διαρκῆ πνευματικὸ πόλεμο μέ στόχο τήν ἐπίτευξη τῆς ἀγιότητος, σύμφωνα μέ τά λόγια πάλι τοῦ οὐρανοβάμονος Παύλου: «*Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ*

σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι. Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησέσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι· καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ» (Ἐφ. στ', 12-16).

Οἱ Στρατιωτικοὶ Ἅγιοι, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπὸ τίς γραπτές διηγήσεις τῶν θαυμάτων τους καὶ τίς εἰκονογραφικές παραστάσεις τους, διαχρονικά τιμήθηκαν ὡς ὑπερασπιστές καὶ πολιοῦχοι πόλεων, ἐγγυητές τῆς ἀσφάλειας τῶν συνόρων, ὑπέρμαχοι τῆς πίστεως, προστάτες τοῦ στρατοῦ, πάτρωνες γνωστῶν οἰκογενειῶν καὶ αὐτοκρατορικῶν δυναστειῶν, ὑπερασπιστές τῶν ἀδυνάτων, διώκτες τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, μέ προεξάρχοντες στὴν τιμὴ τοὺς Μεγαλομάρτυρες Γεώργιο τὸν Τροπαιοφόρο, Δημήτριο τὸν Μυροβλύτη, Θεόδωρο τὸν Τήρωνα καὶ Θεόδωρο τὸν Στρατηλάτη. Σήμερα ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἶναι ὁ προστάτης Πεζικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ Ἅγιος Ἀρτέμιος προστάτης τῆς Ἑλληνικῆς ἀστυνομίας, οἱ ὅποιοι τιμοῦνται ἰδιατέρως ἀπὸ τὸν στρατό καὶ τὴν ἀστυνομία ἀντίστοιχα μέ τὴν τέλεση Δοξολογίας κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης τους καὶ τὴν διοργάνωση ἄλλων ἐκδηλώσεων.

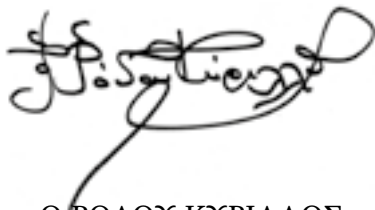
Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχουμε παραδείγματα ἐορτασμοῦ Συνάξεων ὁμάδων Ἀγίων ὅπως «Πάντων τῶν Ὁσίων» τό Σάββατο τῆς Τυρινῆς, ἢ τῆς πρόσφατα θεσπισθείσας «Συνάξεως τῶν Ἀγίων Ἰατρῶν» τὴν ἐπομένη Κυριακὴ τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἢ τῆς παλαιότερης «Πάντων τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων» τὴν 17^η Ὀκτωβρίου. Ἀφορμώμενοι ἀπ' αὐτὴ τὴν παράδοση εἰσηγηθήκαμε στὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὴν θέσπιση κοινῆς Ἑορτῆς Συνάξεως «Πάντων τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων», αὐτὴ δέ προεδρευομένη ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ καὶ συγκροτουμένη ἀπὸ τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες Βρυούλων κ. Παντελεήμονα, Ἰταλίας καὶ Μελί-

της κ. Γεννάδιο, Γερμανίας κ. Αύγουστίνο, Τρανουπόλεως κ. Γερμανό, Νέας Ίερσέης κ. Εὐάγγελο, Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κ. Εὐγένιο, Κορέας κ. Ἀμβρόσιο, Σιγκαπούρης κ. Κωνσταντῖνο, Αὐστρίας κ. Ἀρσένιο, Σύμης κ. Χρυσόστομο, Σικάγου κ. Ναθαναήλ καὶ τόν γράφοντα, κατὰ τήν συνεδρία τῆς 15^{ης} Φεβρουαρίου 2019, σύμφωνα μέ τό ἀνακοινωθέν της, «ὁμοφώνως ἀποδεχθεῖσα εἰσήγησιν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου, ὥρισεν ὅπως ἡ ἀπουσίαζουσα μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ Ἑορτολογίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἱερὰ μνήμη πάντων τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων ἐπιτελεῖται τήν 8ην Ἰουλίου ἐκάστου ἔτους».

Μετά τήν παραπάνω ἀπόφαση τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀνταποκρινόμενοι στήν ἀνάγκη ὕπαρξης ἰδιαίτερης Ἀκολουθίας, σύμφωνα μέ τήν ἐπικρατοῦσα λειτουργική ἐκκλησιαστική τάξη, συντάξαμε τήν **«Ἀκολουθίαν πάντων τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων»**, στόν κανόνα τῆς ὁποίας, σημειωτέον, ὀνομαστικά ἀναφέρουμε ἐκείνους μόνο τοὺς Στρατιωτικούς Ἀγίους ποὺ μνημονεύονται στά ἐν χρήσει Μηναῖα τῆς Ἐκκλησίας μας. Αὐτή, ὕστερα ἀπό τήν συνοδική ἔγκριση γιά τήν «ἐπ' Ἐκκλησίας» χρήση της «πρὸς κοινήν τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν ὠφέλειαν καὶ ἐκζήτησιν τῆς πρὸς Θεὸν μεσιτείας καὶ πρεσβείας αὐτῶν (τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων), κατὰ τὸν ἑορτασμόν τῆς μνήμης αὐτῶν, τήν ἡ' Ἰουλίου ἐκάστου ἔτους», δημοσιεύεται στόν παρόντα τόμο τοῦ Ἐπισήμου Δελτίου τῶν ἐν Δωδεκανήσῳ Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ».

Ρόδος, 15 Δεκεμβρίου 2024

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Ο ΡΟΔΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Δαθμ.Πρωτ. 680

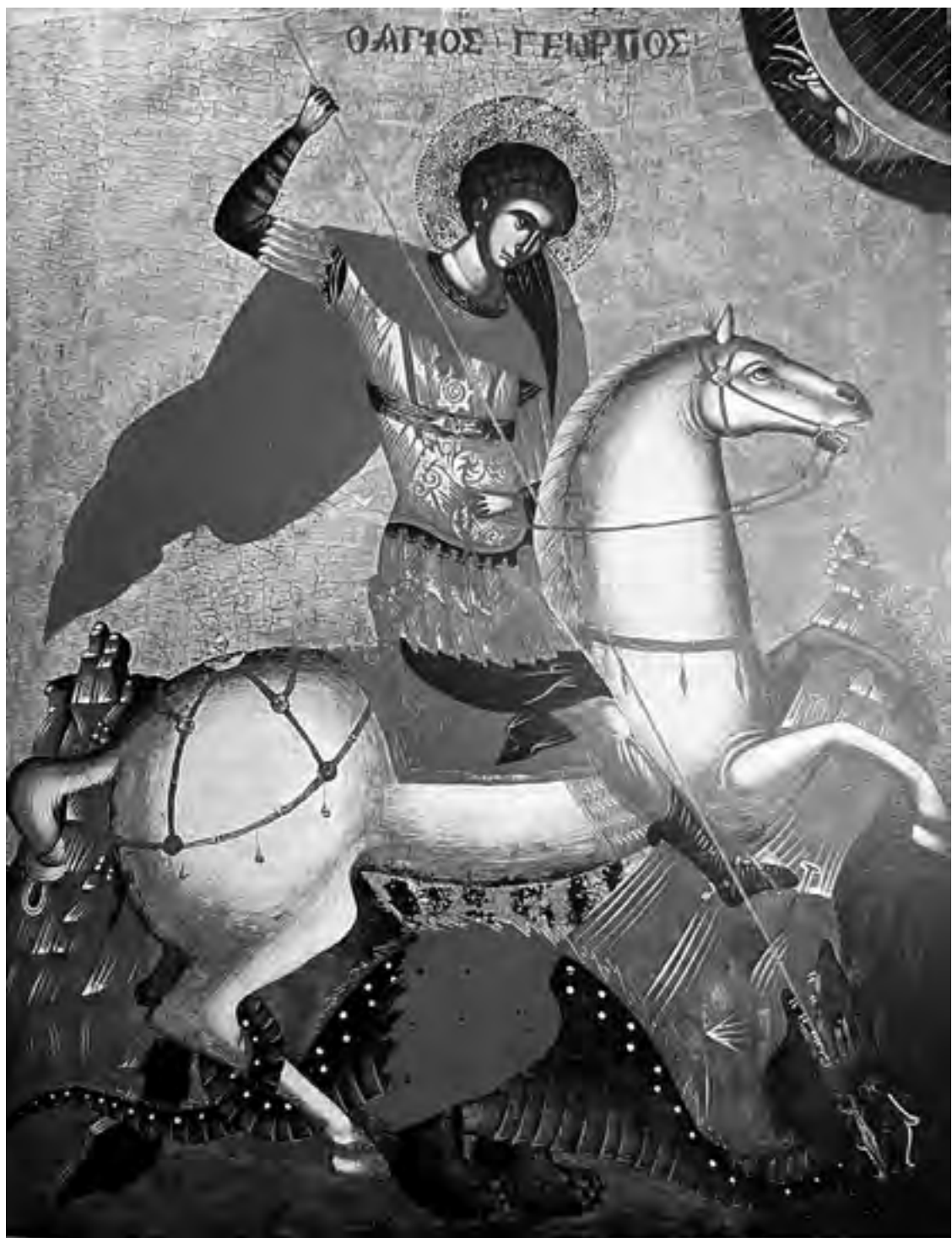
Παρασταί Μνηστοπέδιστα Ρωθου, υπέρτατε καὶ ἱεραρχε πατρῶν Κοιλάδων
Νήρων, ἐν Ἀγίᾳ Πνεύματι αγαπήτε ἀδελφί καὶ στελλε ποιεῖτε τῆς ὑμῶν Μνηστο-
τητος κυρίᾳ Κυρίλλῳ χάρις εἰς τὴν ὑμετέρᾳ ἡρωτητῇ καὶ εὐχῇ πατρῶν.

Εἰς ἀπάντησιν πρὸς το αὐτοῖ' Νοεμβρίου βιβλ. ἀριθμ. Πρωτ. 1105, νημέρια
τῆς ὑμετέρας ἡρωτητῆς ἡρωτητος, ἀπαγγέλλουσι πρὸς ἔγκρισιν ὑπὸ τῆς Μητροῦς
ἐκκλησίας τῆς συνταχθείσης ὑπ' ὑμῶν Ἱεροῦ, Ἀκαλουθίας ἀφ' ἑαυτῶν των ἑρασιμα-
τικῶν Ἀγίων, γινώσκοντες ὑμῶν, ὅτι ἐνεκρίθη ἡ ἐπ' ἐκκλησίας χρήσις αὐτῆς, πρὸς
καύτην τῶν ὑποβόλων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἐκλήτησαν τῆς πρὸς
ἐκκλ. μεμεταίας καὶ πρεσβείας αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐκτάσιν τῆς μετῆς αὐτῶν, τὴν
ἡ' ἰουλίου ἐκατοῦ ἐτος.

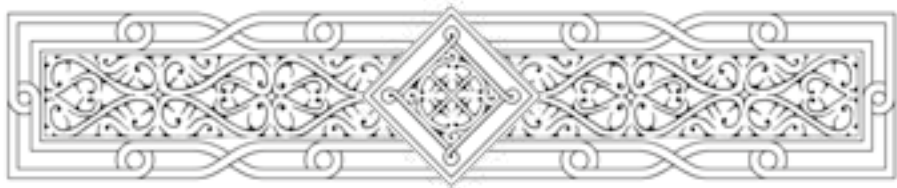
Ἐπὶ τοῦ ἐκκλ. χάρις καὶ το αὐτοῦ Ἀδελφῶν Ἱεροῦ, μετὰ τῆς ὑμετέρας
ἡρωτητος.

Ἰωάν. Θεοφάνους β'

Ἐγὼ γὰρ ἀγαπῶ
Ἐγὼ ἀγαπῶ ἀγαπῶ ἕως ἡμετέρας ἀδελφῶν

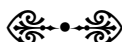

Ὁ Ἅγιος Γεώργιος. Φορητὴ εἰκόνα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ ὁποία βρίσκεται
στό νάρθηκα τοῦ Πανσέπτου Πατριαρχικοῦ Ναοῦ (φωτ. Ν. Μαγγίνα).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ἐὼν ἡ Σύναξις τῇ Η΄ Ἰουλίου

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΚΡΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Ἰστώμεν στίχ. δ΄ καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος πλ. δ΄. Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος.

Δεῦτε συνελθόντες σήμερον, τοὺς ἐκ στρατείας φθαρτῆς, Στρατιώτας τῆς πίστεως, ἐγκωμίους μέλψωμεν, καὶ συμφώνως βοήσωμεν· Οἱ τῶν προσκαίρων καταφρονήσαντες, καὶ παρατάξεις ἐχθρῶν νικήσαντες, καθικετεύετε, τὸν Σωτῆρα Ἅγιοι ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν τελούντων σήμερον, ὑμῶν τὴν σύναξιν.

Πόθω τὰς καρδίας Ἅγιοι, κατατρωθέντες Χριστοῦ, ἐπιγείου στρατεύματος, τὰς ἀξίας σκύβαλα, ἐν σοφίᾳ ἡγήσασθε, καὶ ἀνεδείχθητε παρατάξεις, ἐπουρανίου ἄνθη μυρίπνοα, εὐωδιάζοντες, εὐωδία χάριτος πάντας ἡμᾶς, τοὺς τελούντας ἄσμασιν, ὑμῶν τὴν σύναξιν.

Νίκης ζωηφόρον στέφανον, τοῦ Βασιλέως χειρί, τῶν αἰώνων δεξάμενοι, ὡς ἐν μάχαις ἄριστοι, γνωρισθέντες τῆς πίστεως, ἐν πρωτοτόκων ἐθριαμβεύσατε, τῇ ἄνω πόλει ἀειμακάριστοι· ἔνθα νῦν χαίροντες, τοῦ Θεοῦ δεήθητε ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν στεφόντων ἄσμασιν, ὑμῶν τὴν σύναξιν.

Π λῆθος ἀριθμῷ ὑπάρχοντες, ἐν μυριάσι λαμπρῶς, μυριάδων ἀγάλλεσθε, Στρατιῶται Ἅγιοι, ὡς τὸν κόσμον νικήσαντες· διὸ ἀπαύστως, Θεῷ πρεσβεύετε, ἐν παρρησία Θεομακάριστοι, ἵνα δωρήσῃται, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν πᾶσιν ἡμῖν, τοῖς ἐν ὕμνοις ἄγουσιν, ὑμῶν τὴν σύναξιν.

Δόξα. Ἦχος δ'.

Γ τρατιωτικῶν Ἀγίων, χορεῖαν τὴν θεόλεκτον, εὐαγγελικῆς φυτείας, τὰ ἀμάραντα βλαστήματα, δεῦτε ἐπαινέσωμεν· στρατεῖαν γὰρ ἐπίγειον, τῇ οὐρανίῳ ἀνταλλαζόμενοι, καὶ Θεῷ παριστάμενοι, ἀκαταπαύστως πρεσβεύουσιν, ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου, καὶ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ε 'κ παντοίων κινδύνων, τοὺς δούλους σου φύλαττε, Εὐλογημένη Θεοτόκε, ἵνα σε δοξάζωμεν, τὴν ἐλπίδα τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος β'. Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ.

Χ αῖροις Στρατιωτῶν, Ἀγίων ἢ χορεῖα· μὴ παύσητε πρεσβεῖαν, ὑπὲρ ἡμῶν προσάγειν, τῷ Βασιλεῖ τῆς κτίσεως.

Στίχ. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Ἀγίοις αὐτοῦ.

Ν ίκαις τῶν ἀρετῶν, ἐν κόσμῳ κλεισθέντες, Ἅγιοι Στρατιῶται, ἐν οὐρανοῖς τὴν δόξαν, ἐκτήσασθε ἀθάνατον.

Στίχ. Τοῖς Ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος.

Δ ῆμος ὁ θαυμαστός, Στρατιωτῶν Ἀγίων, Θεὸν ἐκδυσωπεῖτε, δωρήσασθαι πταισμάτων, τελείαν ἡμῖν ἄφεσιν.

Δόξα. Τριαδικόν.

Δ όξα σοι ὁ Θεός, Πάτερ, Υἱὲ καὶ Πνεῦμα, Τριάς ἢ Παναγία· Στρατιωτῶν Ἀγίων, πρεσβείαις ἡμᾶς οἴκτειρον.

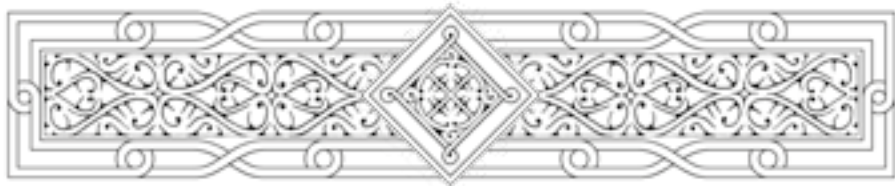
Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Χαίροις Μῆτερ Θεοῦ, Παρθένε Παναγία· ἡμᾶς μὴ κατασχύνῃς,
τοὺς ἐπικαλουμένους, ἐν βίῳ σε ἀντίληψιν.

«Νῦν ἀπολύεις», τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

Οἱ ἑφιπποὶ Ἅγιοι Μάρτυρες Σέργιος καὶ Βάκχος
μέ πανοπλία Σταυροφόρων. Εἰκόνα Μονῆς Σινᾶ (13ος αἰ.).

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Ὁ Προοιμακὸς καὶ τό «Μακάριος ἀνὴρ». Εἰς δὲ τό «Κύριε ἐκέκραξα» ἰστώμεν στίχ. στ' καὶ φάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α'. Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος.

Δεῦτε συνελθόντες σύλλογοι, τῶν πιστῶν εὐσεβῶς, τὴν ὀλβίαν σύναξιν, Ἀγίων Στρατιωτῶν, ἐπιτελέσωμεν· φαιδρὰ γὰρ ἐν οὐρανῷ, τῆς Ἐκκλησίας ἀνέτειλε σήμερον, λαμπρύνουσα τὰς ψυχάς, τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐκβοώντων ἐκ πίστεως· Χαίρετε στεφάνους δόξης, οἱ ἀναδησάμενοι, ὡς νικήσαντες κόσμον, ἀληθῶς καὶ κοσμοκράτορα.

Ζῆλον εὐσεβείας φέροντες, καὶ πιστῶς πρὸς Θεόν, τὴν ἐλπίδα ἔχοντες, στρατείας τῆς κοσμικῆς, κατεφρονήσατε, καὶ ἄνδρες ἐπιφανεῖς, στρατολογίας τῆς ἄνω ἐδείχθητε, ἐν ὅπλοις τοῖς τοῦ φωτός, τὰς παρατάξεις τοῦ σκότους αἰσχύναντες. Ὅθεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τῆς ζωῆς σκηνώσαντες, τὴν εἰρήνην αἰτεῖσθε, τοῖς ὑμᾶς τιμῶσιν Ἅγιοι.

Χαίροις Θεοφόρον σύνταγμα, Στρατιῶται Χριστοῦ, καὶ ὀπλῖται ἄριστοι, αἰώνων τῷ Βασιλεῖ, οἱ πειθαρχήσαντες, καὶ κήρυκες τῆς αὐτοῦ, ἀναδειχθέντες ἐν κόσμῳ δυνάμεως, ἀγῶσι τῶν ἀρετῶν, καὶ μαρτυρίου τιμίῳ τοῖς αἵμασιν. Ἄλλ' αὐτὸν οὖν δυσωπεῖτε, Στρατιῶται Ἅγιοι, ἵνα εὕρωμεν χάριν, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἐτάσεως.

Ἔτερα. Ἦχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσι.

Φιλεόρτων συνδράμωμεν, ἐορτίως συστήματα, καὶ ἐν ὕμνοις σήμερον εὐφημήσωμεν, τοῦ Βασιλέως τῆς κτίσεως, τὸ ἅγιον

στράτευμα, τοὺς στρατείας ἐκ φθαρτῆς, Στρατιώτας τῆς πίστεως, τοὺς χορεύοντας, ἐν τῆς ἄνω ζωῆς τῷ στρατοπέδῳ, καὶ πρεσβεύοντας Κυρίῳ, τοῦ εἰρηνεῦσαι τὰ σύμπαντα.

Ο ἱ ἀξίαν εὐμάραντον, ἐπιγείου στρατεύματος, τοῦ Χριστοῦ τῷ ἔρωτι βδελυξάμενοι, καὶ ἐν ταῖς μάχαις τῆς πίστεως, εἰς ὄλεθρον τρέψαντες, τὰς δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῆς νίκης τὸν στέφανον, κομισάμενοι, παρῶρησά θερμῇ ἐκδυσωπεῖτε, τὸν Θεὸν ἡμῖν δοθῆναι, παραπτωμάτων τὴν ἄφεσιν.

Τ ἦν ἀνδρείαν κτησάμενοι, ἐνεργεία τῆς πίστεως, Στρατιῶται Ἅγιοι ἐγνωρίσθητε, οὐκ ἐν πολέμων δηώσεσι, καὶ φόνοις καὶ αἵμασιν, ἀλλὰ θείων ἀρετῶν, ἐν ἀγῶσι τοῖς κρείττοσιν· ἐν οἷς δείξασθε, φιλοθέως ἡμᾶς εὐδοκιμοῦντας, ταῖς ὑμῶν σεπταῖς πρεσβείαις, πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς κτίσεως.

Δόξα. Ἦχος πλ. α΄.

Γ ἡμερον φαιδροτάτη πανήγυρις, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπεδήμησεν, εἰρήνης ἀνδρῶν εὐαγγελικῶν, Ἁγίων Στρατιωτικῶν, οἷς ἅπαν τὸ πιστῶν, συνεπαγάζεται τὸ σύνταγμα. Τούτους, ὧ ἀδελφοί, δεῦτε μακαρίσωμεν, τούτους ἐορτίως ἐπαινέσωμεν, καὶ ἄσμασιν ἀλλήλοις ὑπαμείβοντες, ἐν συμφωνίᾳ πίστεως εἴπωμεν· Ὑμεῖς ἐστε τῆς ἄνω στρατολογίας, ὀπλῖται οἱ ἀκαταγώνιστοι, οἱ ἐν τοῖς ὅπλοις τοῦ φωτός, κατὰ τῶν ἔργων τοῦ σκότους νικηφόρως στρατηγήσαντες, καὶ ἐν τῇ ἀθανάτῳ ζωῇ, στεφανηφόροι στρατοπεδεύσαντες· ὑμεῖς οἱ τῷ θρόνῳ, τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης παριστάμενοι, ἐν μετοχῇ τοῦ ἀπροσίτου φωτός· ὑμεῖς τοῦ φιλοχρίστου στρατεύματος, τῇ χάριτι ὑμῶν προστατεύοντες· ὑμεῖς προστάται καὶ ὑπέρμαχοι, τῶν τῇ ἀντιλήψει ὑμῶν προσιόντων, καὶ πρεσβεύοντες Θεῷ, πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Ὁ αὐτός.

Ε ἦν τῇ Ἐρμυρᾷ θαλάσση, τῆς ἀπειρογάμου Νύμφης, εἰκὼν διεγράφη ποτέ. Ἐκεῖ, Μωϋσῆς διαιρέτης τοῦ ὕδατος· ἐνθάδε,

Γαβριήλ ὑπηρετής τοῦ θαύματος. Τότε, τὸν βυθὸν ἐπέξευσεν ἀβρόχως Ἰσραήλ· νῦν δέ, τὸν Χριστὸν ἐγέννησεν ἀσπύρως ἡ Παρθένος. Ἡ θάλασσα, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ Ἰσραήλ, ἔμεινεν ἄβατος· ἡ Ἀμεμπος, μετὰ τὴν κύησιν τοῦ Ἐμμανουήλ, ἔμεινεν ἄφθορος. Ὁ ὢν καὶ προὖν, καὶ φανεὶς ὡς ἄνθρωπος Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς.

Εἵσοδος, τὸ «Φῶς ἱλαρόν», τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. γ', 1-9)

Λικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἄψηται αὐτῶν βάσανος. Ἐδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἐξοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ ἐν ὅφει ἀνθρώπων ἐὰν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. Καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται· ὅτι ὁ Θεὸς ἐπείρασεν αὐτοὺς καὶ εὔρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ. Ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς. Καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι καὶ ὡς σπινθήρες ἐν καλάμῃ διαδραμοῦνται. Κρινοῦσιν ἔθνη καὶ κρατήσουσι λαῶν, καὶ βασιλεύσει αὐτῶν Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας. Οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν, καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ· ὅτι χάρις καὶ ἔλεος ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ε', 15-23, στ' 1-3)

Λίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντίς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ. Διὰ τοῦτο λήφονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ σκεπάσει αὐτοὺς καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. Λήφεται πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ καὶ ὀπλοποιήσει τὴν

κτίσιν εἰς ἄμυναν ἐχθρῶν. Ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνην καὶ περιθήσεται κόρυθα κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήψεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον ὁσιότητα, ὅξυνεῖ δὲ ἀπότομον ὀργὴν εἰς ῥομφαίαν, συνεκπολεμήσει δὲ αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας. Πορεύονται εὖστοχοι βολίδες ἀστραπῶν καὶ ὡς ἀπὸ εὐκύκλου τόξου τῶν νεφῶν ἐπὶ σκοπὸν ἀλοῦνται, καὶ ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρεις ῥιφήσονται χάλαζαι. Ἀγανακτήσει κατ' αὐτῶν ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοὶ δὲ συγκλύσουσιν ἀποτόμως. Ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμεως καὶ ὡς λαίλαψ ἐκλικμήσει αὐτούς. Καὶ ἐρημώσει πᾶσαν τὴν γῆν ἀνομία, καὶ ἡ κακοπραγία περιτρέφει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν, βασιλεῖς, καὶ σύνετε· μάθετε δικασταὶ περάτων γῆς· ἐνωτίσασθε οἱ κρατοῦντες πλήθους, καὶ γεγαυρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἐθνῶν· ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν καὶ ἡ δυναστεία παρὰ Ὑψίστου.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. δ', 7-15)

Δίκαιος ἐὰν φθάσῃ τελευτῆσαι, ἐν ἀναπαύσει ἔσται· γῆρας γὰρ τίμιον οὐ τὸ πολυχρόνιον οὐδὲ ἀριθμῷ ἐτῶν μεμέτρηται· πολὺα δὲ ἐστὶ φρόνησις ἀνθρώποις καὶ ἡλικία γήρως βίος ἀκηλίδωτος. Εὐάρεστος τῷ Θεῷ γενόμενος ἡγαπήθη καὶ ζῶν μεταξὺ ἀμαρτωλῶν μετετέθη. Ἠρπάγη, μὴ κακία ἀλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ· βασκανία γὰρ φαυλότητος ἀμαυροῖ τὰ καλὰ, καὶ ῥεμβασμὸς ἐπιθυμίας μεταλλεῦει νοῦν ἄκακον. Τελειωθείς ἐν ὀλίγῳ ἐπλήρωσε χρόνους μακροὺς· ἀρεστὴ γὰρ ἦν Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας. Οἱ δὲ λαοὶ ἰδόντες καὶ μὴ νοήσαντες, μηδὲ θέντες ἐπὶ διανοίᾳ τὸ τοιοῦτον, ὅτι χάρις καὶ ἔλεος ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΙΤΗΝ, Ἰδιόμελα.

Ἦχος α΄.

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ, ἡ Ἐκκλησία σήμερον, ἀγάλλου καὶ χόρευε, Ἀγίων στρατιωτικῶν, ἐπιτελοῦσα τὴν σύναξιν· οὗτοι γὰρ θείῳ φρονήματι, ἐν διαφόροις καιροῖς, τὴν στρατοπεδαρχίαν τῆς κάτω βασιλείας, διὰ πίστεως ἀποβαλόμενοι, καὶ τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων στρατευσάμενοι, πρὸς ἀοράτους ἐχθροὺς ἀντηγωνίσαντο, καὶ νικηφόροι γενόμενοι, ταῖς οὐρανίαις τῶν Ἀγγέλων ταξιαρχίαις, συγχορεύειν κατηξιώθησαν, Θεῷ ἐν δόξῃ παριστάμενοι, καὶ πρεσβεύοντες αὐτῷ, ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου, καὶ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἦχος β΄.

Θείῳ φρονήματι, στρατολογίας γεηρᾶς, ἀπαρνησάμενοι πᾶσαν ἀπόλαυσιν, καὶ ὅπλοις τῆς πίστεως, ἐν ῥωμαλεότητι φρενῶν, καθωπλισμένοι γενόμενοι, παρατάξεις ματαιότητος, εἰς τέλος διελύσατε, οἱ ἐκ τάξεως στρατιωτικῆς, τῇ Ἐκκλησίᾳ φανέντες φωστῆρες. Ὅθεν ὡς τὸ κλέος, αἰώνιον ἀράμενοι, καὶ τῷ οὐρανίῳ Βασιλεῖ, στεφανηφόροι παριστάμενοι, ὑπὲρ ἡμῶν Ἅγιοι ἐκτενῶς, αὐτὸν ἐκδυσωπεῖτε, ὑπὲρ τοῦ φιλοχρίστου στρατεύματος, καὶ τῶν ἐξαιτουμένων πιστῶς, τὴν ὑμῶν ἐν βίᾳ ἀντίληψιν.

Δόξα. Ἦχος πλ. β΄.

Τὴν πολυάριθμον χορείαν, καὶ ὀλβίαν παράταξιν, τῶν Ἀγίων Στρατιωτῶν, τίς μὴ μακαρίσει; Ἐν διαφόροις γὰρ χρόνοις, καιρῷ ἰδίῳ ἕκαστος, τῇ πίστει ὁμονοοῦντες, τὰ ἐπὶ γῆς σκύβαλα ἐλογίσαντο· φθειρομένης δὲ στρατείας, τὴν τιμὴν ἀπωσάμενοι, καὶ πολεμαρχήσαντες ῥωμαλέως, κατὰ κόσμου καὶ κοσμοκράτορος, ἀνδραγαθήμασι μεγάλοις, τῆς πίστεως διέπρεψαν, καὶ τοὺς στεφάνους νικητικούς, ζωαρχικῇ παλάμῃ ἐκομίσαντο. Ὅθεν πρὸς αὐτοὺς, ἐν κατανύξει βοήσωμεν· Ὡς ἔχοντες παρῥησίαν, πρὸς Κύριον πανένδοξοι, τὴν σωτηρίαν αἰτεῖσθε, τοῖς τιμῶσιν ὑμῶν τὰ κατορθώματα.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Οὐδεὶς προστρέχων ἐπὶ σοί, κατησχυμμένος ἀπὸ σοῦ ἐκπορεύεται, Ἀγνή Παρθένε Θεοτόκε, ἀλλ' αἰτεῖται τὴν χάριν, καὶ λαμβάνει τὸ δώρημα, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς αἰτήσεως.

Εἰς τὸν Στίχον, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις Στρατιωτῶν ὁ χορός, τοῦ Βασιλέως τῶν αἰώνων τὸ σύνταγμα, οἱ πίστεως τῇ δυνάμει, ἐν διαφόροις καιροῖς, εὐσεβείας τρόποις στρατηγήσαντες· τοῦ κάτω στρατεύματος, εἰς οὐδὲν λογισάμενοι, τὴν εὐδοξίαν, καὶ τοῖς ὅπλοις τοῦ πνεύματος, ματαιότητος, παρατάξεις νικήσαντες· ἄφθαρτον οἱ τὸν στέφανον, δεξάμενοι ἄνωθεν, καὶ πρωτοτόκων ἐν πόλει, θρίαμβον θεῖον ποιήσαντες· Χριστὸν δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Ἀγίοις αὐτοῦ.

Χαίροις Στρατιωτῶν ὁ χορός, ὁ μυροβλύτης Ἀθλοφόρος Δημήτριος, Γεώργιος ὁ πολύτλας, σὺν Προκοπίῳ Μηνᾶς, Σέργιος καὶ Βάκχος καὶ Ἰσίδωρος· ὁ Τήρων Θεόδωρος, καὶ Θεόδωρος ἕτερος, ὁ Στρατηλάτης, καὶ ὁ μέγας Φανούριος, ὁ Εὐστάθιος, καὶ Νικήτας σὺν τούτοις δέ, πάντες οἱ ἀρνησάμενοι, στρατεῖαν ἐπίγειον, καὶ μαρτυρίου ἐν μάχαις, τρόπαια νίκης ἀράμενοι· Χριστὸν δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Τοῖς Ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος.

Χαίροις Στρατιωτῶν ὁ χορός, ὁ Ἰωάννης τῆς Ῥωσίας τὸ βλάστημα, Ἀρσένιος ὁ ἐν Λάτρῳ, Δάλματος, Φαῦστος ὁμοῦ, σὺν Ἰσαακίῳ τῷ θεόφρονι· ὁ Ζήνων ὁ ἐνθεός, ὁ Θωμᾶς καὶ ὁ Σέργιος, ὁ μυροβλύτης, παμμακάριστος Βάρβαρος, ὁ Εὐδόκιμος, καὶ Νικήτας σὺν τούτοις δέ, πάντες οἱ βδελυζάμενοι, στρατεῖαν τὴν προσκαιρον, καὶ παρατάξεις δαιμόνων, τῇ ἐγκρατεῖᾳ αἰσχύναντες· Χριστὸν δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ἦχος β΄.

Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἐν τῇ συνάξει σήμερον, τῶν Ἀγίων, ὧς φιλέορτοι· δεῦτε εὐφημήσωμεν αὐτούς, ταῖς ὑμνωδίαις κροτοῦντες καὶ λέγοντες· Χαίρετε πανένδοξοι, οἱ ἐκ ταγμάτων στρατιωτικῶν, ἀγιοσύνης τοὺς καρπούς, εἰς κόρον καρποφορήσαντες· οἱ νικηταὶ ἐν πολέμοις ἐχθρῶν, τῇ συμμαχίᾳ τῆς χάριτος, περὶδοξοὶ γεγονότες· οἱ μέγιστοι ἐν εὐσεβείας, τοῖς ἄθλοις χρηματίσαντες, καὶ ἐν τῷ ἄνω στρατοπέδῳ, τὴν δόξαν ἐπάξιον, τοῖς κατορθώμασι κληρονομήσαντες· τῷ Βασιλεῖ οὖν καὶ Θεῷ, σὺν ταῖς νοεραῖς ταξιαρχίαις, ἐν στρατοπεδαρχίᾳ τῆς ζωῆς παριστάμενοι, καὶ φωτὸς τοῦ Θεοῦ ἐμφορούμενοι, τὸν φωτισμὸν ἡμῖν αἰτεῖσθε, τὴν εἰρήνην καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ω ᾠδαύματος καινοῦ, πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων! τίς γὰρ ἔγνω Μητέρα, ἄνευ ἀνδρὸς τετοκυῖαν, καὶ ἐν ἀγκάλαις φέρουσαν, τὸν ἅπασαν τὴν κτίσιν περιέχοντα; Θεοῦ ἐστὶ βουλή τὸ κυηθέν, ὃν ὡς βρέφος Πάναγνε, σαῖς ὠλέναις βαστάσασα, καὶ μητρικὴν παρρῶσίαν πρὸς αὐτὸν κεκτημένη, μὴ παύσῃ δυσωποῦσα ὑπὲρ τῶν σὲ τιμώντων, τοῦ οἰκτειρῆσαι καὶ σῶσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

«Νῦν ἀπολύεις», τὸ Τρισάγιον, καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον.

Ἦχος α΄. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Επιγείου στρατείας, βδελυζάμενοι εὐκλειαν, τοῦ Παμβασιλέως τῆς δόξης, Στρατιῶται ἐδείχθητε, καὶ σκότους ἀνδρείως τὰς ἀρχάς, νικήσαντες ἐν ὅπλοις τοῦ φωτός, ὑπεδέξασθε παλάμη ζωαρχικῇ, στεφάνους δικαιοσύνης. Ὄθεν συμπαριστάμενοι Θεῷ, ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύετε, Ἅγιοι τῶν τελούντων τὴν ὑμῶν, Θεῖαν πανήγυριν.

Ἔτερον. Ἦχος γ'. Θείας πίστεως.

Θεῖον σύνταγμα, ἡγιασμένον, ὡς τῆς πίστεως, στερόροι ὀπλῖται, τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης ἐδείχθητε, καὶ νικηταὶ κατὰ κόσμου γερόμενοι, συνομιλεῖτε Ἀγγέλων στρατεύμασιν. Ὅθεν Ἅγιοι, Χριστῷ τῷ Θεῷ πρεσβεύετε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Ἔτερον. Ἦχος δ'. Ταχὺ προκατάλαβε.

Στρατὸς ὁ φιλόχριστος, ὡς Στρατιώτας ὑμᾶς, γενναίους τῆς πίστεως, καὶ καθαιρέτας ἐχθρῶν, γεραίρει πανένδοξοι· Ὅθεν ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ εἰρήνῃ τελείᾳ, τοῦτον διακρατεῖτε, τῇ ὑμῶν συμμαχίᾳ, καὶ πάσης ἐκ πολεμίων, βλάβης φυλάττετε.

Τὸ ὁμόηχον Θεοτοκίον καὶ Ἀπόλυσις.

Ὁ Άγιος Μεγαλομάρτυς Φανούριος (19ος αἰ.).

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετά τὴν α΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος α΄. Τὸν τάφον σου.

Τὸ σύνταγμα τανῦν, Ὁρθοδόξων ὁ δῆμος, τῶν Στρατιωτικῶν, πανενδόξων Ἀγίων, τιμήσωμεν κραυγάζοντες, πρὸς αὐτοὺς μετὰ πίστεως· Ἰκετεύετε, ἐν δυνατῇ παρρῆσίᾳ, τὸν Θεὸν ἡμῶν, τοῦ ἐλεῆσαι καὶ σῶσαι, ἡμᾶς ὡς φιλάνθρωπος.

Θεοτοκίον.

Τὸν ἄνθρωπον χειρί, δι' ἀγάπην ὁ πλάσας, τὴν σὴν καθυποδύς, ἀειπάρθενον μήτραν, σαρκούμενος ὁ ἄσαρκος, ὑπὲρ ἔννοιαν πλάττεται, σῶζων ἅπαντας, τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας, καὶ τιμῶντάς σε, τὴν ἀληθῶς Θεοτόκον, Παρθέने ὑπάρχουσαν.

Μετά τὴν β΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος γ΄. Τὴν ὠραιότητα.

Γτρατοπεδεύσαντες, εἰς τὰ οὐράνια, ὡς διὰ πίστεως, πολεμαρχήσαντες, κατ' ἀοράτων δυσμενῶν, μακάριοι Στρατιῶται, καὶ συναγαλλόμενοι, τῶν Ἀγγέλων τοῖς τάγμασιν, ἅπαιστον τὴν δέησιν, τῷ Κυρίῳ προσάγετε, ὑπὲρ τῶν ἐκτελούντων ἐν ὕμνοις, μνήμην ὑμῶν τὴν φωτοφόρον.

Θεοτοκίον.

Η΄ σωματώσασα, τὸν πρὶν ἄσώματον, καὶ γαλουχήσασα, αὐτὸν ὡς νήπιον, Θεομακάριστε Ἀγνή, Παρθέने εὐλογημένη, οἰκτιρμῶν ὡς ἔχουσα, θησαυρὸν ἀδαπάνητον, ῥῦσαι πάσης θλίψεως, καὶ παντοίων κακώσεων, τοὺς πόθῳ σοι ἀπλῆτω βοῶντας· Χαῖρε ἡ Κεχαριτωμένη.

Μετά τὸν Πολυέλεον, Κάθισμα.
Ἦχος πλ. δ'. Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον.

Τῆς στρατείας λιπόντες τῆς κοσμικῆς, τὴν ἀξίαν τῷ πόθῳ τῷ
θεϊκῷ, καὶ κόσμου μισήσαντες, τὴν ματαίαν ἀπόλαυσιν, τῆς
στρατοπεδαρχίας, τῆς ἄνω ἐκτήσατε, γενναῖοι Στρατιῶται, τὴν
ἄφθαρτον εὐκλειαν· ὅθεν εἰς χορείαν, ὑμᾶς σήμερον μίαν, συνάψαν-
τες μέλομεν, τὰ ὑμῶν κατορθώματα, καὶ συμφώνως κραυγάζο-
μεν· Πρεσβεύετε Χριστῷ τῷ Θεῷ, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δω-
ρήσασθαι, τοῖς αἰτουμένοις ἐν πίστει, ὑμῶν τὴν ἀντίληψιν.

Θεοτοκίον.

Φιλομήτορα ὕμνον χρεωστικῶς, ἀναμέλψωμεν δεῦτε, ὦ ἀδελ-
φοί, πιστῶς μακαρίζοντες, τοῦ Θεοῦ τὴν λοχεύτριαν, τὴν
μόνην Θεοτόκον, ἡμῶν τὴν βοήθειαν, καὶ Ὁρθοδόξων πάντων,
προστάτιδα ἄγρυπνον, χαῖρε ἐκβοῶντες, Παναγία Παρθένε, τὸ
βρότειον φύραμα, ἡ κατάρας λυτρώσασσα, τοῦ Ἀδὰμ τοῦ Προπά-
τορος. Πρέσβευε τῷ σῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν
δωρήσασθαι, τοῖς ὀρθοδόξως τιμῶσι, τὸν ἄσπορον τόκον σου.

Εἶτα οἱ Ἀναβαθμοί, ἦτοι· τὸ α' Ἀντίφωνον τῶν Ἀναβαθμῶν
τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον.

Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Ἀγίοις αὐτοῦ.

Στίχ. Τοῖς Ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος.

Εὐαγγέλιον, ζῆτει ἐν τῷ Ὁρθρῳ τῆς κγ' Ἀπριλίου.

Ὁ Ν'. Δόξα. Ταῖς τῶν σῶν Ἀγίων... Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεο-
τόκου...

Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. β'.

Στίχ. Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ
τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου.

Γήμερον ἡμᾶς, τῶν Στρατιωτικῶν Ἀγίων, ἡ μνήμη συνεκάλε-
σε, καὶ ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό, συναχθέντες λέγομεν· Μα-

κάριοι ἔστε, Στρατιῶται ῥωμαλέοι, ὀπλῖται ἀχείρωτοι, οὐρανόυ παρατάξεις, οἱ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἰδίῳ ἑκάστος καιρῷ, εὐσεβείας τὰ τρόπαια στήσαντες, καὶ ἄξια τῶν ἀγώνων, τὰ ἔπαθλα κομισάμενοι. Παρρησίαν οὖν ἔχοντες, πρὸς τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, τὴν εἰρήνην ἡμῖν αἰτεῖσθε, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου ...

Εἶτα· ὁ Κανὼν τῆς Θεοτόκου μετὰ τῶν Εἰρμῶν εἰς στ' καὶ τῶν Ἀγίων ὁμοίως εἰς στ'. Κανὼν τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ Ἀκροστιχὶς ἐν τῷ δ' τροπαρίῳ ἐκάστης ὡδῆς· «Κυρίλλου».

ᾠδὴ α'. Ἦχος α'. Ὁ Εἰρμός.

» **Γ** οὗ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ, θεοπρεπῶς ἐν ἰσχύϊ δεδόξασται·
 » αὕτη γάρ, Ἀθάνατε, ὡς πανσθενής, ὑπεναντίους ἔθραυσε,
 » τοῖς Ἰσραηλίταις, ὁδὸν βυθοῦ καινουργήσασα.

Τροπάρια.

Γ ἐ Θεοκυῆτορ Ἀγαθή, οἱ εὐσεβεῖς ἀνυμνοῦμεν γηθόμενοι· Λόγον γὰρ ἐκύησας, τὸν τοῦ Πατρός, ἐν Παναγίῳ Πνεύματι, ἀπὸ καταδίκης, τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἡμᾶς σώζοντα.

Γ ὕ Παρθενομήτορ τὸν Θεόν, ὑπερφυῶς ἐν γαστρὶ σου σαρκώσασα, ἔσωσας τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τῆς φθορᾶς, καὶ κληρονόμον ἔδειξας, τοῦτον Παραδείσου· διὸ πιστοὶ εὐφημοῦμέν σε.

Γ ἀρξ ἐν σοὶ ὁ Λόγος γεγονώς, τῶν θείκων χαρισμάτων ἀνέδειξε, μέτοχον τὸν ἄνθρωπον, Μῆτερ Ἀγνή· διὸ ζωῆς σε πρόξενον, καθομολογοῦμεν, καὶ εὐσεβῶς μακαρίζομεν.

Κ ὀρη Θεοτόκε Μαριάμ, Μῆτερ Ἀγνή, Νυμφοτόκε Πανάμωμε, ἡ χερσὶ βαστάσασα, παρθενικαῖς, τὸν ἐπὶ πάντων Κύριον, αὐτὸν παρρησία, ὑπὲρ ἡμῶν καθικέτευε.

Εἶτα· ὁ Κανὼν τῆς Θεοτόκου μετὰ τῶν Εἰρμῶν εἰς στ' καὶ ὁ Κανὼν τῶν Ἀγίων, οὗ ἡ Ἀκροστιχὶς ἐν τοῖς Θεοτοκίοις καὶ τῇ θ' ὡδῇ· «Κυρίλλου Ῥόδου».

Ἦχος δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Ανοίξω τὸ στόμα μου, καὶ πληρωθήσεται Πνεύματος, καὶ ἄσω μελώδημα, τοῖς Στρατιώταις Χριστοῦ, τοῖς ἐμπρέψασι, τρανώς τῇ εὐσεβείᾳ, καὶ κόσμον νικήσασι, καὶ κοσμοκράτορα.

Υμνεῖσθω Ἀγάπιος, Ἀζης, Αἰμίλιος, Ἀβιβος, Ἀρέθας, Ἀνδρόνικος, καὶ ὁ Ἀνδρέας Χριστόν, οἱ κηρύξαντες, τυράννων ἐναντίον, καὶ πλάνης αἰσχύναντες, τὴν ματαιότητα.

Τιμάσθω Ἀλέξανδρος, καὶ ὁ Τριβοῦνος Ἀντίοχος, ὁ Θεῖος Ἀρτέμιος, καὶ Ἀριστείδης μεθ' ὧν, Ἀμφιλόχιος, ὁ Δουξ σὺν Ἀζαρία, Μαρτύρων οἱ ἄριστοι, τοῖς κατορθώμασιν.

Γὺν Βάσσω Βικέντιον, Βίκτωρα, ἕτερον Βίκτωρα, καὶ Βάκχον τὸν ἑνδοξον, μεθ' ὧν Βασσόην πιστοί, εὐφημήσωμεν, Χριστοῦ τοὺς στεφανίτας, φωστῆρας τοὺς λάμπαντας, πόνοις ἀθλήσεως.

Κροτοῦντες τοῖς ἄσμασι, τὸν μυροβλύσαντα Βάρβαρον, καὶ τὸν Βαλεντίονα, σὺν Βασιλείδῃ ὁμοῦ, ἐπαινέσωμεν, πιστῶν χοροστασίαι, αὐτῶν ὡς φρουρούμενοι, ταῖς ἀντιλήψεσιν.

Θεοτοκίον.

Κυρία Πανάχραντε, παρθενικῶν ἐξ αἱμάτων σου, τὸν Λόγον ἐκύησας, τοῦ προανάρχου Πατρός, ὡς ἡυδόκησεν, αὐτὸς δι' εὐσπλαγχνίαν, τὸν κόσμον λυτρούμενος, τῆς παραβάσεως.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡιδὴ γ'. Ὁ Εἰρμός.

» **Ο**μόνος εἰδὼς τῆς τῶν βροτῶν, οὐσίας τὴν ἀσθένειαν, καὶ
 » συμπαθῶς αὐτὴν μορφωσάμενος, περιζώσόν με ἐξ ὕψους
 » δύναμιν, τοῦ βοᾶν σοι. Ἅγιος, ὁ ναὸς ὁ ἐμφυχος, τῆς ἀχράντου
 » σου δόξης Φιλάνθρωπε.

Τροπάρια.

Τὸ ἄρμα ἐν ᾧ ὁ Ποιητής, ἐπέβη καὶ ἐπέφανε, μετὰ σαρκὸς ἡμῖν ὡς φιλάνθρωπος, πιστῶν χορεῖαι, ἀνευφημήσωμεν,

ἐκβοῶντες· Πρέσβευε, τῷ Θεῷ Πανάχραντε, ἵνα εὕρωμεν χάριν καὶ ἔλεος.

Πληγέντας ἐχθροῦ τοῦ δυσμενοῦς, δολίαις ἐπιθέσει, καὶ χαλεπὸν ἡμᾶς διανύοντας, ἐν θλίψει βίον τοῖς ἀμαρτήμασι, Θεομῆτορ πρόφθασον, καὶ ἡμῖν ἀνάψυξιν, εὐσπλαγχνίας σου πλούτῳ πρυτάνευσον.

Χαρίτων πηγὴ ζωαρχικὴ, Παρθένε ὡς ὑπάρχουσα, τὰς σαρκικῶν παθῶν ἐν τῷ καύσωνι, κατατακεῖσας καρδίας δρόσι-
σον, τῶν ἀθλίων δούλων σου, καὶ ζωῆς τοῖς νόμασι, πάντας πό-
τισον χαῖρε βοῶντάς σοι.

Υψίστου Θεοῦ τὸ καθαρὸν, δοχεῖον καὶ εὐρύχωρον, τὸ φω-
ταυγὲς αὐτοῦ οἰκητήριον, Ἀγνὴ Παρθένε Θεομακάριστε, ἐκ
κινδύνων λύτρωσαι, πειρασμῶν καὶ θλίψεων, τοὺς κροτοῦντάς σοι
ὑμνον ἐπάξιον.

Τῶν Ἁγίων. Τοὺς σοὺς ὑμνολόγους.

Χορῷ ἐν Ἀγίῳ ἐξαστράπτει, ὁ μέγας Γεώργιος φωστήρ, Μαρ-
τύρων ὁ ταξίαρχος· Γοβδελαᾶς δὲ ἔλαμψεν, ἐκ τῆς Περσίας
ἥλιος, τῆς οἰκουμένης τοῖς πέρασιν.

Ζωῆς αἰωνίου ἐπ' ἐλπίδι, Μαρτύρων ἐτέλεσαν ὁδόν, Γουρίας
καὶ Γοργόνιος, καὶ ὁ αὐτῷ ὁμώνυμος, σὺν τῷ Γαῖῳ Γόρδιος,
καὶ ὁ πολύτλας Γερόντιος.

Χριστοῦ σταυρωθέντος ἐν μιμήσει, ταῖς λόγχαις ἐνήθλησεν
στερρόως, ὁ ἑνδοξος Δημήτριος· ἀσκητικῶς δὲ ἔφθασε, τὰ
τῶν Ἀγγέλων τάγματα, τῇ ἐγκρατεῖα Δαλμάτιος.

Γαρκὸς φθειρομένης μὴ φεισθέντες, βασάνων ὑπέμειναν πλη-
γὰς, ὡς ἄλλου τινὸς πάσχοντος, ὁ Δημοκλῆς καὶ Δάσιος,
Δάδας καὶ Διονύσιος, σὺν τῷ Διδύμῳ, Δημόκριτος.

Ροαῖς τῶν αἱμάτων φοινηθέντες, ὠραῖοι παρέστησαν Χριστῷ,
Εὐστάθιος, Εὐσέγιος, Εὐνοϊκός, Ἐκδίκιος, Ἐρως, ὁ μάκαρ
Ἐρμῆλος, καὶ ὁ Θεόπνους Εὐτρόπιος.

Θεοτοκίον.

Βῖμνεϊ, εὐφημεῖ σε καὶ δοξάζει, Παρθένε Ἀγνή πᾶσα πνοή· αἶσχος γὰρ τὸ τῆς φύσεως, τὸ παλαιὸν ἐκάθηρας, τὸν τῆς Τριάδος Δεύτερον, ἀπεριφράστως κηύσασα.

Κάθισμα. Ἦχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε.

Χορὸς πολυάριθμος, ἀνευφημείσθω πιστῶς, Ἀγίων οὓς ἤνεγκεν, Εὐαγγελίου καρπούς, στρατὸς ὁ ἐπίγειος· οὗτοι γὰρ νικηφόροι, ἀρεταῖς γεγονότες, χρόνους ἐν διαφόροις, καὶ Χριστῷ παρεστῶτες, πρεσβεύουσιν ἀπαύστως, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Θεοτοκίον.

Αῖφράστως ἐκήσας, δίχα τροπῆς καὶ φυρμοῦ, τὸν Λόγον τὸν ἀναρχον, τοῦ προανάρχου Πατρός, Ἀγνή ἐξ αἱμάτων σου, σώζοντα τοῦ γενάρχου, τῆς πικρᾶς καταδίκης, πλούτῳ φιλάνθρωπίας, τὸ ἀνθρώπινον γένος· διό σε ὡς Θεοτόκον, αἰεὶ μεγαλύνομεν.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡιδὴ δ΄. Ὁ Εἰρμός.

» **Ο**ῖρος σε τῇ χάριτι, τῇ θείᾳ κατάσκιον, προβλεπτικοῖς ὁ Ἀββα-
 » **Ο**κούμ, κατανόησας ὀφθαλμοῖς, ἐκ σοῦ ἐξελεύσεσθαι, τοῦ Ἰσ-
 » **Ρ**αῆλ προανεφώνει τὸν Ἅγιον, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ἀνάπλασιν.

Τροπάρια.

Αῖχραντον ἁγίασμα, τῆς δόξης Πανάχραντε, τῆς τοῦ Θεοῦ παναληθῶς, ἀναδειχθεῖσα ὡς αὐτόν, φρικτῶς σωματώσασα, τὰς ἐναγεῖς τῇ χάριτί σου ἁγίασον, καρδίας πάντων ἡμῶν τῶν ὑμνούντων σε.

Μέγιστον ἐπέκεινα, θαυμάτων Θεόνυμφε, θαῦμα τοῦ σοῦ παρθενικοῦ, τόκου τυγχάνει ἀληθῶς· σὺ γὰρ σαρκὶ ἔτεκες, τὸν Λυτρωτὴν συγκαταβάντα καὶ σώσαντα, γένος ἀνθρώπων Θεὸς ὡς φιλόανθρωπος.

Γύντριφον πρεσβείας σου, δυνάμει ὡς εὖσπλαγχνος, τὰς καθ' ἡμῶν τοῦ πονηροῦ, δολιοπλόκους μηχανάς, Ἀγνή Μητροπάρθενε, καὶ εὐσεβῶς ἐν μετανοίᾳ πορεύεσθαι, τὸν βίον πάντα ἡμᾶς καταξίωσον.

Ρήμασιν ἁγίοις σου, προθύμως ἐπόμενοι, μακαρισμοὺς αἱ γενεαί, προσφερόμέν σοι τῶν πιστῶν, Ἀγνή καὶ κραυγάζομεν· Χαῖρε Θεὸν ἢ ἐν γαστρί σου χωρήσασα, εἰς σωτηρίαν βροτῶν καὶ ἀνάπλασιν.

Τῶν Ἀγίων. Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ.

Ελευθέριος, Ἑρμείας, Εὐκαρπίων, Εὐστόχιος, Εὐτυχιανός τε, σὺν τῷ Εὐτυχεῖ ὁ Εὐψύχιος, Ἐλπιδοφόρος ὁ Θεῖος καὶ Εὐγένιος, διὰ πίστεως, μαρτυρικῶς ἐδοξάσθησαν.

Εταπείνωσαν εἰς τέλος, τῶν εἰδώλων τὸ φρύαγμα, ἐν Μαρτύρων στάσει, Ζήνων, Ζωτικός, Ζηναῖς, Ζώσιμος, καὶ ἐγκρατείας τοῖς πόνοις, Ζήνων ἕτερος, διετέλεσεν, ἐπὶ τῆς γῆς ὥσπερ Ἄγγελος.

Αλογήσαντες βασάνων, καὶ θανάτου ἐβάδισαν, μαρτυρίου τρίβους, ὁ συγκλητικὸς ὁ Ἡσύχιος, ὁ Ἡφαιστίων σὺν τούτοις ὁ Ἡράκλειος, Ἡσαΐας τε, καὶ Θεωνᾶς ὁ Θεόσοφος.

Ωραιώθησαν βασάνων, πολυτρόπων τοῖς στίγμασιν, ὁ Θεοδωρίσκος, καὶ Θεμιστοκλῆς ὁ μακάριος, σὺν Θεοδούλῳ ὁ ἔνθους Θεοδώρητος, καὶ παρέστησαν, τῷ Βασιλεῖ τῶν Δυνάμεων.

Θεόδωρος ὁ Τήρων, Στρατηλάτης ὁ κράτιστος, Θεόδωρος ἄλλος, μεθ' ὧν καὶ Γαβριᾶς ὁ ὁμώνυμος, σὺν Θεοδώρῳ Ῥωσίας Πρωτομάρτυρι, ὁ Θεόκτιστος, μαρτυρικῶς ἠνδραγάθησαν.

Θεοτοκίον.

Ρύπωθέντα ἄσυνέτως, ἁμαρτίας τῷ ρύπῳ με, κάθαρον Παρθένε, ὕδατι τῆς σῆς ἀντιλήψεως, ἵνα βοῶ ἐκ ψυχῆς σοι· Χαῖρε εὖσπλαγχνε, ἢ ἐκ σπλάγχνων σου, τὸν Λυτρωτὴν σωματώσασα.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡιδῇ ε΄. Ὁ Εἰρμός.

» **Ο** ' φωτίσας τῇ ἐλλάμψει, τῆς σῆς παρουσίας Χριστέ, καὶ φαι-
 » **Ο** δρύνas τῷ Σταυρῷ σου, τοῦ κόσμου τὰ πέρατα, τὰς καρδίας
 » φώτισον, φωτὶ τῆς σῆς θεογνωσίας, τῶν ὀρθοδόξως ὑμνούντων σε.

Τροπάρια.

Ο ' σκηνώσας ἐν τῇ μήτρᾳ, τῇ σῇ Πατρὸς Λόγος Ἀγνή, ὑπὲρ
 λόγον σαρκοφόρος, τῷ κόσμῳ ἐπέφανε, διασώζων Ἀχραντε,
 ἀπὸ ἐχθροῦ τῆς τυραννίδος, τοὺς ὀρθοδόξως ὑμνοῦντάς σε.

Ε ὑσπλαγχίας ἀκενώτου, τῆς σῆς τῷ ἐλαίῳ Ἀγνή, ἀμελείᾳ
 ἀσθενούσας, ἀθλίως τοῖς πάθεσι, τὰς καρδίας λίπανον, ἡμῶν
 τῶν σὲ ὁμολογούντων, Θεοῦ Μητέρα ἀπείρανδρον.

Η ' τεκοῦσα ὑπὲρ φύσιν, Χριστὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, καὶ τὴν
 φύσιν τὴν πεσοῦσαν, ἀνθρώπων θεώσασα, μὴ ἐάσης Δέ-
 σποινα, ἡμᾶς τοὺς σὲ παρακαλοῦντας, ἀβοηθήτους ἐν θλίψεσιν.

Ι ' εραῖς σε ὑμνωδίαις, πιστῶς εὐφημοῦμεν Ἀγνή, καὶ ὑφοῦμεν
 ἱκεσίας, φωνὴν σοι καὶ λέγομεν· Μητρικῆς σου χάριτος, ἡμᾶς
 καλῇ χειραγωγία, πρὸς τὸν Υἱόν σου ὁδήγησον.

Τῶν Ἀγίων. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Ι ' οὔστος, Ἰάκωβος, ὁ ἐκ Περσίας ἑνδοξος, Χριστοῦ τοῦ Παν-
 τάνακτος ὀπλίτης, σὺν Ἰσιδώρῳ, ὁ ἱερὸς Ἰσμαήλ, καὶ ὁ
 Ἰουστῖνος ὁ κλεινός, ῥώμῃ θείας χάριτος, τὸν βελίαρ ἐνίκησαν.

Τ ῆς πλάνης τὰ ξόανα, τῷ μαρτυρίῳ ἔθραυσεν, Ἰνδῆς ὁ στερέ-
 μνιος ἐν ἄθλοις, καὶ τῇ ἀσκήσει, πολιτευθέντες καλῶς, Ἰσά-
 κιος ὁ θαυματουργός, καὶ Ἰωαννίκιος, μεθ' Ὅσιων ἀγάλλονται.

Α ικίαις καὶ μάστιξιν, ὑποβληθέντες ἤθλησαν, Κῦρος, Κάστος,
 Κέλσιος, Κρονίδης, σὺν Κορνηλίῳ, ἑκατοντάρχῳ σοφῷ, Καλ-
 λίστρατος καὶ Κυριακός, μεθ' ὧν ὁ Καισάριος, καὶ Κοδρᾶτος καὶ
 Κάνδιδος.

Ο Ἕλλην Λεόντιος, ὁ γενναιόφρων Λέανδρος, καὶ ὁ ἑκατόν-
ταρχος Λογγῖνος, Λουκάς καὶ Λέων, ὁ κραταῖος στρατηγός,
στρατεύμασι τοῖς ἀγγελικοῖς, ὡς παναριστεύσαντες, τῇ ἀθλήσει
συνήφθησαν.

Μαρῖνος καὶ Μάρκελλος, σὺν Μερκουρίῳ Μάξιμος, Μᾶρκος,
Μαρκελλῖνος καὶ ὁ μέγας, ἐν Κοτυαίῳ, ὑπεραθλήσας Μη-
νᾶς, καὶ ὁ Καλλικέλαδος Μηνᾶς, σύνδεσμον πολύπλοκον, ἀθεΐας
διέλυσαν.

Θεοτοκίον.

Ισχύν μοι καὶ δύναμιν, τῇ σῇ προνοίᾳ δώρησαι, πατεῖν τοῦ βελιάρ
με τὰς πάγας, καὶ τὴν εὐθεΐαν, τῆς μετανοίας ὁδόν, πορεύεσθαι
Δέσποινα Ἀγνή, ἵνα τὴν λοχείαν σου, μεγαλύνω σωζόμενος.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡιδῇ στ'. Ὁ Εἰρμός.

» **Ε**κύκλωσεν ἡμᾶς ἐσχάτη ἄβυσσος, οὐκ ἔστιν ὁ ρυόμενος,
» ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Σῶσον τὸν λαόν σου ὁ
» Θεὸς ἡμῶν· σὺ γὰρ ἰσχύς, τῶν ἀσθενούντων καὶ ἐπανόρθωσις.

Τροπάρια.

Λοξάζουσι χοροί, Ἀγγέλων ἄνω σε, καὶ κάτω γένος βρότειον·
σὺ γὰρ ἅπασαν συνήρמוσας Ἀγνή, κτίσιν ὁρατὴν τε καὶ
ἀόρατον, παρθενικῶς, Θεὸν τεκοῦσα μετὰ σώματος.

Επήγασας χαράν, τῷ θείῳ τόκῳ σου, τῇ κτίσει Μητροπάρθε-
νε· ἀλλὰ πρόφθασον τῇ χάριτι τῇ σῇ, λύπης τὰς νεφώσεις
διαλύουσα, ἐκ τῶν ψυχῶν, τῶν ἐπ' ἐλπίδι προστρεχόντων σοι.

Επόπτευε ἡμᾶς, ὑπόφθεν λούουσα, ταχέως ἅπαν σκάνδαλον· τῇ
προνοίᾳ σου προστάτευε ἡμῶν, βίου ἐν παντοίαις περιστάσε-
σι, καὶ πειρασμοῖς, Εὐλογημένη Θεονύμφευτε.

Λυτρούμενος βροτούς, τοῦ πάλαι πταισματος, ὁ Λόγος προε-
λήλυθε, μετὰ σώματος Πανάχραντε ἐκ σοῦ· ὅθεν παρῆρσ' αἶα
αὐτῷ πρέσβευε, σῶσαι ἡμᾶς, ἀπολλυμένους τοῖς παραπτώμασιν.

Τῶν Ἀγίων. Ἐβόησε προτυπῶν.

Νικόστρατος, ὁ πολὺς ἐν ἀνδρείᾳ καὶ Νίκανδρος, καὶ Νικήτας ὁ στερβρός, ὁ τῆς νίκης ἐπώνυμος, μαρτυρίου πόνοις, αἰωνίου χαρᾶς ἐκοινώνησαν.

Νικόλαος, ἀθλητῆς ἐν Βουνένοις ὁ ἄριστος, Νικοπολιτιανός, καὶ ὁ Νέστωρ τῆς χάριτος, κρατυνθέντες ῥώμῃ, δυσμενῶν τὴν ἰσχὺν ἐθριάμβευσαν

Οὐρσίκιος, ὁ σοφὸς ἐν Τριβούνις, καὶ Οὐᾶρος, καὶ Ὁρέστης ἱατρῶν, ἐν χορείᾳ ὁ ἔνθεος, εὐσεβείας ὅπλοις, κατ' ἐχθρῶν νικηταὶ ἀνεδείχθησαν.

Οῤέντιος, τὰ τερπνὰ ὁ τῆς γῆς παρωσάμενος, καὶ ὁ Οὐρπασιανός, δεσμευθέντες τῷ ἔρωτι, τοῦ Παμβασιλέως, μαρτυρίῳ αὐτὸν ἐμεγάλυναν.

Παγκράτιος, Παμφαμήρ, Παμφυλὼν καὶ Παγχάριος, Πρωτολέων σὺν αὐτοῖς, Στρατηλάτης ὁ ἔνδοξος, τῶν αἱμάτων ῥεΐθροις, ἀσεβείας πηγὰς ἀπεξήραναν.

Θεοτοκίον.

Λαμπρότατον, παμφαῆς τοῦ Θεοῦ ὡς ἀνάκτορον, λάμπρυνόν μου τὴν ψυχὴν, σκοτισθεῖσαν τοῖς πάθεσιν, ἀνεσπέρῳ αἴγλῃ, Θεοτόκε Ἀγνὴ τῆς σῆς χάριτος.

Κοντάκιον. Ἦχος γ'. Ἡ Παρθένος σήμερον.

Γτρατιῶται ἄριστοι, τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης, ἐπὶ γῆς ἐδείχθητε, φθαρτὴν στρατείαν λιπόντες· ὥφθητε, πίστεως ἄθλοις νικηφοροῦντες· ἠρθητε, ἐν τοῖς ὑψίστοις στεφνηφοροῦντες. Ἄλλ' αἰτεῖσθε τὴν εἰρήνην, παρὰ Κυρίου, τοῖς εὐφημοῦσιν ὑμᾶς.

Ὁ Οἶκος.

Τὴν πρὸς Χριστὸν ἀγάπην, πυρὸς ἐναργέστερον, ἐν τῇ καρδίᾳ κτησάμενοι, καὶ μηδὲν αὐτῆς προτιμήσαντες, τὸν κόσμον καὶ

τὰ ἐν κόσμῳ ἐμισήσατε· τὰ κάτω δὲ φεύγοντες, ὡς τὰ ἄνω διώκοντες, καὶ κοσμικὴν στρατείαν ἀπολιπόντες, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἐστρατεύθητε, οὗ ἐν τῇ δυνάμει παρεμβολάς, τῶν νοητῶν πολεμίων κλίναντες, ἐν πρωτοτόκων τῇ πόλει, τὸν θρίαμβον ἐποιήσατε, καὶ ἐν αὐτῇ κατεπαύσατε, ἀντάξια τῶν ἀγώνων, λαβόντες τὰ ἔπαθλα. Ἄλλ' Ἅγιοι Στρατιῶται, αἰτεῖσθε τὴν εἰρήνην, παρὰ Κυρίου, τοῖς εὐφημοῦσιν ὑμᾶς.

Μηνολόγιον.

Τῇ Η' τοῦ αὐτοῦ Μηνός (Ἰουλίου), Μνήμην ἐπιτελοῦμεν πάντων τῶν ἐν διαφόροις καιροῖς ἀθλήσει καὶ ἀσκήσει διαλαμπάντων Στρατιωτικῶν Ἀγίων, τῶν τὴν ἐπίγειον στρατείαν τῇ οὐρανίῳ διὰ πίστεως ἀνταλλαξαμένων.

Στίχοι.

Οἱ Στρατιῶται τῆς ἄνω βασιλείας,
Ἡμᾶς φρουροῦσιν ἐκ πάντων πολεμίων.
Ὅγδοάτῃ Στρατιωτῶν Ἀγίων τιμάσθω χορός.

Ταῖς αὐτῶν ἀγίαις πρεσβείαις, Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡδιὴ ζ'. Ὁ Εἰρμός.

» **Γ** ἐ νοητὴν, Θεοτόκε κάμινον, κατανοοῦμεν οἱ πιστοί· ὡς γὰρ
» Παῖδας ἔσωσε τρεῖς, ὁ ὑπερυφούμενος, ὅλον με τὸν ἄνθρωπον,
» ἐν τῇ γαστρὶ σου ἀνέπλασεν, ὁ αἰνετὸς τῶν Πατέρων,
» Θεὸς καὶ ὑπερένδοξος.

Τροπάρια.

Φ ὡς νοητόν, ἐν ταῖς τρίβοις πάρεχε, τῶν πεποιθότων ἐπὶ σοί·
σύ γὰρ τόκῳ παρθενικῷ, Φῶς ἐκ Φωτὸς ἔτεκες, Κύριον τὸν εὖσπλαγχνον, καὶ ἁμαρτίας διέλυσας, προγονικῆς τὴν σκοτίαν,
Ἀγνὴ Παρθένε Δέσποινα.

Ο Ἰ Βασιλεύς, ὁ τῶν ὅλων ἔδειξε, τοῦ οὐρανοῦ σε καὶ τῆς γῆς, Βασιλίδᾳ Θεοστεφῇ, καὶ πανωραιόμορφον, ἅπαντας εἰσάγουσαν, πρὸς βασιλείαν οὐράνιον, τοὺς εὐσεβῶς Θεοτόκον, Ἀγνὴ ὁμολογοῦντάς σε.

Γ ὁ ὡς λειμών, πανευώδης ἡνθησας, Χριστὸν τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς, σωτηρίας θείας ὁσμῆς, πλήσαντα τὴν σύμπασαν· ὅθεν σου τῇ χάριτι, ἐκ τῶν ψυχῶν ἡμῶν δίωξον, ἀποφορὰν τὴν δυσώδη, παθῶν ὡς ψυχολέτειρα.

Λ ἄμφορ ἡμῖν, μετανοίας ἄφθονον, τὸν ἀπὸ ὕψους φωτισμόν, τὸν τοῦ σκότους νικητικῶς, ὡς ἂν ἀποκρούσωμεν, ἄρχοντα Θεόνυμφε, τὸν πονηρίᾳ σπουδάζοντα, ἀνελλιπῶς ἀπολέσθαι, ἡμᾶς τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε.

Τῶν Ἀγίων. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Τ ῆς ἀθλήσεως, τῇ αἵγλῃ διαλάμψαντες, πλάνην διέλυσαν, εἰδωλικὴν τῶν ἐθνῶν, ὁ μέγας Προκόπιος, καὶ ὁ Παισιλῆτος, ὁ Παχώμιος, καὶ ὁ γεννάδας Πούπλιος, Βουλευτὴς ὁ Θεοφόρος.

Θ εἰας πίστεως, ἐν πέτρᾳ ἐδραιούμενοι, στερῶς ἀπέκρουσαν, τυραννικὰς προσβολάς, ὁ Πέτρος ὁ ἐνδοξος, Δοῦξ ὁ λαμπρότατος, καὶ ὁ ἕτερος, Πέτρος ἐν δεσμοφύλαξι, τῷ Θεῷ ἡγιασμένος.

Τ ῆν εὐσέβειαν, ὡς ξίφος περιφέροντες, ἐχθρῶν ἀπέκοψαν, τῶν νοητῶν κεφαλὰς, ὁ Πρόβος ὁ κράτιστος, καὶ ὁ Πηγάσιος, ὁ Πολύευκτος, Παῦλος καὶ ὁ Πορφύριος, ἐν Χριστῷ ὁ στρατηλάτης.

Ε ὑδέστατα, τοῖς πόνοις τῆς ἀθλήσεως, ῥόδα ἐξήνθησαν, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ, Ῥωμύλος Πραιπόσιτος, ὁ ὑπερθαύματος, ὁ Βικάριος, ἐν Καμπανίᾳ Ῥῆξός τε, καὶ Σαβέλ ὁ ἐν Περσίδι.

Κ αταπτύσαντες, βασάνων καὶ κολάσεων, ἔνδον γεγόνασι, τῶν ἐκλεκτῶν τῆς χαρᾶς, Σεβῆρος καὶ Σέργιος, καὶ ὁ Στρατήγιος, σὺν τῷ Σώζοντι, Σωκράτης, Στύραξ, Στέφανος, Σαμωνᾶς καὶ Σαραπάβων.

Θεοτοκίον.

Λάμπει Δέσποινα, ἡ δόξα ὑπὲρ ἥλιον, τοῦ μυστηρίου σου· σὺ γὰρ ἀσπόρως Πατρός, τὸν Λόγον ἐκύησας, Παρθένος μείνασα, καὶ ἀνέτειλας, Ἀγνή τῇ ἀνθρωπότητι, σωτηρίας τὴν ἡμέραν.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡιδὴ ἡ'. Ὁ Εἰρμός.

» **Ο** ἢ φρίττουσιν Ἀγγελοι, καὶ πᾶσαι στρατιαί, ὡς Κτίστην
 » καὶ Κύριον, ὑμνεῖτε ἱερεῖς, δοξάσατε Παῖδες, εὐλογεῖτε
 » λαοί, καὶ ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάρια.

Παρθένον σε ἔδειξε, Μητέρα ὁ Θεός, εἰς κόσμου ἀνάπλασιν, ὡς μόνος ἀγαθός, Πανάχραντε Κόρη, ὃν ὑμνοῦσι λαοί, καὶ ὑπερυψοῦσιν, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Κλονούμενοι θλίψεσι, καὶ σφόδρα πειρασμῶν, τῷ πλήθει βαλλόμενοι, Παρθένε Ἀγαθή, βοῶμέν σοι πίστει· Δεῦρο σῶσον ἡμᾶς, Χριστὸν τὸν Σωτῆρα, τοῦ κόσμου ἡ τεκοῦσα.

Ελέησον Δέσποινα, ἀφράστως τοῦ Πατρός, τὸν Λόγον ἡ τέξασα, ἐλέους τὴν πηγὴν, τοὺς δούλους σου χαῖρε, φάλλοντάς σοι πιστῶς, τῇ τιμιωτέρᾳ, τῶν ἄνω στρατευμάτων.

Ο ἢ ἔτεκες Δέσποινα, αἱμάτων ἐξ ἀγνῶν, Σωτῆρα καὶ Κύριον, δυσώπει ἐκτενῶς, δωρήσασθαι πᾶσι, τοῖς ὑμνοῦσι τὸν σόν, πανάγιον τόκον, τὴν λύσιν τῶν πταισμάτων.

Τῶν Ἀγίων. Λυτρωτὰ τοῦ παντός.

Λωρεῶν θεικῶν, ἡξιώθησαν, μαρτυρίῳ Θεὸν μεγαλύναντες, Γότθων τῆς γῆς τὸ βλάστημα, ὁ ἀήττητος Σάββας, καὶ ὁ Σολόχων, ὁ Τωβίας σὺν Τίτῳ ὁ Τάραχος.

Τῷ Θεῷ εὐσεβῶς, προσανέχοντες, τοῖς εἰδώλοις τιμὴν οὐκ ἀπένειμαν, ὁ κραταῖος Ὑάκινθος, ὁ Φιρμῖνος καὶ Φαῦστος, Φαῦστος ὁ ἄλλος, σὺν τῷ Φίρμῳ, ὁ ἔνθους Φιλέταιρος.

Μανικῶς τὸν Χριστὸν ὡς ποθήσαντες, μαρτυρίῳ αὐτῷ συν-
ηρμόσθησαν, ὁ Φωτεινὸς καὶ Φλάβιος, Φιλητὸς καὶ Φιλή-
μων, καὶ ὁ τῆς νήσου, τῶν Ῥοδίων προστάτης Φανούριος.

Εἰς τῶν ζῶντων, ἀντεχόμενοι, τὰς βασάνους τρυφᾶς ἐλογί-
σαντο, Ὡκεανὸς καὶ Χρόνιος, καὶ βαρβάρων ἐκ ρίζης, ὁ ἐξαν-
θήσας, Χριστοφόρος ὡς ἄνθος τῆς πίστεως.

Τῶν Κρητῶν ἐκ τῆς γῆς ἐξορμώμενοι, μαρτυρίου τιμῆς ἡξιώ-
θησαν, στρατιωτῶν οἱ ἔνδοξοι, δωδεκάριθμοι ὄντες, καὶ μυ-
ριάδας, πολεμίων εἰς ὄλεθρον ἔτρεψαν.

Θεοτοκίον.

Ο ἑκ σοῦ σαρκωθείς Θεονύμφευτε, σωτηρίαν ἡμῖν ἐδώρησατο,
καὶ ἐκ φθορᾶς ἐλύτρωσε, τοὺς ἐκ πόθου βοῶντας· Πάντα τὰ
ἔργα, εὐλογεῖτε, ὑμνεῖτε τὸν Κύριον.

Τῆς Θεοτόκου. Ὡδὴ 9'. Ὁ Εἰρμός.

» **Τ**ύπον τῆς ἀγνῆς λοχείας σου, πυρπολουμένη βάτος, ἔδειξεν
» ἄφλεκτος, καὶ νῦν καθ' ἡμῶν, τῶν πειρασμῶν ἀγριαίνου-
» σαν, κατασβέσαι αἰτοῦμεν τὴν κάμινον, ἵνα σε Θεοτόκε, ἀκα-
» ταπαύστως μεγαλύνωμεν.

Τροπάρια.

Μύρον τῆς ζωῆς τὸ εὖοσμον, τὸν ζωοδότην Λόγον, ἡ σωμα-
τώσασα, παθῶν δυσωδῶν, ὡς ἀγαθὴ ἀποκάθαρσεν, τὰς
καρδίας τῶν πόθῳ βοώντων σοι, Ἀχραντε Θεοτόκε, τοῦ Ἀρχαγ-
γέλου τὸ μελώδημα.

Ρύπων χαλεπῶν ἀπόπλυνον, τοῖς ἀκενώτοις ρείθροις, τῆς
εὐσπλαγχνίας σου, ἡμῶν τὰς ψυχάς, τὰς τοῖς πολλοῖς ἀτοπή-
μασι, μολυνθείσας ἀθλίως καὶ πάθεισιν, ἵνα σε γηθοσύνης, Θεο-
κυῆτορ μακαρίζωμεν.

Ο ἄλλοι ἐναγεῖς ὑπάρχοντες, τῆς ἁμαρτίας ἔργοις, ἀπὸ νεότητος,
πρὸς σὲ ταπεινῇ, ψυχῇ πιστῶς καταφεύγομεν, σωτηρίαν

αἰτοῦντες καὶ λύτρωσιν· μὴ οὖν ἡμῶν ἀπώσῃ, τὴν ἱκεσίαν Μητρο-
πάρθενε.

ΥΨος θαυμαστὸν σαρκώσεως, τῆς τοῦ ἀσάρκου Λόγου, χαῖρε
Πανύμνητε· τὴν νῦν προσφοράν, ὡς εὐμενῆς τοῦ ἰκέτου σου,
δεξαμένη πρεσβείαις ἀγίαις σου, ῥῦσαί με Θεοτόκε, ἐκ τῆς μελ-
λόσης κατακρίσεως.

Τῶν Ἀγίων. Ἄπας γηγενής.

Υμνοῖς καὶ ᾠδαῖς, συμφώνως τιμῆσωμεν, τοὺς Τεσσαράκον-
τα, τοῦ Κυρίου Μάρτυρας, ἐν Σεβαστείᾳ, τοὺς ἐναθλήσαν-
τας, διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἀπολαύσαντας, Παραδείσου, τῆς
γλυκείας θάλψεως, μετὰ δόξης ἐκεῖ καταπαύσαντες.

Ρώμην θεικὴν, Τριβοῦνοι καὶ Κόμητες, οἱ δωδεκάριθμοι, ἐν
καρδίᾳ ἔχοντες, ἐν τῷ σταδίῳ, ἀγίῳ στόματι, εἰδωλικὴν ἀσέ-
βειαν, τυράννων ἤλεγξαν, καὶ ἀνδρείως, θάνατον δεξάμενοι, εὐσε-
βείας ἰσχὺν διετράνωσαν.

Ολον πρὸς Θεόν, τὸν πόθον ὡς ἔχοντες οἱ Τεσσαράκοντα, καὶ
δύο συμμάρτυρες, τὰ Ἀμορίου, ἐγκαλλωπίσματα, Ἀγαρηνῶν
οὐκ ἔπτηξαν, τὰ κολαστήρια, καὶ τὰς κάρας, ἐκτμηθέντες ξίφεσι,
τῇ ἀγήρῳ ζωῇ συνυψώθησαν.

Δῶρον ἑαυτοῦς, θυσίαν προσήνεγκαν, Θεῷ εὐπρόσδεκτον,
δέκα οἱ μακάριοι, οἱ ἐν Μεγάροις συμμαρτυρήσαντες, οἱ ἐν
Ἑδὲμ τρυγῆσαντες, τῆς ἀπολαύσεως, τῶν Ἀγίων, καὶ ἐν κόσμῳ
λάμποντες, τῶν θαυμάτων αἰεὶ ταῖς δυνάμεσιν.

Ολης ἐκ ψυχῆς, ἐκ πόθου προσάδοντες, ὑμῖν τὰ ἄσματα,
Στρατιῶται Ἅγιοι, τὸν ἐν Τριάδι, Θεὸν δοξάζομεν, τὸν θαυ-
μαστὸν ὡς γέγραπται, ἐν ὑμῖν Κύριον, ὃν αἰτεῖσθε, δοῦναι τὴν
συγχώρησιν, τῶν πταισμάτων ἡμῖν ὡς φιλάνθρωπος.

Θεοτοκίον.

Υᾶν ζωηρόν, ὡς βρύσις θεόβρυτος, ἀναπηγάσασα, τῷ
ἀφράστῳ τόκῳ σου, τῆς χάριτός σου, εὐφρανον νάμασιν,

ὡς ἀγαθὴ ὑπάρχουσα, τοὺς προσιόντας σοι, καὶ βοῶντας· Χαίροις Ἀειπάρθενε, Θεοτόκε Θεοῦ Μητὲρ ἄφθορε.

Ἐξαποστειλάριον. Τοῖς Μαθηταῖς συνέλθωμεν.

Τοῦ ἐπὶ γῆς στρατεύματος, τῇ προσκαίρῳ ἀξία, μὴ χαυνωθέντες Ἅγιοι, καὶ ὀφθέντες τῆς ἄνω, τῶν οὐρανῶν βασιλείας, στρατοκῆρυκες θεῖοι, τῶν ἐκλεκτῶν ἐγένεσθε, κληρονόμοι τῆς δόξης· ὅθεν ἡμᾶς, ἐκ παθῶν λυτρώσασθε ἀδοξίας, ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύοντες, τῇ Ἀγίᾳ Τριάδι.

Ἔτερον. Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Γτρατὸν τὸν θεοσύλλεκτον, καὶ σύνταγμα τὸ ἅγιον, στρατιωτῶν τοὺς ἐν τάξει, ἡγιασμένους φανέντας, ἐν πανηγύρει σήμερον, κοινῇ πιστοὶ τιμήσωμεν· Θεῷ γὰρ παριστάμενοι, ὑπὲρ ἡμῶν δυσωποῦσι, ἵνα κινδύνων ῥυσθῶμεν.

Ἔτερον. Ὅμοιον.

Εν δόξῃ παριστάμενοι, Θεῷ τῷ Παντοκράτορι, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ὡς Στρατιῶται γενναῖοι, τῆς ἄνω παρατάξεως, σὺν τῶν Ἀγγέλων τάγμασιν, ὑπὲρ στρατοῦ μὴ παύσητε, τοῦ φιλοχρίστου ποιεῖσθαι, εἰρηνοδώρους δεήσεις.

Θεοτοκίον. Ὅμοιον.

Ὁ ὢν τῇ φύσει ἄκτιστος, καὶ τῷ Πατρὶ συνάναρχος, πάντων ἐπέκεινα χρόνων, καὶ προαιώνιος Λόγος, κτιστὸς ἐκ σοῦ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὑπὸ χρόνον γίνεται, σῶζων ἅρᾳ τὸν ἄνθρωπον· διὸ αἰεὶ σε ὑμνοῦμεν, Μαρία Θεοκυήτορ.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Ἰστώμεν στίχ. δ' καὶ φάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Γτρατολογίας τῆς ἄνω, ἄνθη τὰ τίμια, τοὺς ἱεροὺς ὀπλίτας, καὶ στερρόους Στρατιώτας, πίστεως τῆς θείας, δεῦτε πιστοί,

εὐσεβῶς εὐφημήσωμεν, ἵνα αὐτῶν ταῖς πρεσβείαις πρὸς τὸν Θεόν, τῶν πταισμάτων λύσιν λάβωμεν.

Εἴς στρατοπέδου τοῦ κάτω, πρὸς τὸ αἰώνιον, τῶν οὐρανῶν τῆς δόξης, ἀρεταῖς μεταστάντες, Θεῖοι Στρατιῶται, τὰ ἀγαθὰ, τῆς εἰρήνης βραβεύετε, τοῖς πρὸς ὑμᾶς προσιοῦσι καὶ τὸν Θεόν, ἐν Τριάδι μεγαλύνουσιν.

Τῆς ἐπικήρου στρατείας, καταφρονήσαντες, καὶ Βασιλεῖ τῷ μόνῳ, τῷ Θεῷ στρατευθέντες, ἄφθαρτον τὴν δόξαν, ἐν οὐρανοῖς, παρ' αὐτοῦ ἀπελάβετε· ὅθεν αὐτὸν δυσωπεῖτε ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν ὑμνούντων ὑμᾶς Ἅγιοι.

Ως Στρατιῶται Κυρίου, τῆς παρατάξεως, τοὺς εὐσεβῶς κροτοῦντας, ἐπὶ γῆς ὑμῖν ὕμνον, ῥύσασθε ἐκ πάσης, ἐπιβουλῆς, καὶ στρατοῦ προστατεύετε, τοῦ φιλοχρίστου δεήσεις ὑπὲρ αὐτοῦ, τῷ Κυρίῳ ἀναφέροντες.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ'.

Τῶν Ἀγίων Στρατιωτῶν ὁ χορός, ἐορτῇ ἐν εὐσήμεναι σήμερον συνδραμών, πάντων πιστῶν φωτίζει τὰς καρδίας, χάριτος μυστικῇ φωτοχυσίᾳ· καὶ τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας, τῆς γῆς τοῖς πέρασιν ἀνακηρύττει. Οὓς εὐφημίαις ἁσμάτων, καταστέψωμεν λέγοντες· Ὡς σύνταγμα ἱερόν, στρατιωτικῆς ἐκ τάξεως, συγκροτηθὲν διὰ πίστεως· ὀπλῖται ἀήττητοι, τῆς μυστικῆς παρατάξεως, ἐν στρατοπεδάρχίᾳ, οἱ τῆς ζωῆς καταπαύσαντες· τὰ μυρίπνοα ἄνθη τῆς εὐσεβείας· στρατοῦ τοῦ φιλοχρίστου ὑπέρμαχοι· πιστῶν τὰ αὐχήματα, καὶ θερμοὶ ἀντιλήπτορες· ἐκτενῶς πρεσβεύετε, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Δέσποινα πρόσδεξαι, τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς, ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως.

Δοξολογία Μεγάλη καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Τὰ Τυπικά καὶ οἱ Μακαρισμοί, ἐν οἷς ψάλλομεν ἐκ τοῦ Κανό-
νος τῶν Ἀγίων τὴν γ' καὶ τὴν στ' Ὀιδὴν. Ἀπόστολον καὶ Εὐαγ-
γέλιον τῶν Ἀγίων, ἃ ζήτηι τῇ 9' Μαρτίου ἐν τῇ Μνήμῃ τῶν
Ἀγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων.

Κοινωνικόν.

Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος. Ἀλληλούϊα.

Μεγαλυνάρια.

Χαίροις τῶν Ἀγίων Στρατιωτῶν, ἡ δεδοξασμένη, ἐν ὑψίστοις
παρεμβολή, οἱ στεφνηφοροῦντες, τῇ ἀθανάτῳ δόξῃ, καὶ τοῖς
πιστοῖς προστάται, θεῖοι φαινόμενοι.

Δῆμον τῶν Ἀγίων Στρατιωτῶν, τῶν παρισταμένων, τῶν αἰώ-
νων τῷ Βασιλεῖ, τιμήσωμεν πάντες, ᾠσμάτων μελωδίαις, ὡς
ταῖς αὐτῶν πρεσβείαις, περιφρουρούμενοι.

Στίχοι.

Στρατιωτικῶν Ἀγίων τὴν χορείαν,
Ὑμνησε πιστῶς Κύριλλος ὁ τῆς Ῥόδου.

ΜΕΡΟΣ Γ'

Ἀναγόρευση
τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου
κ.κ. Κυρίλλου Β'
εἰς Ἐπίτιμον Διδάκτορα
τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν:
Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις
τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου

(24 Μαΐου 2024)

Ἀναγόρευσι
τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου
κ.κ. Κυρίλλου Β'
εἰς Ἐπίτιμον Διδάκτορα
τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν:
Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις
τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου
(24 Μαΐου 2024)

Τὴν Παρασκευή 24 Μαΐου τοῦ 2024, πραγματοποιήθηκε ἡ τελετὴ ἀναγόρευσης τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου σέ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου, παρόντος τοῦ Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου, Καθηγητοῦ Δημητρίου Παπαγεωργίου, τοῦ Ἀντιπρύτανη Οἰκονομικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου, Καθηγητοῦ Ἰωάννου Σεῖμένη, τοῦ Κοσμήτορα τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν, Καθηγητοῦ Ἀλιβίζου Σοφοῦ, τοῦ Προέδρου τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ Σωτηρίου Ντάλη, Μελῶν τοῦ Διδακτικοῦ καί Ἐρευνητικοῦ Προσωπικοῦ τῆς Σχολῆς, προσκεκλημένων ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Κοινοβουλίου, τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν καί Φορέων καί πλῆθος κόσμου. Παρέστησαν ἐπίσης μεταξύ ἄλλων ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σύμης κ.κ. Χρυσόστομος, ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ὀλύμπου κ.κ. Κύριλλος, ὁ Ὑφυπουργός Ναυτιλίας καί Νησιωτικῆς Πολιτικῆς κ. Ἰωάννης Παπᾶς, οἱ βουλευτές Δωδεκανήσου κ. Μάνος Κόνσολας, κ. Βασίλειος Ὑψηλάντης καί ἡ κ. Μίκα Ἰατρίδου.

Ἡ ἐκδήλωση ἔλαβε χώρα στόν ἐσωτερικό αὐλαιο χῶρο τοῦ Παλατιοῦ τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου στή Μεσαιωνικὴ Πόλη τῆς Ρόδου, μέ τὴν εὐγενικὴ στήριξη τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου.

Ἡ τελετὴ ξεκίνησε μὲ χαιρετισμούς ἀπὸ τὸν Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου, Καθηγητὴ Δημήτριο Παπαγεωργίου, τὸν Κοσμήτορα τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν, Καθηγητὴ Ἀλιβίζο Σοφὸ καὶ τὸν Πρόεδρο τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Σωτήριο Ντάλη, Ἀναπληρωτὴ Καθηγητὴ.

Ἀκολούθησε λεπτομερὴς παρουσίαση τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ τιμωμένου ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Ἑμμανουήλ Ἰ. Στεφανάκη. Στὴ συνέχεια ἀναγνώστηκε τὸ Ψήφισμα τῆς Συνέλευσης ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Σωτήριο Ντάλη, Ἀναπληρωτὴ Καθηγητὴ καὶ ἀκολούθησε ἡ Ἀναγόρευση καὶ ἀνάγνωση τῶν κειμένων τῆς Ἀναγόρευσης καὶ τοῦ Διδακτορικοῦ Διπλώματος ἀπὸ τὸν Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου. Ὁ τιμώμενος περιενδύθηκε μὲ τὴν τήβεννο τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου ἀπὸ τὸν Πρύτανη κ. Δημήτριο Παπαγεωργίου καὶ τοῦ ἐπιδόθηκαν τὰ κείμενα τῆς Ἀναγόρευσης καὶ τοῦ Ψηφίσματος. Τέλος, ἐπιδόθηκε ὁ Ἐπίτιμος Διδακτορικός Τίτλος γιὰ τὴ συμβολὴ του στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία καὶ Ἀγιολογία καὶ ἀκολούθησε ἡ ὁμιλία τοῦ Σεβασμιωτάτου μὲ θέμα «Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδος (2016) ἀπέναντι στὶς σύγχρονες προκλήσεις».

«Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου κ.κ. Κύριλλος τιμήθηκε γιὰ τὴν ἐπιστημοσύνη του καὶ τὴν τεράστια συμβολὴ του στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία καὶ Ἀγιολογία, τὴν ἀνάδειξη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕλικῆς καὶ αὐλῆς κληρονομιάς καὶ ἱστορίας καὶ τῇ διὰ βίου ἐκπαίδευσή τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ κλήρου, χωρὶς νὰ παραβλέπεται, ὡστόσο, καὶ ἡ ποιμαντικὴ του, ἡ μεγάλὴ προσφορά του στὴν κοινωνία καὶ τὸν ἄνθρωπο, τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, προσφορά δυναμικῆ, οὐσιαστικῆ καὶ ἔμπρακτη, μεστή ἀνιδιοτέλειας καὶ ταπεινοφροσύνης».

Χαιρετισμός του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Καθηγητού Δημητρίου Παπαγεωργίου

Σεβασμιώτατε,

Άγαπητοί/ές εκπρόσωποι τών αρχών,

Φίλες καί φίλοι πού μᾶς τιμᾶτε μέ τήν παρουσία σας,

Ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη τιμή καί χαρά τόσο γιά ἐμένα προσωπικά, ὅσο καί γιά τό Πανεπιστήμιο Αἰγαίου, ἡ ἀναγόρευση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου σέ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀπονομή τοῦ τίτλου τοῦ Ἐπίτιμου Διδάκτορα εἶναι μιά ξεχωριστή ἀκαδημαϊκή διαδικασία, μέ στόχο νά τιμήσει ἐξέχουσες προσωπικότητες σημαντικῆς ἐμβέλειας, γιά τήν πολύπλευρη προσφορά τους στήν ἐπιστήμη καί στήν ἀνθρωπότητα, ἀλλά παράλληλα καί νά ἐμπνεύσει καθηγητές/καθηγήτριες καί φοιτητές/φοιτήτριες, ὡς παράδειγμα πρός μίμηση.

Ὁ τιμώμενος Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου κ.κ. Κύριλλος εἶναι μιὰ πολυσχιδῆς προσωπικότητα πού μετέχει συστηματικά στό σύγχρονο θρησκευτικό καί κοσμικό γίνεσθαι, μέ σημαντική καί συνεχῇ προσφορά στήν ἐπιστήμη καί στήν κοινωνία. Εἶναι ἓνας χαρισματικός, φωτισμένος Ἱεράρχης, μέ ἰδιαίτερες ἱκανότητες καί πλούσιο συγγραφικό ἔργο, ἔχοντας συντάξει ἑκατοντάδες Ἀσματικές Ἀκολουθίες σέ Ἀγίους καί Ἐκκλησιαστικές Ἑορτές, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὁποῖες ἔχουν δημοσιευτεῖ σέ συλλογικές ἢ ἄλλες ἐπιμέρους ἐκδόσεις, ἄρθρα καί ἄλλα κείμενα.

Ὡς Μητροπολίτης Ρόδου ἔχει ἔντονη καί λειτουργική κοινωνική παρουσία. Ἐπιμελήθηκε Ἐκκλησιαστικά Συνέδρια καί Διεκκλησιαστικές καί Διορθόδοξες διοργανώσεις στήν ἔδρα τῆς Μητρόπολης. Ἐπιδεικνύει ἰδιαίτερη μέριμνα γιά τήν καταγραφή, διαφύλαξη καί προβολή τῆς τοπικῆς θρησκευτικῆς κληρονομιάς (συντήρηση Ἐκκλησιαστικῶν Μνημείων καί ἀντικειμένων λατρείας, ἵδρυση καί λειτουργία Ἐκκλησιαστικῶν Μουσείων κ.ἄ.), τήν προβολή τῆς τοπικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καί Ἀγιολογίας, τήν ἐπιμόρφωση τοῦ ἱεροῦ Κλήρου καί τήν προνοιακή προσφορά τῆς Ἐκκλησίας.

Δέν θά ὑπείσέλθω σέ ἀναλυτική παρουσίαση τῆς προσωπικότητος καί τοῦ ἔργου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου, ἀφοῦ τό ἔργο αὐτό τό ἔχει ἀναλάβει ὁ συνάδελφος Καθηγητής τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν Μανόλης Στεφανάκης. Θά πῶ μόνο ὅτι τό σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ τιμωμένου ἀποτελεῖ παράδειγμα προσφοράς καί ἀγάπης πρός τό κοινωνικό σύνολο τό ὁποῖο ἔχει ἐπιλέξει νά ὑπηρετεῖ.

Σεβασμιώτατε,

Εὐχαριστοῦμε γιά τήν τιμή καί σᾶς καλωσορίζουμε στή μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἀρχιεπελάγου.

**Χαιρετισμός του Κοσμήτορα
της Σχολής Ανθρωπιστικών Έπιστημών,
Καθηγητού Άλιβίζου (Λοϊζου) Σοφοῦ**

*Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Ρόδου,
Κύριε Πρύτανη, Κύριε Αντιπρύτανη, Κύριοι Πρόεδροι,
Άξιότιμοι εκπρόσωποι τῶν θρησκευτικῶν, πολιτικῶν, δικαστικῶν
καί στρατιωτικῶν ἀρχῶν,
Άγαπητά μέλη τῆς Πανεπιστημιακῆς μας κοινότητας,
Άγαπητές καί ἀγαπητοί προσκεκλημένοι καί προσκεκλημένες,*

Μέ ιδιαίτερη χαρά ὑποδεχόμαστε τήν ἀναγόρευση τοῦ Μητρο-
πολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου σέ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος
Μεσογειακῶν Σπουδῶν, τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν
τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου.

Ὁ Μητροπολίτης Κύριλλος ποιμαίνει καί καθοδηγεῖ τήν Ἐκκλη-
σία τῆς Ρόδου γιά εἴκοσι καί πλέον ἔτη, ἐπιδεικνύοντας ιδιαίτερο ζήλο
καί ἐκκλησιαστικό ἦθος. Ἡ κοινωνική του παρουσία καί ἡ συμμετο-
χή του στίς δραστηριότητες τοῦ Νησιοῦ, ὁ καλοκάγαθος καί προσι-

τός του χαρακτήρας, αλλά και ή ιδιαίτερη μέριμνα για την καταγραφή, διαφύλαξη και προβολή της τοπικής θρησκευτικής κληρονομιάς (όπως ή συντήρηση Ἐκκλησιαστικῶν μνημείων καί ἀντικειμένων λατρείας, ἴδρυση καί λειτουργία Ἐκκλησιαστικῶν Μουσείων κ.ἄ.), αλλά καί ή προβολή της τοπικής Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καί ἀγιολογίας, ἀποτελοῦν στοιχεῖα πού τόν χαρακτηρίζουν.

Ἐπιτρέψτε μου νά κάνω μιά σύντομη ἀναφορά στήν κοινωνική καί ἀνθρωπιστική του εὐαισθησία, ἀναφέροντας τή σημαντική του συνδρομή στήν ὑποστήριξη τοῦ «Κοινωνικοῦ Φροντιστηρίου» πού εἶχε ὀργανώσει τό ΠΤΔΕ σέ συνεργασία μέ τόν Δῆμο Ρόδου. Ἡ ἀμέριστη καί ἀκέραιη στήριξη πού μᾶς παρείχε φανερώνουν τήν κοινωνική του εὐαισθησία καί τή δέσμευσή του γιά τήν ἐκπαίδευση παιδιῶν ἀπό εὐάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Εἴμαστε πεπεισμένοι ὅτι ή σημερινή του ἀναγόρευση θά ἐπεκτείνει ἀκόμα περισσότερο τόν ἤδη ὑπάρχον διάυλο ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας μέ τήν μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου.

Σεβασμióτατε Μητροπολίτα Ρόδου, ΑΞΙΟΣ!!

**Χαιρετισμός του Προέδρου του Τμήματος Μεσογειακών
Σπουδών: Αρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνείς Σχέσεις,
Καθηγητού Σωτηρίου Ντάλη**

*Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Ρόδου κ.κ. Κύριλλε,
Κύριε Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Κύριε Αντιπρύτανη,
Κύριε Κοσμήτορα της Σχολής Ανθρωπιστικών Έπιστημών,
Κύριοι Πρόεδροι των Τμημάτων της Σχολής,
Άξιότιμοι εκπρόσωποι των θρησκευτικών, πολιτικών, δικαστικών
καί στρατιωτικών αρχών,
Άγαπητά μέλη της Πανεπιστημιακής κοινότητας,
Άγαπητές καί αγαπητοί προσκεκλημένοι καί προσκεκλημένες,*

Στήν όμορφη καί σεμνή τελετή πού πραγματοποιείται απόψε στό Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου στήν Παλαιά Πόλη της Ρόδου, εύγενική παραχώρηση της Έφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, υποδεχόμαστε στή μεγάλη οικογένεια του Πανεπιστημίου Αιγαίου καί τιμούμε, έναν βαθύτατα καλλιεργημένο καί στοχαστικό, ποιητικό καί όραματικό άνθρωπο. Έναν σεμνό ποιητή-ύμνογράφο της Όρθοδοξίας, τόν Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ. Κύριλλο.

Ἡ τιμή στό πρόσωπό του ἀποδίδεται ταυτόχρονα καί στόν θεσμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πού τίμησε τόν Κύριλλο Κογεράκη, ἐκλέγοντάς τον παμψηφεί ἀπό τή Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2004, ὡς Μητροπολίτη Ρόδου.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τό ἡγετικό πνευματικό κέντρο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μέ ἔδρα τήν Κωνσταντινούπολη, ἀντιμετώπισε τήν πρόκληση τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων ἀπό τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Παρά τίς δύσκολες περιστάσεις, κατάφερε τό Πατριαρχεῖο νά ἀντλήσει ἀπό τήν τεράστια συμβολική καί ἠθική του δύναμη καί ὀργάνωση γιά νά προασπίσει τήν ἐνότητα καί τήν καθολικότητα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Φωτισμένοι ιεράρχες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως ὁ Μητροπολίτης Ρόδου κ.κ. Κύριλλος, διατυπώνουν τήν ἰσχυρή πεποίθησή τους, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία, ὡς αὐθεντική ἔκφραση καί διερμηνευση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τῶν οἰκουμενικῶν ἠθικῶν ἀξιῶν τῆς ἰσότητας καί τῆς δικαιοσύνης, βρίσκεται ἐπὶ τῆς οὐσίας ἐγγύτερα στόν Διαφωτισμό καί τά πανανθρώπινα ἰδεώδη, παρά στόν ἐθνικισμό καί τίς δικές του ἰδεολογίες τῆς μερικότητας καί τῆς ἀποκλειστικότητας.

Προφανῶς τό Τμήμα μας ἀποδίδει τιμή καί στήν προσωπικότητα τοῦ ἴδιου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τοῦ μακροβιότερου Πατριάρχου τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ τήν Ἐκκλησία σέ ἥρεμα λιμάνια ξεπερνώντας κρίσεις καί φουρτοῦνες τῆς σύγχρονης ἱστορίας, διαχειριζόμενος μέ σοφία τήν παγκόσμια Ὁρθοδοξία.

Δημιουργοῦμε μιά σημαντική γέφυρα ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας μέ τό Πατριαρχεῖο ἐνισχύοντας τήν ἐξωστρέφεια τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν: Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις καί τόν ρόλο πού διαδραματίζει ὡς φορέας ἀλληλοκατανόησης μεταξύ λαῶν καί πολιτισμῶν στό νησί τῆς Ρόδου πού ἦταν πάντα ἓνα μεγάλο σταυροδρόμι πολιτισμῶν στή Μεσόγειο πού μᾶς ἐνώνει.

Ἡ ἀναγόρευση τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου σέ Ἐπιτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματός μας εἶναι μιά σχέση ἀμφίδρομη, ἀφοῦ ὁ τιμώμενος ὄχι μόνο λαμβάνει ἀλλά καί ἀποδίδει τιμή στό Τμήμα καί στό Πανεπιστήμιο μέ τήν ἀποδοχή τῆς πρότασής μας.

Ἐκ μέρους τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ Τμήματός μου, Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Ρόδου, σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν ἀποδοχή τῆς πρότασής μας. Πάντα Ἄξιος!

**Παρουσίαση τῆς προσωπικότητας
καί τοῦ ἔργου τοῦ τιμωμένου
ἀπό τόν Καθηγητὴ Ἑμμανουήλ Ἰ. Στεφανάκη**

Σεβασμιώτατε τιμώμενε Μητροπολίτα Ρόδου κ.κ. Κύριλλε,

Καλῶς ὀρίσατε στό Πανεπιστήμιο Αἰγαίου καί στό Παλάτι τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου, εὐγενική παραχώρηση τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου γιά τήν ἀποψινὴ μας τελετή.

*Ἀξιότιμες προσκεκλημένες, ἀξιότιμοι προσκεκλημένοι,
Κυρίες καί κύριοι.*

Ἔχουμε τὴ μεγάλη χαρά καί τὴν ἐξαιρετὴ τιμὴ νὰ φιλοξενοῦμε ἀπόψε μία ἐξέχουσα καί πεφωτισμένη ἐκκλησιαστικὴ προσωπικότητα τῆς Ἑλλάδας καί ἓναν διακεκριμένο ἱεράρχη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ. Κύριλλο.

Τὰ πρῶτα χρόνια

Μέ ρίζες ἀπὸ τόν ἱστορικό Καλλικράτη τῶν Σφακίων τῆς Κρήτης καί τὴν ἱστορικὴ βυζαντινὴ οἰκογένεια τῶν Σκορδίληδων, μία

από τις δώδεκα άρχοντικές ισχυρές φεουδαρχικές οίκογένειες μέ καταγωγή από τό Βυζάντιο, τά «δώδεκα άρχοντόπουλα», πού κατά την παράδοση, ήρθαν στην Κρήτη στά τέλη του 10ου ή πιθανότατα του 11ου αιώνος για νά έλέγξουν τόν άπειθαρχο πληθυσμό, ό Κωνσταντίνος Κογεράκης γεννήθηκε στην Κουμάσα Μονοφατισίου Ήρακλείου (σημερινό Δήμο Γόρτυνας), ένα όμορφο μικρό χωριό στις βόρειες ύπώρειες τών Άστερουσίων Όρέων.

Τόπος ένεργειακός, ή Κουμάσα, μέ μεγάλη ιστορία καί ζωή τουλάχιστον από την Πρωτομινωική περίοδο (2800-2100 π.Χ.) όπως μαρτυρούν οί θολωτοί τάφοι καί ένας οικισμός στό ύψωμα Κορακιές, μέ πολλά καί ιδιαίτερα σημαντικά εύρήματα. Μεταξύ αυτών έντυπωσιακά άγγεια μέ σκουρόχρωμη απόχρωση καί τεχνοτροπία πού όνομάστηκε «ρυθμός Κουμάσας», όπως επίσης κι ένα μικροσκοπικό χρυσό κόσμημα, πού παριστάνει καθιστό βάτραχο καί θεωρείται τό άρχαιότερο όλόγλυφο έργο χρυσοχοΐας στην προανακτορική Κρήτη. Άναμφισβήτητα ένα από τά πιό γνωστά κέντρα του προανακτορικού καί παλαιοανακτορικού μινωικού πολιτισμού της Κρήτης, πού όφείλει τή δυναμική του εξέλιξη στην έξαιρετική γεωγραφική του θέση.

Άσφαλώς υπερέφανοι οί Κουμασανοί για τό παρελθόν τους, άδιαμφισβήτητα όμως καί άπόλυτα συνειδητοποιημένα υπερέφανοι για τόν «Κωστή τή Ζουμπουλιάς» (καί του Γιάννη), όπως ακόμη τόν μνημονεύουν, τόν σπουδαγμένο, Θεοφύλακτο καί νυν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ. Κύριλλο.

Τελείωσε τό δημοτικό σχολείο στή γενέτειρά του καί τό γυμνάσιο στή γειτονική κωμόπολη της Βαγιονιάς. Μετακινήθηκε στό Ήρακλειο για νά συνεχίσει τά μαθητικά του χρόνια άποφοιτώντας από τό 4ο Λύκειο Ήρακλείου. Μετά την άποφοίτησή του σπούδασε Θεολογία στό Θεολογικό Τμήμα της Θεολογικής Σχολής του Έθνικού καί Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Άθηνών (1982-1986). Συνέχισε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στή Θεολογική Σχολή του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στόν Τομέα της Λειτουργικής, μέ επιβλέποντα Καθηγητή τόν Ίωάννη Φουντούλη, τις όποιες ολοκλήρωσε υποβάλλοντας μεταπτυχιακή διπλωματική έργασία μέ τίτλο «Τά Λειτουργικά στοιχεία στα έργα του Μεγάλου Βασιλείου».

Στις τάξεις του ιερού Κλήρου έντάχθηκε στις 17 Φεβρουαρίου του 1991 όταν έκάρη Μοναχός στην παλαιάφατο καί ιστορική Ίερά

Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀγκαράθου, από τόν τότε Ἡγούμενό της, μακαριστό Ἀρχιμανδρίτη Γεννάδιο Σταυρουλάκη. Ἀπό τόν γέροντά του, αἰόδιμο Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης Τιμόθεο χειροτονήθηκε Διάκονος τήν 23η Φεβρουαρίου 1991.

Τόν Σεπτέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους (1991), ἀναχώρησε γιά τήν Αὐστρία, ὅπου, μέ ὑποτροφία ἀπό τό αὐστριακό Ἰδρυμα PRO ORIENTE, πού ἐπιδιώκει τήν ἐπαναπροσέγγιση δυτικῆς-Καθολικῆς καί ἀνατολικῆς-Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας, ξεκίνησε σπουδές στήν Καθολική Θεολογία, στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Karl-Franzens τοῦ Γκράτς, ἀπό τήν ὁποία καί ἀποφοίτησε μέ πτυχίο Καθολικῆς Θεολογίας καί Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Εἰδίκευσης (Magisterium) πάλι στή Λειτουργική ὑποβάλλοντας μεταπτυχιακή ἐργασία εἰδίκευσης μέ τίτλο «Συγκριτική Θεώρηση τῶν Λειτουργικῶν Κειμένων τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος Ὁρθοδόξου καί Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Κατά τό διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του ὑπηρέτησε ὡς Ἀρχιδιάκονος τοῦ αἰμνήστου Μητροπολίτου Αὐστρίας Μιχαήλ (Στάικου) καί Γραμματέας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αὐστρίας.

Ἐπιστρέφοντας στήν Κρήτη, χειροτονήθηκε Πρεσβύτερος στήν Ἱερά Μονή Ἀγκαράθου τή 16η Αὐγούστου 1995. Τήν ἴδια ἡμέρα ἔλαβε τό ὀφφίκιο τοῦ Ἀρχιμανδρίτου. Τό ἔτος 2000 ὀνομάστηκε Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Ὑπηρέτησε στήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Κρήτης ὡς Ἱεροκήρυκας (1995-2000), ὡς Ὑπεύθυνος τῆς ἱδρύσεως καί λειτουργίας τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ της καί στή συνέχεια Διευθυντής του (1996-2002) καί Ἐντεταλμένος διαφόρων τμημάτων τοῦ Ἐπικοινωνιακοῦ καί Μορφωτικοῦ Ἰδρύματός της.

Στό τιμόνι τῆς Μητρόπολης Ρόδου

Μητροπολίτης Ρόδου ἐκλέχθηκε παμψηφεί ἀπό τήν Ἀγία καί Ἱερά Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στίς 20 Ἀπριλίου τοῦ 2004. Χειροτονήθηκε στίς 25 τοῦ ἴδιου μηνά (Κυριακή τῶν Μυροφόρων), στήν ἱερά Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή Μονή Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο καί ἐνθρονίστηκε στόν Μητροπολιτικό Ἱερό Ναό Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Ρόδου στίς 5 Ἰουνίου 2004, σέ μία τελετή πού ἔγινε μέ κάθε ἐπισημότητα καί μέ τίς προβλεπόμενες τιμές.

Στήν ἐνθρόνιση παραβρέθηκαν σύσσωμη ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση, ὁ κλῆρος ἀπό Ρόδο καί Κρήτη, ἀλλά καί πολλοί πιστοί πού ἀγκάλιασαν ἀπό τήν πρώτη στιγμή τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη κ.κ. Κύριλλο.

«Τέτοιες στιγμές ἡ Ρόδος εἶχε νά ζήσει γιά πάνω ἀπό δεκαπέντε χρόνια. Ἦταν ἐντυπωσιακή ἡ παρουσία τοῦ Κλήρου ἀπό τό Πατριαρχεῖο, τήν Κρήτη καί τή Δωδεκάνησο, τῶν αἰρετῶν πού ἦρθαν σύσσωμοι ἀπό τόν Νομό Ἡρακλείου, τῶν ἐκπροσώπων τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν καί τῆς κυβέρνησης καί βέβαια τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ πού συνόδευσε τό νέο μας Μητροπολίτη ἀπό τήν Κρήτη ἀλλά καί τῶν Ροδιτῶν πού, μπορεῖ νά ἦταν λιγότεροι, ἀλλά βρίσκονταν ἐκεῖ γιά νά ἀναφωνήσουν τό “Ἄξιος!”» θά γράψει ἡ ἐφημερίδα «Ροδιακή».

Ὁ ἴδιος στόν χειροτονητήριο λόγο του θά πεῖ: «Τήν ἐκλογήν καί ἀνάρρησίν μου εἰς τόν ἱστορικόν Θρόνον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου ἐκλαμβάνω ὡς κίνητρον πρὸς ταπείνωσιν καί ὡς ἀφετηρίαν προσφορᾶς ὀλοκληρωτικῆς ὑπέρ τοῦ ποιμνίου μου καί διακονίας Θεοῦ καί ἀνθρώπων, εἰς συνέχισιν τῆς τετιμημένης ἀρχιερατείας τῶν προκατόχων μου Ἀποστόλου, Τιμοθέου, Σπυρίδωνος καί Ἀποστόλου τῶν Ἀρχιερέων».

Καί πράγματι ἡ παρουσία του στόν Θρόνο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου ἔχει ἀποδεδειγμένα μέχρι σήμερα ἀποτελέσει, τόσο κίνητρον πρὸς ταπείνωσιν, ὅσον ἔχει λειτουργήσει καί ὡς «ἀφετηρία προσφορᾶς ὀλοκληρωτικῆς ὑπέρ τοῦ ποιμνίου». Κατά κοινὴ ὁμολογία σεμνός, ταπεινός καί, κυρίως, χαμηλῶν τόνων, δέν ἀγαπᾷ τήν αὐτοπροβολή ἐνῶ ταυτόχρονα ἀποδεικνύεται ἐξαιρετικά ἀποδοτικός, ὁ Σεβασμιώτατος Ρόδου ἐπιτυγχάνει ὅλα αὐτά πού εἶχε ὑποσχεθεῖ ὑπέρ τοῦ λαοῦ τῆς Ρόδου, ἐνῶ χαίρει μεγάλης ἐκτιμήσεως ἀπό τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Σημειωτέον ὅτι μέχρι σήμερα ἔχει ὑπηρετήσῃ τέσσερις φορές ὡς συνοδικό μέλος τῆς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὡς Μητροπολίτης Ρόδου ἔχει ἔντονη λειτουργική, κηρυκτική καί κοινωνική παρουσία στὰ ὅρια τῆς Ἐπαρχίας του. Ἡ προτεραιότητα τῆς ποιμαντικῆς δίνεται ὅχι σέ ἓνα πλαίσιο ἀκτιβισμοῦ καί προβολῆς, ἀλλὰ κινεῖται σέ ἓνα παραδοσιακὸ πλαίσιο τῆς Ὁρθοδόξου ποιμαντικῆς πού εἶναι ἡ ποιμαντική τοῦ προσώπου.

Προνοιακό έργο

Θά ξεκινήσω από τό προνοιακό του έργου: Ίδρυτής καί Πρόεδρος τοῦ φιλανθρωπικοῦ, μή κερδοσκοπικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ Ίδρύματος Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης καί Πρόνοιας τῆς Μητροπόλεως (<https://www.imr.gr/article/6/idryma-pronoias-kai-koinwnkhs-allhleppyhs>), ἐνός Ίδρύματος πού σκοπό ἔχει τήν παροχή κάθε ὑλικῆς καί πνευματικῆς ὑποστήριξης καί συμπαράστασης πρός κάθε μέλος τῆς κοινωνίας πού κρίνεται, ἀπό τό ἀρμόδιο Διοικητικό Συμβούλιο, ὅτι πραγματικά χρήζει ὅποιασδήποτε βοήθειας στό πλαίσιο τῶν δυνατοτήτων καί δράσεων τοῦ Ίδρύματος. Μέ 24 διακριτοῦς ἄξονες δράσης, ὅπως, ἐνδεικτικά, περίθαλψη ἐνδεδῶν καί ἀπόρων οἰκογενειῶν καί ἀτόμων, ἐνίσχυση πολύτεκνων οἰκογενειῶν, προώθηση τῆς μαθησιακῆς ἐκπαίδευσης, βοήθεια σέ ἄπορους μαθητές, ἱατροφαρμακευτική περίθαλψη καί ἡ παροχή οἰκονομικῆς βοήθειας ἀσθενῶν, πάσης φύσεως στήριξη καί συμπαράσταση ἀτόμων μέ χρόνιες παθήσεις, ἔνδυση, ὑπόδηση καί ἡ παροχή κλινοσκεπασμάτων σέ ἄπορους, διανομή ἐντύπων, εἰκόνων, βιβλίων, δώρων, ρουχισμοῦ, παρασκευῆ καί διανομή γευμάτων σέ μαθητές ὅλων τῶν βαθμίδων, σέ οἰκογένειες, σχολεῖα, φυλακές, στρατιωτικές μονάδες, ἱδρύματα ἀτόμων μέ ἐιδικές ἀνάγκες, νοσοκομεῖα, καταυλισμούς ἀθίγγανων, προσφύγων, οἰκονομικῶν μεταναστῶν, σεισμοπλήκτων καί πλημυροπαθῶν, χορήγηση ὑποτροφιῶν σέ παιδιά ἄπορων οἰκογενειῶν τῆς περιοχῆς καί πολλά ἄλλα...

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου κ.κ. Κύριλλος διατελεῖ ἐπίσης Πρόεδρος τοῦ «Πατριαρχικοῦ Δικτύου γιά τήν Ποιμαντική Διακονία στόν Χῶρο τῆς Ὑγείας», ἐνός δικτύου μέ ἱατρο-κοινωνικό καί ἐπιμορφωτικό χαρακτήρα μέ ἔμφαση στίς ἀνάγκες τῶν ἀσθενῶν, τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντός τους καί γενικότερα ὅλων ὅσοι ὑπηρετοῦν στόν χῶρο τῆς ὑγείας.

Ὡς πρόεδρος τοῦ Δικτύου ὁ Σεβασμιώτατος ἔχει διοργανώσει πέντε μεγάλα διεθνή συνέδρια, ἀπό τό 2008 καί ἀνά τριετία μέχρι σήμερα, στή Ρόδο. Τό τελευταῖο διεξήχθη τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2022 μέ θέμα «Φροντίζοντας γιά τήν ἀνθρωπότητα σήμερα, μεριμνοῦμε γιά τήν ἀνθρωπότητα τοῦ αὐριο», ἐνῶ ἐτοιμάζεται τό 6ο κατά σειρά Συνέδριο, πού θά διεξαχθεῖ πάλι στή Ρόδο τό 2025. Τό Πα-

τριαρχικό Δίκτυο είναι ο μόνος θεσμός του Οικουμενικού Πατριαρχείου που διαχρονικά συγκεντρώνει κληρικούς, έπιστήμονες και επαγγελματίες διεθνώς που διακονούν τόν συνάνθρωπο, δίδοντάς τους τήν εύκαιρία νά ανταλλάσσουν τίς έμπειρίες τους καί νά συζητοϋν τίς δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Τά δέ Συνέδρια που διεξάγονται αποτελοϋν τό ξρειαμα καί τό έφαλτήριο νά βελτιώσουν τή διακονία καί μέριμνα που προσφέρουν στόν συνάνθρωπο.

Πολιτιστικό Έργο

Σημαντικότατο καί τό έργο του στόν τομέα τής Έπικοινωνίας, του Πολιτισμοϋ έν γένει καί τής διά βίου μάθησης, καθώς ο Σεβασμιώτατος Ρόδου είναι Ίδρυτής (ΦΕΚ 1561Β/6-8-2008) καί πρόεδρος του Έπικοινωνιακοϋ καί Μορφωτικοϋ Ίδρύματος τής Ίερās Μητροπόλεως Ρόδου (<https://www.imr.gr/page/45>). Ένα ίδρυμα που περιλαμβάνει 14 ξεχωριστά τμήματα, μέ αντικείμενο τόν πολιτισμό, τήν επιμόρφωση καί τή διά βίου εκπαίδευση.

Ίδιαίτερη μνεία θά κάνω στή μέριμνα του Ίδρύματος για τήν καταγραφή καί τήν προβολή τής Έκκλησιαστικής Κληρονομιάς, καθώς καί για ίδρυση καί λειτουργία Έκκλησιαστικών Μουσείων, Συλλογών καί Έπισκέψιμων Μνημείων, αντικείμενα που άπτονται ενός σημαντικοϋ μέρους τών ένδιαφερόντων τής Κατεύθυνσης Αρχαιολογίας του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών: Αρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνείς Σχέσεις.

Στά προσωπικά του ένδιαφέροντα είναι ή καταγραφή καί ψηφιοποίηση, ή διαφύλαξη καί προβολή τής τοπικής θρησκευτικής κληρονομιάς, ή όποία επιτυγχάνεται μέ τή διαρκή συντήρηση πληθώρας Έκκλησιαστικών μνημείων καί αντικειμένων λατρείας, τήν προβολή τής τοπικής Έκκλησιαστικής ιστορίας καί άγιολογίας καί κυρίως μέ τήν ίδρυση καί λειτουργία Έκκλησιαστικών Μουσείων.

Τά τελευταία χρόνια καί χάρη στίς άοκνες προσπάθειές του έχει άνακαινιστεί μεγάλος άριθμός εκκλησιαστικών μνημείων καί έχει συντηρηθεί μεγάλος άριθμός εικώνων καί ιερών σκευών, ένω παράλληλα έχουν ίδρυθεί έξι εκκλησιαστικά μουσεία στό νησί τής Ρόδου: στή Λίνδο, στήν Ίερά Μονή Παναγίας Τσαμπίκας, στόν Άγ. Γεώργιο Χουρμαλί στή Ρόδο, στήν Ίερά Μονή Ταξιάρχου Μιχαήλ στό

Θάρρι, στην Ίερά Μονή Παναγίας Σκιαδενης, καί στο Άσκληπιείο, ενώ στον προγραμματισμό του Ίδρύματος βρίσκονται ακόμη τὰ μουσεῖα τῆς Παναγίας Καθολικῆς στήν Κρεμαστή, τοῦ Ἀγίου Νικολάου Φουντουκλί, τῆς Ίερᾶς Μονῆς Παναγίας Ὑψενῆς, τῆς Ίερᾶς Μονῆς Ἀγίου Φιλήμονα Ἀρνίθας καί τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στόν Μεσαναγρό, ἕνα σύνολο 11 μουσείων τὰ ὁποῖα θά ἀποτελέσουν κι ἕνα ὁλοκληρωμένο δίκτυο στό νησί. Τό ὑπό ἴδρυση Ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο στήν πόλη τῆς Ρόδου θά ἀποτελέσει κεντρικό περιφερειακό κόμβο τοῦ Δικτύου Χριστιανικῶν Μουσείων καί Ἐπισκέψιμων Μνημείων Ρόδου, πού ἀναπτύσσεται σταδιακά γύρω ἀπό αὐτόν τόν κόμβο καί τό ὁποῖο ἀναδεικνύεται ἀπό τήν ψηφιακή πολιτιστική διαδρομή «Περίπατος στόν Χῶρο καί στόν Χρόνο» (<http://www.lindosmuseum.gr/>).

Καθόλου τυχαία καί σαφῶς συνδεδεμένη μέ τήν παραπάνω δράση τοῦ Ίδρύματος εἶναι καί ἡ εὐθύνη τοῦ Σεβασμιωτάτου ὡς Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς Προσκυνηματικοῦ καί Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θέματος τῆς Δωδεκανήσου. Στήν εὐρύτερη προβολή τῆς Μητροπόλεως Ρόδου ἀλλά καί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θέματος τῆς Δωδεκανήσου ἔχει συμβάλλει ἀκόμη μέ τή διοργάνωση πολλῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συνεδρίων καί διαφόρων Διεκκλησιαστικῶν καί Διορθοδόξων διοργανώσεων, ὅπως ἤδη ἀνέφερα νωρίτερα. Νά θυμίσω τήν πρόσφατη ἡμερίδα (11 Νοεμβρίου 2023), στό πλαίσιο τῶν ἐκδηλώσεων γιά τόν πολιοῦχο τῆς πόλης Κωνσταντῖνο τόν Ὑδραῖο, μέ θέμα «*Θρησκεία καί Πολιτική στόν Ὁρθόδοξο Κόσμο. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί οἱ προκλήσεις τῆς νεωτερικότητας*» καί μέ κομβικό ὁμιλητή τόν ὁμότιμο καθηγητή τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί Ἀκαδημαϊκό Πασχάλη Κιτρομηλίδη.

Ἐκπαιδευτικό Ἔργο

Ἡ Ίερά Μητρόπολη Ρόδου δέν ὑπολείπεται καί σέ ἐκπαιδευτικό ἔργο, ὑποστηρίζοντας ἔμπρακτα τή διά βίου ἐκπαίδευση, καθῶς στό πλαίσιο τοῦ Ἐπικοινωνιακοῦ καί Μορφωτικοῦ Ίδρύματος τῆς Ίερᾶς Μητροπόλεως λειτουργοῦν Μορφωτικό Τμῆμα πού σκοπό ἔχει, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, τήν Ἐπιμόρφωση Στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας, καί

τήν προώθηση τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἑρευνῶν καί τῶν Τεχνῶν· Τμῆμα μελέτης καί ἀντιμετωπίσεως κοινωνικῶν ζητημάτων· Τμῆμα βιβλιοθήκης, βιβλιοπωλείου καί ἐκδόσεων· Σχολή Γονέων, ἐνῶ ὑπό τήν αἰγίδα του λειτουργοῦν καί οἱ ἐνοριακές Σχολές Βυζαντινῆς Μουσικῆς καί Χορωδίας καί ἡ Σχολή Ἀγιογραφίας καί Ἐκκλησιαστικῶν Τεχνῶν.

Συγγραφικό ἔργο

Ἄν καί τό ἄφησα τελευταῖο τό συγγραφικό ἔργο τοῦ Κυρίλλου Κογεράκη, εἶναι ἐξαιρετικά πλούσιο, μέ ιδιαίτερη βαρύτητα στόν τομέα τῆς Ὑμνογραφίας. Τό ὕμνογραφικό του ἔργο ἐκτείνεται σέ περίπου 4.000 σελίδες, μέ ἓνα μεγάλο μέρος του νά ἔχει μεταφραστεῖ καί δημοσιευτεῖ στή ρωσική καί ἐπιμέρους τμήματά του στήν ἀγγλική καί τή γαλλική γλῶσσα.

Ἔχει συντάξει ἑκατοντάδες Ἀσματικές Ἀκολουθίες σέ Ἁγίους καί Ἐκκλησιαστικές Ἑορτές, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὁποῖες ἔχουν δημοσιευτεῖ σέ συλλογικές ἢ ἄλλες ἐπιμέρους ἐκδόσεις, θρησκευτικά περιοδικά καί συλλογικούς τόμους. Μέσα στό γενικό αὐτό πλαίσιο ἀξίζει νά μνημονεύσουμε ἰδιαίτερος τίς τρεῖς μνημειώδεις ἐκδόσεις τῶν Λειμωναρίων Ρόδου, Πάτμου καί Λέσβου, ὅπου συγκεντρώνονται οἱ ἀκολουθίες «ἀπάντων τῶν ἐν Ρόδῳ, Πάτμῳ καί Λέσβῳ διαλαμψάντων καί ἐξαιρέτως τιμωμένων Ἀγίων».

Ἐνδεικτικά ἀναφέρω ἐπίσης καί τό βιβλίο «Ἅγιος Ἀπόστολος Τίτος», στό ὁποῖο ἐκδίδονται ὅλα τά περί τοῦ Ἀποστόλου ὕμνολογικά καί ἀγιολογικά κείμενα καί ἐκεῖνο περί τοῦ Ἱεροεθνομάρτυρος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, μία ἐργασία ἡ ὁποία συγκεντρώνει τό σύνολο τῆς ὕμνογραφίας καί τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων γιά τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη καί ἡ ὁποία θεωρεῖται ἔργο κομβικό, καθώς, χάρη στήν τεκμηρίωσή της συνέβαλε καθοριστικά στήν ἀγιοκατάταξή του μέ πατριαρχική καί συνοδική πράξη. Ἐκατοντάδες ἀκόμη ἀκολουθίες, παρακλητικοί κανόνες καί ἀγιολογικά καί ὕμνολογικά κείμενα ἀπαρτίζουν τό πολύ πλούσιο συγγραφικό του ἔργο. Καθώς στήν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστική καί λατρευτική ζωή οἱ ἀκολουθίες τῶν ἁγίων ἔχουν πρωτεύοντα ρόλο, ἀφοῦ μέσῳ αὐτῶν οἱ πιστοί τιμοῦν τή ζωή καί

τούς αγώνες τους, προσπαθώντας να τους χρησιμοποιήσουν ως πρότυπα και για τη δική τους ζωή, κάθε νέα έκδοση ακολουθιών άποτελεί γεγονός, έκδοτικό και πνευματικό, ύψιστης σημασίας για την πορεία της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τό σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ Σεβασμιωτάτου παρατίθεται ἀναλυτικά στό ἐκτενές ἐργογραφικό του σημείωμα.

Παράλληλα ἐπί σειρά ἐτῶν, ὁ Σεβασμιώτατος ἀρθρογραφεῖ στόν τοπικό τύπο τοῦ Ἡρακλείου καί τῆς Δωδεκανήσου, καθὼς καί σέ πληθώρα ἐκκλησιαστικῶν ἐντύπων, ἔχοντας δημοσιεύσει ἑκατοντάδες ἀκόμη ἄρθρα, ὁμιλίες καί κείμενα πνευματικῆς οἰκοδομῆς, ἐνῶ ἔχει συμμετάσχει μέ εἰσηγήσεις σέ πολλά ἐθνικά καί διεθνή συνέδρια.

Τέλος, ἔχει ἀναπτύξει ἔντονη ἐκδοτική δραστηριότητα ἀφοῦ, πλέον τῶν ἐκδόσεων δικῶν του πονημάτων, ἐπιμελεῖται καί ἐκδίδει ἀπό τό ἔτος 2005 τό Τετραμηνιαῖο περιοδικό τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου «*Η ΟΔΟΣ*», ἐνῶ ἀπό τό 2009 εἶναι ὑπεύθυνος ἐπιμέλειας καί ἐκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «*ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ*», ἐπίσημου Δελτίου τῶν Μητροπόλεων τῆς Δωδεκανήσου, στό ὁποῖο ἀρκετοί ἀπό ἐμᾶς ἔχουμε κατὰ καιρούς ἀρθρογραφήσει.

Δικαίως, λοιπόν, μέ ὅλο αὐτό τό ἔργο πού προανέφερα, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου κ.κ. Κύριλλος Κογεράκης ἔχει χαρακτηριστεῖ ὡς ἓνας «ἀπό τούς λογιότερους Ἱεράρχες τοῦ πάνσεπτου Οἴκουμενικοῦ Θρόνου».

Ἀξιότιμες προσκεκλημένες καί ἀξιότιμοι προσκεκλημένοι,

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τό ἡγετικό πνευματικό κέντρο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μέ ἔδρα τήν Κωνσταντινούπολη, βρίσκεται διαρκῶς ἀντιμέτωπο μέ τίς προκλήσεις τῶν ἀνά τούς αἰῶνες πολιτικῶν ἐξελίξεων προασπίζοντας τήν ἐνότητα καί τήν καθολικότητα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Σήμερα ἀναπτύσσεται μία μεγάλη συζήτηση γιά τή θέση καί τίς προοπτικές τοῦ Πατριαρχείου στόν σύγχρονο κόσμο, στήν ὁποία ἡ συμμετοχή τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου εἶναι διαρκῆς καί καίρια.

Στή συζήτηση αὐτή συμμετέχουν πλέον καί ἀρκετά Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα τῆς Ἑλλάδας. Στό πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ διαλόγου καί τῆς ἐνίσχυσης τῶν σχέσεων του μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τό Τμήμα Περιβάλλοντος τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου

ἀναγόρευσε τόν ἴδιο τόν Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο σέ Ἐπίτιμο Διδάκτορά του ἤδη τό 1994, ἐνῶ δεκάδες Τμήματα ἀρκετῶν ἄλλων ἐλληνικῶν Ἀνώτατων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων ἔχουν ἐπίσης τιμήσει τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη μέ τόν τίτλο τοῦ Ἐπίτιμου Διδάκτορα: ἀπό τή Θεολογική Σχολή τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τό 1990, μέχρι τό Τμήμα Συντήρησης Ἀρχαιοτήτων καί Ἔργων Τέχνης τῆς Σχολῆς Ἐφαρμοσμένων Τεχνῶν καί Πολιτισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Δυτικῆς Ἀττικῆς, τό 2023. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά ἀρκετούς Ἱεράρχες τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐνδεικτικά ἀναφέρω τίς ἀναγορεύσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερωνύμου (Νοέμβριος 2016) καί τοῦ Πάπα καί Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας κ.κ. Θεοδώρου Β΄ (Μάιος 2018) ἀπό τό Τμήμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ. Ἀπό τίς πύ πρόσφατες ἀναγορεύσεις Ἱεραρχῶν, ἀναφέρω καί πάλι ἐνδεικτικά ἐκείνη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κ.κ. Ἐλπιδοφόρου ἀπό τό Τμήμα Ἑλληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης (Μάρτιος 2022) καί ἀπό τό Τμήμα Διοίκησης Ἐπιχειρήσεων τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου στή Χίο (Σεπτέμβριος 2022), τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Χαλκηδόνος κ.κ. Ἐμμανουήλ (Νοέμβριος 2022) καί τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου κ.κ. Ἱερωνύμου (Μάιος 2023) ἀπό τό Τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας καί Θρησκευολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἱερά Μητρόπολη Ρόδου βρίσκεται στήν ἄμεση Κανονική δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἡ πρόταση γιά ἀναγόρευση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Κυρίλλου σέ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματός μας εἶναι μία τιμή πού ἀποδίδεται σέ αὐτόν καί ἀντανακλᾶται στόν θεσμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πού πρῶτο τόν τίμησε, ἐκλέγοντάς τον Μητροπολίτη Ρόδου. Νά σημειωθεῖ, ἄλλωστε, ὅτι εἴμαστε ἡ μόνη Πανεπιστημιακή Σχολή σέ ἐλληνικό ἔδαφος πού ὑπάγεται ἐκκλησιαστικά στήν ἄμεση Κανονική δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δεδομένου ὅτι καί ἡ Κρήτη ἀνήκει μέν στή δικαιοδοσία του, ὑπό τό καθεστώς ὡστόσο τοῦ ἡμιαυτονόμου. Δημιουργεῖται ἔτσι μία σημαντική γέφυρα ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας μέ τό Πατριαρχεῖο ἐνισχύοντας τήν ἐξω-

στρέφεια τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν: Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις καί τόν ρόλο πού αὐτό διαδραματίζει ὡς ἀκαδημαϊκός καί ἐρευνητικός φορέας γιά τήν ἱστορική συνέχεια καί τίς σχέσεις τῶν λαῶν καί τῶν πολιτισμῶν τῆς Μεσογείου.

Γιά ὅλους ἐμᾶς, τόν ροδιακό καί ἐν γένει τόν δωδεκανησιακό λαό καί τήν Ὁρθοδοξία, ὁ Ρόδου Κύριλλος εἶναι καί θά παραμένει ἐς αἰεὶ ὁ πεφωτισμένος ἱεράρχης τῆς Ρόδου. Αὐτόν τόν λόγιον Ἱεράρχη, Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου Καθηγητά Δημήτριε Παπαγεωργίου, Ἀντιπρύτανη Οἰκονομικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου Καθηγητά Ἰωάννη Σεῖμένη, Κοσμήτορα τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν Καθηγητά Λοῖζε Σοφέ, Πρόεδρε τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν: Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις Καθηγητά Σωτήριε Ντάλη, συνάδελφοι, κυρίες καί κύριοι, δεχόμεστε στίς ἀγκάλες τοῦ Τμήματος. Τόν τιμοῦμε ἀπόψε γιά τήν ἐπιστημοσύνη του καί τήν τεράστια συμβολή του στήν Ἐκκλησιαστική Ὑμνολογία καί Ἀγιολογία, τήν ἀνάδειξη τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕλικῆς καί αὐλῆς κληρονομιάς καί ἱστορίας καί τῇ συμβολῇ του στή διά βίου ἐκπαίδευση. Δέν παραβλέπουμε, ὅμως, σέ καμία περίπτωση καί τήν ποιμαντική του, τῇ μεγάλῃ προσφορά του στήν κοινωνία καί τόν ἄνθρωπο, τήν ψυχή, τό πνεῦμα καί τό σῶμα, προσφορά δυναμική, οὐσιαστική καί ἔμπρακτη, μεστή ἀνιδιοτέλειας καί ταπεινοφροσύνης. Ἄς θεωρηθεῖ δέ ἡ ἀποψινή τιμή καί ὡς ἓνα ἐπιπλέον δῶρο πρὸς τόν ἴδιο, ἐπ' ἀφορμῇ, Σεβασμιώτατε, τῆς συμπλήρωσης, σέ μόλις μία ἐβδομάδα ἀπὸ σήμερα, 20 ἐτῶν ἀπὸ τήν ἀνάρρησή σας στόν θρόνο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, θυμίζω στίς 5 Ἰουνίου τοῦ 2004.

Ἐκ μέρους τῆς Διοίκησης τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου καί τοῦ συνόλου τῶν μελῶν τοῦ διδακτικοῦ καί διοικητικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν: Ἀρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις, Σεβασμιώτατε, σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν τιμή πού μᾶς κάνετε ἀποδεχόμενος τήν πρότασή μας. Νά εἴστε πάντα καλά καί πάντα Ἄξιοι!

Ὁμιλία ἀπό τόν Ἐπίτιμο Διδάκτορα
τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν: Ἀρχαιολογία,
Γλωσσολογία, Διεθνεῖς Σχέσεις, τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου,
Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου
κ.κ. Κύριλλο Β'

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος (2016)
ἀπέναντι στίς σύγχρονες προκλήσεις

Ἀξιότιμοι κύριοι,
Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου Δημήτριε Παπαγεωργίου,
Ἀντιπρύτανη τοῦ ἰδίου Πανεπιστημίου Ἰωάννη Σεϊμένη,
Κοσμήτορα τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν Ἀλεβίζε Σοφέ,
Πρόεδρε τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν Σωτήριε Ντάλη,
Ἀγαπητοί προσκεκλημένοι,

Πρό ὀκταετίας, τόν Ἰούνιο τοῦ ἔτους 2016, στήν Ὁρθόδοξη Ἀκαδημία Κρήτης, στό Κολυμπάρι τῶν Χανίων, πραγματοποιήθηκε ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπό τήν Προεδρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, μέ τήν συμμετοχή τῶν δέκα ἀπό τίς δεκατέσσερις Αὐτοκέφαλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες (Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τά Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων, Σερβίας, Ρουμανίας καί οἱ Ἐκκλησίες Κύπρου, Ἑλλάδας, Πολωνίας, Ἀλβανίας καί Τσεχίας-Σλοβακίας). Δέν συμμετεῖχαν στό κομβικό αὐτό γιά τήν Ὁρθοδοξία γεγονός, μέ ἀπόφαση τῆς τελευταίας στιγμῆς καί παρά τήν δέσμευσή τους γιά ὀριστική σύγκληση τῆς Συνόδου, κατά τήν Στ' Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθόδοξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν πού ἔλαβε χώρα στό Σαμπεζύ τῆς Γενεύης, γιά λόγους πού δέν θά ἀναφερθοῦν ἐδῶ, τά Πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας, Ρωσίας, Βουλγαρίας καί Γεωργίας. Παρά ταῦτα ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος προχώρησε στήν σύγκλησέ της σφραγίζοντας οὐσιαστικά μιά μακροχρόνια περίοδο συζητήσεων καί κάνοντας γεγονός τούς περί τοῦ θέματος ἐκκλησιαστικούς ὁρα-

ματισμούς, οί όποίοι, άξίζει νά λεχθεΐ, διήρκεσαν όλόκληρο τόν προηγούμενο είκοστό αιώνα. Ήταν άναμφισβήτητα μιά ιδιαίτερα δύσκολη αλλά καί κοινή πορεία μεταξύ τών κατά τόπους Αυτόκεφάλων Έκκλησιών, άπό τόν χρόνο έναρξης τών έπισήμων σχεδίων σύγκλησης τής Συνόδου αλλά, λαμβάνοντας υπόψη τίς καθ' όλό αυτό τό διάστημα έξελίξεις τής παγκόσμιας πραγματικότητας σέ όλα τά επίπεδα (έπί παραδείγματι γεωπολιτικές έξελίξεις, παγκοσμιοποίηση, ανάπτυξη τής τεχνολογίας καί τίς προκλήσεις πού αύτή έπιφέρει κ.ά.), μπορούμε νά αξιολογήσουμε τήν χρονική στιγμή ως τήν πλέον κατάλληλη.

Άν καί ή ιδέα συγκλήσεως μιās Πανορθόδοξου Συνόδου άνάγεται στίς άρχές περίπου του παρελθόντος αιώνας (Έγκύκλιοι του Οίκουμενικού Πατριαρχείου του 1902, 1904 καί 1920, Πανορθόδοξο Συνέδριο τής Κωνσταντινουπόλεως του 1923, Διορθόδοξος Προκαταρκτική Έπιτροπή στην Ήρά Μονή Βατοπαιδίου τό 1930), ή μεθοδική προετοιμασία της άρχισε στην πόλη μας μέ τήν Α' Πανορθόδοξη Διάσκεψη τό έτος 1961. Σημειωτέον ότι στην Ρόδο πραγματοποιήθηκαν καί οί έπόμενες δύο Πανορθόδοξες Διασκέψεις, ή Β' καί Γ', τά έτη 1963 καί 1964 αντίστοιχα. Αύτός είναι καί ο λόγος γιά τόν όποιο επέλεξα ως θέμα μου τήν Άγία καί Μεγάλη Σύνοδο καί τίς αποφάσεις της σέ σχέση μέ τίς σύγχρονες προκλήσεις. Άν καί ή διεθνής θεολογική βιβλιογραφία βρίθει άναφορών, όσον άφορά τήν συμβολή τής Ρόδου στην προετοιμασία τής Συνόδου, ή χρονική απόσταση πού μεσολάβησε μέχρι σήμερα είναι δεδομένο ότι καλλιεργεί τήν λήθη καί θεωρούμε ύποχρέωση νά επαναφέρουμε στην μνήμη μας γεγονότα πού άνήκουν καί στην τοπική έκκλησιαστική μας ιστορία, τής έπιτυχοϋς διοργάνωσης τών όποίων πρωταγωνιστές στάθηκαν άνθρωποι πού ύπηρέτησαν άξια αύτόν τόν τόπο καί τόν προέβαλαν καί στό οίκουμενικό έκκλησιαστικό στερέωμα.

Λαμβάνοντας ως άφετηρία συστηματικής καί εργώδους προσπάθειας γιά τήν μελέτη καί έτοιμασία τής θεματολογίας τό έτος συγκλήσεως τής Α' Πανορθόδοξου Διασκέψεως τής Ρόδου (1961) ή Άγία καί Μεγάλη Σύνοδος προετοιμάστηκε επί πενήνταπέντε όλόκληρα χρόνια. Οί τέσσερις Πανορθόδοξες Διασκέψεις, οί τρείς προαναφερθεΐσες τής Ρόδου καί ή Δ' τής Γενεύης (1968) καθόρισαν τόν άρχικό κατά-

λογο τῶν θεμάτων της, τόν ὁποῖο ἐπεξεργάστηκαν οἱ πραγματοποιηθεῖσες στά ἐπόμενα χρόνια Διορθόδοξες Προπαρασκευαστικές Ἐπιτροπές καί οἱ Προσυνοδικές Πανορθόδοξες Διασκέψεις σέ ἑνδεκα συναντήσεις, γιά νά λάβει αὐτός τήν τελική μορφή του μέ τίς ἀποφάσεις τῆς ΣΤ΄ Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθόδοξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε στό Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στό Σαμπεζύ τῆς Γενεύης τόν Ἰανουάριο τοῦ ἔτους 2016 καί ἡ ὁποία στάθηκε καταλυτική, ὅσον ἀφορᾷ τήν ὀριστική ἀπόφαση σύγκλησης. Στό ἐρώτημα γιατί ὑπῆρξε τόσο μεγάλος χρόνος προετοιμασίας ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι τοῦτο ὀφείλεται κυρίως στό πνεῦμα τοῦ ἔθνοφυλετισμοῦ, τῆς κατάστασης δηλαδή ἐκείνης κατά τήν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ὑποκύπτει στόν πειρασμό, ἔστω καί προσωρινά, νά ὑποτάξει τήν καθολικότητά της σέ ἐθνικές σκοπιμότητες καί κρατικές πολιτικές ἐπιδιώξεις, καί τό ὁποῖο παρά τήν καταδίκη του ὡς «ἐθνολατρική φυλετική κακοδοξία», δηλαδή αἵρεση, ἀπό τήν Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1872 δέν ἔπαυσε νά ταλανίζει μέχρι σήμερα σύμπασαν τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί ὑπενθυμίζω τήν προωθούμενη στίς ἡμέρες μας ἀπό τό Πατριαρχεῖο Μόσχας θεωρία τοῦ ρωσικοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τήν «Ὑπερεθνική Ἐκκλησιολογία τῆς Ὁρθοδοξίας» καί ἡ ὁποία ἐργαλειοποιεῖ τήν Ἐκκλησία γιά τήν ἐπίτευξη τῶν στόχων τῆς ρωσικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καί ὀδήγησε ἀκόμα καί στήν σέ ἐξέλιξη σύγκρουση δύο ὁμοδόξων λαῶν.

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, τῆς ὁποίας ὁ σκοπός ἦταν, κατά τήν διατύπωση τοῦ πρωτοστάτου της Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, «νά ἐπιβεβαιώση καί νά ἐνισχύση τήν ἐνότητα τοῦ πληρώματος τῶν πιστῶν· νά διακηρύξη τήν μοναδικότητα τῆς Μιάς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καί νά δώση τήν μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τόν σύγχρονον κόσμον» καί ἡ σημασία καί ἡ σπουδαιότητά της «ἔγκειται κατ' ἐξοχήν εἰς αὐτό τοῦτο τό γεγονός τῆς, χάριτι Θεοῦ, πραγματοποιήσεώς της μετά ἀπό τόσους αἰῶνας, κατά τούς ὁποίους δέν κατέστη τοῦτο δυνατόν», συγκλήθηκε μεταξύ 20 καί 26 Ἰουνίου 2016. Πραγματοποιήθηκε σέ μιά ἐποχή κατά τήν ὁποία στίς κοινωνίες σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο συνυπάρχουν καί ἀγωνίζονται νά κυριαρχήσουν τά ἀντικρουόμενα φαι-

νόμενα της έντονης έκκοσμίκευσης και του θρησκευτικού φανατισμού, παράλληλα με τὰ πολλά προβλήματα ανισότητας, υπερπλουτισμού και διαχειρίσεως τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν, ταυτοτικῶν συγκρούσεων στό ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ καί πλεῖστα ὅσα ζητήματα ἀφορῶντα τίς διανθρώπινες σχέσεις καί τὰ οἰκογενειακά πρότυπα, τήν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί τήν προστασία της, τήν κλιματική ἀλλαγὴ καί τήν ἐν γένει οἰκολογία, τήν ἀνάπτυξη τῆς σύγχρονης τεχνολογίας καί βιοτεχνολογίας σέ σχέση μέ τό ἀνθρώπινο πρόσωπο, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἔναντι τῶν δικαιωματιστῶν κ.ἄ., καί γιά τὰ ὅποια ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά καταθέσει τήν πρότασή της ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀποκαλυφθέντος εὐαγγελικοῦ λόγου καί τῆς διαχρονικῆς παράδοσής της, ὄχι μόνο γιά νά ἐκφράσει τήν διδασκαλία της, τοῦτο εἶναι αὐτονόητο, ἀλλά καί γιά νά μὴν ἀφήσει κενά τὰ ὅποια κατὰ κανόνα ἐπιδιώκουν νά ἀναπληρώσουν θρησκευτικές δοξασίες, διδάγματα ἀνθρώπων καί φονταμενταλιστικές ἀντιλήψεις σέ βάρος τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος ἐξέδωσε ἑξὶ κείμενα-ἀποφάσεις, μετὰ ἀπὸ τροπολογίες, διορθώσεις καί προσθήκες στά ἰσάριθμα

«Σχέδια κειμένων», τὰ ὁποῖα εἶχαν προετοιμαστεῖ τὴν προηγούμενη πεντηκονταετία σέ πανορθόδοξο ἐπίπεδο, ὅπως αὐτές προέκυψαν ἀπὸ τίς γενόμενες προτάσεις καὶ συζητήσεις τῶν Προκαθημένων καὶ τῶν Συνοδικῶν Μελῶν. Κάποια ἀπὸ τὰ κείμενα ἀναφέρονται στὴν διοικητικὴ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ κείμενα περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς καὶ περὶ τοῦ Αὐτονόμου καὶ τοῦ τρόπου ἀνακηρύξεώς του, ἐνῶ κάποια ἄλλα σχετίζονται ἄμεσα μέ τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ζητήματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὅπως ἐκεῖνα περὶ τῆς Νηστείας καὶ τοῦ Γάμου. Ἐξέδωσε ἐπίσης δύο ἀκόμα κείμενα καὶ αὐτὰ εἶναι ἡ «Ἐγκύκλιος τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» καὶ τό «Μήνυμα τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» τό ὁποῖο ἀπευθύνεται «Πρὸς τόν Ὁρθόδοξο λαό καὶ κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως», τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν κείμενα εὐρύτερης θεματολογίας σέ σχέση μέ τόν ἀποφασισθέντα στὴν Γενεὺη κατάλογο ἑξι θεμάτων καὶ στὰ ὁποῖα ἐπιβεβαιώνεται ἡ ὑπαρξιακὴ διάσταση τοῦ θεολογικοῦ λόγου τῆς Ἐκκλησίας ἐπικαιροποιημένου τὴν δεδομένη ἱστορικὴ στιγμή ὡς πρόταση ζωῆς.

Τὰ ἐπίσημα κείμενα τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, καρπὸς τῆς προερχόμενης ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐμπειρία τῆς κοινῆς εὐχαριστιακῆς σύναξης τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν διαχρονικῆς συνοδικῆς συνείδησης σύνολης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποπνέουν ἀναμφισβήτητα ζωντανό λόγο ἐντυπωσιακοῦ δυναμισμοῦ καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ μετουσιώνει τό παρελθόν σέ παρόν, τό παρόν σέ μέλλον, τό χθές καὶ τό σήμερα σέ αὔριο. Βέβαια δέν εἶναι κείμενα δογματικά, μέ τὴν ἔννοια τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ δόγματος, ἀλλὰ ὡς κείμενα πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν διπλὴ αἰτία τῆς εἰσόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὸν σύγχρονο κόσμο καὶ τῆς ὑπόστασής της σέ ἓνα πλαίσιο παγκοσμιοποίησης, ἀνταποκρίνονται στὴν ἔναντι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὀφειλὴ της νὰ καταθέτει ὑπεύθυνο, ἀξιόπιστο καὶ εἰλικρινῆ λόγο γιὰ νὰ ἐπανευαγγελισθεῖ τό πλήρωμα τῶν πιστῶν της πού ζεῖ στὶς σύγχρονες ἐκκοσμικευμένες κοινωνίες, ἀλλὰ καὶ νὰ πληροφορήσει κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως, ἀναλαμβάνοντας μέ αὐτόν τὸν τρόπο ἐνεργὸ συμμετοχὴ στό σύγχρονο γίνεσθαι καὶ ἀποφασιστικὴ δράση μέσα στὸν κόσμο.

Ἡ λεπτομερὴς ἀναφορὰ στό περιεχόμενο τῶν παραπάνω κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀρκούντως ἔχουν μελετηθεῖ καὶ μελετοῦνται ὅσον ἀφορᾷ τὴν θεολογία τους, τὴν συνεισφορά τους στὸν σύγχρονο κοινωνικό διάλογο, στήν σημασία καὶ τὴν ἐν γένει προσφορά τους, ἐκφεύγουν τῶν ὁρίων τῆς σέ ἐξέλιξη ὁμιλίας μας. Ἀναγκαστικά θὰ ἐπιλέξουμε τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἄπτονται σύγχρονων προκλήσεων, ἀπαντοῦν σέ ζητήματα καὶ προβλήματα εὐρύτερα σήμερα συζητούμενα, ἀνοίγοντας παράλληλα εὐρύ διάλογο, ὅπως στήν πράξη συμβαίνει, μέ τίς ἐτερόδοξες Ἐκκλησίες καὶ τίς ἄλλες θρησκείες, τόν πολιτικό καὶ ἐπιστημονικό κόσμος, τίς διαφορες ὀργανώσεις καὶ τὴν κοινωνία εὐρύτερα.

Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος στά κείμενά της χρησιμοποίησε πολλές φορές τὴν φράση «λειτουργία μετὰ τὴν Λειτουργία». Μέ τόν ὅρο αὐτόν ἐκφράζεται μέ συνθηματικό τρόπο ἡ ἀναγκαιότητα ἐξόδου τῆς Ἐκκλησίας στήν κοινωνία καὶ ἡ κοινωνική προσφορά σέ ὅσους ἔχουν ἀνάγκη, ὥστε τὸ ἐκκλησιαστικό βίωμα νά ἐκφρασθεῖ σέ κοινωνικό, πολιτικό καὶ οἰκονομικό ἐπίπεδο καὶ νά καταλήξει σέ δράση ἐπὶ τῶν φλεγόντων θεμάτων τῆς σήμερον, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἡ οἰκολογία καὶ ἡ βιοηθική. Μέσα σέ μιὰ ἐκκοσμικευμένη κοινωνία, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ ἀτομισμού καὶ ταλανίζεται ἀπὸ ἀκραίες τάσεις αὐτονόμησης τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικό γεγονός ἀρνεῖται τὴν παρεξηγημένη, αὐθαίρετη καὶ καταχρηστική ταύτισή της μέ τόν συντηρητισμό, τόν ὁποῖο χαρακτηρίζει ὡς «ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ» καὶ «ἐναντι τοῦ συγχρόνου ἀνθρωποθεοῦ προβάλλει τόν “Θεάνθρωπον” ὡς ἔσχατον μέτρον τῶν πάντων».

Στὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ συγκαταλέγεται καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας, μέ τὴν ὁποία ἀλλάζει ριζικά καὶ μέ ἀλματώδεις ρυθμούς ἡ ζωὴ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος ἀναγνωρίζει μέ ἐκφραστική σαφήνεια τὴν ἀναγκαιότητα καὶ χρησιμότητα τῆς πρὸς ὄφελος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας του ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ἐπισημαίνει ὅτι ἀντίκειται στήν κηδεμονία τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναζήτησης καὶ δέν λαμβάνει θέση σέ κάθε ἐπιστημονικό ἐρώτημα, ἀπαιτεῖ ὁμως διάκριση γιὰ νά ἀποφευχθεῖ ὁ κίνδυνος χειραγώγησης τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας

καί τῆς χρήσης τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀπλοῦ μέσου, δεδομένου ὅτι ἡ ἠθική βούληση τοῦ ἀνθρώπου δέν κινητοποιεῖται ἀπό τήν ἐπιστημονική γνῶση. Τονίζει ὅτι «ἡ ἀπάντησις εἰς τά σοβαρά ὑπαρξιακά καί ἠθικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί εἰς τό αἰώνιον νόημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καί τοῦ κόσμου, δέν εἶναι δυνατόν νά δοθῇ χωρίς μίαν πνευματικήν προσέγγισιν». Ἀπέναντι στήν ἀνεξέλεγκτη χρήση τῆς Βιολογίας, τῆς Γενετικῆς καί τῆς Νευροφυσιολογίας τοῦ ἐγκεφάλου καί τόν κίνδυνο μετατροπῆς τοῦ ἀνθρώπου σέ βιολογική μηχανή, σέ μιά ἀπρόσωπη κοινωνική μονάδα ἢ σέ μιά συσκευή ἐλεγχόμενης σκέψης, προβάλλει τήν ιερότητα τῆς ζωῆς καί τή μοναδικότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Διακηρύσσει ὅτι ἡ Ἐκκλησία «ἀντιστέκεται εἰς πᾶσαν προσπάθειαν ἀντικειμενοποίησης τοῦ ἀνθρώπου, μετατροπῆς του εἰς μετρήσιμον μέγεθος» καί ὅτι ἡ Βιοηθική ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου στηρίζεται ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ μῆ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου μόνο ἀπό τά γονίδιά του. Ἀπέναντι στίς θύραθεν αὐτόνομες καί συρρικνωτικές ἀνθρωπολογικές θεωρήσεις προβάλλει τήν «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ βιβλική διδασκαλία δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καί διά τῆς ἀνθρωπολογίας καί πνευματικῆς ἐμπειρίας της συμβάλλει στόν ἐμπλουτισμό τῆς φιλοσοφικῆς καί ἐπιστημονικῆς συζήτησης τῶν βιοηθικῶν θεμάτων.

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος στάθηκε ἄφοβα ἐνώπιον τοῦ πολυσύνθετου φαινομένου τῆς παγκοσμιοποίησης, ἡ ὁποία, κατά τήν κρίση της «ἐπιβάλλεται ἀθορύβως καί ἐξαπλοῦται ραγδαίως» μέ ἀποτέλεσμα νά προκαλεῖ ἰσχυροῦς κλυδωνισμούς στήν οἰκονομία καί τήν κοινωνία σέ παγκόσμια κλίμακα. Ἡ ἐπιβολή της ἔχει δημιουργήσει νέες μορφές ἐκμετάλλευσης καί κοινωνικῆς ἀδικίας, ἔχει σχεδιάσει τήν σταδιακή ἐξουδετέρωση τῶν διαφόρων παραδόσεων καί ἔχει ὁδηγήσει στήν ἀποδυνάμωση ἢ τήν τελική ἀποδόμηση τῶν κοινωνικῶν κατακτήσεων, ὑπό τό πρόσχημα τῆς ἀναδιάρθρωσης τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας, μέ συνέπειες νά διευρύνεται τό χάσμα μεταξύ πλουσίων καί φτωχῶν, νά δυναμιτίζεται ἡ κοινωνική συνοχή καί νά δημιουργοῦνται νέες ἐστίες γεωπολιτικῶν ἐνστάσεων. Ἐναντι τῆς ἰσοπεδωτικῆς καί ἀπρόσωπης ὁμογενοποίησης, τήν ὁποία ἐκείνη προωθεῖ, ἀλλά καί τῶν ἀκροτήτων τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, εἰσηγεῖται τήν προστασία τῆς ταυτότητας τῶν λαῶν καί τήν ἐνί-

σχυση τῆς ἐντοπιότητας προβάλλοντας ὡς ὑπόδειγμα «τὴν ἀρθρω-
τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσοτιμίας τῶν κατὰ
τόπους Ἐκκλησιῶν». Στὴν αὐτονόμηση τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τίς ζω-
τικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς μετατροπῆς τῆς σέ αὐτοσκο-
πὸ «προτείνει μίαν βιώσιμον οἰκονομίαν, τεθεμελιωμένην εἰς τὰς
ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου» καὶ ἀπορρίπτει τὴν σύνδεση τῆς προόδου
ἀποκλειστικά μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ σέ βάρος τῶν
πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀξιῶν.

Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος, ἂν καὶ χαρακτηρίζει τὴν μαρτυρία
τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κόσμον πολιτική «ὡς μέριμναν διὰ τὸν
ἄνθρωπον καὶ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν του» ὑπενθυμίζει ὅτι αὐτὴ
(ἡ Ἐκκλησία) δὲν ἀναμιγνύεται στὴν πολιτική κατὰ τὴ στενὴ σημα-
σία τοῦ ὅρου, πιστὴ στὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ «*Τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ
Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*». Παραμένοντας ἀμέτοχη καὶ ἔξω
ἀπὸ πολιτικά παιχνίδια τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἐποικοδομητικῆς συνερ-
γασίας σέ καθαρὰ διακριτοὺς ρόλους μὲ τὸ κοσμικὸ κράτος δικαίου
στό νέο πλαίσιο τῶν διεθνῶν σχέσεων, σέ σχέση συναλληλίας, γιὰ
νά διασώζεται ἡ ἰδιοπροσωπία Ἐκκλησίας καὶ κράτους καὶ νά δια-
σφαλίζεται ἡ εἰλικρινὴς συνεργασία τους μὲ μοναδικό σκοπὸ τὴν
προστασία τῆς μοναδικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν διασφάλιση
τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.
Καταφάσκοντας τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὰ ὁποῖα βρίσκονται
σήμερα στὸ κέντρο τῆς πολιτικῆς ὡς ἀπάντηση «εἰς τὰς συγχρόνους
κρίσεις καὶ ἀνατροπὰς καὶ διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ
ἀτόμου» διερμηνεῦει ὅτι ἡ προσέγγισή τους ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκ-
κλησία ἐπικεντρώνεται στὸν κίνδυνο τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα νά
ἐκπέσουν σέ ἀτομοκεντρισμό καὶ δικαιωματισμό καὶ τονίζει ὅτι μιὰ
τέτοιου εἶδους ἐκτροπὴ λειτουργεῖ σέ βάρος «τοῦ κοινοτικοῦ περιε-
χομένου τῆς ἐλευθερίας» γιατί αὐθαίρετα μετατρέπει τὰ ἀνθρώπινα
δικαιώματα σέ εὐδαιμονιστικές διεκδικήσεις, ταυτίζει τὴν ἐλευθερία
μὲ τὴν ἀσυδοσία τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν ἀνάγει σέ «οἰκουμενικὴ ἀξία»,
μὲ ἀποτέλεσμα νά ὑποσκάπτονται τὰ θεμέλια τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν,
τῆς οἰκογένειας, τοῦ ἔθνους, καὶ νά ἀπειλοῦνται θεμελιώδεις ἠθικές
ἀξίες. Ἀντιπροτείνει τὴν ὀρθόδοξη κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ
ὁποία ἀντιτίθεται τόσο στὴν ἀλαζονικὴ ἀποθέωση τοῦ ἀτόμου καὶ

τῶν δικαιωμάτων του, ὅσο καί στήν προσβολή καί καταρράκωση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου στίς σύγχρονες γιγαντιαίες οἰκονομικές, κοινωνικές, πολιτικές καί ἐπικοινωνιακές δομές. Ὡς θεμελιῶδες δέ ἀνθρώπινο δικαίωμα προσδιορίζει τήν προστασία τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας σέ ὅλες τίς προοπτικές της, δηλαδή ἐλευθερία συνειδήσεως, πίστεως, λατρείας, ἀτομικῶν καί συλλογικῶν ἐκφράσεων θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, δημόσια διδασκαλία τῆς θρησκείας καί προϋποθέσεις λειτουργίας τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων.

Ἡ διακονία τῆς συμφιλίωσης τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ εὐαγγελική ἐντολή (Ματθ. ε', 9). Τό καθῆκον αὐτό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀποτυπώνεται στά κείμενα τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου, ἐπικεντρώνεται καί στό σύγχρονο μεγάλο παγκόσμιο πρόβλημα τῆς θρησκευτικῆς βίας καί τοῦ θρησκευτικοῦ φονταμενταλισμοῦ, ἡ ἔξαρση τοῦ ὁποίου κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες ἀπειλεῖ τήν κοινωνική εὐστάθεια καί τήν εἰρηνική συμβίωση τῶν λαῶν σέ τοπικό καί παγκόσμιο ἐπίπεδο. Στήν ἐποχή μας ὁ θρησκευτικός φονταμενταλισμός, ὁ ὁποῖος συνήθως καλλιεργεῖται γιά νά ἐξυπηρετηθοῦν πολιτικές καί γεωστρατηγικές σκοπιμότητες, ἔχει βρεῖ πρόσφορο ἔδαφος σέ πολλά σημεῖα τοῦ πλανήτη μας καί οἱ ἐκρήξεις του κινδυνεύουν, ἐπί τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς θρησκευτικῆς θεμελιοκρατίας, νά ὀδηγήσουν στήν ἐπικράτηση τῆς ἁποψῆς ὅτι αὐτός ἀνήκει στήν οὐσία τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου. Ὡστόσο, ὅπως ὑπογραμμίζεται ἀπό τήν Σύνοδο, ὁ θρησκευτικός φονταμενταλισμός ἀποτελεῖ ἔκφραση νοσηρῆς θρησκευτικότητας καί εἶναι ξένος πρὸς τήν θρησκεία γιατί «ἐκάστος ἄνθρωπος ἀνεξαρτήτως χρώματος, θρησκείας, φυλῆς, φύλου, ἐθνικότητος, γλώσσης, ἔχει δημιουργηθεῖ κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ καί ἀπολαμβάνει ἴσα δικαιώματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ». Τίθενται τά ὅρια πρὸς ἀποφυγή κάθε εἵδους φονταμενταλιστικῶν ἐνεργειῶν ἀπό τούς Ὁρθοδόξους μέ τήν διαπίστωση ὅτι «Ὁ ἀληθής Χριστιανός, κατά τό πρότυπον τοῦ σταυρωθέντος Κυρίου, θυσιάζεται καί δέν θυσιάζει, καί διά τόν λόγον αὐτόν εἶναι ὁ αὐστηρότερος κριτής τοῦ ὀποθενδήποτε προερχομένου φονταμενταλισμοῦ». Ὡς ἀντίδοτο ἀπέναντι στόν θρησκευτικό φονταμενταλισμό καί τήν νοσηρή θρησκευτικότητα προβάλλεται ἡ γνωριμία μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τῶν διαφόρων θρησκειῶν καί ἡ δημιουργία κλίματος ἀλληλοεμπιστοσύνης μέσα ἀπό τήν

ἐκπαίδευση στά δημόσια σχολεῖα, τόν ἐπί τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς νηφαλιότητος καί τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ διαθρησκευτικό διάλογο—τόσο τῶν ἐκπροσώπων τῶν θρησκειῶν ὅσο καί τῶν ἀπλῶν πιστῶν—καί τήν συνεργασία τῶν μελῶν τῶν μεγάλων θρησκευμάτων στήν ἀντιμετώπιση τῶν παγκόσμιων προβλημάτων καί γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ ζητουμένου, τό ὁποῖο εἶναι ἡ ἐπικράτηση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης καί ἡ θεραπεία τῶν νοσηρῶν θρησκευτικῶν φαινομένων.

Παράλληλα μέ τήν καταδίκη τοῦ θρησκευτικοῦ φονταμενταλισμοῦ ἡ Σύνοδος καταδίκασε συναφῇ φαινόμενα τῆς σύγχρονης ἀνθρωπιστικῆς κρίσεως ὅπως τήν πολιτική καί πολεμική βία, τήν τρομοκρατία, τά βασανιστήρια, τίς ἐκτελέσεις, τήν ἐκδίωξη καί δολοφονία μελῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, τήν καταστροφή θρησκευτικῶν καί πολιτιστικῶν μνημείων, ἐξέφρασε τήν ἀγωνία της γιά τήν κατάσταση τῶν Χριστιανῶν καί τῶν ὑπολοίπων θρησκευτικῶν μειονοτήτων στήν Μέση Ἀνατολή καί ἀλλαχοῦ, καί στάθηκε ιδιαίτερα στό ὀφειλόμενο σέ πολιτικούς, οἰκονομικούς καί κλιματολογικούς λόγους προσφυγικό καί μεταναστευτικό πρόβλημα, τονίζουσα ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἱστορικοῦ βίου της στάθηκε στό πλευρό «τῶν κοπιῶντων καί πεφορτισμένων», βλέπουσα στό πρόσωπο κάθε ξένου τόν ἴδιο τόν Χριστό σύμφωνα μέ τόν λόγο Του: «ξένος ἤμην, καί συνηγάγετέ με». Ἀπηύθυνε ἔκκληση «πρωτίστως πρός τοὺς δυναμένους νά ἄρουν τάς αἰτίας τῆς δημιουργίας τῆς προσφυγικῆς κρίσεως νά λάβουν τάς δεούσας θετικές ἀποφάσεις» καί κάλεσε, ἀποκλείοντας ρατσιστικά ἰδεολογήματα καί ξενοφοβικές συμπεριφορές «τάς πολιτικές ἀρχάς, τοὺς Ὁρθοδόξους πιστοὺς καί τοὺς λοιποὺς πολίτας τῶν χωρῶν, εἰς τάς ὁποίας κατέφυγον καί καταφεύγουν οἱ πρόσφυγες, νά παράσχουν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν δυνατήν βοήθειαν, ἀκόμη καί ἐκ τοῦ ἰδίου ὑστερήματος».

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, ἀκολουθώντας τίς ἐπιταγές τῶν καιρῶν, δέν ἦταν δυνατόν νά μὴν θίξει τό σύγχρονο καί συνεχῶς ἐπιδεινούμενο φαινόμενο τῆς οἰκολογικῆς κρίσης, τό ὁποῖο οἱ ἀπό τριακονταετίας καί πλέον ἐνέργειες καί οἱ λόγοι τοῦ πρωτεργάτου τῆς Συνόδου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἀνέδειξαν πρωτοποριακά σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Οἱ ρίζες τῆς οἰκολογικῆς κρίσης, ἡ ὁποία συνδέεται μέ τήν κλιματική ἀλλαγὴ καί τήν ὑπερ-

θέρμανση τοῦ πλανήτη, ἐντοπίζονται στό πνευματικό καί ἠθικό πεδίο καί συνδέονται μέ τήν πλεονεξία, τήν ἀπληστία καί τόν ἐγωισμό. Ὁ ὑπερκαταναλωτισμός μέ σκοπό τήν ἄνευ ὄρων καί ὁρίων ἱκανοποίηση τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, ὡς ἀπληστία πού ὁδηγεῖ στήν ἀλόγιστη χρήση τῶν φυσικῶν πόρων, τήν ἐπιβάρυνση τῆς ἀτμόσφαιρας μέ ζημιογόνους ρύπους καί τήν κλιματική ἀλλαγὴ ἐπιφέρει τήν πνευματική πτώχευση τοῦ ἀνθρώπου καί ἀποτελεῖ τήν αἰτία καταστροφῆς τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ὁποία «συνιστᾷ ἁμαρτία ἐναντι τοῦ Δημιουργοῦ τῶν πάντων, τῆς κτιστῆς φύσης καί τῶν ἐμβίων ὄντων». Ἡ παρατηρούμενη ἐπιδείνωσή της καθιστᾷ ἐπιτακτικό τό χρέος τῆς Ἐκκλησίας νά συμβάλλει στήν προστασία τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ δεδομένου ὅτι ἡ ἀποστολή της δέν ἀφορᾷ μόνο τόν ἄνθρωπο ἀλλά ἐπεκτείνεται καί περιλαμβάνει σύμπασαν τήν κτίση. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀπαιτεῖ μετάνοια γιά τίς καταχρήσεις (δηλαδή ἐπαναπροσδιορισμό), ἐγκράτεια καί ἀσκητικό ἥθος, ὡς ἀντίδοτο στόν καταναλωτισμό, μέ ταυτόχρονη καλλιέργεια στόν ἄνθρωπο τῆς συνειδήσεως ὅτι εἶναι «οἰκονόμος», διαχειριστής καί ὄχι κάτοχος τῆς δημιουργίας. Οἱ μελλοντικές γενιές ἔχουν δικαίωμα πάνω στά φυσικά ἀγαθά καί γι' αὐτόν τόν λόγο ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία συμμετέχει στίς διάφορες διεθνεῖς οἰκολογικές προσπάθειες καί ὀρισε τήν 1η Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέρα προσευχῆς γιά τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Ἀπό τά παραπάνω συνάγεται ὅτι ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος ἀπέδειξε μέ τίς ἀποφάσεις της ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δέν μένει ἀπομονωμένη, δεδομένου ὅτι κάθε ἀπομόνωση ἰσοδυναμεῖ μέ ἀποκλεισμό καί ὀπισθοδρόμηση. Σέ μιά ἐποχή, κατά τήν ὁποία τό συνδεόμενο μέ τό φαινόμενο τῆς ἐκκοσμικεύσεως οἰκονομικό μοντέλο τῆς παγκοσμιοποίησης κρίνεται καί ἀμφισβητεῖται, οἱ κοινωνίες ἀναδιπλώνονται σέ συντηρητικές ἐπιλογές καί οἱ γεωπολιτικές ἀναταράξεις καί ἀνακατατάξεις ὁδηγοῦν σέ ποικιλόμορφες ἀνθρωπιστικές καί ἄλλες κρίσεις, ἡ Ἐκκλησία συναντᾶται καί διαλέγεται μέ τόν κόσμο, καί χωρίς νά χάσει τίς ρίζες τῆς ὀρθόδοξης παράδοσής της, ἀπαντᾷ στά προβλήματά του καί ἐκφράζει τό διαχρονικό μήνυμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως μιλώντας στήν δική του γλῶσσα μέ προφητική ἐνόραση γιά τό μέλλον. Παρουσίασε τό περιεχό-

μενο τοῦ λόγου τῆς Ἐκκλησίας παραγωγικά, μέ θεολογική, ἀνθρωπολογική καί κοινωνική προσέγγιση, ὄχι ὡς μία θεωρητική ἢ ἰδεολογική ἐνασχόληση, ἀλλά ὡς μία «ἱστορική εὐαισθησία» καί κατέθεσε προτάσεις ζωῆς γιά ἐπίκαιρα θέματα καί προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τόν ἄνθρωπο καί τήν κοινωνία τοῦ 21ου αἰῶνος.

Κύριε Πρύτανη,

«Ἔδοξεν ὁμοθύμως τῷ Τμήματι» Μεσογειακῶν Σπουδῶν νά ἀποδώσει τιμή στό πρόσωπό μου. Μέ συγκίνηση τήν ἀποδέχομαι ἐκφράζοντας πολλές καί θερμές εὐχαριστίες πρὸς τό Πανεπιστήμιο Αἰγαίου, τήν Σχολή Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν καί τό Τμῆμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν. Εὐχαριστῶ ἐσᾶς προσωπικά, τόν Κοσμήτορα τῆς Σχολῆς κ. Ἀλιβίζο Σοφό, τόν λαβόντα τήν πρωτοβουλία τῆς πρότασης Πρόεδρο τοῦ Τμήματος κ. Σωτήριο Ντάλη καί τά ἀξιότιμα Μέλη τῆς συνελεύσεως τοῦ Τμήματος γιά τήν ἀποδοχή καί τήν τιμητική ψῆφό τους. Ἐπίσης τόν Καθηγητή κ. Ἐμμανουήλ Ἰ. Στεφανάκη γιά τήν παρουσίαση καί τούς καλούς λόγους, καθὼς καί ὅλα τά Μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Προσωπικοῦ τά ὁποῖα ἐκοπίασαν γιά τήν ἀποψινὴ ἐκδήλωση. Ἀπό τήν ἔκφραση τῶν εὐχαριστιῶν δέν μπορῶ νά ἐξαιρέσω τούς ἀγίους Ἀρχιερεῖς, τούς Βουλευτές, τούς ἐκπροσώπους τῶν Ἀρχῶν τοῦ τόπου μας καί ὅλους τούς τιμήσαντάς με ἀπόψε μέ τήν παρουσία τους.

Ἡ ἀναγόρευση καί ἀπόδοση τῆς τιμῆς συμπίπτει μέ τήν συμπλήρωση εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς διακονίας μου στήν Ἱερὰ Μητρόπολη Ρόδου. Ἐπιτρέψτε μου τήν ἀποδοθεῖσα ἀπὸ σᾶς τιμὴ νά τήν καταθέσω μέ τήν σειρά μου στήν Μητέρα Ἐκκλησία, τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καί στό σεπτὸ πρόσωπο τοῦ Πατριάρχου μας κ.κ. Βαρθολομαίου, ἀντιπελαργίζων γιά ὅσα μοῦ προσεφέρθησαν μέ τήν συνείδηση ὅτι ὑπάρχω ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡ Ἐκκλησία.

Η ΕΠΙΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΩΝ

Αριθμ. 6030 (2)

**Απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα
του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών
στον Σεβασμώτατο Μητροπολίτη Ρόδου
Κύριλλο Κογεράκη.**

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Έχοντας υπόψη:

1. Το π.δ. 83/1984 «Ίδρυση Πανεπιστημίου Αιγαίου, Ιονίου Πανεπιστημίου και Πανεπιστημίου Θεσσαλίας» (Α' 31).
2. Την υπό στοιχεία 127425/Ζ1/26.07.2018 διαπιστωτική απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων με θέμα «Διαπιστωτική πράξη εκλογής Πρύτανη και τεσσάρων (4) Αντιπρυτάνεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου» (Υ.Ο.Δ.Δ. 463).
3. Το άρθρο 59 του ν. 5026/2023 (Α' 45) σύμφωνα με το οποίο παρατείνεται η θητεία των πρυτανικών αρχών έως την 30ή.06.2023.
4. Την υπ' αρ. 493/11.01.2023 πράξη της Πρυτάνισσας «Ανασυγκρότηση της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αιγαίου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023» (ΑΔΑ: Ρ6Ρ7469Β7Λ-ΤΜ0).
5. Την υπ' αρ. 24892/05.10.2022 απόφαση της Πρυτάνισσας «Καθορισμός του τομέα ευθύνης κάθε Αντιπρύτανη/ισσας, μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και καθορισμός της σειράς αναπλήρωσης της Πρυτάνισσας και των Αντιπρυτάνεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου» (Υ.Ο.Δ.Δ. 954) (ΑΔΑ: Ψ898469Β7Λ-76Δ).
6. Τα άρθρα 16, 44, 223, 448 και 450 του ν. 4957/2022 «Νέοι Ορίζοντες στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Ενίσχυση της ποιότητας, της λειτουργικότητας και της σύνδεσης των Α.Ε.Ι. με την κοινωνία και λοιπές διατάξεις» (Α' 141) σε συνδυασμό με την απόφαση της υπ' αρ. 26/05.12.2022 συνεδρίασης της Συγκλήτου, θέμα 4.9 «Ρύθμιση, έως την έκδοση του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου κατ' άρθρο 223 του ν. 4957/2022, ειδικότερα θέματα σχετικά με τις συνεδριάσεις των συλλογικών οργάνων διοίκησης, των επιμέρους ακαδημαϊκών μονάδων του Πανεπιστημίου Αιγαίου και κάθε είδους συλλογικών οργάνων και επιτροπών που συγκροτούνται και λειτουργούν για τις ανάγκες του Πανεπιστημίου Αιγαίου και του Ε.Λ.Κ.Ε. Πανεπιστημίου Αιγαίου» (Β' 6656, ΑΔΑ: ΩΑΦΕ469Β7Λ-Ι6Β), και με τις διατάξεις των άρθρων 13 - 15 του ν. 2690/1999 «Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις» (Α' 45).

7. Την παρ. 3 και την περ. ιδ΄ της παρ. 2 του άρθρου 223, της περ. κ΄ της παρ. 4 του άρθρου 16 και της περ. ιη΄ της παρ. 1 του άρθρου 30 του ν. 4957/2022.

8. Την εισήγηση της υπ΄ αρ. 8/ (έκτακτη) 01.12.2022 συνεδρίασης της Συνέλευσης του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών και της υπ΄ αρ. 4/24.02.2023/3.1 συνεδρίασης της Κοσμητείας της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών.

9. Το πρακτικό της υπ΄ αρ. 28/28.02.2023 συνεδρίασης της Συγκλήτου, θέμα 5.2. «Απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου Κύριλλο Κογεράκη».

10. Το γεγονός ότι από την απόφαση αυτή δεν προκαλείται δαπάνη σε βάρος του τακτικού προϋπολογισμού ή της κρατικής επιχορήγησης του ιδρύματος, αποφασίζει:

Σύμφωνα με τις ανωτέρω εισηγήσεις της συνέλευσης του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών και της Κοσμητείας της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και απονέμει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου Κύριλλο Κογεράκη.

Η απόφαση αυτή να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Μυτιλήνη, 10 Μαρτίου 2023

Η Πρυτάνισσα

ΧΡΥΣΗ ΒΙΤΣΙΛΑΚΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ,
ΑΡΙΘΜ. 28/28.02.2023

Θέμα 5ο: Διοικητικά

5.2 Απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου Κύριλλο Κογεράκη

Η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αιγαίου αφού έλαβε υπόψη:

- Τις διατάξεις του Π.Δ. 83/1984 (ΦΕΚ 31/20.3.1984, τ. Α') «*Ίδρυση Πανεπιστημίου Αιγαίου, Ιονίου Πανεπιστημίου και Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*» όπως ισχύει,
- Την υπ' αρ. 127425/Ζ1/26.07.2018 διαπιστωτική απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων με θέμα «*Διαπιστωτική πράξη εκλογής Πρύτανη και τεσσάρων (4) Αντιπρυτάνεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου*» (ΦΕΚ 463/17.08.2018 τ. Υ.Ο.Δ.Δ.),
- Την υπ' αριθμ. πρωτ 493/11.01.2023 Πράξη Πρυτάνισσας με θέμα «*Ανασυγκρότηση της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αιγαίου για το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023*» (ΑΔΑ: Ρ6Ρ7469Β7Λ-ΤΜ0),
- Την υπ' αριθμ. πρωτ. 24892/05.10.2022 απόφαση της Πρυτάνισσας με θέμα «*Καθορισμός του τομέα ευθύνης κάθε Αντιπρύτανη/ισσας, μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και καθορισμός της σειράς αναπλήρωσης της Πρυτάνισσας και των Αντιπρυτάνεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου*» (ΦΕΚ 954/13.10.2022 τ. Υ.Ο.Δ.Δ.) (ΑΔΑ: Ψ898469Β7Λ-76Δ),
- Τις διατάξεις των άρθρων 16, 44, 223, 448 και 450 του Ν. 4957/2022 «*Νέοι Ορίζοντες στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Ενίσχυση της ποιότητας, της λειτουργικότητας και της σύνδεσης των Α.Ε.Ι. με την κοινωνία και λοιπές διατάξεις*» (ΦΕΚ 141/21.07.2022, τ. Α') σε συνδυασμό με την απόφαση της υπ' αριθμ. 26/05.12.2022 συνεδρίασης της Συγκλήτου, θέμα 4.9 «*Ρύθμιση, έως την έκδοση του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου κατ' άρθρο 223 του ν. 4957/2022, ειδικότερα θέματα σχετικά με τις συνεδριάσεις των συλλογικών οργάνων διοίκησης, των επιμέρους ακαδημαϊκών μονάδων του Πανεπιστημίου Αιγαίου και κάθε είδους συλλογικών οργάνων και επιτροπών που συγκροτούνται και λειτουργούν για τις ανάγκες του Πανεπιστημίου Αιγαίου και του Ε.Λ.Κ.Ε. Πανεπιστημίου Αιγαίου*» (ΦΕΚ 6656/23.12.2022 τ. Β', ΑΔΑ: ΩΑΦΕ469Β7Λ-

16B), και με τις διατάξεις των άρθρων 13 - 15 του Ν. 2690/1999 «Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 45/09.03.1999, τ. Α΄),

- Τις διατάξεις της περ. κ΄ της παρ. 4 του άρθρου 16 και της περ. ιη΄ της παρ. 1 του άρθρου 30 του Ν. 4957/2022,
- Τις διατάξεις του άρθρου 56 του Π.Δ. 155/2009 «Έγκριση του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου» σε συνδυασμό με τις διατάξεις του εδαφίου α΄ της παρ. 4 του άρθρου 469 του Ν. 4957/2022,
- Την προφορική εισήγηση της Πρυτάνισσας σε συνέχεια των εισηγήσεων της υπ΄ αριθμ. 8/ (έκτακτη) 01.12.2022 συνεδρίασης της Συνέλευσης του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών & της 4/24.02.2023/3.1 συνεδρίασης της Κοσμητείας της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών (επισυνάπτονται),

καθώς και μετά από συζήτηση, ομόφωνα

αποφασίζει

σύμφωνα με τις ανωτέρω εισηγήσεις της συνέλευσης του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών και της Κοσμητείας της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών, οι οποίες επισυνάπτονται στα παρόντα πρακτικά και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος τους, και απονέμει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου Κύριλλο Κογεράκη.

Ακολούθως, εξουσιοδοτείται η Πρυτάνισσα για τις περαιτέρω ενέργειες. Η παρούσα απόφαση κοινοποιείται στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, στη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και στην Κεντρική Διεύθυνση Δημοσίων/Διεθνών Σχέσεων και Δημοσιευμάτων για ενημέρωση.

Η Αναπλ. Προϊσταμένη
Γραμματείας Συγκλήτου

Μαρία Λουζάκη

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

ΤΥΧΗ ΑΓΛΘΗ

ΕΠΕΙΔΗΠΕΡ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΑΛΗ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΝ ΚΥΡΙΑΛΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΓΕΡΑΚΗ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΡΟΔΟΥ

ΕΚ ΚΟΥΜΑΣΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΟΡΜΩΜΕΝΟΝ

ΑΞΙΟΝ ΕΠΕΦΗΝΕ ΤΟΥ ΕΠΙΤΙΜΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ ΕΓΩ,
Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΝΥΝ ΔΕ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΙΣ,
ΧΡΩΜΕΝΟΣ ΤΗ ΔΥΝΑΜΕΙ,
ΗΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΕΙΛΗΦΑ,

ΤΟΝ ΚΥΡΙΑΛΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΓΕΡΑΚΗ
ΕΠΙΤΙΜΟΝ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΝΑΓΟΡΕΥΩ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ
ΤΑ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩ ΤΟΥΤΩ ΔΕΙΩΜΑΤΙ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ
ΑΠΟΝΕΜΩ

ΕΓΓΕΝΕΤΟ ΕΝ ΡΟΔΩ
ΤΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΑΪΟΥ ΕΤΕΙ ΕΒΚΟΣΤΩ ΤΕΤΑΡΤΩ ΚΑΙ ΔΙΣΧΙΛΙΟΣΤΩ

Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΨΗΦΙΣΜΑ

ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ

ΠΡΥΤΑΝΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΣΚΟΥΝΤΟΣ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ
ΕΝ ΤΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΧΟΛΗ
ΑΔΙΒΙΔΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΣΟΦΟΥ ΚΟΣΜΗΤΟΡΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝ ΤΩ ΤΜΗΜΑΤΙ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΠΗΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΑΛΗ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΑΝΑΠΑΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΔΩΞΕΝ ΟΜΟΘΥΜΩΣ ΤΩ ΤΜΗΜΑΤΙ
ΕΠΙΔΗΠΕΡ

Ο ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΓΕΡΑΚΗΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

ΕΚ ΚΟΥΜΑΣΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

ΠΡΟΗΓΑΓΕ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΛΟΓΙΑ

ΕΠΑΙΝΕΣΑΙ ΤΕ ΑΥΤΟΝ
ΚΑΙ

ΕΠΙΤΙΜΟΝ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΑΙ

ΤΟ ΔΕ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΔΕ ΕΙΣ ΜΕΜΒΡΑΝΗΝ ΑΝΑΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΝ
ΑΝΑΓΝΟΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΑΝΕΙΠΟΝΕΦΑ ΕΠΙΔΟΥΝΑΙ ΑΥΤΩ

ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΝ ΡΟΔΩ
ΤΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΑΪΟΥ ΕΤΕΙ ΕΙΚΟΣΤΩ ΤΕΤΑΡΤΩ ΚΑΙ ΔΕΣΧΛΙΟΣΤΩ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΣΠΗΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΑΛΗΣ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΕΠΙΤΙΜΟΝ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ

ΠΡΥΤΑΝΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΣΚΟΥΝΤΟΣ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ
ΕΝ ΤΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΧΟΛΗ
ΑΛΙΒΙΖΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΣΟΦΟΥ ΚΟΣΜΗΤΟΡΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΑΛΗ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΝ ΚΥΡΙΑΛΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΓΕΡΑΚΗ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΡΟΔΟΥ

ΕΚ ΚΟΥΜΑΣΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΟΡΜΩΜΕΝΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΤΙΜΟΥΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΝΕΚΡΙΝΕΝ

ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΝ ΡΟΔΩ
ΤΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΑΪΟΥ ΕΤΕΙ ΕΙΚΟΣΤΩ ΤΕΤΑΡΙΩ ΚΑΙ ΔΙΕΧΛΙΟΣΤΩ

Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ν. ΝΤΑΛΗΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΣΟΦΙΑ - ΜΙΧΑΛΙΤΣΑ Ι. ΧΑΛΚΙΑ

Ἑργογραφία
τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου
κ.κ. Κυρίλλου Β' Κογεράκη

Αὐτοτελεῖς Ἐκδόσεις

- *Κανὼν Παρακλητικὸς τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Κωνσταντίνου τοῦ Ἀλαμάνου Ὁρμήδειας*. Κύπρος, 1994.
- *Ἀσματικά Ἀκολουθία*, ἥτοι βιβλὸς περιέχουσα τριάκοντα καὶ δύο Ἀκολουθίας τῶν ἐν χρήσει Μηναίων, συμπληρωθείσας καὶ ἐπαυξηθείσας, τόμος Α'. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἀγκαράθου, Ἡράκλειον, 2002.
- *Ἅγιος Μύρων Ἐπίσκοπος Κρήτης-Ἀκολουθία καὶ βίος*. Ἐκδοσις ἐνοριακοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Μύρωνος, Ἡράκλειον, 2003.
- *Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Εἰρήνης*. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Εἰρήνης Κρουσῶνος, Ἡράκλειον, 2003.
- *Ἅγιος Μεγαλομάρτυς Νικήτας, Ἀκολουθία καὶ Ἀγιολογικὰ κείμενα*. Ἐκδοσις ἐνοριακοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Εὐγενίου Ἡρακλείου, Ἡράκλειον, 2003.
- *Παναγία ἡ Καμαριανή, Ἀκολουθία καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν*. Ἐκδοσις ἐνοριακοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Παναγίας Καμαριανῆς Ἀλικαρνασσοῦ Ἡρακλείου, Ἡράκλειον, 2003.
- *Ἅγιος Ἀπόστολος Τίτος, Ἀκολουθία καὶ Ἀγιολογικὰ κείμενα*. Ἡράκλειον, 2004.
- *Ἡ Κυρία Παληανή, Ἀκολουθία καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν*. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Παληανῆς, Ἡράκλειον, 2004.
- *Πατμιακὸν Λειμωνάριον, ἥτοι βιβλὸς περιέχουσα τὰς Ἀκολουθίας πάντων τῶν ἐν Πάτμῳ διαλαμψάντων καὶ ἐξαιρέτως τιμωμένων Ἀγίων*. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Ἱερὰ Πάτμος, 2007.

- *Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Πασγιάνου.* Ἔκδοσις Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Τριάδος Πλαγιάς, Λέσβος, 2006.
- *Ἅγιος Ἰωακείμ ὁ Πάνυ, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Ἀκολουθία καὶ Βίος.* Ἔκδοσις Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀθήναι, 2009.
- *Παναγία ἡ Σκιαδενή.* Ρόδος, 2009.
- *Ἅγιος Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Ἀκολουθία καὶ Βίος.* Ἔκδοσις Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀθήναι, 2009.
- *Ἅγιος Γεράσιμος ὁ Παλλαδάς, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Ἀκολουθία καὶ Βίος.* Ἔκδοσις Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀθήναι, 2009.
- *Ἅγιος Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Ἀκολουθία καὶ Βίος.* Ἔκδοσις Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀθήναι, 2010.
- *Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἀκακίου τοῦ ἐν τῇ Κλίμακι.* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Ρόδος, 2010.
- *Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας Παρθενομάρτυρος Λουκίας.* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Ρόδος, 2010.
- *Ροδιακὸν Λειμωνάριον, ἧτοι βίβλος περιέχουσα τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας τῶν ἐν Ρόδῳ Ἁγίων, ὡς καὶ τῶν ἱερῶν Συνάξεων τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐξαιρέτως τιμωμένων Εἰκόνων τῆς Θεομήτορος.* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Ρόδος, 2011.
- *Ἀκολουθία τῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Εἰκόνης τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπονομαζομένης «Κιτρινοπετριτίσεως».* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βουνοῦ Αὐστραλίας, 2012.
- *Ἀκολουθία Παρακλητικοῦ Κανόνος Ὑπεραγίας Θεοτόκου «Παναγίας Σπηλιανῆς».* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου, Ἀθήναι, 2013.
- *Ἀκολουθία τῶν ἐν Ἁγίοις Πατέρων ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας.* Ἀθήναι, 2012.
- *Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν Ὅσιον Σεραφεῖμ τὸν ἐν Σάρωφ.* Ἐκδόσεις «Ἀλήθεια», 2013.
- *Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὴν Παναγίαν Καθολικὴν,* Β΄ ἔκδοσις. Ἀθήναι, 2015.

- *Άκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Γερωντίσεως καὶ τῶν Ὁσίων Πατέρων ἡμῶν Πορφυρίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου καὶ Κυρίλλου τοῦ Φιλεώτου.* Ἔκδοσις ἐνοριακοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀναλήψεως Ρόδου, Ἀθήναι, 2015.
- *Άκολουθαί (Προεόρτιος, Μεθέορτος) τοῦ Ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ.* Ἡράκλειον, 2015.
- *Άκολουθία τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Μάρτυρος Ἰσιδώρου τοῦ ἐν Χίῳ.* Ἔκδοσις ἐνοριακοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Ἰσιδώρου Ρόδου, Ἀθήναι, 2016.
- *Λεσβιακὸν Λειμωνάριον, ἧτοι βίβλος περιέχουσα τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας πάντων τῶν ἐν Λέσβῳ Ἀγίων.* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μυτιλήνης, Ἀθήνα, 2016.
- *Άκολουθία τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου Ἀποστόλου Φιλήμονος.* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Φιλήμονος Ἀρνίθας Ρόδου, Ἀθήναι, 2017.
- *Άκολουθία τῆς Ἀγίας ἐνδόξου Ὁσιομάρτυρος Ἀναστασίας τῆς Ῥωμαίας.* Ἔκδοσις Ἐπικοινωνιακοῦ καὶ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Ἀθήναι, 2017.
- *Ἱερὰ Μονὴ Σκιαδίου (Παναγία Σκιαδενή).* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Σκιαδίου, Ρόδος, 2017.
- *Άκολουθαί τῶν Ἀγίων Πουδεντιανῆς τῆς Παρθενομάρτυρος καὶ Πραξέσης τῆς Παρθένου.* Ἐκδόσεις Νεκτᾶριος Δ. Παναγόπουλος, Ἀθήνα, Ἰούνιος 2018.
- *Άκολουθία τῶν Ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Ἀλυπίου τοῦ Κιονίτου, Στυλιανοῦ τοῦ Παφλαγόνοιο καὶ Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε.* Ἔκδοσις Ἐπικοινωνιακοῦ καὶ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Ἀθήναι, 2018.
- *Άκολουθαί τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἀμφιλοχίου τοῦ ἐν Πάτμῳ.* Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Εὐαγγελισμοῦ Μητρὸς τοῦ Ἁγαπημένου, 2018 καὶ στὸ περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΚΒ΄ (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 2019), σελ. 367-434.
- *Άκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Μυρτιδιωτίσεως, τῆς Ἀγίας Πρωτομάρτυρος Θέκλης καὶ τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πα-*

τρὸς ἡμῶν Κόπριος. Ἔκδοσις Ἑπικοινωνιακοῦ καὶ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Ἀθήναι, 2018.

- Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Γαλακτοτροφούσης καὶ τῆς Ἀγίας ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Μαρίνης, μετὰ Παρακλητικῶν Κανόνων. Ἔκδοσις Ἑνορίας Ἀγίου Νικολάου Παραδεισίου Ρόδου, Ἀθήναι, 2019.
- Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Μάρτυρος Θεοδώρου τοῦ ἐν Πέργῃ τῆς Παμφυλίας. Ἔκδοσις Μητροπολιτικοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Νικολάου Σπετσῶν, 2022.
- Ἀκολουθία τῆς Συνάξεως πάντων τῶν Ἀγίων Ἱατρῶν. Ἔκδοσις Δικτύου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ Διακονία στὸν χῶρο τῆς Ὑγείας, Ἀθήναι, 2022.
- Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὸν Παμμέγιστον Ταξιάρχην Μιχαὴλ τὸν Ρουκουνιώτην. Ἔκδοσις Ἱ. Μητροπόλεως Σύμης, Σύμη, 2022.
- Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ ἐν Ὑψενῇ τῆς Ρόδου. Ἔκδοσις Ἱ. Μονῆς Ὑψενῆς, Ρόδος, 2022.
- Ἀκολουθία τῆς Ἀγίας καὶ πανευφήμου Παρθενομάρτυρος Ἐλικωνίδος, τῆς ἐν Κορίνθῳ ἀθλησάσης. Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Σύμη 2023 καὶ στὸ περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΛΑ΄ (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2023), σελ. 521-549.
- Ἱερὰ Ἀκολουθία καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν τῆς Ὁσίας καὶ θεοφόρου Μητρὸς ἡμῶν Γαβριηλίας τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος. Ἔκδοσις Ἱ. Μητροπόλεως Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπалаίας, 2024.
- Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Χατζῆ, τοῦ ἐκ Φιλαδελφείας. Ἀθήνα, 2024.

Περίληφθέντα σέ ἄλλες ἐκδόσεις

- «Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὴν Ὁσίαν Μητέρα ἡμῶν Μεθοδίαν τὴν ἐν Κιμῳλῳ ἀσκήσασαν», στὸ Βίος καὶ Παράκλησις τῆς Ὁσίας Μεθοδίας, ἐκδόσεις Ὁρθόδοξος Κυψέλη. Θεσσαλονίκη, 1991.
- «Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Ἱερομάρτυρος Λουκιανοῦ, Πρεσβυτέρου τῆς Μεγάλης Ἀντιοχείας», στὸ Ἑμμανουὴλ Δουνδου-

λάκη, *Ὁ Ἱερὸς Ναὸς τοῦ Ἁγίου Λουκιανοῦ στὴ Λούκια Μονοφασίου*. Θεσσαλονίκη, 1999.

- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Ὑπεραγίαν ἡμῶν Θεοτόκον τὴν Ὁδηγήτριαν», στὸ *Παρακλητικοὶ Κανόνες*, Β΄ Τόμος, Ἐκδόσεις Ἀστέρος, 1998, σελ. 31-39.
- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν Ὅσιον καὶ θεοφόρον Πατέρα ἡμῶν Εὐθύμιον τὸν Μέγαν», στὸ *Παρακλητικοὶ Κανόνες*, Β΄ Τόμος, Ἐκδόσεις Ἀστέρος, 1998, σελ. 169-177.
- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν Ὅσιον καὶ θεοφόρον Πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν», στὸ *Παρακλητικοὶ Κανόνες*, Β΄ Τόμος, Ἐκδόσεις Ἀστέρος, 1998, σελ. 225-233.
- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Μαχαριώτισσαν», στὸ *Ανθολογία Ἀσματικῶν Ἀκολουθιῶν*, Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Μαχαριᾶ (Κύπρου), 2001.
- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν Ἅγιον Μεγαλομάρτυρα Γεώργιον», στὸ Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου ὕμνογραφικὰ καὶ ἐγκωμιαστικά*, Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λεμεσοῦ, 2003.
- «Ἀκολουθία καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν τῶν Ἁγίων Νεομαρτύρων Ἀποστόλου, Δημητρίου καὶ Ζαχαρίου τῶν ἐκ Μουλίων τῆς Κρήτης», στὸ Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Τῶν Ἁγίων τριῶν Κρητῶν Νεομαρτύρων τῶν ἐκ Μουλίων Ἀποστόλου, Δημητρίου καὶ Ζαχαρίου, Βίος-Ἀκολουθία-Παρακλητικοὶ Κανόνες*, Ἐκδοσις Ἑνορίας Ἄνω Μουλίων, 2004, σελ. 47-75 καὶ 92-101.
- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Ἁγίαν Μεγαλομάρτυρα καὶ Ἰσαπόστολον Φωτεινὴν τὴν Σαμαρεΐτιδα», στὸ Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον Ἀγία Φωτεινὴ ἢ Σαμαρεΐτις, Ἐκδοσις Ἀναγέννησις. Ἡράκλειον, 2005, σελ. 35-43.
- «Εἰκοσιτέσσαρες Οἴκοι (Χαιρετισμοί) εἰς τὴν Ἁγίαν Μεγαλομάρτυρα καὶ Ἰσαπόστολον Φωτεινὴν τὴν Σαμαρεΐτιδα», στὸ Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον Ἀγία Φωτεινὴ ἢ Σαμαρεΐτις, Ἐκδοσις Ἀναγέννησις. Ἡράκλειον, 2005, σελ. 35-43.
- «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Ἁγίαν Μεγαλομάρτυρα καὶ Ἰσαπόστολον Φωτεινὴν τὴν Σαμαρεΐτιδα καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ φερω-

- νύμφῃ Ἑσυχαστηρίῳ τιμωμένους Ἀγίους, Τιμόθεον τὸν Ἀπόστολον, Κυριακὴν τὴν Παρθενομάρτυρα καὶ Φανούριον τὸν Νεοφανῇ Μεγαλομάρτυρα», στό *Ἱερὸν Ἑσυχαστήριον Ἀγία Φωτεινὴ ἢ Σαμαρεῖτις*, Ἔκδοσις Ἀναγέννησις. Ἡράκλειον, 2005, σελ. 47-55.
- «Ἀκολουθία Πάντων τῶν ἐν Πάτμῳ διαλαμψάντων Ἀγίων», στό *Καθηγουμένου Πάτμου Ἀντίπα, Βίος καὶ Ἀκολουθία τῶν ἐν Πάτμῳ διαλαμψάντων Ἀγίων*. Ἱερά Νῆσος Πάτμος, 2006.
 - «Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὸν Ἅγιον ἑνδοξον Ὁσιομάρτυρα Νεκτάριον τὸν ἐκ Βρυούλων», στό *Νικολάου Κυβερνητάκη-Συνάνη, Ὁ Ἅγιος Ὁσιομάρτυς Νεκτάριος ὁ ἐκ Βρυούλων*, Ἔκδοσις Ἐπικοινωνιακοῦ καὶ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Ἡράκλειον, 2006, σελ. 297-306.
 - «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τοὺς Ὁσιομάρτυρας Ἡσαΐαν καὶ Ἱερεμίαν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πρέβελη», στό Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Κρητικὴ Παρακλητικὴ*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, τόμ. Α', σελ. 465-472.
 - «Κανὼν Παρακλητικὸς ἕτερος εἰς τὸν Ὅσιον Πατέρα ἡμῶν Μεθόδιον τὸν ἐν Νηβρύτῳ», στό Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Κρητικὴ Παρακλητικὴ*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, τόμ. Β', σελ. 484-492.
 - «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Εἰκόνα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης «Μεσοπαντητίσσης»», στό Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Κρητικὴ Παρακλητικὴ*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, τόμ. Γ', σελ. 206-213.
 - «Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν «Ὁρφανήν»», στό Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Κρητικὴ Παρακλητικὴ*, Ἔκδοσις Ἱ. Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, τόμ. Γ', σελ. 237-244.
 - «Ἀκολουθία Ἀγίας Ἀναστασίας Φαρμακολυτρίας», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεύχος Α' (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 2009), σελ. 243-272.
 - «Ἀκολουθία τῆς Ὁσίας Μητρὸς ἡμῶν Εὐανθίας καὶ τῶν Ἀγίων Μαρτύρων Δημητρίου, Εὐανθίας καὶ Δημητριάνου», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεύχος Δ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2010), σελ. 35-72.

- «Κανών Παρακλητικός εις τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Ὑψενήν», στό *Προσκυνητάριον Ἱερᾶς Μονῆς Ὑψενῆς*. Ρόδος, 2011, σελ. 133-141.
- «Κανών Παρακλητικός εις τὸν Ὅσιον καὶ θεοφόρον Πατέρα ἡμῶν Μελέτιον τὸν ἐν Ὑψενῇ», στό *Προσκυνητάριον Ἱερᾶς Μονῆς Ὑψενῆς*. Ρόδος, 2011, σελ. 143-150.
- «Ἀκολουθία τῆς Ὁσίας Μητρὸς ἡμῶν Μελοῦς τῆς ἐν Βουρρίνῃ τῆς Κῶ ἀσκησάσης», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος Ε' (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 2011), σελ. 141-163.
- «Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Προφήτου Ἀμώς», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος Η' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2012), σελ. 213-236.
- «Ἀκολουθία Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Κυπριανοῦ, Ἐπισκόπου Καρθαγένης», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος Ι' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2013), σελ. 77-108.
- «Ἀσματικὴ Ἀκολουθία καὶ Ἐκλογή τῶν Ἀγίων Πατέρων Γερμανοῦ καὶ Διονυσίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, κτιτόρων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης», δημοσιεύτηκε προνοία τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Παύλου στό *Ἱερὰ Ἀκολουθία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης*, ἐν Δράμα, 2013, σελ. 109-155.
- «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Λεάνδρου, Ἐπισκόπου Σεβίλλης», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΙΔ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2015), σελ. 281-509.
- «Ἀκολουθία τῶν Ἀγίων Μαρτύρων Ἐσπέρου καὶ Ζωῆς καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν Κυριακοῦ καὶ Θεοδούλου», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΙΣΤ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2016), σελ. 439-463.
- «Ἀκολουθία Ἀγίου Στεφάνου, βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας καὶ Ἀγίου Ἱεροθέου, πρώτου Ἐπισκόπου καὶ φωτιστοῦ αὐτῆς», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΙΗ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2017), σελ. 375-457.
- «Ἀκολουθία τῆς Ἀγίας καὶ πανευφήμου Παρθενομάρτυρος Κλαυδίας τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας ἀθλησάσης», στό περ. «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΚΓ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2019), σελ. 429-454.

- «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἱερομάρτυρος Ἐλευθερίου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἀθληφόρου Ἀνθίας», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΚΕ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2020), σελ. 497-534.
- «Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας Παρθενομάρτυρος Δωροθέας τῆς ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΚΔ' (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 2021), σελ. 462-492.
- «Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Νεομάρτυρος Νικήτα τοῦ Νισυρίου», στό περιοδικὸν «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τεῦχος ΚΘ' (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2022), σελ. 465-515.
- «Παρακλητικὸς Κανὼν ψαλλόμενος εἰς ἀπειλὴν λοιμικῆς ἀσθενείας», στό Ἰωάννη Λαζαρίδη, *Λοιμικὸν Εὐχολόγιον μετὰ Παρακλητικῶν Κανόνων*. Ἀθήνα, 2022.
- «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου νέου Ἱερομάρτυρος Γρηγορίου, Ἐπισκόπου Μεθώνης», στό *Μεσσηνιακὸ Ἀγιολόγιο-Ἀγιολογικὲς προσεγγίσεις*. Καλαμάτα, 2022, σελ. 219-239.

Δημοσιευθέντα στό «Κρητικὸν Πανάγιον»

- «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ Κουρταλιώτου τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀσκήσαντος» (τόμ. Α', σελ. 33-43).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ Ἐρημίτου» (τόμ. Α', σελ. 47-55).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἀνθίμου τοῦ Νέου Ἀσκητοῦ» (τόμ. Α', σελ. 59-70).
- «Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς “Ἀντιφωνητρίας”» (τόμ. Α', σελ. 73-81).
- «Ἀκολουθία τῆς εὐρέσεως ἐν Μοχῶ τῆς θαυματουργοῦ καὶ ἁγίας Εἰκόνης τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου “τῆς Εὐαγγελιστρίας”» (τόμ. Α', σελ. 151-159).
- «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Φιλίππου Ἐπισκόπου Γορτύνης» (τόμ. Α', σελ. 197-207).

- «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Πινυτοῦ Ἐπισκόπου Κνωσοῦ» (τόμ. Α΄, σελ. 211-219).
- «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀνθίμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Προέδρου Κρήτης τοῦ Ὁμολογητοῦ» (τόμ. Α΄, σελ. 293-304).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου τοῦ Βυζαντίου τοῦ ἐν Πάτμῳ σοφωτάτου Διδασκάλου» (τόμ. Β΄, σελ. 203-214).
- «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων» (τόμ. Β΄, σελ. 267-278).
- «Ἀκολουθία τῆς Ἐπανακομιδῆς τῆς τιμίας Κάρας τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου καὶ Πανευφήμου Ἀποστόλου Τίτου, πρώτου Ἐπισκόπου Κρήτης» (τόμ. Β΄, σελ. 281-293).
- «Ἀκολουθία τῶν Ἀγίων ἐνδόξων Πέντε Κανονικῶν Παρθένων Μαρίας, Μαριάμνης, Μάρθας, Θέκλας καὶ Ἐνναθά» (τόμ. Β΄, σελ. 297-308).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου, Ἐπισκόπου Γορτύνης» (τόμ. Β΄, σελ. 311-324).
- «Ἀκολουθία τῶν Ἀγίων ἐνδόξων Νέων Ἱερομαρτύρων Γερασίμου Κρήτης, Νεοφύτου Κνωσοῦ, Ἰωακείμ Χερρονήσου, Ἱεροθέου Λάμπης, Ζαχαρίου Σητείας, Ἰωακείμ Πέτρας, Γερασίμου Ρεθύμνης, Καλλινίκου Κυδωνίας, Μελχισεδέκ Κισάμου, Καλλινίκου Διοπόλεως καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς ἐν Κρήτῃ μαρτυρησάντων ἐν ἔτεσιν ,αωκά΄- ,αωκβ΄» (τόμ. Β΄, σελ. 327-341).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου τοῦ ἐν Νηβρύτῳ ἀσκήσαντος» (τόμ. Β΄, σελ. 346-358).
- «Ἀκολουθία Πάντων τῶν ἐν Κρήτῃ διαλαμψάντων Ἀγίων» (τόμ. Γ΄, σελ. 3-15).
- «Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Παντανάσσης, τῆς ἐπονομαζομένης “Ὁρφανῆς”» (τόμ. Γ΄, σελ. 19-29).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου νέου Ἱερομάρτυρος Μεθοδίου, Ἐπισκόπου Λάμπης» (τόμ. Γ΄, σελ. 67-77).

- «Ἀκολουθία τῶν Ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Παρθενίου καὶ Εὐμενίου τῶν ἐν Κουδουμᾶ» (τόμ. Γ', σελ. 81-96).
- «Ἀκολουθία τῆς σεβασμίας Εἰκόνης τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπικεκλημένης “Γαλακτοτροφούσης”, τῆς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Ἀγκαράθου τεθησαυρισμένης» (τόμ. Γ', σελ. 155-164).
- «Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς “Ἐλεούσης”» (τόμ. Γ', σελ. 183-192).
- «Ἀκολουθία τῶν Ὁσίων Εὐτυχίου, Εὐτυχιανοῦ καὶ Κασσιανῆς τῶν Αὐταδέλφων» (τόμ. Γ', σελ. 218-229).
- «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρος Ματθαίου τοῦ ἐκ Γερακαρίου Ἀμαρίου καταγομένου καὶ ἐν Ρεθύμνῃ μαρτυρήσαντος» (τόμ. Γ', σελ. 218-229).
- «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως» (τόμ. Γ', σελ. 247-259).

Συμπληρωματικές Ἀκολουθίες στό «Κρητικὸν Πανάγιον»

- «Ἁγίου Ἀνδρέου, Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης» (τόμ. Γ', σελ. 33-47).
- «Ἁγίου Βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ» (τόμ. Γ', σελ. 354-365).

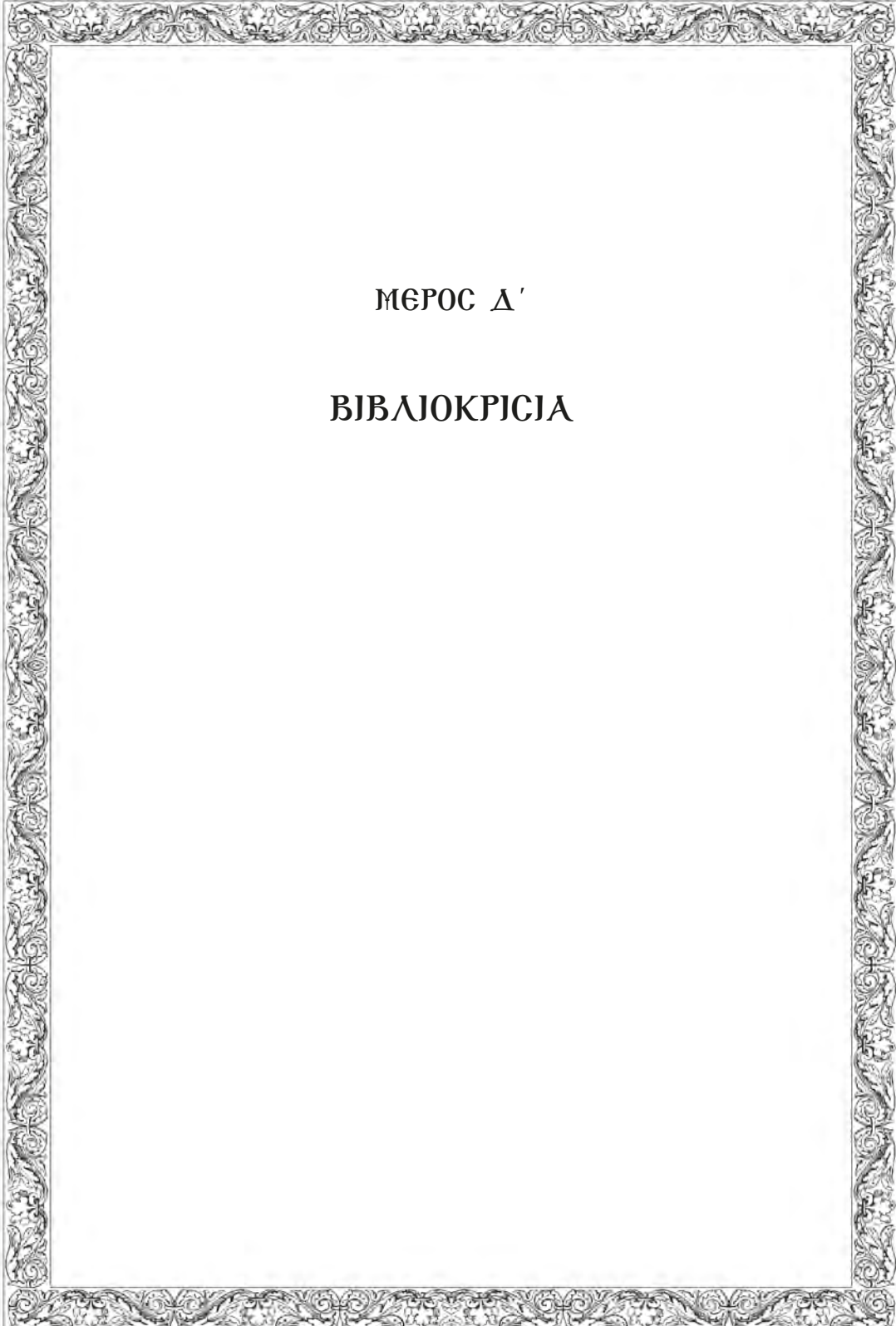
Συμπληρωματικά σέ Ἀκολουθίες τοῦ «Κρητικοῦ Πανάγιου»

- «Ὑπεραγίας Θεοτόκου Παληανῆς, Ἀπολυτίκιον, Μεγαλυνάρια 3» (τόμ. Α', σελ. 140, 147).
- «Ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, Μικρὸς Ἑσπερινός, Δοξαστικὸν Ἑσπερίων, Ἀπολυτίκια 2, Ἐξαποστειλάριον, Μεγαλυνάρια» (τόμ. Α', σελ. 164-177).
- «Ὁσίου Γερασίμου τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ, Προσόμοια 3 καὶ Δοξαστικὸν Ἑσπερίων, Ἰδιόμελα Λιτῆς 3, Ἀπολυτίκιον, Ἰδιόμελον Ν' Ψαλμοῦ, Κανὼν α', Κοντάκιον, Οἶκος, Ἐξαποστειλάρια 2, Μεγαλυνάρια 2» (τόμ. Α', σελ. 237-250).
- «Ὁσίου Ἀνδρονίκου τοῦ Κρητός, Μικρὸς Ἑσπερινός καὶ Ἀπολυτίκιον» (τόμ. Α', σελ. 253-254).

- «Τεσσάρων Νεομαρτύρων, Κανών, Ἐξαποστειλάριον, Μεγαλυνάρια 2» (τόμ. Α΄, σελ. 270-276).
- «Ὁσίου Νίκωνος Μετανοεῖτε, Ἀπολυτίκιον» (τόμ. Α΄, σελ. 311).
- «Ἁγίων Δέκα Μαρτύρων, Ἰδιόμελα Λιτῆς 5, Προεόρτια Καθίσματα 2, Ἐξαποστειλάριον, Μεγαλυνάρια 3» (τόμ. Β΄, σελ. 5-17).
- «Ὁσίου Γεδεών τοῦ Καρακαλλινού, Στιχηρὰ Προσόμοια Ἑσπερίων 3, Δοξαστικὸν Ἀποστίχων, Ἀπολυτίκιον, Ἐξαποστειλάριον, Δοξαστικὸν Αἰνῶν, Μεγαλυνάριον» (τόμ. Β΄, σελ. 22-32).
- «Νικηφόρου Νεομάρτυρος, Προσόμοια Ἑσπερίων 3, Προσόμοια Ἀποστίχων 3, Ἀπολυτίκιον, Κανὼν β΄, Μεσώδια Καθίσματα, Ἐξαποστειλάρια, Προσόμοια Αἰνῶν, Μεγαλυνάριον» (τόμ. Β΄, σελ. 49-60).
- «Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μεσοπαντητήσισης, Μικρὸς Ἑσπερινός, Ἀπολυτίκια 2, Μεγαλυνάριον» (τόμ. Β΄, σελ. 63-72).
- «Ὁσίου Νικολάου τοῦ Στουδίτου, Ἀπολυτίκιον, Κανὼν β΄» (τόμ. Β΄, σελ. 109-114).
- «Νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ ἐξ Ἀλικιανοῦ, Κανὼν β΄» (τόμ. Β΄, σελ. 124-128).
- «Νεομάρτυρος Μανουὴλ τοῦ ἐκ Σφακίων, Μικρὸς Ἑσπερινός, Ἀπολυτίκιον, Κανὼν β΄, Μεγαλυνάρια 2» (τόμ. Β΄, σελ. 133-144).
- «Νεομάρτυρος Μύρωνος ἐξ Ἡρακλείου, Μικρὸς Ἑσπερινός, Ἀπολυτίκιον, Κανὼν β΄, Μεγαλυνάριον» (τόμ. Β΄, σελ. 161-170).
- «Νεομάρτυρος Μαρίας τῆς Μεθυμοπούλας, Κανὼν β΄, Μεσώδιον Κάθισμα, Ἐξαποστειλάριον, Μεγαλυνάριον» (τόμ. Β΄, σελ. 243-249).
- «Ὁσίου Σεργίου τοῦ Μαγίστρου, Ἀπολυτίκιον, Κανὼν β΄» (τόμ. Β΄, σελ. 364-370).
- «Ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθῳ, 3 Προσόμοια καὶ Δοξαστικὸν Ἑσπερίων, α΄ Ἰδιόμελον Λιτῆς, Δοξαστικὸν Ἀποστίχων, Ἀπολυτίκιον, Ἐξαποστειλάριον, Δοξαστικὸν Αἰνῶν, Μεγαλυνάριον» (τόμ. Γ΄, σελ. 51-63).
- «Ὁσίων Γερασίμου καὶ Ἀκακίου τῶν νέων ἀσκητῶν, Κανὼν β΄, Ἐξαποστειλάριον, Μεγαλυνάρια» (τόμ. Γ΄, σελ. 104-109).
- «Ἱερομάρτυρος Πέτρου τοῦ νέου, Ἀπολυτίκιον» (τόμ. Γ΄, σελ. 117).

- «Τεσσάρων Νεομαρτύρων Μελισσουργείου Κισάμου, Ἀπολυτίκιον, Κανὼν β΄» (τόμ. Γ΄, σελ. 131-136).
- «Μύρωνος Ἐπισκόπου Κρήτης, Ἰδιόμελον Λιτῆς, Κανὼν β΄» (τόμ. Γ΄, σελ. 170, 173-179).
- «Μαρτύρων Δώδεκα στρατιωτῶν τῶν ἐκ Κρήτης, 3 Στιχηρά Προσόμοια Ἑσπερίων, Ἀπολυτίκιον» (τόμ. Γ΄, σελ. 196, 199).
- «Νεομαρτύρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου τῶν ἐκ Σφακίων, Μικρὸς Ἑσπερινός, Ἀπολυτίκιον, Μεγαλυνάρια» (τόμ. Γ΄, σελ. 207-208, 210, 214).
- «Ὁσίου Χαραλάμπους τοῦ ἐν Καλυβιανῇ, Κανὼν β΄, Μεγαλυνάρια» (τόμ. Γ΄, σελ. 268-272).

Ἑκατοντάδες ἀκόμη ἄρθρα, Λόγοι, Ὁμιλίες καὶ Εἰσηγήσεις δημοσιευθέντα στὸν ἡμερήσιο καὶ ἐβδομαδιαῖο τύπο τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, σέ θρησκευτικὰ περιοδικὰ καὶ συλλογικούς τόμους.

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern surrounds the central text area.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Βιβλιοκρισία τοῦ κ. Χρήστου Μπαλόγλου

Ἀριστείδης Πανώτης, *Τό Συνοδικόν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας*, τόμ. Γ', τεῦχος γ'. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἐπτάλοφος, 2023, σσ. 581-656.

Μέ τὴν ἔκδοση τοῦ τρίτου τεύχους τοῦ τρίτου τόμου τοῦ ἔργου *Τό Συνοδικόν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας*, ολοκληροῦται ἡ πολυετής, κοπιώδης καὶ συστηματικὴ προσπάθεια τοῦ εὐφήμως γνωστοῦ λογίου, ἐκ Κέας ὀρμωμένου, θεολόγου Ἀριστείδου Πανώτη (1931-2/8/2024), μία προσπάθεια ἡ ὁποία εἶχε ἐκκινήσει τὸ ἔτος 2008.¹ Ὑπενθυμίζομεν ὅτι τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ Γ' τόμου, συγκείμενον ἀπὸ εἴκοσι κεφάλαια ἀναφέρεται στὴν Ἐκκλησία κατὰ τὴν Μικρασιατικὴ «Ἐξοδο» τοῦ 1922-1923 καὶ τὸ δεύτερον τεῦχος τοῦ Γ' τόμου, ἀποτελούμενον ἀπὸ εἴκοσι ἐπίσης κεφάλαια, διερευνᾷ τὴν «Μεταλωζάννεια» δοκιμασία τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως

1. Ἀριστείδης ΠΑΝΩΤΗΣ, *Τό Συνοδικόν. Ἐπίτομη Ἱστορία τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ὡς κληματίδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, τόμ. Α': 50 μ.Χ.-1850. Ἀθήνησι, τύποις Σταμούλη, 2008, 632 σσ. Ἐπὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ βλ. τίς βιβλιοκρισίες τοῦ ἀοιδίμου Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ Εὐαγγέλου ΘΕΟΔΩΡΟΥ (Κυδωνίες 20.4.1921-Ἀθήνα 18.10.2018), ἐν *Θεολογία ΟΘ'* (2)(2008), σσ. 669-674, τοῦ Καθηγητοῦ Λαογραφίας στὸ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιον Θράκης Ἑμμανουὴλ ΒΑΡΒΟΥΝΗ, ἐν *Ἐκκλησία ΠΕ'* (6) (Ἰούνιος 2008), σσ. 459-461. Ἀριστείδης ΠΑΝΩΤΗΣ, *Τό Συνοδικόν. Ἐπίτομη Ἱστορία τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας κυρίως ὡς θυγατρὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, τόμ. Β': 1850-1992, Ἀθήνησι, τύποις Ἐπτάλοφου, 2009, 631 σσ. Ἐπὶ τοῦ ἔργου βλ. τίς βιβλιοκρισίες τοῦ Ἑμμ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, ἐν *Θεολογία Π'* (80)(4)(2009), σσ. 385-388, *Ἐκκλησιαστικός Φάρος* 81(2020), σσ. 335-336, *Παρνασσός* 54(2012), σσ. 395-398. Ἀριστείδης ΠΑΝΩΤΗΣ, *Τό Συνοδικόν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἥτοι Ἐπίτομος Ἱστορία τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας τοῦ εὐσεβοῦς Γένους μας*, τόμ. Γ', τχ. Α', Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἐπτάλοφου, 2018, 287 σσ. Ἐπὶ τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ τρίτου τόμου βλ. τὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ Ἑμμανουὴλ ΒΑΡΒΟΥΝΗ, ἐν *Ἐκκλησιαστικός Φάρος* 89(2018-2019), σσ. 362-363 καὶ τὴν ἀναλυτικώτερα μέ τίς ἐπισημάνσεις βιβλιοκρισίαν τοῦ Χρήστου Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ, ἐν *Βυζαντινός Δόμος* 28(2020), σσ. 845-847. Ἀριστείδης ΠΑΝΩΤΗΣ, *Τό Συνοδικόν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἥτοι Ἐπίτομος Ἱστορία τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας τοῦ εὐσεβοῦς Γένους μας*, τόμ. Γ', τχ. Β', Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἐπτάλοφου, 2021, σσ. 293-575. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου τεύχους τοῦ τρίτου τόμου βλ. τὴν ἀναλυτικὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ Ἑμμανουὴλ ΒΑΡΒΟΥΝΗ, ἐν *Ἐκκλησιαστικός Φάρος* 90(2020-2021), σσ. 639-642 καὶ τὴν βραχεῖα περιγραφὴν τοῦ Χ. Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ, ἐν *Ἀνάλεκτα Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν* 1(2022), 278. Ἐνδιάμεσα εἶχε κυκλοφορηθῇ τὸ ἔργον Ἀριστείδης ΠΑΝΩΤΗΣ, *Ἡ Πατριαρχικὴ Προστασία τῶν «Νέων Χωρῶν» κατὰ τὴ Β' δεκαετία τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα*. Ἀθήνα, ἔκδοση τῆς Ἀδελφότητος Ὁφφικιάλων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Παναγία ἡ Παμμακάριστος», 2014 96 σσ. [τύποις Ἐπτάλοφου]. Ἐπὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ βλ. τὴν ἐκτενεστάτην, ἀναλυτικὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ Χ. Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ, ἐν *Μνημοσύνη* 20 (2014-2015), σσ. 438-448.

(1923-1928). Τό παρόν τρίτον τεύχος, έκδοθέν επί ἀρίστου χάρτου μέ τήν έκδοτική ἐπιμέλεια τοῦ ρέκτου έκδοτικοῦ οἴκου Ἑπτάλοφος, εὐφήμως γνωστοῦ γιά τίς ὑψηλοῦ τεχνικοῦ καί ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου ἐκδόσεις του, ἐξακτινώνεται σέ δέκα κεφάλαια καί φέρει τόν τίτλον «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι». Ὁ συγγραφεύς τοῦ ἔργου, Ἄρχων Ἱερομνήμων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί πρεσβυγενῆς Ἄρχων τῆς Μ.Χ.Ε., ἀρχισυντάκτης τῆς γνωστῆς σέ ὅλη τήν Χριστιανοσύνη δωδεκάτομης *Θρησκευτικῆς καί Ἠθικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας* [τόμοι 1-12, Ἀθήναι, ἐκδόσεις Μαρτίνο, 1962-1968], ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Ὁρθόδοξη Παρουσία* (1965-1968), ἀφιερώνει τό βιβλίον στήν συμπλήρωση πενήντα ἐτῶν ἱερωσύνης τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου (1961-2023).

Ἀκολουθεῖ μονοσέλιδος Πίνακας Περιεχομένων (σελ. 583), ἀπ' ὅπου ἐμφαίνεται ἡ δαψίλεια τοῦ μόχθου τοῦ συγγραφέως, ἔπεται τρισέλιδος Πρόλογος «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι τό στυλωτικό «Ραβδί» τοῦ Γένους» (σσ. 585-587) καί ἔπονται δέκα ἀνισομεγέθη κεφάλαια. Ἰδοῦ οἱ τίτλοι των: 1. «Θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρά τόν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» (Α' Κορ. γ' 11) (σσ. 589-593), 2. Ἡ πίστις τοῦ Πέτρου καί τοῦ Παύλου θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας (σσ. 594-601), 3. «Ἐν Ἐφέσῳ ὡς καί ἐν Ρώμῃ μεγάλα ὀνόματα κεκοίμηνται» (σσ. 602-608), 4. Τό ὄραμα τοῦ Μακεδόνα ἀνδρός «Διαβάς βοήθησον ἡμῖν» (σσ. 609-617), 5. Ἡ μνήμη στήν Βασιλική τῆς Ἐφέσου τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ «Ἠγαπημένου» καί Διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας (σσ. 618-619), 6. Τό Ρωμαϊκό κράτος ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας κατά τό μαρτύριον τοῦ Σμύρνης Πολυκάρπου (σσ. 620-637), ἓνα κεφάλαιο, πού συνιστᾷ, ὅπως γράφει ὁ συγγραφεύς, τήν προφορική του δοκιμασία ἐπὶ τεθείσης ἐργασίας κατά τήν ἀπόκτηση τοῦ πτυχίου καί παρουσιάσθηκε σέ δημοσία συνεδρία, 7. Οἱ «μεταρρυθμίσεις» στήν Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (σσ. 638-640), 8. Ἀπό τήν πολίχνη τοῦ Βυζαντίου στήν Βασιλεύουσα Πόλη (σσ. 641-644), 9. Ἡ Πόλη μέ τήν Ἐκκλησία τῆς πίστεως, τῆς τάξεως καί τῆς συνοχῆς (σσ. 645-648), 10. Ἡ μοναδική συνοδική στερéωση τῆς Δεύτερης Ρώμης στά πρόνομια τῆς «Πρεσβυτέρας» Ρώμης (σσ. 649-657).

Ἐνθαρρυσμένος ὁ συγγραφεύς ἀπό τήν εὐλογη αὐτοεμπιστοσύνη του καί στηριγμένος στά θετικά του προσόντα, ἔλαβε τήν ἀπόφα-

ση νά καταγράψη τό πολύτιμο ύλικό, κατανεμημένο στά ως ἄνω δέκα κεφάλαια.

Μέ ἀκρίβεια ὅσο τό δυνατόν καί δικαιοσύνη ἐξιστορεῖ ὁ συγγραφεύς καί ἀξιολογεῖ τήν ἐξάπλωση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἀπό τήν Ἱερουσαλήμ. Βαρύνοντα ρόλο καί σπουδαῖο πρόσωπο διεδραμάτισαν γιά τήν διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος οἱ «ἐλληνισταί» τῆς Κ.Δ., οἱ ὅποιοι ἐμφανίζονται γιά πρώτη φορά στήν Κ.Δ. στά πλαίσια μιᾶς μικρῆς ἔριδος σχετικῆς μέ τήν φροντίδα τῆς κοινότητος γιά τούς ἐνδεεῖς. Οἱ «ἐλληνισταί» παραπονοῦνται ὅτι «παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν» [Πράξ. στ' 1] καί τό ζήτημα τακτοποιεῖται μέ τήν ἐκλογή τῶν «ἐπτὰ διακόνων», οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνουν τήν μέριμνα τῶν τραπεζῶν καί ἀφήνουν μέ τόν τρόπο αὐτό τούς Δώδεκα ἐλευθέρους νά ἐπιδοθοῦν στήν «διακονία τοῦ λόγου» [Πράξ. στ' 4]. Οἱ «ἐλληνισταί» αὐτοί εἶχαν πολύ σημαντικώτερη ὑπόσταση μέσα στήν ἀρχική χριστιανική κοινότητα, ἀπό ἐκείνη πού ἀρχικά νομιζόταν. Τό γεγονός, ὅτι ὅλα τά ὀνόματα τῶν «ἐπτὰ διακόνων» εἶναι ἑλληνικά, Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενάς, Νικόλαος, «προσήλυτον Ἀντιοχέα» [Πράξ. στ' 5], ἀναδεικνύει ὅτι πρόκειται γιά τήν παρουσία μιᾶς ἀξιόλογης ὁμάδος ἑλληνοφώνων στήν πρώτη χριστιανική κοινότητα Ἱεροσολύμων. Τοῦτο ὑποδηλώνει ὅτι οἱ «ἐπτὰ διάκονοι» συγκροτοῦν μία ἡγέτιδα ὁμάδα, συμπαγή, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ὄχι κάτω ἀπό τούς Δώδεκα, ἀλλά κινεῖται παράλληλα μέ αὐτούς². Ἐκ τῶν «ἐπτὰ διακόνων» ξεχωρίζουν καί διακρίνονται δύο ὀνόματα, πρῶτον, ὁ Στέφανος, καί δεύτερον, ὁ Φίλιππος.

Ὁ Στέφανος διαδραματίζει σπουδαῖον πρόσωπον στόν ἀρχέγονο Χριστιανισμό³. Στήν ὁμιλία του, ὅπως παραδίδεται [Πράξ. ζ' 4-53], διαφαίνεται μία συγκροτημένη καί ἰδιάζουσα θεολογική σκέψη, τῆς

2. Ἰωάννου Δ. ΖΗΖΙΟΥΛΑ (ἀποθανόντος †2.2.2023 ὡς Μητροπολίτου Γέροντος Περγάμου) «Ἑλληνισμός καί Χριστιανισμός κατά τούς τρεῖς πρώτους αἰῶνας», ἐν *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. Στ' «Ἑλληνισμός καί Ρώμη (30 π.Χ.-324 μ.Χ.)», Ἀθήναι, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν ΑΕ, 1976, σσ. 519-559, ἐδῶ σελ. 528.

3. Πβ. τήν ἀνάλυση τοῦ Μητροπολίτου Μάνης ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Γ' «Ἡ Διακονία στήν Ἐκκλησία», ἐν *Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κανονάριον-Ἐπετηρίς*. Ἀθήναι, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἔτος Ἑκατοστόν Πρῶτον 2024, σσ. 5-18. Τό ἔτος 2024 εἶναι ἀφιερωμένο ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος στήν ἐπέτειο συμπληρώσεως 1900 ἐτῶν ἀπό τοῦ ἔτους τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πρωτομάρτυρος καί ἀρχidiaκόνου Στεφάνου.

όποιας κύριος μοχλός είναι ή καταδίκη της λατρείας του Ναού των Ιεροσολύμων μέ τό επιχείρημα ότι «ὁ ὕψιστος οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ» [Πράξ. ζ' 48]. Ἡ ριζοσπαστική αὐτή πρόταση τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπό τήν τυπολατρεία –καί τῆς ἀποσπάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό τόν ἰουδαϊκό Ναό–, προβάλλεται ἀπό τόν Στέφανο σέ μία ἐποχή, κατά τήν ὁποία καί οἱ πρῶτοι χριστιανοί ἀκόμη συνέχιζαν νά λατρεύουν στόν ναό τῶν Ιεροσολύμων. Συνεπῶς, ὁ Στέφανος, προφανῶς ὡς ἐκπρόσωπος τῶν «ἐλληνιστῶν» ἐμφανίζεται ὡς ὁ διαπρύσιος κήρυκας τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν χριστιανῶν ἀπό τήν λατρεία τοῦ ἰουδαϊκοῦ Ναοῦ. Τήν πρόταση αὐτή δέν φαίνεται νά υἱοθετοῦν ἀρχικά οὔτε ὁ Πέτρος οὔτε οἱ Δώδεκα, οἱ ὅποιοι διοικοῦν τήν Ἐκκλησία τῶν Ιεροσολύμων. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικόν καί ἄξιον ἀναδείξεως, ὅτι ἐνῶ ὁ Στέφανος λιθοβολεῖται [Πράξ. ζ' 54-60], «πρῶτος τόν στέφανον τῆς ὁμολογίας ἀναδησάμενος, πρῶτος τῷ χορῷ τῶν μαρτύρων ὁδοποιήσας τήν εἴσοδον», σύμφωνα μέ τόν ἅγιον Γρηγόριον, ἐπίσκοπον Νύσσης⁴, καί λαμβάνει χώρα «διωγμός μέγας ἐπὶ τήν ἐκκλησίαν τήν ἐν Ἱεροσολύμοις» [Πράξ. η' 1], ἕνα γεγονός πού ἀναγκάζει τοὺς «ἐλληνιστάς» νά διασπαροῦν «κατά τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καί Σαμαρείας» [Πράξ. η' 1], ἐνῶ ὁ Πέτρος καί οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι δέν θίγονται καί συνεχίζουν τήν παραμονήν τους στά Ἱεροσόλυμα.

Ὁ δεύτερος σπουδαῖος «ἐλληνιστής» διάκονος, πού θά διαδραματίση ὡσαύτως σημαίνοντα πρόσωπο, εἶναι ὁ Φίλιππος, ὁ ὁποῖος ἐκκινεῖ τήν ἱεραποστολική δράση του ἀπό τήν Σαμάρεια – «κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας ἐκήρυσεν αὐτοῖς τόν Χριστόν» [Πράξ. η' 5], ἀνήκοντας προφανῶς στοὺς ἐλληνιστές ἐκείνους πού «διεσπάρησαν κατά τὰς χώρας ...Σαμαρείας» – ἀποσπώντας μέ τόν τρόπο αὐτό τόν Χριστιανισμό ἀπό τό στενὸ ἐθνικιστικὸ τοπικὸ περιβάλλον καί κάνοντας μία τομή, σέ τέτοιον βαθμό, ὥστε ἀναγκάζει τόν Πέτρο καί τόν Ἰωάννη, ἐκ τῶν Δώδεκα, νά ἀποσταλοῦν μέ ἐντολή τῆς ομάδος τῶν Δώδεκα στήν Σαμάρεια – «Ἀκούσαντες δέ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι... ἀπέστειλαν ...τόν Πέτρον καί Ἰωάννην» [Πράξ. η' 14]–, μόνον μετὰ τήν δράση τῶν «ἐλληνιστῶν» ἐκεῖ [Πράξ.

4. Πβ. Γρηγορίου Νύσσης «Ἐγκώμιον εἰς τόν ἅγιον Στέφανον τόν πρωτομάρτυρα», PG 46, col. 704 B.

ἡ 4]⁵. Στὴν πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποφασιστικὴ σημασία θά ἔχη ἡ παρουσία τοῦ Παύλου.

Ὁ Παῦλος «ἀνὴρ Ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δέ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρά τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῶου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ» (Πράξ. κβ' 3), καυχᾶται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, δεδομένου, ὅτι διέθετε ὅλα τὰ χαρακτηριστικά τοῦ μέλους ἑνὸς ἔθνους/πολιτεύματος: «εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιεῖν ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον» (Φιλιπ. γ' 4β) καὶ ἀπαριθμεῖ: πρῶτον, «περιτομὴ ὀκταήμερος», δεύτερον, «ἐκ γένους Ἰσραήλ», τρίτον, «φυλῆς Βενιαμίν», τέταρτον, «Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων», πέμπτον, «κατὰ νόμον Φαρισαῖος» (Φιλιπ. γ' 5). Μὲ τὸν τρόπο αὐτό ἐπαινεῖ, ὅτι πρῶτον, αὐτός καὶ οἱ γονεῖς του δέν ἦσαν προσήλυτοι καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτό περιετμήθηκε τὴν ὀγδόη ἡμέρα, καὶ δεύτερον, ἀνῆκε στὴν φυλὴ Βενιαμίν. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐσχάτου ἰουδαϊκὴ φυλὴ τοῦ ἐσχάτου Πατριάρχου, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη, τὴν ἀγαπημένη Ραχήλ, ἡ ὁποία αὐτὴ φυλὴ εἶχε ὡς ἕδρα τῆς τὴν Ἱερουσαλὴμ (Κρ. Α' 21), ὅπου καὶ τό ἱερατεῖο⁶. Τρίτον, μποροῦσε νὰ μελετήσῃ τὴν Γραφὴ καὶ τίς διατάξεις ἀπὸ τό πρωτότυπο.

Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου ἐκκινεῖ μετὰ τοῦ Κυπρίου τῷ γένει Βαρνάβα καὶ τοῦ «ὑπηρέτου» των «Ἰωάννου» (Πράξ. ιγ' 5), τοῦ Ἰωάννου-Μάρκου⁷, ἀπὸ τὴν Κύπρο. Ἡ ἐπιλογή τῆς Κύπρου ὡς πρώτου τόπου ἐκτός Παλαιστίνης γιὰ τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου δέν ὑπῆρξε τυχαία ἐπιλογή ἀπὸ πλευρᾶς γεωπολιτικῆς. Ἡ Γεωπολιτικὴ διαπιστώνει τὸν σύνδεσμο καὶ τὴν ἐξάρτηση τῶν πολιτικῶν γεγονότων ἀπὸ τοὺς γεωγραφικοὺς ὅρους μιᾶς χώρας διὰ μέσῳ τῆς ἱστορικῆς τῆς ἐξελίξεως⁸. Ὁ ὀρισμὸς αὐτός ἐπιβεβαιώνεται στὴν ἐξά-

5. Πβ. τὴν διατύπωση τοῦ Ἰω. δ' 38: «ἄλλοι κεκοπιάκασιν καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε».

6. Σωτηρίου Σ. ΔΕΣΠΟΤΗ, *Σπουδὴ στὴν Παύλεια Θεολογία*. Ἀθήνα, Ἑννοια, 2017, σσ. 199-200.

7. Otto F.A. MEINARDUS «St. Mark the Evangelist – Apostle of Egypt», *Ἐκκλησία & Θεολογία* 4(1983) 73-115. Χρήστου Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ «Μᾶρκος, ὁ “ἀνεψιός” Βαρνάβα καὶ ὁ γιὸς τῆς Μαρίας», ἐν *Ἀμνηστός. Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Ι. Μ. Χατζηφώτη*. Ἐπιμέλεια Μ. Γ. Βαρβούνη-Παν. Τζουμέρκας, τόμ. Β'. Ἀλεξάνδρεια 2009, σσ. 421-428: [Χρήστου Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Καὶνὴ Διαθήκη καὶ Παιδεία*. Θεσσαλονίκη, Πουρναρᾶς, 2011, σσ. 209-227].

8. Πάνου Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗ «Γεωπολιτικὴ θεώρηση τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ», *Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν* 19(Α)(1939)1-24, ἐδῶ σ. 3.

πλώση του Χριστιανισμού μέσω της θέσεως της Κύπρου, δεδομένου, ότι η γεωοικονομία και γεωπολιτική της θέση συνετέλεσε σέ αυτό. Ειδικότερα, ο Στράβων (1^{ος} π.Χ. αιών) σημειώνει: «Διάκειται μὲν οὕτως ἡ Κύπρος τῇ θέσει· κατ' ἀρετὴν δέ οὐδεμιᾶς τῶν νήσων λείπεται»⁹. Ἡ συγκεκριμένη αὐτὴ φράση δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἐπιτομὴ τῆς θέσεως τῆς νήσου στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ γενικώτερα¹⁰, ἀλλὰ δηλώνει ὅτι ἡ «εὖοινος... καὶ εὐέλαιος καὶ σίτω τε αὐτάρκει» νῆσος, ἡ ὁποία διαθέτει «μέταλλα... χαλκοῦ... ἄφθονα ἐν Ταμασῶ»¹¹, ἔχει μία τέτοια γεωγραφικὴ θέση πλησίον τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, πού τῆς ἐπεφύλαξε μία συγκεκριμένη ἱστορικὴ πορεία.

Τμῆμα τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Κιλικίας τὸ 58 π.Χ., παραχωρεῖται ἡ Κύπρος ἀπὸ τὸν Ἰούλιο Καίσαρα στοὺς Πτολεμαίους τῆς Αἰγύπτου, γίνεται ἐκ νέου ρωμαϊκὴ ἐπαρχία μετὰ τὴν ναυμαχία τοῦ Ἀκτίου (33 π.Χ.), καὶ ὡς συγκλητικὴ ἐπαρχία ἀπὸ τοῦ ἔτους 22 π.Χ. ἡ Κύπρος, εὐρῆκε κατανόηση στό πρόσωπο τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, ἔζησε εἰρηνικά καὶ προώδευσε ἀρκετά, σέ τέτοιον μάλιστα βαθμό, ὥστε ἡ Σαλαμίνα νά ἀναγνωρισθῇ ὡς ἡ μεγαλύτερη ἀγορά τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Πάφος ἔχει γίνει ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ ἡ ἔδρα τοῦ ἀνθυπάτου, χωρὶς ὅμως νά παρακμάζῃ στὸν οἰκονομικὸ καὶ πολιτιστικὸ τομέα ἡ Σαλαμίς¹². Ὑπῆρξε ἡ Κύπρος «πύλη» τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἐθνῶν, ὅπως προσφυῶς ἔχει χαρακτηρισθῇ¹³, καταστάσα βαθμηδὸν «ἁγία νῆσος»¹⁴, διαθέτον-

9. Στράβωνος Γεωγραφικῶν ΙΔ' VI 5 (C. 684).

10. Νικολάου ΚΟΝΟΜΗ «Ἡ Κύπρος στὴν ἐλληνικὴ ἱστορία», *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 92/Β' (2017) 167-179.

11. Στράβωνος Γεωγραφικῶν ΙΔ' VI 5 (C. 684).

12. Πβ. Βάσου ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ, *Ἀρχαία Κύπρος. Ἀπὸ τῆ Νεολιθικῆ ἐποχῆ ὡς τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς*. Ἀθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1978, σσ. 130-135.

13. Γεωργίου Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ «Ἡ Κύπρος «πύλη» τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν κόσμον τῶν Ἑθνῶν», ἐν Γεωργίου Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός. Θέματα ἀρχικῆς συνάντησης καὶ σύνθεσής τους*. Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 2003, σσ. 47-95. Πβ. Χρήστου Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ «Ἡ συμβολὴ τῶν Κυπρίων στὴν ἀρχέγονη Ἐκκλησία», ἐν *Τόμος Ἐπιστημονικός. 2000 χρόνια Χριστιανισμοῦ. Ἀφιέρωμα στὸν Προκαθήμενον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο κ.κ. Χρυσόστομο Λευκωσία* 2011, σσ. 111-143. Χριστάκη ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ «Οἱ πρῶτοι ἀνώνυμοι Κύπριοι ἱεραπόστολοι καὶ ἡ συμβολὴ τους στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Κύπρου», *Θεολογία* 83(3) (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2012) 267-285.

14. Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΥ (Μούσκου) [Λευκωσία +4.9.1977] «Κύπρος ἡ ἁγία νῆσος», ἐν *Πόννημα Εὐγνώμον. Τιμητικὸς Τόμος ἐπὶ τῇ 40ετηρίδι συγγραφικῆς δράσεως καὶ τῇ 35ετηρίδι καθηγεσίας τοῦ Βασιλείου Μ. Βέλλα*. Ἐπιμέλεια Ἀθανασίου Π. Χαστούπη. Ἐν Ἀθήναις,

τας ένα μοναδικό προνόμιο: μέ τόν προσηλυτισμό τοῦ Ρωμαίου διοικητοῦ τῆς Κύπρου Σεργίου Παύλου¹⁵ στήν Πάφο, ἡ ὁποία κατεστάθη ἀπό τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος ἡ νέα πρωτεύουσα τῆς νήσου, ἡ Κύπρος ἀποτελεῖ τήν πρώτη χώρα πού κυβερνήθηκε ἀπό χριστιανό ἀξιωματοῦχο¹⁶.

Ἡ ἱεραποστολική δραστηριότητα τοῦ Παύλου καί τῶν συνεργατῶν του συνεχίσθηκε στήν Μικρά Ἀσία¹⁷, στήν Ἑλλάδα¹⁸, στό Ἰλλυρικό καί στήν Ρώμη. Τά σχέδια τῆς πρώτης περιοδείας ἦσαν γιά τήν Κύπρο καί μόνον. Ἡ παράδοση πορεία πού ἀκολουθοῦν οἱ Ἀπόστολοι στό ταξιδιόν τους ἀποτελεῖ ἔνδειξη ὅτι ἡ ἐπίσκεψη τῆς Παμφυλίας, Πισιδίας καί Λυκαονίας ἦταν ἔμπνευση τῆς στιγμῆς, πιθανώτατα ἔμπνευση τοῦ Παύλου, ἐάν καί ἀρχηγός τοῦ ὁμίλου ἦταν ὁ Βαρνάβας¹⁹. Κατά τίς περιοδεῖες αὐτές ἀνεδείχθησαν ἀξιόλογοι Μαθητές Του, ἄνδρες καί γυναῖκες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλέον

Ἀποστολική Διακονία, 1969, σσ. 357-406. Γιά τήν ἀγιολογία τῆς Κύπρου στούς μεταγενέστερους αἰῶνες πβ. Στεφάνου ΕΥΘΥΜΙΑΔΗ, *Ἡ Βυζαντινὴ ἀγιολογία τῆς Κύπρου: οἱ ἅγιοι, οἱ συγγραφεῖς, καί τὰ κείμενα*. (4^{ος}-13^{ος} αἰῶνας). Λευκωσία, Κέντρο Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν Κύπρου, 2020. Πβ. τίς ἐπισημάνσεις τοῦ Ἀλέξη Γ.Κ. ΣΑΒΒΙΑΔΗ, *Γιά τίς πηγές τῆς ἱστορίας καί τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου (ἐλληνόγλωσσες καί ξενόγλωσσες)*. Ἐγχειρίδιο. Ἀθήνα, ἐκδόσεις Ἡρόδοτος καί Φ. Σ. Παρνασσός, 2023.

15. Χρήστου Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ «Ὁ ἀνθύπατος τῆς Κύπρου Σέργιος Παῦλος βάσει τῶν μαρτυριῶν τῶν Πράξεων τῶν Αποστόλων καί ἐξωβιβλικῶν ἀρχαιολογικῶν πηγῶν-ἐπιγραφῶν», ἐν Χρήστου Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Βιβλικές μελέτες γιά τόν ἀρχέγονο Χριστιανισμό*. Θεσσαλονίκη, Πουρναράς, 1998, σσ. 81-122.

16. Πβ. τήν εὐστοχη ἐπισημάνση τοῦ Νικολάου ΚΟΝΟΜΗ «Ἡ Κύπρος στήν ἐλληνική ἱστορία», *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 92/Β'(2017) 167-179, ἐδῶ σ. 172.

17. Ἀρχιμ. Βασιλείου ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ (ἀποθανόντος ὡς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βασιλείου Στ' τοῦ Σοφοῦ) «Αἱ πόλεις καί αἱ χώραι δι' ὧν διήλθεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κηρύσσων», Ε. Α. περ. Β', ἔτος Β', τχ. ΚΒ'. 31.3.1887, σσ. 433-443 καί τχ. ΚΓ', 15.4.1887, σσ. 481-488.

18. Γεωργίου ΣΤΟΓΙΟΓΛΟΥ «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί οἱ Ἕλληνες», ἐν Ἀπόστολος Παῦλος. *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Παύλου ἱδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης* (22-24 Νοεμβρίου 1987). Προνοία καί προεδρία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β'. Θεσσαλονίκη, Ἱερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σσ. 345-441. Ἀναστασίου Γ. ΜΑΡΑ «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί οἱ ἐλληνικές πόλεις στήν Καινὴ Διαθήκη», *Θεολογία* 90(4) (2019) 93-121.

19. Χρίστου Θ. ΚΡΙΚΩΝΗ «Τιμόθεος ὁ Ἀπόστολος», *Ἐκκλησία ΟΓ'*(1996) 78-80, 132-133 καί ὡς ἀνάτυπον Ἀθήνα 1996, 20 σσ.. Ἀναδημοσιεύθηκε ἐν Χρίστου Θ. ΚΡΙΚΩΝΗ, *Παῦλος. Διδάσκαλος τῆς Οἰκουμένης καί οἱ συνεργάτες τοῦ Τιμόθεος καί Σίλας*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2001, σσ. 75-100: Τιμόθεος. Μαθητὴς καί συνεργάτης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Βλ. Σωτηρίου Σ. ΔΕΣΠΟΤΗ, *Ἀποστόλου Παύλου, Ποιμαντικές Ἐπιστολές*, τόμ. Α': Πρὸς Τιμόθεον Α'. Ἀθήνα, ἐκδόσεις Ἑννοια, 2018.

διάσημοι κατεστάθησαν ὁ Τίτος καί ὁ Τιμόθεος²⁰, κυρίως ἔνεκα τῶν ποιμαντικῶν ἐπιστολῶν. Παράλληλα, ὁ Παῦλος μᾶς κληροδότησε ἕναν ἀριθμό ἐπιστολῶν, οἱ ὁποῖες συνεγράφησαν κατὰ τίς ἀνάγκες, ὅπως αὐτές παρουσιάσθηκαν. Δέν διασώζονται ὅλες, ὅπως οἱ δύο ἐπιστολές πρὸς Κορινθίους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία καλεῖται ἡ τῶν δακρύων, καθὼς καί ἡ ἐπιστολή Πρὸς Λαοδικεῖς [Α΄ Κορ. ε΄ 9. Β΄ Κορ. ζ΄ 8. Κολοσσ. δ΄ 16]. Οἱ σωζόμενες ἐπιστολές δέν ἔχουν συγγραφή ἀπὸ συστηματικό θεολόγο, ἐάν καί ἀποτελοῦν τὴν μοναδική πηγή, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο, τὸν ὁργανωτὴ, τὸν εὐαγγελιστὴ τῶν ἐθνῶν Παῦλο²¹.

Ἐκ τῶν Δώδεκα Μαθητῶν –ὡς δωδέκατος περιλαμβάνεται ὁ Ματθίας–, τρεῖς, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, συνεδέθησαν μὲ τρεῖς πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας: Ἡ πόλη τῶν Πατρῶν μὲ τὸν Ἀνδρέα, ἡ Ρώμη μὲ τὸν Πέτρο καί ἡ Ἔφεσος μὲ τὸν Ἰωάννη. Ἦταν πρωτόκλητοι καί κορυφαῖοι: Ἐάν οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, οἱ δύο Βοανεργές (Μάρκ. γ΄ 17) εἶναι κήρυκες, τότε οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωνᾶ ἢ Ἰωάννη, Πέτρος, ὁ ἡγέτης τῶν Μαθητῶν, καί Ἀνδρέας, ὁ ἀνδρεῖος, συνιστοῦσαν τὸ ἡγετικό-ὁργανωτικό δίπολο τῶν Μαθητῶν. Ἡ ιεραποστολική τους δράση τοὺς ἔφερε σὲ μεγάλες πόλεις-λιμάνια τῆς αὐτοκρατορίας. Εἶχαν ἕνα κοινὸ γνώρισμα, ὅτι ὑπῆρξαν αὐτοὶ οἱ τρεῖς οἱ μόνοι, οἱ ὁποῖοι κινήθηκαν ιεραποστολικῶς στὴν Μεσόγειο²². Μὲ τὴν παραδοχὴ αὐτοῦ τοῦ γνωρίσματος, ἐνισχύεται ἡ θέση περὶ διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν Ἰσπανία ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο τοῦ Ζεβεδαίου, δεδομένου ὅτι ἀνῆκε στὴν τετράδα τῶν πλέον προβεβλημένων Μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς, ὅτι τὰ ἔθνη πού περιγράφονται στὴν Πεντηκοστή [Πράξ. β΄ 9-11] δείχνουν ἕνα πρῶτο χάρτη ιεραποστολῶν. Οἱ τρεῖς αὐτές πόλεις ὑποδηλώνουν ἕνα πρωτεύον γεγονός: τὴν τάση νὰ μεταφερθῇ τὸ Εὐαγγέλιο ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην στὴν Ρώμη, ἢ κατ' ἄλλη διατύπωση νὰ γίνῃ γνωστὸ τὸ εὐαγγελικὸ μήνυμα σέ

20. Σάββα ΑΓΟΥΡΙΑΟΥ, *Χριστός (Ἑρμηνεία τοῦ Προσώπου του στὴν Κ. Διαθήκη). Παῦλος (Σκιαγράφηση τῆς ζωῆς, τοῦ ἔργου καί τῆς διδασκαλίας του)*. Ἀθῆναι, ἐκδόσεις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1977.

21. Ἀμίλκα ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ «Ὁ κόπος του», ἐν *Πανηγυρικός Τόμος ἑορτασμοῦ τῆς 1900ῆς ἐπετείου τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἀπ. Παύλου εἰς Ἑλλάδα*. Ἀθῆναι 1953, σσ. 221-230.

22. Πβ. Σταύρου ΓΟΥΛΟΥΛΗ «Ἔφεσος, Πάτρα, Ρώμη: Οἱ τρεῖς κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Ἰωάννης, Ἀνδρέας καί Πέτρος», *Ἐφημέριος* 72 (6) (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2023) 41-42.

ὅλην τήν Μεσόγειο, Ἀνατολική καί Δυτική. Ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφοθέος παραμένει στήν Ἁγία Πόλη καί συνιστᾷ τήν φυσική διαδοχή τοῦ Μεσσία ἀπό τήν γενιά τοῦ Δαβίδ, μία διαδοχή πού ἐπικυροῦται μετὰ ἀπό τόν φρικτό θάνατο τοῦ Ἰακώβου (62 μ.Χ.) μέ τήν ἀνάδειξη τοῦ Συμεῶνος, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου στόν ἐπισκοπικό θρόνο τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς δευτέρου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων²³. Παράλληλα, ὅλοι οἱ Μαθητές κινοῦνται ἀνά τήν γνωστή τότε οἰκουμένη, μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση στήν Μεσόγειο καί στίς πόλεις-λιμάνια της. Ἐνα ἰσχυρό δίκτυο εἶχε συγκροτηθῇ ἀπό τήν Παλαιστίνη καί τήν διοικητική πρωτεύουσα Ἀντιόχεια, πρῶτο ἐκτός Ἰσραήλ κέντρο τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τήν Ἰταλία, στήν Ρώμη, καί στήν Ἰσπανία καί Μελίτη.

Δέν λησμονεῖ ὁ συγγραφεύς τῆς ὡς ἄνω κρινομένης μελέτης νά ἀναφερθῇ καί σέ ἐκείνους τοὺς ἱεράρχες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πού κατώρθωσαν νά στερεώσουν τόν εὐαγγελικό λόγο στήν Μακεδονία κατὰ τόν 19^{ον} καί 20^{ον} αἰῶνα καί νά διασφαλίσουν τήν ἑλληνικότητά της.

Ἐξαίρεται ἡ συμβολή τῆς Κυρίας Σοφίας Ὁρφανίδου καί τῶν συνεργατῶν της στήν ἐξαίρετη, καί τήν φορά αὐτή, ἔκδοση. Ἀποτελεῖ αἶτημα ὅτι ὁ συγγραφεύς δέν συνέταξε εὐρετήρια ὀνομάτων, τοπωνυμίων καί συγγραφέων, τά ὁποῖα ὁμολογουμένως θά καταστοῦσαν τήν ὅλη τρίτομη ἔκδοση πλέον χρηστική.

23. Πβ. Χρήστου Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ «Ὁ τρόπος καί τόπος ἐκλογῆς τοῦ Συμεῶνος, διαδόχου τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου ὡς ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων», *Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι*, ἔτ. 116^{ον}, φυλ. 1(1561) (Ἰανουάριος-Μάρτιος 2015) 7-8.

Βιβλιοκριτικό δοκίμιο του κ. Ἀθανασίου Γερ. Μουστάκη, Πτυχ. Θεολογικής καί Φιλοσοφικής Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ, Διδάκτορας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Μηνᾶς Ἀλεξιάδης, *Παραδοσιακός καί Σύγχρονος Λαϊκός Πολιτισμός τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων, Σύμμεικτα Μελετήματα*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἐκδοτικός οἶκος Κ. & Μ. Σταμούλη, 2024, σσ. 422.

Κατά τή διάρκειά τοῦ 2024 κυκλοφορήθηκε τό νέο βιβλίο, μέ τόν παραπάνω τίτλο, τοῦ Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη, Ἀρχοντος Ὑπομνηματογράφου τῆς Μ.τ.Χ.Ἐ., Ὁμότιμου καί Ἐπίτιμου Καθηγητῆ τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καί Βουκουρεστίου ἀντιστοίχως, Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καί, πάνω ἀπ' ὅλα διακεκριμένου λαογράφου, ἐνδεδειγμένου μελετητῆ καί ἀριστοῦ γνώστη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μας.

Ὁ καλαίσθητος καί σκληρόδετος αὐτός τόμος συγκροτεῖται ἀπό 29 μελετήματα, ἄρθρα καί ἐπιφυλλίδες τοῦ Καθηγητῆ καί ἔχει ἔκταση 422 σελίδων μεγάλου σχήματος. Τό ὕλικο προέρχεται ἀπό παλαιότερες δημοσιεύσεις, μελέτες καί δύο διαλέξεις (ὀρισμένες ἀπό τίς ὁποῖες δημοσιεύονται γιά πρώτη φορά) καί ἐκτείνονται χρονικά στό διάστημα ἀπό τό 1992 μέχρι τό 2024, μέ τίς περισσότερες (19 ἀπό τίς 29) νά προέρχονται ἀπό τήν τελευταία δεκαετία καί ἰδιαίτερος ἀπό τά ἔτη 2021 καί 2022 (τά 9 ἀπό τά κείμενα αὐτά).

Τό πλούσιο καί ποικίλο θεματικά αὐτό ὕλικο ἔχει ταξινομηθεῖ ἀπό τόν συγγραφέα στίς ἐξῆς ἐξι ἐνότητες: Μελετήματα γιά Λαογράφους (5 μελέτες), Ἱστορικά γεγονότα καί λαϊκή μούσα (2), Παραδοσιακά Θέματα (5), Σύγχρονα Θέματα (5), Ἐπιφυλλίδες καί Ἄρθρα (8 κείμενα, δημοσιευμένα τά 7 στό *Βῆμα τῆς Κυριακῆς* καί τό 8ο στήν *Ἐλευθεροτυπία*) καί στό τέλος, Χαιρετισμοί (4 κείμενα). Ὁ τόμος ὁλοκληρώνεται μέ ἀναφορά στίς πρῶτες δημοσιεύσεις τῶν κειμένων (σ. 395-398), σύντομη ἀγγλική περίληψη (σ. 399-400) καί ἀνακεφαλαιωτικό Γενικό Εὔρετήριο (σ. 401-421), τό ὁποῖο παραμένει πάντοτε σημαντικό καί χρήσιμο γιά τήν οὐσιαστική προσέγγιση καί τή βέλτιστη ἀξιοποίηση ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων. Ἡ κατά θέματα ταξινόμηση βοηθᾷ τή μελέτη καί δίνει τή δυνατότητα στόν ἀναγνώστη νά ἔχει εὐρύτερη –καί κατ' ἐπέκτασιν πληρέστερη–

εικόνα για συγκεκριμένο πεδίο. Ίδιαίτερη παράμετρος τοῦ βιβλίου εἶναι οἱ πλούσιες βιβλιογραφικές ἀναφορές, πού συνοδεύουν τὰ περισσότερα κείμενα (ἐκτός ἀπό τίς ἐπιφυλλίδες καί τὰ ἄρθρα στίς ἐφημερίδες στά ὁποῖα δίνεται συγκεντρωτική βιβλιογραφία).

Θετική ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ ἀφιέρωση τοῦ τόμου σέ ἑξι προπτυχιακοὺς καί μεταπτυχιακοὺς φοιτητές τοῦ συγγραφέα (Ρέα Κακάμπουρα, Γιώργο Κατσαδῶρο, Γιώργο Κούζα, Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Βασίλη Νιτσιάκο καί Μανόλη Σέργη), πού ἀναδείχθηκαν Καθηγητές Λαογραφίας σέ Ἑλληνικά Πανεπιστήμια, καί στόν Καθηγητή Λαογραφίας Ἀριστείδη Ν. Δουλαβέρα. Μέ αὐτόν τόν τρόπο δηλώνεται ὁ σεβασμός καί ἡ ἐκτίμηση τοῦ πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου πρὸς τοὺς φοιτητές του, οἱ ὅποιοι πλέον ἀνοιξαν τὰ φτερά τους καί ἀκολουθοῦν τή δική τους ἐπιστημονική καί ἀκαδημαϊκή πορεία, ἀλλά καί ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀξίας καί τῆς προσφορᾶς τοῦ συναδέλφου καθηγητῆ.

Ἀναλύω ἐδῶ τὰ μελετήματα τοῦ τόμου:

1. *[Ἐπιστολή τοῦ Γεωργίου Α. Μέγα στόν Ν. Γ. Πολίτη]: «...ἀλλά μέ μεγάλην δυσκολίαν θά ἤμποροῦσά ποτε νά χωρισθῶ ἀπό τὰς λαογραφικάς μελέτας...»*, σ. 17-27.

Πρόκειται γιά τήν ἔκδοση μίας ἐπιστολῆς, μέ ἡμερομηνία 20 Ἰουλίου 1915, τοῦ νεαροῦ τότε, δέν ἦταν οὔτε 22 ἐτῶν, φιλολόγου Γεωργίου Α. Μέγα πρὸς τόν δάσκαλό του Νικόλαο Γ. Πολίτη, Καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί θεμελιωτῆ τῆς Λαογραφίας στήν Ἑλλάδα, μέ τόν ὁποῖο εἶχαν ἀναπτύξει στενές ἐπιστημονικές σχέσεις, καθὼς ὁ Γ. Μέγας εἶχε προσανατολίσει τὰ ἐνδιαφέροντά του πρὸς τόν χῶρο τῆς Λαογραφίας. Μέ αὐτήν ἀπαντᾷ σέ ἐπιστολή τοῦ Ν. Γ. Πολίτη, μέ τήν ὁποία τόν εἶχε πληροφορήσει ὅτι υπέβαλε εὐμενῇ γνώμη γιά νά λάβει τήν ὑποτροφία τοῦ Κληροδοτήματος Σταθάτου, τόν εὐχαριστεῖ θερμότατα γι' αὐτό, τόν πληροφορεῖ γιά τὰ νεώτερα ἀπό τήν ἐπαγγελματική ζωή καί τόν πόθο του γιά συνέχιση τῶν σπουδῶν του, ἀναφέρεται στήν ἐκπλήρωση τῶν στρατιωτικῶν του ὑποχρεώσεων καί ὑπογραμμίζει τήν ἐλπίδα του νά μετατεθεῖ στήν Ἀθήνα, ὥστε νά εἶναι σέ θέση νά παρακολουθεῖ τίς συναντήσεις τοῦ Λαογραφικοῦ Φροντιστηρίου τοῦ Καθηγητῆ.

Ἡ φιλολογική ἔκδοση τῆς τριῶν σελίδων ἐπιστολῆς (παρατίθεται φωτοτυπημένο ἀντίγραφό της) ἐγινε μέ ἰδιαίτερη προσοχή καί βοηθᾷ τόν μελετητῆ νά κατανοήσει πλήρως τό ἀρχικό χειρόγραφο

κείμενο. Ὁ Καθηγητής Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης ἐντοπίζει καί σχολιάζει τό κέντρο βάρους της, πού ἀναμφίβολα εἶναι ἡ πρόθεση τοῦ Μέγα νά συνεχίσει καί νά μὴν ἀποχωριστεῖ ποτέ τίς λαογραφικές σπουδές, ὅπως καί τελικά ἔγινε. Ἡ ἀναφορά αὐτή καί ὁ ἐντοπισμός της ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ ἄρθρου εἶναι σημαντικός διότι δείχνει τὸν σαφῶς προσανατολισμένο ἐπιστημονικά χαρακτήρα καί τὴν «παθιασμένη» ἀγάπη τοῦ ἐπιστολογράφου γι' αὐτές. Κατὰ τίς περιπλανήσεις του ἀνά τὴν Ἑλλάδα, ὡς καθηγητής Μέσης Ἑκπαίδευσης, δέν ἔχασε ποτέ τὸν στόχο του μέχρι τὸ 1947, πού ἐξελέγη Καθηγητής Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ξεχωριστό ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ παράθεση τοῦ δημοτικοφανοῦς ποιήματος πού συνέθεσε ὁ Γεώργιος Ἀθάνας στὴ μνήμη τοῦ ἐκλειπόντος Καθηγητῆ Μέγα (1976), ἀλλὰ καί ἡ πλούσια σχετική βιβλιογραφία πού ὑπάρχει στίς ὑποσημειώσεις (ιδιαίτέρως στὴν 11η).

2. «Ὁ καθηγητής Μ. Γ. Μερακλῆς καί τὸ νεωτερικό λαογραφικὸ του ἔργο», σ. 29-40.

Στὸ κείμενο αὐτό, πού ἀποτελεῖ ἕναν πλούσιο εὐφημισμὸ τοῦ Καθηγητῆ Μιχαήλ Γ. Μερακλῆ, διακρίνουμε προσωπικὸ τόνο, σεμνότητα στὴν ἔκφραση καί διακριτικότητα στίς πολλές καί ἐνδιαφέρουσες ἀναφορές. Ὁ συγγραφέας παραθέτει ἐπιλεγμένα βιογραφικά στοιχεῖα τοῦ τιμωμένου καί ἐκτενέστερα ἀναφέρεται στίς βασικὲς ἔννοιες τῆς Λαογραφίας τῆς συνέχειας («ἱστορικὴ Λαογραφία») καί τῆς Λαογραφίας τοῦ παρόντος («κοινωνικὴ Λαογραφία»). Ἡ μὲν πρώτη συγκρίνει καί συσχετίζει νεώτερες πολιτισμικὲς συμπεριφορές καί μορφές ζωῆς μὲ ἀρχαῖα πρότυπα χρησιμοποιώντας τὴν ἀρχαιολογικὴ μέθοδο, ἡ δὲ δεύτερη, πού στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον της στὴ μελέτη τοῦ σύγχρονου λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀνοίγει νέους δρόμους καί σέ ἄλλες ἐπιστῆμες (Ἐθνολογία, Κοινωνικὴ καί Πολιτισμικὴ Ἀνθρωπολογία, Οἰκονομικὴ Ἀνθρωπολογία, Κοινωνιολογία, Ἱστορία).

Ὁ Καθηγητής Ἀλεξιάδης παρουσιάζει ἀναλυτικὰ τὸ νεωτερικὸ ἔργο τοῦ τιμωμένου καί ἐντοπίζει στίς μελέτες του τίς ἀκόλουθες νεωτερικὲς θεματικές: ἀστικοποίηση, ἀστικὴ λαογραφία (κατὰ κάποιον τρόπο βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς μελέτης τῆς νεωτερικῆς λαογραφίας), ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ καί δραστηριοποιεῖται στὴν πόλη (προβολὴ τῆς ἀστικῆς λαογραφίας καί προσπάθεια νά ξεφύγει ἡ λαογραφία ἀπὸ τὴ σύνδεση μὲ τὸ χωριό, τὰ ἥθη καί τὰ ἔθιμά του),

άντιμετώπιση του θέματος του folklorismus (σημαντικό λαογραφικό ζήτημα της εποχής μας που απαιτεί βαθιά μελέτη και όρθη διαχείριση), λαογραφικά στοιχεία του μετανεωτερικού ανθρώπου και της καθημερινότητάς του, λαϊκή τέχνη και συνδυασμοί ήθων και έθιμων (πώς μετεξελίχθηκαν τά έθιμα του χωριού στο αστικό περιβάλλον) κ.λπ.

Έπίσης, προς τό τέλος της παρουσιάσής του ό συγγραφέας αναφέρεται σέ πέντε διδακτορικές διατριβές (άπό τίς πολλές που επέβλεψε ό Καθηγητής Μερακλής), που έχουν νεωτερικό περιεχόμενο.

Η παρουσίαση του Μιχ. Γ. Μερακλή και του έργου του είναι σύντομη (έπρόκειτο για όμιλία), αλλά προχωρά σέ ανάλυση σέ βάθος, ή όποία δείχνει άριστη γνώση του άντικειμένου. Ό Καθηγητής Μηνάς Άλ. Άλεξιάδης γνωρίζει καλά τόν τιμώμενο και ως άνθρωπο, γι' αυτό τόν σκιαγραφεί έπιτυχώς έν συντομία, αλλά τή μεγάλη συνεισφορά του στήν ανάπτυξη των λαογραφικών σπουδών, για τήν όποία, μάς προσφέρει μία άκριβη και ενδιαφέρουσα εικόνα. Χάρισμα του κειμένου ή περιεκτικότητα και ή εϋστοχη έπιλογή των σημείων που πρέπει νά προβληθούν.

3. «*Η Συμβολή του καθηγητή Μανόλη Γ. Σέργη στη μελέτη των σχέσεων του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού μέ τήν ελληνική Τηλεόραση (1966-2016)*», σ. 41-60.

Ό Καθηγητής Μανόλης Γ. Σέργης ήταν μεταπτυχιακός φοιτητής του συγγραφέα και μετέπειτα συνάδελφός του Καθηγητής. Άντικείμενο των έρευνών του, μεταξύ πολλών άλλων, έγινε ή ελληνική τηλεόραση και ή σχέση της μέ τόν σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό. Τό θέμα αυτό είναι ιδιαίτερος πρωτότυπο, σύγχρονο και ενδιαφέρον. Ένα από τά πιό δυνατά σημεία της όγκώδους σχετικής μονογραφίας του είναι ότι, μέ άφετηρία τό θέμα αυτό, ή μελέτη επεκτείνεται σέ πολλούς τομείς της σύγχρονης αστικής ζωής κάτι που αναδεικνύεται από τόν συγγραφέα του κειμένου. Ό Μανόλης Γ. Σέργης στοχεύει στόν έντοπισμό και στήν καταγραφή έκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού στά τηλεοπτικά προγράμματα και μελετά τήν ένσωμάτωση και λειτουργία των παραδοσιακών και νεωτερικών στοιχείων στήν τηλεόραση, τίς αισθητικές έπιλογές των σκηνοθετών και τόν τρόπο που αυτές άποτυπώνονται στο έργο τους και, βεβαίως, τήν προβολή της άμφίδρομης σχέσης τηλεόρασης-κοινού.

Ο συγγραφέας παρουσιάζει τό σχετικό βιβλίο του Σέργη με μεθοδικό τρόπο και μᾶς ἀποκαλύπτει ἓνα πανόραμα τῆς ἑλληνικῆς τηλεόρασης. Τό ἔργο του Μαν. Γ. Σέργη ὁδηγεῖ στό ἀνοιγμα νέων λαογραφικῶν δρόμων μέσω τῆς μελέτης τῆς τηλεόρασης καί τῆς ἐπιδράσεώς της στή διαμόρφωση τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς πραγματικότητας.

Στήν κατακλείδα, ὁ συγγραφέας ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ Μαν. Γ. Σέργης μέ τή μονογραφία αὐτήν προτείνει ἓνα λαογραφικό σχέδιο μελέτης τῆς ἑλληνικῆς τηλεόρασης καί διατυπώνει τήν ἄποψη ὅτι ὑποδεικνύει νέους δρόμους στούς λαογράφους ἐρευνητές.

4. «Περσεφόνη Κουτσουράδη καί Λαογραφική Κῶς: Μιά ἐπισκόπηση», σ. 61-72.

Ἀναφορά στήν περίφημη λαογράφο τῆς Κῶ Περσεφόνη Κουτσουράδη. Τονίζεται ἡ σχέση της μέ τούς μεγάλους λαογράφους τῆς Ἑλλάδας καί παρουσιάζεται ἡ σχέση πού ὁ συγγραφέας εἶχε ἀναπτύξει μέ αὐτήν ἀπό τό 1991, ἔτος γνωριμίας τους, μέχρι τήν ἐκδημία της (2018). Ἰδιαίτερη ἡ μνεία στήν πολυετῇ φροντίδα της γιά τή λειτουργία τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Κῶ, τοῦ ὁποίου διετέλεσε ἐπί 33 χρόνια Πρόεδρος καί τό ὁποῖο ἀνέπτυξε καί συνεχίζει μέ τίς δύο Προέδρους πού τήν διαδέχθηκαν –τήν κυρία Ἀργυρώ Κατσίλλη καί τήν κυρία Σταματία Φάκκου– νά ἀναπτύσει σημαντική πολιτιστική καί κοινωνική δράση. Ἐπίσης, μνημονεύει τίς προσπάθειές της γιά τήν ἀνάδειξη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ νησιοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι πλούσιος καί πρωτότυπος.

Ἡ Περσεφόνη Κουτσουράδη ἔγραψε 4 βιβλία (τό ἓνα μέ Πρόλογο τοῦ Καθηγητῆ Ἀλεξιάδη), τά ὁποῖα συνέβαλαν στήν ἀνάπτυξη τῶν λαογραφικῶν μελετῶν στήν Κῶ. Ὁ Καθηγητής παρουσιάζει τίς παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καί τῆς Σούσας, οἱ ὁποῖες θεωροῦνται σημαντικές, καθώς ἡ μέν πρώτη διασώζει τό μοτίβο τοῦ ὕπνου ἡ δέ δεύτερη εἶναι ἡ ἐκτενέστερη πού σώζεται.

Τά 4 αὐτά βιβλία ἐτέθησαν σέ κυκλοφορία ἀπό τό 1988 μέχρι τό 2003 καί καταγράφουν ἥθη, ἔθιμα, στικοπλακίες, τραγούδια, ἀντικείμενα, ἐργαλεῖα καί γεύσεις ἀπό τήν παραδοσιακή Κῶ, πού τόσο πολύ ἀγάπησε. Τό ἐγχείρημα καί οἱ προσπάθειές της στέφθηκαν ἀπό ἀπόλυτη ἐπιτυχία καί μαζί μέ τή λαογραφική της συλλογή, ἦταν ὁ

καρπός μίας ζωής προσανατολισμένης στη μελέτη της τοπικής παράδοσης, τήν οποία υπηρέτησε με πάθος, άφοσίωση καί προσήλωση.

Ή γνωριμία τοῦ συγγραφέα μέ τήν Περσεφόνη Κουτσουράδη καί τό όξυμένο αίσθητήριο τοῦ έμπειρου λαογράφου τοῦ δίνει τή δυνατότητα σέ λίγες γραμμές νά μάς παρουσιάσει μία οὐσιαστική εικόνα τῆς προσωπικότητάς της καί νά μάς χαρίσει μία διεισδυτική προσέγγιση στό έργο της.

5. «*Η συμβολή τῆς Μαριάνθης Μελισσουργάκη-Άρφαρᾶ στήν έρευνα τῆς Κρητικῆς Λαογραφίας*», σ. 73-82.

Ό Καθηγητής παρουσιάζει σύντομο βιογραφικό τῆς δραστήριας λαογράφου τῆς Κρήτης καί έν συνεχείᾳ τά 7 βιβλία της, τά όποια άσχολοῦνται μέ ποικίλα λαογραφικά θέματα.

Ίδιαίτερο ένδιαφέρον παρουσιάζει τό όγκῶδες έργο της μέ τίτλο «*Γιατροσόφια καί γητειές άπό τό χωριό Μάρθα Βιάννου*» (Αθήνα, 2021) στό όποιο κάνει καταγραφή πρωτότυπου ὕλικου καί μέ μεγάλη προσοχή καί τάξη, μέ παράθεση τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, φωτογραφημάτων καί τῶν πληροφορητῶν, μάς προσφέρει μία πανοραμική παρουσίαση τοῦ θέματος. Ή προσοχή στή συγκέντρωση τοῦ πρωτογενοῦς ὕλικου καί ή βαθιά γνώση τοῦ άντικειμένου της ὑπογραμμίζονται άπό τόν συγγραφέα τοῦ άρθρου, ό όποιος έξ άλλου τονίζει τή θετική κρίση του γιά τό εὐρύτερο έργο της.

6. «*Η Άπελευθέρωση τῶν Ίωαννίνων στήν Έλληνική λαϊκή ποίηση. Λόγος Πανηγυρικός*», σ. 85-122.

Ό Πανηγυρικός αὐτός Λόγος πού δημοσιεύεται στόν παρόντα τόμο γιά πρώτη φορά έκφωνήθηκε τό 1993, κατά τήν επέτειο τῶν 80 ἐτῶν άπό τήν άπελευθέρωση τῆς πόλης. Ό συγγραφέας έπικεντρώνεται στή μελέτη τῆς λαϊκῆς ποίησης γιά τό γεγονός καί, πέραν τῆς σημαντικῆς καί πλούσιας βιβλιογραφίας πού συνοδεύει τό κείμενο, έχει έντοπίσει καί μάς παρουσιάζει πολλά κείμενα άπό διαφορετικές περιοχές πού καλύπτουν διαφορετικά είδη, χρησιμοποιοῦν εὐρύ φάσμα τύπων γλώσσας, διαφορετικό μέτρο καί έχουν ποικιλία στήν έκταση.

Ή μελέτη εἶναι πρωτότυπη καί προχωρᾶ σέ βάθος. Γίνονται ιδιαίτερες αναφορές στό Μπιζάνι, στό περίφημο όχυρό, ή κατάληψη τοῦ όποίου άπό τίς έλληνικές δυνάμεις σηματοδότησε τήν πτώ-

ση τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, καί, ὅπως διαπιστώνουμε ἀπό τή λαϊκή μουσα, ἐντυπωσίασε ὁλόκληρο τόν ἑλληνικό κόσμο (καταγράφει ποιήμα καί ἀπό τήν Κύπρο). Ἡ ποίηση λειτουργεῖ παράλληλα μέ τό ποικίλο ἐποπτικό ὑλικό (ἀφίσες, πίνακες, σκέτς κ.λπ.), τό ὁποῖο κυκλοφοροῦσε ἐκείνη τήν ἐποχή καί παρουσιάζει ἰδιαίτερο λαογραφικό ἐνδιαφέρον. Ἡ διαφορά τῆς ποίησης βρίσκεται στό ὅτι, ἄν καί στήν ἐντυπη μορφή διαδίδεται δυσκολότερα καί στήν προφορική σέ πιό περιορισμένη γεωγραφικά περιοχή, προσφέρει τή δυνατότητα νά ἀφομοιωθεῖ ἀλλιῶς ἀπό τόν κάθε ἀναγνώστη, νά μεταποιηθεῖ δημιουργικά καί νά ἀποκτήσει νέα ζωή.

Ἡ σύνδεση ἀπό τόν συγγραφέα τῆς λαϊκῆς ποίησης, ἡ ὁποία ζωντανεῦει τήν πραγματικότητα μέ τόν δικό της τρόπο, κι ἐνός σπουδαίου ἱστορικοῦ γεγονότος δείχνει, μεταξύ ἄλλων, τό ἐντυπωσιακό εὖρος τῶν δυνατοτήτων τῆς λαογραφίας καί πόσο ἀδικεῖται ὡς ἐπιστήμη ἀπό τήν ἀσφυκτική σύνδεσή της μέ τήν ὕπαιθρο καί τά κλασικά λαογραφικά ἀντικείμενα (παραδοσιακοί χοροί, τραγούδια, κεντήματα, ὄργανα, ἀντικείμενα κ.λπ.), ἡ ὁποία κυριαρχοῦσε κατά τό παρελθόν.

7. «Ἀπελευθέρωση τῆς Δωδεκανήσου (1947-1948) καί λαϊκός ποιητικός λόγος», σ. 123-135.

Ὁ Πανηγυρικός αὐτός ἐκφωνήθηκε τό 2008 στόν Ἱερό Μητροπολιτικό Ναό Ἀθηνῶν γιά τήν ἐξηκοστή ἐπέτειο ἀπό τήν Ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου στήν Ἑλλάδα. Πρωτοδημοσιεύθηκε στό περιοδικό *Ἱστορία Εἰκονογραφημένη* (τ. 481, σελ. 16-24) καί στό περιοδικό *Δωδεκανησιακό Ἀρχεῖο* (τ. 10, ἔτος 2017, σελ. 11-22).

Στή σύντομη ἀναφορά στά δύσκολα χρόνια τῶν διαδοχικῶν περιόδων κατοχῆς τῆς Δωδεκανήσου, ἀπό τό 1310 μέχρι τό 1948, τονίζεται ἡ διατήρηση τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς συνείδησης καί τοῦ ἀνάλογου φρονήματος τῶν κατοίκων της. Ἡ μεγάλη διάρκεια κατοχῆς, μεγαλύτερη ἀπό κάθε ἄλλη περιοχή τῆς Ἑλλάδας, δέν ἐπέφερε στούς νησιῶτες ἀπώλεια τῆς πίστεως τους οὔτε τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τήν ὁποία, κατά τήν ἀπελευθέρωση, μιλοῦσαν ἄριστα καί χωρίς κανένα πρόβλημα.

Χαρακτηριστικό τῶν κατοίκων ἡ ἀνυπότακτη στάση, ἡ διαρκῆς ἀντίσταση, ἡ ἀκατάβλητη ἀγωνιστικότητα, ὁ ἄσβεστος πόθος γιά τήν ἐλευθερία, ἡ μεγάλη λαχτάρα γιά ἔνωση μέ τή μητέρα πατρίδα.

Ἡ λαϊκή ποίηση λειτουργεῖ ὡς ἀκριβές καί εὐαίσθητο λαογραφικό βαρόμετρο καί ἡ ἀνάπλαση τῶν γεγονότων δέν εἶναι φωτογραφική, ἀλλά συναντᾶται μέ τήν εὐαισθησία τοῦ κάθε ποιητῆ, ὁ ὁποῖος ἀποτυπώνει στό χαρτί πρωτίστως αὐτό πού τοῦ ὑπαγορεύει ἡ καρδιά καί δευτερευόντως τό μυαλό. Στήν ποίηση γενικότερα, ἀλλά καί στή λαϊκή ποίηση εἰδικότερα, κυριαρχεῖ τό συναίσθημα, καθὼς ὁ ἐσωτερικός κόσμος τοῦ δημιουργοῦ καθορίζει τό ἀποτέλεσμα. Αὕτη ἡ ἀποτύπωση μπορεῖ νά μήν εἶναι πάντοτε ἀπολύτως ἀκριβής, ἀλλά ἔχει μεγάλη σημασία διότι μεταφέρει καί διαιωνίζει τήν ὀπτική θέασης καί πρόσληψης τοῦ γεγονότος ἀπό τόν λαό. Αὐτά τά στιχουργήματα ξεχειλίζουν ἀπό ἀγάπη πρὸς τήν πατρίδα, πηγαία εὐσέβεια, ἀκλόνητη πίστη, ἰσχυρή ἐλπίδα γιά τό μέλλον καί, ὅπως παρατηροῦμε, ἐντός τους ἐπιβιώνει ἡ Μεγάλη Ἰδέα. Αὐτό, ὅσο κι ἂν σήμερα μοιάζει κάπως ξένο γιά τόν σύγχρονο τρόπο σκέψης, εἶναι ἀπολύτως κατανοητό, καθὼς οἱ δεσμοί τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Κωνσταντινούπολη καί τό Οἰκουμενικό μας Πατριαρχεῖο εἶναι μακροχρόνιοι, στενοί καί μεγάλου πνευματικοῦ βάθους. Τά Δωδεκάνησα ἦταν πάντοτε καί συνεχίζουν νά εἶναι ποίμνιο τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας καί οἱ κάτοικοί τους εἶναι ἰδιαίτερος ὑπερήφανοι γι' αὐτό.

Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, εἶναι ἡ παρουσίαση τῆς συναγωγῆς σχετικοῦ ποιητικοῦ ὕλικου ἀπό τόν Ἀναστάσιο Βρόντη, διδάσκαλο καί λαογράφο, ὁ ὁποῖος δημοσίευσε τό βιβλίο *«Λαϊκά τραγούδια τῆς ἐλευθέρης Δωδεκανήσου»* συγκεντρώνοντας, πρῶτος αὐτός, 48 ποιητικά κείμενα.

8. *«Λαϊκό αἶνιγμα καί παιδί. Παιδαγωγική διάσταση τῆς σχέσης»*, σ. 139-152.

Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τήν παιδαγωγική ἀξία τῶν αἰνιγμάτων γιά τήν ἀνάπτυξη καί τή συναισθηματική ὀρίμανση τῶν παιδιῶν. Προχωρᾷ, μάλιστα, στή διατύπωση τῆς πρότασης ὅτι ἡ καθιέρωση κλάδου Παιδαγωγικῆς Λαογραφίας εἶναι μία ἀναγκαιότητα τῆς ἐποχῆς μας. Θεωρεῖ ὅτι ἡ διδασχὴ τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ αἰνίγματος στήν Πρωτοβάθμια καί Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση εἶναι σκόπιμο νά ξεκινᾷ ἀπό ἀπλούστερα ἐρωτήματα καί μέ τήν πάροδο τῶν τάξεων νά υἱοθετοῦνται συνθετότερα αἰνιγματικά κείμενα. Βασική

λειτουργία τοῦ αἰνίγματος εἶναι ὅτι βοηθᾷ τό παιδί νά γνωρίσει τόν περιβάλλοντα κόσμον μέ ἀστεῖο, σύνθετο, πρωτότυπο, περίπλοκο καί εὐφυῆ τρόπο, ὁ ὁποῖος ταυτοχρόνως καλλιεργεῖ καί ἐξάπτει τή φαντασία του. Ἡ λειτουργία τῶν αἰνιγμάτων ἴσως ταιριάζει μέ τόν λιγότερο δομημένο καί παγιωμένο τρόπο μέ τόν ὁποῖο τά παιδιά ἀντικρύζουν τή γύρω τους πραγματικότητα, προσεγγίζοντάς την μέ στοιχεῖα ὑπερρεαλιστικῆς ὀπτικῆς. Γι' αὐτό συχνά τά παιδιά εἶναι ἱκανότερα στήν ἐπίλυση τῶν αἰνιγμάτων ἀπό τούς ἐνήλικες.

Ἡ προώθηση καί διάσωση τῶν αἰνιγμάτων εἶναι ἓνα παιδαγωγικό καί λαογραφικό αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας, καθὼς ἡ χρήση τους ὁλοένα ὑποχωρεῖ.

9. «Ἑλληνικά παραδοσιακά παιχνίδια», σ. 153-159.

Τό κείμενο αὐτό πού πρωτοδημοσιεύθηκε τό 2018 στό περιοδικό *Πλάτων*, τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων, παρουσιάζει μέ τή διεισδυτική ματιά τοῦ Καθηγητῆ Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη τό βιβλίο τοῦ Γιώργου Κ. Σαγώνα «*Παραδοσιακά παιχνίδια*» (Ἐκδόσεις Ἀδάμ-Πέργαμος, Ἀθήνα 2008).

Στό ἄρθρο ἀναλύεται ἡ σημασία τοῦ παιχνιδιοῦ γιά τήν ἐκπαίδευση τοῦ παιδιοῦ σέ κοινωνικούς ρόλους, οἱ ὁποῖοι θά ἀποτελέσουν τή βάση γιά τήν κοινωνική του προσαρμογή καί τήν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητάς του. Τά παιχνίδια, καί ἰδιαίτερως τά παραδοσιακά, στοχεύουν στήν ἀνάπτυξη σωματικῶν καί πνευματικῶν δεξιοτήτων, ἐνῶ ταυτοχρόνως δημιουργοῦν πολιτισμό. Ἐχουμε παιχνίδια μίμησης καί διεκδίκησης, τά ὁποῖα προετοιμάζουν τά παιδιά γιά τούς ἀνάλογους κοινωνικούς ρόλους. Θίγει τό σημαντικό θέμα τῆς παθητικότητας τῶν σημερινῶν παιχνιδιῶν (βιομηχανικό, ἔτοιμο καί ἠλεκτρονικό παιχνίδι), τά ὁποῖα ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἀποδυναμώνονται καί, σέ βάθος χρόνου, καθίστανται ἀνούσια ἔχοντας ἀπωλέσει τόν ἐκπαιδευτικό τους ρόλο καί τή συμβολή τους στήν ψυχοσωματική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ. Τό παιχνίδι ἦταν καί πρέπει νά παραμείνει μία ἐνεργητική διαδικασία πού ἐνεργοποιεῖ τή φαντασία. Γιά νά ἔχει νόημα ὀφείλει νά θέτει τό παιδί ἐνώπιον προκλήσεων, τίς ὁποῖες ἐπιχειρεῖ νά ὑπερβεῖ, νά ξεπεράσει.

Στήν ἐποχή μας, κυριαρχεῖ τό ἠλεκτρονικό παιχνίδι, τό ὁποῖο ἐλλείπει ἰσότιμου ἀνταγωνιστῆ (τό παιδί ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον παίζει μόνο του ἢ ἔχοντας ὡς ἀντίπαλο κάποιο ἄλλο παιδί μέ τό ὁποῖο

έχει έπαφή διαδικτυακά και όχι μέ φυσική παρουσία) κάνει τό παιδί συνήθως άγριο, κάποτε βίαιο και συχνά έξουσιαστικό.

Τό βιβλίό άπευθύνεται πρós όλους, αλλά κυρίως πρós τούς δασκάλους και τούς γυμναστές, οί όποίοι στά πλαίσια τών ώρολογίων προγραμμάτων όφείλουν νά τό έπανεπτάξουν στή σχολική καθημερινότητα. Παρουσιάζει πολλά παιχνίδια μέ ποικίλους στόχους και από διάφορες περιοχές τής Έλλάδας. Παρατηρούμε δηλαδή, ότι ό Γιώργος Κ. Σαγώνας αξιοποιεί δημιουργικά και πρós όφελος τών παιδιών τής έποχής μας τήν παράδοση, δημιουργώντας τίς προϋποθέσεις γιά έκ νέου γνωριμία μαζί της.

Ό Καθηγητής, μέ τό σύντομο και περιεκτικό κείμενό του, μάς δίνει τή δυνατότητα νά γνωρίσουμε, στό μέτρο του έφικτου, τήν πολύπτυχη άξία του παιχνιδιού και μάς βοηθά νά τό προσεγγίσουμε μέ άλλο μάτι.

10. «Ένα αρχαϊκό μοτίβο στό Νεοελληνικό δημοτικό τραγούδι. Μέ άφορμή Ναξιακή παραλλαγή του τραγουδιού γιά τόν δρακοντοκτόνο Άγιο Γεώργιο», σ. 161-170.

Στό ιδιαίτερος σημαντικό αυτό κείμενό του ό Καθηγητής Άλεξιάδης άσχολείται μέ ένα αντικείμενο πού κατέχει σέ βάθος καθώς άπτεται του θέματος τής διδακτορικής του διατριβής. Έντοπίζει τό αρχαϊκό μοτίβο του ψειρίσματος του ήρωα από τήν άρχοντοπούλα/ βασιλοπούλα στή Ναξιακή παραλλαγή πού παρουσιάζει. Τό μοτίβο αυτό, όπως σημειώνει, άποτελεί ένα είδος έκδούλευσης και προσφοράς πρós τόν ήρωα. Η φροντίδα δείχνει τήν έκτίμηση πού τρέφει ή κόρη πρós αυτόν και τήν πρόθεσή της νά τόν άνακουφίσει από τήν ένόχληση.

Τό μοτίβο αυτό, παρά τήν άποστροφή πού εύλογα προκαλεί, διασώζεται σέ μεγάλο ποσοστό στό δημοτικό τραγούδι. Ό συγγραφέας έντοπίζει 9 νέες παραλλαγές πού τό περιέχουν και τίς παρουσιάζει. Η πρακτική του ψειρίσματος άναμφίβολα συνδέεται μέ τή γενικότερη προετοιμασία του άγωνιστή πρίν από τή μάχη και τόν εύπρεπισμό πού ήταν στοιχείο αυτής τής προετοιμασίας ήδη από τήν αρχαιότητα. Υπάρχει, όμως, και μία άλλη παράμετρος: άργότερα τό μοτίβο αυτό λειτουργεί ως εύκαιρία στόν μάγο ή στή μάγισσα νά πάρει κάποιες τρίχες από τόν ήρωα και νά τίς χρησιμοποιήσει γιά τούς άνομους ιδιοτελείς σκοπούς του. Τό παλαιότατο

μοτίβο, όπως διαπιστώσαμε από τό άρθρο του Καθηγητή Αλεξιάδη, διασώζεται καί στή χριστιανική έκδοχή, ἄν καί ὄχι σέ ὅλες τίς παραλλαγές πού ὑπάρχουν.

11. «*Ὁ Καραγκιόζης καί τό Εἰκοσιένα. Δύο λαϊκά φυλλάδια γιά τόν θάνατο τοῦ Ἀθανασίου Διάκου*», σ. 171-187.

Ἡ ἀφομοίωση τοῦ Εἰκοσιένα καί τῶν γεγονότων του ἀπό τό θέατρο σκιῶν εἶναι ἀξιοσημείωτη. Στό κείμενο αὐτό ἔχουμε μία ἐνδιαφέρουσα εἰσαγωγή στήν τέχνη τοῦ θεάτρου σκιῶν, ιδιαίτερη ἀναφορά σέ ἐξέχοντες καραγκιοζοπαίχτες καί καταγραφή πολλῶν παραστάσεων πού ἀντλοῦν τή θεματική τους ἀπό τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί τά κατορθώματα τῶν ἡρώων.

Ἀντικείμενο τῆς μελέτης εἶναι δύο λαϊκά φυλλάδια μέ θέμα τόν θάνατο τοῦ Ἀθανασίου Διάκου. Ἡ παρουσίασή τους εἶναι ἀναλυτική καί συνδυάζεται μέ ἀναφορές στά ἀντίστοιχα ἱστορικά γεγονότα, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τό πλαίσιο ἐπάνω στό ὁποῖο στήνεται ἡ παράσταση. Ἀπό τίς ιδιαιτερότητες τῆς παράστασης εἶναι ἡ ἀποσπασματική παρεμβολή στό ἓνα φυλλάδιο τοῦ ποιήματος «Ὕμνος τῶν Προγόνων» τοῦ Γεωργίου Δροσίνη, τό ὁποῖο δημοσιεύθηκε γιά πρώτη φορά τό 1924. Βέβαια, γιά νά διατηρηθεῖ ὁ εὐτράπελος χαρακτήρας τῆς παράστασης, ὁ Καραγκιόζης δέν διστάζει νά ἀλλοιώνει κατὰ τό δοκοῦν χαρακτηριστικούς στίχους, ὅπως π.χ. τό γνωστό «για δές καιρό πού διάλεξε ὁ Χάρος νά μέ πάρει» τό ὁποῖο συμπληρώνει μέ τή φράση «τώρα πού πῆγε τό κιλό 1.000 τό μοσχάρι».

Ἡ εἰσαγωγή θεμάτων ἀπό τήν Ἐπανάσταση στό θεματολόγιο τοῦ θεάτρου σκιῶν ὀφείλεται, κατὰ κύριο λόγο, στήν ἀποδοχή τους ἀπό τό κοινό καί στήν ἐπιθυμία τῶν καραγκιοζοπαικτῶν νά ἀξιοποιήσουν δραματουργικά ὅποιο σημαντικό καί εὐπλαστο στοιχεῖο ὑπῆρχε. Μάλιστα, ἀκόμη καί τά χιουμοριστικά στιγμιότυπα δέν ἀφήνουν στόν θεατή τήν αἴσθηση τῆς ἀσέβειας, ἀλλά τό ἀντίθετο: ὁ ἥρωας μέ τίς περιπέτειες καί τούς ἀγῶνες του, ἀκόμη καί ὅταν καταφεύγει σέ πονηρά τεχνάσματα, ἀνυψώνεται καί ἀναδεικνύεται σέ πρότυπο γιά τόν λαό.

12. «*Προσωπογραφία ἐνός λαϊκοῦ ποιητή «Ὁμιλῶν» ἀπό τή Ζάκυνθο*», σ. 189-198.

Στό κείμενο αὐτό γίνεται ἀναφορά σέ ἓνα ἄγνωστο, πέραν τοῦ

κύκλου τῶν εἰδικῶν καί τῶν κατοίκων τῆς Ζακύνθου, εἶδος λαϊκοῦ θεάτρου. Πρόκειται γιά τίς «Ὀμιλίες», πού εἶναι ἐθιμικές παραστάσεις σατιρικοῦ, κυρίως, περιεχομένου, οἱ ὁποῖες παίζονταν κατά τήν περίοδο τῆς Ἀποκριᾶς χωρίς νά ἔχει προηγηθεῖ σκηνική προετοιμασία. Τά κείμενα αὐτῶν τῶν παραστάσεων πού γίνονταν στήν ὕπαιθρο καί στίς ὁποῖες ἔπαιζαν μόνο ἄνδρες, συνήθως δέν καταγράφονταν. Ἔτσι, λίγα σώζονται καί υπάρχουν πολλές παραλλαγές, ἐνῶ, παρά τήν ἱκανοποιητική βιβλιογραφία, διαθέτουμε περιορισμένα στοιχεῖα γιά τούς ποιητές καί τούς ἄλλους παράγοντες αὐτοῦ τοῦ ἰδιότυπου εἶδους θεάτρου.

Στό συγκεκριμένο κείμενο γίνεται ἀναφορά στόν Ζακυνθινό συγγραφέα «Ὀμιλιῶν» Ἀλέκο Γελαδᾶ, ἡ μορφή τοῦ ὁποῖου παρουσιάζεται στό βιβλίο «Παντοκράτορας: χωρίο τῆς Ζάκυνθος» τοῦ Σωκράτη Καψάσκη (Αθήνα, 1988). Σέ αὐτό καταγράφεται μαρτυρία γιά τόν Γελαδᾶ καί παρατίθεται ὁλόκληρο τό σχετικό, πολύ ἐνδιαφέρον, ἀπόσπασμα.

13. «Λαϊκοί ποιητές ἢ ποιητάρηδες: Κύπρος-Κρήτη-Κάρπαθος-Κάσος. Βιβλιογραφικές ἐπισημάνσεις», σ. 201-250.

Ἀκολουθεῖ ἓνα κείμενο γιά ἓνα πολύ εὐρύ καί δύσκολο ἀντικείμενο, λόγω τῆς ἔκτασης τοῦ υπάρχοντος ὕλικου καί λόγω τῆς φύσης του, ἡ ὁποία παρουσιάζει ὑψηλό βαθμό δυσκολίας στή συγκέντρωση.

Ὁ λαϊκός ποιητικός λόγος εἶναι μία μορφή λαϊκῆς τέχνης πού συναντᾶται στήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα, ἀποτελώντας συνέχεια τῆς παράδοσης τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, καί στή νησιωτική, ὡς καρπός τῶν σημαντικῶν ἀναγεννησιακῶν ἐπιδράσεων λόγω τῶν πολλῶν καί ποικίλων περιπτώσεων κατοχῆς ἀπό φορεῖς αὐτῆς τῆς παράδοσης.

Ἡ τέχνη αὐτή ἔχει μεγάλη ἀνθιση στήν Κύπρο, ὅπου οἱ ποιητάρηδες εἶναι ἐπαγγελματίες, ἐνῶ στίς ἄλλες περιοχές εἶναι ἐρασιτέχνες. Στήν Κρήτη πρόδρομοι αὐτῆς τῆς τέχνης εἶναι οἱ ποιητές πού συνέθεσαν τά μεγάλα καί διάσημα ἔργα τοῦ κρητικοῦ θεάτρου: Ἐρωτόκριτος, Ἐρωφίλη, Θυσία τοῦ Ἀβραάμ κ.λπ. Στήν Κάρπαθο καί στήν Κάσο εἶναι ἐπίσης μεγάλη ἡ παραγωγή λαϊκῆς ποίησης, μέ ἐρασιτέχνες δημιουργούς καί πλούσια ἐργογραφία.

Στό τέλος, διατυπώνεται ἡ εὐφυής ἄποψη ὅτι αὐτή ἡ μορφή τέχνης διασώζει καί καταγράφει στοιχεῖα καί πτυχές τῆς καθημερινό-

τητας πού θά περνούσαν άπαρατήρητα άπό άλλα καλλιτεχνικά είδη. Ή τέχνη αυτή έμπνέει τόν σεβασμό μέχρι σήμερα, άπαιτεί δημιουργούς, οί όποίοι άν και χειρώνακτες και όχι ύψηλού μορφωτικού έπιπέδου, διαθέτουν μεγάλο ταλέντο και ξεχωριστή εύαισθησία.

14. «Μιά άσυνήθιστη ποιητάρικη σύνδεση Έπτανήσου και Κύπρου (μέσω σεισμών)», σ. 251-274.

Πρωτότυπο κείμενο στό όποίο ό συγγραφέας προχωρά σέ μία άσυνήθιστη σύνδεση ανάμεσα στά Έπτάνησα και στην Κύπρο μέ άφορμή τούς κατατρεπτικούς σεισμούς πού έγιναν τόν Αύγουστο του 1953 στά Έπτάνησα (κυρίως στη Ζάκυνθο και στην Κεφαλονιά) και τόν Σεπτέμβριο του ίδιου έτους στην Κύπρο.

Τό άρθρο ξεκινά μέ μία σύντομη αλλά πολύ κατατοπιστική αναφορά στα έργα της λαϊκής ποίησης και μέ παρουσίαση τών χαρακτηριστικών της «ρίμας» κάνοντας ιδιαίτερη μνεία σέ νησιά του Αιγαίου Πελάγους μέ ανάλογη στιχουργική παραγωγή.

Τά δύο ποιήματα έχουν άπό 100 δίστιχα περίπου. Αναφέρονται στα ιστορικά γεγονότα και έντοπίζουν τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Ό συγγραφέας μελετά τά στατιστικά στοιχεία της χρήσης τών διαφόρων μερών του λόγου (π.χ. ούσιαστικό, ρήμα, σύνδεσμος, άντωνυμία) και ύπογραμμίζει τόν τρόπο μέ τόν όποίο διακρίνεται ό συναισθηματικός άντίκτυπος της καταστροφής στους κατοίκους τών κατεστραμμένων περιοχών, έστιάζοντας στό συναίσθημα, πού έξ άλλου προσφέρεται για ποιητική και, έν προκειμένω, λαογραφική άποτύπωση και αξιοποίηση.

15. «Έντυπη λαϊκή ποίηση σέ νησιά του Αρχιπελάγους», σ. 275-285.

Και σέ αυτό τό κείμενό του ό Καθηγητής Άλεξιάδης άσχολείται μέ τό πρόσφορο λαογραφικά και φιλολογικά φαινόμενο της λαϊκής ποίησης. Ή προσοχή του στρέφεται στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, στα όποια άναπτύχθηκε μεγάλη και ζωντανή ποιητική παράδοση, και μάς προσφέρει δείγματα της, ένώ αναφέρεται και σέ σχετικές έπιστημονικές μελέτες. Σημειώνει δέ ότι πολλά άπό αυτά τά έργα δημοσιεύονται στίς τοπικές έφημερίδες και λειτουργούν ως πηγή πληροφοριών για τή σύγχρονη κοινωνική ζωή τών νησιών. Ή έφημερίδα «Καρπαθιακή», μάλιστα, έχει καθιερώσει ιδιαίτερη σελίδα στην όποία δημοσιεύονται οί εύχετήριες και συγχαρητήριες μαντι-

νάδες ή τά συλλυπητήρια μοιρολόγια. Βέβαια, ανάλογες δημοσιεύσεις υπάρχουν και στις άλλες έφημερίδες πέραν της συγκεκριμένης.

Οι συνθέσεις αυτές είναι ύψηλης ποιητικής εύαισθησίας, αποτελούν σημαντικό δείγμα λαϊκής χρήσης της γλώσσας μας και μεταγράφουν την ποιητική πράξη σε κοινοτικό επίπεδο με αναφορά σε όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Από την έρευνα του Καθηγητή διαπιστώνουμε ότι πλέον ή λαϊκή ποίηση, παράλληλα με την προφορική, έχει καθιερωθεί ως είδος και σε έντυπη μορφή. Αυτό ή μετεξέλιξη βοηθά στη διεύρυνση της καλλιτεχνικής δημιουργίας και στην εύκολότερη και ταχύτερη διάδοσή της.

16. «Νεωτερική Έλληνική Λαογραφία και Δημοσιογραφία. Τό παράδειγμα της άντι-παροιμίας (*anti-proverb*)», σ. 287-318.

Πολύ πρωτότυπο είναι τό κείμενο αυτό τό όποιο άπετέλεσε την όμιλία του Καθηγητή κατά την τελετή άναγορεύσεως του σε Έπίτιμο Διδάκτορα του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Ξεκινά με εισαγωγική αναφορά στον όρο Νεωτερική Λαογραφία, ό όποιος, όφείλουμε νά ποϋμε, είναι δική του πρόταση ήδη από τό έτος 2002. Ή Νεωτερική Λαογραφία άποτελεί, τρόπον τινά, μία εύκαιρία ανανέωσης και διεύρυνσης της θεματικής της λαογραφίας. Την έντάσει στο άστικό περιβάλλον και την άπεγκλωβίζει από την παραδοσιακή εικόνα της μελέτης των ήθών και των έθίμων του χωριού και της υπαίθρου. Άντικείμενο της Νεωτερικής Λαογραφίας είναι κάθε πτυχή και έκφανση της σύγχρονης ζωής. Έχει άπίστευτο εύρος και άτελείωτες δυνατότητες. Έξ άλλου, αυτό διαπιστώνεται από την πληθώρα σημαντικών διδακτορικών διατριβών που άσχολούνται με νεωτερικά άστικά, κυρίως, θέματα.

Πρωτοπόρος στον χώρο αυτό ήταν ό Δημήτριος Σ. Λουκάτος με τό μικρό βιβλίο του με τίτλο «Σύγχρονα Λαογραφικά: *Folklorica Contemporanea*» (Αθήνα, 1963) όπου υπάρχουν πολλά ένδιαφέροντα για την έποχή κεφάλαια: τά Λαχεΐα, ό Γρηγόρης κι ό Σταμάτης, Διαλαλήματα και Μικροπωλητές, τά Φωτογραφεία, τό καρναβάλι του Μπάνιου, ή νέα λατρεία της Άφροδίτης, ή παροιμία στη διαφήμιση, Ρεμπέτικα και παροιμιακός λόγος, ό αιώνας του πλαστικού, ό υπερθετικός του ποδοσφαίρου, τό πανηγύρι της άγια-Μαρίνας, ό γάμος της πριγκίπισσας, Τουρισμός και λαογραφία και πολλά

ἄλλα. Παρά ταῦτα, ὁ Λουκάτος δέν χρησιμοποίησε τόν ὄρο Νεωτερική Λαογραφία, ἀλλά προτίμησε τό «Σύγχρονα Λαογραφικά», τό ὁποῖο ὑποσημείωσε καί στή λατινική του μορφή.

Τό 1982 ὁ Γερμανός παροιμιολόγος Wolfgang Mieder εἰσήγαγε τόν ὄρο ἀντι-παροιμία (στά Γερμανικά Anti-spruchwort). Τήν ἀφετηρία καί τή βάση γιά τή δημιουργία μίας ἀντι-παροιμίας ἀποτελοῦν πάντοτε γνωστές παροιμίες, οἱ ὁποῖες σέ δεύτερη φάση μετασχηματίζονται σέ ἀντι-παροιμίες. Ὁ ἐντοπισμός τῶν ἀντι-παροιμιῶν εἶναι δυσχερές ἔργο καί ἀπαιτεῖ πολυετῇ ἐνασχόληση μέ τή συλλογή τους, καθώς ὁ ἐρευνητής δέν γνωρίζει πότε καί ποῦ θά τίς συναντήσει καί ὀφείλει νά εἶναι πάντοτε ἔτοιμος νά τίς ἐντοπίσει καί νά τίς ἀποδελτιώσει, ὥστε ὅταν συγκεντρωθεῖ ἐπαρκές ὕλικό νά προχωρήσει στήν ἐπιστημονική του ἐπεξεργασία.

Ἡ χρήση τους εἶναι ἀγαπητή στόν δημοσιογραφικό χῶρο διότι ἐκπέμπει ἰσχυρό ἐπικοινωνιακό μήνυμα. Βασίζεται στήν εὐρεία γνώση ἀπό τό κοινό τῶν παροιμιῶν. Ἐπιτυχία γιά τήν ἀντι-παροιμία εἶναι ἡ σαφήνεια τοῦ μηνύματος πού μεταφέρει καί ἡ ἄμεση σύνδεση μέ τήν ἀντίστοιχη παροιμία. Ὁ χαρακτήρας τους ὀφείλει νά εἶναι ἐλκυστικός καί συνήθως συνδυάζεται μέ πολιτικά μηνύματα. Παρά τόν ἐφήμερο χαρακτήρα πού ἔχουν οἱ ἀντι-παροιμίες εἶναι ἀγαπητές, ἀλλά ἂν, καί τό μήνυμά τους εἶναι ἰσχυρό, δέν ἐξελίσσονται σέ παροιμίες.

Στό παρόν ἄρθρο ὁ συγγραφέας, διεξερχόμενος ἐθνικό καί τοπικό τύπο, ἔχει συγκεντρώσει πλῆθος ἀντι-παροιμιῶν πού καλύπτουν πολιτικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά, ἐθνικά, οἰκονομικά καί ἀθλητικά θέματα. Τίς παρουσιάζει δέ σέ σύνδεση μέ τίς ἀνάλογες παροιμίες πού εἶναι πολύ γνωστές, ἐνῶ στό τέλος τοῦ ἁρθρου παραθέτει καί μία σειρά ἀπό φωτογραφίες ἀπό ἀνάλογα δημοσιεύματα τοῦ τύπου.

17. «Εἰκονογράφηση «Σύγχρονων...Δρακοντοκτόνων». Μικρή συμβολή στή σύγχρονη πολιτική σάτιρα», σ. 319-343.

Στό κείμενο αὐτό ὁ Καθηγητής Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης μελετᾷ τή χρήση τῆς εἰκόνας (καί πιά συγκεκριμένα τῶν γνωστῶν σέ ὅλους μας δρακοντοκτόνων Ἀγίων) καί ἀναλύει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο τήν χρησιμοποιεῖ ἡ δημοσιογραφία γιά νά περάσει στό κοινό τά

μηνύματα πού επιθυμεί. Τό ύλικό του προέρχεται από τόν έλληνικό τύπο καί, μεταξύ άλλων, μάς δείχνει ότι τό άντικείμενο τής λαογραφίας (καί τής νεωτερικής) δέν περιορίζεται στίς προφορικές παραδόσεις, αλλά καλύπτει καί τό έντυπο, τό όποιο έξ άλλου (σέ πολλές καί διάφορες μορφές) κυριαρχεί.

Ό δράκοντας, πού ώς μοτίβο ύπήρχε από τήν αρχαιότητα, εΐναι έρπετόμορφο καί όφιόμορφο πλάσμα πού θανατώνεται από έναν Άγιο (πλέον κυριαρχεί ή μορφή του Άγίου Γεωργίου) καί υίοθετείται μέ έπιτυχία από τό θέατρο σκιών.

Ός δρακοντοκτόνοι στά παραδείγματα πού παραθέτει ό συγγραφέας, εικονίζονται αρχηγοί κομμάτων, μέλη τής τοπικής αυτοδιοίκησης, στελέχη του οίκονομικού κόσμου, μέλη τής ποιμαίνουσας Έκκλησίας, μά καί διεθνοϋς έμβέλειας μορφές. Οί γελοιογραφίες αυτές έχουν ευρύτερη απήχηση στον λαό, καθώς ό δρακοντοκτόνος ήρωας (μέ ή χωρίς εισαγωγικά, καθώς συχνά τό ύφος εΐναι περιπαικτικό) έκλαμβάνεται ώς προστάτης του καί υπερασπιστής των δικαιωμάτων του.

Δέν εΐναι σπάνιο οί εΐκόνες νά περιέχουν εκκλησιαστικά μηνύματα ή κριτική σέ έπιλογές ιερωμένων, ενώ πάντοτε επικρατεί χιουμοριστική διάθεση, ακόμη καί όταν ή σάτιρα εΐναι «μαύρη».

18. «Τρίτη καί δεκατρείς», σ. 347-350.

Μέ αυτό τό κείμενο ξεκινά μία πολύ χρήσιμη σειρά από ένδιαφέρουσες έπιφυλλίδες, οί όποίες δημοσιεύθηκαν, κατά τό παρελθόν, σέ μεγάλης κυκλοφορίας καί ύψηλης ποιότητας έφημερίδες. Γενικό χαρακτηριστικό τής σειράς αυτής εΐναι ό εκλαϊκευμένος χαρακτήρας των κειμένων, τά όποια ώστόσο διατηροϋν αλώβητη τήν επιστημονική τους αξία καί ακρίβεια καί προσφέρουν στον αναγνώστη πλούσιο ιστορικό καί λαογραφικό ύλικό μέ τόν πιό απλό καί κατανοητό τρόπο.

Στήν πρώτη ξεκαθαρίζεται ό αρχαίος χαρακτήρας τής αντίληψης ότι ή Τρίτη καί δεκατρείς εΐναι «κακή» ήμέρα, καθώς ή πρώτη σχετική αναφορά, σύμφωνα μέ τόν συγγραφέα, προέρχεται από τόν Ήσιοδο στο περίφημο έργο του μέ τόν τίτλο «Έργα καί Ημέραι» (στ. 780), στο όποιο προτρέπει τούς γεωργούς νά μήν ξεκινήσουν τή σπορά στίς 13 του μηνός.

Ἀντίστοιχες ἀντιλήψεις εἶχαν καί οἱ Ρωμαῖοι, ἐνῶ τό ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολη κυριεύθηκε ἡμέρα Τρίτη ἐνίσχυσε τόν «κακό» χαρακτήρα τῆς ἡμέρας, ἀλλά δέν τόν δημιούργησε. Πολλές καί ἐνδιαφέρουσες οἱ συναφεῖς ἀναφορές καί τά παραδείγματα πού παραθέτει ὁ συγγραφέας.

19. «Ἡ ἀνταλλαγή δώρων», σ. 351-353.

Ἐξετάζοντας τή συνήθεια τῆς ἀνταλλαγῆς δώρων διαπιστώνει τόν προχριστιανικό χαρακτήρα της καί μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στή Ρώμη γινόταν κατά τήν περίοδο ἐορτασμοῦ τῶν Σατουρναλίων καί τῶν Καλενδῶν. Τά δῶρα καλοῦνταν *strenae*, καθὼς ἀρχικά ἦταν κλαδιά πρασινάδας πού φύτρωνε στά ἄλση τῆς θεᾶς *Strenia*.

Στή Δυτική Εὐρώπη δῶρα φέρνουν ὁ Ἅγιος Νικόλαος, πού ἐπισκέπτεται τά σπίτια στίς 5 Δεκεμβρίου, ὁ Ἅγιος Μαρτῖνος, ὁ μυστηριώδης *Knecht Ruprecht*, ὁ νεογέννητος Χριστός κ.λπ. Στή Γαλλία οἱ ἐπισκέψεις γίνονται τήν Πρωτοχρονιά καί στήν Ἰσπανία τά Φῶτα.

Παλαιότερα στήν Ἑλλάδα ὁ Ἅγιος Βασίλης ἐρχόταν τήν Πρωτοχρονιά, καθὼς ἡ ἡμέρα μνήμης του εἶναι ἡ 1η Ἰανουαρίου, ἀλλά τά τελευταῖα χρόνια τά δῶρα, ἀπό ἀδημονία ὅπως σημειώνει ὁ Καθηγητής, ἀνταλλάσσονται ἀπό τά Χριστούγεννα.

20. «Τό ἐθνικό ποδαρικό τῆς Πρωτοχρονιάς», σ. 355-358.

Καί στό κείμενο αὐτό γίνεται ἱστορική καί συγκριτική ἀναφορά σέ μία συνήθεια, ἡ ὁποία δέν περιορίζεται στόν πανελλήνιο χαρακτήρα της, ἀλλά συναντᾶται μέ διάφορες μορφές καί σέ ἄλλες χῶρες (π.χ. *first foot* στή Μεγάλη Βρετανία).

Ὁ στόχος εἶναι νά προσελκυθεῖ ἡ «καλή τύχη» καί νά ἀποφευχθοῦν τά ἀντίθετα καταστροφικά ἀποτελέσματα. Μάλιστα, τό ποδαρικό γίνεται στήν ἀρχή μιᾶς περιόδου (π.χ. τοῦ ἔτους, τοῦ μηνός) ὥστε ὅλη ἡ περίοδος νά κυλήσει καλά, σύμφωνα μέ τή συνηθισμένη λαϊκή ἀντίληψη ὅτι ἡ ἀρχή εἶναι πρόκριμα γιά τή συνέχεια. Μεγάλη σημασία γιά τήν ἐπιτυχία τῆς πράξης ἔχει ἡ σωστή ἐπιλογή τῶν προσώπων πού θά κάνουν τό ποδαρικό. Τό ποιά εἶναι κατάλληλα διαφέρει ἀπό περιοχή σέ περιοχή, ἀλλά κοινή παράμετρος εἶναι ὅτι πρέπει νά εἶναι νεαρά, νά ἔχουν καλά δείγματα ἀπό τή ζωή καί καλές προοπτικές γιά τό μέλλον. Ὡς ἀντίδωρο γιά τήν προέλκυση τῆς καλῆς τύχης, τούς προσφέρονται δῶρα (π.χ. κεράσματα ἢ/καί χρήματα).

Ὁ Καθηγητής κάνει έκτενῇ ἐνδιαφέρουσα ἀναφορά στό τί γίνεται στήν Ἀγγλία (π.χ. προσφορά δώρων καί κλαδιού ἀειθαλοῦς δέντρου κι ἔπειτα κάψιμό του στή φωτιά τοῦ σπιτιοῦ) καί τονίζει ὅτι τό ποδαρικό εἶναι διαχρονική συνήθεια, ἡ ὁποία παρά τήν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καί τήν ἐξέλιξη τῆς τεχνολογίας δέν φαίνεται νά χάνει τήν ἐπιδραστικότητά της στόν σύγχρονο τρόπο ζωῆς.

Τεκμήριο τῆς παλαιότητας αὐτῆς τῆς συνήθειας εἶναι, ὅπως σημειώνει ὁ Καθηγητής, τό χωρίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης «*Μικρά γάρ ἦν ὅσα σοι ἦν ἐναντίον ἐμοῦ, καί ἠϋξήθη εἰς πλήθος, καί εὐλόγησέ σε Κύριος ὁ Θεός ἐπὶ τῷ ποδί μου*» (Γενέσεως 30:30). Ἡ δοξασία αὐτή, παρά τόν ἀντιεκκλησιαστικό της χαρακτήρα (προάγει τήν πίστη στήν τύχη καί ὄχι στήν ἀξία τῆς αὐτεξούσιας λήψης ἀποφάσεων ἀπό τόν ἄνθρωπο) καί παρά τίς ἐπικρίσεις πού δέχθηκε ἀπό τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί τοὺς Ἐκκλησιαστικούς Συγγραφεῖς, ἐπιβίωσε στά βυζαντινά χρόνια καί ἔφτασε μέχρι τίς ἡμέρες μας.

21. «Ἐθιμική Καθαροδευτέρα», σ. 359-362.

Κατατοπιστική καί πλούσια ἀναφορά σέ ἔθιμα σχετικά μέ τήν Καθαρά Δευτέρα (πρώτη ἡμέρα τῆς νηστείας τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς).

Γίνεται ιδιαίτερη μνεία στόν ἀθηναϊκό ἑορτασμό (Κούλουμα) πού γινόταν στόν Ναό τοῦ Ὀλυμπίου Διός πού κατά τόν 19ο αἰώνα βρισκόταν ἐκτός τῆς πόλεως, στήν ἐξοχή τῆς Ἀθήνας.

Παρουσιάζονται πολλά ἔθιμα καί ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ ἡμέρα λειτουργεῖ ὡς ὁδοδείκτης στήν πορεία τῶν πιστῶν πρὸς τό Πάσχα.

22. «Ἐθιμική Πρωτομαρτιά», σ. 363-366.

Ὁ Ἄρης (λατινικά Martius) ἦταν ὁ θεός τοῦ πολέμου καί τῆς εὐετηρίας, πού εὐνοοῦσε τή βλάβστηση. Ὁ μήνας Μάρτιος εἶχε πολλές καιρικές μεταπτώσεις καί προκαλοῦσε προβλήματα στοὺς ἀνθρώπους.

Τό περίδεμα μέ τή «μαγική κλωστή» (σήμερα συνηθίζεται νά εἶναι λευκοῦ καί κόκκινου χρώματος) εἶχε προστατευτικό χαρακτήρα, ὅπως γράφει ὁ Καθηγητής. Παλαιότερα μάλιστα, στή Ρώμη ἡ 1η Μαρτίου ἦταν καί ἡ ἀρχή τοῦ νέου ἔτους, κάτι πού ἐπίσης ἀπαιτοῦσε μία «μαγική» ἐνίσχυση τῆς καλῆς τύχης γιά νά πάει καλά ὁλόκληρη ἡ περίοδος.

23. «Τά έθιμικά ψέματα τής Πρωταπριλιάς», σ. 367-369.

Έκτενης αναφορά στό φαινόμενο αυτό πού ξεπερνά τά σύνορα τής Ελλάδας. Μέ απλό τρόπο γίνεται αναφορά στην προέλευση τής συνήθειας καί αναδεικνύεται ό διαβατήριος χαρακτηήρας της, ιδιαιτέρως στους Κέλτες, όταν τό ψέμα προφύλασσε από τά κακά πνεύματα έξαπατώντας τα.

Η συγκεκριμένη έπιφυλλίδα καταλήγει μέ τή διαπίστωση ότι τό έθιμο έχει χάσει τή σύνδεση μέ τίς αντίληψεις πού τό γέννησαν, αλλά δείχνει τή διάθεση του ανθρώπου τής έποχής μας γιά έπικοινωνία μέ τόν άλλο, ακόμη καί μέσα από χονδροειδή, σέ κάποιες περιπτώσεις, άστεϊα.

24. «Λαογραφική καί Έργατική Πρωτομαγιά», σ. 371-374.

Αναφορά στό ιστορικό υπόβαθρο τής έορτής καί σύνδεση μέ τήν άνοιξη, τά λουλούδια, τούς άγρότες καί τούς εργάτες. Αφορμή μπορεί νά θεωρηθεϊ ή νίκη του καλοκαιριού έναντι του χειμώνα καί τής ζωής έναντι του θανάτου.

Μέ αυτήν τήν άφετηρία πέρασε στον πολιτικό καί κοινωνικό χώρο καί καθιερώθηκε ως ήμέρα λαϊκής έορτής καί υπενθύμισης εργατικών άγώνων.

25. «Η Γιορτή τής Μητέρας», σ. 375-378.

Παλιό έθιμο στην Άγγλία. Στή σύγχρονη μορφή του ξεκίνησε τό 1914 στις Η.Π.Α. Μέσω των μεταναστών πού τήν γνώρισαν καί τή συνήθισαν στό έξωτερικό πέρασε μετά τόν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στην πατρίδα μας.

Μέ τόν συγκινητικό χαρακτηήρα αναγνώρισης τής μητρικής προσφοράς έγινε πολύ άγαπητή καί καθιερώθηκε πολύ γρήγορα.

26. «Χαιρετισμός στον καθηγητή Βάλτερ Ποϋχνερ», σ. 381-384.

Ο Καθηγητής Μηνάς Άλ. Αλεξιάδης πλέκει τό έγκώμιο του συναδέλφου του Καθηγητή Βάλτερ Ποϋχνερ, ό όποιος εϊναι πολυγραφότατος καί μέ πρωτότυπη σκέψη. Ίδιαίτερη μνεία στό σχετικό μέ τήν Κάρπαθο τμήμα του έργου του, αλλά καί στην πολύτομη σειρά λαογραφικών μελετών πού ό τιμώμενος έθεσε σέ κυκλοφορία από τίς Έκδόσεις «Άρμός».

Καί στό συγκεκριμένο κείμενο διαπιστώνεται ή, έκ μέρους του όμιλητή, γνώση των λαογραφικών πραγμάτων σέ βάθος καί πλάτος.

27. «Χαιρετισμός στον Πρωτοπρεσβύτερο παπα-Γιάννη Διακογεωργίου», σ. 385-387.

Χαιρετισμός στην έκδοση της αυτοβιογραφίας του συντοπίτη του παπα-Γιάννη Διακογεωργίου, ο οποίος αποτελεί ζωντανή πηγή για τη λαογραφία της Καρπάθου και ιδιαίτερος της όρεινης Όλύμπου.

Η συνάντηση του έμπειρου επιστήμονα και του ευαίσθητου φορέα και διαμορφωτή της καρπαθιακής λαογραφίας έχει αποφέρει πολλούς άγλαους καρπούς. Ο παπα-Γιάννης Διακογεωργίου ικανότατος στίς αυτοσχέδιες μαντινάδες και μέ πλούσιο υλικό για την αυτοβιογραφία του, είναι, μεταξύ άλλων έπιτευγμάτων του, ο δημιουργός του Έκκλησιαστικού Μουσείου Όλύμπου Καρπάθου και δικαίως επαινείται από τον Καθηγητή.

28. «Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Δ. Μεταλληνός (1940-2019): Άγαθή Μνήμη πολύχρονης συνεργασίας και βαθύτατης φιλίας», σ. 389-392.

Ο Καθηγητής Αλεξιάδης, με άφετηρία την πολύχρονη φιλία και την παραγωγική συνεργασία του με τον αείμνηστο Καθηγητή π. Γεώργιο Δ. Μεταλληνό, τον έγκωμιάζει, σέ συγκινητικό τόνο, προβάλλοντας τίς λαογραφικές πτυχές του πολύπλευρου και έκτενοϋς έργου του. Τονίζεται ή σχέση του τιμωμένου με την Κάρπαθο και ή συμμετοχή του σέ έορτασμούς για την Άπελευθέρωσή της ως όμιλητή και έπισκέπτη του νησιού.

29. «Χαιρετισμός στην έφημερίδα “Κρητικά Νέα”», σ. 393-394.

Στό τελευταίο κείμενο του τόμου διαβάζουμε μία παρουσίαση της έφημερίδας «Κρητικά Νέα», ή όποία επαινείται για την πολυετή και ένδιαφέρουσα πορεία της στον χώρο του έπαρχιακού τύπου μέ ιδιαίτερες αναφορές στη λαογραφική της ύλη.

Κλείνοντας τό βιβλιοκριτικό αυτό κείμενο όφείλουμε νά παρατηρήσουμε ότι ό όγκώδης τόμος, πού διακρίνεται για τον πολυσυλλεκτικό χαρακτήρα του και διατηρεί τό ένδιαφέρον του άναγνώστη από την πρώτη μέχρι την τελευταία σελίδα, περιλαμβάνει πρωτότυπα, άναφερόμενα σέ εύρύ φάσμα θεμάτων, μελετήματα και συγκροτεί ένα πραγματικό πανόραμα της Έλληνικής Λαογραφίας.

Όπως και τά προηγούμενα έργα του συγγραφέα, προσφέρει στον λαογράφο –και όχι μόνο– μία ιδιαίτερος σημαντική έρευνητι-

κή εργασία, μέ πηγαῖο ἄγνωστο πρωτογενές ὑλικό, αὐστηρά ἐπιστημονική ἀνάλυση, πολὺπλευρη παρουσίαση καί, ὅπου ἀπαιτεῖται, ἄρτια φιλολογική ἔκδοσή του.

Τό πλῆθος τῶν μελετημάτων καί ἡ μεθοδική καί ἐπιμελημένη ἀνάπτυξη κάθε θέματος συνεισφέρει στήν πρόοδο τῶν ἑλληνικῶν λαογραφικῶν σπουδῶν καί δεῖ τῶν νεωτερικῶν, καθὼς τά περισσότερα κείμενα τοποθετοῦνται στόν χῶρο αὐτοῦ τοῦ κλάδου.

Τέλος, ἡ γλῶσσα τῶν κειμένων εἶναι ρέουσα, ἀκριβής καί σαφής, ἐνῶ ἀποτελεῖ συνειδητή ἐπιλογή τοῦ συγγραφέα ἡ χρήση ἀπλῆς καί εὐληπτης δημοτικῆς ποῦ διευκολύνει τήν προσέγγιση ἀπό τόν σημερινό ἀναγνώστη ἀκόμη καί ὅταν τό ἀντικείμενο τῆς μελέτης εἶναι κάποιον ἐξειδικευμένο ἐπιστημονικό θέμα.

